odia.org

ବାଲକୃଷ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି

ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ

କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର୍

[illegible]
ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର
କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର
ବାଲୁବଜାର, କଟକ-୨

[illegible]
[illegible] ୧୯୭୧

[illegible]

[illegible]

[illegible]

BALAKRUSHNA GRANTHABALI

Works of
Balakrusna Mohaty

First Edition
1971

Publisher
Sri Anant Misra
Cuttack Students' Store
Balubazar ; Cuttack-2

PRICE
Bound-Rs. 35·00
Unbound-Rs. ~~25·00~~

ସ୍ୱର୍ଗତ ନାଟ୍ୟକାର ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି

ଜନ୍ମ—୧୯୦୦ ମସିହା

ମୃତ୍ୟୁ—ମାର୍ଚ୍ଚ ୩୦, ୧୯୫୮

ବାଳକୃଷ୍ଣ ରଚନା

ପଳାଶଶୋଳ—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଜଗତସିଂହପୁର ସବ୍‌ଡିଭିଜନଠାରୁ ଉତ୍ତରକୁ ଛଅମାଇଲ ବାଟରେ ଏ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଗାଆଁ । ମହେଶ୍ୱର ମହାନ୍ତି ଓ ଦିବାକର ମହାନ୍ତି ନାମରେ ଦୁଇଭାଇଙ୍କ ଘର ଏଇ ପଳାଶଶୋଳ ଗାଆଁରେ । ଅବସ୍ଥା ସେତେ ଭଲ ନୁହେଁ ଏଇ ପରିବାରର । ବଡ଼ଭାଇ ମହେଶ୍ୱର ଗାଆଁରେ ଗୋଟିଏ ଚାଟଶାଳୀର ଅବଧାନ, ଆଉ ଦିବାକର ଅମୀନ । ରୋଜଗାର ସେତେ ବେଶି ନୁହେଁ, ଏଇଥିରେ ଆପଣା ଛୋଟ ସଂସାରର ଗୁଜରାଣ ମେଣ୍ଟାଇ ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ଦିନ ଗମାଇ ନିଅନ୍ତି ।

୧୯୦୦ ମସିହା ମାଘ ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ଦିବାକରଙ୍କର ସାତମାସିଆ ପୁଅଟିଏ ଜନ୍ମ ହେଲା । ପିଲାଟିର ମାଆଙ୍କ ନାମ ଲାବଣ୍ୟବତୀ । ସାତ ମାସର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶିଶୁଟି ନିହାତି ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ବେଶ୍ ଗୁଲୁଗୁଲିଆ ହସ ହସ ମୁହଁ ତା'ର । ବାପ, ବଡ଼ବାପ, ସାଇ ପଡ଼ୋଶୀ ସଭିଏଁ ଖୁବ ଖୁସି ହେଲେ । ଜ୍ୟୋତିଷ ଜାତକ ଗଣି ପୋଷ୍ଟି ନାଆଁ ରଖିଲେ ଦୋଳଗୋବିନ୍ଦ । ବାପ ମା' ଗେଲବସର ନାଆଁ ହେଲା ବାଳକୃଷ୍ଣ ।

ଦିନ ଗଡ଼ି ଚାଲେ, ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବୟସ ହେଲା ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ । ଗାଆଁ ଅବଧାନ ବାଞ୍ଛାନିଧି ନାୟକ ତାଙ୍କୁ ଖଡ଼ି ଛୁଆଁଇଲେ । ଚାଟଶାଳୀ ପଢ଼ା ପରେ ଜଗତସିଂହପୁର ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ କିଛିଦିନ ପଢ଼ିଲେ ସେ । ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ମ ପରେ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କର ଉନ୍ନତି ହେଲା । ସେ ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ମବେଳକୁ ହୁଗୁଳି ଜିଲ୍ଲା ନିବାସୀ ଜମିଦାର ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳଙ୍କର ଅମୀନ ଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ବାସୁଦେବପୁର ଇଲାକାଟି ଥିଲା ମଣ୍ଡଳଙ୍କ ଜମିଦାରୀ । ଦିବାକରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଖୁସି ହୋଇ ମଣ୍ଡଳ ତାଙ୍କୁ ଏଇ ଇଲାକାର ତହସିଲଦାରରୂପେ ମୁକରର କଲେ । ତହସିଲଦାର ଦିବାକର ପୁଅକୁ ବାସୁଦେବପୁରରେ ପଢ଼ାଇବାକୁ ନେଲେ ।

ବାଳକୃଷ୍ଣ ବାସୁଦେବପୁର ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଲେ । ନିକଟରେ ଇରମର ବିଖ୍ୟାତ ଜମିଦାର ପାତ୍ରୀଙ୍କର ଉଆସ । ପାତ୍ରୀ ଜଣେ 'ନାଟ୍ୟ ରସିକ' । ସେ ବଙ୍ଗଳାରୁ ଯାତ୍ରାଦଳ ଅଣାଇ ଉଆସରେ ଯାତ୍ରା କରନ୍ତି । ଯାତ୍ରା ରାତିକ ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଆଖିକି ଆଉ ନିଦ ନ ଥାଏ । ସେ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସି ଯାତ୍ରା ଦେଖନ୍ତି । ରାତି ଅନିଦ୍ରା ହେବାଦ୍ୱାରା ଦିନରେ ଢୁଳ ଲାଗେ । କ୍ଲାସରେ ମଧ୍ୟ ଢୁଳାନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକ ବାଞ୍ଛାନିଧି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ତାଡ଼ନାରେ, ସେ ପଢ଼ାରେ ହେଳା କରୁନାହାନ୍ତି ବୋଲି କହନ୍ତି । ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଲୀଳା ସୁଆଙ୍ଗ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ ଏଇଠାରୁ ବଢ଼େ । ସେ ବାସୁଦେବପୁର ସ୍କୁଲରୁ ମାଇନର ପାଶ୍ କଲେ ।

ଦୁର୍ଗାପୂଜା ସମୟରେ ଦିବାକର ମହାନ୍ତି ପୁଅକୁ ସାଥିରେ ନେଇ ଗାଆଁକୁ ଆସନ୍ତି । ପୂଜାବେଳେ ଗାଆଁରେ ସୁଆଙ୍ଗ ହୁଏ । ଏ ଲୀଳା ସୁଆଙ୍ଗର ରୀତି ସେତେବେଳେ ବଡ଼ ନିକୃଷ୍ଟ ଧରଣର ଥିଲା । ନା ଭାଷା, ନା ସ୍ୱର, ନା ବେଶ ପୋଷାକ, ନା ଅଭିନୟ—କୌଣସି ଦିଗରୁ ହେଲେ ସେ ସବୁର ନିକୃଷ୍ଟତା କହି ହୁଏ ନାହିଁ । ଗାଆଁରେ ଦିନେ କଂସ ବଧ ସୁଆଙ୍ଗ ହେଉଥିବାବେଳେ ଦୂତ ଆସି ରାଜା କଂସାସୁରଙ୍କୁ ନାରଦଙ୍କ ଆସିବା ସମ୍ବାଦ ଦେଇ ଗାଇଲା—

ଏହି ତ ଜଟିଆ ବୁଢ଼ା, ହାତେ କରେ ଖଡ଼ା
କାଲ ସଞ୍ଜବେଳେ- ବସି ହିଡ଼ ମୂଳେ
ତାଡ଼ୁ ଣ ଥିଲା କଙ୍କଡ଼ା ·········ଇତ୍ୟାଦି ।
—ଏଇ ହେଲା ଗୋଟିଏ ନମୁନା ।

—ବଡ଼ ବାଧିଲା ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଏ ଗୀତ—ଏ ରସ ପରଷା—ଏ ଢଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ । ସେ ତାଙ୍କ ଦେଖିଥିବା ବଙ୍ଗଳା ଯାତ୍ରା ସହିତ ଏହାକୁ ତୁଳନା କରି ଭାରି ବିକଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।

ଏହାପରେ ବାଳକୃଷ୍ଣ କଟକ ଯାଇ ଏକାଡେମୀ ସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ । ୧୯୧୭ ରେ ତାଙ୍କର ବାହାଘର ହେଲା ମାତ୍ର ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ବୟସରେ, ପତ୍ନୀ ନିଶାମଣିଙ୍କର ବୟସ ସେତେବେଳକୁ ବାର ବର୍ଷ ।

ବାଳକୃଷ୍ଣ ସେତେବେଳକୁ ନବମ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ମାଆ ଲାବଣ୍ୟ ମହାନ୍ତି ପୁଅକୁ କଟକ ପଠାଇବାର ଯୋଗାଡ଼ କରି, ତାଙ୍କର ଚଳଣି ଜିନିଷ ପତ୍ର ଭାରରେ ପଠାଇଲେ । ପୁଅକୁ କିଛି ଟଙ୍କା ଦେଲେ, ଭାରୁଆ କଟକ ଗଲା ନେଇ, ବାଳକୃଷ୍ଣ କିନ୍ତୁ କଟକ ନ ଯାଇ ଜଗତସିଂହପୁର ତରତଙ୍ଗ ଗାଆଁକୁ ଚାଲିଲେ ସଙ୍ଗୀତରେ ମାତିବାକୁ । ଭାରୁଆ କଟକରୁ ଭାର ଫେରାଇ ବାହୁଡ଼ିଲା । ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପାଠରେ ଏଇଠୁ ଡୋର ବନ୍ଧା ହେଲା । ସେ ସୁଜଙ୍ଗ ଗ୍ରାମର ସର୍ବଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ର, ଦୁର୍ଗାଚରଣ ସାହୁ ଓ ନୃସିଂହଚରଣ ଦାସ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ସେଠାରେ ଅଭିନୟରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

କିଛିଦିନ ପରେ ସେଠାରୁ ଆସି ବାପ ପୁଅଙ୍କର ଘରେ ଭେଟ ହେଲା । ପାଠ ନ ପଢ଼ିବାରୁ ବାପା ପୁଅଙ୍କ ପ୍ରତି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନଥାନ୍ତି । ବାପାଙ୍କ ସହିତ କେତେକ ଆଲୋଚନା ପରେ ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କା ଧରି ହଜାରିବାଗରେ ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ଗୋଟିଏ ତେଜରତି ବା ଭୂଷା ଦୋକାନ ଦେଲେ ବାଳକୃଷ୍ଣ । ମାତ୍ର ବ୍ୟବସାୟରେ ଅପାରଗ କରି କ୍ଷତି ସହି ନିଜ ଗ୍ରାମକୁ ଲେଉଟି ଆସିଲେ ।

ଗ୍ରାମରେ ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ କୀର୍ତ୍ତନ ଆଖଡ଼ା ଦଳ ଥାଏ । ବାଳକୃଷ୍ଣ ଏହି ଦଳରେ ବାଏକ (ବାଦକ) ରୂପେ ଯୋଗଦେଲେ । ପଳାଶୋଳ ମଠରେ ସେ ବେଳର ଅଧିକାରୀ କୃତ୍ତିବାସ ଦାସଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ମତାନ୍ତର ଘଟିଲା । ତେଣୁ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଜିଦ୍‌ଧରି, ପୁରୀଯାଇ ରାଧାକାନ୍ତ ମଠ ମହନ୍ତଙ୍କଠାରୁ କୀର୍ତ୍ତନ ଖଣତା ଓ ପତାକା ଆଣିଲେ ; କିନ୍ତୁ ବୃନ୍ଦାବନୀ ମାତାଙ୍କ ସହିତ କୀର୍ତ୍ତନ କରୁଥିବାବେଳେ ଖୋଳଟି ଭାଙ୍ଗିଯିବାରୁ ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିଲେ ।

ଦୁର୍ଗାପୂଜାକୁ ପଳାଶୋଳ ଗ୍ରାମରେ ଯାତ୍ରା ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ବାହାରୁ ଲୀଳାସୁଆଙ୍ଗ ଦଳ ଅଣାଯିବା ପରେ ନାନା ଅସୁବିଧା ଦେଖିଲେ ବାଳକୃଷ୍ଣ । ତେଣୁ ଏହି ବର୍ଷ—ସନ ୧୯୨୦ କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ଦିନ ଭୋକ ଉପାସରେ ରହି ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଦଳ ଗଢ଼ି ବସିଲେ ସେ । ପ୍ରଥମ ଦଳରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀରୂପେ ଯୋଗ ଦେଲେ ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାଇଁ ପ୍ରମୁଖ କେତେଜଣ ବାଳକ । ୧୯୨୧ ମସିହାରେ ଫଳସୁଧା ମୌଜାରେ ଏହିଦଳ ଗଢ଼ା ହେଲା । ନାମ ରଖାଗଲା "ଜୟଦୁର୍ଗା ନାଟ୍ୟ ମଣ୍ଡଳୀ" । ପଳାଶୋଳ ମଠରୁ ଘନ-ଗର୍ଜନ ନାମକ ଏକ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଏବଂ ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ମହାନ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ବେହେଲା ପାଇ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଏହି ଦଳ ଗଢ଼ିଲେ । କହିବାକୁ ହେବ ଯେ, ସାଇ ଯାହାରୁ ଏ ସଙ୍ଗଠନ ଅନୁକୂଳ ହେଲା ।

ପାଠ ପଢ଼ିଲାବେଳେ 'ବିଜୟ ବସନ୍ତ' ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ଲୀଳା ସେ ଲେଖିଥିଲେ । ଅଧା ଶେଷ ଯାଏ ହୋଇଥିବା ରଚନାଟିକୁ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଦାଦା ବାସୁଦେବ ମହାନ୍ତି ଚିରିଗୁଡ଼ି ନଷ୍ଟକରି ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଲୀଳାଦଳ ଆରମ୍ଭ କରି ପୁଣି ସେହି ଦରପାସୋରା 'ବିଜୟ-ବସନ୍ତ' ରଚନାକୁ ପୂରଣ କଲେ ଏବଂ ଏଇଟି ହେଲା ତାଙ୍କ ନବଗଠିତ ଦଳର ପ୍ରଥମ ଗୀତାଭିନୟ ।

ଏହାପରେ 'ମୋହନ ସୁନ୍ଦର' ଓ 'ଅମର ବିଳାସ' ପ୍ରଭୃତି ଗୀତାଭିନୟମାନ ବହୁ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ସହି ଲେଖି ଦଳର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ସେ ।

କବି ଜାତିରେ କରଣ । ଦଳଗଢ଼ି ଲୀଳା ସୁଆଙ୍ଗ ବା ଗୀତାଭିନୟ ଦେଖାଇବା କୁଳର ମାନସମ୍ମାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅଶୋଭନୀୟ ବୋଲି ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ଘୃଣା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲେ । କବି କିନ୍ତୁ ଏଥିପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ନିଜ ବ୍ରତାଧରି ଚାଲିଲେ । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ କବିଙ୍କ ଗୀତାଭିନୟକୁ ଲୋକେ ପସନ୍ଦ କଲେନାହିଁ । ପରେ ସେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଦଳଲାଗି ପୋଷାକପତ୍ର ତିଆରି କରିବାର ଅବସ୍ଥା ନ ଥିଲା ତାଙ୍କର । ଏପରି କି ଗଇଁଠା ପାଉଁଶକୁ ପାଉଡର ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଇଥିଲେ । କଟକ ଯାଇ ନୀଳମଣି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ବସାରେ ରହି ସାଧାରଣ ଜନା ଓ ଜରି କିଣି ହାତେ ହାତେ କିଛି ପୋଷାକ ତିଆରି କଲେ । ତାଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ଦେଖି କ୍ରମେ ଲୋକଙ୍କ ମନରୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଘୃଣାଭାବ ଊଣା ହୋଇଆସିଲା । କବି ଲେଖିଲେ, 'ସୁଶୀଳ ମାଳତୀ', 'ବାଣା ପରାଜୟ' ପ୍ରଭୃତି ଗୀତାଭିନୟ । କ୍ରମେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଲୋକ-ମନୋରଞ୍ଜକ ହେଲା ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଗୀତାଭିନୟ ଦେଖାଇ କବି ଟିକିଏ ପ୍ରଶଂସା ଅର୍ଜନକଲେ ।

୧୯୨୩ ମସିହାରେ କବି ଲେଖିଲେ 'ଅମର ବିଳାସ' । ଏଇ ଲେଖା ଏବଂ ଶିକ୍ଷା ଚାଲିଥିବାବେଳେ ହଠାତ୍ କବିଙ୍କର ରଚନାରେ ବାଧା ପଡ଼ିଥିଲା । ବହିଟି ପୂରଣ କରିବାକୁ ପଦ ଫୁରୁଣିଲା ନାହିଁ । ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ କବିଙ୍କର ବଡ଼ପୁଅ 'ଅମର' ପିତାମାତାଙ୍କୁ ଶୋକସାଗରରେ ଭସାଇ ଇହଧାମରୁ ଚାଲିଗଲା । ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଲେ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଏ ଆଘାତରେ; କିନ୍ତୁ କିଛିଦିନ ପରେ ଏ ଦୁଃଖ ସହିତେ ସେପରି ତାଙ୍କର ଦେହ ସହିଗଲା । ସେ ପୁଣି ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ ଆଗେଇ ଚାଲିଲେ । 'ଅମର ବିଳାସ' ଲେଖା ପୂର୍ଣ୍ଣକଲେ । ଏଇ ଅମର ବିଳାସ ଗୀତିନାଟ୍ୟଟି ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଆଲୋକକୁ ଟେକିଦେଲା । ଏତିକିବେଳେ ସେ କେତେଖଣ୍ଡ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର କିଣାଇ ପାରିଲେ । ଦଳର ଖ୍ୟାତି ବଢ଼ିଲା ।

କଟକ ଯିବାକୁ ମନସ୍ଥ କଲେ କବି । ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା ସମୟରେ କଟକ ମ୍ୟୁନିସିପାଲ୍ଟି ନିକଟରେ ଅଭିନୟ ପ୍ରଦର୍ଶନର ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ । ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ସେ କାଠଗଡ଼ା ସାହିରେ ଅଭିନୟ ଦେଖାଇ ଲୋକମୁଖରୁ ପ୍ରଶଂସା ଅର୍ଜନ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହାରି ଫଳରେ ସେ ଚନ୍ଦନ ଯାତ୍ରାରେ ଅଭିନୟ ଦେଖାଇବାକୁ ଡାକରା ପାଇଲେ । ଏତିକିବେଳେ ଦରଘାବଜାରର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ମିଶ୍ର ତାଙ୍କୁ ଭେଟି ତାଙ୍କ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରେସ୍‌ରେ ଛପାଇବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ । କଥା ହେଲା – ଛପାଖର୍ଚ୍ଚ ବାଦ୍‌ଦେଇ ବାକି ବହିର ବିକ୍ରୟ ଲବ୍ଧ ଧନକୁ ଦୁହେଁ ଅଧା ଅଧା ବାଣ୍ଟି ନେବେ ।

ମ୍ୟୁନିସିପାଲ୍ଟିରେ ଲୀଳା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିବାବେଳେ ହଠାତ୍ ଜଣେ କବି ବୈଷ୍ଣବପାଣି ଅପରିଚିତାବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କୁ ଭେଟି ବହିତକ ଅରୁଣୋଦୟ ପ୍ରେସ୍‌ରେ ଛପାଇବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ । ବାଳକୃଷ୍ଣ ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ମହେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ସହିତ କଥା ହୋଇ ସାରିଥିବାର କହିଲେ । କବି ପାଣି କିଛି ନ କହି ଫେରିଗଲେ । ପରେ ପରେ ପାଣି କବିଙ୍କର 'ନାଟୁଆ ମହାନ୍ତ' ଛପାହେଲା । ମହେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରେ ଏ ବହିଟି ନେଇ ସମାଲୋଚନାରେ ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖାଇବାରୁ ସେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ 'ପାଣି ଧୋବଣୀ' ପ୍ରହସନ ଲେଖି ଅଭିନୀତ କରାଇଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଦୁଇ ଗୀତାଭିନୟକାରଙ୍କର ପ୍ରଥମ ବିବାଦ ଘଟେ । ପରେ ଅବଶ୍ୟ ଦୁହେଁ ମିଶି ଯାଇଥିଲେ । ୧୯୨୫ ରୁ ୧୯୩୦ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ କବି ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥଳରେ ଦଳର ଅଭିନୟ ପ୍ରଦର୍ଶନଦ୍ୱାରା ବହୁ ସମ୍ମାନ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ କବି ମହାନ୍ତିଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋକପ୍ରିୟ ଗୀତ ହେଲା—

"ରଜ ସଜ ବାଜ ମଉଜକୁ (ଆଜ)—
ଝିପି ଝିପି ବର୍ଷା ପାରି ଦେଲାରେ ।"

ବହୁ ଜନ କଣ୍ଠରୁ ଏ ଗୀତଟି ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଶୁଣାଯାଏ । ଗୀତଟିକୁ କବି ରଜ ସମୟରେ ବାଗସାହି (କଟକ ଜିଲ୍ଲା) ରେ ଗୀତାଭିନୟବେଳେ ହଠାତ୍ ବର୍ଷା ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହେବାରୁ ଲେଖିଥିଲେ ।

ଏଇ ବର୍ଷମାନଙ୍କ ଭିତରେ କବି ମହାନ୍ତି ଗୁଡ଼ିଏ ଗୀତାଭିନୟ ଲେଖିଥିଲେ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ 'କେଦାରଗୌରୀ' ଲେଖିବାବେଳେ କବି ଭୁବନେଶ୍ୱର କେଦାରଗୌରୀ କୁଣ୍ଡ ନିକଟରେ ତିନିଦିନ ଯାବତ ଅଖିଆ ଅପିଆ ରହି ବହିଟି ସାରି ଦଳର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଶିଖାଇଥିଲେ ।

କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର, ସମ୍ବଲପୁର, ଚନ୍ଦ୍ରଧରପୁର, ଝାରସୁଗୁଡ଼ା, ଷଢ଼େଇକଳା ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ ଖ୍ୟାତ ଅଖ୍ୟାତ ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ବିଶେଷ ସମାଦର ଲାଭକରି କବି ୧୯୩୨ ମସିହାବେଳକୁ ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ବାହାରିଲେ ।

କଲିକତାରେ ତାଙ୍କ ଲୀଳା ପ୍ରଦର୍ଶନର ସମ୍ମାନ, ସମାଜର ସୀମା ଲଂଘି ଗଲା । କଲିକତାବାସୀଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଲୀଳାଦଳ ପ୍ରତି ପୂର୍ବରୁ ଥିବା ଭୁଲ ଧାରଣା ଭାବ ଏକାବେଳେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଗଲା । କଲିକତାରେ ଶ୍ରୀ ଜୟଦୁର୍ଗା ନାଟ୍ୟ ମଣ୍ଡଳୀ, ମାଳାଚନ୍ଦନ, କେଦାରଗୌରୀ, ଗୁପ୍ତମନ୍ତ୍ର ଓ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ଗୀତାଭିନୟ ଦେଖି ଲୋକେ ଏପରି ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ହୋଇଗଲେ ଯେ, ଦଳ ଦଳ ହୋଇ କବିଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଭିଡ଼ ବାନ୍ଧିଲେ । ସେ ଏହି ସମୟରେ ଦଳର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଳା ନାଟକମାନ ଦେଖାଇବାକୁ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ ଏବଂ ଅଭିନୟର ବିଶେଷତ୍ୱ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ । ହୁଗୁଳି ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥ ଚୁଞ୍ଚୁଡ଼ାର ତଦାନୀନ୍ତନ ଜମିଦାର ଶ୍ରୀ ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ କବିଙ୍କ ଦଳର ଲୀଳାଭିନୟ ଦେଖି ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ କଣ୍ଠରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର କୃତିତ୍ୱକୁ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳର 'ଅମୃତବଜାର' ପ୍ରଭୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ବଙ୍ଗଳା ପତ୍ରପତ୍ରିକାମାନଙ୍କରେ କବିଙ୍କର ତଥା, ଗୀତାଭିନୟର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା ଲେଖମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । କଲିକତା ରହଣୀବେଳେ ମହାନ୍ତି କବି ଲଳିତା ବିଦ୍ୟାପତି, ଶକୁନ୍ତଳା, ଗୁପ୍ତମନ୍ତ୍ର, ଅରିଧ୍ୱଂସ ଏବଂ ଆଉ କେତେଗୋଟି ଗୀତାଭିନୟ ଲେଖିଥିଲେ ।

କଲିକତାରେ କବି ଲୀଳା-ପ୍ରଦର୍ଶନ ପରିବର୍ତ୍ତେ ମଞ୍ଚ-ନାଟକ ଅଭିନୟର ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇ ଗୁଡ଼ିଏ ସିନ୍‌ସିନେରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇଲେ ଏବଂ କେତେଖଣ୍ଡି ସ୍ୱଲିଖିତ ନାଟକ ମଞ୍ଚସ୍ଥ କଲେ । ଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଶୁଭଙ୍କର ହୋଇନାହିଁ ।

୧୯୩୩ ରେ କଲିକତାରେ ମଞ୍ଚାଭିନୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲାବେଳେ କବି ଗୋଟିଏ ଅଷ୍ଟପ୍ରହରୀ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରି ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ଏବଂ ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ । ଏହିଠାରେ ଦେବଦାସ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀଙ୍କ ସହିତ କବିଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ସାଧକ ଦେବଦାସ ପ୍ରଥମେ ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିଲେ, ପରେ ବୈରାଗ୍ୟଜାତ ହେବାରୁ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନିବାସ ଯଶୋର ଜିଲ୍ଲାରେ । କବି ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ନାମ ଗ୍ରହଣ କଲେ ପରେ କବିଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଓ ପ୍ରିୟଶିଷ୍ୟ ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାଇଁ ମଧ୍ୟ ସାଧକଙ୍କର ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ । କବି ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜୀବନରେ ଏହିକାଳ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଘଟଣା ।

ଏହା ପରେ ପରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବାଳକୃଷ୍ଣ କଳାକାରର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖିଲେ । ତାଙ୍କର ଆଶା ଥିଲା ଏକ ଆଦର୍ଶ ନାଟକଦଳ ଗଢ଼ିବେ । ସ୍ଥାନ, କାଳ, ପାତ୍ର ପ୍ରତି ସବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖି ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ବିଳାସରେ ମାତି ଉଠିଲେ । ଫଳରେ ତାଙ୍କୁ ନାନା ଅଭାବ ଭିତରେ ଗତି କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା; କିନ୍ତୁ ସବୁ ଅଭାବ, ଅନଟନ, ଦୁଃଖ, କଷ୍ଟ ସତ୍ତ୍ୱେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଭାଙ୍ଗି ନ ପଡ଼ି କଳାସାଧନାରେ ଆଗେଇ ଚାଲିଥିଲେ ।

କଲିକତାରୁ ଫେରି ପୁଣି ଓଡ଼ିଶାର ଆଠମଲ୍ଲିକ ଓ କଳାହାଣ୍ଡି ପ୍ରଭୃତି ତଦାନୀନ୍ତନ ଗଡ଼ଜାତକୁ ଦଳ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ । ଭବାନୀପାଟଣାରେ ରାଜନିଗ୍ରହ ଭୋଗି କବିଙ୍କ ଦଳଟି ଛିନ୍ନଛତ୍ର ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଏପରିକି ଶେଷରେ ଦଳର ଯନ୍ତ୍ର ଓ ପୋଷାକପତ୍ର ମଧ୍ୟ ହରାଇ ବସିଲେ । ଦଳଟି ଏହି ଆଘାତରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ ହେଲା ।

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା 'ଏ' ଗ୍ରୁପ୍‌ର ମ୍ୟାନେଜର ଶ୍ରୀ ବାଉରିବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ଦଳ ନେଇ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା । ସେ ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହାୟକ ହେଲେ ।

ପୁଣି ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ମହାନ୍ତି କବି କିଶୋର ସଂଘ 'ଜୟଦୁର୍ଗା ନାଟ୍ୟମଣ୍ଡଳୀ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଦଳ ଗଢ଼ିଥିଲେ । ଏ ଦଳଟି ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ବିଲୟ ଭଜିଲା । ଏହି ଦଳ ଚାଲୁ ରହିଥିବାବେଳେ ସେ କେତୋଟି ନୂଆ ଗୀତାଭିନୟ ଲେଖିଥିଲେ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା-ବିଜୟ ବୈଜୟନ୍ତୀ, ସଇତାନ ରୁକ୍ମାଣୀ, ପରଶୁରାମ ଏବଂ ହିଟଲରାସୁର ବଧ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହି ଦଳଭଙ୍ଗ ପରେ ପୁଣି କବି ନିଜ ଗ୍ରାମରେ ନାରାୟଣୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଏକ ନାଟକଦଳ ଗଢ଼ିଲେ । ଏଥିରେ ଅଧିକାଂଶ କୃତ୍ତିବାସ ଦାସ, ଧ୍ରୁବଚରଣ ପାତ୍ର ଓ ନୃସିଂହ ମହାନ୍ତି ପ୍ରମୁଖ କବିଙ୍କୁ ନାନାମତେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଉଥିଲେ । ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ ଏ ଦଳ ମଧ୍ୟ ଭାଙ୍ଗିଗଲା ।

ଶେଷରେ ୧୯୫୦ ମସିହାରେ ତାଙ୍କର ଉଠାପଡ଼ା ଜୀବନର ଗଢ଼ିଥିବା ଦଳ ନେଇ ପାରିକୁଦ ଯାଇ ଫେରିବାପରେ କଳାଜୀବନର ଯବନିକା ପତନ ହେଲା ।

ଦୁର୍ଦ୍ଦିନର ଏହିଠାରେ ଅୟମାରମ୍ଭ । ଯତ୍‌ସାମାନ୍ୟ ଜମିବାଡ଼ିର ଆୟରେ ବର୍ଷକର ଚଳଣି ମଧ୍ୟ ସୁରୁଖୁରୁରେ ମେଣ୍ଟି ପାରିଲାନାହିଁ ।

ବହୁ ଚେଷ୍ଟାରେ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ୧୯୫୪ ମସିହାଠାରୁ ମାସିକ ଦେଢ଼ଶହ ଟଙ୍କା ଦୁଃସ୍ଥ କଳାକାର ଭତ୍ତାରୂପେ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ୧୯୬୩ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ତିରିଶି ତାରିଖ ରବିବାର ରାତ୍ର ଆଠ ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ କବି ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗକଲେ । ଭତ୍ତା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।

ସେ ବହୁ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି ଓ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଛନ୍ତି । ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡରେ ଅବଶିଷ୍ଟ ରଚନାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକାଶ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛି ।

ଦୁଇ ପଦ

ସ୍ୱର୍ଗତ ଗଣକବି ବୈଷ୍ଣବ ପାଣିଙ୍କର ସମସାମୟିକ ନାଟ୍ୟକାର ସ୍ୱର୍ଗତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାର ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତି ପ୍ରତିଭା-ସମ୍ପନ୍ନ କବି ଥିଲେ । ଯେ କୌଣସି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଏବଂ ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ ସେ ଯାତ୍ରା ଦଳ ଉପଯୋଗୀ ଗୀତିନାଟ୍ୟମାନ ପ୍ରଣୟନ କରି ପାରୁଥିଲେ । ବୈଷ୍ଣବ ପାଣିଙ୍କ ଭଳି ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ମଧ୍ୟ ଊଣା ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ପ୍ରାୟ ଏକା ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଉଭୟ ନାଟ୍ୟକାର ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ସୁପରିଚିତ କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓଡ଼ିଶାର ଲବ୍ଧପ୍ରତିଷ୍ଠ ନାଟ୍ୟକାର । ତାଙ୍କର ଅନୁରୋଧ ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକୁ ଏକତ୍ରିତ କରି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଆକାରରେ ପରିବେଷଣ କରିବାକୁ ଯାଉଛୁ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପାଇଁ ସମସ୍ତ ଲେଖା ସଂଗ୍ରହ କରିବାଠାରୁ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପ୍ରୁଫ୍ ସଂଶୋଧନ ଭଳି ଶ୍ରମ-ସାପେକ୍ଷ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ କବିଚନ୍ଦ୍ର ଏ ବୟସରେ କରି ପାରିଛନ୍ତି—ତେଣୁ, ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଁ ଆନ୍ତରିକ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛି ।

ପ୍ରକାଶକ ଭାବରେ, ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ବିଗତ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପାଦେୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଛଡ଼ା ଲବ୍ଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କର ରଚନାବଳୀକୁ ଏକତ୍ର କରି ଅବଧି ପନ୍ଦର ଖଣ୍ଡି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଛି ।

ଏଥିପାଇଁ ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁବର୍ଗ, ପାଠକ ପାଠିକା, ସାହିତ୍ୟିକ-ସଜ୍ଜନ ମଣ୍ଡଳୀ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ସ୍ନେହ ଓ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଆସୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତି କାମନା ପାଇଁ ସେଇ ଦୟାମୟ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟରେ ବିନମ୍ର ନିବେଦନ କରୁଛି ।

ପରିଶେଷରେ, ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ମୁଦ୍ରଣ ଦାୟିତ୍ୱ ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପ୍ରେସର ଶ୍ରୀମାନ୍ ବସନ୍ତକୁମାର ଦାଶ ଯତ୍ନର ସହିତ ସମ୍ପାଦନ କରିଥିବାରୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଉଛି ।

କଟକ, କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା
୧୪ । ୧୦ । ୭୦

ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର

ନାଟକ ସୂଚୀ

ବିଷୟ			ପୃଷ୍ଠା
୧ ।	ଅମର ବିଳାସ	...	୧
୨ ।	ସୁଦାମା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଭଞ୍ଜନ	...	୨୫
୩ ।	ବାଣା ପରାଜୟ-ହରିହର ଭେଟ	...	୪୯
୪ ।	କାଞ୍ଚନବାଳା ଗୀତାଭିନୟ	...	୮୧
୫ ।	ଦାନବୀର ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର	...	୧୧୭
୬ ।	ସୁଶୀଳ-ମାଳତୀ	...	୧୪୨
୭ ।	ବସନ୍ତ-ମଲ୍ଲୀକା	...	୧୭୫
୮ ।	ଇନ୍ଦ୍ରର ରାଣୀ	...	୨୦୩
୯ ।	ରୁକ୍ମଣୀ ପରିଣୟ	...	୨୪୧
୧୦ ।	ଘଟୋତ୍କଚ	...	୨୫୯
୧୧ ।	ଖାଣ୍ଡବ ଦହନ	...	୨୯୧
୧୨ ।	ଶ୍ରୀରାମ ବନଗମନ	...	୩୧୧
୧୩ ।	କୁମୁଦ-କେଦାର	...	୩୩୩
୧୪ ।	ଗୁପ୍ତ ମନ୍ତ୍ର	...	୩୬୧
୧୫ ।	ନିର୍ମଳ-ପ୍ରଭା	...	୪୧୫
୧୬ ।	ଚତୁରୀ ଚମ୍ପାଫୁଲ	...	୪୩୯
୧୭ ।	ପାଣି ଧୋବଣୀ ଫାର୍ସ	...	୪୬୧

ଅମର ବିଳାସ

ଅମର ବିଳାସ

ଗୀତାଭିନୟ

(ବନ୍ଦନା)

ଶାରଦେ ବରଦେ ବନ୍ଦେ ମା,
ଉତ୍କଳ ବାସିନୀ, ନମୋ ବୀଣାପାଣି,
ଏବରୁ ଭକ୍ତଗଣ ସଙ୍ଗେ ମା । ଘୋଷା ।

ବିପଦ ଭଞ୍ଜନୀ କରୁଣାଦାୟିନୀ
ଜଗତ-ଜନନୀ ଦୁର୍ଗତି ନାଶିନୀ
ଶ୍ୱେତ ପଦ୍ମାସନା କମଳା ରୂପିଣୀ
ସୁଧାଂଶୁ ମୁଖପଦ୍ମ ବନ୍ଦେ ମା । ୧ ।

କୀର୍ତ୍ତି ଯଶୋଗାନ, ଗାଏ ତ୍ରିଭୁବନ
ବାଗ୍‌ବାଦିନୀ ନାମ ବହୁଛ ଆପଣ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଜ୍ଞାନ ମୂଢ଼ ଅଜ୍ଞାଧମ,
ଆଶ୍ରା ମାଗେ ପଦ୍ମପାଦେ ମା । ୨ ।

ପ୍ରସ୍ତାବନା

(ନଟୀର ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

ଏ ଘନ କାଳରେ ଘନ ବିଜୁଳିରେ,
ଛନକା ଲାଗୁଛି କାନ୍ତ କାହାପୁରେ ରହିଲେ । ଘୋଷା ।
ଅବା କେଉଁ ରସିକା ରସ ଆଦରେ,
ଛନ୍ଦ ପକାଇଛି କିବା ପ୍ରେମ ଫାନ୍ଦରେ ।
ମନ୍ଦ ବିଧାତାରେ ଛନ୍ଦ କଲୁ ମୋରେ;
ମୋ ହୃଦ ରତନ ଧନ କାହା ମନ ମୋହିଲେ । ୧ ।
ମନ୍ମଥଜ୍ୱାଳା ରେ ସହି ନୋହେ କହି ରେ,
ବିଅର୍ଥି ହେଲାଣି ନବଯୁବା ଦେହି ରେ ।
କେ କହିକୁ ମୋହେ ରେ କାନ୍ତ ବିନା ମହୀରେ
ବାଳାମଣି କହେ ମୋ ହୃଦକୁ ଦହିରେ । ୨ ।

ନଟ—(ପ୍ରବେଶି) ଆହା ! ଲୀଳାମୟଙ୍କର କି ଅଦ୍ଭୁତ ଲୀଳା, କେତେବେଳେ ସେ କାହାକୁ ହସାଇ ପାରନ୍ତି, କାହାକୁ କନ୍ଦାଇ ପାରନ୍ତି, ତାହା ବୁଝିବାର ଶକ୍ତି କାହାର ? ଯାହାର ମାୟାରଜ୍ଜୁରେ ଛପନକୋଟି ଜୀବଜନ୍ତୁ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ଅହରହ ନାଚୁଥିବା ନର୍ତ୍ତକ ପୁତ୍ତଳିକା ପରି ଆବଦ୍ଧ, ଆଜ ସେହି ଜଗନ୍ନିୟନ୍ତା ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କ କୃପାରୁ ଯେ କି ନିମନ୍ତେ ଏଠାରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଦ୍ୟୋତ୍ସାହୀ ବିଦ୍ୱାନଙ୍କ ସମାଗମ ଦେଖି ଏ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରାଣରେ କାହିଁକି ଏପରି ଭୟର ଉଦ୍ରେକ ହେଉଛି, ସେହି ବିପଦବାରଣ, ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ, ଅଧମତାରଣ ନାଶନ ଗରୁଡ଼ାସନ ହିଁ ଏ ବିପଦାର୍ଣ୍ଣବରୁ ପାରଉତାର କରିବେ ।

ନଟୀ—ନାଥ; ଏତେ ଭୟଭୀତ ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ, ଭୟ ଯେଉଁଠାରେ—ଜୟ ସେହିଠାରେ ।

ନଟ—ପ୍ରିୟେ, ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଚକୋର ଚାହିଁଲାପରି କି ନିମନ୍ତେ ଏହି ଚକୋରରୂପୀ ସୁଧୀ ଦର୍ଶକବୃନ୍ଦ ତୁମ୍ଭ ମୁଖଚନ୍ଦ୍ରକୁ ନୀରବରେ ଅନାଇଁ ରହିଛନ୍ତି ?

ନଟୀ—ନାଥ, ନ ଜାଣ କି ସବୁଦିନେ ନୂଆ ନୂଆ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆଦର ଲୋକଙ୍କର । ସେ ନିମନ୍ତେ ଆସିଛନ୍ତି ଏଥି ଦେଖିବାକୁ ତବ ମନମୁଗ୍ଧକର ନବ ବିରଚିତ ସେହି ଔପନ୍ୟାସିକ 'ଅମର ବିଳାସ' ଗୀତାଭିନୟ ।

ନଟ—ପ୍ରିୟତମେ, ଯେଉଁଠାରେ ଏତେ ସୁବିଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ମଣ୍ଡଳୀ ବିରାଜିତ ସେଠାରେ ମୋ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ରଲେଖନୀ ଯେ କେତେଦୂର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇ ଉଠିବ ଏହା ଭାବି ହୃଦୟ ବାତାହତ ରମ୍ଭାପତ୍ର ସଦୃଶ ବିକମ୍ପିତ ହେଉଅଛି । ହେ ବିବୁଧଗଣ ! "ଅନନ୍ତପାରଂ କିଲ ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ରଂ, ସ୍ୱଳ୍ପଂ ତଥାୟୁର୍ବହବଶ୍ଚ ବିଘ୍ନାଃ, ଯତ୍ସାରଭୂତଂ ତଦୁପାସନୀୟଂ ହଂସୋ ଯଥା କ୍ଷୀରମିବାମ୍ବୁ ମଧ୍ୟାତ୍" ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣମାନେ, ହଂସ କ୍ଷୀର ମଧ୍ୟରୁ ସାରାଂଶ ଗ୍ରହଣକରି ନୀରକୁ ଦୂରକୁ ଫିଙ୍ଗିଲାପରି ଦୋଷା-ଦୋଷ ଗ୍ରହଣ ନ କରି କେବଳ ଗୁଣପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି କ୍ଷମା ଓ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କଲେ ଅଧୀନ ଆପଣାକୁ ଧନ୍ୟ ମନେ କରିବ ।

—*—

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜଦରବାର)

(ରାଜା ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ସିଂହ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ)

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ଆପଣ ତ ପ୍ରତିଦିନ ସଭାକୁ ଆସନ୍ତି ଆପଣଙ୍କ ମନଟା ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦିତ ଥାଏ, ମାତ୍ର ଆଜି କାହିଁକି ଏପରି ବିରସ ବଦନ ଦେଖା-ଯାଉଛନ୍ତି, କାରଣ କଣ କହନ୍ତୁ ?

ରାଜା— ଗୀତ (ଏ ମାୟାସଂସାରେ ବୃଥେ)
କର୍ମ ମୋର ଏତେ ନାରଖାର ରେ ମନ୍ତ୍ରୀବର ।
ମରମ ବେଦନା କେ'ବା କରିବ ଗୋଚର । ଘୋଷା ।

ମନ୍ତ୍ରିନ୍ ! ବାହାର କଥା ସମସ୍ତେ ଜାଣିପାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତର କଥା କେ ଜାଣିବ, କା'ର ସାଧ୍ୟଅଛି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ପ୍ରକାଶ କଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିପାରିବୁଁ ।

ରାଜା—ଗୀତ

ପ୍ରିୟା ମୋ ଅନ୍ତର ଦହି   କ୍ଷୀଣ ହୋଇଲାଣି ତନୁ
ପାଶୋର ନ ଯାଏ ମନୁ କିସ ପ୍ରତିକାର ରେ । ୧ ।

ମନ୍ତ୍ରିନ୍ ! ପ୍ରେୟସୀ ମୋର ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ପରଲୋକ ଗମନକଲେ, କିନ୍ତୁ ମୋତେ ବଡ଼ ଦହଗଞ୍ଜରେ ପକାଇଗଲେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଟା ଲାଗି ଏତେ ଚିନ୍ତା !

ରାଜା— ଗୀତ

ଗୃହକୁ ଗୃହିଣୀ ସିନା   ବିଶ୍ୱ କରନ୍ତି ଘୋଷଣା
ଆଉ କି ଘରକରଣା ଦୁଃଖ ପାରାବାର ରେ । ୨ ।

ମନ୍ତ୍ରିନ୍ ! ଗୃହକୁ ଗୃହିଣୀ ନ ହେଲେ ସେ ଘରରେ କିଛି ସୁଖ ନାହିଁ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ବିବାହ କରିବାକୁ ଯେବେ ଆପଣଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା ତେବେ କହନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ତା'ର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବୁ ।

ରାଜା—ମନ୍ତ୍ରିନ୍ ! ମୋର ସମୟ ଆଉ ନାହିଁ ।

(ଗୀତ)

ଅଣାଅ କୁମରେ ମୋର   ଯେବା ହେବ ଗୁଣାକର
ଦେବି ଏ ବିଷୟ ଭାର ବୁଝି ତତପର ରେ । ୩ ।

ମନ୍ତ୍ରୀନ୍ ! ବାହାନ, ତୋଫାନ, ଅମର—ଏ ତିନିପୁଅଙ୍କୁ ଡକାଅ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେ ଉପଯୁକ୍ତ ହେବ, ତାକୁ ଏ ରାଜଗାଦି ଦେଇ ମୁଁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଯିବି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ଆପଣ କାହାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ମନେ କରନ୍ତି ?

ରାଜା—ମୋର କି ବିବେଚନା; ତୁମ୍ଭ ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କ ବିବେଚନାରେ ଯେ ଯୋଗ୍ୟ, ମୋର ସେହି । ମୁଁ ପିତା ବୋଲି ଯାହାକୁ ଇଚ୍ଛା ତାକୁ ରାଜଗାଦି ଦେଇ ନ ପାରେ ।

(ଗୀତ)

ବାପେ ଆଉ ନାହିଁ ଆଶା   ଦୀନବନ୍ଧୁ ହିଁ ଭରସା
ବାଳକୃଷ୍ଣ କରେ ଆଶା ତେଜିବ ସଂସାର ରେ । ୪ ।

ମନ୍ତ୍ରିନ୍ ! ପିଲାମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦ୍ୟାଭବନରେ ଥିବେ ଡକାଇଦିଅ । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେ ଉପଯୁକ୍ତ ତାକୁ ରାଜଗାଦି ଦେଇ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ବିଦ୍ୟାଳୟ

ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ—କାହିଁ ଶିକ୍ଷା ଭବନରେ କେହି ତ ଦେଖାନାହାନ୍ତି, ଏ ଗୁଣ୍ଡାଙ୍କର ପଢ଼ିବାରେ ଆଦୌ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ । ଆସନ୍ତୁ କେତେବେଳେ ଆସିବେ, ଆମ୍ଭ ଦରମା ଗଣ୍ଡାକରେ ତ ମଳ ଧୂଳି ନାହିଁ, ଏ ଏତେ ଉଚ୍ଛୁରରେ ଆସିଲେ କେତେ, ସଅଳରେ ଆସିଲେ କେତେ ?

(ବାହାନ ତୋଫାନଙ୍କର କଥୋପକଥନ ହୋଇ ଆସିବା)

ବାହାନ—ତୋଫାନ ! ଜାଣ କିଛି ପିତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ?

ତୋଫାନ—ନା, ଭାଇ ନ ଜାଣେ ମୁଁ କିଛି ।

ବାହାନ—କାଲି ପ୍ରାତଃ ଯୌବରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବ ରେ ଅମର ।

ତୋଫାନ—ସେ ତ ଆପଣାର ଭାଇ ସେଥିରେ କ୍ଷତି କଣ ?

ବାହାନ—ଭାଇ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ହୋଇ ଆମ୍ଭେ କନିଷ୍ଠର ହେବୁ ଅନୁଗତ ? କି ଲଜ୍ଜାର କଥା । ଅତ୍ୟାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପିତା ସ୍ନେହବଶେ ଦେଉଛନ୍ତି ଅମରେ ରାଜଗାଦି ସମ୍ପ୍ରତି କିନ୍ତୁ ଜାଣରେ ତୋଫାନ ଥିବାଯାଏ ତରବାରି ହସ୍ତେ, ସିଂହବଂଶ ପୁତ୍ର କେହି ନ ହେବେଟି ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ, ଏଥୁ ଚାଲ ତେବେ ଗୁରୁ ସଙ୍ଗେ କରିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ।

(ବିଦ୍ୟା ଭବନେ ପ୍ରବେଶ ଓ ଗୁରୁଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ)

ଗୁରୁ—ଏଥିରେ ଆମ୍ଭେ କୃତାର୍ଥ ହୋଇଗଲୁ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏତେ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ? ଆଉ ଏପରି ଚଙ୍ଗ ଚଙ୍ଗ ହେଉଛ କାହିଁକି ?

ବାହାନ—ଗୁରୁଦେବ ! ସେହିପରି ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛି, ଆଉ ମଧ୍ୟ କେତେ କଥା ଆପଣଙ୍କୁ ପଚାରିବାକୁ ଅଛି ।

ଗୁରୁ—କି କଥା ?

ବାହାନ—ଗୀତ (ହେ ଗୋବର୍ଧନ-ବୃତ୍ତେ)

ହେ ଗୁରୁଦେବ ! କହନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଭେଦ । ଘୋଷା ।

ପିତା କରିଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, ରାଜ୍ୟରୁ ହେବେ ବଞ୍ଚିତ;
ଯେ ହୋଇବ ଉପଯୁକ୍ତ ଅର୍ପିବେ ସମ୍ପଦ । ୧ ।

ଗୁରୁଦେବ ! ପିତା ସତ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ଆମ୍ଭ ତିନିଭାଇ ମଧ୍ୟରୁ ଯେ କି ଉପଯୁକ୍ତ ହେବ ତାକୁ ରାଜଗାଦି ଦେଇ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଯିବେ ।

ଗୁରୁ—ସେ ତ ଭଲ କଥାର, ଆଚ୍ଛା ମୋତେ କଣ ପଚାରୁଛ ପଚାର ।

ବାହାନ—(ଗୀତ)

ତୁମ୍ଭ ବିଚାରରେ କେବା, ଉପଯୁକ୍ତ ହେବ ଅବା;
ସଦୟ ହୋଇ କହିବା ଯିବ ମନୁ ଖେଦ । ୨ ।

ଗୁରୁଦେବ ! ଆପଣଙ୍କର ବିଚାରରେ ଆମ୍ଭ ତିନି ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେ ଉପଯୁକ୍ତ ?

ଗୁରୁ—ଆରେ; ତୁଳସୀ ଯେ ଦୁଇପତ୍ରରୁ ବାସେ, ଚନ୍ଦନ ଆଉ ଦୁଇପତ୍ରରୁ ଗନ୍ଧ ହୁଏ; ତେବେ ଅମରଟି ଉପଯୁକ୍ତ, ସେ ରାଜଗାଦି ପାଇବା ସମ୍ଭବ ।

ବାହାନ—(ଗୀତ)

ଆମ୍ଭେ ହୋଇ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର, ଅନୁସରିବୁ କନିଷ୍ଠ;
ଏ କଥା ନୁହେ ଉଚିତ ଘଟିବ ପ୍ରମାଦ । ୩

ଗୁରୁଦେବ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ହୋଇ କନିଷ୍ଠର ପଦତଳେ ଖଟିବୁ, ଏ କଥା କେବେ ହେବ ନାହିଁ, ବରଂ ଅନର୍ଥ ଲାଗିବା କଥା ।

ଗୁରୁ—ସେ ଯାହା ହେଉ ତୁମ୍ଭେ ଦୁହେଁ ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ବାହାନ—(ଗୀତ)

ଆମ୍ଭରେ ସପକ୍ଷ ହେଲେ ଧନରତ୍ନ ଦେବୁ ଭଲେ;
ଅମର ବିନାଶ କଲେ ତୁଟିବ ଆପଦ । ୪ ।

ଗୁରୁଦେବ ! ଆପଣ ଟିକେ ସାହାଯ୍ୟ ହେଲେ ଅମରକୁ ଆମ୍ଭେ ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ହତ୍ୟାକରି ପାରିବୁ ।

ଗୁରୁ—କଣ ହେଲା ? ଅମରକୁ ମାରିଦେବ, ମୂର୍ଖ ! ସେ ବୁଦ୍ଧି କର ନାହିଁ ।

ବାହାନ—ଗୁରୁଦେବ ! ଯଦି ଏ କଥାରେ ଆପଣ ସମ୍ମତି ନ ଦିଅନ୍ତି ତେବେ ଆପଣଙ୍କର ଓ ଅମରର ମୁଣ୍ଡକାଟି ନଷ୍ଟ କରିବୁ; ମୁଁ ଭଲରେ କହୁଛି, ଯଦି କିଛି ଅର୍ଥ ପାଇବାର ଆଶା ତେବେ ଯେତେ ମାଗିବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଇ ପାରିବୁ ।

ଗୁରୁ—(ସ୍ୱଗତଃ) ବାବାରେ ବାବା, ଅମର ସଙ୍ଗରେ ଆମ୍ଭର ମଧ୍ୟ ହାଣ ଯୋଗ; କଣ କରିବା ? ଯାହା ହେଉ ତାଙ୍କର ଭାଇରେ ଭାଇରେ ମରାମରି ହେଲେ କେତେ, ହଣାହଣି ହେଲେ କେତେ ? ଆମର କଅଣ ଯାଏ, ଯଦି ଏ ବଡ଼ ଦୁହିଁଙ୍କ ସପକ୍ଷ ହେବା ତେବେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ମିଳିବ, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଓ ଆମ୍ଭେ କିଛିଦିନ ସୁଖରେ ବଞ୍ଚିବା, (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହେଉ ହେଲା ବାହାନ ! ଆମ୍ଭେ ହାଣ ଯାଗାକୁ ଯିବୁନାହିଁ ।

ବାହାନ—(ଗୀତ)

ତୁମ୍ଭେ ନ କଲେ ପ୍ରଘଟ, ନ ପଡ଼ପାରେ ସଙ୍କଟ,
କହେ ଦୀନ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଡ଼ିଲା ପ୍ରମାଦ । ୫ ।

ଗୁରୁଦେବ ! ହେଇ ଅମର ଆସିଲା ପରା ।

(ଅମର ପ୍ରବେଶ, ଗୁରୁ ଓ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ)

ଗୁରୁ—କିରେ ବାଉଳିଆ, ତୋର ଆଜି ଏତେ ଡେରି କାହିଁ ?

ଅମର—ଗୁରୁଦେବ ! ଆଜି ମୋର ଅନେକ ବିଳମ୍ବ ହୋଇଗଲା, କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ ଅନ୍ୟଦିନେ ବିଳମ୍ବ ହେଲେ ଦଣ୍ଡନୀୟ ହେବି ।

ଗୁରୁ—ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭେମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବାକୁ ଅଛି ।

ଅମର—କି କଥା ଗୁରୁଦେବ ।

ଗୁରୁ—ଆଜି ଏକାଦଶୀ, କିଛି ଫଳମୂଳ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଆଣିଲେ ମୁଁ ପାରଣା କରିବି ।

ଅମର—ଗୁରୁ ! ଭାଇମାନେ ଯିବେ ତ ?

ଗୁରୁ—ବାହାନ, ତୋପାନ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯିବ ତ ?

ବାହାନ—ଗୁରୁଦେବ ! ଆପଣଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଆମ୍ଭେମାନେ କଣ ଅବଜ୍ଞା କରିପାରୁଁ, ଚାଲ ଅମର । (ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଗୁରୁ—ଆରେ ଧନ ତ ହାତରେ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ; ଏ ମାରିସାରିଲେ ମୋତେ ଧନ ଦେବେ ନାହିଁ। ଆଉ କଣ ପଛେ ପଛେ ଯିବ ? ନା, କାଳେ ସେମାନେ ଧରା ପଡ଼ନ୍ତି, ମୁଁ ସଙ୍ଗରେ ଥିଲେ ମୋ ମୁଣ୍ଡହାଣ; ମୁଁ ଯିବ ନାହିଁ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ବନପଥ

ଅମର—ଭାଇ, ଦେଖନ୍ତୁ ଅନେକ ପକ୍ୱଫଳ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଅଛି। ଆପଣ ଫଳ ତୋଳନ୍ତୁ ମୁଁ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ ନେଇ ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗ ଦେବି।

ବାହାନ—ତୋଫାନ ! ଦେଖୁଛୁନା ଆମେ ଫଳ ତୋଳିବୁ ସେ ଶ୍ରମ ହରିବ। ଏ ମୂର୍ଖ ତ ରାଜଗାଦି ନ ଦେଖଣୁ ଏତେ ଦିମାକ୍, ସିଂହାସନକୁ ଗଲେ କଣ ନ କରିବ ?

ଅମର—ଭାଇ, ମୁଁ କଣ କହିଲି କି ଆପଣ ଏତେ ବିରକ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି ?

ବାହାନ ମୂର୍ଖ ! ଫଳ ତୋଳିବାକୁ ଆସିଛୁ ? ତୋର ଜୀବନର ଫଳଟି ଆଜି ଆମ୍ଭେ ତୋଳିବୁ !

ଅମର—ଭାଇ, ମୋର ଅପରାଧ କଣ ? ମୋତେ ବିନାଦୋଷରେ ବିନାଶିବ କାହିଁକି ?

ତୋଫାନ—ମୂର୍ଖ ! ବଞ୍ଚିଲେ ଦିନେ ତୁହି ହେବୁ ଆମ୍ଭ କାଳ, ଥିବାଯାଏ ପିଣ୍ଡରେ ପରାଣ ତୋହର, ନାହିଁ ଆମ୍ଭ କର୍ମେ ଏହି ରାଜ ସିଂହାସନ।

ବାହାନ—ମୂର୍ଖ ! ପିତା ସତ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ତୋତେ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବେ।

ଅମର—ନା ଭାଇ, ଏ କି ଅନ୍ୟାୟ କଥା, ଆପଣ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତ। ଆପଣ ସିଂହାସନରେ ନ ବସି ମୁଁ ବା କପରି ବସିବି ?

ବାହାନ—ତୋଫାନ ! ଧର ଶୀଘ୍ର [ଅମର ପ୍ରତି] ଇଷ୍ଟ ଚିନ୍ତାକର ଦୁଷ୍ଟ ଥରେ।

ଅମର—ଗୀତ

(ହାମସେ ନ ବେ ଜେନା ମହାରାଜ—ବୃତ୍ତେ)

ସହୋଦର ପରକର କାହିଁକି ?
ମୁଁ ପରା ତୁମ୍ଭ କିଙ୍କର; କ୍ଷମା ମୋତେ କର ପାର
ତୁଚ୍ଛ ଏ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁକି। ଘୋଷା।

ଭାଇ। ସାମାନ୍ୟ ସମ୍ପଦ ପାଇଁ ମୋର ଜୀବନ ନେବ ? ମୁଁ ପିତାଙ୍କୁ କହି ଆପଣଙ୍କୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବି, ଏହା ମୋର ନିର୍ବାର ସତ୍ୟ।

ବାହାନ—ମୂର୍ଖ ! ପିତା ସତ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ତୋତେ ସିଂହାସନ ଦେବେ।

ଅମର—(ଗୀତ)

ସମ୍ପଦେ ନାହିଁ ଆଶା, ଦିଅ ଚରଣେ ଆଶ୍ରା,
ସହାୟ ଆଶା ଭରସା ନ ତୁଟା ଭାଇ।
କଲେ ହେଲେ ନିରାଶା, ଉଡ଼ିଗଲା ମୋ ହଂସା
ହଂସା ଖୋଜ ନାହିଁଟି ।୨।

ଭାଇ ! ନାହିଁ ଆଶା ସମ୍ପଦେ ମୋହର, କର୍ମେ ଯାହା ବିହି ଅଛି ଲିହି ତା ନିଶ୍ଚେ ଭୋଗିବ ମାନବ। ପୁଣି ଜୀବନଟା ନୁହେ ଚିରସ୍ଥାୟୀ, କିନ୍ତୁ ସମ୍ପଦଟା ଚିରଦିନ ଥୁଆ, ଅମର ହୁଅନ୍ତା ଯେବେ ମାନବ ଏ ଭବେ, ଦୃଢ଼କରି କହନ୍ତା ସେ ସମ୍ପଦ ମୋହର। ଭାଇ ! କୁଟି ଅବୁଝା ହେଉଛ ତୁମେ ? ମୁହିଁ ତବ ଅନୁଗତ ଭୃତ୍ୟ, କ୍ଷମା ଦିଅ ମୋତେ, ଦୋଷୀ ହୋଇଛି ଅଜ୍ଞାନେ।

ବାହାନ—କି କ୍ଷମା ଲୋଡୁ ମୂର୍ଖ।

ଅମର—(ଗୀତ)

ପ୍ରାଣେ ନ ମାର ଭାଇ କେଉଁଣେ ଯିବି ପଳାଇ
କେବେହେଁ ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ରହିବି ତୁମ୍ଭପାଇଁ
ବାଳକୃଷ୍ଣ କହଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଇଷ୍ଟହାହି
କଷ୍ଟ ମନେ କାହିଁକି।

ଭାଇ ! ପ୍ରାଣଭିକ୍ଷା ଦିଅ ଏ ଅଧୀନେ, ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ରାଜଗାଦି ମୋର। ଭିକ୍ଷାଝୁଲି ବହିଦେଲେ ପୋଷିବି ମୋ ପେଟ। ମୋ ଲାଗି ଘଟିବ ଯେବେ ରାଜ୍ୟରେ ବିପ୍ଳବ ଅନ୍ୟଦେଶେ ପଳାଇବି ନିଶ୍ଚେ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ !

ତୋଫାନ ଭାଇ—ଦୁଃଖବେଳ କଥା ସୁଖବେଳେ ଥାଏନା କାହାର।

—*—

ବାହନ ଗୀତ (ତାଳ ଖେମଟା)

ଭଣ୍ଡା ଭଣ୍ଡି କଥା ଧୁଣ୍ଡ଼ ଗୁଣ୍ଡ଼ ଭଣ୍ଡ
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହେବୁରେ ।
ଅଣ୍ଡା ହୋଇ ତୁହି ଭେଣ୍ଡାଙ୍କ ଉଦରେ
ଦଣ୍ଡକରେ ଯିବୁରେ । ପଦ ।
ମେଣ୍ଢା ପଶୁ ପରି ତୋ ଷଣ୍ଢାରେ ଆଜ
ଖଣ୍ଡା ଦେବୁ ହୁଣ୍ଡାରେ ।
ଚଣ୍ଡାଳଆ ବୁଦ୍ଧି ଦେଇଛୁରେ ବଧି
ଥଣ୍ଡା କରି ଦେବୁରେ । ୧ ।

ମୂର୍ଖ ସେ ଭଣ୍ଡାଭଣ୍ଡି କଥା ରହିଦେ । ମେଣ୍ଢାକୁ ଯେପରି ଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ବୋଦା ଦିଆ ହୁଏ, ତୋତେ ଆଜି ଏ ବନଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ସେହିପରି ବୋଦା ଦେବ ।

(ଗୀତ)—

ଗୁଣ୍ଡାକରି ତୋର ମଥାରେ,
ଛୁଣ୍ଡାଇବୁ ମନ୍ଦୁଚନ୍ଦାରେ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ତୁ ଥିଲେ
ପକାଇବୁ ରେ କାରୁରେ ।

ତୋଫାନ ଆଉ ଡେରି କାହିଁକି ? ବିଳମ୍ବରେ ଘଟିପାରେ ବାଧା ।

ଅମର ଗୀତ— (ରାଗ ଶଙ୍କରାଭରଣ)

ଦୟାନିଧି ଦୟା ମଦ ନାହିଁ କି ତୁମର
କାତରେ ଡାକଲେ କମ୍ପା ନ ଶୁଣ କର୍ଣ୍ଣରେ,
ପ୍ରାଣ ମୋର ଚାଲ ଛାଡ଼ି
ଏ ବିପଦ ବେଳେ ପ୍ରଭୁ ନ ଆସ ଦଉଡ଼ି । ୨ ।

ପ୍ରଭୁ ଅଗାଧ ଜଳେ ଦ୍ୱିରଦ ଡାକିବା ସମୟେ ପଶାଖେଳ ଭଙ୍ଗି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାଶୁଁ ଚକ୍ରେ ନକ୍ର କରିଥିଲ ବଧ, କିନ୍ତୁ ଏ ହତଭାଗା ଡାକ କମ୍ପା ଶୁଣୁ ନାହିଁ କର୍ଣ୍ଣେ ।

(ଗୀତ)

ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କର୍ତ୍ତା ପ୍ରଭୁ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ
ମୋ ଅନ୍ତର ବେଦନା କି ନ ପାରୁଛ ଜାଣି
ପଦ୍ମପାଦେ ଦିଅ ସ୍ଥାନ ।
ଏ ଭବ କଷ୍ଟରୁ ମୋତେ କର ପରିତ୍ରାଣ । ୨ ।

ପ୍ରଭୁ ! ଜଗତର ଅନ୍ତର ବେଦନା ଜାଣି ପାରୁଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଏ ହତଭାଗାର ଅନ୍ତର କଥା ଜାଣିପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ବାହନ—ମୂର୍ଖ ! ଭାବିଛୁ ଭଗବାନ ରକ୍ଷା କରିବେ ?

ଅମର—(ଗୀତ)

କି ଛାର ସମ୍ପଦ ପାଇଁ ନିଅ ମୋ ଜୀବନ
ଏଥିକୁ ସାକ୍ଷୀ ମୋହର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ,
ବାଳକୃଷ୍ଣ କଲା ଚିନ୍ତା,
ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ ମୋତେ ନ ପକାଅ ଧାନ୍ଦା । ୪ ।

ଭାଇ ! ମାରିବତ ହିଁ କିନ୍ତୁ ଏତିକି କଥା ମୋର ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ, ଯେବେ ଏ ପୋଡ଼ା ଭାଗ୍ୟରେ ରାଜସିଂହାସନ ଅଧିକାର ଜଗଦୀଶ୍ୱର ଦେଇଥାନ୍ତି, ଆପଣ ମୋତେ ମାରି ଶ୍ୱାନ ଶୃଗାଳ ମୁଖରେ ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅସ୍ଥିମାନ ଯେବେ ଶୃଗାଳ ବିଷ୍ଠାରେ ଥାଏ, ତେବେ ସେ ଅସ୍ଥି ଦିନେ ନିଶ୍ଚୟ ରାଜଗାଦି ଭୋଗ କରିବ । ପୁଣି ଯଦି ଆପଣଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଦାସତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ଥାଏ ତେବେ ଆପଣ ଦିନେହେଲେ ମୋ ନିକଟରେ ଦାସତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ଏଥିରେ ଅଣୁମାନ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଈଶ୍ୱର ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପରମାୟୁ ଦିଅନ୍ତୁ । (ଅମରକୁ ହାଣିବା ଅଭିନୟ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(କକ୍ଷ)

(ରାଜା, ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ, ବାହନ ଓ ତୋଫାନ)

ରାଜା—ବାହାନ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୁଖ ଏପରି ବିରସ ଦେଖା ହେଉଛି କାହିଁକି ? ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ ।

ବାହନ—ଗୀତ (ତାଳ—ଛପକା)

କି କହିବି ପିଅର ହେ ପ୍ରିୟପୁତ୍ର ଗଲାଣି,
ଅମର ଅମରପୁରେ ଧାନ୍ଦା ସ୍ଥାନ ଦେଲାଣି । ଘୋଷା ।
ପିତଃ, ଅମର ଏ ଦୁର୍ଭାଗାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ସ୍ୱର୍ଗ-
ଧାମରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବସିଲାଣି ।

ରାଜା—କଣ ହେଲା, ଅମର କୁଆଡ଼େ ଗଲା ? ଗୁରୁଦେବ !

ଗୁରୁ—ମହାରାଜ ! ହେ ହେ ହୁ ହୁ ।

ବାହାନ—   (ଗୀତ)

ଏ ଦୁର୍ଭାଗା ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ସିଂହମୁଖେ ଗଲାପଡ଼ି,
ଶ୍ରୀମୁଖ କମଳ କଢ଼ି ଲୋପ କାହିଁ କଲାଣି । ୧ ।
ପିତଃ ! ସ୍କୁଲକୁ ଯିବା ସମୟରେ ଅମର ସିଂହ ମୁଖରେ ପତିତ ହେଲା ।

ରାଜା—କଣ ହେଲା, ଅମର ସିଂହ ମୁଖରେ ପତିତ ହେଲା ?

ବାହାନ—ଅମର କଣ ଆଉ ନାହିଁ ?

ବାହ ନ—(ଗୀତ)

କରିଥିଲୁ ଦୃଢ଼ ଆଶା ଅମର ହେବ ଭରସା
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଦଶା ମନ୍ଦ ହେଲା ଏକ୍ଷଣି ।
ପିତଃ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଭରସା କରିଥିଲୁ ଅମର ଆମ୍ଭର ସାହା ପକ୍ଷ ଭରସା ହେବ ବୋଲି, କିନ୍ତୁ ବିଧାତା ସେକଥା ବେଶିକାଳ ରଖିଲା ନାହିଁ ।

ରାଜା—ଗୁରୁଦେବ ! ସତେ ଅମର କଣ ଆଉ ନାହିଁ ?
ମୋର ସ୍ନେହର ଅମର ଆଉ କଣ ନାହିଁ ।

ଗୀତ—(କୀର୍ତ୍ତନ ସ୍ୱର)

କହ ଗୁରୁ କହ ମୋତେ ବୁଦ୍ଧି ହେଉନାହିଁ ରେ ।
ଅମର ବିହୁନେ ପ୍ରାଣ ଧରି କାହିଁ ପାଇଁ ରେ,
ଆଉ କି କରିବି, ଅମର ବିହୁନେ ପ୍ରାଣ ଦେବି । ୧ ।
ଗୁରୁଦେବ ! ଅମର ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ସ୍ୱର୍ଗବାସ କଲା ।
ଏ ଅଭାଗା ପିତାକୁ ସଙ୍ଗେ ନ ନେଲା କାହିଁକି ?

ଗୁରୁ—ମହାରାଜ ! ଆଉ ଭାବିଲେ କଣ ହେବ, ମଲାପୁଅ କି ବାହୁଡ଼ି ଆସିବ ।

ରାଜା—ଗୀତ

ସର୍ବଗୁଣେ ଅଳଂକୃତ ହୋଇ ହୋଇଲା ନିଶ୍ଚିନ୍ତ
ଆଉ କେବା ସାମରଥ ନ ଦିଶଇ କାହିଁ ରେ ।
କହ ଯିବି କାହିଁ, ଅମରକୁ ସତେ ଦେଖିବଇଁ । ୨ ।
ଗୁରୁଦେବ । ଅମର କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ପଢ଼ି ନଥିଲା ? ତାର କେତେ ବୁଦ୍ଧି, ସେ କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ କୁଆଡ଼େ ପଳାଇଗଲା !

ଗୁରୁ—ମହାରାଜ ! ମୋ ପେଟରେ ଯେତେ ବିଦ୍ୟା ଥିଲା ସେ କେଇଟା ଦିନରେ ଏକାନଟକେ ଖୋଳିନେଇ ଯାଇଥିଲା ।

ରାଜା—ଗୀତ

ଶଶିକଳା ପ୍ରାୟେ ବଢ଼ି, କ୍ଷଣେ କେଣେଗଲା ଉଡ଼ି
ତା ଲାଗି ଏ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ି ଯିବ ଗଲା ଯହିଁରେ
ଅମର ଫେରିବ,
(ସତେ) ପିତା ପିତା ବୋଲି କୋଳ ହେବ । ୩ ।
ଆଉ ସତେ ଅମର ଆସି ମୋ କୋଳରେ ପିତାପିତା ବୋଲି କୋଳ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ।

ଗୁରୁ—ମଲା ପୁଅର ଗଲା ଗୋଡ଼, ପ୍ରକୃତ କେଇଟା ଦିନରେ କେଡ଼େ ଟୋକାଟାଏ ହୋଇଥିଲା ।

ରାଜା—ବର୍ତ୍ତମାନ କଣ କରିବି, ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି ମୋ ତିନିପୁଅ ମଧ୍ୟରେ ଅମର ଉପଯୁକ୍ତ, ସେହି ମୋର ସିଂହାସନରେ ବସିବା ପାଇଁ । ସେ ଏବେ କୁଆଡ଼େ ଗଲା, ଗୁରୁଦେବ ! (ବାହାନ ଓ ତୋଫାନ ପ୍ରତି) ଏମାନେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ପାରିବେ ତ ?

ଗୁରୁ—ଉଁ ହୁଁ ହୁଁ—

ରାଜା—ଗୁ ରୁଦେବ ! ଏମାନେ ରାଜଗାଦିରେ ବସିବା ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ କହିବି ।

ଗୁ ରୁ—କହନ୍ତୁ ମହାରାଜ । ପ୍ରକୃତ ଏମାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି ।

ରାଜା—(ଗୀତ)—

ଯାଆରେ ବେନି କୁମର, କର ବାଣିଜ୍ୟ ବେଭାର
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ମୋର ପରାମର୍ଶେ ରହି ରେ ।
ଧନାଗାରୁ ଧନ,
ନେଇ ବାଣିଜ୍ୟରେ ଦିଅ ମନ ।
ବାହାନ ! ତୋଫାନ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଭଣ୍ଡାରରୁ ଧନ ନେଇ ବାଣିଜ୍ୟ ବେଭାର କରି ଯାଅ । ସେଥିରେ ତୁମ୍ଭର ବୁଦ୍ଧି ଶୁଦ୍ଧି ହୋଇଗଲେ ରାଜଗାଦିରେ ବସିବ । (ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବାହାନ—ହେଉ ପିତା ।

ଗୁ ରୁ—ବାହାନବାବୁ ଟଙ୍କା—

ବାହାନ—କି ଟଙ୍କା ? ପିତାଙ୍କୁ ମାଗ ।   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଗୁରୁ—ଏଗୁଡ଼ାକ କଥାରେ ପଡ଼ି ମଣିଷ ମଲା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

———

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ପ୍ରମୋଦ ଉଦ୍ୟାନ)

(ବିଳାସ କୁମାରୀ ଓ ସଖିଗଣ)

ବିଳାସ—ସଖି, ଏ ଜଙ୍ଗଲଟି କିପରି ନାନା ପୁଷ୍ପ ଓ ସୁକୋମଳ ପଲ୍ଲବ ସୁମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଜନମନ ହରଣ କରୁଛି ! ଦେଖିଲ ନାଗେଶ୍ୱର, ପଲାଶ, ଝୁଣ୍ଟିଆନା, ସୁନାରୀ; ପୁନାଗ ପ୍ରଭୃତି ବୃକ୍ଷରାଜି କିପରି କମନୀୟ ରୂପ ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି । ସତେକି ତାଙ୍କର କାନ୍ତ ଆସିବେ ବୋଲି ସେ ଏପରି ବେଶଭୂଷା ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି ।

୧ମା ସଖି—ହଁ ହଁ, ଜେମାଦେଈ ! ଏ ଶିମିଳିଗଛଟା ଲଣ୍ଡା ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା ଦେଖିଲ ଆଜି କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଫୁଲଗୁଡ଼ିଏ ଫୁଟିଛି ।

ବିଳାସ— ସଖି ! ଆଉ କଣ କିଛି ପୁଷ୍ପ ନ ଥିଲା ? ଭ୍ରମର ସେହି ଶିମିଳି ଫୁଲରେ ମନଟା ରମିଗଲା କାହିଁକି ?

୧ମା ସଖି—ମଲା, ଶିମିଳି ଫୁଲର କଣ ହୋଇଛି କି ? ସେ ତ କେଡ଼େ କେଡ଼େ ନାଲିଆ ଫୁଲଟାମାନ ।

୨ୟ ସଖି—ସଙ୍ଗାତ । ଦେଖିଲ ଏ ବଉଳ ଗଛଟି କିପରି ଫଳରେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ୁଛି !

ବିଳାସ—ସଖି ! ମୋର କାହିଁକି ଏ ସୁରମ୍ୟ ସ୍ଥାନରୁ କେଉଁଣେ ଯିବାକୁ ମନଟା ତିଳେ ମାତ୍ର ବଳୁ ନାହିଁ ।

୧ମା ସଖି—ହଁ ହଁ ଜେମାମଣି, ଏହି ବାଟଦେଇ ନିତି ଆମେ ହରସେବା କରିବାକୁ ଯାଉ । ହେଲେ ତ ହେଲେ ଏପରି ଶୋଭା ଦେଖି ନ ଥିଲୁଁ ।

ବିଳାସ—ପ୍ରକୃତ ସଖି, ଆଜି ନିଶ୍ଚୟ କୌଣସି ଦଇବ-ଶକ୍ତି ବଳରୁ ଏ ସ୍ଥାନଟି ଏପରି ଶ୍ରୀ ଧାରଣ କରିଛି । ତା ନ ହେଲେ ହେଲେ ତ କାହିଁ ଏପରି ଅନୁଭବ କରି ନ ଥିଲୁ ।

(ଗୀତ)—

ସଙ୍ଗିନି ! କୁଞ୍ଜବନ ହସେ କେଡ଼େ ମନୋହରୀ ।
ଫୁଲ ଫୁଟି ନାନା ଜାତି ବାସ ପଡ଼ୁଛି ଚହଟି
ବିରହିଣୀ ମନ ଲୁଟି କରି ନେଉଛି ପରି ।
ମଧୁକର ମଧୁ ଆଶେ ଚୁମ୍ବଇ ଫୁଲ ହରଷେ
ପ୍ରେମିକାର ପ୍ରାଣନାଶେ ରତି ହୃଦୟହାର ହାରି ।୧।

ସଙ୍ଗିନି ! ନିମିଷକ ପାଇଁ ହେଲେ କାହିଁ ଏ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ିବାକୁ ମୋ ମନଟା ବଳୁ ନାହିଁ ? ଦେଖ, ଦେଖିଲ ସଖି, ଏ କଣ ଦେଖିଲଣି ।

୧ମା ସଖି—କଣ ମ ?

ବିଳାସ—ଦେଖ ସେ ଶାଳ୍ମଳୀ ବୃକ୍ଷ ମୂଳେ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷଟିଏ ଶୋଇଛନ୍ତି ।

୧ମା ସଖି ଆଲୋ ମାଇପିଟିଏ, ଆପେ ଚମକିବେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଚମକାଇବେ ।

ବିଳାସ—ସଖି; ଦେଖିଲୁ କି କମନୀୟ ମୁଖକାନ୍ତି ।

ଗୀତ—ତାଳ କଓ୍ୱାଲି

ଆହା କି ସୁନ୍ଦର ଶ୍ରୀମୁଖ ଗୋଟି,
ସଖି ଦେଖିଲୁଟି କି ମନମୋହନ ମୂର୍ତ୍ତି
ଜଣି ନବ ରବିକିରଣି ନେଉଛି ମତିକି । ଘୋଷା ।

ସଖି ଏ ପୁରୁଷଟି କିଏ ? ଧାତା ତାଙ୍କୁ କେତେ-କାଳ ବସି ଗଢ଼ି ନ ଥିଲା, ତାଙ୍କ ମୁଖକମଳ ଜ୍ୟୋତି ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କରୁଛି ।

ସଖି—ଜେମାଦେଈ । ଏ କି ପୁରୁଷମ ? ଏହାଠାରୁ ବଳି କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷ ଅଛନ୍ତି ।

ବିଳାସ—(ଗୀତ)

ପତିବରତା ହେଲେ ତେଜିବେ ପତି
ଅନୁସରିବେ ତାର ଚରଣେ ଲୋଟି ।
କୋଟି କନ୍ଦର୍ପ ଜ୍ୟୋତି ଆଣିଦିଅ ମୋ କତି ।
ଯାହା ବିନା ନାହିଁ ବାଳ ପ୍ରାଣ ବଞ୍ଚିଟି । ୧ ।

ସଖି । ସେ ଲାବଣ୍ୟ ରୂପକୁ ଦେଖି କେଉଁ ରମଣୀ ତାର ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ବିସ୍ମୃତ ନ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପଦର ଦାସୀ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନ କରିବ । ସଙ୍ଗାତ ! ଏତେ ହେଲେ ମୋର ବ୍ରତଟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ହେ ଗଙ୍ଗାଧର । ଯଦି

ଅଧୀନାରେ କୃପାଦୃଷ୍ଟି ଥାଏ ତ ଏ ମୋର ପତି ହେଉନ୍ତୁ ।

ଦାସୀ—ହଇ ଗୋ ଜେମାଦେଈ ! ତୁମ୍ଭେ କାହାକୁ ପତିରେ ବରଣ କରୁଛ ମ, ସେ କିଏନା କିଏ ବାଟୋଇ ଜଣେ ବାଟରେ ଶୋଇଛି, ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କୁ ପତିରେ ବରଣ କରିସାରିଲଣି ।

ବିଳାସ—ସଖି ! ଆଉ କିଏ ବୋଲି କହନା, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପତିତ୍ୱରେ ବରଣ କରିସାରିଲଣି, ତୁମେ ଯାଅ ତାଙ୍କୁ ଉଠାଇ ପଦେ କଥା ପଚାରିବ ।

୧ମା ସଖି—କାହାକୁ ମ ! ସେ ମରଦ ଜଣେ ଶୋଇଛି, ଆମେ ମାଇପେ ଦଣ୍ଡା କାହିଁକି ତା ନିକଟକୁ ଯିବୁ, ଆମ୍ଭଠୁ କଣ ଲଜ୍ଜାଧର୍ମ ଏକାବେଳକେ ଛୁଟିଗଲା ?

ବିଳାସ—ସଖି ? ମୋ ରାଣଟି, ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଖାଅଟି, ଯାଅ ତାଙ୍କୁ ଉଠାଇବ ।

୧ମା ସଖି—ଜେମାଦେଈ ! କଣ କହୁଛ ମ ? ତମର ଖାଲି ସବୁବେଳେ ଏକଜିଦ କଥା । (ସୁନାପ୍ରତି) ହଇଲୋ ସୁନା, ତୁ ଯିବୁଟି ?

ସୁନା—ମୁଁ ଏକା ଯିବି ? ଏହା କେବେ ହେବ ନାହିଁ । ତୁ ଯେବେ ଯିବୁ, ମୁଁ ଯିବି ।

୧ମା ସଖି ହଉ ଚାଲ, ମୁହଁଟାକୁ ପରା ଧାନ ଉଷୁଆଁ ହାଣ୍ଡି ପରି କରିଦେଲେଣି ।
(ଅମର ନିକଟ ଯିବା, ମୁର୍ଦ୍ଦାର ଦେଖି ଚମକି ପଡ଼ି)
ଇଲୋ ବାପା ଲୋ, ଗୋଟାଏ ମୁର୍ଦ୍ଦାରଟା ! ମଶାଣିରେ ଆସି ପଶିଗଲେଣି, ଚାଲ ଚାଲ ଜେମାଙ୍କୁ କହିବା ।

ବିଳାସ—ସଖି ! କଣ କହିଲେ, ତୁମ୍ଭେ ଚହଲା ହେଲ ତ ?

୧ମା ସଖି—ମଲି ତମର ପୁଣି ହସ ବାହାରୁଛି ?

ବିଳାସ—କଣ ଗାଳି ଦେଲେ କି ?

୧ମା ସଖି—ହଁ ଗାଳି ଦେଲେ, କି ହୋ, ସେ ପରା ମୁର୍ଦ୍ଦାରଟା ପଡ଼ିଛି । ତା ବେକ ଅଧେ ହଣା ହୋଇଛି ।

ବିଳାସ—ସଖି । ମିଥ୍ୟା କଥା । ଚାଲିଲି ଦେଖିବା ।

୧ମା ସଖି—ଆଉ ହେବ ନାହିଁ ହେବ ନାହିଁ । କହୋ ମୁର୍ଦ୍ଦାରଟା କଣକି କାହିଁକି ଯିବ ? ବେଳ ଆସି ଏତେ ହେଲଣି, ବାପା ତେଣେ ବିରକ୍ତ ହେଉଥିବେ । ଆସିବଟି ଯିବା ।

ବିଳାସ—ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ନ ଦେଖିଲେ କୁଆଡ଼କୁ ଯିବି ନାହିଁ ।

୧ମା ସଖି—ଚାଲ ସାଙ୍ଗରେ ତ ଆସିଛୁ ଯାହା କରିବାର କରିଯିବ ।

(ମୁର୍ଦ୍ଦାର ଦେଖି)

ବିଳାସ—ସଖି । କିଏ ଏପରି ନିଷ୍ଠୁର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି ?

୧ମା ସଖି—ମଲି, ଯିଏ ଯାହାର ଦୋଷ କଲା ସେ ତାକୁ ମାରିଲା ହାଣିଲା, ତମକୁ କାହିଁକି ଏତେ ଚିନ୍ତା ଲାଗିଛି ମ ?

ବିଳାସ—ଏ ଦୋଷକଲା ବ୍ୟକ୍ତି ?

୧ମା ସଖି—ଦୋଷକଲା ଲୋକ ଗୋଟିଏ କିସମରେ ଥାନ୍ତି ପରା ? କହୋ ତୁମ୍ଭେ ମୁର୍ଦ୍ଦାରଟା ପାଖକୁ ଯାଉଛ କାହିଁକି ?

ବିଳାସ—ମୁର୍ଦ୍ଦାର କିଏ ସଖି ।

(ଗୀତ)

(କଳା କଳେବର କହ୍ନାଇ—ବୃତ୍ତେ)

ଏହି ମୋ ପରାଣଧନ ଗୋ ଯେନ ସଦନେ ମୋର
ହର ସେବି ବର ପାଇଛି ଯୋଗ୍ୟ ହେବେ ମୋହର ।
ସଖି ! ମୁଁ ହରଙ୍କୁ ସେବି ବର ପାଇଛି ପରା ?

୧ମା ସଖି—ହରଙ୍କୁ ସେବା କରି ମୁର୍ଦ୍ଦାରଟାଏ ପାଇଲ; ତମର ମତିଲବ ଖରାପ ହୋଇଗଲାଣି କି ?

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

ସୁରଙ୍ଗ ଅଧରୁ ମଧୁକୁ ପିଇ ହୋଇବି ଶାନ୍ତ
ହୃଦସ୍ଥଳଙ୍କେ ଲଗାଇ ରସେ ପୂଜିବି ନିତ । ୨ ।
ସଖି ! ହରଙ୍କୁ ଆଉ ସେବା କରିବି ନାହିଁ । ଯଦି ହରଙ୍କ କୃପାରୁ ଏ ବରଟି ପାଇଛି ତେବେ ଆଜଠାରୁ ଏହାଙ୍କୁ ହିଁ ସେବା କରିବି ।

ସଖି—ହଁ ହଁ, ହର କହିଥିଲେ ମୋତେ ସେବା କରିବୁ ଏ ମୁର୍ଦ୍ଦାରଟାକୁ ବର ଦେବୁ ।

ବିଳାସ—ସଖି ! ମୁର୍ଦ୍ଦାର କୁହନା ।

(ଗୀତ)

ସହଚରି ! ତାତେ ଜଣାଇ ବିଭା କରାଅ ମୋତେ,
ସୌଭାଗ୍ୟବଳେ ମୁଁ ପାଇଛି ବାଳା ଥିବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ।୩।
ସଖି ! ପିତାଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଏ ବରଟିକୁ ମୋତେ ବିବାହ କରାଇ ଦିଅ ।

ସଖି—କି ହୋ; ତମେ ତ ବେଶ୍ କଥା କହୁଛ । ପିତାଙ୍କୁ କହି ମୂର୍ଖାରଟାକୁ ବିଭା କରାଇବୁ ।

ବିଳାସ—ସଖି ! ଏ ବରକୁ ଧର, ଘରକୁ ନେବା ।

ସଖି—ଆଉ ହବ ନାହିଁ ହବ ନାହିଁ, କାଳ କଣ ଲଟାରେ ପଶିଲା । ସେଇଟା ସଡ଼ିକରି ଗନ୍ଧେଇଲାଣି, ସେ କି ପାପ କରିଥିଲା କେଜାଣି ତାକୁ କାଉ ଶାଗୁଣା ଛୁଇଁ ନାହାନ୍ତି, ତେମେ ତାକୁ ପୁଣି ଘରକୁ ନେବ ?

ବିଳାସ ଧର ସଖି ! ବିଳମ୍ବ କରୁଛ କାହିଁକି ?

ସଖି—ଯୁା ନା କଣ କଥା । ଏତେବେଳଟାରେ ମୂର୍ଖାରଛୁଆଁ ହେବାକୁ ଯିବୁ । ମୁଣ୍ଡରେ ଟିକିଏ ଲଗାଇବାକୁ ନାହିଁ, ଉକୁଣିଗୁଡ଼ାକ ସଲସଲ କରି ଖାଉଛନ୍ତି, ମୁର୍ଖାର ଛୁଆଁ ହୋଇ ଅଇଛିକା ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିବାକୁ ଯିବୁ ।

ବିଳାସ—ସଖି ! ମୋ କଥା ତେବେ ରଖିବ ନାହିଁ, ତମ ହାତ ଧରୁଛି, ଗୋଡ଼ ଧରୁଛି ।

ସଖି ଏ ତ ଆଚ୍ଛା କଥା ହେଲା, ହଇଲୋ ସୁନା ! କଣ କରିବା ।

୨ୟା ସଖି—ମଲା, ସାଙ୍ଗରେ ଆସିଥାଇ, ଆଉ କଣ ତାଙ୍କୁ ଜଙ୍ଗଲରେ ଛାଡ଼ିଦେଇଯିବା, ସେ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି ତା କରିବା ଦରକାର ।

୧ମା—ଠିକ, ତୋଠେଇଁ ସତର ନବରଙ୍ଗ ଅଛି । ଧର, ଅକାଳରେ ତ ପଡ଼ିଥାଇ ।(ପ୍ରସ୍ଥାନ);

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ବୈଠକଖାନା

(ରାଜା ସୁରଥ ସିଂହ)

୧ମ ଦାସୀ—ମହାରାଜ ! ଜେମାଦେଈ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଗୋଟିଏ ବର ଆଣିଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ବିଳାସ ! ଗୋଟିଏ ବର ପାଇଛୁ ? ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର କଥା, ତାର ଉପଯୁକ୍ତ ତ ?

୨ୟା ସଖୀ—ବର କଣ ? ମୁର୍ଖାରଟାଏ ତ ।

ରାଜା—ଦାସୀ, ମୁର୍ଖାର କଣ ?

୧ମା ସଖୀ—ହଁ ହଁ, ମୁର୍ଖାରଟିଏ ଆଣିଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ମୁର୍ଖାରଟାଏ ଆଣି ବିଭା ହେବାକୁ କହୁଛି ? କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା, ସେ ମୁର୍ଖାର ଅଛି କେଉଁଠି ?

୧ମା ସଖୀ—ମହାରାଜ ! ମୁର୍ଖାର ପଲଙ୍କ ଉପରେ ଶେଯମାଠ ଉପରେ ଶୋଇଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ଚାଲ, ଚାଲ ଦେଖିବା ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଅନ୍ତଃପୁର)

ରାଜା ବିଳାସ ! ଜଙ୍ଗଲକୁ ହରସେବା କରି ଯାଇଥିଲ,
(ରାଜାକୁ ଦେଖି ବିଳାସ ମାନ୍ୟ କରିବା)
ଭଲରେ ଫେରିଆସିଛ ତ ?

ବିଳାସ—ହଁ ପିତା ! ଭଲରେ ଫେରିଆସିଛି, କିନ୍ତୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ।

ରାଜା—କି କଥା ।

ବିଳାସ—ପିତା ! ମୋର ଉପଯୁକ୍ତ ଗୋଟିଏ ବର ଜଙ୍ଗଲରୁ ପାଇଛି ।

ରାଜା—ଦାସୀ, କଣ କହୁଥିଲୁ ?

ଦାସୀ—ଆପଣ ଭଲକରି ପଚାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଆମ ଉପରକୁ ରାଗୁଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

ରାଜା—ବିଳାସ ! ସେ ବରକୁ ଡାକ, ଚାଲ ଦେଖିବା ।

ବିଳାସ—ପିତା ! ତାଙ୍କର ଜୀବନ ନାହିଁ ।

ଦାସୀ—ଆମ କଥାଟା ଗନ୍ଧାଉ ଥିଲା ।

ରାଜା—ବିଳାସ ! ଜୀବନ ନାହିଁ ? ସେ କି ପ୍ରୟୋଜନ । ତୋ ବୁଦ୍ଧି ବିଭ୍ରମ ହୋଇଛି କି ?

ଦାସୀ—ମହାରାଜ ! କି ଗନ୍ଧ କଲାଣି । (ନାକରେ ହାତ ଦେବା)

ରାଜା—ଦାସୀ ! ଉଠା, ସେ ମୁର୍ଖାର ଉଠା ।

ଦାସୀ—ମଲ, ଆଣିବାକୁ କିଏ କହୁଥାଏ ପୁଣି ପକାଇ ଦେବାକୁ କିଏ କହୁଥାଏ ?

ରାଜା—ଉଠା ଶୀଘ୍ର ।

ବିଳାସ—ନା ସଖି !

ସଖି—ପିତା ପରା ବିରକ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି ।

ବିଳାସ—ନା ନା, ମୁଁ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ ।

ରାଜା—ବିଳାସ ! ମୋ କଥା ମାନ, ମୁଁ ତୋତେ ସ୍ୱୟମ୍ବର କରି ବିବାହ ଦେବି । ମୋ ମାଆ ପରା, ଦାସୀ ! ଉଠା ଶୀଘ୍ର ।

ଦାସୀ—ଛାଡ଼ିବଟି ଗୋ ।

ବିଳାସ—ନା ସଖି ! ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ ।

ରାଜା—ବିଳାସ ! ତୋତେ କଣ ଭଲ ମନ୍ଦ ଦେଖା ଯାଉନାହିଁ ।

ବିଳାସ—ମୁଁ ଭଲ ମନ୍ଦ ଜାଣେ ନା ।

ରାଜା—ମୁର୍ଦ୍ଦାରଟାକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେ ।

ବିଳାସ—ନା ପିତା ।

ରାଜା— (ସକ୍ରୋଧେ ଗୀତ)

(ସୁଖ ସଂସାରର ବୃତ୍ତେ)

ଧକ୍କା ଦେଇ ଯାକୁ ପଥ ଦେଖାରେ ।
ଏ ରାକ୍ଷସୀକୁ ଦଣ୍ଡେ ନାହିଁ ରଖାରେ । ଘୋଷା ।

ଦୂର—ରାକ୍ଷସୀ ! ତୋର ମୁଖ ଆଉ ଚାହିଁବି ନାହିଁ ।

(ଗୀତ)

ଶବ କେବା ଧବ କରିଛି ମସ୍ତ,
ଦିନେ କର୍ଣ୍ଣେ ଯାହା ଶୁଣାତ ନାହିଁ ।
ଏ ପାଷାଣୀ ଦୁର୍ଣ୍ଣି ଚଣ୍ଡୀ କି ଚାମଣ୍ଡୀ
ଦଣ୍ଡେ ନଅ ପିଣ୍ଡେ ହୁଏ ଶଙ୍କାରେ ।
ଲୋ ରାକ୍ଷସି ! ଜଗତରେ କିଏ ମୁର୍ଦ୍ଦାରକୁ ବିଭା ହୋଇଛି ନା ତୁ ବିଭା ହେବୁ ?

(ବିଳାସର ଅଧୋବଦନେ ନିରୁତ୍ତର)

ରାଜା— (ଗୀତ)

ନିର୍ଲ୍ଲଜ୍ଜୀକୁ ଲଜ୍ଜା ଗଲା କି ଛାଡ଼ି
କି ବେଲଜ୍ଜା କଥା କରିଲୁ ବୁଢ଼ି ।
ବରିଲୁ ମୁର୍ଦ୍ଦାର ହୋଗୁରି ସର୍ଦ୍ଦାର
କଦାକାଳେ ହେଲେ ହେବ ଶଙ୍କାରେ । ୨ ।

ଦାସୀ ! ଏ ନିର୍ଲ୍ଲଜ୍ଜୀକୁ କଣ ଲଜ୍ଜା ସରମ ଛାଡ଼ିଗଲା ? ରାକ୍ଷସୀ, ମଲୁ ନାହିଁ । ଦାସୀ ଯାକୁ ଗୃହରେ ରଖି ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ ।

(ଗୀତ)

ଲକ୍ଷେ ରାଜା ଯାକୁ ଝୁରନ୍ତି ବସି,
ବକ୍ଷ ବିଦାରିଲୁ ମୁର୍ଦ୍ଦାରେ ରସି ।
ପୋଷି ଆଜନ୍ମରୁ ଅଙ୍ଗେ ଦେଲୁ ଚଡ଼
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଦଇବ ଲେଖାରେ । ୩ ।

ଦାସୀ, ଯାହାକୁ ଲକ୍ଷେ ରାଜା ବିବାହନିମି ବିବାହ କରିବା ନିମିତ୍ତ ବ୍ୟଗ୍ର ହେଉଛନ୍ତି, ସେ ଛାର ମୁର୍ଦ୍ଦାରଟାକୁ ଆଣି ଗୃହରେ ସ୍ୱାମୀରୂପେ ବରଣ କରିଛି । ଯା ରାକ୍ଷସୀ, ତୋର ମୁଖାବଲୋକନ କରିବି ନାହିଁ ।

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

(ରାଧା ଧରି ସଖି କର—ବୃତ୍ତେ)

ଚରଣତଳୁ ପିଅର ଅଧୀନା ସତେ ହେବ ଅନ୍ତର
କି ପିଅର ହେ ।

ପିତଃ ! ଏ ଅଧୀନା ଆପଣଙ୍କ ଚରଣତଳୁ ଅନ୍ତର ହୋଇ ସତେ କଣ ବଞ୍ଚିପାରିବ ?

ରାଜା—ବଞ୍ଚିଲେ କେତେ, ମଲେ କେତେ ।

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

କାନନେ ନେପଥରେ,
ଦେଖି ମୁଁ ବରିଲି ମୋ ମାନସରେ ।
କି ପିଅରେ ହେ ।
ମୃତ ଶବ ମୁଁ ନ ଜାଣି ତାରେ । ୨ ।

ପିତଃ ! ହରପୂଜା ଯିବା ସମୟରେ ଦୂରରୁ ଯାଙ୍କର ରୂପଲାବଣ୍ୟକୁ ଦେଖି ପତିରେ ବରଣ କଲି ।

ରାଜା—ମୃତ କି ଜୀବିତ କିଛି ନ ଦେଖି କପରି ବରଣ କଲୁ ।

ବିଳାସ — (ଗୀତ)

ଅଷ୍ଟ ଅଳଙ୍କାର ଶୋଭା,
ରବି ଜିଣି ରୂପ ପ୍ରଭାଏ ଆଭା ।
କି ପିଅର ହେ ।
ଦୂରୁ ଦେଖି କଲି ମନଲୋଭା । ୩ ।

ପିତଃ ! ଦୂରରୁ ଦେଖି ତାର ଶୋଭାରେ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ମନେ ମନେ ବରଣ କଲି, ନିକଟକୁ ଯାଇ ଦେଖେ ତ ମୃତ ।

ରାଜା—ଆଚ୍ଛା, ମୃତ ଦେଖି ପୁନର୍ବାର ତାର ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ କଲୁ କାହିଁକି ?

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

ଚୁମ୍ବକେ ଯେସନେ ଲୁହା
ତେସନେ ରମଣୀ ପୁରୁଷମାୟା ।
କି ପିଅର ହେ ।
ଜାଣିଶୁଣି ଦଣ୍ଡୁଅଛ ଏହା । ୪ ।

ପିତଃ ! ଏ ପୁରୁଷ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେଉଁଥିରେ ମୋର ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ ।

ରାଜା—ଯା ରାକ୍ଷସୀ—ମୁଁ ତୋର କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଚାହେଁନା ।

ବିଳାସ — (ଗୀତ)

ମୃତ ହେଉ ବା ଜୀବିତ,
ଯେବେ ମୁଁ ବରିଛି ସେ ମୋର କାନ୍ତ ।
କି ପିଅର ହେ ।
ବାଳି ନ ଟାଳିବ ଦୃଢ଼ ବ୍ରତ । ୫ ।

ପିତଃ ! ମୋ ଭାଗ୍ୟକୁ ଯାହା ହେଉ ମୁଁ ସତ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟା ହେବି ନାହିଁ । ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଦଶା ପଚାରେ ମୋର ଯା ହେବ, ଏହି ମୋର ପଣ ।

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ବନପଥ)

ବିଳାସ (ସର୍ଦ୍ଦାର ବେଶ ଗୀତ) ।

(ରାଗ—ଜୟନ୍ତୀ । କଳା କାହିଁର ବାଣୀ)

ଆହାରେ ମନ୍ଦ ବିଧାତା ଏ କି ଛନ୍ଦ କଲୁ ।
ଅଭାଗିନୀ କୋଳେ ଆଣି ମୃତ ବର ଦେଲୁ
ବିଧାତା ! କି ଯଶ ପାଇଲୁ ! ୧ ।

ହାରେ ବିଧାତା ! ଏ ଅଭାଗିନୀକୁ ଏତେ ହଟହଟା କରିବାକୁ ତୋ ମନରେ ଥିଲା ? ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଯିବି ? ପଥ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ ।

(ଗୀତ) କୋଟି ସହଚରୀ ଯାକୁ ଖଟିଥାନ୍ତି ନିତି
ସେ କନ୍ୟା ବିଜନ ବନେ ହୋଇଲା ଅନାଥୀ !
ବିଧାତା ! କାହା ରୂପ ଚିନ୍ତା । ୨ ।

ରାଜପୁରେ ଯାହାର ପାଦତଳେ କୋଟି କୋଟି ଦାସଦାସୀ ଖଟନ୍ତି, ସେ ପୁଣି ଏ ବିଜନ କାନନରେ ଆଜି ଏ ଦଶା ଭୋଗ କରୁଛି । ଆଉ କଣ କରିବି ।

(ଗୀତ) ମୃଗତୃଷ୍ଣା ଦେଖି ଭ୍ରମେ ମରିଲି ପିପାସେ ।
ଭାଗୀରଥୀ ଗର୍ଭେ ନିଶ୍ଚେ ପାରିବି ସନ୍ତୋଷେ
ଏ ରସେ । ବାଳାମଣି ଭାଷେ । ୩ ।

କହୁ କହୁ ତ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା, ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଅସ୍ତଗିରି ଚୂଡ଼ା ଚୁମ୍ବିଲେଣି । କ୍ରମେ ଚାରିଆଡ଼େ ଅନ୍ଧକାର ଘୋଟି ଆସିଲାଣି । ହା ଦଇବ ! ଏଇଆ ଏ ଅଭାଗିନୀ କର୍ମରେ ଲେଖିଥିଲୁ ? ପିତା ତ ଗୃହରୁ ଅନ୍ତର କରିଦେଲେ, ଏବେ ଏ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲରେ କଣ କରିବି ? ହେଇ, ଶିବାଗଣ ମୁଖ ବିସ୍ତାର କରି ମୋ ପଛରେ ଧାଉଁଛନ୍ତି । କଣ କରିବି । ମରୀଚିକାକୁ ଜଳ ମନେକରି ପିଇବାକୁ ଯାଇଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଜଳ ନୁହେଁ, ସେ ମାୟା । ହେ ଉମାବଲ୍ଲଭ ପାର୍ବତୀପତି ! ଆପଣଙ୍କୁ ସେବା କରିଥିଲି; ମାତ୍ର ପ୍ରତିଫଳ କଣ ଏହି ? ହୃଦୟରେ ଅନେକ ଆଶା ପୋଷଣ କରିଥିଲି; ମାତ୍ର ଏ ପୋଡ଼ା ହୃଦୟରେ ସେ ଦାରୁଣ ପିପାସା ମେଣ୍ଟିଲା ନାହିଁ । ମା ହରତୋଷଣି ଶଙ୍କରପ୍ରାଣବଲ୍ଲଭ ! ମା ଗଙ୍ଗେ ନିପଥ-

ଗାମିନି ! ତୋର ଗର୍ଭରେ ଏ ଦାରୁଣ ପିପାସା ମେଣ୍ଟାଇବ
ମା ! ଏ ହତଭାଗିନୀକୁ ଅନନ୍ତ କୋଳରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେ ?
(ଅମରକୁ ଗଙ୍ଗାକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ନିଜେ ଝାସ ଦେବାକୁ
ଉଦ୍ୟତ, ଗଙ୍ଗାଦେବୀଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ)

ଗଙ୍ଗାଦେବୀ—ଶାନ୍ତ ହୁଅ ସତୀ ! ଜାଣିଲିଣି ଦୃଢ଼ ବ୍ରତ ତୋର । କିବା ଅଭିଳାଷ ଏକ୍ଷଣି । ମୁହିଁ ଗଙ୍ଗା ଦେବୀ; ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନ ପାରୁଛୁ ଧରି ତୋହର ବିଷୟେ । ଭାଗ୍ୟବତୀ ! କି ଦୁଃଖ ?

ବିଳାସ—ମା ? ନୁହେଁ ମୁହିଁ ଭାଗ୍ୟବତୀ, ଅଭାଗିନୀ ନାରୀ ।

ଗଙ୍ଗା—ବତ୍ସେ, କି ଦୁଃଖ ତୋହର ? ପ୍ରକାଶ ନିର୍ଭର ଅନ୍ତରେ ।

ବିଳାସ—ଗୀତ (କି ଦେଇ ସଜାଇବୁ ବୃତ୍ତେ)

କି ଦୁଃଖ କହିବି ମା ଅଟେ ମୁହିଁ ବଡ଼ ଅଭାଗିନୀ ।
ତୁ ମା ଭାଗୀରଥୀ ଯେଣେ ମୋ ଆରତି
ପତି ଲାଗି ମୁଁ ତ ପାଗଳିନୀ । ଘୋଷା ।
ମା ! ମୋର ପତିର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ମୋର ଏ ଦଶା ।

(ଗୀତ)

ହର ପୂଜା ଯାଉଥିଲି, ବନେ
ଏ ବର ଭେଟିଲି ଏ ସ୍ଥାନେ ।
ହର ସାକ୍ଷ ଦେଇ ପାଣେ ଦେଖେ ଯାଇ
ପ୍ରାଣ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ଗୋ ଜନନୀ । ୫

ଜଙ୍ଗଲକୁ ହରସେବା କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ଏ ବରଙ୍କୁ ଦୂରରୁ ଦେଖି ସ୍ୱାଙ୍କର ରୂପଲାବଣ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ପତିଭାବରେ ବରଣ କଲି । ନିକଟରେ ଦେଖେତ ମୃତ । କଣ କରିବି ମୋର ପିତାଙ୍କ ନିକଟେ ନେଇ କଣ ଗଲି ।

ଗଙ୍ଗା—ତହୁଁ କଣ ହେଲା ?

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

ପିତା ମୋର ଦେଖି ଏ ଭାବ
ତାଙ୍କ କୋଳୁ କଲେ ଅଭାବ,
ଯେଣେ ମୃତ ଶବ ପଶୁଛି ତୋ ଗର୍ଭ
ଆଶ୍ରା ଦେବୁ ଜଗତଜନନୀ । ୧ ।

ପିତା ମୁର୍ଦ୍ଧାର ଦେଖି ମୋତେ ରାଜ୍ୟରୁ ବାହାର କରିଦେଲେ ।

ଗଙ୍ଗା—ପୁଣ୍ୟବତି ! ଅବିଳମ୍ବେ ଭେଟିବୁ ତୋ ପତି ।

ଗୀତ (ହାଇରେ ଦାରୁଣ ବିଧି—ବୃତ୍ତେ)

ପତିହରି ଦୁଃଖ ଦେଖି ଏହି ତୋର କଣ୍ଠମଣି ।
ତୋ ସତୀତ୍ୱବଳେ କୋଳେ ତୋତେ ସମର୍ପିଲି ଆଣି ।।

ପୁଣ୍ୟବତି ! ତୋର ସତୀତ୍ୱରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତୋର ପତିଙ୍କି ତୋତେ ଅର୍ପଣ କଲି, ନେ ।

(ଗୀତ)

ସୁଖେ ବିହର ଏ ବନେ ଖଟି ତୋ ସ୍ୱାମୀ ଚରଣେ
ଭୋଗିବୁ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦିନେ ଆସୁଛି ଶୈଳନନ୍ଦିନୀ ।

ଯା ମା ! ତୋର ପତିକୁ ଘେନି ଏ କାନନରେ ମନସୁଖେ ଭ୍ରମଣ କର । ତୋତେ ଯେତେବେଳେ ବିପଦ ପଡ଼ିବ, ତୁ ମୋତେ ସ୍ମରଣ କରିବୁ ।

(ଗୀତ)

ଦାରବ ବିପକ୍ଷ କାଳେ ପ୍ରମାଦ ପଡ଼ିଲେ ହେଲେ
ସ୍ମରିବୁ ତାହା ନିଶ୍ଚଳେ ଧ୍ୟାନ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣି ।

(ଗଙ୍ଗା ଦେବୀଙ୍କ ତିରୋଭାବ)

ଅମର—(ସ୍ୱଗତ) ମା, ମା, ଏହିକି ଉଚିତ ଅଧମ ସନ୍ତାନେ, ନ ନେଇ ତୋ କୋଳେ ସଳ୍ଲୀଳେ ଲୁଚିଯାଉଛ କିମ୍ପାଇଁ । କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ମୁଁ କାହିଁ ଥିଲି, କିଏ ଆଣି କଲା ଏ ହୃଦର । ମୁଁ ସୁପ୍ତ ନା ଜାଗ୍ରତ ? ମନେ ହୁଏ ସ୍ୱପ୍ନକଥାପରି । (ବିଳାସକୁ ଗୁହିଁ ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଏ କିଏ ! ଦେବୀ ନା, ଏ ରୂପ ତ ନୁହେଁ, ଏ ତ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ । ଏଠାରେ ମନୁଷ୍ୟର ପଦଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉ ନାହିଁ । ହେଇ, କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ସେହି ଶୁଭୁଯାଏ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ଚିତ୍କାର । ତେବେ କିଏ ଏହି, ପଚ୍ଚରିବି ଥରେ ।

ଗୀତ (ହେ ନୃପସୁତ—ବୃତ୍ତେ)

ରେ ନବ ତରୁଣୀ କାହାର ରମଣୀ
ନାହା କେ ତୋହର ସାହା ଅଛିକି ମାରଷ ପ୍ରାଣୀ । ପଦ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମ୍ଭେ କିଏ; ଏ ଘୋର ଅରଣ୍ୟ ମଧରେ ଏକାକିନୀ ହୋଇ ଠିଆହେବାର ଅଭିପ୍ରାୟ କଣ ?

(ଗୀତ)

ଦେବୀ କି ମାନବୀ ତୁ ତ, ଜାଣି ନପାରେ ବୃତ୍ତାନ୍ତ,
ସୁଦୟା ବହି କାହିଁତ ପ୍ରକାଶ କର ରମଣୀ । ୧

ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମ୍ଭେ ଦେବୀ ନା ମାନବୀ ? ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝିପାରୁନାହିଁ । ତୁମ୍ଭ ରୂପ ମନ୍ମଥ ବାମାକୁ ଜିଣି ଶୋଭା ପାଉଅଛି । କୁହ, ତୁମ୍ଭେ କାହାର ମନୋହାରିଣୀ ।

(ଗୀତ)

କାହାର ବାମା କି ଉମା, ଜଣାଅ ରେ ମନୋରମା,
ନୀରବେ ରହିଛୁ କିନା, ଶୁଣାଅ ତୋ ବୀଣାବାଣୀ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମ୍ଭେ କାହାର ସ୍ତ୍ରୀ କିମ୍ବା କାହାର ବୋହୂ ? କେଉଁ ଦେବୀ କପଟରେ ଏପରି ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରିଛ । (ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ ତ ସ୍ଥୂଳଚରଣରୁ ଅନୁମାନ କରୁଛି କେହି ରାଜକନ୍ୟା ହେବ ପରା ।)

(ଗୀତ)

ଶିରୀଷଅଙ୍ଗି ନବୀଣ ନ କର ମୋ ସଣ ଭାଷ
ପରାଣ କର ମୋ ତୋଷ ବାଳକୃଷ୍ଣ ରସେ ଭଣି । ୩।

ସୁନ୍ଦରି ! ମୋତେ ପରିଚୟ ଦିଅ । ମୋ ମନରେ ସନ୍ଦେହ ହେଉଛି । କାରଣ ଏ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ; ତହିଁରେ ପୁଣି ତୁମ୍ଭେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଏକୁଟିଆ ।

ବିଳାସ—ମୁଁ ଏକାକିନୀ ନୁହେଁ । ମୋ ନିକଟରେ ଅଛନ୍ତି ମୋ ହୃଦୟେଶ୍ୱର, ମୋ ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା, ମୋ ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଅମର—କାହିଁ ତୁମ୍ଭ ଆଗରେ ତ କେହି ନାହାନ୍ତି ?

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

(ଯମୁନା ସିବୁ ନାହିଁ ରାଧେ—ବୃନ୍ଦେ)

ଆଜି କାହିଁକି ହରବର ନାଗର ତୁମ୍ଭେ ଗଳାହାର ।
ପାଶେ ଦେଲେ ଆଶ୍ରା କହିବି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
ଷାସ ନ ମଣିବ ଗିର । ପଦ ।

ନାଥ ! ଅଧୀନାକୁ ଆପଣ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଲେ ମୁଁ ମୋର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିବି ।

ଅମର—ତୁମ୍ଭ ପରି କନକପ୍ରତିମା ଏ ଅଭାଗା କର୍ମରେ କେବଳ ବାମନ ଚନ୍ଦ୍ର ଧରିବା ନ୍ୟାୟ । ତେବେ କହ, ତୁମ୍ଭେ କାହାର କନ୍ୟା ?

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

ସୁରାଟ କନ୍ୟା ମୁଁ ବିଳାସ କୁମାରୀ,
ଯାଇଥିଲି ବନେ ପୂଜି ହର ଗୌରୀ,
ସେ ବନପ୍ରାନ୍ତରେ ଭେଟିଲି
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମେ ହୋଇଲି ଅଧୀର । ୧ ।

ନାଥ ! ମୁଁ ଜୟପୁରାଧିପତି ସୁରାଟ ସିଂହଙ୍କ କନ୍ୟା, ମୋ ନାମ ବିଳାସକୁମାରୀ । ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ହରସେବା କରିବାକୁ ଯାଏ । ଦିନକରେ ଯାଉଛି, ଆପଣଙ୍କୁ ସେ ଜଙ୍ଗଲରେ ଭେଟିଲି ।

ଅମର—ମୁଁ ସେଠାରେ କଣ କରୁଥିଲି ?

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

ଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତି ଗୌରୀପତିରେ ବରି,
ପାଣେ ସାରନ୍ତେ ନାଶ ଦେଖିଲି ତୁମ୍ଭରି,
କର୍ମକୁ ସୁମରି ନେଲି ନିଜ ପୁରୀ
ରାଜ୍ୟୁ ପିତା କଲେ ଦୂର । ୨ ।

ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଶୋଭା-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ବିମୁଗ୍ଧା ହୋଇ ହରପ୍ରିୟାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷ ଦେଇ ପତିଭାବରେ ବରଣ କରି ଯାଇ ନିକଟରେ ଦେଖେତ ମୃତ । କଣ କରିବି ମୋର ଭାଗ୍ୟକୁ ସୁମରି ସଙ୍ଗାଳି ରଖିବା ସକାଶେ ଗୃହକୁ ନେଇ ଗଲି । ପିତା ମୋର ଏ ଭାବ ଦେଖି ମୋତେ ଗୃହରୁ ଅନ୍ତର କରିଦେଲେ ।

ଅମର—ତେବେ ବଞ୍ଚିଲି କିପରି ?

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

ଦୁଃଖାନଳେ ଜଳଉଠିଲା ପରାଣ,
କରୁଥିଲି ଜଳେ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ,
କିବା ଭାଗ୍ୟବଳେ ଭାଗୀରଥୀବଳେ
କଲେ ଏଡ଼େ ସୁବଗୁର । ୩ ।

ନାଥ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗଙ୍ଗାକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ମୁଁ ଝାସ ଦେଉଥିବା ସମୟରେ ଭାଗୀରଥୀ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇଲେ ।

ଅମର—ସଖି ! ଏ ହତଭାଗା ଲାଗି ଏତେ କଷ୍ଟ କଲଣି ।

ବିଳାସ—ନା ନାଥ ! ତୁମକୁ ପାଇଲାବେଳୁ ମୋର ସମସ୍ତ କଷ୍ଟ ଦୂର ହୋଇଗଲାଣି । ଗୋଟିଏ ନିବେଦନ ଶୁଣା କର ।

ଅମର—କି ନିବେଦନ ?
ବିଳାସ— (ଗୀତ)
ବାସେ ଆସ ଦଶା ଫେରିଲା ଆମ୍ଭର,
ମୋ ରାଜ୍ୟରେ ନିଶ୍ଚେ ହେବ ରାଜେଶ୍ୱର,
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ବିଧି ବାମହେଲେ
ପଡ଼େ ସଙ୍କଟ ଅପାର । ୪ ।

ନାଥ ! ମୋର ପିତାଙ୍କର ମୁଁ ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା; ଆଉ ମୋର କେହି ଭ୍ରାତା ନାହାନ୍ତି, ଆପଣ ଚାଲନ୍ତୁ ମୋ ପିତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ରାଜା ହେବେ ।

ଅମର—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭକଥା ମାନେ ଶତବାର, କିନ୍ତୁ ସେ ବିପଦେ ନ ପକାଅ ମୋତେ ।

ବିଳାସ—କି ବିପଦ ନାଥ ।

ଅମର— (ଗୀତ)
(ଜୀବଗଲେ ଯାଉ ଜବାଧର—ବୃତ୍ତେ)
ପ୍ରାଣବାଞ୍ଛା ସେ ସମ୍ପଦ ଲାଗି
ଯାହା ଭୋଗୁଛି ମନୁ ଯିବ କରେ ।
ଧନେ ବଢ଼ିବ ମାନ ଧନେ ହରିବ ଜ୍ଞାନ,
ସେ ଧନ ଏ ଜୀବନ ନେବଟିରେ । ଘୋଷା ।

ପ୍ରେୟସି ! ଯାର ସେହି ସମ୍ପଦ ଲାଗି ଯାହା କି ଭୋଗ କରିଛି, ତାହା ଏ ଜୀବ ଗଲେ ବା ମନରୁ ଯିବ ।

ବିଳାସ—କିଣ ନାଥ, ସମ୍ପଦ ଲାଗି କି କଷ୍ଟ ଭୋଗ କଲ ?

ଅମର— (ଗୀତ)
ଧନ ଲାଗି ସହୋଦର, ଛୁରିକା ହେଲେ ଗଳାର,
ଆଉ କି ଧନ ମୋର ହେବଟିରେ
ଦୀନ ଦରିଦ୍ର ହେଲେ ବିପଦ ନାହିଁ କାଳେ,
ଅନ୍ତେ ମିଳିବ କୃଷ୍ଣସେବାଟିରେ । ୨ ।

ପ୍ରିୟେ ! ଆମ୍ଭ ପିତାଙ୍କର ଆମ୍ଭେ ତିନିପୁତ୍ର, ପିତା ସତ୍ୟ କଲେ, ଆମ୍ଭ ତିନିଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ କି ଉପଯୁକ୍ତ ହେବ ତାକୁ ରାଜଗାଦିରେ ବସାଇ ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଯିବେ । ସଖି ! ମୁଁ କନିଷ୍ଠପୁତ୍ର; କିନ୍ତୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କୃପାରୁ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ବିଦ୍ୟା ପଢ଼ିଥିଲି । ଅନ୍ୟ ଦୁଇଭାଇ ଭାବିଲେ କାଳେ ଅମର ରାଜଗାଦିରେ ବସିବ ସେ ହେତୁ ବିଦ୍ୟାଗୁରୁଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ମୋତେ ଜଙ୍ଗଲରେ ମାରି ପକାଇଲେ ।

ବିଳାସ—ତୁମର ଭାଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମାରିଦେଲେ ?

ଅମର— (ଗୀତ)
ରଙ୍କରତନ ଧନ ଧନେ ଯେବେ ତୋ ମନ
ଦିନେ ସେ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦେବେଟିରେ ।
ନ କର ବାଳି ଖେଦ ସମ୍ପଦଟି ଆପଦ
ଯୋଗ୍ୟ ହେଲେ ଭାଗ୍ୟରେ ଥିବଟିରେ ।

ସଖି ! ତୁମ୍ଭର ଯେବେ ଧନରେ ଆଶା ତେବେ ଦିନେ ସେ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦେବେ, ସେଥିପାଇଁ ଭାବନା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ କିଣ । ଯଦି ଏ ହତଭାଗା ସଙ୍ଗରେ ବୁଲିବାକୁ କଷ୍ଟ ମନେକର ତେବେ ଚାଲ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭ ପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଛାଡ଼ି ଆସିବି ।

ବିଳାସ—ନାଥ ! ନାରୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା ପତି ! ପତି ବିନା ନାହିଁ କା ହିଁ ଗତି । ମୋର ପତି ଯେଉଁଠି, ମୋର ରାଜ୍ୟ ସେଇଠି ।

ଅମର—ସଖି ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କ୍ଷୁଧା ହେବଣି, ଏଠାରେ ଟିକିଏ ବସ । ମୁଁ କିଛି ଫଳମୂଳ ସଂଗ୍ରହ କରିଆଣେ ଭୋଜନ କରିବ ।

ବିଳାସ—ହେଉ ନାଥ ଆସନ୍ତୁ । (ଅମର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ବାହାନ, ତୋଫାନ ଗଙ୍ଗାରେ ବୋଇତ ଘେନି ଯାଉଥିବା ସମୟେ ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଜଙ୍ଗଲରେ ବିଳାସଙ୍କୁ ଦେଖିବା)

ବାହାନ—ମାଝି ! ଦେଖିଲୁ ଏ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲରେ ଏ ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟା କିଏ ବସିଛି ?

ମାଝି—ମହାରାଜ ! କିଏ ନାହିଁ କିଏ ବସିଥିବ, ଆମର ସେଥିରେ କିଣ ଅଛି ।

ବାହାନ—ମାଝି ! ତୋଫାନ ବୋଇତରେ ଥାଉ, ଚାଲ ଆମ୍ଭେ ତା ନିକଟକୁ ଯିବା (ତଥାକରଣ) ମାଝି ! ଏ ଆଖପାଖରେ ତ କେହି ଦେଖାଯାଉ ନାହାନ୍ତି, ସ୍ତ୍ରୀଟି କିଣ ଅନାଥିନୀ ?

ମାଝି—ମହାରାଜ ! କିଏ କେଉଁଠି ଥିବ ଆପଣ ତା ନିକଟକୁ ଯାଆନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ବାହାନ—ଆରେ ପାଗଳ, ଆମ୍ଭର କଏ କଣ କରିବ, ଗ୍ଭଲ ତା ନିକଟକୁ, କିଛି ପଗ୍ଭରିବା ।

ମାଝି—ସାଆନ୍ତେ, ସେ ଗୋଟାଏ ବଣର ଦେଖା ହେବ ପରା । ମୁଁ ତ କେବେ ଯିବ ନାହିଁ । ଯେବେ ଭାଗ୍ୟ ଅବଳରୁ ଭେଟଣାରେ ପଡ଼ଯାଏ ତ ଏକବାର ଦଫା ଶେଷ ।

ବାହାନ– ମାଝି ! ଭୟ କରନା, ମୋ ପଛରେ ଆ ।
(ବିଳାସ ପ୍ରତି) ହେ ସୁନ୍ଦରୀ, ତୁମ୍ଭେ ଏ କାନନ ମଧ୍ୟରେ ଏକାକିନୀ ହୋଇ ବସିବାର ଅଭିପ୍ରାୟ କଣ ?

ବିଳାସ—ନିରୁତ୍ତର ।

ବାହାନ— (ଗୀତ)

(ଗ୍ରାମାନେ ବସନା—ବୃନ୍ତେ)

କହରେ ଛଇଳ କାହାର ଦୁଲାଳୀ
ମୋହୁ ଯଉମଣ୍ଡ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀ
ବନେ କମ୍ପା ଏକା ବସିଛୁ ନାୟିକା'
ଶଙ୍କାନାହିଁ ତୋତେ ବାଙ୍କନେତ୍ରୀ । ଘୋଷା ।
ସୁନ୍ଦର ! ତୁ କାହାର ବୋହୂ, କାହାର କନ୍ୟା ।
ଏ ଜଙ୍ଗଲରେ କାହିଁକି ବସିଛୁ ?

(ଗୀତ)

ଆସରେ ନବୀନା ନ ହୁଅ ବିମନା
କରୁଛୁ ଭାବନା କାହାପ୍ରତି
ନ କର କପଟ କହ ତୁରେ ଝଟ
ଉଚାଟ ହେଉଛୁ ଆମ୍ଭ ମତି । ୧ ।

ସୁନ୍ଦର ! ତୁ କାହାକୁ ଚିନ୍ତା କରି ଏ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲରେ ବସିଛୁ ? ତୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ତୋତେ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଆମ୍ଭର ଇଚ୍ଛା ହେଉ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ ଗ୍ଭଲ ।

ବାହାନ—(ମାଝିପ୍ରତି) କିରେ ମାଝି ! ପଦେ ତ ହେଲେ ଜବାବ ମିଳୁନାହିଁ, ବୋଧହୁଏ ଲଜ୍ଜା କରୁଛି । ଯେତା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ, ତୁ ଟିକିଏ ବୁଝାଇଲୁ ?

ମାଝି—ନାହିଁ ସାଆନ୍ତେ, ତା ହେବ ନାହିଁ । ଜାଣୁ ଜାଣୁ ହାଣ-କୁରାଢ଼ୀ ବେକକୁ ଆଣିବ, ତା କେବେ ହେବ ନାହିଁ ।

ବାହାନ —ମାଝି ! ସେ ଦେଖା ନୁହେଁ, ମାନବୀ ।

ମାଝି—ଜାଣିଲେ କପରି ?

ବାହାନ—ଦେବତାମାନଙ୍କର ଛାୟା ନ ଥାଏ, ପୁଣି ମୁଁ କଥା କହିଲା ବେଳକୁ ଅଧୋବଦନା ହେଲା ପରା ।

ମାଝି—(ହେଣ୍ଡିମାରି) ତେବେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଆମ-ଜାଣିଥିବା ଘୋଡ଼ା ଗୀତ ବୋଲି ମନାଇ ଦେବି ଯେ ।

ବାହାନ—ମାଝି, ହେଉ ଯା ।

ମାଝି—ହେଇଁ ହେ ! ଆମ୍ଭ ଯୁବରାଜ ଓଳଏ ହେଲା ପରା ତୁମ୍ଭଠାରୁ ପଦେ ଅଧେ ବଚନ ଶୁଣିବେ ବୋଲି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି, ତୁମ୍ଭେ କିଛି କହୁନାହିଁ ।

ଘୋଡ଼ା—ଗୀତ

ପାଚିଲା ଆମ୍ବ କୋଇଲି (ରାଜଜେମା)
ଆମ୍ଭ ରାଜାଙ୍କୁ ତୁ ହୋଇଲେ ଭଭା
ଖଟିବେ ଲକ୍ଷେ ପୋଇଲି ।

ଦେଇ ! ଆମ୍ଭ ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଗ୍ଭଲ, ତୁମ୍ଭର କଣ ମାନ ହାନ ହୋଇଯାଉଛି ।

ବାହାନ—ମାଝି ! କଣ ଉତ୍ତର ମିଳିଲା ?

ମାଝି—ଆପଣ ଏପରି ଉଛନ୍ନ ହେଲେ ହେବ ? ଆପଣ ଏ ବକୁଳ ମୂଳରେ ବସି ଗୋଟିଏ ବଉଳ ଫୁଲରେ ହାର ଗୁନ୍ଥୁଥାନ୍ତୁ । ମୁଁ ଶାଠ ଗୀତରେ ବୁଝାଇ ଦେବି ଯେ ।

ମାଝି—(ଗୀତ) ରାଜଜେମା, ମୋତେ ସୁଦୟା କର ।
ଆମ୍ଭ କୁମାରଙ୍କୁ ପତିରେ ବର ।
ହୋଇଲେ ତାଙ୍କର ପାଟମହିଷୀ
ପାଖରେ ଖଟିବେ ବହୁତ ଦାସୀ
ସେ ଗଜଦନ୍ତ ପଲଙ୍କରେ ।
ନ ବସି କାହିଁକି ଏ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲରେ (ରାଜଜେମା)
ବସି କାନ୍ଦୁଛ ଏଠାରେ ।

ଦେଇ ! ତୁମ୍ଭର ଏ ଯୌବନଟାକୁ ଜଙ୍ଗଲରେ ବୁଲି ବୁଲି ବୃଥାରେ ନଷ୍ଟ କରୁଛ କାହିଁକି ? ଆସ, ଆମ୍ଭ ରାଜକୁମାରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ ।

ବିଳାସ—ଅତିଥି ! ମୋର କାନ୍ତ ଅଛନ୍ତି, ସେ ଫଳ ମୂଳ ଆହରଣ ନିମିତ୍ତ ଯାଇଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ

ଥିବେ । ମୋ ସହିତ ଏତେ ଜଞ୍ଜାଳ କରିବା ଫଳ କ'ଣ ?

ମାଝି—(ଗୀତ) ତୁମର ପତି କେଉଣେ ଗଲେଣି
ବ୍ୟାଘ୍ର ବା ସିଂହମୁଖେ ପଡ଼ିଲେଣି
ଧନେ ମାନେ ଜ୍ଞାନେ ଆମ୍ଭ ରାଜନ
ତୁମ୍ଭ ପତିଠାରୁ ସେ ବଳୀୟାନ ସେ
ଅଷ୍ଟ ଅଳଙ୍କାରେ ବେଶ
ହୋଇଥିବ ବାଳ ବୃଦ୍ଧ ମନେ ଭାଳ (ରାଜଜେମା)
ଶଙ୍କା ତେଜି ନାବେ ବସ । ୨ ।

ଦେଖ ! ତମେ କ'ଣ ଭାବୁଛ । ତୁମ୍ଭର ସେ ପତି ଅଛନ୍ତି । ମହାରାଜ ! ସେ ଭଲରେ ଫଳିବେ ନାହିଁ ।

ବାହାନ— (ପିଛୁଲ ଗୀତ)
ଧନେ ମାନେ ଆମ୍ଭେ ଯୋଗ୍ୟ ଅତି
ଆସ ନାଗରୀଶ   ମୋ କୋଳରେ ବସ
ବାଳାମଣି ତୋର ହେବୁ ପତି । ୩ ।

ବରାନନେ ! ଆମ୍ଭେ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ ରାଜକନ୍ୟା, କ୍ଷତି କ'ଣ, ଆସିବଟି ମାଝି ଧର ଶୀଘ୍ର ।

ବିଳାସ— (ଗୀତ)
(ରାଗ—ଶୋକ କାମୋଦୀ)
ହେ ନବଯୁବକ   ଏ କେଉଁ ବିବେକ
ମୋ ଦୁଃଖକୁ ଯେଉଁ ଦୟାବନ୍ତ
ମୋ କାନ୍ତ ଏ ବନ-   ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅଛନ୍ତି
ଆସିବେ ମୁଁ ପଥ ଅଛି ଚାହିଁ ।
ଆହେ ଧର୍ମରାଜ;
କମାଇ କର ଅଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ । ୧ ।

ରାଜନ୍ ! ମୋର କାନ୍ତ ଅଛନ୍ତି, ସେ ଫଳ ପାଇଁ ଯାଇଛନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସୁଥିବେ । ଆପଣ ବୃଥା ଜଞ୍ଜାଳ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ବାହାନ—ସେ କଥା ଶୁଣା ଯିବ ନାହିଁ ମାଝି ! ଧର ଶୀଘ୍ର ।

ବିଳାସ— (ଗୀତ)
ହାଇରେ କପାଳ   ନ ହେଲୁ ହିତାଳ
କଳଙ୍କ କଥାକୁ ଘଟାଇଲୁ ।
ନାହିଁ କେହି ଆଶ୍ରା   ସହାୟ ଭରସା
ପତି-ଆଶା ମୋର ତୁଟାଇଲୁ ।
ଆହେ ଦୀନବନ୍ଧୁ !
ଦୁଃଖ ନ ଗଲା କାନ୍ଦୁ କାନ୍ଦୁ । ୧

ହାଇରେ ମନ୍ଦ ବିଧାତା ! ସେ ଯେତେବେଳେ ମୋତେ ଆସି ଖୋଜିବେ ଏବଂ ମୋର ସନ୍ଧାନ ନ ପାଇବେ ତ ତେତେବେଳେ କେତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ନ ହେବେ ? ସେ ସମୟରେ କିଏ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେବ ।

ମାଝି—କିଏ ଖୋଜିବେ ହେ, ଆମ୍ଭ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ କ'ଣ ଅଧିକ ବର ତୁମ୍ଭର ହେବ ? ଆସ ଆସ ।

ବିଳାସ— (ଗୀତ)
ଆହେ ବୃକ୍ଷଲତା   ମୋର ଦୁଃଖକଥା
କହିବ ମୋ କାନ୍ତ ଆଗେ ଯାଇ,
ବଳେ ଧରି ନେଲେ   ମୋତେ ଏ ପାମର,
କାଳେ ହେଲେ ଦେଖା ଦେବେ ଯାଇ ।
ବାଳାମଣି କହି,
ବିଧି ଲେଖା କି ଆନ କରଇ । ୨

ହେ ବୃକ୍ଷଲତା "ହେ ଅନଳ ଅନିଳ, ହେ ଗଗନ" ପର୍ବତ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋର ସାକ୍ଷୀ, ମୋ ଗଳା-ରତ୍ନକୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେବ, ଅଧୀନା ଯେବେ ପ୍ରାଣରେ ଥାଏ ତ ଦିନେ ହେଲେ ସେ ଚରଣତଳେ ସେବିକା ହେବ ।

ବାହାନ—ଧର ମାଝି ।

ବିଳାସ—ଖାନ୍ତହୁଅ ନରାଧମ ! ଜାଣୁ ନାହୁଁ ନ ଜାଣୁ କି ନାରୀର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ? ଦିନେ ଏହି ସାମାନ୍ୟ ଅବଳାର ମାନହାନି ନିମିତ୍ତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟୀ ଲଙ୍କାପୁରୀ ହୋଇଲା ଧୂଳିଧୂସରିତ । ପୁଣି କୁରୁବଂଶର ନିଧନ । ତଥାପି ରେ ବର୍ବର, ପତଙ୍ଗ ହୋଇ କି ସାହସେ

ଆସିଛୁ ଅଗ୍ନିରେ ଝାସ ଦେବାପାଇଁ । ପୁଣି ଶ୍ୱାନ ହୋଇ ହବର୍ଭାଗେ ବଳାଇଛୁ ଆଶ ? ଛି, ଛି, କେ କହେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ରାଜପୁତ୍ର । କାପୁରୁଷ ହନେ ନଷ୍ଟେ ଭୋଗିବ ସ୍ୱୀ ଫଳ ।

(ବାହାନ ବଳାତ୍କାରପୂର୍ବକ ଧରି ନେଇଯିବା)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(କାନନ)

(ଅମର ଫଳ ନେଇ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତି)

ଅମର– ପ୍ରେୟସି ! ଆସ, ଆସ, ଦେଖିଲ କି ସୁନ୍ଦର ଫଳ ଆଣି ଅଛି । କୁଆଡ଼େ ଅଛ, (ଇତସ୍ତତଃ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ନ ପାଇ) କାହିଁ ମୁଁ କାହାକୁ ଡାକୁଛି, ଏଇଠି ତ ପ୍ରିୟାକୁ ମୋର ବସାଇ ଦେଇ ଗଲି । କୁଆଡ଼େ ଗଲ ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ମୋତେ ସବୁ ଅନ୍ଧକାର ଦେଖା ଯାଉଛି । କ'ଣ କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲ ?

(ଗୀତ)

(କାଉଁନିସୁର)

ବନଜ-ନୟନା ବନେ ଲୁଚିଛୁ ତୁ କାହିଁରେ

ତୋ ବିନା ନଗନ୍ୟା ପ୍ରାଣ ହେଉଅଛି ଦହିରେ ।

କହ କାହିଁ ଅଛୁ,

ଅଭିମାନେ କଥା ନ କହୁଛୁ । ୧

ପ୍ରେୟସି ! କି ନିମିତ୍ତ ଅଭିମାନ କରି ମୋତେ କଥା କହୁନାହଁ, କୁଆଡ଼େ ଅଛ ଶୀଘ୍ର ଦେଖା ଦେ ।

(ଗୀତ)

ଶିଖିଅଙ୍ଗୀ ନିରଖି କରୁ କାହିଁ ପାଇଁରେ

ଗିରୀଶ. ଅନ୍ତରେ ତାପ ଦେଉଅଛି ଦହିରେ,

କହ କି କରିବି,

ତୋ ବିରହେ ଆତ୍ମାଘାତୀ ହେବି । ୨

ପ୍ରିୟେ ! କୁଆଡ଼େ ଗଲ, ଏ ହୃଦୟ-କାନନରେ କାମାନଳ ଲଗାଇ ଦେଇ କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲ ।

(ଗୀତ)

ବରଙ୍ଗୀ କା ସଙ୍ଗେ ପଡ଼ି ଛାଡ଼ିଗଲୁ କାହିଁରେ,

ତୋ ବିନା ଏ ଜୀବ ଯିବ ବାଳାମଣି ଧାଇଁରେ ।

ଆହେ ବୃକ୍ଷଲତା

କେହି କି ଦେଖିଛ ମୋର କାନ୍ତା । ୩ ।

ପ୍ରେୟସି ! ତୁମ୍ଭେ କ'ଣ କାହା ଶିକ୍ଷାରେ ପଡ଼ି କାହିଁ ଚାଲିଗଲ । ନା, ତୁମ୍ଭର ତ ସେ ଭାବ କେବେ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ବୋଧହୁଏ କିଏ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବଳାତ୍କାରରେ ନେଇ ଗଲା ! ହେ ପାର୍ବତୀପତି ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ସାହା ଭରସା !

ସ୍ତବ

ବଂ ବଂ ହର ପ୍ରଭୁ ମହାଦେବ ।

ନମୋ ନମୋ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ପାର୍ବତୀବଲ୍ଲଭ । ପଦ ।

ନମୋ ଶମ୍ଭୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ହେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର

ନମୋ ଶୂଳୀ ତ୍ରିଅମ୍ବିକ ପଞ୍ଚମୁଖହର । ୧ ।

କେଉଁଠି ଅଛ ହଅ ଦେଖା ପିନାକଧାରଣ ।

ନ ଶୁଣେ କି ମୋର ଡାକ ହେ ବିଶ୍ୱକସେନ ।୨।

ନମସ୍ତେ ହେ ପଶୁପତି ବିଶ୍ୱରୂପୀ ଈଶ ।

କୃପାକରି ବାରେ ହର ବାଳମଣି କ୍ଲେଶ ।୩ ।

(ସ୍ତବେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଶିବଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ଓ ବର ପ୍ରଦାନ)

ଶିବ—ଚିରଜୀବୀ ହୁଅ ବତ୍ସ ! ତୋ ଆକୁଳେ ହୋଇ ମୁଁ ଆକୁଳ, ଆସିଅଛି ଏଥେ ଦେଖ ଚକ୍ଷୁଫେଇ ।

ମୁହିଁ ସେହି ଗଙ୍ଗାଧର, ଯା'କୁ ଚିନ୍ତ ଅହରହ ।

ଅମର – (ଚକ୍ଷୁଫେଇ ଶିବଙ୍କୁ ଦେଖି ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପ୍ରଣିପାତ)

ଶିବ—ବତ୍ସ ! ଅବିଳମ୍ବେ ପାଇବୁ ତୋ ପତ୍ନୀ ଓ ଭୋଗିବୁ ତୁ ପିତୃରାଜ୍ୟ ରାଜଗାଦି ନଷ୍ଟେ ।

(ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ)

ଅମର—କାହିଁଗଲେ ପ୍ରଭୁ ଛାଡ଼ି ଏ ଅଧମେ । ଆଉ ଏ ବେଶଭୂଷାରେ ପ୍ରୟୋଜନ କ'ଣ ? ଯାଉଛି ସଙ୍ଗି, ତୋର ବିଚ୍ଛେଦରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ବୁଲିବି ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଦରବାର

(ରାଜା ସୁରାଟସିଂହ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ)

ରାଜା—ମନ୍ତ୍ରୀ ! ଏ ରାଜଭବନରେ ମୋର କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରେ ମୋର ଏଇ ଶେଷ ଦେଖା ।

(ଗୀତ)

(ରଙ୍ଗ ସଜବାଜ ମଉଜ—ବୃତ୍ତେ)

ରାଜଗାଦି ଯାଉଛି ଛାଡ଼ି,
ଅନୁସରି ହରିର ଆଶା ।
ବିପଦର ଧାଡ଼ି ବେଳୁବେଳ ମାଡ଼ି,
ପଡ଼ି ଉଡ଼ି ଛାଡ଼ି ଯାଉଛି ହଂସା ।

ମନ୍ତ୍ରୀ । ବେଳକୁ ବେଳ ମୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ବଳି ପଡ଼ିଲାଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସିଂହାସନ ତ୍ୟାଗକରି ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଧ୍ୟାନ ରଖିବି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ତା' ତ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ରାଜ୍ୟଭାର କପର ଓ କାହାଠାରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ସୁଚାରୁରୂପେ ନିର୍ବାହ ହେବ ?

ସୁରାଟ— (ଗୀତ)

ପୂର୍ବଜନ୍ମେ କି କଲି ପାପ,
ନ ଦେଖିଲି ପୁତ୍ରର ମୁଖ ।
କନ୍ୟାଠାରେ ଅର୍ପିଲି ଦୁଃଖ
ମନେ ମୋର ବହ୍ନିଣ ରେଷ ।

ମନ୍ତ୍ରି ! ସହଜେ ମୁଁ ଅପୁତ୍ରକ, ପୁଣି ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା ଯେ ଥିଲା ତାକୁ ହରାଇ ବସିଲି । ଆଉ ମୋର ରାଜ୍ୟରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ସେ କଥା ଭାବି କି ପ୍ରୟୋଜନ ?

ସୁରାଟ— (ଗୀତ)

ମେଲାଣି ଦେଉଛି ହେ ମନ୍ତ୍ରୀ,
ଲାଗିଲି ଏ ରାଜବିଭୂତି ।
ଦୃଷ୍ଟି ଦେବ ପ୍ରଜାଙ୍କ ପ୍ରତି,
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଏ ଭାଷା ।

ଯାଉଛି, ସେହି ଝିଅ ବିଚ୍ଛେଦରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ବୁଲିବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(କାରାଗାର)

(ବିଳାସ, ଦୂତ, ବାହାନ, ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ସିଂହ)

ବିଳାସ—କ'ଣ କରିବି, ଏ କାରାଗାରରେ ଆଉ କେତେ ଦିନ ରହିବି ? ଏ ଦୁରାଚାରମାନେ ତ ସବୁବେଳେ ମୋ ନିକଟକୁ ଆସି ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ମୋର ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ବସିଛନ୍ତି, ଉପାୟ କ'ଣ ? ହେ ଭଗବାନ୍ । ହେ କରୁଣା-ବାରିଧି ! ହେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ନାଥ ! ତୁମ୍ଭେ ମାତ୍ର ସାହା ।

(ଗୀତ)

(କି ଦଶା ପଡ଼ିଲା-ବୃତ୍ତେ)

କି ବୁଦ୍ଧି କରିବି ଅଞ୍ଜଳନଧିକ
ସତେ କାଳେ କୋଳେ ଧରିବି । ପଦ
ହାସ୍ୟ ପ୍ରାଣନାଥ । ସତେ ଏ ଦୁଃଖ ଅନ୍ଧାର ତୁଟିବ !
ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଖିବି ?

ଗୀତ

କପଟ ଲମ୍ପଟ ଦୁଷ୍ଟ, ମୋରୂପେ ଛନ୍ତି ଆକୃଷ୍ଟ,
କଲେ ମୋ ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟ, ଝୁରି ଝୁରି ମରିବି ।

କ'ଣ କରିବି ? ସେ ଦୁରାଚାରମାନେ ତ ସବୁବେଳେ ମୋ ନିକଟକୁ ଆସୁଛନ୍ତି, ଅନେକ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ମୋର ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ବସୁଛନ୍ତି ।

(ଗୀତ)

ଦେବା-ଦେବୀ ହୁଅ ସାହା ପ୍ରାଣେ ଥାଉ ପ୍ରାଣନାହା ।
ଆଚରି ତପସୀ ମାୟା କାୟା ମୋର ଉଦ୍ଧାରିବ ।

ହେ ଦେବା-ଦେବୀ । ମୋ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକର; ଯେପରି ସେ ମୋ ବିଚ୍ଛେଦରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ନ ହୁଅନ୍ତି, ଏଇ ତ ବର୍ବରମାନେ ଆସିଲେ ପରା ?

ବାହାନ—ଦୂତ ! ସେ ସ୍ତ୍ରୀଟା ଏତେଦିନ ହେଲା ଆସିଲାଣି, ଭଲକରି ଦିନେ ଖାଇ ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଦେହଟାକୁ କ୍ଷୀଣ କରି ଦେଲାଣି; କଥା କ'ଣ ?

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ମୁଁ କହିଲେ ଏକା ମୋ କଥାରେ ଲାଗିବେ ନାହିଁ ।

ବାହାନ—କଥା କ'ଣ ?

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ବୁଝୁ ନାହାନ୍ତି, ଯେ ବାରବୁଲା ଛତରଖାଈ ତାଙ୍କୁ କୋଉଠି ରାଜଶ୍ୱେର ଅଛି, ଆପଣ ସେଥିରେ ମାତନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କୁ କୋଉ ଏବେ ମାଇକିନିଆ ମିଳୁ ନାହାନ୍ତି ? ଆପଣ ଖୋସାମତ କଲାରୁ ସେ ବରାବର ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାଇ ଦେଉଛି ।

ବାହାନ—ଦୂତ, ଏପରି କହନା, ସେ ଭାରି ଉତ୍ତମ ଧରଣ ଲୋକ । ଆଚ୍ଛା ତୁ ଥା ମୁଁ ତା ନିକଟରୁ ଆସେ । (ବିଳାସ ପ୍ରତି)

ଗୋ ସୁନ୍ଦରି ! କାହିଁକି ଏପରି ହଟହଟା କରୁଛ ଆସ ।

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

ଷିତପତି ହେ, ଏ କି ଅମାତ ବିଗୁର ।
ପରନାରୀ ହରିବାକୁ ଭାବୁଛ ସଦା ମନର । ଘୋଷା ।
ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ରାଜପୁତ୍ର କର ବିଗୁର ଅସତ୍ୟ,
ଏ ନୁହେଁ ଧର୍ମ୍ମ ଉଚିତ ବାଳାମଣିର ବିଗୁର ।
ତୁମ୍ଭେ ରାଜପୁତ୍ର ହୋଇ ଏପରି ଅନ୍ୟାୟ କରିବା
କ'ଣ ଉଚିତ ?

ବାହାନ—ଆସ ସଖି ! ସେ ଭୁଲାଭୁଲି କଥା ପଟିବ ନାହିଁ ! (ହାତ ଧରିବା ସମୟେ)

ବିଳାସ—ହାଃ, ହାଃ, କାପୁରୁଷ ! ଚିହ୍ନୁ ନାହୁଁ ଯୋଗୀ ସଙ୍ଗେ ମାତିଛୁ ପ୍ରେମରେ, ନ ପାରିଛୁ ଚିହ୍ନି ଯେବେ, ରହ ଆଉ ହନାକେତେ ସବଂଶେ ଭକ୍ଷିବି, ଏହି ଦୃଢ଼ବ୍ରତ ମୋର । କେ ଅଛି ଶକ୍ତିମାନ୍ ହୁଅ ଅଗ୍ରସର ।

ବାହାନ—ଦୂତ ! ଏଟା କ'ଣ ରାକ୍ଷାସୀ ନା ଦେବୀ ? ଏ କ'ଣ ମୋତେ ତ କାମୁଡ଼ିବାକୁ ଗୋଡ଼ାଇ ଆସିଲା ।

ଦୂତ—କ'ଣ ହେଲା, କାମୁଡ଼ିବାକୁ ଗୋଡ଼ାଇ ଆସିଲା । ଆପଣ ତ ମୁହଁ ବଢ଼େଇ ଦେଲେ । ଆଚ୍ଛା ମୁଁ ତାକୁ ଦ'ଖର କଥା ପଗ୍ଭରେ ? ମାଇକିନିଆଟାଏ ବଳେଇଯିବ (ବିଳାସପ୍ରତି) ହଇହେ ! ତମ କତିକି ଯେ ଅଇଛିକା ଆସିଥିଲେ ସେ କଏ ଚିହ୍ନିଲଣି ନା ?

ବିଳାସ—ମୁଁ ଜାଣେ ମୂର୍ଖ [ପୂର୍ବବତ୍ କାମୁଡ଼ିବାକୁ]

ଦୂତ—(ଚମକପଡ଼ି ସସବ୍ୟସ୍ତେ) ଆରେ ବାବାରେ ଏତ ପ୍ରକୃତ ରାକ୍ଷସୀ । ମହାରାଜ ! ୟାକୁ ଆଉ ଘରେ ରଖିଲେ ଭଲ ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ ?

ଦୂତ—(ତଥା କରଣ)

ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ ବିଳାସର ରାକ୍ଷସୀ ଭାବ ।

ରାଜା—ବାହାନ ! ଏଟା ନିଶ୍ଚୟ ରାକ୍ଷସୀ ଏଥିରେ କିଛି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

(ଗୀତ)

(କାହାଭାବେ—ବୁଝେ)

ନୁହେ ଏ ମାନବୀ ଅଟେ କାନନ-ଦେବକୀ ପରା ।
ମାୟାରୀ କି ଅଭିଳାଷେ ଦେଇଅଛି ଧରା । ଘୋଷା ।
ଅଙ୍କନେ ନ ହୁଅ ଆଶା ପିଶାଚିନୀ ମଣି ଯୋଷା
କରିଦେବ ଲୋକହସା କଳଙ୍କ ପସରା । ୧ ।

ବାହାନ—ପିତଃ ! ଆଣିବା ସମୟରେ ଏପରି ଭାବ ତା'ର ନ ଥିଲା ।

ରାଜା— (ଗୀତ)

ଚଣ୍ଡୀକି ଚାମୁଣ୍ଡା ଦେବୀ, ହୋଇଛି ଭଣ୍ଡମାନବୀ,
ଚିହ୍ନେ ନ ପାରୁଛ ଭାବ କରିଦେବ ସାରା ।୧।
ବାହାନ ! ଏ ପିଶାଚୀ ମାୟାରେ ଏପରି ସ୍ତ୍ରୀରୂପ
ଧାରଣ କରିଛି, ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ,
ୟାକୁ ଶୀଘ୍ର ଗୃହ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ତର କର ।

ବାହାନ—ପିତଃ ! ତା'ର ମତି ବିଭ୍ରମ ହୋଇ ଯାଇଛି, କିଛି ଉପାୟ କରନ୍ତୁ, ଯା'ଦ୍ୱାରା ସେ ଆରୋଗ୍ୟ ହେବ ।

ରାଜା— (ଗୀତ)

ଡାଆଣୀ ଭୂତ ପ୍ରେତ, ଗୁଣିକି କରୁ ତଦନ୍ତ,
ବାଳକୃଷ୍ଣର ରଚିତ ନାହିଁ ମୋର ଧୃରା ।୨।
ଦୂତ ! ରାଜ୍ୟରେ ଖବର ଦେ, କେହି ଗୁଣିଆ ଅଛି ଏ କନ୍ୟାକୁ ଭଲ କରି ପାରିବ ?

(ଜଣେକ ଗୁଣିଆର ପ୍ରବେଶ ଓ ଝାଡ଼ିବା)

ଗୁଣିଆ—ଗୀତ

ଗୁଣିଆରେ ମୁଁ ଗୁଣିଆ ଅସଲ ଟାଣୁଆ
ନାଁ ହରିଆରେ । ପଦ ।
ଯେବେ ହୋଇଥିବ ଜନ୍ତୁର ଉପାସ୍ଥ
ତନ୍ତ୍ର ପ୍ରତକାର ଶୁଣ ।
ସେ ମନ୍ତ୍ରକୁ ଧରି ଝିଙ୍କିଣ କହିଲ
ଠେଙ୍ଗା ଠେଙ୍ଗା ତା'ର ହାଣ ।୧।
ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ର ଭୂତ ଖେଦାରେ ପଣ୍ଡିତ
ଅଥବା କବିରାଜର ।
ସେ ମନ୍ତ୍ରକୁ ପୁଣି ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗାଣି
ଛୁଟିବ ଛେଳିଙ୍କ ପାହାର ।
ଯେବେ ବଡ଼ ମନ୍ତ୍ର ହେଉ ସେ ପଢ଼ନ୍ତେ
ମୁଁ ସାଧିବ ମଶାଣିଚଣ୍ଡୀ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ନ ଗଲେ ସେ ଭଲେ
ମୋଡ଼ିବ ତା ମୁଣ୍ଡଗଣ୍ଡି ।୨

ଦୂତ—କିଏ ହରିଆ ଭାଇ କରେ, ଅଇଲୁ ଅଇଲୁ ।
ଆମ ରଜାଙ୍କ ଘରେ ଭାରି ବିପଦ ।

ଗୁଣିଆ—କଅଣ ମ ? ହଉ ହଉ ଚାଲ ।

(ପ୍ରଥମେ ଗୁଣିଆର ଦେହବନ୍ଧା ମନ୍ତ୍ର)

ଓଁ ଧୂଳିତ ଧୂଳି ବାମଗୋଡ଼ ଧୂଳି ଆଣିକୁ ତୋଳି । ଯାହାକୁ ଦେବି ତାକୁ ଲାଗ, ସଭାରେ ଲାଗେ, ଗଭାରେ ଲାଗ, ଲାଗ ଲାଗ, ବୋଲି କାହାର ଆଜ୍ଞା କାଉଁରି କାମଚଣ୍ଡୀଙ୍କର କୋଟି କୋଟି ଆଜ୍ଞା ।

ଗୁଣିଆର—ମନ୍ତ୍ର

ଓଁ ଚଣ୍ଡୀ ଚଣ୍ଡୀ ମଶାଣୀ ଚଣ୍ଡୀ, ଭୂତବେତାଳ ଲହ ଲହ ତୁଣ୍ଡୀ, କୃଷ୍ଣ ଚକ୍ରକାନ୍ତ ଭୁଷଣ୍ଡୀ, ଛାଡ଼ ନ ଛାଡ଼ ବୋଇଲେ କାହାର ଆଜ୍ଞା, କାଉଁରି କାମଚଣ୍ଡୀଙ୍କ କୋଟି କୋଟି ଆଜ୍ଞା ।

ବିଳାସ—(ପୂର୍ବବତ୍ ଅସୁସ୍ଥଭାବ ଧାରଣ ଓ ଗୁଣିଆର ପଳାୟନ)

ରଜା—ଦୂତ ! କ'ଣ କେହି ପାରିବେ ନାହିଁ ?

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ପାନ୍ଥଶାଳା)

ସନ୍ନ୍ୟାସୀବେଶେ ଅମର ଗୀତ

(କର୍ମ ମୋର ଏଡ଼େ ନାରଖାର—ବୃତ୍ତେ)

ଅନିତ୍ୟ ସଂସାରେ ଭାଇ ଏକା ହରିନାମ ସାର,
ହରି ବିନା ନାହିଁ ଭବେ ହରିବାକୁ ଦୁଃଖଘୋର ।
। ଘୋଷା ।
ପିତାମାତା ବନ୍ଧୁ ଭ୍ରାତା କୁହନ୍ତି ମୋକ୍ଷଦାତା ।
ଏକା ହରି ହର୍ତ୍ତା କର୍ତ୍ତା ହରିବେ ଏ ପାପଭାର । ୧ ।

(ଅନ୍ୟ ଦିଗରୁ ବିଳାସର ପିତା ସୁରାଟ ସିଂହ)

ସୁରାଟ—ଆହା; ହରିଭକ୍ତଟି କିଏ ? ଏ ତ ହରିନାମରେ ବେଶ୍ ମଜିଛି । ବତ୍ସ ! ଏ ଅଧମକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେବ କି ?

ଅମର—କିଏ ମହାତ୍ମା, ମୋର ସେ ଭାଗ୍ୟ କାହିଁ । ତେବେ ଆଜଠାରୁ ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣତଳେ ଶିଷ୍ୟ ହେଲି ।

ଦୂତ—କିଏ ଏ ମହାତ୍ମା, ମୋର ପ୍ରଣାମ ଘେନା କରନ୍ତୁ ।

ଅମର—କିଏ, ତୋର ଅଭିଳାଷ କ'ଣ ?

ଦୂତ—ଆମ୍ଭର ଏ ଯୁବରାଜ ବାଣିଜ୍ୟକୁ ଯାଇଥିଲେ, କେଉଁଠି ଜଙ୍ଗଲରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଦେଖି ତାହାକୁ ଗୃହକୁ ଘେନି ଆସିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କାମୁଡ଼ିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକ ଗୁଣିଆ ଆଣି ହରଣ ହେଲୁଣି, ଆପଣଙ୍କଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଉପକାର ପାଇ ପାରିବୁ କି ?

ସୁରାଟ—ନାରେ ବାପ, ସେ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କ'ଣ ମିଳିବ ?

ଅମର—(ସ୍ୱଗତଃ) ଏ ସ୍ତ୍ରୀର କଥା ଶୁଣି ମୋର ଅନ୍ତରାତ୍ମା କାହିଁକି ଅସ୍ଥିର ହେଉଛି । ଯାହା ମୋ କର୍ମରେ ଘଟିଲେ ଘଟୁ, ଥରେ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ କୁ ଦେଖିବି । [ପ୍ରକାଶ୍ୟେ] ଆଚ୍ଛା ଦୂତ ! ଆମ୍ଭେ ଭଲ କରିବା ।

ଦୂତ—ଚାଲନ୍ତୁ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(କାରାଗାରରେ ବିଳାସର ଗୀତ)

ମଦ ଭୈରବ !

ଅଭାଗିନୀ ଏ ଦାରୁଣ ଜ୍ୱାଳା କେତେ ସହିବ !
କାନନେ ହୃଦୟ ଧନ
(ମୋତେ) ନ ପାଇ ହେବେ ଅଜ୍ଞାନ,
କେବା କହି ନିବେଦନ ମୋ
ଦୁଃଖକୁ କହିବ [ଘୋଷା]
କପଟୀ ଲମ୍ପଟୀଶ୍ୱର କଲେ ଏତେ ହରବର,
କାନ୍ତବିନା ଅଧୀନୀର ମନ କେବା ମୋହିବ । ୧ ।

[ରାଜାଙ୍କ ଅନୁମତିରେ ଅମର ବିଳାସ ନିକଟକୁ ଯିବା ଓ ବିଳାସ ପ୍ରବଞ୍ଚନା ରାକ୍ଷସୀ ଭାବ ପ୍ରକାଶ]

ଅମର—ଚିହ୍ନିଲଣି, ନିଶ୍ଚୟ ଚିହ୍ନିଲଣି, ନିଶ୍ଚୟ-ଜାଣିଲଣି ଏହି ସେହି ମୋର ନୟନର ପିତୁଳା ବିଳାସ ।

ଗୀତ (ବନ୍ଧୁଳି ଅଧରା—ବୃତ୍ତେ)
ଯତିମତି-ହରା, ଯତି ନୁହେ ଗିରା,
ସଖି ମୁ ତୋ ହୃଦ-ହାରରେ ।
ପ୍ରତେ ଯିବୁ ଧନ ତୋ ଲାଗି ଜୀବନ
ବନେ ପାଇଅଛି ଘରରେ । ପଦ ।

ସଖି ! କହିବି କ'ଣ ? ମୁଁ ଯୋଗୀ ନୁହେ; କିନ୍ତୁ ତୋର ବିଚ୍ଛେଦରେ ଏ ଯୋଗୀବେଶ । ମୋତେ କ'ଣ ଚିହ୍ନି ପାରୁ ନାହୁଁ ।

(ଗୀତ)

ବନପଥେ ରହି
ବନଫଳ ସହି, ଆପୁନେ ଗଲି ଘରରେ !
କେ ମୂଢ଼ ପାମର
କଲଙ୍କି ଅନ୍ତର ଆଜି ପଡ଼ିଅଛି ଧରାରେ । ୧ ।

ସଖି ମୁଁ ଘର ତୋ ଲାଗି ଅରଣ୍ୟରେ ଜୀବନ ପାଇଥିଲି, ଏକଥା କ'ଣ ମନେ ନାହିଁ ? ମୋତେ ଫଳ-ପାଇଁ ପଠାଇଲ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଆଣିଲା କିଏ ?

ବିଳାସ—ନାଥ, ନାଥ, ସତେ କ'ଣ ଏ ଅଭାଗିନୀ ଆପଣଙ୍କ ମନରେ ଥିଲି ?

ଅମର— (ଗୀତ)
କ୍ଷଣ ନା ମଣି ତୁ ସଲଜ୍ଜ ଗୃହିଁରେ
ନାହିଁ ମୋର ଏଥି ଗୃହରେ ।
କି ଉପାୟ କରି ନେଇବା ଏ ପୁରୀ
ବାଳ ନ ହୁଅ ଅଧୀରାରେ । ୨ ।

ପ୍ରିୟେ ! ପଛକଥା ପାସୋରି ପକା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଠାରୁ ଅନ୍ତର ହେବା ବାଟ ସନ୍ଧାନ କର ।

ବିଳାସ— (ଗୀତ)
[ବିରଳକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ—ବୃତ୍ତେ]
ଘରତେ ନ ଥିଲି ମନେ ଦେଖିବି ସତେ ଜୀବନେ
ହେ ଜୀବନେଶ୍ୱର ତୁମ୍ଭ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ ।
ଏ ପାପିଷ୍ଠେ ମୂଢ଼ପଣେ ବନୁ ଆଣିଲେ ସଦନେ
ମଦନ ଆତୁରେ ମୋତେ କରନ୍ତି ଧ୍ୟାନ ।
ଛଦ୍ମମ ମୁଁ କଲି ତାଙ୍କରେ
ରାକ୍ଷସୀ ପରାୟେ ମୋତେ ମଣିଲେ ସାରେ । ୧ ।

ନାଥ ! ସତେ ଆପଣଙ୍କୁ ପାଇବି ବୋଲି ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା । ମୋତେ ଏ ପାଷାଣ୍ଡମାନେ ଯାହାକି କଷ୍ଟ ଦେଲେଣି ସେ କଥା କ'ଣ କହିବି ? କିନ୍ତୁ ସେହି ଜଗତ-ଜନନୀଙ୍କ କୃପାରୁ ଗୋଟିଏ ରାକ୍ଷସୀ ଭାବ ଦେଖାଇ ମୋର ସତୀତ୍ୱ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଜାଏ ରଖିଛି ।

(ଗୀତ)
କେତେ ବା କରନ୍ତି ମାୟା ଉଡ଼ି ଯାଉଥିଲା ସାହା
ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣନାହା ମୋତେ ଦେଲ ଦର୍ଶନ ।
ବଳେ କି କୌଶଳେ ମୋତେ ଘେନଯାଅ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ
ବିଅର୍ଥ ହେଲାଣି ମୋର ନବ ଯୌବନ ।
ଆଜଦିନ ତୁମ୍ଭର ଦାସୀ,
ବାଳ ବୋଲେ ଚିରକାଳ ତୁମ୍ଭର ଆଶ୍ରା । ୧ ।

ନାଥ ! ଏଠାରୁ ଯିବାର ଉପାୟ କ'ଣ ?

ଅମର—ପ୍ରିୟେ ! ମୁଁ ଯେଉଁ ବାବାଜି ରୂପ ହୋଇଛି ସେହିପରି ରହିବି, ତୁମ୍ଭେ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଆସ; ତୁମ୍ଭେ ମୋ ନିକଟରେ ସରଳ ଓ ରାଜକୁମାର-ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସବୁ ଭାବ ଦେଖାଇବ, ତହିଁରେ ଯାହା ହେବ ଦେଖାଯିବ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜଦରବାର)

(ରାଜସଭାରେ ବିଳାସର ପୂର୍ବବତ୍ ରାକ୍ଷସୀ ଭାବ ଓ ଅମର ପଛେ ପଛେ ଯିବା)

ରାଜା—ଏ କ'ଣ ବାବାଜି ! ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ସରଳ-ପ୍ରକୃତି ଆମ୍ଭ ଝିଅଙ୍କ ପ୍ରତି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି !

ଅମର—ତା ମୁଁ ଜାଣେ ନା, ଆପଣ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ରଖନ୍ତୁ ବା ନ ରଖନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ମେଲାଣି ନେଉଛୁ ।

ରାଜା—ବିରକ୍ତଭାବେ—

(ଗୀତ)

(କାହାଭବେ-ବୃତ୍ତେ)

ତୁହେ ଏ ବାବାଜି ବଡ଼ ପାଜି ସରଦାର,
ପାପିଷ୍ଠ ପୁଣି ଗାରଡ଼ି ଶିଖିଛୁ ଅପାର । ପଦ ।

ପାପିଷ୍ଠ ! ତୁ କ'ଣ ଭଲ କରୁଥିଲୁ ତୋ ସଙ୍ଗରେ ନେବୁ ବୋଲି ।

(ଗୀତ)

କି ମନ୍ତ୍ରେ ମୋହିଲୁ ମତି   ଅନୁଗାମୀ ହେଲା ସତୀ
ଏଥିକୁ ଉପାୟ ଚିନ୍ତା କର ପ୍ରତିକାର । ୧ ।

ଦୂତ ! ଏ ମୂର୍ଖ କ'ଣ ଏ ସ୍ତ୍ରୀକି ଶିଖାଇ ଦେଲା ସେ ତା'ର ପଛେ ପଛେ ଧାଉଁଛି ।

(ଗୀତ)

ବନ୍ଧନ କରି ଏ ଚୋରର   ଛେଦନ କର ଯା'ର ଶିର
ନିଦାନ ହେଲାଣି ଯା'ର ନାହିଁ ଅବସର । ୨ ।

ଦୂତ ! ଶୀଘ୍ର ବନ୍ଧନ କର ଏ ଦୁଇ ବାବାଜିଙ୍କୁ ଶୂଳିଦିଅ ।

[ବନ୍ଧନ କରିବା ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀର ରାକ୍ଷସୀ ଭାବ]

ରାଜା—   (ଗୀତ)

ଦୋହିଗୁରି ଏ ନାରୀଗୋଷ୍ଠୀ,   ଚୂର୍ଣ୍ଣକର ଯା'ର ମଥା
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ବ୍ୟଥା ଅଙ୍ଗ ହୁଏ ମୋର । ୩ ।

ଦୂତ ! ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଶୀଘ୍ର ପାତୁକଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞାଦିଅ ଏ ଉଭୟଙ୍କୁ ଶୂଳ ଦେଉ ।

ଅମର—ମହାରାଜ ! ମୋର ଗୋଟିଏ ଆପତ୍ତି ଶୁଣିବାକୁ ହେବ ।

ରାଜା—ଆପତ୍ତି ମୃତ୍ୟୁବେଳକୁ ଥିଲା ?

ଅମର—   ଗୀତ

[ନୃପସୁତ—ବୃତ୍ତେ]

ହେ ନୃପମଣି ! ଶୁଣ ମୋ ଦୁଃଖ କାହାଣୀ ।
ଭିକ୍ଷାରୀ ନୁହେ ମୁଁ ନୃପ ଅଟଇ ନରଖ ପ୍ରାଣୀ ।ପଦ।

ରାଜନ ! ମୁଁ ଯୋଗୀ ନୁହେ କି ଭିକ୍ଷୁକ ନୁହେ ।

ରାଜା -- ମୂର୍ଖ ତୁ ଗୋଟିଏ ପାଜି ।

ଅମର—   (ଗୀତ)

ରାଜକୁଳେ ହୋଇ ଜନ୍ମ,   କର୍ମ କଲା ହୀନମାନ
ସେ କଥା କଲେ ସ୍ମରଣ
ବକ୍ଷ ମୋ ହେଉଛି ହାଣି । ୧ ।

ମହାରାଜ ! ମୋର ରାଜକୁଳରେ ଜନ୍ମ; କିନ୍ତୁ କର୍ମ ବଡ଼ ମନ୍ଦ ।

ରାଜା—କପରି ?

ଅମର—   (ଗୀତ)

ହେଲି ବିଦ୍ୟାରେ ଭୂଷଣ   ପିତା କଲେ ସ୍ନେହଧନ
ସେ ଲାଗି ଯାହା କଷଣ
ସହୋଦରରେ ଦେଲେ ଆଣି । ୨ ।

ମହାରାଜ ! ଆମ୍ଭ ପିତାଙ୍କର ଆମ୍ଭେ ତିନିପୁଅ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ କନିଷ୍ଠ । ପିତା ସତ୍ୟକଲେ ତିନିପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଉପଯୁକ୍ତ ହେବ ତାକୁ ସିଂହାସନ ଦେବେ । ତହୁଁ ଯାହା ହେଲା କହୁଅଛି ।

(ଗୀତ)

ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ ପରାମର୍ଶେ,   ଯୋନଗଲେ ବନଦେଶେ
ଛେଦିଦେଲେ ମୋତେ ନିରାଶେ
ନ ଶୁଣିଲେ ମୋର ବାଣୀ ।

ଭାଇ ଦୁହେଁ ବିଦ୍ୟାଗୁରୁଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ମୋତେ ଜଙ୍ଗଲକୁ ନେଇ ହାଣି ପକାଇଲେ ।

ରାଜା—(ସ୍ୱଗତଃ) ଯା'ର ପିତାର ଯେଉଁ ଦଶା ମୋର ମଧ୍ୟ ସେହି ଦଶା ଘଟିଲାପରି ଜଣା ଯାଉଛି, (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କହ କହ ବଞ୍ଚିଲୁ କପରି ?

ଅମର   .(ଗୀତ)

ମୃତ୍ୟୁ ନ ଜାଣି ମୋହର   ଏ କନ୍ୟା ବରିଲା ବର
ସତୀତ୍ୱ ବଳେ ଏହାର
ପାଇଲି ଜୀବନ ପୁଣି । ୪ ।

ମହାରାଜ ! ଏ କନ୍ୟା ମୋତେ ଦୂରରୁ ଦେଖି ମୋର ରୂପ-ମାଧୁରୀରେ ମୁଗ୍‌ଧା ହୋଇ ମୋତେ ପତିରୂପରେ ବରଣ କରି ନିକଟରେ ଦେଖେ ଯେ ମୁଁ ମୃତ, କ'ଣ କରିବ ମୋତେ ତା'ର ପିତୃ ଗୃହକୁ ନେଲା, ପିତା ତା'ର ଏ ଭାବ ଦେଖି ରାଜ୍ୟରୁ ଅନ୍ତର କରିଦେଲେ ।

ସୁରାଟ—(ସ୍ୱଗତ) ଓଃ ହୋ, ଏ କ'ଣ ବିଳାସ ! ମୁଁ ମୂଢ଼ ଏଥିରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୋଷୀ । ଭଗବାନ୍ ! କ'ଣ ଶୁଣିଲି ।

ଅମର—ମହାରାଜ ! ତା'ର ପିତା ତାକୁ ଗୃହରୁ ଅନ୍ତର କରି ଦେଲାରୁ ସେ ଜଙ୍ଗଲରେ ହତାଶ ହୋଇ ମୋତେ ଗଙ୍ଗାକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ଝାସ ଦେବାକୁ ବସିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଭାଗୀରଥୀ ମୋତେ ବଞ୍ଚାଇଲେ ।

ରାଜା—ଏ କନ୍ୟା ଏଠାକୁ ଆସିଲା କିପରି ?

ଅମର— (ଗୀତ)

ଭାଗୀରଥୀ କୂଳେ ବନେ ଗଲି ଆହାର ସନ୍ଧାନେ
ପ୍ରିୟା ମୋ ଥିଲା ସେ ସ୍ଥାନେ
ଏଥେ କେ ରଖିଛି ଆଣି । ୫ ।
ବିଶ୍ୱାସ ଯେବେହିଁ ମନେ ଦୟା କର ଏ ଅଧୀନେ,
ମୃତ୍ୟୁ ମୁଁ ଦୁଃଖ ନ ମଣେ
ସମ୍ପଦ ବିପଦ ଜାଣି । । ୬

ମହାରାଜ ! ମୋ କଥା ଯଦି ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ହୁଏ ତେବେ ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ, ନଚେତ୍ ଯେ ଦଣ୍ଡ ଦେବେ ମୁଁ ଅକାତରେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ରାଜା ଦୂତ ! ସ୍ୱାର କଥାରେ ମୋର ହୃଦୟ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି, ବତ୍ସ ! ତୋର ପିତାର ନାମ, ତୋର ନାମ, ସେ ଦୁଇଭାଇଙ୍କ ନାମ, କନ୍ୟାର ନାମ ପ୍ରକାଶ କର ?

ଅମର — (ଗୀତ)

ଦୁଷ୍ମନ୍ତସିଂହ ମୋ ତାତ ବାହାନ ତୋଫାନ ଭ୍ରାତ
ବିଳାସ କୁମାରୀ ଏ ତ
ମୁଁ ଅମର ବାଳା ଭଣି । ୭ ।

ରାଜା—ଅମର ! ମୋର ହୃଦୟର ଧନ ଅମର !

ଅମର—ପିତା ! ମୋର ଦୋଷ କ୍ଷମା କରିବେ ।
(ପ୍ରଣିପାତ)

ସୁରାଟ—ବିଳାସ ! କ୍ଷମା ଦେ; ମୁଁ ତୋର ପିତା ।

ବିଳାସ—ପିତା ! (ପ୍ରଣିପାତ)

ରାଜା—କିହେ ବଡ଼ ବାବାଜ ! ତୁମେ କ'ଣ ଏପରି ?

ସୁରାଟ—ମହାରାଜ ! ଏ ମୋର କନ୍ୟା ।

(ସମୁଦ୍ରଙ୍କ ମିଳନ, ବିଳାସ, ଦୁଷ୍ମନ୍ତଙ୍କୁ ଓ ଅମର ସୁରାଟଙ୍କୁ ପ୍ରଣିପାତ)

ରାଜା ଦୂତ ! ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ ପରାମର୍ଶରେ ବାହାନ ତୋଫାନ ମୋର ସ୍ନେହର ଧନ ଅମରକୁ ଏ ଦଶା ଦେଇ ମୋତେ ଭଣ୍ଡାଇ କହିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଦୋଷୀଙ୍କୁ ଧରିଆଣ ।

ଦୂତ—[ତଥାକରଣ]

ରାଜା—ବାହାନ ! ଅମର କାହିଁ ?

ବାହାନ ସିଂହ ନେଇ ଯାଇଛି ।

ରାଜା— (ଗୀତ)

ଏ କୁଳକଳଙ୍କ ମୋତେ ଦେଲେ ଏଡ଼େ ଦଗାରେ
ବିପକ୍ଷ କୁବୁଦ୍ଧି ଏହାଙ୍କୁ କେ ବା ଦେଲା ଶିକ୍ଷାରେ,
ପଣ୍ଡିତ ସହିତେ ଭଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡା ଦିଅ ଶିରରେ
କେତେ କାଣ୍ଡ କଲେ ହଣ୍ଡା ହଣ୍ଡା ମୋର ଥରେରେ ।

ରାଜା—ଅମର ! ଏମାନଙ୍କୁ କି ଶାସ୍ତି ଦେବି ।

ଅମର—ପିତା ! ସେନା କର ବିନତି ମୋହର, ନାହିଁ ତହିଁ ମୋର କ୍ଳେଶ । ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ ଓ ଭାଇ ଏମାନେ ମୋର ଆପଣଙ୍କ ପରି ପୂଜ୍ୟ ! ସେମାନଙ୍କ ନୃଶଂସ ଭାବହାରା ମୋର କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହିଁ । ପିତଃ ! ସେମାନଙ୍କୁ କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ ।

ରାଜା— (ଗୀତ)

ଅମରେ ଅମରାଷରେ ରହୁ ତୋର ଯଶ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ଏ ରହସ୍ୟ ।
(ଅମରକୁ ରାଜମୁକୁଟ ପ୍ରଦାନ)

ସୁଦାମା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଭଞ୍ଜନ

ବା

ସଖା ପ୍ରେମ ଗୀତାଭିନୟ

ସୁଦାମା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଭଞ୍ଜନ

ବା

ସଖା-ପ୍ରେମ-ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁଦାମା ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ
(କହରେ ଉଇଁବ ନାହିଁ—ବୃନ୍ଦେ)

ହରି ହେ ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଜୀବନ
ତାରଣ-କାରଣ ଭବଭୟ-ବାରଣ
ମନମୋହନ ଘନଶ୍ୟାମ । ପଦ ।
ହେ ନନ୍ଦ-ନନ୍ଦନ ଯଶୋଦା-ଜୀବନ
କର ତବ ସୁଧା ଦାନ ।
ଭକ୍ତ ଗଣ୍ଠିଧନ ଶ୍ରୀରାଧାରମଣ
ନଟବର ଅଭିରାମ । ୧ ।
ମୁରଲୀ ଅଧର ଶ୍ୟାମ କଳେବର
ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ।
ଏ ବାଳ ଅଧମ ଆଶ୍ରେ ତୋ ଚରଣ
ଦିଅ ବାରେ ଦରଶନ ।

ଆହା ହରିନାମଟି କି ମଧୁର, ଶୁଣିଲେ ଥିଲେ କ୍ଷୁଧା, ତୃଷା ଏକାବେଳକେ ଦୂର ହୋଇଯାଏ, ଏକା ନାମ କାହିଁକି ସେ ଲାବଣ୍ୟ ରୂପରେ ମଧ ମାଧୁରୀ ଅଛି, ଗୁଣରେ ମଧ ତତୋଧିକ, ସେ ନବନୀରଦ-ନନ୍ଦିତ କାନ୍ତି, ସେ ତ୍ରିଭଙ୍ଗିମା ଠାଣି ଦେଖି ଭାବୁକ ଭାବରେ, ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମରେ, ଭକ୍ତ ଭକ୍ତିରେ, ବିହ୍ୱଳିତ ହୋଇ ନିଶ୍ଚୟ ଟଳି ପଡ଼ିବ । ଆହା ! ସେ କମନୀୟ କାନ୍ତିରେ କି ମୋହନ ଶକ୍ତି ସନ୍ନିହିତ ଅଛି । ପ୍ରଭୋ ! ସତେ କ'ଣ ଏ ଦାସ ଆଉ ସେ ପଦ-ପଙ୍କଜରେ ଶିର ଲଗାଇବ ।

ଧ୍ୟାନଂ
(ତାଳ ମାର ମାର)

ନବ ନୀରଦ ନନ୍ଦିତ କାନ୍ତି ବରଂ,
ନବ କିଶୋର ନାଗର ରୂପ ବରଂ,
ନୀଳ ଅମ୍ବୁଜ ବଙ୍କିମ ନେତ୍ର ଯୁଗଂ,
ଭଜ କୃଷ୍ଣ ଗୋବିନ୍ଦ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦସୁତଂ । ୧ ।
ଭ୍ରୂ ଭଙ୍ଗିମ ରଙ୍ଗିମ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁଂ,
ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ବିନିନ୍ଦିତ କୋଟି ବିଧୁଂ,
ମୃଦୁ ହାସ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଲାବଣ୍ୟ ଯୁତଂ,
ଭଜ କୃଷ୍ଣ-ଗୋବିନ୍ଦ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦସୁତଂ ।

ସୁମନ୍ତ -ଆହା ହରି ନାମଟି ନେବାକୁ ଏକା ବେଶ୍ ସମୟ ମିଳୁଛି । ଏମିତିଆ କରମକୋଡ଼ି ମଣିଷ ଦୁନିଆରେ ଥାନ୍ତି, ଦିନ ଦିନେ ଥରେ ଚୂଲି ଜଳୁ ନାହିଁ ; ଭିତରି ଶାଳରେ ହାଣ୍ଡିଗୁଡ଼ାକ ମାକଡ଼-ଶିଢ଼ ମାରୁଛନ୍ତି, ଯାଙ୍କର ପୁଣି ହରି ମନ୍ଦିର ଶିତା କାଟି ମାଳା ଭଜନ ହେଉଛି । ହଇହେ ! ଭଜନରୁ ଉଠି ଭୋଜନ କ'ଣ ଅଛି ନା ?

ସୁଦାମା—କିଏ ସୁମନ୍ତ ! ଯା'ର ହରିନାମ ଭଜନ ତା'ର ଭୋଜନରେ କି ଲୋଡ଼ା । ମୁଁ ତ ହରିନାମ-ସୁଧା ପିଉଛି, ମୋର କ୍ଷୁଧା ବା ହେବ କାହୁଁ ?

ସୁମନ୍ତ—ଏ ତ ସୁଧାପିଆ ବୁଢ଼ାଙ୍କ, ମାଇପ ଠାରୁ ଶୋଧା ଶୁଣିବା କଥା । କହୋ ! ଦିନତ ଆସି ପହରେ ପାଞ୍ଚ ଘଡ଼ି ହେଲାଣି, ନାମ ପିଉଛ କ'ଣ ? ଗ୍ରାମକୁ ଭିକ-ମାଗି ଯିବ କେତେବେଳେ ? ପେଟରେ ଓଦାକନା ଦେଇ ନାମ ଜପିଲେ ସେ ନାମରେ ଫଳ କ'ଣ ? କଥାରେ ଅଛି ପରା "ଆତ୍ମା କୁଶଳେ ସର୍ବ ସିଦ୍ଧି ।"

ସୁଦାମା—ସୁମନ୍ତ ! ହରିନାମ ସୁଧାର ଯେ ସ୍ୱାଦୁ ଉପଭୋଗ କରିଛି ସେ ଶୋଧା କ୍ଷୁଧାକୁ ଖାତିର କରେ ନାହିଁ ।

[ଭଜନ]

(ଜୟ ଜୟ ଶ୍ରୀରାଧାରମଣ—ବୃତ୍ତେ)

ଭଜ ଭଜ ମନ ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନ
ଯଶୋଦାନନ୍ଦନ ମୁରଲୀଧାରୀ ।
ଜୟ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ନିତ୍ୟ ନିରଞ୍ଜନ
ଗରବ-ଗଞ୍ଜନ କେଶୀ କଂସାରି । ଭଜ
ଭକତ ରଞ୍ଜନ, ଜଗତ ବନ୍ଦନ
ଦୁଃଖ ନିବାରଣ ବ୍ରଜବିହାରୀ ।
ପତିତ ତାରଣ ଦୁରିତ ବାରଣ
ଆର୍ତ୍ତି ବିନାଶନ ସଙ୍କଟହାରୀ ।
ପାତକ ଧ୍ୱଂସନ, ଗରୁଡ଼ ଆସନ
ଅନନ୍ତ ଭୂଷଣ ନିକୁଞ୍ଜଚାରୀ ।
ରାଧା ପ୍ରାଣଧବ, ମୁକୁନ୍ଦ ମାଧବ
ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଯେ ଦଇତ୍ୟାରି ।
ଯମୁନାକୂଳିଆ ପୀତଦୁକୂଳିଆ
ବରଜଧୂଳିଆ ମାନ ଭିକାରୀ ।
କଦମ୍ବ ମୂଳିଆ, ଶିଖଣ୍ଡ ଚୂଳିଆ
ନନ୍ଦ ଦୁଲାଳିଆ ପ୍ରେମ ବେପାରି ।
ଶରଣ ବତ୍ସଳ, ଅବଳର ବଳ
ଚିକ୍କଣ ଶ୍ୟାମଳ, କାନ୍ତି ମୁରାରି ।
ଗୋବତ୍ସ-ପାଳକ, ଶ୍ରୀବ୍ରଜ ବାଳକ
ସଂସାର ଚାଳକ, ଯଶ ବିସ୍ତାରି ।
ଭଜେ ବାଳକୃଷ୍ଣ ହରେ ରାମକୃଷ୍ଣ
ଖଣ୍ଡିବେ ମୋ କଷ୍ଟ, ହୃଦେ ବିହାରି ।
ନାହିଁ ଆନଭାବ ତେବେ ଭବାର୍ଣ୍ଣବ
ଅଥଳୁ ସେ ଦେବ କରିବେ ପାରି ।

ସୁମନ୍ତ—ଆଚ୍ଛା କହିଲ ଭଲା, କେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ଘର ଝିଅଟିଏ ବେକରେ ବାନ୍ଧି ପୁଅ ଝିଅ ଗଡ଼େଇ ଦେଇ ହରିନାମ ବସି ଜପିବ, ମୁଁ ତ ଆଉ ଏ କ୍ଷୁଧାର ଜ୍ୱାଳା ସହି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ସୁଦାମା—ଉପାୟ କଣ ମୋତେ କହ, ଯେପରି ହରିନାମ ନେବାକୁ ଟିକିଏ ହେଲେ ଫୁରୁସତ ମିଳିବ !

ସୁମନ୍ତ—ଉପାୟ କ'ଣ ମ, ଯାଉନାହଁ ତିନ ଦିନକୁ କମେଇ ଦେଇ ଆଖିବୁଜି ମାଳା ଧରି ବସିଥିବ, ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା କରିବ ?

ସୁଦାମା—କହ ।

ସୁମନ୍ତ— [ଗୀତ]

(ସ୍ୱପନେ ଶ୍ୟା—ବୃତ୍ତେ)

ଦୀନ ନାଥ ଶୁଣ ନିବେଦନ ।
ଧ୍ୟାନ ତେଜି ଧନ ଆଶେ
ଯାଆନ୍ତୁ ବନ୍ଧୁ ସଦନ । ପଦ ।

ନାଥ ! କିଛିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଧ୍ୟାନରୁ ବିରତ ହୋଇ ଧନ ଆଶାରେ ଟିକିଏ ବୁଲି ଆସନ୍ତୁ ।

ସୁଦାମା—ସୁମନ୍ତ ! କିଏ ମୋର ବନ୍ଧୁ ଅଛି ? ମୁଁ କାହା ପାଖକୁ ଯିବି ।

ସୁମନ୍ତ— [ଗୀତ]

ଯେ-ଦୀନ ବାନ୍ଧବ ହରି   ସେ ପରା ସଖା ତୁମ୍ଭରି
ଜଣାଅ ଦୁଃଖ ଆମ୍ଭରି ହରିବେ କଷଣ ।

ନାଥ ! ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପରା ଆପଣଙ୍କ ପିଲାଦିନର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସାଙ୍ଗ । ଏକାବେଳେକେ ପ୍ରାଣପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦିଆ ଦେଇ । ସେ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ୱାରକାର ରାଜା, ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଉ ନାହଁ ।

ସୁଦାମା—ସୁମନ୍ତ ! ସତେ କ'ଣ ତାଙ୍କର ସେକାଳ କଥା ମନେ ପଡ଼ିବ ? ସେ ଗୋରୁଜଗା, ବଣଭୋଜି, ସେତେବେଳେ ପଢ଼ୁଆ ସାଙ୍ଗ କଥା ତାଙ୍କର ମନରେ ଥିବ । ସେ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜରାଜେଶ୍ୱର ।

ସୁମନ୍ତ— [ଗୀତ]

ସେ ପରା ଦୀନ-ବାନ୍ଧବ   ତୁଟାନ୍ତି ଦୀନ ଅଭାବ
ନ ଶୁଣିଲେ ତୁମ୍ଭ ଭାବ ଫେରି ଆସିବ ସଦନେ ।

ନାଥ ! ପିଲାଦିନେ ଆମ ଘରକୁ ସବୁବେଳେ ଆସି ସଙ୍ଗି ସଙ୍ଗି କହି କେତେ ଥଟ୍ଟା ମଜା ଲଗାଉଥିଲେ । ଖୁଦଭଜା ଗଣ୍ଡାଏ ହେଲେ ପାଟିକି ଲଗାଇ ଦେଉଥିଲେ । ଆଜି କ'ଣ ସେ ଭାବକୁ ପାସୋରି ଦେଇବେ; ତେମେ ନିଶ୍ଚୟ ଯାଅ ।

ସୁଦାମା— (ଗୀତ)

(ଗତ-ସୁର)

ସତେ କି ସତ୍ୟରେ ସେହି କୃଷ୍ଣ କଷ୍ଟ ଶୁଣିବ
ସେ ଦିନ ସେ କାଳ କଥା ମନେ ସେ କି ଗୁଣିବ ।ପଦ।
ସେ ଆଜ ଦ୍ୱାରକାନାଥ, ମୁଁ ପରା ଧାନ ଅରକ୍ଷ
ଏ କାଙ୍ଗାଳ ରୂପ ଭେକ ଦେଖି ଘୃଣା କରିବ । ୧ ।

ସୁମତି ! ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ୱାରକାଧିପତି । ତାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷେ ଦାସ ଦାସୀ ପରିବାର ଖଟୁଛନ୍ତି । ରାଜସଭାରେ ମହାନ୍ ମହାନ୍ ରାଜାମାନେ ଆସି ତାଙ୍କ ଚରଣ ସେବା କରିବାକୁ ବେଳ ପାଉ ନାହାନ୍ତି । ଏ କାଙ୍ଗାଳଟା କ'ଣ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ପାରିବ ? ବୃଥା କାହିଁକି ବଳାଉଛୁ ସଖି ?

ସୁମତି—ମଲା, ଏ ହାଣ୍ଡି-ବାସ ତ ସବୁଥିକି ଡରିବ ! ସେଠିକି ନ ଯାଉଣୁ ଆଗରୁ ଏତେ ଚିନ୍ତା କାହିଁକି ? ଯଦି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖି କୃଷ୍ଣ ନ ଚିହ୍ନିବେ ତ ଫେରି ଆସିବ, ସେଥିପାଇଁ ଚିନ୍ତା କ'ଣ ?

ସୁଦାମା— (ଗୀତ)

ଯେବେ ସେହି ପୀତବାସ ଦାସେ କରିବେ ନିରାଶ
ସେ ଅପମାନେ ମୁଁ ବିଷ ଭକ୍ଷିବି ଜାଣିବ । ୨ ।

ସଖି ! ଯଦି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏ କାଙ୍ଗାଳକୁ ପଦେ ଅଧେ ନ ପଚାରିବେ ତ ନିଶ୍ଚୟ ଗରଳପାନ କରିବି, ଆଉ ଏ ନିର୍ଲ୍ଲଜ ପ୍ରାଣ ତୋତେ ଦେଖାଇବାକୁ ଆସିବି ନାହିଁ । ଆଚ୍ଛା, ଏ ଛିଣ୍ଡା ନେକଡ଼ା ପିନ୍ଧି ସେଠାକୁ କ'ଣ ଯିବି ?

ସୁମତି—ଯିବାର ହେଲେ ଲୁଗା କ'ଣ ମିଳିବ ନାହିଁ । ଚକି ଶିଳ ଲାଗି କ'ଣ ବାହାଘର ବନ୍ଦ ହେବ । ମୁଁ ଖଣ୍ଡେ ଲୁଗା ଧୋବାଘରେ ପକାଇ ରଖିଛି ।

ସୁଦାମା—ହଉ ତେବେ ଦିଅ ବାହାରିବା !

ସୁମତି—ହଇ ହେ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ଘରକୁ ଗଲେ କ'ଣ ଖାଲି ହାତରେ ଯାଆନ୍ତି ?

ସୁଦାମା—ଆଉ କ'ଣ ଅଛି ଯେ ନେବି !

ସୁମତି—ସେ ଯେତେବେଳେ ରାଜା, ତାଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବାକୁ ଗଲେ, ଫଳେ ପୁଷ୍ପେ ଯେ କିଛି ଗୋଟାଏ ହାତରେ ନ ନେଇଗଲେ ବଡ଼ ଅମର୍ଯ୍ୟାଦା କଥା ।

ସୁଦାମା—ସୁମତି ! ତୋ ଆଡ଼ମ୍ବରକୁ କାଢ଼ୁଆ ଗେରସ୍ତ ଥାଏ ଏକା ପାଇଛୁ । ଏ ପେଟରୁ ବଳାଇ କ'ଣ ରଖିଛୁ ?

ସୁମତି—ହିଁ, ରଖିବି ନାହିଁ ତ କାଳେ କେହି ଅତିଥି ଅଭ୍ୟାଗତ ପହଞ୍ଚିବ ସେ କ'ଣ ନିରାଶ ହେବ ? ଗଣ୍ଡିଏ ଖୁଦ ଅଛି ତାକୁଇ ବାଲିଭଜା କରିଦିଏ, ନେଇ ଯାଅ ତୁମ୍ଭ ସଖାଙ୍କୁ ଦେବ ।

ସୁଦାମା—ସୁମତି ! ତୋ ବୁଦ୍ଧିଟା ଷଣ୍ଢ ମେଲାଲଣି, ଆଉ କେତେ ଦିନେ ଗଛ ହୋଇ ଫଳ ଫଳିବ । କି କଥା କହୁଛୁ, ଖୁଦ ଭଜା ନେଇ ଦ୍ୱାରକା ରାଜ-ସଭାକୁ ପୁଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବି, ଲାଜ ସରମ କ'ଣ ଭୁଲେଇଗଲୁ ?

ସୁମତି—ଲଜ୍ଜା କ'ଣ ? ଧନ କାର, ସମ୍ପଦ କାର, ଖୁଦ କାର, ଯେ ଦେଇଛି ସବୁ ତା'ର ଘରେ, ଖୁଦ କାଞ୍ଜି ଟିକିଏ ବାଢ଼ିଦେଲେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆଗେ ଖୋଜା, ମୁଁ କହିଲାବେଳକୁ ପଚାଉଛ ଏ କି ଦଗାବାଜିଆ କଥା, ମୋତେ କ'ଣ ଦେଖାଇ ହବାକୁ ନା ମୋ ମନ ବଢ଼ବାକୁ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ସବୁ-ବେଳେ ହୁଅ ।

ସୁଦାମା—ସୁମତି ! ତୁ ମୋର ଶିକ୍ଷାଦାତ୍ରୀ, ତୋ ଆଜ୍ଞା ଅବଜ୍ଞା କରିବା ମୋର ସାଧ୍ୟାତୀତ, ଚାଲ ତେବେ କାହିଁ ଖୁଦ ମତୁଖଗଣ୍ଡିକ ଦେ, ଆଉ ବିଳମ୍ବରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।

ସୁମତି—ନାଥ ! ତୁମ୍ଭ ସଖାଙ୍କୁ ମୋହର ଭକ୍ତି ଭକ୍ତି କରି କହିବ ।

ସୁଦାମା— (ଗୀତ)

(କୀର୍ତ୍ତନସୁର—ତାଳ ଝୋପା)

ଦୀନ ଦୟାମୟ ଗୋବିନ୍ଦ ହେ ଜୟ
ମାଧବ ଗିରିଧାରୀ ।
ହେ ପରମାନନ୍ଦ ଦେବ ଆଦିକନ୍ଦ
ମଧୁସୂଦନ ମୁରାରି । ପଦ ।
ଗଜେନ୍ଦ୍ର ମୋକ୍ଷଣ, ଶରଣ ରକ୍ଷଣ
ଅନଳ ଭକ୍ଷଣକାରୀ ।
ରକ୍ଷଣ ମୁଗୁଣି ତାରଣ ଆର୍ତ୍ତି ନିବାରଣ
ଯମୁନାତଟ ବିହାରୀ । ୧ ।

ଶ୍ରୀନନ୍ଦନନ୍ଦନ ଜଗତ ବନ୍ଦନ,
ଭକ୍ତହୃଦ ଧନ ଆନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନ
ଯାମଳାଭଞ୍ଜନ; କାଳି ବିମର୍ଦ୍ଦନ;
କେଶବ କେଶୀ କଂସାରି । ୨ ।
(ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— (ଗୀତ)
(ପାହିଥିଲା ରାତ୍ର-ବୃତ୍ତେ)
ଭକ୍ତ ମୋର ଜୀବନ ଭକ୍ତ ମନ-ମୋହନ । ପଦ ।
ଭକ୍ତ ବିନାହି ଆନ ନାହିଁ ମୋ ସୁଖ ସ୍ଥାନ
ଭକ୍ତ ଲାଗି ଜୀବନ ଭକ୍ତ ମୋ ହୃଦଧନ
ଭକ୍ତ ଗଳା ରତନ । ୧ ।
ଭକ୍ତର ଭକ୍ତି ଡୋରେ ବନ୍ଧା ମୁଁ ପ୍ରେମଭରେ
ଭକ୍ତ ଉଦ୍ଧାରିବାରେ ଜନ୍ମିଛି ଏ ସଂସାରେ
ଭକ୍ତ ହୃଦ ଚନ୍ଦନ । ୨ ।

ସଖା ! ତୁ ଏଡ଼େ ଦରିଦ୍ର ହୋଇ ସୁମନ୍ତଠାରୁ ଏତେ ଅପମାନ ସହ୍ୟ କରି ସୁଦ୍ଧା, ମୋତେ ଲବେ ମାତ୍ର ଭୁଲ ନାହୁଁ, ତୋର କଷ୍ଟରେ ଏ ହୃଦୟ ଅସହ୍ୟ ହେଲାଣି, ସଖା ! ଆଉ ବିଳମ୍ବ ନାହିଁ, ନିଶ୍ଚୟ ତୋର ସେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ ହେବ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ନାଥ ! ଆପଣ ଆଜ ଏପରି ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହୋଇ କଣ ଭାବୁଛନ୍ତି । ପୁଣି ମୁଖ-କମଳଟି ଏପରି ଶୁଖିଲା ଦିଶୁଛି କାହିଁକି ? ଏହାର କାରଣ କଣ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ ।

(ଗୀତ)
(ନାହିଁ ସରସ ବୃତ୍ତେ)
କିମ୍ପା ବିରସ ବଦନ ହେ ପ୍ରାଣଧନ । ପଦ ।
କ୍ଷଣେ ଗୁହୁଁଛ ଏଣେ କ୍ଷଣେ ଗୁହୁଁଛ ଉତଣେ
କି ଭାବ ପଡ଼ିଛି କି ମନ । ୧ ।

ନାଥ ! ଏ ଅଧୀନାରେ କପଟ ନ ରଖି ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ ।

(ଗୀତ)
ଅବା କେଉଁ ରମଣୀ, ନେଉଛି ମନ କଣି
ମରମେ ଛନ୍ଦ କଟାକ୍ଷ ବାଣ । ୨ ।

ନାଥ ! କେଉଁ ପ୍ରେମିକାର ପ୍ରେମ ଫାନ୍ଦରେ ପଡ଼ି ମନଟା ଚଞ୍ଚଳା ହୋଇ ଯାଇଛି ? କିଏ ସେହି ଭାଗ୍ୟବତୀ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ପ୍ରେମମୟି ! ତୁମ୍ଭ ବ୍ୟତୀତ ଏ ହୃଦୟରେ ଆଉ କାର ଅଧିକାର ଅଛି ?

ରୁକ୍ମିଣୀ— ତେବେ କହୁ ନାହାନ୍ତି ?

(ଗୀତ)
କେବା ଆତଙ୍କେ ପଡ଼ି ଧାଉଁଛି ପଦଯୋଡ଼ି
ତା ଡାକେ ହେଉଅଛ କର୍ଣ୍ଣ । ୩ ।

ତେବେ କିଏ କ'ଣ ବିପଦାର୍ଣ୍ଣବରେ ପଡ଼ି ଆପଣଙ୍କ ପଦ ଯୁଗଳ ଚିନ୍ତା କରୁଛି, ସେ କଥା କହନ୍ତୁ କାହାର ଆର୍ତ୍ତନାଦରେ ଏତେ ବ୍ୟଥିତ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ନା, କିଛି ତ ଭାବୁ ନାହିଁ, ମନଟା କାହିଁକି କ'ଣ ହୋଇଗଲା ତୁମେ ସେଥିରୁ କ'ଣ ପାଇବ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— (ଗୀତ)
ତୋ ମାୟା ମାୟାଧର, ନ ଜାଣେ ବ୍ରହ୍ମା ହର
ମୁଁ କିବା ବୁଝିବି ସାମାନ୍ୟ । ୪ ।

ପ୍ରଭୋ ! ଆପଙ୍କ ମାୟାରେ ତ ବ୍ରହ୍ମା ହର ପଶି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଟି ବା କ'ଣ ବୁଝିବି । ତେବେ ଅଧୀନାଠାରେ କପଟ ନ ରଖି କହନ୍ତୁ କି ବିପଦ ପଡ଼ିଛି ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଖି ! ବିପଦ ନୁହେଁ ସମ୍ପଦ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ନାଥ, ଯେବେ ସମ୍ପଦ ତେବେ ଚିନ୍ତା କାହିଁକି ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଖି ସେ ତ ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ ତାକୁ ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ରସାତଳରେ ତୁଳନା ଦେବାକୁ କିଛି ନାହିଁ ।

(ଗୀତ)
ଆଜ ହେବ ରହ ହୃଦରେ ସଙ୍ଗୀତ
ଦେଖିବି ମୋ ସଙ୍ଗୀକୁ ।
ବାଲ୍ୟକାଳ ସଖା ସେ ମୋର୍ ଦେଖିବି
ତା, ଭକ୍ତ ଭଙ୍ଗୀକୁ । ପଦ ।

ସଖି ! କ୍ଷଣେ ଅପେକ୍ଷା କର, ମୋର ଜଣେ ବାଲ୍ୟ ସଖା ଆସୁଛି, ଦେଖି ପାରିବୁ ସେ କପରି ଲୋକ ତାହାର ଭାବ ଭଙ୍ଗୀରୁ ବେଶ୍ ଚିହ୍ନି ପାରିବୁ ।

(ଗୀତ)

ସେ ତ ଦୀନ ଦରିଦ୍ର, ସଦା ଚିନ୍ତେ ମୋ ପଦ
ତେଣୁ ମୁଁ ତା ସ୍ନେହେ ଆବଦ୍ଧ,
ଜାଣିଥାଅ ହେମ ଅଙ୍ଗୀଲୋ । ୧ ।

ସଖି ! ସେ ଅତି ଦୀନ ଦରିଦ୍ର, ତା'ର କେବଳ ଦିବାନିଶି ନାମ ଭଜନରେ ମନ, ଏଣୁ ତା'ର ଦୁଃଖରେ ମୁଁ ଅଥୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲିଣି; ମୋତେ ଟିକିଏ ଅବସର ଦିଅ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ନାଥ ! କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— (ଗୀତ)

ପଥେ ବଢ଼ିଛି ନଦୀ ସଖା ହେବଣି ଧନ୍ଦ
ପାରି କରିବାକୁ ତା ପାଦେ ଯିବି,
ଦେଇ ମୋର କୃପା ଡଙ୍ଗୀଲୋ । ୨ ।

ସଖା ମୋର ଏକାକୀ ଆସୁଛି, ଭୟ ମନେ କରୁଥିବ, ତାକୁ ଟିକିଏ ପଥ ଦେଖାଇବାକୁ ଯିବି; ଆଜି ମଧ୍ୟ ନଦୀଟା ବଢ଼ିଛି, ନାଉରୀ ମଧ୍ୟ ନ ଥାଏ ପେରିଯିବ, ତେବେ ଯାଏ ମୁଁ ଟିକିଏ ସତର୍କ ନ ରହିଲେ କିଛି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ନାରଦ— (ଧ୍ୟାନ)

ହରି ନରକରିପୋ
କେଶବ କଳୁଷହରଂ
ମାମନୁକମ୍ପୟ ଦୀନମନାଥଂ
କୁରୁ ଭବ ସାଗର ପାରଂ
ଜୟ ରାମ ଜୟାସୁର-ସୂଦନ
ଜୟ ମାଧବ ଜୟ ବିଷ୍ଣୋ ।
ଜୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୁଖକମଳ ମଧୁବ୍ରତ
ଜୟ ଦଶକନ୍ଧର-ଜିଷ୍ଣୋ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଦେବର୍ଷେ ! କିବା କାର୍ଯ୍ୟେ ଆଗମନ ଏଥି, ଶୁଭାଶୁଭ ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ ଅଗ୍ରେ ।

ନାରଦ—ପ୍ରଭୋ ! ଆପଣଙ୍କ କୃପାରୁ ସମସ୍ତ ମଙ୍ଗଳ, ମୋର ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଭ୍ରମଣ କରିବା ତ ପେଶା, ତେବେ ବହୁଦିନରୁ ଆପଣଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଆସିଲି ପୁଣି ମା, ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟ କେଉଁ ଦିନରୁ ହୋଇ ନାହିଁ, ମା ! ଚିରକାଳ କ'ଣ ଏପରି ବାରମ୍ବାର ବୁଲାଉଥିବ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ଖାଲି ବୁଲୁଥିଲେ କଣ ହୁଅନ୍ତା କି, ଯେଉଁଠାକୁ ଯିବ ସେଠି ଗୋଟିଏ କଳି ଆରମ୍ଭ କରି ଦେବ; ସେହି ପାରିଜାତ କଥା ମନେ ଅଛି ତ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଦେବର୍ଷେ ! ବହୁ ଦିନରୁ ଆସି ନ ଥିଲେ, କିଛିକାଳ ଏହିଠାରେ ରହିଯାଅ । ମୋର ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି, ମୁଁ ଟିକିଏ ଆସୁଛି । ତୁମ୍ଭେ ରହିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଅପୂର୍ବଟି ଦେଖି ପାରିବ ଯାହାକି ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ରସାତଳରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।

ନାରଦ—ହଉ ପ୍ରଭୋ !

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁଦାମା— (ଗୀତ)

(ରାଗ-ସାରଙ୍ଗ ତାଳ ଆଠତାଳି)

ହେ ଦୀନବନ୍ଧୁ !
ଦୁଃଖ ନାଶନ (ଗରୁଡ଼ାସନ) କୃପାସିନ୍ଧୁ
ଦିନ ନ ସରେ ମୋହର
ଅହର୍ନିଶି କାନ୍ଦୁ କାନ୍ଦୁ । ଘୋଷା ।
ଦରିଦ୍ରନିଧି ନାମ କହି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହୁଅ କମ୍ପାଇଁ
ଆହେ ବୃନ୍ଦାବନ (ଚନ୍ଦ୍ର) ପୂର୍ଣ୍ଣ ଇନ୍ଦୁ !
ଦାସ ଆଶାରେ ନାଶ କେଉଁ ସମ୍ବନ୍ଧୁ ?
ତୁମ୍ଭେ ପରା ମୋର ସଖା କମ୍ପା ନରଖ ଭରଦୁ । ୧ ।
ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ୁଛି ହେ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ
ଦିଅ ଶ୍ରୀଚରଣ ସୁଧାବିନ୍ଦୁ ।
ଦୟା ମୋ ଉପରୁ ହର ଗୋଲକ ବିଧୁ,
ହେ ଦୁରିତ ନିବାରଣ କିଣ୍ଡ କେଉଁ ଅପରାଧୁଁ । ୨ ।

ସୁମତି ! ତୋ କଥାରେ ମୁଁ ଏତେ ପଥ ଆସିଲି, ମାତ୍ର ଦେଖୁଛି ଏହିଠାରେ ମୋର ସମସ୍ତ ଆଶା ଭରସା ଲୋପ ପାଇଲା ! ନଦୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ

ବଢ଼ୁଛି, ଏଣେ କଳା କଳା ମେଘମାଳା ଆକାଶରେ ଘୋଟି ଚଉଦିଗ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ କରି ଦେଲାଣି, ବିଜୁଳି ଓ ଘଡ଼ଘଡ଼ିର ସୀମା ନାହିଁ। ଉପାୟ କ'ଣ, ସ୍ତ୍ରୀ ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡ଼ି ଏ ଦଣ୍ଡଗଞ୍ଜ ଭୋଗିବାକୁ ହେଲା। ଭଗବାନ୍! ଏ ବିପଦ ସାଗରରେ ତୁମେଇ ଏକା ମୋର ଭରସା, ଆଜି କଣ ଗୃହକୁ ଫେରି ଯିବି, କାହିଁ ପଥ ତ ଦିଶୁ ନାହିଁ।

(ଗୀତ)

(କି ଦଶା ପଡ଼ିଲା—ବୃତ୍ତେ)

ଘାଟେ ଦୟା ନାହିଁକି ?

ଦୟାନିଧି ବୋଲି ନାମ ବୋଲାଉଛ କାହିଁକି। ପଦ।

ଶରଣ ଜନେ କରୁଣା, କପାଇ କରୁଛ ଭଣା

ଏ ଅଧମ ତବ ଜଣା, ଥରେ ଦିଅ ବୁଝିକି।

ଦେଇ ତବ କୃପା ତରି, ଏ ବିପଦୁଁ କର ପାରି

ଆସିଛି ମୁଁ ଅନୁସରି ତବ ପାଦ ଧ୍ୟାଇକି। ୨।

ହେ ଭଗବାନ୍! ତୁମ୍ଭେ ମାତ୍ର ସାହା, କାହିଁ ଡଙ୍ଗା ଖଣ୍ଡେ ବୋଲିତ ଖଣ୍ଡେ ଦେଖା ନାହିଁ। ଟିକିଏ ବସେ, କେହି ଯଦି ପାରି ହୁଅନ୍ତି ତ ତେବେ ଯିବି, ଦେଖାଯାଉ।

(ନାବିକ ବେଶେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗୀତ)

(ଇଙ୍ଗିରିଜି ଆକଟ—ବୃତ୍ତେ)

ଆସ କିଏ ଘାଇରେ ନାବେ ହୋଇବ ପାରି।

ହେଳା କରିବାକୁ ବେଳା ଆଉ ନାହିଁ

ଦେଖୁ ଦେଖୁ ବନ୍ୟା ହେଉଛି ଭାରି। ପଦ।

କଣ୍ଡିଆରେ ଯେତେ ମାଣ୍ଡିଆ ବିଆଳି

ଧୋଇ ଧୋଇ ସବୁ ଦେଲାଣି ଆରି

ଧୋଇଆ କୃଷୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ସରିଲା

ପଡ଼ିଲାଣି ହା ହା କାତର ସ୍ୱର। ୧।

ବଢ଼ିଗଲେ ଗୁଡ଼ ଯିବ ପଟ୍ ପଡ଼

ମୁଣ୍ଡ ଠେକି ଯିବେ ସୋଣ୍ଡସ ଭରି।

ଭେଲୁଆ ବାଇଗଣ କିଏ ପଚାରିବ

କଟକି ସେରଟା ପାହୁଲା ଗୁରି। ୨।

ଡାଟିଆ ତୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ସେର ଦି' ପଇସା

ଜଳଙ୍ଗ ବାଲିଆ ମରିବେ ଭାରି।

ବନସୀଆଙ୍କର ବେପାର ଖୋଲିଲା

କେବା ପକାଇବେ ଜାଲରେ ଭଉଁରି।

(ଡଙ୍ଗା ବାହି ଆଣିବା)

ସୁଦାମା—ଆହା ତରାଇ ପିଲାଟିର କଣ୍ଠଟି ତ ବେଶ୍, ଗୀତଟା ମୋ କର୍ଣ୍ଣକୁ ବଡ଼ ତୃପ୍ତିକର ଜଣା ଯାଉଛି।

ତରାଇ—କିଏ ସେ ପାରିକୁ ଯିବାବାଲା ଅଛ, ଶୀଘ୍ର ଆସ; ନଈ ଭାରି ବଢ଼ୁଛି, ଏଣେ ବି ମେଘ ଘଡ଼-ଘଡ଼ି ବିଜୁଳିରେ ଆଉରି ଭୟ ଜଣାଯାଉଛି। ଶୀଘ୍ର ଆସ କିଏ ଅଛ।

ସୁଦାମା—ଆଉ ତ କେହି ନାହାନ୍ତି, ମୁଁ ଏକା ଏଠି ଅଛି ଟିକିଏ ପାରି କରିଦେବୁ ?

ତରାଇ—ଗୋସାଇଁ! ଦଣ୍ଡବତ। ଟିକିଏ କ'ଣ ? ଗୋଟାପାକ ତ ପାରି କରିଦେବି। ଦିଅ ମାସୁଲ ଦିଅ।

ସୁଦାମା—ମାହାସୁଲ ନବୁ ? ମୁଁ ଜଣେ ଗରିବ ଦ୍ୱିଜ। ମୋ ନିକଟରେ କଛି ନାହିଁ।

ତରାଇ—ସେ କଥା ଘଟିବ ନାହିଁ, ଗୋସାଇଁ! ସେ କଥା ଘଟିବ ନାହିଁ। ଆଉ ଦି' ପଇସା ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ଏକୁଟିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏ ଭରା ନଈରେ କଦାପି ପାରି କରି ପାରିବି ନାହିଁ।

ସୁଦାମା—ବାଇଆ! ମୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କଲ୍ୟାଣ କରିବି, ଧର୍ମ ହେବ।

ତରାଇ—ହଇହୋ ଗୋସାଇଁ! ଯଦି କିଛି ହାନି ଲାଭ ହୁଏ ତ କିଏ ଦାୟୀ।

ସୁଦାମା ବାଇଆ! ସେଥି ନିମିତ୍ତ ଠାକୁରେ ଅଛନ୍ତି।

ତରାଇ—ଗୋସାଇଁ! ଠାକୁର କିଏ, କେଉଁଠାରେ ଥାନ୍ତି ? ସେ କ'ଣ ବିପଦ ବେଳେ ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତି ?

ସୁଦାମା ବାଇଆ! ତୁ ପିଲାଲୋକ ସେ କଥା କ'ଣ ବୁଝିବୁ। ଏଇ ଦେଖ, ମୁଁ ନିର୍ଭର ହୋଇ ଡାକିବାରୁ ସେ ତୋତେ ପଠାଇଲେ। ତୁ ନିଶ୍ଚୟ ମୋତେ ଏ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବୁ। ତେବେ ତୋତେ ଭଗବାନ ପଠାଇଛନ୍ତି, ସେ ନିତ୍ୟ ନିରଞ୍ଜନ ସବୁଠାରେ ଅଛନ୍ତି, ଯିଏ ଆର୍ତ୍ତଙ୍କବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଚିନ୍ତା କରେ ସେ ତା ଡାକ ଶୁଣନ୍ତି।

ଚଗଲ - ହଉ ତେବେ ଗୋସାଇଁ ଆସ, ଡଙ୍ଗାକୁ ଆସ ।

ସୁଦାମା—(ଡଙ୍ଗାରେ ବସିବା)

ଚଗଲ—(ଡଙ୍ଗା ବାହିବା ସମୟେ) ଗୋସାଇଁ ତମ ବଟୁଆରେ ପାନ ଅଛି ଟିକିଏ ଦେଲ ।

ସୁଦାମା—ବାଇଆ ! ସେ ବଟୁଆରେ ନାମ ଅଛି, ମାଳା ଅଛି; ମୁଁ ପାନ ଇତ୍ୟାଦି ଖାଏ ନାହିଁ । ସେ ସବୁ ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ । ତାକୁ ଖାଇବାଦ୍ୱାରା ଅନେକ ଅନିଷ୍ଟ ଅଛି ?

ଚଗଲ - ଗୋସାଇଁ ଅନିଷ୍ଟ କ'ଣ ?

ସୁଦାମା—ପାନ, ବିଡ଼ି, ଅଫିମ, ଗଞ୍ଜେଇ ଏଥିରେ ଉନ୍ମାଦ ଅଛି, ଶରୀର ହାନି କରି ପକାଏ ।

ଚଗଲ - ନନା, ବୁଡ଼ିଲୁ ବୁଡ଼ିଲୁ ।

ସୁଦାମା—ଏ କ'ଣ ଏ କ'ଣ, ଏ ପାଖ ମଙ୍ଗରେ ତ ପାଣି ପଶିଗଲାଣି, ଉପାୟ କ'ଣ ?

ଚଗଲ—ମୁଁ ପରା ସେଇଥି ପାଇଁ ମଙ୍ଗୁ ନ ଥିଲି, କହୁଛି ତମ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଏତେବେଳେ ଡାକ, ଅନାଉଛ କ'ଣ ?

ସୁଦାମା— (ଗୀତ)

(ଜୟ ଲୀଳାନନ୍ଦ ହରି-ବୃତ୍ତେ)

ଜୟ ଜାନକୀ ଜୀବନ ହେ ଧୀନଜନ ଗଲୁ ଭସି ।
ଏ ଅଗାଧ ଜଳେ ବୁଡ଼ିଲା ମୋ ଭେଳା
କୂଳେ ଲଗା ବ୍ରହ୍ମବଂଶୀ । ପଦ ।

ସୁମନ୍ତ ! ଏଇଥର ପ୍ରାଣଗଲା, ଭଗବନ୍ !
ଏ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବ କେବଳ ତୁମ୍ଭେ ।

(ଗୀତ)

ପାଞ୍ଚାଳୀ ସୁଭଦ୍ରା କାଳେ ତୁମ୍ଭେ ସାହା
ଗଜ ଉଦ୍ଧାରିଛ ଚକ୍ରେ ଛେଦି ଗ୍ରାହା,
ଆତଙ୍କେ ମୁଗୁଣି ପାଇଥିଲା ସାହା
ତବ ନାମ ହୃଦେ ଘୋଷି । ୧ ।
ଭକ୍ତ ଦାଉ ପ୍ରଭୋ ସାଧୁଛ କି ପଥେ,
ଭକ୍ତ ମଲା ବୋଲି ରହିବ ଜଗତେ,
ଭାସିଗଲା ତାର ମାର ବା ତୁ ଏଥେ
ତୋ ଚରଣ ସଦା ଆଶ୍ରି । ୨ ।

ଚଗଲ—ଗୋସାଇଁ ଗୋସାଇଁ, ଏଥର ଟିକିଏ ବାଗକୁ ଆସିଲୁ । ମୁଁ ତମଠାରୁ ମାହାସୁଲ ନେବି ନାହିଁ, ମୋତେ ବେଶି ନାହିଁ ଚାରି ଛଅଟା ପଇସା ବକ୍‌ସିସ୍ ମିଳୁ ।

ସୁଦାମା - ବାପା ! ମୁଁ ପରା ଆଗରୁ କହିଛି ମୋଠାରେ କିଛି ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଣିଷ କଲ୍ୟାଣଟିଏ କରିବି ।

ଚଗଲ—ଆଚ୍ଛା ହେଉ, ତୁମ୍ଭେ ଗୋଟାଏ କଲ୍ୟାଣ କର, ମୁଁ ଗୋଟାଏ କୋଠା ତୋଳାଏ ।

ସୁଦାମା—ହଉ, ଭଗବାନ ନିଶ୍ଚୟ ତୋ ମନ କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଚୋର ସର୍ଦ୍ଦାର ଓ କାହ୍ନୁଆ)

(ଗୀତ)

(ଅଛ କେ ଜଗତେ-ବୃତ୍ତେ)

ଚୋରିକରି ବାବୁଗିରି ହେବା ।
ଯାଇଘର ତା ଘର କରି ହୁରି ଜୁରି
ପରମାରି ଧରି କରି ପିବା । ପଦ ।
କାହା ଘରୁ ନେବା ଥାଳି ଲୋଟା କଂସା
କାହାଘରୁ ନେବା ରୁପିଆ ପଇସା ।
କାହା ଘରୁ ଗୋରୁ କାହା ଘରୁ ଘୋଡ଼ୁ
କା ଅମାରୁ ଧାନ ବୋହିନେବା । ୧ ।
ଚୋରି କରି ଯେବେ ନ ପୂରିବ ପେଟ
ତାକୁ ଛାଡ଼ି ବନିଯିବା ଡକାୟତ,
ଜଗି ବାଟ ଘାଟ, ଭେଟିଲେ ପଥିକ
ଲୁଟି କରି ତଣ୍ଟି କାଟିଦେବା । ୨ ।
କହ ଭାବେ ଚୋରି ଡକାୟତ ପଣେ
କେହି ମଥା ଟେକ ନାହିଁ ଧରାଧାମେ ।
ରେ ମୂର୍ଖ ଅଜ୍ଞାନେ ନ ଯାଅ ସେ କର୍ମେ
ହୃଦେ କର ସଦଗୁରୁ ସେବା । ୩ ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—ହାଁରେ କାହ୍ନୁଆ ! ଆଜ୍‌ତ କୋନ ଭଗେଁକା କୁଛ୍‌ଭି ନାଇ ସୁଝ୍‌ତା, ଉସ୍‌କା ମତଲବ କ୍ୟା ଆମ ଲୋକତ ରେହ୍‌ଭିମେ ପେହ୍ ନାଇ ପୋଷେଗେନେସେ ଡକାସୁଚ ବୃତ୍ତି କଏଁ, ତବ୍‌ଭି କୁଛ୍ ନେଇ ମିଲତା ହାଏ ! ଏ କ୍ୟା ଗଜବକି ବାତ୍ |

କାହ୍ନୁଆ—ସର୍ଦ୍ଦାରଜି ! ଏ ସବୁ କୁଛ୍ ତରତରକା କାମ ନାଇ, ଥୋଡ଼ା ବଖତ୍ ଛୁପ୍‌କେ ରହୋ ଦେଖୋ କ୍ୟା ହୋତା କ୍ୟା ନେଇ ହୋତା ହାଏ |

ସର୍ଦ୍ଦାର—କାହ୍ନୁଆ ! ତୁମ୍ ଆଚ୍ଛା ବତେଇସେ ହୋଶା ତୋ କୋଇ ଏକ ଆଦମି ବହୁତ୍ ଦୂରସେ ଆନେକା ସବ ମାଲୁମ୍ ହୋତା କି ନାଇଁ |

କାହ୍ନୁଆ—ସର୍ଦ୍ଦାରଜି ! ଠିକ୍ ବାତ୍, ଭଗଓ୍ୱାନ ଆମ୍ ଲୋକୋକା ଦାନା ସୁଝାଦିଆ, ଯେସାସୋ ଏଇ ସଡ଼କ୍‌କେ ବାଜୁମେ ଛୁପ୍‌କେ ରହୋ |

(ସୁଦାମାର ପ୍ରବେଶ)

ସୁଦାମା—ଆହା ! ମୁଁ କ'ଣ କଲି, କାହିଁକି ମାଇକିନିଆ କଥାରେ ପଡ଼ି ଘରୁ ଆସିଲି, ଏତିକିବେଳେ ତ ଭୟ ନଗରେ ପ୍ରାଣ ଯାଇଥାନ୍ତା । କେବଳ ସେହି ଦୟାମୟଙ୍କ କୃପାରୁ ଉଦ୍ଧାର ଆସିଲି । ଏବେ କରେ କ'ଣ ? ଏତ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ, ଏଠାରେ ମନୁଷ୍ୟର ପଦ ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । କେବଳ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଶୁଭୁଯାଏ ସେହି ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ଚିତ୍କାର, କ'ଣ କରିବି; ଏ ଭୟରେ ବାବା ?

ସର୍ଦ୍ଦାର—(ବାହାରିପଡ଼ି) ହେ ଭାୟା ଶୁନୋ ଶୁନୋ, ତୁମ୍ କାହାଁକୁ ଚଲିଯାତା ହାଏ । ହାମ ଲୋକୋଁକୁ ତୁମର ସାଥ୍‌ମେ ଲେ ଚଲୋ, ତୁମ୍ କ୍ୟା ଲେତା ହାଏ |

ସୁଦାମା—ନାଇଁରେ ଭାଇ, ମୁଁ ଜଣେ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଭିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଯାଉ ଯାଉ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ଏ ବାଟେ ଚାଲି ଆସିଲି |

କାହ୍ନୁଆ—ସର୍ଦ୍ଦାର ! ଆଦମ୍ ତୋ ବହୁତ ଚାଲାଖ ହାଏ, କୁଛ ମାଲମତା ଉସ୍‌କା ପାସ ହାଏ, ପକଡ଼ୋ, ତଲାସ୍ ପକଡ଼ୋ |

ସୁଦାମା—ହେ ଭାଇମାନେ ! ମୋଠାରେ କଡ଼ାକର ଜିନିଷ ନାହିଁ, ବୃଥାଟାରେ କାହିଁକି ମୋ ସହିତ ଗୋଳମାଳ କରୁଛ । ହାୟରେ ବିଧାତା ! ଏମାନଙ୍କୁ ଏଇ ବୁଦ୍ଧି ଦେଇଛୁ ମୋ ଖୁଦ ପୁଡ଼ା ଦେଖି ଏମାନେ ଟଙ୍କା ପଇସା ଲୋଭରେ ହେଣ୍ଡି ମାରୁଛନ୍ତି । ସୁମତି କେତେ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ସଖାଙ୍କ ପାଇଁ ଏ ଖୁଦ ମୁଠାକ ଗଣ୍ଠି କ ଦେଇଛି । ମୁଁ କ'ଣ ଏହି ଚଣ୍ଡାଳମାନଙ୍କୁ ଦେଇଯିବି ?

ସର୍ଦ୍ଦାର—କାହ୍ନୁଆ ! ଆଉର ଡେରି କରନେକା ମତଲବ କ୍ୟା । ଡେରି ମତ କରୋ, ଲଗାଅ ଦୋ ଚାର ଧକ୍‌କା । (ଧକ୍‌କା ମାରି ଖୁଦ ପୁଟଳା ଛଡ଼ାଇ ନେବା)

ସୁଦାମା—ସୁମତି ! ଏଥର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋ, ମୁଁ ତୋତେ ବଡ଼ ଅଡୁଆ ହୋଇଥିଲି |

ସର୍ଦ୍ଦାର—କାହ୍ନୁଆ ! କ୍ୟା କ୍ୟା ମାଲ ମତା ହାଏ, ଖୋଲୋ ଆମ ଦେଖୋ ଅଉର କୋଇ ଆତା ରହେଗା !

କାହ୍ନୁଆ—(ଖୋଲି ଦେଖି) ସର୍ଦ୍ଦାରଜି ସର୍ଦ୍ଦାରଜି ! ଆମ୍‌ଲୋକ କାଏ ଏ ବମ୍ଭଣକୁ ଏତନା ତକଲିଫ୍ ଦିଏ । ଇସ୍‌ମେ କୁଛ ନେଇ ଖାଲି ଭୁଟା ଗୁଣ୍ଡର |

ସୁଦାମା—ଭଗବନ୍ ! ଏହି ଚଣ୍ଡାଳମାନଙ୍କ ହାତରେ କ'ଣ ପ୍ରାଣଟା ଯିବ ? ମୋତେ ତ ଯାହା ବାଡ଼ବାର ବାଡ଼ ଗଲାଣି, ଆଉ କଣ୍ଠ ଅଛି ବୋଲି ଯଦି ଜୀବନ ନଅନ୍ତି ତେବେ କାମ ନିସ୍ତରିବି |

ସର୍ଦ୍ଦାର—କାହ୍ନୁଆ । କ୍ୟା ଚିଜ ହାଏ ?

କାହ୍ନୁଆ—ଭୁଟା ଗୁଣ୍ଡର, ଭୁଟା ଗୁଣ୍ଡର ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—କ୍ୟା ଆମ ଅବ ହାତ ମାରକର ଦେଖ୍‌ଗିଆ କୁଛ ମାଲ ରହନେ ସବ ମାଲୁମ୍ ହୋତାଥା । ତୁମ ବୋଲତା ଭୁଟା ଗୁଣ୍ଡର । ଆମଭି ସାଥ ସାଥ ନିକାଲତା ନା କ୍ୟା ?

(ଉଭୟଙ୍କର କଳଗୋଳକରି ଖୁଦ ଫୋପାଡ଼ି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁଦାମା—(ଉଠି ସଚେତ ହୋଇ ଖୁଦପୁଡ଼ା ଧରି) ଭଗବାନ୍ ! ଏମାନଙ୍କୁ ଏଇ ବୁଦ୍ଧି ଦେଇଛ, ଏମାନେ ଏହି ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତିରେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରୁଛନ୍ତି, ପର ମାରି ଘର କରିବା ପ୍ରକୃତି ଏମାନଙ୍କଠାରେ ଅଛି । ଯାହା ହେଉ ସୁମତି ଦେଇଥିବା ଖୁଦର ମୂଲ୍ୟ ଜାଣି ପାରିଲ, ଯାହାକି ସାମାନ୍ୟ ଦସ୍ୟୁମାନଙ୍କର ମନକୁ ଆସିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ପୁଣି ତାକୁ ନେଇ ଦ୍ୱାରକାଧିପତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭେଟିବି ମୋଠାରୁ ବଳି ନିର୍ଲଜ ସଂସାରରେ ବିରଳ, ହଉ ନେଇଥାଏଁ । ଏ ଦୁଇଜଣଙ୍କର କଳରେ ମୋର ଟିକିଏ ଉପକାର ହେଲା, ନଚେତ୍ ପ୍ରାଣ ବି ଶେଷ, ଯାଏ ତେବେ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବେଶେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, କପିଳ ଓ ଶାରଙ୍ଗ ଶିଷ୍ୟ ଦ୍ୱୟ]

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ (ଗୀତ)

ଅନିତ୍ୟ ଅସାର ସଂସାରରେ ଭାଇ
ହରିନାମ ସାର ଅଟଇଟି ଏକା । ୦ ।
ହରି ପିତା ମାତା ହରି ବନ୍ଧୁ ଭ୍ରାତା
ହରି ଏ ପିଣ୍ଡର ଉଦ୍ଧାର କରତା ।
ହରିନାମ ବିନେ ନାହିଁ ସୁଖ ଆନେ
ଭଜ ବସ ଏ ଭବ ନଉକା । ୧ ।
ହରିନାମ ସୁଧାପାନେ ହରେ କ୍ଷୁଧା
ହରିନାମ ବଳେ ଯିବ ବାଧା ।
ହରିନାମ ପ୍ରେମେ ମାତ ଦିନି ଦିନେ
ତୁଟିଯିବ ଦୁଷ୍ଟ ଶମନର ଧୋକା । ୨ ।

କପିଳ ! ସମିଧପ୍ରଭୃତି ସଂଗ୍ରହ ହୋଇଛି ତ ?

କପିଳ—ଗୁରୁଦେବ ! ଶାରଙ୍ଗ ଫଳ ମୂଳ ନ ଆଣି ଚୁପ୍ କରି ବସି ରହିଛି, ଖାଲି ଖାଇଲା ବେଳକୁ ମଜଭୁତ ।

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ଥାଉ, ଥାଉ, ଆଉ କଳହଗୋଳ କରନା ମୋର ଧ୍ୟାନର ସମୟ ହୋଇଗଲା, ତୁମେମାନେ ନିଜ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍ କରି ନେବ । ଆଚ୍ଛା, ଶାରଙ୍ଗ ଦିଓଟି ତୁଳସୀପତ୍ର ଆଣିଲ ।

ଶାରଙ୍ଗ—ଗୁରୁଦେବ ! କେଉଁଠାରେ ଅଛି ମୁଁ ଦେଖି ନାହିଁ ।

କପିଳ—କେଡ଼େ ସିଆଣିଆରେ କଥା କହୁଛୁମ, ଦେଖି ନାହିଁ ମଠ ପଛଆଡ଼େ ପରା ଦେବଦାରୁ ଗଛ ଉପରେ ନଟେଇଛି, ଚଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ ବୋଲି ମନାକର ।

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—କପିଳ ! ତୁ ବି ମଧ୍ୟ ତୁଳସୀପତ୍ର ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିହ୍ନି ନାହୁଁ ।

କପିଳ—ହଁ ଗୁରୁଦେବ ! ସେ ତ କଖାରୁ ପତ୍ରପରି ଏଡ଼େ ଏଡ଼େଟାମାନ, ରଙ୍ଗଟିକେ ଲାଲ ଝାପ୍‌ସା ଅଛି, ନୁହେଁ ?

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ଥାଉ, ଏ ସବୁ ପେଟକାମୀ କଥା, ଏପରି ଅଯଥା ତର୍କ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ, ଯାଅ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ହେବି ।

ସୁଦାମା—(ପ୍ରବେଶି) ଆଉ କେତେ ବାଟ ଏ ଜଙ୍ଗଲଟି ପଡ଼ିବ କେଉଁଠାରେ ତ ଘର ଗ୍ରାମ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ, କରେ କ'ଣ; ସୁମତି ! ତୋ କଥାରେ ପଡ଼ି କେତେ ଯେ ହରଗଞ୍ଜ ନ ହେଲିଣି, (କର୍ଣ୍ଣ ଡେରି) ନିକଟରେ ଭୁଟୁ ଭାଟ କ'ଣ ତ ଶୁଭୁଛି ଦେଖେ । ଆହା ଏ ତ ଗୋଟିଏ ଆଶ୍ରମ, ଜଣେ ମହାପୁରୁଷ ପଦ୍ମାସନରେ ବସି ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଅଛନ୍ତି; ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଟି ସଂସାରର ନରକ ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ଉଦ୍ଧାରିବାର ପଥ । କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ଦୁଃଖ ନାହିଁ, କେବଳ ହରି ପଦାରବିନ୍ଦରେ ଧ୍ୟାନ । ଏମାନଙ୍କୁ କ୍ଷୁଧା ତୃଷା ପ୍ରାୟ ବାଧେ ନାହିଁ, ହେଲେ ବା ଅଭାବ କ'ଣ ? ଜଙ୍ଗଲରେ ନାନା ସୁସ୍ୱାଦୁ ଫଳ ମୂଳ ଓ ଝରଣାରେ ପବିତ୍ର ଜଳ ଥୁଆ ହୋଇଛି । କ'ଣ କରିବି, ମୁଁ ମୂର୍ଖ ତ ଏକକାନିଆ ହୋଇ ଆସିଛି, ଋଷିଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରିବି କପରି ? ତା ନ ହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଅପରାଧୀ ହେବି ଭଗବାନ ! ମୋତେ ଏ ବିଷମ ସମସ୍ୟାରେ କାହିଁକି ପକାଇଲ ।

ଗୀତ

[ପ୍ରାଣରୁ ଅନ୍ତର ସିନା—ବୃତ୍ତେ]

ଏ ଧାନ ବେଶେ କେମନ୍ତେ ପୂଜିବି ତବ ପୟର ।
ଅପରାଧୀ ଅପରାଧ ବାରେ ପ୍ରଭୁ କ୍ଷମାକର । ପଦ ।
ଆଜନ୍ମ ମୁହିଁ ଦରିଦ୍ର ଭିକ୍ଷାନ୍ନେ ପୋଷେ କୁଟୁମ୍ବ
ହରି ନାମଟି ସମ୍ପଦ ଆନେ ନାହିଁ ମୋ ଆଦର । ୧ ।
ଉତ୍ତରୀ ନାହିଁ ମୋ କନ୍ଧେ କେମନ୍ତେ ପ୍ରଣମିବି ପଦେ
ଜେଣୁଟି ଅଦୃଷ୍ଟ ନନ୍ଦେ ତବ କିଙ୍କର । ୨ ।

ପ୍ରଭୁ ! ମୋର ଅପ୍ରାଧ କ୍ଷମା କର, ମୁଁ ଦରିଦ୍ର ହେତୁ ଏ ଦଶା, ପ୍ରଭୁ ! (ପ୍ରଣାମ କରିବା ସମୟେ ମାୟା ତପସ୍ୱୀ ନାମାବଳି ପକାଇ ଦେଇ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ । (ଉଠି) ଏ କ'ଣ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ କାହାନ୍ତି, ମୋର ଏ ଧାନ ବେଶ ଦେଖି ଘୃଣା କରି କ'ଣ ଉଠିଗଲେ । ହା କପାଳ, ମୁଁ କାହିଁକି ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ତପସ୍ୟାରେ ବାଧା ଦେଲି । ଏ ନାମାବଳି କାହୁଁ ଆସିଲା । ବୁଝିଲି, ବୁଝିଲି, ନୋହିଲେ କି ତୁ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ, ନାଥ ବୋଲି ନାମ ବୋଲାଇ ଥାନ୍ତ, ମୁଁ ଏକକାନିଆ ହୋଇଥିଲି ବୋଲି ମୋତେ ଏ ଖଣ୍ଡିକ ଦେବାପାଇଁ ଏ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ ଛଦ୍ମବେଶୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଥିଲୁ । ହରି ତୋ ମାୟା କେ ବୁଝି ପାରିବ ?

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସନେଇ ସାହୁ ଓ ସଜନୀ ବୋହୂ ପାର୍ଶ୍ୱ)

ପୁରୁଷ—ସଜନୀ ବୋହୂ କୁଆଡ଼େ ଗଲକି ହୋ, ହେ ସଜନୀ ବୋହୂ !

ସ୍ତ୍ରୀ—ମଲି କ'ଣମ, କାହିଁକି ଏତେ ସୁଆଗିଆ ଡାକ ପଡ଼ୁଛି । କ'ଣ କିଛି ମିଳୁଛି କି ?

ପୁରୁଷ—ଆଲୋ ହଁ ଲୋ ଶୁଣିବୁ ଆ ।

ଗୀତ (ଝୁଲ ଝୁଲ ଏଠୁ—ବୃତ୍ତେ)

ପୁ— ଶୁଣ୍ ଶୁଣ୍ ସଜନୀ ବୋହୂଲୋ
ଆଜ ରଜନୀରେ ଦେଖିଲି ଯାହା,
ସ୍ତ୍ରୀ— କ'ଣ କହୁନା ଭଲ କିବା ମନ୍ଦ
ଶୁଣି ମୋ ସଂଶୟ ଯାଉଛି ନାହା ।
ପୁ— ଧନ ଧାନ ଲାଗି ହେଉଥିଲି ଭାବ
ସେ ଧନ ତ ମୋର ହେଲାଣି ଥୁଆ ।
ସ୍ତ୍ରୀ— କେମନ୍ତେ ମିଳିବ କିଏ ଆଣିଦେବ
କେଉଁ ଦେବ-ଦେବୀ ହେଲେ କି ସାହା ॥
ପୁ— ଦେଖିଲି ସ୍ୱପନେ ବଇରାଗୀ ଜଣେ
ଆସି ମୋ କର୍ଣ୍ଣରେ କହିଲେ ଯାହା ।
ସ୍ତ୍ରୀ— ସ୍ୱପନର କଥା ଅଟଇ ତ ମିଥ୍ୟା
କି କହିଲେ ଭଲା କହନ୍ତୁ ତାହା ।
ପୁ— ହୋଇଲେ ପ୍ରଭାତ ଆସି ଯନ୍ତ ଏକ
ଦାଣ୍ଡ ଦରଜାରେ ହୋଇବେ ଠିଆ ।
ସ୍ତ୍ରୀ— ଭଣ୍ଡ ପଣ ଏ ତ ବୁଝିହେ ଟିକେ ସତ
ବସି ବସି କରି ଫାନ୍ଦୁଛ ଫାଆ ॥
ପୁ— ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଚିଠି ଅର୍ଜିବା ସମ୍ପତ୍ତି
ବିପଦ ବେଳକୁ ଦଇବ ସାହା
ସ୍ତ୍ରୀ— ବାହାଦୁରି ପଣ କରନ୍ତୁ ଆପଣ
ଏଥେଁ ବାଳକୃଷ୍ଣ ନ ପାଏ ରାହା ॥

ପୁ—ଆଲୋ, ତୁ ଗୋଟାଏ ଠେଙ୍ଗା ଆଣି ଏ କବାଟ କଣରେ ଥୋରେ ?

ସ୍ତ୍ରୀ—ସେହି ଠେଙ୍ଗାରେ କ'ଣ ବାବାଜିଙ୍କି ଦେବୁ ପାହାରେ ?

ପୁ—ଆଲୋ ପରୁରୁଛୁ କ'ଣ ରାତି ହେଲା ଶେଷ ?

ସ୍ତ୍ରୀ—ଏଇଠି ତ କାହା ପାଟି ଶୁଭୁଛି, ଏଇଥର ମାମଲତ ହେଲା ଶେଷ ।

ପୁ—ହଇଲୋ କିଏ ?

ସ୍ତ୍ରୀ—ଆସିଲେଣି ଯାହା କହୁଥିଲ ସିଏ ।

(ରାମ ବାଡ଼ିକ ମୁଠି ହସ୍ତେ ଧରି ପ୍ରବେଶ)

ରାମା—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ସିନା ସାଉଠା ଆଜକି ତିନଦିନ ହେଲା ଟିକିଏ ଖିଅର ହେବ ବୋଲି ମୋ ପଟିକି ଦଉଡ଼ୁଛି । ମୁଁ କ'ଣ କରିବି । ମୋର ତ କରଣ ମହାଲୟକ ସାଆନ୍ତ ତାଙ୍କ ମରଜି ଜଗୁ ଜଗୁଁ ଦିନ ଆଖିର, ତାଙ୍କ ସେବାରେ ତ୍ରୁଟି ହେଲେ ବଧା ବୁଢ଼ୀ କରସି ଯିବ । ଯାହା ହେଉ, ଏଇ ଭୋର ଭୋର ଟିକିଏ ଅନ୍ୟାନ୍ୟଙ୍କ ମୁହଁ ନ ଜଗିଲେ ନ ଚଳେ, ଯାଏଁ (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହୋ ସାଉପୁଅ !

(ସାଉ କବାଟ ପିଟାଇ ଠେଙ୍ଗା ଧରି ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ)

ରାମ—ହା, କ'ଣ କରିବି, ଥରକୁ ତିନିଥର ସାଇଥିଲି । ମୁଁ ତ ନ ଥିଲି, ମୁଁ ଟିକିଏ ବାରଧନ୍ଦାକ ମଣିଷ ।

ସନା—ଏ କିଏ, ମୁଁ ତ ସାରିଥିଲି ଆରେ, ମୁଁ ଜଣକୁ ପିଟିବାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲି ମୋ ମନେ ମନେ ସେଣ୍ଡୁ ।

ରାମ—କାହାକୁ ସାହୁ ପୁଅ ?

ସନା—ତୁ ଟିକିଏ ବସିପା ଦେଖିବୁ ।

(ରାମ ଖିଅର କରୁଥିବା ସମୟେ ତପସ୍ୱୀର ପ୍ରବେଶ)

ସନା—ରାମ ! ତୁ ଟିକିଏ ଗାଖେଇ ଯା ।

(ସନ୍ନ୍ୟାସୀକୁ ପ୍ରହାର ଓ ଧନ ରତ୍ନ ଘରକୁ ବନ୍ଧିବା ?

ରାମା—ଆରେ ମୁଁ ଏଡ଼କ ଓଲୁ, ମୁଠିଟାକୁ ଯେନ ବାରଦ୍ୱାର ବୁଲି ବୁଲି ପେଟ ପୂରୁ ନାହିଁ, ମାମଲତ ଆସି ଏଥିରେ । ଲୋକେ ଏଇଆ କରି ଧନୀ ମହାଜନ, ଜମିଦାର, ରାଜା ବୋଲାଇଛନ୍ତି ହେ ମୁଠି, ତୋତେ ଆଜିଠାରୁ ବିସର୍ଜନ କଲି (ମୁଠି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ) । ଏଥର ଯଷ୍ଟିରେ ମଜା, ସେ ସିନା ଗୋଟାଏ ବାଡ଼ି ପିଟିଲି ମୁଁ ତ, ଏକା ଦିନକରେ ଲକ୍ଷେଗଣ୍ଡା ପିଟି ଦେବି, ଆଚ୍ଛା ତେବେ ଧର୍ମଶାଳାକୁ ଯାଏ । ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଭୁଲାଇ, କହି ଘରକୁ ଡାକି ନେବି ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାମ ଧର୍ମଶାଳାରେ ପ୍ରବେଶ)

ରାମ—ହେ ମହାତ୍ମାମାନେ ? ଏ ଦରିଦ୍ରର ଗୋଟିଏ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରକ୍ଷା କରିବେ ?

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—କି ନିମନ୍ତ୍ରଣ ।

ରାମା—ମୁଁ କାଲି ପ୍ରଭାତରୁ ଗୋଟିଏ ମହୋତ୍ସବ ଦେବି, ଆଉ ଆପଣମାନଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ହେବି ।

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ବହୁତ ଆଚ୍ଛା । ବହୁତ ଆଚ୍ଛା ।

ରାମା—ତେବେ ମୁଁ ଆସୁଛି (ସ୍ୱଗତ) । ଖାଲି ଠେଙ୍ଗା ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଦରକାର (ଗୃହକୁ ଆସି ପ୍ରକାଶ୍ୟେ)

ଇଲେ ସୁନେଇ ବୋହୂ, ଅଳସୀର ତ ନିଦ ଭାଙ୍ଗୁ ନାହିଁ ।

ସୁନେଇ ବୋହୂ—ମଲି କାହିଁକି ଡାକୁଛ ମ । ମୁଁ ପର ଗାଁକୁ ଯାଉଛି, ମହାଜନ ଘର ବାହାଘର, ନଖ କଟେଇ ଦେଇ ଅଳତା ନାଇଦେବି ।

ରାମା—ରଖ ତୋ ଅଳତା ଫଳତା (ଟୋକେଇ ଛଡ଼ାଇ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବା) ମହାଜନ ଘର ବାହାଘର, ଆମ ବାହାଘର କିଏ ଦେଖି ଆସିବ ।

ସୁନେଇ ବୋହୂ—ଏ କ'ଣ ପାଗଳା ହୋଇ ଗଲକି ?

(ବାବାଜିମାନଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ରାମା—ଏଇତ ଗଣ୍ଡ ଆସିଲେ, ଯା ତୁ ଘରକୁ ଯା ।

(ଠେଙ୍ଗାରେ ଦୁଇ ବୃଦ୍ଧଜଣକୁ ପ୍ରହାର ଦେବାରୁ ସମସ୍ତେ ପଳାୟନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦ୍ୱାରିକାର ରାଜସଭା, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସଭାସଦ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ରାଜନ୍ୟବର୍ଗ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମସ୍ତଙ୍କର କୁଶଳ ତ ? ଯାହାର ଯାହା ଆପତ୍ତି ଅଛି ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କର ।

(ଦୂରରୁ ମରିଗଲି ମରିଗଲି ଶବ୍ଦ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଏ କି, କୋଳାହଳ ? କିଏ କାହାକୁ ଏପରି କି ଶାସ୍ତି ଦେଉଛି ? ଦ୍ୱାରିକାରେ ଆଜି ପୁଣି ଏ କି ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ? ସାତ୍ୟକି ଶୀଘ୍ର ବୁଝ ।

(ବାବାଜିମାନଙ୍କର ଚିତ୍କାର କରି କରି ପ୍ରବେଶ)

ସାତ୍ୟକି—କିଏ ସେ ମହାତ୍ମାଗଣ ! କେ ଆପଣଙ୍କୁ ଏପରି ଶାସ୍ତି ଦେଇଛି । (ବାବାଜିଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାଶ କରିବା)

ସାତ୍ୟକି—ପ୍ରଭୋ ! ରାମା ଭଣ୍ଡାରି ଏମାନଙ୍କୁ ବାଡ଼େଇ ପିଟି ସାରି କରି ଦେଇଛି, ଆଉ ମଧ୍ୟ କେତେକଙ୍କ ପ୍ରାଣ ନେଇଛି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଦୂତ ଶୀଘ୍ର ସେ ରାମା ଭଣ୍ଡାରିକୁ ବନ୍ଧନ କରି ଆଣ

(ରମାର ପ୍ରବେଶ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ଗୀତ

(କହ ଦୂତ ଏକ ଉପସ୍ଥିତ—ବୃତ୍ତେ)

କାଟ ଏ ଭଣ୍ଡ ପାଷାଣ୍ଡ ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡର ମୁଣ୍ଡରେ ।
ନର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଗଣେ ଦେଲ୍ଲ
ଏତେ ଦଣ୍ଡରେ
ଗ୍ରାର ଏ ଭଣ୍ଡାର ଠୋକା ଟିକେ ନାହିଁ ତାର ଶଙ୍କା
ଦଣ୍ଡେ ନ କରଟି ରକ୍ଷା
କଲ କେତେ କାଣ୍ଡରେ । ୧ ।
ଏ ବ୍ରହ୍ମଦୋଷୀର ମୁଖ ଗ୍ରହିଁଲେ ଲେଖୁଛି ପାପ
ଶ୍ଵାନେ ସ୍ୱ ପିଣ୍ଡ ରଖ
କର ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡରେ । ୨ ।

ସାତ୍ୟକି ! ଶୀଘ୍ର ଘାତକକୁ ଆଜ୍ଞା କର, ଏ ପାଷାଣ୍ଡକୁ ଶୂଳ ଦେଉ ।

ରମା—ସମସ୍ତେ ବଡ଼ ଲୋକ ହେବେ ଏ ଗରିବ ଭଣ୍ଡାରି-ଠୋକା ବଡ଼ ଲୋକ ହେଲାକୁ ଶୂଳ ଦଅ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ମୂର୍ଖ, ତୁ କ ବଡ଼ ଲୋକ ହେଉଥିଲୁ ?

ରମା—ପ୍ରଭୋ ! ସନେଇ ସାଉ ବଣିଆ ଗୋଟାଏ ବାବାଜ ପିଟି ଯେତେ ଟଙ୍କା ସୁନା ନେଲ ମୁଁ ତା କ'ଣ କହିବ ! ମୁଁ ତ ସେଇଆ ଦେଖି ଏ କଥା କଲ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସନେଇ ସାଉକୁ ଡାକ ।

(ସନେଇ ସାଉର ପ୍ରବେଶ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ହଇହେ ସନେଇସାଉ ! ତୁମ୍ଭେ ଗୋଟିଏ ବାବାଜ ପିଟି ବହୁତ ଅର୍ଥ ପାଇଛ ଏ କଥା ସତ ? ରମା ଦେଖିଛି ବୋଲି କହୁଛି ।

ସାହୁ - ହଁ ପ୍ରଭୋ ! ମୋତେ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ହୋଇଥିଲା, ସେ ଯୋଗୁଁ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲ, ମୋତେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ମିଳିଥିଲା, ଏକଥା ମିଥ୍ୟା ନୁହେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ହଇରେ ରମା ତୋତେ କାହାର ହୁକୁମ ହୋଇଥିଲ ।

ରମା—ପ୍ରଭୁ ! ମୁଁ ତ ଦେଖିକର ଭାବିଲ ବାବାଜ ପିଟିଲେ ଧନ ବାହାରେ । ଏଣୁ ମୋ ମନ ଆଉ ସମ୍ଭାଳ ହେଲ ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ମୂର୍ଖ ଏ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଭୋଗକର ।

ରମା—ପ୍ରଭୁ ! ମୁଁ ମୂର୍ଖ ବୁଦ୍ଧିରେ ଏସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କଲ, ଆପଣଙ୍କ...

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଯା ମୂର୍ଖ ! ଦର୍ଶନରେ ମୋର ପାପ କ୍ଷୟ ହୋଇଗଲାଣି ।

ନାରଦ—ପ୍ରଭୋ ! ଏଇ ଅପୂର୍ବ କଥା ଦେଖାଇବାକୁ ମୋତେ କହିଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଦେବର୍ଷେ ! ତୁମ୍ଭେ ସବୁ କଥାରେ ଅଧୀର, ଆଉ କ୍ଷଣେ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ସୁଦାମା—(ପ୍ରବେଶି) ଆହା ଏଇ ତ ସଖା ମୋର ରତ୍ନ-ସିଂହାସନ ଉପରେ ବସିକି କରିଛନ୍ତି ।

ଗୀତ (କାଳିନ ସୁର-ଏକତାଲି)

(ଆରେ ନରାଧମ ନମକହାରମ ବୃତ୍ତେ)

ଆହା କ ମୋହନ ମଧୁର ମୂରତି
ଦେଖିଲି ପାପ ନୟନେ ।
ଘନବନ୍ଧୁ ବୋଲି ଯାକୁ ଭାବୁଥିଲ
ଭଜନେ ଶୟନେ ସ୍ୱପନେ,
ମୋର ପ୍ରାଣର ସଖା ।
ଆଉ ଏତେ ଦିନେ ପାଇଲି କ ଦେଖା । ୧ ।
ଏ ଦରିଦ୍ର ବେଶେ କେମନ୍ତେ ତାଙ୍କ ପାଶେ
ଯିବ ବଳୁନାହିଁ ମନ
ଏତିକରେ ଫେରିଯିବ ନିଜପୁରୀ
ହେଲାଣି ତ ସ୍ୱାମୀ ଦର୍ଶନ ।
ସଖା ମଧୁର ବାଣୀ,
କର୍ଣ୍ଣେ ଯାହା ନ ପାରିଲି ଶୁଣି ।

ନାହିଁ ଆଉ ତ ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବଳୁନାହିଁ, ଯାଉଥିବ ଯଦି କେହି ନ ଚହ୍ନି ଧାନ ଅରକ୍ଷିତ ବୋଲି ଘୃଣାକରି ତଡ଼ି ଦେବେ ତ ବଡ଼ ଲଜ୍ଜା ହେବ । ତା ଅପେକ୍ଷା ଫେରିଯିବା ଉଚିତ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସାତ୍ୟକି ! କଏ ଜଣେ ଲୋକ ଆସୁ ଆସୁ ଦ୍ୱାରଦେଶରୁ ଫେରିଗଲେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖ ।

ସାତ୍ୟକି—ଯେ ଆଜ୍ଞା, ହଇହେ ଗୋସାଇଁ ।

ସୁଦାମା—ବାବୁ ମୁଁ ଜଣେ ବାଟର ବାଟୋଇ, ଯାଉଥିଲି, ବାଟବଣା ହୋଇ ଚାଲି ଆସିଲି। ଆଉ ହେନେ ଏପରି ଆସିବ ନାହିଁ, ମୋର କାଇଲି ।

ସାତ୍ୟକି—ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ହୋଇଛି ଆସ ।

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ସୁମତି ଲୋଭ ଲାଗି ଆଜି ଗିରଫଦାର ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ)। ତମ ହାତ ଧରୁଛି, ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦିଅ, ଆଉ କେବେ ଏପରି ଭୁଲ୍‌କାମ କରିବି ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—(ସୁଦାମାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ସିଂହାସନ ଛାଡ଼ି ଦୌଡ଼ି ଯାଇ କୋଳ କରି ଆଣି ସିଂହାସନେ ବସାଇ) ଏ କିଏ, କିଏ ଭାଇ ? ସୁଦାମା ! ମୋର ପ୍ରାଣର ସଖା ସୁଦାମା ଭାଇ ! ମୁଁ କ'ଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏଡ଼େ ପିତା ଲାଗୁଥିଲି ଯେ ମୋତେ ଦେଖି ଫେରି ଯାଉଥିଲ ?

ସୁଦାମା—(କାକୁତି ମିନତିର ସହିତ ଅରବା)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— (ଗୀତ)

(ଜୀବନ କୁଞ୍ଜ କୁଟୀର ବୃନ୍ଦେ)

କେମନ୍ତେ ପଡ଼ିଲି ମନେ ସଖା ତୁମ୍ଭର ।

ନ ପାସୋରି ମୋତେ

ହଜେ କଲ ମୋ ପୁର । ଘୋଷା ।

ସଖା ! ସତେ କ'ଣ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ମନରେ ଥିବି ବୋଲି ମୋ ମନରେ ପ୍ରତେ ନ ଥିଲା, କିପରି ମୋତେ ମନେ ପଡ଼ିଲି ?

ସୁଦାମା—ଆପଣଙ୍କ, ନା, ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଯୋଗେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଛି ଛି, ସଖା ! ଏ କ'ଣ, ଆପଣଙ୍କ, ତୁମ୍ଭଙ୍କ କାହାକୁ କହୁଛ । ମୁଁ କ'ଣ ସେହି ପୂର୍ବର ସଖା-ପଦବାଚ୍ୟ ନୁହେଁ ।

(ଗୀତ)

କିବା ପଥ ବଣା ହୋଇ ଆସିଲ ଏଥେ ଚଳାଇ,
କିବା ସୁଯୋଗରେ ପାଇ ଥିଲଟି ଭେଟିବା ମୋର ।୧।

ସଖା ! କ'ଣ କୁଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲ ବାଟ ବଣା ହୋଇ ଏଆଡ଼କୁ ଚାଲି ଆସିଲ ? ଆଜ ମୋର ସୁପ୍ରଭାତ ଯେ, ତୁମ୍ଭ ପରି ସଖାର ମୁଖ-କମଳ ଦର୍ଶନ ଓ ପଦରଜ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା, ସଖା ଅଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ମୋତେ କଥଣ ଏକାବେଳକେ ଭୁଲିଗଲ ।

(ଗୀତ)

ତୁମ ପରି ସଖୀ ମୋତେ ଭୁଲିଛନ୍ତିଟି ନା ସତେ,
ସେ କଥା କହ ତୁରିତେ ସଂଶୟ ଯାଉ ମନର । ୨ ।

ସଖା ! ତୁମ୍ଭ ପରି ତ ସଖୀ ମୋତେ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି ? ମୋ କଥା ତାଙ୍କ ମନେ ପଡ଼େ ?

ସୁଦାମା—ସେହି ସୁମତି ଯୋଗେ ତ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ନା ତମ ପାଖକୁ ଆସିଲି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଖୀ ଭଲରେ ଅଛନ୍ତି ତ ? ସାତ୍ୟକି ! ଶୀଘ୍ର ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଖବର ଦିଅ, ସୁନା ଝରିରେ ପାଣି ଆଣି ସଖାଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତୁ !

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ସୁମତି ! ତୁ କି ବିପଦରେ ଆଣି ମୋତେ ପକାଇଲୁ, ଏଠୁ କିପରି ଉଦ୍ଧାର ହେବି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ପ୍ରିୟେ ! ଯାଙ୍କରି କଥା କହୁଥିଲି, ଶୀଘ୍ର ଚରଣଧୌତ କରିଦିଅ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ହଉ ନାଥ !

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ସୁମତି, ତୁ ମୁଣ୍ଡଣୀଯୋଗେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଟ ମହାଦେଈ ଏ କାଙ୍ଗାଳର ପଦ ଧୋଇ ଦେବେ, ମୁଁ କି ଅପ୍ରାଧ କମାଇଲି ! ଗୋଡ଼ ପୁଣି ମଳି ବସି ଫାଟି ଆଁ କରିଛି । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ନା କେଭେ ହେବ ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସଖା ! ରୁକ୍ମିଣୀ କ'ଣ ତୁମ୍ଭର ସଖୀ ନୁହନ୍ତି ?

ନାରଦ—ପ୍ରଭୋ ! ପୁଜ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ମାତା ପଦଧୌତ କାହିଁକି କରିବେ ମୋତେ ଆଦେଶ ହେଉ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ମୋତେ ସେ ଆଜ୍ଞା ହୋଇଛି ।

ସୁଦାମା -(ସ୍ୱଗତ) ହା ବିଧାତା । ଜଗତର ମାତ ମୋର ପଦ ଧାରଣ ପୂର୍ବରୁ ଏ ପୋଡ଼ା ପିଣ୍ଡରୁ ପ୍ରାଣବାୟୁ ଉଡ଼ି ନ ଯାଇ କାହିଁକି ରହିଛି ।

(ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ପଦ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ ଓ କାନରେ ପୋଛିବା)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଖା ! ତୁମ୍ଭେ ଆସିଲ; ସଖୀ ତୁମ୍ଭ ହାତରେ କିଛି ଅପୂର୍ବ ସମ୍ଭାର ଜିନିଷଟାଏ ଦେଲେ ନାହିଁ ।

ସୁଦାମା—[ସ୍ୱଗତ] ମଲି ଏଥର,ଏ ତ କ'ଣ ଖୋଜେଣି ହେଲେଣି । ଏ ପ୍ରାଣ ଗଲେ ତ ସେ ଖୁଦଗଣ୍ଠିକ କାଢ଼ିବ ନାହିଁ, (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ପ୍ରଭୁ ! ମୁଁ କାଙ୍ଗାଳ କ'ଣ ପାଇବ ଯେ ଆଣିବ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ତା ସତ, ତେବେ ସଖୀଙ୍କ ସ୍ନେହ ତ ଭାର । ସେ ମୋ ପାଇଁ କିଛି ପଦ୍ଧ ନ ପାଇଲେ ତେବେ ଖୁଦମୁଠା କରି ଦ'ଣ୍ଠା ଭଜି ଦେବେ ନାହିଁ, ମୁଁ ପଢ଼ିଲା ସମୟରେ କେତେ ଥର ତାଙ୍କ ହାତରୁ ଖୁଦଭଜା ଖାଇଛି ।

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ଭଗବାନ୍ ! ଏଇଥର ସରିଲା, ଏଇଥର ମଲି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଖୀ ତୁମ୍ଭେ ହୋଇଛ ଯେ, ବୋଧହୁଏ କିଛି ଆଣିଛ । ମୋତେ ଲୁଚାଉଛ, ତମ ଲୁଗା କାଢ଼ିଲ ? (ଖୁଦଭଜା କାଢ଼ି ନେଇ । ସେଥିରୁ ମୁଠାଏ ଓ ଅନ୍ୟ ମୁଠା ଖାଇବା ସମୟେ ରୁକ୍ମଣୀ ହାତଧରି ପକାଇ)

ରୁକ୍ମଣୀ—ଥାଉ; ଥାଉ, ନାଥ ! ଥାଉ ଏ କ'ଣ କରୁଛନ୍ତି ? ସଖୀତ ତୁମ୍ଭର ସେଇ ମୁଠିକରେ ସମସ୍ତ ଦ୍ୱାରକା ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧିକାରୀ, ପୁଣି କ'ଣ ଅଛି ବୋଲି ? ଅବଶିଷ୍ଟ ଯାହା ଖୁଦ ଅଛି ତାହା ମୋର ଭାଗ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ- ରାଜନ୍ୟବର୍ଗ ! ଆଜ ଏତିକରେ ସଭା ଭଙ୍ଗ ହେଉ, ସଖା ଚାଲ; ବାଟ ଚାଲି ଆସିଛ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ କରିବ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରୁକ୍ମଣୀ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ପ୍ରିୟେ ! ସଖା ସୁଦାମାର ମୋ ନିକଟ ଆସିବା କାରଣ ବୁଝି ପାରିଲଣି ?

ରୁକ୍ମଣୀ—ବୋଧହୁଏ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ଆସିଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ତା ନୁହେଁ, ସଖି ! ସେ ନିତାନ୍ତ ଧନ ହୀନ ଗରିବ । ସୁମନ୍ତ ତାଙ୍କୁ କିଛି ଧନ ଆଶାରେ ଏଠିକି ପଠାଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସଖା ସେ କଥାକିଛୁ ନାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଧନରେ ସେତେ ଆଶା ନାହିଁ ।

ରୁକ୍ମଣୀ—ତେବେ ନାଥ, ମୋତେ କଣ କହୁଛନ୍ତି ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଦେବି ! ମୋର ଇଚ୍ଛା ତୁମ୍ଭେ ପୂରଣ କରିବ ।

ରୁକ୍ମଣୀ—ତେବେ କି ଆଜ୍ଞା ଦେଉଛି ଦେଉ; ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ଏ ଅଧୀନା ପ୍ରତିପାଳନ କରିବ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭେ ଚରାଚରର ପାଳନକର୍ତ୍ତ୍ରୀ; ସ୍ୱୟଂ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା, ତୁମ୍ଭେ କିଛିଦିନ ନିମିତ୍ତ ସଖାଙ୍କ ଗୃହରେ ବାସକଲେ ସଖାର ସମସ୍ତ ଅଭାବ ମୋଚନ ହୋଇଯାନ୍ତା ।

ରୁକ୍ମଣୀ—ଏକ୍ଷଣି ଯିବି ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ନା ସଖୀ, ସଖା ବିଦାୟ ହୋଇଗଲେ ପଛରେ ଯିବ । ଏଇତ ସଖା ପ୍ୟାଡ଼ିକୁ ଆସୁଛନ୍ତି ।

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ଆହା ସଖାଙ୍କଠାରୁ ଏତେ ଆଦର ଏତେ ସ୍ନେହ ପାଇବି ବୋଲି ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା । ଏ ଦରିଦ୍ରଠାରେ ଏତେ ସ୍ନେହ, ଏତେ ଆଦର ନ ହେଲେ କି ଦୀନବନ୍ଧୁ ନାମ ବୋଲାଇ ଥାନ୍ତେ ! ମୋର ତ ସବୁ ସୁଖ ହେଉଛି, ସାଡ଼େ ଯେ ସୁମନ୍ତ କଣ ଅବସ୍ଥା ହେଉଥିବ ସେ କଥା ଭାବିଲା ବେଳକୁ ମନ କଣ ହୋଇ ଯାଉଛି । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ସଖା ! ମୋର ଗୋଟିଏ ନିବେଦନ ସେନା କରନ୍ତୁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଖା କି ନିବେଦନ ।

ସୁଦାମା—ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସି କେତେଦିନ ବହୁ ସୁଖରେ ରହିଗଲିଣି, କିନ୍ତୁ ସଖୀ ତୁମ୍ଭର ମୋ ଲାଗି ବଡ଼ ଭାବନାରେ ଥିବେ । ସେଥିଯୋଗୁଁ ବିଦାୟ ନେବାକୁ ଆସିଲି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ବର୍ତ୍ତମାନ, ଗୋଟାଏ କଥା, କେଇଟାଦିନ ରହିଲ ଯେ, ଆଉ ଚାରିଦିନ ରହିଯା ଯିବ ତ । ଆଉ ପୁଣି ଯାଇ କେବେ ଦେଖା ହେବ, ସଖୀ ଏକା ତୁମ୍ଭ ବିହାନେ ଦୁଃଖ ପାଉଥିବେ ନାହିଁ । ଯିବାକୁ ଯେତେବେଳେ ବାହାରିଲଣି ଯାଅ, ପୁଣି କେବେ ଆସିବ କହିଲ ?

ସୁଦାମା—ଯେଉଁଦିନ ତମର ଡୋର ଲାଗିବ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଖୀଙ୍କୁ କହିବ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଖୁଦଭଜା ଖାଇ ଧନ୍ୟ ହେଲି ।

ସୁଦାମା—ହଉ ବନ୍ଧୁ ! କହିବ ଆଉ ସଖୀ—

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ହଁ ସଖୀ ସବୁବେଳେ ଭାବ ହେଉଥିବେ ଆଉ ବଳାଇବା ମୋର ଉଚିତ ନୁହେ ।

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) କ'ଣ କରିବି, ଏ ତ କଥା ବୁଦାଇ ଦେବେ ନାହିଁ । ମୋ ପାଟିରୁ ନ ଶୁଣୁଣୁ ଆଗକରି ମାଡ଼ ବସୁଛନ୍ତି ମୁଁ ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଧନ ବା କପରି ମାଗିବି । ନାହିଁ ମାଗିବି ନାହିଁ, (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ସଖା ! ମୁଁ ଆସୁଛି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଯେପରି ଅଳ୍ପଦିନେ ଦେଖାହୁଏ, ତା'ର ଚେଷ୍ଟା କରିବ ।

ସୁଦାମା—ମା ! ତେବେ ମୁଁ ବିଦାୟ ନେଉଛି !

ରୁକ୍ମିଣୀ—ସଖୀଙ୍କୁ କହିବ ତାଙ୍କ ସଖାଙ୍କ ପାଇଁ ଖୁଦଭଜା ଦେଲେ ମୋପାଇଁ କିଛି ଦେଲେ ନାହିଁ, କହିବେ ମୁଁ ବି ସେଥିରୁ ମୁଠାଏ ଖାଇ କୃତାର୍ଥ ହୋଇଛି ।

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) କହିବି କହିବି କହି ପାରିଲି ନାହିଁ, ମନକଥା ମନରେ ରହିଲା, ଦବାକଥା କାହାରି ଭୁଣ୍ଡରେ ତ ନାହିଁ, ନା, ମାଗିବି ନାହିଁ । ପଛେ ବାରମ୍ବାର ବୁଲି ଏ ଓଳି ସେ ଓଳି ଭିକ-ମାଗିବି । କେଭେ ମାଗିବି ନାହିଁ । ସୁମତି ପଛେ ଯାହା କହିବାର କହୁ [ପ୍ରକାଶ୍ୟେ] ସଖା ! ମୁଁ ଗୁଲିଲି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଖା ! ସେ କଥା ତ କେତେଥର କହି ସାରିଲଣି, ଜଣାଗଲା; ଖାଲି କ'ଣ ଯିବ; ଗୋଟାଏ କିଛି ପରିଚୟ ନେଇଯାଅ ସଖୀଙ୍କୁ ଦେବ, (ଗଳାରୁ କୌସ୍ତୁଭମାଳଟି କାଢ଼ି) ନିଅ ଏ ମାଳାଟି ନିଅ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ଏ ମାଳା ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ, ଯିଏକୁ ଯାହା କହିବ ତା ଦେବ, କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ କରି ରଖିଥିବ ।

ସୁଦାମା – ହଉ ପ୍ରଭୁ ଆସୁଛି, ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ମୋତମାଳ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଗୀତ)

(କି ଯଶ ପଡ଼ିଲା—ବୃତ୍ତେ)

ସଖା ନେଲି ମେଲଣି

ତବ ସ୍ନେହେ ହୋଇ ବନ୍ଧା ଜନ୍ମ ସାର୍ଥ କଲଣି ।
ମୁଁ ମୂଢ଼ ମୂର୍ଖ ଅଜ୍ଞାନୀ, କ୍ଷମା ଦେବ ଜ୍ଞାନମଣି
ତବ ଶ୍ରୀଚରଣେ ଋଣୀ ଆଜୁଁ ମୁହିଁ ହେଲଣି । ୧ ।
ହେ ପ୍ରଭୁ କରୁଣାମୟ, ଦାସେ ଥିବେଟି ସଦାୟ
ଏ ନଗରୀରେ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅ ଯେବେ ଦେଲଣି । ୨
ପ୍ରଭୁ ! ସଦାହିନେ ଯେପରି ଆପଣଙ୍କ ପଦ୍ମପାଦେ
ସ୍ଥାନ ପାଇବି ଏହି ମୋର କାମନା ।

ନାରଦ – ପ୍ରଭୁ ! ମୁନି ଋଷିମାନେ ଜଙ୍ଗଲରେ ଫଳମୂଳ ଖାଇ କେ ଅବା ନିରାହାରରେ ବାୟୁ ସେବନ କରି ଆପଣଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଏ ତ ସାମାନ୍ୟ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ୱୟଂ ଯାଙ୍କର ପଦଧୌତ କରି ଦେଲେ, ଆଉ ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ-ମାଳା ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ, ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଦେବର୍ଷେ ! ସୁଦାମାର ମୋ ନାମ ଛଡ଼ା ଆଉ କାହିଁରେ କାମନା ନାହିଁ । ସେ ମୋତେ ଭକ୍ତିରେ କିଣି ନେଇଛି । ଯଦି ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକର ତା'ର ଅନୁଗାମୀ ହୁଅ ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(କମଳ ଅପା ଫାର୍ଣ)

ପୁରୁଷ—କହ କମଳ ଅପା ଟୋ
କମଳା ଯୋଡ଼ି କେତେ ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ନେଲା ମୁହିଁ ବିଶୁ ନାହିଁ
କିଆଁ ଫଟାଉଛୁ ମୋତେ । ପଦ ।
ପୁ—ଆଲୋ ନେଲା ଲୋକ କେଉଁ ଭଳି
କହିଲୁ ଭଲ ଛଇଳ ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୁଣିବୁରେ ଗାତଚୁଲି
ରସିକ ରସନ୍ତି ଏଥେଁ ।

ପୁ—କମଳାକ୍ଷୀ ଚୋ କମଳା,
କେମନ୍ତେ ସ୍ୱାଦଟି ଭଲ,
ସ୍ତ୍ରୀ—ନଗଦ ପାଚଲ ତୋଳା
କଣ୍ଟ ବୁନ୍ଦେ ରସ ଯେତେ ।
ପୁ—ସେ ରସ ପିଇବା ପାଇଁ
ମନ ମୋର ହାଇଁପାଇଁ,
ସ୍ତ୍ରୀ—କମରୁ ଟଙ୍କା ପିଠାଇ
କଥ ବାଛୁ ହାତେ ହାତେ ।
ପୁ—ଆଜକ ଦେଇଥା କାଲି,
ଟଙ୍କା ନେବୁ ଆରଓଲି,
ସ୍ତ୍ରୀ—ରଖିଥା ତୋ ଭଳାଭଳ
ଖାଇଲା ମୁହଁଟି ସତେ ।
ପୁ—ଯେବେ ହେବ ହାତପୁରା
ତହିଁ କ କସ ତୋ ଗୁରା,
ସ୍ତ୍ରୀ—ସେ ଆଶ ଛାଡ଼ ଛତରା
ଖଣ୍ଡା କଗୁଡ଼ବ ମାଥେ ।

ପୁ ହଇଲେ ! କମଳ ଅପା ଯେବେ ତୋ ପସରା ମୁଁ ଯବରଦସ୍ତ ଧରିବ ?

ସ୍ତ୍ରୀ—ଜାଣିଥା, ଏ ପିତଳଖଣ୍ଡୁରେ ତୋ ତାଳୁ କଣା କରିବ ।

ପୁ—ମୁଁ ମରଦଟାଏ, ତୁ ମାଇକନିଆଟାଏ, କ'ଣ ବଳାଇ ପିବୁ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଆରେ ଯା ରେ ମୁଁ କେତେ ମରଦ ଦେଖିଛୁ । ତୁ ଆମ ଗୋଡ଼ ମୋଡ଼ବୁ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁମନ୍ତ—ହା ଦଇବ । ମୋର ଏ ପୋଡ଼ା କର୍ମରେ ଏଇଆ ଲେଖିଥିଲୁ ! ସେ ତ ଜମା ମଙ୍ଗୁ ନ ଥିଲେ କାହିଁକି ବାଧ୍ୟକରି ପଠାଇଲ । ଅଧିକ ଖାଇବାକୁ ମନକରି ଏବେ ଝୁହିଁ ଝୁହିଁ ଆଖିରୁ ପାଣି ମଲଣି ।

(ଗୀତ)
(ପଦ ଆଉ—ବୃତ୍ତେ)

ଝୁହିଁ ଝୁହିଁ ଆଖି ଲୁହ ଆଖି ଜଣେ ମଲଣି । ପଦ
କ ଧନରେ ହୋଇ ବାଇ,
ନାଥଙ୍କୁ ଦେଲି ପଠାଇ
ନ ଫେରିଲେ କାହିଁପାଇଁ,
ଯୁଗ ଗୋଟା ହେଲାଣି । ୧ ।

ମୁଁ ପାପିଷ୍ଠ କ'ଣ କଲି, ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧେ କାହିଁକି ତାଙ୍କୁ ପଠାଇଦେଲି । କ'ଣ ଅଭିମାନ କରି ରହିଲେ ।

(ଗୀତ)

ଅବା ପଥ ବଣା ହୋଇ
କେଣିକି ଗଲେ ଚଳାଇ,
କେଉଁ ପ୍ରେମିକା ବଳାଇ
ବଶ ତାଙ୍କୁ କଲଣି । ୨ ।

ଆଉ କ'ଣ କେଉଁ ରସିକାର ପ୍ରେମ ଫାନ୍ଦରେ ପଡ଼ି ଏ ଅଭାଗିନୀକୁ ପାସୋରି ଦେଲେଣି । ନା ମନ ତ ମାନୁ ନାହିଁ । ସେ ତ ସେପରି ଲୋକ ନୁହନ୍ତି ।

(ଗୀତ)

କୃଷ୍ଣ ହେ ଜୀବନ ସଖା
ମୋ କାନ୍ତକୁ କର ରକ୍ଷା ।
ସଭିରେ ପାଇବ ଦେଖା
ହଂସା ଉଡ଼ିଗଲାଣି । ୩ ।

ହେ ହରି ! ହେ କୃଷ୍ଣ ! ହେ ସଖା ! ତୁମ୍ଭେ ମାତ୍ର ମୋହର ସାହା । ମୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଶୀଘ୍ର ଫେରାଇ ଆଣନ୍ତୁ ।

ଛଦ୍ମବେଶୀ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ଗୀତ ।
(ହାଇରେ ଦାରୁଣ ଦଣ୍ଡ—ବୃତ୍ତେ)

ପୀରତି ବନ୍ଧନ ବଡ଼ ଖିଷଣଟି ଜଗତେ ।
ଅନୁଭବୀ ଜାଣେ ତାହା ଆନ ନ ଯିବେ ପରତେ । ୧ ।
ଯେସନେ ଚୁମ୍ବକେ ଲୁହା,
ତେସନ୍ତେ ନର-ନାରୀ ମାୟା,
ସେ ଭାବେ ବନ୍ଧା ଯା ହିଆ
ବଚ୍ଛେଦେ ତା ହୃଦ କରତେ । ୨ ।

ସୁମନ୍ତ—ଆହା ! ଏ ମାଇପିଟି କିଏ କେଡ଼େ ବିକଳରେ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ଆସୁଛି । କିଏ ଝିଅ ! କୁଆଡ଼େ ଆସୁଛୁ ?

ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ—ମା, ମୁଁ ଜଣେ ଦରିଦ୍ରା, ମୋତେ ଟିକିଏ ତୋ ଘରେ ଆଜି ସ୍ଥାନ ଦେବୁ, ମୁଁ ସକାଳୁ ଉଠି ଚାଲିଯିବି ।

ସୁମନ୍ତ – ଝିଅ ତୋ ଘର କେଉଁଠି ?

ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ମା, ମୋ ଘର ବହୁତ ଦୂର, ପୋଡ଼ା କରମ ତ କ'ଣ କହିବି ?

ସୁମନ୍ତ—ତମର ଗେରସ୍ତ ଅଛନ୍ତି ?

ସନ୍ନ୍ୟା—ସେ କଥା ତୁଣ୍ଡରେ ଧରନା ମା, ତାଙ୍କର ଜ୍ୱାଳାରେ ଏତେ ସହି ।

ସୁମନ୍ତ—ତମ ରୂପ ତ ଏପରି, ସେ କାହିଁକି ଅନାଦର କଲେ ।

ସନ୍ନ୍ୟା—ମା' ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ସେଇଆ, ତମର ଗେରସ୍ତ ଅଛନ୍ତି ?

ସୁମନ୍ତ—ହଁ ଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦ୍ୱାରକାକୁ ପଠାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଝୁରି ଝୁରି ଥକିଲଣି ।

ସନ୍ନ୍ୟା—କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ମୋତେ ଟିକିଏ ଆଶ୍ରା ଦେ ।

ସୁମନ୍ତ—(ସ୍ୱଗତ) କ'ଣ କରିବି, ଅତିଥିଙ୍କୁ ଅନାହାରରେ କିପରି ରଖିବି, ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ କି ପାପ କରିଥିଲି ଏ ଜନ୍ମରେ ଏ କଷ୍ଟ ଭୋଗିବାକୁ ହେଉଛି, ମୁଁ ତ ଦି'ଦିନ ହେଲା ଅନାହାର,ଏଙ୍କୁ ବା କ'ଣ ଦେବି । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଝିଅ ତମେ ବସ ମୁଁ ଟିକିଏ ଆସେ ।

ସନ୍ନ୍ୟା—ମା ! ଏ ସମୟରେ କୁଆଡ଼େ ଯିବ ?

ସୁମନ୍ତ—ଘରେ ପାଣି ନାହିଁ, କାଠ ନାହିଁ, ଆଣିବାକୁ ଯିବି ।

ସନ୍ନ୍ୟା—ମୋତେ ଭଣ୍ଡାଇବାକୁ ବସିଛ, ମା, ସେଉଁଥି ପାଇଁ ମନରେ କଷ୍ଟ ସେ ଆଶା ଭଗବାନ୍ ଅଚିରେ ମେଣ୍ଟାଇ ଦେବେ । ନିଅ ମୋ କାନିରେ ମୁଠିଏ ଚାଉଳ ଅଛି ତାକୁ ରାନ୍ଧି ଉଭୟେ ଖାଇବା । ସକାଳେ ଯେଣେ ଇଚ୍ଛା ଯିବି ।

ସୁମନ୍ତ—ମା, ଏ କ'ଣ, ଏ କ'ଣ ? ମୁଁ ସିନା ତୁମର ଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତି, ତୁମ୍ଭେ ଓଲଟି ମୋତେ ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଛ ।

୭

ସନ୍ନ୍ୟା—ମା ! ଯଦି ସେପରି ଭାବ ମନରେ ଆଣିବ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଯାଉଛି ।

ସୁମନ୍ତ—ନା ମା ! ଆ ଆ, ତୁମର ଇଚ୍ଛାମତେ ନିଶ୍ଚୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବି ।

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଇନ୍ଦ୍ରସଭା)

ଇନ୍ଦ୍ର -ଦେବବୃନ୍ଦ ! ଗତରାତ୍ରେ ଶୋଇଛି ମୁଁ ଶୟନ ମନ୍ଦିରେ, ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ୱପନ ଦେଖିଲା ମୋର ଦୃଷ୍ଟି, ତାହା ଶୁଭ କି ଅଶୁଭ ନ ପାରୁଛି ଜାଣି ।

ଦେବଗଣ—କି ସ୍ୱପନ ଦେବରାଜ ! ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ ଥରେ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀ ଜଣେ ଭକ୍ତିବଳେ କିଣିଅଛି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମନ, ତେଣୁ ସନ୍ଦେହ ଉପୁଜେ ମୋ ମନେ, ନ ମାଗେ ତ ସେହି ଭକ୍ତ ମମ ଇନ୍ଦ୍ରପଦ ଗୋଟି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟେ ।

ଅଗ୍ନି—ପୁରନ୍ଦର ! ସ୍ୱପ୍ନ କଥା କେବେ କି ବିଶ୍ୱାସ ଯୋଗ୍ୟ ? (ନେପଥ୍ୟେ ବୀଣାନାଦ)

ବରୁଣ—ଏହି ତ ଶୁଭେ ବୀଣାନାଦ, ଦେବର୍ଷି ଆସୁଛନ୍ତି ପରା ?

ଅଗ୍ନି—ଆସନ୍ତୁ ବୁଝିବା ସବୁ । (ନାରଦଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେବର୍ଷେ ! ଜାଣ କିଛି ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଖବର, ଶୁଭାଶୁଭ ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ ଥରେ ।

ନାରଦ—କି କହିବି ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁର କଥା, ଅବନ୍ତୀର ଜଣେ ଭିକ୍ଷୁକ, ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଥିଲା କେବେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବାଲ୍ୟସଖା, ଭକ୍ତିବଳେ ମନାଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେ ନେଇ ଅଛି ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗର ମାଳା ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ସତ ତେବେ ଅଛି ତହିଁ କିସ ?

ନାରଦ ସେ ମାଳାରେ ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ଅଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଯଦି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଇନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଯାହା ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବ ତା ଅନାୟାସେ ହୋଇ ପାରିବ ।

ଇନ୍ଦ୍ର— ଗୀତ

(କି ବୁଦ୍ଧି କରିବି—ବୃନ୍ଦେ)

(ଦେବେ) – ସରିଲା ସମ୍ପଦ ମୋର,
ଅକସ୍ମାତ କାହୁଁ ଆସି ପଡ଼ିଲା ବିପଦ ।୧।
ଦେବବୃନ୍ଦ ! ବର୍ତ୍ତମାନ କ'ଣ କରିବି ?

(ଗୀତ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗମାଳା   ଦେଲେ ସୁଦାମାର ଗଳା,
ନଷ୍ଟେ ବୁଡ଼ିଲ ମୋ ଭେଳା
ସନ୍ଦେହ ବୁଡ଼େ ହୃଦରେ ।୧।

ଦେବର୍ଷେ ! ଭୂମ୍ୱର ମୋର କ'ଣ ଏତକ ? ଆଉ ସ୍ୱର୍ଗ-ସୁଖ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ନାହିଁ ।

ନାରଦ—ଦେବରାଜ ! ତା'ର ଉପାୟ କରିବ ଯେପରି ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରୁ ମାଳାଟି ଅପହରଣ ହୋଇ ଆସିବ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—   (ଗୀତ)

କହ ଦେବ କି କରିବି,   କେମନ୍ତ ମାଳା ହରିବି
ହୃଦେ ନ ପାରୁଛି ଭାବି
ଦିଅ ମୋତେ ଭେଦରେ । ୨ ।

ଦେବର୍ଷେ ! ଉପାୟ ଦିଅ, କି କୌଶଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରୁ ମାଳା ଆଣି ପାରିବି ।

ନାରଦ—ଦେବରାଜ ! ମାୟା କାମିନୀମାନଙ୍କୁ ପଠାନ୍ତୁ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପଥରେ ପ୍ରେମାକାଙ୍କ୍ଷା ଦେଖାଇ ମାଳାଟି ନେଇ ଆସିବେ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେବର୍ଷେ ! ଯଥାର୍ଥ କହିଛନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ମାୟା କାମିନୀମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ଆଦେଶ ଦେଉଛି, ସେ ଶୀଘ୍ର ତା'ର ପ୍ରତିକାର କରନ୍ତୁ, ଆଜି ଏତିକରେ ସଭା ଭଙ୍ଗ ହେଉ ।

—o—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଗୀତ)

(କରେ ଶୁଖୁ ନାହିଁକି—ବୃତ୍ତେ)

ମାଳତୀ   କରେ ଗାଡ଼-ପଣାଟି
(ଚୂଲପଣାଟି) ମତ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ମଧୂ—ନ ବୁଝି ଅବସ୍ଥା   କଥା ହେଉ ଖପା
ମୁଁ ଅରଜ ପାରିବ ଅବା କାହିଁ ।

ମାଳତୀ—ଭିକ ମାଗିବାକୁ   ଗଣ୍ଡି ଚକ୍ତୁ ନାହିଁ
ଗୋଟେ ବେଳରେ ବାନ୍ଧଲୁ କାହିଁ ପାଇଁ ।

ମଧୂ—ସେତେବେଳେ ଗୋଡ଼   ଚଳୁଥିଲ ମୋର
ସ୍ୱପ୍ନରେ ଭୁ କି ଦେଖିନାହୁଁ । ୧ ।

ମାଳତୀ—ନଈଶୁଆ ଯେବେ   ଅଛୁ ଭଲଗତ,
ବାର ଗାଁ ବୁଲି ଆଣ ଭିକ୍ଷାମୁଷ୍ଟି ।

ମଧୂ—ଯଷ୍ଟି ଧରି ଠିଆ   ହେବା ଶକ୍ତି ନାହିଁ,
ମାରିପକା ହେଲେ ଜୀବ ଯାଉ ।

ମାଳତୀ—ଆଜ ପିଟିପାଟି   ଦେବି ସାଗ କରି,
ଲୋଭାନାହିଁ ମୋ ଘଇତା ତୋହପରି ।

ମଧୂ—ହେ ଭଗବାନ   ନିଅ ଏ ପରାଣ
ନ ସହି ପାରିବି ସ୍ତ୍ରୀର ଦାଉ ।

ମାଳତୀ—ହାଇରେ ଖଣ୍ଡିଆ,କେଉଁ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଡାକୁଛୁ ? ଭଗବାନ୍ ତୋ ବାରିତଳେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି କି ? ତୋ କଥା ଶୁଣି ଦଉଡ଼ି ଆସିବେ । ଗାତପଣା ଆଜ ଗାତକୁ ଯା ।

ସୁଦାମା—ହାଁ, ହାଁ, ଏ କ'ଣ ? ମରିଯିବ, ମରିଯିବ ।

ମାଳତୀ—କଏ ରେ ନଈଶୁଆ, କଜଳପାତିଆ ଭଲଲୋକ ହୋଇ ଆସିଲୁ ।

ସୁଦାମା – ବାପରେ ! ଏତ କାଳଭୈରବୀ, ମୂର୍ତ୍ତିଟି କଏ, ହିସାବ କରି ମାର ।

ମାଳତୀ—ହିଁ, ମୁଁ ଭୁଲିଛି, ଏକ ଦୁଇ ତିନ ।

ସୁଦାମା—ହାଁ ହାଁ, ଏ ତ ପକ୍କା ମାଇକିନିଆ । କହେ ମୁଁ କ'ଣ କହିଲି ହିସାବ କରି ଗଣିକରି ମାର, ବିଚରା ମରିଯିବ ।

ମାଳତୀ—ତୁ ଗୋଟାଏ କ'ଣ ବୋକା ନା ତମ ବଂଶରେ କଏ ବୋକା ଥିଲା ! କରେ ସେ ମଲେ ଭଲ ।

ମଧୂ—ଓହୋ, ଗୋସେଇଁ ! ମୋତେ ମାରି ପକାଇଲା ହୋ ।

ମାଳତୀ—ମଲୁ ମୋ ସୁଆଗ, ଗୋସେଇଁଙ୍କ ଲାଖଣଜରେ ମୋ ଘର, ମୋତେ ଉଠେଇ ଦେବେ । ମୋତେ ପୁଲିସରେ ଦେବେ । ନଈଶୁଆ ପାଟି ଧରି ଖରି ଦିଅନ୍ତୁ ।

ସୁଦାମା —ଥାଉ ଥାଉ, ଯାହା ମାରିବାର ତ ମାରିଲଣି ।

ମାଳତୀ—ଏଇଟା କଏରେ, ଆମର ଘଇତା ମାଇପ କଥାବାର୍ତ୍ତା ପଡ଼ିଛି, ତୋର ପାଟି ପିଟାଇବାର ଦରକାର କ'ଣ ?

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ ତ ଏଣ୍ଡୁଟିଏ ହେଲିଣି; ଘଇତା ମାଇପ ଏପରି ହେବା କେବେ ଦେଖିନାହିଁ, ଧନ୍ୟ ତମ ଘଇତା ମାଇପ କଥାବାର୍ତ୍ତା !

ମାଳତୀ—ହଇହେ, ଏ ଖଣ୍ଡିଆକୁ ଘରୁ ବାହାରେଲା ବେଳେ ମଣ ଫୁଲାଇ ବେଢ ଉପରେ ବସୁଥିଲ; ଏତେବେଳକୁ ଚୁପ, ପେଟ ତ ପୋଡ଼ି ଯାଉଛି, ମୁଁ କ'ଣ ବୁଝିବି ?

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ବାସ୍ତବିକ କଥା, ସୁମନ୍ତ ସିନା ଏଇ ପେଟଲାଗି ମୋତେ ଦ୍ୱାରିକା ପଠାଇଥିଲା । ପେଟ ପୋଡ଼ିଗଲାରୁ ସବୁ ଶେଷ, ଆଚ୍ଛା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଯେଉଁ ମାଳାଟି ଦେଇଥିଲେ ତା'ର ପରୀକ୍ଷା ତ ଶକ୍ତି ? ତେବେ ଏଇଆକୁ ଦେଇ କଷ୍ଟରୁ ମୁକ୍ତ କରାଇବି । ମୁଁ ତ ସବଳ ଅଛି, ପଛେ ଭିକ୍ଷାମାଗି ଉଦର ପୂରଣ କରିବି । (ମାଳା ପ୍ରଦାନ ଓ ମଧୁ ମାଳ ପାଇ ସୁସ୍ଥକାୟ ହୋଇ ସୁଦାମାର ଚରଣ ଧରି ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପ୍ରଣିପାତ)

ନାରଦ—(ହଠାତ୍ ପ୍ରବେଶି ହାତଧରି ପକାଇ) ଏ କ'ଣ, ଏ କ'ଣ, ଦିଅ ନାହିଁ, ଦିଅ ନାହିଁ, ଏହାଦ୍ୱାରା ତୁମ୍ଭେ ଇନ୍ଦ୍ରତ୍ୱ ଭୋଗ କରିବ ।

ସୁଦାମା—ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ! ତୁମ୍ଭେ ଯା କହିଲ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭର ଲୋଭ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ ।

ମାଳତୀ—ଆପଣ କିଏ ? ମୁଁ ପାପିଷ୍ଠା ଅହଙ୍କାରରେ କେତେ ଗାଳି ଦେଲି । ମୋ ଦୋଷ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ । (ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପାଦଧରି ପ୍ରଣିପାତ)

ନାରଦ—ଧନ୍ୟ ସୁଦାମା ! ତୋ ନିକଟରେ ପରାଜିତ ନିଶ୍ଚୟ ହେଲି । ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ସୁମନ୍ତ ପୋଖରୀକୂଳେ ମାଠିଆ ଧରିକ ଗୀତ)

ଏ ପୋଡ଼ା କରମେ ବିହି ଏହା ଥିଲୁ କମ୍ପା ଲିହି ।
ନ ନେଇ ଅଲୋଡ଼ା ପ୍ରାଣ ହଟାଇଲୁ କାହିଁ ପାଇଁ । ୦ ।
ଅଭାଗା ହୋଇ ଗୁଣବେଶ, ରହିଲେ ଯାଇ ବିଦେଶ,
କୃହେ ଅତଥି ପ୍ରବେଶ କେମନ୍ତେ ପୂଜିବି ମୁହିଁ । ୧ ।
ଆଉ ଏ ନିର୍ଲଜ ପ୍ରାଣ, ରଖିନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
ସାକ୍ଷୀ ତୁହି ନାରାୟଣ ଏ ଜଳେ ଝାସିବି ଯାଇଁ । ୨ ।

ନାଥ ! କେବଳ ଏହି ଆଶା ରହିଲା । ମରିବା ପୂର୍ବରୁ ଥରେ ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ଦେଖିଥାନ୍ତି । ଯାହା-ହେଉ ପରଜନ୍ମରେ ଆପଣଙ୍କ ପୋଇଲି ହୁଏ, କୃଷ୍ଣ ହେ ! ସ୍ୱାମୀ ମୋର ମଙ୍ଗଳରେ ବାସ କରନ୍ତୁ, ଏଇଥର ବିଦାୟ ନେଲି, (ସଚକିତେ) ଏ କ'ଣ; କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପୋଖରୀଟା ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା, କାହିଁ ଟୋପାଏ ତ ପାଣି ନାହିଁ । ଏ ପୋଖରୀ ନା ମୃଗତୃଷ୍ଣା ଏ ଫଟା କପାଳକୁ ସବୁ ବିଡ଼ମ୍ବନା ।

[ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୋରୁଆବେଶେ ପ୍ରବେଶ]

ଗୀତ (ସବୁଦିନେ ବୃତ୍ତେ)

ମୋ ପ୍ରେମେ ବନ୍ଧା ଯେ ନର,
ମୁହିଁ ତା'ର କିଣା ଚାକର ।
ଭକ୍ତ ମୋର ପ୍ରାଣର ଧନ, ଭକ୍ତ ଲାଗି ସହେ କଷଣ,
ଭକ୍ତ ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ ଭକ୍ତ ସୁଖେ ସୁଖୀ
ଭକ୍ତ ଆଗେ ରହି, ଥାଏଁ ପଛରେ । ୧ ।

କଲେ ମାଉସି—ଏତେବେଳେ ଏକୁଟିଆ କେଣ୍ଡି ତ ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ନାହାନ୍ତି ଏଠି କ'ଣ କରୁଛୁ ?

ସୁମନ୍ତ—ଆଉ ହବ ନାହିଁ ଏପରି କଥା ତ କେବେ କାହିଁ ଦେଖି ନ ଥିଲି ।

ଗୋରୁଆ—ମାଉସି ! କ'ଣ ଦେଖି ନାହୁଁ, ଶୁଣି ନାହୁଁ ।

ସୁମନ୍ତ—ଯା'ରେ ତୋ ବାଟରେ ତୁ ଯିବୁ ମୋତେ ପଚାରିବା ଆବଶ୍ୟକ କ'ଣ ?

ଗୋରୁଆ—ମାଉସି ! କହ ମୋ-ରାଣଟି ?

ସୁମନ୍ତ—ଆରେ ବାଇଆ ! ରୁକ୍ମିଣୀ ବୁଢ଼ି ମରିବାକୁ ଗଲେ ପୋଖରୀକ ପାଣି ଶୁଖିଯାଏ ।

ଗୋରୁଆ—ହିଁ ଲୋ ମାଉସି; ଅଭାଗା ଛୁଇଁ ଦେଲେ ତ ମହା ମହା ସମୁଦ୍ର ଶୁଖିଯାଏ ।

ସୁମନ୍ତ—(ସ୍ୱଗତ) ଆହା ପିଲାଟିର ତ ବେଶ୍ ବୁଦ୍ଧି । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହିଁ ରେ ବାପ, ଏଡ଼େ ବଡ଼ ବୋଝ ନେଇ କେତେ ଦୂର ଯିବୁ ?

ଗୋରୁଆ—ମାଉସି ! ଏ ଗାଁର ସୁଦାମା ଗୋସାଇଁଙ୍କ ଘର କିଏ ?

ସୁମନ୍ତ - ହଇରେ ବାପ ସେ କାହାଁନ୍ତି ?

ଭରୁଆ—ମାଉସି ! ତୁ ତାଙ୍କ ଭୂଆସୁଣୀକି ?

ସୁମନ୍ତ—ହଁ ରେ ବାପ ! ସେ କେଉଁ ବାଟରେ ଅଛନ୍ତି ?

ଭରୁଆ—ଗୋସାଇଁ ଏ ଜିନିଷ ସବୁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ପଠାଇ ଅଛନ୍ତି, ଦେଖିଲାବେଳକୁ ତାଙ୍କ ଘରଣୀ ପୋଖରୀକୂଳେ ଠିଆ। ପୁଣି ଏକୁଟିଆ, ବାଃ ବାଃ ଆଛା ଭୂଆସୁଣୀ ତ।

ସୁମନ୍ତ—ହଁ ରେ କହିବା ବେଳ ପଡ଼ୁଛି, କରମ ପଡ଼ିଲାବେଳେ କୁକୁର ଗୋଇଠା ମାରେ, ତୁ ତ ମଣିଷ।

ଭରୁଆ—ମାଉସି ! ମୋର ଦୋଷ ମାଫ୍ କର, ମୋର ଭୁଲ ହୋଇଛି। ଆସ ଘରକୁ ଆସ, ତାଲିକା ଦେଖି ତମର ଜିନିଷତକ ରଖ।

ସୁମନ୍ତ ହଉ ଚାଲ ଚାଲ, (ଭାରର ସମସ୍ତ ଜିନିଷ ଓ ତାଲିକା ରଖି) ପୁଅ ତୋର କେତେ ମୂଲ ହେଲା ?

ଭରୁଆ—ମାଉସି ! ଗୋସେଇଁଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ଆଗରୁ ଛିଣ୍ଡାଇ ନେଇଛି, ଖାଲି ଜିନିଷ ଦବାତକ, ଏଥର ଚାଲିଲି।

ସୁମନ୍ତ—ପୁଅ ! ତୋ ଘର କେଉଁଠି, ନାମ କ'ଣ, ତୁ କପରି ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଲୁ ?

ଭରୁଆ—ମାଉସି ! ଖୁବ୍ ପିଲାଦିନରୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ପରିଚୟ ଅଛି। ମୋ ନାଁ କହ୍ନେଇ, ଘର ବୃନ୍ଦାବନ, ଜାତିରେ ଗୋପାଳ, ମାଉସି ! ମୁଁ ଆସୁଛି ମୋତେ ବେଳ ଉଚ୍ଛୁର ହେଉଛି।

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁଦାମ - ଗୀତ

(କେତେ ରଙ୍ଗରେ—ବୃତ୍ତେ)

ଏ ଦୁନିଆ କେତେ ସୁନ୍ଦର ମା' !
ତନ ତନ କରି ଖୋଜି ସାରିଲିଣି,
ଗଢ଼ିଛୁ କେତେ ଛନ୍ଦର ମା। ପଦ।
କେ ନିତି ଭୁଞ୍ଜୁଛି ଖିରିସା କାକରା
କାରେ ମିଳୁନାହିଁ ଖଦ-ଯାଉ ପୂରା,
କେ ନିଦ୍ରୁଛି ଖଟ ପଲଙ୍କ ସୁପାତି
କେ ଗଡ଼ୁଛି ଧୂଳିଦାଣ୍ଡରେ ମା'।
କେବା ନିଦୁଅଛି ତେମହଲା କୋଠା,
କେ ପଣ କୁଟୀରେ ହୁଏ ହଟହଟା,
କେବା କନ୍ଦୁଅଛି ପାଟ ଷୀରୋଦଶୀ
କେ ମାଗୁଛି ଛିଣ୍ଡା ଗୁଦର ମା'।
କିଏ ଧନୀ ପୁଅ ଧନରେ ଖେଳୁଛି
କିଏ ପାଇଁ ତା'ର ଦୁଆରେ ଗଡ଼ୁଛି,
କା'ର କୋଳେ ଅଛି ପଦ୍ମିନୀ ସୁନ୍ଦରୀ
କେ ମରୁଛି ପଦ ଖଣ୍ଡର ମା'।
କାହାପାଇଁ ଲୋଡ଼ା ଖଟମାଠ ଶେଯ,
କାହାପାଇଁ ଦିନେ ଛ'କାଠିଆସଜ,
ଯା'ର ପାଦେ ଧୂଳି ଦିନେ ଲାଗି ନାହିଁ
ସେ ଦିନେ ଗଡ଼ୁଛି ଦାଣ୍ଡର ମା'।
କେ ପେଟ ପୂରାଇ ହୋଇଛି ମହନ୍ତ,
କିଏ ପେଟଲାଗି ହୁଏ ଛଟପଟ,
ଏ ଦୁନିଆ ହାଟ କି କରୁଛ ମାତ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ନମେ ପଦର ମା'।

ଜଗତରେ ସଂସାରୀ ହେବା ବଡ଼ ଭୀଷଣ, କେତେ ଦିନେ ଆଉ ଗୃହରେ ପହଞ୍ଚିବି, ସୁମନ୍ତ ମୋ ଲାଗି ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଥିବ, (ସଚକିତେ) ଏ କ'ଣ ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ପ୍ରାନ୍ତର, ଏଠାରୁ ଏମାନେ କିଏ ଏ ମଧ୍ୟରୁ ଆସିଲେ ?

(ମାୟା-କାମିନୀଗଣଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଗୀତ

(ଆହା ଆଜ—ବୃତ୍ତେ)

ଆସ ରସିକରାଜ କୁଞ୍ଜକାନନେ।
ପ୍ରେମେ ମାତି ଆଜି ରାତି କଟାଇବା ଯତନେ ।୦।
ଆମ୍ଭେ ବରବର୍ଣ୍ଣୀ ନାରୀ, ବରଦେ ହେଉଛୁ ଘାରି
ଏ ଦୁଃଖ ମେଣ୍ଟା ଆମ୍ଭର ଛନ୍ଦ ତବ ଚରଣେ।୧।

ସୁଦାମା—ଛାଡ଼, ଛାଡ଼, ରଙ୍ଗେ ତୁମ ଭଣ୍ଡ କଥା ନୁହେଁ ମୁଁ ଭଣ୍ଡୁଆ ମୋରେ ଜଞ୍ଜାଳିବା ବୃଥା।

ଗୀତ

(ତୋହପହରି ଭାଇ—ବୃତ୍ତେ)

କୁ-କଥା ଉଚାରି ତୁମ୍ଭେ ଇଜତ ହାରୁଛ ଦାଣ୍ଡେ
ଲଜ୍ଜା ତୁମ୍ଭ ନାହିଁ ପିଣ୍ଡେ ଦୁଷ୍ଟଣୀ କୁଳଟା।୧।

ତଣ୍ଡୁଳର ପର ତୁମ୍ଭେ ଦଣ୍ଡକୁ କଆଁଲେ ଦମ୍ଭେ
ବାରଦାଣ୍ଡ ବୁଲୁ ଆମ୍ଭେ ଦାଣ୍ଡିହିଆ କୁତା । ୨ ।

ମାୟାକାମିନୀ— ଗୀତ

କହ ଏ କି ବିପରୀତ ଇଜତ ନୋହିବ ହତ
ଶକ୍ତି କାର ବିଧିଲେଖା ଅନ୍ୟଥାକରଣ । ୩ ।

ବୁଝିଲୁ ବୁଝିଲୁ, ଦ୍ୱିଜ; ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ତହିଁ ଭଲେ ମାତ୍ର ସ୍ୱରୂପର ତେଜ ।

ସୁଦାମା— ଆଲୋ ମାଆମାନେ । କି ନିମନ୍ତେ ବୃଥାର ଦେଉଅଛ ଏତେ ଲାଜ; ସୁମନ୍ତ ବ୍ୟତୀତ ଆନ କାରେ ମୁଁ ନ ଜାଣେ ।

ମାୟାକାମିନୀ—ଦ୍ୱିଜବର ଯାଆନ୍ତୁ କୁଶଳେ, ଛଳକରି କଳିବାକୁ ଆସିଥିଲୁ ତୁମ୍ଭମନ୍ତ, ମାତ୍ର ପରାଜିତ ସକଳେ ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ସମକ୍ଷରେ । ଅଚିରେ ଲଭିବ ତୁମ୍ଭେ ଅକ୍ଷୟ ଧନ-ପୌରୁଷ ।

ସୁଦାମା— ଭଗବନ୍ ! ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କି'ଣ ଏ ସୁଦାମାର ଅନ୍ତରର କଥା ଜାଣି ପାର ନାହିଁ । ତହିଁରେ ପୁଣି ଏତେ ପରୀକ୍ଷା, ଲୀଳାମୟର ଲୀଳା ଅଲୌକିକ, ତାକୁ ବୁଝିବା ଶକ୍ତି କା'ର ।

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

(ସୁମନ୍ତର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଦୁଇଜଣ ସିପାହି)

୧ମ ସିପାହି—ହା ଜେ ଭୟା, ତୁମ୍ ଲୋକ୍‌କା ପାଶ୍ ଗାଞ୍ଜାଭାଙ୍ଗ ହଏ ଏକ୍ ଚିଲମ ଲଗାଓଗେ ?

୨ୟ ସିପାହି—ଜି, ଥୋଡ଼ାଭର୍ ହାଏ, ପଇସା ଦେକେ ଏକ୍ ଆଦ୍‌ମି ଭେଜେଥେଁ ଓ ନେଇଁ ଲାୟା, ବୋଲ୍ ଅବକାରିକା ଦାରୋଗା ଆଜ୍ ହୁଆଁ କା ଦୋକାନ୍ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍‌ସନ୍ କରତି ହେଁ ବୋଲ୍‌କେ ମାଲ୍ ମିଲା ନେଇଁ ।

୧ମ ସିପାହି—ହୋଏ ଇସିମେ ଅବ କାମ ଇଞ୍ଜାମ କରଲେଙ୍ଗେ, ପିଛେ କୋଇ ଆଦମିକୁ ଏ ବସ୍ତିକୁ ଭେଜେଙ୍ଗେ, ହୁଆ କୋନ ଛୁପାକେ ବିକି କରତା ବୋଲ୍‌କେ ଶୁନାଥା ।

୨ୟ ସିପାହି—ଜୀ, ଓତ ସଚବାତ୍; ଲେକିନ୍ ଓ ଶାଲିବ ପକଡ଼ାଗିଆ ।

୧ମ ସିପାହି—କେସା ପକ୍‌ଡ଼ା ହୁଆ ।

୨ୟ ସିପାହି—ଯେହୁନା ଉଅବ୍ତ ଦାରୋଗା ସାହେବ ଦୋକାନ ପର୍ ଉଠେ ଓହୁନା ଘଡ଼ି ଦେକାନ୍‌ପର ନେଇଁଥା, ବାକି ବୁକର୍ ଆଦାୟ କର୍‌ନେ ବାହାର ଗିଆଥା, ଉସ୍‌କା ଗ୍ରେକର ଦୋକାନ୍ ପର୍ ଥା ।

୧ମ ସିପାହି—ଇସ୍‌କେ ବାଦ୍ କ୍ୟା ହୁଆ ।

୨ୟ ସିପାହି—ଦାରୋଗା ସାହେବ ଗ୍ରେକ୍‌ରକୁ ଧମକ୍ ଚମକ୍ ଦେକେ ପୁଛନେସେ ଓ ବେ ଆଦବ୍ ଗ୍ରେକ୍‌ରା ସବ୍ ସାଫ୍ ସାଫ୍ ବୋଲଦିଆ । ଲେକିନ୍ ଦାରୋଗା ସାହେବ ବହୁତ ଆଚ୍ଛା ମିଜାଜ୍‌କି ଆଦମି ବୋଲକେ ଉନ୍‌ଲୋକୋଁସେ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ରୁପେୟା ଜୋରିମାନା ଲେକେ ତାକିଦ୍ କର୍‌କେ ଛୋଡ଼୍‌ଦିଆ, ବୋଲ୍ ଫିର୍ ଯବ ଔର୍ କବ ଏସା ମାମଲତ ଦେଖେଁ ଯା ଶୁନେ ତବ୍ କ୍ୟା ହୋଗା ସମଝ୍ ଲେଗେ ।

୧ମ ସିପାହି—ଓତୋ ସରକାର ରୁପେୟାକୁ ବଚାୟ କିଆ ଏତୋ ଠିକ୍ ବାତ୍ ଲେକିନ୍ କେତେନା ବୁଢ଼ା ଆଦମୀକୁ ତକ୍‌ଲଫ୍ ଆୟା, ଦୋକାନ ହିଁଆସେ କୋଇ ଏକ ମାଇଲ ତଫାତ୍‌ମେ ।

୨ୟ ସିପାହି— କ୍ୟା କର୍‌ନାହେ, କୋଇତରେଁସେ ଗୁଜ୍‌ରାନ୍ ମିଟେଗା ।

ସୁଦାମା —(ସ୍ୱଗତ) ହଁ, ଏଇ ଗୋଟାକ ତ ମୋର ନଜର ଗ୍ରାମ । ଏଠାକୁ ପୋଖରୀ ହୁଡ଼ା ଦିଶୁଛି ଓ ମୋର ରୋପିତ ସେହି ମନ୍ଦାର ଓ ବକୁଳ ବୃକ୍ଷ ଦୁଇଟି ମୋ ଘରର ପରିଚୟ ଦେଉଛି । ତେବେ କାହିଁ ମୋର ସୁମନ୍ତ କାହିଁ, ସେ ତ ମୋତେ ଦେଖିଲା-କ୍ଷଣି ଦୌଡ଼ି ଆସନ୍ତାଣି । ଏଠି କୋଠା କାହୁଁ ଆସିଲା । ହଉ ପଚାରିଲେ ଜଣାଯିବ ହେ ଭାଇ ! ଏଠି ସୁଦାମା ବ୍ରାହ୍ମଣର ଘର କିଏ କହି ପାରିବେ କି ?

୨ୟ ସିପାହି—କୋନ୍ ଶାଲତା ହାଏ, କ୍ୟା ଚଜ, ଅଟକୁଛ ନେଇଁ ଚଲେ ।

ସୁଦାମା—ନା ଭାଇ ଏଠି କାହାର ଘର ?

୧ମ ସିପାହି—କ୍ୟା, କ୍ୟା, ଝାଡ଼ାଘର ?

୨ୟ ସିପାହୀ—ନେଇ, ନେଇ, ଇସ୍‌କା ଭାଡ଼ାଘର ସେ କ୍ୟା ଜରୁରତ କ୍ୟା ଧରମଶାଲ୍ ? ଏଇ ଗଡ଼ାକମେ ଥୋଡ଼ ଦୂର ବଢ଼ଯାଅ ବାହ୍ନି ବାଜୁମେ ହାଏ ।

ସୁଦାମା—ନା, ନା, ଭାଇ ! ସୁଦାମା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘର !

୧ମ ସିପାହୀ—ଓକେ ନହାଏଗା, ଲେକନ୍ ହମ୍ ଉନ୍‌କୁ ଜାନ୍‌ତେ ନେହିଁ ।

ସୁଦାମା—ତେବେ ଏ ଘର କାହାର ? ମୋ ଘର ତ ଏଠି ଥିଲା ।

୨ୟ ସିପାହୀ—ହୋ ପାଗଲ ଆଦମୀ, କ୍ୟା ବୋଲତା ହଏ । ଏ ତୁମାର ଘର ହଏ, ଏତ ଏକ ବଡ଼ା ଶେଠଜୀକା ବନାୟା ହୁଆ ହାଏ, ହୁଁ ଆପର ଧାନଜୀ ରହ୍ତେ ହେଁ, ଓ ବହୁତ କଡ଼ା ମିଜାଜ୍‌କ ଆପ୍ ହୁଁ ଆପର୍ ବୋଲ ତବେଁ କା ହଲ ମତ୍ ଲଗାଓ, ଚଲୋ ।

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ଏ କ'ଣ ମୁଁ ସୁପ୍ତ ନା ଜାଗ୍ରତ, ତେବେ ଏ କି ପରିବର୍ତ୍ତନ (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଭାଇ ! ମୁଁ ପାଗଳ ହେଲେ ହେଲି, ତମ ସେଠୀଜୀଙ୍କ ନାମ ।

୧ମ ସିପାହୀ— କୈସା ବେଆଦବ ଆଦ୍‌ମୀ ପଣ୍ଡିତ୍‌ଜୀ, ଆପ୍‌କୋ କୁଛ୍ ଲେନେକୋ ଆସେ, ଉନ୍‌କା ନାମ୍‌ସେ ଆପ୍‌କା କ୍ୟା ଜରୁରତ୍ ଏସା କରକେ ମତ୍ ବୋଲୋ ।

୨ୟ ସିପାହୀ—ନେଇ ଭାଇ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଆଦମ କୋଇ ତରକ ପାଠ ଉଠ ବଜକେ କୁଛ ଲେନେକୁ ଆୟା, ଆଛ ପଣ୍ଡିତଜୀ ଆପ୍ କ୍ୟା କ୍ୟା ପୁଛତେ ହେଁ ପୁଚ୍ଛେଁ, ହାମରା ସେଠଜୀକା ନାମ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ସୁମନ୍ତ ।

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ନାମଟା ମିଳିଲା; ତେବେ ଏଠି କେଣ୍ଟ ପୁରୁଷ ନାହାନ୍ତି ।

୨ୟ ସିପାହୀ—ଓ ଆଦମ ହରଘଡ଼ି ହୁଆ ରହ୍ତେ ନେଇ, କଭି କଭି ଛୁପ୍‌କେ ଯାନା ଆନା କରତେ ହେଁ ।

ସୁଦାମା—ଆଉ ସନ୍ଦେହର କାରଣ କିଛି ନାହିଁ । ସୁମନ୍ତ କେବଳ ଅର୍ଥଲୋଭରେ ପର ପୁରୁଷର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ଆଉ ଏ ସ୍ଥାନରେ ରହିବି ନାହିଁ । ଆଚ୍ଛା କେବେ ସେ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦେଖିଛୁ କି ?

୧ମ ସିପାହୀ—ଜରା ଉନକୁ ଆଖିପର ଦେଖାନାଇ, ଲେକନ୍ ଶୁନା ଓ ଆଦମ କାଲା ହୋଇଗ, ଠାକୁରଜୀ ତୁମ ଭାଗୋ ଭାଗୋ, ଏଇ ଦେଖୋ ସେଠଜୀକା ଲେଡ଼ୀ କାଏ ଇସପର ଆତିହାଏ, ଭାଗୋ ।

ସୁଦାମା—ହଁ ଯାଉଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାବର୍ତ୍ତନ)

(ସୁମନ୍ତ ଓ ଦାସୀ)

ସୁମନ୍ତ—ଦାସୀ, ନାଥ ଆମ୍ଭର ଘର-ଦ୍ୱାର ଚିହ୍ନି ନ ପାରି ହାଉଳା ହେଉଛନ୍ତି, ଯିବୁଟି ଡାକି ଆଣିବୁ ।

(ଦାସୀମାନଙ୍କ ପଥ ଓଗାଳିବା)

ସୁଦାମା—ଏ କ'ଣ ସେହି ଜଙ୍ଗଲର ମାୟା କାମିନୀ ହେବେ କି ? ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଦାସୀ—ମଣିମା-ମଣିମା, କ'ଣ ଗୋଟାଏ ଭାବୁଛନ୍ତି, ଆସନ୍ତୁ ଉଆସକୁ ଆସନ୍ତୁ, ଏ ଯେ ଆପଣଙ୍କ ଘର, କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛନ୍ତି ?

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ତ ସୁମନ୍ତ ନୁହେଁ, କି ତା ପାଟି ପରି ଶୁଭୁ ନାହିଁ । ଏ ନିଶ୍ଚୟ ମାୟା । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ବରାଙ୍ଗନେ ! କି ନିମନ୍ତେ ଏ ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଙ୍ଗତ ଅଳି ଲଗାଉଛ ? ମୋଠାରୁ କିଛି ପାଇ ପାରିବା ଆଶା ତ୍ୟାଗ କର, ମୁଁ ସେପରି ରସିକ ନୁହେଁ ।

ଦାସୀ—ଏ ତ ଯାଉ ନାହାନ୍ତି ମୁଁ କ'ଣ କରିବି ।

(ସୁମନ୍ତ ସୁଦାମାକୁ ଧରି ପକାଇ)

ସୁଦାମା—ଛଣ୍ଡୀ ! ଛୁଇଁ ପକାଇଲୁ, ଆମେ ତ ସେମିତିକିଆ ରସିକ ନୋହୁ ।

ସୁମନ୍ତ—(ପଦ ବନ୍ଦନା କରିବା) ନ ହୋଇଥିଲେ ଆଜ ଟିକିଏ ହୋଇଯିବ ଆସ । ତମପରି ଲୋକ ନ ହେଲେ ପଇସା ଦେବ କିଏ !

ସୁଦାମା—ମଲରେ ବାପା, ସ୍ତ୍ରୀ ମୁହିଁ ତ ଶାଣ୍ଢିଆ, ହେ ତମେ ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦିଅ ।

ଗୀତ

(ପରଜର ରାଜପୁଣ—ରୂପକେ)

ରେ ବାଳା ନବଛଇଳା

ତୁ ମୋତେ ଆଉ ବଳାନା

କଳକଣ୍ଠୀ ଖଳକଥା

କହି ମୋତେ ଜଳାନା । ୦ ।

ସୁମନ୍ତ ! ମୁଁ ବୁଝିଛି, ବେଶ୍ ବୁଝିଛି, ଆଉ ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ, ତୁ ପର ପୁରୁଷ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛୁ, ଆଉ ମୋତେ କଛି କହନା ।

ସୁମନ୍ତ—ହଁ ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛୁ ସେ ତମକୁ ଡାକୁଛନ୍ତି ଆସ ।

ସୁଦାମା— (ଗୀତ)

କୁଳମାନ ତୁ ତେଜିଲୁ

ଶଠ ପୁରୁଷେ ମଜିଲୁ

ଧର୍ମାଧର୍ମ ପଛକଥା ନ ହେଜିଲୁ

ମୁଡ଼ା ମୋତେ ଭଳାନା ।

ସୁମନ୍ତ—ସେ ଶଠ ପୁରୁଷଟି ତମେ ପଠାଇଥିଲ ପରା ? ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ନାହଁ, ଆସ ଦେଖିବ ଭିତରକୁ ଆସ ।

ସୁଦାମା— (ଗୀତ)

କାହିଁ ଗଲା ମୋ କୁଟୀର,

ଏ କୋଠା ଅଟେ କାହାର,

ଅବସନ୍ନ ବୁଝା ମୋର

ନ ପାଉଛି କଳନା ॥

ଆଚ୍ଛା ସୁମନ୍ତ ! ମୋର ସେହି କୁଡ଼ିଆ କୁଆଡ଼େ ଗଲା, ଏଠି ଏ କୋଠାଟି କାହାର ?

ସୁମନ୍ତ—ନାଥ ! ମିଥ୍ୟା ନୁହେ, ଏ ସବୁ ଆପଣଙ୍କର କୃତ୍ୟ ।

ସୁଦାମା—କ'ଣ କହିଲୁ, ଏ ସବୁ ସଖାଙ୍କ କୃତ୍ୟ, ତେବେ କପରି ?

ସୁମନ୍ତ—ନାଥ ! ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଅଧୀନା ଆପଣଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ ନିମିତ୍ତ ପୋଖରୀକୂଳରେ ଥିବା ସମୟରେ ଜନ ଚକ୍କଣ ଶ୍ୟାମଳକାୟ ଏକ ଛଳୁଆ ଯୁବକ ନାନାପ୍ରକାର ସରଞ୍ଜାମର ଭାର ଆପଣଙ୍କ ହାତ ଲେଖା ତାଲିକା ସହିତ ଆଣି ଦେଇଗଲେ ଓ ତାହାଁର ପୂର୍ବରୁ ଏକ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ଆସି ଗୋଟିକ ରତ୍ନ ଯାହା ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି ତାହା ଖାଇଲେ ସରିବ ନାହିଁ ।

ସୁଦାମା ବୁଝିଲି, ଏଥିରେ ଲବେ ମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ନାଥ ନ ହେଲେ କି ଅନ୍ତର କଥା ଜାଣନ୍ତେ । ସୁମନ୍ତ ! ତୁ ସେହି ଜଗନ୍ମାତା ଓ ଜଗତ୍ପିତାଙ୍କୁ ପାଇ ଚରଣ ବନ୍ଦନା କରି ପାରିଲୁ ନାହିଁ ।

ସୁମନ୍ତ—ନାଥ ! ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବି ବା କାହୁଁ । ସେ ଭାଗ୍ୟ ଅଧୀନାର କାହିଁ ?

ସୁଦାମା—ତେବେ କ'ଣ ସେ ନାହାନ୍ତି ?

ସୁମନ୍ତ—ହଁ ନାଥ ! ସେ ଯେ ଆପଣଙ୍କର ଅପେକ୍ଷାରେ ଅଛନ୍ତି ।

ସୁଦାମା—ସୁମନ୍ତ ! ତୁ ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟବତୀ, ମୁଁ ଏତେ ପଥଶ୍ରମ କରି ଯାଇ ଦର୍ଶନ ପାଇଲି । ପୁଣି ମୁନି ଋଷିଗଣ ଯୁଗାବଧି ଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ ତପସ୍ୟା କରି ସୁଦ୍ଧା ଦର୍ଶନ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ତୁ ଆଜି ତାଙ୍କୁ ଘରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଛୁ । ତୁ ସାମାନ୍ୟ ରମଣୀ ନୋହୁ; ସେ କାହାନ୍ତି ମୋତେ ଦେଖା ।

(ସୁଦାମା ଓ ସୁମନ୍ତ ହାତ ଧରାଧରି ହୋଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟେ ଯିବା)

ସୁଦାମା—(କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ କରି)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—(କୋଳକରି) ଆସ, ସଖା ଏବେ ତ ମନସ୍କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ?

ସୁଦାମା—ପ୍ରଭୋ ! ମୋତେ ତ ବେଶ୍ ଠକାଟାଏ ଠକିଦେଲେ । ଏ ସବୁ ମୋର କଣ ହେବ, ଆପଣ ଯେପରି ନଥିଲୁ, ମୁଁ ଏ ହାଟରେ ପଶି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଖା କିଛି ଭୟ କରନା, ଏ ସମ୍ପତ୍ତି ଘେନ ଦରିଦ୍ର ଲାଗି । ତୁମେ କେବଳ ଭଣ୍ଡାରଘରିଆ । ଆସ ସଖା, ଏ ସିଂହାସନକୁ ଆସ (ସୁମନ୍ତ ପ୍ରତି) ସଖି ! ଆସ ତୁମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇ ଧନ୍ୟ ହେବି ।

ସମନ୍ତ —ତୁମ୍ଭ ସଖାଙ୍କୁ ଖୁଆଅ, ତୁମ ସଖାଙ୍କୁ ବସାଅ, ମୋର ସିଂହାସନରେ କି ଲୋଡ଼ା ।

ରୁକ୍ମଣୀ—ହଇ ହେ ! ମୋତେ ଅତିଥି କରି ଗୃହରେ ରଖି ସେଦିନ ଜଳରେ ଝାମ୍ପ ଦେବାକୁ ଯାଇ-ଥିଲ କାହିଁକି ଭଲା ?

ସୁମନ୍ତ—ଭଣ୍ଡେଇବା କଥା ତ, ଘରେ କଡ଼ାଏ କଉଡ଼ି ନ ଥିଲା । ଅତିଥିଙ୍କୁ ଉପବାସ ରଖାଇବା ଅପେକ୍ଷା ମୃତ୍ୟୁକୁ ଶ୍ରେୟସ୍କର ମନେ କଲି ।

ରୁକ୍ମଣୀ ତେବେ ଏ ସମ୍ପତ୍ତି ଆଜଠାରୁ ଭୋଗ କର । ତେବେ କେତେବେଳେ ଅତିଥି ନିରାଶ ହେବାର ଚିନ୍ତା ନ ଥିବ ।

ସୁଦାମା—ସଖା ! ତୁମ୍ଭ କଥାରେ ମୁଁ ଅବାଧ ହେବି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏତିକି ଆଜ୍ଞା ହେଉ ଚିରକାଳ ମୋର ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରସାଦ-ପଦ ଭରସା ।

(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ରୁକ୍ମଣୀ, ସୁଦାମା ଓ ସୁମନ୍ତ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବା ସମୟରେ ଉପରୁ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି)

(ଜବନିକା ପତନ)

ବାଣୀ ପରାଜୟ

ହରିହର ଭେଟ

ବା

ଉଷା ପରଣୟ ଗୀତାଭିନୟ

ବାଣା ପରାଜୟ
ହରିହର ଭେଟ
ବା
ଉଷା ପରିଣୟ ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ
ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ
(ଇନ୍ଦ୍ର, ବାଣା, ନାରଦ)

ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେବଗଣେ ! ଏଡ଼କ ନବୋଧ ତୁମ୍ଭେ
ଏଡ଼େ ଭୟାତୁର
ସାମାନ୍ୟ ଦୈତ୍ୟର ଭୟେ
ପଳାଇଲ ଛାଡ଼ି ସ୍ୱର୍ଗପୁର
ପଥେ ଯେବେ ବାଣାସୁର ହେବ ତୁମ୍ଭ ଭେଟ
ତହିଁ କି କରିବ ? କେଣେ ଯିବ
ଭାବୁ ନାହିଁତଳେ
ଯେଉଁ ବଳି ଛଳି ପ୍ରଭୁ ବାମନ ରୂପେଣ
ଯେଉଁ ବଳି ଛଳି ପ୍ରଭୁ ମୋହିନୀର ବେଶେ
ଦେଇଥିଲେ ଦେବଗଣେ ଅମୃତର ଭାଣ୍ଡ
ଏ ତ ସେହି ବଳିପୁଅ
ଭୟ ତାକୁ କମା ଏତେ,
ଥିବେ ଯେବେ ଆମ୍ଭ ସାହା ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ
କି କରିବ ଛାର ଦୈତ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠୀ ।
ବାଣା –(ପ୍ରବେଶି) ତୁମ୍ଭେ ଏକା ଭାବୁଛରେ ମୂର୍ଖ,
ତୁମ୍ଭେ ଏକା ଜ୍ଞାନୀ ଅଟ ଏ ଅମର ପୁରେ
ନବୋଧ ନିର୍ଲଜ !
ଜାଣୁ ବାଣାସୁର ପରାକ୍ରମ କେତେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର—ଜାଣିଛିରେ ମୂର୍ଖ !
ତୁ ତ କାଳିକା ମେଣ୍ଢା
ପିତା ତୋର ମୋର ସଙ୍ଗେ କରି ରଣ ଦିନେ ।
କି ଯଶ ଲଭିଛି ମୂର୍ଖ ଜାଣି ନାହିଁ ତୁମ୍ଭେ
ଇଚ୍ଛା ଯେବେ ବୁଝିବାକୁ ତାହା
ଜନନୀକୁ ପୁଚ୍ଛିବୁ ଯା ଘରେ ।
ବାଣା—ବାସବ ! ପୁଚ୍ଛିବାରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ
ସତ୍ୟ ଯେବେ ପିତାଙ୍କୁ ମୋ କରିଛୁ ପରାସ୍ତ
ସତ୍ୟ ଯେବେ ବଳଠାରୁ ବଳବାନ ତୁମ୍ଭେ
କର ତେବେ ରଣ ମୋର ସଙ୍ଗେ ଆଜ
ବୃଥା କଥା ବଖାଣୁ ବଡ଼ିମା
ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛେ ନାହିଁ ତାହା ।
ଇନ୍ଦ୍ର—ମର୍ମକଥା ଫେଡ଼ିଦେଲେ ଲୋକମାନଙ୍କର
ସମିପାର ଯାଆନ୍ତି ଝାଉଁଳି, କିନ୍ତୁ ତୁ ନିର୍ଲଜ,
ଲଜ୍ଜା ଯେବେ ଥାଆନ୍ତାରେ ତୋତେ
ପୁନଃ ଯୁଦ୍ଧେ କରନ୍ତୁ କି ଆଶା ?
ଦୁରାତ୍ମର ପିତାକୁ ତୋ କରି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ
ନିକ୍ଷେପିଲି କୂପ ମଧ୍ୟେ ଏହି ବାହୁ ଦ୍ୱୟେ
ତୁ କିସ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁ ଯୁଝିବୁ ମୋ ସଙ୍ଗେ !
ବାଣା—ଅସହ୍ୟ ତୋ କଥା ରକ୍ଷା ଆଉ ନାହିଁ ତୋତେ
ନିର୍ଲଜ ତୁ ନାରୀଚୋର ହରି ଗୁରୁ ପତ୍ନୀ
କି ଯଶ ଲଭିଛୁ ମୂର୍ଖ ନାହିଁ କି ସ୍ମରଣ
କେ କହେ ତୋତେ ବୀର
କେ ଗଣେ ଯୋଦ୍ଧା ବୋଲି ତୋତେ
ପ୍ରଭଞ୍ଜନେ ପଶି ମାତୃ ଗର୍ଭେ ପଶି
କରିଥିଲୁ ଅଣଚାଶ ଖଣ୍ଡ
ତହିଁରେ ଲଭିଲୁ କି ଯଶ
ଅଛି ତ ସ୍ମରଣ ମୂର୍ଖ ?
ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ବୃଥା ବାକ୍ୟାଳାପେ
ହରଗୌରୀ ପ୍ରସାଦରୁ

ମହା ଶକ୍ତିବାନ ମୁହିଁ
ନାହିଁ ଏ ବିଶ୍ୱ ଭୁବନେ ଜଣେ କେହି ଯୋଦ୍ଧା
ହେବ ମୋର ସମକକ୍ଷ
ତୁ ଛାର ଦର୍ପାନ୍ଧ ଇନ୍ଦ୍ର
କି ଠାଣି ଦେଖାଉ ମୋତେ
ଏକା ବାଣେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିବି ତୋ ପିଣ୍ଡ
ଧର ଅସ୍ତ୍ର ବିଳମ୍ବରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।

ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ମୁଁ (ଉଭୟଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧରେ ଇନ୍ଦ୍ର ପରାସ୍ତ)

ବାଣ—କାହିଁ, ବାସବ ବର୍ତ୍ତମାନ କେଣେ ଯିବୁ, ଦେବାଧମ, ତୋ ପରି ନିକୃଷ୍ଟ ଜୀବକୁ ମାରିବା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ । ତୁ ମୋ ହସ୍ତରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ପରାଜିତ ହୋଇଛୁ । ତେବେ କହ ଏ ବିଶ୍ୱ ଭୁବନେ ମୋ ସମାସ୍କନ୍ଧ ଯୋଦ୍ଧା କିଏ ଅଛି ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଇନ୍ଦ୍ର ତୋ ନିକଟରେ ପରାଜିତ ହୋଇଛି ଏହା କେବେ ନୁହେଁ । ଇନ୍ଦ୍ର ତୋ ପରି ଶତ ଶତ ବୀରଙ୍କ ଦର୍ପ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିଛି, ତୁ ଥରେ ମାତ୍ର ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇଛୁ ବୋଲି ମନେ ମନେ ବଡ଼ ହୋଇଛୁ, କିନ୍ତୁ ସେ ଧାରଣା ତୋର ବୃଥା ॥

ବାଣ—ଦେବାଧମେ ! ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ହୋଇନାହିଁ ତୋତେ, ଦେଖିଲୁ ଏ କାହାର ତ୍ରିଶୂଳ, ପାରିବୁ କି ବର୍ତ୍ତି ଏହାଠାରୁ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—କି ତ୍ରିଶୂଳ ଦେଖାଉଛୁ ମୋତେ ।
ବଜ୍ରାଘାତେ ମୁଣ୍ଡ ତୋର କରିବି ମୁଁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ।

ବାଣ—ଧର ଅସ୍ତ୍ର ?

ଇନ୍ଦ୍ର—କର ରଣ (ପୁନଃ ଯୁଦ୍ଧେ ଇନ୍ଦ୍ର ପରାସ୍ତ ହେବାରୁ)

ନାରଦ –(ପ୍ରବେଶ) ଯାନ୍ତୁଅ ରଥ ଶିରୋମଣି
ତୋର ସମ ଯୋଦ୍ଧା
କେହି ନାହିଁ ଏ ସାରା ସୃଷ୍ଟିରେ ।

ବାଣ—ଦେବର୍ଷି ! କିମ୍ବା ଦିଅ ମୋତେ ବାଧା
ନଚେତ୍ ଆଜି ଇନ୍ଦ୍ର ଦର୍ପ କରିବି ମୁଁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ।

ନାରଦ—ଇନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ମହାବଳବାନ ତୁହି
ତାର ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ତୋତେ ନ ସାଜେରେ ବୀର ।
ଅଛି ଯେବେ ପରାକ୍ରମ ତୋର
ଅଛି ଯେବେ ବୀର ତେଜ ହୃଦେ
ଯାଇ ତୁହି ଏକ୍ଷଣି ଦ୍ୱାରିକା
କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ କରରେ ସମର ।

ବାଣ—କୃଷ୍ଣ କଣ ମୋର ସମଯୋଦ୍ଧା ?
ବିଶ୍ୱାସ ମୋ ହେଉନାହିଁ ମନେ
କଂସ ଡରେ ଯେହୁ ନନ୍ଦ ଘରେ ରହି
ଗୋବତ୍ସାଦି ରଖୁଥିଲା ବନେ
ସେ କି ଜାଣେ ଯୁଦ୍ଧର କୌଶଳ ।
ଦେବର୍ଷେ !
କହ କିମ୍ବା ଅସମ୍ଭବ କଥା ।

ନାରଦ—ଯାଅ ଯେବେ କୈଳାସ କନ୍ଦରେ
ପୁଚ୍ଛିବୁ ତୋ ଇଷ୍ଟ ଦେବତାଙ୍କୁ ।

ବାଣ—ମେଲଣି ନେଉଛି ମୁଁ ! ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଯିବି କଇଳାସ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେବର୍ଷେ ! କି ଲଜ୍ଜା !! କି ଅପମାନ !!!

ନାରଦ—ଦେବେନ୍ଦ୍ର ! ବାଣାସୁର ମହାଶକ୍ତିବାନ ବିଷ୍ଣୁ ବିନା କେହି ତାକୁ ନ ଜିଣିବେ ଯୁଦ୍ଧେ । ସ୍ୱଲ-ଯିବା ସଦନକୁ ଫେର ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶିବ, ପାର୍ବତୀ, ବାଣ)

ଶିବ—ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ବାଣାସୁର ତୋର ଏତେ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା, ଏତେ ଦର୍ପ, ତୁ ମୋର ବଳରେ ବଳୀୟାନ ହୋଇ ଅହଙ୍କାରେ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୋଇଛୁ । ଆରେରେ ଦର୍ପାନ୍ଧ ମୂଢ଼ ବିଶ୍ୱ ସଂହାରକ, ମହାକାଳ ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ ଇଚ୍ଛା କରିଛୁ । ମୂର୍ଖ ! ନିଶ୍ଚେ ତୋର ଗର୍ବ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି । ନିଶ୍ଚେ ତୋର ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ହରଣ କରିବି, ଦେଖିବି କେ ତୋତେ ରକ୍ଷା କରିବ ।

ପାର୍ବତୀ—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ । ଏ କି ଭୟଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି । ନାଥ ! ନାଥ ! କାହାଠାରେ ଏତେ କ୍ରୋଧ ।

(ଗୀତ)

ଜୀବେଶ ହେ !

ବଳବନ୍ତ କା'ଠାରେ ରୋଷ । ପଦ ।

କେ ତବ ସଙ୍ଗେ ବାଦ   କଲାକ ଦେବ ଦେବ
କାର ଦେଖିଲ କିବା ଦୋଷ । ୧ ।
ମନ ଫେଡ଼ ମୋ ଆଗେ   କହହେ ନାଥ ବେଗେ
ଶୁଣିଲେ ହୋଇବ ସନ୍ତୋଷ । ୨ ।

ନାଥ ! ଅକସ୍ମାତ ଉଗ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରିବାର କାରଣ କଣ ?

ମହାଦେବ—ପ୍ରିୟେ ! କଣ କରିବି ? ସେ ପାପମତି ବାଣାସୁର ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ପାତାଳ ତ୍ରିଭୁବନ ଜୟ କରି ତହିଁରେ ତୃପ୍ତ ନ ହୋଇ ଗୋଲକ ବିହାରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହିତ ସମର କରିବା ଦୃଢ଼ ଅଭିଳାଷ କରିଛି । ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଲିଣି ମୂର୍ଖର ଅନ୍ତିମ ସମୟ ନିକଟ ହୋଇଗଲାଣି, ଆଜି ତା ସହିତ ମୋର କିଛି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ !

ଗୌରୀ—ନାଥ ! ସେଟା ତାର ଭ୍ରମ, ତାକୁ କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ । ସନ୍ତାନ ଯେବେ କୌଣସି ଅଜ୍ଞାତ କାର୍ଯ୍ୟ ଭ୍ରମବଶତଃ କରେ ତେବେ ପିତା କ୍ଷମା ଦେବା ଉଚିତ । ନାଥ ମୋର କାର୍ତ୍ତିକ ଓ ଗଣେଶ ଯେପରି ଆଦରର ପାତ୍ର ବାଣା ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ ।

ଶିବ—ଭଦ୍ରେ ! ଗଣେଶ କି କାର୍ତ୍ତିକ ଯଦି ଗୁରୁତର ଅପରାଧ କରନ୍ତି ତେବେ ତାଙ୍କୁ ଶାସନ କରା କଣ ଉଚିତ ନୁହେଁ ?

ଗୌରୀ—ତା ଉଚିତ, କିନ୍ତୁ ବାଣା ମୋର ସ୍ନେହର ଧନ । ଯେପରି ତାର କୌଣସି ଗୁରୁତର ବାଧା ନ ହୁଏ ସେ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବେ ।

ଶିବ—ପ୍ରିୟେ ! ତାର ଜୀବନ ଦଣ୍ଡ କରିବି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ତାର ଗର୍ବ ଖର୍ବ କରିବି ।

ଗୌରୀ—ନାଥ ! ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କ'ଣ ଭଲ ମନେ କରିଛନ୍ତି, ତାର ଦର୍ପକୁ ଆପଣ ନିଜେ ବର୍ଦ୍ଧିତ କରିଛନ୍ତି, ପୁଣି ନିଜେ ଅପହରଣ କରିବେ ଏହା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏହିବାର କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ, ସେ ଏଥର ସତର୍କ ହେବ ।

ଶିବ—ଦୁର୍ଗେ ! ତୁମ୍ଭର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷାକରି ବାଣାକୁ କ୍ଷମା ଦେଲି । ପୁନର୍ବାର ସେ ଯଦି କୌଣସି କୁକାର୍ଯ୍ୟ କରେ ତେବେ ତାର ପରାଭବ ନିଶ୍ଚୟ ହେବ । ତୁମ୍ଭେ ବାଣାକୁ ସତର୍କ କରିଦେବ ଏଇ ତ ସେ ଆସୁଛି ।

ବାଣା—(ପ୍ରବେଶି) ଆହା ମୋର ପ୍ରଭୁ କୈଳାଶ କନ୍ଦରେ ଭଗବତୀ ଉମାଦେବୀଙ୍କ ସହିତ ବିରାଜମାନ ହୋଇଛନ୍ତି !

ଜୟ ଶିବ ଶମ୍ଭୁ ! ଜୟ ଶିବ ଶମ୍ଭୁ ! ଜୟ ଶିବ ଶମ୍ଭୁ !

(ଆଣ୍ଠୁ ମାଡ଼ି ସ୍ତବ)

ଗଙ୍ଗାଧର ହର ମମ ଦୁର୍ଗତି
ହର ଶିବ ଶିବ ଶଙ୍କର ବଂ ବଂ ଭୋଳା !
ଡବ ଡବ ଡମ୍ବରୁ ଡବ ଡବ ଡମ୍ବରୁ
ଡବ ଡବ ଡମ୍ବରୁ ବାଜେ ତୋ ସାଥ ।
କୈଳାସ ଶିଖରେ କର ନିତ ବାସ,
ବୃଷଭ ବାହାନେ ସଦା ତବ ଆସ,
ଭସ୍ମ ବିଭୂଷିତ ଦକ୍ଷ ଦୁଲଣା କାନ୍ତ
ବ୍ୟାଘ୍ର ଛାଲ ପଟ ଗଳେ ହାଡ଼ମାଳା ।

ଦୁର୍ଗା—ବତ୍ସ ! ତ୍ରୈଲୋକ ବିଜୟୀ ହୁଅ ।

ବାଣା—ମା କୃପାମୟୀ ! ମୋତେ ଏପରି ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବେ ନାହିଁ । ମୋତେ ବର୍ତ୍ତମାନ କଲ୍ୟାଣ କରନ୍ତୁ ଯେପରି ମୁଁ କୌଣସି ମହାବୀର ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହୁଏଁ ।

ଦୁର୍ଗା—ବତ୍ସ ! ଏ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା, ନିଜ ମୁଖେ ନିଜର ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ କ'ଣ ?

ବାଣା—ନା ମା !

ଶିବ—ବତ୍ସ କେଉଁ ଯୋଦ୍ଧାଦ୍ୱାରା ତୋର ମାନହାନି ହୋଇଛି ?

ବାଣା—ପ୍ରଭୁ ! ଯେତେବେଳେ ଏ ଦାସ ହର ଗୌରୀଙ୍କର ଚରଣାଶ୍ରିତ କିଙ୍କର ସେତେବେଳେ ତାର ମାନହାନି କରିବା ବୀର ଜଗତରେ କେହି ନାହିଁ ।

ଶିବ—ବତ୍ସ ! ପ୍ରକୃତରେ ଏ ତ୍ରିଭୁବନରେ ତୋ ସମ ବୀର କେହି ନାହିଁ !

ବାଣା—ପ୍ରଭୋ ! ତେବେ ଅକାରଣେ ଏ ବୃଥା ବଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ?

ଶିବ—ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତୋର କଣ ଇଚ୍ଛା ? ପରାଜୟ ?

ବାଣା--ପ୍ରଭୁ ! ମୋର ଅନ୍ୟ କିଛି ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ, କେବଳ ମୋର ସମାସ୍କନ୍ଧଯୋଦ୍ଧା ହିଅନ୍ତୁ ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ମୋର ମନରସାଧ ମେଣ୍ଟିବ ।

ଶିବ—ବାପା ମୁଁ ଥରେ କହିଲି ତୋ ସମ ଯୋଦ୍ଧା କେହି ନାହିଁ । ତୁ ମୋର ବରରେ ତ୍ରିଭୁବନ ବିଜୟୀ ହୋଇଛୁ !

ବାଣା—ତେବେ, ଏ ଭୃତ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଆପଣ ନିଜେ ରଣବର୍ତ୍ତୀ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଶିବ—ପ୍ରିୟେ ତମେ ଶୁଣିଲ ତ ବାଣାର ବଚନ ? ମୋର ବର ଦେବାର ବାହାରିଲା ଫଳ । ବାଣା ! ତୁ ମୋର ବରରେ ତ୍ରିଲୋକ ବିଜୟୀ ହେଲୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ କାମନା କରିବା କ'ଣ ନ୍ୟାୟ ସଙ୍ଗତ ?

ବାଣା- ନା, କିଛି ଅନ୍ୟାୟ ନୁହେ । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ବଳଲେ ମୋର ଆଉ କାହାରିକୁ ଭୟ ନ ଥିବ, ନଚେତ୍ ପରିଷ୍କାର କୁହନ୍ତୁ ମୋର ସମସ୍କନ୍ଧ ଯୋଦ୍ଧା କିଏ ? ତା ସହିତ ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧ କରି ମନର ସାଧ ମେଣ୍ଟାଇବି ।

ଶିବ—ବତ୍ସ ବାଣା ! ଅଚିରେ ତୋର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ଯା, ଏହି ଅଳ୍ପ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଲୋକ ବିହାରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହିତ ତୋର ସମର କାମନା ମେଣ୍ଟିବ, ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ବାଣା—ପ୍ରଭୁ ଉମାକାନ୍ତ ! ମା ଭଗବତି ! ଏ ଅଧମ ସନ୍ତାନ ପ୍ରତି ଦୟା ରଖିଥିବ । ଅଧୀନ ମେଲାଣି ନେଉଛି ।

(ପ୍ରଣାମାନ୍ତର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶିବ ଦେବ ! ତୁମ୍ଭେ ମାୟାକାମିନୀମାନଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ, ସେମାନେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନର ପୁତ୍ର ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ବାଣାକନ୍ୟା ଉଷା ସହିତ ଗୁପ୍ତ ମିଳନ କରାନ୍ତୁ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସହିତ ବାଣାର ସନ୍ନିକଟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଯିବ ଓ ତାର ଗର୍ବ ଖର୍ବ ହେବ ।

[ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ମାୟା କାମିନୀ—ଗୀତ

ମାୟାରେ ମୋହି ପାରୁ ଜଗତ ।
ଦେଖ ମାୟା ବଡ଼ ଅଦ୍ଭୁତ ।
ମାୟାରେ ହସାଉ ମାୟାରେ କନ୍ଦାଉ
ମାୟାରେ ଜନମନ ଇସିତେ ଭୁଲାଉ
ମାୟାରେ କେ ନ ପାଏ ଅନ୍ତ । ୧ ।

(ଦୁର୍ଗାପ୍ରତି) ମା, କି କାର୍ଯ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହେବ ସେ କଥା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ ।

ଦୁର୍ଗା—ତୁମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ୱାରକାରୁ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନର ପୁତ୍ର ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଆଣି ବାଣା କନ୍ୟା ଉଷା ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଅ, କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ ! ଉଷା ଓ ଅନିରୁଦ୍ଧର ଶୟନାବସ୍ଥାରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହେବ ।

ମାୟାକାମିନୀ—ମାତ, ତବ ଆଜ୍ଞା ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ଚିତ୍ରରେଖା—ହଇହୋ ଜେମାମଣି ! ତେମେ ଦିନକୁ ଦିନ ଏପରି ଶୁଖିଲାଣି ଦେଖାଯାଉଛ କାହିଁକି ମ ? ଯାହାର ସିନା ଚିନ୍ତା ଅଛି, ଦୁଃଖ ଅଛି, ପ୍ରେମ ଅଛି, ସେ ସିନା ତାର କଥାରେ ମନ ପୂରାଇ ଶାଣ୍ଡି ହୋଇ ମରୁଛି । ତମର ଏବେ କୋଉ କଥାକୁ ଚିନ୍ତା ମ ?

ସରଳା—ଚିତ୍ରରେଖା ! ଚିନ୍ତା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗ୍ରାସିଛି । କି ଧନୀ କି ଦରିଦ୍ର ସମସ୍ତେ ଚିନ୍ତାର ଅଧୀନ । ପିତାର ପୁତ୍ର ଚିନ୍ତା, ମାତାର କନ୍ୟା ଚିନ୍ତା, ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ୱାମୀ ଚିନ୍ତା ।

ଚିତ୍ରରେଖା—ସରଳା ! କହିଲୁ ଭଲା ଆମ ଜେମାକୁ କୋଉ ଚିନ୍ତା ଗ୍ରାସିଛି ।

ସରଳା—ମୋତେ କାହିଁକି ପଚାରୁଛ ମ ? ଜେମାଦେଈ, ବାସ୍ତବିକ ତୁମ୍ଭେ ଦିନକୁ ଦିନ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ଯାଉଛ । ଏହାର ମତଲବ ଆମ୍ଭେ କିଛି ବୁଝି-ପାରୁ ନାହୁଁ । ଆମ ଆଗରେ ମୁହଁ ଖୋଲି କହିଲେ ଆମ୍ଭେ କଣ ତାର ପ୍ରତିକାର ବାଟ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ?

ଉଷା—କଣ କହିବି ସଖି ।

(ଗୀତ)

ମରମର କଥା ମରମେ ମରୁଛି
କହିବି ମୁଁ କାହାରେ । (ଘୋଷା)
ମନ୍ଦ ଅନିଳ ବହିଲାଣି (ପିକ)
ବସନ୍ତ ଆଗମେ କହିଲାଣି
ମଲ୍ଲୀ ଯାଇ ଯୁଇ କେତକୀ ଗୁହ୍ନି
ଉଡ଼େ ମୋର ସାହାରେ । ୧ ।
ପୋଡ଼ା ପରାଣେ ନାହିଁ ମୋ ଆଶା
ଘୋଟିଲାଣି ଆସି ଘୋର ହତାଶା ।
ଧିକ ଜନ୍ମ ଯୋଷା ନାହିଁ ଯେବେ ଆଶା
ଉଡ଼େ ମୋର ସାହାରେ । ୨ ।
ସାର ଯୌବନ ଦେଉଛି ଘୁର
ମାର ଦହୁଅଛି ବାରମ୍ବାର
ନିଦାରୁଣ ପଣ କଲେ ପିତା ଜାଣ
ନ ପାଏ ମୁଁ ବାହାରେ । ୩ ।

ସଖି ! ପିତାଙ୍କ ଦାରୁଣ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଶୁଣିଛ ତ ? ମୁଁ ଆଉ ଅଧିକ କଣ କହିବି, ମୁଁ ରାଜକୁଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ କେତେ ହେଲା ଗେହ୍ଲାରେ ବଢ଼ି ଥିଲି, କିନ୍ତୁ ବିଧାତା, ମୋର ସେ ସୁଖ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ରହିଲା ନାହିଁ ।

ସରଳା—ଚିତ୍ରରେଖା ! ଏକା ସତକଥା, ସୁନ୍ଦର ବେଳେ ସିନା ସିନ୍ଦୂର, ଆଉ କୋଉ କାଳେ କିଏ ଆମ ରାଜାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ହଟେଇବ ଜେମାଙ୍କୁ ବାହା ହେବ, "ଆକାଶ କଇଁଆ ଚାଲିବା ମାଛ ।"

ଚିତ୍ରରେଖା—ଆଲୋ କଣ୍ଟୁରି ନନ୍ଦ ଦିନେ ଭାଗବତ ବୋଲୁଥିଲେ କ'ଣ ଗୋଟିଏ କି ସୁନ୍ଦର ପଦ ପଢ଼ିଲା, ହିଁ, "ଏ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର ମତ, ଅଳପ ଲୋକେ ବିପରୀତ" । ଏ ତ ରଜାଘର କଥା, ସେଥିରେ ଭଲ ହେଲେ କେତେ ମନ୍ଦ ହେଲେ କେତେ. ଉତ୍ତର ଦେଉଛି କିଏ ? ତ୍ରେତୟା ଯୁଗରେ ଜନକ ପଣ କରିଥିଲେ, ଯିଏ ଶିବଧନୁକୁ ଭାଙ୍ଗିବ ସେ ସୀତାଙ୍କୁ ବିଭା ହେବ । ଦ୍ରୁପଦ ରାଜା ପଣ କରିଥିଲେ ଯିଏ ଜଳପାତ୍ରରେ ମାଛର ଛାଇ ଦେଖି ବାମ ହସ୍ତରେ ମାଛର ଚକ୍ଷୁକୁ ବାଣ ବିଦ୍ଧ କରିବ ସେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ବିଭା ହେବ । ଏ ବୋଧହୁଏ ସେହିପରି ପଣ କରିଛନ୍ତି ଯିଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କୁ ହଟାଇବ ସିଏ ଉଷାଦେବୀଙ୍କୁ ବିଭା ହେବ ।

ସରଳା—ରାଇଜଯାକର ରଜା ତ ଆମ ମହିମାକୁ ପାରିଲେ ନାହିଁ, ପୁଣି ଶିବଙ୍କ ବରରେ ତ ଏ ତ୍ରିପୁର ବିଜୟୀ । ଇନ୍ଦ୍ର ପରା କହି ଶରଣ ପଶିଲା, ଆଉ ହବ କଣ, ଜେମାଦେଈଙ୍କ କର୍ମ ।

ଚିତ୍ରରେଖା—ଜେମାଙ୍କ କର୍ମ କଣମ, ବଢ଼ିଲା ଝିଅ ଯେବେ ବାପ ଘରେ ବର୍ଷକୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ରହିଲା ତେବେ ବାପ ମାଙ୍କୁ ନର୍କରେ ବୁଡ଼ାଇବା କଥା ।

ଉଷା—ସଖି ମୁଁ ଏଡ଼େ ହୀନ କପାଳି ।

(ଗୀତ)

ପ୍ରାଣ ସଖି ମହିରେ କି ସୁଖ ମୋର ଆଉ
ଦୁଃଖ ନିଶି ଘୋଟି ଆସିଲାଣି ଗୁହ୍ନି ଗୁହ୍ନି
କି କରିବି ଗୋ
କେମନ୍ତେ ଏ ପ୍ରାଣ ମୁଁ ଧରିବି ଗୋ । ୧ ।
ତରୁ ବିନା ଲତା କାହୁଁ ଆଶ୍ରୟ ପାଇବ
ଭୂମିରେ ଲୋଟି ସାଉଁଟି ସିନା ଟି ମରିବ
ପ୍ରିୟ ଆଳି ଗୋ
ଦୁଃଖାନଳେ ପଡ଼ି ମରେ ଜ୍ୱାଳି ଗୋ । ୨ ।
ଅଭୟା ଯେବେଟି ମୋତେ କରିବେ ନିରାଶ
ଜାଣିଥା ସଜନୀ ନିଶ୍ଚେ ଭକ୍ଷିବି ମୁଁ ବିଷ
ଏହିପରି ଗୋ
ନ ହେବଟି କେବେ ଆଉ ଅନ୍ୟ ଗୋ । ୩ ।

ସଖି ! ଏ ଅଲୋଡ଼ା ଜୀବନରେ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ନିଶ୍ଚୟ ଜହର ଖାଇ ହୃଦୟ ବେଦନା ନିବାରଣ କରିବି ।

ସଖିମାନେ—କେମାମଣି ! ସ୍ବପ୍ନ କଣ କଥା । ଆମ ଦଅଁ ଦେବତା ପୂଜିବା କ'ଣ କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇ ଯିବ । ତୁମ୍ଭେ କୌଣସି କଥାକୁ ଭାବନା କର ନାହିଁ । ଇଷ୍ଟଦେବ ନିଶ୍ଚୟ ଏ କଷ୍ଟ ହରଣ କରି-ଦେବେ ।

ଊଷା—ସଖି ! ଇଷ୍ଟଦେବ ମୋର ପିତାଙ୍କୁ ସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧି ଦେବେ ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଭାବୁଥିବ ମୁଁ ପତି ପାଇବା ଲାଗି ଆଉଳ ଝାଉଳ ହେଉଛି କିନ୍ତୁ ତା ନୁହେଁ ମୋର ଯେତେ ଦିନ କୁମାରୀ ବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ଥିଲା ସେତେ ଦିନ ଆସି ଭୋଗ ହୋଇ ଗଲାଣି, ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ପତିବ୍ରତା ଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କରିବି । ସେଥିପାଇଁ ମୋର ପତିଚିନ୍ତା ହିଁ ଧ୍ୟେୟ ବୋଲି ମୁଁ ଲଜ୍ଜା ସଙ୍କୋଚ ତ୍ୟାଗ କରି ତୁମ୍ଭ-ମାନଙ୍କ ଆଗରେ ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବି ।

ଚିତ୍ରରେଖା—କେମାମଣି ! ଆମେ କ'ଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କୋଉ କଥା କହିଲୁ ତୁମେ ଉଜାଣି କଣ୍ଠା ବାଡ଼କୁ ଲୁଗା ପକାଉଛ ।

ଊଷା—ନାହିଁ ଲୋ ସଖି ! କାଳେ ତୁମ୍ଭେମାନେ କୋଉ କଥା ଭାବିଥିବ ବୋଲି ମୁଁ ବୁଝାଇ ଦେଲି; ପ୍ରକୃତରେ ଯୁଗଳ ଅଙ୍ଗ ନ ହେଲେ ଭକ୍ତିର ସାଧନ ହୁଏ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋତେ ନିଦ୍ରା ଆସିଲାଣି ତୁମ୍ଭେମାନେ ପଲଙ୍କ ସଜାଇ ଦିଅ । (ତଥା କରଣ)

(ସଖୀଏ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ)

[ମାୟା କାମିନୀ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଊଷା ନିକଟେ ପହଞ୍ଚାଇବା]

(ଅନିରୁଦ୍ଧ ଚକ୍ଷୁ ମଳି ମଳି ଉଠି) ଏ କଣ, ଏ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ ! କିଏ ଗୋଟିଏ ଅକଳଙ୍କ ସୁଧାଂଶୁ ବଦନା ତାର କୋମଳ ବାହୁ ପାଶରେ ମୋତେ ଆବଦ୍ଧ କରି ପୁନଶ୍ଚ ମୋ ନିକଟରୁ ଅପସାରିତ ହୋଇଗଲା । ଆହା ସେ କେଡ଼େ ରୂପବତୀ, ବିଧାତା ତାକୁ କାହାର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ କରିବାକୁ ନିର୍ମାଣ କରିଛି । (ଇତଃସ୍ତତ ଦୃଷ୍ଟି) କିଏ ଅଛ, ଏଁ ଏଁ କେଉଁସ୍ଥାନ, ଏତ ମୋର ଶୟନ କକ୍ଷ ନୁହେଁ । ଏ ଅପୂର୍ବ ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନା ରମଣୀ ପୁଣି ଏଠାକୁ କାହିଁ ଆସିଲା ।

ମୁଁ ତ ଠିକ୍ ଏହି ରମଣୀକୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖିଥିଲି । କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ମୁଁ ନିଦ୍ରିତ ନା ଜାଗ୍ରତ, କିଛି ତ ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ମୋର ମଥା କଣ ବିଭ୍ରମ ହୋଇ ଯାଇଛି; ମୁଁ କଣ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଏପରି ରମଣୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖୁଛି ନା । ମୁଁ ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜାଗ୍ରତ, ତେବେ ଏ ରହସ୍ୟ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ଏହାର ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ମୋର ପ୍ରାଣ କିଣି ନେଲାଣି, ଏ କିଏ ?

ଗୀତ

କାହା ମନୋହରୀ ଏ ମୋ ମନ ମୋହିଲାରେ
ଦେଖି କି ମାନବୀ କଳନା ମୋହର ନୋହିଲାରେ ।
ତିଳ ପୁଷ୍ପ ଜିଣି ନାସା,
ମୃଗାକ୍ଷି ଅପୂର୍ବ ଯୋଷା
ଗୋପନେ ଆସି ମୋ ପାଶେ
ମୋ ହୃଦକୁ ଦହିଲାରେ । ୧ ।
କର ବଦରୀ ଧରା,
ଗଣ୍ଡ କୋକନଦ ଜିଣି
ଧନ୍ୟ ସେ ବିଧାତା କେତେ-
ଦିନେ ଯାକୁ ଗଢ଼ିଲାରେ । ୨ ।
କଟି ତା ଡମ୍ବରୁ ସମ,
ପରୁଶିବ ଅନୁପମ
ଦେଖି ମୋ ମତି ବିଭ୍ରମ
ନିଶ୍ଚେ ଆସି ହୋଇଲାରେ । ୩

ସଖି ! ତୋର ଏ ରୂପକୁ ଭୁଲି ପାରିବି ନାହିଁ । ତୋର ରୂପଲାବଣ୍ୟ ମୋର ହୃଦୟକୁ କିଣି ନେଲାଣି, ସଖି ! ମୋତେ ଅନ୍ତର କରିବୁ ନାହିଁ, ମୁଁ ଆଜଠାରୁ ତୋ ନିକଟରେ ଚିର ବନ୍ଧା ରହିଲି । ତୋର ମୋର ଭିନ୍ନା ଭିନ୍ନ ନାହିଁ । ହୃଦୟେଶ୍ୱରି ! ତୁହି ମୋର ଜୀବନ, ତୁହି ମୋର ଜ୍ଞାନ, ତୁହି ମୋର ସକଳ ସମ୍ପଦ । ପ୍ରାଣପ୍ରିୟେ ! ମୋର ତୋହ ପ୍ରତି କେତେଦୂର ସ୍ନେହ ମମତା ଜନ୍ମିଛି ଥରେ ଉଠି ଦେଖ । ନା, ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗ କରିବି ନାହିଁ । ତେବେ ସ୍ନେହର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ଏହି ମୁଦି କାଢ଼ି ତୋର ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରି ତୋର ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହିଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଲି ।

ଉଷା—(ଉଠି) ଆହା ମୁଁ କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲି । ପ୍ରଭାତ ଆଲୋକରେ ଗୃହ ସେ ଆଲୋକିତ ହୋଇଗଲାଣି । କାହିଁ ମୋର ସହଚରୀମାନେ କାହାନ୍ତି । କାହିଁ କେହି ତ ଦେଖା ନାହାନ୍ତି । (ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ) ପୁଣି ଏ ଅପରିଚିତ ଯୁବକଟି କିଏ । ଏ ମୋ ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ କିପରି । ଗୃହର ଦ୍ୱାର ତ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଛି, ଏ ଅବା ଆସିଲେ କିପରି ? ତେବେ କଣ କେହି ଦେବ କୁମାର ! ତା ନ ହେଲେ ଦ୍ୱାରରୁଦ୍ଧ ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ତ ସହଜ କଥା ନୁହେଁ, ବଡ଼ ଲଜ୍ଜାର କଥା । ମୁଁ ଯୁବା ନାରୀ ହୋଇ ଅପରିଚିତ ଯୁବକ ନିକଟରେ ଏତେ ସମୟ ନିଦ୍ରା ଯାଇଥିଲି । ଛି, ଛି, ଯଦି ସଖିଗଣେ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯାଆନ୍ତି ମୋତେ ବଡ଼ ନିନ୍ଦା କରିବେ । ନା ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ଦରକାର । ଆଚ୍ଛା, ଏ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବି ନିଶ୍ଚୟ ତେବେ ଭଲକରି ଏ ଯୁବକକୁ ଦେଖିଯାଏ । ସେଥିରେ କ୍ଷତି କଣ ଅଛି । ସୁନ୍ଦର ଜିନିଷଟି ଦେଖିବାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଲାଳସା ବଢ଼େ । (ଦର୍ଶନ) ଆହା କି ରୂପ, କି ତେଜ, ଏପରି ରୂପକୁ ତ ତୁଳନା ନାହିଁ । ମା, ଭଗବତି ! ତୁମ୍ଭେ କ'ଣ ମୋର ହୃଦୟ ବେଦନା ବୁଝି ପାରି ଏ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଯୁବକଙ୍କୁ ଆଣି ମୋତେ ଦେଇଛ, ତେବେ ଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ ଛାଡ଼ିବ କାହିଁକି । ହେ ଯୁବକ, ତୁମ୍ଭ ରୂପରେ ମୁଁ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ମୋର ମନ ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଅର୍ପଣ କଲି । ଉଠ, ଉଠ ନାଥ !

ଗୀତ—(ହେ ନବଯୁବକ—ବୃତ୍ତେ)

ଉଠ ପ୍ରାଣ ଧନ ମୋ ଜୀବଜୀବନ,
ଉଠ ଦୁଃଖିନୀର କଣ୍ଠମଣି ।
ତବ ଶ୍ରୀଚରଣେ ଆଜିଠି ଗୋପନେ
ସମର୍ପିଲି ପ୍ରାଣ ଅଭାଗିନୀ
ଆଶ୍ରା ଦିଅ ବାରେ,
ଯିବ ଦିନା କେହି ନାହିଁ ଅଧୀନରେ । ୧ ।
କେତେ ଦିଅଁ ପୂଜ ପାଇଛି ମୁଁ ଆଜ
ତବ ପାଦ ଯୁଗ ହେଜାବେଶ
ଥରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ ଜୀବଧନ
ଯିବ ଦୁଃଖିନୀର ହୃଦୁତ୍ରାସ
ଦୟାକର ଥରେ ।
ଅଭାଗିନୀ ପଡ଼ି ମରେ କାମାନଳେ । ୨ ।

ନାଥ ! ଉଠିବ ନାହିଁ, ଥରେ ତୁମ୍ଭର ଦାସୀର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବ ନାହିଁ । ହଉ ଆପଣ ମୋତେ ଆଶ୍ରୟ ନ ଦିଅନ୍ତୁ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଆଜଠାରୁ ତବ ଶ୍ରୀଚରଣେ ବନ୍ଦୀ ରହିଲି । (ପଦଧରି ଶୟନ)

(ମାୟାକାମିନୀ ପ୍ରବେଶ)

ଗୀତ—

କେଉଁରଙ୍ଗେ କେଉଁ ଭଙ୍ଗେ
ଲାଗିଛି ଏ ଦୁନିଆ ନାଟ
କେ ପ୍ରେମନୀରେ ଭାସି ଯାଉଛି
କେ ପ୍ରେମନୀରେ ତୋଳ ଖେଳୁଛି
କେ ପ୍ରେମେ ହସେ କେ ପ୍ରେମେ କାନ୍ଦେ
କେ ପ୍ରେମେ ଛଟପଟ ।

(ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ନେଇଯିବା)

ଉଷା (ହଠାତ୍ ଉଠି) କିଏ, କିଏ, କଣ କଲ, ମୋ ହୃଦୟେଶ୍ୱରଙ୍କୁ କୁଆଡ଼େ ନେଇ ଗଲ । ହାଅ ! ହାଅ !

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ବାଣା ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞାରେ ବାଧା ଦେବା ତୁମ୍ଭର କଣ ଉଚିତ ? ମୋତେ ବାରମ୍ବାର ବିରକ୍ତ କର ନାହିଁ, ମୁଁ କେବେ ଦୁହିତାର ଅମଙ୍ଗଳ ବାଞ୍ଛା କରୁନାହିଁ ।

ମନୋରମା ଆଉ ମଙ୍ଗଳ କେଉଁ କାଳେ ମ, ଝିଅ ତ ବରଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ବର୍ଷକୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ଘରେ ରହିଲା, ବାହାର ଲୋକ ଯିଏମାନେ ଯିଏ

ବାରକଥା କହୁଛନ୍ତି । ନାଥ ! ଆପଣ ସେ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞାରୁ ରହିତ ହୋଇ ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର ହସ୍ତରେ ମୋର ଉଷାକୁ ସମର୍ପଣ କରନ୍ତୁ ।

ବାଣ—ମୁଁ ବାହାର ଲୋକଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଚାହେଁନା । ମୁଁ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇଛି ତା ଅନ୍ୟଥା ହୋଇ ନ ପାରେ ।

ମନୋରମା— ଗୀତ

ପ୍ରାଣପତି ଏ କେଉଁ ଅଶାନ୍ତ କଥା କହ ।
ତ୍ରିଜଗତେ ତବ ସମ ଅଛି କେହୁ ବୀର ହେ
ପ୍ରାଣନାଥ !
ଜେମାର ସେ ହୋଇବଟି କାନ୍ତ । ୧ ।
ମନକୁ ନ ଆସେ ଯାହା ଶୁଣି ନାହିଁ କର୍ଣ୍ଣେ
ଅସମ୍ଭବ କଥା ସିନା କହୁଛ ଆପଣ ହେ ।
ଜୀବଧନ !
ଜେମା ଜନ୍ମ ହେଲା ଅକାରଣ ହେ । ୨ ।
ଶୋଭାବେଳେ ଗଛ ସିନା ବଧିର ଉଆଣ ।
ଅବୁଝା ହେଉଛ ସିନା ନାଥ ଅକାରଣ ହେ ।
କନ୍ୟାଧନ ।
ଗୃହେ ରଖି ବିପଦ କାରଣ ହେ । ୩ ।

ନାଥ ! କନ୍ୟା ବରଯୋଗ୍ୟ ହେଲେ ତାକୁ ଗୃହରେ ରଖିବା ଆମ୍ଭର ଅମଙ୍ଗଳ । ମୋ ସାନକୁହା ମାନ ଜେମା ଲାଗି ଗୋଟିଏ ବରପାତ୍ର ଠିକ୍ କରନ୍ତୁ ।

ବାଣ— ଗୀତ

ମୋତେ ବାର ବାର କରି
କହନା ରେ ବରବରନା ।
(ମୁଁ) ସାର କରିଛି ଯାହା ସ୍ଥିର କରିବି କି,
ନାରଂଖାର ପଛେ ହେବି ଲଳନା । ପଦ ।

ମୁଁ ମନରେ ଯାହା କଳ୍ପନା କରିଛି ତାହା କେବେ ଅନ୍ୟଥା ହୋଇ ନ ପାରେ, ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ବାରମ୍ବାର ବିରକ୍ତ କର ନାହିଁ ।

ମନୋରମା—ଆପଣ ମୋ କଥାରେ ବିରକ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଦୁହିତାର ଶୁଭ ସମୟରେ ପିତା ଶୁଭ କାମନା କରିଇବା ଆବଶ୍ୟକ, କିନ୍ତୁ ତା ଯେ ନ କରେ ସେ ପିତା ନୁହେ ଶତ୍ରୁ ।

ବାଣ— ଗୀତ

କାର ବଳେ ମୋତେ କହୁ ଝିଙ୍ଗାସି
ଜାର ଆଶ୍ରା କଲୁଣି କି ରାକ୍ଷସୀ
ଯାର ନାମ ଶୁଣି କମ୍ପୁଛି ମେଦିନୀ
ତାର ବୁଦ୍ଧିକି ତୁ କରୁ କଳନା । ୧ ।

ରାକ୍ଷସି ! କାହା ବଳରେ ଏପରି କୁତ୍ସିତ ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ମୋର ହୃଦୟରେ ଶତବାଣ ବିଦ୍ଧ କରୁଛୁ, ତୁ ଜାଣୁ ମୁଁ କିଏ ?

ମନୋରମା—ବେଶ୍ ଜାଣେ, ନାଥ ! ଯେଉଁ ବୀରକୁ ତ୍ରିଜଗତରେ ନର ଦେବତା ଆଦିକରି ଭୟରେ କରପତ୍ର ଯୋଡ଼ନ୍ତି, ସେ ବୀରର ରମଣୀ କ'ଣ ଏତେ ମୂଢ଼ା ଯେ ସେ ତାର ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିହ୍ନି ନାହିଁ । ନାଥ ସେ କଥା କୁହନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ବାଣ—ତେବେ ମୋର ଇଚ୍ଛାରେ ବାଧା ଦେବା କାର ଅଧିକାର ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ସଂଗ୍ରାମରେ ଯେହୁ ଜିଣିବ ମୋତେ
କନ୍ୟା ସମର୍ପିବି ମୁଁ ତାର ହସ୍ତେ ।
ଏ ମୋ ଦୃଢ଼ପଣ ନ ହେବ ଖଣ୍ଡନ
ତୁ ଭଣ୍ଡାଭଣ୍ଡି ମୋତେ କରନା । ୨ ।

ଏ ସାରା ସଂସାରେ ଯେ ମୋ ସମ ଶ୍ରେଣୀ ଥିବ ମୁଁ ତାଠାରୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହେଲେ ସେହି ବୀରକୁ ମୋର ଉଷାକୁ ବିବାହ ଦେବି ଏହି ମୋ ଦୃଢ଼ ବ୍ରତ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମନୋରମା—କାହିଁକି ତୁ ଏପରି ହତଭାଗିନୀ କୋଳରେ ଜନ୍ମହେଲୁ । ତୋ କର୍ମରେ ଏତେ ହୀନଅବସ୍ଥା ଥିଲା, ମୁଁ କଣ କରିବି, କେତେ ପ୍ରକାର ତ ବୁଝାଇଲି ଟିକିଏ ତ ମୋ କଥା ରହିଲା ନାହିଁ । ହେ ଶିବଶଙ୍କରୀ, ତୁମ୍ଭେ ମାତ୍ର ଭରସା ।

[ଚିତ୍ରରେଖା ପ୍ରବେଶ]

ଚିତ୍ର—ମା ମଣିମା ! ଟିକିଏ ଆଡ଼କୁ ଆସନ୍ତୁ ଜେମାମଣି କାହିଁ କ'ଣ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭେ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ମନୋରମା—ହଇଲୋ ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା ! କ'ଣ କ'ଣ, ମୋ ଝିଅର କ'ଣ ହେଲା ?

ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା—ଆପଣ ଶୀଘ୍ର ଆସନ୍ତୁ ।

ମନୋରମା—ହଉ ଚାଲ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ସରଳା—ଜେମାମଣି ! ଏ କ'ଣ ତୁମ୍ଭେ ଏପରି କାହିଁକି ହେଉଛ ? କାହିଁ କେହି ତ କୁଆଡ଼େ ନାହାନ୍ତି, ତମର ମଥା ବିଭ୍ରମ ହୋଇ ଗଲାଣି, ତେବେ ଟିକିଏ ବସିଯିବଟି, କ'ଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଆଡୁ ସାଡୁ ହେଉଛ ?

ଉଷା—ସରଳା ! ସେ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ତାଙ୍କୁ ମୋ କୋଳରୁ କିଏ ଛଡ଼ାଇ ନେଲା ।

ସରଳା—ମୁଁ ତ ଏଥିକି ଆଉ ପାରିବି ନାହିଁ, ତୁମର ମୁଣ୍ଡ କ'ଣ ହେଲାକି, ହଠାତ କଣ ହେଲା ଭଲା ଟିକିଏ ଥୟ ହୋଇ ବସି ପାରୁ ତା ନାହିଁ, ଖାଲି ହୋଇଗଲା, ଏଇବାଟେ ଗଲା, ଏଇ ଚାଲିଗଲା କହି ମୋତେ ବୁଲେଇ ବୁଲେଇ ମାରିଲଣି, ମୁଁ ତ ତମ ସାଙ୍ଗରେ ଅଧା ବାଇଆଣି ହୋଇଗଲିଣି । ଜେମାମଣି ! ମୋ ସାନ କଥା ମାନ ଟିକେ ବସିଯାଅ, ମୁଁ ଆଉଁସି ଦିଏଁ ।

ଉଷା— ଗୀତ

ସ୍ୱପ୍ନରେ କାହିଁ ଗଲେ ମୋ ମନ ଚୋରି ।
ଅତି ଗୋପନରେ ଆସି ମୋ ପାଖରେ
ଥିଲେ ସେ ପ୍ରେମ-ପସରୀ ।
ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପଚାରେ କହୁଛି ଗୋ ଜାଣ
ସେହି ମୋ ହୃଦୟ-ହାରୀ । ୧ ।

ସଖି ! ସେ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କର ରୂପ ଲାବଣ୍ୟରେ ବିମୋହିତ ହୋଇ ମୋ ମନ ପ୍ରାଣ ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଅର୍ପଣ କରିଦେଲି, ସେ ମୋତେ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ?

ସରଳା—ଆଚ୍ଛା, କହିଲ ଭଲା ଆମେ ତ ପହରେ କ ଛଡ଼ଡ଼ ରାତିରେ ତୁମ୍ଭ ପାଖରୁ ଗଲୁ, ତୁମ୍ଭେ ତ କବାଟ ଦେଇ ଶୋଇଲ, ପୁଣି କିଏ ଭଲା ତୁମ୍ଭ ପାଖକୁ କେଉଁ ବାଟେ ଆସିଲା, କହିଲ ଭଲା ଇଏ ସବୁ କ'ଣ କଥା ?

ଉଷା— (ଗୀତ)

କାଲି ନିଶୀଥରେ ଥରେ ଏ ନେତ୍ରରେ
ଦେଖିଲି ନୟନ ତାରା ।
ମୁଦି ନେତ୍ର,ପଦ- ଯୁଗଳେ ତାଙ୍କର
(ମୋର) ନିଦ୍ରା ଭୁଲାଇଲା ଚୋରା । ୨ ।

ସଖି ! କାଲି ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର ସମୟରେ ହଠାତ୍ ମୋର ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ମୁଁ ଚାହିଁ ଦେଖନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ପୁରୁଷ ମୋର ପଲଙ୍କରେ ନିଦ୍ରା ଯାଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ମୋର କାହିଁକି ହସ୍ତ-ପଦ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇଗଲା । ଭାବିଲି, ଏପରି ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ଜୀବନରେ ଲଭି ତାଙ୍କୁ ଏ ହୃଦୟ ରାଜ୍ୟରେ ଅଧୀଶ୍ୱର ନ କରି ଛାଡ଼ିବି କାହିଁକି । ଆଉ ଏ ସୌଭାଗ୍ୟ ଘଟିବ ନାହିଁ । ଏହା ଭାବି ତାଙ୍କ ଚରଣ ଚାପୁ ଚାପୁ ମୋତେ ନିଦ୍ରା ଆସିଗଲା ! ସେ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ଆଉ ଦେଖି ନାହିଁ, ସଖି ! କିଏ ତାଙ୍କୁ ଆଣି ମୋତେ ଦେବ ?

ସରଳା—ଜେମାଦେଈ ! ତେବେ ସପନଗୁଡ଼ାଏ କ'ଣ ଆଡୁସାଡୁ ଦେଖି ଏପରି ହେଉଛ, ଏଥିରେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ ; ମୁଁ ଗୋଟିଏ କଥା କହୁଛି ଶୁଣ ।

ଗୀତ

ଶଇଳେ କି କେବେ ଫୁଟଇ କଇଁ
ସଲିଳେ କି ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ ହୋଇ ।
ଅବସନ୍ତେ କି ରାବଇ କୋକିଳ
ସ୍ୱପ୍ନ କଥାରେ ଘଟଇ କି ଫଳ
ଏ ତ ଅସମ୍ଭବ । କେତକୀ ପୁଷ୍ପେ ଚୁମ୍ବଇ କି ଭୃଙ୍ଗ । ୧ ।

ଜେମାମଣି ! ତେମେ ଯେଉଁ କଥାଗୁଡ଼ିକ କହୁଛ, ମତେ ବଡ଼ ଅସମ୍ଭବ ଜଣାଯାଉଛି । ଏଇ ତ ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା ମା-ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କି ଘେନିକରି ଆସିଲାଣି, ତୁମ୍ଭେ ଆଡୁ ସାଡୁ ଗୁଡ଼ାଏ ହୁଅନା ।

ଉଷା - ନାହିଁ ସଖି, କ'ଣ ହେଉଛି କାହିଁ ?

ମନୋରମା ହଇଲେ ଉଷା ! କାହିଁକି ଏମିତି କ'ଣ ହେଉଛୁ, ମୁଁ ତ ତୋର ଚିନ୍ତାରେ ସରିଗଲିଣି । ତୁ ବାପ ମାର ଝିଅ ହୋଇ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲୁ,

ତୋ କର୍ମରେ ବିଧାତା ଏତକ ଘୀନଅବସ୍ଥା ଲେଖିଥିଲା । ମା ମୋର, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୋର, କ'ଣ କହିଲୁ, ତୋର ଦେହ କଣ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇଛି ?

ଊଷା—ନା ମା, ମୋ ଦେହ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇନାହିଁ । କାଲି ରାତିରେ ହଠାତ୍ ମୋର ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିଗଲା, ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯେ—

ମନୋରମା—କ'ଣ କଥା କ'ଣ, ହଇଲୋ ଚିତ୍ରରେଖା କଅଣ ?

ଚିତ୍ରରେଖା—ସେ ତ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି ଆମେ ଶୁଣି ଆଚମ୍ବିତ ହୋଇଗଲୁଣି ।

ମନୋରମା—କ'ଣ ମୁଁ ଶୁଣେ ?

ଚିତ୍ରରେଖା—ସେ ସରଳା କହୁ ।

ସରଳା—କାହିଁକି ତୁ କହୁ ନାହୁଁ ?

ମନୋରମା—ଆଲୋ କ'ଣ କହ ?

ଚିତ୍ରରେଖା—ସେ କୁଆଡ଼େ ଶୋଇଥିଲେ ତାଙ୍କ ପଲଙ୍କରେ ଗୋଟିଏ—ସେ ସରଳା କହୁ ।

ମନୋରମା—ଆଲୋ କ'ଣ କହ, ମୋତେ କାହିଁକି ଏପରି ଛନିଆଁ କରୁଛ ।

ସରଳା—କହୁ ନାହୁଁ,

ଚିତ୍ରରେଖା – ହିଁ !

ମନୋରମା—ତମେ ସବାଖାଇ ବିଟା ମୋ ଝିଅକୁ ମାଇଲ ।

ଚିତ୍ରରେଖା—ଆମେ କହୁଥିବୁ, ଜେମାମଣି ପୁଣି—

ମନୋରମା—ସେଥିରେ ଯାହା ହାନିଲାଭ ମୁଁ ବୁଝିଲେଇବି କହ ?

ଚିତ୍ରରେଖା – ତାଙ୍କ ପଲଙ୍କରେ ଗୋଟିଏ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ପୁରୁଷ ଆସି ଶୋଇଥିଲା । ସେ ତାକୁ ଦେଖି ଏପରି ହେଉଛନ୍ତି । ପୁଣି ବର୍ତ୍ତମାନ କହନ୍ତି, ସେ ପୁରୁଷକୁ ମୁଁ ବିବାହ ନ ହେଲେ ପ୍ରାଣ ରହିବ ନାହିଁ ।

ମନୋରମା—(ଊଷାପ୍ରତି) ମା ! କ'ଣ ପାଗଳିଣୀ ହୋଇଗଲୁ କି, ନଅର ଗୃହଆଡ଼େ କିଂସା କବାଟ; ତହିଁରେ ପୁଣି ଲୁହାର କିଳଣୀ, ସାରାରାତି ପହରି ବାଲା ପହରି ଦେଉଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ତୋ ପିତା ଯେଉଁ ପ୍ରତାପୀ ତା ତ ଜାଣୁ, ତା ଭିଆସକୁ ପୁରୁଷଟାଏ ପୁଣି ପଶି ଆସିବ, ଯେଉଁଠି ମାଛି ପଡ଼ିଲେ ନବଖଣ୍ଡ । ଛି ଛି ଲୋକେ ଏ କଥା ଶୁଣିଲେ କ'ଣ କହିବେ; ପୁଣି ତୋ ପିତା ଶୁଣିଲେ କି ରଖାଅଛି । ମା ! ସ୍ୱପ୍ନରେ ଗୁଡ଼ାଏ କ'ଣ ଦେଖିପକାଇ ଏପରି ହେଉଛୁ ।

ଊଷା—ନା ମା ସ୍ୱପ୍ନ ନୁହେଁ ?

ମନୋରମା ତୁ ଜାଣିବା ଶୁଣିବା ପିଲା ହୋଇ ଏମିତି ଅବୁଝା ହେଉଛୁ । ସରଳା ଆସିଲୁ ମୋ ସଙ୍ଗରେ, ଗୋଟିଏ ତେଜ ଦେବି ତାକୁ ଝିଅ ମୁଣ୍ଡରେ ମାଲିସ କରିଦେବୁ ।

ସରଳା—ଆପଣ ଆଗରେ ଚାଲନ୍ତୁ, ମୁଁ ପାଇଟି ସାରିଦେଇ ଯାଉଛି ?

ମନୋରମା—ଆ, (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଊଷା—ସଖିଏ ! ତୁମ୍ଭର ମୋର ଏଇମାତ୍ର ଶେଷଦେଖା । ଯଦି କୌଣସି କାରଣରୁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କିଛି ମନ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏ ତେବେ ମୋର ଦୋଷ କ୍ଷମା କରିବ । ଊଷାକୁ ଆଜଠାରୁ ମନରୁ ପାଶୋର ଦେବ । ଦେଖ, ଏଇ ହୀରାମୁଦି ଚୁମ୍ବି (ମୁଦିଦେଖି) ଏ କଣ ! ଏ ମୁଦ୍ରିକାଟି କାହାର । ମୋ ମୁଦି କିଏ ନେଲା । ଏ ତ ଅନ୍ଧ୍ରରତ୍ନରେ ବିମଣ୍ଡିତ ହୋଇଛି । ଆଉ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ, ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଲିଣି ନିଶ୍ଚୟ ବୁଝିଲିଣି ଏ ମୁଦ୍ରିକାଟି ମୋ ହୃଦେଶ୍ୱରଙ୍କର । ସଖି ! ମୋ କଥାକୁ ସ୍ୱପ୍ନବୋଲି ଉଡ଼ାଇ ଦେଉଥିଲ, କିନ୍ତୁ ଫଳରେ ଦେଖ ମୁଦ୍ରିକାଟି ମୋ ହସ୍ତକୁ କୁଆଡ଼ୁ ଆସିଲା ?

ଚିତ୍ରରେଖା—ଜେମାମଣି ! ଦିଅ ସେ ମୁଦ୍ରିକାଟି ଦିଅ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଆଣି ସେ ଚୋରକୁ ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇବି । ସଖି, ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଏ ଚିତ୍ରରେଖାକୁ କୌଣସି କଥା ଅଭାବ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଆଚ୍ଛା, ଦେଖିଲି ମୁଁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଚିତ୍ରପଟ ଆଙ୍କିଦେଉଛି,ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କେଉଁ ଜଣକ ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀ ।

ବାଣା ପରାଜୟ

ଉଷା—ସଖି ! ନିଶ୍ଚୟ ଚିହ୍ନିବି, ସେ ରୂପଲାବଣ୍ୟ ମୋ ଚକ୍ଷୁରେ ନାଚୁଛି ।

(ଚିତ୍ରରେଖା ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବା ଓ ଉଷା ନାହିଁ କରୁ କରୁ ତାର ସ୍ୱାମୀର ଫଟ ଚିହ୍ନିବା)

ଉଷା—ସଖି, ଏହି ମୋର ସ୍ୱାମୀ । ଚିତ୍ରରେଖା, ତୁମ୍ଭେ କ'ଣ କେଉଁ ଦେବୀ । ଏଠାରେ କପଟରେ ମୋର ସହଚରୀ ହୋଇ ରହିଛ । ମୁଁ ଏମାନ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ ।

ଚିତ୍ରରେଖା—ନାହିଁ ସହି, ମୋର କିଛି ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଏହା ସବୁ ସେହି ମହାମାୟୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ।

ଉଷା—ତେବେ ମୋର ଆଉ ଭାବନା କାହିଁକି । ସଖି ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ପରି ଦେବୀରୂପା ସହଚରୀ ପାଇ ମୋର କେଉଁ କଥାକୁ ଚିନ୍ତା । ମୋତେ ଟିକିଏ ମୋର ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଭେଟାଇ ଦିଅ । ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ଚିରଋଣୀ ରହିବି ।

ଚିତ୍ରରେଖା— ଗୀତ

ସରଗରେ ସୁନାବୁନ୍ଦ ଗୋ (ସ୍ଫୁଟଚନ୍ଦ୍ର ବଦନା)
ଶରଧା ତୁ କଲେ ତୋଳି ଆଣିଦେବୁ
ନ ବହ ତୁ ମନେ ଖେଦ ଗୋ । ୧ ।
ଏହି ଛାର କଥା ପାଇଁ ଗୋ ।
ଏହି ଲାଗେ ଯାଇ ବାନ୍ଧି ଆଣିଦେବୁ
ଥିବେ ତୋର କାନ୍ତ ଯହିଁ ଗୋ । ୨ ।
ଆଗ ପଛ ଭଲ ମନ୍ଦ ଗୋ
ଘଟିବଟି ଯାହା ସମ୍ଭାଳିବୁ ତାହା
ନ ଜାଣୁଛି ଆମ୍ଭେ ଛନ୍ଦ ଗୋ । ୩ ।

(ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଅନିରୁଦ୍ଧ—କେତେ ସ୍ଥାନ ବୁଲି ବୁଲି
କେତେ ବନ ଉପବନ କରିଲି ଦର୍ଶନ
କିନ୍ତୁ, କେଉଁଠାରେ ନ ପାଇଲି ଦେଖା
ହା ପ୍ରିୟେ ! ହା ପ୍ରାଣପ୍ରିୟେ,
ଦେଖା ଦିଅ ଲୁଚିଅଛ କେଣେ
ସୁନ୍ଦରୀ ହା ନବୀନ ଲଳନେ, ଲଭି ମୁହିଁ ତୋତେ
କାହିଁ ପୁଣି ବସିଲି ହରାଇ
ଅହୋ କି କରିବି କେଣେ ଯିବି
କିଏ ମୋତେ ଦେବ ସେହି ସ୍ୱର୍ଗୀୟା ସୁନ୍ଦରୀ ।

ଜୟନ୍ତ—(ପ୍ରବେଶି) ସଖା, ସଦାବେଳେ ଏପରି ବ୍ୟସ୍ତ ହେବାଦ୍ୱାରା ତୁମ୍ଭର ଶରୀର କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ପଡୁଛି । ବାରମ୍ବାର ସେହି କଥାଗୁଡ଼ାକ ମନରେ ପକାନା ।

ଜୟନ୍ତ—ଶାନ୍ତ ସୁସ୍ଥ ହୁଅ ଭାଇ ମନ କର ସ୍ଥିର
ଅସ୍ଥିର ହୋଇଲେ କିଛି ନ ହୋଇବ
ବିଶେଷତଃ, ଗୁପ୍ତକଥା ପ୍ରକାଶିବା ନୁହେଁଟି ଉଚିତ ।
କହିଲେ ଏ କଥା ଯାରେ ତାରେ
ପାଗଳାମୀ ବୋଲି ଭାଷିବେଟି ଜନେ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ସ୍ଥିର ହୋଇ ନ ପାରେ ମୁଁ ସଖା !
ଯେଣେ ଚାହେଁ ତେଣେ ଦିଶେ ସେ ଲାବଣ୍ୟରୂପ !
ସଖା ! କେଣେ ଯିବି କେମନ୍ତେ ପାଇବି ।
କିଏ ମୋତେ ଦେବ ସେହି ଧନ
ସଖା ! ଚାଲିଯିବା ଦେଶାନ୍ତରେ;
ରାଜପୁରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।

ଜୟନ୍ତ—ଏ କି କହ ସଖା, ସାମାନ୍ୟ ନାରୀରୂପରେ ବିମୋହିତ ହୋଇ ପିତା, ମାତା, ଭାଇ, ବନ୍ଧୁ, ଆତ୍ମୀୟସ୍ୱଜନଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବ ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ— (ଗୀତ)

କି ବୁଦ୍ଧି କରିବି ବନ୍ଧୁ କେଣିକି ମୁଁ ଯିବି ।
କେମନ୍ତେ ସେ ସୁକୁମାରୀ ତନୁକୁ ଲଭିବି ।
କହ ସଖା,
ତାର ବିନେ ନାହିଁ ମୋର ରକ୍ଷା । ୧ ।
କେଉଁ କମନୀୟ ରୂପ ସେ ଲାବଣ୍ୟ ନିଧି
ଗଢ଼ିଥିଲା କେତେଦିନେ ବସି ତାକୁ ବିଧି
(ତାର) ରୂପଠାଣି
ନେଇଛି ମୋ ମନ ପ୍ରାଣ କିଣି । ୨ ।
କାମାନଳେ ମୋର ପ୍ରାଣ ଜାଳେ ସେ ଲଳନା ।
ତାର ସଙ୍ଗେ ମହୀରେ ମୁଁ କି ହେବି ତୁଳନା
ଅଟେ ସୁକୁମାରୀ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲତା ସ୍ଫୁଟ ବିମ୍ବାଧରୀ । ୩ ।

ସଖା ! ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁନ୍ଦରୀ ସେହ୍ୱ କନକ ବରନା
ନାହିଁ ତାକୁ ଉପମା ଦେବାକୁ କିଛି
କହ ସଖା ! କେମନ୍ତେ ମୁଁ ପାଇବି ତାହାକୁ ।

ଜୟନ୍ତ—ସଖା ! ଯଦି ବିଧାତା ତୁମରି ଲାଗି ତାକୁ ନିର୍ମାଣ କରିଥିବ ତେବେ ଦିନେ ପୁଣି ସେ ତୁମର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ହୋଇ ବସିବ । ସେଥିଲାଗି ଭାବନା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ଦେଖିଲଣି କିଏ ଗୋଟିଏ କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆମ୍ଭ ଆଡ଼କୁ ଆସୁଛି ।

(ପାଗଳିନୀ ବେଶରେ ଚିତ୍ରରେଖା ଗୀତ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

ଚିତ୍ରଲେଖା — (ଗୀତ)

ନାରୀ ହୃଦୟ ବେଦନା କେବା ଜାଣିବ ରେ ।
ପୁରୁଷ ସୁଖର ସାଥି ପୁରୁଷ ବିଶ୍ୱାସଘାତୀ,
ପୁରୁଷେ କରି ପୀରତି, ସଦା ଝୁରି ମରିବରେ । ୧ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ସଖା ! ଏ ଯେଉଁ ସଙ୍ଗୀତଟି ଗାଇଲା ଏଥିର ଅର୍ଥ କ'ଣ ? ଯେପରି ନିଷ୍ଠୁର ଅନିରୁଦ୍ଧକୁ ଉପହାସ । (ପାଗଳୀପ୍ରତି) ସୁନ୍ଦରୀ ! ତୁମେ କିଏ ?

ପାଗଳୀ—ମୁଁ କିଏ ? ମୋର ପରିଚୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଲେ ତୁମ୍ଭେ କ'ଣ ବୁଝିବ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ବୁଝି ନ ପାରିଲେ ତୁମେ ବୁଝାଇ ଦେବ ।

ପାଗଳୀ—ମୋର ପରିଚୟ ପାଇବା ତୁମ୍ଭର କିଛି ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ମୁଁ କେହି ନୁହେଁ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଛଳନା କରନା, ସତ୍ୟକରି କହ ତୁମେ କିଏ ?

ପାଗଳୀ—ମୁଁ ଜଣେ ପାଗଳୀ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଆଚ୍ଛା, ତୁମେ ଏ ଗୀତଟି କେଉଁଠାରୁ ଶିଖିଲ ?

ପାଗଳୀ କେଉଁ ଗୀତ ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁଟି ଗାଉଥିଲ ।

ପାଗଳୀ—କେଉଁ ଗୀତ ମୋର ତ ମନେ ନାହିଁ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ତା କଣ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଭୁଲିଗଲ ।

ପାଗଳୀ—ତେବେ ପାଗଳ ଆଉ ପାଗଳୀର ମତି କ'ଣ ସଦାବେଳେ ସ୍ଥିର ଥାଏ ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ତୁମ୍ଭେ ପାଗଳୀପରି ତ ଜଣା ଯାଉନାହଁ ! ତୁମ୍ଭ କଥାବାର୍ତ୍ତାରୁ ମୁଁ ଅନୁମାନ କରୁଛି ତୁମ୍ଭେ ଜଣେ ଚତୁରୀ ରମଣୀ ।

ପାଗଳୀ—ନା ନା; ଏ କଥା କହନା, ମୋ ବଂଶରେ କେହି ଚତୁର ନାହାନ୍ତି । ମୋ ମା ପାଗଳୀ, ବାପ ପାଗଳ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ପାଗଳୀ । ଆଉ ବା ମୋର ଯିଏ ସାଙ୍ଗ ସଖୀ ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ପାଗଳୀ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ରମଣୀ ! କପଟ କରନା, ଆତ୍ମ ପରିଚୟ ଦିଅ ।

ପାଗଳୀ—ପାଗଳୀର ପୁଣି ଆତ୍ମ ପରିଚୟ କ'ଣ ? ଯେବେ ତୁମ୍ଭର କିଛି ପଚାରିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥାଏ ତେବେ ପଚାର ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଆଚ୍ଛା ଯେଉଁ ଗୀତଟି ଗାଇଲ ତାହା କାହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗାଇଲ ?

ପାଗଳୀ—କାହାକୁ କାହିଁକି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି ଗାଇବି, ପାଗଳୀର ମନରେ କେତେବେଳେ କଣ ଆସିଗଲା ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ନା ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ, ବୋଧହୁଏ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି ଗୀତଟି ଗାଇଲ ।

ପାଗଳୀ— ମାଲୋ ମା, ସେ କି କଥା, ତୁମ୍ଭେ କିଏ,ତୁମ୍ଭ ଘର କେଉଁଠି, ମୋ ଘର କେଉଁଠି, ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କାହିଁକି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି ଗୀତ ଗାଇବି ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ନିଶ୍ଚୟ, ତୁମ୍ଭେ ସଙ୍ଗୀତ ଛଳେ ମୋତେ ଉପହାସ କରିଛ ।

ପାଗଳୀ—ତେବେ ତୁମ୍ଭେ କ'ଣ କେଉଁ ଅବଳାର ଗଳାରେ ଛୁରୀ ଦେଇଛ ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ନା ନା, ମୁଁ କାହିଁକି କେଉଁ ଅବଳାର ଗଳାରେ ଛୁରୀ ଦେବି, ବରଂ ମୋ ଗଳାରେ ଗୋଟିଏ ଅବଳା ଛୁରୀ ଦେଇଛି ।

ପାଗଳୀ – ନା ନା, ତୁମ୍ଭର କଥା ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ । ପୁରୁଷର ପ୍ରାଣ ଅତି କଠିନ, ସେଥିରେ ଛୁରୀର ଦାଗ ବସିବା ସହଜ ନୁହେଁ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ନିଶ୍ଚୟ ଜଣେ ରମଣୀର ବିଷମ ଆଘାତ ଦ୍ୱାରା ମୋର ହୃଦୟ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇଯାଇଛି । ବିଦେଶିନି ! ତୁମେ ସେ କାମିନୀର ସମ୍ବାଦ ଜାଣ କି ?

ପାଗଳୀ—ମୁଁ କେମିତି ଜାଣିବି ଲୋ ମା, ସେ କେଉଁଠି, ମୁଁ କେଉଁଠି ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ତୁମେ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ, ତୁମର ପାଦ ଧରୁଛି ତୁମେ ସ୍ପଷ୍ଟ କହ ସେ ରମଣୀ କିଏ ?

ପାଗଳୀ—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା । ମୁଁ ବା ଜାଣିଲି କିପରି ? ତେବେ ଏ ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିକ କ'ଣ ବାଟରେ ପଡ଼ିଥିଲା, ଦେଖନ୍ତୁ ତ ଏଥିରେ କ'ଣ ଲେଖା- ଅଛି ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଦେଲି ।

ପାଗଳୀ—ନିଅ ତୁମ୍ଭେ ପତ୍ର ପଢ଼, ମୁଁ ଆସୁଛି ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ନା ନା, ତୁମ୍ଭେ ଯିବ କୁଆଡ଼େ ।

ପାଗଳୀ—ଏଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଆସୁଛି ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ନିଶ୍ଚୟ କଥା ତ ?

ପାଗଳୀ—ନିଶ୍ଚୟ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ସଖା ! ପଢ଼ ଦେଖି ଏ ପତ୍ରରେ କ'ଣ ଲେଖାଅଛି ।

ଜୟନ୍ତ—ପତ୍ର ପାଠ ।

ସ୍ୱାମିନ୍ ! ନିଶାର୍ଦ୍ଧେ ମୋର ନିର୍ଜନ ଶୟନ କକ୍ଷରେ ଆପଣଙ୍କର ଶ୍ରୀମୁଖ ପଙ୍କଜ ଦର୍ଶନ କରି ହତଭାଗିନୀ କୁଳ ମାନ ଲଜ୍ଜ୍ୟା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲି । ହୃଦୟେଶ୍ୱର ! ଗୁରୁତର ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା କଙ୍କାଳର ପ୍ରାଣ ହରଣ କରି ପଳାଇଯିବା କ'ଣ ଆପଣଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ? ଯଦି ନାରୀ ହତ୍ୟାକୁ ମହାପାପ ବୋଲି ମନରେ ଭୟ ଥାଏ; ଯେବେ ପଦାଶ୍ରିତ ଦାସୀ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ଥାଏ ତେବେ ଶୀଘ୍ର ଦେଖା ଦିଅନ୍ତୁ । ନିବେଦନ ମିତି ।

ଶୈବକୁଳ ଚୂଡ଼ାମଣି ରକ୍ଷ ଶିରୋମଣି

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବୃଷଧ୍ୱଜ ବାଣାସୁରର ସ୍ନେହ ପାଳିତା

ଉଷା

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ସଖା କଣ ଶୁଣିଲ । ଓହୋ, ହୃଦୟ ତୁ ଫାଟି ନ ଯାଇ ରହିଛୁ କିଆଁ ।

ଜୟନ୍ତ—ସଖା ! ଏ କଣ ? ସ୍ଥିର ହୁଅ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଉଷା ! ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ବିଶ୍ୱାସଘାତକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି । ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ନୃଶଂସ । ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ନିଷ୍ଠୁର, ମୋତେ କ୍ଷମା ଦେ, ଆଉ ଅଭିମାନ କରନା ।

ଜୟନ୍ତ—ସଖା ଏ କଣ ? (ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତ)

ଅନିରୁଦ୍ଧ— ଗୀତ

ଆଉ କାହିଁକାରେ ବୃଥି ବଦନା

ବିଶ୍ୱାସରେ ବିଷ ଦେଇ ନାହିଁ ମୁଁ ନାରୀଣ

(ତୁ ମତେ) ଦୋଷ ଦେଇ ବନ୍ଦନାରେ । ପଦ ।

ଛନ୍ଦ ତୋଠାରେ ମୋର ନାହିଁଟି ତିଳେ ମାତର

ବାନ୍ଧିବି ତୁ ମୋ କୁନ୍ଦ ବନ୍ଦନା ।

ହୃଦୟ ଚିରି ମୋହର ଦେଖି ପାରିବୁ ଯଦି

ଯିବ ତୋ ମନୁ ଭାବନା । ୧ ।

ଫାନ୍ଦେ ପଡ଼ି ତୋହର ହଜିଛି ଜ୍ଞାନ ମୋହର

ଦେଖା ତୋ ଥରେ ମୁଖ ଚନ୍ଦ୍ରମା ।

ମନ୍ଦ ହରିବ କୃତ ମୁଁ ନୁହେଁ ଦୋଷୀ ମାତ୍ର

(ତୁ) ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀକି ଦଣ୍ଡନା । ୨ ।

ସଖି ! ବାରମ୍ବାର ଅନୁରୋଧ କରୁଛି ମୋତେ କ୍ଷମା ଦେ । ସେ ପାଗଳୀ କାହିଁଗଲା । ସଖା ! କାହିଁ ସେ ଚତୁରୀ ।

ଜୟନ୍ତ—ସଖା ଗୋଟିଏ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ମନସ୍ଥ କରିଛି । କିନ୍ତୁ କୌଣସି କଷ୍ଟ ତୁମ ମନକୁ ଆସିବ ବୋଲି—

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ନା, ସଖା ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପ୍ରାଣ । ତୁମ୍ଭ କଥାରେ ମୁଁ କି କେବେ ବିରକ୍ତ ହୁଏ, କହ ସଖା କଣ ?

ଜୟନ୍ତ—ସମକୃଷ୍ଣ ବାଣାସୁରର ଘୋର ଶତ୍ରୁ ବୋଲି ତ୍ରିଲୋକେ ବିଖ୍ୟାତ, ତାର କନ୍ୟା କି ରୂପେ—

ଅନିରୁଦ୍ଧ—କହନା ସଖା, କହନା, ଅନିରୁଦ୍ଧର ଏକ ମାତ୍ର ଜୀବନ ସଙ୍ଗିନୀ ଉଷା; ଉଷା ମୋର ପ୍ରାଣ, ଉଷା ମୋର ଜ୍ଞାନ, ଦିଅ ସଖା ମୋର ପ୍ରିୟତମାର ଶ୍ରୀକର ଲିଖିତ ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିକ ଦିଅ । ମୁଁ ହୃଦୟରେ ରଖି ତାପିତ ହୃଦୟ ଶୀତଳ କରିବି ।

ଜୟନ୍ତ—ସଖା ! ଯଦି ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ତେବେ ପରିଶେଷେ ବିଶେଷ ଦୁର୍ଘଟଣା ଘଟିବ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଯାହା ଘଟିବ ଘଟୁ, ଅନିରୁଦ୍ଧର ହୃଦୟ ରାଜ୍ୟରେ ଅଧିକାରିଣୀ ଏକମାତ୍ର ଉଷା ।

ଜୟନ୍ତ—ସଖା, ତେବେ ସେଠାକୁ କିପରି ଭାବରେ ଯିବ ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଛଦ୍ମବେଶେ ଯିବି ।

ଜୟନ୍ତ—ତା' କି ହୋଇପାରେ ? ପ୍ରବଳ ଶତ୍ରୁର ପୁରରେ ଏକାକୀ ଛଦ୍ମବେଶେ ଯିବା ଅନୁଚିତ । କିଛି ସୈନ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଯାଆନ୍ତୁ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ଭାଇ ? ଚିନ୍ତାମଣି ଶ୍ୟାମ କୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀଚରଣ ପ୍ରସାଦେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ହୃଦୟରେ ମହାଶକ୍ତି ଜାଗରିତ ଅଛି । ଏଇତ ସେଇ ରମଣୀ (ପାଟଳି ପ୍ରତି) ସୁନ୍ଦରୀ ! ତୁମ୍ଭେ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦରୀ, ଯାଅ ମୋତେ ତୁମ୍ଭ ସଖୀ ସହିତ ମିଳାଇ ଦିଅ ।

ପାଟଳୀ—ଆଚ୍ଛା, ମୋର ପୁରସ୍କାର ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ମିଳନ ପର ।

ପାଟଳୀ—ଏ କି କଥା, ମୁଁ ଯେ ଏତେ ପରିଶ୍ରମ କରି ଆସିଛି ମୁଁ ଆଗେ ପାଇବା ଦରକାର ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ତୁମ୍ଭେ କ'ଣ ପୁରସ୍କାର ଚାହଁ ।

ପାଟଳୀ—ତୁମ୍ଭେ କ'ଣ ଦେଇ ପାରିବ ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ସୁନ୍ଦରୀ ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଉପକାରରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ମୋର ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭକୁ ଅର୍ପଣ କରିପାରେ ।

ପାଟଳୀ—ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାଣରେ କ'ଣ ତୁମ୍ଭର ଅଧିକାର ଅଛି ? ପର ଜଣକୁ ବିକ୍ରୀ କରି ଦେଇଛ । ଛି ଛି ଅବିଶ୍ୱାସୀ ତୁମ୍ଭେ । ତୁମ୍ଭକୁ ମୁଁ ସଙ୍ଗରେ ନେବି ନାହିଁ । ଯାଉଛି ସରଳା ଉଷାକୁ ମନାକରି ଦେବି । ସେ ଆଜି ତୁମ୍ଭ ପରି ନିଷ୍ଠୁର ଦନ୍ତ୍ରପହାରୀକୁ ତାର ହୃଦୟ ରାଜ୍ୟରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେବ ନାହିଁ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—କ୍ଷମାକର, ମୁଁ ଅଜ୍ଞାନ ।

ପାଟଳୀ—ସାବଧାନ, ଆଉ ଦିନେ ଏପରି କଥା କହିବ ନାହିଁ, ଆସ ବିଳମ୍ବରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ସଖା ! ଘରକୁ ଯାଅ ଏ ଗୁପ୍ତ କଥା କାହା ଆଗେ ପ୍ରକାଶ କରିବ ନାହିଁ ମୁଁ ଆସୁଛି । ଚାଲ ଦେଖା !

ଜୟନ୍ତ—ହଉ ସଖା ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ଉଷା—ସରଳା କାହିଁ, ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା ଫେରିଲା ନାହିଁ । କ'ଣ ମୋତେ ଭଣ୍ଡାଇ ଦେଇ ଚାଲିଗଲା । କଣ କରିବି ସଖି !

ସରଳା—ଆଜି ବୋଧହୁଏ ଫେରି ଆସିବ, ତୁମ୍ଭେ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନା ।

ଉଷା— ଗୀତ

କେତେ ନବଘନେ ଚାହିଁ ବସିଥିବି
କାହିଁକି ମୋ ବନ୍ଧୁ ନଇଲେ ଗୋ ।
କେଉଁ ଦୋଷ ଦେଖି ଆବେଶ ମୋଠାରେ
ନିଷ୍ଠୁର ପଣକୁ ବହିଲେ ଗୋ ।
(ମୁଁ) କଣା ଦାସୀ ବୋଲି ଜଣାଇ ଦେଇଛି
ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ ପଳାଇଲେ ଗୋ । ୧ ।
ଛନ ଛନ ସଦା ହୁଏ ଅପଦନ
ମନ୍ମଥ ବାଣେ ମୋତେ ଦହିଲେ ଗୋ ।
ରମଣୀ ପରାଣି ଚିତ୍ତ ଅକାରଣ
କରିଛି କି ଦେବ କହିଲେ ଗୋ । ୨ ।

ଉଷା—ସଖି ! କଣ କରିବି, ବିଧାତା ନାରୀ ଜନ୍ମ ଦେଇ ପୁଣି ଏତେ କଷ୍ଟ ଦେଉଛି ।

ସରଳା—ଜେମାମଣି ! ଶୁଣିଲଣି ଏଇ ସନ୍ନିକଟରେ ଚନ୍ଦ୍ରରେଖାର କଣ୍ଠ ଶୁଭୁଛି ।

(ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

ନିଷ୍ଠୁର କପଟ ଲମ୍ପଟ ସେ ଶଠ
ଚିତ୍ତ ଚୋର କେଣେ ଗଲାରେ ।
ବିଚ୍ଛେଦ ଅନଳେ ସଙ୍ଗିନୀକୁ ମୋର
ଜଳାଇ ପୋଡ଼ାଇ ଦେଲାରେ । ପଦ ।
ଖୋଜି ଖୋଜି କେତେ ବନେ ଉପବନେ
ନିରାଶେ ଫେରିଲି ବିରସ ବଦନେ ।
ନ ମେଣ୍ଟିଲା ଆଶା ଘଟିଲା ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
ପଡ଼ିଲିଣି ମନ୍ଦ ବେଳାରେ । ୧ ।

ସଖି ! ମୁଁ ଆସିଲିଣି ତୁମ୍ଭଠାରେ ବୁଲି ବୁଲି ଗୋଡ଼ରୁ ପାଣି ମଲା !

ଉଷା—ସଖି ! କଣ ହେଲା ?

ଚିତ୍ରରେଖା—ଆଉ ହବ କ'ଣ, ମୁଁ ପରା ହେଲନାହିଁ ବୋଲି କହୁଛି ।

ଊଷା—ସଖି ! ପାଇଲୁ ନାହିଁ ମୋର ପ୍ରାଣ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ, ପାଇଲୁ ନାହିଁ ତେବେ; ଏ ପ୍ରାଣ ଥାଇ କି ପ୍ରୟୋଜନ । ସଖି ! ତାଙ୍କର ଲାଗି ଆଜ ନିଶ୍ଚେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବି ।

ଚିତ୍ରରେଖା—ଜେମାମଣି ! ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର, ଚିତ୍ରରେଖାର କାର୍ଯ୍ୟ ନିଷ୍ଫଳ ହୋଇନାହିଁ ।

ଊଷା—ତେବେ କାହାନ୍ତି ମୋ ବନ୍ଧୁ ?

ଚିତ୍ରରେଖା—ଏମିତି ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲେ କ'ଣ ହେବ, ଆଗେ ମୋ ପୁରସ୍କାର ଦିଅ ।

ଊଷା—ଚିତ୍ରରେଖା ! ତୋତେ ମୁଁ କି ପୁରସ୍କାର ଦେବି । ଏଇ ଚରଣ ଛୁଇଁ କହୁଛି ତୋ ନିକଟରେ ସଦାବେଳ ଋଣୀ ରହିଲି ।

ଚିତ୍ରରେଖା—ଆସ ତେବେ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଆସ ।

ଊଷା—ଚାଲ, ମୋ ନୟନ ପିତୁଳାକୁ ଦେଖା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—୦—

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦ୍ୱାରପାଳ ଦୁଇଜଣ)

୧ମ—ଆରେ ହେ ଗୋଟିଏ ମଜାର କଥା ଶୁଣିଲଣି ?

୨ୟ—କ'ଣ କ'ଣ କି କଥା !

୧ମ—ଆରେ ତୁ ଶୁଣିନାହୁଁ ।

୨ୟ—ମୋତେ ମୋ ମଲାବୁଢ଼ିମା ରାଣ, କୋଉ ଅସତ୍ୟ ମିଛ କହୁଛି ।

୧ମ—ଏ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଖେଳୁଛି ଖେଳୁଛୁ ? ହୋଇଲେ ମଲା ବୁଢ଼ୀମାଠେଇଁ ତୋର ଏତେ ସୁଆଗ ।

୨ୟ—ଆଉ କଣ ଗାଈଆ ମଣିଷ ରାଣ ପକାଇବ । ତୁଇ ତ ଜାଣି ଶିଆଣିଆ । ହେ କହ କହ, ମୁଁ ସତରେ କହୁଛି କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ ।

୧ମ—ଆରେ ରାଜଜେମାକୁ ଭୂତ ଧରିଛି, ଶୁଣିଲୁ ?

୨ୟ—ଏ କଣ କହିଲୁ ।

୧ମ—ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ ।

୨ୟ ଆରେ ସେ ଭୂତ କଥା ଶୁଣି ତ ପିଳେଇ ପାଣି ହୋଇ ଗଲାଣିରେ, ଆରେ ରାଜଜେମା ପାଖକୁ ସେ କେମିନ୍ତି କେଉଁ ବାଟେ ଗଲା ରେ ।

୧ମ—ଆରେ ଏଇବାଟେ ତ ଗଲା, କେଉଁବାଟେ ଯାଇଥାନ୍ତେ ।

୨ୟ—ଆରେ ମୁଁ ତ ବାଟରେ ଥିଲି ମୋତେ କାଳେ ଧରିଥାନ୍ତା ମୁଁ କ'ଣ କରିଥାନ୍ତି ।

୧ମ—ଚୁପ୍ କର, କାହିଁରେ ଯାଇଁ କଣ କଥା ହେଲାଣି ।

୨ୟ—ଆଉ କ'ଣ କଥାରେ ?

୧ମ—ଆରେ ରାଣୀ ମହଲକୁ କିଏ କେଉଁବାଟେ ଯାଇ ଜେମା ସଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ନଟେଇ ଦେଇଛି ।

୨ୟ—ସେ କି ଘଟଣା ?

୧ମ—ଆରେ ସେ ବଡ଼ ମୁସ୍କିଲ ଘଟଣା । ତୁ ସେଥିରୁ କଣ ପାଇବୁ ।

୨ୟ—ହେ କଣ ଘଟଣା । କଣ କହ କହ ? ହେଇରେ ଭୂତ, ଆରେ ବାବାରେ ମୋତେ ଧରରେ ଖାଇଲାରେ । (୧ମକୁ କରକାଛି ଧରିବା)

୧ମ—ଆରେ ରହ ।

୨ୟ—ଆରେ ରହିବି କଣରେ, ଦିଶୁଛି କଳା ମର୍ ମର୍ ହୋଇ ଆମରି ଆଡ଼କୁ ମାଡ଼ି ଆସୁଛନ୍ତି; ଇଲୋ ବୋଉଲୋ ।

୧ମ—ଆରେ ରହ କେଉଁ ଚୋର କେଉଁ ତସ୍କର, ଆରେ ଦେଖ ।

୨ୟ—ଆଉ ଦେଖିବି କଣରେ, ମୋ ଆଖିରୁ ତ ଜୁଳୁଜୁଳିଆ ପୋକ ବାହାରି ଗଲାଣି ରେ, ମୋ ବଦନରେ ଟିକେ ପାଣି ପକାରେ ।

୧ମ—ତୁ ତ ଗୋଟାଏ ଛେରୁଆ ଲୋକଟା, ତୁ ଦରୁଆନ କାର୍ଯ୍ୟ କଣ କରିବୁ ।

୨ୟ—ଆରେ, ମୁଁ ବାପ ମା'ର ଏକଇର ଧନ, ବଶିକେଶନ । ମୋ ନାଟି ବୃନ୍ଦାବନ, ଆମେ ଦେଖିବାକୁ ସଳଖ ସୁନ୍ଦର କେଶ ସୁକଣ, କାର୍ଯ୍ୟ ବେଳକୁ ଦଣ୍ଡାବଳଦ ଠାରୁ ହୀନ ।

୧ମ—ଆରେ କିଏ ସେ ତାକୁ ପଚାରିବା, ତୁ ଟିକେ ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦେ ।

୨ୟ—କଏ କହନ୍ତାରେ ଏ ତ ହଣ୍ଟା ମାଉକନିଆ ଭୂତରେ, ହଟିଲା ମୋ ଦେହାଣ୍ଡ ବାପା ।

୧ମ—ଆରେ ରହ (ନେପଥ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି) କଏ ସେ ?

ଚିତ୍ରରେଖା—ଚୋର ନୁହେଁ ଆମେ ।

୧ମ—ଏ ଆଡ଼କୁ ଆସିବା ଅଭିପ୍ରାୟ କଣ ? ଶୀଘ୍ର ପରିଚୟ ଦିଅ ?

ଚିତ୍ରରେଖା—ମୁଁ ଚିତ୍ରରେଖା ମନ୍ତ୍ରୀକନ୍ୟା, ଏ ଜଣକ ମୋ ସହଚରୀ ।

୧ମ—ଆଚ୍ଛା, ଏତେ ରାତିରେ କି କାର୍ଯ୍ୟରେ କେଉଁଆଡ଼େ ଯାଉଥିଲ ?

ଚିତ୍ରରେଖା—ବେଶି କହିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ, ତୁ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେ, ନେ ଏତିକ ପୁରସ୍କାର ନେ ।

୧ମ—ରାଜାଙ୍କ ହୁକୁମ ମୁଁ ଅମାନ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗିରଫ କରି ଗାରଦରେ ରଖିବ ।

୨ୟ—(ପ୍ରଥମକୁ ଆଖିମାରି) ଠିକାଯାକ ରଖ ବେ ।

ଚିତ୍ରରେଖା—ତୋର ଚରଣ ଧରୁଛି, ନେ ଏ ପୁରସ୍କାର ନେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେ ।

(ଚିତ୍ରରେଖା ଓ ଅନିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୧ମ—ଆଚ୍ଛା ଯାଅ, କିନ୍ତୁ ପଛରେ ଭଲ ନୁହେ ।

୨ୟ—ମୋ ମୋତେ ଦବୁ, ଦଉ ନାହିଁ ।

୧ମ—ତୋର କ'ଣ ? ମୁଁ ଉପାୟ କଲି ତୋତେ କଲମୁହାଁ ଦେବି ।

୨ୟ—ମୁଁ ମହାରାଜାଙ୍କୁ କହିଦେବି ।

୧ମ—ଯା କ'ଣ କହିବୁ କହ । ମୁଁ କିଛି ଦେବି ନାହିଁ ।

୨ୟ—ଦବୁତ, ଦବୁ ନାହିଁ କାହିଁକି ?

୧ମ—କିଛି ଦେବି ନାହିଁ ।

୨ୟ—ଅଲବତ୍ ଦବୁ ।

୧ମ—ନାଁ,

୨ୟ—ନାଁ ଆନା, ନା !

୧ମ—ସେମିତି ହଦ୍ଦାର କରୁଛୁ ନଗେଇବି ଧରି ହଣ୍ଟା !

୨ୟ—ନଗେଇବୁ ନା ନଗେଇବୁ, ମାଇଲୁ (ପିଠି ଦେଖାଇବା)

୧ମ—(ହଣ୍ଟା ପ୍ରଦାନ) ଏଇ ଦେଖ ନଗେଇଲି ।

୨ୟ—କାହିଁକି ଗୋଟାଏ ସେମିତି ହାତ ହଲାଉଛୁ ବା ଦେ କଣ ଦେ ।

୧ମ—ଅରେ କହିଲି ଦେବି ନାହିଁ ପୁଣି କ'ଣ ମାଡ଼ ମୁଲଉଛୁ ।

୨ୟ—(ଜୋରରେ) କଣ କହିଲୁ ମାରିବୁ, ମାଇଲୁ କେମିତି । (ମାରିବାକୁ ପିଠି ଦେଖାଇବା)

୧ମ—(ହଣ୍ଟା ଦୁଇଟା ପ୍ରଦାନ) ଦେଖ୍ ମାଇଲି ।

୨ୟ—କେବେ ତ ଛୁଇଁପିରୁ ନାହିଁ ।

୧ମ—ତୁ ଗୋଟାଏ ମାଡ଼ୁଆଟା ପୁଣି ମାଇଲି ।

(ମାଡ଼ ପ୍ରଦାନ)

୨ୟ—ଏ ତୋ ବାପ ଅଜା ଚଉଦ ପୁରୁଷ ମାରିଥିଲୁ ?

୧ମ—ଅରେ ମୋ ବାପ ନା ଧରିଲୁ, ଦେଖ୍ ତତେ ଧରମ ଛାଡ଼ିଲି ।

୨ୟ—କଣ ତୁ ମୋ ଦେହରେ ହାତ ନଗେଇବୁ, ଛୁଇଁଲୁ ଭଲା ।

୧ମ—(ନାଗ୍ ନାଗ୍ ଦଶ ପନ୍ଦର ହଣ୍ଟା ଦେବାରୁ ୨ୟ ପ୍ରଥମର ଗୋଡ଼କୁ ଧରି ପୋଗାଡ଼ ଦେବା ଓ ପଳାୟନ)

୨ୟ—ନାହିଁ, ଏ ମୂଢ଼ ନିଶ୍ଚେ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଏ ଗୁପ୍ତ କଥା କହିଦେବ । ମୁଁ କାହିଁକି ତହିଁ ପଡ଼ିବି ଯାଉଛି, ସବୁକଥା ପ୍ରକାଶ କରିଦେବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଅନିରୁଦ୍ଧ ଓ ଉଷା ଏକତ୍ର ଆସୀନ)

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ହୃଦୟ ତୋଷିଣି ! ଆଜ ହରଗୌରୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ମନର ବିଷାଦ ଓ ହୃଦୟର ଅନନ୍ତ ଦୁଃଖ ଦୂର ହୋଇ ଯାଇଛି, ସଖି ! ପୁନର୍ବାର ସେ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବି ଏ ଆଶା ମନରେ ସ୍ଥାନ ପାଉନାହିଁ । କେଜାଣି କାହାର ଏ ଲୀଳା, କେ ଜାଣେ କାହାର ଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଖେଳା, କଏ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ନିଶାର୍ଦ୍ଧରେ ଅପୂର୍ବ ମିଳନ କରାଇଥିଲା, ପୁଣି କାହାଦ୍ୱାରା ଆଜ ଏ ଶୁଭମିଳନ ହେଲା ତା ମୁଁ କିଛି ଭାବି ପାରୁନାହିଁ ! ଏ ସମସ୍ତ ମୋତେ ମାୟା ପରି ଜଣାଯାଉଛି ।

ଊଷା — ନାଥ ! କ୍ଷୀଣବୁଦ୍ଧି ଅବଳାର କି ଶକ୍ତି, କଣ ବୁଝିବ । ତେବେ ବିନା ମହାମାୟାର ଅନୁଗ୍ରହ ନ ହୋଇଥିଲେ ଆମ୍ଭର ଏ ମିଳନ ଘଟି ନ ଥାନ୍ତା ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ — ମୋର ସେହି ବିଶ୍ୱାସ, ଏ କିଏ ନର୍ତ୍ତକୀ ମାନେ ଆସିଲେ ପରା ?

(ନର୍ତ୍ତକୀମାନେ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

ଦେଖ ଦେଖ ସଖି   ଦେଖ ଗୋ ଥରେ ନିରେଖି
ବିଧୁମୁଖୀ ଊଷା କୋଳେ ନିଧି ଲଭିଛି ।
ଆସ ଆସ ସବେ ମିଳି   ଦେଖିବା ଏ ମିଳନ
ନାଗରୀ ନାଗର ସାଜିଛନ୍ତି କେଡ଼େ ଯତନ ।
ଚିରନ୍ତନ ଏ ପ୍ରେମ   ରହୁ ନୋହୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ
ପ୍ରେମର ବନ୍ଧନ ସାରା ସଂସାରରେ ଲାଗିଛି ॥

ଚିତ୍ରରେଖା — ଯୁବରାଜ ! ମୋର ଗୋଟିଏ ପ୍ରାର୍ଥନା ଅଛି, ସେ ପ୍ରାର୍ଥନାଟି ଆପଣ ପୂରଣ କରିବେ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ — ଅଧୀନସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିନୟ କରି କହିବାର କିଛି ନାହିଁ । ଯାହା ତୁମ୍ଭର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କର ।

ଚିତ୍ରରେଖା — ଆମ୍ଭର ଯେ ପୁରସ୍କାର ବାକିଅଛି ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ — ଆଚ୍ଛା କଥା, ତୁମ୍ଭେ ବିବେଚନା କରି ମାଗିନିଅ ।

ଚିତ୍ରରେଖା — ଯୁବରାଜ ! ଏ ହତଭାଗିନୀ ସଖିମାନଙ୍କୁ ଆପଣଙ୍କ ମନରୁ ଭୁଲିବେ ନାହିଁ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ — ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ସଦା ଋଣୀ ।

(ନେପଥ୍ୟେ ବାଣାସୁର)

ଶୁଣିଲି ଶୁଣିଲି ଯା, ସତ୍ୟ ଯେବେ ହୋଇଥାଏ ତାହା, ବଧିବି ବଧିବି ନିଶ୍ଚେ ଦୁଷ୍ଟା ଦୁହିତାକୁ ।

(ସମସ୍ତେ ଚକିତ) ଓଃ, ଚିତ୍ରରେଖା — ସର୍ବନାଶ, ସର୍ବନାଶ, ଦାନବରାଜା କେଉଁଠାରୁ ସନ୍ଧାନ ପାଇ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଲେ, କଣ ଉପାୟ ।

ଊଷା — ସଖି ! ସଖି କଣ କରିବି, ପିତା ମୋର ବଡ଼ ନିର୍ଦ୍ଦୟ, ବଡ଼ ନିଷ୍ଠୁର । ମୋର ପ୍ରାଣ ଯଦି ଯାଏ ତେବେ କିଛି ଭାବନା ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭେ ହୃଦୟେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକର ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ — ବିଧୁମୁଖି ! ଚିନ୍ତା କରନାହିଁ, ମୁଁ ଆପେ ଆପେ ସତର୍କ ହେବି ।

ବାଣ — ପ୍ରହରି ! ଦେଖ ବେରେ, କାହିଁ ସେହି କୁଳ-କଳଙ୍କିନୀ, କାହିଁ ସେହି ଦୁର୍ମତି ତସ୍କର ।

ପ୍ରହରୀ — ମହାରାଜ ! ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ ଚୋରପରି କପରି ମୁଣ୍ଡକୁ ତଳକୁ ଦେଇ ନେମେଟେଇ ପଡ଼ିଛି ।

ବାଣ — ପ୍ରହରି ! ଦୁରାତ୍ମାରେ ଶୀଘ୍ର ଲୌହ ଶୃଙ୍ଖଳରେ ବନ୍ଧନକର ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ — ଦାନବରାଜ ! ଯଦୁବଂଶୀୟ ବୀର ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରହରି ହସ୍ତରେ ବନ୍ଧନ ହେବା ମିଥ୍ୟା ।

ବାଣ — ଏ, ତୁହି ଯଦୁବଂଶୀୟ ? ଗୋପାଳଭୋଗୀ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଂଶଜ ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ — ଆର୍ଯ୍ୟ ! ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କରଣି ପୌତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନର ପୁତ୍ର ମୁହିଁ ଅନିରୁଦ୍ଧ ।

ବାଣ — ଆରେ ଚୋରଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାରର ତୁ ନାତି, ତେବେ ତୋର ଏ ପ୍ରକୃତି ନ ହେବ ବା କାହିଁକି ? ଶୁଣୁଛୁ ପ୍ରହରି ! କୃଷ୍ଣ ଯେ ଲବଣୀ ଚୋର, ବସନ ଚୋର, ମନଚୋର । ଏ ଗୋଟିଏ ତା ବଂଶରେ ମହାଚୋର ! ଆରେରେ ପାଷାଣ୍ଡ ବାଳକ, ତୁ କି ସାହସେ ତ୍ରିଭୁବନ ବିଜୟୀ ବାଣାର ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କଲୁ, ଜାଣୁ ଦାନବ ରାଜ ମନେକଲେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଯଦୁକୁଳ ସମୂଳେ ଉତ୍ପାଟନ କରି ନିମିଷକ ମଧ୍ୟରେ ସାଗର ଗର୍ଭରେ ମାଡ଼ି ଦେଇପାରେ ।

ବାଣ — (ଗୀତ)

ଆରେରେ ମେଣ୍ଢା   ଖେଚଣ୍ଡା ପଣେତୋ
ଭାଙ୍ଗି ଦେବି ନିଶ୍ଚେ ଆଜିରେ ।
ତୁ କେଉଁ ସାହସେ   ପଶି ମୋର ବାସେ
ବିଷ ଖାଉଛୁ ତୁ ରାଜରେ ॥

ପ୍ରହରି ! ତୁ ପାପିନୀ କନ୍ୟା ଓ ତାର ସହଚରୀମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଧନ କରି ଶୀଘ୍ର କାରାଗାରେ ନେଇ ଯା, ମୁଁ ଏ ମୂର୍ଖର କୌତୁକ ଦେଖୁଛି ।

(ପ୍ରହରି ବାନ୍ଧିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ)

ଅନିରୁଦ୍ଧ — କାର ସାଧ୍ୟ ମୋତେ ବନ୍ଧନ କରିବ, ଦେଖେଁ ।

ବାଣ — କି ନରାଧମ ! ତ୍ରିଭୁବନ ବିଜୟୀ ବାଣାର ସମ୍ମୁଖେ ଏତେ ଦୂର ଅହଙ୍କାର କଥା, ଦୁର୍ମତି !

ଆଜ ଦେଖିବି, ତୋର ପାପର ସମୁଚିତ ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରିବି, କେ ତୋତେ ରକ୍ଷା କରିବ ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ବୃଥା ବାକ୍‌ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ଯେବେ ବୀର ତେଜ ହୃଦୟରେ ଅଛି, ଯେବେ ନିଜକୁ ବିଜୟୀ ବୋଲି ମନେ ମନେ ଗର୍ବ କରୁଛୁ ତେବେ ଧର ଅସ୍ତ୍ର, ଫଳାଫଳେ ଦେଖାଯିବ ସବୁ ।

ବାଣ—ମେଣ୍ଢା ଶାବକ, ତୁ ଏତେ ଯୁଦ୍ଧ ଜାଣୁ, ଧର ଅସ୍ତ୍ର ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ପ୍ରସ୍ତୁତ ମୁଁ ।

(ଉଭୟର ଯୁଦ୍ଧ, ବାଣ ହସ୍ତରୁ ତରବାରି ଖସି ପଡ଼ିବାରୁ ବାହୁଯୁଦ୍ଧେ ବାଣର ପତନ)

ଅନିରୁଦ୍ଧ—(ଉଷା ପ୍ରତି) ପ୍ରିୟତମେ ! ତୁ ପିତାର ଶୁଶ୍ରୂଷା କର । [ସମସ୍ତେ ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିବା]

ବାଣ—ଉଃହୋ, କି ନିଦାରୁଣ ଯାତନା । ଶରୀର ଅବସନ୍ନ ହୋଇ ଯାଉଛି କଣ ହେଲା, ଉଃ !

ଉଷା—ପିତା ! ପିତା ! ଏପରି ହେଉଛ କାହିଁକି ?

(ଆଲିଙ୍ଗିବା)

ବାଣ—ଏଁ, କିଏ ପିତା ପିତା ବୋଲି ଡାକିଲା ? ମୋର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବୀ ଗୌରୀ, ମା ! ମା ! ! ତୁ ମୋର ମା ହୋଇ ମୋତେ ପିତା ବୋଲି ଡାକିଲୁ କାହିଁକି ? ଅଧମ ସନ୍ତାନକୁ ପିତା ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିବା କ'ଣ ତୋର ଉଚିତ ? ହଉ ହେଲା, ଯେବେ ପିତା ବୋଲି ଡାକିଲୁ ତେବେ ଆଉ ଥରେ ପିତା ପିତା ବୋଲି ଡାକ ?

ଉଷା—ପିତା ! ମୁଁ କୈଳାସବାସିନୀ ଦୁର୍ଗା ନୁହେଁ । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ହତଭାଗିନୀ କନ୍ୟା ଉଷା । ମୁହିଁ ପିତା ପିତା ବୋଲି ଡାକୁଛି ।

ବାଣ - କିଏ ତୁ, ବାଣ କନ୍ୟା ଉଷା, ନା ବିଶ୍ୱାସ ନୁହେଁ, ତୁ ମୋର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବୀ ଦୁର୍ଗା !

ଉଷା - ପିତା ! ମୁଁ ଉଷା, ଆପଣଙ୍କ ଦୁଃଖିନୀ କନ୍ୟା ଉଷା !

ବାଣ - ତୁ ଉଷା, ରେ ପାପିନି ! କି ଲାଗି ମୋ ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ କଲୁ । କୁଳକଳଙ୍କିନୀ, ଦୋଷଦୁଷ୍ଟୀ ମୂଢ଼ା, କାହିଁକି ମୋର ଅଙ୍ଗରେ ହସ୍ତ ଦେଲୁ । ରାକ୍ଷସୀ ଦୂର ହୁଅ । ପ୍ରହରୀ !

କାହିଁ ଗଲା ସେ ମୂର୍ଖ ଅନିରୁଦ୍ଧ, ଏଥର ତାର ସମୁଚିତ ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରିବି ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ବୀରବର ! ଏହି ଯେ ତୁମ୍ଭ ସମ୍ମୁଖରେ ବାଣ ବିଜେତା ଅନିରୁଦ୍ଧ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ।

ବାଣ—କ'ଣ କହିଲୁ ବାଣବିଜେତା ? ହାଁ ହାଁ, ଉନ୍ମାଦର କଥା, କିଏରେ ଏପରି ବଳବାନ୍, କାହାର ଶକ୍ତି କେ ପାରେ ଜିଣି ମୋତେ ସମ୍ମୁଖ ସମରେ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ମୁହିଁ, ମୁହିଁ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ ।

ବାଣ—ତୁହି, ତୁହି, ଆରେ ମୂର୍ଖ ! ଶଶକ ଜିଣିବ ରଣେ ମୃଗେନ୍ଦ୍ର କେଶରୀ ? ମୂଷିକ ଟଳାଇ ପାରେ ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତକୁ ? ଦୁଗ୍ଧପୋଷ୍ୟ ଶିଶୁ ତୁହି, ଅଲୁରି ଗନ୍ଧ ତୋହର ମୁହଁ ନାହିଁ ଦେହୁଁ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଶୁଣ ଦୈତ୍ୟବର ! ମୃତ୍ୟୁ ତବ ଆଜ ହସ୍ତେ ମୋର, ତୋତେ ହରାଇଲି ରଣେ, ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ହୋଇ ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ, ଏଥରକ ଆଉ ନାହିଁ ପରିତ୍ରାଣ ।

ବାଣ—କି କହିଲୁ ଶିଶୁ ! ସମରେ ତୁ ଜିଣିଅଛୁ ମୋତେ ? ଆଚ୍ଛା ଭଲକଥା, ଏଥିବାର ଜୟ ପରାଜୟ ହୋଇବ ନିଶ୍ଚୟ, ଧର ଅସ୍ତ୍ର ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ପ୍ରସ୍ତୁତ (ଯୁଦ୍ଧରେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ପତନ)

ବାଣ - ପାମର ! ଏଥର କେଉଁଠି ଯିବୁ ? ପ୍ରହରୀ ! ଶୀଘ୍ର ନାଗପାଶରେ ବନ୍ଧନ କର, ଦୁରାତ୍ମାର ! ସେ ପୂର୍ବବଳ ପୂର୍ବତେଜ ନାହିଁ, ଏଇଥର ମୂର୍ଖକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିବ । ନିଅ ଶୀଘ୍ର କାରାଗାରେ !

ପ୍ରହରୀ—ଯେମିତି ହୁକୁମାଣାତ ସେମିତି ତାମିଲ ।

(ବନ୍ଧନ କରିବା)

ଉଷା—ପ୍ରହରୀ ! ବାନ୍ଧନା ବାନ୍ଧନା, ସୁକୋମଳ ହସ୍ତ-ପଦକୁ ବନ୍ଧନ କରନା ।

ବାଣ - କି ପାପିନୀ କୁଳକଳଙ୍କିନୀ ! ବାନ୍ଧିବ ନାହିଁ, ପ୍ରହରୀ ବାନ୍ଧ ଶୀଘ୍ର ।

ପ୍ରହରୀ—ଯେ ଆଜ୍ଞା । (ଅନିରୁଦ୍ଧେ ବାନ୍ଧିବା)

ବାଣ—ପ୍ରହରୀ ! ଶୀଘ୍ର କାରାଗାରରେ ପାଷାଣ୍ଡକୁ ନେଇ [illegible] ଫେରଆ ।

(ପ୍ରହରୀ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ନେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବାଣ—ହତଭାଗିନି ! ମୁଁ ଯେବେ ଆଗରୁ ଜାଣିଥାନ୍ତି ତୁ ଦାନବ କୁଳ କଳଙ୍କିନୀ ହେବେ ତୋତେ ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ଗୃହରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇ ନ ଥାନ୍ତି ! ଓଃ କି ଲଜ୍ଜାର କଥା, ଦୁହିତା ନହେଲେ ଅନ୍ୟ କେହି ହୋଇଥିଲେ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ତୋର ମୁଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିଥାନ୍ତି । ପ୍ରହରୀ ! ଶୀଘ୍ର ଏ ପାଷାଣ୍ଡୀକୁ ଓ ଦ୍ୱାର ସହଚରୀଗଣଙ୍କୁ ବନ୍ଧନକରି କାରାଗାରକୁ ନିଅ ।

ପ୍ରହରୀ—ଏ ଯେ ଆପଣଙ୍କର କନ୍ୟା ।

ବାଣ—ଚୁପ୍‌କର, ଯା ଆଜ୍ଞାଦେଲି ତା ଶୀଘ୍ର ପ୍ରତିପାଳନ କର ।

(ପ୍ରହରୀ ବାନ୍ଧିବା, ମନୋରମାର ପ୍ରବେଶ)

ମନୋରମା—ମହାରାଜ ! ମହାରାଜ ! ଏ କ'ଣ, ଏ କ'ଣ, କାହାର ବନ୍ଧନ । ଏ ଯେ ମୋର ପ୍ରାଣର ଦୁହିତା ଉଷା !

ବାଣ—କି ପ୍ରିୟେ ! କାହାକୁ କନ୍ୟା ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରୁଛ ? ସେ କନ୍ୟା ନୁହେଁ, କାଳ ଭୁଜଙ୍ଗିନୀ ।

ମନୋରମା—ମହାରାଜ ! ସବୁ ଶୁଣିଲିଣି, ସବୁ ଜାଣିଲିଣି ଏଥରବାର କନ୍ୟାକୁ କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ ।

ବାଣ—ସେ ଗୁରୁତର ଅପରାଧ, କ୍ଷମାନାହିଁ ! ପ୍ରହରୀ ? ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ?

ମନୋରମା— ଗୀତ

ନାଥ ହେ କ୍ଷମା ଦିଅ ଏଥର ।
ଦୁହିତା ମୋହର ଅତି ସୁକୁମାର
ତା ପ୍ରତି ହୁଅ ଏଡ଼େ ନିଷ୍ଠୁର । ପଦ ।
ଦୁଃଖିନୀର ଧନ ଅନ୍ଧୁଣୀ ନୟନ
ସେ ମୋ ଉଷାଟିଏ ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ।
ଦେଖି ତା କଷଣ ଧରିବ କି ପ୍ରାଣ
ଭସିବଟି ନୟନେ ଆଜ ଜହର । ୧ ।

ନାଥ ! ଅଭାଗିନୀ ଉଷା ପ୍ରତି ଏ ନିଷ୍ଠୁର ଆଜ୍ଞା ଦିଅନା । ତାର ଦୁଃଖ ଦେଖି ମୋର ହୃଦୟ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଉଛି ।

ବାଣ—ସୁନ୍ଦରି ! ସେ ଦୁହିତା ନୁହେଁ, କାଳ ଭୁଜଙ୍ଗିନୀ । ତାକୁ ଶରଣନ ସେହି କାରାବାସ ।

ମନୋରମା— ଗୀତ

ହେ ପରାଣ ଧନ ଧରୁଛି ଚରଣ
ମୋ ବଚନ ଶୁଣନ୍ତୁ ଏଥରବାର ।
ଦଣ୍ଡିବାର ଶକ୍ତି ଥାଇ ଯାଉ ତାର
କ୍ଷମା ଦେବାଟି ଉଚିତ ବେଭାର । ୨ ।

ନାଥ ! ଏ ଅଧୀନାର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ଏଥର ସେ ସତର୍କ ହେବ ।

ବାଣ—କିଛି ଶୁଣିବି ନାହିଁ, ଉଷା ମୋର ସର୍ବନାଶ କରିଛି ।

ପ୍ରହରୀ—ହଜୁର, ଚାଲିଲି ।

ମନୋରମା—ମହାରାଜ ! କନ୍ୟାପ୍ରତି ଯେ ଆଦେଶ ଦେଲେ ଏ ଅଭାଗିନୀ ପ୍ରତି ସେଇ ଆଦେଶ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ବାଣ—ଆପତ୍ତି ନାହିଁ, ତୁ ମଧ୍ୟ ସେଇ ପାପିନୀର ମାତା, ତୋତେ ତାଠାରୁ କଠିନ ଦଣ୍ଡ ଦେବା ଉଚିତ । ପ୍ରହରୀ ! ଏ ପାଷାଣ୍ଡୀକୁ ବନ୍ଧନ କରି କାରାଗାରେ ନିଅ ।

ଉଷା—ମା ତୁମ୍ଭେ କାହିଁକି ମୋ ଲାଗି ଏତେ ଦୁଃଖ ସହ୍ୟ କରିବ ?

ମନୋରମା—ଉଷା ! ତୁହି ମୋର ପ୍ରାଣ, ପ୍ରାଣ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଗଲେ ମୁଁ କେଉଁଠାରେ ରହିବି ?

ଉଷା—ମା ଦୟାମୟି ! ଦୁର୍ଗତନାଶିନୀ ଦୁର୍ଗେ ! ମୁଁ କାରାଗାରେ ଚାଲିଲି, କିନ୍ତୁ ଦେଖ ମା ! ମୋ ପ୍ରାଣ ପତିଙ୍କୁ ଆପଣ ରକ୍ଷା କରିବେ, ଏତିକିମାତ୍ର ଭିକ୍ଷା ।

ପ୍ରହରୀ—ମହାରାଜ ? ଦାନବ କୁଳଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଲୌହ ଶିକୁଳି ଦେବା ଅନୁଚିତ ।

ବାଣ—କି ମୋର ମତରେ ବାଧା ।

ମନୋରମା—ମହାରାଜ ! ଆପଣ ଯେତେ କଷ୍ଟ ଦେବେ ତା ନିଶ୍ଚୟ ସହ୍ୟ କରିବ । ପତି ଇହକାଳରେ

ଯାତନା ଦେଲେ ପଛୀ ପରକାଳର ଯାତନାରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଯିବ । ଆପଣ କାରାଦଣ୍ଡ ଆଦେଶ ଦେଲେ ତହିଁରେ ମୋର କିଛିମାତ୍ର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । ଏଇଥର ବିଦାୟ ନେଲି ।

ବାଣ—ପ୍ରହରୀ ! କାଲି ପ୍ରଭାତରୁ ମୂର୍ଖ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣ ଶ୍ମଶାନରେ ଯେ ଚଣ୍ଡୀଦେବୀ ଅଛନ୍ତି ସେଇଠାକୁ ନେଇଯିବୁ । ମୂର୍ଖକୁ ସେଇଠାରେ ବଳିଦେଇ ଚଣ୍ଡୀଦେବୀଙ୍କ ତୃଷା ନିବାରଣ କରିବ ।

ପ୍ରହରୀ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ।

(ଉଷା ଦୂତୀ କହି ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସ, ବଲ୍ଲଭ ଦାସ, ଅନାଦି ଦାସ ଓ ପରମୁ ଦାସ ଭଜନିଆ ଖଞ୍ଜଣି ଓ ଚିଲମ ହସ୍ତେ)

ଗୋବିନ୍ଦ—ହଇହୋ ପରମୁ ଦାସ ! ରାତି ତ ଆସି ଏତେ ହେଲା ଡମ୍ବରୁ ଦାସ କାହିଁକି ଭିକ୍ଷାରୁ ଫେରି ନାହାନ୍ତି, ଏହାର କିଛି ମତଲବ ଜାଣ ?

ପରମୁ—ଆହେ, ଡମ୍ବରୁ ଦାସ ତ ଗୋଟିଏ ପେଟୁ ଧରିଲେଣି । କେଉଁଠି ମୁଠାଏ ଭୋଜନ ମିଳି ଯାଇଥିବ ସେଇଠି ରହି ଯାଇଥିବେ ।

ଅନାଦି—ପରମୁଦାସେ ଆମ୍ଭର ଏଇଠି ବସି ସବୁ କହି ପକାଉଛନ୍ତି, ଡମ୍ବରୁ ଦାସଙ୍କୁ ହରି କିଛି ବଡ଼ ବିପଦରେ ପକାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଗୋବିନ୍ଦ—କ'ଣ, କଥା କ'ଣ ?

ପରମୁ—ଆହେ ଭଜନ କରି, ଗଞ୍ଜେଇ କରି, ମଣିଷ ବୁଲି ବୁଲି କରି ଆସିଲୁଣି, ଟିକିଏ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମ ଜପିବା କି ଗଞ୍ଜେଇ କରିବା । ତା ନାହିଁ ଖାଲି ଡମ୍ବରୁ ଦାସ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ, କହିଲି ଭଲା ଆମ୍ଭର ସେଥିରୁ କଣ ମିଳିବ ? କାହାଠେଇଁ ଚିଟେ ଖଣ୍ଡେ ଅଛି ହାତରେ ପକାଇବା ।

ବଲ୍ଲଭ—ତମ ପାଖରେ ନାହିଁ କି ?

ପରମୁ—ଆମ ପାଖରେ ହୁକ୍କା ଅଛି, ଚିଲମ ଅଛି, ଗୁଡ଼ା ବି ତିଆରି ହୋଇଛି, କେବଳ ଗଞ୍ଜେଇ ନାହିଁ । ଭିକ୍ଷାରୁ ଫେରିଲା ବେଳକୁ ଦୋକାନ ବନ୍ଦହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଦେଲୁ ଦେଲୁ ଚଟେ ଖଣ୍ଡେ ହାତରେ ପକାଇବା, ମଣିଷ ପାଣି ହୋଇଗଲା ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ଗୋଟାଏ କଥା ପଡ଼ିଥିଲା କଣ ? ଖାଲି ଗଞ୍ଜେଇ, ଗଞ୍ଜେଇ , ଗୋଟାଏ ସେତେବେଳୁ ହେଉଛି ।

ପରମୁ—ଏ ବଡ଼ ଭଲଲୋକ, "ଆହେ ଗଞ୍ଜେଇ,ମନକୁ ଦେବ ରଞ୍ଜେଇ, ଆଖୁ ବରାବର ରହିଥିବ ଖଞ୍ଜେଇ ।" ମହାପୁରୁଷମାନେ କହିଛନ୍ତି "ଯିଏ ନ ଖାଏ ଗଞ୍ଜେଇ ଧୂଆଁ ତା ବଂଶ ଘୋଡ଼ାମୁହାଁ ।"

ଗୋବିନ୍ଦ—ତୁ ଗୋଟାଏ ଘୋଡ଼ାମୁହାଁ, କାହିଁକି ଏଠି ବକ୍ ବକ୍ ହଉଛୁ, ତୁ ଗଲୁ ।

ପରମୁ—ଆମେ ନ ଯିବୁ ।

ଅନାଦି—ଅଲବତ ଯିବୁ ।

ପରମୁ—ଦିଅ ଗଞ୍ଜେଇ ଚଟେ ଦିଅ ଆମେ ଚାଲିଯିବୁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ପରମୁଦାସ ହେ ଟିକିଏ କଣ ଗୋଟାଏ କଥା ପଡ଼ିଛି ଶୁଣ, ଅନାଦି କହିବଟି ସେ ଡମ୍ବରୁ କଥା ।

ପରମୁ—ଡମ୍ବରୁଟି ଆଗ। ପିଲ୍ଲା ସମାନ ମଣିଷ ସରୁ, ତାଙ୍କ ନାଆଁଟି ଉଚ ଉଚ ଡମ୍ବରୁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ତୁ ଉଠିଯା ଏଠୁ ଯା ନିକାଲି ।

(ଚଡ଼ ଦେବାରୁ)

ପରମୁ—ଆରେ ରହିଥା, ଆମେ ଏଇଥର ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସିଛୁ ।

ଅନାଦି—ପ୍ରଜାପତି ବାଣାସୁରର ହୁକୁମ, ଯେ ହରିନାମ ମୁଁହରେ ଧରିବ ତାକୁ ଛଅମାସ କାରାଦଣ୍ଡ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଡମ୍ବରୁ ଦାସ ସେହି ଅପରାଧରେ ବନ୍ଦ ।

ପରମୁ—ହଁ ଡମ୍ବରୁ ଦାସ ଯେ ଆଗ। ପିଲ୍ଲା ସେ ଆଉ ବାଜିଥିବେ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ଚୁପ୍‌କରି, ହଇହୋ ଅନାଦି ଦାସେ । ଏ କଥା କଣ ସତ୍ୟ ?

ପରମୁ—ଅନାଦି ଦାସେ ! ଏ ଚିଲମ ଛୁଇଁ କସମ କରି କହିଲ ।

ବଲ୍ଲଭ—ପରମୁ ! ତୁ ଗୋଟିଏ ମାଡ଼ୁଆଟିଏ ।

ଅନାଦି—ମହାରାଜାଙ୍କର ହୁକୁମ, ଏ ସଂସାର‌ରେ ଯେତେକ ହରିଭକ୍ତ ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାନ୍ଧିକରି କାରାଦଣ୍ଡ ଦେବେ ।

ପରମୁ—ସତେ ରେ ? ନାହିଁରେ ବାପା ଆମର ସେ ହରିନାମରୁ କ'ଣ ମିଳିବ । ଆମର ବାବାଜି ହେବା ଯେତିକି ହେଲା ସେତିକି ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ହଇ ହେ ପରମୁ ଦାସେ ! ତମେ ପରା ହୋଉ କଉପୁନ ନେଇ ଆମ ବାବାଜି ଗୋଷ୍ଠିରେ ପଶିଛ, ଏତେ ବେଳକୁ ଯା' କଣ କହୁଛ ?

ପରମୁ—ଆମେ କଣ ହରିନାମ ନବାକୁ ତମ ଗୋଷ୍ଠିରେ ପଶିଥିଲୁ !

ଅନାଦି—ଆଉ ?

ପରମୁ—ଆହେ ଖାଲି ଗଞ୍ଜେଇ ଉଖୁଡ଼ା ଚୂଡ଼ାଦହି କ୍ଷୀର ସକାଶେ ପଶିଥିଲୁ, ନାମ କିଏ ? ପ୍ରେମ କିଏ ? ଆମର କାମ ଗଞ୍ଜେଇ ମଳିବା ଚିଲମେ ଭରିବା ଗୁଳା ଥୋଇବା ଆଉ ବଂ ବଂ ହର ହର କହି ଦିଦ୍ମ ମାରିଦେବା ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ପରମୁ, କିଛି ଭୟ କରନା, ହରିନାମ ଯେ ନିଏ ତାର କିଛି କେହି କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ପରମୁ—ଆଚ୍ଛା ଡମ୍ବରୁ ଦାସ ! କପରି ତବେ ତବେ ବାଜିଲେ ତାଙ୍କର ହରି ହରି ବୋଲି ପାଣି ଗଲୁ ନ ଥିଲୁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ଆହେ ଈଶ୍ୱର ଯାହା କରନ୍ତି, ପ୍ରାଣୀର ମଙ୍ଗଳ ସକାଶେ କରନ୍ତି । ଦିଉ ରାତି ବେଶି ହେଲା ଭଜନଟିଏ କର ।

ପରମୁ—ଆଚ୍ଛା ଗଞ୍ଜେଇ ଟିକିଏ କର ।

ଅନାଦି—ଏଇଟା ଗଞ୍ଜେଇ ଗଞ୍ଜେଇ ହୋଇ ମରିଯିବ ।

ପରମୁ—ଆମେ ଗଞ୍ଜେଇ ଗଞ୍ଜେଇ ହୋଇ ମରିଯିବୁ ତମେ ଖାଲି ଭଲଲୋକ । ସେ ଦିନ ଗଞ୍ଜେଇରୁ ଧୂଆଁ ବାହାରିଲା ନାହିଁ ବୋଲି ପରା ଚିଲମଟାକୁ କାମୁଡ଼ି ପକାଉଥିଲ ?

ବଳଭଦ୍ର—ଆଚ୍ଛା, ନାମ କର ।

(ଗୀତ)

ବାଇମନ ! ହରିନାମ କର ଦିବା ନିଶି ଧ୍ୟାନ ।
ହରି ନାମ ବିନା ନାହିଁ ମୋକ୍ଷ କାହିଁ
(ହରି) ନାମାମୃତ ସଦା କର ପାନ । ପଦ ।

ଯେଉଁ ନାମ ଧରି ଧ୍ରୁବ ପ୍ରହଲ୍ଲାଦ,
ଲଭିଥିଲେ ହରି ପଦ ଅରବିନ୍ଦ;
ସେ ନାମ ମହିମା କେ କଳିବ ସୀମା
(ସୁଖେ ଦୁଃଖେ) ହରିନାମ କର ଗାନ ।୧।

ପରମୁ—ଆରେ ଜଣେ କିଏ, ଗୁଳା ଲଗାଅ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ପରମୁଦାସ ତୁ ଗୋଟିଏ ମୂର୍ଖ ।

ପରମୁ—ହେ ମୂର୍ଖ ମୂର୍ଖ ମୋତେ କହୁଛ, ଜାଣିଥା ମୂର୍ଖ କାମ ଦେଖାଇ ଦେବି ।

ଅନାଦି—ହଇରେ, କ'ଣ ମୂର୍ଖ କାମ ଦେଖାଇ ଦେବୁ ।

ପରମୁ—ତୋ ନାକ ଦଣ୍ଡାରେ ବିଧେ ଦେବି ।

(ଠିକରି ଖୋଜି ହବା)

ବଳଭଦ୍ର— ଥାଉ, ସେଟା ବାଇଆ, ତୁମ୍ଭେ ନାମ କର ।

(ଗୀତ)

ଯେଉଁ ନାମ ଧରି ସୁଦାମା ଦରିଦ୍ର,
ଲଭିଥିଲା ଦିନେ ଅଭୟ ସମ୍ପଦ ?
ସେହି ବ୍ରହ୍ମପଦ ଦୃଢ଼ କରି ଭଜ
ମାୟା ସଂସାରୁ ତରି ଯିବୁ ନିଶ୍ଚେ ଜାଣ ।

(ସମସ୍ତେ ହରିବୋଲ)

(ସେନାପତି ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟର ପ୍ରବେଶ)

ସେନାପତି—କିଏ ତୁମ୍ଭେ ପାପୀଗଣେ ! କମ୍ପା କର ହରିନାମ ଗାନ । ଯଦି ବଞ୍ଚିବାର ଇଚ୍ଛା ଥାଏଟି ଜୀବନେ କର ସଦା ଗାନ ରାଜାଧିରାଜା ବାଣାସୁର ଯଶ କୀର୍ତ୍ତି, ତା ନ ହେଲେ ମୁକପରି ବୃଦ୍ଧେ ବସ ଯାଇଁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ଆରେ ମୂର୍ଖ ? ସୁଧା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହରିନାମରେ କି ମହିମା ତୁ ଜାଣୁ ? ଯେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଣ ପକ୍ଷୀ ଏ ହୃଦୟ ପିଞ୍ଜରରେ ଅଛି ସେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହରିନାମ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କାମନା ଆମ୍ଭର ନାହିଁ ।

ସେନାପତି—ତୁମ୍ଭେ ଯେତେ ଅଛ ହରିଭକ୍ତ ଏଥି ବାନ୍ଧିକରି ନେବି, ଏହିକ୍ଷଣି କେଉଁ ହରି ରକ୍ଷିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ?

ପରମୁ—ମୁଁ ହରିଭକ୍ତ ନୁହେଁ ।

ସେନାପତି—ତୁ କିଏ ?

ପରମୁ—ମୁଁ ଗଞ୍ଜେଇ ଭଙ୍ଗୁଡ଼ା ଭକ୍ତ ।

ସେନାପତି—ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭେ ବୈଷ୍ଣବ ନୁହେଁ ? ତେବେ ଏ ଗେରୁଆ ବସ୍ତ୍ର ଓ ଗୋମାହୃତ ଟିକାକାଟିବାର ଅଭିପ୍ରାୟ କଣ ?

ପରମୁ—ଏ ବେଶ ଓ ଟିକା କାଟିବା କେବଳ ବାବାଜିମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ଗଞ୍ଜେଇ ଓ ଭଙ୍ଗୁଡ଼ା ଟିକାକାଟି ଖାଇବା ଉପାୟ ।

ସେନାପତି—ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭ ଜୀବନରେ କି କି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛ ବା କରୁଛ ।

ପରମୁ—ବେଶ୍ୟା ନାଚ ଜୀବ ହିଂସା ଏ ମୋ ଜୀବନର ପେଶା ।

ସେନାପତି—ଆଚ୍ଛା ତୁମ୍ଭେ ଏମାନଙ୍କ ଗୋଷ୍ଠିର ନୁହଁ ?

ପରମୁ—ନା, ନା ମୋର ତାଙ୍କର ଜମିନ ଅସମାନ ଫରକ ।

ସେନାପତି—କହ ବୈଷ୍ଣବ ଗଣେ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁଭୟ ନାହିଁ ।

ଅନାଦି—ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳେ ଦେହବନ୍ଧି,
ଦେବତା ହୋଇଲେ ମରଇ ।

ସେନାପତି—ନିର୍ବୋଧ ବୈଷ୍ଣବ ! ଶୀଘ୍ର ସେ ହରିନାମ ପରିତ୍ୟାଗ କର, ନଚେତ୍ ସନ୍ନିକଟରେ ତୁମ୍ଭର ମୃତ୍ୟୁ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ।

ବଳବ—ଆରେ ଅଜ୍ଞାନ ! ମୃତ୍ୟୁ ଯେବେ ସନ୍ନିକଟ ହେବ ହରିନାମ ତେବେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବୁ । ଆନନ୍ଦେ ଏକବାର ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ । (ସମସ୍ତେ ଏକ ସ୍ୱରରେ)

ସେନାପତି ମୂର୍ଖ ! ମୋର ସମ୍ମୁଖରେ ବାରବାର ହରିନାମ, ଜାଣୁ ମୂର୍ଖ ମୁଁ କିଏ ?
(ପରମୁ ପ୍ରତି) ରେ ପାଷାଣ୍ଡ ! ତୁ ସବୁ ହରିଭକ୍ତ ନୋହୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ହରିବୋଲ କହିଲୁ କିଆଁ ।

ପରମୁ—ମୁଁ ତ ହରିବୋଲ କହୁନାହିଁ, ସେମାନେ କହିଲେ ହରିବୋଲ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଲି ଆରେ ମଠିବ ।

ସେନାପତି—(ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ପ୍ରତି) ଆରେ ରେ ନିର୍ବୋଧ ବୈଷ୍ଣବ ! ଯଦି ସେ ହରିନାମ ତ୍ୟାଗ ନ କର ତେବେ ଏ ଶାଣିତ ଖଡ଼୍ଗରେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିବି ।

ଅନାଦି—ସମସ୍ତ ବିପଦରୁ ସେ ଦୟାମୟ ହରି ଉଦ୍ଧାର କରିବେ ହରି ଦୁର୍ବଳର ବଳ, ହରି ଅନାଥର ନାଥ, ହରିନାମ ବିନା ଏ ସଂସାରରେ କିଛି ନାହିଁ, ଆନନ୍ଦେ ଏକବାର ହରିବୋଲ ।
(ସମସ୍ତେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ)

ସେନାପତି—ପାଷାଣ୍ଡ ଏଇଥର କେଉଁ ହରି ରକ୍ଷା କରିବ ଦେଖିବି (ତରବାରୀ ଉଞ୍ଚାଇବା ସମୟରେ ହସ୍ତରେ ଝଟକା ପଶିଯିବା) । ଓହୋ ଓହୋ ଏ କଣ ହେଲା କଣ ଗୋଟାଏ ଛୁଞ୍ଚରେ ପଶିଗଲା, ଓହୋ କି ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଧର ମୋର ହସ୍ତ ଧର ।

ପରମୁ—(ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀରେ ସେନାପତିଙ୍କୁ ଥଟ୍ଟା) ମଲା ମଲା ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ମୂର୍ଖ ସେଇ ତୋର ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି; ହରି-ଭକ୍ତକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବାର ଫଳ ଏହି ।

ସେନାପତି—ଦଅ ଦଅ କ୍ଷମାଦିଅ, ଏହି ସେ ପ୍ରାଣଗଲା, କ୍ଷମାଦିଅ ।

ଅନାଦି—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କ୍ଷମା ମାଗିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ଯାହାପାଖରେ ଦ୍ରୋହୀ ହୋଇଛ ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମା ମାଗ । ଡାକ ସେହି ବିପଦ ଭଞ୍ଜନ କରୁଣା ନିଧାନଙ୍କୁ ଡାକ ।

ସେନାପତି—ନା ସେ ନାମ ମୋ ମୁହଁରେ ଆସୁନାହିଁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବ, ତୁ ଯେ ଘୋର ପାପୀ, ଆଚ୍ଛା ଆଉ ଥରେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ହରିବୋଲ କହ ।

ସେନାପତି—ନା, ସେ ନାମ ମୋ ତୁଣ୍ଡରେ ଆସୁନାହିଁ । ଦୟାକରି ମୋ ପାଇଁ ଥରେ ସେହି ହରି (କ୍ଲେଶମୁକ୍ତ) ଏ କଣ ହେଲା ମୋର ସେ କଷ୍ଟ କାହିଁ ଗଲା ! ମୁଁ ଯେ ଅସୀମ ଦୁଃଖରେ ଅସୀମ ! ଯନ୍ତ୍ରଣା ଲଭୁଥିଲି, ସେ କାହିଁ ଗଲା ? କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସେ ହରିନାମ ତୁଣ୍ଡରେ କହିଲା ମାତ୍ରକେ ଏ ସମସ୍ତ

ବେଦନା ସହିଗଲି । ଧନ୍ୟ ସେ ନାମ । ବୈଷ୍ଣବ ଗଣେ ଥରେ ଏ ଅପରାଧୀ ଅନୁରୋଧ ରଖାକରି ହରିବୋଲ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ମୋ ନିକଟରେ ଡାକ ।

(ବୈଷ୍ଣବଗଣେ ହରିବୋଲ)

ସେନାପତି—କି ଆନନ୍ଦ କି ଅସୀମ ପ୍ରେମ, ମୁଁ ବୃଥା ଅହଙ୍କାରରେ ମତ୍ତ ହୋଇ ଜଘନ୍ୟ ଘୃଣିତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଛି,ଧିକ୍ ମୋତେ,ଶତଧିକ୍ ମୋର ରାକ୍ଷସ ସ୍ୱଭାବରେ ଦାସତ୍ୱ କରିବା । ଆଜି ସେ ଜଘନ୍ୟ ଦାସତ୍ୱ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଶ୍ରୀ ହରିଙ୍କ ପଦ ପଙ୍କଜରେ ମନ ପ୍ରାଣ ଢାଳିଦେବି । ବୈଷ୍ଣବଗଣେ ! ମୁଁ ଅଧମ ଅଜ୍ଞାନବଶତଃ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରେ ଦ୍ରୋହୀ ହୋଇଛି । ମୋତେ କ୍ଷମାଦିଅ ।

ବୈଷ୍ଣବଗଣେ—ଯାଅ ବାବୁ ହରି ତୋର ମଙ୍ଗଳ କରିବେ ।

ସେନାପତି—ଆପଣମାନେ ଆପଣଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗନ୍ତୁ ମୁଁ ମେଲାଣି ନେଉଛି ।

(ପ୍ରଣାମ କରଣ ପରମୁ ପ୍ରତି)

ପାଷାଣ୍ଡ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁହି ଦୋଷୀ ତୋତେ କାରାରୁଦ୍ଧ କରିବ । ସ୍ଥୁଳ ମୂର୍ଖ, ତୁ ମିଛରେ ବାବାଜୀ ବୋଲାଇ ଦୁନିଆ ଠକାଇ ବୁଲୁଛୁ । (ଘୋଷାରିବା)

ପରମୁ—ହେ ମୋତେ କୁଆଡ଼େ ନେଉଛ ? ହେ ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସ ! କହ ମୋ ପାଇଁ ଟିକେ କହ ହେ ଅନାଦି ଦାସ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବୈଷ୍ଣବମାନେ—ଦେଖ ହରିର କି ବିଚିତ୍ର ଲୀଳା ।

(ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥଦୃଶ୍ୟ

(ଜଣେ ପଣ୍ଡା କାଳୀମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଘଣ୍ଟ ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ମଶାଲ ଘେନି ପ୍ରବେଶ କାଳୀ ସ୍ଥାପନ । ପଣ୍ଡା ଆଳତି ଓ ପୂଜା କରଣ ।

୧ମ ପଣ୍ଡା—ମା, ଖଣ୍ଡା ଖର୍ପରଧାରିଣୀ ମା ? ମା ଜଗତ ଜନନୀ ମହିଷାମର୍ଦ୍ଦିନୀ ମା, ଏ ବଉଳା ପଣ୍ଡା ପଡ଼ିହାରିଙ୍କି ରକ୍ଷ କେବଳ ମା । ଆଉ ଯେତେ ଅତିଥି ଅଭ୍ୟାଗତ ଆସୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଗୋଗ୍ରାସରେ କରି ଖା । ମା ! (ଦ୍ୱିତୀୟ ପଣ୍ଡା ପ୍ରତି) ହେ ଆଜି ଦେବୀଙ୍କ ପାଖରେ ନରବଳୀ ହିଆଯିବ । ମହା-ରାଜାଙ୍କର ହୁକୁମ ଦେବୀଙ୍କର ସାହାନ ମାର୍ଜନ ଶୀଘ୍ର କରିବା କଥା । ତମେ ବୋଧହୁଏ ଏତେବେଳ କରିଦେଲ ।

୨ୟ—କ'ଣ କରିବି ଗୋଟାଏ କାର୍ଯ୍ୟବଶତଃ ଡେରି ହୋଇଗଲା ।

(ପ୍ରହରି ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଘେନି ପ୍ରବେଶ ଓ ପ୍ରଣାମ କରଣ, ପଣ୍ଡା ଫୁଲ ସିନ୍ଦୂର ଦେବା)

ପ୍ରହରୀ—ଏ ସ୍ଥାନ ନାମ ଦକ୍ଷିଣ ଶ୍ମଶାନ, ଏ ଏଠାରେ ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ, ଏହାଙ୍କ ନାମ କାଳୀଦେବୀ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ହେ ପ୍ରହରୀ ! ମୋତେ ଏହି କାଳୀଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ କ'ଣ ବଳିଦେବ ?

ପ୍ରହରୀ ହଁ ବଳ ଦିଆହେବୁ । ମହାରାଜ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଯାଇଛନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସିଲେ ତୋତେ ମାଙ୍କ ନିକଟରେ ବଳ ପ୍ରଦାନ କରିବେ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଆହେ ! ମୋର ତେବେ ଆଜି ଶେଷଦିନ, ହା ହତଭାଗା ଅନିରୁଦ୍ଧ, ତୁ ନିଜର ବୁଦ୍ଧିର ଦୋଷେ ଅକାଳେ ପ୍ରାଣ ହାରିଲୁ । ସ୍ତ୍ରୀର ରମଣୀର ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଆତ୍ମୀୟ ବର୍ଗଙ୍କୁ ସ୍ରୋତ ଶତ୍ରୁ ପୁରରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲୁ, ହାୟ ହାୟ, ମୁଁ ଯେ ବଂଶେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଛି ସେ ବଂଶ ଜଗତ ପବିତ୍ରକର, ମୋର ପିତା ତ୍ରିଭୁବନେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ବୀର ଓ ପିତାମହ ତ୍ରିଜଗତେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ । ମୁଁ ସେହି ପରମ ପୁରୁଷର ପୌତ୍ର ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀର ରମଣୀ ଲାଳସାରେ ପଡ଼ି ଚଣ୍ଡୀ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇବ ।

ପ୍ରହରୀ—ବାତୁଳପରି ଗୁଡ଼ାଏ କ'ଣ କହୁଛୁ । ଏଇଦେଖ ମହାରାଜ ଆସିଲେଣି ।

(ବାଣା ପ୍ରବେଶ ପଣ୍ଡା ଧଣ୍ଡା ଉତ୍ସାହ ଦେବା)

ବାଣା—ପ୍ରହରୀ ! ଶଳକାଠ କାହିଁ ?

ପ୍ରହରୀ—ଶୂଳକାଠ କି'ଣ ଦରକାର ?

ବାଣ—ବର୍ବର, ତର୍କର ମୂଢ଼ନେ ? ଅଚ୍ଛା କହୁଛୁ ! ଯା ଶୀଘ୍ର ଆଣ ।

ପ୍ରହରୀ—ଯେ ଆଜ୍ଞା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଣୁଛୁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବାଣ ଆରେ ହତଭାଗ୍ୟ ଆଜ ତୋର ସୌଭାଗ୍ୟର ଦିନ । ତୋର ଶୋଣିତରେ ଆଜ ହରପ୍ରିୟା କାଳିକାଙ୍କ ତୃପ୍ତି ସାଧନ କରିବ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ସେ କଥା ଯଥାର୍ଥ, ଦାନବରାଜ ! ମହିଷ-ମର୍ଦ୍ଦିନୀ ମହେଶମୋହିନୀ ତାର ଆଜ ପୂତ ଶୋଣିତ ପାନ କରିବେ । ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର କଥା ।

ବାଣ—ଅଚ୍ଛା ମୃତ୍ୟୁକୁ ସୁଖ ମନେ କରୁଛୁ । ଏହି ସେ ପ୍ରହରୀ । ପ୍ରହରୀ ! ଶୂଳକାଠ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପନ କର (ବ୍ରାହ୍ମଣପ୍ରତି) ବ୍ରାହ୍ମଣ ଫୁଲଚନ୍ଦନ ଇତ୍ୟାଦି ଏ ଯୁବକକୁ ଦିଅ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—(ସ୍ୱଗତଃ) ନିଶ୍ଚୟ ତେବେ ଆଜ ପ୍ରାଣ-ଦଣ୍ଡର ଦିନ । ନିଶ୍ଚୟ ଆଜ ଅନିରୁଦ୍ଧର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ । (ଫୁଲଚନ୍ଦନଦେବା)

(ଗୀତ)

ସରିଲା ସରିଲା ମୋର ଭବରଙ୍ଗ ଖେଳା
ସନ୍ନିକଟ ହେଲା ଆସି ଅନ୍ତିମର ବେଳା
ମୋର ଲୀଳା ଖେଳା
ସରିଗଲା ବୁଡ଼ିଲାଟି ଭେଳା ! ୧ ।

ନ ଦେଖିଲେ ତାତ ମାତ ବନ୍ଧୁ ସହୋଦରେ
ଗୋପନେ ଶୂନ୍ୟେ ପ୍ରାଣ ହାରିଲି ନଗରେ
ଏ ଦୁର୍ଲଭ ଜନ୍ମ
ହେଲା ସିନା ଅକାରଣ ରେ । ୨ ।

ବାଣ—ବର୍ତ୍ତମାନ ଜ୍ଞାନ ଉଦୟ ହୋଇଛି, ମୂର୍ଖର ଅନ୍ତିମ ସମୟକୁ ଜ୍ଞାନ ଉଦୟ ହୋଇଛି, ପାଷାଣ୍ଡ ! ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଦାନବରାଜ ! ମୁଁ ଶୂଳଯାଇବା ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ, କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଅନୁରୋଧ ମୋର ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ ।

ବାଣ—ମୋ ନିକଟରେ ତୋର କି ଅନୁରୋଧ ? ଅଚ୍ଛା ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡରୁ ମୁକ୍ତ ଓ ରକ୍ଷା ଲାଭ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଯା କାମନା ତା ନିଶ୍ଚୟ ପୂରଣ କରିବ । ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କର ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ— (ଗୀତ)

ଆହେ ଦୈତ୍ୟରାଜ ଶୁଣ ମୋ ଅରଜ
ଗରଜ ପଡ଼ିଛି ମୋର,
ବରଜବିହାରୀ ଶ୍ରୀପଦପଙ୍କଜ, ମୋ
ହୃଦେ ଅଙ୍କନ କର ।
ଏହି ଲଲାଟ ପଟେ
ପିତା ମାତା ପଦ ଲେଖ ତହେଁ । ୧ ।

ହର ପାର୍ବତୀଙ୍କ ପବିତ୍ର ନାମକୁ
ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ଲେଖିଦିଅ
ହରିଯିବ ମୋର ମନର ସାଧଟି
ନ ଥିବ ଶମନ ଭୟ ।
ଥରେ ବନ୍ଧ ସୁହୃଦୟ
ମାଗୁଣି ମାଗଇ ମୋର ଏହା । ୨ ।

ଦାନବରାଜ ! ଶୂଳ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ମୋର ହୃଦୟରେ ମୋର ପିତାମହ ଶ୍ରୀଗୋବିନ୍ଦ ପଦାରବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦନରେ ଅଙ୍କିତ କର ଓ ଲଲାଟରେ ପିତାମାତାଙ୍କ ପଦ ଓ ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ସେହି ହର ପାର୍ବତୀଙ୍କ ନାମ ଲେଖି ଦିଅ, ମୁଁ ଯେପରି ପରକାଳରେ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବ ।

ବାଣ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ! ଶୀଘ୍ର ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୂରଣ କର।

(ବ୍ରାହ୍ମଣ ତଥା କରଣ)

(ଅନିରୁଦ୍ଧ ଆଣ୍ଠୁ ମାଡ଼ି ବସି ସ୍ତବ)

ନବ ଜଳଦ ବରନ ହେ ।
ଏ ଭବଜଳେ ଗଲି ଭାସି ।
ତୁମ୍ଭେ କର୍ଣ୍ଣଧାର ହେ କରୁଣାକର
କୂଳେ ଲଗା ମୋତେ ଆସି । ପଦ ।

ଅନାଥର ନାଥ ତୁମ୍ଭେ ଦୀନନାଥ
ଦିନ ଥାକିଁ ଜଗି ଡାକିଁ ଭୋ ଡାକୁଛି ନଶୀଥ
ଆସ ଥରେ ଆସ ଏ ତମିର ନାଶ
ଦୂର୍ବାଦଳ ଶ୍ୟାମ ରମାବିଳାସୀ । ୧ ।

ଧୂଳି ଖେଳ ଛଳେ ଅନ୍ଧ ସୁଦାମାରେ
ଚକ୍ଷୁଦାନ ଦେଇଛ ବ୍ରହ୍ମବଶି ।
ମୋତେ ମୋକ୍ଷପଥେ ଦେଖା ହେ ଅନନ୍ତ
ଜ୍ଞାନ ଚକ୍ଷୁ ମୋର ଉଠୁ ବିକଶି । ୨ ।

ହେ ପିତାମହ; ହେ ଗୋପୀକାକାନ୍ତ, ହେ ଭଗବାନ ! ଆସ ଆସ ଏ ଅନ୍ତିମ ସମୟରେ ଥରେ ମାତ୍ର ଦେଖାଦିଅ !

ବାଣା – ରେ ଅବୋଧ ଶିଶୁ ! ଏଇଥର ଭବାନୀ ପାଦପଦ୍ମ ସ୍ମରଣ କରି ଶୂଳ କାଠରେ ମସ୍ତକ ରଖ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ? ମନ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ ଭୟ ଆସୁଛି କାହିଁକି ? ମା କୃପାମୟୀ ! ହେ ମା ଅଭୟା ! ଯେବେ ମୋ ରୁଧିର ପିଇବାକୁ ଏତେ ଅଭିଳାଷୀ ହୋଇଛୁ ତେବେ ଏ ହୃଦୟରେ ବଳ ଦେ କୃପାମୟି ! ମୋର ମନର ଭୟ ଦୂର କର ମୁଁ ଅଜ୍ଞାନ ଶିଶୁ, ଭକ୍ତି ସ୍ତୁତି କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ, ମୋର ସଦ୍‌ଗତି ବିଧାନ କର ।

(ଆଶୁ ମାତୃ ସ୍ତବ)

ଦୁର୍ଗେ ଦୁର୍ଗତି ହର ବିଘ୍ନ ବିନାଶିନୀ
ସଙ୍କଟେ ତାର ଗୋ ଆସି ତାରା ତ୍ରିନୟନା ।
ଘୋର ବିପଦ ସାଗର କି ଆଉ ଭରସା ସ୍ଥିର
ତୁମ୍ଭେ କୃପା ନ କଲେ ମା ମହିଷାମର୍ଦ୍ଦିନୀ । ୧ ।
ପାଷାଣ ଜନକ ତବ ତୁମ୍ଭେ କି ପାଷାଣୀ ହେବ
ନାମେ କଳଙ୍କ ରହିବ ବିପଦଭଞ୍ଜନୀ । ୨ ।

ମା ଦୁର୍ଗତିନାଶିନି ଦୁର୍ଗେ ! ଅନିରୁଦ୍ଧ ତୋର ପାଦପଦ୍ମ ସ୍ମରଣ କରି ବିଦାୟ ନେଲା, ମା ଦୁର୍ବୃତ୍ତ କାଳ ଯେପରି ମୋତେ ଆସୁର ନ କରେ, ଏହି ଶେଷ ଭିକ୍ଷା ।

ବାଣା—ପ୍ରହରୀ ! ଦେଖୁଛୁ କ'ଣ ? ଦେ ଶୂଳକାଠରେ ତାର ମସ୍ତକ ରଖ ।

ପ୍ରହରୀ—(ଅନିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରତି) ଆସ ବାଳକ !

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ମୁଁ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ମସ୍ତକ ଦେଉଛି ତୁମ୍ଭେ-ମାନେ ମୋର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷାକରି ଥରେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ଦୁର୍ଗେ ଦୁର୍ଗେ ବୋଲି କହ । (ସମସ୍ତେ ତଥାକରଣ ଓ ଶୂଳକାଠରେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ମସ୍ତକ ରଖିବା ।

ବାଣା—ମାତ ରଣଚଣ୍ଡିକେ ! ମୋର ଅରାତି ଏହି ଦୁର୍ମତିକୁ ତୋର ନିକଟରେ ବଳିଦେଲି, ଏ ବଳି ଗ୍ରହଣ କରି ମୋ ପ୍ରତି ସୁପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ, ଦିଅ ଖ୍ରାହ୍ମଣ ଖଣ୍ଡାଦିଅ ।

(ଖଡ୍‌ଗ ପ୍ରଦାନ ଓ ଘଣ୍ଟାନାଦ, ବାଣା ଖଡ୍‌ଗ ଉତ୍ତୋଳନ କରିବା ସମୟେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ)

ଦୁର୍ଗା—କ୍ଷାନ୍ତହୁଅ ବର୍ବର ! କାହାକୁ ତୁ ଦେଉ ଶୂଳଦାନ
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଆରାଧ୍ୟ ହରି ପତିତପାବନ ।
ନାରାୟଣ ନନ୍ଦନ ନୀରଦ ଶ୍ୟାମ
ପୂଜେ ଯାରେ ହରବ୍ରହ୍ମା ଅହର୍ନିଶି ବସି
ଅନିରୁଦ୍ଧ ତାର ପୌତ୍ର ନାହିଁ କି ସ୍ମରଣ ମୂର୍ଖ ।
ଫିଙ୍ଗ ଦୂରେ ପାପ ଖଡ୍‌ଗ ମୁକ୍ତ କର ଜ୍ୱଳନ୍ତ
ପାବକେ !

ବାଣା—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ମାଗୋ ଶୁଣି ତବ କଥା
ଦ୍ୱାରକାନିବାସୀ କୃଷ୍ଣ ବୈକୁଣ୍ଠ ଈଶ୍ୱର
ନନ୍ଦଘରେ ଲୁଚିଥିଲା ଯେହୁ କଂସ ଡରେ
ଗୋପାଳ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଯେହୁ ଭୁଞ୍ଜୁଥିଲା ଗୋପେ
ସେ କି ଅଟେ ହରି ନାରାୟଣ ?
ଭ୍ରମାଚ୍ଛନ୍ନ ତୁମ୍ଭେ ମାତା ଭ୍ରମବଶେ ମୁଖେ କହ
ଏସନ ବଚନ

ଦୁର୍ଗା—ରେ ଅବୋଧ !
ଭ୍ରମାଚ୍ଛନ୍ନ ନୁହେଁ ଜନନୀ ତୋହର
ଦାରୁଣ ଭ୍ରମେ ପଡ଼ିଛୁ ତୁ ମୂର୍ଖ
ତ୍ରିଲୋକ ଆରାଧ୍ୟ ହରି ପତିତପାବନ
ଦୁଷ୍ଟ ନିବାରିବା ହେତୁ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ
କଂସଭୟେ ନନ୍ଦାଳୟେ ନ ଥିଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ
ଭକ୍ତର ବାଞ୍ଛା ପୂରଣେ ଗୋକୁଳେ ଉଦୟେ
ଯାକୁ ଭାବୁ ଗୋପାଳ ନନ୍ଦନ ବୋଲି
ସେ କି ଟେକିପାରେ ଗିରି ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ
ସେ କି କପୋଳେ ଅନଳ ଭକ୍ଷଣ
ଯେଉଁ କାଳନ୍ଦୀର ଜଳସ୍ପର୍ଶ ମାତ୍ରେ ନର
ଲଭିବ ଅନ୍ତିମ ଦଶା ସେହି ସ୍ଥାନେ ପଡ଼ି

ସେ ଜଳକୁ ଗୋପାଳ କି କରିଥାନ୍ତେ ପାନ,
ତେଜ ବାପ ମନର ବିକାର
ମୁକ୍ତ କର ଅନିରୁଦ୍ଧ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ।

ବାଣ—ଶୁଣ ମାତ ! ତବ ବାକ୍ୟ ପାଳିପାରେ ସତ୍ୟ
କିନ୍ତୁ ହରଗୌରୀ ପାଦ ପଦ୍ମ ସଦା କରି ଧ୍ୟାନ
ବିଶ୍ୱଜୟୀ ବାଣ ବୋଲି ଉଡ଼େ ଜୟ ଧ୍ୱଜା
କେବା କୃଷ୍ଣ କେବା ବିଷ୍ଣୁ କାହାକୁ ନ ଜାଣେ
ଏକମାତ୍ର ହର ଗୌରୀ ଭରସା ମୋହର
ଦୁର୍ମତି ବାଳକ କରିଛି ମୋ ମାନହାନି
ସେ ଯୋଗୁଁ ତାହାର ପ୍ରାଣ ନେଉଛି ଜନନୀ !
ଶୁଣିଛି ମୁଁ ମାତ ! କପଟୀ ଲମ୍ପଟୀ ସେହି କୃଷ୍ଣ
ଦାନଛଳେ ପିତାଙ୍କୁ ମୋ ଦେଇଛି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
ମନେ ମୋର ପଡ଼ିଲେ ସେ କଥା
ଆପାଦ ମସ୍ତକ ମୋର ହେଉଛି କମ୍ପନ
କୃଷ୍ଣ ମୋର ଚିର ଶତ୍ରୁ
ତାର ସଙ୍ଗେ ଯୁଝିବା ମୋ ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ

ଦୁର୍ଗା—ଅସ୍ତୁ ହେଉ ତୋର ମନସ୍କାମ
ଅବିଳମ୍ବେ ଭେଟିବୁ ତୁ କୃଷ୍ଣେ
ଆଜଠୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସାତଦିନ ଯାଏ
ନ ଦେବି ବନ୍ଦୀ ବାଳକ ମୃତ୍ୟୁ ବଳି ଦେବା—ଅଛି ମୋର ବ୍ରତ
ସପ୍ତଦିନ ପରେ ଦେବୁ ମୋତେ ବଳି ।
କାରାଗାରେ ରୁଦ୍ଧ କର ଅନିରୁଦ୍ଧେ ନେଇ
ମୋ ବାକ୍ୟ ତୁ କଲେ ଅନ୍ୟଥା
ପରି ଶେଷେ ମନ୍ଦଫଳ ଘଟିବ ନିଶ୍ଚୟ ।

(ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବାଣ—ତବ ଆଜ୍ଞା ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ ମମ !
(ପ୍ରହରୀ ପ୍ରତି) ମୁକ୍ତ କର ଅନିରୁଦ୍ଧେ ନିଅ
କାରାଗାରେ । (ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ବନ୍ଦନାଗଣସହ କୃଷ୍ଣ)

ଦେଖ ଲୋ ଦେଖ ଲୋ ନବ ନୀରଦ ବରନ ଶ୍ୟାମ ।
ଦେବାକୁ ନାହିଁ ଉପମା କଣି ରୂପ କୋଟି କାମ ।ପଦ।
ହୃଦେ ଲମ୍ବେ ବନମାଳ, ଶିରେ ଶୋଭେ ଶିଖିଚୂଳ,
ଦେଖିଲେ ନାରୀଙ୍କ କୁଳ ପ୍ରେମେ ହୋଇବଟି ଭ୍ରମ ।୧।

କୃଷ୍ଣ—ବନ୍ଦନାଗଣେ, ନୃତ୍ୟଗୀତ ଆଜ ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ, ଅନିରୁଦ୍ଧ ସାତଦିନ ହେଲା ମୋତେ ଦୁଃଖ ସାଗରରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଇ ଯାଇଛି । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯାଅ ପୁତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ କେଉଁଠାରେ ଅଛି ଶୀଘ୍ର ମୋ ନିକଟ ପଠାଇଦିଅ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦର ସମୟ ନୁହେଁ । ରୁକ୍ମିଣୀ ମଧ୍ୟ ପୌତ୍ର ବିଚ୍ଛେଦରେ ଦୁଇଦିନ ହେଲା ଅନ୍ନଜଳ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନାହାନ୍ତି; ଯାଅ ଶୀଘ୍ର ।

ବନ୍ଦନାଗଣ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ପ୍ରଭୋ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନର ପ୍ରବେଶ ଓ ପ୍ରଣିପାତ)

କୃଷ୍ଣ—କହ ପୁତ୍ର ପାଇଲକି ଅନିରୁଦ୍ଧ ସମାଚାର କିଛି ?

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ—ପିତଃ ! ନାନା ଦେଶେ ନାନା ସ୍ଥାନେ ଯାଇଛନ୍ତି ଚର କିନ୍ତୁ କେହି ଜଣେ ଆସିନାହିଁ ଫେରି ।

କୃଷ୍ଣ—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଏ କଥା, କେଣେ ଗଲା ପୌତ୍ର ମୋର
କିବା ଅଜଣାରେ ଯାଇଛି ବା କାହିଁ
ଆଜ ଯେବେ ସଦନକୁ ନ ଆସିବ ଫେରି
କାଲି ନିଶ୍ଚେ ତା ସନ୍ଧାନେ ଯିବି ସ୍ୱୟଂ ତନୁ ।

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ—ପିତଃ ! ଆଜ୍ଞାଦିଅ ଥରେ
ଏ ଅଧମ ଯିବ ପୁତ୍ର ଲୋଡ଼ି
ଦ୍ୱାରକା ନିବାସୀ ସର୍ବେ କି ଧନୀ ଦରିଦ୍ର,
ଶୋକାକୁଳେ ବୁଡ଼ିଛନ୍ତି ଅନିରୁଦ୍ଧ ପାଇଁ
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାତ ଜଳପାଣି ତେଜି ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ
ମଜ୍ଜନରେ ବସିଛନ୍ତି ପୁତ୍ର ହରେ ପାଇଁ ।

କୃଷ୍ଣ—ପୁତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନରେ ! ଅନିରୁଦ୍ଧ ବିନା
ସବୁ ଶୂନ୍ୟ ଦିଶୁଅଛି ମୋତେ

(କର୍ଣ୍ଣ ଦେଇ) ଏ କାହାର ବୀଣା ଧ୍ୱନି !
ଆସିଲେଣି କି ଦେବର୍ଷି ଏ ସ୍ଥାନେ ।
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ—ହେବ ପରା ?

ନାରଦ— ଗୀତ
ଅନିତ୍ୟ ଅସାର ସଂସାର ମୋହମାୟା ଅନ୍ଧକାର
ପତିତପାବନ ପିତାମ୍ବର ହରି ହରି ଭବର କର୍ଣ୍ଣଧାର
ହରି ପିତା ହରି ମାତା ହରି ଜ୍ଞାତି ସହୋଦର
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ନାୟକ ଧର୍ମ ମୋକ୍ଷ ହରି ଜଳୌ ହରିନାମ
(କୃଷ୍ଣ ଉଠିଯାଇ ଆଲିଙ୍ଗନ ପୂର୍ବକ) ସାର ॥
ଆସନ୍ତୁ, ଆସନ୍ତୁ ଦେବର୍ଷେ ! ଆପଣଙ୍କର ସମସ୍ତ ମଙ୍ଗଳତ ?
ନାରଦ—ପ୍ରଭୋ ! ଆପଣଙ୍କର ମଙ୍ଗଳରେ ମୋର ମଙ୍ଗଳ ।
କୃଷ୍ଣ—ଦେବର୍ଷେ ! ଆମ୍ଭର ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଶେଷ ଅମଙ୍ଗଳ
ନାରଦ—ପ୍ରଭୋ— ! ବୃକ୍ଷର ମୂଳରେ କୁଠାର ଆଘାତ ହେଲେ ଶାଖା ପ୍ରଶାଖାକୁ କଣ ହୁଏନାହିଁ ?
କୃଷ୍ଣ—ତା ଯଥାର୍ଥ, ଆଚ୍ଛା ଦେବର୍ଷେ । ଆପଣଙ୍କର ତ ତ୍ରୈଲୋକ ଭ୍ରମଣ କରିବାର ପେଶା, ତେବେ କହି ପାରିବ କି ମୋର ଅନିରୁଦ୍ଧ କେଉଁଠାରେ ?
ନାରଦ—ପ୍ରଭୋ । ଅନିରୁଦ୍ଧକୁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିନାହିଁ, ତେବେ ଜାଣେ ସେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଅଛି ।
କୃଷ୍ଣ— କହ ଦେବର୍ଷେ ! ଅନିରୁଦ୍ଧ କେଉଁଠାରେ ? ପ୍ରାୟ ସାତ ଦିନହେଲା ତାର ସନ୍ଧାନ କିଛି ନ ପାଇ ବଡ଼ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରୁଛୁଁ ।
ନାରଦ—ଶୈଶବ କାଳରେ ପୌତ୍ରକୁ ସ୍ନେହବଶତଃ ଶାସନାଧୀନ ନ ରଖିବାର ଫଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାହାରିଛି । ସ୍ୱେଚ୍ଛାର ନାଚ ସ୍ୱେଷ କରୁ କରୁ ଧରା ପଡ଼ିଛି ।
କୃଷ୍ଣ—ଦେବର୍ଷେ ! କଣ ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।
ନାରଦ—କପରି ବୁଝିବେ, ଅନିରୁଦ୍ଧ ଅବରୋଧ ।
କୃଷ୍ଣ—କେଉଁଠାରେ ?
ନାରଦ—ଶୋଣିତ ନଗରେ ବାଣାସୁର କାରାଗାରରେ ।
କୃଷ୍ଣ—କଣ କହିଲ, ଅନିରୁଦ୍ଧ ବାଣା କାରାଗାରରେ ଅବରୋଧ ?
ନାରଦ—ହଁ ପ୍ରଭୋ ! ଅନିରୁଦ୍ଧ ବାଣା କନ୍ୟା ଊଷା ସହିତ ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଣୟ ସ୍ଥାପନ କରି ଦୈବବଶତଃ ବାଣାସୁରଦ୍ୱାରା ଧୃତ ହୋଇ ଶ୍ମଶାନକାଳୀ ନିକଟରେ ବଳି ଦାନ ଦେଉଥିଲା, କିନ୍ତୁ କୈଳାସ ବାସିନୀ ଦୁର୍ଗା ଗୋଟିଏ କୃତ୍ରିମ ଉପାୟ ଦ୍ୱାରା ଏକ ସପ୍ତାହ ମାତ୍ର ଅନିରୁଦ୍ଧର ଜୀବନ ଭିକ୍ଷା ମାଗି ନେଇଛନ୍ତି । ଏ ସମ୍ବାଦ ସେହି ଦୟାମୟୀ ଦୁର୍ଗା ମୋତେ ଦେଇ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଲେ ।
କୃଷ୍ଣ—ଦେବର୍ଷେ ! ଏତେ ସାହସ ବାଣା କଲେବରେ, ନ ଜାଣେ ସେ ରାମକୃଷ୍ଣ ବଳ ଦୁର୍ବାର । ଅନିରୁଦ୍ଧେ କଲା ଅବରୋଧ । ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ! ବିଳମ୍ବରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ । ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ କର ଶୀଘ୍ର ଯୁଦ୍ଧ ଆୟୋଜନ ।

ଗୀତ

ସାଜ ହେ ଯାଦବ ବୀରେ ସାଜ ରଣ ସାଜ ।
ଦର୍ପିଷ୍ଠ ବାଣାର ଗର୍ବ ଖର୍ବ କର ଆଜ । ପଦ ।
ଧର ଧନୁର୍ବାଣ ଅସି ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନେ ମିଶି
ଦୈତ୍ୟକୁଳ ଖରେ ନାଶି ଉଡ଼ା ଜୟଧ୍ୱଜ । ୧ ।
ସମ୍ମୁଖ ସଂଗ୍ରାମେ ଦୁଃସ୍ଥ ହେବଟି ନଷ୍ଟେ ବିନଷ୍ଟ
ସ୍ୱକୁଲ ଖରେ ରାଜଥାଉ ପୂର୍ତ୍ତିକର କାର୍ଯ୍ୟ । ୨ ।
ଆସ ସର୍ବେ ଯଦୁ ବୀରଗଣେ
ଆସ ସର୍ବେ ଦ୍ୱାରକା ନିବାସୀ
ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବାଣାପୁରେ ଯିବା ଖରତରେ ।
(ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ପ୍ରତି) ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ! ବତ୍ସ ଭାଇ ମୋହର
ବଳଦେବ ଠାରେ କହ ଯାଇ ଏସନ ବାରତା,
ଆଜ ନିଶ୍ଚେ ଯୁଦ୍ଧ ହେବ ବାଣା ସହିତରେ ।
ଦେବର୍ଷେ ! ଚାଲ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସୈନ୍ୟଗଣ, କୃଷ୍ଣ, ବଳଦେବ, ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଓ ଦୂତ)

ଗୀତ

ଯାଗ ଯାଗ ଯାଗ ହେ ଜାଗ ଜାଗ ଜାଗ ହେ
ସ୍ୱଦେଶ ଗୌରବ ଲାଗି ପ୍ରାଣ କର ତ୍ୟାଗ ହେ । ପଦ

ଧର ଧର ଧର ଧନୁର୍ବାଣ ବାଣ ।
ଧର ଧର ଖରେ ଶାଣିତ କୃପାଣ ।
ଯୌଯାଂଚ୍ୟନ ନୋହୁ ଆଜ ପ୍ରାଣ ପଣେ ଲଗ ହେ ।୧

କୃଷ୍ଣ—ଭ୍ରାତ ! ସୈନ୍ୟଗଣେ ରଖି ଏକସ୍ଥାନେ!
ଦୂତ ଜଣେ ବରଗିବା ବାଣାସୁର କତି

ବଳଦେବ—ଯାଉ ଦୂତ ଖରେ, ବଳମ୍ବରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ । (ଦୂତପ୍ରତି) ଦୂତବର ! ନିର୍ଭୟରେ
କହିବୁ ବାଣାଙ୍କୁ
ପ୍ରାଣେ ଆଶା ଯେବେ ଥାଏ ତାର
ଅନିରୁଦ୍ଧ ଦେଇ ଆସୁ ଆପ୍ନ ପାଶ
ନଚେତ୍ ମୁଣ୍ଡଖାନ ଗଣ୍ଡି ତାର ଲୋଟିବ ଏ ମହୀ ।
ସ୍ଥିଲ ସବେ ରଣକ୍ଷେତ୍ରେ କରିବା ନିର୍ଣ୍ଣୟ ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ବାଣା—(ସ୍ୱଗତ) ମହାମାୟୀଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନ କରି ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଶୃଙ୍ଖଳିରୁ ମୁକ୍ତ କରି ଏକ ସପ୍ରାହ କାଳ ସ୍ୱନରେ ରଖିଲି, ଏଥର ସେ ସମୟ ଅତୀତ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଆଜ ଆଉ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ନିଶ୍ଚୟ ଶ୍ମଶାନ କାଳୀ ନିକଟରେ ବଳି ଦାନ କରି ମନର ସାଧ ମେଣ୍ଟାଇ କରିବ । ଆଜ ଅନିରୁଦ୍ଧ ରୁଧିରରେ ଚଣ୍ଡୀଦେବୀଙ୍କର ତୃଷା ନିବାରଣ କରିବ ।

(ପ୍ରହରୀ ପ୍ରବେଶ)

ବାଣା ପ୍ରହରୀ ! କି ସମ୍ବାଦ ?

ପ୍ରହରୀ —ମହାରାଜ ! ଦ୍ୱାରଦେଶେ ଜଣେ ଦୂତ ଶ୍ରୀମୁଖଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଅଭିଳାଷ କରୁଛି ।

ବାଣା—ଆଚ୍ଛା, ଆସିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ।

(ପ୍ରହରୀ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବାଣା ଗୀତ (ସ୍ୱଗତ) —
କାହାର ଦୂତ,
କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଆସିଲା ମୋ ପାଶେ,
ଆସୁ ଭଲ ମନ୍ଦ ଜଣାଯିବ ସବୁ ।

(ଦୂତ ପ୍ରବେଶ ଓ ଅଭିବାଦନ)

ବାଣା—କିଏ ତୁମ୍ଭେ କିବା କାର୍ଯ୍ୟେ ଆଗମନ ତୋର ?

ଦୂତ—କୃଷ୍ଣ ଦୂତ ମୁହିଁ, ଘର ମୋର ଦ୍ୱାରକା ନଗରେ ।

ବାଣା—ଆସିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଣ ?

ଦୂତ—ଶୁଣନ୍ତୁ ପ୍ରଭୋ

ଦୈତ୍ୟ ରାଜ ହେ, ମୋ କଥା ଶ୍ରୁତିରେ ହେଜ ।
ଦ୍ୱାରକା ରାଜନ   କୃଷ୍ଣ ବଳରାମ
ବରଗିଲେ ମତେ ଆଜ । ପଦ ।
ଯାର ଅନିରୁଦ୍ଧ   କମ୍ପା ଅବରୋଧ
କରିଛ ଦାନବ ରାଜ ।
ସେ ପୌତ୍ର କାହାର   ନ ଜାଣକ ଯାର
ଘଟିବ ନିଶ୍ଚେ ଦୁର୍ଯୋଗ । ୧ ।

ଦାନବ ରାଜ ! ଅନିରୁଦ୍ଧ କାହା ପୁତ୍ର ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି ତ ? ତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀରେ ରଖିବାଦ୍ୱାରା ନିଶ୍ଚୟ ଅନର୍ଥ ଘଟିବ ।

ବାଣା—ଅନର୍ଥ ଘଟୁ ଏହି ମୋର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଦୂତ—   ଗୀତ
କୃଷ୍ଣ ବଳରାମ   ଘେନି ଯଦୁ ସୈନ୍ୟ
ହୋଇଛନ୍ତି ରଣେ ସଜ । ୧ ।
ଶୀଘ୍ର ରଣବର୍ତ୍ତୀ,   ଦ୍ୱଅ ଦୈତ୍ୟପତି
ବିଳମ୍ବରେ ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ । ୨ ।

ଦାନବ ରାଜ । ରାମକୃଷ୍ଣ ଯଦୁ ସେନା ସହ ଏହି ରାଜ୍ୟ ସୀମାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ଅଭିଳାଷ କରୁଛନ୍ତି । ଏ ପ୍ରତି ଶୀଘ୍ର ତତ୍ପର ହୁଅନ୍ତୁ, ନଚେତ୍ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ କରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟରେ କ୍ଷମା ଭିକ୍ଷା ମାଗନ୍ତୁ ।

ବାଣା—ଦୂତାଧମ । କେଉଁ ଦମ୍ଭେ କହୁ ବଡ଼ି କଥା ଜାଣୁ ମୋର ପରାକ୍ରମ କେତେ ?
ବର୍ବର । ମୁଁ ପୁଣି ମାଗିବି କ୍ଷମା ଗୋପାଳ ପିଲାରେ ?

ଦୂତ—ଦୈତ୍ୟରାଜ। ସାମାନ୍ୟ ଗୋପାଳ ବୋଲି ଭାବନ୍ତୁ ଯାହାଙ୍କୁ, ସେହି ନିଶ୍ଚେ ନାରାୟଣ ଦୈତ୍ୟ ସଂହାରକ ।

ପୃଥିବୀର ପାପଭାର ଉଶ୍ୱାସିବା ଆଶେ
କଲ୍କୀ ଅବତାର ହୋଇ ଜନ୍ମିଛନ୍ତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ
ଯେବେ ତୁମ୍ଭ ଅନିରୁଦ୍ଧେ ନ କରିବେ ମୁକ୍ତ
ତେବେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଦୈତ୍ୟପୁର ହେବ ଛାରଖାର
ଅଟଳ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ବଦ୍ଧ ହୋଇଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ।
ବାଣା—ମୂର୍ଖ ! ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୁଖେ କହୁ ବଡ଼ କଥା
କାର ଏପରି ଶକ୍ତି,
କାର ମୃତ୍ୟୁ ଆଜି ହୋଇଛି ଆସନ୍ନ
ବାଣା ସଙ୍ଗେ କରିବ ସେ ଯୁଦ୍ଧ ।
ଯାଅ ଶୀଘ୍ର ଜଣାଅ ସେ କୃଷ୍ଣେ
ବିଳମ୍ବରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।
(ଦୂତ ପ୍ରସ୍ଥାନ)
(ପ୍ରହରୀ ପ୍ରତି) ପ୍ରହରୀ ! ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟେ କରଅ
ଘୋଷଣା ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ହୁଅନ୍ତୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସର୍ବେ ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ବଢଆ ମା ଓ ବଢଆ)

ବୁଢ଼ୀ—ଇରେ ବଢଆ, ବଢଆ ରେ ଏ ଯଦୁ ସେନାପତି ମାଡ଼ି ଆସିଲେ, ତୁ କୁଆଡ଼େ ଗଲୁରେ ବଢଆ ।

ବଢଆ—ମା ମା ! ମୁଁ ଏଇଠି ଅଛି, ତୁ ଚାଲଆ ।

ବୁଢ଼ୀ—ଇରେ ତୁ ପଳାଇ ଆରେ ବଢଆ, ଆଉ ସାଢ଼ିକୁ ଯାଆନା, ଆରେ ଅସୁର ଦଳତ ମାଡ଼ ଦଳଦେଇ ଯିବେ ରେ ବଢଆ !

ବଢଆ—ମା ବାଣାସୁରର ହୁକୁମ, କି ପିଲା, କି ବୁଢ଼ୀ, କି ମାଇପେ ସମସ୍ତେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯିବେ । ଯଦି ଏ ହୁକୁମ କିଏ ଅମାନ୍ୟ କରିବ ତା ବଂଶ ଶୂଳରେ ବସିବେ ।

ବୁଢ଼ୀ—ଆରେ ଘରଦ୍ୱାର ସମ୍ପତ୍ତି ପଛେ ପୋଡ଼ ଯାଉ ତୁ ଚାଲ କେଉଁଠିକି ପଳାଇବା । ଏ ଅସୁର କଣ ସତରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବ ? ତୁ ଆ ମାମୁ ଘରକୁ ପଳାଇବା ।

ବଢଆ—ମା ! ଆମ ରାଜା କ'ଣ କମ ଯୋଦ୍ଧା ବୋଲି ଭାବୁଛୁ ? ଆମ ରାଜା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହଟାଇ ଦେବେ ।

ବୁଢ଼ୀ—ଆରେ ତୁ କାଲିକା ନେହୁଣ୍ଡା ଜାଣିଛୁ କଣ, ମୁଁ ଶୁଣିଛି, କଂସ ପରି ଯୋଦ୍ଧା ସେ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ଦେଖି ମଞ୍ଚାରୁ ପଡ଼ି ମଲା । ପୁଣି ଜରାସନ୍ଧ ଭଳିଆ ଯୋଦ୍ଧା ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ଲଭିଲା, ମୁଁ କଣ କହିବି, ତୁ କଣ ବାଇଆ ହେଲୁ । ଏ ଅସୁର ବଂଶ ନିର୍ବଂଶ ହେବେ; ରକତ ନଦୀ ବୋହିଯିବ । ତୁ ପଳେଇ ଆ ।

ବଢଆ—ମା । ଏଗୁଡ଼ାକ କିଏ ଆସୁଛନ୍ତି ?

ବୁଢ଼ୀ—ଇବର ବଢଆ, ସେଇରେ, ସେହି ମାଡ଼ି ତ ଆସିଲେ । ଇରେ କୁଆଡ଼କୁ ଯିବାରେ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ବଳରାମ—ଅସୁର ସେନା ତ ସମସ୍ତେ ନିପାତ ହେଲେ, ବାଣା ! ଏଥର ତୋର ନିସ୍ତାର ନାହିଁ । ତୁ ଅହଙ୍କାରେ ମତ୍ତ ହୋଇ ରାମ କୃଷ୍ଣ ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ କାମନା କଲୁ । ଏଥର କେ ରକ୍ଷା କରିବ ଦେଖିବି । ଏ କିଏ ଆସିଲା କି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମୂର୍ତ୍ତି, ହୁଁ ଶରଦ୍ୱାପ୍ତ ମେଘମାଳ କମ୍ପାଇ ଆସୁଛି । କିଏ ଏ, ମୁଁ ତ କିଛି ଠିକ କରିପାରୁନାହିଁ ।

ଶିବଜ୍ୱର—ରେ ପାଷାଣ୍ଡ ମୁହିଁ ଶିବଜ୍ୱର; ପାରିବୁ କି ବର୍ତ୍ତି ମୋହିକରୁ ?

ବଳରାମ—ଓହୋ ବାଣା ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିବଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛି, ଦେଖାଯାଉ, (ଜ୍ୱରପ୍ରତି) ରେ ଶିବଜ୍ୱର ତୁ ବଳଦେବ ହସ୍ତରେ ନିଶ୍ଚୟ ନିହତ ହେବୁ ।

ଜ୍ୱର—ମୋତେ ମାରିବୁ ! ହୋ, ହୋ, ହୋ, ଆ ଶୀଘ୍ର ଯୁଦ୍ଧକର ।

ବଳରାମ—ଆ ମୂର୍ଖ ! (ଉଭୟ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ) ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ—କିଏ ଏହି ବୀର ଦେଖୁ ଦେଖୁ ବଳଦେବ
କଲା ପରାଜିତ ।
ଶିବଜ୍ୱର—ମୁହିଁ ମୁହିଁ ଚିହ୍ନିନାହୁଁ ମୋତେ, ମୁହିଁ
ଶିବଜ୍ୱର ! ତୁ କିଏ ? ଦେ ପରିଚୟ ଶୀଘ୍ର ।
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ—ମୁହିଁ କୃଷ୍ଣପୁତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ, ଜାଣୁ ମୋର ପରାକ୍ରମ
ମୂର୍ଖ !
ଶିବଜ୍ୱର- ଆ, ଆ, ଦେଖିବି ଦେଖିବି ।
କେତେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ତୋର କଳେବରେ ।
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମୋର ହସ୍ତେ ତୋର ମୃତ୍ୟୁ ଜାଣିଥାଅ ମୂର୍ଖ !
ଶିବଜ୍ୱର—ହାଃ ହାଃ ଆ ମୂର୍ଖ ଦେଖିବି ।
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ—କର ତୋର ଇଷ୍ଟ ସୁମରଣ ।
(ଉଭୟଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ପତନ)
ଶିବଜ୍ୱର—ଏଥର ନିବୃତ୍ତି ହାଃ ହାଃ ହାଃ
(ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ଜ୍ୱର ପ୍ରତି)
କିଏ ତୁରେ ପାଷାଣ୍ଡ !
ମୋର ବିଶ୍ୱଜୟୀ ଭ୍ରାତା ଓ ପୁତ୍ର କଲୁ ପରାସ୍ତ ?
ଜ୍ୱର—ତୁହି କିଏ ?
କୃଷ୍ଣ – ମୋର ନାମ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ । ବାଣ ଦର୍ପହାରୀ ମୁହିଁ
ଜ୍ୱର—ହାଃ ହାଃ ହାଃ ତୁହି ବାଣ ଦର୍ପହାରୀ ?
ଆରେ, ତୋତେ ମୁହିଁ ଖୋଜୁଥିଲି ମୂର୍ଖ !
ଆସ ଆସ ଶୀଘ୍ର କର ଯୁଦ୍ଧ ।
କୃଷ୍ଣ—ଦୁରାତ୍ମା ! ମୋ ବିପକ୍ଷେ ତୁ କରିବୁ ରଣ ;
ଦେଖିବି ଏକ୍ଷଣି କେତେ ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ତୋର
ଦେହେ ।
(ଉଭୟ ଯୁଦ୍ଧ କୃଷ୍ଣ ପରାସ୍ତ ହୋଇ)
କୃଷ୍ଣ—ଓହୋଃ, କି ଜ୍ୱାଳା ବୁଝିଲି ବୁଝିଲି ଏ ନଷ୍ଟେ
ଶିବଜ୍ୱର, ଏହା ହସ୍ତରୁ ମୋର ନିସ୍ତାର ନାହିଁ,
ଆଉ ବିଳମ୍ବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କିଣ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ
ବିଷ୍ଣୁଜ୍ୱର ସୃଷ୍ଟି କରିବି ।
(ଚତୁର୍ଭୁଜ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ବିଷ୍ଣୁଜ୍ୱର ପ୍ରବେଶ, କୃଷ୍ଣ ପ୍ରତି)
ଦୟାମୟ ! କି କାରଣେ ସୃଜିଲେ କିଙ୍କରେ,
କିବା ତବ ଅଭିଳାଷ କରିବି ପୂରଣ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶୁଣ ବତ୍ସ ! ଏହି ଶିବଜ୍ୱର
ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନେ ମୋର ଦେଲା ବହୁ କଷ୍ଟ
ଏଥଣେ କରେ ମୋତେ ଆକ୍ରମଣ, କରି ନପାରଇ
ମୁଁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରତିକାର, ସୁମରଣ କରିଲଇଁ ତୋତେ ।
ବିଷ୍ଣୁଜ୍ୱର—ଏହି ଛାରକଥା, ଏହିକ୍ଷଣି ମୁଁ ଶିବଜ୍ୱର
ଦର୍ପ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି, କାହିଁ ସେ ପାଷାଣ୍ଡ ?
ଶିବଜ୍ୱର – ରେ ଏହି ଶିବଜ୍ୱର !
ବିଷ୍ଣୁଜ୍ୱର—ତୁହି ମୂର୍ଖ ହୁଅରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରଣେ ।
(ଯୁଦ୍ଧରେ ଶିବଜ୍ୱର ପତନ)
ଶିବଜ୍ୱର—ରକ୍ଷାକର ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ! ଚିହ୍ନିଲି ଚିହ୍ନିଲି
ପ୍ରଭୁ ନ ଜାଣି ମୁଁ କରିଅଛି ଦୋଷ, କ୍ଷମାକର
ପୀତବାସ ମୋତେ ।
କୃଷ୍ଣ—ଛାଡ଼ିଦିଅ ମୂର୍ଖେ !
(ବିଷ୍ଣୁଜ୍ୱର ପ୍ରତି) ଯାଅ ତୋର ନିଜ ସ୍ଥାନେ ମୁଁ
ଯାଉଛି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଚେତନା ଦାନ କରିବି ।
ବିଷ୍ଣୁଜ୍ୱର—ହଉ ପ୍ରଭୁ ! [ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ବାଣ—ଏ କ'ଣ ହେଲା ! ଦେଖୁ ଦେଖୁ ମୋର ସମସ୍ତ
ଯୋଦ୍ଧା ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲେ ! ଓହୋଃ,
ଏତେଦିନେ ମୋର ଗୁରୁଦେବ ସଦାଶିବଙ୍କ
କଥା ସ୍ମରଣ ହେଲା । ସେ ମୋତେ କହିଥିଲେ
ତୋତେ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସମାନ୍ତ ଯୋଦ୍ଧା
ମିଳିବ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି କଥା ସତ୍ୟ ଘଟିଲା ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ବାଣ ! ଆଜି ତୋର ନିସ୍ତାର ନାହିଁ । ନିଶ୍ଚୟ
ତୋର ସହସ୍ର ବାହୁ ଛେଦନ କରି ତୋ ପିଣ୍ଡ
ଶ୍ୱାନ ଶୃଗାଳଙ୍କୁ ଭୁଞ୍ଜାଇବି ମୂର୍ଖ ! ଆଜି ଯଦି ସ୍ୱୟଂ
ଶିବ ତୋ ସପକ୍ଷରେ ଅସ୍ତ୍ରଧାରଣ କରନ୍ତି ତେବେ
ସୁଦ୍ଧା ତୋର ରକ୍ଷା ନାହିଁ ।
ବାଣ— ଗୀତ
ଆରେ ରେ ଅବୁଝା ଗୋପାଳ ନନ୍ଦନ
କପାଳ ତୋ ଫାଟିଲାଣି ଆଜ ।
କାଟିବି ତୋ ଶିର ଲମ୍ପଟ ବର୍ବର
କଲୁଣିଟି ବଡ଼ ମନ୍ଦକାର୍ଯ୍ୟ । ପଦ ।
ଗଉଡ଼ୁଣୀ ମାଡ଼— ଖାଅ ତୁ ଧିଙ୍ଗୁଆ
ମୁଖେ ନାହିଁ ତୋର ଟିକେ ଲାଜ ।

ମୋହ କରୁ ବର୍ତ୍ତି— ସିବୁ କ ଶ୍ରୀପତ
ଦେଖିବ ତୋ ହୃଦେ କେତେ ତେଜ । ୧ ।

ପାଷାଣ୍ଡ ! ଯଦୁକୁଳ କୁଳାଙ୍ଗାର, ଶୀଘ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ ।

କୃଷ୍ଣ—ମୂର୍ଖ ! ପ୍ରସ୍ତୁତ ମୁଁ ।

(ବାଣାର ପତନ ଓ ଦୁର୍ଗା ସ୍ମରଣ, ଦୁର୍ଗା ପ୍ରବେଶ)

ଦୁର୍ଗା—ଗୋବିନ୍ଦ ! ରକ୍ଷାକର ମୋର ବରପୁତ୍ରେ ।

କୃଷ୍ଣ—ଜନନୀ ! କିପାଁ ଦିଅ ମୋତେ ବାଧା, ନଷ୍ଟେ ମୁହିଁ ବାଣା ବଧ ଅନିରୁଦ୍ଧେ କରିବ ଉଦ୍ଧାର ।

ଦୁର୍ଗା—ବାଣା ! ବର୍ତ୍ତମାନ କ୍ଷମା ମାଗ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣରେ, ନଚେତ୍ ମନ୍ଦ ଫଳ ଘଟିବ ତୋହର ।

ବାଣା—ମା, ପ୍ରାଣ ଯିବ୍ର ଯାଉ, କ୍ଷମା ନ ମାଗିବ କାହେ ।

ଦୁର୍ଗା—କର ଯୁଦ୍ଧ ଦୁହେଁ ।

(ଉଭୟ ଯୁଦ୍ଧ, ବାଣା ପତନ ଓ କୃଷ୍ଣ ଚକ୍ର ସ୍ମରଣ)

ଦୁର୍ଗା—ବତ୍ସ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ! କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ । ବାଣାର ପ୍ରାଣ ବିନାଶ କରନା; ଏତିକି ମାତ୍ର ମୋର ଭିକ୍ଷା ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ମା ! ତୁମ୍ଭର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିପାରେ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ତାର ସହସ୍ର ବାହୁ ଛେଦନ କରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଗର୍ବ ଖର୍ବ କରିବ ।

ଦୁର୍ଗା—କେଶବ ! ମୋର ଅନୁରୋଧ, ବାଣାର ଗୁଟିଏ ବାହୁ ରଖ । ସେ ପୁଣି ମୋର ବରପୁତ୍ର, ନିଶ୍ଚୟ ସେ ତୋର ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କରିବ ।

କୃଷ୍ଣ—ହଉ ମା । (ତଥାକରଣ)

ବାଣା—ଆହା । ଏହିବାର ବାଣା ଅପଦାର୍ଥ, ଏତେ-ଦିନେ ମୋର ଅହଂକାରର ସମୁଚିତ ଦଣ୍ଡ ଲାଭ କଲି । ମଧୁସୂଦନ ମୋତେ କ୍ଷମା ଦିଅ ।

କୃଷ୍ଣ—(ହସ୍ତ ଧାରଣ କରି) ଉଠ ବୀର ।

ବାଣା—ମା ଦୁର୍ଗେ ! ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ରୁକ୍ମିଣୀ ଆଉ ହରଗୌରୀ ଏକତ୍ର ମିଳନ ଦେଖି ଏ ପାପ ନେତ୍ର ପବିତ୍ର କରିବ ଓ ମୋର ଊଷାକୁ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରିବି ଏକମାତ୍ର କାମନା ।

ଦୁର୍ଗା—କୃଷ୍ଣ ! ଭକ୍ତର ବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣକର । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—○—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ରୁକ୍ମିଣୀ, ଦୁର୍ଗା, ଶିବ, ବଳରାମ, ବାଣା ଅନିରୁଦ୍ଧ, ଊଷା, ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଓ ନର୍ତ୍ତକୀଗଣ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଦେବ ! ଆଜି ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର ମିଳନ !

ରୁକ୍ମିଣୀ—ନାଥ ! ଆପଣଙ୍କର ମାୟାର ଅନ୍ତ ମୁଁ ସ୍ଥିର କ'ଣ ପାଇବ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ପ୍ରିୟେ ! ଆଜି ଅପୂର୍ବ ହରିହର ମିଳନରେ ଊଷା ଓ ଅନିରୁଦ୍ଧର ଶୁଭପରିଣୟ ହେବ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର କଥା ।

[ଶିବ ପାର୍ବତୀ ଓ କୃଷ୍ଣ ରୁକ୍ମିଣୀ ପ୍ରବେଶ]

କୃଷ୍ଣ ଶିବଙ୍କୁ କୋଳାଗ୍ରତ କରି
ପାର୍ବତୀଙ୍କୁ ରୁକ୍ମିଣୀ ଧରିନେଇ } ଆହା କ ଆନନ୍ଦ ଦିନ

ବାଣା—ଊଷା ଓ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଦେଖି

(ଊଷାକୁ ଧରି) ପ୍ରଭୁ ! ଏ ଦାସର ସମସ୍ତ ତ୍ରୁଟି ମାର୍ଜନା କରନ୍ତୁ । ଆଜି ଏ ଶୁଭମିଳନରେ ମୋର କନ୍ୟା ଊଷାକୁ ଅନିରୁଦ୍ଧ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କଲି । (ଅନିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରତି) ବାପ ! ପଛ କଥା ପାସୋରି ଯିବ । ମୁଁ ଅଜ୍ଞାନ ଅନ୍ଧକାରେ ମୋହ ଥିଲି ।

[ଶିବ ଓ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଧନ୍ୟବାଦ]

କାଞ୍ଚନବାଳା ଗୀତାଭିନୟ

କାଞ୍ଚନବାଳା ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(କାଦମ୍ବିନି, ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର)

କାଦମ୍ବିନି— ଗୀତ

(ମୋ ଧନ ତ ସବୁ ନାହିଁ-ବୃତ୍ତେ)

ବିଧି କଣ ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେଲୁ
ହୃଦୟନାଥଙ୍କୁ କାରାରୁଦ୍ଧ କରିଲୁ । ପଦ ।
ନାହିଁ ମୋ କେହି ଭରସା ଅନାଥିନୀ ମୁହିଁ ଯୋଷା
ସୁନାକାଳେ ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଲିହି କି ଥିଲୁ । ୧ ।
ସୁକୁମାର ମୋ ନନ୍ଦନ ଶୁଣି କି ଧରିବ ପ୍ରାଣ
ଧାତା ମୋ ସୁଖର ଧନ ଛଡ଼ାଇ ନେଲୁ ।

ହା ଦଇବ ରେ ! ସ୍ୱାମୀ ମୋର କାରାରୁଦ୍ଧ ହେଲେ, ମୁଁ ହତଭାଗିନୀ ବଞ୍ଚି ରହି କି ଫଳ ? କଣ କରିବି, ଧନ ମୋର ତ ପଢ଼ିବାକୁ ଯାଇଛି, ଏହିକ୍ଷଣି ଆସୁଥିବ । ଯଦି ପିତାଙ୍କର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଶୁଣିବ, ତେବେ ସେ କି ଆଉ ପ୍ରାଣ ଧରିବ ? କଣ କହିବି ତା ଆଗରେ କିପରି ପ୍ରକାଶ କରିବି ?

ବିଦ୍ୟାଧର—(ପ୍ରବେଶ ହୋଇ) ମା, ମା, ସବୁଦିନେ ତ ମୋ ଆସିବା ପଥ ଚାହିଁ ବସିଥାଉ । ଆଜି କାହିଁକି ଦ୍ୱାର ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ବିମର୍ଷ ଭାବରେ ବସିଛୁ ? କଣ ହେଲା କି ? ମୁଁ ତ ଇସ୍କୁଲକୁ ଗଲାବେଳେ ତୋର ଏ ଭାବ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ମୋତେ ବହି-ବସ୍ତାନି ଦେଇ ଆନନ୍ଦରେ ବାଟେଇ ଦେଇ ଆସିଲୁ, ପୁଣି ଏହି ପ୍ରହରକ ମଧ୍ୟରେ କି ବିପଦ ଘଟିଲା ।

ଗୀତ

କାହିଁପାଇଁ କରୁ ଭାବନା
ଫେଡ଼ କହ ମୋ ଆଗେ ମା । ଘୋଷା ।
ଭୂଆଁଇ ବସିଛୁ ତଳକୁ ମଥା
ମରମରେ କିବା ଲଭୁଛୁ ବ୍ୟଥା ।
ଅଶ୍ରୁଜଳ ଛଳ ନୟନ ତୋହର
(ଦେଖି) ଉଡ଼ିଯାଏ ମୋର ସା । ୧ ।
କିଏ ତୋର ସଙ୍ଗେ କଲା କି ବାଦ
କିବା କିସ ଲାଗି ବଳୁଛୁ ସଧ
ସନ୍ଦେହ ମୋହର କର ମାତ ଦୂର
ବଢ଼ିଛି ତୋ କଷ୍ଟ ସା । ୨ ।
ମୁଁ କି ଅପରାଧୀ ତୋହର ଚରଣେ
ନ କହୁଛୁ କଥା କେଉଁ କାରଣେ
ଦେଖି ତୋ ବିଷାଦ ପୋଡ଼ୁଛି ମୋ ହୃଦ
ଆଉ କଷ୍ଟ ଦିଅନା । ୩ ।

ମା ! କାହିଁକି ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛୁ ? ମୁଁ ତ କିଛି କାରଣ ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ । ଆଉ କଣ ପିତା କିଛି ଗାଳି-ଗୁଲଜ କରିଛନ୍ତି କି ? ମୋତେ କିଛି ମାତ୍ର ନ କହିଲେ ଜାଣିବି କିପରି ? କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଆଖି ତୋର ଫୁଲିଲାଣି ! କଣ ମା ! କାରଣ କଣ ? ମୁଁ ଯେବେ କୌଣସି ଅପରାଧ ତୋଠାରେ କରିଛି ମୋତେ କ୍ଷମା ଦେ ।

(ଆଣ୍ଠୁମାଡ଼ି ପ୍ରଣାମ କଲା)

କାଦମ୍ବିନି— ଗୀତ

(ତୋ ଦମ୍ଭ ଦେଖିବାକୁ ସିନା—ବୃତ୍ତେ)

ଆରେ ଦୁଃଖିଧନ ! ସବୁ ଦମ୍ଭ ଆଜଠାରୁ ହେଲା ଚୂର୍ଣ୍ଣ ।
ତୋ ପିତାରେ ଆଜି ନରରକ୍ଷଣ
ରଖାଇଲା ନେଇ କାରାବାସ
ଆଜୁ କର୍ମ ବାମ ହେଲାଟିରେ ଜାଣ
ସୁଖ ଦିବା ହେଲା ଅବସାନ । ୧ ।

ବାପ ରେ ! ରାଜା ତୋର ପିତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ ନିମିତ୍ତ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ସେଥିରେ ସମ୍ମତ ନ ହେବାରୁ ରାଜା ରୋଷ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଚିରଦିନ ପାଇଁ କାରାରୁଦ୍ଧ ରଖିଲେ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମା ! ସେ ଅସାଧ୍ୟ କଥାଟି କ'ଣ, କେଉଁଥି ଲାଗି ପିତାଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ?

କାଦ— (ଗୀତ)

ରତ୍ନାବତୀ ପୁରୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଆଣିବା ପାଇଁକି ନୃପସଧ
ଆଗୁ କେତେ ସାରେ ଯାଇ ନଗରରେ
ପ୍ରାଣ ଯୋନ ଫେରିଲେ ସଦନ । ୨ ।

ବାପ ରେ ! ରାଜାଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ହୋଇଛି— "ଯଦି ରତ୍ନାବତୀପୁରରୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ଆସ୍ଥାନ ଆସି ପ୍ରଭୁ ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କ ପୂଜା ହେବ ତେବେ ରାଣୀ ପୁତ୍ରବତୀ ହେବେ ।"

ବିଦ୍ୟାଧର—ମା ! ଏ ସାମାନ୍ୟ କଥାକୁ ପିତା ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ହେଲେ କାହିଁକି ?

କାଦମ୍ବିନୀ - ବାପ ରେ ! କେତେ କେତେ ରଥୀ ମହାରଥୀମାନେ ବହୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ସାଇ ନଗରରେ ଫେରି ଆସିନାହାନ୍ତି, ପୁଣି କେତେକ ମଧ୍ୟ ପଥରେ ଯାଇଁ ଯାଇଁ ପ୍ରାଣ ହରାଇଛନ୍ତି ।

ବିଦ୍ୟାଧର ମା ! ରାଜା ପିତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀକଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-କାଣ୍ଡ ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଆସ୍ଥାନ ଲାଗି ଗଲେ କିଏ ?

କାଦମ୍ବିନୀ—ଶୁଣୁଛି ସେନାପତିଙ୍କ ପୁତ୍ର ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ସିଂହ ତାକୁ ଆଣିବାଲାଗି ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇଛି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମା ! ମୋତେ ଅନୁମତି ଦିଅ; ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଯାଇ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଓ ଆସ୍ଥାନ ଆଣି ପିତାଙ୍କୁ କାରାମୁକ୍ତ କରିବି ।

କାଦମ୍ବିନୀ—ବାପ ! କ'ଣ ପାଗଳ ହେଲୁ କି ? ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଆଣିବା ସହଜ କଥା ନୁହେଁ । ଯେଉଁଠିକି ଶତ ଶତ ବୀରମାନେ ଯାଇ ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇପାରି ନାହାନ୍ତି, ତୁ ପୁଣି ତୁଆଖଣ୍ଡେ ସେଠିକି ଯିବୁ କୁଆଡ଼ୁ, ବାମନ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇବା ଅଭିଳାଷ କରୁଛୁ !

ବିଦ୍ୟାଧର —ମା ! ମୋତେ ବାରଣ କରନା, ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ରାଜାଙ୍କ ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପିତାଙ୍କୁ କାରାମୁକ୍ତ କରିବି । ମା ! ମୁଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ-ସନ୍ତାନ । ଜୀବିତ ଥାଇଁ ଥାଇଁ ପିତା ମୋର କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିବେ, ଏହା କଦାପି ହେବ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଭାବନା କର ନା । ମୁଁ ଯାହାଙ୍କ ଆସ୍ଥାନ ଓ କାଣ୍ଡ ପାଇଁ ଯିବି ସେହି ପ୍ରଭୁ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ମୋତେ ସହାୟ ହେବେ । ଯାଉଛି ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଅନୁମତି ନେଇ ରତ୍ନାବତୀପୁର ଯିବି ।

କାଦମ୍ବିନୀ—(ସ୍ୱଗତ) ଭଗବନ୍ ! ପୁଣି ଏ କି ବିପଦ, ମୁଁ କାହିଁକି ବିଦ୍ୟାଧର ଆଗରେ ଏ କଥା ପ୍ରକାଶ କଲି । ସ୍ୱାମୀ କାରାରୁଦ୍ଧ ହେଲେ, ମୋ ଧନମାଳୀକି ଦେଖି ସବୁ ଦୁଃଖ ପାସୋରିଥାନ୍ତି । ଏ ତ ଅମାନିଆ, ଏକ ଜିଦ୍ ଧରିଲାଣି । ମୁଁ କ'ଣ କରିବି ? କୁଆଡ଼କୁ ଏକୁଟିଆ ପଠାଇ ଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ବସିବି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମା ! ତୁମ୍ଭେ ହେଲେ କାହିଁକି ? କ'ଣ ଏତେ ଭାବୁଛନ୍ତି ? ଦିଅ, ତୁମ୍ଭ ପଦଧୂଳି ଦେଇ ଏ ଅଭାଗା ସନ୍ତାନକୁ ଆନନ୍ଦରେ ବିଦାୟ ଦିଅ ।

କାଦମ୍ବିନୀ—ବାପ ! ତୁ ଅଜ୍ଞାନ ବାଳକ । ଯେଉଁ କଥାକୁ ପିତା ତୋର ଭୟ କଲେ, ତୁ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ପୂରଣ କରିବାକୁ ସାହସ କରୁଛୁ । ବାପ ! ମୋ ସାନକୁହା ମାନ । ଭଗବାନ୍ ତ ଯାହା ବିପଦ ଦେବାର ଦେଲେଣି, ତୁ ପୁଣି ଛାଡ଼ିଯାଇ ମୋତେ ଆଉ ଦୁଃଖ-ସାଗରରେ ଭସାଇ ଦେ'ନା । ବାପ ! ସେ ବଡ଼ ଅସାଧ୍ୟ କଥା ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମା ! ସାଧ୍ୟ ହେଉ ବା ଅସାଧ୍ୟ ହେଉ, ମୁଁ ମରେ ବା ବଞ୍ଚେ ନିଶ୍ଚୟ ରାଜ-ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପିତାଙ୍କୁ କାରାମୁକ୍ତ କରିବି । ଦିଅ ଦିଅ, ତୁମ୍ଭ ପଦଧୂଳି ଦେଇ ମୋତେ ଆଶୀର୍ବାଦ କର, ଯେପରି ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ସଦନକୁ ଫେରିଆସେ । ଯାଉଛି ମା, ମୋତେ ବାଧା ଦିଅ ନା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କାଦମ୍ବିନୀ—ମୁଁ ତ ଆଗୁ କଥା କଲି । ଏ ତ ଏକ କାନ୍ଦ ଧରିଲାଣି । ହେ ଠାକୁରେ ! ମୋ ପୁଅକୁ ମୋଠାରୁ ଅନ୍ତର କରନା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସନାତନ, ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ସିଂହ; ବଟୁକ, ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର)

ରାଜା—ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ସିଂହ ! ମୋର ସକଳ ଆଶା ଭରସା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଆଶା ଧାପରେ ଘୃତଧାର ଦେଇ ହୃଦୟରେ ଅସୀମ ଆନନ୍ଦ ଜାଗ୍ରତ କରିଛ । ଯାଅ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କର ।

ଗୀତ

ଯାଅ ବୀର କର ଉପକାର
ସୁବର୍ଣ୍ଣ କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ଆଣି ତତପର ରେ । ପଦ ।
ବହୁଦିନେ ବହୁଜନେ
ପଠାଇଲି ନାନା ସ୍ଥାନେ
ନ ଫେରିଲେ କେହି ଜଣେ
ନେଇ ସମାଚାର ରେ । ୧ ।
ରତ୍ନାବତୀପୁର ପଥ
ନାହିଁ କେ ଦେଖିଲା ଲୋକ
ସେ ଆଣିଦେବ ସଙ୍କେତ (ତାକୁ)
ଦେଇ ରାଜ୍ୟ ଭାର ରେ । ୨ ।
ଅପୁତ୍ରିକ ଲାଗି ସଦା
ହୃଦେ ଲାଗିଲାଣି ବ୍ୟଥା
ନାରାୟଣ ପୂଜା ଶ୍ରଦ୍ଧା
ବଳୁଛି ମୋ ମନରେ । ୩ ।

ବତ୍ସ ! ଅଭ ସଙ୍ଗରେ କିଏ ଯିବ, ଧନ ସମ୍ପଦ କ'ଣ ଲୋଡ଼ା ?

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ମହାରାଜ ! ଅଜଣା ପଥ ବିବେଚନା କରି ଯାହା ଦେବେ । ଆଉ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ମୋର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ କେବଳ ମୋର ବିଶ୍ୱସ୍ତ ବନ୍ଧୁ ବଟୁକ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ ।

ବଟୁକ—ମହାରାଜ ! ଆପଣ ଖାଲି ବୃଥାରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଲୋକସାନରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଯଦି ଏ କଥା ଆଗରୁ ଜଣାଥାଆନ୍ତା ତେବେ କ'ଣ ଆଜଯାଏ ମାମଲତ ଥାଆନ୍ତା କି ?

ରାଜା—ଗତସ୍ୟ ଶୋଚନା ନାସ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତା କର । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏଠାରେ ଥାଅ, ମୁଁ ଧନାଗାରରୁ ଧନ ମଗାଇ ଦେଉଛି ।

ବଟୁକ—(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରତି) ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ କହନ୍ତୁ ନାହାନ୍ତି ଖାଇବା ସରଞ୍ଜାମ ଯାହା ଦେବେତ ଦେବେ, ଭାଙ୍ଗ ଟେଣ୍ଡେଇ ଅନ୍ତତଃ ଗାଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡେ ନବା ଦର୍କାର । ପାହାଡ଼ିଆ ପଥ, ମଣିଷ ଅଣ୍ଡା ହୋଇଯିବ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆରେ ଗଡ଼ଜାତରେ ଆଉ ରକମ ଜିନିଷ ସବୁ ମିଳେ । କିଛି ଅଭାବ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ବଟୁକ—ତା ହେଲେ ଆଉ ପରୁଆ କ'ଣ ? ଖାଲି ତ ମଞ୍ଜିଳ, ମଞ୍ଜିଳ ଉପରେ ମଞ୍ଜିଳ ହେବ । ଆଜ୍ଞା, ମହାରାଜାଙ୍କୁ କହନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେ କ'ଣ ପଦବ୍ରଜରେ ଯିବା, କଣ୍ଟା ଝଣ୍ଟାରେ ଗୋଡ଼ ଫୁଟି ରକ୍ତ ଛୁଟିଯିବ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ମହାରାଜ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଇଁ କୌଣସି ଯାନବାହାନର ଆବଶ୍ୟକ ।

ରାଜା—ଅତି ଦୁର୍ଗମ ସେ ପଥ ! ପଦବ୍ରଜ ଛଡ଼ା କୌଣସି ଯାନ ବାହାନରେ ଯିବା ତେତେ ସୁବିଧା-ଜନକ ନୁହେଁ ।

(ଦୂତର ପ୍ରବେଶ ଓ ଅଭିବାଦନ)

ରାଜା—କି ସମ୍ବାଦ ?

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ସାଧୁବିଦ୍ୟାଧର ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ଆଚ୍ଛା, ଆସିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ।

ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଜା—ସାଧୁବିଦ୍ୟାଧରର ଏଠାକୁ ଆସିବା ଅଭିପ୍ରାୟ କ'ଣ ? ବୋଧହୁଏ ପିତା ଜାଗରୁକ ହେବାରୁ କିଛି କହିବାକୁ ଆସିଛି ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆଜ୍ଞା, ସେଇଆ ସମ୍ଭବ ।

(ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧରର ପ୍ରବେଶ ଓ ଅଭିବାଦନ ପୂର୍ବକ)

ରାଜା—ଚିରଞ୍ଜୀବୀ ହୁଅ, ବତ୍ସ ! ଆସିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କ'ଣ ?

ବିଦ୍ୟାଧର—ମହାରାଜ ! ସୁବର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆସ୍ଥାନ ଆଣିବାକୁ ମୁଁ ନିଜେ ଯିବି, ଏଥିଯୋଗୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଅନୁମତି ନେବା ପାଇଁ ଆସିଛି ।

ରାଜା—ଅସମ୍ଭବ, ତୁ ସାମାନ୍ୟ ବାଳକ, ତୋର ଶକ୍ତି କାହିଁ ? ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ତୋର ପିତା ଅକ୍ଷମ, ତୁ କି ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପାରିବୁ ?

ବିଦ୍ୟାଧର- ମହାରାଜାଙ୍କ କୃପା ହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ମୁଁ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରି ଆପଣଙ୍କ ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି, ଦୟାକରି ମୋତେ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ ।

ରାଜା—ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର ! ତୋର କୋମଳ ପ୍ରାଣରେ ଏତେଦୂର କଷ୍ଟ ଦେବାକୁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ନୁହେ ! ତୁ ସାମାନ୍ୟ ବାଳକ, ସେ ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟ ତୋଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହେବା କଷ୍ଟକର ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମହାରାଜ ! ପିତା ମୋର କାରାରୁଦ୍ଧ, ମାତା ମୋର ପିତାଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦରେ ପାଗଳିନୀ । ଏ କଷ୍ଟ ତ ଏ ଦୁର୍ଭାଗା ଅନୁଭବ କରୁଛି, ଏପରି ସ୍ଥଳେ ମୋର ନିଜ ପ୍ରାଣରେ କିଛି କଷ୍ଟ ସହିବାକୁ ମୁଁ ତିଳେ ମାତ୍ର କୁଣ୍ଠିତ ନୁହେଁ ।

ରାଜା—ବର୍ତ୍ତମାନ ରତ୍ନାବତୀପୁର ଯିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧିସିଂହ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇସାରିଲେଣି । ତୋର ଯିବାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକ ପଡୁନାହିଁ । ତେବେ ତୋତେ କାହିଁକି ବୃଥା କଷ୍ଟ ଦେବି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମହାରାଜ ! ଯେବେ ଏ ହତଭାଗା ପ୍ରାଣରେ କଷ୍ଟ ଦେବାକୁ ମନ ନ ବଳୁଛି ତେବେ ମୋର ପିତାଙ୍କୁ କାରାମୁକ୍ତ କରନ୍ତୁ !

ରାଜା—ତା ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୂରଣ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା ହୋଇ ନ ପାରେ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମହାରାଜ ! ସନ୍ତାନ ପିତା ମାତାଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ନିଜ ଜୀବନକୁ ନିରାପଦରେ ରଖିବା ଅପେକ୍ଷା ପିତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପଥରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କରିବା ମଙ୍ଗଳର କାର୍ଯ୍ୟ । ମୁଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ, ପୁଣି ତୁମ୍ଭଙ୍କ ବଂଶଧର । କ୍ଷତ୍ରିୟର ଉଷ୍ଣ ରକ୍ତ ବହୁଅଛି ଶିରାପ୍ରଶିରାରେ ମୋର । ଖାଲି ତେଜେ ଗଢ଼ା ଏ ଶରୀର, ତୁଚ୍ଛ ନିଜ ପ୍ରାଣ ଲାଗି ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ନୋହିବି ମୁଁ କେବେଁ, ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଅନୁମତି ଏକାନ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ରାଜା—ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏକଥା କିପରି ଦେଖାଯାଉଛି !

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଅସମ୍ଭବ, "ପାବକେ ପତଙ୍ଗ ପରି" ।

ବଟୁକ—ଆଜ୍ଞା, ମନ୍ତ୍ରୀ ବାବୁଙ୍କ ବନ୍ଦୀ କଥା ଶୁଣି ବଉଁଶଟାଯାକ ଏକବାରେ ପାଗଳ ହୋଇ ଗଲେଣି । କ'ଣ କରିବେ, ଅସଲ ତ ପେଟ ଚିନ୍ତା । ମନ୍ତ୍ରୀବାବୁ ବନ୍ଦୀ ହେଲନ୍ତି ତ ଦାନା ଉପରେ ଚପଟ ପଡ଼ିଲାଣି । ଏମିତି ଭଳାଭଳି କରି ଖୁସାମତିଆ ଦି'ଚାରି କଥା କହି ଖୁବ୍ ଟାଣଟୁଣ ଦେଖାଇ କିଛି ଅର୍ଥ ମାରିନେବା କଥା । ଆପଣ କଣ ବୁଝି ପାରୁନାହାନ୍ତି ? ତୁଆ ବକଟେ "କାଲିକା ନେତ୍ରି ଶିର ମେ ଜଟା" ସୁବର୍ଣ୍ଣ କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ମୁଣ୍ଡେଇ ନେଇ ଆସିବ, ଆପଣ କାହିଁକି ସେକଥା ଶୁଣୁଛନ୍ତି । ବୃଥାରେ ସମୟ ନଷ୍ଟ ହେଉଛି ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକ ବାଟ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତେଣି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଆପଣମାନେ କାହିଁକି ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥ ରୁଦ୍ଧ କରୁଛନ୍ତି । ମୁଁ ତ ଆପଣଙ୍କର କିଛି କ୍ଷତି କରୁନାହିଁ ।

ବଟୁକ—ତୁ କଣ କ୍ଷତି କରିବୁ, ତମ ବଉଁଶଙ୍କୁ ମୃତ୍ୟୁ ଯୋଗ ଘଟିଲାଣି । ଏମିତି ଦାନା ଅଭାବରୁ ଘରେ ମରନ୍ତି, ସେମିତି ବଣ ବୁଦାରେ ପଡ଼ି ମରିବ । ଯା'ରେ ବାଇଆ ଯା, ଆମର ଯାଏ କେତେ ଆସେ କେତେ । ଆମ ଉପରକୁ କାହିଁକି ଠେଲି ଉଠୁଛୁ, ଆମେ ଭଲକୁ କହୁଥିଲୁ ପିନା ।

ରାଜା—ବିଦ୍ୟାଧର ! ଯେବେ ତୋର ପିତାଙ୍କୁ କାରମୁକ୍ତ କରିବାର ଏକାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା ତେବେ ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୂରଣ କର, ମୁଁ ଆନନ୍ଦରେ ଅନୁମତି ଦେଉଛି । ଭଗବାନ ତୋତେ ଯଶସ୍ୱୀ କରନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧିସିଂହ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହି ଯାତାୟାତ ରାସ୍ତାଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମହାରାଜ ! ମୋର ସେ ସବୁ କିଛି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । କେବଳ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଆଦେଶ ଅପେକ୍ଷା ଥିଲି, ଏଥର ଚାଲିଲି ।

ରାଜା—ଧନ୍ୟ ବତ୍ସ ! ଜଗତରେ ତୁହି ଏକା ପିତୃଭକ୍ତ । ଭଗବାନ ତୋର ମନକାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତୁ । ବୁଝୁଛି ! ଆଉ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ? ଯାଅ, ଯିଏ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଓ ଆସ୍ଥାନ ଆଣି ମୋ ନିକଟରେ ଦେବ ତାକୁ ଅର୍ଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟରେ ଯୁବରାଜ ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରିବି । ଏହା ମୋର ସତ୍ୟ, ସତ୍ୟ, ସତ୍ୟ ।

(ସମସ୍ତେ ଅଭିବାଦନ କରି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ପ୍ରେମଶୀଳା, ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ)

ପ୍ରେମଶୀଳା— (ଚକିତ ଭାବେ) ଗୀତ

(ହାଇରେ ଦାରୁଣ ବିଧି ଏ ଦଣ୍ଡ—ବୃଦ୍ଧେ)

ବିପଦ ବାରଣ ହରି ଏ ବିପଦୁ କର ପାରି
ତୁମ୍ଭେ ନ ରଖିଲେ ଧନୀ,
ନଷ୍ଟହେବ ଗଲାଣି ସରି । ପଦ ।
ଏ ମୂଢ଼ ଦସ୍ୟୁ ଦୁର୍ଜନ, ହରିବାକୁ ମୋ ସତୀତ୍ୱ
ମାଗିଛନ୍ତି ହବା ଭାବ ମନେ ବିଚାରି । ୧ ।
ଯେଣେ ଅନାଉଛି ତେଣେ ପଥ ନ ଦିଶଇ କେଣେ
ଆମ୍ଭ କେ ନାହାନ୍ତି ଜଣେ ଭବେ ମୋହରି । ୨ ।

ଭଗବାନ ! ଭଦ୍ର କୁଳରେ ଜନ୍ମ ଦେଇ ଏ ଦସ୍ୟୁ ଆବାସରେ ମୋତେ ରଖିଲ । ସେ ପାଷାଣ୍ଡ ତ ମୋର ଜାତି ନେବାକୁ ବାରମ୍ବାର ନାନା ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଉଛି । ମୋତେ ଏଥିରୁ ଉଦ୍ଧାର କର ।

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ—(ପ୍ରବେଶି) ସୁନ୍ଦରି ! କଣ ଏତେ ଭାବୁଛ । ଆଜ ବହୁଦିନର ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି ! (ଜନାନ୍ତିକେ)

ଆହା ! କି ସୁନ୍ଦର ରୂପ !
ଅକଳଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରକଣା ମୁଖ ପଦ୍ମ ଗୋଟି
ଥରେକ ଦେଖିଲେ ଥରେ ଏ ମନ ଭ୍ରମର
ହୁଏ ଆକୁଳିତ ସଦା ଚୁମ୍ବିବାକୁ ତାକୁ
ସତି ! ଦିଅ ବାରେ ଅନୁମତି ଏ ଦାସରେ ଆଜ
ପଣ୍ଡାରେ ଭୋଗିବି ନିଶ୍ଚେ ସରଗ ସମ୍ପଦ ।

ପ୍ରେମ—କଏବରେ ବର୍ବର କୁହି, କି ସାହସେ କହୁ ଏଡ଼େ ଜଘନ୍ୟ ! ବାମନ ତୁ କରୁ ଇଚ୍ଛା ଲଭିବାକୁ ସରଗର ଚାନ୍ଦ ? ଦୂର ହୁଅ ।

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ—ସୁନ୍ଦରି ! ବୃଥା ଭୟ ଦେଖାଅ କାହାକୁ ? ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ପ୍ରେମ ଲାଗି ଦେଇପାରେ ପ୍ରାଣ ।

ପ୍ରେମ - ଶୃଗାଳ ତୁ, କୁକୁର ତୁ, ଲଜ୍ଜା ନାହିଁ ତୋତେ ପଙ୍କଜବନ ଭକ୍ଷିବାକୁ ବଳାଇଛୁ ଆଶ !

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ—ସୁନ୍ଦରି ! ଏହି ତୋର ନବୀନ ଯୌବନ ।
ଫୁଟି ଉଠେ ଚୌଦିଗେ ବିସ୍ତାରି
ଚୁମ୍ବିବାକୁ ତୋ ଅଧର ସୁଧା
ଦିଅ ବାରେ ଦାସେ ଅନୁମତି ।

ପ୍ରେମ—(ସ୍ୱଗତ) ହରି ! ତବ ଇଚ୍ଛା
ନାହିଁ କେହି ଭରସା ମୋହରି
ଷଡ଼ିପୁ ଦୁହିତା ମୁହିଁ ସକଳୁଙ୍କେ ଜନ୍ମ
ଦେଇନାହିଁ ଦସ୍ୟୁ ଟାର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ କେବେ
ପ୍ରଭୁ ! କରିଅଛ ଦ୍ରୌପଦୀର ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ
କର ବାରେ ସେହି ଦୟା ଅଧମା ବାଳାରେ ।

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ— ଗୀତ

(କହରେ ଜୀଇଲ—ବୃଦ୍ଧେ)

କାହିଁକି ବିମନା ହେଉଛରେ ନବୀନା
ହସି ପଦେ କଥା କହ ବାରେ ।
ବହୁଦିନୁ ଆଶା କରିଅଛି ପୋଷା
ଦୟାବହି ମୋତେ ଚାହାଁ ଥରେ । ପଦ ।
ତୋ ପରି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ଅଙ୍କଶଶି
ମଣିବି ନିଜକୁ ନିଜେ କୋଟିପତି ।
କେତେ ଆଉ ନିତି ପାଉଥିବି ଶାସ୍ତି
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଆଉ ତୁ ହୁଅନାହିଁରେ । ୧ ।
ଆରେ ରସବତୀ କର ତୁ ସୁବସ୍ତୀ
ଦାସ ପ୍ରତି ଆଉ ନ କରନ୍ତି ମାୟା ।
ଭ୍ରୁକ ପରି ତୋର ଉଡେ ପଡେ ଥିବ
ଆସ୍ତି ନାସ୍ତି ତେବେ କହି ଯାଉରେ । ୨ ।

ସୁନ୍ଦର ! ମନ୍ମଥ ଜ୍ୱାଳାରେ ଏ ପ୍ରାଣ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ଦୟା କରି ଏ ପ୍ରେମ ପିପାସୀକି ତୋ କୋଳରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇ ଏ ଜୀବନର ଅତୃପ୍ତ ତୃଷ୍ଣା ମେଣ୍ଟାଣ କର ।

ପ୍ରେମ— ଗୀତ

(ଦୟାନିଧି ଦୟାପର ନାହିଁକି—ବୁଲେ)

ନାଗରବର ମୋହର ଶୁଣ ଏ ବିନତି,
ଆଉ ବର୍ଷେ ଯାଏ ନ କରିବ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରୀତି ।
ପୂର୍ବୁଁ କରିଥିଲି ପଣ,
ବାରବର୍ଷ ବାରଦିନ ହୋଇଛି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ । ୧ ।

ନାଗର ! ଆପଣ ମୋତେ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ବ୍ରତ ପାଳନ କରିଥିଲି । ସେଥିରେ ବାରବର୍ଷ ବାରଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ପାପକାର୍ଯ୍ୟ ନ କରି ଦେବ ଉପାସନା କରିବାକୁ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଗାର-ବର୍ଷ ୧୨ ଦିନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଇଛି । ମୋତେ ଆଉ ଏକ ବର୍ଷ କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଗୋବି—ଏକ ବର୍ଷ, ବାରମାସ, ତିନଶ ପଞ୍ଚଷଠି ଦିନ, ଅସମ୍ଭବ କଥା ।

ପ୍ରେମ— ଗୀତ

ତୁମ୍ଭ ଛଡ଼ା ମୋର ଆଉ କେ ଅଛି ସଂସାରେ ।
ଆଜୀବନ ଦାସୀ ମୁହିଁ ତବ ପଦତଳେ ।
ବଳେ ନ ଛୁଅଁ ମୋ ଅଙ୍ଗ ।
କେନସ୍ୱମ ହେଲେ ମୋର ବ୍ରତ ହେବ ଭଙ୍ଗ । ୨ ।

ନାଗର ! ତୁମ୍ଭ ଛଡ଼ା ଭଲ ମୋର ଅନ୍ୟ କିଏ ଅଛି ? ତୁମ୍ଭେ ଏପରି ଅସ୍ଥିର କାହିଁକି ହେଉଛ ? ଏ ଦାସୀ ଚିରଦିନ ତୁମ୍ଭର ।

ଗୋବି—ତା ସତ କିନ୍ତୁ ମନତ ବୁଝୁନାହିଁ । ତୋ ଚନ୍ଦ୍ର-ବଦନ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲେ ମୁଁ ତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହିପାରେ ନାହିଁ ।

ପ୍ରେମ— ଗୀତ

ତୁମ୍ଭ ମଙ୍ଗଳ କାମନା ସଦାଟି ମୋହର
ତୁମ୍ଭ ସୁଖେ ସୁଖିନୀ ମୁଁ ନ ଜାଣେ କା ସାର ।
ଗୁରୁ ନାମ ଆଗେ ଜପ ।
ସୁକର୍ମ କଥାକୁ କେବେ ନ ଲାଗଇ ପାପ । ୩ ।

ନାଗର ! ମୋର ଯେ ବ୍ରତ ଅଛି ଆଉ ଯେ ନିତି ଦେବତା ପୂଜା କେବଳ ତୁମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ ଲାଗି । ତୁମ୍ଭେ ଯେବେ ଜାଣୁ ଜାଣୁ ତହିଁରେ ବାଧା ଦେବ ତେବେ ନାଗର । ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ ମୋର ବ୍ରତ ଭଙ୍ଗ ହେଲେ ଏ ପ୍ରାଣ ଆଉ ରହିବ ନାହିଁ ।

ଗୋବି—ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭେ ମନରେ କୌଣସି କଷ୍ଟ ନ କରି ନିରାପଦରେ ଥାଅ । ତୁମ୍ଭର ବ୍ରତ ଶେଷ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ କୌଣସି ଜଞ୍ଜାଳ କରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପ୍ରେମ—ଯାହା ହେଉ, ଭଗବାନ ମୋତେ ଏତିକି ବୁଦ୍ଧି ଦବାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ପାଷାଣ୍ଡଠାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲି । ଦୟାମୟ ! କେବେ ମୋର ସୁଦିନ ହେବ, କେବେ ମୋର ପିତା ଓ ଭଗ୍ନୀ କାଞ୍ଚନ-ମାଳାର ଦର୍ଶନ ପାଇ ହୃଦୟ ବେଦନା ନିବାରଣ କରିବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଅନ୍ଧ ସୌଦାଗର, କନକମାଳ ସାଧବାଣୀ, ସୁବଳ, ସୁଦାମ, ଅନିରୁଦ୍ଧ)

ସୌଦାଗର—ନାତୁଣି ! ଆଜି କି ବାର ହେଲା କହିଲୁ ?

କନକ—ଅଜା ! ଆଜି ପରା ଦାଦୁଆ ମଙ୍ଗଳବାର । ବାଁଟ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ସାତବର୍ଣ୍ଣ ପିଠା ପଣା ଦାଗି ବିଆସିବ । ଘରେ ଏତେ ଆରଡ଼ୋଳ ଲାଗିଛି, ତୁ କଣ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହୁଁ ।

ସୌଦାଗର—କଅଣ, କଅଣ, ଆଜି କଣ ଆରଡ଼ୋଳ ଲାଗିଛିଲେ । ଆଜି ତମ ବହିଁଣକୁ କଣ ବଉଳ ବୁଦ୍ଧି ଛୋଟିଲାଣି କଲେ ଆଜି ତମକୁ କଣ ଧରମ ଲୁଡ଼ି ଗଲାଣିକି ଲୋ । ପିଲାମାନେ ଆଜିକି ସାତଦିନ ହେଲା ନିଜ ନିଜ ବ୍ୟବସାୟ ଉପରକୁ ଗଲେ ତାଙ୍କର ଫେରିବା ଦେଖାନାହିଁ । ଏ ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ପିଲାଙ୍କ ଭାବନାରେ ଚକଟି ମକଟି ହୋଇ ଯାଉଛି । ତମ ବହିଁଣଙ୍କର ଦାଦୁଆ ମଙ୍ଗଳାର ପୂଜା ହୋଇ

କର୍ତ୍ତା ପିଠାପଣାକୁ ଆଶ ଲାଗିଛି । ଆଚ୍ଛା ପିଠାପଣା ହେବାକୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେଲା କିଏ ? ନା ସାଇ ପଡ଼ଶାରୁ ମାଗି ଯାଚ କରୁଛ ।

କନକ—ଅଜା ! ଭଗବାନ ଆମର କୋଉ କଥାକୁ ଭୁଣା କରିଛନ୍ତି କି ଆମେ ପୁଣି ପଡ଼ଶାରୁ ମାଗି ଯାଚ ଆଣି ପୁଣ୍ୟ ପର୍ବ କରିବୁ । ଆମ ଦୁଆରେ କିଏ କାନ୍ଦ ପକାଇ ଦେଲେ ପୁଳାଏ ନେଇ ଯାଉଛନ୍ତି ।

ସୌଦାଗର—ଆଲୋ ହେ, ନମ ବର୍ଦ୍ଧିଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ତ ମୋ ଅକଲ ଗୁମ୍ ହୋଇ ଗଲାଣି (ଜନାନ୍ତିକେ) ଦେଖ, ମୁଁ କେତେ ଫିକର କରି, କେତେ କଷ୍ଟକରି କେତେ ଲୋକଙ୍କ ତଣ୍ଟି ଚିପି ଏ ସମ୍ପତ୍ତି ଠୁଳ କରିଛି । ଟେମ ତ ସବୁ ପୋଉ ବୁଦ୍ଧି ଧଇଲଣି ମୋତେ ତ ଖପରରେ ଖୋଇବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଏଥିର ମୂଳ ଏକ ନମ୍ବର ଦୋଷୀ ତୋ ଆଈ । ଡାକ୍ ସେ ବୁଢ଼ୀକି, ଆଜ ଧରିକରି ସାଗ୍ବନାଇ ଦେବ । କିଛି ନ କହିବାରେ ଆହା ଗିଳୁ ଗିଳୁ ବାହା ଗିଳି ଯାଉଛନ୍ତି । ଯା ଅବ ଡାକ୍ ।

କନକ—ସେ କାମଧନ୍ଦା କରୁଥିବ ଆଇଲେକା କଣ ଆସିବ ।

ସୌଦାଗର—ରଖ ତୋ କାମ, ଅବ ଡାକ ଆଣ ।

କନକ—ହଉ ଯାଉଛି (ଜନାନ୍ତିକେ) ଅଜା ଆମର ମଲା ବେଳକୁ ଏ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ସବୁ ମୁଣ୍ଡେଇ କରି ନେଇଯିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୌଦାଗର—ଆଜ ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ, ଆଜ ତାଙ୍କ ସ୍ରାଦ୍ଧ ତାଙ୍କୁ କରିଦେବ । ଏ ସେରେକେଟି ବୁଢ଼ୀ ନାଟର ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ । ସାଗ୍ ବନାଇ ଦେଲେ ସମସ୍ତେ ଜବର୍ । ଏ ଟୋକା ଗଲାନା କେଉଁଠିକି ପିଯାଉଛି । ଗଲ୍ ହଇଲେ ହେ ।

ସାଧବାଣୀ—(ପ୍ରବେଶି) କହୋ ! କାହିଁକି ଏତେ ଡାକରା ପଡ଼ୁଛି କି ? କେଉଁଠି ଟିକିଏ ଜଠେଇ ବସେଇ ଦବନାହିଁ । କଣ କହିବଟି !

ସୌଦାଗର—କାହିଁକି, କଅଣ ଏମିତି କାମ ବଳେଇ ଯାଉଛି କି ?

ସାଧବାଣୀ—ଆଜ ପରା ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ବ୍ରତ, ପିଠାପଣା ବାର ନଟକୁଟି କାମ, ତମକୁ କଣ ମାଲୁମ ନାହିଁ ।

ସୌଦାଗର—ହେ ମୁଁ ଅନ୍ଧ ହେଲି ବୋଲି ମୋତେ ଆଉ ବୁକା ପରି ଭାବ ନା । ମୋତେ ସବୁ ମାଲୁମ ଅଛି, ମୁଁ ସବୁ ଜାଣିଛି । ଆଲୋ, ମୁଁ ଏତେ କଷ୍ଟକରି ଧନ ଅର୍ଜିଛି କଣ ତେମେ ଏପରି ଅସଦ୍ ବ୍ୟବହାର କରି ଉଡ଼େଇବ । ମୁଁ ସଫା କହି ଦେଉଛି ଯଦି ତମର ନବାବଗିରିରେ ଚଳିବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ତମ ବ୍ରଆ ତେମେ କରି ନିଅ ।

ସାଧବାଣୀ—ଆମର ବ୍ରଆ କଣ କରିବୁ, କଣ ପର ଦୁଆରକୁ ମୂଲ ଲାଗିବାକୁ ଯିବୁ ।

ସୌଦାଗର—ଆଲୋ ମୂଲ ଲାଗିଲେ କଣ ଅଶେଇ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା, ଜଙ୍ଘେ ମାଟି ଖୋଳିଲେ ପଇସାଟିଏ ମିଳିବା କଥା କଷ୍ଟ, ତେମେ ଭଲା ଆଜ ମୋ ପାଣ୍ଠିରୁ କେତେ ଖର୍ଚ୍ଚ ପକାଇ ଦେଉଛ ।

ସାଧବାଣୀ—କଣ, କେତେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଛି, କାହିଁ ହେଇ ହେଇ ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା ହେଲେ ଖୁବ୍ ।

ସୌଦାଗର—(ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ) କଅଣ, ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା, ଦିଇଟା ଅଧୁଲି, ଚାରିଟା ଏଢ଼େ ଏଢ଼େ ସୂକି, ଆଠଟା ଦୋ'ଣି, ଷୋଳଅଣା, ଚଉଷଠି ପଇସା, ଶଏ ଅଠେଇଶୀ ଅଧଲା, ଏକଶ ବସ୍ଥାନବେ ପାହୁଲା, ଗୋଟାଏ ପାହୁଲାରେ ପାହୁଲାଏ । ତମକୁ ଆଉ ଭଲ ଯୋଗ ନାହିଁରେ ବାବା । ଅନାମତ ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଦେଇଛ ।

କରିଣ ବତିଶ ପ୍ରାଣୀ କୁଟୁମ୍ବକୁ ଏକାବେଳକେ ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା, ଆଉ ହବ ନାହିଁ, ହବ ନାହିଁ । ତମର ଏତ କେମିତି ବଳିଲା; ଏକାବେଳକେ ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା ପିଠାପଣାରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଲ ? ନାଇଁ ନାଇଁ, ତେମେ କମେଇଥିଲେ କଣ ଏଢ଼େ କୋହଳ ମୁଠା କରିଥାଆନ୍ତ କି ? ଏତ ପର ହାଣିକା କୋଡ଼ ବାହାରେ ବାହାରେ ଯାଉଛି । ଧନ କେମିତିକା ଜନିସ, ସେ ମଣିଷ ହାତକୁ କେମିତି ଆସେ ତା ଜାଣ ?

ସାଧବାଣୀ—ତେମେ ସବୁ ଜାଣ କଣ କହିଲ ମୁଁ ଶୁଣେ ।

ସୌଦାଗର-- ଗୀତ

ମାୟା ସଂସାରରେ ସାର ଏକା ସମ୍ପଦ
ଥିଲେ ନ ପଡ଼େ ପ୍ରାଣୀଠାରେ ଆପଦ । ପଦ ।
ଧନେ ବଢ଼ଇ ମାନ ଧନେ ବଢଇ ଜ୍ଞାନ
ଧନେ ଅର୍ଜନ ହୁଏ ଶ୍ରୀପଦ । ୧ ।

ଆଲୋ ! ଭଗବାନଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ବଚନ ଶୁଣ ।

"ଧନ ଅର୍ଜନେ ଧର୍ମ କର
ଧର୍ମେ ପ୍ରାପତ ନରହର ।"

ତୁ ତ ଧନକୁ ସବୁ ମୋର ଏମିତି ଉଡ଼ାଇ ଦବୁ ମୁଁ ଘର କରିବ କ'ଣ ?

ସାଧବାଣୀ—ମୁଁ ଭଲ ଅସତ୍ ଖର୍ଚ୍ଚ କଣ କଲି ? ଓଷା ବ୍ରତ, ପୁଣ୍ୟ ପର୍ବ ହେବନାହିଁ, ଧନକୁ ସାଇତି କରି ରଖିଥିବ, ମଲାବେଳେ ସବୁ ମୁଣ୍ଡେଇ କରି ନେଇଯିବ । ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଡ଼ହାତ ଚଳୁଥିବ ଖାଇ ପିଇ ମଉଜ କରିବା ଦରକାର ।

ସୌଦାଗର—ଯା, ଯା, ମୋ ଆଗରେ ଅଣ୍ଡ ହଲେଇ କଥା କହନା, ଧନ ମୋର ଜୀବନ, ଧନ ମୋର ପ୍ରାଣ, ଧନ ମୋର ସତେଇଶ ପୁରୁଷର ପୁଣ୍ୟଫଳ, ତାର ଖର୍ଚ୍ଚ ମୁଁ ଦେଖିବି ନାହିଁ ବରଂ ତାର ବୃଦ୍ଧି ଦେଖିବାକୁ ସବୁବେଳେ କାମନା ।

ସାଧବାଣୀ—ସେଇ ସକାଶେ ପରା ଅନ୍ଧ ହୋଇ ବସିଛ, ଆଉ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେଖିବ କୋଉଠୁ ।

ସୌଦାଗର—ହଇଲୋ ! ତୁ ମତେ କଥାରେ କଥାରେ ଅନ୍ଧ କରି ସାରିଲୁଣି । ଆଲୋ ! ମୁଁ ଅନ୍ଧ ନୁହେଁ; ତୁମ ଢଙ୍ଗଢାଙ୍ଗ ଦେଖି ଅନ୍ଧ ହୋଇଗଲିଣି । ଯା; ଯା, ଆଉଦିନେ ଏପରି ବଡଖର୍ଚ୍ଚ କରିବୁ ନାହିଁ, ଭୋଗ ସରିଲାଣି ତ ?

ସାଧବାଣୀ—ସରିନାହିଁ, ଅଇଲୁକା ହବ ।

ସୌଦାଗର—ଭୋଗ ହୋଇ ସାରିଲେ ମୋ କତକ ଦେଇ ଆସିବୁ । ମୁଁ ପିଲଙ୍କ ପାଇଁ ଆଉ ମୋ ପାଇଁ ରଖି ଟମକୁ ସବୁ ଏଇଠି ବାଣ୍ଟିକୁଣ୍ଟି ଦେବ, ଏକଥା ଯେମିତି ତାକବ ଜାଣିବ ।

ସାଧବାଣୀ—"ଭୁଜଙ୍ଗୁନ ପକାଇଲା ବେଳକୁ ଭୁଣ୍ଡରେ ଘା
କଙ୍କିଆ କଲାବେଳକୁ ଷୋଳ ପୁଅର ମା ।"

ଧନ ଖର୍ଚ୍ଚକୁ ଭାରି କାଇଦା, ଆଉ ଭାଗ ମାଡ଼ ବସିଲା ବେଳକୁ ସବୁ ମୁଁ, ସ୍ୱାମୀ କଥାକୁ ଡର ପଡ଼ୁଛି, ପୁଣ୍ୟ ପର୍ବ ହେଲା, ବାରଲୋକ ଆସି ହାତ ପତେଇବେ, ଦେଲେ ନେଲେ ସିନା ସଂସାରରେ ଭଲ କହିବେ । ମୋର ସ୍ୱା କଥା କଏ ଶୁଣୁଛି, ମା ମଙ୍ଗଳା ମୋର ପିଲାଙ୍କୁ ଆଜ ଆଣି ଘରେ ପହଞ୍ଚାଇବେ କି ? କଥା କହୁଁ କହୁଁ ଦିନ ଯିବ, ଯାଏ ଲୋ ମା, ଅଧାର ହାଣ୍ଡି ଟାକୁ ବସେଇ ଦେଇ ଆସିଥିଲି କ'ଣ ହେଲା ଦେଖେ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୌଦାଗର—ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚରେ ପକାଇ ଦେଲି ଅନାମତ ଟଙ୍କାଟାଏ, ହେ ଧନ, ହେ ଟଙ୍କା ତୁମେ ଯେବେ ଏ ଭାବ ଥାଇଁଥାଇଁ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ପଡ଼ଯିବ, ଜାଣିବି ମୋ କର୍ମ ବାଙ୍କ ପଡ଼ିଲା ।

କନକ—ଅଜା ! କେତେ ସେହ୍ନ ଟଙ୍କା ଟଙ୍କା ହଉଛୁ, ରୋତେ ଟଙ୍କ ମାରୁନାହିଁ ।

ସୌଦାଗର—ଆଲୋ ! (ଜଭ କାମୁଡ଼ ପକାଇ)

ପ୍ରଭାତେ ଯଃ ସ୍ମରେନ୍ନିତ୍ୟଂ ଟଙ୍କା ଟଙ୍କାକ୍ଷର ଦ୍ୱୟଂ ।
ଆପଦ ତସ୍ୟ ନଶ୍ୟନ୍ତି ତମଃ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟେ ଯଥା ॥

ଏଇଟା କଏ ଅଇଲା କରେ, ପିଲାଏ ଆସିଲେ କି ? ଧନ ଆଗରେ ଅଛି ନା ପଛରେ ।

(ସୁବଳ, ସୁଦାମ, ଅନନ୍ତୁଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ଓ ଅଭିବାଦନ)

ସୌଦାଗର—ବାପରେ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆସିବା ବିଳମ୍ବ ଦେଖୁ ଯେ କି ସନ୍ତାପରେ ପଡ଼ିଥିଲି ତା ଦୟାମୟଙ୍କୁ ଗୋଚର । ସାହାହେଉ, ଠାକୁରେ ବଡ଼ ଲୋକ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଖୁସିରେ ଆଣି ଘରେ ପହଞ୍ଚାଇଲେ ଏଇ ଯଥେଷ୍ଟ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯଦି ଆଜି ନ ଆସିଥାନ୍ତ ତେବେ ଏ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ି ଯାଇଥାନ୍ତା । କ'ଣ ଧନ କେତେ ପାଇଲ ? ଗାଡ଼ିରେ ଆସୁଛି ନା ହାତେ ହାତେ ଆଣିଛ ? ଭଣ ଚଳ ନା ସୁଦ୍ ଟଙ୍କା ।

ସୁଦାମ—ପିତା ! ଆମ୍ଭେମାନେ ପଥିକମାନଙ୍କୁ ଧରିଆଣି ତାର ପ୍ରାଣ ବିନାଶ କରି ଧନ ସବୁ ଲୁଣ୍ଠନ କରିବାହାରୁ ଏକଥା ଗ୍ରାମଆଡ଼େ ରାଷ୍ଟ୍ର ହୋଇଗଲାଣି । ଆଉ ପଥିକମାନେ ଏ ବାଟଦେଇ ଆସୁନାହାନ୍ତି ।

ସୌଦାଗର—ନୀରବ

ସୁବଳ—ପିତା ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକ ପରିଶ୍ରମ କରି ବିଫଳ ପ୍ରଯତ୍ନ ହେଲୁ । ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଯାହା ନେଇଥିଲୁ ତା ସମସ୍ତ ଶେଷ ହୋଇଯିବାରୁ ଗୃହକୁ ଫେରି ଆସିଲୁ ।

ସୌଦାଗର- ଧନ ତ ହାତରେ ଚଢ଼ୁ ନ ଥିଲା, ଭୋଜନ ହେଉଥିଲା କିଆଁ ? ସବୁ କଣ ବାନ୍ଧିବୁନ୍ଧି ନେଇଥିଲ ବଣରେ ବଣଭୋଜି କରିବ ବୋଲି ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ନ ଖାଇ ନ ପିଇ କଣ ବଣରେ ବୁଲୁଥାନ୍ତୁ ।

ସୌଦାଗର—ମଣିଷ ଉପାସ ରହି କେଇଟା ମରି-ଗଲେଣି, ତମେ ମରିଯାଇଥାନ୍ତ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାପ୍ରଭୁ ସେ ଭାଇ ଭାରିଯାକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଚୌଦବର୍ଷ ବନବାସ କରିଥିଲେ, ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କେତେଯାଏ ଚୂଡ଼ା ଗୁଡ଼ କଳ ବନ୍ଧା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ! ତେମେ ଏବେ କେଉଁ ନବାବ୍‌ର ପିଲା କି ? ବଣରେ କଣ ଫଳମୂଳ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ହେ, ତମକୁ ସବୁ କପଟ ବୁଦ୍ଧି ଘୋଟିଲାଣି କି ? ବ୍ୟବସାୟକୁ ତ ଯାଇଥିଲ କିଛି ଲବ୍ଧ ନାହିଁ, ତେବେ ଏତେ ବେଗରେ ଘରକୁ ଫେରି ଆସୁଥିଲ କାହିଁ କି ? କଣ ଭାରିଯା-ମାନଙ୍କୁ ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖାଇବ ବୋଲି । କେହେ ଦୋଷରେ କହିଦେଲେ (ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି) ନାହିଁ ନାହିଁ ପାଇଲୁ ନାହିଁ ।

ସୁବଳ—ପାଇଲୁ ତ ନାହିଁ, ଆଉ କଣ କହିଥାଆନ୍ତୁ ।

ସୌଦାଗର—ଚୁପ୍, ଚୁପ୍, ଚୁପ୍ କଥାରେ ଜବାବ ଦେଉଛୁ ।

ଗୀତ

(ମୁଷା ଖାଇଛୁ ଗଞ୍ଜାଇ—ବୃତ୍ତେ)

ଆରେ ହେଲ ଏଡ଼କ ନିବଳା କୁଳକଳଙ୍କା
ନ ଜାଣ କି ଦସ୍ୟୁ ବୃତ୍ତି ଆମ୍ଭର ଜୀବିକା । ପଦ ।
ଉପାୟ ନ କଲେ ଧନ ନିଷେଧ ଏଥି ଭୋଜନ
ନିଷେଧ ପତ୍ନୀ ଦର୍ଶନ ଏତେନ ମହାଶିକ୍ଷା । ୧ ।
ମରି ବଞ୍ଚି ଯାଅ ବନେ ନ ରହିବ ମୋ ସଦନେ
ଫେରିଲେଟି ବିନା ଧନେ ନ ପାଇବ ରକ୍ଷା । ୨ ।

କୁଳାଙ୍ଗାର ! ଯେଉଁବାଟେ ଆସିଥିଲ ସେଇବାଟେ ଫେର ।

ସୁବଳ—ପିତା ! ଆଜି ଅବେଳ ହେଲାଣି, କାଲି ପ୍ରଭାତରୁ ଉଠି ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯିବୁ ।

ସୌଦାଗର—ଆଜି କ'ଣ ଭାରିଜାମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷ ଦେବ । ମୁଁ କହୁଛି ମୋ କଥାରେ ପାଟି ଫିଟାନା; ତେମେ ସବୁ ଏଠୁ ଗଲେ ମୁଁ ଜଳଗ୍ରହଣ କରିବି ।

ସୁବଳ—(ସୁଦାମ ପ୍ରତି) ଚାଲ୍, ଆଉ ଭାବିଲେ କ'ଣ ହେବ । ପିତା ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଆସୁଛୁ ।

(ପ୍ରଣିପାତ)

ସୌଦାଗର—କ'ଣ, ଏତେବେଳଯାଏ ଯାଇନାହଁ ? ଯା, ଯା, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୁହଁ ଚାହିଁକର ନାହିଁ ।

(ପୁତ୍ରଗଣଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୌଦାଗର—ନାଗୁଣୀ ! କ'ଣ ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଗଲେ ।

କନକ—ତୁ ପିବାକୁ କହିଲୁ ଯାଆନ୍ତେ ନାହିଁ ଥାଆନ୍ତେ ।

ସୌଦାଗର—ଗଣ୍ଡାଏ ଖାଇପିଇ ହେଲେ ଯାଇ ଥାଆନ୍ତେ, ଉପାସଟାରେ ଗଲେ କିଛି ଭଲ ହେଲା ନାହିଁ ।

କନକ—ତେବେ ମୁଁ କ'ଣ ଜାଣିବ, ପ୍ରାୟ ଅଳ୍ପ ବାଟ ଯାଇଥିବେ ।

ସୌଦାଗର—ନା, ନା, ଆଉ ମନରେ ଭାବିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ପେଟକୁ କଷ୍ଟ ନ ଆସିଲେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ ହେବ ନାହିଁ । ଚାଲିବୁଟି ଏମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବଜର ବଜର ହୋଇ ମୋ ହଂସା ଉଡ଼ିଗଲାଣି ; ମୋତେ କଂସାଏ ତୋରାଣି ଆଉ ପିଠା-ପିଣ୍ଠା କ'ଣ କିଛି ଦେ ।

କନକ—ତୋ ପେଟଟି ଆଗ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ବଟୁକ, ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି, ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ, ବଟୁକ !

ବଟୁକ—ଆଜ୍ଞା !

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆମ୍ଭେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ, ଆସ୍ଥାନ ଯାହାକୁ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ଆଣି ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଇ ରାଜ୍ୟ ପାଇବାର ଆଶା କରିଥିଲୁ ତା କେତେକ ଅବସନ୍ନ ପଡ଼ିଗଲାଣି, କ'ଣ କରିବା କହିଲୁ ?

ବଟୁକ—ଆଜ୍ଞା, ଅବସନ୍ନ କ'ଣ ? ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି-ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆରେ, ଗୋଟାଏ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଯିନା ଆମ୍ଭେ ଦୁଇଜଣ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ବିଦ୍ୟାଧର ସେହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ବାହାରିଲାଣି । ଯଦି ଭାଗ୍ୟକୁ କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ତା ହସ୍ତଗତ ହୁଏ ଆମ କଥା ସରିଲା ତ !

ବଟୁକ—ହିଁ ହିଁ, ତା ନିଶ୍ଚୟ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେ-ଗୁଡ଼ାଏ ଠାଣ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଦେଖାଇଛୁ ତା ସବୁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯିବ; ଆଉ ତ ଗ୍ରାମରେ ମୁହଁ ଦେଖାଇବାକୁ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଉପାୟ କ'ଣ କରିବା କହନ୍ତୁ ତ !

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଉପାୟ କ'ଣ, ବିଦ୍ୟାଧରର ପ୍ରାଣ ବିନାଶ କରିବା ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ !

ବଟୁକ—ଆଜ୍ଞା, ଜଣକ ତଣ୍ଟି ଚିପିଦବାକୁ ଏ ବନ୍ଦା କିଛି ଅକ୍ଷମ ନୁହଁ । ବିଦ୍ୟାଧର ପରି ବିଅଣ୍ଡା ପିଲା ଖାଲି ବିଧା ମାରି ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ କରିଦେବି । ଆଉ ଭାବନା କାହିଁକି ? ଏଇ ତ ତାର ଆସିବା ପଥ । ଏଇଠି ଟିକିଏ ବସିଗଲେ ମାମଲତ ପତେ ହୋଇଯିବ । "ମୁଣ୍ଡ ମାଇଲେ ଯିବ ସରି, ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କମ୍ପା କଲି ।"

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—(ପିଠିରେ ହାତମାରି) ନ ହେଲେ କି ବଟୁକ ଭାଇ, ତେବେ ଟିକିଏ ଲୁଚିଯିବା ଦରକାର; ଜାଣେ ମୂର୍ଖର ଦୃଷ୍ଟି ଆମ୍ଭ ଉପରେ ପଡ଼ିଲେ ପଳାଇଯିବ ।

ବଟୁକ—ଚାଲନ୍ତୁ ନା, ଏ ଗଛ ଆଡ଼ୁଆଳରେ ଲୁଚି-ଯିବା । ବୋତଲ ପତ୍ର ଆଣିଥିଲେ ? ଦିଅନ୍ତୁ ନା, ଗ୍ଲାସେ ଗ୍ଲାସେ ପକାଇ ଦେଇ ତର ହୋଇଯିବା ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ମାଲ ଭରି ଅଛି, ମନଇଚ୍ଛା ପକା ।

(ଗଛ ଆଡ଼ୁଆଳରେ ବସି ମଦ୍ୟ ପାନ)

ବଟୁକ—ଆଜ ପାଜିକୁ ସାଗ ବନେଇ ଦେବା ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ହିଁ, ଠିକ୍ କରିଦେବା ବଟୁକ—ଏଇ ଆଇଲା କି ?

ବଟୁକ—କାହିଁ

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ—(ପ୍ରବେଶି—ସ୍ୱଗତ) ଦୁଇଜଣ ପଥିକ ଏ ବାଟ ଦେଇ ଆସିବାର ଦେଖାଗଲା, ମୁଁ ତ ଅନେକ ଦୁରରୁ ଠିକ୍ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲି ଆଉଗଲେ କେଉଁଆଡ଼େ ? ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ମାମଲତ ଥିବାର ଖୁବ୍ ଅନୁମାନ ହେଉଥିଲା, ମୋତେ ଦେଖି ଏହି ସ୍ଥାନରେ କାହିଁ ଲୁଚିଗଲେ କି ? ଟିକିଏ ସନ୍ଧାନ କରି ଦେଖେଁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ! ଏ ତ ସେ ନୁହେ ରେ, ଆଉ ଗୋଟିଏ କିଏ ? କଣ କରିବା ରେ ।

ବଟୁକ—ଆମେ ଷଣ୍ଢ ପିଲା, ଭୟ କଅଣ ? ଆପଣ ଆଗରେ ବାହାରି ପଡ଼ନ୍ତୁ ନା ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ତାକୁ ଦେଖି ମୋ ଗୋଡ଼ ହାତ ଚଳୁନାହିଁ ।

ବଟୁକ—ଆଉ ଗିଲାସେ ପକାଇ ଦିଅନ୍ତୁ, ଭୟ କଣ ? ଓଳଟିଗଲେ ମୂର୍ଖ ଓଜ ଠଉରାଇ ନେବ ।

(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ ଗଳା ଖଙ୍କାରିବା)

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ—ଏଇଠି ତ, କେଉଁଠି ଅଛନ୍ତୁ କିଏ ରେ ମୂର୍ଖ ?

ବଟୁକ—ତୋ ବୋପା—

ଗୋବ—ହିଁ, ଏଡ଼େ ସାହସ, ମୋ ରାଜ୍ୟରେ ପଶି ମୋ ସଙ୍ଗେ ଥଟ୍ଟା, ଜାଣୁ ମୂର୍ଖ ମୁଁ କିଏ ?

ବଟୁକ—ଜାଣେମ, ଆମେ ଷଣ୍ଢ ପିଲା, ଆମକୁ ଆଉ କଅଣ କରି ଭାବେ ନା, ଆମେ ତୋତେ ଡର ପଡ଼ନାହୁଁ ।

ଗୋବ—ଏଡ଼େ ସାହସ !

ବଟୁକ—(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରତି) ଆପଣ ଆସନ୍ତୁ ତ, ମୂର୍ଖ କେଡ଼େ ଦମାକରେ କଥା କହୁଛି । (ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ

ପ୍ରତି) କଟରେ କଅଣ କରି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ପାଇଛୁ କି,
ଦେଖିବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
(ଖଡ଼ାଖଡ଼ି ହୋଇ ଉଭୟ ବାହାରିବା ।)

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ — ଗୀତ
(ଦେଖ ଏ ଦାନବ କୁଳ ବୃତ୍ତେ)
ଆରେ ରେ ପାଷାଣ୍ଡ ମୂଢ଼ ଏଡ଼କ ତୁମ୍ଭର କାଡ଼
ମାରି ମାଡ଼ ହାଡ଼ ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଚୂନା କରିବି ।
ମୋର ସ୍ୱକ୍ଷେ ପଶି ମୋତେ ନାଶିବା ଆଶେ
ଆକ୍ରମଣ କର ମୂର୍ଖ କେଉଁ ସାହସେ ।
ବଂଶଧର ସଙ୍ଗେ ଚଳକ ଯୁଝିବରେ ଅଲ୍ପଜ୍ଞକ
ରଖିବଟି କେଉଁ ବାପ ଧରେ ହଣ୍ଡା ଫାଟିବ । ୧ ।
ସିଂହ ଗହ୍ୱରରେ ପଶି ଶୃଗାଳ ପଲ
ମନାମିଛ ଖେଳବାକୁ ଗେଲ ନକଲ
ନଷ୍ଟେ ଆଜ ନମ୍ମୂଳ କରିବ ରେ କୁଳାଙ୍ଗାର
କୁଳ ମଳ ଖୋଜ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ମାରିବି । ୨ ।

ଆସ ମୂର୍ଖ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅନ୍ତିମ ସମୟ ନିକଟ ହେଲାଣି । (ଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ୟୋଗ)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—(ବଣ୍ଟୁକ ପ୍ରତି) ଧର ମୂର୍ଖକୁ ।
(ଉଭୟ ଯୁଦ୍ଧରେ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଓ ବଣ୍ଟୁକ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ବନ୍ଧ)

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ—ସ୍ଥୁଲ ମୂର୍ଖ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର କଳା କର୍ମର ସମୁଚିତ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗକର ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର, ପ୍ରେମଶୀଳା, ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ)

ବିଦ୍ୟାଧର—ଓଃ, କେଡ଼େ ବଡ଼ ଜଙ୍ଗଲଟାଏ, ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ବେଳ ତ ଆସି ଅବସାନ ହେଲା, ଯାହା ମୁଁ ଯେତେ ଆଗକୁ ଆଗକୁ ଯାଉଛି ଜଙ୍ଗଲ ତ ତେତେ ବେଶି ବେଶି ଘଡ଼ି ଜଣାଯାଉଛି, କଅଣ କରିବି, ପଛକୁ ଫେରି ଗଲେ ମଧ ବେଳ ପାଇବି ନାହିଁ, ହେ ଭଗବାନ ! ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ଭରସା । ମୋତେ ଏ ଶଙ୍କଟରୁ ଉଦ୍ଧାର କର, ମୁଁ ତ ଏ ଜଙ୍ଗଲରେ ପଦାର୍ପଣ କଲି ବେଳଠାରୁ ଜଣେ କେହି ଲୋକକୁ ତ ଦେଖିବାକୁ ପାଉନାହିଁ । କଣ କରିବି ? ହେ ହରି !

ଗୀତ
(ପଥ ଦେଖାଇ ଦିଅ ହରି—ବୃତ୍ତେ)
କର ଏ ବିପଦୁ ପାର ହରି
ତୁମ୍ଭେ ଦୀନନାଥ ଅନାଥର ନାଥ
ନ ଶୁଣ ଦୀନ ଗୁହାରି । ପଦ ।
ଅଦେଖା ଲାଗଇଜେ ନାହିଁ କେହି ସଙ୍ଗୀ,
ବୁଲି ବୁଲି ମୁହିଁ ହେଲି ବାଟ ବଣା,
ବିଭୁ ହେ କରୁଣା ନ କର ହେ ଉଣା
ଦିଅ ବାରେ କୃପାବାରି । ୧ ।
ଅସ୍ତାଚଳେ ଗଲେଣି ତ ଦିନନାଥ
ଅନ୍ଧକାର ଢଶିଲାଣି ବନପଥ
ନାହିଁ କେହି ଆଶ୍ରା ସହାୟ ଭରସା
ବୁଡ଼ିଲା ମୋ ଆଶାତରୀ । ୨ ।

କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଅନ୍ଧକାର ମାଡ଼ି ଆସିଲାଣି, ଆଉ ଆଗକୁ ପଛକୁ ଖୋଜି ଯିବାର ଶକ୍ତି ମଧ ନାହିଁ । ଚାରିଆଡ଼େ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର କର୍କଶ ଚିତ୍କାର ଶୁଣି ଲୋମ ଟାଙ୍କୁରି ଉଠୁଛି । କଣ କରିବି, କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବି ।

ଗୀତ
ଆଠତାଳ—[ପ୍ରାଣଧନ ପ୍ରାଣେ ଆଉ—ବୃତ୍ତେ]
କି ବୁଦ୍ଧି କରିବି ଆଉ କେଣିକି ମୁଁ ଯିବି ।
କେମନ୍ତେ ବିଜନ ବନେ
ପ୍ରାଣ ମୁଁ ଧରିବି (ଆଜ) ।
ଯେଣେ ଚାହେଁ ତେଣେ ଶୂନ୍ୟ
ଦିଶୁଅଛି ତ୍ରିଭୁବନ ।
ସରିଯିବ ମୋର ଧନ
କା ଆଗେ କହିବି (ଏ ଦୁଃଖ) । ୧ ।
ହରି ହେ ବିପଦ ବନ୍ଧୁ
ଉଦ୍ଧର ଘୋର ବିପଦୁଁ
ନ ହେଲେଟି କୃପାସିନ୍ଧୁ
ନିଶ୍ଚୟ ମରିବି (ଏ ବନେ) । ୨ ।

ପ୍ରଭୁ ହେ ବିପଦ ଭଞ୍ଜନ ଆରତ ନାଶନ ହରି ! ଦୟାପଦ ନାହିଁକି ତୁମ୍ଭର, ଅଜ୍ଞାନ ମୁଁ ନ ଜାଣଇ ଭକ୍ତି

ସ୍ମୃତି, କୃପାକର ଧାନ ଅଙ୍କାଙ୍କନେ । (ସାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟେ) ଏ କ'ଣ ଏ ଆଲୋକ ରେଖାଟି ଦେଖାଦେଲା କେଉଁଠି । ଏଠିତ ଘର ଗ୍ରାମ ଲେଶ ମାତ୍ର ଚିହ୍ନ ନ ଥିଲା, ତେବେ କ'ଣ କେହି ପଥିକ ଏ ବାଟଦେଇ ଆସୁଛି, ଆଚ୍ଛା, ଟିକିଏ ଆଗକୁ ଯାଏଁ (ଟିକେ ଯାଇ) ନା ଆଲୋକଟିତ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଅଛି, ସେହି ଆଲୋକ ନିକଟକୁ ଯିବି । (କ୍ଷଣ ପରେ) ଏ ତ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର କୋଠାଟିଏ । ଏହାର ସନ୍ନିକର୍ଷରେ ତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଘର ନାହିଁ । ଭୟାନକ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଏ କାହାର ବାସସ୍ଥାନ । ଏ ଘରର ଝରକା ବାଟେ ଘର ଭିତରର ଆଲୋକଟି ବାହାରକୁ ଦେଖାଯାଉଛି; ଯାହା ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟୁ ପଛେ ଯାଉଛି ଏ ସ୍ଥାନରେ ଡାକିବି (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କିଏ ଅଛ ?

ନେପଥ୍ୟେ—କିଏ ଡାକୁଛି ?

ବିଦ୍ୟାଧର—ମୁଁ ଜଣେ ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ପଥିକ, ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ରାତି ହୋଇଗଲା, କୌଣସି ଯିବାର ସୁବିଧା ନ ପାଇ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧାଇଁ ଆସିଛି । ମୋତେ ଆଜ ରାତିକ ଏ ସ୍ଥାନରେ ରହିବାକୁ ଅନୁମତି ଦିଅ, ମୁଁ ପ୍ରଭାତରୁ ଉଠି ମୋ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଚାଲିଯିବି । ଦୟା କରି ଟିକିଏ ଦ୍ୱାର ଖୋଲ, ମୋତେ ବଡ଼ ଭୟ ଜଣାଯାଉଛି ।

ପ୍ରେମଶୀଳା—ପଥିକ ! ଏଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବା ତେତେ ସୁବିଧା ଜନକ ନୁହେ । ଏ ଗୋଟିଏ ଦସ୍ୟୁର ଗୃହ ବରଂ ମନ୍ଦିରଗରୁ ଆସି କାନ୍ତାରରେ ପଡ଼ିବା କଥା । ଦସ୍ୟୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାହାରକୁ ଯାଇଛି ବର୍ତ୍ତମାନ ଫେରି ଆସୁଥିବ । ତୁମେ ତୁମର ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ କର ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ତୁମେ କିଏ ! ଟିକିଏ ଦ୍ୱାର ଖୋଲ, ବାହାରେ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ କୋଳାହଳରେ ମୋତେ ଭାରି ଭୟ ହେଉଛି । ମୁଁ ତୁମ କଥାରୁ ଅନୁମାନ କରୁଛି ତୁମେ କୌଣସି ଭଦ୍ର-ଲୋକର କନ୍ୟା, ବୋଧହୁଏ ଆଶ୍ରୟ ଦେବାଦ୍ୱାରା ତୁମର କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିବ ସନ୍ଦେହ ଆସୁଛି । ତା କେବେ ନୁହେଁ, ମୋର ଜୀବନ ତୁମେ ରକ୍ଷା କଲେ ମୁଁ ତୁମଠାରୁ ଚିର ଋଣୀ ହୋଇ ରହିବି ।

ପ୍ରେମଶୀଳା—(ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବା)

(ସ୍ୱଗତ) ଏ ତ କେହି ରାଜପୁତ୍ର ହେବ ପରା, ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଏ ଆସିଲେ କିପରି (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ ଲଜ୍ଜ ଲଜ୍ଜ ହୋଇ) ଏଣେ କି କାର୍ଯ୍ୟରେ କେଉଁଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲେ, ଏ ବାଟ ଦେଇ ତ ଦିନରେ କେହି ପଥିକ ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆପଣ ଏକାକୀ ପୁଣି ଏତେ ରାତିରେ ଏଠାକୁ ଆସିଲେ କିପରି ?

ବିଦ୍ୟାଧର—ସୁନ୍ଦରି ! ମୁଁ ସନାତନ ରାଜାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ର ବିଦ୍ୟାଧର, ରାଜାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୂରଣ କରିବା ଅଭିଳାଷରେ ବିଦେଶ ଆସୁ ଆସୁ ଏହି ଜଙ୍ଗଲ ପଥରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇଗଲା, ଅନ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଯିବାର କୌଣସି ଉପାୟ ନ ପାଇ ତୁମ ଦ୍ୱାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଲି । ଦୟାକରି ଆଜ ରାତିକ କେଉଁଠାରେ ମୋତେ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅ । ମୁଁ ବିପଦ ଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ତୁମର ସାକ୍ଷାତ ପାଇଛି, ମୁଁ ତୁମ ନିକଟରେ ଚିର ଋଣୀ; ମୋତେ ନିରାଶ କରନା ।

ପ୍ରେମ—ବିଦେଶୀ ! ଆପଣଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବାକୁ ମୁଁ କୁଣ୍ଠିତ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଏ ଯେଉଁ ଦସ୍ୟୁର ଗୃହ ସେ ବଡ଼ ମନ୍ଦ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ । ଦୈନିକ କେତେ କେତେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଆଣି କାରାରୁଦ୍ଧ କରୁଛି । ଆପଣ ଯେବେ ତାର ଦୃଷ୍ଟି ପଥରେ ପଡ଼ନ୍ତି ତେବେ ମୋର ଆଉ ଆପଣଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କହିଲେ ନ ସରେ । ଘୋର ଚଣ୍ଡାଳଠାରୁ ବଳିପଡ଼ିବ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମେ ସେ ଦସ୍ୟୁର କିଏ ହୁଅ ?

ପ୍ରେମ—ମୁଁ ତାର କିଛି ହୁଏ ନାହିଁ । ମୁଁ ଜଣେ ଅନାଥିନୀ ଓ ଅଭାଗିନୀ । ମୋର ଆପଣଙ୍କୁ କିଛି ମନର ଅଭିଳାଷ କହିବାକୁ ଅଛି । ଅନୁମତି ଦେଲେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଏ ଅନୁଚିତ ଜନକୁ ଅନୁମତି ମାଗିବାକୁ କି ପ୍ରୟୋଜନ, ଯାହା ମନର ଅଭିଳାଷ ପ୍ରକାଶକର ।

ପ୍ରେମ— ଗୀତ

(ନାଗର ! କାଲି ମୁଁ ଜାଣିଲି ସିନା—ବୃତ୍ତେ)

ନାଗର ! ମୋ ବିନତି ସେନା କର
ତୁମ୍ଭ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ ଦେଖି କୋଟି ଦୁଃଖ
ଗଲାଟି ନିଶ୍ଚେ ମୋହର । ପଦ ।
ମୁହିଁ ଅତି ଦୀନା ଅନାଥିନୀ ବାମା
ନିଆଶ୍ରୟୀଟି ମାତର ।
ତବ ପଦ ଦାସୀ ହେବା ଅଭିଳାଷୀ
ବଳୁଛି ମାନସ ମୋର । ୧ ।
ଏ ନବ ଯୌବନ ହୁଏ ଅକାରଣ
କାରଣ ତୁମେଟି କର ।
ବାରଣ କଲେଟି ଯିବ ପ୍ରାଣ ତୁଟି
ଶରଣ ନେଲି ତୁମ୍ଭର । ୨ ।

ନାଗର ! ତୁମ୍ଭ ରୂପରେ ମୁଁ ମୁଗ୍ଧା ହୋଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପତିତ୍ବରେ ବରଣ କରିବାକୁ ମନ ବଳାଉଛି । ମୋ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର— ଗୀତ

(ବସନ୍ତେ ଭ୍ରମୁ କାନନ — ବୃତ୍ତେ)

କହରେ ରୂପ ରଙ୍ଗିମା ଅଟୁ କାହାର ନନ୍ଦିନୀ
ସାହା କେ ତୋହର ଏଥି ଭ୍ରମ ବହନ ।
ବିଜନ କାନନେ ବାସ କିମ୍ପା କରୁଛୁ ନାଗିଣି
ସନ୍ଦେହ ମୋ ମନୁ ନାଶ ରମାରଞ୍ଜନ ।
ନାମ ବାସ ପ୍ରକାଶ କର
ଗ୍ରାମ କେଉଁ ଦେଶେ କହ ରସିକାବର । ୧ ।

ପ୍ରେମ—

ଶୁଣ ହେ ନବ ନାଗର ରତ୍ନାବତୀ ଅଧୀଶ୍ବର
ପିଅର ନାମ ମୋ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ରାଜନ ।
ମୁହିଁ ତ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଦୁହିତା କରୁଣ ଦେଉଛୁ ଧାତା
କହିଲେ ସେ କଥା ପିଣ୍ଡୁ ତୁଟେ ପରାଣ ।
ନାମ ମୋହର ପ୍ରେମଶୀଳା
ଅବିବାହିତାଟି ମୁହିଁ ଅଧମା ବାଳା । ୨ ।

ନାଗରେ ! ମୋ ପିତାଙ୍କର ନାମ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ । ଆମ୍ଭ ପିତାଙ୍କର ଆମ୍ଭେ ଦୁଇ କନ୍ୟା । ମୋର ନାମ ପ୍ରେମଶୀଳା ଓ ମୋର କନିଷ୍ଠା ଭଗିନୀର ନାମ କାଞ୍ଚନବାଳା, ଏକ ସମୟରେ ପିତା ଆମ୍ଭ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଘେନି ବାରାଣସୀ ତୀର୍ଥକୁ ଯାଉଥିଲେ । ସେଠାରେ ଏହି ଦସ୍ୟୁ ପିତାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କରି ଆମ୍ଭ ଦୁଇ ଭଉଣୀଙ୍କୁ ବଳାତ୍କାରେ ଘେନି ଆସିଲା; ଆସିବା ପଥରେ ଆମ୍ଭେମାନେ "ରକ୍ଷାକର, ରକ୍ଷାକର" ବୋଲି ଡାକନ୍ତେ ଅନ୍ୟ ଏକଜଣ ପୁରୁଷ ମୋର କନିଷ୍ଠା ଭଗିନୀ କାଞ୍ଚନବାଳାକୁ ଏଠାରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇଗଲା, ମାତ୍ର ମୋତେ ଏ ପାଷାଣ୍ଡ ଆଣି ବିବାହ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏଠାରେ ରଖିଛି । ନାଗର ! ମୁଁ ମିଥ୍ୟା ଛଳନା ଦେଖାଇ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ପାଷାଣ୍ଡ କବଳରେ ପଡ଼ି ସୁଦ୍ଧା ସତୀତ୍ବ ହରାଇ ନାହିଁ । ମୋର ଘର ରତ୍ନାବତୀ ପୁର, ଆପଣ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ ! ମୁଁ କ୍ଷତ୍ରିୟା କନ୍ୟା । ମୋର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଅବଲୋକନ କରି କଣ ନ୍ୟାୟ ସଙ୍ଗତ ମଣନ୍ତି ? ଏ ଅଭାଗିନୀକୁ ଏ ଦସ୍ୟୁ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ କରି ଆପଣଙ୍କ ପଦପଙ୍କଜରେ ସ୍ଥାନ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର— ଗୀତ

ସଙ୍ଗିନୀ ସେ ଭାଗ୍ୟ କାହିଁ ପାଇବି ଅଙ୍କ ମଣ୍ଡାଇ
ତୋହ ପରି ସୁରୁଚି ଚନ୍ଦ୍ରବଦନୀ ଧନୀ
ଦୁର୍ଭାଗୀ ମୁଁ ଅତି ଦୀନ ବିହି ହୋଇଛି ମୋ ବାମ
କାମରେ କାମନା ନାହିଁ ମୋର ମାନିନୀ
ଯାମିନୀ ପାହିଲେ ବିଦେଶ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୂରଣେ ନିଶ୍ଚେ ଯିବି ନାଗିଣି । ୩ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ତୋହ ପରି କନକ ପ୍ରତିମା ଲଭିବା ଏ ପୋଡ଼ା ଭାଗ୍ୟରେ କାହିଁ, ମୁଁ ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆସିଛି, ତା ପୂରଣ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ୟ କାମନା ନାହିଁ । ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମ୍ଭର ନିଜ ବାସସ୍ଥାନ ପ୍ରକୃତ କଣ ରତ୍ନାବତୀପୁର ? ତେବେ କହି ପାରିବ କି ତୁମ୍ଭ ପିତାଙ୍କୁ ନାରାୟଣ ପ୍ରଦତ୍ତ କିଛି ଚିହ୍ନ ଅଛି କି ? ତୁମ୍ଭେ ଯେବେ ତାଙ୍କ କନ୍ୟା ଅବଶ୍ୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଜଣାଥିବ ।

ପ୍ରେମ—ମୋର ପିତା ସତ୍ୟନାରାୟଣ ଉପାସକ । ତାଙ୍କୁ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣକାନ୍ତି, ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଅସ୍ଥାନ ନାରାୟଣ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେହି ପୂଜାରେ ଆମ୍ଭେ ଦୁଇ କନ୍ୟା ପିତାଙ୍କ

କୋଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲ୍ଲ ଏଥିରେ ଅଣୁ ମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର - (ସ୍ୱଗତ) ଭଗବାନ୍ ! ମୁଁ କଣ ସତେ ଶୁଭ ସମୟରେ ଗୃହରୁ ଅନୁକୂଳ କରି ଆସିଛି ? ମୋର ଆନ୍ତରିକ ଆଶା ସଫଳ ହେବ ? (ପ୍ରକାଶେ) ସୁନ୍ଦରି ! ମୁଁ ସେହି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ, ଆହ୍ୱାନ ପାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇଛି, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପାରିବ କି ?

ପ୍ରେମ—ଆପଣଙ୍କ ସେ ଆଶା ଅଭାଗିନୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପାରିବ ତା ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ଆପଣ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କାଣ୍ଡ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଆହ୍ୱାନ କିପରି ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ପାଇ ପାରିବେ ତାର କୌଶଳ ବତାଇଦେବି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ସୁନ୍ଦରି ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭଠାରୁ ସେତିକି ଅନୁଗ୍ରହ ଲାଭ କରିବା ଆଶାକରେ ।

ପ୍ରେମ—ନାଗର ! ଆପଣ ମୋର ପିତାଙ୍କର ପ୍ରିୟପୁତ୍ର ହେବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—କିପରି ?

ପ୍ରେମ—ଆମ୍ଭ ଦୁଇ ଭଗିନୀଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ସାକ୍ଷାତ କରାଇବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମୁଁ କାଞ୍ଚନ ବାଳାର ସାକ୍ଷାତ କିପରି ପାଇବି ?

ପ୍ରେମ—ଯେପରି ମୋତେ ପାଇଲେ । ମୁଁ ଅନୁମାନ କରୁଛି, ଆପଣଙ୍କଠାରେ ଭଗବାନ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଅଛନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରିବ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମ୍ଭ କଥାରୁ ମୁଁ ଅନୁମାନ କରୁଛି ତୁମ୍ଭେ କୌଣସି ଦେବୀ, ମୋତେ ମୋର ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ପନ୍ଥା ଅବଲୋକନ ନିମିତ୍ତ ନାନା ଉପଦେଶ ଦେବାକୁ ଏଠାରେ ସାକ୍ଷାତ ଦେଇଛ ।

ପ୍ରେମ—ନା, ନା, ମୁଁ ପରା ଆପଣଙ୍କର ଶ୍ରୀଚରଣ ଅଭିଳାଷୀ, ଆଉ ଅନ୍ୟ କଥା ଭାବନ୍ତୁ ନାହିଁ । ମୋର ବ୍ରତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଇଥିବାରୁ ଆପଣଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇଛି, ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ ବରମାଳା ଦେଇ ମୋର ଜନ୍ମ ସାର୍ଥକ କରିବି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଏ ପ୍ରଶ୍ନରେ ନିରୁତ୍ତର, ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର ।

ପ୍ରେମ—ଏଠାରେ ତ ବରମାଳା କିଛି ନାହିଁ (ପୁରୁଷର ଦୁଇହାତ ଧରି) ଏହି ଅମୂଲ୍ୟ ହାର ହିବାନିଶି ଗଳାରେ ପିନ୍ଧିଥିବି, ଏହି ମାତ୍ର କାମନା ।

ବିଦ୍ୟାଧର—(ମସ୍ତକରେ ଚୁମ୍ବନ ପ୍ରଦାନ) ସଖି ! ଏ ସ୍ଥାନରୁ ଶୀଘ୍ର ଅନ୍ତର ହେବା ଦରକାର ।

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ—(ପ୍ରବେଶି) କେଉଁଣେ ଯିବୁ ଦୁଷ୍ଟ ?

କିଏ ତୁ ଶୃଗାଳ, ସିଂହ ଗୃହେ ପଶି କରୁଅଛୁ ଶଣକଟା ନାଟ ।

ଏଡ଼େ ତୋ ସାହସ,

ପତ୍ନୀ ମୋର ହରିବାକୁ ବଳାଇଛୁ ଆଶ ?

ବିଦ୍ୟାଧର—କିଏ ତୋର ପତ୍ନୀ ?

ନିକୃଷ୍ଟ ଶ୍ୱାନ ତୁ, ପଞ୍ଚହବି ଭକ୍ଷିବାକୁ ବଳାଇଛୁ ଆଶ ।

ଦସ୍ୟୁ ତୁହି ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ପାମର

ଗୃହେ ଆଣି ରାଜକନ୍ୟା ସଜା ଦେଉ ଏଥି

ମୂର୍ଖ ! ଆଜ ତା'ର ପ୍ରତିଫଳ ଦେବି ମୋର ହାତେ

ଗୋବ—ମେଣ୍ଢା ଖଣ୍ଡେ ତୁ ଏଡ଼େ ତୋ ସାହସ

ଯୁଝିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଆଜ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ସଙ୍ଗେ ।

ଗୀତ

(କାହିଁ ଯିବୁ ପାଜି ଆଜ ମୋ କଟୁ—ବୃତ୍ତେ)

ମେଣ୍ଢା ଖଣ୍ଡେ ତୁ ଏଡ଼େ ଦେଖାଉ ସ୍ୱତର
ଅଖାଡରେ କଥା କହୁ ନାହିଁ ତୋତେ ଡର । ୧ ।
ବାମନ ହୋଇ ତୁ ହସ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ବଢ଼ାଉ ।
ଶୃଗାଳ ହୋଇ ତୁ ସିଂହେ କରୁଛୁ ଚଡ଼ାଉ । ୨ ।
ଧଣ୍ଡ ହୋଇ ନାଗ ପାଶେ ଦେଖାଉଛୁ ଷଣ୍ଢ ।
ମଥାପିଣ୍ଡ ଗାଳ ତୋତେ କରିଦେବି ଅଣ୍ଡା । ୩ ।
ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ତୋହ ପରି କେତେ ମାର ଧରି ।
ମେଣ୍ଢା ପଶୁ ପରି ଷଣ୍ଢ କାଟିଛି ତାଙ୍କରି । ୪ ।
ଅଣ୍ଡା ଖଣ୍ଡେ ତୁ ମାତର ହଣ୍ଡା ତୋ ଟରିବ ।
ଦଣ୍ଡାରେ ଶ୍ୱାନ ଶୃଗାଳ ଡାକ ଭୁଞ୍ଜାଇବ । ୫ ।
ପିଣ୍ଡେ ଯେବେ ଥାଏ ଆଶା ମାଗରେ ଶରଣ ।
ଭଣ୍ଡପଣ କଲେ ଦୁଷ୍ଟ ଲଭିବୁ ମରଣ । ୬ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ବୃଥା ଦର୍ପ ପରିହର ମୂର୍ଖ !
ଧନ୍ଧୁ ନୁହେଁ ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର
ଜାଣୁରେ ପାଷାଣ୍ଡ କ୍ଷତ୍ରିସୁତ ମୁହିଁ,
ଯାର ରକ୍ତେ ଗଢ଼ା ଏ ଶରୀର
ବୃଥା ଭୟ ଦେଖାଉ କାହାକୁ
ନାହିଁ ତୋତେ ଭୟ ମୋର ତିଳେ ।

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ—ଆରେ ଅଣ୍ଡା ଖଣ୍ଡେ ତୁହି,
ଏଡ଼େ ଦମ୍ଭ ତୋର ହୁଣ୍ଡା
ଦେଖ ଏହି ଶାଣିତ ଖଡ୍ଗରେ
ନଣ୍ଡା ତୋତେ କରିବି ମୁଁ ଆଜ
ପାଷାଣ୍ଡ ଦେଖିବିରେ ତୋତେ
ରଖିବଟି କେଉଁ ବାପ ଆଜ ।
(ତରବାରୀ କାଢ଼ିବା)

ବିଦ୍ୟାଧର—ସାବଧାନ ! (ଉଭୟ ଯୁଦ୍ଧରେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ପତନ) ପ୍ରିୟେ ! ଏହାକୁ ଗର୍ତ୍ତ ଖୋଳି ପୋତି ପକାଇବା ଦରକାର ।

ପ୍ରେମ—ଯା ଇଚ୍ଛା ଆପଣଙ୍କର କରନ୍ତୁ ।

ବିଦ୍ୟା—ତେବେ ଏ ଶବକୁ କାହାଦ୍ୱାରା ନେବା ?

ପ୍ରେମ—ନାଥ ! ଏ ମୂର୍ଖ ଯେଉଁ ପଥିକମାନଙ୍କ ଧନ ଲୁଣ୍ଠନ କରିଆଣି ସେମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀରେ ରଖିଛି ସେହିମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତଦେଲେ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହେବ । ପୁଣି ତୀର୍ଥ ପର୍ଯ୍ୟଟକମାନେ ଏହି ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ଭୟରେ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ବନ୍ଦ କରି-ଦେଇଥିଲେ ଏମାନଙ୍କ ମୁକ୍ତିରେ ଦସ୍ୟୁର ବିନାଶ ସମ୍ବାଦ ବିସ୍ତୃତହେଲେ ପଥିକମାନେ ପୂର୍ବବତ୍ ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଯାତାୟାତ କରିପାରିବେ ।

ବିଦ୍ୟା—ଭଲ କଥା, ଭୂଲ ସେମାନେ ତ ଆମ୍ଭର କିଛି ଅନିଷ୍ଟ କରି ନାହାନ୍ତି । ବରଂ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ତେବେ ସେମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ।
(ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

[ବନ୍ଦୀଶାଳାରୁ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ସହ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଓ ବଟୁକ ମୁକ୍ତ]

ବିଦ୍ୟା—କି ଭାଇ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର କାହିଁକି ଏ ଦଶା ?

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ଓ ମୁଁ ଆସିବା ପଥରେ ଏ ପାଷାଣ୍ଡ ଦସ୍ୟୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସର୍ବସ୍ୱ ଲୁଣ୍ଠନକରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବଳାତ୍କାରରେ ଧରିଆଣି ବନ୍ଦ କଲା ।

ବିଦ୍ୟା—ଆଉ ଚିନ୍ତା କଣ, ଏବେ ତ ମୁକ୍ତ, ଯାଅ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯାଅ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବିଦ୍ୟାଧର ! ତୁମ୍ଭେ ଆମର ପ୍ରାଣଦାତା । ଆଜି ତୁମ୍ଭ ଉପକାରରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଯିବୁ ନାହିଁ, ଯାଉଛୁ, ଗୃହକୁ ଫେରିଯିବୁ । ତୁମ୍ଭଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଲୁ ସେଥିପାଇଁ ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ଚିରଋଣୀ ହୋଇ ରହିଲୁ ।

ବିଦ୍ୟା—ତେବେ ଏ ପାଷାଣ୍ଡର ମୃତ ପିଣ୍ଡକୁ ନେଇ ଗର୍ତ୍ତ ଖୋଳି ପୋତି ପକାଅ ।

ବଟୁକ—ଯେ ଆଜ୍ଞା, (ମୃତପିଣ୍ଡ ନେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବିଦ୍ୟା—ପ୍ରିୟେ ! ଗୋଟିଏ କଥା କହିବାକୁ ମନସ୍ଥ କରିଛି ପ୍ରକାଶ କରିବି କି ?

ପ୍ରେମ—ନାଥ ! ଏ ଦାସୀ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଭୟ କାହିଁକି ? ଏ ଦାସୀ କଣ ଆପଣଙ୍କ କଥାରୁ ବାହାର !

ବିଦ୍ୟା—ବର୍ତ୍ତମାନ କାଞ୍ଚନବାଳା ସନ୍ଧାନରେ ଯିବା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ତୁମ୍ଭକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ବୁଲିବା ସେତେ ସୁବିଧାଜନକ ହେଉ ନାହିଁ ।

ପ୍ରେମ—ଆପଣଙ୍କୁ ଯାହା ଭଲ ଦେଖାଯିବ ତା କରିବେ । ଏ ଅଭାଗିନୀର ଆପଣଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆଉ କେ ଅଛି । ଯଦି ଏହି ସ୍ଥାନରେ ପକାଇ ଦେଇଯିବେ ତେବେ ଆପଣଙ୍କ ପଥ ଚାହିଁ ପଡ଼ିଥିବି, ନଚେତ୍ ଯେବେ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଯିବେ ତେବେ ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବୁଲୁଥିବି ।

ବିଦ୍ୟା—ତୁମ୍ଭପରି କନକ ପ୍ରତିମାକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଦେଶ ବିଦେଶ ବୁଲିବାଦ୍ୱାରା ନାନା ବିପଦ ଘଟିବାର ସମ୍ଭାବନା, ତୁମ୍ଭେ ଏଇଠାରେ ଥାଅ । ମୁଁ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ତତ୍ତ୍ୱ ନେଉଥିବି ।

ପ୍ରେମ—ନାଥ ! ଆପଣଙ୍କ ଉପଦେଶ ମୋର ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ । ତେବେ ଶର ସ୍ମରଣ ପାଇଁ ଏ ରତ୍ନମାଳାଟି ଆପଣଙ୍କ ଗଳାରେ ଅର୍ପଣ କଲି,

ମନେ ରଖନ୍ତୁ ଏ ମାଳାଦ୍ୱାରା ଆପଣଙ୍କର ମନୋ-
ପକାର ସାଧିତ ହେବ । ନାଥ ! ଏ ଅଧୀନାକୁ
କେବେ ମନରୁ ଭୁଲିବେ ନାହିଁ । ଯଦି ଭୁଲନ୍ତି
ତେବେ ଘୋର ଅନୁତାପ ଭୋଗ କରିବେ ।
(ମାଳା ପ୍ରଦାନ)

ବିଦ୍ୟା—ପ୍ରିୟେ ! ଆଜୀବନ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ପାଶରେ ବନ୍ଧା ।

ପ୍ରେମ—କିଛି ଧନ ଓ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ
ଯାଆନ୍ତୁ ଖାଲିହାତରେ ବିଦେଶ ବୁଲିବା ସେତେ
ସୁବିଧାଜନକ ନୁହେଁ ।

ବିଦ୍ୟା—ଚାଲ, ମୋତେ ବିଦାୟ ଦିଅ, ଯେପରି ସବୁ
ଶୁଭରେ ତୁମ୍ଭ ନିକଟକୁ ଫେରିଆସେ ।

ପ୍ରେମ—ହଉ ଚାଲନ୍ତୁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—o—

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ସୁଦାମ, ସୁବଳ, ଅନିରୁଦ୍ଧ, ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର)

ସୁଦାମ—ସୁବଳ ! ଦେଖିଲୁ, ଦେଖ ଏ ଅନତିଦୂରରେ
କିଏ ଜଣେ ପଥିକ କଣ କିଛି ଧନ ରତ୍ନ ନେଇ
ଚାଲିଛି । ଭଗବାନ୍ ଏତେ ଦିନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର
ହୃଦୟ ବେଦନା ବୁଝି ପାରିଛନ୍ତି । ଚାଲ ତାଙ୍କୁ
ପଚାପଚି କରି ପିତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ନେଇଯିବା ।

ସୁବଳ—ଆଉ ପୁଣି ପଚାରିବାକୁ ଅଛି ? ପିତା ଯେପରି
ବିରକ୍ତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅଛନ୍ତି ଶୂନ୍ୟ
ହସ୍ତରେ ଫେରିବା ଆଉ ଉଚିତରେ ନାହିଁ । ଚାଲନ୍ତୁ
ଶୀଘ୍ର ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ହଉଛି ବଳଦ ଖୋଜିଲୁ ତେଣୁ ଆଉ
ଛାଡ଼ିବାକୁ ଅଛି ନା; ଶୀଘ୍ର ତତ୍ପର ହୁଅନ୍ତୁ ।

ସୁଦାମ—ମନେରଖ, ପଥିକ ସଙ୍ଗରେ ଏପରି ବ୍ୟବହାର
କରିବ ଯେପରି ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କୌଣସି
ଅସତ୍ ପ୍ରକୃତ ଜାଣି ନ ପାରେ ।

ସୁବଳ—ଭାଇ ସେ ତ ଆସିଗଲା ।

ସୁଦାମ—ଆଗ ତାର ନାମ ଗ୍ରାମ ବୁଝି ତୁମ୍ଭେମାନେ
ତାକୁ ପ୍ରଣାମ ହୋଇ ସେ ଆମ୍ଭର ଭଗିନୀ ପତି
ବୋଲି ତାକୁ ପରିଚୟ ଦିଅ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ସେ କଥା ଶିଖାଇବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ।
(ପଥରେ ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧରକୁ ସୁଦାମ ପ୍ରଭୃତି
ଆଗ ଜଗାଇବା)

ସୁବଳ—ବାବୁ ! ଟିକେ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ଆପଣ
କେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବେ ?

ବିଦ୍ୟା—ବହୁତ ଦୂର ଯିବି, ଆପଣମାନେ କେଉଁଠାକୁ
ଯିବେ ?

ସୁଦାମ—ନାହିଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଘର ଏହି ନିକଟରେ ।
ଗୋଟିଏ ଲୋକର ସନ୍ଧାନରେ ଅନେକ ଦିନ
ବୁଲି ବୁଲି ବଡ଼ କଷ୍ଟ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କଲୁଣି ।
ଅନୁଗ୍ରହ କରି ଆପଣଙ୍କ ନାମ, ଗ୍ରାମ ଓ ପିତାଙ୍କ
ନାମ ପ୍ରକାଶ କରିବେ କି ?

ବିଦ୍ୟା—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ ତ ମୋ ବାଟରେ ଯାଉଛି
ମୋତେ ଧରି ଏତେ ଜେରା କରିବା ଫଳ କଣ ?
ଯାଙ୍କ ଢଙ୍ଗ ଢାଙ୍ଗ କଣ କେମିତି କେମିତି ଜଣା
ଯାଉଛି (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଆମଘର ମଗଧ ଦେଶେ,
ମୁଁ ସନାତନ ରାଜାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀପୁତ୍ର, ମୋ ନାମ ସାଧୁ
ବିଦ୍ୟାଧର ।

ସୁଦାମ—ତୁମ୍ଭର ନାମ ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର (କୋଳାଗ୍ରତ
କରି) କଣ ଚିହ୍ନି ପାରୁଛ ? ସୁବଳ; ଅନିରୁଦ୍ଧ !
ସାଧୁ ଏହି !

ସୁବଳ—ଭାଇ ପ୍ରଣାମ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଭାଇ ଅବଧାନ ।

ବିଦ୍ୟା—(ସ୍ୱଗତ) କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କିଏ ଏମାନେ,
ଯାଙ୍କୁତ ମୁଁ କେଉଁଠି କେବେ ଦେଖିନାହିଁ ।

ସୁବଳ—(ସାଧୁ କାନପାଖେ) ହଇହୋ ! ସେ ପରି
ବଡ଼ ଭାଇ, ଦଣ୍ଡବତ କରନା ।

ସୁଦାମ—ସେ ପିଲାଲୋକ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି, ବିଦ୍ୟାଧର !
ତୁମ୍ଭଲାଗି ଯେ କି କଷ୍ଟ ଆମ୍ଭେମାନେ ଭୋଗ କଲୁଣି
ତା ଏ ମନ ଜାଣେ, ତୁମ୍ଭେ କାହିଁକି ଏ ବଣୁଆ
ବୁଦ୍ଧି କରି ବୁଲୁଛ ?

ବିଦ୍ୟା—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ସବୁ ମାୟାପରି ଜଣାଯାଉଛି (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଭାଇମାନେ ! ଆପଣ କିଏ, ମୁଁ ତ ଆପଣଙ୍କୁ କେବେ କେଉଁଠି ଦେଖିଲା ପରି ମନେ ହେଉ ନାହିଁ ।

ସୁଦାମ—ପ୍ରକୃତ, ତୁମ୍ଭେ ଚିହ୍ନି ପାରିବ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭର ଅତି ଶୈଶବ ଅବସ୍ଥାରେ ପିତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଗୟା ତୀର୍ଥକୁ ଆସିଥିଲ, ସେଠାକୁ ଆମ୍ଭର ପିତା, ମାତା ଓ ଭାଇ ଭଗିନୀମାନେ ଯାଇଥିଲୁ । ସେଠାରେ ଆମ୍ଭର ପିତା ଆଉ ତୁମ୍ଭର ପିତାଙ୍କର ସଖ୍ୟ ହୋଇ ଆମ୍ଭ ଭଗିନୀଟିକୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସମର୍ପି ଦେଇଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ କୌଣସି କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଘରେ ତୁମ୍ଭର ପିତା ଏ କଥା ପକାଇଥିବେ ।

ବିଦ୍ୟା—ଅସମ୍ଭବ, ମୁଁ ଦିନେ ମାତ୍ର ଏକଥା କାହାଠାରୁ ଶୁଣି ନାହିଁ ।

ସୁବଳ—(ସୁଦାମ ପ୍ରତି) ଭାଇ ୟାଙ୍କ ପିତାଙ୍କର ଯେବେ ସେ କଥା ସ୍ମରଣ ଥାନ୍ତା ତେବେ ଭଗିନୀ ଆମ୍ଭର ଘରଯୋଗ୍ୟା ହୋଇ କି ଘରେ ଅନୁତାପ ଭୋଗ କରୁଥାନ୍ତା ।

ସୁଦାମ—ସୁବଳ ! ପ୍ରକୃତ ସେ କଥା ସେ ବଡ଼ ଲୋକ, ଭଗବାନ ତାଙ୍କୁ କୋଟି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭପରି ଗରିବଙ୍କ କଥା କାହିଁକି ତାଙ୍କ ମନେ ପଡ଼ିବ । ବିଦ୍ୟାଧର ତୁମ୍ଭ ବିଚ୍ଛେଦରେ ବୃଦ୍ଧ ପିତା ଆମ୍ଭର ଦିବା ନିଶି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଚକ୍ଷୁହୀନ ହୋଇ ଗଲେଣି । ଆଉ ମାଆଙ୍କ କଥା ତ ଛାଡ଼ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ କଥା ଭାବିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ଯାହା ବିଧାତାର ବିଡ଼ମ୍ବନା ତା ଘଟି ଯାଇଛି । ଚାଲ, ଗୃହକୁ ଚାଲ ।

ବିଦ୍ୟା—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ କ'ଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱପ୍ନ ରାଜ୍ୟରେ ନା କ'ଣ ? ଏ ସବୁ ମୋତେ ତ ମାୟାପରି ଜଣା-ଯାଉଛି । ନା, ଏମାନଙ୍କ କଥାକୁ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ଏମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଦସ୍ୟୁ । ପ୍ରେମଶୀଳା ତୁ ମୋତେ କାହିଁକି ଗୁଡ଼ାଏ ଧନ ଦେଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦସ୍ୟୁ ମୁଖରେ ଦେଲୁ । ସତ ତୋତେ ଧନ ମାଗୁ ନ ଥିଲି, ଏ ଧନ ନ ଥିଲେ ମୋତେ କିଏ କୌଣସି କଥା ପଚାରିବାକୁ ଯାଇଥାନ୍ତା । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଭାଇମାନେ ! ଆପଣମାନେ ଭଗ୍ନୀପତି ବୋଲି ମୋତେ ଭାବୁଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଭଲକରି ଜାଣେ ମୋତେ ମୋର ପିତା ମାତା ବିବାହ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି, ଆପଣ ଆଉ କାହାକୁ ଖୋଜି ମୋତେ ସନ୍ଦେହ କରୁଛନ୍ତି ।

ସୁଦାମ – ବିଦ୍ୟାଧର ! ତୁମ୍ଭେ ସିନା ପିଲା । ଆମ୍ଭେ କଣ ପିଲା ହୋଇଛୁ, ଚାଲ ଚାଲ ଗୃହକୁ ଚାଲ ।

ସୁବଳ—(ହାତଠାରି) ଆସ ମ, କେତେ ବାମୁଲେଇ ହେଉଛ, ଘରକୁ ଗଲେ ତେଣେ ଶଳାଭାଉଜମାନେ ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି ଖାଲି ଏ ପିଠିରେ ଗୁଞ୍ଜୁଣିପୂଜା କରିଦେବେ ।

ବିଦ୍ୟା—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ଧନ ଏତେକ ମୋ ଜୀବନର ମୁଦେଇ । ଯାହା ହେଉ ଏମାନଙ୍କ ହାତରେ ଏତେକ ଦ୍ରବ୍ୟଦେଇ ୟାଙ୍କ ପାଖରୁ ପଳାଇବା ଚେଷ୍ଟା କରିବି । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଭାଇମାନେ ! ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ନେଇ ଯାଉଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଜଞ୍ଜାଳ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଫେରିବା ସମୟରେ ଆପଣଙ୍କ ଗୃହକୁ ଯାଇ ସାକ୍ଷାତ ଦେବି ମନରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ, ନିଅନ୍ତୁ ଏ ଧନ ରତ୍ନ ସମସ୍ତ ପଚ୍ୟାସ ପାଇଁ ଜମା ରଖନ୍ତୁ ।

ଅନ—ବିଦ୍ୟାଧର ଭାଇ ! ଧନ କଣ ଆମେ ଲୁଟିବୁ । ଭଗବାନଙ୍କ କୃପାରୁ ଦାନାପାଣି ମୁଠାକ ସୁଖରେ ଚଳୁଛି । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବୁ ନାହିଁ । ବରଂ ତୁମ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇ ତୁମର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ତ୍ତି କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବୁ ।

ବିଦ୍ୟା – ଏ ତ ଆଚ୍ଛା ମୁସ୍କିଲ କଥା, କଣ କରିବି ।

ସୁଦାମ—ଆଉ ଭାବୁଛ କଣ, ବିଦ୍ୟାଧର ବର୍ଷାକୁ ଚାତକ ଚାହିଁଲା ପରି ଆମ୍ଭେମାନେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପାଇବା ଲାଗି ନିରନ୍ତର ଭାବୁଥିଲୁ କିନ୍ତୁ ଆଜି ଆମ୍ଭର ସୁପ୍ରଭାତ । ପିତାଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନ କରାଇ ଛାଡ଼ିବୁ ନାହିଁ ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ।

ବିଦ୍ୟା—ଭଗବାନ୍ ! ବର୍ତ୍ତମାନ କି ଉପାୟ କରିବି ! ଏମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଦସ୍ୟୁ, ଏମାନଙ୍କ କବଳରୁ ମୁକ୍ତହେବାର ଉପାୟ କିଛି ନାହିଁ ! ପ୍ରେମଶୀଳା ! ତୁ ମତେ ଏ ବିପଦରେ ପକାଇଲୁ ।

ସୁବଳ—ଆଜି ଭାବି ହେଉଛି କଣ, ଚାଲକରି ଶ୍ୱଶୁର ଗୃହକୁ ଯିବାକୁ ଟିକିଏ ସରମ ଆସୁଛି । ଆପଣ ଗ୍ରାମ ନିକଟକୁ ଚାଲନ୍ତୁ ତା ବିବାଦ କ'ଣ ହେବ ନାହିଁ ।

ଅନି—ଚାଲ, ଚାଲ, ଆଜି ଭୁଲଭାଲ କଥା ପଟିବ ନାହିଁ । (ହାତ ଧରି)

ବିଦ୍ୟା—ଆଜି ଏମାନଙ୍କ କବଳରୁ ଉଦ୍ଧରିବାର ବାଟ ନାହିଁ, ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଣଗଲା ।

(ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଦ ପକାଇବା)

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଭାଇ ! ବରି ଚାଲ ଗାଁ ନିକଟ ହୋଇଯାଉ ଚାଲିବ ।

ବିଦ୍ୟା—(ସ୍ୱଗତ) ଏମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଏ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମୋର ପ୍ରାଣ ନେବେ । ହରି ତୁମେ ହିଁ ଭରସା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ବଟୁକ, ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ସିଂହ, କେଳା)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ! କେଡ଼େ ବଡ଼ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ହୋଇ କି ଲୋକ ସରମରେ ପଡ଼ିଲେ ?

ବଟୁକ—ଯା କହିବାକୁ ଅଛି, ଯିଏ ଆମ୍ଭର ଚିର ଶତ୍ରୁ ତା ନିକଟରେ ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା, ପୁଣି ତା ଆଦେଶରେ ମୂର୍ଦ୍ଧାରିତାକୁ ଉଠେଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ କରିବା କଅଣ ? ଗୃହକୁ ତ ଫେରିଗଲେ ଚିହ୍ନି ଲଜ, ରାଜା ତ ବନ୍ଦୀବାସରେ ରଖିଦେବ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ! ଆଉ କଣ ଘରକୁ ଫେରିବା, ଚାଲ ଉପାୟ କରୁ କରୁ ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବ । ଏଇଟା କିଏ କରେ ?

ବଟୁକ—ହଁ କିଏ ଗୋଟାଏ ଆସୁଛି ।

(ଜଣେ ସାପୁଆ କେଳାର ପ୍ରବେଶ ଓ ଅଭିବାଦନ)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—କିଏ ତୁ କୁଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲୁ ?

କେଳା—ଆଜ୍ଞା, ହଜୁର, ମୁଁ ଜଣେ ସାପୁଆ କେଳା, ସାପ ଧରିବା ଲାଗି ପାହାଡ଼କୁ ଯାଇଥିଲି ।

ବଟୁକ—ଆଚ୍ଛା, କେମିତିଆ ସାପ ଧରିଛୁ ଟିକିଏ ଖେଳାଇଲୁ ।

କେଳା—ସାଆନ୍ତ, ନଗଦ ଧରା ହୋଇଛି, ବୋଲି ମାନ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ହଉ, ବାହାର କର ଟିକିଏ ଦେଖିବା, କିଛି ବକସିସ୍ ପାଇବୁ କଣ ମାରଣା ଦେଖାଇ ଦେବୁକି ?

କେଳା—ଆଜ୍ଞା, ନୂଆ ଧରା ହୋଇଛି । ଚଗଲା ହେବ, କଣ ଖେଳିବ କି ? ହଉ ବାହାର କରୁଛି, 'ହାଁରେ କାଳରେ ବନମାଳୀ ତୋ ପସୁରେ ନ ଲାଗଇ ଧୂଳି (ଇତ୍ୟାଦି କହି ହୋର ପେଡ଼ିରୁ ଫିଟାଇବା ଓ ପେଡ଼ି ମୁହଁରେ ତିନଥର ଫୁଙ୍କି ପେଡ଼ି ଖୋଲି ହାତ ମୁଠା ହଲାଇ ବାରମାସି ବୋଲି ଖେଳାଇବା ଅଭିନୟ ଶେଷରେ ବୁଢ଼ା ତୋ ପାଟି ଦେଖା ଦେଖା ତୋ ବେଙ୍ଗଖିଆ ପାଟି ଦେଖା ଅଭିନୟ କରି) ହାଁ ହାଁ ମାରି ପାରିବୁ ନାହିଁ ଗଦ ଅଛି ସୁଙ୍ଘେଇ ଦେବି, ତୋ ପାଟି ଦେଖା, ସାଆନ୍ତଙ୍କ ନାଆଁରେ କଚିରି ବାଟରେ ମାଲମୋକଦ୍ଦମାରେ ହାନି ଲାଭରେ ଯିଏ ଖତ ମିଛ କହୁଥିବ ସେ ଅବଶ୍ୟ ଏଇ ପାଟିରେ ଖା । ଭାଲିଆ, ଭାଲିଆ ବାବୁଙ୍କ ଛାମୁରେ ଏ ବୁଢ଼ା ପାଇଁ ମାଗିଥା ଦିଅଣ୍ଡା ପଇସା, (ସାପ ବନ୍ଦ କରିବା) ଥାଆ ଥାଆ ତୋ ବସାରେ ଥାଆ ସାଆନ୍ତେ ଖଣ୍ଡେ ଶିରପା ଫିରିପା ମିଳିବ ଯେବେ କହନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ କିଛି ରକମ ଦେଇଥିବ ପାଖରେ ରହିଥିଲେ ବେଳେ ଶତ୍ରୁ ହେଲେ ଆପଣଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ଶରଣ ପଶିବ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆଚ୍ଛା ଦେଲୁ କଅଣ ।

କେଳା—(ମୁଣ୍ଡିରୁ କାଢ଼ି) ବାବୁ ! ଏ ଖାଣ୍ଡି ସୁମାରି ଗଦ । ସ୍ୱାମୀ ଶନିବାର ରବିବାର ଗୋଟିଏ ସପ୍ତଧାତୁର ଉହିଁରିଆ ବଣିଆ ପାଖରୁ ଗଢ଼ି ତା

ଭିତରେ ପୂର୍ବର ବାହାରେ ବାନ୍ଧି ଦେଇଥିଲେ ଶହେ ହେଲେ ଶଙ୍କିଯିବ । ଆଉ ଏ ଦେହର ବି ଗୁଣଅଛି । ଯାହାକୁ ଯାହାକୁ ସୁଙ୍ଘେଇଦବ ସେ କୋଉଆ ପରି ଗୋଟାଏ ଯାଗାରେ ଛନ୍ଦନ ଯାଏ ପଡ଼ିଥିବ ।

ବଟୁକ—ଦେଖେ ଦେଖେ ଏ ତ ଆମର ଖୁବ୍ ଦରକାରକୁ ଆସିବ ।

କେଳା—ଆଜ୍ଞା ବାବୁ !

ବଟୁକ—ଏଇ ଗଦ, କଣ ଏମିତି ଦେଖାହେଉଛି (ସୁଙ୍ଘି ଦେଇ ମୂର୍ଚ୍ଛାରେ ଗଁ ଗଁ ହେବା)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆରେ ଏ କଅଣ ହେଲା; କଣ ଗୁଡ଼ାଏ ହେଲୁ ।

କେଳା—ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ତ କହୁଛି ସେ ଗଦ ସୁଙ୍ଘିଦେଲେ କୋଉଆ ପରି ପଡ଼ିଯିବ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବର୍ତ୍ତମାନ କରିବା କଅଣ, ଏ ଭଲ ହେବ କେମିତି ତୁ ଦେଖ ।

କେଳା—(ନିଜ ଡାହାଣ ହାତ ବାହୁକୁ ଧରି ଖୁବ୍ ଯୋରରେ ମନ୍ତ୍ରପଢ଼ି ମୋଡ଼ି ତିନିଥର ଫୁଙ୍କି) ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ଦେଖିବି କଅଣ, ଆପଣ ଖୁବ୍ କସିକରି ଦୁଇଟି ଚାପୁଡ଼ା ବି ଗାଲରେ ଲଗାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—(ତଥା କରନ୍ତି, ବଟୁକର ଚେତା ଆସିବା)

ବଟୁକ—ଓଃ ଏତ ସାଙ୍ଘାତିକ । ଏ ତ ବଡ଼ ଦର୍କାରକୁ ଆସିବ, ଆଚ୍ଛା କେଳା ଆଉ ଭଲ କଅଣ ଅଛି ।

କେଳା—ଆଜ୍ଞା, ଗୋଟାଏ ମଣି ଅଛି ଯାହାକୁ ଗୋଟାଏ ଜଳ ପାତ୍ରରେ ପକାଇ ରଖିଲେ ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ, ପାତାଳ ତିନିପୁରରେ ଯେ ଯାହା କରୁଥିବ ତା ଦେଖାଯିବ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ! ଏ ତ ଆମର ଖୋଜା, କେଳା ଦେ ସେ ଜିନିଷଟିକୁ ଆମ୍ଭକୁ ଦେ ନେ ତୋ ବକ୍‌ସିସ ନେ ।

(କେଳା ମଣି ଦେବାରୁ ପଇସା ଓଗେର ଦେବା)

କେଳା—ହଜୁର ଇଲମ ଦେଲି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇବ, ଏ କେଳା କଥା ମନେ ପକାଉଥିବେ ମୁଁ ଯାଉଛି ଢେର ହେଲାଣି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ! ଏ କେଳା ନୁହେ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅନ୍ତର ବେଦନା ବୁଝି ପାରି ଆସି ଏ ଇଲମଗୁଡ଼ିକ ଦେଇଗଲେ ।

ବଟୁକ—ଆଜ୍ଞା ଠିକ୍ କଥା ଭଗବାନ୍ କଣ ନିଜେ ଆସନ୍ତି, ମାୟାରେ ସାପ, ବେଙ୍ଗ, କଙ୍କଡ଼ା, ଚମ୍ପାଇ ନେଉଳ, ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ରଣ୍ଡୀ· ରୁମଣ୍ଡୀ ହୋଇ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଦିଅନ୍ତି ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ତେବେ ଚାଲ ଏ ମଣିକୁ ପାଣିରେ ପକାଇ ଦେଖିବା ବିଦ୍ୟାଧର ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁଠି କଅଣ କରୁଛି ।

ବଟୁକ—ଚାଲନ୍ତୁ, ଏଥରକ ସାହସ ହେଲା ; ଆଉ ଭୟ କଣ, ଆଉ ବୋତଲରେ କଣ ଅଛି କି ?

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ନାଇଁ, ଆଗରେ ଚାଲ ଦେଖିବା ।

ବଟୁକ—ଚାଲନ୍ତୁ ଆଜ୍ଞା, ଢେର ବେଳାଏ ହେଲାଣି, କିଛି ଖାଇବା ବନ୍ଦ କରିବା ଦର୍କାର ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆଗକୁ ଚାଲ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସାଧବାଣୀ, ମକର: ସୁବଳ, ସୁଦାମ, ବିଦ୍ୟାଧର, ମନୋରମା, ଜମା, ସାର, ହାର)

ସାଧବ—ହଇରେ ମକର ! ପୁଅମାନଙ୍କୁ ଭଲ କେତେ ବାଟରେ ଦେଖି ଆସିଲୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧନ କେତେ ଅଛି ।

ମକର—ଧନ ଖୁବ୍ ଥିବାର ସମ୍ଭବ । ବାବୁମାନଙ୍କର ମନ ଭାରି ଖୁସ୍ ଅଛି, ସୁଦାମ ବାବୁ ମୋତେ ଯେମିତି ଦେଖା ହେଲେ ସେମିତି କହିଲେ; ଯା ବାପାଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେବୁ ମୁଁ ତ ଚଟ୍ କିନା ଚାଲିଆସିଲି ।

ସାଧବ—ପୁଅମାନଙ୍କୁ କାଇଲି ମାକୁଲରେ ପାଞ୍ଚପଦ ଗାଳି ଫଜତ କରିଥିଲି ବୋଧହୁଏ ମୋ ଉପରେ ଟିକିଏ ବିରକ୍ତ ଥିବେ ।

ମକର—ଆଜ୍ଞା ସେ କଥା ତ କିଛି ଦେଖିଲି ନାହିଁ ।

ସାଧବ—ନାହିଁ କହିବେ କଣ, ହାନି ଲାଭରେ ପାଞ୍ଚପଦ କାଇଦା କଟକଣା କରି ନ କହିଲେ ବରବର

ସେ ବାବୁ ପାଳିଟିଗିବେ । ଆଚ୍ଛା ଧନବାଲ୍ଲ ସାଙ୍ଗରେ ଅଛୁ ତ ?

ମକର—ହଁ, ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ରାଜପୁତ୍ରଟିଏ, ବୟସ ପ୍ରାୟ ଷୋଳ ସତର ହେବ, ଏଇତ ଆସିଗଲେ ।

(ସୁଦାମ ପ୍ରଭୃତି ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କୁ ଘେନି ପ୍ରବେଶ ଓ ପିତାଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ)

ସୁବଳ—(ସାଧୁପ୍ରତି) ଭାଇ ! ଏଇ ପରା ଶ୍ୱଶୁର; ମାନ୍ୟ ହେଉନା ?

ବିଦ୍ୟାଧର—(ସ୍ୱଗତ) କିଏ ଶ୍ୱଶୁର, କିଏ କଣ, ସାହାଙ୍କର ହେଉ । (ପ୍ରଣାମ କରଣ)

ସୁବଳ—ବାପା ! ବିଦ୍ୟାଧର ଭାଇ ପ୍ରଣାମ ହେଉଛନ୍ତି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସାଧବ– ବାପା ବୁଢ଼ାଟିଏ ହୋଇଥା', କାହିଁ ଥିଲ ବାପ ! ତୋ ମନରେ ଏତେ କଥା ଥିଲ୍ ଝିଅଦେଇ ଧୂଅ ପାଇଥିଲି ମୋତେ ଏଇ ହୀନ ଅବସ୍ଥା କଲୁ । ଆ, ଆ, ମୁଁ ଟିକିଏ କୋଳରେ ଧରେ

(କୋଳକୁ ନେବା)

ବିଦ୍ୟାଧର—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ସବୁ ତ ମୋତେ ସ୍ୱପ୍ନପରି ଜଣାଯାଉଛୁ ।

ସାଧବ—ବାପା ! ଭଲ ଅଛନ୍ତ ତ ?

ବିଦ୍ୟାଧର—ହଁ, (ସ୍ୱଗତ) କଣ ଉତ୍ତର ଦେବି, ଏ ସବୁ ଘଟଣା ଦେଖି ମୁଁ ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲିଣି ।

ସାଧବ—ମକର, ଯିବୁଟି ଘରଆଡ଼େ ଖବର ଦେଇ ଦବୁ (ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରତି) ଘରୁ କେତେଦିନୁ ଆସିଲଣି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ପ୍ରାୟ ଏକମାସ ହେବ । (ସ୍ୱଗତ) ଏ ପୁଣି କିଏରେ ବାବା ।

(ସାଧବାଣୀ ପ୍ରବେଶ)

ସାଧବ—ମକର ନା କିଏ ଅଇଲେ ?

ମକର—ହଁ ।

ସାଧବ—ହେଇତ ତମ ଶାଶୁ ଅଇଲେଣି ଯାଅ ଦେଖା- କର । ତମ ଲାଗି ତ ସେ ଝିଅ ପିଆ ଏକ ରକମ ଛାଡ଼ ଦେଲେଣି । ମୁଁ ଟିକିଏ ଘର ଖବର ବୁଝେଁ (ସ୍ୱଗତ) ଧନର ଗୋଟାଏ ଏମିତିକିଆ ଶକ୍ତି ଅଛି ସେ ଆସି କତରେ ପଡ଼ଗଲେ ମନଟା ଲୁଣେ ମୋଟ ହୋଇଯାଏ । ମକର ! ଆମିବୁଟି; ମୋତେ ଟିକିଏ ସେ ଖଞ୍ଜାକୁ ନେଇ ଯା ।

[ମକର ଧରି ନେଇଯିବା]

ବିଦ୍ୟାଧର –[ସ୍ୱଗତ] ମୁଁ ତ ଏମାନ ସବୁ ଦେଖି ମୋର ମଥା ବିଭ୍ରମ ହୋଇଗଲାଣି । କିଏ ଶ୍ୱଶୁର କିଏ ଶାଶୁ, ଏତ ମୋତେ କୁହୁକ ପରି ଜଣା- ଯାଉଛୁ । ଆଉ ସତେ କ'ଣ ମୋର ପିତା ମୋତେ ବିବାହ ଦେଇଥିଲେ, ନା, କେବେ ନୁହେ । ମୁଁ କାହିଁକି ପୁଣି ବିଭ୍ରମରେ ପଡ଼ୁଛି । ହନେ ହେଲେ ତ ପିତା କମ୍ବା ମାତା ଏ ସମ୍ପର୍କ ନେଇ କୁହନ୍ତ ନାହିଁ । ଏମାନେ କେବଳ ଧନ ସେତେକ ହସ୍ତଗତ କରିବେ ବୋଲି ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଏତେ ଚଞ୍ଚକ ଖେଳୁଛନ୍ତି, ଭଗବାନ ତୁମେ ହିଁ ଭରସା ।

[ବୁଢ଼ୀ ଆଡ଼ ହୋଇ ଠିଆହେବା]

ସୁଦାମ—(ପ୍ରବେଶି) ବୋଉ ଆଡ଼ ହେଉଛୁ କାହାକୁ, ମା ପୁଅକୁ କ'ଣ ଆଡ଼ ହୁଅନ୍ତି । [ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରତି] ବିଦ୍ୟାଧର ! ତୁମ ଶାଶୁ ପରା ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ମାନ୍ୟ ହୁଅ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—(ମାନ୍ୟହେବା)

ସାଧବାଣୀ—(ବିଦ୍ୟାଧର ହସ୍ତଧରି ମୋ ବାପ, ମୋ ଧନ ଏତେ ଦିନେ ତୋ ମନେ ପଡ଼ଲା ହୁଁ ହୁଁ (କ୍ରନ୍ଦନ) ମରିଥିଲେ ଆଣ୍ଟିଏ ଘାସ ହୁଅନ୍ତାଣି, ତମ ମନରେ ଏତେ କଥା ଥିଲା ।

[ହୁଁ ହୁଁ କ୍ରନ୍ଦନ]

ସୁଦାମ—ବୋଉ ତୁନ ହୁଅ, କ'ଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉ- ନାହିଁ ଖାଲି କାନ୍ଦ । [ତୁନ କରିଦେବା]

ସାଧବାଣୀ—(ହାତ ଛଡ଼ାଇ ଦେଇ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କୁ ଧରି ।

ଗୀତ

[କହ ମୋ କାଳିଆ ହାଣ୍ଡି— ତୁରୀ]

ଆହା ମୋ ଦରିଦ୍ର ଧନ,
କପାଳେ କଲୁ ନସୁର 'ପରେ
ଦୁଃଖି ରତନ,
କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ନ ସରେ ମୋ ଦିନ । ୧ ।

ଗଙ୍ଗାଜଳ ତୋର ଚାତ
ହସ୍ତଧରି ମୋର କାନ୍ଦିଲେ ସତ୍ୟରେ
ରଙ୍କୁଣୀ ବତ୍ସ,
ମୋ ଦୁହିତାର ହେବୁ କାନ୍ତ । ୨ ।
ସୁତେ ହେଲା ଆସିକାଳ
ସାକ୍ଷାତ ନ ହେଲେ ତୋର ପିଅରରେ
ରଙ୍କୁଣଥାକ,
ନେତ୍ର ବହେ ସଦା ଅଶ୍ରୁଜଳ । ୩ ।
ନବସୁବା ମୋ ଦୁଲଣୀ
ତୋର ଲାଗି ସଦା କରେ ଭାଳେଣି ରେ
ରଙ୍କୁଣୀ ଥାବ,
ବନ୍ଧୁ ଆଜ ଘଟାଇଲା ଆଣି । ୪ ।

ବାପରେ ! ଏ ହୃଦୟ ପିଞ୍ଜରାରୁ ପ୍ରାଣ ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼ି ଯାଆନ୍ତାଣି, କେବଳ ଧୂମମାନେ ତୋତେ ଆଣି ମୋ ନିକଟ ଭେଟାଇବେ ବୋଲି ନିତି ନିତି ପ୍ରବୋଧ ଦେଉଥାନ୍ତି । ବାପା ମା ଭଲରେ ଅଛନ୍ତି ତ ?

ବିଦ୍ୟାଧର—ହଁ ଭଲରେ ଅଛନ୍ତି (ସ୍ୱଗତ) ଏମାନଙ୍କ ଭାଙ୍ଗ ଚାଙ୍ଗ ଯାହା ଦେଖୁଛୁ ସେଥିରେ ତ କୌଣସି କଥା ଅବଶ୍ୟ ଆସୁନାହିଁ ! ଆଉ କ'ଣ ପିଲା ସମୟରେ କିଛି ଏ କଥା ହୋଇଥିଲା ?

ନା—ସମ୍ଭବ ହେଉନାହିଁ ।

ସାଧବାଣୀ—ସୁବା ! ଦେଖିବୁଟି ବୋହୂମାନେ ଆସୁଥିଲେ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—(ସ୍ୱଗତ) ବାପରେ ପୁଣି କଏ ଆସିବେ । ମୋତେ ଏଠି କେଳିକ ଲାଗିଲେ ଦେଲେଣି । ଏ ଅଜ୍ଞାନ କଏରେ ବାବା ।

[ବୋହୂମାନେ ପ୍ରବେଶ]

ସାଧବାଣୀ—(ବୋହୂମାନଙ୍କ ପ୍ରତି) ଗ୍ଲଲ ଆସ ବା, କେତେ ଲାଜ ଲାଜ ହେଉଛ, ମୋ ଜୋଇଁତ ଚିହ୍ନା । [ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରତି ବାପରେ; ଏଇ ଯିଏ ଆଗରେ ଅଛୁଛୁ ସେ ତୋର ବଡ଼ ଶଳାଭାଉଜ ହେବ, ତାଙ୍କୁ ମାନ୍ୟ ହେବୁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—[ସ୍ୱଗତ] କ ବେଙ୍କୁବରେ ପଡ଼ିଲି ଏତ କ'ଣ ମାଡ଼ ଆସୁଛନ୍ତି ।

ରମା—ଜମା ଦେଖିଲୁଣି ଏଇ ଆମ କାଞ୍ଚନ ବାଳାର ବର ।

ହାର—ଗ୍ଲଲୁନା, ପାଖକୁ ଯିବା । କାହିଁକି ଗାରଡ଼େଇ ଗାରଡ଼େଇ ଆମଆଡ଼କୁ ଅନାଉଛୁ,ଗ୍ଲେରଟାଏ କି ?

ସାର—ପାଖକୁ ଗ୍ଲଲ ।

ହାର—ଦ' ଗ୍ଲରି ପଦ ଭଲକରି ଶୁଣାଇଦେବା ।

ସାଧବାଣୀ—କ'ଣ ସିଆଡ଼େ ଘୁଷ୍ ଘାଷ୍ ହେଉଛ ଆଡ଼କୁ ଆସୁନାହିଁ, ଦେଖିବ, ଦେଖିବ ବୋଲି ପାଗ ହେଉଥିଲ ଏବେ ଦେଖ । (ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରତି) ବାପରେ ଆଗରେ ଯେ ଅଛି ତାଙ୍କୁ ମାନ୍ୟ କୁଅ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—[ସ୍ୱଗତ] କ ବଡ଼ଗଞ୍ଜରେ ପଡ଼ିଲିରେ ବାବା । (ପ୍ରଣାମ ହେବା)

ହାର—ଖଣ୍ଡିଆ ସେଇଠି କଅଣ ଗୋଟାଏ ଦଣ୍ଡବତ ହୋଇ ରହିଗଲୁ, ଆମର ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ ।

ସାର—ଆମେ କ'ଣ କଲ୍ୟାଣ କରିବୁ ନାହିଁ ?

ହାର—ମୋ ହାତରେ ସବୁ କଥା, ଦେଖିଲା କାମ କରିଦେବ ।

ସାଧବାଣୀ—ନାହିଁରେ ବାପ, ତୋ ସାଙ୍ଗରେ ସାଳ ଶଳା ଭାଉଜ ବୋଲି ସେମିତି ଥଟ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି, ତୁ ତାଙ୍କ କଥା କିଛି ଶୁଣୁନା ।

ହାର—ମୋତେ ତ ଭଲ କଲ୍ୟାଣ ଆସେ, ଦଣ୍ଡବତଟାଏ ହୁଅ ଦେଖିବୁ କେମିତି କଲ୍ୟାଣ ଅଜାଡ଼ ଦେବି ।

ସାଧବାଣୀ—ତେମେ ସାନଗୁଡ଼ାକ ତମକୁ କାହିଁକି ଦଣ୍ଡବତ ହେବ ?

ହାର—ହଉ, ଦଣ୍ଡବତ ନ ହେଲେ ନାହିଁ, ଆମେ ଯେମିତି କଲ୍ୟାଣ କରୁଛୁ, "ସଞ୍ଜେ ଘୁଷି ସକାଳେ ଯା, ଜାଡ଼ି ଫୁଲପରି ଅଲକ୍ଷ ଯା ।"

ସାଧବାଣୀ—[ବିରକ୍ତେ] ମଲା ଆଗ୍ନୁକୁଢ଼ ପର ହିଁଅ-ଗୁଡ଼ାକର ଏ କ କଥାମ । କଥା ନାହିଁ ବାର୍ତ୍ତା ନାହିଁ ଖାଲି ଏଇ ଗୁଡ଼ାକ ।

ହାର—ଏତକ କଅଣ ହେଲୁଣିକି, ପିଠିରୁ ଚମଡ଼ା ଉତ୍ତରି ଦବୁ ।

ସାଧବାଣୀ—ଆଜ୍ କଣ ଖାଲି ପୋଲ୍ ପଡ଼ୁଛି, ଛୁଇଁବତ ନାହିଁ ।

ହାର—ବେଶି ନାହିଁ ସେ ଅନୁଆ ଗୁଞ୍ଜୁଣିରେ ସବୁଆ କର ଭୂର ଛଅ ପାହାର ବସାଇ ଦେବୁ !

ସାଧବାଣୀ—ହଁ ତମ ବୋଷାର ଏତେ ଗେମତା; ଛୁଇଁଲ ମୋ ଜୋଇଁଙ୍କ ମୁଁ ଦେଖେ ।

(୧ମ କୁ ଛାଡ଼ି ସମସ୍ତେ ଗାଲ ତୋର୍ ଦବା ଅଭିନୟ ବୁଢ଼ୀ ଘେର ଘେର)

ମନୋରମା—ଏ ଆଣ୍ଠୁ କୁଡ଼ ଘରଟିଅଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଦେଖିବଟି, ସୁନା କଥା ନା କଣ, ବଡ଼ବୋଉ ତେମେ ଅଛ ମୁଁ ଦେଖେ ସାଢ଼େ କଅଣ ବଡ଼ିଦ ହଉଛି, ହେଇତ ଖବରଦାର ଯଦି ପୁଣି ହାତ ଫାଟ ହଲ୍ ହଲ କର ଦେଖିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବିଦ୍ୟାଧର—(ସ୍ୱଗତ) ବିଷମ ସଙ୍କଟ, କି ଅନୁକୂଳରେ ଘରୁ ଆସିଥିଲି, କଣ କପାଳରେ ଅଛି କେଜାଣି !

ହାର—ମନକୁ ମନକୁ କଅଣ ଭୁଟ୍‌ଭାଟ୍ ହେଉଛ ଆମକୁ କଅଣ କହୁନା ?

ଉମା—ଲାଜ ମାଡ଼ୁଛି ?

ହାର—ଯେତେବେଳେ ବାହାଟିଏ ହେଉଥିଲ ଲାଜ ମାଡ଼ୁ ନ ଥିଲି (ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରତି) ହଇ ହୋ ! ପାଟିରୁ ଜବାବ ବାହାରୁ ନାହିଁ କି ? ଭଲ ଏଠିକି କାହିଁକି ଆସିଛ କହିଲ ?

ବିଦ୍ୟାଧର ମୁଁ ଜାଣେ ନା !

ଉମା—ଆହା, ହା, ହା, କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ (ମୁହଁ ମୋଡ଼ିଦେବା) "ଅଲିଛୁକା କହିବ ନାହିଁ, କହିଲେ ଏ ଘରେ ରହିବ ନାହିଁ" !

ବିଦ୍ୟାଧର—ତମ ଅକ୍ତିଆରରେ ପଡ଼ିଛି ଯାହା କହିବ କହି ଯାଅ !

ହାର—"କଣ୍ଠ ଫିଟିବ, ଏତେ କଥା ବୋଲି ଜାଣି ଥିଲିକି ବେଳସୁ ନ କହିଲୁ,
ଫୁଲ ଫର କର ଟେକ ଧରିଥିଲୁ କସ୍ତୁରୀ ପକାଇଲୁ" (ଉଚ୍ଚ) ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ତୁମ୍ଭେ ତ ସ୍ୱଜଣ ମୁଁ ଜଣେ ଏବେ କଅଣ ଉତ୍ତର ଦେବି ।

ହାର—ତମେ ଏସ ଲୁଆତେ ମଇବଥା ଏ ଆଇ ମାଇକିନିଆ ଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଦେଖି ଡର ମାଡ଼ୁଛି, ଖଣ୍ଡିଆ ଗୁଞ୍ଜୁଣି ଖଣ୍ଡେ ବେକରେ ବାନ୍ଧି ଆସିଲ୍ ନାହିଁ । ହେଇତି ଶୁଣ ଯାହା ପଚାରୁଛୁ ।

ଗୀତ

ଏତେ ଦିନେ ବନ୍ଧୁ ପଡ଼ିଲକି ମନେ
ବାନ୍ଧବୀ ଦେଖିବ ବୋଲି ।
କେ ପ୍ରେମ ବନ୍ଧନେ ବାନ୍ଧି ରଖିଥିଲା
ଲଗାଇ ପ୍ରେମର ଡୋରି ।
ତୁମ୍ଭେ ଏଡ଼େ ଶଠ ପୁରୁଷ, ନାହିଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ ।୧।
ତବ ଲାଗି ଜେମା- ମଣିଙ୍କ ଆମ୍ଭର
ଖିନ୍ନ ହୋଇଲାଣି ତନୁ ।
ମୀନ ଉରଜା ସେ ବନଜ ନୟନା
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କେତେ ଦିନୁ ।
ଅହରହ ବିରହା । ସହି କେ ଧରିବ ଦେହ । ୨ ।
ପ୍ରୀତିକି ପଥର କଲ୍ କି ନାଗର
ମନ୍ମଥ ଜ୍ୱାଳାରେ ସହି ।
ଚାହିଁ ଚାହିଁ ତବ ଦରଶନେ ଧନି
ବସିଲାଣି ମାନ ବହି ।
(ଏବେ) କର ଯାଇ ପ୍ରବୋଧ,
ମେଣ୍ଟାଅ ତା ମନସ୍ଥ । ୩ ।
କେଳି ସଦନରେ ପ୍ରିୟ ଅଛି ତୁମ୍ଭ
ଉଜାଗରେ ଛନ୍ତି ଚାହିଁ ।
ରତି ରସେ ଭଣି ବୃହାଅ ହେ ବସି
ବିଳମ୍ବରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ !
(ଏବେ) ଆସ ହେବ ସୁବେଶ,
ସଜାଇ ଦେବୁ ନାଗେଶ । ୪ ।

ହାର—ଆସ; ଆସ, ଆମ ପାଉଣା କାହିଁ ଦେଲ । ବିନା ପାଉଣାରେ କେବେ ଦେଇଙ୍କ ପାଖକୁ ଛାଡ଼ିବୁ ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ବସ୍ତଜନେ ! ମୋର ସେ ମାନ ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ।

ହାର—ଆହା, ହା, ହା, ରଜମୁହାଁ କାଳ କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । (ଗାଲ ଚିପି ଦେବା)

ବିଦ୍ୟାଧର—ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିଛୁ ଯାହା କରିବ କର ।
[ସ୍ୱଗତ] ଏ ଗୁଣ୍ଡାଙ୍କର ଖାଲି ଗୁଣ୍ଡି । ବହୁକାଳେ ପରିଚୟ ନାହିଁ ଥଟ୍ଟାରେ ଥଟ୍ଟାରେ ମୋତେ ଦରମରା କରି ସାଇଲେଣି । [ପ୍ରକାଶ୍ୟେ] ହେ ତମକୁ ହାତ ଯୋଡ଼ୁଛି ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଏମିତି ଲଗାନା ।

ହାଉ— ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁନାହିଁ ଖାଲି ହାତ ଯୋଡ଼ିଲେ କଣ ହେବ !

ବିଦ୍ୟାଧର—ସେଥିପାଇଁ ନାଗଜ ହୁଅନ୍ତି ।

ସମସ୍ତେ—ହଉ ଆସ ହାତଧରି ନେଇଯିବା !

ବିଦ୍ୟାଧର - ଭଲ, କ'ଣ କରୁଛ କର । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

[କାଞ୍ଚନବାଳା, ଦାସୀ, ବିଦ୍ୟାଧର, ହନ୍ତା]

କାଞ୍ଚନବାଳା—ସଖି ! ମୋ କର୍ମରେ କଣ ବିଧାତା ଏଇଆ ଲେଖିଥିଲା, ଏହିପରି ରାକ୍ଷସୀ ପିଶାଚୀ ବୃତ୍ତି କରି କଅଣ ମୋର ଜୀବନ ଯିବ ? ପିତା ମାତା ଭଗ୍ନୀଙ୍କୁ ହରାଇ ଏଠାରେ ବେଶ୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଛି ।

ଦାସୀ—ଜେମାମଣି ! ହେଲେ ତ ଏପରି କଥା କୁହ ନାହିଁ ଆଜି କାହିଁକି ଏ ଭାବ ମନେ ପଡ଼ୁଛି ।

କାଞ୍ଚନ— ଗୀତ

(ଆରେ ରମାବର—ବୃତ୍ତେ)

ଆରେ ସହଚରି !

କେତେ ଦିନ ବଞ୍ଚିବ ମୁଁ ଏହିପରି । ପଦ ।

ହୃଦୟ କାନନେ ବିରହ ଅନଳ;

ଜଳ ସଦା କରେ ପରାଣ ଆକୁଳ,

ପାଇବନ ଲଗି କେ ସହିବ ପରି

ମନ୍ଦିରେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ପଥର କରି । ୧ ।

ଛୁଡ଼ ତାତ ମାତ ହୋଇଲେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ

ଦସ୍ୟୁ ଗୃହେ ଜନ୍ମ ହେଲା ମୋ ଅନର୍ଥ,

ସାଉ ନାହିଁ ଆଶା ଭୁଟିବ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା

ବିଷାଦରେ ସଦା ଗଲି ସରି । ୨ ।

ସଖି ! କାହିଁ ରାଜକୋଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲି, କେଉଁଠି ହେଲା ଗେହ୍ଲାରେ ଥାଆନ୍ତି କିନ୍ତୁ ବିଧାତାର ବିଡ଼ମ୍ବନାରୁ ଏ ଦସ୍ୟୁଗୃହରେ ଚିରଦିନ ଅନୁତାପ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି ।

ଦାସୀ—ଜେମାମଣି ! ଆଉ ଭାବିଲେ କଅଣ ହେବ ।

"ଦଇବ ଦଉଡ଼ି ମନୁଷ୍ୟ ଗଣ୍ଡି,
ଯେଣିକି ଓଟାରି ସେଣିକି ଯାଇ"
"କାଳଚକ୍ରର ଆବର୍ତ୍ତନେ,
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସୁଖ ଦୁଃଖ ଜନେ ।"

ଗୁରୁ ମନୁଷ୍ୟର କି ଆୟତ୍ତ, ଅସଲ କର୍ମର ଲେଖା । ହେଉଛି ଆଜ ଯେଉଁ ପୁରୁଷଟି ଆସିଥିଲା ସେ ଆସିଲେଣି । ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସତର୍କ ହୁଅ । ଯାଅ, ପରେ ଦୁଃଖ ସୁଖ ହେବା ।

କାଞ୍ଚନ—ସଖି ! ନାରୀଜନ୍ମଠାରୁ ଆଉ ହୀନଜନ୍ମ ନାହିଁ ପୁଣି ଏ ଯେଉଁ ପିଶାଚୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଧର୍ମପିତା ପକାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ତହିଁକି କି ଘୋର ନର୍କରେ ପଡ଼ିବି କେଜାଣି ଠାକୁର ଭରସା, ମୋର କି ଗତି ଅଛି (ପଲଙ୍କୋପରେ ଶୟନ ।)

(ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରବେଶ)

ଦାସୀ—ହେ ! କୁଆଡ଼େ ନସର ପସର ହୋଇ ଧାଇଁଛ କି । ଏଠି କଅଣ ଅଛି କାହିଁକି ଆସିଛ ମ ?

ବିଦ୍ୟାଧର—କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ।

ଦାସୀ—ଆଜଯାଏ କୁଆଡ଼େ ଥିଲ, ଆଜି ମନେ ପଡ଼ିଗଲା କି ?

ବିଦ୍ୟାଧର—ନାହିଁ, ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟବଶତଃ ।

ଦାସୀ—ଦିଅ ଆମ ପୁରସ୍କାର ଦିଅ, ତେବେ ଯାଇଁ ଆମ ସଖୀଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ କରିବ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—କି ପୁରସ୍କାର ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ଆଜି, ମନେ ପଡ଼ିଲାକି, ହେ ବନ୍ଧୁ ।
କେଉଁ ଦିଗେ ଭାନୁ ଉଇଁଲା କି । ଘୋଷା ।
କେତେ ନିଶାନ୍ତରେ ନାଦ ଉନ୍ମାଦରେ
ପିକ ଗଲା ଡାକି ଡାକି ।
ସନ୍ଧ୍ୟା ଭଲେ ଫୁଟି ଗଲାଣି ତରଟି
ଲିଭିଗଲା କାଳିମା କି । ୧ ।

କୁଞ୍ଜରେ କୁଞ୍ଜରେ ହସି ସୁବାସରେ
କେତେ ଫୁଲ ଗନ୍ଧ ଶୁଙ୍ଘି ।
ନ ହେଲାଟି ଚୋରା ନ ଗୁନ୍ଥିଲି ମାଳା
ଗଳା ଶୋଭା ହେଲା ବାକ । ୨ ।

ଦାସୀ—ଏମିତି ଅଜଣା ଗୃହର ଭିତ କାହିଁକି ଖୋଜୁଛ ମ ? ନ ଜାଣିଥିଲେ ପରା କହିଦେଲି ଏବେ ଦିଅ ବିନା ବକ୍ସିସରେ କବାଟ ଫିଟିବ ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଆଚ୍ଛା ପରେ ଦେବି ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ମୁଦ୍ରିକାଟି ନିଅ ।

ଦାସୀ—ହଉ ଯାଅ (ଜନାନ୍ତିକେ) ଆଉ ଘଣ୍ଟାକେ ମାମଲତ ଶେଷ । ଆହା ! କେଡ଼େ ଶୋଭାକାର ପୁରୁଷଟିଏ, ଏକା ଆମ୍ଭ କାଞ୍ଚନବାଳାଙ୍କ ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କଅଣ ହେବ ବିଧାତା କି ଅବିଚାର ନ କରୁଛି ମୁଁ ଏଠୁ ଯାଏ ଲୋ ମା ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବିଦ୍ୟାଧର –(କାଞ୍ଚନବାଳାକୁ ଦେଖି)
ଆହା, କି ସୁନ୍ଦର କନକବରନା
ଉପମା ଦେବାକୁ ନାହିଁ ତ୍ରିଜଗତେ ଯାକୁ
ଏମନ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବାମା ଲଭି ମୁଁ ଜୀବନେ
ମୂର୍ଚ୍ଛାପନେ ହରାଇଣ ଥିଲି
(କାଞ୍ଚନ ପ୍ରତି) ଉଠ ପ୍ରିୟେ ହୃଦୟତୋଷିଣୀ
ଦେଇ ତୋର ସୁଧା ଧନ୍ତ ମଧୁ
ତୃପ୍ତ କର ଏ ଦଗ୍ଧ ପରାଣ ।

ଗୀତ

କେତେକାଳେ ବିଧି ମିଳାଇଲା ରେ
ଅକଳଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ବଦନା ଏ ବାମା
କାମାନଳେ ମୋତେ ଜଳାଇଲା ରେ । ୧ ।
ସରଗ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତୁତ ବିମ୍ବାଧରୀ
ଦୂରୁ ଦେଖି ମନ ଭୁଲାଇଲା ରେ
କନକବରନା ନବ ବରାଙ୍ଗନା
ଲଭିବାକୁ ବିଧି ପକାଇଲା ରେ । ୨ ।

କିଣ ଉଠିବ ନାହିଁ ସଖି ! ମୁଁ ପ୍ରକୃତ ଭ୍ରମପ୍ରମତ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବ୍ୟବହାର କରିଛି, ମୋତେ କ୍ଷମାଦିଅ । କଅଣ କରିବି, ନାରୀର ତୁଣ୍ଡରୁ ଉତ୍ତର ନ ଶୁଣି ତାର ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ନିୟମ ନୁହେଁ, ତେବେ ଟିକିଏ ଅପେକ୍ଷା କରିବି ।

(ଦ୍ୱାରଦେଶେ ହନ୍ତା ପ୍ରବେଶ)

ହନ୍ତା—ଦେଖ ! ଦ୍ୱାରଖୋଲ, ରାତ ଅର୍ଦ୍ଧକରୁ ବଳିଗଲାଣି, ମୋ କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଁ ଶେଷ କରିବି ।

ବିଦ୍ୟାଧର - (ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଭାବେ ସ୍ୱଗତ) କିଏ କଅଣ କହିଲା, କାର୍ଯ୍ୟଶେଷ କରିବ, ଏଠାରେ କାହାର କି କାର୍ଯ୍ୟ, ଏ ତ ମୋ ପ୍ରିୟାର ଶୟନ କକ୍ଷ, ଏଠାରେ ଅନ୍ୟ ଲୋକର କି କାର୍ଯ୍ୟ ? ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା, ତେବେ ପଚାରେ (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କିଏ ତୁ ?

ହନ୍ତା—ଦେଖ ! ମୁଁ ହନ୍ତା ଆସିଲିଣି ସମସ୍ତ ବିଳମ୍ବ ହେଉଛି ମୋ କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଁ ଶେଷ କରିଯିବି ।

ବିଦ୍ୟାଧର– କି କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଁ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ହନ୍ତା—ଦେଖ ! ସ୍ତ୍ରୀ ପଚାରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ, ମୋ କାର୍ଯ୍ୟ କଣ ଆପଣଙ୍କୁ କିଛି ଜଣାନାହିଁ ? ଶୀଘ୍ର ଦ୍ୱାରଖୋଲି ବାହାରି ଯାଆନ୍ତୁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—(ସ୍ୱଗତ) ଓଃ, ଏତେବେଳେ ସ୍ମରଣ ହେଲା, ମୁଁ କାହାର ହନ୍ତା ବୋଲି ପଚାରୁଛି କିଣ, ଏତ ମୋର ହନ୍ତା, ମୁଁ ଏଡ଼େ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଛି, ଏବେ ବେଶ୍ ଜାଣିଲିଣି, ବେଶ୍ ବୁଝିଲିଣି, ଏ ନାରୀ ନୁହେ ରାକ୍ଷସୀ, ଏ ମୋର ଜୀବନର ମୃତଦେଇ, ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତାରଣାରେ ପଡ଼ି ମୁଁ ବୃଥା ଆଶା ମନରେ ଜାଗରିତ କରିଛି । ନାରାୟଣ ! ଏ ଦସ୍ୟୁ ଗୃହରେ ମୋତେ ଆଣି ପକାଇ ମୋର ଜୀବନ ନେଲ ! ଆପଣଙ୍କର ଏ ଅଭାଗା ପୁତ୍ର ଏଥି ମାତ୍ର ସୁବିଚାର ହେଲା ! ଆପଣଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସି ଦସ୍ୟୁ ଗୃହରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲା । ମା, ମା, ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ଯେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସନ୍ତାନ କରିଥିଲା ତା ଏଥିଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣହେଲା । ପିତା ! ଆପଣଙ୍କୁ କାରାମୁକ୍ତ କରିବା ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣହେଉ ବା ନ ହେଉ ମୋର ଚଣ୍ଡାଳ ହସ୍ତରେ ପ୍ରାଣଗଲା (କାଞ୍ଚନବାଳାକୁ ଚାହିଁ) ଏ ନାରୀ ନୁହେ, ମୋର ଜୀବନର ମୃତଦେଇ; ଯାର ରୂପଲାବଣ୍ୟରେ ଯେ ମଧୁରତା ଅଛି କେବଳ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଆବଦ୍ଧ କରିବା ମାତ୍ର । ଏ ନାରୀର ଅନ୍ତର ଅତି କୁଟିଳ, ଯାର ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ

ଭଗବାନ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଅନ୍ତରରେ ବିଷ ଭରି-ଦେଇଛନ୍ତି । ଏବେ ବେଶ୍ ବୁଝି ପାରିଲିଣି କେହି ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀର ରୂପ ସନ୍ଦର୍ଶନ କରି ପ୍ରେମବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଅଜ୍ଞାନ ହେଲେ ଏ ତାର ଜୀବନ ନିଏ । ଆଜ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଦଶା ପ୍ରାପ୍ତ । ପ୍ରେମଶୀଳେ ! ମୁଁ ତୋତେ ଦସ୍ୟୁ କବଳରୁ ମୁକ୍ତକରି ତୋ କଥା ନ ମାନି ତୋତେ ସଙ୍ଗରେ ନ ଆଣି ଆଜି ଦସ୍ୟୁପୁରରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲି । ପ୍ରେମଶୀଳେ ! ଆଜଠାରୁ ତୋର ମୋର ଏତିକି । ତୋଠାରୁ ଚିର ବିଦାୟ ନେଲି, ଆଉ ମୋ ଦୋଷ ବାରିବୁ ନାହିଁ । ଆଉ ମୋ ପଥ ଚାହିଁ ବସିବୁ ନାହିଁ । ମୋତେ ନୃଶଂସ ଘାତୁକ ବୋଲି ଭାବିବୁ ନାହିଁ । ହା ପ୍ରେମଶୀଳେ ! କେଣେ ରହିଲୁ ।

କାଞ୍ଚନ—(ଉଠି ଅଳସଭଙ୍ଗି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ)

ବିଦ୍ୟାଧର—ସରିଲି ନାରାୟଣ !

କାଞ୍ଚନ—ଏକ ସ୍ୱପ୍ନ, ମୋର କାହାସଙ୍ଗେ ମିଳନ, ପିତା ମାତା ଭଗ୍ନୀ ଓ ସ୍ୱାମୀ ସହିତ ମିଳନ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଏଇଥର ଶେଷ, ପ୍ରେମଶୀଳେ ! ପ୍ରେମଶୀଳେ !

କାଞ୍ଚନ— କିଏ ? କି ନାମ କହିଲ, ଆଉଥରେ ଆଉ-ଥରେ କୁହ । ସେ ନାମ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କିଏ କହିଲା, ସେ ଅମୂଲ୍ୟନିଧିର ନାମ କିଏ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଶିଖାଇଲା ?

ବିଦ୍ୟାଧର—ପାଇଥିଲି ସେ ଅମୂଲ୍ୟନିଧିକି, ପାଇଥିଲି, ଆଉ ନାହିଁ ଆଉ ପାଇବି ନାହିଁ !

କାଞ୍ଚନ— ଗୀତ

(କୀର୍ତ୍ତନ ସୁର)

କହ ହେ ନାଗର ସେ ନାମ ତୁମ୍ଭର
ତୁଣ୍ଡରୁ କାହୁଁ ନିଗିଳା ।
ଏ ଦଗ୍ଧ ପରାଣେ ପୀୟୂଷର ଧାର
ଶ୍ରବଣେ ମୋର ବହିଲା ।
କହ କାହୁଁ ପାଇଲଟି ।
ପ୍ରେମଶୀଳା ବୋଲି ନାମ ଗୋଟି । ୧ ।

କିଏ ପ୍ରେମଶୀଳା କାହାର ସେ ବାଳା
ଅଟେ ସେ ତୁମ୍ଭର କିସ ।
ସଂଶୟ ନ କରି କହ ବାରେ ଫେଡ଼ି
ଶୁଣିବାକୁ ବଡ଼ ଆଶ ।
ମନ ଆଶା କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ପ୍ରେମଶୀଳା ବୋଲି କାହା ନାମ । ୨ ।

ନାଗର ! ପ୍ରେମଶୀଳା କିଏ ? ସେ ତୁମ୍ଭର କଅଣ ହୁଏ, ଦୟାକରି ଟିକିଏ କହନ୍ତୁ । ତୁମ୍ଭ ପଦ ଧରୁଛି, କହନ୍ତୁ ସେ କିଏ ?

ବିଦ୍ୟାଧର -(ଉଠାଇ ଦେଇ)

ଗୀତ

(ପରମ ଆଦରେ ପରାଣ – ବୃତ୍ତ)

ତରୁଣୀ ରତନ ତରଳିଲୁ କିଆଁ
ସେ ନାମ ଶୁଣିଲୁ ଯେଣିକି ଗୋ ।
ସେ ମୋ ହୃଦହାର ପ୍ରେମର ପସରା
ମୁହିଁ ତାର ମଥାମଣିଟି ଗୋ । ୧ ।
ବିଜନ ବିପିନେ ଭେଟିଲି ମୁଁ ଦିନେ
ସେ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନୀ ଧନୀଟି ଗୋ ।
ବଳେ ଧରି କାନ୍ତ କଲି ନାଗରହି
କହି ମୋତେ ମୃଦୁ ବାଣୀଟି ଗୋ । ୨ ।
ରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ଝିଅର ତାର ତ
ପ୍ରେମଶୀଳା ସେ ତରୁଣୀଟି ଗୋ ।
କାଞ୍ଚନ ସହର ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ ତାର
କାଞ୍ଚନବାଳା ତା ଭଉଣୀଟି ଗୋ । ୩ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ରତ୍ନାକରପୁରର ରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠା କନ୍ୟା ପ୍ରେମଶୀଳା, ସେ ଗୋଟିଏ ଦସ୍ୟୁ କବଳରେ ପଡ଼ି ବଡ଼ କଷ୍ଟ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରୁଥିଲା । ଦଇବେ ମୁଁ ବିଦେଶ ଆସିବା ପଥରେ ସେ ମୋ ଦୃଷ୍ଟି-ଗୋଚର ହେଲା । ମୁଁ ସେ ସୁନ୍ଦରୀର ଆନ୍ତରିକ ଇଚ୍ଛା ବୁଝିପାରି ଦସ୍ୟୁର ପ୍ରାଣ ବିନାଶ କରନ୍ତେ ସେ ମୋତେ ପତିରୂପେ ବରଣ କଲା । ମୁଁ ସେଥିରେ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କରି ତାକୁ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ନିରାପଦରେ ରହିବାର ସୁବିଧା କରିଦେଇ ମୋ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସିଲି । ବିଧାତା ବିପକ୍ଷକୁ ତୁମ୍ଭ ଚରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଧୃତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପ୍ରତାରଣାରେ ପଡ଼ି ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ଶେଷ ଦଶା ।

କାଞ୍ଚନ—କ'ଣ କହିଲ ନାଗର ! ପ୍ରେମଶୀଳା ଦସ୍ୟୁ କବଳରୁ ମୁକ୍ତହୋଇ ଆପଣଙ୍କ ପଦ-ପଙ୍କଜରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛି । ପ୍ରେମଶୀଳା ତା'ର ଜୀବନ ସାର୍ଥକ କରିଛି । ଏ ଦୁଃଖାକ୍ରାନ୍ତୀ, ପିଶାଚମା ବୃତ୍ତି କରି ନରକ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଦାଣ୍ଡି ହୋଇ ମରୁଛି, ନାଗର ! ଜାଣ ଏ ଅଭାଗିନୀ କିଏ ?

ବିଦ୍ୟାଧର—କିପରି ଜାଣିବି ? ତେବେ ଘଟଣାସ୍ଥଳେ ଯାହା ଦେଖିଲି ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଜୀବନର ମୂଳେଇ ।

କାଞ୍ଚନ—(ପାଦ ଧରି ପକାଇ) କ୍ଷମା କର ପ୍ରଭୁ ! ଏ ଅଭାଗିନୀ ସେହି ପ୍ରେମଶୀଳାର କନିଷ୍ଠା ଭଗିନୀ । ଏ ପାଷାଣ୍ଡୀର ନାମ କାଞ୍ଚନବାଳା । ପିତା ଆମ୍ଭର ଆମ୍ଭ ଦୁଇ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ତୀର୍ଥ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ; ସେଠାରେ ଜଣେ ଦସ୍ୟୁ ଆମ୍ଭ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ପିତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ଚାଲିଗଲା । ସେଠୁ ଆସିବା ପଥରେ ଆମ୍ଭେ ଦୁହେଁ କାତର ହୋଇ ରକ୍ଷାକର ରକ୍ଷାକର ବୋଲି ଡାକନ୍ତେ ଏଠାର ସାଧବ ସେ କି ମୋର ଧର୍ମପିତା—ମୋତେ କେବଳ ଦସ୍ୟୁ ହସ୍ତରୁ ମୁକ୍ତକଲେ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମଶୀଳା ଉଦ୍ଧାର ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ବନ୍ଧୁ ! ଆପଣେ ପ୍ରେମଶୀଳାକୁ ଆପଣଙ୍କ ପଦପଙ୍କଜରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଛନ୍ତି, ଦୟାକରି ଅଭାଗିନୀକୁ ସେ ପଦତଳେ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅନ୍ତୁ, ନଚେତ୍ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଦାସୀ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କରିବ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—(ସ୍ୱଗତ) ପ୍ରେମଶୀଳାର ଓ ଏହାର ରୂପରେ କଥାରେ କିଛି ପ୍ରଭେଦ ଘଟୁନାହିଁ । ତେବେ ପ୍ରେମଶୀଳା ଅତି ସରଳ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ । ଏ ତା'ର ଭଗିନୀ ହୋଇ ଏତେ ଦୂର ପୈଶାଚିକ ନରହତ୍ୟା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଛି, ଏତ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ । ତେବେ ଥରେ ପଚାରେ [ପ୍ରକାଶ୍ୟେ] ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମ୍ଭର କଥା ବିଶ୍ୱାସଜନକ; କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କଥାକୁ ମନରେ ବଡ଼ କିଛି ସନ୍ଦେହ ଆସୁଛି । ସେ ସନ୍ଦେହ ମୋଚନ କରି ପାରିବ କି ?

କାଞ୍ଚନ—ଦାସୀ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବ ନାହିଁ ତ ଆଉ କାହା ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବ, କହନ୍ତୁ ପ୍ରଭୁ !

ବିଦ୍ୟାଧର—ମନରେ କୌଣସି କଷ୍ଟ କରିବ ସେଥି ଯୋଗୁଁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଭୟ ମନେ କରୁଛି ।

କାଞ୍ଚନ—ନା ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ କୌଣସି କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ମୋର ତିଳେମାତ୍ର ଛନ୍ଦ ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରେମଶୀଳାର ଭଗିନୀ ହୋଇ ଏପରି ଜଘନ୍ୟ ନରହତ୍ୟା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଛ କାହିଁକି ?

କାଞ୍ଚନ—ଆପଣ ବିଶ୍ୱାସ ଯାଆନ୍ତୁ ବା ନ ଯାଆନ୍ତୁ ମୁଁ ପ୍ରକୃତ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବ । ଏ ସାଧବର ଡକାୟତି ବୃତ୍ତି । ପଥିକମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରି ଧନ ଉପାର୍ଜନ କରୁଥିଲା; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଆସିଲା ଦିନୁ ସେହି କୁତ୍ସିତ କାର୍ଯ୍ୟଟି ବନ୍ଦ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଲୋକଟି ଧରାହୋଇ ଆସିବ ମୁଁ ମାଗିନ କହି ସାଧବଠାରୁ ମୋ ନିକଟ ନେଇଆସେ ଓ କିପରି ପଥିକଟିକୁ ଧରି ମୋ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଣିବ ସେ କୌଶଳ ମଧ୍ୟ ବତାଇ ଦେଇଛି । ପଥିକଟି ମୋ ନିକଟ ଆସିଲେ ତାକୁ ଏ ନିଭୃତାଗାର ଏ ନିର୍ଜନ ସମୟରେ ବିଦାୟ କରିଦିଏ । ଧନରତ୍ନତକ ସାଧବ ଆଗରୁ ନେଇଥାନ୍ତି, ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କଥା କିଛି ବୁଝେନି । ଏ ଦାସୀର ପ୍ରକୃତି ସେପରି କୁଟିଳା ନୁହେ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ସୁନ୍ଦରି ! ମୋର ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା । ଆଚ୍ଛା କହି ପାରିବ କି ? ତୁମ୍ଭ ପିତାଙ୍କ ଗୃହରେ ସତୀନାରାୟଣଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ କିଛି ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଛି ? ସେହି ଦ୍ରବ୍ୟ ଆଶାରେ ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇଛି ।

କାଞ୍ଚନ—ନାଥ ! ସୁବର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ଛଡ଼ା ଆଉ ଅନ୍ୟ କ'ଣ ମୋର ସ୍ମରଣ ହେଉ ନାହିଁ । ଆପଣ ତା ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ପାଇପାରିବେ ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଆପଣ ନାରାୟଣଙ୍କଠାରେ ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତ ଓ ଆମ୍ଭ ଦୁଇ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ସୁନ୍ଦରି ! ମୁଁ ସେହି ନାରାୟଣଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରେମଶୀଳା ଓ ହିତୈଷୀ ତୁମ୍ଭର ସାକ୍ଷାତ୍ ପାଇଲଣି । ମୋତେ ବୁଦ୍ଧି ଦିଅ, କିପରି ମୁଁ ତା ଅଚିରେଣରେ ପାଇପାରିବି ।

କାଞ୍ଚନ - ଆଗେ ଏ ଦାସୀର ଆନ୍ତରିକ ଆଶା ପୂରଣ କରନ୍ତୁ, ଦାସୀକୁ ପଦ-ପଙ୍କଜରେ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଏ ହତଭାଗାର ସେ ଭାଗ୍ୟ ହେବ ? ତୁମ୍ଭ ଅନୁଗ୍ରହ ।

କାଞ୍ଚନ—ନାଥ ! ଏ ରତ୍ନମାଳାଟି ଆପଣଙ୍କ ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇ ପଦଦାସୀରେ ରହିବି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଯା ଇଚ୍ଛା କର ।

କାଞ୍ଚନ—(ମାଳା ଦେବା ବିଦ୍ୟାର ଚୁମ୍ବନ) ନାଥ ! ଏ ମାଳାଟି ଦୁର୍ଗାପ୍ରଦତ୍ତ, ଯାର ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି, ବିପଦ ଆପଦରେ ସଦ୍ୟ ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରିବ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ରଖି କାଞ୍ଚନ ସହର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ପାରିବି କି ? କାରଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ବୁଲିବା ସେତେ ସୁବିଧାଜନକ ବୋଧ କରୁ ନାହିଁ ।

କାଞ୍ଚନ—ଦାସୀ ଆପଣଙ୍କ କଥାରୁ ବାହାର ନୁହେ; କିନ୍ତୁ ନିର୍ଘାଣ କଲେ ହତାଶ ହେବ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଏ କଥା ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା ଭାବିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କ ନିକଟରେ ଚିର ଋଣୀ, ପ୍ରିୟେ ! ମୋତେ ମେଲାଣି ଦିଅ ।

କାଞ୍ଚନ— ଗୀତ

(ବାଜବୋଲ ବଜା ବାହାଘର—ବୃନ୍ଦେ)

ପ୍ରାଣଧନ ଭୁଲିବ ନାହିଁ ସୁହାଗିନୀ ତବ ପଦଦାସୀକି
ଆଶା ଦେଇ ଯେବେ ନିରାଶ କରିବ
ଅଶ୍ରୁ ଘରେ ସଦା ଯିବ ଭାସିଟି । ପଦ ।
ଥିଲେ ମୋର କିଛି ଦୋଷ
କ୍ଷମା ଦେବଟି ହେ ପ୍ରାଣେଶ,
ଧରୁଛି ଚରଣ ଏହି ମୋର ପଣ
ନ ଆସିଲେ ପ୍ରାଣ ଦେବି ଝାସିଟି । ୧ ।

ନାଥ ! ଯେବେ ଏ ଅଭାଗିନୀକୁ ମନରୁ ଭୁଲି ଯାଆନ୍ତି ତେବେ ଦାସୀ ନିଶ୍ଚୟ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବ, ଆଉ ଆପଣ ତାର ଅନୁତାପ ଭୋଗ କରିବେ ।

ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରିୟେ ! ଭଗବାନ୍ ତା ନ କରନ୍ତୁ । ଏ ଅଭାଗାର ତୁମ୍ଭେମାନେ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ଭରସା, ମୁଁ ଆସୁଛି ।

କାଞ୍ଚନ—ଚାଲନ୍ତୁ, ମୁଁ ପଥ ଦେଖାଇ ଦେବି । କେ ଅଛି ? (ହନ୍ତାପ୍ରବେଶ)

ହନ୍ତା – ମୁଁ ।

କାଞ୍ଚନ—ଯା, ଆଜ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ପିତାଙ୍କୁ କହିବୁ ମୁଁ ଆଦେଶ ନ ଦେବା ଯାଏ ଅନ୍ୟ ପଥିକ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆଣିବେ ନାହିଁ ।

ହନ୍ତା—ଯେ ଆଜ୍ଞା ।

କାଞ୍ଚନ—ଆସନ୍ତୁ ! ରାତ୍ର ଆସି ଶେଷ ହେବାକୁ ହୋଇ ଗଲାଣି । କାଲେ କେହି ଭେଟି ପଡ଼ିପାରେ, ନାରାୟଣଙ୍କୁ ମନରୁ ଭୁଲିବେ ନାହିଁ, ସେ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ହରଣ କରିଦେବେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି, ବଟୁକ, ଶବରୀ)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ! ସେ କେଳାଠାରେ କୌଣସି ଐଶ୍ୱରିକ ଶକ୍ତି ଅଛି ଆମେ ବଡ଼ ଭୁଲ୍ କଲେ । ତା'ଠାରୁ ଆଉ ଦି ଘଣ୍ଟା ଜଲମ ରଖି ପାରିଲୁ ନାହିଁ ।

ବଟୁକ—ଆଜ୍ଞା ଏତିକି ଯଥେଷ୍ଟ, ଆଉ ହବ କ'ଣ, ଆଜ ଦେଖନ୍ତୁ ତ ବିଦ୍ୟାଧର କେଉଁଠି କଅଣ କରୁଛି ?

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆଚ୍ଛା ଦେଖିବା ଜଳ ଆଣ ।

ବଟୁକ—(ଜଳ ପାତ୍ରରେ ମଣି ପକାଇ ଦୁହେଁ ଚାହିଁବା) ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗରେ କଅଣ ଗୋଟାଏ ପରାମର୍ଶ କରୁଛି ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆରେ ଠିକ୍ ତ, ଆଚ୍ଛା ସେ, ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତା' କରୁ, କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ଆଣିଲା ବେଳେ ଟିକିଏ ଜଗିବା ଦର୍କାର ।

ବଟୁକ—ଆଜ୍ଞା ଠିକ୍ ସେଇ୍ତ କଥା । ଦଣ୍ଡ ଗୋଳେଇ-ବାରେ ଆମ୍ଭର ଦରକାର କ'ଣ ? ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଟିକକ ହାତରେ ପଡ଼ଲେ ଗଲ । ମାଛ-ପୋଖରୀଟାକୁ ପାଣି ବୋହୁବ ସେ, ମାଛ ଧରିବା ବେଳକୁ ଆମ୍ଭେ । ଆପଣ କିଛି ଭାବନା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ; ମନକାମନା ନିଶ୍ଚେ ଆମ୍ଭର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯିବ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ନିଶ୍ଚୟ ଆମ ହାତରେ ପଡ଼ିବ ଏହା ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ । ବଟୁକ ! ଦେଖିଲୁଣି ସ୍ୱାଙ୍କୁ ଦିଟା କିଏ ଲଲ-ଗୋଲାଲ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି ।

ବଟୁକ—ହୋସ୍ତ ! ଏତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଟକା ମାଲ ଦିଟା ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆରେ ଗୋଟାଏ ମରଦ ଅଛି କି ?

ବଟୁକ—(ନିରେଖି ଭାବି) ନା, ନା, ଦୁଇଟି ଯାକ ତ ନବ ଛଇଳା ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆରେ ହିଁ ସେ ଶବରୀ ଦୁଇଜଣ ।

ବଟୁକ—ଏ ମାଇକିନିଆ ଠାଣି ତ ବେଶ୍ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଶବରୀ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଭାରି ସୁନ୍ଦରୀ ଅଛନ୍ତି ।

(ଶବରୀଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ଓ ଅଭିବାଦନ)

ଶବରୀ—ଦଣ୍ଡବତ ରଜା ସାଆନ୍ତେ !

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ହଇହେ ତେମେ କୁଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲ ।

ଶବରୀ—ହଁତ, ଏନେ ଯାଇଥିଲୁ କୁଲ ଆଣିବା ଲାଗି ।

ବଟୁକ—ଆଚ୍ଛା ତେମେ ଦି'ଜଣ କ'ଣ ହୁଅ ।

ଶବରୀ—ଆପଣଙ୍କୁ କେମିତି ଦିଶୁଛି ସାଆନ୍ତେ, ଆମର କହିତେ ପାରିବନା ।

ବଟୁକ—(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରତି) ଆଜ୍ଞା ଏ କଅଣ ହୁଅନ୍ତି ? କହି ପାରିବେ ନାହିଁ ?

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆରେ ସେମାନେ ଲଜ୍ଜା କରୁଛନ୍ତି, ବୋଧହୁଏ ଦି' ଯା ହେବେ ପରା ? ହଇଲେ କଅଣ ?

ଶବରୀ—ଆଜ୍ଞା, ଠିକ କହିଲ ସାଆନ୍ତେ ।

ବଟୁକ—ତେମେ ଦୁହେଁ ଦୁଇଯାଆ ହୁଅ ?

ଶବରୀ—ହିଁ ସାଆନ୍ତେ ଆମେ ଦୁଇ ଯା ହଉଁ ।

ବଟୁକ—ତେମେ ସବୁ କ'ଣ କର, ତମର ବ୍ୟବସାୟ କଅଣ ?

ଶବରୀ—ସାଆନ୍ତ ! ଶବରିଆ ମାନେ, ବଜାରେ ନାଠ ବସିକରୁ ଓ ଧୁଡ଼ୁକ ବଜାଇ ବାଉଁଶବାଣୀ ତାମସା କରୁ; କୁଲ ବିକୁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆଚ୍ଛା, କେମିତିଆ କୋଳି ଆଣିଛ ଦେଖାଇଲ ?

କେଳୁଣୀ— ଗୀତ

(ଆଜି ନ ମାର ରସକୁର ବୁଟେ)

ଆସ ନିଅ ପାଚିଲା କୋଳି ଆଣିଛୁ ତୋଳି । ଟୋଷା ।

ବେତ ଭଇଞ୍ଚ କ୍ଷୀର ଜାମୁ କଣ୍ଟାଇ ବର

ଖାଇଲେ ମନ ଯିବ ଭୁଲି । ୧ ।

ଲେମ୍ବୁ ନାରଙ୍ଗ ଟଭା ଦିଶୁଛି କେଡ଼େ ଶୋଭା

ଛାଡ଼ିଲେ ହେଉଥିବ ଝୁରି । ୨ ।

କେନ୍ଦୁ କଇଥ ବେଲ ପିଆଳ ଜାମୁକୋଳି

ଷଡ଼ରସରେ ଅଛି ପୂରି । ୩ ।

ସାଆନ୍ତେ ! ଏଇ ଏଇ ଫଳମାନ ସବୁ ଅଛି ।

ବଟୁକ—ଆମକୁ କିଛି ଦେ ଆମେ ପଇସା ଦବୁ ।

କେଳୁଣୀ—ସାଆନ୍ତେ ! ଆଗେ ବନ୍ଦନ କର, ଆମେ ପଇସା ପସରାରେ ନ ପକେଇ କୁଲ ଦବୁ ନାହିଁ ।

ବଟୁକ—ଆଚ୍ଛା, ତେମେ ମାଇକିନିଆ ଦି'ଟା, ଆମେ ଯେବେ କୋଳି ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ଭଲ ତେମେ କଅଣ କରିବ ?

କେଳୁଣୀ—ସାଆନ୍ତ ! ଆପଣଙ୍କ ପରି କେତେ ଅଣ୍ଡିରଙ୍କୁ ଦେଖି ଆସିଲୁଣି, ଖାଲି ମାଗଣା ପଡ଼ୁଛି ଛଡ଼େଇ ନବ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ! ତାଙ୍କୁ କିଛି ଦେଇ କୋଳି ଆଣ । (ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲୁ ସେ ବାହା ହୋଇଛନ୍ତି ?)

ବଟୁକ—ହଇଲେ ! ତେମେ ବାହା ହୋଇଛ ?

କେଳୁଣୀ—ହିଁ ସାଆନ୍ତେ ! ଆମେ ବାହା ହୋଇଛୁ; ଆମର ଗେରସ୍ତ ଅଛି ।

ବଟୁକ—ଆମକୁ ବାହା ହବ ନାହିଁ ।

କେଳୁଣୀ—(ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି) ସଙ୍ଗାତ ! ଏ ସାଆନ୍ତ ଭାରି ଭାରି କଥା କହୁଛି । ହେ ସାଆନ୍ତ ! ଆମେ ଯିନା ଚ୍ଛୋଟ ଲୋକ, ଆପଣଙ୍କଠାରୁ ଛୋଟଜାତ; କିନ୍ତୁ

ଆମର ମିଜାଜ ଯେମିତିକିଆ ଟେଷ୍ଟ ବୁଝେ । ଦେଖିବୁ କେମିତି ଆମକୁ ବାଧା ଦବୁ (ଧୂଳିମୁଠା ପକାଇ ଦେଇ) ବସି ଏଇଠି ହସୁଥା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ପାଇକ ହସି ହସି ଥୋବରା)

ବଟୁକ—ଆରେ ଏ ଗୁଡ଼ାକଙ୍କ ଠେଇଁ ଏମିତିକିଆ ଯନ୍ତ୍ର ଅଛି ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଜଙ୍ଗଲି ଲୋକମାନଙ୍କଠାରେ ଅନେକ ହିକମତ ଥାଏ, ତୁ ହଗାଡ଼ି ଦେଲୁ, ତାଙ୍କୁ ମାଗିଥିଲେ କିଛି ହିକମତ ମିଳିଥାନ୍ତା ।

ବଟୁକ—ମୁଁ କ'ଣ ଜାଣେ କି ? ତାଙ୍କ ରୂପ ତାଙ୍କ ରଙ୍ଗଢଙ୍ଗ ଦେଖି ମୋ ମନ କ'ଣ ହୋଇଗଲା । ଚାଲନ୍ତୁ ଏଠାରୁ ପଳାଇବା କାଳେ ପୁଣି କିଏ ଆସିବ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଚାଲେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର, ସତ୍ୟନାରାୟଣ)

ବିଦ୍ୟାଧର—ଏ ଡକାୟତଗୁଡ଼ାକଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ି ନିଶ୍ଚେ ପ୍ରାଣ ଯାଇଥାନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମଶୀଳା ! ତୋହରି ନାମ ସ୍ମରଣ କଲାକ୍ଷଣି ରକ୍ଷା ପାଇଲି ଓ ତୋର ପୋଟଳା କାଢ଼ିନେବାକୁ ପହିଲୁସେ ପାଇଲି, ଯାହା ହେଉ ଭଲରେ ଭଲରେ ଗୋଟାଏ ଘାଟିରୁ ତରିଗଲି; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସିଥିଲି ସେ କଥା ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ନାହିଁ । କଅଣ କରିବି ମୁଁ କାହିଁକି ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ଆସିଲି । ଭଗବନ୍ ! ମୋର ଆସିବା କଥା କ'ଣ ବୃଥା ହୋଇଯିବ । ମୋ ପିତାଙ୍କୁ କାରାମୁକ୍ତ କରି ପାରିବି ନାହିଁ ? ଏ ଜଙ୍ଗଲଟାକୁ ଦେଖି ମୋର ଅକଲ ଗୁମ ହେଲାଣି । ଦୀନବନ୍ଧୁ ! ମୋତେ ଉପାୟ ଦିଅ ; (ଆଣ୍ଠୁମାଡ଼ି ବସି)

ଗୀତ

କଲ୍ୟାଣ ଝଟ୍ରେ—ଭୂପେ

ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦୀନ- ଜନର ଏ ଡାକ
ଶୁଣିବ ନାହିଁକି କର୍ଣ୍ଣେ,
ବିଜନ ବିପିନେ ଗଡ଼ି ମୁଁ ମରୁଛି
ସାହା ନାହିଁ କେହି ଜଣେ ।
ହେ ହରି !
କିଆଁ ନ ଶୁଣ ମୋର ଗୁହାରି ।
ନିଶ୍ଚେ ତବ କୃପା ଗଲା ସରି । ୧ ।
ଅଗାଧ ଜଳରେ ଗଜ ଡାକ ଦେଲା
ତା ଡାକ ଶୁଣିଲ ହେଳେ,
ଚକ୍ର ପେଶି ନକ୍ର ମୁଣ୍ଡକୁ କାଟିଲ
ବକ୍ର କିଆଁ ମୋର ଭୁଲେ ।
ହେ ହରି !
ବନେ ମୃଗୁଣୀ ଡାକିଲା ପରି,
ହେଜ ମୋ ଆରତ ବଂଶୀଧାରୀ । ୨ ।
କୁରୁ ସଭାତଳେ ପାଞ୍ଚାଳୀ ଆକୁଳେ
ଡାକ ଥିଲାବେଳେ ତୁମ୍ଭେ,
କୋଟି-ବସ୍ତ୍ର ଦେଇ ଲଜ୍ଜା ନିବାରିଲ
ଖ୍ୟାତି ରଖିଲ ଭବେ,
ହେ ହରି !
ଆଜ ଏ ବିପଦୁ କର ପାର,
ଦେଖାଦିଅ ଶଙ୍ଖ-ଚକ୍ରଧାରୀ । ୩ ।

ହେ ଦୀନବନ୍ଧୁ ! ହେ ଅନାଥର ନାଥ ! ହେ ଲଜ୍ଜାନିବାରଣ ! ଯଦି ମୋତେ ଦେଖା ନ ଦିଅ ତେବେ ଏଇଠାରେ ଜୀବନ ହରାଇ ଦେବି ।

(ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ)

ସତ୍ୟନାରାୟଣ—(ବଂଶୀ ପ୍ରଦାନ କରି) ବତ୍ସ ! ଅକ୍ଳେଶରେ ତୋର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ଯାଅ, ଏହି ଅନତିଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଗ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେବ, ସେହି ଦୁର୍ଗ ନିକଟରେ ଏହି ବଂଶୀଟି ବଜାଇବ, ଏହି ବଂଶୀର ମୋହନ ଶକ୍ତି ଅଛି, ସେଠାକାର ଲୋକେ ଶୁଣିଲାମାତ୍ରେ ଅଚେତ ହୋଇଯିବେ ଓ ଗଡ଼-ଦ୍ୱାରଟି ଆପେ ଖୋଲିଯିବ, ତୁମ୍ଭେ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଖଣ୍ଡ ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଅସ୍ତ୍ରାନ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ନେଇ ଆସିବ ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । (ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ)

ସାଧୁ—ଏଁ, କଏ ମୋତେ ଏ ବଂଶୀଟି ଦେଇ କୁଆଡ଼େ ଲୁଚୁଁ ଲୁଚୁଁ ଉଭେଇ ଗଲେ, ସେ କେଉଁ ଦେବତା ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଚହ୍ନି ପାରିଲି ନାହିଁ, ତାଙ୍କ ନାମ ପଚାରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ଆଜି ମୋର ପଦେଅଧେ ଦୁଃଖ କହି ପାରିଲି ନାହିଁ ।

ନେପଥ୍ୟେ - ବତ୍ସ ! ତୁ ଯାହାର ପୂଜାଲାଗି କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ପାଇଁ ଯାଉଛୁ ମୁଁ ସେହି ଦେବତା । ମୋର ନାମ ସତ୍ୟନାରାୟଣ । ମନରେ ଅନ୍ୟ କିଛି ଭାବନା କରନା, ସେ ବଂଶୀ ତୋର ସମସ୍ତ ମନର ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦେବ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଆହା,କି ସୁନ୍ଦର ବଂଶୀଖଣ୍ଡ । ଏତେ ଦିନେ ଏ ଅଭାଗା ଦୁଃଖ ଭଗବାନ୍ ଶୁଣିଛନ୍ତି । ଯାଇ ଦେଖେ ଦୁର୍ଗ ଆଉ କେତେ ବାଟରେ ପଡ଼ିବ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ, ଡମ୍ବରୁପାଣି, କଣ୍ଡୁରି ହୋତା)

ଡମ୍ବରୁ—ହଇ ହୋ ହୋତାଏ, ଆମ୍ଭେ ପରା କହିଥିଲୁ ରାଜାଙ୍କ ବିଜେହେବା ସମୟ ହୋଇଗଲଣି, ତୁମ୍ଭେ ଆଗରୁ ଯାଇ କାଣ୍ଡ ଅସ୍ଥାନ ସଜାଇଦେଇ ସଙ୍କଳ୍ପ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇ ଥିବ । ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଡକେଇଲ କିଆଁ, ଆମ୍ଭେ ତ ସବୁ କରିବୁ ତୁମ୍ଭେ କଅଣ ସିରିଣୀ ବାନ୍ଧିବା ଲାଗି ଆସିଛ ?

କଣ୍ଡୁରି—ପାଣିଏ ! ଏମିତି କଥା କହୁଛ କିଆଁ ହେ, ତୁମ୍ଭେ ନ ଆସିବାର ଥିଲେ ଆମ୍ଭେ କ'ଣ କ,ବ,ତ କରି କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଲାଇ ନଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲା, ପାଠ ଶାଠ ପଢ଼ିନାହିଁ ବୋଲି କଅଣ "ଓଁ ସ୍ୱସ୍ତି ସ୍ୱସ୍ତି" ସବ ମଙ୍ଗଳ ମାଙ୍ଗଲ୍ୟଂ, ଅତରା ଗଙ୍ଗା ସ୍ୱାହା ଶିଖି ନାହୁଁ । ଆମ୍ଭେ ଜାଣୁ ପାଣିଏ ପୁରୁଣା ଲୋକ ପୁରାଣ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଖୁବ୍ ଅବଗାହି ତାଙ୍କ-ହାରା ପୂଜାଟା ହେଲେ ଭଲ ହେବ । ଏଣୁକରି ଆମ୍ଭେ ସିନା ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଗଲୁ ।

ଡମ୍ବରୁ—ହୋତାଏ ! ତୁମ୍ଭେ ଗୋଟାଏ ଖାଲି ଖାଇବା ପେଟୁ; ଆଉ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ନୁହ ।

କଣ୍ଡୁରି—କାହିଁକି ପାଠ ଶାଠ ନ ଆସେ ବୋଲି କଅଣ କଦଳୀ ଚକଟା, ସିରିଣୀ ତିଆରି କରି ଆସେ ନାହିଁ ନା ଚୂଡ଼ାଘସା କରି ଆସେ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ତ ଜାଣିକରି ଟିକିଏ ମୂର୍ଖ ଦୋଷ ଅଛି ବୋଲି ତ ଆମ୍ଭେ ବିଭା, ଶ୍ରାଦ୍ଧ, ମଉଳା ଏମାନଙ୍କୁ ଯାଉ ନାହିଁ କେବଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ ଚୂଡ଼ାଦହି ବିକଟକୁ ଯେଜମାନ ଘଟି ପଡ଼ିଲେପାଇଁ ।

ଡମ୍ବରୁ—ଦେଖ ହୋତାଏ ଆମ୍ଭ ଯୋଗେ ତୁମ୍ଭେ ଚଳିଯାଉଛ ଏଥର ଆମ୍ଭେ ଆମ୍ଭ ପ୍ରାପ୍ୟରୁ ତୁମକୁ ଆଠପଣ କଦମଳି ଦବୁ ନାହିଁ ।

କଣ୍ଡୁରି—ହଉ ହେଲା, ଆମ୍ଭର ଆଠପଣ କଦମଳି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏ ଯେଉଁ କଦଳୀ ପଣେକ ଗଣେଶ ଭୋଗପାଇଁ ଛଡ଼ା ହୋଇଛି ସେ ସମୁଦାୟ ଆମ୍ଭର ଏଇ ଯଥେଷ୍ଟ !

ଡମ୍ବରୁ—ଜାଣିଲ ତ ସିଆଣୀ, ହେଇଟି ମହାରାଜ ଆସିଲେଣି ।

(ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ପ୍ରବେଶି ପୂଜାସ୍ଥାନେ ନମସ୍କାର କରିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚନ୍ଦନ ମାଲ୍ୟ ଦେବା)

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—ନାରାୟଣ ! ଏତେଦିନ ପୂଜିଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ; କିନ୍ତୁ କନ୍ୟାଦ୍ୱୟେ ନ ପାଇଲି ଦେଖା । ନାହିଁ ଜାୟା, ନାହିଁ ସୁତ, ନାହିଁ ସହୋଦର । କାହାକୁ ମୁଁ ସମର୍ପି ଏ ରାଜ୍ୟ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଯିବି ବନ୍ୟାଶ୍ରମେ । ଥାନ୍ତେ ଯେବେ କନ୍ୟାଦ୍ୱୟ, ବିଭା ଦେଇ ତାଙ୍କୁ, ଦେଇଥାନ୍ତି ରାଜ୍ୟଭାର ବେନି ଜାମାତାଙ୍କୁ; କିନ୍ତୁ ନ ହେଲା ସେ କଥା । ନ ପୂରିଲା ମନର ବାସନା, ନାନାସ୍ଥାନେ ନାନାଦେଶ ପଠାଇଲି ଚର. କିନ୍ତୁ କେହି ଜଣେ ନ କହିଲା କନ୍ୟାଙ୍କ ସମ୍ବାଦ । ଜଣେ କେହି ନ ଫେରିଲେ ଅବଧି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ନାରାୟଣ ! ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ କରିଥିଲେ ମୋତେ, ଯଦି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାସ୍ଥାନେ କରିବୁ ମୋ ପୂଜା, ଅଚିରେ ଭେଟିବୁ ତୋ କନ୍ୟାରତ୍ନ ଦୁଇ । କାହିଁ ନ ହେଲା ତ ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେ ଦିନୁ ବାରାଣସୀ କ୍ଷେତେ କନ୍ୟାଦ୍ୱୟେ ଦୁଷ୍ଟ ଦସ୍ୟୁ ହରିନେଲେ ବଳେ, ସେଦିନୁ ଶାଖାସ୍ଥାନ

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଳା ପଡ଼ିଛି ଧନ୍ଦରେ । ନାହିଁ କେହି ସହାୟ ଭରସା । ପ୍ରଭୁ ! ଏଡ଼କ ନିଷ୍ଠୁର, ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ନାମ କିମ୍ପା ବହିଛ ଜଗତରେ ?

(ଶୂନ୍ୟବାଣୀ) ସୁଜନ୍ ! ତେଜ ଶଙ୍କା ଚିନ୍ତା, ନ କର ବୃଥା ଭାବନା, ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ଅଚିରମେ, ମନସ୍କାମ ତୋର ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—(ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି) କିଏ କହିଲ କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ! ସତେ ସତେ, କନ୍ୟାହରଙ୍କୁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବି । ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣେ ! ବିଧିମତେ ଷୋଡ଼ଶୋପଚାରେ କର ପୂଜା ନାରାୟଣଙ୍କର, ଦେଇ ଚିତ୍ତ ଆଖଣ୍ଡଳ, ନ ଘଟେ ଯେପରି ଚିତ୍ତ ବିଳେମାତ୍ର ହେଳା ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ – ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂଜାରେ କିଛି ମାତ୍ର ତ୍ରୁଟି କରିବୁ ନାହିଁ । ଆଜ ଦେଖନ୍ତୁ କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ କପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଖାଯାଉଛି । ବୋଧହୁଏ ଆପଣ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ବର ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ; ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂଜାଶେଷ ହେଲାଣି ପ୍ରସାଦ ସେବା କରନ୍ତୁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ – ହଉ । (ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରସାଦ ସେବା)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର, ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି, ବଟୁକ, ପଙ୍କାର ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ଓ ପ୍ରହରୀ ଦଳ)

ବିଦ୍ୟାଧର—ଆଜ ନାରାୟଣଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ହୃଦୟରେ ଆଶାଦୀପ ଜାଗରିତ ହୋଇଛି, ମନରେ ଅସୀମ ଆନନ୍ଦ ଉପୁଜୁଛି । ମୁଁ ବୃଥା ଏଣେ ତେଣେ ଭ୍ରମୁଥିଲି ଯଦି ଆଗରୁ ସେହି ନାରାୟଣଙ୍କର ଶରଣାପନ୍ନ ହୋଇଥାନ୍ତି ତେବେ ଅକ୍ଲେଶରେ ମନର ଅଭିଳାଷ ମେଣ୍ଟି ଯାଇଥାନ୍ତା । ଯଦି ଆଜ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାନ୍ତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସ୍ଥାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ତେବେ କାହାକୁ କିଛି ନ କହି, କାହାକୁ ଦେଖା ନ ଦେଇ ସ୍ୱଦେଶକୁ ଚାଲିବି । ବାଟରେ ପ୍ରେମଶୀଳା ଅପେକ୍ଷା କରୁଛି, ଯଦି ଭକ୍ତ ଜନଟି ପ୍ରତି ସେମାନେ ଲୋଭକର ମୋଠାରୁ ନେଇ ମୋତେ ପୁନଶ୍ଚ ନ ଫେରାନ୍ତି ମୋର ଆସିବା ବୃଥା ହେବ ସିନା, ନା ସେମାନେ ମାୟାବିନୀ, ବିଶେଷତଃ ଦସ୍ୟୁ ଅଧୀନରେ କାଳାତିପାତ କଲେଣି । ତାଙ୍କ ମତି କେବେ ସରଳ ନୁହେ । ନା, ସେମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ପଥରେ ଆଉଥରେ ପଡ଼ିଲେ ଉଦ୍ଧାର ହେବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଓଃ ହଠାତ୍ ମଥାଟା ଭ୍ରମିଗଲା କାହିଁକି ? (ମଥାରେ ହାତଦେଇ ବସିଯିବା) ବୋଧହୁଏ ବୁଲି ବୁଲି ମସ୍ତିଷ୍କଟା ଗରମ ହୋଇଗଲାଣି । ଟିକିଏ ଏହି ପୁଷ୍କରିଣୀ ନିକଟରେ ଆରାମ ନିଏ । (ଶୟନ)

(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଓ ବଟୁକ ପ୍ରବେଶ)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି – ବଟୁକ ! ମଣି ସାହାଯ୍ୟରେ ଠିକ୍ ସ୍ଥାନଟା ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ଆଉ, ଜଣେ କେହି ଦେବ-ପୁରୁଷ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡେ ବଂଶୀ ବଢ଼ାଇଦେଇ ଯେତେ ଯାହା କାରଣଗୁଡ଼ିକ କହିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ତ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଲାପରି ବୋଧହେଲା । ତେବେ କାହିଁ; ସେ ଗଲା କୁଆଡ଼େ ? ଯଦି ଏ ଘଟଣା ସତ୍ୟ ନ ଘଟେ ସେ ମଣିଦ୍ୱାରା ଆମର କି କାର୍ଯ୍ୟ ? ନିଶ୍ଚୟ ବେଳା ଅର୍ଥ ଲୋଭରେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଭଣ୍ଡାଇ ଦେଲା ବୋଲି ଜଣାପଡ଼ିବ ।

ବଟୁକ—ନା, ଆଜି କେବେ ମଣିଙ୍କର ଗୁଣ ଭଣ୍ଡା ହେବ ନାହିଁ, ଆପଣ ସନ୍ଧାନ କରନ୍ତୁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି - ହଉ ଦେଖ (ଚାରିଆଡ଼େ ଚାହିଁବା)

ବଟୁକ—(ଇଙ୍ଗିତରେ) ଇ-ହେଇଟି

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଠିକ୍ ଠିକ୍ ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ (ଆସ୍ତେ ନିକଟକୁ ଯାଇ)

ବଟୁକ—(ଚୁପ୍‌କରି ଇଙ୍ଗିତେ) ଗଡ ଢ଼'ଣ କଲେ ବିଅନ୍ତୁ ଶୁଙ୍ଘାଇ ଦେବା ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—(ପକେଟରୁ ଗଡ କାଢ଼ି) ନେ

ବଟୁକ । (ଗଡ ଶୁଙ୍ଘାଇବା ଓ ବଂଶୀଟି ହସ୍ତରୁ ନେଇ ଆସିବା)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଦେଖେ, ଦେଖେ, [ବଂଶୀନେଇ] ବାଃ, ବାଃ

[ବଂଶୀଧରି ଉଭୟଙ୍କର ନୃତ୍ୟ]

ଗୀତ

[ଆହାରେ ମଜା, ବାହାରେ ମଜା—ବୁରଲ୍ଲେ]

କି ମଜାରେ ଆଜ ହେଲେ ରାଜାରେ
ବାଃ ମଜାରେ ଥରେ ବଂଶୀ ବଜାରେ (ନୃତ୍ୟ)

ବଟୁକ ! ଆଉ ଭାବନା କ'ଣ, ଜନଷଟି ପାଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା ଚାଲ, ଏ ବଦମାସ୍ ଏଇଠାରେ ପଡ଼ିଥାଉ ।

ବଟୁକ—ଚାଲନ୍ତୁ, ସେ ଏବେ ଉଠୁଛି ନା ପୁଟୁଛି ।
[ସାଧୁକୁ ଗଡ଼ାଇବା]

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆ ଚାଲଆ ସେମିତି ହଲାହଲି କରନା, ଆମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯିବା ।

ବଟୁକ—ଚାଲନ୍ତୁ ଆଉ ଡେରି ଅଛି ।
(ବେଗ ବେଗ ହୋଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଫକୀରବେଶେ ସ୍ୱୟଂ ନାରାୟଣ)

ବିଦ୍ୟାଧର ! ତୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମହତ୍ ଯଶ ତୋର ଭାଗ୍ୟରେ, ମାତ୍ର ତୁ ନିଜର ବୁଦ୍ଧିଦୋଷେ ମୋର ପ୍ରଦତ୍ତ ବଂଶୀଟି ହରାଇ ବସିଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ୱୈର ଚଣ୍ଡାଳଠାରୁ ତୋର ଦଶା ବଳି ପଡ଼ିବ । ତୁ ବିଶ୍ୱାସ-ଘାତକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛୁ । ମୋର ଭକ୍ତର କନ୍ୟା କାଞ୍ଚନବାଳା ଓ ପ୍ରେମଶୀଳାଙ୍କୁ ମନରୁ ପାସୋରି ଦେଇଛୁ । ଆଉ ବାରମ୍ବାର ମନରେ ଗର୍ବ ପ୍ରକାଶ କରିଛୁ । ବିଦ୍ୟାଧର ! ମୁଁ ସବୁ ସହ୍ୟ କରିପାରେ ମାତ୍ର ଭକ୍ତର ନିନ୍ଦା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ, ତଥାପି ଭକ୍ତର କନ୍ୟା ଦ୍ୱୟ ତୋର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ଥିବାରୁ ଯିବା ତୋ ପ୍ରତି ଦୟା । ସେ ଯାହା ହେଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତୋ'କଲ କର୍ମର ଫଳ ଭୁଞ୍ଜ । ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁ ତୋର ନିଜର ଦୋଷ ନିଜେ ନ ଜାଣିପାରିବୁ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ତୋ ବିପକ୍ଷ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

[କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ଘେନ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଓ ବଟୁକ ହର୍ଷମନେ ପ୍ରବେଶ]

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ! ଏ ବଂଶୀ ଖଣ୍ଡିକର ଏତେ ଗୁଣ । କ୍ଷଣକ ମାତ୍ରେ କ'ଣ ଦେଖାଇ ଦେଲା, ଏଥର କନାର ବନ୍ଦା ।

ବଟୁକ—ଆଜ୍ଞା, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଯାହା ଅଛି ତା କିଏ ଭଗ୍ନ କରିବ । ଆଜ୍ଞା, ଦେଖନ୍ତୁ ତ ବିପରି ଏକା ଗଞ୍ଜିକେ ପଡ଼ି ରହିଛି, ଏତେବେଳ ସୁଦ୍ଧା ଚେତ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ମୂର୍ଖ ସେଇଠି ପଡ଼ିଥାଉ, ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ନେବାର କିଛି ଚିହ୍ନ ଏହା ନିକଟରେ ପକାଇ ଦେଇଯିବା ଦରକାର ।

ବଟୁକ—ବେଶ୍ କଥା କହିଲ ଆଜ୍ଞା, ଏ ଫୁଲରୁ ଦୁଇ ଚାରି ହାର ଏଠି ପଡ଼ିଥାଉ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆମ୍ଭର ଏ ସ୍ଥାନରେ ରହିବା କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଚାଲ ଶୀଘ୍ର ପଳାଇବା, କଥାରେ ଅଛି ଜସ୍ୱ ସ୍ଥାନରେ ଦଣ୍ଡେ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ।

ବଟୁକ—ଚାଲନ୍ତୁ, କେତେବେଳେ କେଉଁ କଥା (ସାଧୁ ପ୍ରତି] ପିଲଟା କେଡ଼େ ଚଲାକ ରେ, କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ପାଇଁ ବାହାରି ପଡ଼ିଥିଲୁ, ଯା, ଯା, ଏଥର ଯା ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆରେ ଓସ୍ତାଦଙ୍କ ଘର-ବାଟଦେଇ ଚାଲ, ତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

[ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ଚୋଡ଼ ଦୃଶ୍ୟ

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—ଆରେ ନିର୍ବୋଧ ପ୍ରହରୀଗଣେ ! ଦେଖ ବେଗେ କାହିଁ ଗଲା ଚୋର ।

୧ମ ପ୍ରହରୀ—ଆଜ୍ଞା, ଏହିବାଟେ ଗଲାପରି ଜଣାଯାଉଛି । ହେଇଟି ଦେଖନ୍ତୁ ଦୁଇ ତିନି ଜଣଙ୍କର ପାଦଚିହ୍ନ ଏହି ବାଲିରେ ପଡ଼ିଛି ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—ପଦଚିହ୍ନରୁ କ'ଣ ମିଳିବ, ଆସାମୀ କୁଆଡ଼େ ଗଲା ସନ୍ଧାନ କର ।

୨ୟ ପ୍ରହରୀ - ମହାରାଜ ! ହେଇ, ହେଇ, ମୂର୍ଖ ଏଇଠି ଶୋଇ ଯାଇଛି । କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ କେଉଁଠାରେ ଲୁଚାଇ ଦେଇଛି । କାଣ୍ଡ ଆଣିବାର ସଙ୍କେତ ସବୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ନିକଟରେ ଦେଖାଯାଉଛି ।

୧ମ—ପ୍ରକୃତ ସତ, ଏଇ ମୂର୍ଖ ଆଣିଛି ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—ବୃଦ୍ଧ ତ ଡାକାକୁ, ମୂର୍ଖକୁ ଶୀଘ୍ର ବନ୍ଧ କର ।

୧ମ—(ହାତ ଧକ୍କା ମାରି ଉଠାଇବା)

ବିଦ୍ୟାଧର — ଏ କ'ଣ ? ତୁମ୍ଭେ କଏ ? କାହିଁକି ମୋତେ ବନ୍ଧନ କରୁଛ ? ମୋ ବଂଶୀଖଣ୍ଡିକ କ'ଣ କଲ ?

୨ୟ — ଛିକେ ରହ ବଂଶୀ ଦଉଛୁ, କହ କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ କେଉଁଠି ରଖିଛୁ ।

୧ମ — ବଡା, କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ କାହିଁ ?

ବିଦ୍ୟାଧର — କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା, କି କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ମୁଁ ଜାଣେନା କାହିଁକି ମୋତେ ଏପରି କରୁଛ ।

୨ୟ - ଜାଣୁ ନାହିଁ, ଆ, ଆ, ବଳେ ଜାଣିପିବୁ ଯେ ।

ବିଦ୍ୟାଧର — କାହିଁକି ଏପରି ଟଣା ଓଟରା କରୁଛ ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ଯିବି ନାହିଁ ।

(ଘୁଞ୍ଚିଦେବାରୁ ଉଭୟେ ପଡ଼ିଗଲେ)

ଉଭୟେ — ମହାରାଜ ! ପଳାଇଲା, ପଳାଇଲା, ଏଇ ନଷ୍ଟେ ଚୋର ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ — କଏରେ ମୂର୍ଖ, କି ସାହସେ କଲୁ ଏଡ଼େ କର୍ମ ନ ଜାଣି ମୂଷିକ ଭୂଷା ମାର୍ଜାର ସଙ୍ଗରେ ଦେଖା-ଉଛୁ ବାହାଦୁର । ଏଡ଼େ ତୋ କ୍ଷମତା, କହ ମୂର୍ଖ କାଣ୍ଡ ସ୍ଥାନ ହେଲୁ ତୁ କିଆଁ ?

ବିଦ୍ୟାଧର — ନା ପ୍ରଭୁ ! ନ ଜାଣେ ମୁଁ କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ-କଥା, ବୃଥା କମ୍ପା ସଜାଦଅ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପ୍ରାଣୀରେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ -- ଗୀତ

(ଆରେରେ ମେଣ୍ଢା ଖେଚଡ଼ — ତୃତେ)

ଆରେରେ ପାଷାଣ କଲୁ କେଡ଼େ କାଣ୍ଡ
ମୁଣ୍ଡା ଖଣ୍ଡେ ଚୋର ଏଡ଼େ ଗୁଣ୍ଡ ।
ମୋ କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ହରିଲୁ ଅଜ୍ଞାନ
କରିଲୁ ମୁଣ୍ଡକୁ ମୁଣ୍ଡମଣ୍ଡ । ପଦ ।
ଧୂର୍ତ୍ତପଣ ତୋର ଛଡ଼ାଇବି ଆଜ
ପୂର୍ବିକାଳ ପଢ଼ିଛୁ ତୁ ମୂର୍ଖ ପାଜ
ଲଜ୍ଜିତ ତୋ ଆସ୍ୟ କର୍ବର ତୁ ଦୁଷ୍ଟ
ଖଣ୍ଡେ ଛିନ୍ନ କଲୁ ମୋର ଜଣ୍ଡ । ୧ ।
ଦଣ୍ଡ ଆସି ଡାକ ତୋ ଷଣ୍ଢା କାଟିବ
ଦଣ୍ଡାରେ ତୋ ମୁଣ୍ଡ ଆଜ ଗଡ଼ାଇବ
ଦଣ୍ଡଧର ପାଞ୍ଚି ଚୋଟ୍ଟଇଲାଣି ଆଜ
ପାଜ ଚୋର ହେଲୁ ମନ୍ଦମଣ୍ଡ । ୨ ।

ଦୂତଗଣେ ! ମୂର୍ଖକୁ ବନ୍ଧନକରି ନିଅ । କାଲି ଶ୍ମଶାନରେ ଶୂଳରେ ବସାଇବ, ଆଉ ପଥରେ ଯଦି ମୋର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଓ ଆସ୍ଥାନ ଦେଇଦଏ, ତେବେ ଅନ୍ୟ ବିଚାର କରିବ ।

୧ମ — କହ ମୂର୍ଖ ! କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ କେଉଁଠି ରଖିଛୁ ?

ବିଦ୍ୟାଧର — ମହାରାଜ ! ମୁଁ ଦୋଷୀ ନୁହେ, କାହିଁକି ମୋ ପ୍ରତି ଏପରି ଆଦେଶ ହେଉଛି, ମୁଁ ଏଣ୍ଠା-ଠାରେ ଶୋଇଥିଲି, କେଭେ ଆପଣଙ୍କ ଉଆସ ଆଡ଼କୁ ଯାଇ ନାହିଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ — ଚୁପ୍ କର ମୂର୍ଖ ! ତୋ କଥା କିଛି ଶୁଣିବି ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର - ମହାରାଜ ! ଅନ୍ୟାୟ ଅବିଚାର ହେଉଛି, ମୁଁ କେଭେ ଦୋଷୀ ନୁହେଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ — ତୁ ପାଷାଣ୍ଡ ନିଶ୍ଚୟ ଦୋଷୀ । ପ୍ରହରୀ ! ଦେଖୁଛ କଅଣ ଶୀଘ୍ର ଏ ପାଷାଣ୍ଡକୁ ନେଇ ଆଜ କାରାଗୃହରେ ରଖ, କାଲି ପ୍ରଭାତରୁ ଶ୍ମଶାନରେ ଶୂଳରେ ଚଢ଼ାଇବ ।

୧ମ — ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ ? (ବନ୍ଧନକରି ନେବା)

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି, ବଟୁକ ଓ କେଳା)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି — ବଟୁକ ! ସ୍ୱାମୀଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭର ମହୋପକାର ସାଧିତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ନିଜଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନେଇ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ମୂଲାକାତ କରାଇବା, ଏ ଆମ୍ଭର ପରମ ବାଞ୍ଛା ।

ବଟୁକ — ବେଶ୍ କଥା, ଓସ୍ତାଦଜି ! ଗୁଲନ୍ତୁ ଆମ୍ଭ ସାଙ୍ଗରେ ଯିବ । ତୁମ୍ଭ ଉପକାରରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବଡ଼ ପ୍ରୀତି ଲାଭ କରିଛୁ । ଆଉ ଆମ୍ଭ ରାଜା ତୁମ୍ଭର ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧିର ପରିଚୟ ପାଇଲେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି କୌଣସି ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେବେ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଓସ୍ତାଦଜୀ ! ରାଜା ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି କୌଣସି ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ ନ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ଆମ୍ଭର ପ୍ରାପ୍ୟରୁ ଅଧିକ ଦେଇ ସୁଖି କରାଇବୁ ।

କେଳା—ବୁଲନ୍ତୁ ସାଆନ୍ତେ, ଏ କେଳା ଖୁବ୍ ବଡ଼ ବଡ଼ ରାଜା ସାହେବମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ତୁକମତ ଦେଇଛି । ତୁମ୍ଭ ରାଜାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କିଛି ଇଲମ ଦେବା । ରାଜା କ'ଣ ଚିହ୍ନିବେ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ମୁଁ ଯାଉଛି ରାଜାଙ୍କୁ ଆଗେ ଖବର କରିବି, ତୁମ୍ଭେ ପଛରେ କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ନେଇ ପହଞ୍ଚିବ ।

ବଟୁକ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ରାଜା, ପ୍ରହରୀ, ବିଦ୍ୟାଧର, ହନ୍ତା, କାଞ୍ଚନବାଳା, ପ୍ରେମଶୀଳା]

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—(ସାଧୁ ପ୍ରତି) ରେ ପାଷାଣ୍ଡ ! ଏହି ତୋର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ, କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ କେଉଁଠାରେ ରଖିଛୁ ପ୍ରକାଶ କର, ନିଶ୍ଚୟ ତୋତେ କୌଣସି ଦଣ୍ଡ ନ ଦେଇ ମୁକ୍ତ ଦେବ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ନା ମହାରାଜ ! ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—ଦେଖୁଛୁ କ'ଣ ଘାତୁକ, ଶୀଘ୍ର ତୋର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କର ।

ଘାତୁକ—ମହାରାଜ ପ୍ରସ୍ତୁତ (ଶୂଳ କାଠକୁ ନେବା ସମୟେ) ମୂର୍ଖ ଚୋର ଇଷ୍ଟ ସ୍ମରଣ କର ।

ବିଦ୍ୟାଧର— ଗୀତ

(ଦୟାମୟ ହେ ହେଲ କି—ବୃତ୍ତେ)

ଦୟାମୟ ହେ !
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହେଲ କାହିଁକି ?
କଲି କି ଅଜ୍ଞାନେ ଦୋଷ
କହିଲ ମୋଠାରେ ଶେଷ
ନିଶ୍ଚେ ଦାସ ହେଲ ନାଶ
ଦେଖାଦେବ ନାହିଁ କି । ୧ ।
କଲି କି ମନ୍ଦ କରମ
ଭୁଲି ଗଲ କି ଧରମ
ଲୁଟାଅ ମୋର ଭରମ
ଘେନେ ଦୟା ବହି କି । ୨ ।

ପ୍ରଭୁ ! ଥଅ ବାରେ ଦେଖା, ରକ୍ଷା ମୋର ନାହିଁ ଏ ସଙ୍କଟ । ନାରାୟଣ ତବ କୃପାବଳୁଁ, ଘଟିଥାନ୍ତା ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋହର; କିନ୍ତୁ ନିଜ ବୁଦ୍ଧି ଦୋଷେ ହରାଇଲି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ ।

ଘାତୁକ—ଆସ ବେଗେ, ବୃଥା ପ୍ରଳାପ କରିବାକୁ ସମୟ ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—(ଶୂଳରେ ମସ୍ତକ ଥୋଇ) ମା, କରିଥିଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ବହୁତ, ଉଦ୍ଧରିବି କାରାଗାରୁ ପିତାଙ୍କୁ ମୋହର; କିନ୍ତୁ ନିଜ ବୁଦ୍ଧି ଦୋଷେ ହରାଇଲି ସବ, ଲଭିଥିଲି ଦୁଇ ମନୋହାରୀ, କନକବରନା ସେ ମୋର କରିଥିଲେ କେତେ ଉପକାର । ମୁହିଁ ବଡ଼ ଅବିଶ୍ୱାସୀ, ତାଙ୍କୁ ଯେଣୁ ପାସୋରିଲି ମନୁ, ସବ ଆଶା ହେଲା ମୋର ଚୂର୍ଣ୍ଣ । ହା ପ୍ରେମଶୀଳା, ହା କାଞ୍ଚନବାଳା; ଏ ହତଭାଗା ନୁହେ ତବ ଯୋଗ୍ୟ । ନାରାୟଣ ! ମେଲାଣି ନେଉଛି ତବ ପଦୁ । ଘାତୁକ ! କର ତୋର କାର୍ଯ୍ୟ ।

[ନଇଁ ପଡ଼ିଲା ସମୟରେ ରତ୍ନହାର ଝୁଲିପଡ଼ିବା]

ରେ ରତ୍ନହାର ! ହୁଅ ମୋର ଗଳାରୁ ଅନ୍ତର,
ମୁଁ ପିନା ପାତକୀ ମୂଢ଼ ଯିବ ପ୍ରେତପୁର,
ମୋ ଅଙ୍ଗେ ଲାଗିବ ପିନା ଚଣ୍ଡାଳର ଖଡ୍ଗ,
ତୁହି କମ୍ପା ହେବୁ ତହିଁ ଭାଗୀ ।
ତୋତେ କମ୍ପା ମୋହ ଯୋଗୁଁ ଛୁଇଁବ ଚଣ୍ଡାଳ,
ପୁଣି ଆଗେ ଖଡ୍ଗ ବାଜିବ ତୋଠାରେ,
(କାଞ୍ଚନ ଓ ପ୍ରେମ) ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ଯେଣୁ କମ୍ପା ଭାଗୀ
ନ ହେବ ତହିଁର ।

ବିଦ୍ୟାଧର—କ୍ଷମା କର, କ୍ଷମା କର । ପାତକୀ ମୁଁ ନୁହେଁ ତବ ଯୋଗ୍ୟ ।

କାଞ୍ଚନ—କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ ଘାତୁକ, (ପିତା ପ୍ରତି) ପିତା ! କାହାର ଏ ଶୂଳ ? ଏ ଯେ ଆମ୍ଭର ହୃଦୟ ରତନ, ଦସ୍ୟୁ କବଳୁ ଉଦ୍ଧରି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଆସିଥିଲେ ତବ ଚରଣେ । ଅନ୍ୟ ଏକ ବିଦ୍ରୋହୀ ସ୍ୱୀକର, ହରିଲନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ବିନା ଦୋଷେ କମ୍ପା ଦଣ୍ଡ ସ୍ୱାଙ୍କୁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—କିଏ ତୁମ୍ଭେ. ପ୍ରେମଶୀଳା ! ମୋର ନୟନ-ପିତୁଳି କାଞ୍ଚନବାଳା ! ତୁମ୍ଭେ କାହୁଁ ଆସିଲ ଏ

ସ୍ଥାନେ । ଏ କି ଦୈବ; ଅକସ୍ମାତ୍ ଏ କି ଦୃଶ୍ୟ ! ନାରାୟଣ ନାରାୟଣ, ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଲୀଳା, ଏତେ ଦିନେ ପୂରିଲା ମୋ ମନର ବାସନା । (ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କୁ ଉଠାଇ ନେଇ) ବତ୍ସ ! କ୍ଷମା କର ପାତକୀ ପିତାଙ୍କୁ । ନ ଜାଣି ମୁଁ କରୁଥିଲି ବିନାଶ ତୋହର । ମା, ଭଗବତୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଓ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣଙ୍କ କୃପାରୁ ବଞ୍ଚିଲୁ ପରାଣେ । ପାଇଲି ମୁଁ କନ୍ୟାରତ୍ନ ହସ୍ତେ । ଆସ କାଞ୍ଚନବାଳା, ଆସ ପ୍ରେମଶୀଳା । ସୁତ ମୋର ଏତେ ଦିନେ ହେବ ଫଳବାନ୍, ତବ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଅର୍ପିଣ ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର କରେ, ଯୁବରାଜ ପଦେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରିଣ ତାହାଙ୍କୁ ବନ୍ୟାଶ୍ରମେ ଯିବ ଏକ୍ଷଣି ।

ପ୍ରେମଶୀଳା—ପିତା ! ଅନ୍ୟ ଜଣେ ନେଇ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ଭେଟିବ ସେ ସନାତନ ନୃପେ ।

ରାଜା—କାହିଁ କି ?

ପ୍ରେମ—ଏହି ଯେ ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର ମନ୍ତ୍ରୀପୁତ୍ର ସନାତନଙ୍କର । ଦିନେ ରାଜା ଆଦେଶିଲେ ପିତାଙ୍କୁ ସ୍ୱାଙ୍କର, ଆଣ ଯାଇ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ କାଞ୍ଚନ ନଗରୁ; କିନ୍ତୁ ପିତା ସ୍ୱାଙ୍କ ଅପସ୍କୃତ ହୋଇବାରୁ ନୃପ ବାନ୍ଧି ତାଙ୍କୁ କାରାଗାରେ ରଖିଲେ ଜବତେ । ପୁଣ ସେନାପତି ପୁତ୍ରେ ପଠାଇଲେ କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ଲାଗି ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—ତହୁଁ ହେଲା କିସ ?

କାଞ୍ଚନ—ପିତଃ ! ପିତୃଭକ୍ତ ଏହି ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର, ପିତାଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର ଯୋଗେ ଆସିଲେ ଏ ପଥେ । ଆଦ୍ୟ ଉଦ୍ଧରିଣ ପ୍ରେମଶୀଳା ଦସ୍ୟୁର କବଳୁ; ଦ୍ୱିତୀୟେ ମୋତେ ଆସି ଭେଟିଲେ ସଇର; ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଇଁ ଲକ୍ଷଣି ପତିପଣେ ବରି; ପଠାଇଲି ତୁମ୍ଭସ୍ଥାନେ କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ଲାଗି । ବିଦ୍ୟାଧର ନାରାୟଣ ଭକ୍ତ; ସାମାନ୍ୟ ମାନବ ବୋଲି ନ ଭାବ ତାହାଙ୍କୁ । ନାରାୟଣ ପଥେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଦେଇ ଦିନେ ବଂଶୀଖଣ୍ଡେ ଦେଇଗଲେ ହସ୍ତରେ ସ୍ୱାଙ୍କର; ସେହି ବଂଶୀବଳେ ନେଇଥାନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ; କିନ୍ତୁ ଦଇବ ଦୁର୍ଯୋଗେ ବିପକ୍ଷ ସ୍ୱାଙ୍କର; ସେନାପତି-ପୁତ୍ର ହରିନେଇ କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ଯୋଗକଲା ଏଥୁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—ଛାଡ଼ ପଛକଥା, ନ କର ଭାବନା ବୃଥା । କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ଲାଗି । ଏକ୍ଷଣି ସୈନ୍ୟଗଣେ ସାଜ କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ଶତ୍ରୁ କରୁ ଆଣିବ ଛଡ଼ାଇ । ବିଦ୍ୟାଧର ! ନିଅ ଏ କନକ-ପ୍ରତିମାଦ୍ୱୟେ ଆଶ୍ରାଦିଅ କୋଳରେ ତୋହର ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଯେ ଇଚ୍ଛା ତୁମ୍ଭଙ୍କ, ପିତଃ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାସ୍ଥାନ ନ ପାଇଲେ ମୁହିଁ, ପିତା ମୋର କାରାଗୃହେ ଲଭିବେ ସନ୍ତାପ ।

ରାଜା—ନା, ଏକ୍ଷଣି ଚାଲ ଶତ୍ରୁପାଶେ, ଯୁଦ୍ଧକରି କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ଆଣିବା ଛଡ଼ାଇ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି, ବଟୁକ; କେଳା, ବିଦ୍ୟାଧର, ପ୍ରେମଶୀଳା, କାଞ୍ଚନବାଳା)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଦେଖ ବଟୁକ, ମୁଁ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟ ଯାଇ ଖବର ଦେଇ ଆସିଲିଣି, ତେଣେ ରାଜା ପାରିଷଦବର୍ଗ ନେଇ ସିଂହାସନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଓ ଆସ୍ଥାନ ତୁମ୍ଭରେ ଭେଟିବା କଥା । ତୁମ୍ଭେ ପଛରେ ଯୋଗକରି ଆସ, ମୁଁ ଆଗରେ ଯାଉଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବଟୁକ—ଓସ୍ତାହିକି ? ଆଜ ବଡ଼ ଆନନ୍ଦର ଦିନ, ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଯେବେ ରାଜଗାଦି ପାଆନ୍ତି, ତେବେ ଆମ୍ଭେ ତ ମନ୍ତ୍ରୀପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବୁ । ଆଉ ତୁମ୍ଭେ ତ ଗୃହରୂପରେ ରହିବ । ଆଉ ହେଲେ କ'ଣ ହେଲା ଓସ୍ତାହିକି ? ହୀରାମଣି ବାଈକି ମୁଁ କେବେ ନ ଛାଡ଼େ । କେତେଦିନ ହେଲା ତା'ର ସେହି ଅକଳଙ୍କ ସୁଧାଂଶୁ-ବଦନଟି ଦେଖିନାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତାକୁ ଡକାଇ ତା' ଠାରୁ ପଦେ ଅଧେ ସୁଧାମିଶା କଥା ନ ଶୁଣିଲେ କି ମୁଁ ଜଠେ ?

(ହୀରାମଣିବାଈ ପ୍ରବେଶି ନାଚ ଓ ଗୀତ ବୋଲିବା ଉଭୟେ ଭକ୍ତିରେ ତନ୍ମୟ ହୋଇ ତାହାର ତାଳରେ ନାଚୁଥିବା ସମୟେ ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧରପ୍ରମୁଖ ଉପସ୍ଥିତ

ଦରଗରୁ ଆସି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଓ ଆସ୍ଥାନ ଦଖଲକରି ଗୋଟିଏ ଖଟୁଲିରେ ଝାଡ଼ୁପୋତା ବଟୁକକୁ ଜୋର ମାଡ଼ିଦେବା)

ବିଦ୍ୟାଧର—କେଣେ ସିବୁ ମୂର୍ଖ ? ରଖ ତୋର ବାହାଦୁରି ପଣ, କରିଅଛ ଯେତେ ଯେତେ କାଣ୍ଡ, ପାଜି ଆଜ ଭୁଞ୍ଜାଇବ ତା'ର ପ୍ରତିଫଳ; ବତା କେଣେ ଅଛି ସେ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ପାଜି ।

ବଟୁକ—ମୋତେ କାହିଁ ବୃଥା ଦଣ୍ଡ ଦିଅ ବିଦ୍ୟାଧର, ନୁହେ ମୁଁ ତୋ ଅରି, ଅରି ତୋର ଯାଇଅଛି ରାଜ ଦରବାରେ ।

ବିଦ୍ୟା— ଗୀତ

(କେତେକାଣ୍ଡ କଲୁ ଭଣ୍ଡ ପାଜି—ବୃତ୍ତେ)
ବେତ୍ରି ମାର ଏ ସ୍ୱେରଙ୍କୁ ଆଜି ରେ ।
ଭଣ୍ଡପଣ କରିଛନ୍ତି ପାଜି ରେ ॥
କଳଠା ଶୃଗାଳ-କୁଳ ସିଂହ ସଙ୍ଗେ କଲେ ଗୋଳ
ସବୁ ଗେଲ୍ ଆଜ ଦିଅ ଭାଜ ରେ ।୧।
କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ଛଡ଼ାଇ ଝାଡ଼ୁ ମୁଣ୍ଡେ ଦିଅ ନେଇ
ମୂର୍ଖ ସବୁ ମଜା ସିବେ ବୁଦ୍ଧିରେ ।୨।

ମୂର୍ଖ ! ତୁ ତେବେ ଏଠି ବସି କ'ଣ କରୁଛୁ ?

ବଟୁକ—ନାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକୁ ନେଇ ଦରବାରକୁ ଯାଇଥାନ୍ତି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଠିକ୍‌କଥା, ମୁ ବି ସେଇକଥା କହୁଛି, ଉଠ ଏ ଝାଡ଼ୁ ଖଟୁଲିଟି ଉଠା, ଯଦି ତୋର ଜୀବନ ପ୍ରତି ତିଳେମାତ୍ର ଆଶା ଓ ଭରସା ଥାଏ ତ ଶୀଘ୍ର ଏହାକୁ ନେଇ ରାଜଦରବାରରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କର ନଚେତ୍ ଦେଖିବୁ ।

(କଷ ପ୍ରହାରଦେବା ବଟୁକ ସବୁକୁ ନେବା)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ସନାତନ ରଜା, ପାରିଷଦବର୍ଗ, ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି, ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର, ବଟୁକ, କେଳା, କାଞ୍ଚନବାଳା, ପ୍ରେମଶୀଳା, ପୂଜାବାଲା)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ମହାରାଜ ! ବହୁ କଷ୍ଟେ ବହୁ ଯତ୍ନେ ଆଣିଲି ମୁଁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଓ ଆସ୍ଥାନ କାଞ୍ଚନ ସହିତ ।

ସନାତନ—ପାରିଷଦବର୍ଗ ! ଏତେଦିନେ ଏତେକାଳ ଗଲା ବହି, କେହି ଜଣେ ନ ପାରିଲା ଆଣି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ, ତହୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୁଁ କଲି, ଯେ ଆଣିଦେବ ମୋତେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ଅର୍ଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରିବି ତାହାକୁ । ଆଜରେ ସେନାପତି-ପଦ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି, ସେହି ପଦ ପୂରଣରେ ଏଣୁ ସବ ସମୟରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋ ପୂରଣ କରିଛି ।

(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରତି) ବତ୍ସ ! ତୁହି ଏକା ସାରପଣେ ଉଡ଼ାଇଲୁ ଧ୍ୱଜା, ତୁହି ଏକା ଉପକାରୀ ବାନ୍ଧବ ମୋହର; ଦେବକାର୍ଯ୍ୟେ ହୋଇଲୁ ତୁ ସାହା, ଆଜ ହସ୍ତେ ଅର୍ଦ୍ଧରାଜ୍ୟ ଦେବି ତୋତେ କରେ, କାହିଁ ସେହି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡା ସ୍ଥାନ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ମହାରାଜ ! ଆସିଲି ମୁଁ ବହିଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଦର୍ଶନ-ନମିତ୍ତ, ଆଣିଛନ୍ତି ପଛେ ତାହା ବଟୁକ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ।

[ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରଭୃତି ବଟୁକ ଓ କେଳାଙ୍କୁ ମାରି ମାରି ଝାଡ଼ୁ ମୁଣ୍ଡେଇ ସଭାକୁ ପଠାଇବା, ବଟୁକ ସଭାରେ ଥୋଇ ଦେଇ ମୌନଭାବେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ ପ୍ରଭୁ ଏହି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ, ଯାହା ଲାଗି ଲଭିଲି ମୁଁ ଗୁରୁତର କଷ୍ଟ ବିଦେଶ ଭ୍ରମଣେ ।

[କନ୍ଥ ବସନ ଉନ୍ମୋଚନ କରି ଦେଖି ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହେବା]

ସନାତନ—ଏ କ'ଣ, ଏହି କି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡା ସ୍ଥାନ, ଝାଡ଼ୁ ଗୋଟା ଆଣି ଦେଖାଉଛୁ ବାହାଦୁରି ପଣ । କେ ଅଛି ଏ ପାଷଣ୍ଡ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧିକୁ ନେଇ ଶୂଳରେ ବସାଅ । ଆସିଅଛି ମୋହ ସଙ୍ଗେ ଖେଳିବାକୁ ଠାକୁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—(ବଟୁକକୁ ମାରେ) କରେ, ଏ କି କାଣ୍ଡ ?

ବିଦ୍ୟାଧର—(ପ୍ରବେଶି) ଯେଉଁପରି କାଣ୍ଡ କରିଥିଲୁ ମୋହ ପ୍ରତି ପୂର୍ବେ । ଏ ସେହି କାଣ୍ଡର ପ୍ରତିଶୋଧ ମାତ୍ର । (ସମସ୍ତେ ଚକିତ, କାଞ୍ଚନବାଳା ଓ ପ୍ରେମଶୀଳା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡା ସ୍ଥାନ ଦେନ ସଭାରେ ପ୍ରବେଶ)

ପାରିଷଦବର୍ଗ—ସାଧୁ ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର, ତୁହି ଏକା ସାରପଣେ ଉଡ଼ାଇଲୁ ଧ୍ୱଜା ଏ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ,

ତୋହ ପରି ବୀରପଣେ ନାହିଁ କେହି ନ ଥିବେରେ
ଜଣେ, ତା ନ ହେଲେ କରେ ଏ ବାଳୁତ ବୟସେ
ସାଧିଥାନ୍ତୁ ଏଡ଼େ ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟ ?

ବିଦ୍ୟାଧର—ମହାରାଜ ! ତବ ଅନୁଗ୍ରହେ ଅ ଶିଛି ଏହି
ଧୃଷ୍ଟକାଣ୍ଡାଧ୍ଯାନ । ମୁକ୍ତିଦିଅ ପିତାଙ୍କୁ ମୋହର ।

ସନାତନ—ଜିଏ ବିଦ୍ୟାଧର ! ଧନ୍ୟ ବତ୍ସ ପୂରିଲା ମୋ
ମନର ବାସନା, ଧୂଳେ ମୋର ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।
ଆଜ ତୋତେ ଯୌବରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରି ଯିବ
ବନ୍ୟାଶ୍ରମ, ଏ ପାଷଣ୍ଡ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ସିଂହ, ଦେଲା
ମୋର ଅପମାନ; ଦିଅ ଦଣ୍ଡ ଯାହା ମନ ଇଚ୍ଛା ।

ରଙ୍ଗ ଗୀତ

(ଯେ ଜାତିରେ ଜାତ ଯଯାତି ମର୍କଟ—ବୃତ୍ତେ)

ଜୟ ଜୟ ରେ ସୁନ୍ଦର
ଗୁଣ-ସାଗର ଦୁଃଖହାରୀ
ଧନ୍ୟ ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର
ବିଜୟ ପତାକାଧାରୀ । ଘୋଷା ।
ରଚିଅଛ ଯେଉଁ କୀରତି ଗରିମା,
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ନାହିଁ ନ ଥିବ ଉପମା ।
(ଧନ୍ୟ) ବଂଶ-ତିଳକ କୁଳଚନ୍ଦ୍ରମା
ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନାକାରୀ । ୧ ।
ହିମାଚଳ ସମ ଅଟଳ ଅଚଳ,
ଅଗ୍ନି ସମାନ ପାବକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ପିତୃବତ୍ସଳ
ଗାଏ କୋଟି ନରନାରୀ । ୨ ।
ପିତୃଭକ୍ତି-ମନ୍ତ୍ରେ ଆଜ,
ଜାଗ ହେ ସରବେ ଅଳସତା ତେଜି,
ଲଭିଯାଉ ପାପ କଳୁଷରାଜି
ହସି ଉଠୁ ବସୁନ୍ଧରୀ । ୩ ।

ରଜା—(ପ୍ରହରୀ ପ୍ରତି);
ଘେନିଆସ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ମୋହର
ଆଣି ଯାଇ ମନ୍ତ୍ରୀଜାୟା ଏଥି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମହାରାଜ ! କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ ଏ ଅଭାଗା
ସନ୍ତାନେ ଜଣକର ପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ ଦ୍ୱିଦଣ୍ଡ ଧାରଣ,
ଏହି ଦୁଇ ଅବଳାଙ୍କ ସହାୟତା ବଳେ ପାଇଛି ମୁଁ
ରତ୍ନାବତୀ ରାଜସିଂହାସନ । ଏଣୁ ଅକ୍ଷମ ମୁଁ ଏ
ଭାର ଗ୍ରହଣେ ।

ସନାତନ—ତେବେ ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟଙ୍କୁ ଆଜ ସିଂହାସନ
ଦେଇ ମୁଁ ବନ୍ୟାଶ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରିବି । (ରାଜମୁକୁଟ
ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦେବା) ଆସ ଆଜ ଏ ଶୁଭଦିନରେ
ନାରାୟଣଙ୍କ ପୂଜା କରି ଆନନ୍ଦରେ ମାତ ସର୍ବଜନେ;
ପାଷାଣ୍ଡ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧିକୁ ଦିଅ ତା'ର ସମୁଚିତ ଶାସ୍ତି ।

(ତଥାକରଣ; ପାଲବାଲଙ୍କ ପାଲା ପୂଜା)

ଦାନବୀର

ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର

ବା

ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର କଳି ଗୀତାଭିନୟ

ଦାନବୀର

ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର

ବା

ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର କଳି ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରସ୍ତାବନା

ନଟ—ଆହା ! ଜଗତରେ କେତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟକର ଘଟଣା ଘଟିଗଲାଣି, ପୁରାଣ ପାଠ କଲେ ଏକ ଏକ ମହାତ୍ମାଙ୍କର ଚରିତ୍ର ଭାବି ହୃଦୟ ଏକାବେଳକେ ଦୁଃଖ ଓ ସୁଖ-ସାଗରରେ ଭାସିଯାଏ । ଚିନ୍ତା, ବୁଦ୍ଧି, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମସ୍ତ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଜଡ଼ପରି ସ୍ତବ୍ଧ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ପରିଶେଷରେ ନିଜର ଜୀବନକୁ ଅସାର ମଣି ଆତ୍ମାକୁ ଧିକ୍କାର ସଂସାରରେ ଜନ୍ମହେବା ଅକାରଣ ବୋଲି କହିବାକୁ ପଡ଼େ ।

ନଟୀ—ନାଥ ! ଏ କି ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଭାବ । ଆଜି ଏଡ଼େ ବଡ଼ ମହୋତ୍ସବରେ କୌଣସି ଦୃଶ୍ୟ କାବ୍ୟର ଅଭିନୟ ସନ୍ଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ ସମାଗତ ଭଦ୍ରମଣ୍ଡଳୀ ଉପବିଷ୍ଟ ।

ନଟ—ପ୍ରିୟେ ! ସଂସାରର ଅନିତ୍ୟତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଭାବୁ ଭାବୁ ଭାବନା-ସମୁଦ୍ରରେ ମଗ୍ନ ହୋଇଥିଲି, ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ସଭା ସମକ୍ଷରେ କେଉଁ ଚରିତ୍ର ଆଲୋଚନା କଲେ ଭଲ ହେବ ?

ନଟୀ—ନାଥ ! ଆପଣ ଗତ ଥରରେ ଯେଉଁ ଦେବେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶାପପ୍ରାପ୍ତ ଅପ୍ସରମାନଙ୍କର ମୁକ୍ତିଦାତା ଅଯୋଧ୍ୟା-ପତି ସତ୍ୟସନ୍ଧ ଦାନବୀର ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଗୀତ-ନାଟ୍ୟଟି ପାଠ କରି ଶୁଣାଉଥିଲେ ଆଜି ସେହି ଚରିତ ଅଭିନୟ କରି ସଭ୍ୟଗଣଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରନ୍ତୁ ।

ନଟ—ହଉ, ଆଜିକା ଉତ୍ସବକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରି ସେମାନଙ୍କର ନୀରସ ହୃଦୟକୁ ସରସ କର । ମୁଁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟଶାଳାର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରେ ।

ନଟୀ— ଗୀତ

ବୃନ୍ଦାବନେ ସଜନୀ ଏ ସୁଖ ରଜନୀ
କି ଆନନ୍ଦେ ଆଜି ମାତି ଉଠୁଛି ଧରା
ମଦନ-ମୋହନ ଶୋଭା ମଣି ହୀନ
ଚନ୍ଦନ ଯାଚେ ଆଜି ହୋଇ ବିଭୋର ।
ତ୍ରିଭଙ୍ଗୀ ଛନ୍ଦେ ଉଭା କୋଟି କନ୍ଦର୍ପ ଆଭା
ଅଷ୍ଟରଙ୍ଗ ଶୋଭା ରବି ଗଞ୍ଜୁଛି ଛବି
ପ୍ରେମୀଜନ ମନଲୋଭା ପ୍ରେମପସରା ।
ମୁରଲୀ ଅଧରେ ଶ୍ରୀଚରଣ ତଳେ
ଜନଦୀନ ବାଳକୃଷ୍ଣ ହୁଏ ଅଧୀରା ।

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ନାରଦ—(ବୀଣାବାଦନପୂର୍ବକ ପ୍ରବେଶ) ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ ମୂଢ଼ମତେ !

ଇନ୍ଦ୍ର—(ଉପବେଶନ ଓ ସମ୍ମୁଖରେ ଅପ୍ସରାମାନଙ୍କର କରଯୋଡ଼ି ଆଜ୍ଞା ମାଗି ବସିବା ।)

(ସ୍ୱଗତ) ଆହା ! କି ମଧୁର ବୀଣାର ସ୍ୱର, ତହିଁରେ ସେହି ହରି-ଗୁଣାବଳି କୀର୍ତ୍ତନ ଶୁଣା ଯାଉଛି । ବୋଧହୁଏ ମହର୍ଷି ନାରଦ ଆସୁଛନ୍ତି ପରା ! (ସଭାକୁ ଚାହିଁ ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ସମସ୍ତେ ସାବଧାନ ଥାଅ, ଯେପରି ମହର୍ଷିଙ୍କର କୌଣସି ଅବମାନନା ନ ଘଟେ ।

ନାରଦ—(ପ୍ରବେଶି ଆଶୀର୍ବାଦ ପୂର୍ବକ ଉପବେଶନ)

ଇନ୍ଦ୍ର—ମହାମୁନେ ! ଆଜି ସୁଧର୍ମା ଭାଗ୍ୟବତୀ; କପରି ଏ ଅଧୀନ ମନେ ପଡ଼ିଲା !

ନାରଦ—ଦେବେନ୍ଦ୍ର ! ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭର ଦାନବ ଭୟ ଘଟି ନାହିଁ ତ ?

ଇନ୍ଦ୍ର—ନା ନା, ଆପଣଙ୍କ ଶୁଭାଶୀର୍ବାଦ ଓ ମୋ କନିଷ୍ଠ ଉପେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବାହୁବଳ ଅମରାବତୀକୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରଖିଛି !

ନାରଦ—ତେବେ ସବୁ ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି ବନ୍ଦ କାହିଁକି ?

ଇନ୍ଦ୍ର—ମହର୍ଷେ ! ଘାପ୍ରିପ୍ରୀ-ଗଣଙ୍କର ଚରିତ୍ର ବଡ଼ କଳୁଷିତ ହୋଇଗଲାଣି । ଏତେବ ଅପ୍ସରା ଦେବ-ସଭାର ଅନୁପଯୁକ୍ତା । ଏଣୁ ଏମାନେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ପାପ-ହୃଦୟକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଅଭିଶପ୍ତା !

ଅପ୍ସରାଗଣ—(କୃତାଞ୍ଜଳିପୂର୍ବକ) ସୁରରାଜ ! କ୍ଷମ ଅଧୀନା ଅନାଥା ଅବଳାଙ୍କ ଦୋଷ, ଧରୁଅଛୁ ଶ୍ରୀଚରଣ ଭର ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ତାରଣ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ନା ନା, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କ୍ଷମା ଦିଆଯିବ ନାହିଁ । ତେବେ ଏତିକି କହୁଛି ମହାତପା ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ତପୋବନରେ ରବିକୂଳ-ଜାତ ଶରଣପଞ୍ଜର ସତ୍ୟବାନ୍ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦର୍ଶନ ବ୍ୟତୀତ ତୁମ୍ଭ-ମାନଙ୍କର ମୁକ୍ତିଲାଭ ନାହିଁ ।

ନାରଦ—ଦେବେନ୍ଦ୍ର ! ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏଇଥି ନିମିତ୍ତ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲି । ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ବଡ଼ ଧାର୍ମିକ ! ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର କପଟରେ ତାକୁ ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ କରାଇ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମ ବିକ୍ରୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରାଇବ, ଯଦି ତଦ୍ୱାରା ସେ ଲାଞ୍ଛିତ ହୁଏ ତ ଆଉ ଆଶା ବଳାଇବା ନାହିଁ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ କ'ଣ କରଣୀୟ ।

ନାରଦ—ବୈଶ୍ୱାନର ! ତୁମ୍ଭେ ଧର୍ମୀର ଧର୍ମ ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟ-ମାନ କରିବା ନିମିତ୍ତ କାଶୀ ନଗରୀରେ ମାଧବ ଶର୍ମା ନାମ ଧାରଣ କର । ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁତ୍ର ଆପଣଙ୍କଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ତେବେ ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅବସ୍ଥା କ'ଣ ହେବ ?

ନାରଦ—ସ୍ୱୟଂ ଧର୍ମଦେବ ଯାଇ କାଶୀ ନଗରୀରେ ଶ୍ମଶାନରକ୍ଷକ ହାଡ଼ିରୂପରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତୁ ! ସେ ରାଜାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ଦାତା ହେବେ ! ତହିଁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ତେବେ ଆଜି ଏତିକିରେ ସଭା ଭଙ୍ଗ ହେଉ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ଦେବତାମାନଙ୍କର ଏତେ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା, ଏତେ ଅହଙ୍କାର, ଏତେ ଦର୍ପ କାହିଁକି ? ଚଣ୍ଡାଳ ପକ୍ଷ କଲ ତ କଲ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର କ'ଣ ଗଲା । ମୋର ଯେଉଁଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ସେଠାକୁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଗଲେ ଅପମାନ । ମୁଁ କିଏ ସେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଜାଣ ନାହିଁ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ବଂଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଆପଣା ତପୋବଳଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୟଂ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେଲି । ମୋର ତପ-ପ୍ରଭାବଦ୍ୱାରା ତ୍ରିଶଙ୍କୁଙ୍କୁ ସଶରୀରେ ବଳ ପୂର୍ବକ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ପଠାଇଲି । ସେହି ତପ ପ୍ରଭାବରୁ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଶତପୁତ୍ର ଯମପୁରକୁ ଗଲେ— ଆଚ୍ଛା, ଥାଉ ସବୁ କଥା ବୁଝିବା । ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ଶିବଙ୍କ କଥା ତ ତପସ୍ୟା ବଳରେ କ'ଣ ନ ହୁଏ । ବ୍ରହ୍ମା ତ କେବଳ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି, ବିଷ୍ଣୁ ପାଳନ

କରନ୍ତି, ଶିବ ଲୟ କରନ୍ତି । ମୁଁ ଏଥର ମହା-ତପସ୍ୟା କରି ବିଦ୍ୟା ସାଧନ କରିବ । ଏକାକେ ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ଥିତି, ଲୟ କରିବ, ଧର୍ମ କାହିଁ ଧର୍ମର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବା କାହିଁ, ଧାର୍ମିକର ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ ସେ ଚଣ୍ଡାଳ ମୋପରି ହୋତାଦ୍ୱାରା ଯଜ୍ଞ କରାଇଲା, ଧର୍ମର ପୁଣି ଏତେ ପ୍ରଭାବ ଯେ ତାହାର ଯଜ୍ଞ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ନାହିଁ, ଧର୍ମ ନାହିଁ, ଧର୍ମ ନାହିଁ, ଧର୍ମ ମିଥ୍ୟା ।

ଧର୍ମ—କିଏ କହିଲା ଧର୍ମ ନାହିଁ ।

ବିଶ୍ୱା—ମୁଁ କହୁଛି ମୋତେ ଚିହ୍ନି ନାହଁ ।

ଧର୍ମ—ବେଶ୍ ଚିହ୍ନେ ! ଚିହ୍ନେ ବୋଲି ତ ଆସିଲି । ଆପଣ ମୁହଁରେ ଆପଣା ଗୁଣ କୀର୍ତ୍ତନ କଲେ ମୋ ପ୍ରାଣରେ ବଡ଼ ଆଘାତ ଲାଗେ । ସେଥିଲାଗି ସାବଧାନ କରିଦେବାକୁ ଆସିଲି । ଆଜଯାଏ ତୁମ୍ଭେ ଧର୍ମ ପ୍ରଭାବ ଜାଣି ପାରିନାହଁ, ଧର୍ମ ପ୍ରଭାବ ନଥିଲେ ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳରେ ଜନ୍ମହୋଇ କଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତ ନା ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଶତ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ବିନାଶ କରି ପାରିଥାନ୍ତ ।

ବିଶ୍ୱା—ନା ଚଣ୍ଡାଳ ଯଜ୍ଞ ପଣ୍ଡକରି ପାରିଥାନ୍ତ ନା ତ୍ରିଶଙ୍କୁଙ୍କୁ ଅଧା ସ୍ୱର୍ଗରେ ରଖାଇଥାନ୍ତ—କହ କହ ।

ଧର୍ମ—ଧର୍ମ ଥିଲା ବୋଲି ଚଣ୍ଡାଳ ଯଜ୍ଞ କରି ପାରିଲ ନାହିଁ ! ତ୍ରିଶଙ୍କୁ ବି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ବିଶ୍ୱା—ଭଲ କଥା ପୁରୁଷର ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ ଦାନ, ସ୍ତ୍ରୀ-ମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ ସତୀତ୍ୱ ଏ କଥା ତ ସ୍ୱୀକାର କର । ତୁମ୍ଭର ଏପରି ମହିମା ଯେ ଯେଉଁ ବଳିରାଜା ସର୍ବସ୍ୱ ଦାନ କଲା ସେ ଗଲା ପାତାଳକୁ । ଲୁଚକ ମୂନ କେବେ ମୁଠାଏ ଛତୁଆ ଦାନ କରିଥିଲା ବୋଲି ସେ ପାଇଁ ଅକ୍ଷୟ ସ୍ୱର୍ଗବାସ ଲାଭକଲା !

ଧର୍ମ—କୌଶିକ ! କ୍ରୋଧ ସଂଯତ କର, କ୍ରୋଧ ତପସ୍ୱୀ-ମାନଙ୍କର ଭୂଷଣ ନୁହେଁ । ମୁଁ ଦେଖୁଛି, କ୍ରୋଧ ହେତୁ ତୁମ୍ଭେ ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ, ଟିକଏ ବୁଝ ।

ବିଶ୍ୱା—ଥାଉ ସେ କଥା, ଆଉ ବୁଝିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ।

ଧର୍ମ—ଆଚ୍ଛା ଅଚିରେ ବୁଝାଇ ଦେବି, ମୋର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ତୁମ୍ଭଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ ହେବ । ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେତେଦିନ ପୂର୍ବାକାଶରେ ଉଦିତ ହେଉଥିବେ ସୁମେରୁ ପର୍ବତରେ ଦେବତାମାନେ ଯେତେକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାସ କରୁଥିବେ ଜଗତପ୍ରାଣ ସମୀରଣ ଯେତେକାଳ ଯାଏ ଧରାଧାମରେ ସଞ୍ଚରିତ ହେଉଥିବ, ତେତେଦିନ ମୋର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଲୋପ ପାଇବ ନାହିଁ । ଜଗତରେ ମୋର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ମୋର ପ୍ରଭାବ ତୁମ୍ଭେ ଅଚିରେ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ବୁଝିପାରିବ ।

ବିଶ୍ୱା—ଆଉ ବୁଝିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ବିଦ୍ୟା-ସାଧନ ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ।

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର, ବିଦୂଷକ, ନର୍ତ୍ତକୀ ।)

ରାଜା—ଆଜ ରାଣୀଙ୍କର ଦେଖୁଛୁ, ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ମାନ, ଏକେତ ରାଣୀ ମାନନ୍ତି ପୁଣି କାଲି ରାତିରେ ଖବର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦିଆ ଯାଇନାହିଁ । ଆଜ ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ, ଦେଖୁଛି କଥାର ସୂତ୍ରପାତ ଶୁଣିଲଣି ବୟସ୍ୟ ! ଚାଲ ଉଆସ ଆଡ଼କୁ ଯିବା, କାଲି ରାତିରେ ରାଣୀ ବାସକସଜ୍ଜା କରିଥିଲେ । ମୁଁ ଉଆସ ଆଡ଼କୁ ଯାଇ ପାରି ନ ଥିଲି, କଣ କପାଳରେ ଅଛି କେଜାଣି । ବୋଧହୁଏ ଘୋର ଅଭିମାନରେ ଥିବେ ।

ବିଦୂ—ଏକେତ ନିଆଁ, ତହିଁ ସଙ୍ଗରେ ପୁଣି ଝୁଲ୍-ଝୁଲିଆ ବାଆ, ମହାରାଜ ! ଆଉ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ? ଚାଲନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କର ପଳାହାର ମୋର ମଧ୍ୟ ରହୁପ୍ର, ତେବେ ଆମର ପେଶା ଦାଣ୍ଡ ପ୍ରେମ, ଆଉ ଆପଣଙ୍କ ପେଶା ସଉକିନ ପ୍ରେମ, ମନଟା ମଧ୍ୟ ସଉକିନ । ମୁଁ କାଲି ପାଇଁ ଦେଖେଁ ଯେ ମୁହଁଟା ଯେପରି ଧାନକୁସୁଆଁ ହାଣ୍ଡି । ଆପଣ ଯାଇ ଦେଖିବେ ମୁହଁଟା ଯେପରି କମଳକଳି, ମୋ ଉପରେ ହେଲା ହସ୍ତକଡ଼ ପ୍ରହାର, ଆପଣଙ୍କ ଉପରେ ହେବ ଫୁଲଛଡ଼ ପ୍ରହାର; କିନ୍ତୁ ଦଣ୍ଡ

ଦୁର୍ଶ୍ଚିନ୍ତାର ସମାନ । ଯାହା ହେଉ ମୁଁ ଏକପ୍ରକାର ଅଣ୍ଡାକାର ଆଣିଛି, ଏ ଏକ ?

(ଦୂତ ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା — କି ସମ୍ବାଦ ?

ଦୂତ ବନଚର ରାଜା ବାଣଭଦ୍ର ସେ ଆପଣଙ୍କ ଚରଣ ଦର୍ଶନ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ଆଚ୍ଛା, ତାଙ୍କ ଏଠାକୁ ଆସିବାକୁ କହ ।

ବିଦୂ – ମହାରାଜ ! ନାଁ ଟା ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ପ୍ରସ୍ତରଟା ଦାନ୍ତକଟା ହେଲା ।

ରାଜା — ନାମଟି ତ ବେଶ୍ ବାଣଭଦ୍ର ।

ବିଦୂ — ନା ମହାରାଜ ! ସେଟା ନାମରେ ଭଦ୍ର; କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟବେଳେ ମଙ୍ଗଳବାର ।

ରାଜା — ମଙ୍ଗଳବାର କିପରି ?

ବିଦୂ — ମଙ୍ଗଳବାର,ନାମଟି ଉତ୍ତମ; କିନ୍ତୁ ଏହି ବାରରେ ସବୁ ଅମଙ୍ଗଳଯାକ ଘଟେ । ଏ ମଙ୍ଗଳବାରରେ ମଲେ ଏକ ପାଦ ଦୋଷ । ମଙ୍ଗଳବାର ଯାତ୍ରା ନିଷେଧ, ଗୃହ ପ୍ରବେଶ ନିଷେଧ ।

ବାଣଭଦ୍ର—ମହାରାଜ ଅବଧାନ ।

ରାଜା — ଆପଣଙ୍କର ସମସ୍ତ ମଙ୍ଗଳ ତ ?

ବାଣଭଦ୍ର — ଆଉରେ ନାହିଁରେ ରାଜା; ଆରେ ଗୋଟାଏ ବୋଗ ଆସିଛି; ତାକୁ କେହି ନାଶ କରି ପାରୁ ନାହିଁ, ଗାଁକୁ ଗାଁ ନାଶ କରୁଛି । ତୁ ଗଲେ ତାକୁ ଜଲଦି ମାରିଦେ, ଆଜି ତୁ ଚାଲ, ମୁଁ ତୋତେ ସାଥିରେ ନେଇ ଯିବାକୁ ଆସିଛି । ଘୋର ବୋଘ ମହାରାଜ । ତା' ଠାରୁ ଅନ୍ଧ ଗିଳି ଫାଟି ବାହାରୁଛି, ତୋର ଦଣ୍ଡଟା ବାଡରୁ ସିଦ୍ଧ ହେବ ।

ରାଜା—ବୟସ୍ୟ ! ଦେଖିଲ ଆଉ ଏକ ବାଧାତ ଉପସ୍ଥିତ । ମହାରାଣୀ ସାବିତ୍ରୀ ବ୍ରତ ଉଦ୍ଯାପନରେ ଜାଗରଣ କରିଛନ୍ତି, ଆଜି ସକାଳେ ତାଙ୍କର ମଦନ ପୂଜା । ଦେଖନ୍ତୁ, ମୁଁ ଉପସ୍ଥିତ ରହି ପାରିବ ନାହିଁ । ପ୍ରଜା ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ, ମୁଁ କୌଣସି-ମତେ ରହି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ବିଦୂ ଆପଣ ନିଜେ ନ ଗଲେ ଲୋକ, ନୌକରମାନଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ବାଣଭଦ୍ର—ଆରେ ସେ ବୋଘ ନାରେ ଏତେ ବଡ଼ା ଦାନ୍ତ ଆଉ କେହି ପାରିବେ ନାହିଁ । ତୁ ଚାଲରେ ରାଜା ଚାଲେ ।

ରାଜା—ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭେ ଚାଲ ମୋର ରଥ ସଜ୍ଜିତ କରି-ବାକୁ କହ ।

ବାଣଭଦ୍ର — ଭଲ ତୁ ଆ ।

ରାଜା—ବୟସ୍ୟ ! ତୁମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ବିଦୂ — ଆରେ ବାପ ଲୋ, ଏ ପୁଣି କଣ ? ମୁଁ ପୁଣି କାହିଁକି ଯିବି ? ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲା, ଦିନରାତି ବିଦ୍ୟା ଅବିଦ୍ୟା ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଛି । ଭୋଜନ କରି ଲୋକ-ମାନଙ୍କର ଚୌଦ ପୁରୁଷ ଉଦ୍ଧାର କରୁଛି, ଆଉ ଅସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା ତ କେବେ କରି ନାହିଁ ।

ରାଜା — ଆଉ ନାହିଁ ହେ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ର ଧରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ବିଦୂ — ମହାରାଜ ! ଖାଇବା କଥା ?

ରାଜା — ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ, ଆଉ ତ ବନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଫଳ ମୂଳ ଅଛି ।

ବିଦୂ --ବଣରେ !

ରାଜା — ମୃଗୟା କଣ ପ୍ରମୋଦକାନନରେ ହେବ କି ? ନା ଅନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟରେ ହେବ ।

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶୈବ୍ୟା ଓ ସଖୀଗଣ)

ଶୈବ୍ୟା—(ଗୀତ) — କାହିଁକିରେ ସଖି, ଦଇବ ଦେଲା ନାରୀ ଜନମ, ଆନ ସଙ୍ଗେ ଖଞ୍ଜି ରଙ୍ଗେ ଭୋଗାଉଛି କଷଣ ।

୧ମ ସଖି—ତରୁ ନ ଥିଲେ ଲତା ଶୋଭା କି ଦିଶୁ-ଥାନ୍ତା ।

୨ୟ—ଶୁଣାଉ ଅଛୁ ସଖି ଏ କେଉଁ ନୂଆ କଥା

୨ୟ—ଘଟିଲା କିବା କଥା ଫେଡ଼ି କହ ମରମ ।

ଶୈବ୍ୟା—ସଖି ! ଦୁନିଆରେ ନାରୀ ଜନ୍ମଠାରୁ ଆଉ ହୀନଜନ୍ମ ନାହିଁ । ବିଧାତା କାହିଁକି ଜନ୍ମ ଦେଇ-

ଥିଲି ଯେବେ ଜନ୍ମ ହେଲି ତେବେ ପୁରୁଷ ସଙ୍ଗରେ ସମ୍ପର୍କ ରହିଲି କାହିଁକି ?

୧ମ ସଖୀ — ସଖି ! ଦେଖିଲୁ ଏ ମାଧବୀ ଲତାଟି ତରୁ-ଲାଗି କିପରି ଏତେ ଶୋଭା ଦେଖାଯାଉଛି । ତରୁ ନ ଥିଲେ ଲତା କାହାଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ନିଅନ୍ତା ।

ଶୈବ୍ୟା — ସଖି ! ଯେବେ ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀର ଆଶ୍ରୟଦାତା ତେବେ ଫୋପାଡ଼ି ଦିଏ କାହିଁକି ? କାଲି ଯେଉଁ ମର୍ମାହତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିଛି ତୁମେମାନେ ଜାଣ ତ —

୧ମ — ହଁ ଜାଣିଛୁ, ସଖି ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା

ଗୀତ

୧ମ — ପୁରୁଷ ଭାବ ଅଳି ଜାଣରେ ପ୍ରିୟ ଆଳି
୨ୟ — ନୂଆ ନୂଆରେ ଭଲ ପୁରୁଣା ଯାନ୍ତି ଭୁଲି ।
୩ୟ — ନ ହୁଅ ମନେ ଭଲ ବାଳୀ ଯୋଡ଼ା କରମ ।

୧ମ — ସଖି ! ନୂଆ ନୂଆ ବେଳେ କଥା ଅଲଗା ପୁରୁଣା ହେଲେ ସେକଥା ଥାଏ କି ।

(ସଖିମାନେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ରୋହିତ ପ୍ରବେଶ)

ରୋହିତ — ମା, ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଚମତ୍କାର କଥା ଶୁଣି ଆସିଲି

ଶୈବ୍ୟା — କି କଥା ବାବୁ !

ରୋହିତ — ପରଶୁରାମ ବୋଲି ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ ଜୟକରି କଶ୍ୟପ ଋଷିଙ୍କୁ ଦାନ କରିଥିଲେ ।

ଶୈବ୍ୟା — ବାପ ! ଦାନଠୁ ବଳି ଶ୍ରେଷ୍ଠଧର୍ମ ଏ ଜଗତରେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ ।

ରୋହିତ — ଆଚ୍ଛା ମା ! ସବୁ ପୃଥିବୀଟି ତ ଦାନ କଲେ, ରହିଲେ କେଉଁଠି ?

ଶୈବ୍ୟା — ଧନୁର ଅଗ୍ରଭାଗଦ୍ୱାରା ଦକ୍ଷିଣ ସମୁଦ୍ରକୁ ଘୁଞ୍ଚାଇ ଦେଇ ସେଇଠି କୁଟୀର ନିର୍ମାଣ କରି ରହିଥିଲେ ।

ରୋହିତ — ମା, ସେ ଆଚ୍ଛା ଲୋକ, ତେବେ ବାପା କାହିଁକି ସେପରି ସବୁ ପୃଥିବୀ ଦାନ କରୁନାହାନ୍ତି, ମୁଁ ବାଣମାରି ସମୁଦ୍ରକୁ ଘୁଞ୍ଚାଇ ଦେବି । ଆର୍ଯ୍ୟ ପରଶୁରାମଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଲାବେଳଠୁ ମୋ ମନରେ କିପରି ହିଂସା ହେଉଛି, ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇ ସର୍ବସ୍ୱ ଦାନ କଲେ, ଆମେ ପାରିବା ନାହିଁ । ଆମେ ତ କ୍ଷତ୍ରିୟ ।

ଶୈବ୍ୟା — ହଁ ବାପ, ଦାନ କରିବୁ (ସ୍ୱଗତ) ଆହା ଏଛି ବୟସରୁ ଏପରି ଧର୍ମର ପ୍ରବୃତ୍ତି, ଜଗଦୀଶ୍ୱର ପୂର୍ବ ଜନ୍ମର କେତେ ପୁଣ୍ୟବଳରୁ ମୋତେ ଏ ଅଳକଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରମାଟି ଦେଇଛନ୍ତି । ପ୍ରଭୁ, ଆପଦ ବିପଦରେ ମୋର ପୁତ୍ରକୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ଚାଲେ ବାପ ଭୋଜନ କରିବୁ ଚାଲେ ।

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

କାମାକ୍ଷକ — ଶିବ ତପସ୍ୟାବେଳେ ନନ୍ଦି ଭୃଙ୍ଗୀ ଦୁଇ ଜଣ ପହରା ଦେଉଥିଲେ । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ତପସ୍ୟାବେଳେ ମୁଁ ଏକାକେ ଦୁଇଜଣ ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ ହେ ଗଛ ହୋଇଗଲୁଣି କଥା, ହେ ହରିଣ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଯା । ବାବାଜି ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ବ୍ୟାପାର ନ କରି ଛାଡ଼ିବେ ନାହିଁ, ବାବାଜିର ଇଚ୍ଛା ଏକାକେ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ ଶିବ ହେବେ, ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ଜନୈକା ଚଣ୍ଡୀ କି ଗ୍ରାମଣୀ ପାଖକୁ ଆସିଛନ୍ତି, ଆଉଦିନେ ଦି'ଦିନ ଯେବେ ଭଲରେ ଯାଏ ତେବେ ସିଦ୍ଧି, ଆଚ୍ଛା ମୁଁ ଯେ ତା'ର କାମ କରୁଛି ମୋ କଥା କଣ କିଛି ବିଚାର କରିବେ ନାହିଁ । ସତେ କିଛି ନାହିଁ କିଛି ଗୋଟିଏ ବିଚାର କରିଦେବେ—କଣ ହେବି, ସୂର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁଲୋ ବାପ, ସାରାଦିନ ବୁଲିବ, ସ୍ତ୍ରୀ ତ ହେବ-ନାହିଁ । ଆଚ୍ଛା ଇନ୍ଦ୍ର ହେବା, ତୁଲର ପରିମାଣରେ ପାରିଜାତ ଗଳାରେ ଲମ୍ବିବ ଐରାବତ ଚଢ଼ି ବୁଲି-ବାକୁ ହେବ, ନନ୍ଦନ କାନନରେ ସୁରଭି ସେବାଳ ଦଳ ଉପରେ ଲମ୍ବହୋଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିବ । ପୁଣି ଅପ୍ସରାମାନଙ୍କର ଗୀତ ଶୁଣିବ କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟାଘାତ ଅଛି, ସହସ୍ର ଲୋଚନଟି ବାଦ୍‌ଦେଇ ଇନ୍ଦ୍ର ହେବାକୁ ହେବ, ବ୍ରାହ୍ମଣ କପାଳ ତ ଭୁଆଡ଼େ ଯିବ ନାହିଁ ଏ କଏ ଆସୁଛି — ଆସୁ

ସାରଥି—ପ୍ରଣାମ ।

କାମ—ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ ଆଶୀର୍ବାଦ ସର୍ବନାଶଂ ।

ସାରଥି—ଚମତ୍କାର, ଆଶୀର୍ବାଦ, ଆଚ୍ଛା କହିପାରିବେ ଆମ୍ଭର ମହାରାଜ ଏଣିକି ଆସିଛନ୍ତି କି ?

କାମ—ତୁମ୍ଭ ମହାରାଜ କିଏ ?

ସାରଥି—ଆପଣ ଆମ୍ଭ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନନ୍ତି ନାହିଁ ?

କାମ—କଣ କରିବ ବାବା ସେ ମୋ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ।

ସାରଥି—ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ସେଥିରେ ଆଉ ସନ୍ଦେହ କଣ ?

କାମ—କଣ କହିଲୁ ମୁଁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ । ତୁ ବଣରେ ବୁଲି ବୁଲି ମରୁଛୁ, ତୁ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ।

ସାରଥି—ମହାଶୟ ! କ୍ରୋଧ ହେଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

କାମ—ଏହିକ୍ଷଣି କଣ ରାଗ ଦେଖୁଛୁ, ମୁଁ ଇଚ୍ଛାକଲେ ତୋତେ ଭସ୍ମ କରିଦେବି ।

ସାରଥି—ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭ ରାଜାଙ୍କୁ ତେବେ ଦେଖି ନାହିଁ ।

କାମ—ନା, ଆଉ କ୍ଷମା ନାହିଁ, ଠିଆହୁଅ ତୋତେ ଭସ୍ମକରିଦେଉଛି, କଣ ଆଖି ପୋଡ଼ୁଛି, ମୁଣ୍ଡ ଘୂରୁଛି ।

ସାରଥି—ତେବେ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ? ମୁଁ ଯାଉଛି ।

କାମ—ଆରେ କେତେ ଇନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ଏଠି ହଇଆଣ ହେଉଛନ୍ତି । ତୁ କହୁଛୁ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର, ବେଅକଲ ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—କାମାଦିକ ଅପସ୍ୱରାମାନଙ୍କୁ ଘେନିଆ ।

କାମାଦିକ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ଏହି ତ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନ, ଏଇଠାରେ ତପସ୍ୟା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେବଗଣ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦର୍ପ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ ।

ଅଗ୍ନିଜାଳ (ତ୍ରିବିଦ୍ୟା)

ଏଥର ହେଉ ଆହୁତି ଅଗ୍ନିମିତ୍ରେ ଧ୍ୱଂସେହୁତମ୍ ।

ତ୍ରିବିଦ୍ୟା—ରକ୍ଷାକର ରକ୍ଷାକର କେ ଅଛ କେଉଁଠି ।

ବିପଦରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଅବଳା ତିନୋଟି ।
କେହି କି ମୂ ନୃପ ନାହିଁ ବିଶାଳ ଧରାରେ ।
ଏ ବିପଦୁଁ ଅବଳାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର ସତ୍ୱରେ ।
କେଉଁଠାରେ ଅଛ ରକ୍ଷାକର ରକ୍ଷାକର ।

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର—ଭୟ ନାହିଁ ମା! ଆରେ ଭଣ୍ଡ ତପସ୍ୱୀ ତୋର କଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଏହି; ପବିତ୍ର ତାପସ ବେଶ ପରିଗ୍ରହ କରି ଦୂଷିତ ଜଘନ୍ୟ ପୈଶାଚିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଅଛୁ । ଇନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ବାୟୁ, ବରୁଣ, ତୁ ଯେ ହୁଅ ଆଜ ମୋଠାରୁ ନିସ୍ତାର ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ରାଜାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର, ବର୍ବର ! ବ୍ରାହ୍ମଣବେଶଧାରୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ତୋ ଅପରାଧର ସମୁଚିତ ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରିବି ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—କା'ର ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା, ମୋ ପ୍ରତି କଟୂକ୍ତି, ମୋ ଯଜ୍ଞରେ ବ୍ୟାଘାତ ।

ତ୍ରିବିଦ୍ୟା—ହାଃ ହାଃ ହାଃ ହେଲା ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଆସିଲା କ୍ରୋଧ ହେଲା ବିଘ୍ନ ହେଲା ସିଦ୍ଧି ହେଲା ନାହିଁ ହାଃ ହାଃ ହାଃ ।

ରାଜା—ଏ କଣ ସତ୍ୟ ତପସ୍ୱୀ, କିଏ ସେ ମୁଁ ତ ଚିହ୍ନିପାରୁ ନାହିଁ ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ସସାଗରଧରା ଦଣ୍ଡ-ଧାରଣକାରୀ ବିଶ୍ୱା-ମିତ୍ରଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିପାରୁ ନାହଁ, ଅଚିରେ ଚିହ୍ନାଇ ଦେବ ।

ରାଜା—ସର୍ବନାଶ, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାଜର୍ଷି, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ! କାହାକୁ କଣ କହିଲି, ମହର୍ଷେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।

(ଗୀତ)

(ଦେବ) କ୍ଷମ ଅପ୍ରାଧ ମୋହର ।
ଅଜ୍ଞାନେ ମୁଁ ଦ୍ରୋହୀ ହେଲି ତୋର ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର— ଗୀତ

ଧାର୍ମିକ ରାଜନ, ବୋଲୁ ନରାଧମ
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଗର୍ବରେ ମତି ତୋ ବିଭ୍ରମ
ନ ଜାଣୁ ତୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଦର୍ପାନ୍ଧ ପାମର ।

ହରି—ତପୋଧନ ! ନାରୀ ଆର୍ତ୍ତନାଦ ଶୁଣି ମୁଁ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇଥିଲି, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାଡ଼ନା ହେତୁ ପ୍ରକୃତି ସ୍ଥିର ରଖି ପାରିଲି ନାହିଁ । ସ୍ୱଧର୍ମ ପାଳନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶାସନ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରିଅଛି, କ୍ଷମାକର ।

ବିଶ୍ୱା—ସ୍ୱଧର୍ମ ପାଳନ, ବ୍ରାହ୍ମଣପ୍ରତି, ତପସ୍ୱୀ ପ୍ରତି କଟୂକ୍ତି କଣ କ୍ଷତ୍ରିୟର ଧର୍ମ ? ସ୍ୱଧର୍ମ, କ୍ଷତ୍ରଧର୍ମଃ ?

ରାଜା—ଦାତବ୍ୟଂ ରକ୍ଷିତବ୍ୟଞ୍ଚ ଯୋଦ୍ଧବ୍ୟଂ କ୍ଷତ୍ରିୟୈସ୍ତୁ ସଦା ।

ବିଶ୍ୱା—ଆଚ୍ଛା,କାହାକୁ ଦାନ ଦିଆଯାଏ, କାହାକୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୁଏ ଆଉ କାହା ସାଙ୍ଗରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ହୁଏ ।

ହରି—ଗୁଣବାନ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଦାନ ଦିଆଯାଏ, ଭୟାତୁରକୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୁଏ ଆଉ ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ହୁଏ ।

ବିଶ୍ୱା—ଉତ୍ତମ, ଉତ୍ତମ । ମୁଁ କଣ ତୁମ୍ଭ ମତ ଅନୁସାରେ ଦାନର ପାତ୍ର, ମୁଁ କଣ ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ଗୁଣବାନ ବୋଲି ବିବେଚିତ ।

ରାଜା—କଣ କହୁଛନ୍ତି ତପୋଧନ; ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ପରି ଗୁଣବାନ, ଆପଣଙ୍କ ପରି ଦାନର ପାତ୍ର ଆଉ କେଉଁଠୁ ପାଇବି ? ମୁଁ ଏପରି କଣ ପୁଣ୍ୟ କରିଛି ଯେ ଆପଣ ମୋଠାରୁ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ।

ବିଶ୍ୱା—ଆଚ୍ଛା, ମୋର ବିଦ୍ୟା ଓ ତପସ୍ୟା ଅନୁରୂପ କିଛି ଦାନ କର ?

ହରି— ଗୀତ

ସଉଭାଗ୍ୟ ରବି ଉଇଁବକି ମୋର,

ଲିଭିଯିବ ଆଜ ଅଜ୍ଞାନ ତିମିର ।

ବିଶ୍ୱା— ଗୀତ

ବୃଥା ବାକ୍ୟ ପରିହର, ନାହିଁ ଅବସର ।

ବାକ୍ୟ ଛଟାରେ ଆଉ ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ଦାନ କରିବ ତ ଶୀଘ୍ର କର ।

ହରି— ଗୀତ

ଦୟାକରି ନେଜ ଏ ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପଦ,

ପୁତ୍ର ପତ୍ନୀ ବିନା ଅର୍ପିଲି ମୁଁ ସବ ।

ବିଶ୍ୱା— ଗୀତ

ଦକ୍ଷିଣା ବିହୁନେ ଦାନ ହେବଟି ନିଷ୍ଫଳ ।

ହରି—ମୋର ସର୍ବସ୍ୱ ଆପଣଙ୍କୁ ଦାନ ଦେଲି ।

ବିଶ୍ୱା—ସ୍ୱସ୍ତି ! ସ୍ୱସ୍ତି ! ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରକୃତ ଦାତା, କିନ୍ତୁ ଦକ୍ଷିଣା ସହିତ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ନଚେତ୍ ଦାନ ନିଷ୍ଫଳ ହେବ ।

ରାଜା—ସହସ୍ର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରା ଦେବି ।

ବିଶ୍ୱା—ଉତ୍ତମ କଥା । ଗୀତ

ଏହି ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପଦ ହେଲା ମୋର ଆବର ।

ନାହିଁଟି ତୋର ସାଧ ହରି ନେବୁ ଲୋଡ଼ି ।

ହରି— ଗୀତ

ନ ହୁଅନ୍ତୁ ତପି କ୍ରୁଦ୍ଧ ଯେ ଆଜ୍ଞା ତୁମର ।

ବିଶ୍ୱା—କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ ଯେପରି ଦତ୍ତାପହାରୀ ନ ହୁଅ । ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ ମୋର ତା' ତ ଜାଣ । ତୁମ୍ଭ ନିଜ ଦେହ ପୁତ୍ର ପତ୍ନୀ ଭିନ୍ନ ଆଉ ତୁମ୍ଭର କିଛି ନୁହେଁ; ରାଜଭଣ୍ଡାରରେ ଯେ ସବୁ ଧନରତ୍ନ ଆଦି ଅଛି ସେ ସବୁ ମୋର ପ୍ରଜାବର୍ଗଙ୍କର, ଯେ ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ଅଛି ସେଥିରେ ତୁମ୍ଭର କିଛି ମାତ୍ର ଅଧିକାର ନାହିଁ

ରାଜା—ମୋତେ ଏକମାସ ଅବସର ଦିଅନ୍ତୁ ।

ବିଶ୍ୱା—କିନ୍ତୁ ମନେରଖ ମୋ ରାଜ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭେ ବାସ କରି ପାରିବ ନାହିଁ, ମୁଁ ଆସୁଛି ?

ହରି—ଭଗବତୀ ପୃଥିବୀ, ବୈବସ୍ୱତ ମନୁଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସକଳ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ତୋତେ ପାଳନ କରି ସୁଯଶ ଭୂଷିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି,କିନ୍ତୁ କାହାରି ଭାଗ୍ୟରେ ଏପରି ସୌଭାଗ୍ୟ ଘଟି ନାହିଁ, ମୁଁ ନିଜେ ସମ୍ବରଣ କରି ନ ପାରି ତୋତେ ପରମ ଗୁଣବାନ ତପସ୍ୱୀ-କୁଳଗୌରବ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ଚରଣରେ ଅର୍ପଣ କଲି । ବସୁମତୀ, ମୋ ଅପରାଧ କ୍ଷମାକର, ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀଚରଣରେ କୋଟି କୋଟି ପ୍ରଣାମ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶୈବ୍ୟା ସଖୀସହ)

ଶୈବ୍ୟା—ନାଥ ମୃଗୟା କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ ଏତେ ବିଳମ୍ବ ହେଲା କାହିଁକି ? କଣ କିଛି ବାଧାବିଘ୍ନ ଘଟିଲା, ତାଙ୍କ ହେନ୍ତମ ଜଗତରେ କାହାରିକୁ ଅବିଦିତ ନାହିଁ । ମୁଁ କଣ ଏକା ତାଙ୍କ ଗୁଣର ପକ୍ଷପାତୀ । ସକଳ ଲୋକେ ତାଙ୍କର ଗୁଣ ଆଉ ବିକ୍ରମକଥା କହି ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କରନ୍ତି । ତେବେ ବୃଥା ଆଶଙ୍କା କରୁଛି କାହିଁକି ? କଣ କେଉଁ

ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇଲ । ତାହା ହୋଇଲେ ତ ଫେରି ଆସିଥାନ୍ତେ, ତେବେ ମୁଁ କାହିଁକି ଏତେ କାତର ହେଉଛି ! ନା ନା, ଅମଙ୍ଗଳ କଥା ଚିନ୍ତା କରିବି ନାହିଁ, ଇଷ୍ଟଦେବ ତାଙ୍କୁ ସବୁଠି ରକ୍ଷାକରିବେ !

୧ମ ସଖୀ—ମହାରାଣୀ ! ଦୁଃଖ କରୁଛ କାହିଁକି ? ଏ କଏ ଦେଖିଲଣି ।

ରାଣୀ—ସଖି ! ଏ କଣ ? ନାଥଙ୍କ ମୁଖ ଏପରି ବିରସ ଦେଖାହେଉଛି କାହିଁକି ?

ସଖୀ—ହିଁ, ସତେ ତ ! ରାଜମୁକୁଟ ନାହିଁ । ଦେହଟା କଳାକାଠ ପଡ଼ି ଯାଇଛି । ଶୀଘ୍ର ବୁଝ ।

(ରାଜା ପ୍ରବେଶ)

ଶୈବ୍ୟା—ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ! ଆପଣଙ୍କର ମୁଖ-କମଳ ମ୍ଳାନ ଦେଖା ଯାଉଛି କାହିଁକି ? ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ, କଣ କଥା କଣ ?

(ଗୀତ)

କହ ଜୀବଧନ କିଆଁ କାହିଁକି ମନ
ଶ୍ରୀଆଙ୍ଗ ନାହିଁ ଭରସା । କଣା ଦାସୀରେ
ରୋଷ କରିଛ କି ଆବେଶ ଜାଣି ନ ପାରେ
ହୃଦ ହୁଏ କରତ ।

ରାଜା— ଗୀତ

ସୀତାବତୀ ମୋର ଅର୍ଜିଲା କର୍ମଫଳ
ବର୍ଜିଛି ସୁଖ ଭୋଗ ଗ୍ରାସିଛି ଦୁଃଖାନଳ
ଘୃଣା ଘୃଣା ହୃଦୟ କରେ ସଦା ଆକୁଳ
ରକ୍ଷା ନାହିଁରେ ଆଜ ଗତି ମତି ମୋରଟି ।୧।

କଣ ଏପରି ବିପଦ ଘଟିଲା ଶୀଘ୍ର କୁହନ୍ତୁ ନାଥ !

ରାଜା—ସଖି ! ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ନାମ ଅବଶ୍ୟ ଶୁଣିଥିବ ?

ରାଣୀ—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଯେଉଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତପସ୍ୱୀ ?

ରାଜା—ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ତପସ୍ୟାବଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରାଜର୍ଷି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ।

ରାଣୀ—କଣ ହେଲା ? କଣ ହେଲା ? ଆପଣ ତାଙ୍କ କୋପାନଳରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ହାୟ !

(ଗୀତ)

ଆରେ ବିଧାତା ତୋର ଏହିକି ସୁବିଚାର
ଅନନ୍ତ ବଂଶରେ ହେଲୁ କଳଙ୍କ ଗାର ।

ରାଜା— (ଗୀତ)

ନକର ତୁ ସନ୍ତାପ, ଲଭିନାହିଁ ମୁଁ ଶାପ
ଦର୍ପାନ୍ଧ ମୁନିଙ୍କରେ ଅର୍ପିଛି ମୋ ମୁକୁଟ ।
କଣ୍ଠା ହେଲଣି ମୋର ଦାନ ଦକ୍ଷିଣାଟିକ
ଆଶେମୋ ଗଲା ସବ ନାହିଁ ଏଥୁ ବରତ । ୨ ।

ଶୈବ୍ୟା—ହାୟ ? ଧରଣୀ-ପାଳକ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ରକ୍ଷକ ଧର୍ମମୟ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ କଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପ ପ୍ରଦାନର ଉପଯୁକ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର !

ରାଜା—ଦେବି ! ଶାପ ନୁହେ ମୁଁ ତାଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ଲାଭ କରିଛି । ସେ କୃପାକରି ମୋଠାରୁ ପୃଥିବୀ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଦାନକୁ ଦକ୍ଷିଣା ବାକି ପଡ଼ିଛି ।

ଶୈବ୍ୟା—କେତେ ଦକ୍ଷିଣା ନାଥ !

ରାଜା—ଏକ ସହସ୍ର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ।

ଶୈବ୍ୟା—ଆମ୍ଭର ଭଣ୍ଡାରରେ କଣ ନାହିଁ ?

ରାଜା—ମୋର ଭଣ୍ଡାରରେ କି ଅଧିକାର ଅଛି ? ସବୁ ଋଷିଙ୍କର ।

ରାଣୀ—ତେବେ ଋଷିଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣା କପରି ପରିଶୋଧ ହେବ ନାଥ !

ରାଜା—ଦେବି ! ତୁମ୍ଭକୁ ଓ ରୋହିତକୁ ତୁମ୍ଭର ପିତା ଗୃହରେ ଛାଡ଼ି କାଶୀ ଧାମରେ ମୋର ଆତ୍ମ ବିକ୍ରୟ କରି ଋଷିଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣା ପରିଶୋଧ କରିବି ।

ଶୈବ୍ୟା—ପୃଥିବୀନାଥ, ଆପଣ ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷ କରିବା ଲାଗି ପୃଥିବୀ ଦାନ କଲେ, ଆଉ କାହାକୁ ସନ୍ତୋଷ କରିବାକୁ ଧର୍ମପତ୍ନୀ ତ୍ୟାଗ କରିବେ ?

ରାଜା—ଅଭିମାନିନି ! ମୁଁ କଣ ତୁମ୍ଭକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରୁଛି ! ପ୍ରିୟେ ଭିକ୍ଷୁକ ସାଥିରେ କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବ ?

ରାଣୀ— ଗୀତ

ଯେତେ ହେଲେଟି ପତି ନେବ ମୁଁ ଭିକ୍ଷାପାତ୍ରୀ
ପତି ବିନା ମୋରଟି ନାହିଁ ଏ ଭବେ ଶାନ୍ତି ।

ରାଜା— (ଗୀତ)

କନକକେଳି ପଥେ ସ୍ଥଳରୁ ତୁ କେମନ୍ତେ
ଦୁର୍ଗମ ସଙ୍ଗେ ଯିବା ଶୋଭିବ ନାହିଁ ତୋତେ
ତରୁଣୀ ତରୁତଳେ ଆଶ୍ରା କରିବୁ କତେ
ଭରସା ନାହିଁ ମୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଅଛି ଘଟି । ୩ ।

ରାଣୀ—ନାଥ ! ମୋର ପତି ଯେଉଁଠି ମୋର ରାଜ୍ୟ ସେଇଠି, ଆଜି ଆପଣ ଯେବେ ଇନ୍ଦ୍ର ହୋଇଥାନ୍ତେ, ମୁଁ ପାରିଜାତ ହାର ଗଳାରେ ପକାଇ ଆପଣଙ୍କ ବାମ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଶଚୀ ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି ! ବିଧାତା ନିୟମରୁ ଯେବେ ଆପଣଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷା ମାଗିବାକୁ ହେଲା, ତେବେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଆପଣଙ୍କ ସହଚରୀ ହୋଇ କରଙ୍କ ବହନ କରି ବୁଲିବି । ହିମାଳୟ-ନନ୍ଦିନୀ ଜଗତ-ଜନନୀ ପତି ସଙ୍ଗେ ଯୋଗିନୀ ସାଜି କାଞ୍ଚନ ଦେହକୁ ଭସ୍ମ ଭୂଷିତା କରିଥିଲେ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହି ମହାଶକ୍ତି ଅଂଶେ ଜନ୍ମ ! ମହାରାଜ ପୁରୁଷର ବଳ ତାର ହୃଦୟରେ ।

ରଜା—କାହିଁଗଲ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ଆସି ଦେଖ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ଥିର କି ସାମାନ୍ୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ନେଇଛ, ଆସି ଦେଖ, ଦେଖିପାଅ ତୁମ୍ଭେ, ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରକୁ କାଙ୍ଗାଳ କରିପାରି ନାହିଁ,ଥରେ ଆସି ଦେଖିଯାଅ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ବକ୍ଷରେ କି କୌସ୍ତୁଭ ଲକ୍ଷିତରତ୍ନ ଶୋଭା ପାଉଅଛି, କି କମଳା ତାର ହୃଦୟ-ସାଗର ଆଲୋକିତ କରୁଅଛି, କି ତ୍ରିଲୋକ ଦୁର୍ଲଭ କି ଅସୀମ ପ୍ରେମରାଜ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ନେଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସ୍ଥିର ମୃତ୍ତିକା ପୃଥିବୀ ତ୍ୟାଗକରି ଯାଉଛି । ଯେତେ କିଛି ସୁଖ ଅଛି ଏହି ଧରାତଳେ, ସକଳ ସୁଖର ସୁଖ ପତ୍ନୀ ! ଚାଲ ପ୍ରିୟେ ଶୀଘ୍ରତର ଗୃହତ୍ୟାଗ କରିବା । ଏ ବେଶ ଭୂଷାରେ ଆଉ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ରାଣୀ—ବୁଝିଛି ମହାରାଜ ! ଏ ରତ୍ନ ଅଳଙ୍କାର କି ମୋର ନୁହେ ।

ରଜା—ପ୍ରିୟତମେ ! ତୁମ୍ଭେ ମୋର ସର୍ବସ୍ୱ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭୂଷଣହୀନା କପରି ଦେଖିବି !

ରାଣୀ—ଏହି ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନହାର ଆଜଠାରୁ ମୁଁ ସଦା ନିଜ ଗଳାରେ ପିନ୍ଧିଥିବି । ଆସ ନାଥ ପିନ୍ଧାଇଦିଅ ।

ରଜା—ଦୁଃଖର ଏତେ ପୁରସ୍କାର; ଜଗଦୀଶ୍ୱର ! ସ୍ନେହ ପାରିଜାତ ଦେଖାଇବା ଲାଗି ସହାନୁଭୂତି ଅମୃତ ପାନ କରାଇବା ଲାଗି କଣ ତୁମ୍ଭେ ଦୁଃଖ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛ ।

ରାଣୀ   ଚାଲ ରୋହିତକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଯିବା ।

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

(ସଖୀବୃନ୍ଦ ଗୀତ)

ଆସ ଆସ ସହି   ବେଳ ଆଉ ନାହିଁ
ଦୁଃଖ-ନିଶି ଘୋଟି ଆସିଲା,
ଅଯୋଧ୍ୟାର ଚନ୍ଦ୍ର   ଦାତା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର
କାଳରାହୁ ଆସି ଗ୍ରାସିଲା ।
ନାହିଁ ଏ ଭବନେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଆଉ
ହଟିଆ ବିଧାତା ସାଧିଲାଣି ଦାଉ
ଧରମ କରମ ସବୁ ଦୂର କାଳ ଶୋଷିଲା ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ଏ କି କୋଳାହଳ, ବୋଧହୁଏ ଦାତା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ବିଚ୍ଛେଦରେ ଅଯୋଧ୍ୟାବାସୀମାନେ ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି ପଳାଉଛନ୍ତି । ତେବେ ମୁଁ କାହାକୁ ନେଇ ରାଜ୍ୟ ଚଳାଇବି, ଏ କିଏ ?

(ସେନାପତି ପ୍ରବେଶ)

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ତୁମ୍ଭେ କିଏ, ତୁମେ କଣ ମନେ କରି ଆସିଲ ?

ସେନାପତି—ମହାରାଜ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ମୋର ଅନ୍ନଦାତା । ତାଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଯିବିବୋଲି ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କଠାରୁ ଅନୁମତି ନେବାକୁ ଆସିଅଛି ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟଙ୍କ ଅନୁମତି ? ତେବେ ମୁଁ କଣ କେହି ନୁହେଁ ? ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ, ତୁମ୍ଭର ରାଜା ମୋତେ ସର୍ବସ୍ୱ ଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଏ ରାଜ୍ୟ ମୋର । ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋର ଅଧୀନ ପ୍ରଜା । ଆପଣା ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ନାହିଁ ।

ସେନା—ମହାରାଜ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଆପଣଙ୍କୁ ସର୍ବସ୍ୱ ଦାନ କରିଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, ଏ ରାଜ୍ୟ ଆପଣଙ୍କର ଏକଥା ସତ୍ୟ;କିନ୍ତୁ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଉପରେ ତାଙ୍କର କିଛି ଅଧିକାର ନଥିଲା କି ପ୍ରଜା ଇଚ୍ଛାକୁ ସେ ଦାନ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରଜାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲେ ସେ କଣ ବଳପୂର୍ବକ ରାଜ୍ୟରେ ବାସ କରାଇ ପାରିବେ ।

ବଶିଷ୍ଠ—ତୁମ୍ଭେ କଣ କହିବାକୁ ଚାହୁଁଛ ? ମନେରଖ, ଏ ଅଙ୍ଗନଦେଶ ଆଜ ଫୁଲମାଳ ଧରିଛି ବୋଲି ଧନୁ ଗୁଣନା ପୂର୍ବସଂସ୍କାର ଭୁଲି ଯାଇନାହିଁ ?

ଜଳଧର—ଆପଣଙ୍କର ପୂର୍ବସଂସ୍କାର ଥାଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ଜଟା ବଲ୍କଳ ଧାରଣକରି ରଣବନ୍ଧ କରିବା କ୍ଷତ୍ରିୟର ଧର୍ମ ନୁହେଁ ।

ବଶିଷ୍ଠ—ତୁମ୍ଭର କଥା ବିଦ୍ରୋହ-ଉତ୍ତେଜକ । ବିଦ୍ରୋହୀର ଶାସ୍ତି ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ।

ଜଳଧର—କେ କହେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ହୃଦୟରେ ଦୟା ନାହିଁ । ଦୟାମୟ ଶୀଘ୍ର ସେକଥା କରନ୍ତୁ, ଶୀଘ୍ର ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଆଜ୍ଞା ଦିଅନ୍ତୁ । ସେତିକି ହେଲେ ଏ ଦଗ୍ଧ ନୟନ ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଆଜ ଭିକାରି ବେଶରେ ଦେଖିବ ନାହିଁ । ରାଜର୍ଷି ! ପ୍ରକୃତରେ ମୁଁ ବିଦ୍ରୋହୀ । ଯମାଳୟ ମୋର ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ ।

ବଶିଷ୍ଠ—ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣଭୟ କର ନାହିଁ, ଆଚ୍ଛା ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ ।

ତୃତୀୟ ଅଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର, ଶୈବ୍ୟା ଓ ରୋହିତ)

ରୋହିତ—ମା,ମା, ମୁଁ ଆଉ ଚାଲିପାରିବି ନାହିଁ । ମୋର ଗୋଡ଼ କଣ ହୋଇ ଯାଉଛି ।

ଶୈବ୍ୟା—ବାପରେ, ଆଉ ଅଳ୍ପବାଟ ଚାଲ, ଆଗରେ ଗ୍ରାମ ପଡ଼ିବ । ସେଇଠାରେ ବିଶ୍ରାମ ନେବା ।

ରୋହିତ—ନା ମା, ମୁଁ ଆଉ ଦଣ୍ଡେ ଚାଲିପାରିବି ନାହିଁ ।

(କ୍ରନ୍ଦନ ଗୀତ)

ପାଦ ଆଉ ଚଳୁନାହିଁ ଶୁଖିଲାଣି କଣ୍ଠ ମା,
ଆଣିଦିଅ ମୋତେ ଅନ୍ନ ଭୁଞ୍ଜିବି କରି ଯତନ
ହେବ ଏ କ୍ଷୁଧା ମେଣ୍ଣ ଯିବ ଚାଲି କଷ୍ଟ ମା ।

ମୋତେ ଟିକିଏ ଅନ୍ନ ଦିଅ, ମୁଁ ଖାଇଲେ ବଞ୍ଚିବି ନଚେତ୍ ମୋର ପ୍ରାଣ ଗଲା ।

ଶୈବ୍ୟା—ହା ଦଇବରେ, ଯାହାଙ୍କୁ ଘରେ କ୍ଷୀର ଦୁଗ୍ଧ ରୁଚେ ନାହିଁ, ସେ ଆଜ ସାମାନ୍ୟ ଭାତମୁଠାକ ପାଇଁ ଏତେ ଆତୁର, ନାଥ କଣ କରିବି ।

ରାଜା—ପ୍ରିୟେ ମୋର ବୁଝି କଣ ।

ରୋହିତ— (ଗୀତ)

ଚରଣ ଚାଲିବ ପରି ପ୍ରଗତି ନୁହେଁ ମୋହର
କ୍ଷୁଧାନଳ ଦିଏ ଯାରି ସହି ନୁହେ କଷ୍ଟ ମା ॥

ମା ଏଇଥର ପ୍ରାଣଗଲା ।

ଶୈବ୍ୟା—ନାଥ ! କଣ କରିବି ? କେଉଁଠାରୁ ଅନ୍ନ ପାଇବି । ଆପଣ ହେଲେ ଯାଆନ୍ତୁ କେଉଁଠାରୁ ଅନ୍ନଟିକିଏ ମାଗି ଆଣିବେ ।

ରାଜା—କେଉଁଠାକୁ ଯିବି, କଣ କହି ମାଗିବି ।

ଶୈବ୍ୟା—ନାଥ । ଲଜ୍ଜା କରୁଛନ୍ତି ?

ରାଜା—ପ୍ରିୟେ ! କି କଥା କହୁଛ, ରୋହିତ କ୍ଷୁଧାରେ ଆତୁର, ହେଉଛି, ମୋତେ ଲଜ୍ଜା ହେଉଛି ? ତେବେ ସନ୍ଧାନ କରେ ।

ରାଣୀ—ହା ଦଇବ ! ତୋର ଏହି ବିବେକ, ତୋହର ଏହି ବିଚାର । ଯାହାର ଅନ୍ନରେ ଅଯୋଧ୍ୟାବାସୀ ପ୍ରତିପାଳିତ, ସେ ଆଜ ପଥର ଭିକାରୀ ।

(ଗୀତ) ବିଧି କି ନ କଲରେ ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେଲୁ ।
ଦଣ୍ଡ-ଛତ୍ରଧାରୀ ଅନ୍ନ ଛଡ଼ ନେଲୁ ।

ଯାର ପାଦତଳେ କୋଟି କୋଟି ଦାସ ଦାସୀ, ଯାର ଭଣ୍ଡାର କୁବେରର ଭଣ୍ଡାର ପରି, ଯାର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଦୈନିକ ପଡ଼ ଖଞ୍ଜା, ସେ ପୁଣି ଆଜ ଘନ ଅରଣ୍ୟ ।

(ଗୀତ)

ଯେ ଦାନ ପଣରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ଯା ନାମ ଘୋଷେ ଜଗତ ।
ସେ ଆଜ ଘନ ଅରଣ୍ୟ
କଲେ ବଡ଼େ ଭିକ୍ଷା ଝୋଲି ।

ଦଇବରେ ! ତୁ କ୍ଷଣକେ ମାନବକୁ ହସାଇ ଦେଇ ପାରୁ, କ୍ଷଣକେ କନ୍ଦାଇ ପାରୁ, ତୋର ଲୀଳା କେ ବୁଝିବ । କାହିଁ ରାଜରାଜେଶ୍ୱର, କାହିଁ ପଥର ଭିକାରୀ । ଏଇ ଆସିଲେ ପରା, ବାପ ! ଉଠୁ ।

ହରି—ପ୍ରିୟେ ! ମୁଠିଏ ଭାତ ଚୋରାଣି ମିଳିଲା, କୌଣସି ପାତ୍ର ନ ପାଇ ଏ ଖପରା ଖଣ୍ଡିକରେ ଆଣିଲି । ମନରେ କୌଣସି କଷ୍ଟ ଆଣିବ ନାହିଁ । ରୋହିତକୁ ଉଠାଅ (ରୋହିତ ଉଠି)

ରୋହିତ—ମା ମୁଁ କଣ ଏକା ଖାଇବି ? ବାବାତ କାଲଠାରୁ କିଛି ଖାଇନାହାନ୍ତି, ତୁମେ ବି ଉପବାସରେ ଅଛ । ଆସ ସମସ୍ତେ ବାଣ୍ଟିକରି ଖାଇବା ।

ରାଜା—ଆଚ୍ଛା ତୁ ଖାଇସାର, ଆମ୍ଭେମାନେ ପଛରେ ଖାଇବୁ ।

ରୋହିତ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭେ ଆଗ ନିଅ ।

(ତଥାକରଣ)

ଭିକ୍ଷୁକମାନେ—ହେ ବାବା, ହେ ମା, ଈଶ୍ବର ତୁମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ କରିବେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଗଣ୍ଡିଏ ଦେ, ହେ ମା, ହେ ବାବା !

ଗୀତ—

ଦେ ଦେ ଦେରେ ବାବା ଭିକାରୀକୁ ମୁଠାଏ ଦେ ।
ସରିଯିବ ନାହିଁଟି ତୋର
ହରି ତୋର ବଢ଼ିତ କରିବେ ।
ପରପେଟ ଚିହ୍ନିଲେ ତୁହି ।
ତୋର ପେଟ ଜାଣିବ କେହି ।
ଦୟା ପଦ ଯା ଠାରେ ନାହିଁ
ଧିକ ଜନ୍ମ ତାର ଏ ଭବେ
ହେ ମା ମୁଠାଏ ଦେ ।

ହରି—ଆରେ ଭାଇ, ଆମ୍ଭେମାନେ ତୁମ୍ଭଠାରୁ କାଙ୍ଗାଳ। ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଠିଏ ଏ ଗ୍ରାମରୁ ମାଗି ଆଣି ତିନପ୍ରାଣୀ ଖେଇ ବସିଛୁଁ ।

ଭିକ୍ଷୁ—ଆରେ ଦେଇଥିବୁ ମୁଠାଏ ଦେ ।

ରୋହିତ- ବାବା ! ମୁଁ ଖାଇବି ନାହିଁ । ମୋର କ୍ଷୁଧା ତୃଷା ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଚାଲିଗଲାଣି, ତୁମ୍ଭେ ଖାଇବତ ଖାଅ, ମୋ ଭାଗ ଏ କାଙ୍ଗାଳମାନଙ୍କୁ ଦେବି ।

ହରି- ରୋହିତ, ତୁ ଅଭୁକ୍ତା ହେବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ବସିଥିଲୁ ସିନା ହେ ତୋର ଇଚ୍ଛା, ଯାଅ କାଙ୍ଗାଳମାନଙ୍କୁ ଦେ । (ଭିକାରୀଙ୍କୁ ଦେବା)

ଶୈବ୍ୟା—ଚାଲ ନାଥ କୌଣସି ଗ୍ରାମ ନିକଟକୁ ଯିବା ।

ରାଜା—ଚାଲ ତେବେ ।

ଦ୍ବିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୁଇଜଣ)

୧ମ—ଭାଇନା, ଆମ୍ଭଠାରୁ କପାଳିଆ ଏ ଦୁନିଆରେ କେହି ନାହାନ୍ତି, କହନ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣ କାଙ୍ଗାଳ, ଖାଲି ଦାତା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଯୋଗୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କାଙ୍ଗାଳପଣିଆଟା ଛାଡ଼ିଯାଇଛି । କଣ ଖାଇବ ? ପୁରି ଲଡ଼ୁ ଛଡ଼ା ତ ତଣ୍ଟି ତଳକୁ ପଶୁନାହିଁ । ବସାଦହି ତୁଣ୍ଡରେ କଣ୍ଟାହୋଇ ବାଧୁଛି । ଆଜି ପ୍ରତିଦିନ ଦାନ ନେଇ ନେଇ କୋଠାବାଡ଼ି କରିଗଲୁଣି । ଆଉ ଏପରି ରାଜା କେବେ ଏ ଦେଶ ଦେଖି ନ ଥିଲୁ ।

୨ୟ—ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ! କୋଠାବାଡ଼ି ତ ହେଲାଣି । ଆଉ ଦରିଦ୍ରକୁ କଥା ।

୧ମ—ଭାଇନା, ତୁମ୍ଭିନାକ ପ୍ରକୃତଃ ନୈବମୂର୍ତ୍ତ୍ୟରେ । ଚିକ୍କି ଯଦି ସ୍ବର୍ଗକୁ ଯାଏ, ଧାନ କୁଟାରୁ କି ରହିତ ହେବ, ସେଟା ଆମ୍ଭ ପିତୃ-ପିତାମହଙ୍କ ବେଉସା ।

୨ୟ—ଚାଲ ଦାନ ସମୟ ହୋଇଗଲାଣି, କଥା କହୁ କହୁ ଦିନ ଯିବ ।

(ଜୟ ଦାତା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜୟ)

(ଦୂତର ପ୍ରବେଶ)

କାହାର କଣ ହେଲାଣି ଏଗୁଡ଼ାଙ୍କର ଖାଲି ପେଟଚିନ୍ତା ।

୧ମ—କିରେ ଦୂତ, ଆଜି କଣ ଦାନ ସରିଗଲାଣି କି ?

ଦୂତ—ହିଁ, ଦାନ ସରିଗଲାଣି, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଭୋଜନରେ ବସିଛନ୍ତି ।

୧ମ—ଭାଇନା, ଯେଉଁଠି ଥିବ ତୋ କହୁ କହୁ ଦିନ ଯିବ, ଏବେ ସରିଲା । ହେ ଦୂତ ! କଣ ବେଣୀ ନାହାନ୍ତି ଦୁଇଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉପବାସରେ ରହିଯାଉଛନ୍ତି ।

ଦୂତ—ନା ନା, ସେ କଥା ହେବନାହିଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ମହାରାଜ ! ଦୁଇଜଣ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉପବାସରେ ମଲେ, ଭୋଜନ ମୁଠିଏ ମିଳୁ ।

ଦୂତ—ମଲେଟରେ ଏଗୁଡ଼ାକ । ହେ ଗୋସାଇଁ ! ଆଜ ଦିନର ହୋଇଥିଲା ସେଉଁମାନେ ପଙ୍ଗତପରେ ଆସିବେ ସେମାନେ ଫେରିଯିବେ; ଯଦି ବିଶେଷ ଜଞ୍ଜାଳ କରନ୍ତି ତେବେ ମୁଠାଏ ମିଳିବ, କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

୧ମ—କି କାର୍ଯ୍ୟ କୁହ ଆମ୍ଭେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଦୂତ—ତୁମ୍ଭେମାନେ କାନ ନାକ ଧରି କୋଡ଼ିଏ ଥର ଉଠ୍ ବସ ହୁଅ, ତା ପରେ ମିଳିବ ।

(ବ୍ରାହ୍ମଣ ତଥା କରଣ)

ଦୂତ—ଥାଉ ଥାଉ, କାହାର କଣ ହେଲାଣି ସ୍ୱାଙ୍କ ନଦ ଭଙ୍ଗିନାହିଁ ।

(ଗୀତ)

ନନା, ସରିଲାଣି ଦୟା ଧରମରେ ପୋଡ଼ା କରମ
ଏ ଅଯୋଧ୍ୟାଧାମ ହେଲା ଆଜ
ଶୂନ୍ୟ ଦଇବର ଦୁର୍ଘଟଣ
ନନା ! ସବୁ ସରିଗଲାଣି ସବୁ ସରିଗଲାଣି
ଏ ଅଯୋଧ୍ୟାଶିରୀ ଚାଲି ଗଲାଣି !

୧ମ—କଣ କଥା କଣ ?

ଦୂତ— (ଗୀତ)

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରେ ଦାନ ଦେଲେଣି ରାଜନ
ଏ ପୁଣ୍ୟ ଅଯୋଧ୍ୟା ଧାମ ।

ନନା ! ଏ ରାଜସିଂହାସନ ରାଜା ଆମ୍ଭର ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଦାନକରି ଏଠାରୁ କାଶୀ ଗଲେ ।

୧ମ—ବେଶ୍ ତ କଣ କହୁଛୁ, ଏତ କଥା, ଆଜ୍ଞା କାହିଁକି କାଶୀ ଗଲେ ।

ଦୂତ— (ଗୀତ)

ଦାନର ଦକ୍ଷିଣା ଲୋଡ଼ିବେ ଠିକଣା
ଅନ୍ତାବିଜ ତନକା ।

ନନା ! ରାଜା ଆମ୍ଭର ପୃଥିବୀ ଦାନକରି ଦକ୍ଷିଣା ନ ପାଇବାରୁ କାଶୀ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ଆତ୍ମବିକ୍ରୟ କରି ଋଷିଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣା ଦେବେ ।

ଦୂତ— (ଗୀତ)

ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ କି ହେବ ଭାବିଲେ
ଝୁରି ଝୁରି ଯିବ ଦିନରେ

ନନା ! ସବୁ ସରି ଗଲାଣି, ଯାଅ, ଆଉ କାହିଁକି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ ।

୧ମ—ଭାଇନା ! ଆଜି ଯେଉଁ ବଦମଙ୍ଗଳ ମୁହଁ ଗୁହିଁ ଘରୁ ବାହାରିଥିଲେ କେଡ଼େ ବଡ଼ କଥାଟାଏ ଶୁଣିଲେ, ଚାଲ ଗୋଡ଼ାଇ ଗୋଡ଼ାଇ ଯିବା, ଟିକିଏ ଦେଖାକରି ଆସିବା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜା-ରାଣୀ-ରୋହିତ ।

ରାଜା—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବହୁତ କଷ୍ଟ ହେବଣି, ମୋତେ ଦିଅ ମୁଁ କିଛି ପଥ କୋଳକରି ନେଇ ଯାଏ, ଆ ! ବାପ ମୋ କୋଳକୁ ଆ' (କାଖ କରି) କାଶୀହାଟ ଆଉ କେତେ ବାଟ ପଡ଼ିବ କେହି ଲୋକ ଦେଖା ହେଲେ ପଚାରନ୍ତେ, ଏମାନେ କିଏ ।

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଦେଖିଲୁଣି କିଏ ଦୁଇ ତିନିଜଣ ଯାଉଛନ୍ତି ।

୧ମ—ଭାଇନା ! ତମ ଆଖିରେ କଣ ପରଳ ମାଡ଼ିଗଲାଣି କି, ଏଗୁଡ଼ାକ କିଏ କାଙ୍ଗାଳ ଯାଉଛନ୍ତି, ଆଜ୍ଞା ଏହାଙ୍କଠାରୁ ସନ୍ଧାନ ବୁଝିବା । ହଇହେ ! ଏବାଟେ ଅମ୍ଭ ମହାରାଜ ଗଲେ କି ?

ହରି—ତୁମ୍ଭ ମହାରାଜ କିଏ, ଆମ୍ଭେତ ଚିହ୍ନିନାହୁଁ ।

୧ମ—ତୁ ଚିହ୍ନିନାହୁଁ, ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିନାହୁଁ ।

ହରି—ସେ କେବେ ରାଜା ଥିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପଥର ଭିକାରୀ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ! ଏ ହତଭାଗା ସେହି ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ।

(ପ୍ରଣାମ କରଣ)

୧ମ—ହା ବିଧାତାରେ ! ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କର ଏହି ଦଶା, ମହାରାଜ ଅଜଣାରେ କଣ କହି ପକାଇଲୁ !

ହରି—କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭେମାନେ କୁଆଡ଼େ ଆସିଲ ।

୧ମ — ମହାରାଜ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ତୁମ୍ଭର ଅନ୍ନରେ ପ୍ରତିପାଳିତ, ଆଜି ରାଜନବରକୁ ଦାନ ଆଶାରେ ଯାଇଁ ଆପଣଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଶୁଣି ସାକ୍ଷାତ ନିମନ୍ତେ ଆସିଲୁ ।

ରାଜା—ଗୋସାଇଁ ! ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଆଉ ରାଜ୍ୟ ନାହିଁ, ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଆଜି ଭିକାରି !

ରୋହିତ—ପିତା ମୋର ଗଳାରେ ଏ ଯେଉଁ ରତ୍ନ ହାରଟି ଅଛି ତାକୁ ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଦେଇ ଜୀବନ ଧନ୍ୟ କରିବି ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ଜୀବନ ଧନ୍ୟ କରିବ ସତ୍ୟ, କହ ବତ୍ସ ! ଏ ହାର ତୋର ପିତା ଦେଇଥିଲେ ନା କୁବେର ଭଣ୍ଡାରରୁ ଜୟ କରି ଆଣିଥିଲୁ ।

(ଗୀତ)

କହ ରାଜପୁତ୍ର କାହାର ଏ ବସ୍ତୁ
ଅର୍ପୁଛୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କରେ ।
ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି, ପିତା ତୋର ଅର୍ପି,
ଦେଇଛନ୍ତି ମୋହ କରେ ।
ତୁ କି ନ ଜାଣୁ ଧନ,
(ଆଜ) ବ୍ରାହ୍ମଣ ହରଣେ ଦେଉ ମନ ॥

ମହାରାଜ ! ପୁତ୍ରକୁ ବେଶ୍ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଛନ୍ତି, ବତ୍ସ ! କା'ର ଧନ ଏଠାରେ ଦାନ କରୁଅଛ ?

(ଗୀତ)

ଅଙ୍ଗ ଅଳଙ୍କାର   କାଡ଼ିରେ କୁମର
କୁଣ୍ଠିତ ନ ହୁଅ ମନେ ।
ତୋ ନିଜ ଅର୍ଜନ   କରି ପାରୁ ଦାନ,
ଡକାଇ ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣେ;
ନହିଁ ନାହିଁ ନିନ୍ଦା ।
ଦାନପଟେ ହୁଅ ସାମରଥା ।୨।

ବତ୍ସ ! ତୋର ନିଜ କମେଇହାରି ଯାହା ଦାନ କରିବୁ ତହିଁରେ ମୋର କିଛିମାନ ଦାବୀ ନାହିଁ, ଏ ପଦାର୍ଥ ମୋର ତେ ଶତ୍ରୁ କାଡ଼ି ନେ (ଓଟାଇ ନେବା)

ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଧିକ୍ ଧିକ୍ ଧିକ୍ !

ବିଶ୍ୱା — ମୂର୍ଖଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣେ, ମୋତେ ଚିହ୍ନିନାହିଁ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣେ — ରାଜର୍ଷି ! ବେଶ ଚିହ୍ନୁ, କଅଁଳା ପିଲା ଠାରେ ଟିପି ଧନ ନେବା ବୃତ୍ତିକୁ କିଏ ନ ଚିହ୍ନିବ, ମହାରାଜ ! ଦୟାକରି ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ ଏ ଋଷିଙ୍କର ଯାହା ପ୍ରାପ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଇ ଆପଣଙ୍କୁ ଋଣମୁକ୍ତ କରିଇବୁ ।

ରାଜା — (ସ୍ୱଗତ) ବିଶ୍ୱନାଥ ! କିଏ କହିବ ତୋ ଜଗତରେ ଦୟା ନାହିଁ, ସୁହୃଦୟତା ନାହିଁ; ପରଦୁଃଖେ କାତରତା ନାହିଁ, ଦାନପ୍ରାପ୍ତି ଇଚ୍ଛୁକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୋଠୁ କିଛି ପାଇବା ଆଶାରେ ଆସିଥିଲେ, ସେମାନେ ପୁଣି ତାଙ୍କର ବହୁ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟାର୍ଜିତ ଧନ ଦେଇ ମୋତେ ଏ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ।

ବିଶ୍ୱା — ମହାରାଜ ! କ'ଣ ଭାବୁଛନ୍ତି ? ଆପଣଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ବଳରୁ ଏ ଭିକାରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବି ଦାତା, ଏବେ ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱ ହରଣ କରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଋଣ ପରିଶୋଧ କରନ୍ତୁ ।

ରାଜା — ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ; ତୁମ୍ଭଠାରୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ଗ୍ରହଣ କରିବା କ୍ଷତ୍ରିୟର ନିୟମ ନୁହେଁ; ଋଷିବର ! ମୋତେ ଉପାୟ କହନ୍ତୁ କିପରି ଋଣମୁକ୍ତ ହେବି ।

ବିଶ୍ୱା — ତୁମ୍ଭ ସେବା କରି କିଛି ପାରେ ତ ।

ହରି — ତେବେ ଆପଣଙ୍କ ସେବକରେ ରଖନ୍ତୁ ।

ବିଶ୍ୱା — ମୋର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ, ଅନ୍ୟଠାରେ ସନ୍ଧାନ କର, ସମୟ ଅତୀତ ହେଉଛି ! ମୁଁ ଆସେ !

ହରି — ଗୋସାଇଁ ! ଟିକିଏ କାଶୀ ହାଟକୁ ବାଟ ଦେଖାଇ ଦିଅନ୍ତୁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୪ର୍ଥ ଅଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ମାଧବଶର୍ମା ଜଟାଧାରୀଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ମାଧବ — ଗୀତ

ଭଣଜାରେ ! ଲୋଡ଼ ନିଜ ନିଜ ଧାମରେ ।

ଏ ଯେ କଳିକାଳ　　　ହରିବ ବୁଦ୍ଧିବଳ
　　ମଜିବ ଖଳ କଥା ଯାହାରେ ॥

ଭଣଜା ! ଏ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ପଡ଼ୁଛୁ ହାତେ ମାପି ସୂତଖଣ୍ଡିକରେ ଗୁଳିବ ?

ଜଠା—ମାମୁଁ ଆଉ କ'ଣ ?

ମାଧବ—　　　ଗୀତ

ଅବୀର୍ଯ୍ୟା ହେଲ ପୃଥ୍ୱୀ ମାନବ ଆୟୁ ଛୁଟି
　　ଖସିଲେ ପାପବୋଝେ ନାହାରେ ।

ଭଣଜା ଆଜକାଲି ଲୋକେ ପାପକଥାରେ ରତ ହେବାରୁ ଭୂମି ହାନି, ମନୁଷ୍ୟ ହାନି; ସବୁଥିରେ ହାନି ପଡ଼ିଗଲା ।

ଜଠା—ମାମୁଁ ଏତେ କଥା ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ, ତେବେ ବୁଢ଼ାଦିନେ ଗୋଟିଏ ଛୁଆ ହେଉଥିଲା କାହିଁକି ?

ମାଧବ—　　　ଗୀତ

ମାଈପେ ହେଲେ ଖଣ୍ଡି ସ୍ୱାମୀରେ ଦେଲେ ଦଣ୍ଡ
　　ଘଣ୍ଟେ ଏ କାଳେ ହେଲେ ଯାହାରେ ॥

ଆରେ ଭଣଜା ଏ ମାଈପଙ୍କୁ ବଳ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ କଥା ନ ଜଗି ଚାଲିଲେ ଗୁଣ୍ଡୁଣି ପାହାର ଥୁଆ । ହଇରେ ଭଣଜା । ତୋ ମାଈ ମୋତେ ରଖିଦେଲା ନାହିଁ, ସେ ଟିକିଏ କୋମଳାଙ୍ଗୀ । କାର୍ଯ୍ୟ ଧନ୍ଦାକୁ ପାରେ ନାହିଁ, ସେଥିଯୋଗୁ ଗୋଟିଏ ଚାକରାଣୀ ଦରକାର, କ'ଣ କରିବା କହିଲୁ ? ସେ ତ ରଖିଥୋଇ ଦେଲା ନାହିଁ ।

ଜଠା—ମାମୁଁ, ତେମେ ପାରୁ ନାହିଁ । ମାଈ ଯେବେ ମୋ ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ନ୍ତା ?

ମାଧବ—ପାଜିଟୋକା ! ହଇରେ ଟୋକା ! ମାଈ ତୋ ହାବୁଡ଼େ କ'ଣ ପଡ଼ନ୍ତା ? ବଗୁଲିଆକାହାଙ୍କା—

ଜଠା—ତେବେ ମୁଁ ଯାଉଛୁ ।

ମାଧବ—ଆରେ ଆ, ଆରେ ଆ, ମୋର ସେଥିରେ କାଇଲ, ହଇରେ ପେଣ୍ଠ ସକାଶେ ଆଇଲେ ସେ କଥା ଟିକିଏ ବୁଝ ।

ମାମୁଁ—ଦେଖିଲୁ ଏ କିଏ ଦୁଇଜଣ ଆସୁଛନ୍ତି ।

(ଶୈବ୍ୟା ଓ ରୋହିତର ଗୀତ)

ହେ କାଶୀବାସୀ　　　କା'ର ଦାସ ଦାସୀ
　　ଲୋଡ଼ା ଅଛୁ କି ଆସ ଆସ ହେ ।
ଚିରକାଳ ଆଶ୍ରି　　　ହୋଇବୁ ବିଶ୍ୱାସୀ
　　ନିଆଶ୍ରିରେ ଦିଅ ବାସ ହେ ।

ହେ କାଶୀବାସୀ କା'ର ଦାସ ଦାସୀ ଲୋଡ଼ା ଅଛୁ କି ? କିଏ ନିଆଶ୍ରିମାନଙ୍କୁ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ଖରିଦ କରିବ ।

ଜଠା—ମାମୁଁ ! ଗାଈ ବାଛୁରୀ ହେଲେ ?

ମାଧବ—ଚୁପ୍ କର ! ଆଲୋ ମା ? ତୋର ମୂଲ୍ୟ କେତେ, ତୁମ୍ଭ ବୟସ ହେବ ?

ଶୈବ୍ୟା—ଗୋସାଇଁ ! ଏକା ମୋର ?

ଜଠା—ନା, ତୋ ଘର ହାଣ୍ଡି ମାଠିଆ, ଚୁଲିବାଉଁଶିଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ରୋହିତ—ଗୋସାଇଁ ! ଥଟ୍ଟା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ କ'ଣ ?

ଜଠା—ତୋତେ ଦେଖିକରି ? ମାରିବ ଏକ ଚାପୁଡ଼ା ଯେ,—

(ଚାପୁଡ଼ା ଘାତ ମାଧବ ପଡ଼ିଯାଇ)

ମାଧବ—ଆରେ ଜଠା ମାରି ପକାଇଲୁରେ, ଉହୋ;

ଜଠା—ମାମୁଁ ! ମୁଁ କ'ଣ ତମକୁ ମାରୁଥିଲି ।

ମାଧବ—ସେ ପିଲାଟେଇଁ ଯଦି ଏ ଚାପୁଡ଼ା ବାଜଥାନ୍ତା ସେ କି ପ୍ରାଣ ପାଇଥାନ୍ତା । ଜଠା ! ତୋର ଭଲ ଲୋକ ମନ୍ଦ ଲୋକ ବିଚାର ନାହିଁ ।

ଜଠା—ଓହୋ ଭଦର ଲୋକ, ମାମୁଁ ? ବୟସ ହେବ କେପରି ?

ମାଧବ—କହିଲୋ ମା, ମୂଲ୍ୟ କହିଲୁ ଶୁଣିବା ।

(ଶୈବ୍ୟା ଗୀତ)

ସହସ୍ରେକ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ　　　ପ୍ରୟୋଜନ ମମ
　　ଏ ଜୀବନ କାଳ-ପାଶ ହେ ।
ହେବ କି କଲ୍ୟାଣ　　　କରିବେ ଗ୍ରହଣ
　　ଦେଇ ଧନ କରି ତୋଷ ହେ ।

ଗୋସାଇଁ ! ମୋର ସହସ୍ର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଆବଶ୍ୟକ ?

ଜଠା—ମାମୁଁ, ମୂଲ୍ୟଟା ତ ଖରି ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା ଦେଖୁଛି, ଘରକୁ ଗଲେ ସୁନା ଲଣ୍ଡ ହଗିବ କି ?

ମାଧବ—ଆଲୋ ମା, ଏତେ ମୂଲ୍ୟ ତ ମୁଁ ଦେଇ ପାରିବି ନାହିଁ । ଅନୁମତି ହଉଛୁ ।

ମାଧବ—ହଉ ହେଲା ।

ଜଟା – ମାମୁ, ବାଘଛାଲ ଖଣ୍ଡେ ପିଠିରେ ବାନ୍ଧିଥା ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର – ଏଇ ଯେ ମା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏଇଠି ଅଛନ୍ତି, ତୁମର ସ୍ୱାମୀ କାହାନ୍ତି ? ମୋ ଦକ୍ଷିଣା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲାଣି ତ ?

ଶୈବ୍ୟା – ଦେବ ! ଆପଣଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ପାଇଅଛୁ ।

ବିଶ୍ୱା – ଅର୍ଦ୍ଧେକ, ପୁଣି ଆଉ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ? ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତମିତ ପ୍ରାୟ ଜାଣ ?

ଶୈବ୍ୟା – ପ୍ରଭୁ ! ମୋର ସାଧ୍ୟରେ ଏହାଠୁ ଅଧିକ ହେଲା ନାହିଁ । (ବ୍ରାହ୍ମଣପ୍ରତି) ପିତଃ ! ଆପଣ କୃପାକରି ସେହି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦେବେ ଏହି ଋଷିବରଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ !

ମାଧବ – (ତଥାକରଣ)

ଜଟା – ଆରେ ବାପରେ, ଏଇ ତୋର ମହାଜନ ? ଋଷି ବର କହିଲୁ କଣ ?

ବିଶ୍ୱା – କିଏରେ ମୂର୍ଖ !

ଜଟା – ନାହିଁ, ନାହିଁ ହେ ଗୋସାଇଁ ! ମୁଁ ତୁମର ଖାତକ ନୁହେଁ । ଗେରୁଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ମାଳା ପକାଇ ଝରଚଟା ବେଶ ଭଣ୍ଡା କରିଛି, ସୁଧ କାରବାରଟା ବେଶ ଚାଲିଛି, ମାମୁଁ ଚାଲ ଯିବା ।

ବିଶ୍ୱା – ମା' ଲକ୍ଷ୍ମୀ ! କ'ଣ ଆତ୍ମବିକ୍ରୟ କରି ଏ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କଲ ? ତୁମେ ହିଁ ସତୀ, ମୋ ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ଅମରତ୍ୱ ଲଭକର ।

ଶୈବ୍ୟା – ଦେବ ! ମୋତେ ଆଉ ଏ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବେ ନାହିଁ; ମୋତେ କଲ୍ୟାଣ କରନ୍ତୁ ମୁଁ ଶୀଘ୍ର ଏ ଦୁଃଖ ବୋଝ ବାବା ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଖଲାସ କରେ ଆର୍ଯ୍ୟ !

(ବ୍ରାହ୍ମଙ୍କ ପ୍ରତି)

—ଠାକୁରେ ! ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହାର ଦାସୀ ସେ ମୋତେ ଉଚିତମୂଲ୍ୟରେ ଖରିଦ୍ କରିଥିଲେ, ମୋ ଶରୀର ଯେ କଡ଼ାଏ କଉଡ଼ି ର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ତା ମୁଁ ଭଲକରି ଜାଣିପାରୁଛି; କିନ୍ତୁ ମୋର ପ୍ରଭୁ, ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିକଟରେ ସହସ୍ର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଲାଗି ଋଣୀ, ତାଙ୍କ ସେହି ଋଣ ପରିଶୋଧ କରିବା ଲାଗି ଆତ୍ମ-ବିକ୍ରୟ କରୁଛି ।

ମାଧବ – ମୁଁ ଜଣେ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ମୁଁ ପଞ୍ଚଶତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରାରୁ ବେଶି ଦେଇ ପାରିବି ନାହିଁ ? ଏଣିକି ତୋ ଇଚ୍ଛା ।

ଶୈବ୍ୟା – ସେଇଆ ଦିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଅନୁଗୃହୀତା ହେଲି ।

ରୋହିତ – ଗୋସାଇଁ ମୋ ପାଇଁ କେତେ ଦେବ ?

ମାଧବ – ତୋଠାରେ ତ ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ରୋହିତ – ଗୋସାଇଁ ମୁଁ ସବୁ କାମ କରିବି, ତମ ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ୁଛି ମୁଁ ମା'ଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ରହି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଶୈବ୍ୟା—ପିତଃ ! ଯେବେ ଦୁଃଖିନୀ କନ୍ୟାର ଭାର ଗ୍ରହଣ କଲେ ତେବେ ତା'ର ଅବୋଧ ଶିଶୁକୁ ତା ପାଖରେ ରହିବାକୁ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ । ପୁତ୍ରଙ୍କ କୋଳରେ ଗଙ୍ଗା ଜଳରେ ଜୀବନ ତ୍ୟାଗ କରିବି, ଅମରତ୍ୱ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଶୁଭ ଆଶୀର୍ବାଦ ନୁହେଁ ।

ବିଶ୍ୱା—ବତ୍ସେ ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଅମରତ୍ୱ ବର ପ୍ରଦାନ କରି ନାହିଁ, ସେପରି ଅମରତ୍ୱ ପୃଥିବୀର ଅନନ୍ତ ଯାତନାର ସନ୍ଧାନ ମାତ୍ର, ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଗତ୍‌ପ୍ରାଣ ସମୀରଣ ସଞ୍ଚାରିତ ହେଉଥିବ, ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଜୀବର ବାସ ଥିବ, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭର ପିତୃଭକ୍ତି ଆଦର୍ଶ ଦାମ୍ପତ୍ୟଦାୟିତ୍ୱ, ନିଷ୍କାମ, ଆତ୍ମ ସର୍ଜନ ଜଗତରେ କୀର୍ତ୍ତିତ ହେଉଥିବ । ରମଣୀକୁଳ-ଶିରୋମଣି ଶୈବ୍ୟାଙ୍କର ନାମ ଜଗତରେ ଅମର ହୋଇଥିବ । ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀ କାହାନ୍ତି ?

ଶୈବ୍ୟା—ଦେବ ! ସେ ଏଇଠି ନିକଟରେ କେଉଁଠି ଥିବେ, ମୁଁ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଆସି ଗୋପନରେ ଆତ୍ମବିକ୍ରୟ କଲି, ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରୁ ଅନୁମତି ନେଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ସେ ଏ କଥା ଶୁଣିଲେ ଯେ କଣ ହେବେ ଏ କଥା ଭାବି ହୃଦୟ କମ୍ପିତ ହେଉଛି । ତାଙ୍କ ଧର୍ମ ତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବ, ମୁଁ ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଭାଗୀରଥୀ ପୁଣ୍ୟଭୂମି ବାରାଣସୀ ଏମାନଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ ଦେଇ ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀ ଚରଣରୁ ବିଦାୟ ନେଲି । ଆପଣ ପ୍ରବୋଧ ଦେବେ (ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରତି) ପିତା ଚାଲନ୍ତୁ ।

ରୋହିତ—ବାବା କାହାନ୍ତି ?

ଶୈବ୍ୟା—ବେପାରକୁ ଗଲେ ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରାନନ, ଆମ୍ର ପଲ୍ଲବ ବକ୍ଷସ୍ଥରେ ମହାବଳୀ, ଯୋଗୀ ଋଷିଙ୍କୁ ସେପରେ ଜଗତରେ କେହି ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନରେ ତେବେ ସେ ଏହି ରମଣୀ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରବେଶ—ଗୀତ

ଋଣ ରେ ! ଜ୍ୱାଳା ! ଏତେ ଦାରୁଣରେ
ଅନ୍ତରେ ଜଳୁଛି ଓଜଳା—
କେଉଁପରି ଭୁଲି ଜଳୁ ମନ ଭ୍ରମ
ଧର୍ମ ନେଉନ ପାରୁ ନ ମୋ ଠାଣ ।

କି ପ୍ରଣରେ ପଡ଼ିଲି, କାହୁଁ ଆଣି ଋଷିଙ୍କର ଦେବା ପରିଶୋଧ କରିବି, ମୁଁ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ କଉଡ଼ିଏ କଉଡ଼ିର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ଗୀତ

ଋଣ ଋଣ ଦୁଃଖ ଜଳୁଛି ଦଗ୍ଧ
ଜୀବନ ଦେଇ ବି ଲୋଡ଼ା ପ୍ରୟୋଜନ ।

ଋଣ ଦେବାର ଜ୍ୱାଳା ଏତେଦୂର ଯେ ତୋତେ ଦୁଇଦିନରେ ଅଶେଷ ମାନ ଅସ୍ତ ହେଲା, ତୁ ତା'ର ସନ୍ଧାନ ଜାଣୁ । ମୁଁ କି ଭୁଲି ଜଳ ଭିତର ଦେହ ନ ବୁଝି ଜାଣିକି ଋଣ କଲି । ମା ! ବସୁମତି, ତୋ ତେବେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କଲି, ମା ତମ୍ଭ କର ଚେଷ୍ଟା ଋଣମୁକ୍ତ ହେବ । କୁଆଡ଼େ ଗଲି ତ୍ରିଦେବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନ ଦେଇ ମୋ ତେବେ ଯେ ପୃଥିବୀ ଅଧିକାର କରୁଛି । କୁଆଡ଼େ ଗଲି, ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଗଲେ ଆଉ ତ ଦେହ ନାହିଁ, ଅନ୍ନ ଜଳ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ନାଶ । ଏଣିକିର ଆତ୍ମବିକ୍ରୟ କରିବ କ'ଣ ମୋର ସର୍ବସ୍ୱ ହରଣ କଲ ? ହାୟ ସର୍ବତ୍ୟାଗୀ ମୋ କଙ୍କାଳ ଦୂଷ ରେ ! ଦେହ କ'ଣ ସମ୍ବଳ ନାହିଁ ।

(ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପ୍ରବେଶ)

ବିଶ୍ୱା—ରାଜନଙ୍କ ଋଣ କ'ଣ ଦେଉଛ, ଏଣିକି ବୃଦ୍ଧି ହେଉଛି ଦୁର୍ନୀତିରେ ପ୍ରାପ୍ତ ଅସ୍ତମିତ ।

ରାଜା—ମୋ ଶୈବ୍ୟାକୁ ଦେଖିଛନ୍ତି, ସେମାନେ କେଉଁଠି ?

ବିଶ୍ୱା—ମୁଁ ତ ତୁମ୍ଭର ଦୂତ ନୁହେଁ ଯେ ଆଜ୍ଞାମାତ୍ରକେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଖବର ଦେବି । ପରିଷ୍କାର କହ, ମୋର ଦକ୍ଷିଣା ଦେବ କି ନାହିଁ ?

ରାଜା—ଦେବ, କେବଳ ସନ୍ଧ୍ୟାଯାଏ ମୁଁ ଅବଧି । କେବେ ଦେବ ନାହିଁ ବୋଲି କହିବି; କିନ୍ତୁ ଉପାୟ କ'ଣ ? ଆତ୍ମ-ବିକ୍ରୟ କରିବାକୁ ବଜାରକୁ ଆସିଥିଲି; କିନ୍ତୁ ମୋ ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟକୁ କେହି ଗ୍ରାହକ ନାହାନ୍ତି ।

ବିଶ୍ୱା—ଗ୍ରାହକ ନାହିଁ ? ମିଥ୍ୟା କଥା, ତୁମ୍ଭେ ଚିର ଦାସତ୍ୱ କରିବାକୁ ବସିଲେ ଆଜ ପଞ୍ଚଶତ ମୁଦ୍ରା ଅଭାବ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ରାଜା—ପଞ୍ଚଶତ କ'ଣ ? ମୁଁ ତ ସହସ୍ର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଦେବାକୁ ସତ୍ୟ କରିଛି ।

ବିଶ୍ୱା—ତୋର ବୁଦ୍ଧିମତୀ ସହଧର୍ମିଣୀ ଆତ୍ମ ବିକ୍ରୟ କରି ଅର୍ଦ୍ଧେକ ପରିଶୋଧ କରିଛି ।

ରାଜା—ଶୈବ୍ୟା ଆତ୍ମବିକ୍ରୟ କରି ଋଣ ପରିଶୋଧ କରିଛି, ତେବେ ଶୈବ୍ୟା ଦାସୀ, ରୋହିତ ଦାସୀପୁତ୍ର, ହା ବିଧାତା !

ଗୀତ

ହାଡରେ କପାଳ ତୁ ଯା ଦ୍ୱିଫାଳ ନ ହେଲୁ,
ଅକଳଙ୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶେ କାଳିମା ଲେପିଲୁ ।
ଧିକ ଧିକ ତତେ
ମୋ କରମେ ଏହା ଥିଲୁ ଲେଖି । ୧ ।

ଫାଟ କପାଳ ତୁ ଫାଟି ନ ଯାଇ ରହିଛୁ କିଆଁ
ଶୈବ୍ୟା ଦାସୀ, ରୋହିତ ଦାସୀପୁତ୍ର ହା ବିଧାତା ।

ଗୀତ

ଶତ ଦାସୀ ଥାକୁ ଲୋଡ଼ା, ଦାସୀରେ ଖଟିଲୁରେ
ମୋର ଏ ଅଦେଖା ପ୍ରାଣ ନ ନେଇ ରହିଲୁରେ
ମଲି ନାହିଁ ମୁହିଁ,
ଦଗ୍ଧଦେହ ଥୁଏ କାହିଁ ପାଇଁ । ୨ ।

ଯେଉଁ ଶୈବ୍ୟାକୁ ରାଜ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଶତ ଶତ ଦାସଦାସୀ ଖଟୁଥିଲେ ସେ ପୁଣି ଆଜ ପରଘର ମଣ୍ଡାଳ ପରି ସେବା କରିବ । ହା ବିଧେ !

ବଶି— ମହାରାଜ ! ମୁଁ ଭରତାଶ୍ରମରେ ଅନେକ ନାଟକାଭିନୟ ଦେଖିଛି । ଆପଣଙ୍କର ଏହି ଅପୂର୍ବ ଅଭିନୟ ସୁନ୍ଦର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୋର ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ ।

ରାଜା—ଋଷିବର ! ଆପଣଙ୍କ ବାକ୍ୟରେ ବଜ୍ର ଅଛି • ଦଗ୍ଧ କରୁ ନାହିଁ କାହିଁକି ?

ବଶି—ଦଗ୍ଧ ହେବାକୁ କଣ ଇଚ୍ଛା ଅଛି ? କାମନା ନଷ୍ଟ ହେବ, ବିଳମ୍ବ ନାହିଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଋଣ ପରିଶୋଧ ନ କଲେ ତୁମ୍ଭର ସପ୍ତ-ପୁରୁଷର ଧର୍ମ କର୍ମ ସମସ୍ତ ଧ୍ୱଂସ ହେବ ।

ରାଜା—ତେଜସ୍ୱୀ ! ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, କ୍ରୋଧ ସମ୍ବରଣ କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଆଚଣ୍ଡାଳ ସେବା କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ବଶି—ଏଥର ସୁବୁଦ୍ଧି ହେଲା; ଯାଅ ଆଗେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କର । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଜା—ଚାଲନ୍ତୁ ।

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଚଣ୍ଡାଳଗୃହ

ସର୍ଦ୍ଦାର—ଝୀମନ ।

ଝୀମନ—ଜି ସର୍ଦ୍ଦାର ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—ଘାଟ ଜଗିବା ଲାଗି ଗୋଟେ ନଫରକର ଧୁଣ୍ଡି ଧୁଣ୍ଡି ଥକିଗଲିଣି କାହିଁ ନାହିଁ ଯୁଟୁଚି ।

ଝୀମନ—ସରଦାରଜି, ଆଜିକାଲି ନୌକର ଯୁଟିବା ବଡ଼ ମୁସ୍କିଲକା ବାତ; ଦାମଭି ଜିଆଦା ଲାଗୁଛି । ଚଲ କାଶୀ ହାଟକୁ ଯିବା ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—ଚଲ ଝୀମନ ଚଲ ।

ଝୀମନ—ଏ ଦେଖ ସର୍ଦ୍ଦାର, କେ ଏଲୋକଟା ଆସୁଛି । (ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରବେଶ)

ହରି—କେଉଁଠି କେ କାଶୀବାସୀ ଆସ, ଆସ ଦାସ କ୍ରୟ କର, ଭାର ଦାସ ହେବା ଅଛି, ଯାହାର ଜଳଭାର ବହନ କରିବାକୁ ହେବ କଏ ଗାଈ ଚରାଇବାକୁ ଚାକର ନେବ ଆସ ଆସ କଣ ।

ଝୀମନ—କଏ ତୁ ବିକି ହେବୁରେ ?

ରାଜା—ବାପ ତୁମ୍ଭେମାନେ କଏ ।

ଝୀମନ—ତୁ ଚିହ୍ନୁ ନାହିଁ ? ଠିକାଦାରକୁ ଚିହ୍ନୁ ନାହିଁ, ହାମେ ଶ୍ମଶାନ ରକ୍ଷକ ଚଣ୍ଡାଳ ଅଛୁ, ନଫରକର ଖୋଜଛୁ ତୁ କଣ ବିକୀ ହେବୁ, ତୋର ଦାମ୍ କେତେ ତୋର ମୁରବି କେ ଅଛି ।

ହରି—ମୋତେ କି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଇବେ ।

ଝୀମନ—ଆରେ ହରଦମାମ ପୁଷ୍ଟୁରି ଚରାଇବୁ, ରାତିକୁ ଶ୍ମଶାନରେ ପହରା ଦବୁ । ଯେ ସବୁ ମୁର୍ଦ୍ଦାର ପୋଡା ପୋଡ଼ା ହେବାକୁ ଆସିବେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଘାଟ ମହାସୁଲ ନେଇ ପୋଡ଼ା ପୋଡା କରିବାକୁ ପାରିବୁ ତ ?

ହରି—(ସ୍ୱଗତ) ହା ବିଧାତା ! କାହିଁ ରାଜ-ରାଜେଶ୍ୱର କାହିଁ ଚଣ୍ଡାଳଘରେ ଶୂକର ଚାରଣ, ଦଇବ ! ତୋର ଏ ଛଳନା, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ! ତୁମ୍ଭର—

(ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପ୍ରବେଶ)

ବିଶ୍ୱା—ମୋର କାହିଁକି, କ୍ଷଣେ ଅପେକ୍ଷା କର ବୁଝାଇ ଦେଉଛି ।

ଗୀତ

ଯେଉଁ ଧର୍ମ ନୃପ କରୁଥିଲୁ ଜପ
ସେହି ଧର୍ମ କର୍ମ ଏହି ଥରେ ଗୃହଁରେ ।

ମୋର କାହିଁକି ? ଯାର ତୁ ଆରାଧନା କରୁଥିଲ ତୁମ୍ଭର ସେହି ଧର୍ମରାଜଙ୍କର ଧର୍ମ-ପ୍ରତାପ ।

ଗୀତ

ବିପଦ ବେଳରେ ଧର୍ମ କେଉଁଣେ ଗଲେ
କି ସାଧ୍ୟ ତାଙ୍କର କାହିଁ ।
ସମ୍ପଦର ବେଳେ ପାଶେ ଥାନ୍ତି ଭଲେ
ବିପଦ ବେଳରେ ନାହିଁ ।
ଜାଣୁ ନୃପ ! "ସମ୍ପଦ ବେଳେ ସବେ ସଖା
ବିପଦେ ନ ଦିଅନ୍ତି ଦେଖା ।"

ହରି—ଋଷିବର ! ଚଣ୍ଡାଳ ଘରେ ଦାସତ୍ୱ କରିବ ?

ବିଶ୍ୱା— ଗୀତ

ଦେଇ ମୋ ଦକ୍ଷିଣା କରୁଥା ଭାବନା
ଏହିକ୍ଷଣି ସେ ଭାବ ନାହିଁ ।
ତତେ ବାଳକୃଷ୍ଣ ହେଲଣି ଯଥେଷ୍ଟ
ଆମ୍ଭ ଏକ ପନ୍ଥ ତନ୍ତ ।

ରାଜନ୍ ! ଆଜି ଏକମାତ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ହୋଇଗଲା । ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ପ୍ରାୟ ଅସ୍ତମିତ । ଶୁଣୁଛ କି'ନା ?

ରାଜା—ଠିକ୍ କଥା କହିଲ ! ଆରେ ଚଣ୍ଡାଳ ଏହି ମସ୍ତକରେ ତୃଣ ରଖି ମୋତେ କିଣି ନେଲ, ନେ, ମୋତେ ଋଣ ମୁକ୍ତ କର । ମାହେନ୍ଦ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତମୁଦ୍ରା ଏହି ଋଷିବରଙ୍କୁ ଦିଅ ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—ପାଆଁଣ ।

ଯୀମନ—ସର୍ଦ୍ଦାରଜି ! ଯାକି ଜରୁର ମତ୍; ବଡ଼ା ଶସ୍ତା ମିଲ୍ ଆଦମ୍ ଏସା ମାଲୁମ୍ ହୋତା; ଆଚ୍ଛା ତୋ ନାମଠା କ'ଣ ଥିବାର ଅଛି ।

ହରି—ମୋ ନା ହରି ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—ହଉ ଆ ବାଃ ବାଃ ଖାସା ନା; ଲେ ଠାକୁର ବାବା ! ଏଣିକି ଲେ; ଆଉ ଯଦି ଆଦମ ମିଳିବ ତାଙ୍କୁ କୁହାଇବୁ, ବାବାଜି ବେଶ୍ ବେପାର ଲଗେଇଛୁ, ଖାସା କାମ କରୁଛୁ, ଚଲ ହରି, ଏ ବେଶ ଆଉ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଆମ ବେଶ ପିନ୍ଧିବେ ହବ ।

(ବେଶ ପିନ୍ଧାଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଋଷି—ଧନ୍ୟ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ! ଧନ୍ୟ ଶୈବ୍ୟା, ଧନ୍ୟରେ ରୋହିତ !

—✱—

୫ମ ଅଭିନୟ

୧ମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶୈବ୍ୟା ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

ସାଳରେ ଫାଶି ଦେଇ ଏମା ଥିଲ ଚୋର ମନେ
ନ ଜାଣେ ଅନ୍ତର୍ଜ୍ଜା ପ୍ରାଣ ମଠାକରୁ କି କାରଣେ ।

ମା ତଳେ । କେଣ୍ଡୁ ଏ ଅଦୃଷ୍ଟ କର୍ମରେ ଲେଖି ଥିଲୁ ।

ଗୀତ

ଦେବାଙ୍ଗଣୀ କାଟଦୀସ ଖଣ୍ଡି ଏବେ ନ ପାଉଛି ଶାନ୍ତି
ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଗଦା ଅଶାନ୍ତି ମୋ ଶିଶୁ ନ ଦେଖି ଦନେ ।

କଅଣ କରିବ । ସଦାବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି କରି ମରୁଛି । କଲି ଦିନେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଠାରୁ ସୋଦା ଗାଲ ମାଡ଼ କହୁଣିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲି ନାହିଁ । ଏଇତ ପାଟି ଶୁଭୁଛି ଆସିଲି ପରା, ଦଉଡ଼ଟା ଅଧାବଳା କରିଛି ଯାଉଛି ବଳିବାଏ ।

କଦମ୍ବା—କଲେ, ଏଠି ନାହିରେ ତେଲ ପକାଇ ଦଉଡ଼ି ବଳୁଛୁ ଆଜି କିଛି କାମ ନାହିଁ କଲେ ?

ଶୈବ୍ୟା—ଆପଣ ପରା କହିଥିଲେ କୁଅ ଦଉଡ଼ଟା ପୁରୁଣା ହୋଇ ଯାଇଛି ।

କଦମ୍ବା—ମୁଁ କଣ କହିଥିଲି ଦଉଡ଼ଟାକୁ ବେଳ ପନ୍ଦର ଘଡ଼ି ପାଏ ବସି ବଳୁଥିବୁ । ଏମିତିଆ ଠାପେଇ ତ ମୋ ବୋପା ଦେଖି ନ ଥିଲା ।

ଶୈବ୍ୟା—ମା ଆପଣ ପରା ହୁକୁମ ଦେଇଥିଲେ ?

କଦମ୍ବା—କଲେ ଖାଇ ଉପରମୁହାଁ ହୋଇଗଲୁଣି ।

(ଗୀତ) ବା ସୁଲୁ ସୁଲୁ କହିଲା,
ଟାକୁଆ ଗାଲରେ ଟିକିଲ ଲଗାଇ
ଟୋକାଙ୍କୁ ଅନାଇ ମୋହିଲା ।

କଲେ କାମ ପାଇଟି କରିବୁ ନାହିଁ ବାବୁଚିଇ ହୋଇ ବସିବୁ ।

ଶୈବ୍ୟା—ହୋ ମୋ କପାଳ ଶୁଣାଉଛି ।

କଦମ୍ବା— (ଗୀତ)

"ଆଲୋ ଅମଙ୍ଗ ମଙ୍ଗିଆ ଗାଲ,
ଜାଣିଥିଲୁ ଯେବେ ଫଟା କପାଳ
କଥାଁ ପାଡୁଥିଲୁ ଥାଳ ।"

ପାହାର ଏତେ ସଉକ ଥିଲା, ସେ ପରଘରେ ମୁଣ୍ଡ ବନ୍ଧୁଥିଲା କାହିଁକି ନ ।

ଶୈବ୍ୟା—ମା ଏତେ କଡ଼ୁ କଥା କହିବା ଆପଣଙ୍କ ଉଚିତରେ କଣ ଭଲ ମନେ କରୁଛନ୍ତି ।

କଦମ୍ବା—କଲେ, "ଏଡ଼େ ସୁଆଦ, ପଖାଳଭାତରେ ନସିପିଆଜ ଗନ୍ଧେଇ ଉଠିଲା, ପୋଇଲ୍ କାତଜ ପରମ ନାହିଁ; ମୋ ପାଟିରୁ ଆଉ କଣ ବାହାରୁ-ଥିଲା ।

ଶୈବ୍ୟା—ମା ଯେତେବେଳେ ଗୋଇଲ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ସେତେବେଳେ ସୋଇଲ୍ ଭୁଦେ କଣ ସାଆନ୍ତାଣୀ ।

କଦମ୍ବା—"ବାଳିଆ ବାହୁଁଣ କଣି, ଖାଉଥିଲୁ ଟୋକ ହେବ ଘରଣୀ ବୁଢ଼ା ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଯୋଜ ।

ଶୈବ୍ୟା —(କ୍ରନ୍ଦନ)

କଦମ୍ବା— ଗୀତ

କହିଲେ ସକେଇ କହ ପୋଡ଼ାମୁହିଁ
ପୁଅ ତୋ ଯାଇଛି କାହିଁ;

ଶୈବ୍ୟା— ଗୀତ

କରୁଥିଲି ସେବକ ହୋଇଲି
ଅଦୃଷ୍ଟ ଦାଣ୍ଡକୁ ଦେଲି ପଠାଇ ।

କଦମ୍ବା— ଗୀତ

କଲେ ଖାଇବାରେ ଏତେ ଝକଳା ।

ଶୈବ୍ୟା— ଗୀତ

ପେଟ ଆଳୁରେ ହୋଇଛି ବକଳା ।

କଦମ୍ବା — ଗୀତ

ହଇଲେ କୁତ ପେଟିଏ ଠୁଙ୍କି,
କହୁ ଲାଙ୍ଗୁଳ ହଲାଇ ॥

ହଇଲେ ଖାଇପିଇ ମୋ କତରେ ବେମାନ ହେଉଛୁ ।

ରୋହିତ — ମା, ମୁଁ ମରିଗଲି ମରିଗଲି ତମ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁଛି । ତମେ ମୋତେ ମା ପାଖରେ ମାରନାହିଁ, ମା କାନ୍ଦବେ ।

ଜଠା — ତେବେ ମଜାହେବ କଣରେ ଟୋକା; ତୁ ବୋପା ଲେ ମାଆଲେ ଡକା ପକାଉଥିବୁ, ମା ପଛରେ ଠିଆ ହୋଇଥିବ ତେବେ ସିନା ମାଡ଼ ଖାଇଲେ ମଜାହେବ ।

କଦମ୍ବା — କଣ କରେ ଜଠା କଅଣ ମ ? ପିଲାଟାକୁ ମାରୁଛୁ କାହିଁକି ?

ଜଠା — ମାରିବ ନାହିଁ ? ଗୋଟୁ ଜାହଜଗୁଡ଼ାକ ଛିନ-ଛତର ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀ ବାରି ତା ବାଡ଼ରେ ପଶୁଛନ୍ତି, ମାରିବ ନାହିଁ ?

କଦମ୍ବା — ମା' ଆଉ କେନ ଯିବ, ଚିଲ୍ଲମାଡ଼ ଖାଇବ ଏପରି ବୋଲଣା କାମ କରିବ କାହିଁକି ?

ଶୈବ୍ୟା — ମା, ଏଥର କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, ସେ ଆଜିଠାରୁ ସାବଧାନ ହୋଇ କାମ କରିବ, ଆହା ! ପୁଅର ମୋର କୋମଳ ଦେହଟି ବେତଘାତରେ କ୍ଷତ ବିକ୍ଷତ ହୋଇଯିବ ।

କଦମ୍ବା — କୁଆଡ଼େ ଯିବ ଲୋ ମା, କାଳ କଣ ଲେଉଟି ପଡ଼ିଲା, ନା ପୃଥିବୀରେ ଆଉ ଧର୍ମ ନାହିଁ । ଗାଳ-ଥିଲେ କେତେ କଥା ଦେଖାଯାଏ, ଏଁରେ ଜଠା ! ଏ କଣ କହୁଛି ଶୁଣିଲୁ, ଚାକରପିଲା ଦେହ ପୁଣି ଲବଙ୍ଗୀପରି କୋମଳ, ଗ୍ରୁକରାଣୀ ପିଲା ମାଆଙ୍କର ଗେଲ ବୋଲୁଯାଉଛି ଦେଖ, ତାର ଭଲଲୋକ ପିଲାପରି କଷ୍ଟହେବ । ଆଲୋ ମା, ଯାଉ ଏତେ ସୁଆଗ ସେ ପର ଘରକୁ ଗ୍ରୁକରୀ କରି ଆସିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ! ହଇରେ ଖଣ୍ଡିଆ ଟୋକା କୁଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲୁ କହ ? (ମାରିବା)

ମାଧବ — ରହ, ରହ, ରହ, ଏ କଣ ପିଲାଟାକୁ କାହିଁକି ମାରୁଛ ?

କଦମ୍ବା — ତମକୁ କିଏ ଡାକିଲା ଏଠାକୁ ଆସିବାକୁ ! ପୋଇଲା ସୁଆଗ ଦେଖାଉ ହେଉଛ ! ତମର ପାଟି ଫିଟାଇବାର ଦରକାର ନାହିଁ । ଭଲ ଯଦି ଚାହଁ ଯେବେ ପାଟେଇ ଯା ।

ଶୈବ୍ୟା — ପିତା ମୋ ପୁଅକୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ !

କଦମ୍ବା — (ପ୍ରହାର କରି) ତୋତେ କ'ଣ କହୁଁ ତୋ ପିତାକୁ କ'ଣ କହୁଁ । (ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଯୋଗାଡ଼ ଦେଇ) ଯା ଖଣ୍ଡିଆ ଖେଣ୍ଡା । ବୁଢ଼ା ପୋଇଲା ମାଇପକୁ ଯେମନ୍ତକରି ରଖ, ମୁଁ ଯାଉଛି ।

ମାଧବ —(ଉଠି) ଆସନ୍ତୁ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀ । ତମ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁଛି ଫେରି ଆସନ୍ତୁ, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ପ୍ରହାର ଦେଇ ମୋ ଉଦ୍ଧାର ପୂର୍ବରୁ ପିତୃ-ପିତା-ମହଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଯାଉଛି । [ପ୍ରସ୍ଥାନ]

କଦମ୍ବା — ଦେଖିଲୁ ଜଠା ମାଡ଼ ସବୁ ଜାଣେ ; ହଇରେ ଖଣ୍ଡିଆ କୁଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲୁ କହ ।

(ରୋହିତ ଗୀତ)

ମା ସତ କହୁଛି ମୁଁ ଯାଇ ନ ଥିଲି କେଉଁଠି
ଥିଲି ସଦନେ,
ତୁମ ତୁଣ୍ଡ କଥା ଶୁଣିଲାକ୍ଷଣି ମୁଁ ଉପୁ ମଣି,
ଗଲି ଗୋପନେ

ମା ସତ କହୁଛି, ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ଯାଇ ନ ଥିଲି ଏଇଠି ଥିଲି ।

କଦମ୍ବା—ମୋତେ ଦେଖି ଚିତ୍କାର ପକାଇଲୁ, ମୋତେ କଣ ରାକ୍ଷସୀ କରି ପକାଇଲୁ କନ । ଆଜି ଠାରେ ପିବୁନାହିଁ ।

ରୋହିତ— ଗୀତ

ନାହିଁ ପିବ ନାହିଁ ମୁଁ ଥରେ ବନ୍ଧାଥିବ ଶ୍ରୀଚରଣେ,
ଯା କହିବ ଆଜ୍ଞା ହେବ ପାଳିବ ମୁଁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ସେ ।
ମା ତୁମ୍ଭକୁ ନ କହି କୁଆଡ଼େ ପିବ ନାହିଁ ମା ତୁମ୍ଭେ ଛୁଅ ।

ଶୈବ୍ୟା—ବାପରେ ! ସନ୍ତାନର ନିରାପଦ ସ୍ଥାନ ମା କୋଳ; କିନ୍ତୁ ସେପରିକ ତୋତେ ଦେବା ପାଇଁ ମୋର ସ୍ୱାଧୀନତା ନାହିଁ । ଅନାଥ ନାଥ ଦୀନବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଡାକ, ମୁଁ ଯୋଡ଼ାମୁଣ୍ଡି ଏଠୁ ପାଉଛୁ ।

କଦମ୍ବା—ପିବୁ କୁଆଡ଼େ ମ ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ନ କହି ବୁଲିପାଉଛୁ ଜାଣିଛୁଟିକ ମୁଁ ସାଆନ୍ତାଣୀ ବୁ ଗୋଇଲି ।

ଶୈବ୍ୟା—ମା ମୁଁ ଜାଣେ, ଆଜ୍ଞାକରି ତୁମ୍ଭକୁ ଜାଣେ । ଦାସୀ ଯେଉଁଦିନୁ ତୁମ୍ଭର ଦାସତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିଛି ଯେଉଁଦିନୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ବର୍ଜି କରିଛି, ସେ ଦିନୁ ମୋ ଇହ ସଂସାରର ସବୁ ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଅର୍ପଣ କରିଛି, ମା ମୁଁ ଜାଣେ କେବଳ ଏ ଦେହ ତୁମ୍ଭର ଦାସୀ ନୁହେଁ, ମୋ ମନ ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭର ଦାସୀ;ଚିନ୍ତା ଅନୁଭବ ତୁମ୍ଭ ଦାସୀ, ସ୍ନେହ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ବାତ୍ସଲ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଦାସୀ, ମୋର ନିଜର କିଛି ସୁଖ ଦୁଃଖ ନାହିଁ । ସବୁ ମା ତୁମ୍ଭର, ମା ମୁଁ ଜାଣେ ଯେବେ ଏ ବତ୍ସପ୍ରାଣ କେବାଣୀ ଦେଖିଲେ ଫାଟିଯାଏ, ତେବେ ତୁମ୍ଭେ ଅନୁମତି ଦେଲେ ହସିବାକୁ ହେବ । ମା ମୁଁ ଜାଣେ ଯେବେ ପୁତ୍ର ମୁଖ ଚୁମ୍ବନ କଲେ ଏ ଦେହ ମୁଁ ଶିହରି ଉଠେ ନିଷ ଆସେ ତେବେ ତୁମ୍ଭ ଆଜ୍ଞା ହେଲେ ସେ ନିଷକୁ ଲୁଗ୍ରାଇବାକୁ ହେବ ।

କଦମ୍ବା—ସବୁ ଜାଣୁ ତ ଦେଖ ଆଉ ଥରେ ମୋତେ ନ କହି କୁଆଡ଼େ ପିବୁ ନାହିଁ ।

ରୋହିତ— ଗୀତ

ଧରୁଛି ମା ତୋ ଚରଣ କ୍ଷମା କର ଆଜ ଦିନ
ଏ ଜୀବନ ଆଜୀବନ ଥିବ ସଦା ଜାଗରଣେ ॥
ମା, ଆଉ ଥରେ କୁଆଡ଼େ ପିବ ନାହିଁ । ଗଲେ କୋଡ଼ିଏ ପାହାର ଖାଇବ ।

ଜଟା—ମାଈଁ, ମାଈଁ ଅଇଛୁକା ଦଶ ପାହାର ଦେ ।

ଶୈବ୍ୟା—ଗୋସାଇଁ ତୁମ୍ଭର କଣ ଦୟା ନାହିଁ ତୁମ୍ଭର କି ଏତିକି ବିବେକ ।

ଜଟା—ମତେ ଜବାବ ଦେଉଛୁ ଦେଖ କଣ କରୁଛି ।
(ରୋହିତକୁ ଧରି)

ଶୈବ୍ୟା—କଅଣ କରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କଣ ଦେ ଖାଇବ, ଏ ପାଷାଣ ହୃଦୟ ଆଉ କେତେ ସହି ପାରିବ ! ତାହା ଦେଖାଇବ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ମୁଁ କଣ ଦେଖିଛି ? ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ମୁଁ କଣ ସହିଛି ? ଜାଣିକି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସହସା, ପଲ୍ଲବିତ ଶାଖାପ୍ରଶାଖା ପ୍ରସାରିତ ବଟ ବୃକ୍ଷ ବଜ୍ରପାତରେ ଦଗ୍ଧ ହେବାର ଦେଖିଛି; ଅନନ୍ତ ଅତଳ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମହାସାଗର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ତାହା ଦେଖିଛି, ଜାଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତୁମ୍ଭେ କାହା ହାତ ଧରି ପ୍ରହାର କରୁଛ, ମୁଁ ଠିଆ ହୋଇ ଦେଖୁଛି ।

ଜଟା—ଏଟା କଣ ରାକ୍ଷସୀ ନା ଡାଆଣୀ; ଆଜ୍ଞା ଦାସୀ ତ ମାମୁ ଆଣିଛି ? ନେ ନେ ତୋ ପୁଅକୁ ନେ ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କଦମ୍ବା—ଆରେ ଜଟା ଗଲୁ କୁଆଡ଼େ ମ [ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ରୋହିତ – ମା, ମା

ଶୈବ୍ୟା—ମୋ ଦୁଃଖଧନ ଅଞ୍ଚଳନିଧି ।
(କୋଳେ ନେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ପେଣ୍ଟୁ ସହିତ ନାଗରିକର ପ୍ରବେଶ]

ନାଗରିକ—ମୁଁ ବୁଲିଲି, ଏ ଶାଳୀ ପାଖରେ ଆଉ ରହି ହେବ ନାହିଁ ।

ପଣ୍ଡା—ହରିରେ ଝଣ୍ଡିଆ, କେବଳ ପଇସା ନେଇ କୋଇ ମାଇପ ପାଖକୁ ଯାଉଛୁ ।

ନାଗରିକ—ମୋ ଇଚ୍ଛା ସୁଆଡ଼କୁ ହେବ ସିଆଡ଼େ ଯିବି ।

ପତ୍ନୀ— ଗୀତ

ହା ସାପଡିଆ ମଲୁ ନାହିଁ
ଯମ ଡାକୁଥିଲା ଗଲୁ ନାହିଁ
ଘରଦ୍ୱାର ମୋର କରୁ ହୁରୁ ଜୁରୁ
ଅଜବ ଖଣ୍ଡିଆ ଥିଲୁ କାହିଁ ।୧।

ଯମ ଏତେ ଲୋକଙ୍କୁ ନେଉଛି ଏ ଖଣ୍ଡିଆକୁ ନେବାକୁ କଣ ଡରୁଛି, ହଇରେ ଖଣ୍ଡିଆ କୁଆଡ଼କୁ ବାହାରୁଛୁ ?

ପୁ—ତୋ ପାଖରେ ମୋର ଚଳିବ ନାହିଁ, ତୋ ମୁହଁ ଚାହିଁବି ନାହିଁ । ଯାଉଛି କୋଉଠି ଗୋଟାଏ ଖଣ୍ଡ ରଣ୍ଡ ରଖିବି । ଯାହା ଟଙ୍କା ପଇସା ତାକୁ ଦେବି ।

ସ୍ତ୍ରୀ— (ଗୀତ)

ଖଣ୍ଡଘରେ କେଉଁ ଗୁଣରେ
ଯାଉଅଛୁ ଖଣ୍ଡ ଆଡ଼ୁରେ
ଦାଣ୍ଡରୁ ଆଣିଲେ ହାଣ୍ଡିରେ ପକାଇ
କି ଦୁଣ୍ଡି ରଖିଛୁ ଦେଖୁଛୁ ନେଇ ।୧।
ଖଣ୍ଡଘରେ ମାଗଣା ପଶିବୁ ?

(ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପ୍ରବେଶ)

ବିଶ୍ୱା—କି କଥାରେ ବାବା ?

ନାଗରିକ—ଦେଖିଲ ଗୋସାଇଁ ଯାହା ଯେଉଁଠୁ ଆଣି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଦେଲି ସବୁ ତା ବୋପା ଘରକୁ ପଠାଇ ଦେଲା, ଯାଉଛି ଗୋଟାଏ ଖଣ୍ଡ ଜଡ ହୋଇ ମୋ ବାଟ ମୁଁ କରିବି ।

ବିଶ୍ୱା—ସେ ତୋର କ'ଣ ହୁଏ ?

ନାଗ ସେ କଏ ବୁଝିପାରୁନାହଁ, କି ଆପଣଙ୍କର କଣ ନାହିଁକି ? ଦାଢ଼ିରୁ ତ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଣି ମରୁନାହିଁ ।

ବିଶ୍ୱା—କଣ କହୁଛୁ ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ନାଗ—ବୁଝିପାରୁନାହଁ ; ଏତେ ଦାଢ଼ିମା ଆଉ କାହାର ହୁଅନ୍ତା ଚତୁର୍ଥ ପକ୍ଷ, ଚତୁର୍ଥ ପକ୍ଷ ।

ବିଶ୍ୱା—ଚତୁର୍ଥ ପକ୍ଷ କଣ ? ଏ ବାଳିକାଟି ତୋର ଝିଅ ।

ନାଗ—ନିହାତ ମନ ଅନୁମାନ କରି ନାହାନ୍ତି, ବୟସ ଆଉ ଦାଢ଼ିରେ କନ୍ୟା କିନ୍ତୁ ସମ୍ପର୍କରେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ।

ବିଶ୍ୱା—ଭାର୍ଯ୍ୟା ? ତୋ ସହଧର୍ମିଣୀ, ଏତ ବାଳିକା ।

ନାଗ—ଆଜ୍ଞା ଇହାକୁ ସହଧର୍ମିଣୀ କହନ୍ତୁ, ଏହା ପୂର୍ବ ଦୁଇଟିଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଇଛି ।

ବିଶ୍ୱା—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ କଣ ଦେଇଛୁରେ ।

ନାଗ—ଆଜ୍ଞେ ଯମକୁ ଦେଇଛି ଦୁହେଁ ତ ସର୍ବଗ୍ରାସୀ, ସେଥିଲାଗି କହିଲି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଇଛି ।

ବିଶ୍ୱା—ବାଃ ବାଃ, ମୋ ଇଚ୍ଛାଭିଳାଷିତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା, ଦେଖୁଛି ଋଷି ମୁଁ ଥିଲି ଋଷି ହେଲି ଏବେ ଦେବ ଉପାଧି ଲାଭକଲି । କିନ୍ତୁ ଲୋକ ଚକ୍ଷୁରେ ଯମ ହୋଇ ସାରିଲିଣି ।

ନାଗ—ଯମଙ୍କଠି ମୋର ଆଉ କୁଆଡ଼କୁ ଯିବାର ଦରକାର ନାହିଁ । ଆପଣ ଦୟାକରି ଏ ଖଣ୍ଡିକା ପଦ ଦାନ ନେଇ ଦକ୍ଷିଣା ବାବଦକୁ ଏ ଚତୁର୍ଥ ପକ୍ଷଟିକୁ ନିଅନ୍ତୁ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ବାଡ଼ପଶା ମୋତେ ଦକ୍ଷିଣାକୁ ଦେବୁ ଦାନ୍ତ ଝାଡ଼ ଦେବଟି ବୁଲେ ଖଣ୍ଡିଆ ।

ବିଶ୍ୱା—ସିଦ୍ଧିଦ୍ୟା ସାଧନ କରି ଯେଉଁ ଇଚ୍ଛାଭିଳାଷ କରିଥିଲି ତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । କ୍ରମେ ନଗରରୁ ନଗରକୁ ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିଲା, ଦେଖାଯାଉ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ରୋହିତ ଓ ସଙ୍ଗୀ ପିଲାମାନେ)

(ଗୀତ)

ଦେଖ ଏ ଚମ୍ପା ବଉଳ ଫୁଟିଛି ଭଲକି ଭଲ
ଯାଏ ମାନସ ଭୁଲି ।
ଅଶୋକ ମଲ୍ଲୀ ମନ୍ଦାର ଫୁଲ ସେବତୀ ଟଗର
ଦଶେ କେତକୀ ମନୋହର ପବନେ ଯାଆନ୍ତି ଝୁଲି ।
କୁନ୍ଦ ମୁଚୁକୁନ୍ଦ ସାରୁ, କୁସୁମନା ନାଗେଶ୍ୱର,
କରି ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ସ୍ୱର ଭ୍ରମର କରଇ ଅଳି ।।

ରୋହିତ—ଭାଇ ଦେଖିଲ କି ସୁନ୍ଦର ଫୁଲଗୁଡ଼ାଏ ଫୁଟିଛି ।

୧ମ—ହିଁ, ଆଜି ଉଦ୍ୟାନଟି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଉଛି ବଡ଼ ଫୁଲଗୁଡ଼ାଏ ଫୁଟିଛି ।

ରୋହିତ—ଭାଇ ଆମର ଯେଉଁ ବଗିଚା ଅଛି ସେଥିରେ ସବୁଠାରୁ ଭଲ ଭଲ ଫୁଲ ଫୁଟେ ।

୨ୟ—ହଇରେ ତୁ ନଗୋଟାଏ ଗୋଲାପ ମାଗିଥ ଥୋଇଲ ତୁମ ଚୋର ଗୋଟାଏ ବଗିଚା କୁଆଡ଼ୁ ଆଣିଲୁ ମ ?

ରୋହିତ ହଁ ଭାଇ ମୁଁ ଗଛବ ପ୍ରକୃତ ମୁଁ ଗୋଲାପ ତୁଆ ମନଟା ଏମ ନୋଇଗଲା କଣଗୁଡ଼ାଏ କଣ୍ଟା ଫୁଟାଇଲା ।

୧ମ—ଆଚ୍ଛା ତୁ ବେଲପତ୍ର ତୋଳ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନ୍ୟ ଫୁଲ ତୋଳୁଛୁ ।

(ରୋହିତ ଫୁଲ ତୋଳୁ ତୋଳୁ ପଡ଼ିଯାଇ)

ଭାଇ ଭାଇ, ଏ କଣ ମୋତେ କଣଟାଏ କାମୁଡ଼ ଦେଲା ।

ସମସ୍ତେ—ଆରେ ସାପଟାଏରେ (ପଳାୟନ)

ରୋହିତ—ଭାଇମାନେ କୁଆଡ଼େ ପଳାଇଗଲ, ଓହୋ କ'ଣ କରିବ ।

ଗୀତ

କାହିଁ ଛାଡ଼ିଗଲ ଭାଇ ଛାଡ଼ିଗଲା ଜୀବ,
ନ ଦେଖିଲେ କେହି ମୋର ସାହା ।

ଭାଇ କୁଆଡ଼େ ଗଲ, ଆସ ଥରେ ଏ ବିପଦ ବେଳେ ଟିକିଏ ପଚାରୁ ନାହିଁ ?

ସଖାମାନେ—ରୋହିତ, କଣ ହେଲା କଣ ହେଲା ।

ରୋହିତ— ଗୀତ

ଗଡ଼ରେ ଭୁଜଙ୍ଗ ଦଂଶି ଜଳେ ପିଣ୍ଡ
ଅନ୍ଧକାର ଦିଶେ ଏ ସାରା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ।
କେତେ ପାଅ ଭାଇ କହ ମୋହ ପାଇଁ
ଦେଖୁ ଥରେ ଆସି ମାଆ ।

ଭାଇ ! କହ ମୋ ମା-ତେ-

ସଖାମାନେ—ହେଇ ସ୍ୱାଏ ତ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଗଲା । ଏଣେ ଚାଲିବା; ଘରେ ତା ମାଙ୍କୁ ଜାଣିଦେବା ।

ଅନ୍ୟ—ନାଇଁ ନାଇଁ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ଦେଉଛୁ, ସେଠାରୁ ବେଳଯିବା; ନା ଭଲ ଟେକ ନେଇଯିବା, ଚେଇଁଲ ଯାହା ହେବ । (ତଥାକରଣ)

ଷଷ୍ଠ ଅଭିନୟ

୧ମ ଦୃଶ୍ୟ—

(ଶ୍ମଶାନ)

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର—କି ଭୟଙ୍କର ରଜନୀ; ଆଜି କଣ ପ୍ରଳୟ ଅନ୍ଧାରଦ୍ୱାରା ରଜନୀ ଆବୃତ୍ତ; ପ୍ରଳୟ ହେଉ ସୃଷ୍ଟି ରସାତଳକୁ ଯାଉ ମୋର କଣ ଅଛି ? ଆକାଶ ଭୁ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ହୃଦୟ ଛବି ପ୍ରତିଫଳିତ କରୁଛୁ ! ମାତ୍ର ଏ ହୃଦୟରୁ ସମସ୍ତ ଆଲୋକ ନିର୍ବାପିତ ହୋଇଛି । ସ୍ନେହ ନାହିଁ, ମାୟା ନାହିଁ, ମମତା ନାହିଁ, ସହାନୁଭୂତି ନାହିଁ । ସକାଳଠାରୁ ସନ୍ଧ୍ୟାଯାଏ ପୁଣି ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ସକାଳଯାଏ ଦେଖୁଛି, ଅନେକ ମୃତଦେହ ସତ୍କାର ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ସୁରଗାତ ପାଖେ ବାସ ଏବଂ ଅନେକ ଶବପରେ ଶବର ବିକୃତ ମୁଖ ଦର୍ଶନ, ବାଳକ ଯୁବକ ବୃଦ୍ଧମାନଙ୍କ ରୋଦନ ଶୁଣିବା ମୋର ନିତ୍ୟ ବ୍ରତ । ଏଥିବାର ଆର୍ତ୍ତନାଦଦ୍ୱାରା ମୋ ହୃଦୟ ଆଉ ଚମକିତ ହେଉନାହିଁ । ପୁତ୍ରହରା ଜନନୀ ବକ୍ଷରେ କରାଘାତ କଲେ ମୋ ପ୍ରାଣରେ ଆଉ ବ୍ୟଥା ଲାଗୁନାହିଁ । ବ୍ୟଥା, ବ୍ୟଥା କାହା ଲାଗି ? ଜୀବନ ସଖା ମୋ ଶୈବ୍ୟା କାହିଁ ? ଆହା, ଆହା, ସେ କଣ ଆଉ ଅଛି । ଆହା ! ମୋର ସୁକୁମାର ନୟନ ପିତୁଳା ରୋହିତାଶ୍ୱ ଭଲରେ ଅଛି । ଦେଖିବ ? ନା, ସେ ଭାଗ୍ୟ ନାହିଁ । ଏ ପୁଣି କଣ ? କେଉଁ ଅଭାଗିନୀର ସର୍ବନାଶ ।

(ଶୈବ୍ୟା ପୁତ୍ର ଦେହ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

(ଗୀତ)

ରହତେ ଗଲୁ ଛାଡ଼ି, ଅନ୍ତର ଲଭିଡ଼
ଦୁଃଖିନୀର ଦୁଃଖେ ରତନ,
ରେ ମନ ବିଧାତା ଏତେ ତୋ କପଟ
ଗୁପ୍ତ କଲୁ ଚନ୍ଦ୍ର ବଦନ ।

ମୋ ବାପ ଧନରେ ମୋତେ କୁଆଡ଼େ ଛାଡ଼ିଗଲୁ, ବାଏ ତୋତେ କୁଆଡ଼େ ହରିନେଲା, ଏ ଦୁଃଖିନୀ କାଙ୍ଗାଳୁଣୀକୁ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଗଲୁରେ । ହା ବିଧାତା !

ଅଖିଳ ଧନକୁ ଅନଳେ ଦେଇ,
କପଟ ବଞ୍ଚିବ କା ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ପୁଛିଲେ ଜାବଣେ କାହିଁ ରୋହିତାଶ୍ୱ,
କି କହିବି ତାଙ୍କୁ ବଚନ ॥

ମୋ ବାପାଲେ, ତୋ ସୁନା ଦେହକୁ କପଟ ନିଆଁରେ ପକାଇବି । ଏଇକ୍ଷଣେ ପରା ଖୁଦପାଉ ଟିକିଏ ଖାଇ ଫୁଲ ତୋଳିବାକୁ ଗଲୁ, ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ କଣ ନାହିଁ, ନା, ମୋର ଭ୍ରମ ହୋଇଛି, ମୋ ପୁଅ ଶୋଇଛି । ଉଠିବ ମୋ ଦେହ ଧରି ଲୋଟି ହୋଇ ପଡ଼ିବ ।

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର— ପାଗଳଣି; ଶୋଇଛି ସତ ଏ ବଡ଼ ମଜାର ଶୁଆ ! ଏ ନିଦ ଦିନେ ଆସେ । ସବୁଦିନେ ଏପରି ନିଦ ହୁଏନାହିଁ, ସମସ୍ତେ ଚେଇଁଥାନ୍ତି କିନ୍ତୁ କେଜାଣି କାହିଁକି ଜଣେ ଜଣେ ଏପରି ଶୁଆ ଶୋଇପଡ଼ନ୍ତି ।

ଶୈବ୍ୟା—ବିଶ୍ୱନାଥ ! ଦୁଧଖିଆ ପିଲା ମୋର ଭୁଲି ଦେଲଗଛ, ମୂଳରେ କି ଅପରାଧ କଲା ଯେ ପ୍ରଭୁ ସେଇଠି ତାକୁ —

ହରି— ସର୍ପଘାତ, ଯମରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଲାଗି ଯମର ଅସଂଖ୍ୟ ଦ୍ୱାର ଅଛି । ଲୋକେ କହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ-ଶାପ ନ ହେଲେ ସର୍ପଘାତ ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହି ସୁକୁମାର ଶିଶୁକୁ କାହିଁକି ସର୍ପଘାତ ହେଲା ? କର୍ମ ଫଳ; ନିଶ୍ଚୟ କର୍ମ ଫଳ ।

ଶୈବ୍ୟା — ଓହୋ ! ହେ, କେବେ କେତେବେଳେ ଦେଖାହେବ । ଯେବେ କେତେବେଳେ ଆସି ପୁଅକୁ ମାଗିବେ କଅଣ ତାଙ୍କ କୋଳରେ ଦେବି ।

ହରି— ଆହା, ଏ ଅଭାଗିନୀଟି କିଏ ସେ । ଏ କଣ ସ୍ୱାମୀ ପରିତ୍ୟକ୍ତା ! ଆହା, ମୋର ଗୋଟିଏ ଗଚ୍ଛିତ ଧନ ଜଣଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଅଛି, ଜଣେ ଏ କାତର କାମିନୀ କ୍ରନ୍ଦନ ଶୁଣି ମୋ ହୃଦୟ ବିଚଳିତ ହେଉଅଛି କାହିଁକି ?

ଶୈବ୍ୟା —ଓହୋ ! କି ଭୀଷଣ କି ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ରଜନୀ । ଓହୋ ବିଧାତା, ତୁ ଆଜି ମୋତେ କଣ ଦେଖାଇଲୁ ? ସଂସାର ପଥ ତ ଢେର ଦେଖା-ଇଲୁ । ଏହି ଆକାଶରେ ସୁଧାମୟ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା । କିରଣ ଲହରୀ ଦେଖନ୍ତି । ଆଜ ପୁଣି କପାଳ କରାଳ ଛାୟା ଦାନବର ଅନଳମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖୁଛି । ଆଜ କଣ ଦେଖାଇଲୁ ଯେ ଆଉ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ସହସ୍ର ଦାସ ଦାସୀ ।

ରାଜା—ଏ କିଏ, ଏ କିଏ ସେ, ଜଗତରେ କଣ ଆଉ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଅଛନ୍ତି; ଶୈବ୍ୟା ଅଛି, ରୋହିତାଶ୍ୱ ଅଛି । ଅଦୃଷ୍ଟ ଏକ ନାବରେ କେତେ ରାଜା ରାଣୀଙ୍କୁ ଭସାଇଛୁ ?

ଗୀତ

ହା ବିଧାତା ଏ କେଉଁ କଥା
ଦୁଇଆଡ଼ା କଷାଇଛୁ ଏକ ନଉକା
କାଳ ତୋ ପାଲୁଉବୁରି ଅଛି କେ ଧରିବ ଧରି
ହେଲେ ତୁ ବିନାଶ କରି ବୁଡ଼ାଇ ତା ନଉକା ॥

ଓହୋ, ମୋର ହୃଦୟଟା ଏପରି ଅସ୍ଥିର ହେଉଛି କାହିଁକି, ଥାଉ ହୃଦୟ ତୋ'ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ କର ଅଭାଗିନୀ ! ମୋ ପଇସା ଦିଅ, ତୁମେ ଯାଅ ମୁଁ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବି ।

ଶୈବ୍ୟା ଚଣ୍ଡାଳ ମୋର ଗୋଟିଏ ନିବେଦନ ଶୁଣ କର !

ଗୀତ

ଅଭାଗିନୀ ନାରୀ ମୁଁ ହୀନକର୍ମା,
ହାରିଛି ମୋ କୋଳ କୁଳ ଚନ୍ଦ୍ରମା ।
ମୁଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବାମା କରନ୍ତୁ କରୁଣା
ନ ଛୁଅନ୍ତୁ ମୋର ନନ୍ଦନ ॥

ଚଣ୍ଡାଳ ଏ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନକୁ ଚଣ୍ଡାଳକୁ ଛୁଇଁବାକୁ ଦେବି ନାହିଁ ।

ହରି—କ୍ଷତ୍ରିୟ ! ସ୍ୱାର ପିତା ଜାଣିତ ନା—

ଶୈବ୍ୟା — ଗୀତ

କହନା କହନା ତୁରେ ଚଣ୍ଡାଳ,
ସେତିକି ଅଛି ମୋ ମଥା ସିନ୍ଦୂର,
ବିଧାତା ହୃଦର ହେଲା ନାରଖାର
ସହିବାକୁ ଅଛି କଷଣ ॥

କେବଳ ମଥାରେ ସିନ୍ଦୂର ଟୋପାଏ ଅଛି ।

ରାଜା— ସେ ଜାଣିତ, ଏଣୁ ସମୟରେ ସହସ୍ର ଜୀବ କରି ଶ୍ମଶାନକୁ ଦଉଡ଼ ଆସୁ ନାହିଁ, କହରେ ପିତା ସେ ଆଉ ସ୍ୱାମୀ ତ ସେ ।

ଶୈବ୍ୟା—ହାୟ ! ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହେଉଛ କାହିଁକି, ପୁତ୍ରହରା କାଙ୍ଗାଳିଣୀକି ପଡ଼ ନିନ୍ଦା ଶୁଣାଉଛ କାହିଁକି ?

ରାଜା—ମହାତ୍ମନ୍, ମୋର ଅପରାଧ କ୍ଷମା କର, ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣା କଥା ମନେ ପଡ଼ିବାରୁ ମୋ' ମନ ଠିକ୍ ନ ଥିଲା ।

ଶୈବ୍ୟା—ଚଣ୍ଡାଳ ତୁମ୍ଭ ଜାତିର ଲୋକେ ସାଇଡ଼ ଖାଡ଼ ଜାଣନ୍ତି ! ଦୟାକରି ଦେଖିଲ କାଳେ ଶବର କେଉଁଠି ଅଟକିଥିବ ! ମୁଁ ମୁହଁରୁ ଲୁଗା କାଢ଼ି ଦେଉଛି ।

ହରି—ଏ କ'ଣ ଏ କ'ଣ ? ନା ନା, ନିଶ୍ଚିତ ଆଶ୍ରୟରେ ଦେବଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ! ଭଗବାନ ମୋର ତ ସର୍ବସ୍ୱ ଯାଉଛି ମୋର ପର ଲୋକ ନିଅ ଯାହା ଭାବୁଛି ଯେବେ ତାହା ହୋଇଥାଏ ତେବେ ମସ୍ତକରେ ବଜ୍ରାଘାତ କର ।

ଶୈବ୍ୟା—ତୁମ୍ଭେ କିଏ ତୁମ୍ଭେ କାହିଁକି ଏପରି ହେଲ ।

ରାଜା—ତୁମ୍ଭେ କିଏ, ମୁଁ ତ ଦେଖିଲି ପରି ଜଣାପଡୁଛି, କହ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରକୃତରେ କିଏ । କହିଲଅଲା ତୁମ୍ଭନାମ ଶୈବ୍ୟା ନୁହେ ତ ? କହିଲ ଏଣେ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲି କାହାକୁ ଜାଣ, କି ନାହିଁ ? ତୁମ୍ଭର ରୋହିତ ବୋଲି ପୁଅ ଥିଲା କି ନାହିଁ ।

ଶୈବ୍ୟା—ଥିଲା, ଥିଲା, ଆଉ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ କିଏ ସେହି ମହାରାଜ, ମୋର ହୃଦୟ ଈଶ୍ୱର ।

ରାଜା—ତୁ ଆଁନା ତୁ ଆଁନା । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ର ଶବସଂକାର ଚଣ୍ଡାଳକୁ ତୁ ଆଁନା ବଶିଷ୍ଠ, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ଛନିପ୍ର ତ୍ୟାଗଶଜି ହ୍ରାସ, ଆଜ୍ଞାର ଦକ୍ଷିଣା ବାକି ଅଛି ବର୍ଗଦଥ ଜଳଚରେ ଅନ୍ୱେଷଣ କର, ଚାଲିବୁ ।

ଶୈବ୍ୟା—ନାଥ କଣ କହୁଛ, ଶୈବ୍ୟାର କ'ଣ ଶେଷ ବୈଧବ୍ୟ ଘଟାଇବ । ମୁଁ ପୁତ୍ରକୁ ନେଇ ଆଗ କେଉଁ ପଡ଼ୁଛି ! ତେଣିକି ଇଚ୍ଛା ପାଳନ କର ।

ହରି—ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ଖାମିଦର ଅନୁମତି ପାଇଛ ।

ଶୈବ୍ୟା—ତୁମ୍ଭେ ପାଇଛ ?

ହରି—ମରିବା ହେଲ ନାହିଁ, ଛାତି ଫାଟିଗଲା, କ'ଣ କରିବି କହ, ଶୈବ୍ୟା ପୁଣି ପ୍ରଭାତ ଆଲୋକ ଆସୁଛି ସଂସାରକୁ ଦେଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ଅବଶ୍ୟ ଦେଖିବ, ସଂସାର ଘୋର ଘଟନାବୃନ୍ଦ ଦେଖିଲ କୌମୁଦୀ ହାସ୍ୟରାଶି ଭାସିତ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦେଖିବ ନାହିଁ ? ପୁତ୍ର ମୁଖ ଚୁମ୍ବନ ନୁହେଁ ।

ରାଜା—ଋଷି ବଦ୍ଧ୍ୟପର ସମସ୍ତ ନୁହେଁ ।

(ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶେ ଧର୍ମଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଧର୍ମ—(ସ୍ୱଗତଃ) ଯାଏଁ ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ତ ମୋ ଠାରେ ନିର୍ଭର ରଖି ଏତେ ସହ୍ୟ ହେଲ, ଶେଷରେ ପୁଣି ପୁତ୍ରହରା ହେବାଟା ମୋତେ ବଡ଼ ବାଧୁଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାଇଁ ତାର ପୁତ୍ର ରୋହିତାଶ୍ୱକୁ ବଞ୍ଚାଇ ଆସିବି । (ନିକଟକୁ ଯାଇଁ) କହେ ଭାଇ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏଠାରେ କ'ଣ କରୁଛ !

ହରି—ଆପଣ କିଏ, କି ନିମିତ୍ତ ଏ ଚସମାଙ୍କଳ ଘୋର ଗମ୍ଭୀର ନିଶାରେ ଏଠାରେ ଉପଗତ ?

ଧର୍ମ—ଆମ୍ଭେ ଜଣେ ଗରିବ ଭିକ୍ଷୁକ ବ୍ରାହ୍ମଣ । କିଛି ପାଇବା ଆଶାରେ ଆସିଥିଲିଁ କିଛି ଦେଇ ପାରିବ କି ?

ହରି—ଆମ୍ଭଠାରେ କଣ ବା ଅଛି ଯେ ଆପଣଙ୍କୁ ଦେବୁ, ନିଜସ୍ୱ କିଛି ହିଁ ନାହିଁ ।

ଧର୍ମ—ନିର୍ଦ୍ଧନ କରନା, ଏ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦିନେଦିନର ଉପବାସ କିଛି ନ ଦେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଣ ବାୟୁ ବାହାରିଯିବ ।

ହରି—ନିରୁପାୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ଧର୍ମ—ନିରୁପାୟ ? ମିଥ୍ୟା ଛଳନା ମାତ୍ର, ଥିଲେ ଭଣ ହେବ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ ।

ହରି—ପଣାଦାରର ମାହାସୂଳ ଗ୍ରହ ଢାହାଣ ଜଳିବ, କିନ୍ତୁ ସେ ତ ମୋର ନୁହେଁ ।

ଧର୍ମ—ତୁମ୍ଭ ପାଖରେ ଥିବାତକ ତୁମ୍ଭର, ସଂସାରରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ଗୋଟାଏ କାହାର କିଛି ନ ଥାଏ । ଯେତେବେଳେ ଯାହା ପାଖରେ ଥାଏ ସେ ତାର । ଥାଉ ଥାଉ ନାହିଁ କରୁଛ ଏ କି ଅବସ୍ଥାର କଥା ?

ହରି—ପର ଧନରେ ଧର୍ମ କରିବା ଉଚିତ କି ?

ଧ: ବ୍ରା—ଦେବ, ଦିଆଇବ, ବୁଝିଥିରେ ପୁଣ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ମତ । ତୁମ୍ଭେ ତା ପରଧନ ବୋଲି ଅପବ୍ୟୟ କରୁନାହଁ, ସଦ୍‌ବ୍ୟୟରେ ଲଗାଇଲେ ଉଭୟ ଧର୍ମ ।

ହରି—ଯଦି ଆପଣଙ୍କ ବିଚାରରେ ପାପ ନ ହେବ ତେବେ ଆବଶ୍ୟକ ମୋତେ ଦିଅନ୍ତୁ ମୁଁ ଧନ ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ଜଣାଇବି, ଯାହା ବିଚାର କରିବେ ।

ଧ: ବ୍ରା—ଆଚ୍ଛା, ଏ ପିଲାଟି କିଏ ? ଏଠାରେ ଶୋଇଛି କାହିଁକି ?

ହରି—ପୁତ୍ର ରୂପେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ କେହି ନୁହେଁ, ଶୋଇ ନାହିଁ ଏ ସଂସାରର ଲୀଳା ତ୍ୟାଗ କରିଛି ।

ଧ: ବ୍ରା—ତେବେ କିପରି ମଲା ?

ହରି—ସର୍ପାଘାତରେ ।

ଧ: ବ୍ରା—ତେବେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୃତକାଶୌଚ, ତୁମ୍ଭଠାରୁ କିପରି ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିବା ।

ହରି—ସେ କଥା ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି ?

ଧ: ବ୍ରା—ଆମ୍ଭେ ଗୋଟିଏ ମନ୍ତ୍ର ଜାଣୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା କାଳେ ବଞ୍ଚିପାରେ ।

(ଖାଡ଼ିବାରୁ ସେହିଠ ଛଦ୍ମଥାନ ଧର୍ମର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ)

ମାଧବ—(ନେପଥ୍ୟେ) ଏତେ ବେଳଯାଏ କୁଆଡ଼େ ଗଲ କହୁ ତ ଥିଲ ପୁଅ ସଙ୍ଗରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇ ଦେବ ବୋଲି ସେଇଆ କଲକି ? ମୋର ଟଙ୍କା ଗୁଡ଼ାକ ପାଣିରେ ପଡ଼ିଲା କି ! ଯାଏଁ ଶ୍ମଶାନ ଦେଖେ ।

(ଶ୍ମଶାନରେ ପ୍ରବେଶ)

ରୋହିଆ ମଲେ ! ମୋ ରୋହିଆ ମା !

ଶୈବ୍ୟା—ଆସ ମହାପ୍ରଭୁ !

ମାଧବ—(ସ୍ୱଗତଃ) ଆରେ ବାଃ, ମହାରାଜ ବ୍ରାହ୍ମଣ କଉଠୁ କି ବୁଝିବ ? କେଉଁଠି ପଡ଼ିବ କାଠ ମୂଲାଏ ମାଟି ଦେଇକରି ଉଠିବ । ରୋହିଆ ମା ପୁଅ ତ ତୋର କଣ ଉଠା ବସା ହେଲା । (ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପ୍ରତି) କାହିଁ ଦେବପାଦ ମହାରାଜ, ଆପଣ ଏଠାରେ କି ନିମିତ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ ? ଆଉ ଏ ପୁଣି କିଏ ?

ଶୈବ୍ୟା—ଏ ମୋର ସ୍ୱାମୀ ଓ ତପୀବର ରାଜର୍ଷି ।

(ହାଡ଼ି ପ୍ରବେଶ)

ହାଡ଼ି—ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର, ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭକୁ ପୁରସ୍କାର କରିବାକୁ ଆସିଛି, ଯଦି ମୋର ଉପରେ କିଛି ସନ୍ଦେହ ଥାଏ, ତୁମ୍ଭେ ପୁତ୍ର ମସ୍ତକରେ ରାଜ ମୁକୁଟ ଦେଇ ସ୍ୱଶରୀରରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯାଅ ।

ହରି—ଶୈବ୍ୟା—(ଅଶ୍ରୁପାତ)

(ହାଡ଼ି ଧର୍ମରୂପ ଓ ମାଧବ ଅଗ୍ନିରୂପ ଧାରଣ)

ବିଶ୍ୱା—କି ଦେବ ! ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବାକୁ ଆସିଲି, ଆପଣଙ୍କ ଦୟାବାକରେ କି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗ କଲେ ?

ଧର୍ମ—ପୁଣି ବର୍ତ୍ତମାନ କଣ ହେଲା, ସ୍ୱ-ଶରୀରରେ ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ, ମୃତ ପୁତ୍ରର ଜୀବନ ଦାନ କାହା ପ୍ରଭାବରୁ ?

ବିଶ୍ୱା—ଦନ୍ତ୍ରପୁ ଦାତା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଆଜ ଧର୍ମ ବଳରେ ମୋତେ ପରାଜିତ କରିଛି ।

ଜୟ ଦାନବୀର ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜୟ !

(ଯତୋ ଧର୍ମସ୍ତତୋ ଜୟ)

ସୁଶୀଳ ମାଳତୀ ଗୀତାଭିନୟ

ସୁଶୀଳ ମାଳତୀ

ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜା—ମନ୍ତ୍ରିନ୍ ! ମୁଁ ଏ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ବହୁକାଳ ସୁଖରେ କାଳାତିପାତ କଲି, ମାତ୍ର ଆଉ ଏଣିକି ଏ ବୟୋବୃଦ୍ଧରେ ବାନ୍ଧି ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଚତୁର୍ଥାବସ୍ଥା ! ଏ ସମୟରେ ସାଂସାରିକ ବନ୍ଧନ ପ୍ରବୃତ୍ତିରେ ଲିପ୍ତ ନ ହୋଇ ସନ୍ନ୍ୟାସଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ସେହି ପରାତ୍ପର ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ପାଦପଦ୍ମରେ ଧ୍ୟାନ ରଖିବି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ଯାହା କହିଲେ ତାହା ଯଥାର୍ଥ । ଏ ବୟସରେ ବନ୍ୟାଶ୍ରମ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଆପଣଙ୍କର ଉଚିତ । ମାତ୍ର ତତ୍ପୂର୍ବରୁ ରାଜ୍ୟଟି ଯେପରି ଅବନତ ହୋଇ ରାଜସ୍ୱରେ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ନ ଘଟେ, ତାହାର କିଛି ପ୍ରତିକାର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ରାଜା—ହଁ, ସେ ତ ଗୋଟିଏ ବିଷମ ସମସ୍ୟା ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—କିପରି ?

ରାଜା—ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁଇ ରାଣୀଙ୍କ ଦୁଇପୁତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହା ହସ୍ତେ ଏ ବିଷୟ ଭାର ନ୍ୟସ୍ତ କରିବି ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—ରାଜନ୍ ! ଉଚିତ ବିଚାରରେ ଯେ ଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର ତାହାର ହିଁ ଜାଣ ସେହି ଏକା ରାଜଗାଦି ଚଳାଇବ । (ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରତି) କହନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତେ ! ତୁମର ଏଥିରେ କି ମତ ?

ପଣ୍ଡିତ—ମନ୍ତ୍ରୀବାବୁ ! ଆମର ମତ କ'ଣ ପଚାରୁଛନ୍ତି ? ଯେ କେହି ଗାଦିରେ ବସୁ ନା କାହିଁକି, ନିଶ୍ଚୟ ଅନେକ ଦାନ ଧ୍ୟାନ ହେବ, ଖାଇବା ଆୟୋଜନ ହେବ, ପୁରି, କ୍ଷୀରି, ପିଠା, ଲଡ଼ୁ ଏ ସବୁ ତିଆରି ହେବ, ପଣ୍ଡିତ କଥା ତ ଜାଣନ୍ତି । ସ୍ୱା ପୁଣି ପଚାରିବାକୁ ଅଛି ନା ? କରନ୍ତୁ କରନ୍ତୁ ଶୀଘ୍ର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରନ୍ତୁ । ଅନହୋଳ ସରଞ୍ଜାମ କେଉଁ ଭଣ୍ଡାରରେ ରହିବ ସେଥିରେ ଭଣ୍ଡାରଘରିଆ ହେବୁ ଏକା ଆମ୍ଭେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—କାହାର କେଉଁ କଥା ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ଖାଇବା କଥା ହିଁ ମୂଳ ।

ପଣ୍ଡିତ—ମନ୍ତ୍ରୀବାବୁ ! ଆପଣ ତ ପବନ ଆହାରୀ ହୋଇଥିବେ ପରା ? କହନ୍ତୁ ସେଇ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପାଇଁ ତ ଏତେ ନାଟ । ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ନ ଥିଲେ ବା ଖାଇବା ଟଙ୍କା ନ ଥିଲେ ସମସ୍ତେ ଯେଝାଁ ଘୁଏଁ ଘରେ ବସି ରହିଥାନ୍ତେ ଏଠି ଏତେ ଆଡ଼ମ୍ବର ବା ଲାଗନ୍ତା କାହିଁକି ?

ରାଜା—ବୟସ୍ୟ ! ସବୁବେଳେ ଆପଣଙ୍କର ଏ ଥଟ୍ଟା ମଜା ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

(ସଖି ଭୁ ଯା—ବୃନ୍ଦେ)

ହେ ମନ୍ତ୍ରି ! ଚିନ୍ତିଲି ଏ ବିଷମ ପନ୍ଥ ।

ଯତେ କି ନିର୍ବିଘ୍ନେ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ମୋ ସିଦ୍ଧି ।

ମନ୍ତ୍ରିନ୍ ! କାର୍ଯ୍ୟଟି କିପରି ସୁବିହିତରୂପେ ସମାହିତ ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ମୋ ମନରେ ଭାରି ଚିନ୍ତା ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ଏ ବୟସରେ ଏତେ ଚିନ୍ତିତ ହେବାର କାରଣ କଣ ?

ରାଜା—   (ଗୀତ)

ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ରାଣୀର ସୁତ   ସୁଧୀର ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ
ଅଧିକାର ତାର ସିନା ଏ ରାଜଗାଦି । ୧ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ ବଡ଼ରାଣୀ ପୁଅ ହେଉଛି ସୁଧୀର ଏବଂ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ତେବେ ଏ ସମ୍ପତ୍ତିର ପ୍ରକୃତ ଅଧିକାରୀ ସିଏ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମାତ୍ର ପୁଣି କଣ ଜ୍ୟେଷ୍ଠର ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର [ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରତି] ତୁଇ ହେ ପଣ୍ଡିତେ ! ତୁମର ଏଥିରେ କି ମତ ?

ପଣ୍ଡିତ—ସ୍ୱା ପୁଣି ଶୁଣିବାକୁ ଅଛି ନା, ବଡ଼ ରାଣୀଙ୍କ ପୁଅ ପୁଣି ବୟସରେ ସେମିତି—ତାଙ୍କ କାମ-ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସେମିତି । ତେବେ ସେ ରାଜା ନ ହେବ କାହିଁକି ?

ରାଜା—ତାର କାରଣ

(ଗୀତ)

କନିଷ୍ଠା ରାଣୀ ପ୍ରେମେ   ବନ୍ଧା ମୁଁ ନିଶିଦିନେ
ତା ସୁତ ସଙ୍ଗେ କେମନ୍ତେ ହେବ ବିବାଦ । ୨ ।

ମନ୍ତ୍ରୀନ୍—ମୁଁ ସଦା ସର୍ବଦା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାଣୀ ସ୍ନେହ ଓ ପ୍ରେମ ରଜ୍ଜୁରେ ଆବଦ୍ଧ, ଯଦି ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ସୁଶୀଳର ପରିବର୍ତ୍ତେ ସୁଧୀର ରାଜା ହୁଏ ତାଙ୍କ ମନରେ ନିଶ୍ଚୟ କଷ୍ଟ ଆସିବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ତା ହୋଇପାରେ ମାତ୍ର ସେଇଟା ତ ଅଯୌକ୍ତିକ । ବିଚାର କର, ବିଚାରରେ ଯେଉଁଟି ଉଚିତ ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ତାହାହିଁ କରଣୀୟ ।

ପଣ୍ଡିତ—[ଲମ୍ବେଇ ମୁଣ୍ଡ ହଲେଇ] କଥାଟା ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ମୋର ଏଇ ସାମାନ୍ୟ ମସ୍ତିଷ୍କ ବୁଲନ୍ଦାବ ଜାଣି-ପାରୁଛି ସାନରାଣୀଙ୍କ ପୁଅ ରାଜା ହେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । କାହିଁକି ନା ଯେତେବେଳେ ରାଣୀମା ସୁଧୀର ରଜା ହେବା କଥା ଶୁଣିବେ ସେ କି ଆଉ ପ୍ରାଣ ଧରି ଥିବେ ହୋଇପାରିବେ, ନିଶ୍ଚୟ ନା ନିଶ୍ଚୟ ଯେ କୌଣସି ମତରେ ଉଲ୍ଟା ବୁଝାଇ ଦେବେ, ଏଇଥିପାଇଁ କଥାରେ ଅଛି ଭବି ।

"ବୁଦ୍ଧି ମନ୍ତ୍ରୀ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ
ପ୍ରମାଦ ନ ପଡ଼ଇ ଭଲେ ।"

ରାଜା—   ଗୀତ

ଏଥିକୁ କି ବିଚାର   କହ ହେ ମନ୍ତ୍ରୀବର
କେ ରାଜ୍ୟ ନେବ ମୋର ନ ଦିଶେ ବୁଦ୍ଧି ।

ମନ୍ତ୍ରୀନ୍ ! ଏପରି ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କର ଯାହାଦ୍ୱାରା କି କୌଣସି ବାଧାବିଘ୍ନ ନ ଘଟି ସୁରୁଖୁରୁରେ କାର୍ଯ୍ୟଟି ନିର୍ବାହ ହୋଇଯିବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ତେବେ ଦୂତ ପଠାଇ ଦୁଇ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଡକାଇ ଆଣି ସେମାନଙ୍କ ମତ ନେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।

ରାଜା—ହେଉ ତେବେ ଅତି ଶୀଘ୍ର କର ତାର ଆୟୋ-ଜନ । କାହିଁ ଦୂତ ଡକାଅ ବହନ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଦୂତ ! ଦୂତ ! ଦୂତ !   (ଦୂତର ପ୍ରବେଶ)

ଦୂତ—   ଗୀତ

(ରଜଘାଗ ଛୁଡ଼ି-ବୁଢ଼ୀ)

ଗଲା ତ ଦିନ ଭାଇ କାହିଁକି
ବସିଛ ହୋଇ ବିମନ ।

ଓଡ଼ିଆଣି ଓଡ଼ିଆ ଖୋଷା
ଛାଡ଼ି ବଙ୍ଗାଳୁଣିରେ ଆଣ ।

ହାଟକୁ ପଠାଇ ପାଞ୍ଚଟା ପଇସା
କଣ୍ଠା ପାନଆଁ ତ ନୂଆ ଫେସନ ।

ନାକେ ଥିଲା ଗୁଣା ବସଣି
କାଢ଼ି କଲେ ଲବଙ୍ଗ ବେନି ।

ହାତ ଖଡ଼ୁ ବନ୍ଧ ବାଲା ଗଢ଼ାଇଲେ
ଶଙ୍ଖା ଛାଡ଼ି ଗାଣି କାଚରେ ମନ

ଆଜିକାଲି ନବ୍ୟ ଫେସନ
ଦେଖି ସ୍ୱର୍ଗେ ନ ଭୁଲି ମନ ।

ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ବୁଦ୍ଧି ଦେଖ ଭଲେ
କାଳେ ମରହଟି ନ ହେବ ସାନ ।

(ଅଭିବାଦନ ପୂର୍ବକ) ପ୍ରଜାଶୁଣ୍ଡ ମହାରାଜ ! କି ନିମନ୍ତେ ଅଧୀନରେ ଡକାଇଲେ ଏଠେ ?

ରାଜା—ଦୂତବର ! ଯାଅ ଶୀଘ୍ର ଡାକ ଆଣ ବେନି କୁମରେ ମୋହର ।

ଦୂତ—ଯଥାଜ୍ଞା ମହାରାଜ ।

(ଅଭିବାଦନ ପୂର୍ବକ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁଧୀର ସୁଶୀଳର ପ୍ରବେଶ ଓ ଅଭିବାଦନ ।

ପିତଃ ! କି ନିମନ୍ତେ ଡକାଇଲେ ଅଧୀନେ ଏଠାରେ

ରାଜା—ବାପରେ ! ମୋର ଗୋଟିଏ ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପାରିବ ତ ?

ସୁଧୀର—କିବା ଅଭିଳାଷ ତାତ ଦୟାକରି ପ୍ରକାଶ ଆଜ୍ଞାରେ ।

ରାଜା— ଗୀତ

(ଘନକାନ-ବୃନ୍ଦେ)

ଧୂରାରେ ଯମାଳ ଏ ରାଜ ବିଭବ
ବନ୍ୟାଶ୍ରମ ଯିବାକୁ ମୋ ବଳୁଛି ମତ ।

ବାପରେ ! ମୋର ବର୍ତ୍ତମାନ ବନ୍ୟାଶ୍ରମ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଇଚ୍ଛା, ସେଥିଯୋଗୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଡକାଇଲି । ନିଅ ଏ ରାଜ୍ୟ ଭାର ଗ୍ରହଣ କର ।

ସୁଧୀର—ତାତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସେ ଶକ୍ତି କଣ ହେଲଣି ?

ରାଜା— ଗୀତ

ହେଲା ଚତୁର୍ଥ ସମୟ ବଣ ଲାଗୁଛି ବିଷୟ
ପରମେଶ୍ୱର ଆଶ୍ରୟ ନେବା ମୋ ବ୍ରତ ।୨।

ବାପରେ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଚତୁର୍ଥ ସମୟ । ଏ ସମୟରେ ସମସ୍ତ ସୁଖ କାମନା ତ୍ୟାଗ କରି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ବିଷୟ ମଦରେ ପଡ଼ି ଯେ କି ଜଗତ ଜଞ୍ଜାଳ ଦେଖାଉଥାନ୍ତି ଅନ୍ତରେ ମୁକ୍ତିର ପଥ ଆଦୌ ନାହିଁ । ଯଦି ଏ ସମୟରେ ତାର ପ୍ରତିକାର ନ କରିବ ତ ଆଉ ମୋକ୍ଷ ନାହିଁ ।

ସୁଧୀର—ତାତ ! ଆପଣଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ ବାଧା ଦେବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ । ତେବେ ଯେଉଁ ଉପଦେଶ ଦେବେ ସେହି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବୁ ।

ରାଜା— ଗୀତ

ବିଶ୍ୱର ନଦରର ଧୂତର, ରାଜ୍ୟ ନେଇ ଯାହା ଯାଚେ
ଅବସନ୍ନ ପଡ଼ି ମୋତେ ଭୁଷା ଘଟଇ । କ ।

ବତ୍ସରେ ! ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କିଏ ରାଜଗାଦୀରେ ବସିବ, ଆଉ କିଏ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ହେବ ?

ସୁଧୀର—ତାତ ! ସୁଶୀଳ ରାଜଗାଦିରେ ବସୁ । ମୁଁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟର ତତ୍ତ୍ୱ ନେବି ।

ସୁଶୀଳ—(ନତ ମସ୍ତକେ) ଭାଇ ! ଏ କି ଅନ୍ୟାୟ ବିଚାର ! ଆପଣ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ପିତୃତୁଲ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ । ଆପଣ ସିଂହାସନରେ ନ ବସି ମୁଁ ବସିବି କିପରି ?

ସୁଧୀର—ସୁଶୀଳ ! ସାନ ମାଆଙ୍କ ମନରେ କୌଣସି କଷ୍ଟ ଆସିବ, ସେଥିଯୋଗୁଁ କହୁଛି ତୁ ସିଂହାସନରେ ବସିବାଦ୍ୱାରା ମୋର ମନରେ କୌଣସି କଷ୍ଟ ଆସିବ ନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

(ଭାଲ ମୁହିଁ—ବୃନ୍ଦେ)

ଭ୍ରାତ ଏ କି ଅସାର ବିଚାର
ଅନୁଗତ ଜନେ କ୍ଷମା ଦିଅ ଏହି ଗୁରୁ ଭାର । ଦୋଷ

ନା ଭାଇ ! ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଶ୍ରୀଚରଣେ ଦାସାନୁଦାସ, ମୋତେ କାହିଁକି ଏ ବିପଦରେ ପକାଉଛନ୍ତି । ଆପଣ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ସିଂହାସନରେ ବସିବି, ବଡ଼ ଅନ୍ୟାୟ କଥା ନା ଭାଇ ! ମୋତେ ବୋଧହୁଏ ପରପରି ଭାବୁଛନ୍ତି ।

ସୁଧୀର—ସୁଶୀଳ ! ଏ କଥା କାହିଁକି କହୁଛୁ ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ମୁଁ ବୈମାତ୍ରୀ ସୁତ ଯେଣୁ
ଘୃଣା ମୋତେ କର ତେଣୁ
ତେଜୁଛ ତୁମ୍ଭ ଚରଣୁ
ପ୍ରାଣ (ମୋ) ହେଉଛି ଅସ୍ଥିର ।

ଭାଇ ! ମୁଁ ବୈମାତ୍ରୀପୁତ୍ର ବୋଲି ମୋତେ ଘୃଣା କରି ଭବିଷ୍ୟତକୁ କୌଣସି ବିପଦ ଆଶଙ୍କା କରି ସିଂହାସନ ଇଚ୍ଛା କରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ସୁଧୀର—ସୁଶୀଳ ! ବାସ୍ତବରେ କଥା, ସାନ ମାଆଙ୍କ ମନରେ କାଳେ କୌଣସି କଷ୍ଟ ଆସିବ ସେଥି ଯୋଗୁ ତୋତେ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବାକୁ କହୁଥିଲି । ତୋର ମୋର କଣ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଛୁ ।

ସୁଶୀଳ— (ଗୀତ)

ମାତ ଯେବେ ବହୁ ଦ୍ୱେଷ ତୁମ୍ଭରେ ଦେବେଟି ଦୋଷ
ମୁଁ ତାହା କରିବି ହ୍ରାସ,
ଏହୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋହର । ୨ ।

ରାଜ ! ମା ଯଦି କୌଣସି ଦୁଃଖ ଲଗାନ୍ତି ତେବେ ମୁଁ ତାର ପ୍ରତିକାର କରିବି, ଆପଣ ସିଂହାସନରେ ବସନ୍ତୁ ।

ପିତଃ ! ଏ ସିଂହାସନରେ ଭାଇଙ୍କର ହକ ଦାବୀ, ତାଙ୍କୁ ସିଂହାସନ ଦଅନ୍ତୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଉପଦେଶାନୁସାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରିବି ।

ରାଜା—ଭଲ ବତ୍ସ ! ମନ୍ତ୍ରିନ୍, ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜ୍ୟରେ ଘୋଷଣା କରିଅ ଯେ କାଲି ସୁଧୀର ଯୌବରାଜ୍ୟରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବ ! ସମସ୍ତେ ଯେ ଯାହାର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ଓ ରମ୍ଭାତରୁମାନ ସ୍ଥାପନ କରି ଚନ୍ଦ୍ରାତପମାନ ଲଟକାଇ ଯଥାବିଧି ଅଭିଷେକ ଉତ୍ସବରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହେବେ, ଆଜ ଏଥିକରେ ସଭା ଭଙ୍ଗ ହେଉ ।

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ପଣ୍ଡିତ ଏତ ବଡ଼ ମୁସ୍କିଲ କଥା ହେଲା, ରାଣୀ ମୋତେ ଭାରି ଭଲ ପାଆନ୍ତି । ଅପୂର୍ବ ସପୂର୍ବ ଜିନିଷଟାଏ ହେଲେ ମୋ ପାଇଁ ଆସେ । ରାଜା ଯଦି ସୁଧୀରକୁ ସିଂହାସନ ଦେଇ ବନଗାମୀ ହୁଅନ୍ତି ତେବେ ନିଶ୍ଚୟ ରାଣୀମା'ଙ୍କ ମନରେ କଷ୍ଟ ହେବ । କଣ କରିବି ? ତାଙ୍କ ପୁଅ ତ ରାଜା ହେଉନାହାନ୍ତି, ଏକ ଉପାୟ କରିବା ଦେଖାଯାଉ । ରାଣୀମାଆଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବା ନିତାନ୍ତ ଦର୍କାର ।

ରାଣୀ ଓ ଦାସୀ

ରାଣୀ—ଦାସୀ ! ରାଜା ଏକା ମୋତେ ଭାରି ଭଲପାଆନ୍ତି ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଯାହା କହେ ସେ କୌଣସିମତେ ମୋର କଥା ଏଡ଼ାନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଦାସୀ—ମଲ, ଏ କଣ ନୂଆ କଥାଟାଏ ନା କଣ ? ଜନଅମାନଙ୍କ ଠେଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କର ସ୍ନେହ, ଧନଗୋ ମହାଦେଈ ! ରାଜା ଆସନ୍ତାର କୁଆଡ଼େ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି ।

ରାଣୀ—କେଜାଣି ମୁଁ ତ ତୋ ମୁହଁରୁ ଶୁଣୁଛି । ଯଦି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଯିବେ ତେବେ ସିଂହାସନ କାହାକୁ ଦେଇଯିବେ ?

ଦାସୀ—ତୁମେ ଯେଉଁଠି ମୁଁ ବି ସେଇଠି, ଜାଣିଲି କେମିତି ? ଶୁଣାଶୁଣିରେ କୁଆଡ଼େ ସୁଧୀରବାବୁ ରାଜା ହେବେ ।

ରାଣୀ—ଦାସୀ ! କଣ ସତ କହୁଛୁ ?

ଗୀତ
(ଆଶା ମେଣ୍ଢାଇ—ତୃତୀୟ)

ଦାସୀ ନ ଭାଷ ସେ କଥା ଲୋ,
ହୃଦେ ଲାଗେ ମୋର ବ୍ୟଥା ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରେ ରାଜ୍ୟ ନେକ ଦେବ
ଲୋ ଆଜ ଅଛୁ କେବା ପାମରଥା ।

ଦାସୀ ! ଏମନ୍ତ ନ୍ୟାୟପଥ ଓ ଶକ୍ତିମାନ୍ କେ ଅଛୁ ଏ ଭବେ ଯେ ମୋ ପୁତ୍ରକୁ ରାଜ୍ୟ ନ ଦେଇ ସୁଧୀରକୁ ରାଜ୍ୟ ଦେବ ।

ଦାସୀ—ମୁଁ ଏବେ ଜାଣିଲି କେମନ୍ତେ ମ ।

ରାଣୀ— (ଗୀତ)

ମନାଇ ମୁଁ କାଳେ ମାଗିଛି ବର,
ମୋର ପୁତ୍ରେ ଦେବେ ରାଜ୍ୟାଧିକାର,
ଆଜ କଥା ପର ହେଲା ମୋ ତୁମର
ଅସ୍ଥିର କଲଣି ମଥା ।୧।

ଦାସୀ ! ମୋର ବିବାହପରେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କ ସହ ପ୍ରେମାଳାପ ହେଲା ସେତେବେଳେ ରାଜାଙ୍କୁ ବହୁତ ଅନୁନୟ କରି କହିଥିଲି, ଯଦି ମୋର ଗର୍ଭରୁ ସନ୍ତାନ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ତେବେ ସେହି ଏକା ରାଜପଦ ଭୋଗ କରିବେ, ସେଥିରେ ସେ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ, ମାତ୍ର ଆଜ କାହିଁକି ଏ ଜଞ୍ଜାଳ କରୁଛନ୍ତି ।

(ଗୀତ)

କାହୁଁ ସହି ମୁଁ କରିବି ଏତେଣି,
କେବେ ରାଜା ହେବ ମୋ ପୁତ୍ରମଣି,
ଧାତା ମୋତେ ଆଣିଦେଲା ଏ
ବିକେଶ ବାଳିଭ ପାଳିଲ କେଥା ।

ସଖି ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପାୟ କଣ ? ସୁଧୀର ଯେବେ ସିଂହାସନରେ ବସେ ତେବେ ମୁଁ ତ ସାତ ପୋଇଲଠାରୁ ବଳି ପଡ଼ିବି ।

ଦାସୀ— ଏଇ ତ ପଣ୍ଡିତେ କାହିଁକି ଧାଇଁଆସୁଛନ୍ତି ।

ରାଣୀ—ପଣ୍ଡିତେ କୁଆଡ଼େ ଚାଲି ଆସିଲେ, ଆଜ ସଭାର ଖବର କଣ ?

ପଣ୍ଡିତ – ମା ! ତୁମ୍ଭ ମନରେ କାଳେ କଷ୍ଟ ହେବ ସେଥିଯୋଗୁ କହିବାକୁ ଭୟ ହେଉଛି ।

ରାଣୀ—ଭୟ କଣ ? କୁହନ୍ତୁ ।

ପଣ୍ଡିତ— ମହାରାଜା ଆଜ ସଭାରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଯେ ଦୁଇପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ କେ ଯୁବରାଜ ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବ । ଆମ୍ଭେମାନେ କହିଲୁ ସୁଶୀଳ ଉପଯୁକ୍ତ ବିଶେଷତଃ ରାଣୀମା’ ପୁତ୍ର ମସ୍ତକରେ ରାଜମୁକୁଟ ଦେଖିବେ ଏଇଟା ଭଲ ହେବ ।

ରାଣୀ—ତହୁଁ ରାଜା କ’ଣ କହିଲେ ?

ପଣ୍ଡିତ—ରାଜା କହିଲେ ପାଟରାଣୀର ପୁତ୍ର ରାଜା ନ ହୋଇ ସାନରାଣୀର ପୁତ୍ର ରାଜା ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ, ତହୁଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିରୁତ୍ତର ହେଲୁ, ଅବଶ୍ୟ କାଲି ସୁଧୀର ଯୁବରାଜ ହେବା ଠିକ୍ ହୋଇଛି ।

ରାଣୀ—ରାଜା ! ତୋର ଏତେ ଛନ୍ଦ, ତୋର ଅନ୍ତରରେ ଗରଳ, ମୁଖରେ ମଧୁ ! ମୋତେ ଖାଲି ଉପର ମନରେ ଏତେ ସ୍ନେହ ଦେଖାଉ ଥାଉ ।

(ଗୀତ)

ଦ୍ୱିଜ ଶୁଣ ବଚନ

କେମନ୍ତେ ବନ୍ଧ ହୋଇବ ନୃପଙ୍କ ପଣ । ଘୋଷା ।

ଦ୍ୱିଜବର ! କହନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କି ଉପାୟ କଲେ
ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ।
ଯେବେ ମୋ ପୁତ୍ରକୁ ରାଜ୍ୟ ନ ଦେଲେଟି ନୃପ ଆଜ,
ତେବେ ମୁଁ କି କରି କାହିଁ ରଖିବି ପ୍ରାଣ । ୧ ।
ରାଜା ଯେବେ ମୋ ପୁତ୍ରକୁ ସିଂହାସନ ନ ଦେଲେ
ତେବେ ମୁଁ ତାଙ୍କର କଣ ସେ ମୋର କଣ ?

(ଗୀତ)

ଦେଖାଅ କଳ କୌଶଳ ଯେମନ୍ତେ ତୁମେ ବୁଝାଇ
ରାଜ୍ୟ ପାଇବ ସୁଶୀଳ ଥିବ ମୋ ମନ । ୨ ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ଉପାୟ କହନ୍ତୁ, ରାଜା ଯେପରି ବଳେ ବଳେ ସୁଶୀଳକୁ ରାଜ୍ୟ ଦେବ ଏବଂ ସୁଧୀରକୁ ରାଜ୍ୟରୁ ତଡ଼ିଦେବ ।

ପଣ୍ଡିତ—ରାଣୀମା ! କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ମୋର ପାଉଣାଟା କଣ ମିଳିବ କହନ୍ତୁ ।

ରାଣୀ—ଦ୍ୱିଜବର ! ଯାହା ମାଗିବ କିଛି ଚିନ୍ତା କର-ନାହିଁ, ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ପଣ କରିପାରେ ।

ପଣ୍ଡିତ—ପିତା ଯୋଡ଼େ ଆଉ ଟଙ୍କା ତୋଡ଼ାଏ । ରାଣୀମା ଆଜ ଯେତେବେଳେ ରାଜା ତୁମ୍ଭ ନିକଟ ଆସିବେ ତୁମେ ଦୁଃଖିତ ଭାବେ କହିବ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଛୁ ।

ରାଣୀ—କି ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଛୁ ବୋଲି କହିବ ?

ପଣ୍ଡିତ—ତୁମ୍ଭେ କହିବ, ଜଣେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ନେଇ ମାରିବାକୁ ଗୋଡ଼ାଇଛି । ସ୍ୱପ୍ନ କଥା କେତେକ ଫଳବତୀ ହୋଇଥାଏ । ଏଣୁ ଆପଣ ଆଜ ରାତିଟା ଜାଗ୍ରତ ରହନ୍ତୁ ।

ରାଣୀ—ତହୁଁ କଣ ହେବ ?

ପଣ୍ଡିତ—ମୁଁ ଯାଉଛି ସୁଧୀରକୁ କହିବି ଆଜ ରାତି ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ ତୁମର ପିତାଙ୍କୁ କେହି ଶତ୍ରୁ ଆସି ନିହତ କରିବେ ଏହା ଗଣନାଦ୍ୱାରା ଠିକ୍ ହୋଇଛି, ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ ପିତାଙ୍କ ଶୟନକକ୍ଷର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ପହରା ଦିଅ, ଯଦି କୌଣସି ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ତେବେ ଶତ୍ରୁହସ୍ତରୁ ପିତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବ ।

ରାଣୀ—ତହୁଁ କଣ ହେବ ?

ପଣ୍ଡିତ—ଯେତେବେଳେ ସୁଧୀର ଶୟନକକ୍ଷ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିବ ତେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ବୃଥା ଭାବନା କରି ସର୍ବନାଶ ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିବ, ସୁଧୀର ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଗୃହମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କଲାମାତ୍ରେ ତୁମ୍ଭେ ତାର ତରୁଆରି ଧରି ଏ କି ଅନ୍ୟାୟ କରୁଛୁ ବୋଲି କହିବ । ସେଥିରେ ସୁଧୀର ଦଶା ନିଶ୍ଚୟ ମନ୍ଦ ଘଟିବ ।

ରାଣୀ—ଦ୍ୱିଜବର ! ଠିକ୍ କଥା, ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ ସୁଧୀରକୁ ଏ କଥା କହିବ, ସେ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ନ ହେଉ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ମାଙ୍ଗଳିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପଣ୍ଡିତଗଣ, ସୁଧୀର)
(ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗ୍ରହବିପ୍ର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ମନ୍ତ୍ର ପଠନ ।)

ଶ୍ରୀମତ୍ପଙ୍କଜ ବିଷ୍ଟରୋ ହରିହରେ ବାୟୁ-ର୍ମହେନ୍ଦ୍ରାନଳଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରେ । ଭାସ୍କର ବିତ୍ତପାଳ ବରୁଣୌ ଧର୍ମାଧିପାଦ୍ୟୋଗ୍ରହାଃ । ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନୋ ନଳକୁବରେ ସୁରଗଜ ଶ୍ଚିନ୍ତାମଣିଃ କୌସ୍ତୁଭଃ ସ୍ୱାମୀ ଶକ୍ତିଧରଶ୍ଚ ଲାଙ୍ଗଲଧରଃ କୁର୍ବନ୍ତୁ ତେ ମଙ୍ଗଳଂ । ୧ ।

(ଅଥ କର୍ମାରମ୍ଭଃ) ଦକ୍ଷିଣତୋ ବ୍ରହ୍ମାସନଂ ଉତ୍ତରେ ପ୍ରଣୀତା-ପ୍ରଣୟନ ପ୍ରତ୍ୟାଦ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକ୍ଷୁ ପରିସ୍ତରଣଂ । [ଇତ୍ୟାଦି]

ପଣ୍ଡିତ—ହାରେ କପାଳ ! ରଜା ତ ଆମ୍ଭର କାହାରି ଦୋଷରେ ନ ଥାନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ପୁଣି କାହିଁକି ଏ ଦଣ୍ଡ ।

ସୁଧୀର—କି କଥା ଗୋସାଇଁ ?

ଗୀତ

କହ ଦ୍ୱିଜ, କି ଲାଗି ହେଉଛ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ।
କି ବିଷାଦ ଘୋଟାଇଛି ତୁମ୍ଭ ମୁଖାମ୍ବୁଜ ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ତୁମ୍ଭର ମୁଖକମଳ ଏପରି ମ୍ଳାନ ଦେଖାଯାଉଛି କାହିଁକି, ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ଉମ୍ଭାପତ ପରି ଖେଦ କମ୍ପୁଅଛି ଅଧରର
ତୁଏ ମୋ ମନେ ସନ୍ଦେହ କି ଘଟିଛି ଆଜ । ୧

ଦ୍ୱିଜବର ! ତୁମ୍ଭର ଖେଦ ଏପରି ଅଧିକ କାହିଁକି ? ବୋଧହୁଏ କୌଣସି ଭୟ ହୋଇଛି । କହନ୍ତୁ କି ଭୟ ? ଯଦି ମୋହାର ସାଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବି ।

ଗୀତ

ଦେବା ତବ ହୋଇ ଅଛି ନାଶୁଅଛି ସୁଖନିଧି
କହ ସଂଶୟ ନ କରି ବେଗେ ମୋ ଅଗ୍ରେ ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ମୋର ମନ କେତେଆଡ଼କୁ ଯାଉ ଦୁଇଛି । କି କଥା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଆଉ ଦୁଃଖ ଦେଖି ଧୈର୍ଯ୍ୟଧରି ରହିପାରେ ନାହିଁ, ଆଉ ବ ସମସ୍ତ ଅଧୀର ହୋଇ ଯାଉଛି ।

ପଣ୍ଡିତ—ଆମ୍ଭପରି ଜ୍ୟୋତିଷୀଙ୍କୁ ବେଦ ପଢ଼ିଲେ ଜଣା ପଡ଼ିଯାଆନ୍ତା, ସେ ଦଶାର ଛିଦ୍ର କହିବା କାହାକୁ ।

ସୁଧୀର - କହ କହ କହୁନା କାହିଁକି ?

ପଣ୍ଡିତ-ଆଜି ଗଣନାଦ୍ୱାରା ଦେଖିଲୁ ତୁମ୍ଭ ପିତାଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁଘାତ ହେବ । ହା କପାଳ, କେଡ଼େ ନ୍ୟାୟ-ବାନ୍ ରଜା, କେତେ ଧାର୍ମିକ ରଜା, ଉହୋ ! ଉହୋ !

ସୁଧୀର—ଦ୍ୱିଜବର ! ବ୍ୟସ୍ତ ହେବାକୁ ସମୟ ନାହିଁ ତାର ପ୍ରତିକାରର ବାଟ କହନ୍ତୁ । ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ପିତା ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତରୁ ମୁକ୍ତ ହେବେ ।

ପଣ୍ଡିତ—ଉପାୟ ଜଣ, ଆଉ କେହି ତାଙ୍କ ନିକଟ ଯିବେ ନାହିଁ । ଯିଏ ବା ଅପର ଲୋକ ଯିବ ସେ ଜଣ ଶତ୍ରୁ ହେବ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ରାଣୀମାଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟ କହି ଆସିଛି । ସ୍ୱତରେ ଟିକିଏ ଦୂରିଆର ରହିବେ, ଦେଖାଯିବ ଯାହା ହେବ ।

ସୁଧୀର—ମୋ ଦ୍ୱାରା କଣ କିଛି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ?

ପଣ୍ଡିତ ଏତ ଅତ ଆନନ୍ଦର କଥା, ତେବେ ଶୁଣ । ଯେଉଁଣେ ତୋର ବାପ ମା ଅଛନ୍ତି, ଘର ଦ୍ୱାରରେ ରହି ନ ପାର; ତେବେ ବାହାରରେ ତୁମ୍ଭେ ଦୂରିଆରରେ ରହିବ; ଶତ୍ରୁ ଆସିଲେ ବା ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ପ୍ରତିକାର କରିବ; ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ ସଙ୍ଗରେ ମଧ୍ୟ ସୁଶୀଳକୁ ନେଇଯାଅ ।

ସୁଧୀର—ସୁଶୀଳ ପିଲାଲୋକ, ସେ ଭୟ କରିବ ।

ପଣ୍ଡିତ ତା ତା ସତ; ତେବେ ତାକୁ କହିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଆସୁଛି, ରାତି ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରକୁ ବିଶେଷ ସତର୍କ ଥିବ ।

ସୁଧୀର—ପୁରୋହିତ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣଙ୍କର ମାଙ୍ଗଳିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଶାନ୍ତ ଥାଉ, ମୁଁ ପିତାଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁ କବଳରୁ ରକ୍ଷା କରିବି । ସତେ ମୋର ସେ ଭାଗ୍ୟ ହେବ । ଓଃ ଭଗବନ୍ ! ଯଦି ଏ ବିପଦ ବେଳେ ମୁଁ ସହାୟ ନ ହୁଏ ତେବେ ମୋର ଜନ୍ମ ସାର୍ଥକ ହେବ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଣୀ—ଏହି ତ ରାଜାଙ୍କ ଆସିବା ସମୟ ହୋଇଗଲା, ମୋତେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯେଉଁ ଉପଦେଶ ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି ରାଜାଙ୍କ ନିକଟ ପ୍ରକାଶ କରିବ। ଦେଖିବ ନାରୀର ମାୟା ବେଶି କି ନରର ମାୟା ବେଶି !

ଗୀତ

(ଏହିକି ବଧିର ବଧୂର — ବୃତ୍ତେ)

ହେ ରାଜା ! ମନ ତୋ ବର୍ବର।
ଜଗେ ଅଛୁ କେତେ ନାରୀଖାର। ଦେଖ।
ପୁନ ସୁଧାରିଲୁ ତୁ ରାଜ୍ୟ ଦେବାକୁ
ଶୁଣିଥିଲୁ କଥା କୁପରାମର୍ଶେ
ନ ଜାଣିଲୁ କାରାବାସ ହୋଇଛୁ କାହାର। ୧

ରାଜନ୍ ! ତୁ ମୋତେ ନ ପଚାରି ମୋହଠାରୁ ନ ବୁଝି ତୋ ମନକୁ ସୁଧାରିଲୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇଲୁ। ତୋ ଲେଖାରେ ମୁଁ କଣ ଚୋରକି ?

ବୁଝେଁ ମୁଁ ତୋ ଦାସୀ ଜୀବନର ସାଥି,
ଅଛୁ ରାଜ୍ୟ ପଣି ପ୍ରେମର ପିଶାଚୀ।
ରକ୍ଷା ଆଉ ନାହିଁ ତୋତେ ଆଜ ହେଲୁ ପର। ୨

ରାଜା ! ତୁ ମନେ ଭାବୁଛୁ ମୁଁ ତୋର ପ୍ରେୟସୀ, ନା, ମୁଁ ତୋର କାଳଦଣ୍ଡ ପାଶି—ତୋ ଜୀବନର ଭକ୍ଷକ। ହେଲା ଏ ଆସିଲେ ପରା ?

ରାଜା—(ପ୍ରବେଶି) ପ୍ରେୟସୀ ! ଏପରି ବ୍ୟସ୍ତ ଭାବରେ ବସିଛ କାହିଁକି ? ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ, ଆଉ ନାଥ ! ତୁମର ବ୍ୟସ୍ତରେ ଏ ହୃଦୟ ଅଧୀର ହେଲାଣି।

ଗୀତ

(ଜହ୍ନ ମୁନ୍ଦା ବୃତ୍ତେ)

ଯେଉଁ କଥା ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖି ତୋର ମନ କଥା
ଜାଣିଲ ପଡୁଛି କମା ଏ ଜନକଳତା
ବ୍ୟଥା ହୃଦ ଏହା ମୋର
ମଥା ହେଲ ଶୁଦ୍ଧି ଥରେ ନମ ଜଳାର ପାର। ୧।

ପ୍ରିୟେ ! ତୋହର ଏ ଚନ୍ଦ୍ରମା ମୁଖ କାହିଁକି କାଳିମା ପଡ଼ିଯାଉଛି। କେଉଁ କଥା ଲାଗି ଏତେ ଚିନ୍ତାକୁଳ କହ।

ଗୀତ

ବନଜନୟନା ମୋର, ଅରଜକୁ ଘେନ
କହିଥିଲେ ଖୋଜି ଦେବ କେତେ କସ ଧନ
ମାଗିଥିଲେ ଦେବ ଗଢ଼ି
ତୋ ବଚନେ ଚିନ୍ତ ପ୍ରାଣ ଯାଉଅଛି ଛାଡ଼ି। ୨।

ପ୍ରିୟେ ! କହ କେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତି ଆଶା କରିଛ ? ବର୍ତ୍ତମାନ କହିଲେ ଆଣାଇ ଦେବ। କଣ, କିଛି କହିବ ନାହିଁ, ନିରୁତ୍ତର ହେଲ।

ଗୀତ

ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖି ! ମୁଁ ତୋର କଷ୍ଟ ନ ପାରୁଛି ସହି
ଚକ୍ଷୁରଣି ମୋତେ ଅନ୍ଧକାର ଦିଶେ ମହୀ।
ମିଷ୍ଟ କଥା କହେ ଭାଷ
ତୁଷ୍ଟ ହେବ ବାଳକୃଷ୍ଣ ମନୁ ଯିବ ତ୍ରାସ। ୩।

ପ୍ରିୟେ ! ମୁଁ ମୋର ଇଷ୍ଟଦେବ ଡକାଇ କହୁଛି ଯଦି ମୋତେ କିଛି ନ କୁହ ତେବେ ଏକ୍ଷଣି ରାଜଭବ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବ।

ରାଣୀ—ନାଥ ! ଆପଣ ଏପରି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ କାହିଁକି ? ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଅସାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେ ମୋର ମନଟା ଖରାପ ହୋଇଯାଇଛି।

ରାଜା—କାହାକୁ ଖରାପ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଛ ?

ରାଣୀ—ନାଥ ! କି କହିବି ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ବାରତା; ଯେ ଯଣେ ଜଳିଯାଉ ଏଏ ମୋର ବୁକୁ !

ଗୀତ

(ଚରଣ ଚଞ୍ଚୁ—ବୃତ୍ତେ)

କି କହିବି ପ୍ରାଣନାଥ।
ଅସାର ସ୍ୱପ୍ନ ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯାହା
ହେ ପ୍ରାଣନାଥ।
ମୋର ଜୀବ ଯାଉଅଛି ସାହା ହେ। ୧।

ନାଥ ! ଯେଉଁ ଉତ୍କଟ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲି ତା କହିଲାବେଳକୁ ଏ ହୃଦୟ ଶତଧା ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋ ପଡୁଛି। କଣ କହିବି ନାଥ !

ରାଜା—ନ କହିଲେ ବା ଜାଣିବି କିପରି ?

ରାଣୀ— ଗୀତ

ଆସିଣ ଏକ ପୁରୁଷ
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖେ କଲା ବିନାଶ
ହେ ପ୍ରାଣନାଥ,
ମୂର୍ଚ୍ଛି ମୁଡ଼ୀ ଥାଇ ଦେଖା ଯଣ । ୨ ।

ନାଥ ! ଜଣେ ଯୁବା ପୁରୁଷ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଘେନି ଜବରଦସ୍ତ ଦ୍ୱାର ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ଆପଣଙ୍କୁ ହାଣି ପକାଉଛି, ମୁଁ ସେ କଥା ଦେଖିଲାବେଳଠୁ ଆଉ କେଉଁଥିରେ ମନ ଲାଗୁନାହିଁ ।

ରାଜା—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭେ କଣ ପାଗଳୀ ହେଲ କି ? ସ୍ୱପ୍ନକଥା ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ହେଲେ ଯଦି ଦୁର୍ଯୋଗ ଘଟିବାର ଥାଏ ତେବେ ଭୟ କଣ ?

"ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳେ ଦେହ ବହି,
ଦେବତା ହୋଇଲେ ମରଇ"

ତେବେ ମରିବାକୁ ଗୋଟାଏ ଭୟ କଣ ?

ରାଣୀ— ଗୀତ

ତୁମ୍ଭ ଦଶା ହେଲେ ଏମା,
ଆଉ କେ ମୋହ ହୋଇବ ସାହା
ହେ ପ୍ରାଣନାଥ !
ବାମାମଣି ନ ପାଉଛି ରାହା । ୩ ।

ନାଥ ! ଅନେକ ସମୟରେ ସ୍ୱପ୍ନ କଥା ଫଳବନ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ଯଦି ଆପଣଙ୍କର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଘଟେ ମୋର ଆଉ କି ଗତି ଅଛି ?

ରାଜା—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭେ ଏ କଥା ପ୍ରକାଶ କଲାବେଳ-ଠାରୁ ମୋର ମନରେ ମଧ୍ୟ ଭୟ ଆସୁଛି । ପ୍ରକୃତ ଘଟିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲେଖା ଅଛି—ତେବେ ଉପାୟ କଣ ?

ରାଣୀ—ନାଥ ! ଆଜି ସାରା ରାତି ଜାଗି ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ରାଜା—ତୁମ୍ଭ ମଧ୍ୟ ମୋ ସହିତ ଜାଗ୍ରତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ରାଣୀ—ମୁଁ ପୁଣି କହିବାକୁ ଅଛି ନାଥ ! ଆପଣ ବିଶ୍ୱାସ ନିବେ ନାହିଁ, ଏ ସ୍ୱପ୍ନଟା ଦେଖିଲା ବେଳଠାରୁ ଜଗତ ଶୂନ୍ୟଟା ପାଲିବ ଭାବ ମୋତେ ନିଦ ନାହିଁ କି ଭୋକ ଶୋଷ ନାହିଁ ।

ରାଜା—ପ୍ରିୟେ ! ହରିନାମ ଭଜନରେ ବିପଦ ଦୂର ହୋଇଯାଏ, ତେବେ ଖାଲି ବସିବା ଅପେକ୍ଷା କୌଣସି ଭଗବତ୍ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା, ଯାଅ ମୋର ଗୀତା ଖଣ୍ଡି ଆଣିଲ ।

ରାଣୀ—ହଉ ନାଥ ! ଆସେ (ବାହାରକୁ ଯାଇ) ଏଇ ତ ମହାରାଜ ସର୍ବନାଶ ?

ସୁଧୀର—(ପ୍ରବେଶି ସ୍ୱଗତ) ପଣ୍ଡିତେ ଯାହା କହିଥିଲେ ଏହି ଠିକ୍ ସେ ସମୟ । ଏଠାରେ ବିଶେଷ ସତର୍କ ରହିବା ଦରକାର (ଖଡ୍ଗଛେଦ) ଆଃ କି ଆର୍ତ୍ତନାଦ (ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ରହ ମୂର୍ଖ !

ରାଣୀ—ଏ କଣ, ଏ କଣ, ସୁଧୀର ! ଏ କି ଅନ୍ୟାୟ ! ତୁ ପୁତ୍ର ହୋଇ ପିତାଠାରେ ହିଂସା କରୁଛୁ, ତୋତେ କଣ ଧର୍ମ ଛାଡ଼ିଛି ! ନାଥ ! ଏ ଅସୁରଟିକୁ ଛଡ଼ାଇ ନିଅନ୍ତୁ ।

ରାଜା—କିଏ ସୁଧୀର ! ତୁ କୁଳାଙ୍ଗାର ରାଜଦ୍ରୋହୀ ! କିଏ ଅଛ ଶୀଘ୍ର ବନ୍ଦୀ କର ! ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭେ ନ ଥିଲେ ପ୍ରାଣ ପାଇ ନ ଥାନ୍ତି । ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ସାହସ, ଏ ସଂସାରରେ ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ସାର ସ୍ତ୍ରୀ ! କହ ପ୍ରିୟେ ! ଉପକାରର କି ପୁରସ୍କାର ନେବାକୁ ଚାହଁ ?

ରାଣୀ—ନା ନାଥ ! ମୋର କି ଅପୂର୍ବ, ଆପଣଙ୍କୁ ସେବା ଧର୍ମ ସହାୟ ହେଲେ, ଏ ପୁତ୍ର ହୋଇ ଏଡ଼େ ଅଧନ୍ୟା ! ବସୁଧା ତୁ ଫାଟିଯାଅ ।

ରାଜା—କିଏ ପୁତ୍ର ନାରକୀ, ମୋର ଜୀବନର କଣ୍ଟା ।

ସୁଧୀର—ପିତା ! ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି ଏବେ ବିରକ୍ତ ହେଲେ ନାସ୍ତର ।

ରାଜା—ପାଷଣ୍ଡ ବୁଝିବି ?

ଗୀତ

(ଆଡ଼ଲ ଦୁଃଖ—ଦୁଃଖେ)

ଆରେ ନରାଧମ ପାଷଣ୍ଡ ଅଜ୍ଞାନ
କମ୍ପା କଲୁ ଏଡ଼େ କର୍ମ ।
କେଉଁ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି ଦେଲା ଏ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି
ଛାଡ଼ିଲା କି ତୋତେ ଧର୍ମ ।
କାହିଁ ଥିଲୁ ଅଧୁନା,
ଜନ୍ମକାଳୁ ମଲୁନାହିଁ କଳଙ୍କା । ୧ ।

କୁଳାଙ୍ଗାର ମଲୁ ନାହିଁ, ତୋତେ କଣ ଜନ୍ମ କରିଥିଲି ମୋର ଶତ୍ରୁ ହେବୁ ବୋଲି ?

ଗୀତ

ହେଜଯାଅ ଦୂତ ଏ ପାଷଣ୍ଡ ସୁତ
ମୁଣ୍ଡକୁ କାଟିବ ତୂର୍ଣ୍ଣ,
ଦେଖିଲେ ଏହା ରକ୍ତ ହେବ ମୁଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ
ବୃଦ୍ଧି ହଟି ଯାଇ ଅନ୍ନ
ଭଜନେ ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ମୂର୍ଖ ପାମର ଏହା ଶାସ୍ତି ହେଉ ଆଜ ।୧।

ଦୂତ ! ଶୀଘ୍ର ଘାତକଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ, ଏ ପାଷଣ୍ଡକୁ ନେଇଯାଅ ।

ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ ! (ପ୍ରଣିପାତପୂର୍ବକ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁଧୀର— ଗୀତ

(ହେମ୍ପ ଧନା କ ଫଲ · ବୁଦ୍ଧେ)
ହେ ତାତ ! ବୃଥା କମ୍ପା ଦିଅ ଏ ଦଣ୍ଡ ।
ଅନ୍ତରେ ନାହିଁ ମୋର ଭଳେ ଏ ଛନ୍ଦ । ଘୋଷା ।

ତାତ ! କାହିଁକି ବୃଥା ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେଉଛନ୍ତି ।
ମୁଁ ଏଥିରେ ତିଳେମାତ୍ର ଦୋଷୀ ନୁହେଁ ।

ରଜା—ମୂର୍ଖ ! ଏଣୀ ଏଡ ସାହସ କରି ନ ଥାନ୍ତେ ତେବେ ମୁଁ ପ୍ରାଣ ପାଇ ନ ଥାନ୍ତି ।

ସୁଧୀର— ଗୀତ

ପଣ୍ଡିତ ମୋତେ ଛୋଳ ଏବେ
କପଟ କରି କଷ୍ଟେ କଲେ ଏ କାଣ୍ଡ ।୧।

ପିତା ! ପଣ୍ଡିତେ ମୋତେ କହିଲେ ତୋର ପିତାଙ୍କୁ ରାତର ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ ଶସ୍ତ୍ରାଘାତ ହେବ, ତୁ ଯା ରକ୍ଷା କରିବୁ । ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ ଆସିଥିଲି ।

ରଜା—ଆଚ୍ଛା, ମୋର ଖଣ୍ଡା କେଣା ପାଇଥିଲୁ ? ମୂର୍ଖ ପାଠ ଛାଡ଼ିକୁ । ମୁଁ କିଛି ଶୁଣିବ ନାହିଁ । ଦୂତ ! ଘାତକ ଆଣିଲ; ଦୂର ହୋ ପାଷଣ୍ଡ ଷଣ୍ଡିସୁ କୁଳକଳଙ୍କ ।

ସୁଧୀର— ଗୀତ

ମୁଁ କିଛି ତାତ ନ ବୁଝ ବାପ୍ତ
ମନ ବ୍ୟଥା ଆଜ କଲ ଏ ଛନ୍ଦ । ୨ ।

ପିତଃ ! ମେଲଣି ଦେଉଛି ଶ୍ରୀପଦ୍ମ ଟିକିଏ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ, ମୋର ପ୍ରାଣର ଭାଇ ସୁଶୀଳକୁ ଥରେ ଦେଖିବି ।

ରଜା—ମୂର୍ଖ, ସୁଶୀଳ କଣ ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞାରେ ବାଧା ଦେବ ? ତୁ ପିତୃଦ୍ରୋହୀ, ତୋ ମୁଖ ଦର୍ଶନରେ ତାର ପାପ ଘଟିବ । ଘାତୁକ ! ଏ ପାଷଣ୍ଡକୁ ମାରି ତାର ରକ୍ତ ଆଣିଦେଲେ ଭୋଜନ କରିବି ।

ସୁଧୀର—(ସ୍ୱଗତ) ସୁଶୀଳ ! ତୋର ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ ଟିକିଏ ଦେଖିଲେ ଦେହ ମୃତ୍ୟୁକଷ୍ଟ ପାସୋରିଥାନ୍ତି ।

ଘାତୁକ—ସ୍ୱଳ (ସ୍ୱଗତ) ଭଗବନ୍ ! ଏଇ ତ ମୋର ବ୍ୟବସାୟ ମାତ୍ର ନ୍ୟାୟ ଅନ୍ୟାୟ ସବୁ ଆପଣଙ୍କ ଠାରେ ।

(ହାଣ୍ଡି, ହାଣ୍ଡିଆଳ)

ସ୍ୱଳ ସ୍ୱଳ ବୁଲି ବୁଲି ପାଦ ଥକିଗଲାରେ ।
ବିଜୟ ଗଡ଼ର ରଜା- କନ୍ୟା ଲାଗି ବର ଖୋଜା
ଯେ ହୋଇବ ବର (ରଜ୍ୟ) ତାର ହେଲାରେ ।

କଣ କରିବ, ଅନେକ ଦେଶ ତ ବୁଲିଲିଣି, କାହା ମୁଣ୍ଡରେ ହାଣ୍ଡି ସୁନା କଳସ ଭାଳିଲା ନାହିଁ । ଆମ୍ଭ ଜେମା ଯୋଗ୍ୟ ବର କଣ କେଉଁଠାରେ ନାହାନ୍ତି । ଭାରି ତ ବ୍ୟସ୍ତ ଲାଗିଲାଣି । ଏଇଠି ଟିକିଏ ବସିବା ଦେଖିବା ସେ ଆଡ଼୍‌ କିଏ ଜଣେ କିଏ ଆସୁଛନ୍ତି ।

[ସୁଧୀର ମୁଣ୍ଡରେ ହାଣ୍ଡି ସୁନା କଳଶ ଭାଳିବା ଅଭିନୟ]

ହାଣ୍ଡିଆଳ—ଆସ ବାବୁ ! ଆମ ଦେଶରେ ରଜା ହେବ ।

ଘାତୁକ—ରଜା ହେବା ଯୋଗ୍ୟ କିଏ, ସେ ସେହିପରି ଗୁରୁତର ଦୋଷ କରିଥିବାରୁ ମୁଁ ଶୂଳକୁ ନେଉଛି ।

ହାଣ୍ଡିଆଳ—ଆରେ ସେକଥା କହନା, କଥାରେ ଅଛି ଧର୍ମର ଜୟ ପାପର କ୍ଷୟ, ଅନେକାନେକ ଦେଶ ବୁଲିଲିଣି, କାହିଁ ହାଣ୍ଡି କାହାର ମୁଣ୍ଡରେ କଳଶ ଭାଳିଲା ନାହିଁ । ଏ ପ୍ରକୃତ ନରପତି । ଶୂଳ ଦେବୁ କାହାକୁ ! ରଖ ତୋ ଶୂଳ ।

(ଘାତୁକଠାରୁ ସୁଧୀରକୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ହାଣ୍ଡି ପିଠିରେ ବସାଇ ହାଣ୍ଡିଆଳର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଯାତୁକ—ଧନ୍ୟ ରାଜପୁତ୍ର ! ତୁ ପ୍ରକୃତ ନର୍କୋଶୀ ବୋଲି ବର୍ତ୍ତମାନ ଧର୍ମ ତୋହର ସହାୟ ହେଲା । ତେବେ ମୁଁ ରାଜା ନିକଟ ଏ କଥା କହିବି ନାହିଁ ଯାଉଛି ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷୀ ମାରି ରାଜାଙ୍କୁ ରକ୍ତ ଦେଖାଇବି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁଶୀଳ—ଏ କଣ, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା, ମୋ ବାମ ଚକ୍ଷୁଟା ଏପରି ବାରମ୍ବାର ସ୍ଫୁରୁଛି କାହିଁକି ? ଏ ତ ବଡ଼ ଅମଙ୍ଗଳର କାରଣ । ନା, କାହିଁକି ମୁଁ ମନ୍ଦକଥାକୁ ମୋ ମନରେ ସ୍ଥାନ ଦେବି, ମୋ ଭାଇ ତ ଆଜି ଯୁବରାଜ ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବେ । ଯାଏଁ ଦେଖେ ଏ ଉତ୍ସବରେ ନଗରବାସୀଗଣ କିପରି ଉନ୍ମତ୍ତ ।

(ଜନୈକ ବୃଦ୍ଧାର ପ୍ରବେଶ)

ଆରେ ବାପରେ ବାପ, ଏକାଳ ଟୋକାଙ୍କୁ ଆଉ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁରେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ; ପୁଅ ଜନ୍ମ କରିଥାଇ ମଲେ ପିଣ୍ଡ ମୁଠାଏ ଦେବେ । ଆରେ ଯୋଗମାଡ଼ିଆ ଗାଠନା ପିଣ୍ଡ ପକାଇ ଦେଉଛନ୍ତିରେ ପକାଇ ଦେଉ-ଛନ୍ତି, କଣ କରିବି । ରାଜାପୁଅ ରାଜାକୁ ମାରିବାକୁ ଗଲା, ମୋ ପୁଅ ମୋତେ ନ ମାରିବ ଅବା କାହିଁକି ?

ସୁଶୀଳ—କହୋ ଜଗୁ ବୋଉ ! କଥା କଣ, ଏପରି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ କାହିଁକି ?

ବୃଦ୍ଧା—ବାବୁ, ଆଜକାଲି କାଳର ଗତିକୁ ଭାବି ମନ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛି ।

ସୁଶୀଳ—କଣ, କହୁନା ।

ବୃଦ୍ଧା—ବେଶି ବୁଢ଼ିଆ ହେଉ ପୁଅମାନେ ସମ୍ଭାଳିବାକୁ କାଳେ କଷ୍ଟ ହେଲା, ପୁଅ ଯାହା ବର୍ତ୍ତମାନ କରୁଛି କଣ କହିବି ।

ସୁଶୀଳ—ଆଚ୍ଛା ତୁମ ପୁଅ କଣ କରୁଛନ୍ତି ।

ବୃଦ୍ଧା—ବାପରେ ! ଶ୍ୱଶୁର ନାଁରେ ସମାଧିପାକ ଲେଖି ଦେଇ ଦୁଇ ବୃଦ୍ଧଟା ଶତ୍ରୁ ପୁଅଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମାତି ଆଖଡ଼ା ଜମାଉଛି । ମୋତେ ଟିକିଏ ହେଲେ ପଚାରୁନାହିଁ । ଘରେ ଯେଉଁ ବୋହୂ, ସେ ତ ଖଣ୍ଡେ ବଣାଳପାଣ୍ଡୁ । ବାପରେ ! କାଳେ ତୋ ମଣିଷପଣ ସନ୍ନ୍ୟସ୍ତର ହୋଇ ମୋତେ ହାଣି ଦେବେ । ସେ ଯୋଗୁଁ ଘରଦ୍ୱାର ପଳାଉଛି ।

ସୁଶୀଳ—ଜଗୁବୋଉ ! ଏଥିପାଇଁ ଘରଦ୍ୱାର ପଳାଉଛ, ମାରି ଦବାଟା କଣ ମୁହଁରେ ପଡ଼ୁଛି ?

ବୃଦ୍ଧା—ବାପ ! ତମ ଭାଇ ଏବେ କଣ କଲେ, ତମ ମା ପିତା ବୁଢ଼ିଆ ପଡ଼ିଲେ ବୋଲି ବାପା ଉଦ୍ଧରେଗଲେ ।

ସୁଶୀଳ—କଣ, କାହା ଭାଇ କଣ ହେଲା ?

ବୃଦ୍ଧା—ବାପା; ଶୁଣିନାହୁଁ କାଲି ରାତି ଅଧରେ ସୁଧୀର ଯାଇ ତୁମ୍ଭ ବାପାଙ୍କୁ ହାଣିବାକୁ ଅନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟରେ ପଶିଥିଲେ । ସେ ଯୋଗୁ ଦଣ୍ଡ ଆସି ତାଙ୍କୁ ଶୂଳି ଦେବାକୁ ନେଲଣି ।

ସୁଶୀଳ—କଣ କହୁଛ । ଏ କଣ ପ୍ରକୃତ କଥା (ସ୍ୱଗତ) କଣ କରିବି ମୋ ପାଦ ତ ଆଉ ଟିପେ ଚଳୁନାହିଁ, ବୁଝିଲି, ତାଙ୍କର ସିଂହାସନାରୋହଣ ବାର୍ତ୍ତାରେ ପାପିୟସୀ ଭ୍ରଷ୍ଟା ହୋଇ ମୋ ସ୍ନେହର ଦେବୋପମ ଭାଇଙ୍କୁ ବୃଥା ଛଳନାରେ ଦଣ୍ଡିତ କରାଉଛି; ହା ଦଇବ ରେ ! ଏଡ଼ିକି ତୋର ବୁଝାମଣା ।

ଗୀତ

(ନ ଜାନ—ବୁଝେଇ)

ଆହା ରେ ମନ୍ଦ ଦଇବ କଲୁ ଏକି ଛନ୍ଦରେ ।
ନର୍କୋଶୀ ଭାଇରେ ମୋର ଦେଲୁ ଏତେ ଦଣ୍ଡରେ ।
ଆରେ ମନ୍ଦ ଧାତା ।
କଣା କଲୁ ଭାଇରେ ଅବନ୍ତା ।

ହା ବିଧାତା ! ତୁ କଣ କଲୁ ? ଭାଇ ପିତାଙ୍କୁ ମାରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ ଏ କଥା ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ।

(ଗୀତ)

ଜାଣିଲି ଜନକ ତୁହି କଲୁ ଏତେ କାଣ୍ଡରେ ।
ହାଣିଲୁ ଚଣ୍ଡାଳ ହସ୍ତେ ମୋ ଭାଇର ମୁଣ୍ଡରେ ।
ଲଭିଲୁ କି ପଣ,
ଜାଣୁ ଜାଣୁ ବଂଶ କଲୁ ଧ୍ୱଂସ । ୨ ।

ଆଉ ସନ୍ଦେହର କାରଣ ନାହିଁ, ବୃଥା କାହିଁକି ବିଧାତାର ଦୋଷ ବାଛୁଛି । ମୋର ଜନମର ସୁଖ ଓ ଭାଇଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟାସନରେ ବସିବାର ଶୁଣି ପାଣିରେ ବୃଥା ଫାନ୍ଦରେ ପକାଇ ମୋର ହୃଦୟର ଭାଇଙ୍କୁ ମରାଇ ଦେଲୁ । ନାରକ ! ମୋର ପ୍ରାଣର ଭାଇଙ୍କୁ ମରାଇଛୁ ଆଉ କଣ ମୋ ଆଶା ପାଇବୁ ? ନା ଏହା କେବେ ନୁହେ ଶତଜନ୍ମ ଯାଏ ଆଶୁ କୁଡ଼ି ହୋଇ ବୁଲୁଥିବୁ ।

(ଗୀତ)

ପରକର ଭାଇ ମୋତେ ନ ନେଲୁ ସଙ୍ଗତରେ
ବିହରିବ ଏ ଯନ୍ତ୍ର ଛାଡ଼ିବ ତୋ ପଥରେ ।
ବାଟେ ନାହିଁ ଆଶା
ଭାଇ, ତୋ ପାଦପଦ୍ମରେ ବସ ଆଶ୍ରା । ୩ ।

ଆଉ ବୃନ୍ଦାବନ ପେଶିବ ବା କାହିଁକି ! କାହା ମୁଖ ଚାହିଁବାକୁ ମିତ ! ଜନନୀ ତୁ ଏଥର ଅସ୍ତିତ୍ୱରେ ଥା, ଆନନ୍ଦରେ ଏକୋଟଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ମେବାର ଗଡ଼ର ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ହୋଇଥା । ପିତଃ ! ତୁମ୍ଭେ ବି ମଧ୍ୟ ସେ କୁଟବଜ୍ରର ମୋହନ ମାୟାଜାଲରେ ପଡ଼ି ବାତ୍ସଲ୍ୟପ୍ରେମ ଏକାବେଳେ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ଅର୍ଦ୍ଧୋଷରେ ଦଣ୍ଡବିଧାନ କଲ । ଆଉ ଏ ଛାର ଜୀବନରେ କି ପ୍ରୟୋଜନ । ମୋ ଭାଇ ଯେଉଁଆଡ଼େ ଯାଇଛନ୍ତି ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହି ପଥ ଅନ୍ୱେଷଣରେ ଚାଲିଲି (ଘାତୁକ ପ୍ରତି ଚାହିଁ) ଏ କଣ, ଏ କିଏ ଘାତୁକ ! ତୁମ୍ଭେ ଏଠି ଅଛ ସୁଣ ! ତୁମର କଣ ସନ୍ତାନ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭେ କାହିଁକି କପଟ ଛଳନାରୁ ଭାଇ, ପିତା କୋଳରୁ ସୁନ୍ଦର ବିଚ୍ଛେଦ ସାଧନ କଲ । ସତ କହ ଘାତୁକ ! ଭଲ ଆଉ ମୋର ଜୀବନରେ ନାହିଁ !

ଘାତୁକ—(ସ୍ୱଗତ) କଣ କରିବ ଏ ତ ବାଳକ ଅବୋଧମତି, ପୁଣି ଭ୍ରାତୃବିଚ୍ଛେଦରେ ପାଗଳ, ଏହାଙ୍କୁ କଣ ପ୍ରବୋଧ କରିବ ସତ ପ୍ରକୃତ କଥା କହିବ ତେବେ କି ଆଉ ପ୍ରାଣ ରହିବ ?

ସୁଶୀଳ—ଘାତୁକ ! ଏତେ ନିର୍ବୋଧ ହେଲୁ । ପିତା ପିତା ପିଶାଚିନୀ ବିମାତାର କଥାରେ ପଡ଼ି ମୋ ଭାଇଙ୍କୁ ତୋତେ ସମର୍ପି ଦେଲେ । ତୁ କି ସେହି ଅବସ୍ଥାର କାର୍ଯ୍ୟ କଲୁ । ଯେବେ ଅବସ୍ଥାର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛୁ ତେବେ ତୋର ହାତ ଧରୁଛି, ତୋର ପାଦତଳେ ପଡ଼ୁଛି, ତୋର ସେହି ଭାଇଙ୍କ ରକ୍ତାକ୍ତ ଶାଣିତ ଖଡ୍ଗରେ ଏ ଭ୍ରାତୃହୀନ ପାଷାଣର ପ୍ରାଣ ନେ ?

ଘାତୁକ—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ତ ବଡ଼ ମୁସ୍କିଲ କଥା ହେଲା ।

ସୁଶୀଳ—ଘାତୁକ ! ଭୟ କରୁଛ, ତେବେ ଦିଅ ଅସ୍ତ୍ର ମୋତେ ଦିଅ, ମୁଁ ନିଜେ କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧି କରିବି ।

ଘାତୁକ (ହସ୍ତ ଧାରଣ) ଏ କଣ ଯୁବରାଜ । ଆପଣ କଣ ବାତୁଳ ହେଲେ, ସେ ଯେପରି କଲେ ସେପରି ଭୋଗିଲେ ଆପଣ ଏପରି କାହିଁକି ହେଉଛନ୍ତି ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ହାତ ଛାଡ଼ି ଦେ ରେ ହନ୍ତା,
ଦୟାବନ୍ତ ଦେଖିଯିବି ଭାଇ ।
ତାଙ୍କ ବିନେ ଶୂନ୍ୟ ଦିଶେ ତ୍ରିଭୁବନ,
କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ମୁହିଁ ରହି ।

ଘାତୁକ ! ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦେ ମୋର ଭାଇର ସାକ୍ଷାତ କରିବି । ତାଙ୍କ ବିନା ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ, ରସାତଳ ଯେଣେ ଅନାଉଛି ତେଣେ ଅନ୍ଧାର ଦିଶୁଛି । ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଦେ ।

ଘାତୁକ—ଯୁବରାଜ ! ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ ସୁଖୀ ଭାଇ କଣ ଆଉ ଲେଉଟି ଆସିବେ ।

ସୁଶୀଳ— (ଗୀତ)

ଘର କର ଭାଇ ଯାଇଛି ପଳାଇ
ବଳାଇ ମୁଁ ପଛେ ଯିବି ଧାଇଁ । ୨ ।

ଭାଇ ପିତା ସଙ୍ଗରେ ନେଲେ ନାହିଁ, ମୁଁ ବନେ ବନେ ତାଙ୍କ ଅନୁଗାମୀ ହେବି, ତୁ ଛାଡ଼ି ଦେ ।

ଘାତୁକ—(ସ୍ୱଗତ) ଭଗବାନ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପାୟ କଣ ଏ ତ ଅସ୍ତୁସ୍ଥ ଭାଇ ବିଚ୍ଛେଦରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇବେ ? ଯାହା ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିଲେ ଘଟୁ; ପ୍ରକୃତ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବି । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଯୁବରାଜ ! ଏ ପାଷାଣ ତାଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ତ୍ରୁଟି କରିଛି ।

ସୁଶୀଳ—କଣ ତ୍ରୁଟି ଘାତୁକ ।

ଘାତୁକ—ଯୁବରାଜ ! ଭାଇଙ୍କୁ ଶୂଳକୁ ଆଣିବା ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ହସ୍ତୀ ସୁନାକଳଶ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଢାଳିଦେଲା, ତହୁଁ ହସ୍ତୀ ସଙ୍ଗରେ ଥିବା ଲୋକ ତୁମ୍ଭ ଭାଇଙ୍କୁ ହସ୍ତୀରେ ବସାଇ ନେଇ ଚାଲିଗଲେ ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ଭଣ୍ଡାଉଛୁ ମୋତେ ଯିବ କି ପରତେ
ମରତେ କି ଭାଇ ଅଛୁ ରହି । ୩ ।

ଘାତୁକ ! ମୋତେ ବୃଥା ଭଣ୍ଡାଉଛୁ କାହିଁକି ? ଯଦି ତୁ ମୋର ଭାଇଙ୍କୁ ନ ମାରିଛୁ ତୋର ଏ ତରବାରି ଓ ହସ୍ତ ରକ୍ତରେ ଜର୍ଜରିତ ହୋଇଛି କାହିଁକି ?

ଘାତୁକ—ଯୁବରାଜ ! କେବଳ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟୟ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷୀ ମାରି ରୁଧିର ଆଣିଛୁ, ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର କପଟ ନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳ – ଭ୍ରାତା ତେବେ ମୋର ପ୍ରାଣରେ ଅଛନ୍ତି, ମୋର ଭାଇଙ୍କୁ ଧର୍ମ ସହାୟ ହୋଇଛି, ଏ କ'ଣ ସତ କଥା ?

ଘାତୁକ – ଯୁବରାଜ ! ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଜୀବନରେ ଅଛନ୍ତି, ଏଥିରେ ଲେଶମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳ—ଘାତୁକ ! ମୁଁ ଯାଉଛି ଭାଇଙ୍କ ସନ୍ଧାନରେ ଯିବି, ତୁ ପିତାଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟ କହିବୁ ନାହିଁ । ପିତା ରାକ୍ଷସୀ କବଳରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, କେବେ ଅବଶ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବେ ମୁଁ ବିଦାୟ ନେଲି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ବନଦେଶେ ଶବର ଓ ଶବରୀ

ଶବରୀ—ଓଗୋ ଶବର ! ଆଜ ତୋତେ ଗୋଟେ କଥା ପଚାରିବାର ଅଛି ଏବେ ।

ଶବର—ହେ ହେଲା, ଶବରୀ କି କଥା ପଚାରୁଛୁ ଜଲଦି ପଚାର ବେଳ ବହି ଯାଉଛି, ଶିକାର କରିବୁ ନାହିଁ ହେଲା ।

ଶବରୀ— ଗୀତ

(ଚରଣଚକ୍ର—ବୃତ୍ତେ)

କହ ଆରେ ଜୀବଧନ !
ସରିଲାଣି ଆମ୍ଭ ନବଯୌବନ,
କି ଶବର ରେ,
କୋଳେ ଧରି ନାହୁଁ ତ ସନ୍ତାନ । ୧ ।

ହଁ'ରେ ଶବର ! ଆସି ତ ବୟସ ଗଲା ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ହେଲେ ଗୋଟେ ବୋଲି ପୁଅ ତ ଏ ଜନମେ ନାହିଁ ଦେଖିଲୁ ।

ଶବର – ଓଗୋ ଶବରୀ ! ବୁଢ଼ାଦିନେ ପୁଅ କାହୁଁ ଆସିବ, ଯଦି ପୁଅ ହୁଏ ତ ସେ କି ଦରକାରକୁ ଲାଗିବାର ଅଛି ।

ଶବରୀ—କାହିଁକି ?

ଶବର— ଗୀତ

ଆହାରେ ରମଣୀମଣି;
ବୃଦ୍ଧକାଳେ ସୁତ ସ୍ନେହେ ନ ଗଣି କି ଶବରୀଲୋ ।
ବୃଥା କାମନା କରୁଛୁ ଭଲେଣି ।

ବୁଝିଲୁ ନା ଶବରୀ ! ଆମେ ମଲେ ଯୁଗବୁଡ଼ି, ବୁଢ଼ାକାଳେ ପୁଅ ହୋଇ କଷ୍ଟ କରିବ । ଆମକୁ ପୁଅ କା ଦେବ କିଏ ?

ଶବରୀ— ଗୀତ

ଦେବୀଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ କର,
ଛୁଟିଯିବ ବନ୍ଧ୍ୟାଦୋଷ ଆମ୍ଭର,
କି ଶବରରେ ।
କୁଳେ କଳଙ୍କ ନ ଥିବ ମୋର । ୨ ।

ଓଗୋ ଶବର ! ଯଦି ପୁଅଟିଏ ହେବ ଆମ୍ଭେ ଏ ଅପୁତ୍ରିକ ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଯିବା ।

ଗୀତ

ଚାଲ ସାଥି ହୋଇଯିବା,
ବନେ ବନଦୁର୍ଗା ପାଦ ସେବିବା
କି ଶବରରେ,
ମନ ମନାଇଁ ପୁତ୍ର ମାଗିବା । ୪ ।

ଓଗୋ ଶବର ! ଆଜ ଶିକାର କରିବାକୁ କିଛି ନାହିଁ ହବ, ଚାଲ ବନଦେବୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ଆମ୍ଭ

ଦୁଃଖ କଥା ଜଣାଇବା ।

ସୁଶୀଳ— (ସ୍ୱଗତ) ଏ ଜଙ୍ଗଲଟା ଆଉ କେତେ ବାଟ ପଡ଼ିବ, କେଉଁଠି ତ ଘର ଗ୍ରାମ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ; ଏଣେ ତ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଅସ୍ତାଚଳ ଚୂଡ଼ି ମାତୃକୋଳକୁ ଆଶ୍ରୟାର୍ଥେ ଯାଉଥିବାରୁ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଅନ୍ଧକାରାଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ଆସିଲା । ପଶୁପକ୍ଷୀ, ତରୁଲତା, କୀଟପତଙ୍ଗାଦି ସମସ୍ତେ ନିସ୍ପନ୍ଦଭାବରେ ନିଜ ନିଜ ବସାମାନଙ୍କରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଆଶ୍ରା କଏ ? ରାତିରେ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁମାନେ ମୋତେ ବେଢ଼ିଯିବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କି ଉପାୟ କରିବି, ଏ ବିପଦ ସମୟରେ କିଏବା ମୋତେ ଆଶ୍ରୟ ଦେବ । ଦୀନବନ୍ଧୁ ! ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ମୋର ଏକମାତ୍ର ଭରସା ।

ଗୀତ

(ଦୟାନିଧି—ବୃନ୍ଦେ)

ଦୟାକର ଦୀନବନ୍ଧୁ ଏ ଦୀନଜନରେ ।
ବିପଦାର୍ଣ୍ଣବରେ ପଡ଼ି ମରେ ମୁଁ ବନରେ,
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ମୋର ଡାକ
କର୍ଣ୍ଣଧାର ବନେ ନାବେ ହେବ ହେ ରକ୍ଷକ । ୧

ପ୍ରଭୁ ହେ ଦୀନବାନ୍ଧବ, ଏ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବ କେବଳ ତୁମ୍ଭେ, ତୁମ୍ଭ ବିନା ଆଉ କେହି ଉଦ୍ଧାର କରିପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ସ୍ୱଜନ ପାଶରେ ଗଜ ଡାକିଥିଲା ଯେବେ !
ଚକ୍ର ପେଷି ନକ୍ରମୁଣ୍ଡ କାଟିଲଟି ହେବେ ।
କହ ମୋ ବେଳକୁ କିପାଁ
ଦୟା ଆଉ ମୋଠାରେ କି ହୋଇଅଛ ଖପା । ୨ ।

କୃପାନିଧି ! କୃପା କର ଥରେ; କେହି ନାହିଁ ଭରସା ମୋହର ।

ଶବର—(ନେପଥ୍ୟରେ) ଓହୋ ଶବରୀ, ଶୁଣିଲୁ ତ କଏ ଗୋଟିଏ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ କେମିତି କାନ୍ଦୁଛି, ଚାଲ୍ ତାକୁ ପଚାରିବା ।

ଶବରୀ—ହଁରେ ଶବର, ସେତ ଗୋଟିଏ ପିଲାକଣ୍ଠପରି ଶୁଣାଯାଉଛି ।

ଶବର—(ପ୍ରବେଶି) ଗୀତ

କହ ବାପଧନ କିମ୍ପା,
ଏ ଘୋର ବନସ୍ତେ କାନ୍ଦୁଛ ଏକା
କୁମରରେ ।
ଲାଗୁନାହିଁ ତୋର ମନେ ଶଙ୍କା ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

କି କହିବିରେ ଶବର,
ଭ୍ରାତା ଗଲେ ମୋର କରିଣ ପର,
କି ଶବରରେ
ଲୋଡ଼ୁଅଛି, ପଥ ତାହାଙ୍କର ।

ଶବର ! ମୋର ଭାଇଙ୍କୁ କିଏ ନେଇଯାଇଛି, ମୁଁ ତାଙ୍କରି ସନ୍ଧାନରେ ଆସୁ ଆସୁ ଏଠାରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇଯିବାରୁ ନିଃସହାୟ ହୋଇ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଚିନ୍ତା କରୁଛି ।

ଶବର— ଗୀତ

ଆସ ବାପଧନ ମୋର;
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ରହିବୁ ମୋର ପଲ୍ଲୀର;
କି କୁମରରେ । କାଲି ଯିବୁ ଯେତେଣେ ଇଚ୍ଛା ତୋର ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(କର୍ଣ୍ଣାଟ ରାଜା ଦୂତର ପ୍ରବେଶ ଗୀତ)

ଉଜ ସଜବାଜ ମଣ୍ଡଳରୁ
ଝିଟିମିଟି ବର୍ଷା ସାରି ଦେଲାରେ ।
ଶରତ ଶ୍ୟାମଳ ତରୁବାଳ ନଳିତା
ଗ୍ରୀଷ୍ମ ସନ୍ତାପରୁ ତାରି ଦେଲାରେ ।
ବର୍ଷାବର୍ଷା ଆରମ୍ଭ ଦେଖି
ଜଳଦରେ ଲଟିଲା ପକ୍ଷୀ
ଶୂନ୍ୟ ମାର୍ଗେ ଦେଖି ଉଡ଼ିଗଲେ ଶିଖୀ
କାଳ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ମାରି ନେଲାରେ ।୧।
ବେଙ୍ଗଙ୍କର ଗର୍ଜିଲା ନାଦ
ବଜାଇଲେ ଜଳଧି ବାଦ୍ୟ
ଘନ କାଳକୃଷ୍ଣ ରଚେ ଏହି ପଦ
ବସି କାଳୀଆ ବାବୁ ମେଳରେ । ୨ ।

(ସ୍ୱଗତ) କଣ କରିବି ବୁଲି ବୁଲି ତ ପାଦ ଥକି ଗଲାଣି ! କେତେ କେତେ ଜଙ୍ଗଲ ତ ବୁଲିଲିଣି, କାହିଁ ଜେମାଙ୍କ ସନ୍ଧାନ କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ଏ କିଏ ଗୋଟିଏ ଆସୁଛି, ସେଠାରୁ ଟିକେ ସନ୍ଧାନ ବୁଝିଲେ ହେବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହେ ଭାଇ, ହେ ଭାଇ, ଶୁଣ ଶୁଣ !

ଜଙ୍ଗଲି—କିଟା କହୁଛୁରେ, ତୁ କେନେ ଡାକୁଛୁ ବୋ ।

ଦୂତ—ହେ ଭାଇ, ଆମ୍ଭର କର୍ଣ୍ଣାଟ ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ସଖି-ମାନଙ୍କ ସହ ବର ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଆସିଥିଲେ, ମୁଁ ଅନେକ ଜାଗା ଖୋଜି ଆସିଲିଣି, କାହିଁ, କେଉଁଠାରେ ଭେଟ ପାଉନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେମାନେ କେଉଁ ଦେଖିଛ କି ?

ଜଙ୍ଗଲି—ହେଇକିନ ଏ ଜଙ୍ଗଲଟା ଯିବ, ଆଉ ଗୁଟେ ଜଙ୍ଗଲ ପୁଣି ଗୁଟେ ଜଙ୍ଗଲ ପଡ଼ିବ, ସେଇଠି ଟୋ ଜେଜେମା ତମ୍ବୁ ପକାଇ ରହିଛି ।

ଦୂତ—ଯାହା ହେଉ; ଏତେବେଳେ ମନଟାରେ ଯାଇଁ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତି ଆସିଲା; ଯାଏଁ ତେବେ କେତେ ବାଟ ପଡ଼ୁଛି ।

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ମାଳତୀ ଓ ଦାସୀଗଣ)

ଦାସୀ—ଜେମାଦେଈ ! ଦେଖିଲଣି; ଏ ଜଙ୍ଗଲଟା କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଉଛି । ଏ ଜଙ୍ଗଲକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନ ଆସିଥିଲେ ଏ ସବୁ କେଉଁଠୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥାନ୍ତେ । ଦେଖିଲ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଫୁଲଗୁଡ଼ିଏ ଫୁଟିଛି, ଭ୍ରମରମାନେ କିପରି ଗୁଞ୍ଜୁ ଗୁଞ୍ଜୁ ହୋଇ ଫୁଲମାନଙ୍କରୁ ମଧୁ ଚୁମ୍ବି ନେଉଛନ୍ତି ।

ମାଳତୀ—ସଖି ! ସେ କଥା କହନା, ମୋତେ ସେ ସବୁ ବିଷ ପ୍ରାୟ ଜଣାଯାଉଛି ।

ଦାସୀ—ହଁ ତା ତ ସତ, ଯେଉଁ କଥା ଲାଗି ଘରଦ୍ୱାର ଛାଡ଼ି ଦେଶ ଦେଶ ବୁଲିଲେ ସେ କଥା ତ ସିଦ୍ଧ ନାହିଁ କଣ କରିବା !

ମାଳତୀ— ଗୀତ

(ଆଜ ଯିବ—ବୁଝେ)

ପ୍ରାଣସଙ୍ଗ ରେ ବନ୍ଧ ଏଡ଼କି ଦାରୁଣ,
ନର ଗୋଟା ସଙ୍ଗେ କମା
ଖଞ୍ଜିଲି ରମଣୀ ପୁଣ । ଦୋଷା ।

ସଖି ଗୋ ! ବିଧାତା ପୁରୁଷ ସଙ୍ଗତ ବାନ୍ଧିକି ନାରୀକୁ ଛଡ଼ିଲା ।

ଦାସୀ—ଜେମାଦେଈ ! ତା ଯେବେ ନ ହୋଇଥାନ୍ତା ସଂସାର ଚଳନ୍ତା କିପରି ।

ମାଳତୀ— ଗୀତ

ନର ପ୍ରେମେ ଆଶେ ନାରୀ, ସଦା ମନ୍ତୁଥାନ୍ତି ହର,
ସେ ନର କିଏ ପାସୋର
ଭ୍ରମର ପ୍ରାୟେ ତା ଗୁଣ ।

ସଖି ! ନାରୀମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତରେ ଯେତେ ସ୍ନେହ ପୁରୁଷଙ୍କର ସେ ଭାବ ନ ଥାଏ ।

ଦାସୀ—ଜେମାଦେଈ ! ସେ କଥା ମନ ଭିତରୁ ହେବାରୁ କହୁଛ ପିନା । ଭଲ କହିଲ, ବୃକ୍ଷ ନ ଥିଲେ ଲତାଗୁଡ଼ି କାହାଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ନିଅନ୍ତେ, ଦେଖିଲ ମାଧବୀ ଲତାଟି କିପରି ଶୋଭା ଦେଖା-ଯାଉଛି, କାହା ସେନି ଭଲ ?

ମାଳତୀ— ଗୀତ

ଯାହାଲାଗି ଟେକ ବାସ, ଆସିଥିଲି ବନଦେଶ
ମେଣ୍ଟିଲା ନାହିଁ ସେ ଆଶ,
ବିଫଳରେ ଚଳୁକ୍ଷଣ ।

ସଖି ! ଯେଉଁଥିଲାଗି ଏତେ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରି ଏ ଗହନ କାନନ ମଧ୍ୟରେ ପଶିଲି, ସେ ଆଶା ତ ମେଣ୍ଟିଲା ନାହିଁ ।

ଦାସୀ—ମଲି ଯାହାକୁ ତ ଦେଖିଲ ତାହିଁରେ ମନ ମାନିଲା ନାହିଁ (ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇ) ଏ କିଏ ଜଣେ ଏଆଡ଼େ ଭାରି ବେଗରେ ଆସୁଛି ।

[ଦୂତ ପ୍ରବେଶି ପ୍ରଣିପାତ]

ମାଳତୀ—କିଏ ଦୂତ ! କି ନିମନ୍ତେ ଏତେ ତରବର ହୋଇ ଆସୁଛ ?

ଦୂତ—ଜେମାମଣି ! ଆପଣଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଖବର ନେଇ ଆସିଛି ।

ମାଳତୀ—କି ଖବର ? ରାଜ୍ୟର ମଙ୍ଗଳ ତ ?

ଦୂତ—ହଁ ସବୁ ମଙ୍ଗଳ, ଜେମାମଣି ! ଆପଣ ତ ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ବର ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଆସିନଲେଣି, ତେଣେ ରାଜା ବଡ଼ ବ୍ୟଗ୍ର ହେଉ-ଛନ୍ତି । ସେ ଆପଣଙ୍କର ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଯିବେ ।

ମାଳତୀ—ସଖି ! ଆଜି କଣ ବୋଲି ଏ ଜନ୍ମ ଦୁଃଖ ପିତାଙ୍କ ନିକଟ ଦେଖାଇବାକୁ ଯିବି ।

ଦାସୀ—ପିତା ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେଉଥିବେ ପରା, ସ୍ୱା ନା ଗୋଟାଏ କଥା ନା କ'ଣ ?

ମାଳତୀ—ସଖି ! ଆଜି ଏହି ମୋର ଶେଷ ଉପାୟଟି କରିବି । ଯଦି ତଦ୍ୱାରା ନିରସ୍ତ ହୁଏ ତ କର୍ମ ଆଦରି ରହିବି ।

ଦାସୀ—କି କଥା ଜେମାମଣି ?

ମାଳତୀ—ତୁମେ ଯାଅ, ମୋର ଚିତ୍ରପଟକୁ ଏ ଚନ୍ଦ୍ରମୁହାଣି ରାସ୍ତା ମଧ୍ୟରେ ରଖିବ, ଜାତି-ନିର୍ବିଶେଷରେ ଯେ ଏହା ସ୍ପର୍ଶ କରିବ, ମୁଁ ତାକୁ ବର ହେବି, ଏହି ମୋର ଅଟଳ ଓ ଶେଷପଣ ।

ଦାସୀ—ଭଲ ହୋ ଜେମାମଣି ! ଯଦି କେହି ଅଜବ ଜାତିଟାଏ ଛୁଇଁ ପକାଇବେ ?

ମାଳତୀ—ସେଥିରେ କୌଣସି ଦୋଷ ନାହିଁ ।

ଦାସୀ—ଏତେଦିନ ତ ଗଲଣି, ଆଜି ଦିନକ ରହ ଯା, ପ୍ରହରୀମାନଙ୍କୁ କହ ଜେମାଙ୍କର ଚିତ୍ରପଟଟି ରାସ୍ତା ମଝିରେ ରଖି ସମସ୍ତେ ଗୁପ୍ତଭାବରେ ପହରା ଦିଅ । ଯେ ଯେ ପଟ ଧରିବ ତାକୁ ଜେମାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଘେନି ଆସିବ ।

(ଦୂତ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ମୃଗୟାର ବେଶରେ ସୁଶୀଳ ପ୍ରବେଶ)

ସୁଶୀଳ—(ସ୍ୱଗତ) ଆଜିକୁ କେତେଦିନ ହେଲା ଶବର ପଲ୍ଲୀରେ ବହୁସୁଖରେ କାଳ କଟାଇ ଯାଉଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଆଜି ସେ କଷ୍ଟ ଘୋର ଲାଗିଲାଣି ଚିତ୍ତରେ ଆଉ ସେସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକୁ ଆଦୌ ଇଚ୍ଛା ହେଉ ନାହିଁ । ଶବରର ପେଶା ମୃଗ ବଧ ଆଉ ଶିକାର ଉଦ୍ଧାର ଓ ତାକୁ ନେଇ ଏକ ଉଦରପୂରଣ ଧନରେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିବା । ମୁଁ ତ ଏମାନ କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ଆଜି ଏବେ ବାଧ୍ୟ କରି ଏ ଭାରଟି ମୋ କାନ୍ଧରେ ଲଦି ଦେଲେ, ମୁଁ ସ୍ୱାକୁ କେଉଁଠି ବିକ୍ରୟ କରିବି ! ଯଦି ଗ୍ରାହକ ନ ପାଏ ତେବେ ମୃଗକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ଘରଙ୍କ ସନ୍ଧାନରେ ପଳାଇବି । (ପାଦେ ପାଦେ ବାଟରେ) ଏ କ'ଣ ? କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ରପଟଟିଏ କିଏ ପକାଇ ଦେଇ ଯାଇଛି । ଦେଖେ, ଓହୋ, ଏତ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ରାଜକନ୍ୟାର ପଟ ହେବ ପରା । ସ୍ୱାର ରୂପଲାବଣ୍ୟ କୋଟିମନ୍ମଥ-ବାମାଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କରୁଛି । ଆହା; କେଡ଼େ ରୂପବତୀ, ବିଧାତା ସ୍ୱାକୁ କେତେକାଳ ବସି ଗଢ଼ି ନ ଥିବ; କିଏ ପକାଇ ଦେଇଗଲା ଯାଉଛି ନେଇଯିବି ।

ସହଚର—ରହ, ଏ ଚିତ୍ରପଟ କୁଆଡ଼େ ନେଇ ଯାଉଛୁ !

ସୁଶୀଳ—ନା ଭାଇ ! ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ, କେବଳ ସୁନ୍ଦରପଣଟି ଦେଖି ଉଠାଇଥିଲି, ନିଅ ନିଅ ତୁମ ଚିତ୍ରପଟ ।

ଗୀତ

(କଦରେ ନାଗର—ବୃତ୍ତେ)

ରହରେ ଶବର ରଖ ମୃଗଭାର
ଆରେ ନିଶାଚର ଯିବୁ କାହିଁ,
ଜେମାଙ୍କର ପଟ ଛୁଇଁଲୁ ପାପିଷ୍ଠ
ନଷ୍ଟ ହେବା ବୁଦ୍ଧି କଲୁ ତୁହି ।

ସୁଶୀଳ—ରାସ୍ତାରେ ପଡ଼ିଥିଲା ମୁଁ ତ ଚୋରି କରି ନାହିଁ । ମୋତେ କ'ଣ ଭତ୍ସିବ କର !

ସହଚର— ଗୀତ

ହୋଇଛୁ ଆଉଟ ଯେ ଧରିବ ପଟ
ଜେମାଙ୍କ ନିକଟ ଭଗିବୁ ଭେଟ ।
ସେ ତୋତେ ଲଭାରୁ ରଖ ଅବା ମାନ୍ୟ
ଅନ୍ୟଠାରୁ ଯିବା ସାଧ୍ୟ ନାହିଁ । ୨ ।

ଆମ୍ଭ ଜେମାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ହୋଇଛି ଯେ ଏ ପଟ ଛୁଇଁବ ତାକୁ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ନେଇଯିବୁ, ତେଣିକି ଯାହା ହେଉ ।

ସୁଶୀଳ—ହେ ଭାଇ ! ମିଛଗଣି ପଛେ ନିଅ ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଦିଅ ।

ପ୍ରହରୀ—   ଗୀତ

ପ୍ରାଣେ ଯେବେ ଆଶ   ସ୍ଥଳରେ ନୃଶଂସ

ଜେମା ତୋର ଦୋଷ କ୍ଷମିବେ ଅବଶ୍ୟ ।

ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ତର୍କ   କଲେଟିରେ ମୂର୍ଖ

ଖେଳିଯିବୁଁ ବେଗେ ଧକ୍କା ଦେଇ । ଆ ।

ଶବର ! ଯଦି ଭଲ ଚାହୁଁ ଅଛୁ ତ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଚାଲ ।

ସୁଶୀଳ—(ସ୍ୱଗତ) ଭଗବନ୍ ! ଶବର ମୋତେ ପୁତ୍ରଠାରୁ ବଳି ଅଧିକ ସ୍ନେହ କରିଥିଲା, ମୁଁ ମୂର୍ଖ ତା'ଠାରେ ଲାଗୁ ଭଡ଼ିଲା ବୁଦ୍ଧି କଲି, ଏବେ ତା'ର ପ୍ରତିଫଳ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହେଉ ଚାଲ, କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛ ଦେଖାଯିବ ।

(ପ୍ରହରୀ ପଟେଠା ହସ୍ତେ ସୁଶୀଳକୁ ହାଜର କରାଇବା)

ଦାସୀ—ଜେମାଦେଈ ! ଦେଖିଲଣି କପାଳ କଥା ମୁଁ କ'ଣ କରିବ ।

ମାଳତୀ—ସଖି କ'ଣ ମ?

ଦାସୀ—ଜେମାଦେଈ ! ଗୋଟିଏ ଶବର ତୁମ୍ଭ ପଟୋକୁ ଚୁରିଥିବାରୁ ପ୍ରହରୀମାନେ ତାକୁ ଧରି ଆଣିଛନ୍ତି । ହେଲେ ବରଟିଏ ପାଇଛ, ଦେଖିଲଣି ନା କେଡ଼େ ବଡ଼ ମନ୍ଦ ମିହିରଟାଏ କାନ୍ଥରେ ଚଳାଇଛୁ ।

ମାଳତୀ - ତାକୁ ପ୍ରାଡ଼କୁ ଡାକିଲ, ସତ କହୁଛ ?

ସୁଶୀଳ—ବାବୁ, ତୁମ୍ଭେ ତ ହାକିମହକୁମା ଲୋକ ଧମକାଇଁ ଚମକାଇ ଖୁବ୍ ପାର । କିବ୍ ଭିଆ ଛୋଟ ଲୋକଠାରୁ ଖୁବ୍ ନେଇପାର, ଏ ମୁଗକୁ ଦେଖି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଲୋଭ ହେଲାଣି, କିବ ପର ନାଁ, ବୁଝା ମୋତେ ଉଚିତ୍ୱୀକା ଦଉଛ କାହିଁକି ?

ଦାସୀ—ତୁମ୍ଭେ ଜେମାଙ୍କ ପାଖକୁ ଚାଲ ସବୁ ବୁଝିବ ।

ସୁଶୀଳ—ଜେମା କିଏ, ତୁମ୍ଭର ରାଣୀ ।

ଦାସୀ—ଡାଇରେ ଦୂତ ! ଜେମାଟା ଆମର ଏଡ଼େ ସ୍ୱଭାବୀ, ଏଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଛଡ଼ ହୋଇ ସେ କଅଣ କରିବେ । ତାକୁ ନେଇ ଚାଲ ।

ସୁଶୀଳ—ହେ ମୋତେ ନେଉଛ ସତ, ତୁମ୍ଭ ଜେମାଙ୍କୁ କହିବ ମାନ୍ୟ ଦେବ ମୋତେ ଶିଖାଇ ଦଅ ।

ଦୂତ—ଆରେ ଗୋଲ୍ଲତକେ ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିବୁ ।

ସୁଶୀଳ—ସ୍ୱା ଛଡ଼ା ଆଉ କଛୁ ଅଛୁ ?

ଦୂତ—ନା ଆଉ କିଛୁ ନାହିଁ, ଭ ଆମ୍ଭ ଜେମାକୁ କେବ ଦଣ୍ଡବତ ତୁଅନ୍ତ ନାହିଁ ।

ଦାସୀ—ଜେମାଦେଈ ! ଦେଖନ୍ତୁ ।

ମାଳତୀ—ହା'ରେ କପାଳ, ମୋ କର୍ମରେ କଣ ଏଇଆ ଥିଲା ।

ଗୀତ

[ଆଜ ଭେଟା-ବୁଝେ]

ସଖି କ ବୁଦ୍ଧି କରିବ ଗୋ

ଦୁଃଖଦଶା କର୍ମଟି ମୋର ।

ପାତଥିଲ ଫାଶ କେଶରୀର ଶିକ୍ଷା

ନ ପଡ଼ ଶୃଗାଳ ହେଲଟି କାତର ।

ମୁଁ ଯିବା ଫାଶ ବସାଇଥିଲି ସିଂହଶାବକ ଧରିବାକୁ;

କିନ୍ତୁ ଏ ପୋଡ଼ା କର୍ମକୁ ଶୃଗାଳ ଆସି ପଡ଼ିଲା ।

ସୁଶୀଳ—[ସ୍ୱଗତ] କର୍ମଫଳରୁ ଆଉ ପୁଣି ଚଳୁଆ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ମାଳତୀ ସଖି ! ଆଉ ଭାବିଲେ କ'ଣ ହେବ, ମୁଁ ତ ନିଜେ ନିଜେ ଏହା ଭିଆଇଛୁ ।

(ଗୀତ)

ଆସ ଆସରେ ଶବରବର,

ମୋର ଏ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗକର,

ସୁଶୀଳ—   (ଗୀତ)

ନାହିଁ ଦରକାର   ମୁଁ ଶବର ଛାର

ବୁଲି ଏ ବନରେ କରଇ ଶିକାର ।

ମାଳତୀ—ହେ ଶବର ! ଆଜିଠାରୁ ମୋତେ ବିଭାହୋଇ ମୋର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗକର ।

ସୁଶୀଳ—ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମ୍ଭେ ରାଜକନ୍ୟା, ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ଶବରଟାଏ ମତେ ଏପରି କାହିଁକି କହୁଛ, ମୁଁ ଧନୁଶର ଧରି ଶିକାର କଲେ ପେଟ ପୋଷିବି, ମୋର ସମ୍ପତ୍ତିରେ କ ଲୋଡ଼ା ?

ମାଳତୀ—   (ଗୀତ)

ମନାକଲେ ଯେତେ ନାଗର,

ନ ଛାଡ଼ିବ ତୋର ପଥର ।

ସୁଶୀଳ— (ଗୀତ)

ରଜାଙ୍କପୁ ବର ବାନ୍ଧବା ନୋହର,
ଅନ୍ୟାୟ ବସ୍ତ୍ର ନଷ୍ଟେ ସ୍ୱାମାବର ।

ମାଳତୀ—ମଁ ! ତୁମ୍ଭମାନେ ଶବର ବୋଲି କହୁଛ ସିନା, କିନ୍ତୁ ମୋର ତାହିଁକି ସନ୍ଦେହ ହେଉଛି ।

ଦାସୀ—ମୁଁ କଥା ବାର୍ତ୍ତା ନୈକରେ ଚାଲକରେ କହୁଛି ଦେଖନ୍ତାହିଁ ! ଯୁବକ ! ତୁମ୍ଭେ କଣ ପ୍ରକୃତ ଶବର ? ଯେବେ ଶବର ତେବେ ମୋର କେତୋଟି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର କହ ।

ସୁଶୀଳ—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ଠାରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ଧର୍ମ କ'ଣ ହେଉଛି ନୋହିପାଉ ।

ମାଳତୀ— ଗୀତ

[ଅପୂର୍ବଲତା—କୁରଙ୍ଗ]

କହ ଶବର କି ନାମ ତୋର
ତନୟ ଅଟୁ କି କା'ର ।
ତୋତ୍ତ କପଟ କର ଭୁ ଛଟ
ପାଣପୁ ମୋ ଚିତ୍ତୁ ହର; ନାଗର !
ଶବର ! ତୋ ପିତାର ନାମ କ'ଣ,
ତୋ ନାମ କ'ଣ ?

ସୁଶୀଳ—(ସ୍ୱଗତ) ଏ କଣ ପ୍ରିଣ୍ଡ ପକାଇବ କି ? (ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ଆଉ ଆଉ କଣ ପଚାରୁ ପାଅ ।

ମାଳତୀ— (ଗୀତ)

କେ ତୋତେ ଜାତ କଲା
ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ନାମ କେ ଦେଲା ତୋହର ।
କି ନାମ ଧରି ଧନୁ ଟଙ୍କାରି
ମାରୁଛୁ ମୃଗ ଶୂକର କାନନେ । ୨ ।

ସୁଶୀଳ—(ସ୍ୱଗତ) ମନରେ ବାବା, ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ; ଏ ନେପଥ୍ୟରେ ସତ୍ୟ କହିଲି ନଷ୍ଟେ ହେବ; ତେବେ ନିଜର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲୋପ କରିବ ନାହିଁ । [ପ୍ରକାଶ୍ୟ]

ସୁନ୍ଦରି ! ତୋହର ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ମୋର ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ମୁଁ ଶବର ବୃତ୍ତି କରୁଛି ସତ୍ୟ ମୁଁ ଶବର ନୁହେଁ ।

ମାଳତୀ—ତେବେ !

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ତାଳ—କଓ୍ୱାଲି [ଗାବଗଲେ ଯାଉ-କୁରଙ୍ଗ]

ସୀମାମଣି ହେଲ କହିବାକୁ ଲାଜ,
ପରମ କଥାଟି ଶୁଣେ କହି ।
ବୀରସିଂହ-ରାଜ କନିଷ୍ଠ ତନୁଜ,
ମୋ ନାମ ସୁଶୀଳ ମିଥ୍ୟା ନୋହି ।

ସୁନ୍ଦରି ! କହିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ ହେଉଛି, ମୁଁ ବୀରସିଂହ-ରାଜାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର, ମୋ ନାମ ସୁଶୀଳ ।

ମାଳତୀ—ଆଚ୍ଛା, ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଲ କପରି ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ମାତା କୁଥାଛନ୍ତି, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସହୋଦରେ,
ଅର୍ପିଲେ ଘାତୁକେ ବୈଷ ବନ୍ଧି ।
ସେ ଘାତୁକ ପଥେ ନଅନ୍ତେ ମୋ ଭ୍ରାତେ
ହସ୍ତୀ ନେଲା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-କୁମ୍ଭ ଦେଇ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ମୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇଙ୍କୁ ମା କପଟରେ ମାରିବାକୁ ପଠାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ଘାତୁକ ପଥରେ ନେବା ସମୟରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଦେଶର ହସ୍ତୀ ସୁନାକଳସ ଭାଇଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଲା, ତହୁଁ ହସ୍ତୀ ସଙ୍ଗରେ ଥିବା ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ଘାତୁକଠାରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇଗଲେ ।

ମାଳତୀ ତହୁଁ କ'ଣ ହେଲା ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ହନ୍ତାଠାରୁ ଶୁଣି ଭାଇଙ୍କ କାହାଣୀ,
ସେ ସନ୍ଧାନେ ଆସୁଥିଲି ମୁହିଁ,
ପଥେ ହେଲା ସନ୍ଧ୍ୟା ଲାଗିଲାଟି ବାଧା,
ଶୁଭାରେ ଶବର ଗଲା ନେଇ ।

ଭାଇ ମୋର ପ୍ରାଣର ସଖା, ତାଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଆସୁ ଆସୁ ବାଟରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା, ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କୃପାରୁ ମୋତେ ଗୋଟିଏ ଶବର ରକ୍ଷା କଲା ।

ଗୀତ

ଯେ ଶବର ମୋତେ, ରକ୍ଷିଅଛି ପଥେ,
ସନ୍ତାନ ପ୍ରାୟେକ ସ୍ନେହ କରି ।
ଆରେ ସେ ଶବରମା ଦଅ ମୋତେ କ୍ଷମା;
ତୋର ପଡ଼ ତୁଳ୍ୟ ମୁଁ କୁହଇ । ୩ ।

ସୁନ୍ଦର ! ମୋତେ କ୍ଷମା ଦଅ, ଶବର ତେଣେ ବୁଝିଥିବ ।

ମାଳତୀ—ସଖି ! ସବୁ ଶୁଣିଲୁଟି ?

ଦାସୀ—ସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରେ ପୁଣି ଏମିତି ଲଜ୍ଜା ଅଛି, ଅଜାଣରେ ଯାହା ଦୋଷ କରିଛି କ୍ଷମା ଦଅ ।

ମାଳତୀ— ଗୀତ

(ଏ କାହା ମୂରତି—ଢଙ୍ଗେ)

କାହିଁକି ଭ୍ରମନ ହେ ମୋର ଜୀବନର ଜୀବନ
କେତେ ଅନୁସରି ଆଶ୍ରି ମୁଁ ଶଙ୍କରୀ
ତୋତେ ବର ବରି କାମନା ମୋ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ୧ ।

ନାଥ ! ମୁଁ ହରଙ୍କ କୃପାରୁ ଆପଣଙ୍କୁ ପାଇଛି; ମୋତେ ଭଣ୍ଡାଇଛ କାହିଁକି ?

ଗୀତ

ଭୁଲାଇଲେ ସତେ ଯିବକି ପରତେ
ମଲି ଅନାସ୍ୱରେ ଜନତ ମୋ ସେନ । ୨ ।

ବୁଝିଲୁ ନାଥ ! ଆଉ କ'ଣ ମୁଁ ସତେ ଛାଡ଼ିବ ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ବାନ୍ଧବ ! ଯାଉ କରି ଛିଡ଼ିଲୁ ପ୍ରେମଡୋର,
ନାହିଁ ସାଧ ଆଉ ତୋ ପାଇଁରୁ ଭବର । ଘୋଷା ।

ସଖି ! ତୋର ନିକଟରୁ ଯିବାକୁ ମୋର ଆଉ ସାଧ ନାହିଁ । ତେବେ ମୋ ଲାଗି ବହୁ କଷ୍ଟ ଭୋଗିବାକୁ ହେବ । ମୁଁ ନିଷ୍ଠୁର ଭାଇଙ୍କ ସନ୍ଧାନରେ ବୁଲିବି ।

ମାଳତୀ—ଦାସୀ କ'ଣ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେବ ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

କାହିଁକାଳି ଭ୍ରମା ବନେ ବନେ,
ତେଜିବୁ ସୁଖଶିଖର କହି ବନ୍ଧୁ-ଅଧର ।

ସଖି ! ତେବେ ମୋହଲାଗି କାଙ୍ଗାଳୁଣୀ ହୋଇ ବୁଲିବୁ ।

ମାଳତୀ—ସେଥିରେ କଷ୍ଟ କଣ, ପତିଠାରୁ ସମ୍ପତ୍ତି କଣ ଅଧିକ ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

କେତେ କ୍ଳେଶ ସହିବୁରେ ସୁନ୍ଦରି ।
ଭ୍ରାତା ମୋ ଅନୁସରି ଯିବ ବନେ ବନେ । ୨ ।

କୁଆଡ଼େ ନେଉଛ ସ୍ୱାମୀ, ଏ କଥା ମନେ ରଖ, ବିବାହର ପର ଦିବସରେ ମୁଁ ନିଷ୍ଠୁର ଭାଇଙ୍କୁ ଖୋଜିବାକୁ ଯିବି ।

ମାଳତୀ—ହଉ ସ୍ୱାମିନ୍ !

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜା—ମନ୍ତ୍ରି ! ଆଜି ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ, ଜେମା ଆମ୍ଭର ଜଙ୍ଗଲରୁ ଯା'ର ଉପଯୁକ୍ତ ବର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ଯାଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱୀୟ ମନୋମତ ବର ଦେଖି ଫେରି ଆସିଛି । ତେବେ ଶୀଘ୍ର ବିବାହର ଆୟୋଜନ କର ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ହେଉ ମହାରାଜ ! ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ବାଦକ ଏମାନଙ୍କୁ ଦୂତ ଖବର ଦେଉ ।

ରାଜା—ଦୂତ ! ଆମ୍ଭର କୁଳ-ପୁରୋହିତ ଓ ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କୁ ଡାକ ।

[ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୁଇଜଣ ପ୍ରବେଶ]

୧ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ହଇ ହେ ଜଗୁନନ୍ଦେ ! ଆଜି ରାଜ ଜେମାଙ୍କର ବିଭାଘର, ତୁମ୍ଭେ ଯିବ ନାହିଁ କି ହୋ ?

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆହେ ଲେକାନନା ! ଆମେ ଯିବୁ ନ ଯିବୁ ସେଇଁ ଅନନ୍ତୋଳ ସରଞ୍ଜାମ କାଲିଠାରୁ ତିଆରି ଲାଗିଛି ତାକୁ ଖାଇବ କିଏ ?

୧ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ନନ୍ଦେ ! ତମେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ଖିଆଟିଏ !

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆହେ ଖାଇ ମରିବ ନା ନ ଖାଇ ମରିବ ହେ ? ଆମ୍ଭର ପେଟପାଇଁ ଜନମଟି ଅଛି ।

(ବେଦୀ ଉପରକୁ ବରକନ୍ୟା ମଙ୍ଗଳ ହୋଇ ଆସିବା ସମୟେ କାଳଣମଣ୍ଡଳେ ବାଦକ ଆଗରେ ଶଙ୍ଖୁଆ ଶଙ୍ଖ ବଜାଇ ବଜାଇ ଆସିବା ଓ ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ବାକ୍ୟ ପାଠ)

ଜ୍ୟୋତିଷ—ମଙ୍ଗଳଂ ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁଃ ମଙ୍ଗଳଂ ମଧୁସୂଦନଃ
ମଙ୍ଗଳଂ ପୁଣ୍ଡରୀକାକ୍ଷଃ ମଙ୍ଗଳଂ ଗରୁଡ଼ଧ୍ୱଜଃ । ୧ ।
ମାଧବୋ-ମାଧବୋ ବାଚ୍ୟଂ ମାଧବୋ-ମାଧବୋ ହରିଃ
ସ୍ମରନ୍ତି ସାଧବୋ ନିତ୍ୟଂ ସର୍ବକାର୍ଯ୍ୟେଷୁ ମାଧବଂ ॥
ଗଙ୍ଗାସିନ୍ଧୁ ସରସ୍ୱତୀ ଚ ଯମୁନା ଗୋଦାବରୀ ନର୍ମଦା ।

ଭାବେଶ୍ବ ସରସ୍ବ ମନୋନ୍ଦ୍ରତନୟା ଚମ୍ପୈଶ୍ବରୀ ରେଣୁକା
ପୂଣ୍ୟା ପୂଣ୍ୟଜଳା ସମୁଦ୍ର ସହିତା କୁର୍ବନ୍ତୁ ତେ ମଙ୍ଗଳଂ ॥

ବ୍ରାହ୍ମଣ – (ଘଟସ୍ଥାପନ ବିଧି ଆଚରଣ) ଓଁ ସର୍ବମଙ୍ଗଳ ମାଙ୍ଗଲ୍ୟଂ ବରେଣ୍ୟଂ ବରଦଂ ଶୁଭଂ । ନାରାୟଣଂ ନମସ୍କୃତ୍ୟ ସର୍ବକର୍ମାଣି କାରୟେତ୍ ।

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଓଁ ଅଭୀପ୍ସିତାର୍ଥସିଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥଂ ପୂଜିତୋ ଯଃ ସୁରାସୁରୈଃ । ସର୍ବବିଘ୍ନହରସ୍ତସ୍ମୈ ଗଣାଧିପତୟେ ନମଃ ।

୧ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ – (ଘଟପୂଜା) ଓଁ ଆକୃଷ୍ଣେନରଜସା ବର୍ତ୍ତମାନେ । ନିବେଶୟନ୍ନମୃତଂ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଂ ଚ । ହିରଣ୍ୟୟେନ ସବିତାରଥେନ ଦେବୋ ଯାତି ଭୁବନାନି ପଶ୍ୟନ୍ । ଅରେ, ଗାମୁଛାଖଣ୍ଡକ ତ ପ୍ରେଟ କରି ଆଣିଲୁ, ନେଢ଼ ! ଶୁଖିଲା ପଟ କାହିଁରେ ନେବୁ ?

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଅରେ ପୁରୁଆ ପାଟି ଠା ଆଣିନାହୁଁ ?

ପୁରୁଆ ନା ଜଜେଇ ମୁଁ ଆଣିନାହିଁ ।

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ଆଣିନାହୁଁ ; ଅନାଇଛୁ କଣ ବା ଦଉଡ଼ ଯା, ଅରେ ଧିଙ୍ଗାଘର କାମ କଣ ମାଗ କରିବ ।

ପୁରୁଆ – ଜଜେଇ ତୁମ୍ଭେ କର୍ମ କରୁଥାଅ ମୁଁ ନେଇ ଆସୁଛି ।

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଓଁ ଅତସୀକୁସୁମଶ୍ୟାମଂ ପଦ୍ମାକ୍ଷଂ ପୀତବାସସଂ । କଦମ୍ବମାଳିନଂ କୃଷ୍ଣଂ ଧ୍ୟାୟନ୍ତି ନାସ୍ତି ଦୁର୍ଗତି ।

୧ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ – ହଇରେ ଭଣ୍ଡିଆ, ଶ୍ରୁବ କାହିଁ ?

ଭଣ୍ଡିଆ ନା ମୁଁ ତ ଆଣି ନାହିଁ ।

୧ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ—କଣ ଶ୍ରୁବ ଆଣିନାହୁଁ ? ଅରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲା ହୋଇଛୁ କାହିଁକି, ଖାଲି ଚୂଡ଼ା-ଦହି ଚକଟିବାକୁ ଆସିଛୁ ନା କଣ ? ଆମେ ସିନା ଅତିମିଶ୍ରଙ୍କ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କଥା ଶୁଣି ଶୀଘ୍ର ଚାଲି ଆସିଲୁ, ତମେ ଟୋକାମାନଙ୍କ ଖାଲି ଆସିଲ କାହିଁକି ? ଅରେ ଯାଉନୁ ନା କଣ ?

ଭଣ୍ଡିଆ—ହଉ ଯାଉ ଏଇକ୍ଷଣେ ନେଇ ଆସୁଛି ।

ଦୂତ ମହାଶୟେ ସୁବେଶ୍ଚତ । ତେମେ କଣ ପାଗଳଙ୍କ ଅମିତ ବୁଦ୍ଧା ପଣ ହେଉଛ ।

୧ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଶୁକ୍ଲାମ୍ବରଧରଂ ବିଷ୍ଣୁଂ ଶଶିବର୍ଣ୍ଣଂ ଚତୁର୍ଭୁଜଂ, କଦମ୍ବମାଳିନଂ କୃଷ୍ଣଂ ଧ୍ୟାୟନ୍ତି ନାସ୍ତି ଦୁର୍ଗତି ॥

ପୁରୁଆ—କଣ୍ଠା ସବୁ ତ ଫାଟିଯିବ, ଘରଯାକ ନଷ୍ଟହେବ ।

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଯଥା ରାବଣସ୍ୟ ମନ୍ଦୋଦରୀ ।

ଭଣ୍ଡିଆ—ତୋ ବାପ ଗଣ୍ଡିରୁ ସିବନାହିଁ ସର ।

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ – ଯଥା ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରସ୍ୟ ଗାନ୍ଧାରୀ ।

ପୁରୁଆ ତୁ ମୋ ବାପ ନାଁ ଧରିଲୁ ; ଭାଙ୍ଗିଦେବି ତୋ ମଥା । (ବିଧା ପ୍ରହାର)

ଦୂତ—ଅହୋ ଏ କ'ଣ ?

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଜ୍ଞେ, ସେ ଆମ ଜାତିର ଗୋଟାଏ ଗୁଣ । ବିଭାଘର ତ ସରିଲା, ଏବେ ସୁଅବୋହୂଙ୍କୁ ନେଇଯା ।

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁଶୀଳ ପ୍ରେୟସୀ ! ତୁମ୍ଭେ ଥାଅ ମୁଁ ଆସୁଛି ।

ମାଳତୀ କେଉଁଠାକୁ ନାଥ !

ସୁଶୀଳ—ମୁଁ ତବ ଆଗରୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କହିଛି ଗୁରୁଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ ନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ମନଟା ସ୍ଥିର ନାହିଁ ।

ମାଳତୀ—ନାଥ ! ଭାବନା କାହିଁକି; ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁରଟୋଇ ତୁମ ଗୁରୁଙ୍କର ସନ୍ଧାନ ନେଇଆସିବି ।

ସୁଶୀଳ—ସେ କଥା ନୁହେଁ; ତୁମର ପିତା ତୁମକୁ ବଳଗାଦ ଦେଇ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଗଲେଣି । ତୁମେ ଥାଅ, ମୁଁ ଅଳ୍ପଦିନେ ଫେରିଆସିବି ।

ମାଳତୀ – ଗୀତ

(ଚକ୍ରପୁରେ ଛୁଡ଼ି – ଦୁଇ)

ହେ ଗଜେଶ୍ବର, ଏ କେଉଁ ରୀତ ତୁମ୍ଭର ।
ଦାସୀ ବନାଇଣ ମାନସ ବନାଇଛ ନାଗର । ଘୋଷା ।
ଯେବେ ଯିବ ପ୍ରାଣନାଥ ଅନୁସରିବି ମୁଁ ପଥ
ନ କର ମୋତେ ଅନାଥ ଧରୁଛି ମୁଁ ପୟର ।୧।

ନାଥ ! ଆପଣ ଯେବେ ଯିବେ ଅଭାଗିନୀକୁ ସଙ୍ଗତେ ନେଇ ଯାଆନ୍ତୁ ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

(ଆଶା ମେଣ୍ଟାଇ ଦୃତେ୍ତ)

ଏ କି ଅଘଟଣା କଥାରେ ବାରିଜାକ୍ଷି ବିମ୍ବାଧରୀ ।
ତେଜି ସୁଖଶିରୀ କାନନେ ବିହରି
କ୍ଳେଶ ଲଭିବୁ ସୁନ୍ଦରୀ । ଘୋଷା ।

ପ୍ରେୟସି ! କି ଅନ୍ୟାୟ କଥା, ଏ ରାଜ-ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ତୁଚ୍ଛ କରି ମୋ ସଙ୍ଗରେ ବନବାସିନୀ ହେବୁ ।

ମାଳତୀ – ମୋର ପ୍ରାଣନାଥ ଯେଉଁଠି ମୋର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସେଇଠି ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ବେଆଇନ୍ କଥା କହ କାହିଁକି
ବନବାସୀ ହେବା ଶୋଭା ପାଏକି ?
ପାଦେ ଲାଗି କଣ୍ଟା ହେବ ଛଟଛଟ
କମ୍ରୋଦ୍ରଗମନା ଘୋଷା । ୧ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ଜଙ୍ଗଲରେ ବହୁ କଷ୍ଟ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ମୋ ମନା ମାନ, ସେ କଥାରେ ଆଉ ମନ ବଳାନା ।

ମାଳତୀ— ଗୀତ

ବେଆଇନ୍ ଏ ନୁହେଁ ତ, ବୁଝିନ୍ତୁ ଶାସ୍ତ୍ରୀଯ୍ମତେ
ରାମ ହେଲେ ନିର୍ବାସିତ
ସୀତା ଥିଲେ ସଙ୍ଗର ।

ନାଥ ! ମୋ କଥାଟା ଆଇନ୍‌ସଙ୍ଗତ ହେଲା ନାହିଁ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର କପରି ସୀତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ବନବାସ କରି ଯାଇଥିଲେ ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱୟଂ ପରମବ୍ରହ୍ମ,
ଏରଲୋକ କମ୍ପା କର ତୁଳନା ।
ଛାଡ଼ ପୂର୍ବକଥା ହୃଦେ ଲାଗେ ବ୍ୟଥା
କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ ସୁକୁମାରୀ । ୧ ।

ପ୍ରିୟେ ! ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱୟଂ ବିଷ୍ଣୁ ଅବତାର, ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋତେ ତୁଳନା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଆମ୍ଭ କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳରେ କିଏ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି ?

ମାଳତୀ— (ଗୀତ)

ନଳ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ନୃପ
କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳେ ସମ୍ଭୂତ,
ବନବାସେ ଅତି କ୍ଳେଶେ
ଥିଲେ ସଙ୍ଗର । ୩ ।

ନାଥ ! ନଳରାଜା, ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ସମସ୍ତେ ତ ଆମ୍ଭର କୁଳ ସମ୍ଭୂତ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କପରି ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଯାଇଥିଲେ ?

ସୁଶୀଳ— (ଗୀତ)

ନଳ ପାଶାଖେଳ ପଣ କରିଥିଲେ,
ପୁଷ୍କରକୁ ରାଜ୍ୟ ହରାଇ ଦେଲେ ।
ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଦାନ ଦେଇ ସବୁ
ହୋଇଥିଲେ ତ ପଥର ଭିକାରୀ । ୩ ।

ପ୍ରିୟେ ! ନଳରାଜା ପଶା ଖେଳେ ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପଦ ସବୁ ହାରି ଦେଇଥିଲେ ଓ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ସମ୍ପତ୍ତି ଦାନ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ତ ରାଜ୍ୟ ନ ଥିଲା, ସେ ପତ୍ନୀକି ସଙ୍ଗରେ ନ ନେଇ ଯାନ୍ତେ କୁଆଡ଼େ । ତୁମ୍ଭର ତ ସମ୍ପଦ ଅଛି ଚିନ୍ତା କ'ଣ ?

ମାଳତୀ— (ଗୀତ)

ପିତୃ ଅର୍ଜିତ ସମ୍ପତ୍ତି ବିଭବେକୁ ଗଲୁ ତୁଟି
ବାଳାମଣିର ବିନତି ପ୍ରାର୍ଥନା ରେଜା କର ।

ନାଥ ! ସମ୍ପଦ କାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପିତୃସମ୍ପତ୍ତିରେ ମୋର ଅଧିକାର କଣ ? ଯେତେବେଳଠାରୁ ଆପଣଙ୍କ ଗଳାରେ ବରମାଲ୍ୟ ଦେଇଛି ସେତେବେଳୁ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର, କହିଲ ଭଲା, ଆଉ କି ସମ୍ପଦ ଅଛି ଭୋଗ କରିବ ?

ସୁଶୀଳ— (ଗୀତ)

କି କରିବି ହେ ଭଗବାନ,
ନାରୀ ଜେଦ କେଡ଼େ ବଳବତ ଦନ ।
ବାଳାମଣି ଜିଦ ଧରିଲେ ଜାଣ
କର ଯା ଇଚ୍ଛା ତୁମ୍ଭର ।

ଭଗବନ୍ ! କି ବୁଦ୍ଧି କରିବି, ଅର୍ଜିଲା କର୍ମ ନିଶ୍ଚୟ ଭୋଗ କରିବ, ପ୍ରିୟେ ଚାଲ ।

ମାଳତୀ—ପିତା ମୋର ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭର ପରିଣୟ ପରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କୃପାରୁ ଯେପରି ଶୀଘ୍ର ଫେରି ଆସିବା ।

———

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁଇଜଣ ନାବିକଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଗୀତ

(ଫାଟିଲେ ଆମ୍ବ କୋଇଲି ବୃତ୍ତେ)

ଉଠାଇ ଆସୁଛି କଳା ବଉଦ ଲୋ
ପୂର୍ବରୁ ଉଠିବ ପାଣି ।
ଆଗ ମଙ୍ଗ ଗୋଟି ଭାଙ୍ଗି ଗଲାଣି
ସୁକଳା ଧରିଥା ଆହୁଲା ଫେଲୁଥା
କୂଳେ ଲାଗିଯାଉ ପୁଣି । ୧ ।

୧ମ ନାବିକ—ହଇରେ ଆଜ ତ ନଈଟା ଭାରି ବଢ଼ିଛି, କେହି ଗୋଟିଏ ଆସାମୀ ପାରି ହେବାକୁ ତ ଆସୁ ନାହାନ୍ତି ? କଣ କରିବା ?

୨ୟ ନାବିକ—ମାଧିଆ ! ଦେଖିଲୁ ଖୁବ୍ ଦୂରରେ ଦୁଇଜଣ କିଏ ଆସୁଛନ୍ତି; ସେପାରି ଯିବେ କି କଣ ? ଟିକେ ବସ ।

ସୁଶୀଳ—ପ୍ରିୟେ ! ଦେଖିଲ, ଏ ନଦୀ ତ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ବଢ଼ିଛି । ସ୍ରୋତ ତେଜ ସମୁଦ୍ର ଲହରୀ ପରି କୂଳରେ ପିଟି ହେଉଛି । ଏ ଭୀଷଣ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ମୋ ମନରେ ବଡ଼ ଭୟ ଆସୁଛି । ତୁମ୍ଭେ ତ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ, ତୁମ୍ଭର ମନ କଣ ହେଉଛି କେଜାଣି ।

ମାଳତୀ—ନାଥ ! ଯାହା ଆମ୍ଭ ଭାଗ୍ୟରେ ଥିବ ।

ସୁଶୀଳ—ହେ ମାଝି ! ଟିକଏ ଡଙ୍ଗା ଆଣ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଆରପାରିକୁ ଯିବୁ ।

ଗୀତ

ଘାଟ କୂଳେ ଟୋକା ଟୋକା ଦୁଇଟାରେ
ଚଳେଣି ବଡ଼ ଉଚ୍ଛଳ ।
ବଢ଼ିଲା ନଦୀକୁ ପାରି କରିବାକୁ,
ତୋଟାକୁ ଦୁଇଟଙ୍କାଟି ନେଇ
ନାବେ ବସାଇବା ପୁଣ ।

ଦେଖିଲୁ ମାଧିଆ ! କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦରୀ ମାଇକିନିଆଟିଏ ।

୨ୟ ଧୀବର—ମାଧିଆ, ବେଶ୍ ମାଇକିନିଆଟିଏ ।

୧ମ ଧୀବର—ମାଧିଆ ! ଶଳାକୁ ଧରି ପେଲ ଦେବା, କିଏ ଅଛି ଯେ କଣ କରି ପକାଇବ । ହେ ଭାଇ ! ଏ ମାଇକିନିଆ କେଉଁଠୁ ଆଣିଲୁ ?

ସୁଶୀଳ—ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ, ଆଣିବି କେଉଁଠୁ ?

ଧୀବର— ଗୀତ

(ଶୁଣି ଫାଶିଆରେ ବୃତ୍ତେ)

କହରେ ବିଦେଶୀ କାହିଁକା ଚୋର
କାହା ମନୋହାରୀ ନେଇ ସଙ୍ଗର ।
ଅଧାର୍ମିକ ଜନ ଅଟୁରେ ତୁହି
ଧର୍ମ ନୌକା ତୋର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହଇରେ ।
ତୋ ଯୋଗୁ ବୁଡ଼ିବ ବେଳାରେ
ପ୍ରାଣେ ସେବେ ଆଶା ଅଛିରେ ନୃଶଂସ
ମୋ ନାବୁଁ ଚଞ୍ଚଳ ଓହ୍ଲାରେ । ୧ ।

ହଇରେ ହେ, ତୁ ଏ ମାଇକିନିଆ କେଉଁଠୁ ଚୋରେଇ ଆଣିଛୁ ? ବଡ଼ ପାପୀଲୋକ । ତୋ ଯୋଗୁଁ କଣ ଆମ ଡଙ୍ଗାଟା ବୁଡ଼ିବ ? ଓହ୍ଲା, ଓହ୍ଲା ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ହେ କୈବର୍ତ୍ତ ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନାହିଁ
ହଟହଟା କ୍ଷମା କର ରେ ଭାଇ ।
ଏ କନ୍ୟା କର୍ଣ୍ଣାଟ-ରାଜ ଦୁହିତା
ମୁଁ ତାଙ୍କ ଜାମାତା ମିଥ୍ୟା ନୁହେଟି ରେ ।
ବୀରସେନ ପିତା ନାମରେ
ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶେ ଜନ୍ମ ସୁଶୀଳ ମୋ ନାମ
ଦଣ୍ଡ କ୍ଷମା ଅକାରଣରେ ।

ହେ ମାଝି ! ମୁଁ ଚୋର ନୁହେଁ । ମୁଁ ବୀରସେନ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର, ଏ କର୍ଣ୍ଣାଟ-ରାଜାଙ୍କର କନ୍ୟା, ସ୍ୱାଙ୍କର ମୋର ପରିଣୟ ହୋଇଛି, ମୁଁ ଚୋର ନୁହେଁ ।

ଧୀବର— (ଗୀତ)

ଭଣ୍ଡାରେ କଥା ଗୁଡ଼ରେ ଭରି
ମେଣ୍ଢାପରି ଭଣ୍ଡା ମୋତିକୁ ନେଇ,

ମଣ୍ଡାଇ ରଙ୍ଗକୁ ହଣ୍ଡାରେ ଥୋଇ
ଧଣ୍ଡାମାଳ ଦେଇଁ ପୂଜକୁ ନେଇରେ
ଚଣ୍ଡାଳ ବୁଦ୍ଧି ଆମ୍ଭରରେ ।
ଖଣ୍ଡାଇତ ଟୋକା ଥିଲେ ମନେ ଶଙ୍କା
ନାବକୁ ଓଲ୍ଟା ଆମ୍ଭରରେ ।

ସୁଶୀଳ—କି ବୁଦ୍ଧି କରିବି ଭଗବାନ୍ ! ଏ ବିପଦରେ ମୋତେ କାହିଁକି ପକାଇଲ ! ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭ ଲାଗି ପ୍ରାଣ ଗଲା । ହେ ତସ୍କର ! ମୋର ଦୁଃଖ ଟିକିଏ ଶୁଣ ।

(ଗୀତ)
(ପ୍ରାଣସଙ୍ଗି ମୁଁ—ବୃତ୍ତେ)
ହେ ତସ୍କର !
(ମୁଁ) ଏତେ ଛନ୍ଦ ଜାଣେ ନାହିଁ ।
ବୃଥା ଅପବାଦେ ଦ୍ରୋହୀ କର କାହିଁ ପାଇଁରେ । ଘୋଷା
ନିଅ ଏ ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ଫେରାଇ ଦିଅ ମାଳତୀ
ତା ବିନା ଏ ପ୍ରାଣ ଛୁଟି ଯାଏ ଭାଇରେ । ୧

ଧୀବର—ମାଧିଆ, କାତରିଆ ହଣା ଲଗା, ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳ— (ଗୀତ)
ସୁହୃଦ ଭାବ କମା ଘୃଡ଼ ହେଉଛି ଖରା
ଶୋକାକୁଳେ ମୋ ନାସିକା ସର ଗଲାଣିରେ । ୨ ।
ତସ୍କର ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ନୃଶଂସ ଭାବ ଦେଖି ପ୍ରିୟା ମୋର କଳା ପଡ଼ିଗଲାଣି ।

(ଗୀତ)
ତବ ଧରୁଛି ତବ ବେନାକର ମୋ ସ୍ତବ
ନିସ୍ତବ୍ଧ ହେଲ କି ସର୍ବେ ବାଳମଣି ଧାଇଁରେ ॥
ହେ ମାଝି ! ତୁମ୍ଭ ପଦତଳେ ପଡ଼ୁଛି ଏପରି ହଣହଣା କର ନାହିଁ ।
(କୈବର୍ତ୍ତ ସୁଶୀଳକୁ ପେଲିଦେବା ସମୟେ)

ମାଳତୀ— ଗୀତ
[ହେ ନବଯୁବକ ଏ କେଉଁ-ବୃତ୍ତେ]
କେଉଁଣେ ଯାଅ ନାଥ କରିଣ ଅନାଥ
ନିଷ୍ଠୁର ହେଲ କି ମୋହପାଇଁ,
ଦେଖି କେଉଁ ଦୋଷ କରୁଛ ନିରାଶ
ନୃଶଂସ ନାବିକେ ଯିବେ ନେଇ
ପ୍ରାଣ ଯିବଟି ଘୃଡ଼ ।
କାହୁଁ ମାଡ଼ ଆସିଲା ବିପଦଧାଡ଼ ।୧।
ନାଥ ! ମୁଁ ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀ କାହିଁକି ତୁମ୍ଭ କଥା ନ ମାନି ସଙ୍ଗରେ ଆସିଲି । ମୋ ଯୋଗେ ସିନା ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଯିବ ।
ହେ ନାବିକ, ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦିଅ ।

ଗୀତ
ନ ମାନି ମୁଁ ମନା ବଳେ ଆସି ସିନା
ଗଳାମାଳାକୁ ଦେଲି ହରାଇ ।
ରେ ମୂର୍ଖ ନାବିକ ମୂଢ଼ ଅବିବେକ
ଧର୍ମାଧର୍ମ କି ବିଚାର ନାହିଁ ।
ପ୍ରାଣେ ନ ମାର କାନ୍ତ ।
ତାଙ୍କ ବିନା ଶୂନ୍ୟ ଦିଶେ ଏ ଜଗତ ।୨।
ହେ ନାବିକେ ! ତୁମ୍ଭ ପାଦତଳେ ପଡ଼ୁଛି ମୋ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ମାରନା । ନାଥ ! କଣ କରିବି ?

ମାଝି—ହଇରେ ମାଧିଆ, ତା ପାଟଣାକୁ ଛଡ଼ାଇ ଦେଇପାରୁନୁ !

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ
ଯୋଗୀ-ଯୋଗଭଞ୍ଜନା ମୋ ଯୋଗେ
ଅଯୋଗୀ ହେଲୁରେ
ମାନନା ମୋ କଥା ନ ମାନି
ଏ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗିଲୁରେ ।
ପ୍ରିୟେ ! ମୁଁ ବାରମ୍ବାର ମନା କରୁଥିଲି, ତୁମ୍ଭେ ବଳାଇ ଆସିବା ପ୍ରତିଫଳ ଏହି ।

ଗୀତ
ମୁହିଁ ମୂଢ଼ ହୀନକର୍ମା କ୍ଷେମ କି କରିବ ବାମା
ସୁହାଗୀ କୁ ବଳକେମା (ମୋତେ)
କପାଇଁ ଭଜିଲୁ ରେ ॥
ପ୍ରିୟେ ! ଏ ଅଭାଗାକୁ ପତିରେ ବରଣ କରିବାର ପ୍ରତିଫଳ ଏହି । ଗୀତ
ତାତ ମାତ ମୋ ଭଗାରି ଭ୍ରାତା ଗଲେ ଘର କରି
ବାଳାମଣି ଭାବ କରି ଅଭାବେ ପଡ଼ିଲୁ ରେ । ୨ ।
ପ୍ରିୟେ ! ଏହି ମୋର ଶେଷ ଦେଖା (ଭାସିଯିବା)

ନାଇକ—ଏବା ପାହାଡରେ ମ; ଅନାଉଛୁ କଣ ।
(ଦୂରକୁ ପେଲଦେବା)

ସାଧୁଆ—ମୁଁ ନ ଥିଲେ କଣ ପାରିଥାନ୍ତ ।

ମାଧୁଆ - ଇଃ, ବେ, ମୁଁ ନ ଥିଲେ କଣ କରି ଏବେଇ ଥାନ୍ତ ।

ସାଧୁଆ—କିରେ କହିଲୁ ଏ ମାଇକିନିଆଟି ନବ କିଏ ?

ମାଧୁଆ—ଆରେ ପଚୁରୁଛୁ କଣ, ସେତ ଆସୁଛି ମୋ ସକାଶେ ଆସିଛି ।

ସାଧୁଆ—ଚୁପ୍ ମୋ ପୋଗୁ ତ ଆସିଛି ।
(ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳହଗୋଳ)

ମାଧୁଆ—ଦେଖ, ଏଥିରେ କାହାରି କିଛି ନାହିଁ । ଚାଲ, ଆମ ଦେଶ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଇ କିଛି ଧନ ଆଣି ବାଣ୍ଟିକରି ନବା । କଳି କରିବା ଦରକାର କଣ ?

(ମାଲ୍ୟାଣୀ ଗୀତ)

ଆସ କେ ନେବ ଫୁଲହାର ଗୋ,
ନବ ନାଗରବର ।
କୁନ୍ଦ ମରୁଆ ମଲ୍ଲୀ ଚମ୍ପକ କୁରୁବକେଲି,
ଜାଇ ବକୁଳ ନାଗେଶ୍ୱର
ମୋ ଫୁଲ ନାଇ ଖୋଜା ହେଲେ କାମିନୀରଙ୍କା,
ବୁଢ଼ାଙ୍କୁ କରିଦେବ ମାର ଗୋ । ୨ ।

ମଲ୍ଲ ମୋର, ଟାଁଗାପାଳ ବୁଲିଲି କେହି ଦାରେ ଫୁଲ ନେଲେ ନାହିଁ । ହିଁ ମ, ସବୁଦିନେ ବିକୁଛି ଦିନେ ଏବେ ନ ନେଲେ ନାହିଁ । ଆରେ ନିଆଁଲଗା ମନ ଭୁ ମୋହଡ଼ା । କାଲି ଗୋଟାଏ ଚମ୍ପାଚେନ୍ନ ଲଗେଇଥିଲି ଆଜି ତା ମୂଳେ ପାଣି ଦେଇ ନାହିଁ । ଯାଉଛି ନଈରୁ ମଠିଆଏ ପାଣି ଆଣି ଦେଇଆସିବି ।

(ସୁଶୀଳ ଭାସିଆସି ମାଲ୍ୟାଣୀ କୂଠରେ ଲାଗିବା)

(ମାଲ୍ୟାଣୀ ଦେଖି) ଇଲେ ବାପାଲେ ମୁଣ୍ଡଦାରଟାଏ ଆସି ମୋ ଘାଟରେ ଲାଗିଲା । ଏ ତ କଣ ଛଟପଟ ହେଉଛି, କେନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଝିଅ ଖୋଜାଟାଏ । ଯାଉଛି ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ କରିବି, ଯାହାହେଉ ଦେବଦେବୀ ଏତେଦିନକେ ମୋଉଳ ସୁଯାଚିଟା କାନରେ ପକାଇଲେ । ମୋର ପୁଅ ନ ଥିଲା, ଏଇଟିକୁ ଧର୍ମପୁଅ କରି ରଖିବି ।

(ମାଲ୍ୟାଣୀ ସୁଶୀଳକୁ ସଚେତ କରାଇ ନିଜ ଗୃହକୁ ଘେନିଯିବା)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ମାଳତୀ—ହା ବିଧାତା ! ମୋ କର୍ମରେ କଣ ଏଇ ଅବସ୍ଥା ଭୋଗିବାକୁ ଲେଖିଲୁ; ପାଷାଣ୍ଡ କୈବର୍ତ୍ତମାନେ ତ ମୋ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ମୋତେ ଆଣି ଏ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଦେଲେ; ମୁଁ କରିବି କଣ ? ରାଜା ମୋତେ ବିବାହ କରିବାକୁ ମନସ୍ଥ କରିଛି । ହା ନିର୍ଲଜ ଜୀବନ ! ତୁ ନ ଯାଇ ରହିଛୁ କାହିଁକି ?

ଗୀତ

(ମଥ ଗୁଡ଼ ଦେ ରେ—ବୃତ୍ତେ)

କହ କାହିଁପାଇଁ ମୋ କର୍ମେ ଥିଲୁ ଲିଖି,
(ଏହା) ଆରେ ମନ୍ଦ ବିଧି ।
କେଉଁ ଯଶ ଅର୍ଜିବୁ ମୋତେ ଦୁଃଖ ଦେଇ । ଘୋଷା ।
ନ ମାନି ମୁଁ ମନା ସ୍ୱାମୀଙ୍କର
ବଳେ ଆସି ହେଲି ନାରଖାର,
ପରାଣପତିଙ୍କୁ ପ୍ରାଣରୁ ସାରିଲି
ଏ ପୋଡ଼ା ଜୀବନ ଯାଉନାହିଁ । ୧ ।

ମୁଁ କାହିଁକି ତାଙ୍କ କଥା ମାନିଲି ନାହିଁ, ସେ କେତେ ସୁଖରେ ଥାନ୍ତେ; ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ନଈରେ ବୁଡ଼ାଇ ମାରିବି ବୋଲି କ'ଣ ବିବାହ ହୋଇଥିଲି ।

ଗୀତ

ବିନେ କରି ନାହିଁ ଭାନ୍ତ ସଙ୍ଗ
ହେଲିବ ନ ହେଲା ଏ ବିରଙ୍ଗ,
କି ଉପାୟ ଭବ କି ବୁଦ୍ଧି କରିବି,
ଏ ନୃପ ରହିଛି ମୋତେ ଘେରି ।

କଣ କରିବ ଏ ରାଜା ତ ମୋ ନିକଟକୁ ଆସି ଅନେକ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ମୋତେ ବିବାହ କରିବାକୁ ଜଞ୍ଜାଳ କରୁଛି । କେବଳ ଭଗବାନଙ୍କ କୃପାରୁ ମୁଁ ସ୍ୱୀକୃତ ନ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଯେ ଧର୍ମକୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରୁ ଯାଉଛି । ଏଇ ତ କିଏ ଆସୁଛନ୍ତି ପରା ?

ସୁଧୀର—ଦୂତ ! କୈବର୍ତ୍ତମାନେ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ ମୋ ନିକଟରେ ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ ମୁଁ ତାକୁ ଦେଖିଲା ଦିନଠାରୁ କେଉଁଥିରେ ଆଉ ମନ ଲାଗୁନାହିଁ ! ଚାଲ ତେବେ ତା ନିକଟକୁ ଯିବା । ସୁନ୍ଦରି ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପରିଚୟ ନିମିତ୍ତ ଅନେକଥର ଆସିଲିଣି; କିନ୍ତୁ ତୁମଠାରୁ ପଦେମାତ୍ର କଥା ନ ଶୁଣି ନିରାଶ-ଭାବରେ ଫେରିଯାଉଛି, କହ ତୁମେ କିଏ ?

ଗୀତ

(କହରେ ନାଗରୀ—ବୃନ୍ଦେ)

କହ ରସବତୀ କାହାର ଯୁବତୀ
ମୃଗନେତ୍ରୀ ମାଳକୁନ୍ତଳା ।
ରୂପ ବିମ୍ବାଧରୀ ଯୋଗୀ ମନୋହାରୀ
ଆହାରେ ଭଦ୍ର ମହିଳା

ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମେ କାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ବା କାହାର କନ୍ୟା କପଟ ନ କରି ପ୍ରକାଶ କର ।

ଗୀତ

ରେ ରସରଙ୍ଗିଣୀ ତୁ କୁନ୍ଦହାସିନୀ,
ଇନ୍ଦୁପ୍ରାୟ ମୁଖ ଶୋଭା ତୋର ଶଶୀ ।
ଧନ୍ୟରେ ରମଣୀ ନେଲୁ ମନ କିଣି
କାମୁକର ମନ ଭୁଲା । ୧ ।

ହେ ସୁନ୍ଦରି ! ମୋର ସମସ୍ତ ରାଣୀଙ୍କ ଉପରେ ତୁମ୍ଭକୁ ପାଟରାଣୀ କରିବି, ପଦେ ଅଧେ ଉତ୍ତର ଭଲ ଦିଅ ।

ଗୀତ

ଆସରେ କଳଙ୍ଗୀ ହେବୁ ପ୍ରାଣସଙ୍ଗୀ,
ଏ ସମ୍ପଦ ଭୋଗୀ ହୁଅରେ ସୁଆଗୀ ।
ତ୍ରୁଭ ମନୁ ହେଲା ରେ ବ୍ରଜଦୁହିତା
ନ କର ତୁ ଅବହେଳା । ୨ ।

ସୁନ୍ଦରୀ ! କାହିଁକି କହୁ ନାହୁଁ ।

ଗୀତ

ବଧାଇ ମୋ କୋଳେ ଦାନ୍ତ ଚୁମ୍ବ ବଳେ ।
ନିଷ୍ଠୁର ଲଭିବା କୁଚେ ଶରି କୁଳେ ।
ଥାଆରେ ପାମରୀ ଭୁଲକୁଳ କରି
ଯେମନ୍ତ ଆଳକ ବାଳା । ୩ ।

ଦୂତ ଏଥିରୁ ନ ଉତ୍ତର ସୁଶୀଳା ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀଠାରୁ ଉତ୍ତର ନ ପାଇ ତାହାର ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ଶରିସ୍ପର

ନିସ୍ତ୍ରମ ନୁହେ ! ନଚେତ୍ ବଳାତ ପାପାମାନ୍ତି ! ଦେଖାଯାଉ କେତେଦିନ କଣ ହେଉଛି, ଆଜ ଜଗିବା ପାଳି କାହାର ?

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ଆଜ ମାଲ୍ୟାଣୀ ଓ ଗୁଡ଼ଆଉ ପାଳି ।

ରାଜା—ମୁଁ ଉଆସକୁ ଯାଉଛି, ଶୀଘ୍ର ଜଗୁଆଳକୁ ଡକାଇ ଦେ ।

ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ !

—✳—

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ଦୂତ—ହେ ମାଲ୍ୟାଣୀ ମାଉସି !

ମାଲ୍ୟାଣୀ—କଣ କିରେ ବାପ ! ତୁ ଆଜ କୁଆଡ଼େ ?

ଦୂତ—ତୋର ଆଜ ନୂଆମହଲ ଜଗିବା ପାଳି, ଡାକ ଆସିଲା ।

ମାଲ୍ୟାଣୀ—ଏଁ, ମୋର କିଏ ଅଛି ମ, ମୁଁ ମାଇପିଟାଏ କଣ ପାଳରେ ପହରା ଦେବାକୁ ଯିବି ।

ଦୂତ—ଆଲେ ତୁ ପରା ଗୋଟିଏ ଧର୍ମପୁଅ କରିଛୁ, ସେ ଯିବ ନାହିଁ ।

ମାଲ୍ୟାଣୀ—ରାଜାଙ୍କର ତାଠାରେ ତ ଆଖି ପଡ଼ିଲାଣି, ବାଡ଼ିରେ କଦଳୀ କାନ୍ଦିଏ ପଡ଼ିଲା ସେଥିରେ ଆଖି, ଗଛରେ ଶାଗକେରିଏ ହେଲେ, ଲଙ୍କା-ମରିଚ ଗଛଟିଏ ହେଲେ ସେଥିରେ ଆଖି, କେଉଁଦିନ ପୁଅଟିଏ ଆଣିଲି ଯେ ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଆଖି, ହଉ ତାକୁ ପଠାରେ, ହଉରେ ସୁଶୀଳ ।

ଦୂତ—ପଠାଇବୁ କଣ, ପାଳି କରିବାକୁ ତ ହେବ, ତୁ ପଛରେ ପଠା ମୁଁ ଆସୁଛି ।

ସୁଶୀଳ—ମାଉସି ! କଣ ?

ମାଲ୍ୟାଣୀ—ସୁଶୀଳ ! ରାଜାଘର ଗୋଟିଏ ମାଇକିନିଆ ନୂଆ ଆଣିଛନ୍ତି ସେ ଘରରେ ସେ ଗୋଟିଏ କରେ ପଡ଼ି କଣ ଚାଲି ପଡ଼ୁଛି । ତାକୁ ସବୁ ଗାଁବାଲାଏ ଜଗିବାକୁ ପାଳିକରି ଯାଉଛନ୍ତି, ଆଜ ଆମ ପାଳି ପଡ଼ୁଛି, ତୁ ଯିବୁ ।

ସୁଶୀଳ—ମାଉସି, ଆଉ କିଏ ଯିବ ?

ମାଲ୍ୟାଣୀ—ରମା ଗୁଡ଼ିଆ ତୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାକୁ ଯିବ ?

ସୁଶୀଳ—ନଇ ଯିବ, ମଉସ ! ତେବେ ଯିବା ଭଲ ।

ମାଲ୍ୟାଣୀ—ବାପରେ ଶୋଇବ ନାହିଁ; ନେ ଭୁଜା ଖଣ୍ଡିଏ ନେ, ଦୁଇଜଣଯାକ ପାଟିକି ପକାଉଥିବ ନିଦ ଆଉ ହେବ ନାହିଁ, ନଇ ଯା ।

(ଉଭୟେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ପଦ୍ମ ସ୍ଥାନରେ କେତେବେଳ ବସିବାପରେ ନିଦ୍ରାର ଆକ୍ରମଣ)

ସୁଶୀଳ— ମଉସ ! ନିଦ ତ ସହଜେ ଜୋର ଆସିଲା ।

ରମା ମଉସ ! ଗୋଟାଏ କଥା କହ ଆଉ ନିଦ ଆସିବ ନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳ— ମଉସ ! ମୋତେ କଣ୍ଠ ଆସିବ ନାହିଁ, ମୋ ଅବସ୍ଥା କଣ୍ଠ ବସିଲେ ପାଦଦେଶ ଅଟିବ ନାହିଁ, ସେଥିରେ ମୋର ଅବସର କାହିଁ ସେ କଥା ଶୁଣାଇବ ।

ରମା କହ; କହ, କଣ ? ତୋ କଥା ଦୁଃଖ ନା ସୁଖ ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ମୁଁ କି ଦୁଃଖ କହିବରେ ସତ ମଣିବୁ କି ମଉସ
କହିଲା ବେଳକୁ ଫାଟିଯାଏ ବୁକୁ
ନେନ୍ ବୁଏ ଅଶ୍ରୁଧାର । ପଦ ।

ମଉସ ! ମୁଁ ଯାହାକି ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରୁଛି ସେ କଥା କହିଲାବେଳକୁ ଏ ହୃଦୟ ବଡ଼ ଅସ୍ଥିର ହେଉଛି ।

ଗୀତ

ଦୁଇରାଣୀ ଥିଲେ ହୋଇଥିଲେ ତାତ
ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଆମ୍ଭେ ହୋଇଲୁ ସମ୍ଭୁତ ।
ମୁଁ ଅଟେ କନିଷ୍ଠ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ରାଣୀ ସୁତ,
ମୋ ମାତା ସ୍ୱଭାବ ଦୁଷ୍ଟ । ୧ ।

ମଉସ ! ମୋ ପିତାଙ୍କ ଦୁଇରାଣୀଙ୍କ ଉଦରରୁ ଆମ୍ଭେ ଦୁଇପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲୁ । ମୁଁ କନିଷ୍ଠ ରାଣୀଙ୍କ ପୁତ୍ର, ମୋର ମାଆ ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟ ।

ଗୀତ

ମୋ ତାତରେ ପିତା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସହୋଦରେ,
ରାଜ୍ୟ ଦେବାପାଇଁ ବୋଇଲେ ସାଦରେ ।
ତେଣୁ ମାତା ରୋଷେ ଭ୍ରାତ-ନାଶ, ଆଶେ
ରଚିଲେ କୂଟକପଟ ॥

ପିତା ଆମ୍ଭ ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କୁ ଡକାଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମତାମତ ନେଇ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କୁ ସିଂହାସନ ଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ, ତେଣୁ ମୋର ମା କପଟରେ ଭାଇଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁବାଟ ଲୋଡ଼ିଲେ ।

ଗୀତ

ଭ୍ରାତାଙ୍କୁ ନିଧନ କରିବାର ପାଇଁ,
ନେଇଥିଲା ହନ୍ତା ଶମଶାନ ଭୂଇଁ ।
ଧର୍ମ ସାହା ହୋଇ ରହିଲେ ଭାଇ
ତହିଁ ଶୁଣ ସା ବୃତ୍ତାନ୍ତ । ୩ ।

ମଉସ ! ମାତା ମୋର ଗୋଟିଏ ଚକ୍ରାନ୍ତ କରି ଭାଇଙ୍କୁ ଘାତୁକ ହସ୍ତରେ ଶ୍ମଶାନକୁ ମାରିବା ନିମିତ୍ତ ପଠାଇଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଦଇବ ବଳରୁ ଭାଇ ତହିଁରୁ ରହିଗଲେ; ଶୁଣ—

ଗୀତ

ହସ୍ତୀ କରେ ଧରି ସୁବର୍ଣ୍ଣ-କଳଶ
ବୁଲୁଥିଲା ଲୋଡ଼ି ଯୋଗ୍ୟ ରାଜଶିଷ୍ୟ ।
ଦେଖିଲା ମୋ ଭ୍ରାତ ଅଟୁ ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର
ସ୍କନ୍ଧରେ ନେଲା ଉଠାଇ ॥

ଏକ ଦେଶର ରାଜାଙ୍କର ହସ୍ତୀ ଭାଇଙ୍କର ମସ୍ତକରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ-କଳଶ ଦେଇ ହନ୍ତାଠାରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇଗଲା ।

ଗୀତ

ଏସନ ବାରତା ହନ୍ତାମୁଖୁଁ ଶୁଣି
ଭ୍ରାତାଙ୍କ ପଛରେ ହେଲି ଅନୁଗାମୀ ।
ପଥେ ହେଲି ନଷ୍ଟ ଲୋଡ଼ିଲି ମୁଁ ଆଶ୍ରା
ଭେଟିଲି ଶବର ଏକ ॥

ଭ୍ରାତାଙ୍କୁ ଖୋଜିବା ଲାଗି ଅନେକ ପଥ ଆସି ଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଯିବାରୁ ଶବର-ଶବରୀଙ୍କ କଲ୍ୟାଣରୁ ତାଙ୍କର ପଲ୍ଲୀରେ କିଛିଦିନ ସୁଖରେ ରହିଲି ।

ଗୀତ

ସେ ଶବର ମୋତେ ପୁତ୍ରପ୍ରାୟେ ରଖି,
ଦିନେ ପଠାଇଲା ମୃଗ ମାଂସ ଭକ୍ଷ ।
ମୋତେ ଏକ ନାଗ ବନ୍ଧୁ ନେଲା ଧରି
ବନେ ବଣ ଜଳ କାନ୍ତ । ୪ ।

ମଇଷ ! ତନେ ସେ ଶବର ଗୋଟିଏ ମୃଗ ଶିକାର ଦେଇ ମୋତେ ବନ୍ଦନ କରିବାକୁ ପଠାଇଲା, ମୁଁ ଆସିବା ପଥରେ ଗୋଟିଏ ରାଜକନ୍ୟାର ଚକ୍ଷାନ୍ତରେ ପଡ଼ି ତାକୁ ବଶ ହେଲି ।

ଗୀତ

ସେ କନ୍ୟା କର୍ଣ୍ଣାଟ ରାଜାଙ୍କ ଦୁହିତା,
ମାଳତୀ ତା ନାମ ସଚରିତା ଅତି ।
ମୁଁ ଭ୍ରାତା ଭଦ୍ରବେଶେ ଆସନ୍ତେ ବଦେଶେ
ସେ ଆସିଲା ମୋ ସଙ୍ଗତେ ।

ମଇଷ ! ସେ ସ୍ତ୍ରୀର ନାମ ମାଳତୀ । ତାର ପିତାର ନାମ କର୍ଣ୍ଣାଟ-କେଶରୀ, ମୁଁ ଭାଇଙ୍କ ସନ୍ଧାନରେ ଆସନ୍ତେ ସେ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଆସିଲା ।

ଗୀତ

ପଥେ ନଦୀ ଏକ ପାରହେଲୁ ବେଳେ,
କୈବର୍ତ୍ତେ ହରିଲେ ମୋ ନାୟିକା ବଳେ ।
ମୋତେ ବାନ୍ଧି ବନ୍ଧ ଜଳେ ଦେଲେ ଫୋଇ
ଧର୍ମ ହେଲା ସାହାପକ୍ଷ ।

ମଇଷ ! ଆଗରୁ ସେ କଥା କହିଲି କେବଳୁ ମୋର ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ି ଯାଉଛି ।

ମାଳତୀ—(ସ୍ୱଗତ) ବିଧାତା ! ମୋ ପରି କିଏ ଅଭାଗିନୀ ଅଛି ! ମୁଁ ଜଣା ସୁଶୀଳ ମୋର କାନ୍ତ ଜଣ ସତେ ଜୀବନରେ ଅଛନ୍ତି ! ତାଙ୍କର କଥା କିଏ କହୁଛି, କିଏ କର୍ଣ୍ଣରେ ଏ ବାଣୀ ଶୁଣାଇ ମୋର ହୃଦୟକୁ ଅଥୟ କରିଦେଲାଣି ! (ପ୍ରକାଶେ) କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଆଉଥରେ ସେ କଥା କହ ?

ଗୀତ

(ପର କଲେଣି—ବୃତ୍ତେ)

କହ ତୁ କେଉଁ ଦେବତା ଆସି କପଟେ
ମୋ ସ୍ୱାମୀ ବାରତା ଦେଉ ମୋର ନିକଟେ । ଘୋଷା

କହ, ତୁମ୍ଭେ କେଉଁ ଦେବତା ଆସି ମୋ ସ୍ୱାମୀର ବାରତା ଦେଉଛ ?

(ଗୀତ)

କାନ୍ତଜନ୍ତି ସତେ ପ୍ରାଣେ, ଦେଖା ଦେବେ ଏ ଅଧୀନେ
କବୁଜନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ନାହିଁ ପରତେ । ୧ ।

ସେ ଜଣ ସତେ ପ୍ରାଣରେ ଅଛନ୍ତି, କାହିଁ ମୋର ତ ବିଶ୍ୱାସ ହେଉ ନାହିଁ । ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କ କଥା କିଏ କହୁଥିଲା । (ପ୍ରକାଶେ) କିଏ ଅଛ ମୋତେ ଦେଖାଦିଅ ।

(ଗୀତ)

ଫେଡ଼ୁଛୁ ଗବାକ୍ଷ ପୂଡ଼ା ଦେଖା ଦେ। ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ
କରିଛ ଚରଣ ଛଡ଼ା ଦେଇ କୈବର୍ତ୍ତେ ॥

ନାଥ ! ତୁମ୍ଭେ ଜଣ ସତେ ଅଭାଗିନୀର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ କରିବାକୁ ଆସିଛ ? ତେବେ ମୁଁ ଝରକାଟି ଫିଟାଇ ଦେଉଛି ମୋତେ ଥରେ ଦେଖାଦିଅ ।

(ଗୀତ)

ସୁଖେ ନିଶି ପୁହାଇବ, ସତେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମେଣ୍ଟିବ
ବାଳାମଣି ସତ ସ୍ୱଭାବ ଥିବ ସୂକତେ ।

(କିଏ ଅଛ ଦେଖା ଦିଅ)

ସୁଶୀଳ—ମଇଷ ! ଏ ଘରେ କିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି ଡାକୁଛି (ସ୍ୱଗତ) ଓହୋ ! ଏ ତ ତାର କଣ୍ଠ ପରି ଶୁଣା ଯାଉଛି । ସେ ପତି ବିଚ୍ଛେଦରେ ଦୁଃଖିନୀ ଥିଲାପରି ଜଣାଯାଉଛି । ତେବେ ଦେଖିବି କିଏ । (ପ୍ରକାଶେ) ମଇଷ ! ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ, କାହିଁକି କିଏ ଡାକୁଛି ।

ରାମ – ନା ମଇଷ, ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ ।

ମାଳତୀ— ଗୀତ

(ହେ ନବଯୁବକ - ବୃତ୍ତେ)

ନିକଟରେ ଥାଇ ନ ଆସ କମାଇଁ
ଦୂରେ ଥିଲା ପରି ହୁଏ ମନେ ।
ପ୍ରାଣେ ଥାଇ ଦେଖା ନ ଦେଲେ ନାୟିକା
କେତେ ସହିବ ଏ ନବସନେ ।
ଆହେ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ !
ଦୁଃଖିନୀ ହୃଦକୁମୁଦ-ଇନ୍ଦୁ । ୧ ।
ଭାଳି ଭାଳି ନିତି କାନ୍ଦେ ଦୁଃଖେ ଅତି
ହବା ସତ ଜଳ ଝରେ ଘୃତ,
ତବ ସୁଧାପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରୀମୁଖ ଲାବଣ୍ୟ
ନ ଦେଖିଣ ହୁଏ ମହାଶ୍ରାନ୍ତ ।
ଆହେ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ !
ତନ ନ ସହୁଛି କାନ୍ଦୁ କାନ୍ଦ । ୨ ।

ଆସ ଆସ ମୋର ହେ ପ୍ରାଣ-ଈଶ୍ବର
ଆସ ଅଭାଗିନୀ କଣ୍ଠମଣି ।
ଖୁଣ୍ଟି ନ ଖୁଣ୍ଟିଲେ ପାଇ ହରାଇଲେ
ସହିବ ତବ ସୁହାଗିନୀ ।
ଆହେ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ !
ଦେଖାଅ ତବ ଶ୍ରୀମୁଖଇନ୍ଦୁ । ୩ ।
ମୁଁ ହତଭାଗିନୀ ଜନମ ଦୁଃଖିନୀ
ତବ ପ୍ରେମେ ଅଟେ ଗୃତକନ୍ୟା ।
ଦିଅ ଦିଅ ଦେଖା ଆହେ ପ୍ରାଣସଖା
ଭାବ ନ ଥିଲା ଏବା ରଜନୀ !
ଆହେ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ !
ବାଳାର ହୃଦ କୁମୁଦବନ୍ଧୁ ! ୪ ।

ସୁଶୀଳ—ତୁ କି ସେହି ମୋର ନୟନପ୍ରତିମା ମାଳତୀ ! ହା ବିଧାତା !

ମାଳତୀ—ନାଥ, ନାଥ, ସତେ ଆଉ ଆପଣଙ୍କର ଶ୍ରୀପଦ ରାଜୀବରେ ଏ ଅଧୀନା ସ୍ଥାନ ପାଇବ ? ଆଶା ନ ଥିଲା, ଅଧୀନାକୁ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି ତ ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ
(ଯାରପାଣ୍ଡି ବୃତ୍ତେ)
ପ୍ରାଣେ ଅଛୁ ପ୍ରାଣ-ବାନ୍ଧବରେ
ମରିନାହିଁ ତୋ କଲ୍ୟାଣେ । ପଦ ।
ଯଜି ଘରେ ତୋ ଗୁଣ ଗୁଣି ନିତ
ମୋ ଚିତ୍ତ ଭରିତ ନିଏଟିରେ ସତ । ୧

ପ୍ରିୟେ ! ତୋର କଥା ଭାବି ଏ ଶରୀର କ୍ଷୀଣ ହୋଇଗଲାଣି । ତୋତେ ଦେଖିଲି ଏହି ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ।

ଗୀତ

ପ୍ରାଣ ଗଲେ ଯିବ ନ ଯିବ ତୋ ଭାବ ।
ରହିବ ଅଭାବ ଜୀଇଁ ମୋ ଜୀବ । ୨

ପ୍ରିୟେ ! ଏ ପ୍ରାଣ ଅବା ଗଲେ ଯିବ; କିନ୍ତୁ ତୁମର ଭାବନା କେବେହେଁ ମନରୁ ଯିବ ନାହିଁ । ତୁମେ ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛ କାହିଁକି ?

ଦୂତ—ଏ କି ଗୋଳମାଳ ଶୁଭୁଛି, ସେ ସ୍ତ୍ରୀଟା କାହିଁକି କାନ୍ଦିଲା, କାରଣ କଣ ? ଯାଏଁ ତେବେ ଏ ବିଷୟରେ ରାଜାଙ୍କୁ ଜଣାଏ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁଶୀଳ—ମଇଁଷ ! ସକାଳ ତ ହେଲା, ଆଉ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ଚାଲ ।

ରମା—ହଁ ଚାଲ ।

(ଉଭୟେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜା—କହ ଦୂତ, କିବା କାର୍ଯ୍ୟେ ଆସିଲୁ ତୁ ଏ ପ୍ରାତଃ ସମୟେ ?

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! କହିବାକୁ ଲାଗେ ଶଙ୍କା, ନୂତନ ମହଲେ କାଲି ରାତ୍ରେ ପାଇଥିଲୁ ମାଲ୍ୟାଣୀ ପୁତ୍ର ଓ ରମା ଗୁଡ଼ଆର । ପାଇ ସାରି ଗଲେ ସେଠୁ ସେ ଯାହାର ବାସେ, ମାତ୍ର କି ନିମନ୍ତେ ଶୁଭେ ତହିଁ ଘନ ଘନ କ୍ରନ୍ଦନର ରୋଳ ।

ରାଜା—ଡକାଇ ଆଣ ସେ ଶବର ପାଷାଣ୍ଡେ, ବୁଝିବି ସବୁ କଥା ତାହାଙ୍କର ତହିଁ ।

(ଦୂତ, ରମା ଓ ସୁଶୀଳଙ୍କୁ ଘେନି ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା—କହ ଦୁଷ୍ଟେ, କି କଟୁବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କଲ ତୁମ୍ଭେମାନେ କାଲି ଏ ସ୍ଥାନରେ ।

ରମା—ନା ମହାରାଜ ! ମୁଁ କିଛି ଜାଣେ ନା, ମଇଁଷ ଯଦି କିଛି କହିଲେ କହିଥିବେ ।

ରାଜା—(ସୁଶୀଳ ପ୍ରତି) କହ ବର୍ବର, ସେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ କଣ କହିଲୁ ଯେ ସେ କାନ୍ଦୁଛି ।

ସୁଶୀଳ—ମହାରାଜ ! ମୁଁ କିଛି କହି ନାହିଁ, କାଲି ପହର ଦେବା ସମୟରେ ନିଦ ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ରମା ମୋତେ ଗୋଟିଏ କାହାଣୀ କହିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲା, ମାତ୍ର ମୁଁ କେବଳ ମୋର ଦୁଃଖ ହାଲତକ ତା ପାଖରେ କହୁଥିଲି । ଏତିକି ସମୟରେ ସେ ମୋତେ ଡାକିଲା, ସେଥିରେ ମୋର ଦୋଷ କଣ ?

ରାଜା— ଗୀତ

(ରୁଷନା ରୁଷନା—ବୃତ୍ତେ)

ରଣ୍ଡି ପୁଅ ଖଣ୍ଡେ କେତେ଼ ଦମ୍ଭେ କହୁ କଥାରେ
ଏକ ବୃପତେ଼ ଛିଣ୍ଡାଇବୁ ତୋର ମଥାରେ । ଘୋଷା
ମାଳତରେ ଖାଇ ହଣ୍ଡା ଫେଲ ଯାଇଛୁ ତୋ ଷଣ୍ଢ।
ଆଜ ମୁଁ କରି ଅଣ୍ଡା ନ ଗାଇବୁ ପଚ୍ଛରେ । ୧

ମୂର୍ଖ ! ମାଳ ଘରେ ଗ୍ରାସ ତଡ଼ାଇ ଦମାକଟା ବେଶୀ ହୋଇଯାଇଛୁ ।

(ଗୀତ)

ଦଣ୍ଡ ଆସି ଡାକ ଚଣ୍ଡେ ବେଗେ ଶୂଳ ଦିଅ ଖଣ୍ଡେ
ଏ ମେଣ୍ଢ଼ ଟୋକା ଖଣ୍ଡେ ହୃଦେ ଦେଲ ବ୍ୟଥାରେ ।

ଦୂତ ! ବେଗେ ଘାତୁକକୁ ଡାକ ଏ ପାଷାଣ୍ଡକୁ ଶୂଳ ଦିଅ ।

ସୁଶୀଳ—ହେ ନୃପ ! କେଉଁ ନୁହେଁ ଦୋଷୀ ମୁଁ ଏଥିରେ ।

ଗୀତ

(ପ୍ରାଣରୁ ଅନ୍ତର—ବୃତ୍ତେ)

ହେ ନରେଶ ! ବୃଥା ଘାତ କର କାହିଁ ପାଇଁ ।
ଅଣୁମାତ୍ର ଦୋଷ ଏଥି କରିନାହିଁ ମୁହିଁ । ଘୋଷା ।

ମହାରାଜ ! ଦୋଷ ନ ବୁଝି ମୋ ଉପରେ ବୃଥା ଘୃଣ୍ଣୁଛନ୍ତି କାହିଁକ ?

ସୁଧୀର ମୂର୍ଖ ! ତୁ ବଡ଼ ମନ୍ଦପ୍ରକୃତର ଲୋକ, ତୋତେ ଆଉ ନିସ୍ତାର ନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳ - ଗୀତ

ମରଣ ପ୍ରଭୁ ଡର,
ନାହିଁଟି ଭଲେ ମୋହର
ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖୁଁ ତନବାର ଭଲଇଛୁ, ନଷ୍ଟେ ମୁହିଁ ।୧।

ମହାରାଜ ! ମୁଁ ମରିବାକୁ ଭୟ କରୁନାହିଁ, କାରଣ ତନଥର ମୃତ୍ୟୁମୁଖରୁ ଉଦ୍ଧରିଛୁ,ଏ ଅଲୋଡ଼ା ଜୀବନ ଗଲେ ମଙ୍ଗଳ ।

ଗୀତ

ରାଜକୁଳେ ମୋର ଜନ୍ମ
କର୍ମ ଦେଇଛୁ ଭଷଣ
ପ୍ରାଣେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ହାରିଛୁ ପ୍ରାଣର ଭାଇ ।

ମହାରାଜ ! ମୋର ରାଜକୁଳରେ ଜନ୍ମ;କନ୍ତୁ ମୋର କର୍ମଟି ଖରାପ । କଣ କହିବ, ଭାଇ ଲାଗି ମୋର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।

ସୁଧୀର—ତୁ ରାଜପୁତ୍ର ! ତେବେ ତୋ ଭାଇର କଣ ହେଲା ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ମାତା ମୋର କୁଟ କରି,
ଭ୍ରାତେ ଦେଇଥିଲେ ଶୂଳ
ଧର୍ମ ବଳରୁ ଉଦ୍ଧରି
ରାଜା ହେଲେ କାଞ୍ଚି ଯାଇଁ । ୩ ।

ମୋର ମାତା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାଙ୍କ ଶିଶୁ ନ ଦେଖି ଗୋଟିଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରି ଘାତୁକ ହସ୍ତରେ ଶୂଳ ଦେବାକୁ ପଠାଇଲା । କନ୍ତୁ ଦଇବ ବଳରୁ ତାଙ୍କୁ ହସ୍ତୀ ସୁନା-କଳସ ଦେଇ ରାଜପଦରେ ବରଣ କରିନେଲା ।

ସୁଧୀର—ତୁ ଏ ଖବର କାହାଠାରୁ ପାଇଲୁ ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ଭାଇ ଲାଗି ମୋର ପ୍ରାଣ
କରୁଥିଲା ବସର୍ଜ୍ଜନ
ଘାତୁକ ଦୟା ବହନ
ସବ ମୋତେ ଦେଲା କହି । ୮ ।

ମହାରାଜ ! ଭାଇଙ୍କର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଶୁଣି ଘାତୁକଠାରୁ କରବାଳ ନେଇ ସ୍ୱହସ୍ତେ ପ୍ରାଣ ଦେଉଥିବାରୁ ଘାତୁକ ମୋତେ ସମସ୍ତ କହିଦେଲା ।

ସୁଧୀର—କହ ତେବେ ତହୁଁ କଣ ହେଲା ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ସେ ଭ୍ରାତେ ସନ୍ଧାନ କର
ବନେ ହେଲି ବନବାସୀ
ପଥେ ହୋଇଲି ଉଦାସୀ
ତକର ରଖିଲା ନେଇ । ୫ ।

ମହାରାଜ ! ସେ ଭାଇଙ୍କ ସନ୍ଧାନରେ ବୁଲୁଛି, ପଥରେ ସାଥ ହୋଇଗଲା । କୌଣସି ଆଶାଭରସା ନ ପାଇ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଚନ୍ତା କରୁଛି; ଏପରି ସମୟରେ ଶବରଶବରୀ ଦୁଇଜଣ ମୋର ଭେଟ ହେଲେ ।

ସେମାନେ ମୋତେ ନେଇ ପୁତ୍ରପରି ଲାଳନପାଳନ କଲେ ।

ସୁଧୀର (ସ୍ୱଗତ) ଆହା, ମୁଁ ତ ମୋର ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଣର ଭାଇକୁ ହରାଇ ଦେଇ ଆସିଛି । ଏଙ୍କର ଭାଇଙ୍କୁ ଯେ ଦଶା ଘଟିଛି ମୋର ମଧ୍ୟ ସେହି ଦଶା ଘଟିଛି । ବିଧାତା କଅଣ ଗୋଟିଏ ଓଜନରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବସାଇଛି ? [ପ୍ରକାଶ୍ୟେ] ତହୁଁ କଣ ହେଲା ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ଦିନେ ଶବର ମୋ କରେ
ଦେଲା ମୃଗ ଧରିବାରେ
ଆସନ୍ତେ ମୁହିଁ ପଥରେ
ଏ କନ୍ୟା ନେଲା ବନ୍ଧାଇ ।

ଦିନେ ଶବର ମୋତେ ଶିକାର ଦେଇ ବିକ୍ରୟ କରିବାକୁ ପଠାଇଥିଲା । ମୁଁ ଶିକାର ନେଇ ଆସିବା ସମୟରେ ପଥରୁ ଏ କନ୍ୟା ମୋତେ ଧରି ନେଇଗଲା ।

ଗୀତ

ପରିଣୟ ତାର ମୋର,
ହେଲା ତା ପିତା ଘରର
ମୁଁ ଆସନ୍ତେ ଦେଶାନ୍ତର
ସେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ନହେଲା ଯାଇ ।

ମହାରାଜ ! ତାହା ପିତା ନିକଟରେ ତାର ମୋର ପରିଣୟ ହେଲା, ତହୁଁ ମୁଁ ବିଦେଶ ଆସିଲି, ସେ ମଧ୍ୟ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଥିଲା ।

ସୁଧୀର—ସେ ଏଠାକୁ ଆସିଲେ କିପରି ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ପଥେ ନଈ ପାର ହେବେ
କୈବର୍ତ୍ତେ ଲଗାଇ ହେବେ
ମୋ ନାଆ ବଳେ ହରିଲେ
ମୋତେ ଜଳ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ॥

ବାଟରେ ନଈ ପାର ହେଲାବେଳେ କୈବର୍ତ୍ତମାନେ ତା ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ମୋତେ ଜଳକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ନେଇଗଲେ, ମୋର ଭାଗ୍ୟବଳରୁ ଭାସିଆସି ଆପଣଙ୍କ ମାଳିଣୀ ପାଖରେ ଲାଗିଥିଲି । ସେ ମୋତେ ଦେଖି ସଚେତ କରାଇ ପୁତ୍ରବତ୍ ଲାଳନ-ପାଳନ କରୁଛନ୍ତି । ମହାରାଜ ! ଏତେ ଏତେ କଷ୍ଟରୁ ମୁଁ ଉଦ୍ଧରିଛି, ମରିବାକୁ ତିଳେମାତ୍ର ଭୟ ନାହିଁ ।

ସୁଧୀର—(ସ୍ୱଗତ) କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଏହାର କଥାରେ ମୋର ଆପାଦ ମସ୍ତକ କମ୍ପି ଉଠିଲା କାହିଁକି ? (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଦୂତ ! ଫେଇଦିଅ ବନ୍ଧନ ଏହାର, ବସିବାକୁ ଦିଅ ଆସନ ମୋ ପାଶେ (ସୁଶୀଳପ୍ରତି) କହ ବତ୍ସ ! ତୋର ପିତାଙ୍କ ନାମ କଣ, ତୋର ନାମ କଣ ଏ କନ୍ୟାର ନାମ ଓ ତୋର ଭାଇଙ୍କର ନାମ ପ୍ରକାଶ କର ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ବୀରସେନ ମୋର ତାତ ମାଳତୀ ଭାର୍ଯ୍ୟା ନାମ ତ
ସୁଶୀଳ ମୁଁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସୁତ ସୁଧୀର ଅଟେ ମୋ ଭାଇ ॥

ମହାରାଜ ! ମୋ ପିତାଙ୍କ ନାମ ବୀରସେନ୍ ଏ କନ୍ୟାର ନାମ ମାଳତୀ । ଏ ହତଭାଗାର ନାମ ସୁଶୀଳ । ସୁଧୀର ମୋର କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ଅଟନ୍ତି ।

ସୁଧୀର—(ସୁଶୀଳକୁ କୋଳାଗ୍ରତ କରି) ସୁଶୀଳ; ମୋର ପ୍ରାଣର ଭାଇ ସୁଶୀଳ । ମୁଁ ନ ଜାଣି ତୋଠାରେ ଏତେ ଦ୍ୱେଷ କରିଲି । ଭାଇ ତୋର ଏ ସେହି ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇର ଦୋଷ କ୍ଷମା ଦେ !

ଗୀତ

ଭାଇରେ ମୋ ଲାଗି କେତେ ସହିଲୁ କଷଣ ।
ଧନ୍ୟ ତୋର ଭ୍ରାତୃଭକ୍ତି, ଧନ୍ୟ ତୋ ଜୀବନରେ । ୧ ।
ସୌଭାଗ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ମୋ ଉଇଁଅଛି ଏତେଦିନେ ।
ଆଲିଙ୍ଗନ କରେ ବତ୍ସ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣେ । ୨ ।

ବତ୍ସ ! ଚାଲ, ଦୂତ ! ବଧୂଙ୍କୁ ମୋ ନେଇଯାଅ ଅନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟେ ।

ସୁଶୀଳ ଭାଇ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏ ଦଶା କିଏ ଦେଲା, କିପରି କଣ ହେଲା ମୋତେ କହନ୍ତୁ ।

ସୁଧୀର—ସୁଶୀଳରେ ! ପଣ୍ଡିତେ ମୋତେ କହିଲେ, ଆଜ ରାତ୍ର ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ ପିତାଙ୍କୁ ବଜ୍ରାଘାତ ହେବ, ତୁମ୍ଭେ ଏ ସମୟରେ ତତ୍ପର ହୁଅ । ଏ କଥା ଶୁଣି ଅବିଳମ୍ବେ ସଶସ୍ତ୍ରେ ପିତାଙ୍କ ଶୟନ ମନ୍ଦିରର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱ ରକ୍ଷାକରି ବୁଲୁଛି ।

ହଠାତ୍ ଜନନୀ ସର୍ବନାଶ ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ । ତହୁଁ ମୁଁ ଶତ୍ରୁ ଆଶଙ୍କାରେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରବାଳହସ୍ତେ କକ୍ଷମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତେ ଜନନୀ ମୋତେ ଦୋଷୀରେ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରାଇ ଶୂଳ ନିମିତ୍ତ ଘାତୁକ ହସ୍ତେ ପିତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ପଠାଇଲେ ।

ସୁଶୀଳ—ଭାଇ ! ଆଉ ବୃଥାକୁ ଯିବା କଣ ? ପିତାଙ୍କର ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ଦୋଷ ନାହିଁ । ପଣ୍ଡିତ ଓ ଜନନୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏ ଚକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଛି । ତେବେ ଗୁପ୍ତଭାବରେ ରାଜ୍ୟକୁ ଯାଇ ପିତାଙ୍କ ସନ୍ଦେଶ ବୁଝିବା ଦରକାର ।

ସୁଧୀର—ହଁ, ଦୂତ ଯେଉଁ କୈବର୍ତ୍ତମାନେ ଏ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ମୋତେ ଭେଟି ଦେଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଡାକ । ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପୁରସ୍କାର ନେଇଯିବେ ।

କୈବର୍ତ୍ତ—ମହାରାଜ ! ଯୁହାର, ଯୁହାର । ଆମ୍ଭର ବକସିସ୍ ମିଳିଯାଉ ।

ସୁଧୀର—ଭଣ୍ଡେ ନିହିତ ଏ ବଧୂ, କେଉଁପରି ଆଣିଥିଲ ଏ କନ୍ୟାକୁ କାହିଁ ; କଳ୍କର୍ମ ସମୁଚିତ ପ୍ରତିଫଳ ଭୋଗିବ ଏକ୍ଷଣି ।

ଗୀତ

ଆରେ ରେ ମୂଢ଼ କୈବର୍ତ୍ତେ
ଭଲ କେଉଁ କାଣ୍ଡରେ,
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ଭାଇରେ ମୋର
ଦେଲ ଏଡ଼େ ଦଣ୍ଡରେ । ଘୋଷା ।
ବିଶ୍ୱାସଘାତକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛରେ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ।
ଶ୍ମଶାନଭୂମିରେ ଆଜ ହେବ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡରେ ।୧।

ମୂର୍ଖ ! ତୁମ୍ଭେ ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ହୋଇଛ, ତୁମ୍ଭକୁ ଶୂଳରେ ବସାଇବ ।

କୈବର୍ତ୍ତେ—ମହାରାଜ ! ଆଉ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କେବେ କରିବୁ ନାହିଁ । ଆପଣ ମା ବାପ, ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ସୁଧୀର— ଗୀତ

ଛ ଛ ମାସ କାରବାସ ଭୋଗ ସାଥିରେ ନୃଶଂସ,
ଅର୍ଜିଅଛ ମହାଦୋଷ ତୁମ୍ଭେ ତ ପାଷାଣ୍ଡରେ ।୨।

ପାଷାଣ୍ଡେ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଛ ଛ ମାସ ଲେଖାଏଁ କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିବ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଣୀ—(ସ୍ୱଗତ) ସୁଧୀର ତ ମୋତେ ମାତାଠାରୁ ଅଧିକ ଭକ୍ତି ଓ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲା । ମୁଁ ପାଷାଣ୍ଡୀ ତାଠାରେ ବୃଥା ହିଂସା କରି କପଟରେ ମରାଇଦେଲି ସତ, କିନ୍ତୁ ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତ ପୂରଣ ହେଲା ନାହିଁ । ମୋର ପୁଅ ସିଂହାସନରେ ବସିବା ଦୂରେଥାଉ, ଆଖି ବୁଢ଼ୀ କରି ପାରୁଛି । ମୁଁ ସିନା ପିଶାଚୀ, କିନ୍ତୁ ସୁଶୀଳ ମୋର ପୁଅ ହେଲେ କଣ ହେଲା ସେ ପ୍ରକୃତରେ ସତ୍ ଓ ସରଳ ପ୍ରକୃତିର ବାଳକ । ତାର ଭାଇ ସୁଧୀରଠାରେ ଭାରି ଭକ୍ତି । ସେ ଭାଇର ଶିରଚ୍ଛେଦ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ରାଜ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରି କୁଆଡ଼େ ପଳାଇଗଲା । ମୁଁ ଏବେ କଣ କରିବି ? ରାଜା ତ ପୁଅ ବିଚ୍ଛେଦରେ ପାଗଳ । ତହିଁରେ ତ ଚତୁର୍ଥାବସ୍ଥା । ତେବେ ମୋର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଯାତନାଟା କିପରି କଟାଇବି ?

ଗୀତ

(କି ଦଶା ପଡ଼ିଲ ବୁଝେ)
କି ବୁଦ୍ଧି ମୁଁ କଲିରେ କି ବୁଦ୍ଧି ମୁଁ କଲି ।
ସାବତ ପୁଅ ମରାଇ କି ଯଶ ଲଭିଲିରେ । ପଦ ।
ମୋର ପୁଅପାଇଁ ରାଜ୍ୟ ନେବାକୁ ହେଲି ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଲା ମୋ କାର୍ଯ୍ୟ
(ଶେଷେ) ମୋ ପୁଅ ହାରିଲିରେ ।
ଧିକ ମୋ ଅବଳା ଜନ୍ମ ନ ଜାଣିଲି ଧର୍ମାଧର୍ମ
ଶେଷେ ହେଲା କର୍ମ ବାମ ମରମେ ମରିଲିରେ । ୧ ।

ମୁଁ ପାଷାଣ୍ଡୀ ନାରୀ ହୋଇ ଏଡ଼େ ମନ୍ଦ କର୍ମ କଲି । ରାଜା ! ତୁମ୍ଭ ମୋର ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡ଼ି କପଟ ରାକ୍ଷସବୃତ୍ତି ଆଚରଣ କଲ । ତୁ ରମଣୀର କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ତୋର ସ୍ନେହର ପୁଅକୁ ମରାଇ ଦେଲୁ । ତୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଏଡ଼େ ନିର୍ବୋଧ ହେଲୁ ।

ରାଜା—ରାକ୍ଷସି ! ଏତେବାର ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଛୁ । ତେବେ ସୁଧୀର ପ୍ରକୃତରେ ନିରପରାଧୀ ? କହ ପାଷାଣ୍ଡି ! ମୋର ପୁତ୍ରକୁ କାହିଁକି ମରାଇଲୁ ?

ରାଣୀ—ମୁଁ ମରାଇ ଦେଲି ନା ତୁମ୍ଭେ ମରାଇ ଦେଲ ? ତୁମ୍ଭେ ପିତା ହୋଇ ନାରୀର ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ପଡ଼ି ଧର୍ମକର୍ମାଦ ବିବର୍ଜିତ ହୋଇ ନ ବୁଝି ନ ଶୁଝି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ଦଣ୍ଡବିଧାନ କରିଛ ।

ରାଜା— ଗୀତ

(ଏ କୁଳ-କଳଙ୍କା—ତୁଲେଇ)

ଆରେ ଲୋ ରାକ୍ଷସି । ମୋର ବଂଶ କଲୁ ଧ୍ୱଂସ ଲୋ ।
ଆଜ ମୁଁ ସ୍ୱହସ୍ତେ ତୋତେ କରିବି ବିନାଶ ଲୋ ।
ରାଜରାଣୀ ହୋଇ ମୂଢ଼ୀ (ହେଲୁ) ଏଡ଼େ ଅଲକ୍ଷଣୀ ଲୋ ।
କେମନ୍ତେ ଆଶ୍ରା ଦେଉଛୁ, ତୋତେ ଏ ଧରଣୀ ଲୋ ॥
କହ ପାଷାଣ୍ଡୀ ! କିଏ ପ୍ରକୃତ ଦୋଷୀ ?

ରାଣୀ—ମୁଁ ଏକା ନୁହେଁ; ତୁମ୍ଭେ ଓ ପଣ୍ଡିତ ।

ରାଜା—କିପରି ?

ରାଣୀ—ପଣ୍ଡିତ ଶିକ୍ଷାରେ ମୁଁ ପଡ଼ିଲି ଓ ମୋ ଶିକ୍ଷାରେ ତୁମ୍ଭେ ପଡ଼ିଲ ।

ରାଜା— ଦୂତ ! ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ଘାତୁକେ ଆସି ତନକଣେ ଦେଇ ଆଜ ଣ୍ଟେ ।

ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ ! [ଦୂତର ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

(ପାର୍ଶ୍ୱ)

ପୁରୁଷ—ହେଇ ମାଆଲୋ ! ଆମ ଗାଁ ଖବର ତୁ ଶୁଣ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—କହନ ଲୋ କିସ ହୋଇଛି, ନଶପ ଲାଗିଛି ଧୂମ ॥

ପୁରୁଷ—ରାଣୀ କପଟେ ପୁଅ ମାରିଛି, ରଜା ଆଜ ସେ କଥାକୁ ଧରିଛି ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଗଳ୍ପକଥା ତ ସେହିକୁ ଚଳିଣି ଆଜ କଣ ରଜା ଶୁଣ ॥

ପୁରୁଷ—ଆରେ ଚୋର ଯେବେ ଧରା ପଡ଼ିବ, ତାକୁ ଶାସ୍ତି କେ ନ ଦେଇ ଛାଡ଼ିବ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ହେଲେଟି ଶାସ୍ତି କି ନ ହେବଟି ବସୁଥାନ୍ତା ଘୁମୁ ଘୁମୁ । ୧ ।

ପୁରୁଷ—ତୁ ରାଣୀଙ୍କ ତରଫ ଧରୁଛୁ ଶାଳୀ (ମୋ) ସଙ୍ଗେ ଜୁଆଲ ସୁଆଲ କରୁଛୁ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ମୁହିଁ ତୁଣ୍ଡରୁ ଥଟ୍ଟା କରୁଛୁ ବସାଇବି ଦୁମ୍‌ଦୁମ୍ ।୭।

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜା—ପଣ୍ଡିତ ! ତୁହି ମୋର ବଂଶ ଧ୍ୱଂସ କଲୁ ।

ପଣ୍ଡିତ—ଆଜ୍ଞା ନା, ମୁଁ ନୁହେଁ ।

ରାଜା—ତୁ ରାଣୀକୁ କୁମନ୍ତ୍ରଣା ଦେଇ ମୋର ପୁତ୍ରକୁ ମରାଇ ଦେଲୁ ଘାତୁକ ! ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଆଗେ ଶୂଳ ଦେବୁ, ତହିଁପରେ ରାଣୀଙ୍କୁ ଓ ଶେଷରେ ମୋତେ ଶୂଳ ଦେବୁ ।

ଘାତୁକ—କ୍ଷମା କର ମହାରାଜ ! ଅକାଳଜନେ କ ନମିତ୍ତ କଠୋର ଆଦେଶ । ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ଏହି ଗିରି ନ ମାରି ମୁଁ ସୁଧୀର କୁମରେ, ଦେଖାଇଛି ଆଣି ମୃତ୍ତି ପକ୍ଷୀର ରୁଧିର ।

ରାଜା—କାହିଁ ତେବେ ସୁଶୀଳ ମୋହର ?

ଘାତୁକ—ଯାଇଛନ୍ତି କାହିଁ ଭ୍ରାତା ଅନ୍ୱେଷଣେ ।

ରାଜା—ଘାତୁକ ! ତୁ କଣ ମୋତେ ଏଡ଼େ ପାଗଳ ବୋଲି ଜାଣ କଲୁ ? କଥାରେ ଭୁଲାଇବାକୁ ବସିଛୁ । ଛାଡ଼ ସେ ସବୁ । ଶୀଘ୍ର ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ହୁଅରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ । (ଘାତୁକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଧରିବାରୁ ପଣ୍ଡିତ ଥରହରେ ଚିତ୍କାର । ସୁଧୀର ଓ ସୁଶୀଳର ପ୍ରବେଶ)

ସୁଧୀର—କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ ଘାତୁକ ! ବ୍ରାହ୍ମଣରେ କମ୍ପା ଦେଇ ଏଡ଼େ ଦଣ୍ଡ, କାହାର ଆଦେଶେ ନର-ହତ୍ୟା କରୁରେ ପାଷଣ୍ଡ ?

ଘାତୁକ—ମୋର ପ୍ରଭୁର ଆଦେଶେ ।

ସୁଧୀର—କାହାନ୍ତି—ସେ ପ୍ରଭୁ କେଉଁଠାରେ ?

ଘାତୁକ—ଉପସ୍ଥିତ ତୁମ୍ଭ ସମ୍ମୁଖେ ମୋହର ?

ସୁଧୀର—(ଗୋଡ଼ପଡ଼ି) କିଏ ଏହି ତୋର ପ୍ରଭୁ; ମହାରାଜ ! ଆମ୍ଭ ବାକ୍ୟେ କ୍ଷମାଦିଅ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଆଜ । ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ବିନା ଅନ୍ୟ ଶାସ୍ତି ଦେଇପାର ତୁମ୍ଭେ ।

ରାଜା—ଅନ୍ୟ ଶାସ୍ତି, ପାଷାଣ୍ଡେ କିଏ ତୁମ୍ଭେ ? ମୋର ରାଜ୍ୟେ ପଶି ମୋ ଆଦେଶେ ବାଧା ! ଘାତୁକ ! କର ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ।

ସୁଧୀର—ସାବଧାନ ଘାତୁକ ! ସାବଧାନ ! ଅଧର୍ମୀ ରେ ରଜା, ବୃଦ୍ଧବୟସେ କରୁଅଛୁ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ପାପ । ଆଉ କଛି ଶାସ୍ତି କ ନ ମିଳଲା ତାଙ୍କୁ ।

ରଜା—ଘାତୁକ ! ଦଅ ତୋର ତରବାରି, ନିଜେ ନିଜେ କରିବ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧାନ । କିଏ ଦେବ ବାଧା ଦେଖିବ ଏକ୍ଷଣି ।

(ଘାତୁକ ତରବାରି ଦେବା ସମୟରେ ସୁଧୀର ତରବାରି ଛଡ଼ାଇ ନେବା)

ସୁଧୀର—ନା, ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଶୂଳ ଦେଇ ନ ପାର ।

ରଜା— ଗୀତ

(ନୂଟେ ଏ ମାନସା-ବୃତ୍ତେ)

ମେଣ୍ଢ଼ ଟୋକା ଦଣ୍ଡ
କର କେଉଁ କାଣ୍ଡରେ
ମୋର ପ୍ରତଜ୍ଞାରେ ବାଧା
ଦେଉଛ ପାଷାଣ୍ଡରେ ।୧।
ମୋର ବଂଶ ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ
କରଅଛି ବନାଶନ
ସେ ଲଗି ଆଜ ମୁଁ ଜାଣ
କାଟୁଛି ତା ମୁଣ୍ଡରେ । ୨ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ପକ୍ଷେ ମୋ ରଣୀ
ପକାଇବ ଏବେ ହାଣି
ଏ ପାଷାଣ୍ଡୀ ଅଲକ୍ଷଣୀ
ଅର୍ଜିଛ ସେ ଦଣ୍ଡରେ । ୩ ।
ସବ ଶେଷେ ମୋର ପ୍ରାଣ
କରବ ମୁଁ ବସର୍ଜନ
ଛାଡ଼ ଦଅ ମୋ କୃପାଣ
ହୁବସ୍ଥର ଖଣ୍ଡରେ । ୪ ।

ଛାଡ଼ ତରବାରି ମୂର୍ଖ । ଏ ପାଷଣ୍ଡ ପାଷାଣ୍ଡୀଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ବୀରସେନ ରଜପୁତ୍ର ଆଜ ଶ୍ମଶାନରେ ପରଣିତ ହୋଇଅଛି ?

ସୁଧୀର - ତେବେ କ ନମିତ୍ତ ଆପଣ ନଜ ପ୍ରାଣ ନାଶ କରବେ ?

ରଜା—ଏହି ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରବେଚନାରେ ଏ ପାଷଣ୍ଡୀ ତାହାର ମୋହମୟୀ ମାୟାଜାଲରେ ମୋତେ ଭୁଲାଇ ମୋଦ୍ୱାରା ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ସୁଧୀରର ବନାଶ ସାଧନ କରାଇଛି । ପୁଣି କନଷ୍ଠ ସୁଶୀଳ ବାଳକ ହେଲେ କଣ ହେବ ସେ ବ ମଧ୍ୟ ମୋର ଅବସ୍ଥାରେ ସହ୍ୟ କର ନ ପାର ଭ୍ରାତାନ୍ୱେଷଣେ ଯାଇଛି । ଆଉ କ ନମିତ୍ତ ଏ ପୋଡ଼ାପ୍ରାଣ ରଖିବ ? ମୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସୁଧୀର ଯାଇଛି, କନଷ୍ଠ ସୁଶୀଳ ଯାଇଛି, ଆଜ ମୁଁ ବ ମଧ୍ୟ ଯିବ । ମୋତେ ବାଧା ଦଅନା !

(ସୁଧୀର ଓ ସୁଶୀଳ ପଦତଳେ ପଡ଼) ପିତଃ, କ୍ଷମାକର ଅଧମ ସନ୍ତାନେ ତବ, କୃପାଶିଷ ଦେଇ ନ ମର ବଞ୍ଚିଛୁ ଆବନେ ।

(ଗୀତ)

(ଭାଇ ମୁହିଁ ମରନାହିଁ ପ୍ରାଣେ – ବୃତ୍ତେ)

କ୍ଷମାକର ଘୋର ଅପରାଧ
ଅତସୁଖେ ଭାଇ ବେନ   କାଟିଛୁ ଏବା ରଜନୀ
ନ କର ବୃଥା ଗ୍ଲାନି କେଣି ଦର ହେବେ ପ୍ରମାଦ ।୧।
କର୍ମର ଲେଖା ଆମ୍ଭର   କେ ଖଣ୍ଡିବ ସାଧ କାର
ସୁଖ ଦୁଃଖ ପରେ ହର ବାକ୍ୟକୁ ସେ ଜୋଡ଼ େ ପଦ ।

ପିତଃ ! ଆମର କଛି ଅନଷ୍ଟ ଘଟି ନାହିଁ, ଯାହା ଦୁଃଖ ସହ୍ୟ କରବାକୁ ଥିଲା ତାହା ଶେଷ ହୋଇ ଯାଇଛି । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବଜୟଗଡ଼ର ଅଧୀଶ୍ୱର । ଆପଣ ସୁଶୀଳଙ୍କୁ ସିଂହାସନ ଦେଇ ଆପଣଙ୍କ ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତୁ । (ମାତାପ୍ରତ) ଜନନୀ ! ଉତଦ୍ୟ ଶୋଚନା ନାସ୍ତି । ପୂର୍ବ କଥା ଆଉ ମନରେ ଧରନ୍ତୁ ନାହିଁ, ତାହା ଦୈବଲୀଳା ମାତ୍ର ।

(ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରତ) ପଣ୍ଡିତେ ! ସେଥିରେ କୌଣସି ଚନ୍ତା ନାହିଁ । ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଦୃଷ୍ଟର ଲେଖା ।

ରଜା—ସୁଧୀର ! ସୁଶୀଳ ! ଏହା ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିବ ବୋଲ ମୁଁ ବଶ୍ୱାସ କର ନ ଥିଲି । ଆଲ, ଆଲ ବତ୍ସ !

ବସନ୍ତ ମଲ୍ଲୀକା ଗୀତାଭିନୟ

ବସନ୍ତ-ମଲ୍ଲୀକା

ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ସିଂହ, ଗଫୁର ଖାଁ, କରିମ ଖାଁ, ଦୂତ
(ପ୍ରଜାବର୍ଗ ଓ ବାଦ୍ୟବନ୍ତ)

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ଗଫୁର ଖାଁ, ପ୍ରତାପ ସିଂହ ତାର ସ୍ୱପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ନେଇ ରାଜଗଡ଼ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଅଛି, ଯଦି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ପୁନଶ୍ଚ ମୋ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ୟୋଗ କରେ ତେବେ ମୋର ଗତି କଣ ?

ଗଫୁର—ହଜୁର ଖୋଦାବନ୍ଦ ! ଆପ୍ ଏସା ହୋନେକା ସବବ କ୍ୟା ଆପ୍‌କା ସମନେ ତୋ ଯୋ ପ୍ରତାପ ସିଂହ ଫିରକେ ଆକର ଆପକା ସାଥ୍ ଲଢ଼ାଇ କରେଗା ହାତ ସେ ବାତଶାହ କୁଟୁମ୍ବ ଓର ଉସକର ଜନଦଗୀ ବରବାଦ କରଦେଙ୍ଗେ । ହୋଗା ମାଲୁମ ଲେକିନ ଲଢ଼ାଇ କର ନେଇ କରେଗା ଆପ୍‌କେ ଫୌଜର ରହେ । ବୋଲତାବେ କା ଆଦବ ଉତନେ ସେ ବନ୍ଦା ତୟାର ହଏ । ଗଫୁର ଖାଁକୁ ଏସା ନବାବ କରକେ ନ ସମଜନା । ବନ୍ଦା ଆପକା ହୁକୁମସେ ପ୍ରତାପ ସିଂହ ଉସକା ଲଡ଼କା ଔରତ ଜନାନକା ଶିର କାଟକେ ଆପକା କଦମମେ ଚଢ଼ା ଦେନେ ଶକତ ହଏ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ଗଫୁର ଖାଁ ! ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ଓ କରିମ ଖାଁ ବାମହସ୍ତ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଆଜ ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କୁ ତଡ଼ି ଜୟଗଡ଼ ରାଜ-ସିଂହାସନାଧିକାର କରିଅଛି । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଉପକାର ପ୍ରତିକାର ମୁଁ କଦାପି କରିପାରିବି ନାହିଁ । ଆସ ଗଫୁର ଖାଁ ତୁମ୍ଭ ହସ୍ତରେ ଏ ତରବାରି ଅର୍ପଣ କରି ଆଜି ସେନାପତି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲି, ଆଉ କରିମ ଖାଁକୁ ମଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ସହକାରୀ ସେନାପତିରେ ନିଯୋଜିତ କଲି ।

(ତରବାରି ପ୍ରଦାନ, ଗଫୁର ଖାଁ ଓ କରିମ ଖାଁ ନତ ମସ୍ତକରେ ତରବାରି ଗ୍ରହଣ କରି ।)

ସକଳେ—ଜୟ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ସିଂହ କି ଜୟ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ଆଚ୍ଛା ସେନାପତେ ! ମୁଁ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିବା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ମତାମତ କଣ ?

କରିମ—ଜନ ଲୋକୋଁସେ ବାତ କ୍ୟା ଆପକୋ ସିପକୁ ରାଜା ବୋଲକେ ସ୍ୱୀକାର କରଲେଙ୍ଗେ ଜନ ଲୋକ ଯୋ ଇସକୁ ନାହିଁ ଇନ୍‌କାର କରେଙ୍ଗେ ଉନକା ଜମାନ ଲେଗା ।

ଗଫୁର—ଯାହାଁପନା ! ଯବତୋକ ଆପକା ଇନ୍‌କାରକୁ ବେଗାର କରେ ତୋ ଉନକୁ ସାର ବନାଏଙ୍ଗେ ।

କରିମ—ହଁ ହଜୁର ! ଯୋ ତୋଇ ବେଇମାନ ଆଉ ବଦମାସ ନିକାଲେଗା ଉନ ଲୋକକୁ ଯୋଡ଼ା କହିତ ଦେଖରସେ ଅଷ୍ଟାବନା ଦେଗା ।

(ଦୂତର ପ୍ରବେଶ ଓ ଅଭିବାଦନ)

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—କହ ଦୂତ ! ଯାଇଥିଲୁ ନଗ୍ର ପର୍ଯ୍ୟଟନେ, କି ସନ୍ଦେଶ ପାଇଅଛୁ ପ୍ରଜାଙ୍କର ତହିଁ ?

ଦୂତ—ମହାବାହୁ ! ତୁମ୍ଭ ମନ୍ତ୍ରୀ ବାଦ୍ୟାବନ୍ତଙ୍କ ଉତ୍ତେଜନାରେ ପ୍ରଜାମାନେ ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ପଳାଇ ଯାଉଛନ୍ତି ।

ଦୁର୍ଜୟ—ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉତ୍ତେଜନା । ସେନାପତେ, ତେବେ ମୁଁ କଣ ପ୍ରଜାଶୂନ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କଲି ।

ଗଫୁର—ଆପ ସବୁର କରିଏ । ହାମ୍ ଉସ୍‌କା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର ଦେତେ । ଆଇଏ କରିମ ଖାଁ, ମେରସାଥ ଚଲିଏ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୁର୍ଜୟ—(ସ୍ୱଗତ) ପୁଣି ଏକ ବ୍ୟାଘାତ ଉପସ୍ଥିତ, ଦେଖାଯାଉ ଯେଉଁ ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ ପ୍ରତାପ ସିଂହଙ୍କୁ ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ସିଂହାସନରୁ ଚ୍ୟୁତ କରାଇ ଦେଇଛି, ଯେଉଁ ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହର ଗଫୁର, କରିମ, ଦୁଇ ବଶମ୍ବଦ ସେନାପତି ବିଦ୍ୟମାନ, ତାର କବଳରୁ ସେ ଶୁଷ୍କଚର୍ମ, ବଗଳିତ ବୃଦ୍ଧମନ୍ତ୍ରୀ ଜଣକ ବଞ୍ଚାଇଯିବ, ଅସମ୍ଭବ ।

(ନେପଥ୍ୟକୁ ଦୃଷ୍ଟି) ହେଇ ଗଫୁର ଖାଁ ଫେରିଲା ପରା ।

(ମନ୍ତ୍ରୀ କତିପୟ ପ୍ରଜାଗଣଙ୍କୁ ବନ୍ଧନ କରି ଗଫୁର କରିମ ଖାଁ ପ୍ରବେଶ)

ଦୁର୍ଜୟ—କି ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟ ! ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟର ବିପକ୍ଷରେ କୁମନ୍ତ୍ରଣା ଦେଇ ଉତ୍ତେଜିତ କରିବା ବିଦ୍ରୋହୀର ଚିହ୍ନ, ତେବେ ତୁମ୍ଭ ଭଳି ବୟୋବୃଦ୍ଧ ଓ ବିଜ୍ଞଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଏପରି ରାଜବିଦ୍ରୋହାଚରଣର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ?

ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ—ଦୁର୍ଜୟସିଂହ ! ତୁମ୍ଭରେ ଯେଉଁ କଥା ସ୍ୱତଃ ଉଚ୍ଚାରିତ କଲୁ ସେଥିରେ ଉଦ୍ଭାବକ କର୍ତ୍ତା କିଏ ? ମୁଁ ନା ତୁ ?

ଦୁର୍ଜୟ—ମୁଁ ରାଜବିଦ୍ରୋହୀ କିପରି ?

ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ—ଯେଉଁ ଧାର୍ମିକପ୍ରବର ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ଅନ୍ନରେ ତୁମ୍ଭର ସପ୍ତ ପୁରୁଷ ଓ ପିତୃପିତାମହ ପ୍ରତିପାଳିତ, ଯେଉଁ ନ୍ୟାୟପରାୟଣ ପ୍ରଜାବତ୍ସଳ ରାଜାଙ୍କ ଅମଳରେ ଦୈନିକ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଅତିଥି ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କୁ ଅନ୍ନବସ୍ତ୍ର ଦାନ ହେଉଥିଲା, ଯେଉଁ ଉଦାରଚିତ୍ତଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ଧନୀ ଜୁଲମରେ ପ୍ରଜାମାନେ ସ୍ୱୀୟ ରାଜସ୍ୱ ଯଥାସମୟରେ ଦେବାକୁ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରୁ ନ ଥିଲେ, ତୁ ସେହି ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ପ୍ରତାପ ସିଂହଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ କରାଇ ଅରକ୍ଷ କରି ରାଜଗଡ଼ରୁ ବିତାଡ଼ିତ କରିଦେଇଛୁ । ଅନୁମାନ କର, ପ୍ରକୃତ କିଏ ବିଦ୍ରୋହୀ, କିଏ ନୃଶଂସ, କିଏ ନିମକହାରାମ ।

ଦୁର୍ଜୟ—ମନ୍ତ୍ରୀ ! ଆଉ ସେଦିନର କଥା । ବା, ସେ ଅଧିକାର ନାହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭେ ସେ ବନ୍ଦୀ । ପୁଣି ମୁଁ ରାଜେନ୍ଦ୍ରାସନରେ ତୁମ୍ଭେ କେଉଁ କବଳରେ ଓ କି ସାହସରେ ଏପରି ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରୁଛ ?

ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ—ଆଉ କାହା ବଳରେ, ଭୁଲି ନାହିଁ ସେନାପତେ । ଯାହା ବଳରେ, ଯାହା ଅନ୍ନରେ ସାମାନ୍ୟ ଶୃଗାଳ କେଶରୀ ଶିଶୁର ସିଂହାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ; ଯାହା ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ହାଡ଼ ପ୍ରତିପାଳିତ କୁକୁର ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଭୁତାରେ ବେମାନ ପ୍ରକୃତ ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ । ସେହି ଅନ୍ନ ବଳରେ ଆଜ ମନ୍ତ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାବନ୍ତର ଏ ସାହସ ।

ଦୁର୍ଜୟ—ସାବଧାନ ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ ସାବଧାନ ! ମୋତେ କଣ କରି ମନେକରିଛ, ଇଚ୍ଛା କଲେ ଇଙ୍ଗିତେ ତୁମ୍ଭପରି ସହସ୍ର, ସହସ୍ର ଲୋକଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ପଦାଘାତ କରିପାରେ ।

ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ—ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ । ତା କରିପାରୁ, ତହିଁରେ ମୋର ତିଳେମାତ୍ର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ଜୟ—ତୁମ୍ଭର ଏ ସାହସ, ତୁମ୍ଭର ଏ ଦାମ୍ଭିକପଣିଆ ଅଚିରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦେବ । ଗଫୁର ଖାଁ, ଏ ମୂର୍ଖର ପ୍ରବଞ୍ଚନାରେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନରେ ନିଶ୍ଚୟ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଘଟି ପାରିବ ! ନିଅ ଏ ପାଷାଣ୍ଡକୁ କାରାଗାରରେ ରଖ । ଆଉ ସନ୍ଧାନ କର ପ୍ରତାପ ସିଂହ ତାର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଘେନି କେଉଁଆଡ଼େ ଯାଇଛି ଧର ପଠାଇ ସେମାନଙ୍କୁ; ଗିରଫ କର ।

ଗଫୁର—ଜି; ଖୋଦାବନ୍ଦ ! (କରିମ ଖାଁ ପ୍ରତି) କରିମ ଖାଁ ! ଏ ପ୍ରଜାଲୋକୋଁକା ମିଜାଜ ଠିକ୍ କରଲେ । ହାମ୍ ଇସ୍‌କୁ ଲେକର ଯାତା ହୁଁ ।

(ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଘେନି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ପ୍ରଜାଗଣଙ୍କୁ ବେଢ଼ିଯାଇ)

କରିମ୍—କେଉଁଠିରେ ବଦମାସ ! କଣ ଶୋଉଚ ହୋ !

(ପ୍ରହାର)

ପ୍ରଜାଗଣ—ହଜୁର୍ ମା ବାପ !

ଦୁର୍ଜୟ—କରିମ ଖାଁ ! ଇନ୍ ଲୋକକୁ ଛୋଡ଼ ଦୋ । ଫିରଭି ଯବ ଏସି କାମ କରେଗେ ତବ ଦେଖ-ଲେଗା, ତୁମଲୋକ ଯାକେ ପ୍ରତାପ ସିଂହକା ଖବର ଲୋ ।

କରିମ—ହଜୁର୍ ଜାହାପନା !

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ପ୍ରତାପସିଂହ, ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଓ ବସନ୍ତ)

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା—ବାପରେ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଘର ହୁଦକର୍ମ କୋଳରେ ତୋତେ ବିଧାତା କାହିଁକି ଜନ୍ମ ଦେଇଥିଲା ! ଦୁଇଦିନ ଉପବାସ, ତହିଁରେ ପୁଣି ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ବାଧା ବାପ ! ତୋର ଏ କୋମଳ ପଦ ବ୍ୟଥା କରୁଥିବଣି !

ବସନ୍ତ—ମା ! ମୋର ତ ଟିକି କଷ୍ଟ ମୋତେ କିଛି ବାଧା ଲାଗୁ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭର ଓ ପିତାଙ୍କର ବିଷଣ୍ଣ ବଦନ ଦେଖି ମୋ ପ୍ରାଣ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ୁଛି । ମା ! ମୋତେ ଅନୁମତି ଦିଅ ମୁଁ ଏହି ଜଙ୍ଗଲରୁ କିଛି ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ଆଣିବି ।

ପ୍ରତାପ ବାପରେ ! ତୋତେ ଦେଖି ଆମ୍ଭର ସମସ୍ତ କ୍ଷୁଧା ବାଧା ହରଣ ହୋଇଯାଉଛି, ତୋତେ ଏକାକୀ କେଉଁଠାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ବସିବୁ, ତୁ ହେଲେ ମାଆଙ୍କ ନିକଟରେ ଥା ମୁଁ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରେ । କେଉଁଠି କାଳେ କିଛି ମିଳିବ !

ବସନ୍ତ—ନା ପିତା ! ଆପଣଙ୍କର ଖୋଜେ ଚାଲିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ବାଟସାରା ବସି ବସି ଆସୁଛନ୍ତି, ତାଉପରେ ପୁଣି ପଡ଼ୁଛନ୍ତି, ଆପଣ ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏହି ସନ୍ନିକଟରେ ଦେଖେ କେଉଁଠି କାଳେ କିଛି ଗ୍ରାମ ଥିବ, ଯାଇ କିଛି ମାଗି ଯାଚି ଆଣିବି । ମୋତେ ଅନୁମତି ଦିଅ ।

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା— ଗୀତ

(ଧୀରେ ବେନ ଏ ଉତ୍ତରେ—ଦୁତେଓ)

ଆହାରେ ଦରିଦ୍ର ଧନ
କେମନ୍ତେ ତୋତେ ମୁଁ ପେଷିବି ବନ
ଭଙ୍କନଧିରେ
ମନ ହୁଏ ମୋର ଛନ ଛନ । ୧ ।
ଗଲେ ତୁ ବିଦ୍ୟା-ଭବନ
ଦକ ଦକ ସଦା ହୁଏ ମୋ ମନ
ଭଙ୍କନଧିରେ ।
ପିଣ୍ଡେ ନ ଥାଏ ମୋର ଜୀବନ । ୨ ।
ଫଟା କପାଳକୁ ଜାଣ,
ଦିଅଁ ଦେବତା ହେଲେଣି ପାଷାଣ
ଭଙ୍କନଧିରେ ।
ସାହା ନାହିଁ ବନ୍ଧୁ ଜନେ ଆନ । ୩ ।
ପୋଡ଼ପାଉ ଆମ୍ଭ ପେଟ
ତୋର ଆଗେ ଲୁଟି ଯାଉ ଏ ଘଟ
ଭଙ୍କନଧିରେ !
ଆଜ ପଦବ କରନ୍ତୁ ନେଣ ।

ବାପରେ ! ଧନରେ ! କ୍ଷୁଧାରେ ଯଦି ପ୍ରାଣ ବାହାରି ଯିବ କିନ୍ତୁ ତୋତେ ଏ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲକୁ ପଠାଇ କପର ପ୍ରାଣ ଧରି ରହିବି !

ବସନ୍ତ— ଗୀତ

(ଭଲରେ କାହିଁକି ମୋର ଲାଗି—ଦୁତେଓ)

ଆଉ କାହିଁକି ନାହିଁ କର ମୋତେ ମାଆ
ଯାହାଥିବ କର୍ମେ ଭୋଗିବଃ ଦିନେ
(ତାକୁ) ଖଣ୍ଡିବା ସାଧ୍ୟ ଅଛୁଟି କାହା । ୧ ।
ବିପଦେ କାତର ହେବା ଅସୁନ୍ଦର
ପ୍ରାଣ ପଣେ ଆମ୍ଭେ ଲୋଡ଼ିବା ସାହା । ୨ ।
ନ କର ଭାବେଣି ଆସିବି ଏବେଣି
(ମୋର) ଜନନୀ ନଷ୍ଟେ ହୋଇବେ ସାହା । ୩ ।

ମା ! ଚାଲନ୍ତୁ, ଆପଣ ଏହି ପଲ୍ଲବିତ ତରୁ ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ଟିକିଏ ବସିବେ, ମୁଁ ଏହି ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଫେରି ଆସିବି !

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଯାଅ ବାପ ! ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଅ ବା ନ ପାଅ ଏହି ରାତ୍ରିକ ମଧ୍ୟରେ ଫେରି ଆସିବୁ । ଚାଲ ନାଥ ! ଏହି ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ଟିକଏ ବିଶ୍ରାମ ନେବା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(କମଳା ଓ ମାୟା ତପସ୍ୱୀ)

କମଳା (ସ୍ୱଗତ) ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ସିଂହ ! ତୁ କି ସାହସରେ ଏପତ୍ର ଲେଖିଛୁ ତୋର ମତି କଣ ଏତେ ବିଭ୍ରମ ହୋଇଯାଇଛି । ତୁ ଶୈଶବକାଳରୁ ପିତୃ, ମାତୃହୀନ ହୋଇ କାହିଁ ଅରକ୍ଷ ହୋଇ ବୁଲୁଥାନ୍ତୁ, କାହିଁ ଭିକ୍ଷା ଅନ୍ନରେ ଜୀବନଯାପନ କରୁଥାନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ମୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଯୋଗେ ଜନ ସମାଜରେ ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ପଦବାଚ୍ୟ ହେଲୁ । ମୋ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରତାପ ସିଂହଙ୍କ ଦରବାରରେ ସେନାପତି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତୋତେ କି ବିପକ୍ଷ ବୁଦ୍ଧି ଘଟିଲା, ତୁ ତୋର ଅନ୍ନଦାତା ରାଜା ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରବଞ୍ଚକରି ତାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ କରାଇଲୁ । ମୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ବିନା ଅପରାଧରେ କାରାଦଣ୍ଡ ଦେଲୁ, ପୁଣି ନାନା ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ମୋର ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଏ ପତ୍ର ଲେଖିଛୁ । ମୂର୍ଖ ! ଯେ ତୋତେ ପୁତ୍ରଠାରୁ ଅଧିକ ସ୍ନେହ କରି ତୋର ବାଲ୍ୟ ଜୀବନ ଗଢ଼ିଥିଲା ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁ ତା ନିକଟରୁ ପତ୍ନୀର ପ୍ରେମ ଭିକ୍ଷା କରୁଛୁ । ହା ପ୍ରଭୁ ! ତୋର ସୃଷ୍ଟି ନୁହେଁ, ଏତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ନ୍ୟାୟ; ଦେଖାଯାଉ କଣ ହେଉଛି ଭଗବାନ । ମୋତେ କାହିଁକି ଏ ବିପଦଗର୍ତ୍ତରେ ପକାଇ ହରବର କରୁଛନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀ କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କଲେ ମୁଁ ପାଷାଣ୍ଡ କଣ ଏ ଜଘନ୍ୟ ନର ପିଶାଚର କବଳରେ ପଡ଼ିବି ? ଦୁଇଦିନ ହେଲା ଉପବାସ, ଦ୍ୱାରଦେଖାଇ ବାହାରକୁ ଯିବାକୁ ସାହସ ହେଉ-
ନାହିଁ ପାଖରେ ମଧ୍ୟ ଭରସା ଜଣେ କେହି ନାହିଁ, କଣ କରିବି, ହା ଦଇବ ।

ଗୀତ

(ଆସ କିଏ ହୋଇବ ପାର—ଢଙ୍ଗେ)

ମୋ ବନ ସନ୍ତ ତ ନାହିଁ
ଧନବନ୍ଧୁ ଏ ଧରାରେ ହଟା କର କାହି ପାଇଁ ।
ସ୍ୱାମୀ ମୋରେ ଜୀବଧନ
ରହିଲେ କାରା ଭବନ ।
ମୁଁ ହେଉଛି ଏ କଷ୍ଟେ ଏକାକୀ ଥାଇ । ୧ ।
ବିହି ! ତୁ ଏତେ ଦାରୁଣ
କୋଳେ ନ ଦେଲୁ ସନ୍ତାନ
ଧିକ ମୋ ଅବଳା ଜନ୍ମ ସାହା କେ ନାହିଁ । ୨ ।
ସ୍ୱାମୀ ଅଛି ମୁହିଁ ଯେଣେ
ଶୂନ୍ୟ ଦିଶୁଅଛି ତେଣେ
କୃପାମୟ କୃପାମୟ କୃପାମନେ ଦିଅ ହେ ସ୍ୱାମୀ ।୩।

ଭଗବାନ; ତୁମେହିଁ ଭରସା, ନାହିଁ କେହି ଆଶ୍ରା ମୋର ଏଥି,

ନେପଥ୍ୟେ—ଧର୍ମବତୀ ମା, କିଏ ଅଛ ଏ ନିରାଶ୍ରୟକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେ ମା ।

କମଳା—(ସ୍ୱଗତ) କିଏ କେଉଁଠାରେ କାହାକୁ ଡାକୁଛି ଟିକେ ଶୁଣେ ।

ନେପଥ୍ୟେ—ମା କିଏ ଅଛ, ଏ ନିରାଶ୍ରୟକୁ କଣ ଆଶ୍ରୟ ଦେବୁ ନାହିଁ । ଏ ଗରିବର ଡାକ କଣ ତୋର କର୍ଣ୍ଣକୁ ଶୁଭୁ ନାହିଁ ।

କମଳା—କିଏ ତୁମେ; କାହାକୁ ଡାକୁଛ ?

ମାଃ ତପସ୍ୱୀ—ମୁଁ ଜଣେ ଅତିଥି, କେଉଁଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ନପାଇ ତୋ ଦ୍ୱାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଛି, ମୋତେ ଦୟାକରି ଆଶ୍ରୟ ଦେ ମା ।

କମଳା—ଆପଣ ଅତିଥି, ତେବେ ଯାଆନ୍ତୁ ଏହି ଅନତିଦୂରରେ ପାନ୍ଥଶାଳା ପଡ଼ିବ ସେହିଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବେ ।

ମାଃ ତପସ୍ୱୀ—କେଉଁ ପାନ୍ଥଶାଳାକୁ ଯିବି, ଯେ କଥା ଆଉ ନାହିଁ କି ସେ କଥା ମୁହଁରେ ଧରନା । ଯେଉଁଦିନୁ ରାଜା ପ୍ରତାପ ସିଂହ ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ ହୋଇ

ରାଜଗଡ଼ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଗଲେଣି ଯେଉଁଦିନୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ବନ୍ଦ୍ୟାବନ୍ଦ କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗକଲେଣି ସେହିଦିନୁ ଜୟଗଡ଼ରୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଦାନ, ଅତିଥି, ଅଭ୍ୟାଗତ ପାନ୍ଥଶାଳା ସବୁ ଗଲାଣି । ମୋତେ ସେ କଥା ଆଉ କହନା । ମୁଁ ବି ଅନୁକୂଳରେ ଆଜ ମଠରୁ ବାହାରିଥିଲି କେଜାଣି ମୁଠାଏ ଭିକ କେଉଁଠି ମିଳିଲା ନାହିଁ କି ଅନ୍ନଜଳ ଟିକେ ମୁହଁରେ ଦେବାକୁ ମିଳିଲା ନାହିଁ । କ୍ଷୁଧାରେ ମୋର ଜଠରାଗ୍ନି ଜଳୁଛି । ତୋ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଏ ଅତିଥି ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବ । ଯଦି ଏ ପ୍ରାଣ ରଖିବୁ ତେବେ ଦ୍ୱାର ଖୋଲ ମୁଁ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ ନିଏ । ଈଶ୍ୱର ତୋର ମଙ୍ଗଳ କରିବେ ।

କମଳା—(ସ୍ୱଗତ) କଣ କରିବି; ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହଙ୍କ ଭୟରେ ତ ଦୁଇଦିନ ହେଲା ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୁରୁ ମୋ ମନରେ ତ ବାରିଆଡ଼ୁ ପାପ ଛୁଉଁଛି । କଣ କରିବି; ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ କି ପାପ କରିଥିଲି କେଜାଣି ସହଜେ ଅପୂତ୍ରିକ । ପୁଣି ମୋର ଯୌବନ ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱାମୀ କାରାବାସ ଭୋଗ କଲେ ଆଜ ଯଦି ଅତିଥିଙ୍କୁ ନିରାଶ କରେ ତେବେ ମୋର ଭବିଷ୍ୟତ ଗତି କଣ ହେବ । ହେ ଭଗବାନ ! ମୋତେ କି ପରୀକ୍ଷାରେ ପକାଇଛନ୍ତି ।

ମା଼ଃ ତପସ୍ୱୀ—ମା ! କଣ ଆଉ ଭାବୁଛୁ । ମୁଁ ଜାଣି ପାରୁଛି, ବୋଧହୁଏ ତୁ ଏକାକିନୀ । ମୋ ପ୍ରତି ତୋ ମନରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ଆସୁଛି । ନା ମା । ସେ ତୋର ଭୁଲ ଧାରଣା, ମୁଁ ଜଣେ ସଂସାରତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ । ମୋତେ ଆଶ୍ରୟ ଦେବାଦ୍ୱାରା ତୋର ଭଗବାନ ନିଶ୍ଚୟ ମଙ୍ଗଳ କରିବେ । ମୁଁ ତୋ ସଙ୍ଗରେ ବେଶି କିଛି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ପାରୁନାହିଁ । କ୍ଷୁଧାରେ ମୋର ପେଟ ଜଳିଯାଉଛି । ଆଉ ନାହିଁ ଦୁଇଟିକୁ ଯେଉଁଟି କହୁଛୁ ଶୀଘ୍ର କହ, ତେଣିକି ମୁଁ କର୍ମ ଆଦରି ରହିବି ।

କମଳା—ନା; ଯାହା ଭାଗ୍ୟରେ ଥିବ ଘଟିଲେ ଘଟୁ, ଅତିଥିଙ୍କୁ ନିରାଶ କରିବି ନାହିଁ ।

(ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣିପାତ)

ମା଼ଃ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ମା ! ଜନ୍ମ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ହୁଅ ।

କମଳା ଆପଣ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ବସନ୍ତୁ ମୁଁ ଜଳ ଆଣେ ପାଦଧୌତ କରିଦେବି ।

ମା଼ଃ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ – ମା ! ମୁଁ ପାଦଧୌତ କରୁଛି, ମୋର କ୍ଷୁଧାରେ ପେଟ ଜଳି ଯାଉଛି ମୋର ଖାଇବା ଖବର କିଛି ଶୀଘ୍ର ବୁଝ ।

କମଳା –ମୁଁ ତ ଦୁଇଦିନ ହେଲା ରନ୍ଧା ବଢ଼ା କରିନାହିଁ କେତୋଟି ଜଳଖିଆ ଅଛି ଆଣେ, ଆପଣ ଟିକିଏ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମା଼ଃ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ହଉ ଆଣ (ସ୍ୱଗତ) ଆଜ ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହର ପରିଶ୍ରମ ସଫଳ ହୋଇଛି; କମଳା ଦେବୀର କକ୍ଷରେ ନିରାପଦରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛି । କମଳା ! ତୁ ଏଥର ଦୁର୍ଜୟଙ୍କ ହାତ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ, ନିଶ୍ଚୟ ମୋର ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ହେବ ।

କମଳା—(ଖାଦ୍ୟ ପାତ୍ର ଦେଇ) ଆସ ଯେତେ ଯାହା ଅଛି ଦୁଃଖେ ସୁଖେ କରନ୍ତୁ ଭୋଜନ ।

(ଦୁର୍ଜୟ ଉଠି କମଳାର କର ଧାରଣ କରିବା)

କମଳା—କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଯତି, ହସ୍ତ ମୋର ଧରୁଛ କିମ୍ପାଇ ।

ଦୁର୍ଜୟ—କମଳେ ! ଚିହ୍ନି ପାରୁ ନାହିଁ । (ସ୍ୱୀୟ ଛଦ୍ମବେଶ ଉନ୍ମୋଚନକରଣ) ଦେଖ, ଦେଖ ଅଛି ପରିଚୟ ମମ ।

(କମଳା ଥକା ହୋଇ ଦଣ୍ଡାୟମାନ)

ଦୁର୍ଜୟ— ଗୀତ

(ଆରେ ଘନ-ଭସନା—ବୃନ୍ଦେ)

ଯତି ମୋହନା ତୁ ଖଣ୍ଡ କରନା ।
ପ୍ରେମ-ଯତି ମୁହିଁ ବର ବରନା ।
ଦେଇ ସୁରତି ଦାନ ତୋଷ କର ଏ ପ୍ରାଣ
ଅନ୍ନ ଜଳ ପାନେ ମୋର ନାହିଁ କାମନା ।୧।
କାମ ଅନଳେ ପଡ଼ି ସବୁ ଯାଉଛି ଛାଡ଼ି
ଦେଖି ଆସିଛି ତୋ ପଥ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନା ।୨।
କାହିଁ ଅରଜ ସହ, ପ୍ରୀତି-ରସ ରସାଇ,
ଆଶା ଅଭାଗୀ ମେଣ୍ଟାଅ ଖଣ୍ଡବଦନା ।୩।

ପ୍ରେମ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ବେଶେ ଆସିଛି ତୋ ଦ୍ୱାରେ ପ୍ରେମ ଭିକ୍ଷା ମାଗିବାକୁ ସତ୍ୟ । ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହୋଇ ତୁ ମୋଠାରେ ସଦୟ ଭାବରେ ମନୋବାଞ୍ଛା କର ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଆନ ଭିକ୍ଷାରେ ମୋ ନାହିଁ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ।

କମଳା—ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ସିଂହ ! ଜଣାଯାଏ ମତି ତୋର ହୋଇଛି ବିଭ୍ରମ । କି ସାହସେ ପଶି ପରଘରେ ପର ସ୍ତ୍ରୀ ଠାରେ କରୁ ପାପ ଆଶା ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—କିଏ ପର ସଖି ! ପର ବୋଲି ତୁମ୍ଭେ ଥିବ ଭାବି କିନ୍ତୁ ତୁମ ପର ନାହିଁ ମୋ ଅନ୍ତର । ଚରଣ-ଧୂଳିନି ପରେ ବରି ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରାଣ ମୋର ତବ ପଦେ କରୁଛି ଅର୍ପଣ । ଚାଲ ବରାଙ୍ଗନେ ! ଜୟପୁର ସିଂହାସନେ ବସିବ ଆନନ୍ଦେ, ପାଟରାଣୀ ହୋଇ ।

କମଳା—ଦୁର୍ଜ୍ଜୟସିଂହ ! କି କହୁଛ ତୋତେ, କହିବାକୁ ଫିଟୁନାହିଁ ତୁଣ୍ଡ ଅବଳା, ମୁଁ ଦୁର୍ବଳାଟି ଅତି ପୁଣି ଏକାକିନୀ ଅନାଶ୍ରୀ ରମଣୀ, ତୋର ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ନାହିଁ ମୋର ସାଧ୍ୟ । ଏ କି ଅଶାନ୍ତ କଥା କହୁଛୁ ତୁ ମୂର୍ଖେ, ଶୁଣ ଥରେ ବଚନ ମୋହର !

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—କି କଥା ?

କମଳା— ଗୀତ

(ହେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଏ ଦିନା ଦିନଟେ—ଝୁମ୍ପା)

ଶୁଣ ଶଠ ! ଏ ବଡ଼ ଅନୀତ ତୋହର ।
ପର ନାରୀରେ ତୁ ବଳାତ୍କାରେ
ପ୍ରେମାଳାପ ନ କର । ୧ ।
ଧର୍ମ-ବିରୋଧୀ ହେବା ଅବଧି
ନ ଜାଣୁ ତୁ କି ପାମର । ୨ ।
ମୂର୍ଖ ଅବଳା ଅତି ଦୁର୍ବଳା
ନ ବଳାଅ ତୁ ନିକର । ୩ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟସିଂହ ! ପର ସ୍ତ୍ରୀରେ ନ ବଳାଅ ମନ । ପରନାରୀ, ପରଧନ ଯେ କରେ ଲୁଣ୍ଠନ, ସତ, ଶାନ୍ତି, ଦୟା, କ୍ଷମା ନାହିଁ ଯାହାଠାରେ, ମନୁଷ୍ୟ ବୋଲି ତାହାଙ୍କୁ ନ ଗଣନ୍ତି କେହି; ଜନମିଛୁ ନର ଏହି ବସୁଧାର ଭୋଗେନେ କରିବାକୁ କିଛି ମହତ୍ତର କାର୍ଯ୍ୟ । ଯାହା ବଳେ ଦୁର୍ଲଭ ନଶ୍ୱର ଏ ମାନବ ଜନମ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ ପାଇବାକୁ ସଦା ଲାଳାୟିତ ? ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ତୁ ସେହି ନରଦେହ ବହି ଜଘନ୍ୟ ପୈଶାଚିକ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ । ତୁ ଜାଣୁନି ପରନାରୀ ମାତୃପଦବାଚ୍ୟ । ମାତା ପାଶେ ପୁତ୍ର କେବେ ମାଗେ ପ୍ରେମାଳାପ ? ଦେଖାନାହିଁ ଶୁଣାନାହିଁ ଦୁନିଆରେ ଯାହା, ନ କର ସେ କଥା ତୁହି ଲୋଡ଼ ତୋର ଗଧା ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ବରାଙ୍ଗନେ ! ମନ୍ତ୍ରୀ ଜାୟା ତୁମ୍ଭେ; ଅସାଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନୁହେଁ ମନ୍ତ୍ରଣା ଦେବାଟା ଦେଖୁ ନାହୁଁ ! ମାରତାପେ କି ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗୁଅଛି ମୁହିଁ । ପ୍ରେମମନ୍ତ୍ର ନ ଦେଇ ମୋ କର୍ଣ୍ଣେ ଭଣ୍ଡାଭଣ୍ଡି କଥା କମା କହୁଛ ମୋ ଆଗେ ।

କମଳା—ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ! କ୍ଷମାକର ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—କି କ୍ଷମା ?

ଗୀତ

(କହରେ ଢଳଢ଼—ଝୁମ୍ପା)

ଖଣ୍ଡ-ବଚନା ତୁ ଭଣ୍ଡାଭଣ୍ଡି କଥା କହି
ମୋ ହୃଦକୁ ଦହନାରେ ।
କାମ କୋଦଣ୍ଡେ ପିଣ୍ଡ ହେଉଛି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ
ତୁ ଜାଣ ଆଉ ମୋଠାରେ ବହନାରେ । ପଦ ।
ଯତି-ମତି-ହତ ନ ହୁଅ ଅଧୀର
ପତି ମୁଁ ତୋର ମନମୋହନାରେ ।
ସୁରତି ଦାନ ଦେଇ କରତି ରଖ ସଖି
ନାହିଁ ପଦ ତୁ ଆଉ କହନାରେ । ୧ ।
କେତେ ଢଳାଇ ଦେଇ ଭଳାଇ ଦେଇ ସହି
ପଳାଇ ଜହ୍ନାଡ଼େ ତୁ ରହନାରେ ।
ବଳାଇ ବକ୍ଷେ ଆଜି ହରଷରେ ହେମାଙ୍ଗି
ଭରାଇ ମୋର ସଙ୍ଗେ ହୁଅନାରେ । ୨ ।

ବରାଙ୍ଗନେ ! ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ଭବ ଗ୍ଲାନିହଅ ଏବେ । ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ମୋ ପାଶକୁ ଆସି ରସ ରଙ୍ଗ କର ମୋର ସଙ୍ଗେ । ଜାଣିଛି ମୁଁ ନାରୀ ଜାତି ବଡ଼ ଲଜ୍ଜାଶୀଳା ଲଜ୍ଜାଭୟେ କଥା କହି ଖୋଲନ୍ତି ସେ କେବେ । ଆସ, ଆସ, ବିଳମ୍ବରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।

(ଧରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତେ)

କମଳା — ସାବଧାନ ଦୁର୍ଜୟ ପାଷଣ୍ଡ । ଭାବିଛୁକି ଅବଳା ଦୁର୍ବଳା ବଳାତ୍କାରରେ ସମ୍ଭ୍ରମ ମୋ କରିଦେବୁ ନଷ୍ଟ ନା ମୂର୍ଖ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ରମଣୀ ମୁହିଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଦୁହିତା,କ୍ଷତ୍ରିୟର ଉଷ୍ଣ ରକ୍ତ ବହେ ଏ ଶରୀରେ । ଯେଉଁ ବଂଶେ ଜାତ ଦୁର୍ଗାବତୀ, ପଦ୍ମିନୀ; ସାବିତ୍ରୀ ଅଦ୍ୟାପି ଯାହାଙ୍କ ନାମ ଅମର ଅକ୍ଷରେ ରଞ୍ଜିତ ହୋଇଛି ଏହି ନଶ୍ୱର ଭାରତେ, ଜାଣୁ ମୂଢ଼ ମୂର୍ଖ ସେହି ଅଂଶେ ଜନ୍ମ, ଭୟାତୁରା ବୋଲି ନ ଭାବ ତୁ ମୋତେ । (ଅଣ୍ଟାରୁ ଛୁରୀ କାଢ଼ି) ଦେଖ ଥରେ ଏହି ସେହି ଶାଣିତ ଛୁରିକା ସତେ ମୋ ହସ୍ତେ ପୁନଃ ଯେବେ ସ୍ପର୍ଶ କରୁ ଅଙ୍ଗକୁ ମୋହର ପ୍ରାଣ ଯାଉ, ଅବା ରହୁ ମୋର ନିଶ୍ଚୟ ତୋ ପ୍ରାଣ ଆଗେ ନେବିରେ ନୃଶଂସ (କହି ଛୁରିକା ଉତ୍ତୋଳନ କରି ଗୋଡ଼ାଇବା)

ଦୁର୍ଜୟ—ବାପ୍ପା । (ଅସ୍ତ୍ର ନ ପାଇ ପ୍ରାଣ ଭୟରେ ପଳାୟନ ।)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ବସନ୍ତ— ଗୀତ

(ଆସ ବୃନ୍ଦାବନେ ବନେ—ବୃତ୍ତେ)

ଦେଖ ସୁମଧୁର ଫଳ (ଆଜ)
ଆଣିଛି ମୁଁ ଖୋଜି ବଣୁ
ଆସ ବାବା ଆସ ମା ମା ଚନ୍ଦ୍ରାରେଜ ମନୁ ।
ସୁସ୍ୱାଦୁ ଫଳ ପାଚିଲା
ନାରଙ୍ଗୀ ଲେମ୍ବୁ ରସାଳ
ବଦରି ଦ୍ରାକ୍ଷା ଚମ୍ପାକ ତୋଳିଛି ମୁଁ ବନ୍ଧ ଧରୁ ।
ଡାକ ଡାକି କଣ୍ଠ ମୋର
ଶୁଖିଗଲା ହେ ପିଅର
କି ଦୋଷ ଦେଖି ମୋହର ଲୁଚିଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ତନୁ ।

ଆସ ମା ! ଆସ ବାବା ! କାହିଁଅଛ, କି ସୁନ୍ଦର ଫଳ ଆଣିଛି, ଦେଖିଲ, କପରି ପାଚି ଟହ ଟହ ହୋଇଛି । ନିଅ, ନିଅ, ତୁମ୍ଭର କ୍ଷୁଧା ମେଣ୍ଟାଅ । କାହିଁ, ମୁଁ କାହାକୁ ଡାକି ହେଉଛି । ପିତା ମାତାଙ୍କୁ ତ ଏହି ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ବସାଇ ଦେଇ ଯାଇଥିଲି । ତାଙ୍କର ଖୋଜେ ଆଗରୁ ଜଳ ପିବାର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା, ତେବେ ସେ ଗଲେ କୁଆଡ଼େ ମୁଁ କଣ କରିବି । ମୋର ପାଦ ଆଉ ଚଳୁ ନାହିଁ । ପିତା ! ପିତା ! ମା ! ମା ! ତୁମ୍ଭେ-ମାନେ କୁଆଡ଼େ ଗଲ । ଏ ଅଭାଗୀ ସନ୍ତାନକୁ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଗଲ ।

ଗୀତ

(ଦୟା କର ଦୀନବନ୍ଧୁ—ବୃତ୍ତେ)

କେଉଁଣେ ଛାଡ଼ିଗଲ ତାତ ମାତ
ମୋତେ ପର କରି ।
ତବ ବିନା ଭାସିଲି ମୁଁ
ଏ ଦୁଃଖ ସାଗରେ ପଡ଼ି । କୋଷ ।
ଏ ଘୋର ଅଗମ୍ୟ ବନେ
କାହିଁ ଗଲ ବେନିମାନେ
ଏକାକୀ ମୁହିଁ ବିଜନେ
ପ୍ରାଣ ଧରିବି କପରି । ୧ ।
ବିଳମ୍ବ ଦେଖି ମୋହର
ଦ୍ୱେଷ କଲେ କି ପିଅର
ମୋଠାରେ ହେଲେ ନିଷ୍ଠୁର
ଗଲ ମୁଁ ସଂସାରୁ ସରି । ୨ ।

ମୋତେ ତ ମା ବାରମ୍ବାର ମନା କରୁଥିଲେ, ମୁଁ ଚଣ୍ଡାଳ କାହିଁକି ଛାଡ଼ିକରି ଗଲି । ସେ ତ କ୍ଷୁଧାରେ ଆକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଖୋଜେ ବୋଲି ବାଟେ ପିବାକୁ ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା । ସେ କଣ ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଯାଇଥାନ୍ତେ ନା କେବେ ବିଶ୍ୱାସ ହୁଏ । ମୋତେ ଛାଡ଼ି କେଉଁଣେ ଯାଇ ନ ଥାନ୍ତେ ଆଉ କଣ ମୋର ବିଳମ୍ବ ଦେଖି ମୋର ପଥ ଅନୁସରି କୁଆଡ଼େ ଗଲେ, କିଛି ତ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ । ହେ ହରି ! ଘନ ବନ୍ୟାମୟ ବିପଦ-କାନ୍ତାରେ, ପଡ଼ି ପିତାଙ୍କ ସନ୍ଧାନ ନ ପାଏ ତ ଏହିଠାରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇ ଦେବି; ଯାଏ । ଟିକିଏ ଖୁଞ୍ଜିଆଡ଼ ଖୋଜିଆସେ ।

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଗଫୁର ଖାଁ, କରିମ, ଖାଁ, ପ୍ରତାପ ସିଂହ, ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ନବାବ ଖାଁ ଓ ସୈନ୍ୟଗଣ)

(ଗଫୁର ଓ କରିମ, ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଓ ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କୁ ବନ୍ଧନ କରି ନେବା ସମୟେ)

ଗଫୁର—ଓ ବାତ୍ ଛୋଡ଼ ଦୋ ହାମକୁ ଯେସି ମାଫିକ ଅର୍ଡ୍ଡର ମିଲ୍ଲା ଏସି ମାଫିକ କାମ କରଲେଙ୍ଗେ । ତୁମ ଲୋଗୋକା ହୁକ୍‌ମେ ଯାନ୍ ଛୁଟ୍ ଯାନେସୁ ହାମକୁ କ୍ୟା ଥୋଡ଼େ ତକଲିଫି ଲଗତା ।

ପ୍ରତାପ—ରେ ନୃଶଂସ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୁଇଦିନ ହେଲା ଉପବାସୀ କ୍ଷୁଧାରେ ଆମ୍ଭ ପେଟ ଜଳି ଯାଉଛି, ତୁ ଟିକିଏ ଗୁଡ଼ବେ ନଦୀରେ କୌଣସି ଝରଣା ବା ପୁଷ୍କରିଣୀ ନିକଟକୁ ନେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜଳ ଟିକିଏ ଦେଲେ ମୁହଁରେ ମାରିବୁ ।

କରିମ—ଗଫୁର ଭାଇ । ବୁଢ଼ା କ୍ୟା ବାତ୍ କରତା ତୁମ୍ ସମଜାଆ ।

ଗଫୁର—ହିଁ । ଭାଇ ଥୋଡ଼େ ବହୁତ ସମଜାଆ, ଲେକିନ ହାମକୁ ନୌକର ସମଯାହାଏ । ଚେଲତା ଚଲୁଓ ପର ଚଲେ ଙ୍କରନା, ପର ଚଲେ, ନଦିଓ କନାରେ ଚଲେ । ବେଆଦବ ହାମକୁ ଭୁଲ ବନାଦିଆ । ହାଁରେ ବୁଢ଼ା ପାନ ମାଗତା ଠହରେ ଥୁଆ ଅବ ତୁମସେ କେତେନା ପାନ ହଏ ଦେଖଲେ ଦେଗା ।

ପ୍ରତାପ—ଜଲରେ କେଉଁଠୁ ପାଣି ଦେଖାଇବ ?

ଗଫୁର—ଠହରେ । କରିମ ! ଇନ ଲୋକୋକୁ ଲଗାଓତ ଦୋଷ୍ଟର ଘୁଷି (ପ୍ରହାର) ।

ପ୍ରତାପ—ଅରେ ଚାଣ୍ଡାଳ ରହ ରହ ।

କରିମ—ରହ ରହ କ୍ୟା, ଅଭି ନେଗ ଆଁଖମେ ଯେତନା ପାନ ହଏ ଓ ବଦନମେ ଯେତେଯାହଏ ଓ, ଆଉର ପସୁବଲ ମେ ଯେତନା ପାନହଏ ଓ ଏ ନକଲ ଯାଏଗା ତୁମ କେତେନା ପାନ ସୁଝତା ହାଏ ।

ପ୍ରତାପ— ଗୀତ

(ଆସ ଆସ ଜନା ମୋର—ବୃନ୍ଦେ)

ଏଡ଼ିକ ପାଷାଣ୍ଡ ତୁମେ ହେଉଛ ନୃଶଂସ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ମାରି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଲଭିବ କି ଯଶ ।
ରେ ନୃଶଂସ ! ହେନେ ଏ ପାପରୁ ମୂଢ଼ ହେବ ଧ୍ୱଂସ ।

ଗଫୁର—କରିମ ! ବୁଢ଼ା ହିଲଲଗି କରତା ।

ପ୍ରତାପ— ଗୀତ

କେତେଦିନ ପାଇଁ ଭାଇ ଜନମିଛ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ।
କିଏ ବା ସଂସାରୁ କିଛି ନେଇଯିବ ନାହିଁ ।
ଭଲ ମନ୍ଦ, ଦୁଇ କଥାରୁ ରହିବ ଏକ ପଦ ।୨।

କରିମ—ହିଁ ହିଁ ଭାଇ ! ଦେଖୋ କେତନା ବଡ଼ା ହମାକ ।

ପ୍ରତାପ— ଗୀତ

ମୋକ୍ଷ ପଦ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି କରୁଥିବ କର୍ମ,
ଅନ୍ତିମ କାଳକୁ ନଭେ ଦଣ୍ଡିବ ଶମନ
ନାମ ଚନ୍ଦ୍ର,
ଯେଉଁ ଆଲ ସେଉଁ କୃଷ୍ଣ ନୋହେ ଭିନ୍ନ ।୩।

ଗଫୁର—ବୁଢ଼ା ଏସ ସବ ବକ୍ ବକ୍ ହୋଗା ତବ ଦେଖାଲେଗା ଚଲେ ଚୂପ ସେ ଧୂପଆନେସେ ବଡ଼ା ତକଲିଫ ହୋଗା ।

ପ୍ରତାପ—ଟିକିଏ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଚାଲ, ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ଜମା ଚାଲି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା—ନାଥ ! ମୋ ପୁଅ ଦୁଆଡ଼େ ଗଲା; ଆପଣଙ୍କର ବସନ୍ତ କଥା ଭଣ ମନେ ପଡୁ ନାହିଁ ।

ପ୍ରତାପ ପ୍ରିୟେ ! କହନା କହନା, ଏ ଚଣ୍ଡାଳଙ୍କ ଆଗରେ ତା କଥା କହନା, ସେ ତା କର୍ମ ଭୁଞ୍ଜୁ ।

ଅନ୍ନ—ନାଥ ! ପୁଅ ମୋର ଯେବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଖୋଜି ନ ପାଇବ କିଏ ତାକୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେବ ।

ପ୍ରତାପ—ପ୍ରିୟେ ! ଆଉ କିଏ, ସେହି ଧର୍ମ ଦେବତାଙ୍କ ସାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କିଛି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ ବସନ୍ତକୁ ଏ ପାପ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭାଗ୍ୟ କପାଳରେ ନାହିଁ ।

ଅନ୍ନ—ନାଥ ! ପୁଅକୁ ଆଉ ଦେଖିବି ନାହିଁ ହା ବିଧାତା

ପ୍ରତାପ—ଦେଖିବ, ଥୟ ଧର ।
କର୍ପୂର—ଫିକ ବୁଢ଼ୀ ଏକଟୋ ତମାସା ମନୁଷ୍ୟ ।
ପ୍ରତାପ—ପ୍ରିୟେ ! ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ କଣ ହେବ ।
ଅଳି— ଗୀତ

(ନନ୍ଦ ମନ୍ଦିରେ ନାଥ — ବୃତ୍ତେ)

ନେତ୍ରେ ନ ଦେଖି ନାଥ ମୋ ରଙ୍କନିଧି
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ମରିବି ମୁଁ ନିରବଧି ହେ
ଛାର ଜୀବନ ।
ଏ ଅଲୋଡ଼ା ଜୀବନେ କି ପ୍ରୟୋଜନ ହେ ।

ପ୍ରତାପ—ପ୍ରିୟେ ! ସେ ଆମ୍ଭର ଅଦୃଷ୍ଟର ଲେଖା । କାହାରଦୋଷ ବାରିବା ବିଧାତା ବିଡ଼ମ୍ବନାକୁ ମଣିଷର ଆୟତ୍ତ କଣ ?
ଅଳି— ଗୀତ

ଆରେ ବିଧାତା ତୁହି ଏଡ଼େ ଦାରୁଣ
ଦେଖାଇ ହସଉଛୁ ଏ କେଉଁ ଗୁଣରେ;
ମନ ଦହନ ।
ତୋର ଦାରୁଣ ଜ୍ୱାଳା କିଏ ସହିବରେ । ୨ ।

କର୍ପୂର—(ଠାଆରେ ହୋଇ) କରମ ! ବେଗର ଲଠି ସେ କୁଛ୍ ନାହିଁ ହୋଗା ।
ଅଳି— ଗୀତ

ନେତ୍ର ପୁତଳି ଥରେ ନେତ୍ର ସମ୍ମୁଖି
ଦେଖିଥାନ୍ତି ମୋର ରଜାମାଳଙ୍କ ହେ,
ପ୍ରାଣ ଧନ,
ଅନ୍ଧାର ବଣିଲଣି ଏ ଦଶ ଦିଶ ହେ । ୩ ।

ନାଥ ! ମୋର ଅନ୍ଧାର ଲଗିଛି; ଦରିଦ୍ରର ରତ୍ନ ଧନକୁ ଥରେ ନେତ୍ର ପୁରାଇ ଦେଖିଥାନ୍ତି । ପ୍ରଭୁ ମୋର କେଉଁଠି କଣ କରୁଥିବ ।

କର୍ପୂର—କରମ ! ଇନଲୋକ ଯୋ ବାତ୍ କରତେ ହୋତେ ହଏ ଉସସେ କୁଛ୍ ସମଝନେ ଆତା ।
କରମ—ହଁ, ଜେଉଁ ସମଜଲଆ ଲୋକଙ୍କ କ'ଣ ସୁଖ ସୁଖ ହୋତା ।
କର୍ପୂର—ହାମକୁ ଉଲଟାତ ସମଜଲଆ, ହାଲ ବୁଢ଼ା ତୁମ ଅଭି ବୋଲତାଥା ବେଟା ହାମସେ ସାଥମେଲ ଆୟା ହାଏ । ବୁଢ଼ୀ ଅବ କ୍ୟା ବୋଲତାଥା, ବଡଲଡ଼ୁ ଓ ବେଟା କାହା ହଏଗା ।

ପ୍ରତାପ—ପାଷାଣ୍ଡେ ! ତବେ ସେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋର ଅନ୍ତରେ ପ୍ରତାରଣା ହେଉଥିଲ ସେ କଥା ଟିକିଏ ମନରେ ଭାବୁ ନାହିଁ । କେଉଁ ସାହସ ଓ ଦାମ୍ଭିକତା ବଳରେ ଅନ୍ଧଦାତା ପ୍ରତି ଏ ଖାତ୍ର କରୁଛ ?
କରମ—ଓଃ ସରକାର ! କ୍ୟା କହୁ କହାଯାଉ ନାଇ ରସ୍ତାଓ୍ୱାଲ ଆଉର ହାତ ଆତା ନାହିଁ ଆରେ ଅବ ତୁମ ଲୋକର ରଜା ନେଇ ଶ୍ୱେରକା ମାପିକ ପକଡ଼ା ଗିଆ ହୁଆ, ହାରାମୀ କୋ ସାଥ ଲେକଯାଇ ଓ କହନାହିଁ । ବଡଲଡ଼ୁ, ବେଟାକୁ କାହିଁ ପର ଛୁପାୟା ହଏ ।
ପ୍ରତାପ—ନା, ଜାଣୁ ନାହିଁ ସେ କେଉଁଆଡ଼େ ଅଛି ।
କର୍ପୂର—କରମ ! ଇନ୍‌ଲୋକ ଏସା ଫଲେଲେ ନାହିଁ, ବେଗର ଲଠି ସେ କୋଇଚରେକା କାମ କରୁ ଇଞ୍ଜାମ ନାହିଁହୋତା ହାଏ (ପ୍ରହାର)
ପ୍ରତାପ— ଗୀତ

(ଗଜଗମନ ଯାନ — ବୃତ୍ତେ)

ଆଜ୍ ମାରନା ମାରନା ଦୁଷ୍ଟରେ ।
କଷ୍ଟ ଲଭଲୁଣିତ ଅପାର ।
ଗ୍ରହ ରଜ ବଣ, ସେନ ଦାସବୃତ,
ପଡ଼ିଲି ଅରଣ୍ୟ ଗିର ।
ତୁମ୍ଭେରେ ପାଷାଣ୍ଡ, କମ୍ପା ଦଣ୍ଡ ଦଣ୍ଡ,
ଲଭିବ କି ବାହାଦୂର ।
ଏତ ତୁଚ୍ଛ କଥାପଣ;
ନ ସହିବ ତୁମକୁ ଧରମ । ୧ ।

କର୍ପୂର—ଅବ ତ ତୁଜ ହୁଆଜାଇ । ତୁମାର ବେଟାକୁ କାହା ଛୁପାୟା ହୁଆ । ନାହିଁ ବୋଲନେସେ ତୁମ ଲେକୋକା ଖୁନ ପିଏଗା ।
ପ୍ରତାପ— ଗୀତ

ଦୟାମୟ ହରି, ଏ ଦନ ସୁଜାର
ଶୁଣୁନାହିଁ ତୁମ କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଏ ମୂଢ଼ ଯବନ ନେଉଛି ପରାଣ
ବଳାତ୍କାରେ ଏ ଭକତେ
ନାହିଁ ଆଶା କେ ମୋହର,
ଘନବନ୍ଧୁ ମୋ ଦୁର୍ଗତି ହର । ୨ ।

ହେ ଭଗବାନ ! ହେ କରୁଣାସାଗର, ହେ ଦୀନ ବାନ୍ଧବ ହେ ଆର୍ତ୍ତନାଶନ, ଏ ଯବନ କବଳରୁ ରକ୍ଷାକର ।

(ହଠାତ୍ ନବାବ ଖାଁଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ନବାବ—ଖବର ଦାରେ ! ତୁମଲୋକ କୋନ୍ହାଏ । କଇଁହାସ୍ତେ ଇନଲୋକକୁ ଏସା ତକଲିଫ ଦେତେ ହୋ ।

ଗଫୁର—ଆପକୋନ୍ ହାଏ ।

ନବାବ—ହାମସେ ପରିଚ୍ଛନ ମାଗିତେହୋ, ଥୋଡ଼ା ସବର କରିଏ ବତଲାଏଗା ଲେକିନ ବତଲାଓ କ୍ୟା ସବବସେଇନ୍ ଲୋକକୁ ଏତନା ତକଲିଫ ଦେତେହୋ ।

କରିମ—ହାମଲୋକକା ଖୁସି ଉପର, ଆପକା କ୍ୟା ହୁଏ । ଆପତ ସୌଦାଗିର ଆଦମ ଆପକା ରସ୍ତା ପକଡ଼ିଏ ।

ନବାବ—କ୍ୟା ତୁମ ଲୋକକା ଇରାଦା । ନବାବ ଖାଁକା ଆଁଖପର ଏସା ବେଆଦବ ଅତ୍ୟାଚାର ଛୋଡ଼ଦେତେହେ ଠଇରେ (ପ୍ରତାପ ପ୍ରତି) ମହାଶୟ ! କଏ ତୁମ୍ଭେମାନେ କି ଯୋଗେ ଏମାନଙ୍କ ହାତ ଧରା ହୋଇଛନ୍ତି ।

ପ୍ରତାପ—ବନ୍ଧୁ ! କି କହିବି ତବ ଆଗେ ମୋ ଦୁଃଖ କାହାଣି, କହିଲେ ବେଳକୁ ଫାଟିଯାଉଅଛି ହୃଦ ଜାଣି । ଜୟଚନ୍ଦ୍ରରାଜ ମୁହିଁ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶେ ଜାତ ନାମ ମୋ ପ୍ରତାପସିଂହ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ବହୁ କାଳ ଧରି ପୂଜି ବାସନ୍ତୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହେ ବୃଦ୍ଧ ବୟସେ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଲଭିଲି ମୁଁ ବୋଲେ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ତାକୁ ନାମ ତା ବସନ୍ତ । ଥିଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ ମୂର୍ଖଙ୍କ ଯୋଗେ ତାକୁ ହରାଇଛୁ ଆଜ ।

ଗଫୁର—ଚୁପ୍ କର ବଦମାସ ।

ନବାବ—ଖବରଦାର ! ଅଚ୍ଛା ତେବେ ଆପଣମାନେ ଏ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟକୁ ଆସିଥିଲେ କାହିଁକି ।

ପ୍ରତାପ—ବସନ୍ତକୁ ହେଲା ଯହୁଁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ବୋଇଲି ମୁଁ ସିଂହାସନେ ବସାଇବ ତାକୁ । ପ୍ରଜାବର୍ଗ ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ଶୁଣନ୍ତେ ମୋ କଥା, ମତ ଦେଲେ ସର୍ବେ ମିଳି ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନେ । ଦୁର୍ଜ୍ଜୟସିଂହ ମୋହର ଖୁଲ୍ଲ-ତାତପୁତ୍ର ସେନାପତି କାର୍ଯ୍ୟେ ଥିଲା ମୋ ପାଖରେ ବହୁଦିନୁ । ବସନ୍ତର ଯୌବରାଜ୍ୟାଭିଷେକ କଥା ଶୁଣିଲା ଯେମନ୍ତେ ସେହୁ ଦର୍ପିଷ୍ଟ ପାମର । ଆରମ୍ଭିଲା କୂଟ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ମୋର ସଙ୍ଗେ ବାରମ୍ବାର । ଶେଷେ ମୁଁ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ପୁତ୍ର ପତ୍ନୀ ଘେନି ପ୍ରାଣ ଭୟେ ପଶିଥିଲି ବିଜନ କାନନେ । ତହିଁରେ ତା ଆଶା କିଛି ହୋଇନାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ପଠାଇଲା ଏ ପାଷାଣ୍ଡେ ଆମ୍ଭର ସନ୍ଧାନେ । କ୍ଷୁଧାବାଧା ପାଇ ଆମ୍ଭେ ବିଜନେ କାନ୍ଦନ୍ତେ ବସନ୍ତ ମନା ନ ମାନି ଗଲା ଫଳ ପାଇଁ । ଧନ ମୋର ନ ଫେରନ୍ତୁ ଏ ପାଷାଣ୍ଡେ ଆସି ବଳାତ୍କାରେ ନେଉଛନ୍ତି ଗଳା ଧକ୍କା ଦେଇ । ପୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କାହିଁ ଗଲା ପୁତ୍ର ତୋର ନ କହିଲେ ଗଣ୍ଡି ମୁଣ୍ଡ କରିଦେବୁ ଚୂର ।

ନବାବ—(ଗଫୁର କରିମ ପ୍ରତି) ଆରେ ଭାୟା, ଏ ନାଦା ନୋକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେନା ମଞ୍ଜୁର ଅଛୁ ସେ ବୋଲତାହୁଁ ଇନଲୋକେକୁ ଛୋଡ଼ ଦେ, ଉନକା କୋଇ ତରେସେ କସୁର ନାହି ।

ଗଫୁର—ତୁମ ମୁସାଫିର ଆଦମ, ତୁମାରା ଇନ୍ ଲୋକୋସେ କ୍ୟା ହୁଏ । ତମ୍ଭେ ଆମ ଲୋକୋକା ସାଥ ଏସା ବେଆଦବ ହିଁଂସ୍ରଟ ମତ୍ ଲଗାନା ।

ନବାବ—ଆମକୋନ ହାଏ ଅବ୍ ତକ ପରିଚ୍ଛନ ନପାଏହୋ ! ବେ ଆଦବ ନବାବଖାଁକୋ ଏତନା ତକବ ପରିଚ୍ଛନନେକୋ ନେହି ।

କରିମ—ଚଲ, ଚଲ ତୁମାରା ଏସା କେତନା କେତନା ନବାବଖାଁକୁ ଦେଖ ଦେଖକେ ଆୟାହୁ ।

ନବାବ—ଖବରଦାରେ, ନବାବଖାଁକୁ ତୁମାରା ଏସା କାଫେର ନ ସମଜନା; ନବାବ ଖାଁ ମୁସଲମାନ ସେ ପଇଦା ହୋ କର ଇସଲାମକେ ନାମପର ଧରମ ରଖକେ ନବାବ ବନାହୁଁ । ଆପଲୋକକା ଏସା କାମ ନେଇ କର୍ତ୍ତୁ ଯବ ଆପ ଇସଲାମ ଧରମକୁ ମାନନେହୁ ଆଉର କୋଇ ମୁସଲମାନ

ସେ ଫରଦା ହୁଆ ଏ ତବ ଆଲ୍ଲା ରସୁଲ୍ କେ ନାମାପର କହତାହୁ ଇନ୍ ଲୋକକୁ ଛୋଡ୍ ଦେ !

ଗଫୁର – କବ ନାହିଁ ଛୋଡ଼େଙ୍ଗେ, ତୋମାରୁ ବାତସେ ଛୋଡ଼େଗା ନା କ୍ୟା !

ନବାବ – ଆମାର ବାତ୍ପର ଵ ନେହି ଅବ ଦେଖଲ୍ ଦେତହେ, ଦେଖୋ !

(ସିଟି ମାରିବାରୁ ସୈନିକଗଣଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ସୈନିକ – ହଜୁର ! କ୍ୟା ଏସା ଜରୁରତ !

ନବାବ—ଏ ଦୋନୋ କାଫେରକା ବହୁତ ଦିମାକ ହୋଚୁକାଢ଼, ଇନ ଲୋକକୁ ଗିରଫ କରେ ।

(ସୈନ୍ୟଗଣ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଗିରଫ କରିବା)

ଗଫୁର, କରିମ—ହଜୁର ଔର ଏସିକାମ ନେହିଁ କରେଙ୍ଗୀ, ମାଫଦିଜିଏ ଜନାବ୍ ।

ନବାବ—(କରିମ, ଗଫୁର ପ୍ରତି) ବେ ଆଦବକାବଖତ୍ ଯେସାକୁ ତେସା ହୋତ୍ କା, ଚଲୋ । ତୁମାରୁ ସଜାକୁ ଖବର କରେ (ପ୍ରତାପ ପ୍ରତି) ମହାଶୟ ! ମୋର ଗୋଟିଏ ନିବେଦନ ଯେବେ କରିବେ ଯେବେ ମୋର କେତେକ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିବି ।

ପ୍ରତାପ—କିଏ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣ ଦାତା ଆମ୍ଭ, କହିଲ ଯେ ଉପକାର ଯୁଗେ ଯୁଗେ କଣା ଆମ୍ଭେ ତୁମଙ୍କଠା ପାଶେ । ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ କିବା ତବ ମନୋଗତ ଭାବ, ସାଧିବି ମୁଁ ପ୍ରାଣ ପଣେ ପ୍ରାଣେ କହିମତେ ।

ନବାବ—ମହାଶୟ ! ମୁଁ ବିରାଟ ଦେଶରାଜଙ୍କ ସେନାପତି, ମୋନାମ ନବାବଖାଁ, ଜାତିରେ ଯବନ । ସେ ରାଜା ଅପୁତ୍ରିକ ଥିଲେ କେବଳ ମଲ୍ଲୀକା ନାମ୍ନୀ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟାଥିଲା, ତାର ବୟସ ବର୍ତ୍ତମାନ ୧୨ ବର୍ଷ । ରାଜା ଓ ରାଣୀ ଉଭୟେ ପରଲୋକ ଗମନ କରିଲା ବେଳେ ମୋତେ ସେ କନ୍ୟାଟି ସମର୍ପି ଦେଇଗଲେ । ମୁଁ ସେହିଦିନୁ କନ୍ୟାଟିକୁ ସେହି ଗଡ଼ ମଧ୍ୟରେ ଦାସଦାସୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ଲାଳନ ପାଳନ କରି ଆସୁଛି । ବିରାଟଦେଶର ଆପଣଙ୍କର ସେହି ପ୍ରତିଷ୍ଠାଙ୍କଣ ସମ୍ପତ୍ତି । କନ୍ୟାଟି ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୂପବତୀ, ଧର୍ମ-ପରାୟଣା । ମୋର କାମନା ଥିଲା କୌଣସି ଉପଯୁକ୍ତ ରାଜପୁତ୍ର ହସ୍ତରେ ସେ କନ୍ୟାଟି ପ୍ରଦାନ କରି ମୋର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି । କିନ୍ତୁ ଆଜି ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ ଘଟିଛି । ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ବସନ୍ତ ହସ୍ତରେ ସେ କନ୍ୟା-ରତ୍ନଟି ପ୍ରଦାନ କରିବି ।

ପ୍ରତାପ—ସେଥିରେ ମୋର କିଛି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ନବାବ ମୋର ପୁତ୍ର କାହିଁ । ସତେ କଣ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପାଇ ପାରିବି ।

ନବାବ—ନିଶ୍ଚୟ ପାଇ ପାରିବେ । କାଲିଠୁ ମୁଁ ମୋର ପ୍ରାଣପଣେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରି ସେହି ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟସିଂହର ଦର୍ପ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି ବସନ୍ତଙ୍କ ସହିତ ମଲ୍ଲୀକାର ଶୁଭ ପରିଣୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରାଇବି, ଏହା ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

ପ୍ରତାପ—କେତେବାଟ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଖୋଜେ ଯିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ।

ନବାବ – ଏଇ ଅନତିଦୂରରେ ।

ଗଫୁର, କରିମ – ହାମଲୋକକୁ ମାଫ ଦିଜିଏ ।

ନବାବ – ଅବ ପଲଟନ ମେ ଆୟାତେ ।

ଉଭୟେ – ଜି, ମାଲୁମ ହୁଆ ।

ନବାବ – ବେଆଦବ୍ ! ତୁମଲୋକ ଯୋନ କାମକିଆ ଏସା କୋଇ ଇସଲାମିଓଁକା କାମ ନେଇ, ପହଯାଦି ଗରୁଭିମେ ତୁମ ତୁମାରୁ ଆଜବ ଖାମିଦୋକୁ ନାଇ ପହଚାନତେ ଲେକା କି ସବସେ ତୁମ ଲୋକୋକୁ ବହୁତ ତକଲିଫ ଅଜମାନେ ହୋଏଗା । ସମଝଲୋ, ଯୋ କୋଇ କାମ, କରନେ ଓଁକୁ ଆଚ୍ଛା ଲୋକୁନ ପର ବିଶ୍ୱାସ ରଖକର ଯେସା ମାଲିକ କି କୋଇ ହରଜା ନା ହୋଏ ଓସେଇ କାମ କରନା ଦରକାର ଖବରଦାର । ଏସା ବେଆଦବ କାମ ଯେସା ଔର ମେଠ ଆଖ ପର ନା ଆଏ ।

(ବନ୍ଧନ ମୋଚନ ଉଭୟଙ୍କ ପଳାୟନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ବସନ୍ତ ମାସ୍କା ତପସ୍ୱିନୀ)

ବସନ୍ତ— କାହିଁ କେତେ ଆଉ ତ ଖୋଜିଲି ତାଙ୍କର କିଛି ସନ୍ଧାନ ପାଇଲି ନାହିଁ । ମା, ମା, ତୁମ୍ଭେ କୁଆଡ଼େ ଗଲ, ଏ ଅଭାଗା ସନ୍ତାନକୁ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ମୁହଁ ଲୁଚାଇ ଦେଲ ।

ଗୀତ

(ଦୟାକର ଘନବନ୍ଧୁ—ଢଙ୍ଗେ)

କେଉଁଠି ଲୁଚିଗଲ ତାତ ମାତ ମୋତେ ପରିହରି ।
ତବ ବିନା ଭାସିଲି ମୁଁ ଏ ଦୁଃଖ ସାଗରେ ପଡ଼ି । ପଦ ।
ଏ ଘୋର ଅଗମ୍ୟ ବନେ କାହିଁଗଲ କେଉଁ ମନେ
ଏକାକି ମୁହିଁ ଜୀବନେ ପ୍ରାଣ କି ଧରି । ୧ ।
ଜନମ ଦେଇ ମୋହର ସ୍ନେହ କଲେ କି ପିଅର
ମୋଠାରେ ହେଲ ନିଷ୍ଠୁର ଗଲି ମୁଁ ସରି । ୨ ।
କିବା ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତଗତ ହେଲ ତୁମ୍ଭେ ତାତ ମାତ
ଜାଣିବା ନ ଗଲା ମୁଁ ତ ଭରସା ହରି । ୩ ।

ମା ! ବାବା ! ତେବେ ଆପଣମାନେ କଣ ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତରେ ପତିତ ହେଲେ, ନା ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁଙ୍କ ମୁଖରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ, ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ତୁମ୍ଭ-ମାନଙ୍କୁ ହରାଇ ମୋର ଆଉ ସୁଖ ନାହିଁ । ଫିରା ଫିରା ନାହିଁ ଗଲେ ଛାଡ଼ି ଏ ଅଧମେ ।

ନେପଥ୍ୟ—ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର, ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର ।

ବସନ୍ତ—(ଚକିତରେ ଏଣେ ତେଣେ ଚାହିଁ) କିଏ, କିଏ କେଉଁଠାରେ କଣ କହିଲା,ଏ କଣ ଜଳନତାର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି । ନା, ମନୁଷ୍ୟର କଣ୍ଠ ଭଳି ତ ଶୁଭିଲା, ଦେଖିବ ଦେଖେ, ଏଠାରେ କିଛି କ୍ଷଣ ଅପେକ୍ଷା କରେ ।

ବିମଳା—(ପ୍ରବେଶି ଦୂରରୁ ଦେଖି ସ୍ୱଗତ) ଏ ତ ବସନ୍ତ ମୁଁ ଏପରି କି ସୁଯୋଗରେ ସନ୍ଧି ବାହାରି ଆସିଥିଲି, କେଜାଣି ମୋର ଅଭିଳାଷ ଅଚିରେରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ତେବେ ନିକଟକୁ ଯାଇ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପଚାରେ (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ବାପ ! ବାପ ଉଠ, ଉଠ ।

ବସନ୍ତ—କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଜନନୀ ।

ବିମଳା—ନା ବାପ ମୁଁ ତୋର ଜନନୀ ନୁହେଁ, ଜଣେକ ସାମାନ୍ୟ ପରିଚାରିକା ମାତ୍ର, ପରେ ଜାଣି ପାରିବୁ ।

ବସନ୍ତ ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ମୋର ମା ନୁହ ତେବେ କାହିଁକି ମୋତେ ଉଠାଇଲ ?

ବିମଳା— ଗୀତ

କାହା ଲାଗି ବସି କାନ୍ଦୁଛୁ,
ବଇଲେ କହ ବାପ ଧନରେ
ସରସ ବଦନ ବିରସ ଦିଶୁଛି
ସୁଖ ନାହିଁ ମନରେ ।
କେ ଅବା ଉଡାର ହୋଇ ତୋର
ଶିର କଳଙ୍କ ହରଣରେ ।
ସେବା ମନୋଦୁଃଖ ନ ହୋଇ ବିମୁଖ
ଶୁଣି ମୋର କର୍ଣ୍ଣରେ ।

ବାପା ! କହ କହ କେଉଁ କଥା ମନରେ ଭାବି ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛୁ । ଏ ତ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ, ତୁ କା ଏଠାକୁ କିପରି ବା କାହିଁକି ଆସିଲୁ ସେ ସବୁ କଥା ଖୋଲି କହ ।

ବସନ୍ତ—ତୁମେ କିଏ ମୋତେ ପରିଚୟ ଦିଅ ।

ବିମଳା—ମୁଁ ପରେ ପରିଚୟ ଦେବି । ତୋ ମନ ଫିଟାଇ ଆଗେ ମୋତେ କହିସାର ।

ବସନ୍ତ— ଗୀତ

(ଆଜ ଏ ବେଶ ସମ୍ବର—ଢଙ୍ଗେ)

କି ଦୁଃଖ କହିବି ମାଆ, କହିଲେ ଲାଗୁଛି ଯାହା ।
ଯାହା କରମ ଲେଖନ ଭୋଗୁଛି ନ ଯାଇ ସହା ।
ଅଜ୍ଞାତ ଉଦ୍ୟେ ପିଅର, ମାତାଙ୍କୁ ମୋତେ ସଙ୍ଗର
ବେନି ଆସନ୍ତେ ବନର ବସିଛି ଶୁଣନ୍ତୁ ଯାହା ।
ଆହାର ଅନୁସନ୍ଧାନେ, ମୁଁ ଗଲି ଘୋର ଅରଣ୍ୟେ
ସେ ଦେଳ ଗଲେଟି କେଣେ
(ମୋତେ) ଦିଆଇ ଏ ଦୁଃଖଦାହା ।

କି କହିବ ମାତ ! ଉତ୍ତରଗଡ଼ ଅଧିଶ୍ୱର ଅଟନ୍ତି ମୋ ତାତ । ମାତା ମୋର ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା, ମୋ ନାମ ବସନ୍ତ ।

ଶତ୍ରୁ ଭୟେ ତେଜ ଆମ୍ଭେ ରାଜ ସିଂହାସନ ପ୍ରାଣ ନେଇ ପଶିଥିଲୁ ଏ ଘୋର କାନନେ । ତା'ତ ମାତ କ୍ଷୁଧାବଶେ ନ ପାରନ୍ତେ ସହି ଫଳାନ୍ୱେଷଣେ ମୁଁ ଗଲି ତାଙ୍କୁ ବସାଇ ଏ ସ୍ଥାନେ । ଉହୋଃ, କି କହିବି ତାହା । ଫଳ ନେଇ ଫେରିଲି ବେଳକୁ ନ ପାଉଛି ଆଉ ତାଙ୍କ ଦରଶନ । କହ ମାତା ! କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଦେବୀ ନା ମାନବୀ । ଏ ଅଭାଗା ଆର୍ତ୍ତନାଦ ଶୁଣି କୃପାକରି ଆସିଲେ ଏ ସ୍ଥାନେ । ମୋର ଏ ବିପଦବେଳେ ଯେବେ ଦେଲ ଦେଖା, ଦୟାକରି ପ୍ରକାଶ ମୋ ଆଗେ ତାତ ମାତ ମୋର ଗଲେ କାହିଁ ?

କମଳା—ବତ୍ସ ! ନୁହେ ମୁହିଁ ଦେବୀ କି କିନ୍ନରୀ, ମାନବୀ ମୁଁ ଅତି ଅଭାଗିନୀ ପୁଣି ମୋ ପରି ନ ଥିବେ ଜଣେ ସଂସାରରେ କେହି ।

ବସନ୍ତ—ତୁମ୍ଭେ ମାନବୀ ! ଏ ଘୋର ବିଜନ ବନ ମହା ଭୟଙ୍କର ଶ୍ୱାପଦ ସଙ୍କୁଳ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ ଛଡ଼ା ଯହିଁ ନାହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ବାସ କହ ତେବେ କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଆସିଛନ୍ତି ଏଥି ?

କମଳା—ବାପ ! ଆଉ ଆଣିବ କିଏ, ସେହି କର୍ମ ଆଣିଛି । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସିଏ ଏ ବିପଦରେ ପକାଇଛି ମୋତେ ମଧ୍ୟ ସିଏ ଦୁଃଖ ଦେଉଛି । ତୁ ତୋର ପିତା ମାତାଙ୍କଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଯେ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରୁଛୁ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସୁଖରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ସେହି ମର୍ମନ୍ତୁଦ ବେଦନା ଉପଭୋଗ କରୁଛି । ଏ ଅସତ୍ୟ ଅପାର ସଂସାରରେ ଦୁର୍ଜନ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ଏଠାକୁ ଆସିଅଛି !

ବସନ୍ତ—ତେବେ କିଏ ତୁମ୍ଭେ ପରିଚୟ ଦେଉନା କାହିଁକି ।

କମଳା—ଜଣେ ଚିହ୍ନି ପାରୁନା ଯୁବରାଜ ! ବୋଧହୁଏ ଏ ଗରିବିଆ ବେଶ, ଏ ଦଶାବସ୍ଥା ତୁମରେ ପକାଇ ଦେଇଛି । ଆଜ୍ଞା ନଜର ବେଶ ଦେଖାଇ ଦେଉଛି ।

ବସନ୍ତ—ମା ! ମା ! ଏପରି କାହିଁକି ?

କମଳା—ବାପରେ ! ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ ମୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀକରି ମୋ ନିକଟରେ ଉଦ୍ଧତରେ ଆସି ପ୍ରେମଭିକ୍ଷା କରୁଥିଲା, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ମୋର କୌଶଳ ଦ୍ୱାରା ତା ହାତରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଚାଲି ଆସିଲି । ମୁଁ ରାଜ୍ୟରେ ଶୁଣିଥିଲି ଦୁର୍ଜୟ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଗିରଫ କରିବା ଲାଗି ଆଗରୁ ଅନୁଚର ପଠାଇ ଥିଲା, ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣା ପଡ଼ୁଛି ମହାରାଜ ଓ ରାଣୀ ନିଶ୍ଚୟ ସେହି ଦୁଷ୍ଟମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଚାଲ, ତାର ସନ୍ଧାନ କରିବା ।

ବସନ୍ତ—ମା ! ମୁଁ କଣ କରିବି, ମୋର ପଦ ତ ଆଉ ଚଳୁନାହିଁ ।

କମଳା—ନା ବାପ ! ଏପରି କାତର ହୋ ନା, ସମ୍ପଦେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ବିପଦେ କାତର ନୁହେ କ୍ଷତ୍ରିୟୋଚିତ କର୍ମ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ ହୋଇ କାତର ହେବା କିପାଇଁ ଉଚିତ ! ଚାଲ ବାପ ତାର ପ୍ରତିକାର ଚେଷ୍ଟା କରିବା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ, ରଘୁବର, ଦୂତ)

ଦୁର୍ଜୟ—ତୁମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତାପ ସିଂହ ଓ ତାର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଗିରଫ କଲ ମାତ୍ରେ ସେଠାରେ ହତ୍ୟା ନ କରି ମୋ ନିକଟ ଆଣୁଥିଲ କାହିଁ, ଏବେ ହେଲା କଣ । ନବାବ ଖାଁ ଯେବେ ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କରେ ତେବେ ମୋର ଗତି କଣ ହେବ ?

ରଘୁବର—ଜି, ମହାରାଜ ! ନବାବ ଖାଁ ଉନଲୋକକୁ ସହାଗିରିକି ହୋନେ ଶକତ ହଏ, ଲେକିନ ବସନ୍ତକୁ ନାହିଁ ପାନେକା ତବ୍ ତକ ଲଡ଼ାଇ ନାଇ ମଚ୍ଚଏଗା ।

ଦୁର୍ଜୟ—ଆଚ୍ଛା, ବସନ୍ତ କଣ ତାର ମାତାପିତାଙ୍କଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଯାଇଛି !

ରଘୁବର—ଆମଲୋକ ଯେତନା ଓକ୍ତ ରାଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କୁ ଗିରଫ କିଆ ଉତନା ଓକ୍ତକୁ ବସନ୍ତ ଖାନେକାଲିଏ ଜଙ୍ଗଲକୁ ଫଲ ଢୁଣ୍ଡନେକୋ ବାସ୍ତେ ଗୟା ଥା ହୁଆ, ସେ ଫିର କରବାସ ମାଲୁ ନାଇ

ପାସ୍ତା ରହେଗା । ଓଇସବସେ ଭସକାଉଲଙ୍କୁ ସୋ ଆସ୍ତା ରହେଗା ଔର କରଲସ୍ତା ରହେଗା ଲେକିନ ନବାବ ଖା ଉନକା ଠଉର ପତା ଠିକ୍ ନାହିଁ ।

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ତୁଆ ବଳଟେ, ସେ ଭୟଙ୍କର ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏକାକୀ ପ୍ରାଣ ପାଇବା ସହଜ କଥା ନୁହେ । ଆଉ ପ୍ରାଣରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ପଥ ଅନୁସରି କେଉଁଆଡ଼େ ଆସିବ ଏହା ସହଜ ନୁହେ । ତେଣୁ, ସେ କଥା କିଛି ନୁହେଁ ।

ଦୁର୍ଜୟ—ସେନାପତେ ! ନବାବ ଖାଁ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ବସନ୍ତର ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଯାଇଥିବ । ଏହି ସୁଯୋଗରେ ତାର ସେହି ପ୍ରତିପାଳିତା କନ୍ୟା ମଲ୍ଲୀକାକୁ ଅପହରଣ କରି ଆମ୍ଭେ ବିବାହ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା

ଗଫୁର—ଏ କ୍ୟା ପୁଛନେକି ବାତ୍ । ନବାବଖାଁ ଯେତନା ଓ୍ୟକ୍ତ ଏବାତ ଶୁନେଗା ବହୁତସା ଗୋସା ହୋଏଗା, କବୁଲ ଲେକିନ ଯେତନା ଓ୍ୟକ୍ତ ଶୁନେଗାକି ଲଡ଼କୀକା ଆପକା ସାତ୍ ଶାଦି ହୋଚୁକାହି ଉତନେ ଓ୍ୟକ୍ତ ସବୁକୁଛ ଭୂଗ ହ୍ରୌଡ଼ିକର ଦୋସ୍ତି ଗାଣ୍ଠଲେଗା ।

ଦୂତ—ସେ କଥା ସତ, କିନ୍ତୁ ବାଦଶାଠାରୁ ଆଉ କଥା କିଛି ଅଛି ।

କରିମ—କି ଖୋଦାବନ୍ଦ ! ଓ ଲଡ଼କି କା ନାମ, କସ୍ମତ ଅଁଉର ଖୁବସୁରତି ବାତ ଯୋ କୁଛ ଶୁନେହେଁ ଓ ଆପକା ଯୋଗ୍ୟ ଲାଏକ ହୁଏ । ଉନକା ନାମ ଯେସା ସୁରତ ଭି ଓସେଇ ତମେଲୀକେ ସବ ।

ଦୁର୍ଜୟ

ଗୀତ

(ଏ ପାପ ନୟନ—ତ୍ରିପୁଟ)

ଜୟ ସେନାପତେ ! ଆଜ ମୁଁ କେମନ୍ତେ
ସେ ନବ ମଲ୍ଲୀକା ପାଇବିରେ,
ଶୁଣି ତାର ନାମ ରୂପ ଗୁଣ ଚିହ୍ନ
ମୈତ୍ରୀ ଧରି (କି) ଆଉ ରହିବିରେ । ପଦ
ପ୍ରେମ ରଜ୍ଜୁରେ ମୁଁ ଗୁନ୍ଥି କରି ମାଳା,
ସେ ମଲ୍ଲୀକା କଣ୍ଠେ ଝୁଲାଇବି ଗଳା,
କିଏ ମୋତେ ଆଣି ଦେବ ସେ ତରୁଣୀ
ତା ଗୁଣକୁ ସଦା ଗାଇବିରେ । ୧ ।
ରାଜ୍ୟରେ ମୋ ଆଜ କରାଅ ଘୋଷଣ
କିଏ ବା ଏଥିରେ କରିବ ବାରଣ ।
ବାରଣ ଗମନା ନ ପାଇଲେ ପ୍ରିନା
ଜୀବନ ଆଉକି ଧରିବିରେ । ୨ ।

ଯାଅ ସେନାପତେ ! ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟେ କରାଅ ଘୋଷଣା ଯିଏ ଆଣିଦେବ କନ୍ୟାକୁ ଦେବ ମୋ ଛାମୁରେ ପାଞ୍ଚଶତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଦେବି ତାର କରେ ।

ଦୂତ—ତମେ ତ ଯିବ ଆଉ କିଏ ?

ଗଫୁର—କରିମ ଖାଁ ଗିଆ ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ମଲ୍ଲୀକା, କୁନ୍ଦଲତା, ସେବନ୍ତୀ, ପଦ୍ମା, ମାଳତୀ]

କୁନ୍ଦଲତା—ହଇଗୋ କେମିତିକି ଦୁଇଦିନ ହେଲା କାହିଁକି ମନଟା ତମର ବିରସ ଥିବାର ଦେଖା-ଯାଉଛି; କଣ, କଥା କଣ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଗରେ ମନ ଖୋଲି ନ କହିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣିବୁ କିପରି ?

ମଲ୍ଲୀକା—ନାହିଁ ସତ କିଛି ନାହିଁ ।

ସେବନ୍ତୀ—ନାହିଁ କିଛି ନାହିଁ (ମୁଖଭଙ୍ଗି) ଅଚିହ୍ନା କହିବ ନାହିଁ, କହିଲେ ଏ ଘରେ ରହିବ ନାହିଁ ।

ପଦ୍ମା—କଣ ସେବନ୍ତୀ କଣ, କହ କହ, ଆମେ ସବୁଙ୍କ ପଚାରୁ ଭଉଣୀମାନଙ୍କୁ ଥକି ଗଲୁଣି .ପଦେ କିଛି ଜବାବ ମିଳୁ ନାହିଁ ।

ସେବନ୍ତୀ—ନବାବ ସାଆନ୍ତେ କୁଆଡ଼କୁ ଯାଇଛନ୍ତି ତେମେ ଭଲ ଜାଣ ।

ମାଳତୀ—ତାଙ୍କର କେଉଁଆଡ଼େ କେବେ ମାମଲତ, କୁଆଡ଼େ ଯାଇଛନ୍ତି ବୋଲି କଣ ଠିକ ଅଛି ।

ସେବନ୍ତୀ—ତେମେ ଗୁଡ଼ାକ ଖାଲି ଖାଇକରି ଦମାଲୁ ପରି ହୋଇଛ ତମକୁ ଆନ ଲାଭ ନଷ୍ଟ କଣ କିଛି ଖବର ନାହିଁ ।

କୁନ୍ଦଲତା—ତୁ ତ ବଡ଼ ଗଣ୍ଡିଟିଏ ଅଛୁ ସବୁ ଜାଣୁ କଣ କହୁ ନାହିଁ ।

ସେବକ— ଯାଆନ୍ତେ ପର ଗୋଟିଏ ଜେମାଙ୍କ ଲାଗି ବରପାତ୍ର ଆଇଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଆଣିଲେ ବାହାଘର ହେବ । ତେବେ ଆଉ କଣ ବୁଝିଛ କି ?

କୁନ୍ଦଲତା— ସେ କଥାରେ ତ ମନ ଆନନ୍ଦ ହେବା କଥା । ଜେମାମଣି କାହିଁକି ମୁହଁ ଧାନ କସୁଆଁ ହାଣ୍ଡିପରି କରି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ସେବକ— ଆଲୋ ସ୍ତ୍ରୀଅମାନଙ୍କର ଘରବର ଠିକ୍ ହୋଇଗଲେ ଉପର ମନରେ କିଛିଏ ବିରସ ପଣିଆ ଦେଖାଇଥାଆନ୍ତି ।

ମଲ୍ଲୀକା— କଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଏଣୁ ତେଣୁ କହୁଛୁ । ସେ କଥା କିଛି ନୁହେଁ ମୁଁ କାହିଁକି ଦୁଇଦିନ ହେଲା ବସିଲା ଠେଇଁ, ଉଠିଲା ଠେଇଁ ଖାଲି ଅମଙ୍ଗଳ ସୂଚକ ଦେଖୁଛି । ସେଇଥି ପାଇଁ ମୋତେ କିଛି ଭଲ ଲାଗୁ ନାହିଁ, ମୁଁ ଆଜନ୍ମ ଦୁଃଖିନୀ ସିନା, କିନ୍ତୁ ପୁଣି କି ବିପଦରେ ଭଗବାନେ ମୋତେ ପକାଇବେ କେଜାଣି ।

କୁନ୍ଦଲତା— କଣ ଅମଙ୍ଗଳ ଲକ୍ଷଣ ଦେଖୁଛ କହିଲ—

ମଲ୍ଲୀକା— ଗୀତ

[ଶ୍ରୀରାଧା ବାଉଳି – ବୃତ୍ତେ]

ସଜନୀ ଦକ୍ଷିଣ ନୟନ କମ୍ପାଇ
ସ୍ଫୁରୁଅଛି ମୋର ଘନ ଘନ
ଅପଘନ ସଦା ଚମକି ଉଠୁଛି
ହେଉଅଛି ମନ ଛନ୍ନ ଛନ୍ନ
ପ୍ରିୟ ସଜନୀ ଗୋ ।
ଅନ୍ଧକାର ଦିଶେ ତ୍ରିଭୁବନ ।୧।
ଆଜନ୍ମ ଦୁଃଖିନୀ ମୁହିଁ ଅଭାଗିନୀ
ହୁଏଇଛି ସେଣୁ ତାତମାତ
ଆଉକି ସନ୍ତାପ ଦେବ ଗୋ ବିଧାତା
କଳନା ନ ପାଏ ମୁହିଁ ମାତ୍ର
ପ୍ରିୟ ସଜନୀ ଗୋ,
ଭବ (ଭାବ) ନ ଅଣ୍ଟୁଛି ଦବା ପ୍ରବ ।୨।

ସଖି ଗୋ ! ମୋର ଦକ୍ଷିଣ ନେତ୍ର ଦକ୍ଷିଣ ବାହୁ ବାରମ୍ବାର କମ୍ପୁଛି, ଏତ ବଡ଼ ଅମଙ୍ଗଳର କାରଣ । ବିଧାତା ମୋତେ ସଂସାରରେ ଜନ୍ମ ଦେଇ ବାଲ୍ୟ-କାଳରୁ ପିତାମାତାଙ୍କ ସ୍ନେହରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଛନ୍ତି । ଆଉ ଅଭାଗିନୀଠାରେ କି ଦାଉ ସାଧିବାକୁ ତା ମନରେ ଅଛି ।

ସଖିଗଣ— ଗୀତ

(ବୈକୁଣ୍ଠ ବିକାଶ – ବୃତ୍ତେ)

ଆଗୋ ଜେମାମଣି ନ କର ଭାବେଣି
ସୁମରି ପୂର୍ବର କଥା ଗୋ ।
ବିଧାତା ବିପକ୍ଷ ହେଲାବେଳେ ସତ
ଘଟିଥାଏ ନାନା ବ୍ୟଥା ଗୋ ।
ଆଉ ଭାବିଲେ କି ହେବ ।
କର୍ମଲେଖା କେ ଆନ କରିବ ଗୋ ।୧।

କୁନ୍ଦଲତା— ଜେମାମଣି ! ଆଉ ପରୁ କଥାପ୍ରକାର କାହିଁକି ମନରେ ଭାବି ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି; ଯାହା କର୍ମରେ ଥିଲା ତା ତ ହୋଇସାରିଛି । ବିଧାତାର ବଳକୁ ମନୁଷ୍ୟର ଆୟତ୍ତ କଣ ।

ମଲ୍ଲୀକା— ସଖି ! ଗଲା କଥାକୁ ମୁଁ ଭାବୁ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ମନ କାହିଁକି ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି । ଆଉ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ ଦେଖି ପାରୁଛି । ସେଥିରୁ ଅନୁମାନ କରୁଛି ସଖି ! ଆଉ କଣ୍ଟକ ନାହିଁ କି ?

ସଖିଗଣ— ଗୀତ

ଆଗୋ ପ୍ରାଣମିତ ଏ କି ଅସମ୍ଭବ
କଥା କହୁଅଛ ତୁଣ୍ଡେ ଗୋ ।
ତୋର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ନୋହୁଁଟିରେ ଯୋଖା
କରୁ ଅଛୁ ଆମ୍ଭ ମୁଣ୍ଡେ ଗୋ ।
ସଖି ତୁ ଆମ୍ଭର ପ୍ରାଣ ।
ତୋର ସୁଖେ ଆମ୍ଭେ ସୁଖୀଜନ ଗୋ ।୨।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ— ଜେମାମଣି ! ତେବେ ବାଉଳା ହେଲାପରି କଣ ଆଉ ସାଉ ଗୁଡ଼ାଏ କହୁଛ, ତମ କଥା ଶୁଣି ଆମେ ତ କାଠ ପାଷାଣ ହୋଇ ଗଲୁଣି ।

ମଲ୍ଲୀକା— ସଖି ! ମୋ ମନଟା କାହିଁକି ସେହିପରି ଗୋଳେଇ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଛି । ତୁମ୍ଭେମାନେ କାହିଁକି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ ।

ସଖିଗଣ— ଗୀତ

ଆରେ ସାବଧାନ ଚୋର ଲଗି ଧ୍ୟାନ
କରିଛୁ ଦର୍ପ ଦେବତା ଗୋ ।
ଚୋର ଯେବେ ଭଗ୍ନ ଲୁଟିଯିବ ଜାଣ
ପଦେ ନ ବଞ୍ଚିବ କଣା ଗୋ
ଆଖି ରହିବ ଆମ୍ଭର
ଦନ୍ତ ଦରବେ ଦୁର୍ଗତି ଚୋର ଗୋ ।୩।

କୁନ୍ଦଲତା— ହେମାମଣି ! ତମ ଆଗ ଗୋଡ଼ରେ କଣା ବାଜିବ ନାହିଁ ! କାହିଁକି ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ ! ଆମେ ଏତେ ଦର୍ପ ଦେବତା ପୂଜୁଛୁ, ସେ କଣ କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼େଇ ଯିବ ।

ମଲ୍ଲିକା— ସଖିଏ ଚାଲ ଟିକିଏ ବଗିଚା ଘାଟ ଆଡ଼କୁ ଯିବା ।

ଦେବଶ୍ରୀ— ଚାଲ୍‌ନା, ହେମାଦେଈ ! ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ମଣ୍ଡଳ ବଟ ଗୋସାଇଁଙ୍କର ଭାରି ପ୍ରତାପ; ସେଇଠି ବଟୋପଇସାରେ ଗଜେଇ ଆଉ ଗାଈଏ ଭୋଗ ହେଲେ ସବୁ ଭଗ୍ନ ଛୁଟିଯିବ ।

ଚମ୍ପା— ଚୋର ଗାଲି ଖାଇବା କଥା ।

ମଲ୍ଲିକା— ହଉ ଚାଲ । [ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶଙ୍କର ନାଏକ ଓ ମକର ସେନା)

ଶଙ୍କର— ମଇ ହୋ, ମକର ସେନା, କଣ କାହା ସଙ୍ଗରେ ବକର ବକର ହେଉଥିଲ କି ?

ମକର— ଆହେ ଶଙ୍କର ନାଏକ ! ଏ ଚକର ହେଲେଣ୍ଡା କଥାକୁ ମୋର ଆଉ ବଳ ନାହିଁ ।

ଶଙ୍କର— କଣ କଣ କଥା କହ !

ମକର- ଆହେ ଦେଖୁଛୁଟି ଗୋଟାଏ ଘର ଉଜୁଡ଼ି ଆଉ ପୁଣି ଗୋଟାଏ ଠକର ଠକର ଭଲିଗଲାଣି, ଆଉ କାହା ମୁଣ୍ଡରେ ପୁଣି ହାତ ବୋଳା ହେବ । ଏମିତ ଘରପୋଡ଼ିଆ ଲୋକ ପୁଣି ଦୁନିଆରେ ଅଛନ୍ତି ।

ଶଙ୍କର— ଆରେ ଉଜୁଡ଼ି କିଏ ହେଲା ।

ମକର— ଆହେ ରାଜା ଘର ତ ଉଜୁଡ଼ିଲା, ମନ୍ତ୍ରୀ ଘର ତ ଉଜୁଡ଼ିଲା, ମଣିଷ ଖୁଆଚୋଞ୍ଚୁ ସେନ ଚଳିବା ମହାନ ବିପଦରେ ପଡ଼ିଲାଣି ।

ଶଙ୍କର— କିଏ ।

ମକର— ଆରେ ସେଇ, ଆଉ କିଏ, ବୁଝି ନାହଁ ଆଉ ଏମନ୍ତ ପୁରୁଷ ସିଂହ କିଏ ଅଛି ।

ଶଙ୍କର— କିଏ ରାଜାଙ୍କ କଥା କି ?

ମକର— ଅବଧାନେ, ରଜା କାହାକୁ କହୁଛ ହୋ । ରଜା କଣ ସବୁ ଘର ଘର ପଶି ଲୁଙ୍ଗୁରାମି ବୁଦ୍ଧି କରନ୍ତି । ଏ ତ ଗୋଟାଏ ଅଇଁଠା ଚଟା କୁକୁର । କାହାକୁ ଏବେ କଣ କହିବା ! ଦେଖୁଛ ରଜା ବଉଁଶକୁ ମୂଳପୋଛ କଲା, ପୁଣି ମନ୍ତ୍ରୀଟାକୁ କଏଦ ରଖିଲା । ଆଉ ସେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଘରଣୀଟାକୁ ଛାଡ଼ ସେ କଥା ।

ଶଙ୍କର— କଣ କଣ, କଥା କଣ ।

ମକର— ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଟା ଭାରି ସୁନ୍ଦରୀ ଆଉ ଭଦ୍ର ଲୋକର ଝିଅ । ତାର ଘରେ ଏ କୁକୁର ପାଇଁ କଣ କଲା କେଜାଣି, ସେ ମାଇକିନିଆ ଖଣ୍ଡେ ଛଠି ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଲେଖି ଦେଇ କୁଆଡ଼େ ମଲା ଗଲା, ତାର ପତା ମିଳୁ ନାହିଁ । ଆଜି ଏକ ଢେଣ୍ଡୁରା ଦିଆ ହେଉଛି । କୋଉଠି ଗୋଟାଏ ରାଜକନ୍ୟା ଅଛି ତାକୁ ଯିଏ ହରଣ କରି ଆଣି ଦେବ ସେ ପାଞ୍ଚଶ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ପାଇବ ।

ଶଙ୍କର— ଆଜ୍ଞା କିଏ ଭଲ ପାଉଛି !

ମକର— ଆହେ ଯିଏ ମାଡ଼ କହୁଣୀକୁ ମିଠେଇ ରସଗୋଲା ମନେ କରିଥିବ ସେଇ ଯିବ । ମୁଁ ଯାଉଛି ଅବଧାନେ । ମୋର ଟିକିଏ କାମ ଅଛି ।

ଶଙ୍କର— ଆଚ୍ଛା ଯାଅ (ସ୍ୱଗତ) କଣ ଏଟା କହୁଛି । ସରକା ମିଳୁ, ପାଞ୍ଚଶହ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା; ଏକ ଦୁଇ ନୁହଁ ୧୦୦ ପୁଣି ଶହ ଶହ କରି ପାଞ୍ଚ ଶତ । ଏ ସୁଯୋଗ ଛାଡ଼ିବାର ନୁହେଁ । ଯିବା ତ ହିଁ ଉଚିତ, ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଦେଖାଯିବ । ଓହୋ ପାଞ୍ଚଶ ଏକା ହେଲବେ, ବଡ଼ଲୋକ । ଯିବା ଯିବା ହେଲା କରିବା ଆଉ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଖାଲରେ, ଶଙ୍କର ନାୟକ, ଦୂତ, ଦୁର୍ଜୟସିଂହ)

ଟିକେ ଶୁଣିଯା କଳକାଳ ଗୀତକରେ ।
ଟାଙ୍କ ବସିଛୁ କାଳ ତୋର ଚୋଟିକରେ ।
ଚେଣା ହେଲଣିଟି ନଣା ଯୋଷା ଦୁର୍ବିକରେ
ହିଂସାକର ଖ୍ୟା ହେଲେ ବାପ ଭାଇକରେ ॥
ସାର ବନ୍ଧୁ ମଣ୍ଡଳୀ   ତର୍କ୍ତି କଲେଣି ହେଳା
ଶଳା ଶାଳୀରେ ଭାବ ପ୍ରୀତିକରେ । ୧ ।
ପାପ ପଙ୍କେ ବୁଡ଼ାଇଲେ ସାଗ୍ର କୀର୍ତ୍ତିକ ରେ
ଧୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତି   ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ବାଢ଼
ଯୋଡ଼ଲ ବାଳବୃଦ୍ଧ ମତକରେ । ୨ ।

(ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଦୂତ—ଅବଧାନେ ସ୍ବାମୀ !

ଶଙ୍କର—ମନ କାମନା ସିଦ୍ଧି ହେଉ, ନବଗ୍ରହ ଏକାଦଶ ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ।

ଦୂତ—ଅବଧାନେ ! ଜ୍ୟୋତିଷେ ଆସିଲେ କଣ କଥା କଣ ?

ଶଙ୍କର—ଆରେ ସେହି ଧେଣ୍ଡୁର ଘଟଣା ଶୁଣି ସ୍ୱୟଂ ଆସିଲୁ, କଣ କେହି ଲୋକ ସଫଳ ହୋଇ ଗଲେଣି ।

ଦୂତ—ନାହିଁ, କେହି ଠିକ୍ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଆପଣ କଣ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବେ ?

ଶଙ୍କର—ହଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା, ତୁ ଯା, ସାଆନ୍ତଙ୍କୁ ଆମ କଥା କଣା ।

ଦୂତ—ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଜାକ ଦେଉଛି । ଆପଣ ଏଠାରେ ଆସନ୍ତୁ । [ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ଶଙ୍କର—(ସ୍ୱଗତ) ଓହୋ ! ପାଞ୍ଚଶ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଏକାବେଳକେ କୁବେର ହୋଇଯିବା ।

ଦୁର୍ଜୟ—(ପ୍ରଣାମ କରଣ) ଜ୍ୟୋତିଷେ ଜ୍ୟୋତିଷେ ଆସିଲ ।

ଜ୍ୟୋତିଷେ—ଆଜ୍ଞା ସେହି ଧେଣ୍ଡୁର ଘଟଣା ଶୁଣି ତ ଧାଇଁ ଆସିଲୁ ।

ଦୁର୍ଜୟ—ଆପଣ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବେ ?

ଶଙ୍କର—କଣ ସମୁଦାୟ କଥାଟା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ, ଆମ୍ଭେ ଗଣନା ସ୍ଥିର କରିବା ।

ଦୁର୍ଜୟ—ସିଂହାପୁର ରାଜା ବସନ୍ତ କେଶରୀଙ୍କ କନ୍ୟା ନାମ ମଲ୍ଲୀକା । ରାଜା ରାଣୀ ଉଭୟେ ମରିଯିବାରୁ କନ୍ୟାଟି ଜଣେ ନବାବ ଖାଁ ନାମକ ସେନାପତି ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରତିପାଳିତା ହେଉଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୂର୍ଣ୍ଣଚାନ୍ଦ ପ୍ରତାପ ସିଂହଙ୍କ ପୁତ୍ର ବସନ୍ତ ସହିତ ସେ କନ୍ୟାଟିର ଶୁଭପରିଣୟ ହେବାର ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇଅଛି । ମାତ୍ର ବସନ୍ତ ତାର ପିତାମାତାଙ୍କଠାରୁ ବହିଷ୍କୃତ ହୋଇ ଯାଇ ଥିବାରୁ ନବାବ ଖାଁ ପ୍ରତାପ ସିଂହ ଓ ରାଣୀ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କୁ ସିଂହାପୁର ରାଜଗଡ଼ରେ ରଖି ବସନ୍ତ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଯାଇଛି । ସଙ୍ଗରେ ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଯାଇଛନ୍ତି । ଇତ୍ୟବସରରେ କେହି ସେ କନ୍ୟାଟିକୁ ହରଣ କରି ଆଣି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଲେ ଆମ୍ଭେ ତାକୁ ବିବାହ କରିବୁ, ଆଉ ଯେଉଁ ଲୋକ ଆଣି ଦେବ ତାକୁ ୫୦୦ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ପୁରସ୍କାର ଦେବୁ ।

ଶଙ୍କର—ଏତ ସାମାନ୍ୟ କଥା ତ, ଆମ୍ଭେ ତାର ବାଟ କରିଦେବୁ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ କେହି ସେପରି ହିମ୍ମତଦାର ଲୋକ ନ ହେଲେ ଆମ୍ଭେ ଏତେ ଦୂର ସେ କନ୍ୟାଟିକୁ ଆଣିବୁ କିପରି ।

ଦୁର୍ଜୟ—ସେ ଲୋକ ଯିବ ସେ ରହିବ କେଉଁଠି ?

ଶଙ୍କର—ସେହି ରାଜ୍ୟରେ ବାହାରେ କୌଣସି ଦେବ ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ଛଦ୍ମ ଭାବରେ ରହିଥିବେ । ଆମ୍ଭେ ସେ କନ୍ୟା ନିକଟକୁ ଯାଇ ତାକୁ ଯେନ ତେନୋପାୟେ ସେହି ମନ୍ଦିର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଠାଇ ଦେବୁ; ମାତ୍ର ତେଣିକି ତାକୁ ଆଣିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ, ହେଲେତ ହେଲା ।

ଦୁର୍ଜୟ—ଧନ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଷେ, ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ବୁଦ୍ଧିର ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ।

ଶଙ୍କର—ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଆଉ ଯିବ କିଏ ।

ଦୁର୍ଜୟ—ମୁଁ ନିଜେ ଯିବି, ସଙ୍ଗରେ ସେନାପତି ଗଫୁର ଓ କରିମ୍ ମଧ୍ୟ ଯିବେ ।

ଶଙ୍କର — ହଁ, ମାତ୍ର ଗଫୁର ଓ କରିମ୍ ସେ ମୁସଲମାନ ।
ହେବ ମନ୍ଦର ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ।
ଦୁର୍ଜୟ — ଠିକ୍ କହୁଛ, ସେମାନେ ସନ୍ନିକଟରେ ଯାନ ବାହାନ ସହିତ ସୁସଜ୍ଜିତ ଥିବେ । ମନ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ନିଜେ ଥାଇ ଇଙ୍ଗିତ ଦେଲା ମାତ୍ରେ ସେମାନେ ଆସିଲେ ତାକୁ ନେବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା ।

ଗୀତ

(କାହା ଭବେ ବୃତ୍ତେ)

ଧନ୍ୟ ହେ ଜ୍ୟୋତିଷେ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ସାହସ
ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନେ ନିଶ୍ଚେ ଲଭିବ ପୌରୁଷ ।
ସ୍ୱାର୍ଥର ମଲ୍ଲିକା ଆଣି ମୋ ପାଣରେ ଦେଲେ
ପଞ୍ଚଶତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଦେବ ଅବହେଳେ
ସେ ବରବରନା ମୋର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ଯୋଗ୍ୟ
ଲଗ୍ନ ଧରି ବନ୍ଧ ହୋଇ କରିବ ମୁଁ ଭୋଗ୍ୟ ।
ଜ୍ୟୋତିଷ ! ଆଉ ବିଳମ୍ବରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ,ଶୀଘ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତୁ ।
ଶଙ୍କର — ଆଜ୍ଞା; ଟିକେ ସ୍ୱହସ୍ତ ମେଲାଣି ଦେବ ଆସେ । ଟଙ୍କା କହୁ ।
ଦୁର୍ଜୟ — ନିଅନ୍ତୁ କହୁ, ପରେ ସମସ୍ତ ବୁଝି ପାଇବେ ।

ତୃତୀୟ ଅଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(କାରାଗାରେ ସତ୍ୟାନନ୍ଦ)

ସତ୍ୟାନନ୍ଦ—(ସ୍ୱଗତ) ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ ! ମୋତେ କାରାଗାରରେ ରଖି ମୋର ସ୍ତ୍ରୀର ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲୁ, ମୂର୍ଖ ତୁ ଏଡ଼େ କୁଳାଙ୍ଗାର, ରାଜବଂଶରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲୁ, ତୋର ପିତା ବିକ୍ରମ ସିଂହ ଏବଂ ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କ ସେନାପତି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯେ କୀର୍ତ୍ତି ଉପାର୍ଜନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି ତାହା କଳଙ୍କିତ କଲୁ । ତୁ ମୂଢ଼ ସେହି ଅକଳଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ଭିତରେ ଯୋଡ଼ାମୁଣ୍ଡା ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହୋଇଛୁ । ଜନନୀ ! ତୁମେ ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହର ଅଭାବର ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ମୋ ନିକଟ ଏ ଉଦଣ୍ଟ ପ୍ରେରଣ କରି ସ୍ୱହସ୍ତ ଲୁଣ୍ଡି ସ୍ୱଲିଗଲ, ମୋତେ ଟିକିଏ ମାତ୍ର ଦେଖା କରି ଗଲନାହିଁ । ମୁଁ ସତେ ଆଜି ଏ ନର ପିଶାଚ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖିବି, ବିଶ୍ୱାସ ନୁହେ ! ହେ ଭଗବାନ ! ମୁଁ ତ ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହର କେତେ ଉପକାର କରିଥିଲି ତାର ପ୍ରତିଫଳ କଣ ଏଇଆ ପାଇଲି, ହା ଦଇବ !

ଗୀତ

(ଜୟ ଲୀଳାନନ୍ଦ ହରି — ବୃତ୍ତେ)

ନବ ନୀରଦବରନ ହେ ରବ
 ଦୟା ଏ ଘନେ ନାହିଁକି ।
ଶରଣାଗତ ଜନର ଏ ଆରତ
 ନ ଶୁଣ କର୍ଣ୍ଣେ ନାହିଁକି ॥
କୁରୁସଭା ତଳେ ଦ୍ରୌପଦୀ ଚଣ୍ଡାଳ
 କୋଟି ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୁ ତାକୁ ଦେଇକି
ଲଜ୍ଜାରୁ ମୁକତ କଲ ଗୋପୀନାଥ
 ଏ ଅନାଥେ ବାରେ ଚାହଁ ଦୃଷ୍ଟିକି
ଏ ପାଷଣ୍ଡ ଦୁଷ୍ଟ ଦିଏ ମୋତେ କଷ୍ଟ
 (ତାକୁ) ନଷ୍ଟ କର କୃଷ୍ଣ ଦୟାବନ୍ତକି
ତୋହ ବିନା ନାହିଁ ଇଷ୍ଟ ମୋର କେହି
 କୃପା ଦୃଷ୍ଟି ଦିଅ ମୋହ ପାଇଁକି

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶଙ୍କର ନାପିତ, ମଲ୍ଲିକା ସଉଦାଗର ଗୃହ)

ଶଙ୍କର—(ସ୍ୱଗତ) ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ବାହାରେ ରଖି ଏ ନଗର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲି, ମାତ୍ର ଜାଣିକି ଏତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଲୋକର ସାକ୍ଷାତ ପାଇଲି ନାହିଁ, କଣ କରିବି । ମଲ୍ଲିକା କେଉଁଠାରେ ଅଛି କପରି ତାର ସାକ୍ଷାତ କରିବି । ଆଚ୍ଛା ଏଇଠାରେ ଡାକିଲେ ସମସ୍ତ ଜଣା ପଡ଼ିବ ।
ମହାରାଜାଙ୍କର ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଚେଷ୍ଟା, ଭୂତ ବଳିତ ହେଲି, ଏ ପରିବ ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କୁ ପଣ୍ଡେ ଭିକ୍ଷା ମିଳୁ ।

(ସେବତୀ ହାତ ଦେଖାଇ ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କୁ ଦେବା)

ଶଙ୍କର—ମା ? ମୁଁ ଜଣେ ବିଦେଶୀ ଜ୍ୟୋତିଷ । ମୋତେ ବଣ୍ଟେ ଭୋଜନ ମୁତାବକ ଗୋଟିଏ ସିଧା ମିଳୁ, ମୁଠାଏ ଗୁଡ଼ଜଳ କଣ ହେବ ? ଯାଅ ତୁମ୍ଭର ମାଲିକଙ୍କୁ କୁହ, ଜଣେ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ-ଜ୍ଞାତା ବୃଦ୍ଧ ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଦେଶରୁ ଆସିଛନ୍ତି । କୋଷ୍ଠୀପତ୍ର ଦେଖିପାରନ୍ତି । ଯଦି କାହାରି କିଛି ବୁଝିବାକୁ ଥାଏ, ତେବେ ଆସି ପଚାରନ୍ତୁ । ଆମେ କିଛି ମାଗଣା ମାଗୁନାହିଁ ।

ସେବତୀ—ଅବଧାନେ ! ମୋ ହାତ ଟିକିଏ ଦେଖିଲ—

ଶଙ୍କର—ବାଃ, ବାଃ, ଖାସା ହାତଟିଏ, ଛନ୍ଦ କପଟ କିଛି ନାହିଁ । ୧୨୦ ବର୍ଷ ପରମାୟୁ । ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭର ମନେ ଅଛି, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବ ୮ ର୍ଷ ମା ୯ ସ ଠେଇଁ ଜଳଭୟ କିଛି ହୋଇଥିଲା ?

ସେବତୀ—ସତ, ସତ, ମୁଁ ପଗ ଗାଧୋଉ ଗାଧୋଉ ବୁଡ଼ି ଯାଉଥିଲି ! ତେବେ ତେମେ ଏଇଠି ଥାଅ, ମୁଁ ଏ ସବୁ କଥା ଯାଇ ଜେମାଙ୍କୁ କହିବି, ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ କଥା ପଚାରିବାକୁ ଥିଲା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍କର—(ସ୍ୱଗତ) ଦେଖାଯାଉ, ଚେଷ୍ଟା କରୁ କରୁ ଯେତେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବ । ପୁଣି ପାରଟା ଠିକ୍ ଥିଲା ପରି ଜଣା ପଡୁଛି । ଏଇ ଆସିଲେ ପରା !

(ସମସ୍ତେ ଆସି ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରଣ)

ଶଙ୍କର—ମା, ଅଖଣ୍ଡ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ହୁଅ; ଧନଜନ ଗୋପ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମାଡ଼ଯାଉ । ନବଗ୍ରହ ଏକାଦଶସ୍ଥ ଶୁଭଫଳ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ।

କୁନ୍ଦଲତା—ଭଲ ହେ ଅବଧାନେ, ତମକୁ ପଣ୍ଡା ସାଧି ଆସେ ।

ସେବତୀ—ତେଣୁ ଆସେ ବୋଲି କଣ ପଚାରୁଛନ୍ତି-ମ, ମୋ ହାତକୁ ଅପ ଖାଲି ଦେଖି ଦେଖି ସବୁ ଯାହା ମୋ ପିଲାଟି ଦିନୁ ଘଟିଥିଲା ଠିକଣା କହିଗଲେ ।

କୁନ୍ଦଲତା—ଜେମାମଣି, କଣ ପଚାରିବ ପଚାରୁ ନା ।

ଶଙ୍କର—ମା ! ସୁଚେଷ୍ଟିତ, ବୈଦ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଷ ଏ-ମାନଙ୍କୁ ଲଜ୍ଜା କରିବାର ନୁହେଁ । ଯାହା ମନର କଥା ତା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ ।

ମଲ୍ଲିକା— ଗୀତ

(ବନ୍ଦ୍ରରେ ନସ୍ତେ ମରବ – ବୃନ୍ଦ)

କହ ହେ ଜ୍ୟୋତିଷ ମୋର ଘଡ଼ିଛି କି ଦଶା ।
ଅବିରତେ କୁଲକ୍ଷଣ ଦେଖି ଉଡ଼େ ହଂସା
ହେ ଜ୍ୟୋତିଷେ । ପଦ ।
ଦକ୍ଷ ନେତ୍ର ଦକ୍ଷବାହୁ କମ୍ପୁଛି ମୁହୁର୍ମୁହୁ ।
ଜଣାଯାଏ ପ୍ରାଣେ ଆଉ ନାହିଁ ମୋ ଭରସା ।
ଦିବସେ ପେଚକ ରଡ଼ି, ଶୁଭୁଅଛି ଘଡ଼ ଘଡ଼,
କି ବିପଦ ମୋତେ ମାଡ଼ି ଆସିବ ସହସା ।
ବୃହତ୍ତ ଦୋଟିନ୍ଦ ପରି, ଦିଗ ଦିଶେ ହତଶିର
କହ, ଫଳ୍ପୁ ନ କରି କି ହେବ ଦିକଶା ହେ ।

ଜ୍ୟୋତିଷେ ! କହନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ଘଟିବାହାଣ ମୋର ଭବିଷ୍ୟତ ଗତି କଣ ହେବ ? ଏଇ ନଅନ୍ତୁ ମୋ ଜନ୍ମ-ପତ୍ରିକାଟି ଦେଖନ୍ତୁ ।

ଶଙ୍କର—ଜନ୍ମ ପତ୍ରିକା କଣ ଦେଖିବା, ତୁମ୍ଭେ ଯେତେ-ଗୁଡ଼ିଏ କୁଲକ୍ଷଣ କହିଗଲଣି, ସେଥିରେ ତୁମ୍ଭର ଭାରି କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ହେବାର କଥା । ତୁମ୍ଭେ ଏଥିର ସଦ୍ୟ ପ୍ରତିକାର କରିବା ଦରକାର । ତୁମ୍ଭର ମିଥୁନ ରାଶିକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବୃହସ୍ପତି ଅଷ୍ଟମ । ତୁମ୍ଭେ ଅବିବାହିତା, ନଚେତ୍ ତୁମ୍ଭର ଏଠି ବୈଧବ୍ୟ ଯୋଗ ଘଟିବାର କଥା ।

ସେବତୀ—ଆଚ୍ଛା ଅବଧାନେ, କହିଲ ଭଲ, ଜେମାଙ୍କର ଶୁଭପରିଣୟ କେବେ ହେବ ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଏଇ ତିନିମାସ ମଧ୍ୟରେ ହେବାର କଥା ।

କୁନ୍ଦଲତା—ଆଜ୍ଞା କେଉଁଠି ହେବ ?

ଜ୍ୟୋତିଷେ—ଜେମାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ପାତ୍ର ବୋଧହୁଏ ଠିକ୍ ହୋଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସେ ପାତ୍ରଟି ଯୋଗ୍ୟ, ଖୁବ୍ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶୀୟ, ଆଉ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଏଇ ତିନିଦିନ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ମାର୍ଚ୍ଚ । ସେଥିପାଇଁ ଜେମାଙ୍କୁ ଏପରି ସବୁ କୁଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଉଛି ।

ସେବତୀ—ସତ୍ୟ ! ଆଉ ସନ୍ଦେହ ରହିଛି କଣ ? ସେ କଥାକୁ ଏ କଥା ତ ଠିକ୍ ଘଟିଲା । ଭଲ ହୋ ଅବଧାନେ ! ଏଥିର କିଛି ପ୍ରତିକାର ବାଟ ନାହିଁ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ତାଙ୍କୁ କଣ ଟିକିଏ କଷ୍ଟ ପଡ଼ିବ, କହୁଛୁ କିଏ ?

ମଲ୍ଲିକା—ସଖି ଗୋ ! ମୁଁ ଆଗରୁ ଯାହା ଅନୁମାନ କରୁଥିଲି, ଏବେ ସେଇଆ ଘଟିଲା । ଜ୍ୟୋତିଷେ ! ମୋତେ ତାର ପ୍ରତିକାରର ବାଟ କହନ୍ତୁ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଆଚ୍ଛା, ତୁମର ଗଡ଼ର ବାହାରେ କୌଣସି ଶିବମନ୍ଦିର ଅଛି କି ?

କୁନ୍ଦଲତା—ହଁ ଅଛି ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—କେଉଁଠି ?

ସେବତୀ—ନଈ ଘାଟ ପାଖରେ ତ, ଆମ୍ଭେମାନେ ନିତି ଯିବା ଆସିବା କରୁ । କଣ ହବ କହିଲ—

ଶଙ୍କର—ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଢ଼େଇ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଶିବ ମନ୍ଦିରରେ କେମା ନିତି ସନ୍ଧ୍ୟା ଛଅଟାଠାରୁ ସାତଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେବେ ଗୋଟିଏ ମନ୍ତ୍ର ଜପ କରିବେ, ତେବେ ସବୁ ବିଘ୍ନ ଛୁଟି ଯିବ । ସେ ମନ୍ତ୍ରଟି ଆମ୍ଭେ ଲେଖିଦେବା ।

କୁନ୍ଦଲତା—ସେ କଣ ଏକା ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଯିବେ ? ତା ତ ହେବ ନାହିଁ !

ଶଙ୍କର—ତୁମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ଯାଇପାର, କିନ୍ତୁ ପୁରୁଷର ଛାଇ ସେଠାରେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ମୋତେ ବିଳମ୍ବ ହେଲାଣି । କଣ ହୁକୁମ ହେଉଛି ହୋଇ ଯାଉ । ମୁଁ ଯାହା କହିଲଣି ତୁମ୍ଭେ ଶୀଘ୍ର ତାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବଅ, ସବୁ ବିଘ୍ନ ଛୁଟିବ ।

ମଲ୍ଲିକା—ସଖି ! କଣ କରିବ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବ ।

କୁନ୍ଦଲତା—ସ୍ୱୀନା କଥା ନା କହ ? ପ୍ରାଣ ମାଗିଲେ ଦେଇ ପାରୁ, ଏହା ତ କଥା !

ମଲ୍ଲିକା—ଜ୍ୟୋତିଷେ ! ନଅନ୍ତୁ ପୁଣି କେବେ ଆସିବେ ?

ଶଙ୍କର—ଆଜି ହେଲା ମଙ୍ଗଳବାର, ଆଜିର ବାର ଦିନ୍ ଆଠଦିନ ଆସି ପହଞ୍ଚିବୁଁ । ନଅ ସେ ଜପମନ୍ତ୍ରଟି ।

(ଏହା କହି ପ୍ରଦାନ)

ମଲ୍ଲିକା—ସ୍ୱଳ ସଖି, ମୋ ମନ ଆଉ କେଉଁଠି ଲାଗୁ ନାହିଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍କର—(ସ୍ୱଗତ) ପାଞ୍ଚଶର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା, ବାଃ ବାଃ ଏକାବେଳକେ ପାଆଁଶ । ଏ ଅରକ୍ଷିତ ଦଶା କଟିଗଲା । ଯିବା ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ସିଂହଙ୍କୁ ସେ ଶିବମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ପହୁଞ୍ଚାଇବା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ସିଂହ, ଗଫୁର ଖାଁ, ଶଙ୍କର ନାଏକ, ଦୂତ, ମଲ୍ଲିକା ଓ ସହଚରୀବୃନ୍ଦ ।)

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ଜ୍ୟୋତିଷେ ! ଆମ୍ଭେମାନେ କେଉଁଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କରିବା, ତାଙ୍କ ଆସିବା ଆଉ କେତେ ବିଳମ୍ବ ପଡ଼ିବ ।

ଜ୍ୟୋତିଷେ—ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ମନ୍ଦିରର ପଛ ପାଖ ସେ ଗଛ ଲହାଡ଼ରେ ବସିବା । ଯେପରି କନ୍ୟାର ଦୃଷ୍ଟି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରେ ନ ପଡ଼େ, ସେ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାୟ ଆସିପିବେ ।

ଦୂତ—ଅବଧାନେ ! ଏଇ ତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମାଇପେ କାହିଁକି ଏ ଆଡ଼କୁ ବାହେଇଛନ୍ତି !

ଶଙ୍କର—ମହାରାଜ ! ଲୁଚିଯାନ୍ତୁ, ଏ ତ ସେଇମାନେ ଆସିଲେ ପରା ।

କେମା ଓ ସହଚରୀଙ୍କ ଗୀତ—

(ମଦ ନଶାଟା କେତେ—ବୁଝେ)

ପ୍ରିୟ ସଜନି ଗୋ ଦେଖ ସଞ୍ଜ ହେଲଣି
ଖଗବୃନ୍ଦ ତରୁ ନଳେ ପଡ଼ିଗଲଣି,
ନଭୋମଣି ହରଷେ
ଭରିଁଲେଣି ଘନ ଅନ୍ଧାରେ
ସୁହାସିନୀ କୁମୁଦନୀ ବିକଶିଲଣି
ବନେ ନାନା କୁସୁମ
ଫୁଟି ଶୋଭୁଛି ଦେଖ କି ମନୋରମ
ଦକ୍ଷିଣ ପବନେ ବାସ ବହଟିଲଣି !

କୁନ୍ଦଲତା—ସ୍ୱଳ ତ ଆସିବ, ଏମିତ ଗୋଡ଼ ନଟେଇ ନଟେଇ ପକାଉଛ କଣ ମ ?

ସେବତୀ—ତେମେ ସେ ଭଉଣୀ ଖାଇ ପିଇ କରି ମୁହୁର୍ତ୍ତରେ ପଦ୍ମ ହୋଇଛ ଯେ, ତମକୁ କଣ ବାଧୁ

ନାହିଁ । ମୁଁ ତ ଜର ଶରଦରେ ସଢ଼ ପଡ଼ୁଯାଉଛୁ,
ମୋର ବଳ କୋଉଠୁ ଆସିବ ଲୋ ମା' ।

ମଲ୍ଲିକା—ସଖି ! ସବୁ ଦିନେ ତ ଦର୍ପଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସୁଥାଉ, କେଡ଼େ ଭଲ୍ ଲାଗେ, ଆଜ କାହିଁକି ଏ ସ୍ଥାନଟା ଏପରି ମାଡ଼ ମାଡ଼ ପଡ଼ୁଛି !

ସେବତୀ—ହିଁ, ହିଁ, ଖାଲି ସାଇଁ ସାଇଁ ସର ସର ହେଲାପରି ଲାଗୁଛି ଜେମାଦେଈ ! ତମ କାର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଅ ତଅଳ ଉଠେଇବା ।

(ଜେମାର ହରଙ୍କ ନିକଟରେ ସ୍ତୁତି)

ହର ହେ ମୋର ହର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।
ହେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର   ଭୋଳା ମହେଶ୍ୱର
ଶ୍ମଶାନବାସୀ ବିଭୂତି ଭୂଷା ।
କଇଳାସପତି   ପ୍ରଭୁ ଉମାପତି
ଘୋଟିଛି ମୋତେ ଏ ଘୋର ଦଶା ।
ଆହେ ତ୍ରିଲୋଚନ   ମୋ ଦୁଃଖ ଖଣ୍ଡନ
ନ କଲେ ନିସ୍ତୁଳ ଉଦ୍ଧାର ହଂସା ॥ ୧ ॥
ଦେବ ଦେବ ମହା-   ଦେବ ରୁଦ୍ର ଶିବ
ଶମ୍ଭୁ ଭଣ ମୋର ଶୁଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।
ହେ ଚନ୍ଦ୍ରମଉଳି   ବାମଦେବ ଶୂଳି
ଏ ବାମାର ବାରେ ପୂର ଭରସା ।

(ଇତ୍ୟବସରେ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରବେଶି ମଲ୍ଲିକାକୁ ଧରନ୍ତେ ।)

ଦାସୀଗଣ—ଏଏ ତୁମ୍ଭେ, ଆମ୍ଭ ଜେମାମଣିକି କେଉଁଠି କି ନେଉଛ କହ, କହ ।

ମଲ୍ଲିକା—ସଖିଏ ! ମୋତେ ଧର ।

ଦାସୀଗଣ - ହେ, ଆମ ଜେମାକୁ ଛାଡ଼ିଦିଅ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ —(ଠେଲି ଦେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମଲ୍ଲିକା —ସଖି ଟେ' ।

ଦାସୀଗଣ—   (ଗୀତ)

(ଆଜ ଦେଖିଲି ବନମାଳୀ କି —ବୃତ୍ତେ)

ପ୍ରିୟ ସଜନି ଗୋ,
ଆମ୍ଭରେ ଛାଡ଼ିଗଲେ ଜେମାଣିକ ।
ହରାଇ ତୋତେ ଧନ   ନ ରହେ ପିଣ୍ଡେ ପ୍ରାଣ
ଝଙ୍କାର ହଣେ' ରହି ଯେମିତି !
କି ହେଲା ବୋଲି ଘରେ   କହ କହିବୁ ତା'ରେ
ବିଷ ଭକ୍ଷିବୁ କଷ୍ଟେ ଏଣିକି ।
ଏ ଅଳେଇଡ଼ା ଜୀବନ   ଆଉ କି ପ୍ରୟୋଜନ
ଝାସ ଦେବା ଗୋ ଯାଇ ପାଣିକି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ପ୍ରତାପ ସିଂହ, ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଓ ସଦଚଣ୍ଡ)

ପ୍ରତାପ—ଦେବ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଏ ପୋଡ଼ାକପାଳକୁ ସବୁ ଅମଙ୍ଗଳ ଆସି ଘଟୁଛି । ପୁତ୍ରଜନ୍ମ ହେବା ଯେତେବେଳେ ପୁତ୍ରର ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଦେଖି ଏ ନେତ୍ର ସଫଳ କରିଥାଆନ୍ତେ, ସେତେବେଳେ ପୁତ୍ରକୁ ହରାଇବସିଲୁ । ପୁଣି ଏଠାରେ ପାପ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏ କନ୍ୟାଟିକୁ ଜାଏ ନେଇଗଲେଣି । କଣ କରିବା, ନବାବ ଖାଁଙ୍କୁ କଣ ବୋଲି କହିବା । ସେ ବସନ୍ତର ସନ୍ଧାନକୁ ଗଲାବେଳେ ମୋତେ ବାରମ୍ବାର ଏହି କନ୍ୟାଟିର ତତ୍ତ୍ୱ ନେବାକୁ କହିଯାଇଥିଲେ । ମୁଁ ମୂର୍ଖ କଣ କଲି ! ଏବେ କଣ କରିବା । ହେ ଭଗବାନ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଯାନ୍ତା ହେଲେ, ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ନବାବ ଖାଁ ସଭାଠାରୁ ଫେରିଆସି ମଲ୍ଲିକାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଶୁଣି ଅବାକ୍ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି ।

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା—ନାଥ ! ନବାବ ବୋଧହୁଏ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଠାରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଆଉ ଆମ୍ଭ ନିକଟକୁ ଆସୁନାହାନ୍ତି । କଣ କରିବା । ନାଥ ! ମୁଁ ବସନ୍ତକୁ ହରାଇଥିଲି, ପୁଣି ପର ଝିଅଟିର ଆଶ୍ରୟରେ ରହି ତାକୁ ମଧ୍ୟ ହରାଇଲି । ସ୍ୱାମୀ ନାଥ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଛାଡ଼ ତ ଉପାୟ, ଆମ୍ଭେ ଯେଉଁଠି ପାଦଦେବା ସେ ସ୍ଥାନର ଶିରୀ ଯିବ । ମୃତ୍ୟୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

ନବାବ (ପ୍ରବେଶ) ବନ୍ଧୁ ! ବୃଥା ଭାବନା ଆଉ କରନାହିଁ । ମୁଁ ଦାସୀମାନଙ୍କଠାରୁ ସେ ସବୁ ବିଷୟ ଭଲକରି ଶୁଣିଲିଣି । ସେଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାପଡ଼ୁଛି, ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ସିଂହ ଦୁର୍ଦ୍ଦମ କରି ମଲ୍ଲିକାକୁ ମୋର

ଅପହରଣ କରି ନେଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସଦ୍ୟ ପ୍ରତିକାର କରିବା ଧର୍ମାନୁ । ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଚାଲନ୍ତୁ ।

ପ୍ରତାପ—ଚାଲନ୍ତୁ !

—*—

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁର୍ଜୟସିଂହ, ଗଫୁର ଖାଁ, ଶଙ୍କର ନାୟକ, ଦୂତ, ମଲ୍ଲିକା, ବିମଳା ଓ ବଯାଲ)

ମଲ୍ଲିକା—ହେ ଯୁବକ ! ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦିଅ, ମୁଁ ତୁମର କିଛି ଦୋଷ କରି ନାହିଁ । ମୋତେ କାହିଁକି ଏତେ ଯନ୍ତ୍ରଣା କରୁଛ ?

ଦୁର୍ଜୟ—ତୁମେ ରାଜକନ୍ୟା, ତେଣେ କୌଣସି ରାଜପୁତ୍ରର ସହଧର୍ମିଣୀ ହୋଇଥାନ୍ତ । ତେବେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ପତିରେ ବରଣ କରିବାଟା ଖରାପ କଣ ? ଆମ୍ଭେ କଣ ଉପଯୁକ୍ତ ନୋହୁ ।

ଦୂତ—ହଇ ଲୋ ରାଜଜେମା ! ଆମ ରାଜାଙ୍କ ରୂପକୁ ଆପଣଙ୍କ ରୂପ ତ ଠିକ । ଆମ ରାଜାଙ୍କର ପାଟରାଣୀ ହୋଇ ବସିବ । ଆଉ ମନରେ ଏତେ ଦୁଃଖ କାହିଁକି କରୁଛ ?

ମଲ୍ଲିକା— ଗୀତ

(ଭ ଭୁଷି କରିବ କେଶିଳ—ଭୁଲ୍ଲେ)

ନରପତି ହୋଇ କର ଅନ୍ୟାୟ
ପର ନାରୀରେ ବଳାଇଛ ମତି
କ୍ଷିତିରେ ଅକୀର୍ତ୍ତି ହେବଟି ଜାଣ
କ୍ଷତ୍ରିୟ କୂଳକୁ ବଡ଼ ଦୂଷଣ
ଆହେ ଧାର୍ମିକ ରାଜ
ଅଧର୍ମ କଥା ନ କରନ୍ତି ଆଜ ।

ହେ ବୀର ! ତୁମ୍ଭେ ରାଜପୁତ୍ର ହୋଇ ଏପରି ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା କଣ ଉଚିତ ମନେ କରୁଛ ?

ଦୁର୍ଜୟ—କିଛି କ୍ଷତି ନାହିଁ, ଆମ୍ଭେ ରାଜା, ତୁମ୍ଭେ ରାଜକନ୍ୟା । ଏଥିରେ ଅନ୍ୟାୟ କଣ ହେଉଛି ? ସେ ଭାବ ଛାଡ଼ିଦିଅ ।

ମଲ୍ଲିକା— ଗୀତ

ଚରଣେ ଧରିକୁ କହୁଛି ମୁହିଁ
ନାଥ ବିନା ଅନ୍ୟ କେ ମୋର ନାହିଁ
କାହିଁକି ମୋତେ କର ହରବର
ପତିବ୍ରତା ଧର୍ମ ନ ଛୁଟା ମୋର
ଆହେ ନରପତି
ପର ପୁରୁଷେ ନାହିଁ ମୋର ମତି ।

ହେ ଯୁବକ ! ମୋର ଧର୍ମପିତା ମୋ ନିମିତ୍ତ ପତି ଅନ୍ୱେଷଣେ ଯାଇଛନ୍ତି, ପ୍ରାୟ ଏହି ଦୁଇଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଫେରି ଆସିବେ । ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦିଅ, ମୁଁ ପିତାଙ୍କ ଠାରୁ ଯାହାଙ୍କ ନାମ ଶୁଣିଛି, ତାଙ୍କୁ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପତିରୂପେ ବରଣ କରିଛି । ମୋତେ କ୍ଷମାଦିଅ, ମୋର ପତିବ୍ରତା ଧର୍ମରେ ବାଧା ଦିଅନା ।

ଦୁର୍ଜୟ—ସୁନ୍ଦରୀ ! ସେ ଉପଦେଶରୁ କଣ ମିଳିବ ! ମୁଁ ସେ ସବୁ କିଛି ଶୁଣିବି ନାହିଁ । ଜ୍ୟୋତିଷେ ! ଆମ ବୁଢ଼ାଟା ମଣିଷକୁ ଅଟକାଇ ଦେଲଣି, କପଟ ନବା କହିଲ ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଦୂତ ଟିକିଏ କାନ୍ଧକରି ନେଇ ଯାଅ ।

ଦୂତ—କାହିଁକି, ଆପଣ ନେଇ ନାହାନ୍ତି ? ମୁଁ ଅଣ୍ଡିରି ପୁଅଟାଏ ମାଇକିନିଆଟାକୁ କାନ୍ଧରେ ବସାଇକରି ନେବି । ନା, ନା, ମୁଁ ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଗଫୁର—ଜହ୍ନର ଲେନେକୋ ହୋଗା ।

ଦୂତ—ଆରେ ଯା ହୋ, ମୋରେ ଗୋଲ୍ଲ ଦେଖିଲ ନା କଣ ? ଦେଖ ଜାତିକୁ ସେ ଟାଣ, ତେମେ ମିଆଁ ସୂର ଦଉଡ଼କଟା ଲଙ୍ଗା ଫକୀର । ନଜନା ତେମେ ।

ଗଫୁର—ହାମ ଲୋକକା ମୁସଲମାନ ଧରମ୍‌ମେ ଏସା କାମ ନେହିଁ ।

ଦୂତ—ତେବେ ଅମର ଧର୍ମରେ ଅଛି ମାଇକିନିଆ ମୁଣ୍ଡେଇ କରି ଯିବୁ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ମହାରାଜ, ଏତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଖୋସାମତ କାହିଁକି ? ଆମେ ଧରିବୁ ।

ମଲ୍ଲିକା—ଓହୋ ! କାହିଁକି ମୋତେ କୁଆଡ଼େ ନେଇ ଯାଉଛ ? କିଏ କେଉଁଠାରେ ଅଛ ମୋତେ ଏ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷାକର ।

ଗୀତ

ଆହେ ଦେବାଦେବ କେ କେଣେ ଅଛ
ଏ ଅଭାଗିନୀ ଦୁଃଖ ଦେଖି ନ ଆସ
ନିଧନ କଲେ ମୁଁ ଗଲିଟି ସବୁ
ମଲି ଏ ନୃଶଂସ କବଳେ ପଡ଼ି
ଆହେ ଧର୍ମ ଦେବ
ତୁମ୍ଭ ବିନା ସାହା କେ ମୋର ହେବ । ୩ ।

ହେ ଦଣ୍ଡଦିଗପାଳେ ! ହେ ଦେବାଦେବୀଗଣ ! କେ କେଉଁଠାରେ ଅଛ, ରକ୍ଷାକର, ରକ୍ଷାକର !

(ନେପଥ୍ୟେ) ଭୟନାହିଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର । (ପ୍ରବେଶି)

ବସନ୍ତ— ତୁଷ୍ଟ କରେ ସେହି ଶତ୍ରୁକୁଳାନ୍ତକ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ସିଂହ ।
କହ ଏ କାହାର କନ୍ୟା,
ବଳେ ବଳେ କରୁଛୁ ହରଣ ? ମୂର୍ଖ କ୍ଷତ୍ରିପୁତ୍ର ହୋଇ ,
କି ଜଘନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟେ ହୋଇଛୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ।

ଗୀତ
(ଆଳେ ଦୁସବୃସ—ରୂପକ)

କହ ରେ ବର୍ବର ଏ କନ୍ୟା କାହାର
କେଉଁଭଲ ନେଉଛୁ ବଳେ
ଦେଖୁନାହୁଁ ଯୋଷା ଲଭୁଛି କି ଦଶା
ତୋ ପଦ ତଳେ ଆକୁଳେ
ମୁକ୍ତି ନ ଦେଲ ବାରେ
ଦୁଷ୍ଟେ କାନ୍ଦ ଦେନଯାଉ ଅଛୁ ରେ ତାରେ । ୧ ।

ମୂର୍ଖ, ସେ କନ୍ୟାର ବିକଳ ଦେଖି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମନରେ ଦୟା ଆସୁନାହିଁ । ନିର୍ବୋଧ ! ଶୀଘ୍ର ତାକୁ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ କର, ନଚେତ୍ ଦେଖିବୁ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—(ସହାସ୍ୟେ) ଅଚ୍ଛା, ଅଚ୍ଛା ।

ବସନ୍ତ— ଗୀତ

ଆରେ ନରାଧମ କରୁ ମନ୍ଦ କର୍ମ
ସମ୍ଭବ ନାହିଁଟି ଧର୍ମ
କେତେ ଦିନ ପାଇଁ କରିଛୁ ତୁ ମନ୍ତ୍ର
ଧିକ୍ ଏ ମାନବ ଜନ୍ମ
ଲଭ ମୋକ୍ଷ ନ କଲେ
ମୂର୍ଖ ପଡ଼ିବ ନର୍କେ ଯମର କବଳେ । ୨ ।

ମୂର୍ଖ ! ତୁ ଯେଉଁ ନୃଶଂସ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଉଛୁ, ନିଶ୍ଚୟ ତାର ଫଳ ଅଚିରେ ଭୋଗ କରିବୁ । ଯେବେ ଭଲ ଚାହୁଁ ଅଛୁ, ଏ କନ୍ୟାକୁ ମୋକ୍ଷ ଦେ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—କିଏ ତୁରେ ଶିଶୁ,
କାହାବଳେ ଏତେ ଦମ୍ଭେ କହୁ ମତେ ଏପରି ।

ବସନ୍ତ—ମୂର୍ଖ ! ଚିହ୍ନି ପାରୁନାହୁଁ ?

ଦୂତ—ସେନାପତେ ! ଏ ତ ସେହି ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ— ଗୀତ

ଆରେ ଆରେ ଛୋଟା ଏତିକି ନଲଟା
ଏଣିକି ଉପହାସ କରୁଛୁ ମୋତେ
ଗୋଲଠା ମାଡ଼ରେ ତୋ ପିଠି ଛଡ଼ିବ
ହଟହଟା ବଡ଼ କଲୁଣି ମୋତେ ।
କଥାରେ କଥାରେ ଯାଉ ତୁ ବଳି
ମଥା ପିଠି ତୋର ଦେବ ଦୁଗାଳି
ଗ୍ଳାନିଲାଣି ତୋତେ ଧରମ କରମ
ଖସିପିବୁ ମୂର୍ଖ ଏକାଳ-ସ୍ରୋତେ ।
ଧରାଧାମେ ତୋତେ ନ ଦେବି ବାସ,
ଧରା ପଡ଼ିଛୁ ତୁ ଆରେ ନୃଶଂସ,
ଅଂଶ ବଂଶ ତୋର ଖୋଜି ମୁଁ ମାରିବି,
ଧ୍ୱଂସ ହେବା ଯୋଗ ପଡ଼ିଛି ଏବେ ।
ମୂର୍ଖ ! ରକ୍ଷା ଆଉ ନାହିଁ ତୋତେ,
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ରଣ୍ଡି ମୁଣ୍ଡ ଆଗେ
ନିଶ୍ଚେ ମୁଁ ଭୁଞ୍ଜାଇବି ଶୃଗାଳ କୁକୁରେ ।
ଦେଖିବୁ,
ତୋ କେଉଁ ବାପା ଆସି ପଡ଼ିବ ପିଠିରେ ।

ବସନ୍ତ—ମୂର୍ଖ ! ଦଳବଳ ଅଛନ୍ତି ତୋ ସଙ୍ଗେ,
ନଚେତ୍ ଏକାକି ତୁ ଥିଲେ,
ଏ ବାର୍ତ୍ତିକ ପଣ ତୋର ଦିଅନ୍ତି ଛଡ଼ାଇ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ମେଣ୍ଢା ଖଣ୍ଡେ
ତୁ କଣ ଜାଣୁ ଯୁଦ୍ଧ !
ଏକା ସ୍ୱଭାବେ ବାଡ଼ିକରିବ
ଜଳ ଦୁଧ ତୋର,

ଏକାକୀ ଯୁଝିବୁ ପଣ
ଆସ ମୋର ସଙ୍ଗେ,
ଦେଖିବ ତୋ ଶାରଭ୍ର ବଳିମା ।
(ଜୟସିଂହ ମଲ୍ଲ କ୍ରୀଡ଼ାରେ ଦୁର୍ଜୟ ପରାସ୍ତ ହେବାରୁ
ତରବାରି ହସ୍ତେ ଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ୟତ)
ଦୁର୍ଜୟ—ଆସ ମୂର୍ଖ ! ଅସି କ୍ରୀଡ଼ାରେ ହୁଅ ଉନ୍ମତ୍ତ ।
ବସନ୍ତ - ଅସମ୍ଭବ କହୁଅଛ ତୁମ୍ଭେ ।
ନିରସ୍ତ୍ର ମୁଁ,
ନାହିଁ ଅସ୍ତ୍ର କରୁ ! (ନେପଥ୍ୟେ) ଭୟ ନାହିଁ,
ହୁଅ ଅଗ୍ରସର,
ମୁସ୍ଲିମଙ୍କ ଶକ୍ତି ପକ୍ଷେ ନୁହଇ ଶୋଭନ ।
ବସନ୍ତ – (ସ୍ୱଗତ) ଅବଶ୍ୟ
ମୁସ୍ଲିମଙ୍କ ମନପକ୍ଷେ ନୁହଇ ଶୋଭନ ।
ଭଗବାନ !
ତୁମେ ମୋର ଅଗତିର ଗତି, ଦୁର୍ବଳର ବଳ !
ଏ ସମୟରେ ଏ ଅଧୀନକୁ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରି
ଅଭୟ ଦାନି ରଖନ୍ତୁ ।
(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କାହିଁ ତେବେ ଖଡ୍ଗ ଅସ୍ତ୍ର ?
ଦୁର୍ଜୟ—(ସହାସ୍ୟେ) ଅସ୍ତ୍ର ! ଅସ୍ତ୍ର ନ ପାଇ ପୁଣି
ଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ୟୋଗ ।
(ନେପଥ୍ୟରୁ କମଳା ଆସି ଅସି ଦେବା)
କମଳା—ନିଅ ବତ୍ସ ! ଧର ଅସ୍ତ୍ର ହୁଅ ଅଗ୍ରସର ।
ଯୁଦ୍ଧେ ଜୟୀ ହୋଇ ରଖ ଅଭୟ କାରଣ
ଏ ଭବେ ।
(ଜୟସିଂହ ଯୁଦ୍ଧରେ ଦୁର୍ଜୟ ପରାସ୍ତ ହେବାରୁ)
ଦୁର୍ଜୟ—(ସ୍ୱଗତ) କିଏ ଏହି ମୁକ୍ତକେଶୀ, ପୁଣି
କଣ୍ଠ ବସ୍ତ୍ର ପରିହିତା ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡୀ ମୂର୍ତ୍ତି ! କହୁଁ ଆସି
ଆସିଣ ହଠାତେ, ଅସ୍ତ୍ର ଦେଇ ହୁଏ ଅନ୍ତର୍ହିତା !
ଜଣାଯାଏ ଏଥିବଳେ ବଳୀୟାର ଏହି । ପାପମତି
ନ୍ୟାୟଯୁଦ୍ଧେ ଅଜେୟ ସେ ମନଭକ୍ଷେ ।
(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କିଏ ଅଛୁ, ଗଫୁର ! କରିମ ! କେତ୍ତି
ମାର ସର୍ବେ ଏ ଦୁଷ୍ଟ ବାଳକେ (ସମସ୍ତେ ଘେରି
ନିବାରୁ ଅଲକ୍ଷିତେ କମଳା ଅସି ହସ୍ତେ
ଯୁଦ୍ଧେ ପ୍ରବୃତ୍ତ)

ବସନ୍ତ—ଅନ୍ୟାୟ ଯୁଦ୍ଧ, ଏ ନୁହେ କ୍ଷତ୍ରୀ ପକ୍ଷେ ଶୋଭା ।
ଦୁର୍ଜୟ—ବନ୍ଦୀକର ମୂର୍ଖେ ! ମଲ୍ଲିକା ସହିତ ମୋର
ବିବାହ ଆଗରୁ ଏ ପାଷଣ୍ଡର ରକ୍ତରେ ସ୍ନାନ
କଲେ ବୈର ନର୍ଯ୍ୟାତନା ଶେଷ ହେବବୋଲି
ସମସ୍ତ ଆଶା ସଫଳ ହେବ । ଗଫୁର . ଏ ପାଷାଣ୍ଡି
ସେହି ମନ୍ତ୍ରୀପତ୍ନୀ କମଳା । କି ସୁନ୍ଦରୀ ! ବର୍ତ୍ତମାନ
ଯିବ କେଉଁଆଡ଼େ ? ଚାଲ, ଦେଖିବ କପରି
ରହସ୍ୟ ହେବ ରାଜଗଡ଼ ମଧ୍ୟେ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଅଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ନବାବ ଖାଁ, ପ୍ରତାପ ସିଂହ, ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଓ
ସହଚରୀବୃନ୍ଦ)

ପ୍ରତାପ—ନବାବ ! କଣ ସନ୍ଧାନ ପାଇଲ, ସତେ କଣ
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭାଗ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିବ ?
ନବାବ—ଆଜି ରାଜଗଡ଼ରେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ଲାଗିଛି;
କିନ୍ତୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମନରେ କୌଣସି ଶାନ୍ତିର ଚିହ୍ନ
ନାହିଁ । ଅନୁସନ୍ଧାନ ଦ୍ୱାରା ବୁଝିଲି, ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ
ମଲ୍ଲିକାକୁ ନେବା ପଥରେ ବସନ୍ତ ଓ ବୃଦ୍ଧ ମନ୍ତ୍ରୀ
ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ହୋଇଛନ୍ତି ।
ପ୍ରତାପ—ଏ କଣ ପ୍ରକୃତ କଥା ନବାବ ! ମୋର ହସ୍ତ
ପଦ ଆଉ ଚଳୁ ନାହିଁ । ମୁଁ କଣ କରିବି, ମୋର
ବସନ୍ତର ଦଶା କଣ ହେବ ।
ନବାବ—ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରନ୍ତୁ । ଆପଣ ଯେପରି ପୁତ୍ର ନିମିତ୍ତ
ଅଧୀର, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମୋର ସେହି ପାଳିତା ମଲ୍ଲିକା
ନିମିତ୍ତ ଅଧୀର ।
ପ୍ରତାପ— ଗୀତ
(କଡ଼ ବୁଲୁ କଡ଼—ବୃନ୍ଦେ)
କହ କହ କ କରିବ କେଣିକି ମୁଁ ଯିବ
ଦୁର୍ଜୟ କବଳେ କେବେ ବସନ୍ତ ଲଭିବ ।
ବତ୍ସ ! ତୁମ ଆଶା
ମୋର ତୁମ୍ଭ ବିନା କେହି ନାହିଁ ଭରସା ।

ଅତନ୍ତି ବଳବନ୍ତ ଦୁଷ୍ଟ ଅଟେ ସେ ଦୁର୍ଜୟ
ମୋ ପୁତ୍ର ପରାଣ ଆଜ ନେବ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ।
କର ପ୍ରତିକାର ।
(ବନ୍ଧୁ) କେମନ୍ତେ ଲଭିବ ମୋ କୁମର । ୨ ।

ସେ ପାଷଣ୍ଡ ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ ନିଶ୍ଚୟ ମୋର ପୁତ୍ରକୁ ମାରି ପକାଇବ । ଯଦି ସତ୍ୱର ପ୍ରତିକାର ନ କର, ତେବେ ମୋର ସବୁ ସରିଗଲା ।

ନବାବ—ବନ୍ଧୁ ! ଭାବନା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ମୁଁ ତାର ପ୍ରତିକାରର ବାଟ ଦେଖୁଛି । ଆସ, ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ସାବଧାନ କରାଇ ଦେବା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୂତ, ବଦ୍ୟାବନ୍ତ, ପ୍ରହରୀ)

ବଦ୍ୟାବନ୍ତ—କଣ କାରଣ କିଛି କହୁନାହଁ, ମୋତେ କୁଆଡ଼େ ନେଇ ଯାଉଛୁ !

ଦୂତ—ବାହାଘର ଦେଖିବେ ଆସନ୍ତୁ, ରାଜାଙ୍କର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ହୋଇଛି ।

ବଦ୍ୟାବନ୍ତ—କେଉଁ ରାଜାର ବାହାଘର, କାହାର ?

ଦୂତ—ହଁ, ବସନ୍ତର ଶୂଳ, ତୁମ୍ଭ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟ, ଆଉ ଦୁର୍ଜୟସିଂହଙ୍କର ମଲ୍ଲିକା ସହିତ ଶୁଭ ପରିଣୟ । ଏକାଥରକେ ତିନିଗୋଟି କାର୍ଯ୍ୟ ନିମିତ୍ତ ନିମନ୍ତ୍ରଣ, ଚାଲନ୍ତୁ ।

ବଦ୍ୟାବନ୍ତ—କଣ ହେଲା, ବସନ୍ତର ଶୂଳ, ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ! ସତ ଏମନ୍ତକାର ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହେବ, ଏ କଣ ସତ ? ତେବେ କଣ ମୋତେ ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଇବାକୁ ଡାକି ନେଉଛୁ, ହା ବିଧାତା ।

ଦୂତ—ମୋତେ ହୁକୁମ ହୋଇଛି, ଯେତେବେଳେ ନବାବ ବେଦୀରେ ବରକନ୍ୟା ବସିଲେଣି । ଆପଣ ପହଞ୍ଚିଲେ ପ୍ରଥମ ଦୁଇକାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନାନ୍ତେ ବୈବାହିକ ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେବ ।

ବଦ୍ୟାବନ୍ତ—ଦୂତ ! ସତ୍ୟ କି ଏ ଘଟଣା ? ମୁଁ କଣ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଏହା ଦର୍ଶନ କରିବି ! ନା, ନା ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦେ । ମୋର ପ୍ରାଣ ଏହି କାରାଗାରରେ ଯାଉ ବରଂ, ମୁଁ ଏ ସବୁ କଦାପି ସନ୍ଦର୍ଶନ କରିବି ନାହିଁ ।

ଦୂତ—ମୋତେ ଯାହା ହୁକୁମ ହୋଇଛି, ତା ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ କରିବି । ଚାଲ ଶୀଘ୍ର । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ବାଳକ ବାଳିକାଗଣ)

ଗୀତ

ବାବୁ ହୋ ! ଆମ୍ଭେ ଭଣ୍ଡାର ଜାତ
ବାଳକ ସାଆନ୍ତ ଆମ୍ଭ ପଣ୍ଡିତ
ଖୁର ମୁଠି ଖଣ୍ଡେ କାଖରେ ରଖିଲେ
ପାଖକୁ ଆସିବେ କେତେ ବ୍ୟକ୍ତି
କି ଧନୀ ଦରିଦ୍ର, ରାଜା ପ୍ରଜା ହେଉ
ନେଉଛୁ ପଇସା ଓଟାରି ଛୁଟି ।

ପୁ—ଆ ଆ ମୋ ସୁନ୍ଦରୀ ମା
ଅକରା ଉପରେ ରେଖ
ସ୍ତ୍ରୀ—କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବ ଚାପ କରିବ
ଖଣ୍ଡିଆ ମୋତେ କହନ ।
ପୁ—ରାଜାଘର ହେବ ବାହାଘର
ଖିରିପିଠା ଖାଇ ହେବା ଭେକ
ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୂଳରେ ବସିଛି ରାଜାପୁଅ ଆସି
ଏ କଥା ଅଛୁଟି ଜାଣି !
ପୁ—ଶୂଳରେ ଆମ୍ଭର ହୋଇବ ଜୟ
ଖାଇ ପିଇ କରି ହେଉଁବା ଆସ ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ସତିକି ଜପ ଜାଣୁ ଭବଣ୍ୟ
ଉଭଜା ଦେବେଲେଣି ଶୁଣି ।
ପୁ—ଆମ୍ଭେ ପ୍ରଜା ହୋଇବେ କାହିଁକି ଶୁଣି
ସ୍ତ୍ରୀ—ଆରେ ବାଟ ଘାଟରେ ଚହଳ
ଲାଗିଛି ଖଣ୍ଡିଆ ପାଇ ଶୁଣ ।
ପୁ—ଆରେ, ଆଉ ରାଜାପୁଅ କୁଆଡ଼େ ଅଛନ୍ତି ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ସେଇଥି ଲାଗି ଏତେ କାଣ୍ଡ ଲାଗିଛି ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ, ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ, ଗଫୁର ଖାଁ, କରିମ ଖାଁ, ଶଙ୍କର ନାୟକ, ଦୂତ, ମଲ୍ଲିକା, ପୁରୋହିତଗଣ, ବସନ୍ତ, କମଳା, ନବାବ ଖାଁ, ପ୍ରତାପ ସିଂହ, ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା, ବାଦ୍ୟକାର ଇତ୍ୟାଦି)

ଦୁର୍ଜୟ—ସେନାପତେ ! ଆଜ୍ଞ ବଳମ୍ . କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ କଣ, ଶୀଘ୍ର ଘାତକଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞାଦିଅ । ବସନ୍ତର ଶିର ଛେଦନ କରୁ ? (ସମସ୍ତେ ନୀରବ ହେଲୁ) ଯଦି କେହି ବସନ୍ତ ବକ୍ଷରେ ଖଡ୍ଗ ଉତ୍ତୋଳନ କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକୃତ, ତା ହେଲେ ମୁଁ ନିଜେ ନିଜେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିବ । ଦିଅ ଖଡ୍ଗ ।

ଗଫୁର—ମହାରାଜ ! ଏ ଦାସକୁ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ । ଆପଣ କାହିଁକି ଏ ଘୃଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟଟା କରିବେ !

ଦୁର୍ଜୟ—ଗଫୁର ଖାଁ, ଯଦି ମୋର ସଂସାରରେ କେହି ବିଶ୍ୱାସୀ ଥାଏ, ତେବେ ତୁମ୍ଭେ । ଆଜଠାରୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଖାଁ ବାହାଦୁର ପଦ ଦିଆଗଲା ।

ଗଫୁର—(ଅବନତ ମସ୍ତକେ) ଜି, ଖୋଦାବନ୍ଦ୍ ।

ଦୁର୍ଜୟ— ଗୀତ

(ରସ ମାନସ ରାଧିକେଶ—ବୃତ୍ତେ)

କରି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କାଟ ଏ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ
ଭଣ୍ଡ ପାଷଣ୍ଡର ମୁଣ୍ଡରେ ।
ଅସ୍ତ୍ର ତୋଳ ଖଣ୍ଡେ କାଣ୍ଡ କଲା କେଡ଼େ
ଛେଚ କର ଗୁଣ୍ଡ ଗୁଣ୍ଡରେ ।
ଦଣ୍ଡଧର ବଂଶ କରିବ ମୁଁ ନଷ୍ଟ
ଜାଣିବୁ ମୋହର ନଥିବଟି ଧନ୍ଦା
ଦୁଷ୍ଟ ସ୍ୱାମୀ ଧରି କାଟ ମେଣ୍ଢାପରି
ରକ୍ତ ଉଡ଼ାନ୍ତୁ ସେ କୁଣ୍ଡରେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—ରେ ନୃଶଂସ ! ଏପରି ଅନ୍ୟାୟ ପୈଶାଚିକ କାର୍ଯ୍ୟ କର ନା, ତୋର ଭଗବାନ କେବେ ମଙ୍ଗଳ କରିବେ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ଜୟ—ଦୁଷ୍ଟ ! ଆଜ୍ଞ ଦମ୍ଭ ରହ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତୋର ସ୍ୱାମୀର ଦଶା କିପରି କୌତୁକମୟ ହେବ ଦେଖିବୁ । ଗଫୁର ! ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ?

ଗଫୁର— ହଜୁର ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

କମଳା— ଗୀତ

(ରେ ବଧି ଅଞ୍ଚଳ ନିଧି—ବୃତ୍ତେ)

ହେ ସାର ଦେନ ମୋର ବିନୟ ବାଣୀ
କି ଯଶ ଲଭିବୁ ତୁ ଏହାକୁ ହାଣି
ସୁଦୟା କର
ଏ ପଣ୍ଡ ହେବ ତୋର ଭ୍ରାତା କୁମର ରେ ॥

ଦୁର୍ଜୟ—ତୁ କାହାପାଇଁ ଆପତ୍ତି କରୁଛୁ, ପୁଣି ତୋ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ କିଏ ଆପତ୍ତି କରିବ, ଏପରି ଦୁନିଆ ଲାଗିଛି । ଯା ପାଷାଣ୍ଡି, ତୋ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ସ୍ପୃହା ନାହିଁ ।

କମଳା— (ଗୀତ)

ପାଷାଣୁ କଠିଣ କି ହୃଦୟ ତୋର
ପାଷଣ୍ଡ ବୃତ୍ତି ଆଚରିଲୁ ପାମର ରେ
ଘଟେ ଏ ଫଳ
ନଷ୍ଟେ ଭୋଗିବୁ ମୂଢ଼ ଶତ୍ରେ ସୁମରରେ ॥

ଦୁର୍ଜୟ—ପାଷାଣ୍ଡି !
ଏତେ ତୋ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା,
ସଭାସ୍ଥଳରେ ଲଜ୍ଜାଦେଉ ମୋତେ ।

ଗଫୁର—ଅପେକ୍ଷା କାହିଁକି,
ବିଳମ୍ବରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।
ଦୁଷ୍ଟ ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟେ ତତ୍ପର ।

କମଳା—ବାପଧନ ରେ ! ତୋର ମରଣ ଏ ପାପ ନୟନରେ ଦେଖି କିପରି ଧୈର୍ଯ୍ୟଧରି ରହିବି । ବାପ ! ତୁ ଆଉ ଫେରି ଆସିବୁ !

ବସନ୍ତ— ଗୀତ

(ସୁନ ମନ—ବୃତ୍ତେ)

ମା ! କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା
ଦର୍ପେ ଭୋଗିବାକୁ ଅଛୁ ଘୋର ଯାତନା ॥
ବରିବ ବଞ୍ଚିଛୁ ଯାହା, କେ ଖଣ୍ଡିପାରିବ ତାହା,
ନାହିଁ ଆନ କେହି ସାହା ଜଗତେ ସିନା ॥

ଗଫୁର—ଆଉ, କୁଆଡ଼େ ଯିବନା ବଡ ବଡ ହୋଇ ।

(ଶୂଳରେ ବସାଇ ତରବାରି ଉଠାଇବା ବେଳେ ନେପଥ୍ୟରୁ ତୋପର ଆବାଜ, ଗଫୁରର ପତନ, ସମସ୍ତେ ଚକିତ । ନବାବ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ପ୍ରବେଶ । ଦୂତେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିବା ।)

ନବାବ—ବନ୍ଦୀକର ମୂର୍ଖଙ୍କୁ, ଦାସୀମାନେ ସେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଜଣକ କିଏ ?

ଗୀତ

ଧର ଧର ଦୂତେ ଧର ଏ ସ୍ୱୈରଙ୍କୁ
ମାର ମାର ବେଢ଼ି ମାର ରେ ।
ଏ ମୂର୍ଖ ପାଷଣ୍ଡ କଲେ ଯେତେ କାଣ୍ଡ
ଦଣ୍ଡ ଅବଶ୍ୟ ମୋର ରେ ।୧।
ହସ୍ତ ପଦ ବାନ୍ଧ ପକା ଏ ନୃଶଂସ
ଚିରଦିନ ପାଇ ଦିଅ କାରାବାସ ।
ଏ ଜ୍ୟୋତିଷ ମୂଢ଼ ପାଶରୁ ନ ଛାଡ଼
କର ବନ୍ଦ ଦରବର ରେ ।

ା (ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କୁ ଚାହାଁଇବା)
।ତିଷ—ନା—ମୁଁ—ନୁହେଁ ।
ପ—ବସନ୍ତ ! ତୋତେ କିଏ ରକ୍ଷାକଲା ?

—(ପ୍ରଣାମାନନ୍ତର) ପିତା ! ଏହି ମାତା କମଳା ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ମୁଁ ଅରଣ୍ୟରେ ପ୍ରାଣ ପାଇଲି । ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀକରି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରୁ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ବସିଥିଲେ ସେ ବ୍ରତଚାରୀ ହୋଇ ମୋତେ ଭେଟିଲେ ।

—ନବାବ, ମୁଁ ବୃଦ୍ଧ ମନ୍ତ୍ରୀ ଭଗବନ୍ତଙ୍କୁ ଏହିଠାରେ ରାଜପଦରେ ବରଣ କରି ସନ୍ନ୍ୟାସ ଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କରିବି । ତୁମ୍ଭେ ବସନ୍ତକୁ ନେଇଯାଅ । ମଲ୍ଲିକା ସଙ୍ଗରେ ଶୁଭପରିଣୟ କରାଇ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପୂରଣ କରିବ ।

ନବାବ ମହାଶୟ, ମୋର ଅପତ୍ତି ବସନ୍ତ ଓ ମଲ୍ଲିକାର ଶୁଭପରିଣୟ ପରେ ଯା ଇଚ୍ଛା ତା କରି ପାରନ୍ତି ।

ରାଜା—ହଉ ନବାବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

(ବସନ୍ତ, ମଲ୍ଲିକା, ନବାବ ଖାଁ, ପ୍ରତାପ ସିଂହ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଶଙ୍ଖୁଆ, ବାଜାବାଲା ଓ ସଖିବୃନ୍ଦ)

(ବସନ୍ତ ମଲ୍ଲିକା ଏକତ୍ର ଆସୀନ, ନବାବ, ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତି ଉପସ୍ଥିତରେ ମଲ୍ଲିକାର ସଖୀମାନଙ୍କ ସହ ବରଣମାଳା ବସନ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ)

ଗୀତ

(ସୁରଚୋଳା—ଝୁଲେ)

ଆସ ଆସ ନବବାଳ
କରେ ଯେନ ସବେ ଆରତିଥାଳ ଗୋ
ଆଜ ବନ୍ଦନା ରାଜଦୁଲାଳ ।
ବିବାହ ଉତ୍ସବ ଆଜ,
କେତେ ଦାନ ଧ୍ୟାନ ଅଛଇ ଲାଗି
ଜୟ ଜୟାସ୍ତୁ ଦେବା ଗୋ କର ।
ରମ୍ଭାତରୁ ମାଳ ମାଳ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ କୁମ୍ଭେ ଶୋଭା ତମାଳ ଡାଳ
ସରସିଆ ଦିଶେ ରସାତଳ ।
କେତେ ମଦନ ଯୁବକ,
ହୋଇଛନ୍ତି ଏହି ଉତ୍ସବେ ଏକ
ଯୁବ ଶେଷପ୍ରାପ୍ତେ ଖୋଜ ଦେଖ ।
ଇଷ୍ଟ ଦେବତାଙ୍କୁ ଜଣା
ବର କନ୍ୟାରେ କରନ୍ତୁ କରୁଣା
ନାମେ ଉଦ୍ଧବ ବଳୟ ବାନା ।

ଇରାକ୍‌ର ରାଣୀ

ଇରାନ୍‌ର ରାଣୀ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ଦ୍ରାକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ର

(ଗୋଟିଏ ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷୀୟ ସୁନ୍ଦର ଯୁବକ ଖଣ୍ଡିଏ ପତ୍ର ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲ)

ଦାରା—(ପତ୍ରଟି ପକେଟରେ ରଖି ଦେଇ) ଏମାନେ ମୋର କେହି ନୁହନ୍ତି, ଅଥଚ ମୋତେ ପ୍ରାଣ ଅପେକ୍ଷା ଭଲପାନ୍ତି । ନାସିରଙ୍କ ଅପତ୍ୟସ୍ନେହ ମୋର ମନ ପ୍ରାଣକୁ ବାନ୍ଧି ଦେଇଛି । ସୁଲିଓ ଅପ୍ରାପ୍ତ ବୟସ୍କା ବାଳିକା ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ମୋର ଜୀବନସର୍ବସ୍ୱ ସାଜି ନାନା କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକରେ ମୋତେ ମତାଇ ରଖିଛି । କିନ୍ତୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି ଯେ, ମୁଁ କିଏ ? କିପରି ଏଠାରେ ଏମାନଙ୍କ ସ୍ନେହାଧୀନ । ଏ ପତ୍ରଖଣ୍ଡିକ ଆଜ ମନରେ ଜୀବନର ଅତୀତ କାହାଣୀ ଜଗାଇ ଦେଉଛି; କିନ୍ତୁ ପରିଷ୍କାର ତ ଲେଖିଲେ ନାହିଁ ! କହନ୍ତି ସାକ୍ଷାତରେ ସମସ୍ତ କଥାବାର୍ତ୍ତା । କାଲି ତାଙ୍କ ନିକଟ ଯିବାକୁ ହେବ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ସେ ମୋତେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିବେ । ପୁଣି ଲେଖିଛନ୍ତି, ତୁମେ ତୁମର ଜୀବନ କାହାଣୀ ଶୁଣିଲେ, ତୁମର ସମସ୍ତ ମାୟା ମମତା ସବୁଆଡ଼ୁ ଭୁଲିଯାଇ ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତ ହୋଇଯିବ । ତାହାହେଲେ ସୁଲିଓକୁ ସେ ମୁଁ (ବେଦିକା ଉପରେ ବସି ପଡ଼ିଲେ ଚକିତ ଭାବେ, ପଛଆଡ଼ୁ ଛପି ଛପି ଧୀରେ ସୁଲିଓ ଆସି ଦାରାର ଆଖି ଦୁଇଟି ବୁଜି ଧରିଲା । ଦାରା ଜାଣିପାରିଲା ନାହିଁ । ସୁଲିଓ ତହୁଁ ହାତ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଦାରା ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ହସିଦେଲା ।)

(ଗୀତାନ୍ତେ ଦାରା ବସି ପଡ଼ିଲା, କୋଳରେ ସୁଲିଓ ବସି ପଡ଼ିଲାବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ସର୍ପିକି ଦେଖି ଦାରା କହିଲା 'ଓଃ ସାପ' ସୁଲିଓ ତୁରନ୍ତରେ ସାପଟାକୁ ହାଣିଦେଲା)।

ଦାରା—ସୁଲିଓ, ତୁମେ ମୋତେ ବଞ୍ଚାଇ ଦେଲ । ତୁମର ଏ ଉପକାର ଭୁଲିପାରିବି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆଜ ସେ ମୁଁ ତୁମଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଯାଉଛି ।

ସୁଲିଓ—କେଉଁଠାକୁ ?

ଦାରା—ସେ କଥା କହିବାକୁ ମନା ଅଛି । ଯଦି ଭଲରେ ଫେରେ ତେବେ ଦେଖା, ନଚେତ୍—

ସୁଲିଓ—ତେବେ ଏତେ ବଡ଼ ଜୀବନଟା ତ ରକ୍ଷିଲି, ପୁରସ୍କାର ତ କିଛି ପାଇଲି ନାହିଁ !

ଦାରା—କାହିଁକି, ମୁଁ ତ ପୁରସ୍କାର ଦେଇ ।

ସୁଲିଓ—କାହିଁ ?

ଦାରା—ମୋର ପ୍ରାଣ ସେ !

ସୁଲିଓ—ହଉ ବୁଝିଲି, ଖୁବ ସଜ ହୋଇ ଆସିବୁ ଘରକୁ ଯିବା ।

ଦାଉ—(ମନ ଦୁଃଖରେ) ଗୁଲ୍ଜାର୍, ମୋତେ ଆଜ କାହିଁକି କିଛି ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । ମୋର ମନ କେମିତି କେମିତି ଜଣାଯାଉଛି ।

ଗୁଲ୍ଜାର୍—ନିଜ ଘରକୁ ଯାଅ, ତମ ମୁଣ୍ଡରେ ଟିକିଏ ଥଣ୍ଡା ତେଲ ମାଲିସ କରିଦେବ, ସବୁ ଭଲ ହୋଇଯିବ ଯେ । (ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ
କୁଟୀର

(ନାସିର ଖାଁ ଏକ ଖଟିଆ ଉପରେ ଉପବିଷ୍ଟ)

ନାସିର୍—ହା ଖୋଦା, ତୁମ୍ଭର ଲୀଳା ବୁଝିବା ବଡ଼ କଠିନ । କି ଦୋଷରେ ଏତେ ବଡ଼ ରାଜ୍ୟଟା ଛାରଖାର ହୋଇଗଲା ! ସମ୍ରାଟ ଜାଫର ସାହଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ଏ ରାଜ୍ୟର ମେରୁଦଣ୍ଡ ଭାଙ୍ଗିଯାଇଛି । ପୁଣି କ'ଣ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ ହେବ ? ନବାବ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସୁଶାସନରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ରହିବେ । ଏଣେ ଦାଉ, ସରଳ ବାଳକଟି ସଂସାରର କଥା କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ ? ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜର ବଂଶର ପରିଚୟ ମଧ୍ୟ ପାଇନାହିଁ, ବାପ ମା'ଙ୍କର ନାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାଣେନା, ଉପରେ ବା ଜାଣିବ ? ଜନ୍ମ ପରେ ପରେ ତ ଅଦ୍ଭୁତ ଘଟଣା ! ଏଇ ବାଳକ କ'ଣ ସତେ ରାଜ୍ୟ ଫେରିପାଇ ଶାସନ କରିବ, ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳାମଙ୍ଗଳ ବୁଝିବ ? ସମ୍ଭବ ନୁହେ । ଆହା, ପ୍ରଭୁଭକ୍ତ ମୋବାରକ, ରାଜ୍ୟର ଶେଷ ପ୍ରଦୀପଟି ମୋ ଘରେ ଜାଳି ଦେଇ କେଉଁଠି ରହିଲା । ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ସ୍ୱପ୍ନ ସ୍ୱପ୍ନ ଦିନ ଗଡ଼ିଗଲା । ସେ ତ କାହାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରେ ନାହିଁ ! ଏ ସବୁ କଥା ମନେପଡ଼ିଲେ ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦିଉଠେ, କିନ୍ତୁ ମୋ-ପରି ଲୋକଦ୍ୱାରା ବା କଅଣ ହୋଇପାରେ !

ଗୁଲ୍ଜାର୍—(ବାପକୁ କୁଣ୍ଢାଇ ପକାଇ) ବାବା ବାବା ! ତୁମ୍ଭେ ଏଠାରେ, ମୁଁ ତୁମକୁ କେତେ ଖୋଜି ଖୋଜି ଆସିଲିଣି ଗୋଟିଏ କଥା କହିବି ବୋଲି ।

ନାସିର — କି କଥା ଲୋ ମା !

ଗୁଲ୍ଜାର୍—ଦାଉଙ୍କ ମୁହଁ କାହିଁକି ଶୁଖି ଯାଇଛି ? କାରଣ କଣ ? ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଯେତେ ପଚାରିଲି ଏହାର କାରଣ କ'ଣ, ସେ ମୋତେ କହିଲେ ଏହାର ଗୂଢ଼ ମର୍ମ କୁ କିଛି ବୁଝିପାରୁନାହିଁ । ତୁମେ ଯାଅ, ବାବା ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ ଦିଅ । ସେ କଣ ଏତେ ଭାବୁଛନ୍ତି; ନଚେତ୍ ତମର ଘରକୁ ଯିବାର ଯଦି ଡେରି ଅଛି, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଏଇଠାକୁ ଡାକି ଆଣୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନସିର୍—ହଁ, ଖୋଦା ! କାହାକୁ ବୁଝାଇବି, ଆଉ କଅଣ କହି ବୁଝାଇବି ! ସେ କି କଅଁଳିଆ ଶେଯରେ ଶୋଉଥାନ୍ତେ, ତାଙ୍କୁ ଆଜି ମୁଁ ଧୂଳିରେ ଶୁଆଉଛି, ଯେ ରାଜପ୍ରାସାଦରେ ବାସ କରୁଥାନ୍ତେ, ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଭଙ୍ଗା କୁଡ଼ିଆରେ ରଖିଛି । ମୁଁ ସେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବା କାହୁଁ ପାଇବି ! ମୋବାରକ ସାହା ମୋତେ କାହିଁକି ଏ ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଇଗଲେ ? ମୁଁ ଗରିବ ଲୋକ, ମୋର ଶକ୍ତି କେତେ ?

(ଦାଉ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରବେଶ କଲ)

ଦାଉ—ବାବା, ବାବା ! ଆଉ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମୋ ପାଇଁ କଷ୍ଟ ସହିବାକୁ ହେବନାହିଁ । ଆଜି ସକାଳେ ଘୋଡ଼ା ପିଠିରେ ଚଢ଼ି କିଏ ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ମୋତେ ଏ ପତ୍ରଖଣ୍ଡିକ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ ମୋ ମନ ଅନ୍ୟ ରକମ ହୋଇଯାଇଛି । ଏ ପତ୍ରର ପ୍ରତି ଅକ୍ଷର ମୋର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତିକୁ ଏକତ୍ରିତ କରି ଜଗାଇ ଦେଇଛି ! ମୁଁ ଆଜି ସବୁ ବୁଝି ପାରିଛି । ସେଥିଲାଗି ତୁମ ପାଖରୁ ବିଦାୟ ନେବାକୁ ଆସିଛି । କାଲି ସକାଳ ୧୨ଟା ପୂର୍ବରୁ ମୋତେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ହେବ ।

ନସିର୍—କାହିଁ ପତ୍ର, ଦେଖେଁ ? (ଦାଉଠାରୁ ପତ୍ର ନେଇ ପଢ଼ିସାରି) ହଁ, ଏବେ ମୁଁ ସବୁ ବୁଝିଲି । ଏ ଘଟଣା ଦିନେ ଘଟିବ ବୋଲି ମୁଁ ଭଲ କରି ଜାଣେ । କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ ! ଏ କଥା କାହାରି ପାଖରେ କହିବ ନାହିଁ, ଏହା ଅତି ଗୋପନୀୟ ପତ୍ର ।

ମୋତେ ଲଟେଧେ ଥିବାରୁ ମୁଁ ତୁମକୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ନ ଥିଲି । ପ୍ରକୃତରେ ଏ ପଦର ସାର ମର୍ମ ଖୁବ୍ ସତ୍ୟ ।

ଦାରା—ଚଚା, ଚଚା ! ମୋତେ ବୁଝାଇ ଦିଅ । କିଅଣ ମୋ ଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ, ଆଉ ମୋର ପିତାମାତାଙ୍କର ନାମ କ'ଣ ? କେଉଁ ବଂଶଧର ମୁଁ ?

ନସିର—କହିପାରେ ନା, ସେ ଶକ୍ତି ମୋର ନାହିଁ । ଇବ୍ରାହିମ୍‌କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଅ । ସେଇଠାରୁ ସମସ୍ତ ବୁଝି ପାରିବ; କିନ୍ତୁ ଏଇ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ଯେ; ମୋର ଗୁଲ୍‌ଜାରର ଦଶା କଣ ହେବ ? ସେ ତ ଦଣ୍ଡେ ତୁମକୁ ନ ଦେଖିଲେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିପାରିବ ନାହିଁ ? ତାକୁ ଏବେ କ'ଣ କହି ବୁଝାଉଛି, ସେ ତ ଏ କଥା ଶୁଣିଲେ ଜୀବନ ହରାଇଦେବ । (ସ୍ୱଗତଃ) ଚନ୍ଦ୍ରମାକୁ ଏତେ-ଦିନ ଘରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଥିଲି, ଆଜି ମୋର ଘର ଅନ୍ଧାର କରି ଚାଲିଯିବ । ଧନ୍ୟ ମୋବାରକ ସାହା, ତୁମେ କେବଳ ସାର ବୁଦ୍ଧି, ପ୍ରଭୁଭକ୍ତ, ଚତୁର, ସାହସୀ । ତୁମକୁ ଖୋଦା ବଞ୍ଚାଇ ରଖନ୍ତୁ । ଯା ହେଉ ଖୋରାସାନ ଅନେକ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା, ପୁଣି ନୂତନ ରାଜାଙ୍କ ଶାସନରେ ଶାସିତ ହେବ ।

ଦାରା—ସମସ୍ତଙ୍କଠୁଁ ବିଦାୟ ନେଇ ଆସିଲିଣି, କେବଳ ତୁମଠୁଁ ବିଦାୟ ନେବାକୁ ଆସିଛି ।

ନସିର—ଗୁଲ୍‌ଜାର କ'ଣ ଜାଣେ ?

ଦାରା—ନା ଜାଣେନା, ତା ସାଙ୍ଗରେ ଦେଖା ହେଲେ ତ ଯାଇପାରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ଏଥି ଥିଁ ଉଠି ଚାଲିଗଲି, ସଲାମ ।

ନସିର—ଆଚ୍ଛା ଯାଅ ବେଟା (ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଦେବା)

ଦାରା—ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନସିର—(ଦୁଃଖରେ) ଦାରା, ନା ଥାଉ, ଘର ଅନ୍ଧାର କରି ଚାଲିଗଲା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ପ୍ରମୋଦ ଉଦ୍ୟାନରେ ଇରାନର ରାଣୀ ସଙ୍ଗରେ କେତୋଟି ପରିଚାରିକା, ନର୍ତ୍ତକୀଟିଏ ଗୀତଗାଇ ନାଚୁଥିଲେ)

(ଗୀତ) ସଙ୍ଗୀତ

କୁହୁ କୁହୁ କୋଇଲି ଡାକଦେଲା ତାନେ ।
ଉଦ୍ୟାନରେ ଜାଗିଲି   ସାରା ନିଶି ତ ତୁ
ଝୁରିଲି ମନ ମେଦେ   ହସେ ପାହାନ୍ତ ତାରା
ମଧୁପ ତୁ ବଗାଦାର ହେଲୁ କାହା ପ୍ରେମେ ।୧।
ଗନ୍ଧ ବହି ସମୀର   ପରଶେ ଅଙ୍ଗ ମୋର
ଝାଉଁଳ ଗଲି ଲଜେ   ସୁବାସ ଚନ୍ଦ୍ରହାର
କାହିଁ କେଉଁ ମନ ଲାଜେ ବସିଲି ମୁଁ ଅଭିମାନେ ।୨।

୧ମ ପରିଚାରିକା—ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ, ଆପଣଙ୍କର କେଉଁ କଥା ଅଭାବ ଯେ, ଆପଣ ସଦାବେଳେ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଝରାଉଛନ୍ତି ! ଆପଣ ଯାହା ଖାଉଛନ୍ତି ବା ବ୍ୟବହାର କରି ପିନ୍ଧି ଦେଉଛନ୍ତି, ତାହା ଅନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ପାଇ ନ ଥିବେ । ଆପଣଙ୍କର ଗୋଟାଏ ଦୁଃଖ କଣ ।

ରାଣୀ—କେବଳ ଖାଇବା ପିନ୍ଧିବା ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ସୁଖ ନା, ନାରୀ ଜନ୍ମରେ ଅନ୍ୟ କିଛି ସୁଖ ନାହିଁ ।

୨ୟ—ଆମର ପେଟକୁ ମୁଠାଏ ଖାଇବା, ଦେହକୁ ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧିବା, ଏତିକି ହେଲେ ଆଉ କୋଉ କଥାକୁ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ମ ।

୧ମ—ନାହିଁ ଲୋ, ଆଉ କିଛି ଭିତରି କଥା ଅଛି । ଯାହାର କଥା ସିନା ସମସ୍ତେ ଜାଣିବେ, ଅନ୍ତର କଥା କିଏ ଜାଣିବ ! ବିବାହ ହେବାର ବେଳ ବର୍ଷେ ପୂରିଗଲା, ସନ୍ତାନଟିଏ ।

ରାଣୀ—ଦୂର୍ କର ।

୨ୟ—ନାହିଁ ସନ୍ତାନଟିଏ ହେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।

ରାଣୀ- ତୋ ମୁଣ୍ଡରକ୍ତି, ଏଠୁ ଯା ଚାଲିଯା । ପେଟ ମୁଠାକ ପାଇଁ ଚାକିରି କରିଛ, ସେତିକ ପାଇଲେ ତୁମର ବେଶ୍, ଅନ୍ୟ କାହାର କେଉଁ କଥା ତୁମେ କିଅଣ ଜାଣିବ ?

୧ମ—ଜାଣୁଛୁ, ସବୁ ଜାଣୁଛୁ, ହୁଣ ଟିକିଏ କରେଷ ରଖି ସବୁ କଥା ଅଭ କରନ୍ତୁ ଲେଖି ଯାଉଛୁ ।

ଦୃଶ୍ୟ—ଦେଉଛନ୍ତି । ବାଦସାହା ଏଣେ ବସିଛନ୍ତି । ଏ ସମୟରେ ଦାଉଦ୍ ସାହା ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ପରିଚାରିକାମାନେ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇ ଚାଲିଗଲେ ।

ଦାଉଦ୍ ସାହ—ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ, ତୁମର ରୂପର ଶିଖା ଏ ଅନ୍ତରର ଅନ୍ଧକାର ଗୃହାକୁ ଆଲୋକିତ କରି ପକାଉଛି ।

ରାଣୀ—ତେବେ ଖୋଲି କହି ଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।

ଦାଉଦ୍ ସାହା—ତା ଅର୍ଥ, ମୁଁ କଅଣ ତୁମକୁ ଭୂଷଣ-ପ୍ରିୟା ହେବାକୁ କହୁଛି ।

ରାଣୀ—ହଁ ବୁଝିଛି, ମୋର ରୂପର ପ୍ରଶଂସା କରୁଛ । ସେ ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣିବାକୁ ମୁଁ ଆକାଂକ୍ଷିତ ନୁହେଁ ।

ଦାଉଦ୍—କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଯେ ତୁମକୁ ପାଇ ଧନ୍ୟ ହୋଇଛି । ତୁମର ସ୍ପର୍ଶରେ ମୋର ଏ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟଗ୍ରସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ପୁଲକିତ ହୋଇଉଠୁଛି । ତୁମେ ମୋର ଶେଷ ଜୀବନର ଶାନ୍ତିଦାୟିନୀ ଦର୍ଶନୀୟ ମୂର୍ତ୍ତି । ତୁମର ସେବା ପୂଜାରେ, ତୁମର ରୂପର ସ୍ରୋତରେ ମୋର ଜୀବନ ତରଣୀକୁ ବାହିନେବି । ତୁମର ରୂପର ତୁଳନାରେ ରାଜ୍ୟ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସବୁ ତୁଚ୍ଛ । ତୁମର ଦର୍ଶନରେ ମୁଁ ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ ଅନୁଭବ କରୁଛି ।

ରାଣୀ—ଏତେକରେ ମୁଁ ତୃପ୍ତ, ଏବେ ଆଉ ମୋଠାରୁ ଶୁଣିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି କି ?

ଦାଉଦ୍—ହଁ ଏହି ଅମୃତବୋଳା ମିଠା ବଚନ ପଦକ । କେଉଁ ସୌଭାଗ୍ୟ ବଳରୁ ମୁଁ ତୁମକୁ ପ୍ରାଣ ପ୍ରିୟା ରୂପେ ପାଇଛି ! ତୁମେ ମୋର ମରୁ ହୃଦୟ କାନନରେ ପୂତ ମନ୍ଦାକିନୀ ଧାରା । ତୁମେ ମୋର ଭଙ୍ଗା ମନ ମନ୍ଦିରରେ କମନୀୟା ଦେବୀ, ମହା ମହିମାମୟୀ ବାଦ୍‌ସାହ୍ମା । ତୁମେ ଏ ଭବନର ରାଜ-ସିଂହାସନ ମଣ୍ଡନ କରି ଧନ୍ୟ ହୁଅ । ମୁଁ ତୁମର ଅନୁରକ୍ତ ଚିରଦାସ ହୋଇ ପାଦେ ପାଦେ ଥିବି । ଆସ ବିଶ୍ରାମଗାରକୁ ଆସ, ମୁଁ ଟିକିଏ ତୁମ କୋଳରେ ମସ୍ତକ ରଖି ବିଶ୍ରାମ କରିବି । (ରାଣୀଙ୍କୁ ନେଇ ଚାଲିଗଲେ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ମସ୍‌ଜିଦ୍

(ଚକ୍ ବଜାର ସମ୍ମୁଖ ବଗିଚା ସମ୍ମୁଖରେ ମସ୍‌ଜିଦ, ଦାଗ ଓ ଇଉସୁଫ୍ ପ୍ରବେଶ)

ଇଉସୁଫ୍—ଦାଗ ! ମୁଁ ଟିକିଏ ପାଣି ନ ପିଇଲେ ପାଦେ ଆଗକୁ ଯାଇପାରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ବଡ଼ କ୍ଳାନ୍ତ ଅନୁଭବ କରୁଛି । ତୁମର ମତଲବ କଅଣ ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ମୂର୍ଖ ଅପରିଚିତ ଲୋକ, କଏ କୋଉ କଏ, ତା କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ତୁମେ ଏତେ ଦୂର ଆସିଲ !

ଦାଗ—ନା, ନା ଇଉସୁଫ୍ ତା ନୁହେଁ ତୁମେ ଜାଣନା, ବୋଧହୁଏ ଏ ସେହି ସଙ୍କେତ ସ୍ଥାନ । ତୁମକୁ ଆଉ ଚାଲିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଏହି ଦେଖ କଏ ଜଣେ ଆସୁଛି । ତାକୁ ପଚାରିଲେ ସବୁ ଜଣାପଡ଼ିବ । (ଲୋକଟିଏ ପଥରେ ଚାଲିଯାଉଥିଲା) ହେ ବାବୁଜି, ଶୁଣନ୍ତୁ ଶୁଣନ୍ତୁ ।

ନାଗରିକ—କଅଣ ପଚାରୁଛ ?

ଦାଗ—ଏ କଅଣ ଭାରତର ସେହି ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ କୀର୍ତ୍ତି-ସ୍ତମ୍ଭ ? ଏ କଅଣ ସେହି ଭୁବନବିଦିତ ମସ୍‌ଜିଦ୍‌ର ଦ୍ୱାରଦେଶ ?

ନାଗରିକ—ହଁ ହଁ, ଏ ସେହି ସ୍ଥାନ (ଲୋକ ଚାଲିଗଲା)

ଦାଗ—(ଅଙ୍ଗ ଭିତରୁ ପତ୍ରଟି କାଢ଼ି) ଏବା ଏକ୍ଷଣି ଟିକି ବାରଘଣ୍ଟା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଲଗନ୍ ସହରର ଚକ୍ ବଜାର ସାମନା ସେହି ତୋରଣ ଦ୍ୱାରରେ ଉପସ୍ଥିତ । ପୁଣି ଆଜ ତ ଶୁକ୍ରବାର ।

ଇଉସୁଫ୍—ଅଚ୍ଛା ଦାଗ, ତୁମେ ସେ ଲୋକକୁ ଦେଖିଲେ ଠିକ୍ ଚିହ୍ନି ପାରିବ ତ ?

ଦାଗ—(ପତ୍ର ପାଠକରି) ହଁ, ପତ୍ରରେ ଲେଖା ଅଛି, ମୋର ପରିଧେୟର ଚିହ୍ନ ଏହି ଯେ, ବାଇଗଣି ରଙ୍ଗର ପୋଷାକ, ମସ୍ତକରେ ଓମରାହୋ ପରିଧେୟ ମଣି ଖଚିତ ମୁକୁଟ ।

ଇଉସୁଫ୍—ବାଃ ବାଃ ! ଏକାଥରକେ ବିଜୟ ପତର ବର । ଅଚ୍ଛା ଦାଗ ! ସେଇ ମହାଶୟ ତୁମର ଜନ୍ମ ଓ ବଂଶର ପରିଚୟ ଦେବ ନା ? ବାଃ ବାଃ ।

ଦାଉ—ଶୁଣ ଭାଇ ଇଉସୁଫ୍, ମୁଁ ଅଙ୍ଗୁର କ୍ଷେତରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲି । ଏହିପରି ସମୟରେ ଘୋଡ଼ା ପିଠିରେ ଚଢ଼ି ଜଣେ ଲୋକ ମୋ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚି ମୋତେ ପଚାରିଲେ, ତୁମର ନାମ କଅଣ ଦାଉ ? ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେଲି ହଁ । ଏତିକି ମାତ୍ର ଶୁଣି ମୋ ହାତରେ ଖଣ୍ଡେ ପତ୍ର ଦେଇ କହିଲେ, ଯଦି ତୁମେ ତୁମର ଜନ୍ମବୃତ୍ତାନ୍ତ ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକର, ତା ହେଲେ କାଲି ଶୁକ୍ରବାର ଦିବା ୧୨ଟା ସମୟରେ ଇସ୍ପାନ୍ ସହରର ଚକ୍ ବଜାର ସାମନା ମସ୍‌ଜିଦ ଫାଟକ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ନାସିର ସାହେବଙ୍କ ପାଖରେ ଅଛ, ସେ ତୁମର କେହି ନୁହନ୍ତି; କେବଳ ତୁମକୁ ପାଳନ କରୁଛନ୍ତି ମାତ୍ର । ତୁମର ଜନ୍ମରହସ୍ୟ ଅଦ୍ଭୁତ ।

ଇଉସୁଫ୍—ନାସିର ସାହେବ ତେବେ ପ୍ରକୃତରେ ତୁମର ବାପା ନୁହନ୍ତି ! ଆଚ୍ଛା, ତୁମେ କଅଣ ତୁମର ପିତାଙ୍କ ନାମ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାଣନା ?

ଦାଉ—ନା (ଏ ସମୟରେ ଘଣ୍ଟାରେ ଠନ୍ ଠନ ହୋଇ ୧୨ଟା ବାଜିଲା)

ଇଉସୁଫ୍—ଏଇ ଶୁଣ, ବାରଟା ତ ବାଜିଗଲା, କାହିଁ ତୁମର ବନ୍ଧୁ ପରିଚୟ ଦେବାକୁ କେହି ତ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଲେ ନାହିଁ ? ତୁମେ ଯେପରି ଲୋକ ନା !

ଦାଉ—ଏଇ ତ ଠିକ୍ ସେହି ସମୟ ହେଲା (ଦୂରକୁ ଚାହିଁ) ଏଇ ତ ଭଏ କଏ ଜଣେ ଆସୁଛନ୍ତି (ନାଦେର ପ୍ରବେଶ)

ନାଦେର—ତୁମର ନାମ ଦାଉ ନା ?

ଦାଉ—ଜ-ହାଁ ।

ନାଦେର୍—ଯା ହେଉ, ଠିକ୍ ସମୟରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛ ।

ଦାଉ—ମୋର ପିତା କଅଣ ଅଛନ୍ତି ?

ନାଦେର୍—ଠିକ୍ ତୁମର ଆକୃତି, ସେହିପରି ଗଠନ । ମୋର ମନେହୁଏ, ତୁମର ଆଉ ତୁମର ପିତାଙ୍କର ଏକା ଆକୃତି । ସେହି କାନ୍ତି, ସେହି ରୂପ । ମନେ କରୁଛି, ଆକୃତିସଙ୍ଗେ ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟ ସମାନ ଥିବ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ତର ଯେପରି ଥିଲା, ତୁମର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହୋଇଥିବ ।

ଦାଉ—ମୋର ପିତାଙ୍କର କଥା କୁହନ୍ତୁ ।

ନାଦେର୍—ସେ କଥା ତୁମ ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ଜାଣିବେ ନାହିଁ । (ଇଉସୁଫ୍‌କୁ ଦେଖାଇ ତାଙ୍କୁ କୁହ କିଛି ସମୟ ଅନ୍ୟଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ଦାଉ—ସେ ମୋର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ । ସେ ମୋର ଭାଇ କହିଲେ ଚଳେ । ଆମର ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି କଥା ଗୋପନ ନାହିଁ ।

ନାଦେର୍—କିନ୍ତୁ ମୋର କଥା ଅତି ଗୋପନୀୟ । ତୁମ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଖୋଦାଙ୍କର ମନା ।

ଇଉସୁଫ୍—ଦାଉ, ମୁଁ ଏ ସ୍ଥାନରୁ କିଛିଦୂର ଚାଲିଯାଉଛି, ତୁମେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଅ । ମୋ ମନରେ କିଛି କଷ୍ଟ ନାହିଁ ।

ଦାଉ—ହଁ ଭାଇ, ଯାଇଥାଅ । (ଇଉସୁଫ୍ ଚାଲିଗଲେ) ଏଇଥର କୁହନ୍ତୁ, ମୋର ପିତା କିଏ ? ସେ କଅଣ ଖୁବ୍ ବଡ଼ଲୋକ ଥିଲେ ? ସେ କଅଣ କୌଣସି ଦେଶର ରାଜା ଥିଲେ, ଯେପରି ମନେହୁଏ ଯେ, ମୁଁ ଜଣେ ରାଜପୁତ୍ର ।

ନାଦେର୍—ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଜଣେ ରାଜା ଥିଲେ । ଶୁଣ ଦାଉ ! ଏଠାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ସରଦାର୍ ନାଦେର ନାମରେ ପରିଚିତ; କିନ୍ତୁ ଦିନେ ମୁଁ ଖୋରସାନର କର୍ଣ୍ଣଧାର ଥିଲି । ଆଉ ସମସ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ମୋର ଅଧିକ ପରିଚୟ ଥିଲା, ତୁମର ପିତାଙ୍କର ଅକୃତ୍ରିମ ବନ୍ଧୁ ମୋବାରକ୍ ସାହା ।

ଦାଉ—ମୋର ପିତା କଅଣ ଜୀବିତ ନାହାନ୍ତି ?

ନାଦେର୍—ଶୁଣ, ତୁମର ପିତା ଥିଲେ ଖୋରସାନର ଅଧିପତି । ତାଙ୍କର ନାମ ଥିଲା ଜାଫର ସାହା । କେତେ ଥର ଯେ ତାଙ୍କର ଶାଣିତ ତରବାରୀ ଶତ୍ରୁ ସେନାଙ୍କ ରକ୍ତରେ ରଞ୍ଜିତ ହୋଇଛି, ତାର କଳନା ନାହିଁ । ସେହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଖୋରସାନର ଜୟ ପତାକା ମୋ ନିଜ ହାତରେ···

ଦାଉ—ଥାଉ, ଥାଉ । ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ କଥା କୁହନ୍ତୁ, ସେ କଥା ଶୁଣି ମୋର ନୟନ ଅଶ୍ରୁ ବର୍ଷଣ କରୁ ।

ଅନୁମାନ ହେଲା, ମୋର ପିତା ରଣଲିପ୍ସୁ ଥିଲେ । ସେହି ରଣରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଛନ୍ତି । ହା ପିତା ! (ଅସ୍ଥିର ହେବା)

ନାଦେର୍—ସୁସ୍ଥ ହୁଅ, ଅସ୍ଥିର ହୁଅନା । ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର, ମନଦେଇ ଶୁଣ । ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯେତେବେଳେ ତୁମ ପିତାଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧହୁଏ, ସେତେବେଳେ ଗୋଟାଏ ବିଶ୍ୱାସଘାତକ କୌଶଳରେ ତୁମ ପିତାଙ୍କ ଅନୁଧାବନ କରୁଥିଲା । ଯେତେବେଳେ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତକରି ତୁମ୍ଭର ପିତା କ୍ଳାନ୍ତ ଓ ଅବସନ୍ନ, ସେହି ସୁଯୋଗରେ ସେହି ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ପାପିଷ୍ଠ ତୁମର ପିତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରି ଖୋରାସାନ ଅଧିକାର କଲା । ତା ପରେ ଯେପରି ହୀନ ପଶୁମାନେ ଲୌହ ଶୃଙ୍ଖଳରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ବଧସ୍ଥାର୍ଥେ ଆନୀତ ହୁଅନ୍ତି, କି କହିବି ଦାରା ! ସେହିପରି ତୁମର ପିତାଙ୍କୁ, ଖୋରାସାନର ଅଧିପତି ନାଦର୍ ସାହାଙ୍କୁ ଏହି ଇସ୍ପାହାନର ହାଟ ମଧ୍ୟରେ ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ ସିଂହକୁ, ଘାତକର ଖଡ୍ଗର ମୁଖକୁ ସହାସ୍ୟ ବଦନରେ ଠେଲିଦେଇଛି, ଉଃ, ଅକୃତଜ୍ଞ ସୁଲତାନ୍ !

ଦାରା—କିଏ ସେ ? ସେ କଅଣ ଅଦ୍ୟାପି ଜୀବିତ ଅଛି ?

ନାଦେର—ହଁ, ନରାଧମ ଅଦ୍ୟାପି ଜୀବିତ ଅଛି, ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ତାହାର ନିକଟକୁ ନେଇଯିବି ।

ଦାରା—(ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇପଡ଼ି) ଚାଲନ୍ତୁ, ମୋର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶାଣିତ ତରବାରି ତାର ବକ୍ଷରେ ବସାଇ ଦେଇ ମୋର ପିତୃ ପ୍ରତିହିଂସା ସାଧନ କରିବି ! ଏତେବଡ଼ ବିଶ୍ୱାସଘାତକକୁ ପୃଥ୍ୱୀ ଉପରେ ବହନ କରୁଛି, ମୋର ପିତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରି ସେ ନରାଧମ କଅଣ ପାଇଛି ?

ନାଦେର—କଅଣ ଆଉ ନ ପାଇଛି ? ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ଆଶ୍ରୟ ପାଇଛି, ସମସ୍ତ ଖୋରାସାନ ରାଜ୍ୟ ପାଇଛି, ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ ଆଉ କଅଣ ପାଆନ୍ତା ?

ଦାରା—ତାର ସେହି ସମସ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ହାତ ମାପ ଭୂମି ତାର ଆଶ୍ରୟର ସ୍ଥାନ ହେବ । ସେ ନରାଧମ କାହିଁ, କାହିଁ ସେ ନରପ୍ରେତ ? ତାକୁ ଥରେମାତ୍ର ମୋତେ ଦେଖାଇଦିଅନ୍ତୁ ! ସେ ଯଦି ଲୌହ ବର୍ମରେ ଆପାଦମସ୍ତକ ଆବୃତ କରି ରଖେ, ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଶାଣିତ କୃପାଣ ଯଦି ତାର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷାର୍ଥେ କୋଷମୁକ୍ତ ହୁଏ, ତଥାପି ଏହି ତରବାରି ଦ୍ୱାରା ତାର ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡକୁ ଟାଣି ଆଣି ପଦାଘାତରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ଏହି ଇସ୍ପାହାନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ନର ନାରୀଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ତାର ଘୃଣ୍ୟ ଶରୀରକୁ ଶୃଗାଳ କୁକୁର ସମ୍ମୁଖରେ ନିକ୍ଷେପ କରିବି ।

ନାଦେର୍—ନିର୍ବୋଧ ! ସେଥିରେ କଅଣ ପ୍ରତିଶୋଧ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ! ସିଏ ଜନ୍ମ ହୋଇଛି, ସେ ତ ଦିନେ ହେଲେ ମରିବ । ଏପରି ହଠାତ୍ ମୃତ୍ୟୁ, ସେତ ସମସ୍ତଙ୍କର ବାଞ୍ଛନୀୟ ! ତୁମର ପିତା ବିଶ୍ୱାସଘାତକ-କର୍ତ୍ତୃକ ପ୍ରତାରିତ ହୋଇଥିଲେ, ସେହି ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ତୁମର ପିତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରି ହତ୍ୟା କରିଥିଲା, ମନେରଖ ! ତୁମକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ । ମୁଁ ତୁମକୁ ସେହି ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ସଙ୍ଗେ ପରିଚୟ କରାଇଦେବି । ତୁମେ ତା ଘରେ ରହିବ, ବିଶ୍ୱାସୀ ଅନୁଚର ପରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଥିବ । ଏକ ସଙ୍ଗେ ଆହାର ବିହାର ମଧ୍ୟ କରିବ ।

ଦାରା—ଆପଣ କଅଣ କହୁଛନ୍ତି ମୁଁ ସେହି ପିତୃହନ୍ତାର ଅଧୀନ ହେବି, ଆଉ ସେହି ବିଷାକ୍ତ ଅନ୍ନ ଭୋଜନ କରିବି ?

ନାଦେର୍—କିନ୍ତୁ ଉପକରଣ ଅତି ଉପାଦେୟ । ପ୍ରତିହିଂସା ସେ କଟୁ ଭୋଜନକୁ ସୁମିଷ୍ଟ କରିବ, ତୁମେ ତା ସଙ୍ଗେ ଭଲ ରକମ ମିଶିଯିବ । ସେ ହସିବାକୁ କହିଲେ ହସିବ, ଆଉ କାନ୍ଦିବାକୁ କହିଲେ କାନ୍ଦିବ । ତାକୁ ଚିନ୍ତିତ ହେବାର ଦେଖିଲେ ତୁମେ ଚିନ୍ତିତ ହେବ । ତାପରେ ଯେଉଁ ଦିନ ଠିକ୍ ସମୟ ଆସିବ (ଦାରା ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇଉଠିଲା)

ଦାରା—କହନ୍ତୁ କହନ୍ତୁ, ଦୟାକରି ମୋତେ ଥରେ ସେହି ପାପିଷ୍ଠ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ କରାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ନାଦେର୍—ସ୍ଥିର ହୁଅ । ତାପରେ ଯେଉଁଦିନ ଠିକ୍ ସମୟ ଆସିବ, ନରାଧମ ଯେତେବେଳେ ତୁମକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ, ସେହି ସମୟରେ (ଦାରା

ତରବାରୀ କଟିରୁ ଖୋଲିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ) ନା, ନା, ଏବେ ଦୂର ଅଗ୍ରସର ହେବାର ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ଆସି ନାହିଁ । ତରବାରୀ କୋଷବଦ୍ଧ କର । ଏପରି ବିଚଳିତ ହେଲେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଇପାରିବ ନାହିଁ । ଦେଖ, ଏହା ବାଳକର କ୍ରୀଡ଼ା ନୁହେଁ, ପିତୃହତ୍ୟାର ପ୍ରତିଶୋଧ । ବୁଝି କାର୍ଯ୍ୟକର । ଶୁଣ, ମୁଁ ସେଇ ସମୟରେ ଗୁପ୍ତଚର ଦ୍ୱାରା ସମ୍ବାଦ ଦେବି ।

ଦାରା—ତା ହେଲେ କୁହନ୍ତୁ, କି ଉପାୟରେ ମୁଁ ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିବି ?

ନାଦେର—ତୁମେ ତାର ଶୟନ ମନ୍ଦିରକୁ ଯିବ, ଯଦି ଦେଖିବ ସେ ଶୋଇଥାଏ, ତେବେ ତାକୁ ଉଠାଇ ତୁମର ବଂଶ ପରିଚୟ ଦେବ, ଖୁବ୍ ଗୋପନରେ ଏବଂ ସାବଧାନରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଦାରା—ହଁ କୁହନ୍ତୁ (ଉଦ୍‌ବେଗ)

ନାଦେର—ମନେ ଥାଏ ଯେପରି, ସେଇ ଦିନ ରାତ୍ରିରେ ସେ ଜାଣିପାରିବ, ଯାହାର ରକ୍ତ ତୁମ ଧମନୀରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଛି, ଆଉ ତୁମେ କିଏ ଓ କାହିଁକି ଏଠାକୁ ଆସି ତାର ଦାସତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିଛ । ସେ ପ୍ରଥମେ ଶିହରି ଉଠିବ, ତୁମକୁ ହୁଏତ ତାର ପ୍ରାଣ ବିନିମୟରେ ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ଦେବାକୁ ଚାହିଁବ; ତାର ଯଥାସର୍ବସ୍ୱ ଦେଇ ମଧ୍ୟ ଶରଣ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବ; କିନ୍ତୁ ତୁମେ ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବ । ତୁମେ ଯୁବକ, ସେ ବୃଦ୍ଧ, ଭୟର କିଛି କାରଣ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ସତର୍କତା ଆବଶ୍ୟକ, ଖୁବ୍ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ତାକୁ ଜାହାନ୍ନମକୁ ପଠାଇବ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା କର, ମୋର କୌଣସି ସଙ୍କେତ ବା ଆଦେଶ ନ ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାକୁ ତୁମେ ହତ୍ୟା କରିବ ନାହିଁ ।

ଦା.ସ୍ତ—କଦାପି ନୁହେ ?

ନାଦେର୍—ବିଶ୍ୱାସ କଅଣ ?

ଦାରା—ମୋର ପିତାଙ୍କର ତରବାରୀକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛି ।

ନାଦେର୍—କାହିଁ ତୁମର ପିତାଙ୍କର ତରବାରୀ ଦାଉ ?

ଦାରା—ତେବେ ମୋର ପିତାଙ୍କର କବରର ଶପଥ କରି କହୁଛି ।

ନାଦେର୍—କବର ! କାହାର କବର ? ତୁମର ପିତାଙ୍କର ? କିଏ ତାଙ୍କର କବର ଦେଲା ? ମୁଁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଛି ସେହି ମହାତ୍ମାଙ୍କର ଦେହ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ପଦାଘାତରେ ଧୂଳି ସହିତ ମିଶାଇ ଦିଆ ହୋଇଛି । ତାଙ୍କର ସେହି ଗର୍ବୋନ୍ନତ ଶିର ବର୍ଚ୍ଛାର ଅଗ୍ରରେ ବିଦ୍ଧ କରି ଏଇ ଇସ୍ପାହାନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବଜାରରେ ବୁଲି ହୋଇଛି ।

ଦାରା—ପିତା ! ପିତା ! ତୁମର ପବିତ୍ର ନାମ ସ୍ମରଣ କରି ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛି, ତୁମର ନିଷ୍ଠୁର ହତ୍ୟାର ବିଭୀଷିକା ମୋର ସମ୍ମୁଖରେ ସ୍ଥାପନ କରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛି, ସେହି ପାପିଷ୍ଠକୁ ସବଂଶେ ହତ୍ୟାକରି ପ୍ରାଣର ଜ୍ୱାଳା ଶୀତଳ କରିବି । ଏହା ନିଶ୍ଚୟ । ମହାଶୟ ! ଆପଣଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ବା କୌଣସି ସଙ୍କେତ ନ ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିବି, କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କର ସଙ୍କେତ କଅଣ ? ଉଃ, ଆଉ କିଛି ଶୁଣି ପାରୁ ନାହିଁ । କଣ୍ଠ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଯାଉଛି, ପ୍ରାଣ ଛଟପଟ କରୁଛି । ଆଃ, ପୁଣି ଏ କି ସ୍ପନ୍ଦନ ଅନୁଭବ କରୁଛି !

ନାଦେର—ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର, ଅଧୀର ହୁଅନା, (ନିଜର ଅଙ୍ଗ ଭିତରୁ ଖଣ୍ଡେ ଛୁରୀ କାଢ଼ିଲେ) ଏହି ଛୁରୀ, ଏହାକୁ ତୁମର ପିତାଙ୍କର କଟି ଦେଶରେ ଶୋଭା ପାଉଥିଲା ।

ଦାରା—ଏହି ମୋର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପିତାଙ୍କର ଛୁରୀ, ମୋ ପ୍ରତି କଅଣ ପିତାଙ୍କର କିଛି ଆଦେଶ ନ ଥିଲା ? ସେ କଅଣ ମୋତେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ?

ନାଦେର—ନା, କିପରି ବା ଦେଖିବେ । ବିଶ୍ୱାସଘାତକ କର୍ତ୍ତୃକ ଯେତେବେଳେ ସେ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ, ତାଙ୍କ ଅନୁଚରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମୁଁ କେବଳ ଆତ୍ମଗୋପନ କରି ପାରିଥିଲି, ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଏ ସମ୍ବାଦ ତୁମର ମାତାଙ୍କୁ କହେ—

ଦାରା—ମୋର ମା ! କାହାନ୍ତି ସେ ?

ନାଦେର—ଆହା ! ସତୀ ସାଧ୍ୱୀ ଶିରୋମଣି ସେହି ଦୁଃସମ୍ବାଦ ପାଇଲା ମାତ୍ରେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ତୁମେ ମାତା ଗର୍ଭରୁ ଭୂମିଷ୍ଠ

ହେଲ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଭଗବାନଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ସେ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଭାଙ୍ଗିଲ ନାହିଁ ।

ଦାସ — ବିଶ୍ୱାସଘାତକ କର୍ତ୍ତୃକ ପିତାଙ୍କର ହତ୍ୟା, ମାତାଙ୍କର ଶୋଚନୀୟ ମୃତ୍ୟୁ । ଉଃ ! ମୋତେ ନିଶ୍ୱାସ ନେବାକୁ ସମୟ ଦିଅନ୍ତୁ । ଉଃ; କି କରୁଣ କାହାଣୀ !

ନାଟେଶ୍ୱର — ସେହିମାନଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତରେ ତୁମର ମାତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମୁଁ ସର୍ବ ମଧ୍ୟରେ ଘୋଷଣା କଲି ଯେ, ସେ ଗୋଟିଏ ମୃତ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରି ପରଲୋକ ଗମନ କରିଛନ୍ତି । ତାପରେ ମୋର ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଅନୁଚରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନଗରୀର ନିକଟରେ ତୁମକୁ ରଖିଦେଲି । ଆଉ ତାକୁ ଏସବୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ନିଷେଧ କଲି । ତାପରେ ତୁମ ପିତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲି ।

ଦାସ — ପିତା ସେତେବେଳେ କେଉଁଠାରେ ? ଆପଣ ଆଉ କହନ୍ତୁ !

ନାଟେଶ୍ୱର — ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ବନ୍ଦୀଭୂତ କରି ତୁମ ପିତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ କଲି, ଆଉ ତୁମର ଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ କହିଲି । ତୁମର ଜନ୍ମ କଥା ଶୁଣି ତାଙ୍କର ମୁଖମଣ୍ଡଳରୁ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଦିବ୍ୟ ତେଜ ବାହାରିପଡ଼ିଲା । ଅନ୍ତରରେ ମୋର ହସ୍ତ ଧରି ଏହି କୁସୁମ ଦେଇ କହିଲେ, ବନ୍ଧୁ ! ପୁତ୍ର ଯଦି ଜୀବିତ ଥିବ, ତା' ହେଲେ ଏହି କୁସୁମ ଦେଇ ମୋର ହତ୍ୟାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ କହିବ । ଆଉ କହିପାରିଲେ ନାହିଁ, ଭାଗ ତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ଦାସ — (ନତଜାନୁ ହୋଇ) ଆପଣ ମୋର ପିତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଧୁ, ଆପଣଙ୍କ ଋଣ ମୁଁ ଏ ଜନ୍ମରେ ସୁଝି ପାରିବ ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କୁ ମୋର କୋଟି କୋଟି ପ୍ରଣାମ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ପିତାଙ୍କର ଶତ୍ରୁର ନାମ ପ୍ରକାଶ କରି ମୋର ଉଦ୍‌ବେଗ ଦୂର କରନ୍ତୁ, ଆଉ ମୋତେ ତା ନିକଟ ନେଇ ଚାଲନ୍ତୁ । ଏଥର ଶୋକ ନୁହେଁ, ମୋତେ ଅଭିଶାପ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ନାଟେଶ୍ୱର — ହେବେ ଆଉ, ଆଉ ଦିନଟା ମୋ ସଙ୍ଗରେ ରହି ଚାଲ ନିଜେ ଦେଖିବ ।

ଦାସ — ଉତ୍ତମ, ଚାଲ !

ନାଟେଶ୍ୱର — ହିଁ, ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଡାକ ନେବା (ଉଭୟ ଚାଲିଗଲେ)

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜପଥ)

(ଗୋଟିଏ ଅନ୍ଧକୁ ଜଣେ ୧୩ ବର୍ଷର ବାଳିକା ପଥ କଢ଼ାଇ ଆସୁଥାଏ । ବାଳିକାଟି ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦରୀ । ଉଭୟେ ମିଶି ଗୀତଟିଏ ଗାଇ ଆସୁଥାନ୍ତି ।)

ଗୀତ

ଦାତା ଦେବେ ଭିକ୍ଷା
ହିଁରେ ସାଇଁ ଦେବେ ଭିକ୍ଷା
ଦେବେକୁ ଝିଲଦେ ଦାତା
ନଚେ ଜୋ ଉଦର ଦେ ।
ଦେନା ଦେଇରେ ଦେବା ଦାତା
ମଙ୍ଗଳ ଦେବେ ଭିକ୍ଷା ।

ଜଣେ ନାଗରିକ — (ଉଭୟଙ୍କୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି) ସୃଷ୍ଟିର ଅନାଚରଣ ଅଦ୍ଭୁତ ମନନ; ତଥାପି ରୂପଟି ତ ବେଶ ଗୋଟିଏ ରତ୍ନକରେ ଗଢ଼ା ! ଏହାର ଲାବଣ୍ୟ, ସ୍ୱର ରୂପଶ୍ରୀ ଏବଂ ଅଙ୍ଗ ଦାସ ମୁଁ ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲି । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ ପୃଥିବୀର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ଯୋଗ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଟି କୋଉଠାଏ କୁତ୍ସିତ ଅନ୍ଧକୁ ନେଇ ବୁଲୁଛି । (ଅନ୍ଧପ୍ରତି) ହଇ ହୋ ! ତୁମ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ କଅଣ ?

ଅନ୍ଧ — ବାବୁ ! ତୁମର ଘରର ନାଁ କଅଣ ? ଅବସ୍ଥାରୁ ଅନୁମାନ କରିପାରୁନା ଯେ··· !

ନାଗରିକ — ଏ ବାଳିକାଟି ତୁମର କନ୍ୟା ?

ଅନ୍ଧ — ହଁ !

ନାଗରିକ — ଆଉ କଅଣ ତୁମେ ଦୁହେଁ ଭିକ ମାଗ ?

ଅନ୍ଧ — ହଁ, ବାବୁ, ତୁମର ଘରର ନାଁ କଅଣ ? ତୁମେ ତୁମ ଘରେ ବୁଲପାଅ !

ନାଗରିକ — ନାଁ କହିବି ନାହିଁ ସତ; କିନ୍ତୁ ତୁମର ଅବସ୍ଥାକୁ ଦେଖି ମନରେ କଷ୍ଟ ଆସୁଛି, ତେଣୁ··

ଅନ୍ଧ — ଭଗବାନ ଦେଇଛନ୍ତି ଯା ବୁଝି ଭାବେ, ତାଙ୍କର ଶୋଭା ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ । ଆପଣଙ୍କର ଅଧିକରୁ

ଅଧିକ ହେଲା, ଧନ ଜନ ଗୋପ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମାତ୍ର-ସାଙ୍ଗେ ।

ନାଗରିକ—(ସ୍ୱଗତ) ଧନ ଜନ ସବୁଥିରେ ଭଗବାନ ଭରପୂର ରଖିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଏପରି ଲକ୍ଷ୍ମୀଟିଏ ନଥାନ୍ତା ଅଭାବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଏ ବାଳିକାଟି ତୁମର କେତେଦିନରୁ ସହ ସଙ୍ଗିନୀ ।

ଅନ୍ଧ—ଆବାଲ୍ୟରୁ···

ନାଗରିକ—ଏଁ ଆବାଲ୍ୟରୁ ସମ୍ବନ୍ଧଟା ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଅଣ, କହିଲେ କିଛି କ୍ଷତି ଅଛି ?

ଅନ୍ଧ—କ୍ଷତି ନାହିଁ କିମ୍ବା ଲାଭ ବି ନାହିଁ, ଆମେ ଦୁହେଁ ଭାଇ ଭଉଣୀ ।

ନାଗରିକ—ବାଳିକାଟି ତ ଯୌବନରେ ପଦାର୍ପଣ କଲାଣି, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିବାହ ନ ଦେଇଛ କିଆଁ ?

ଅନ୍ଧ—ତା'ର ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ।

ନାଗରିକ—ନା, ତୁମର ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ବୋଧହୁଏ । ବାଳିକାଟି ଅନ୍ତର ହୋଇଗଲେ ଅନ୍ଧର ଚଳାଚଳ ପକ୍ଷେ ଅସୁବିଧା ଘଟିବ, ତେଣୁ···

ଅନ୍ଧ—ସେ ଯା ହେଉ, ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଇସ୍ପାହାନ ବଜାରକୁ ବାଟ କଢ଼ାଇଦିଅନ୍ତୁ, ବାରଦ୍ୱାର ଭିକାରି ବାରଦ୍ୱାର ହେବୁ ।

ନାଗରିକ—ଏ କନ୍ୟାଟିର ଯିଏ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିବ, ସେ ତ ତୁମର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସବୁ ମୋଚନ କରିଦେବ । କେହି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ଲୋକ ନିଶ୍ଚୟ ବାଳିକାଟିକୁ ପସନ୍ଦ କରିବ ।

ଅନ୍ଧ—ଦିନେ ମଧ୍ୟ ଆମର ଖୁବ୍ ସମ୍ପଦ ଥିଲା । କୋଠାବାଡ଼ି ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ଭାଗ୍ୟଚକ୍ରରେ ଧୂଳିସାତ ହୋଇଯାଇଛି । ଆମେ ଦୁହେଁ ମୁକ୍ତ ପକ୍ଷୀ ପରି ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦରେ ବୁଲୁଛୁ ।

ନାଗରିକ—ରାତିରେ ବିଶ୍ରାମ ନିଅ କେଉଁଠି ?

ଅନ୍ଧ—ପାନ୍ଥଶାଳା ।

ନାଗରିକ—ତୁମେ ଆଉ କେବେ ଇସ୍ପାହାନ ସହରକୁ ଆସିଥିଲ, ନା ଏଇ ପ୍ରଥମ ?

ଅନ୍ଧ—ଆସିଥିଲୁ, ମନେ ନାହିଁ ! ଆମକୁ ଟିକେ ନାଦେର ସାହାଙ୍କ ଦେଉଡ଼ି ବାଟ କହିଦେବେ କି ?

ନାଗରିକ—ନାଦେର ସାହା ! ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ତୁମର ସମ୍ବନ୍ଧ କଅଣ ?

ଅନ୍ଧ—ସମ୍ବନ୍ଧ କିଛି ନାହିଁ; ତଥାପି ଆମ ଦୁଃଖରେ ତାଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ଅଛି ।

ନାଗରିକ—(ସ୍ୱଗତ) ଆରେ ବା, ବା, ନାଦେର ସାହାଙ୍କ ଜଣାଶୁଣା ଲୋକ, ମୁଁ ତ ଜାଣୁ ଜାଣୁ କଥାରେ ଗୋଡ଼ ପୂରାଇଥିଲି ରେ ! (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଠିକ୍ ମୁହିଁ ସକାଶ ବୁଲିଯା, ବଡ଼ ମସ୍‌ଜିଦର ପୂର୍ବପଟେ ତାଙ୍କର ଘର ।

ଅନ୍ଧ—ହଉ ବାବା, ଈଶ୍ୱର ତୁମର ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ । (ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନାଗରିକ—ଶିକାରଟା ଜୁଟିଥିଲା; କିନ୍ତୁ କେଜାଣି ନୁହେଁ, ଖସିଗଲା । ଓଃ, ବାଳିକାଟା ପାଖରୁ ଉତ୍ତର ପଦେ ମିଳିଲା ନାହିଁ, ନାଦେର୍ ସାହା ନାଁଟା ଶୁଣି ମନଟା ଦବିଗଲା । ଦେଖାଯାଉ, ହାତରେ ତ କିଛି ନ ଥିଲା । ନଚେତ୍ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ଖାଆ ପିଆ ଦେଇ ଅନ୍ତଃପୁର କରି ଯାଇଥାନ୍ତି । ଆଚ୍ଛା, ଦେଖାଯାଉ ଦିନେ ତ' ଦିନ ଏଠି ରହିବ ତ ! ଆଉ ଦେଶଟା ଖସିବ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜସଭା

(ମସ୍‌ଜିଦ୍ ନିକଟ, ନାଦେର, ତାଜ ଓ ଇଉସୁଫ୍ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଅଦୂରରେ ଇରାନ ସମ୍ରାଟ ଆସୁଥିବାର ଦେଖି)

ନାଦେର୍—ଇଉସୁଫ୍, ତୁମେ ଟିକେ ଦୂରରେ ଅପେକ୍ଷା କର । (ତାଜକୁ) ଏଇ ସେ ଇରାନ ସମ୍ରାଟ ଆସୁଛନ୍ତି । ହଁ, ମନେରଖ, ମୁଁ ସାହାର ସମ୍ମୁଖରେ ନତଜାନୁ ହେବ, ସେହି ତୁମର ପିତୃଦତ୍ତା । ମନେରଖ (ପିତାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବା ସମୟରେ ତାଜ ତରବାରି ଖୋଲିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ) ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଭୁଲିଗଲ ! ତରବାରି କୋଷବଦ୍ଧ କର ।

(ସମ୍ରାଟ ପ୍ରବେଶ କଲେ)

(ଅଶ୍ୱାରୋହଣ ପୂର୍ବକ ଉପରକୁ ସମ୍ରାଟ୍)

ସମ୍ରାଟ—ଜୟ ନାଦେର ଜୀ ! ସର୍ଦ୍ଦାର ନାଦେର, ତୁମର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପୁରସ୍କାର ଶିକାର କରିବାକୁ ପାଇଥିଲି, ମୋହମ୍ମଦ ସାହୁ ତୁମର ଆଉ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ହୋଇନାହିଁ ! ଏତେଦିନ ପରେ କଣ ଜନ୍ମ କରୁଥିଲ ? (ଦାସକୁ ଦେଖି) ଏ କିଏ ?

ନାଦେର ଜାହାଁପନା ! ସେ ମୋର ଭଣଜା ।

ସମ୍ରାଟ - ଏହାର ନାମ କଅଣ ?

ନାଦେର—ଏହାର ନାମ ଦାସ ଯୋଦ୍ଧେୟାର !

ସମ୍ରାଟ - ଘର କେଉଁଠି ?

ନାଦେର୍ - ଖୋରାସାନ ।

ସମ୍ରାଟ—ଏଁ, କିନ୍ତୁ ନାଁକ ?

(ଦାସକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି କହି) ତୁମେ କ ଅଳ୍ପାୟୁରେ ସୋକୁ ଆସିଛ ? ତୁମେ କ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରିବ ?

ଦାସ—ଜାହାଁପନା ! ଯାହା ଆପଣଙ୍କର ଆଦେଶ ହେବ, ତା ଏ ଦାସ ପାଳନ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି ।

ସମ୍ରାଟ—ତୁମର ବୟସ କେତେ, ତୁମେ ଯୁଦ୍ଧ କରିପାରିବ । ଯଦି ଯୁଦ୍ଧ ଜାଣ ତାହାହେଲେ ତୁମ ମୁଁ ତୁମକୁ ସେନାପତି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବ ।

ଦାସ—ଜାହାଁପନା, ଏ ଅତି ସୌଭାଗ୍ୟର କଥା !

ସମ୍ରାଟ—ବେଶ୍, ତା'ହେଲେ ତୁମେ ମୋର ସେନାପତି ।

(ଦାଉଦ୍ ସାହ ଦାସର ମସ୍ତକ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୁଅନ୍ତେ ଦାସ ହାତ ବଢ଼ାଉଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ନାଦେର୍ ଙ୍କର ଇଙ୍ଗିତରେ ନତମସ୍ତକ ହେଲେ, ଦାଉଦ୍ ସାହା ମସ୍ତକ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ)

ଦାସ—ଜାହାଁପନାଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ହେଉ ।

ସମ୍ରାଟ—ଅଚ୍ଛା ଦେଖିବା, ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ତୁମେ ମୋ ପକ୍ଷେ ଲଢ଼ିବ କି ନା !

(ଏତକ କହି ଚାଲିଗଲେ)

ଦାସ—ଏତେ ଇରାନ ଅଧିପତି, ମୋର ପିତୃବ୍ୟ, ମୁଁ ଏହାଙ୍କୁ ସଲାମ କଲି ? (ଅବଶୋଷ କରିବା)

ନାଦେର୍—ଏହାପରି ଅନେକ ବାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଦାସ—ଅନେକ ଥର !

ନାଦେର୍—ହିଁ ଭୁଲ ଯାଅନା, କଣ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛ ?

ଦାସ—ଏହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ହିଁ ମୋତେ ପାଷାଣ କରିଦେବ ।

ନାଦେର୍—(ଇଉସୁଫ୍‌କୁ ଅଦୂରରେ ଦେଖି) ଯାଅ ତୁମର ବନ୍ଧୁଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ମୋତେ ଦ୍ୱାରରେ ଦେଖା କରିବ । ମୁଁ ଏହିଠାରୁ ଆସୁଛି । ହିଁ ମନେରଖ, ଆଜିଠାରୁ ଜଗତରେ ତୁମର ଆପଣାର ବନ୍ଧୁ ବୋଲି କେହି ନାହିଁ, ଏକମାତ୍ର ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତିହିଂସା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଦାସ ଇଉସୁଫ୍‌କୁ ଡାକିବାରୁ ଇଉସୁଫ୍ ଆସିଲେ)

ଇଉସୁଫ୍—କ ହେଲ ଦାସ, କଣ ପଦୋନ୍ନତି ପାଇଲ ?

ଦାସ—ଇଉସୁଫ୍, ଆଜିଠାରୁ ତୁମର ମୋର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ ।

ଇଉସୁଫ୍—ଏଁ ଏସବୁ କଅଣ କହୁଛ ଦାସ ? ତୁମର ମୁଖ ଏପରି ବିମର୍ଷ ଦେଖାଯାଉଛି କାହିଁକି ? ଘଟଣା କଅଣ କହ ଭଲ ? ଏପରି ପରିହାସ କରୁଛ କାହିଁକି ?

ଦାସ—ନା ଇଉସୁଫ୍, ପରିହାସ ନୁହେଁ ସତ୍ୟ, ଯାହା ସତ୍ୟ ତାହାହିଁ କହୁଛି । ଯାଅ ଇଉସୁଫ୍, ତୁମେ ଖୋରାସାନ ଫେରିଯାଅ; ମୁଁ ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥ ଅନୁସରଣ କରେ ।

ଇଉସୁଫ୍—ତୁମର ବଡ଼ା କମ୍ପ ସୁଲ୍ତାନଙ୍କୁ କିଛି କହିବାର ନାହିଁ ?

ଦାସ—କିଛି ନାହିଁ । ମୋର ଅନ୍ତରର ଯାହାକିଛି ଥିଲା, ସେ ସମସ୍ତ ଇଲ୍ଲାର କୁନକାରେ ଲହରି ଦେଉଛି । ଆଉ ମୋ ପ୍ରିୟ ସୁହୃତ ନାହିଁ, ପିତା ନାହିଁ, ଗୁରୁଜନ ନାହିଁ, ଏପରି କି ତୁମେ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ମୋର ସଙ୍ଗୀ, ମୁଁ ମୋର ବନ୍ଧୁ । ଏକ ପ୍ରତିହିଂସା ଅନଳରେ ଜଳୁଅଛି ଆତ୍ମାର । ବିଦାୟ ପ୍ରିୟ ଇଉସୁଫ୍ ଭଲେ ।

ଇଉସୁଫ୍—(ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇ) ମୁଁ ଭାଇ ଯାଉଛି, କିନ୍ତୁ ମନେ ରଖିଥିବ, ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ଅନେକ ଅପରାଧ କରିଛି, କ୍ଷମା କରିବ ! (ସ୍ୱଗତ) ବଡ଼ ଅଦ୍ଭୁତ ଘଟଣା, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ରକମ ! ସାଥି ହୋଇ ଫୁର୍ତ୍ତିରେ ଆସିଥିଲି, ଏକୁଟିଆ ଯିବି ! (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ବଡ଼ ଦୁଃଖ ଲାଗୁଛି, କେତେ ଖେଳ, କେତେ କଥା, ସବୁ ପାଶୋରିବାକୁ ହେବ ? ହା ଖୋଦା ! ହଁ, ଯିବାବେଳେ ଗୋଟାଏ କଥା କହି ଯାଏ, ସମ୍ପଦରେ ନ ପଚାରିଲେ ନାହିଁ ଭାଇ, ବିପଦରେ ଶୀଘ୍ର ଜଣାଇବୁ । ଏତିକି ଅନୁରୋଧ ଭାଇ, ଆସେ ତେବେ, ସଲାମ ।

(ସଲାମ କରି ଇଉସୁଫ୍ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ହାସ୍—ସଲାମ (ଉଭୟ ଉଭୟଙ୍କୁ ଧରି, ଇଉସୁଫ୍ ପ୍ରସ୍ଥାନ) ହେ ଖୋଦା, ହେ ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତିର ଆଧାର ! ଯେବେ ଏ ହୃଦୟର ନିଭୃତ କୋଣରେ ସ୍ନେହ ମମତା, ଦୟା ମାୟାର ବିନ୍ଦୁ ବିସର୍ଗ ମାତ୍ର ଥାଏ, ତୁମେ ସେ ସମସ୍ତ ଧ୍ୱଂସ କର । ଏଇ ହୃଦୟ ଆଜଠାରୁ ପାଷାଣରେ ପରିଣତ ହେଉ, ଶୋଣିତରେ ଅଗ୍ନିର ପ୍ରବାହ ପ୍ରବାହିତ ହେଉ, ପ୍ରତି ମାଂସ ପେଶୀ ବଜ୍ରତୁଲ୍ୟ କଠିନ ହେଉ । ଆଜଠାରୁ ଆହାରେ ବିହାରେ, ଶୟନେ ସ୍ୱପନେ ଏକମାତ୍ର ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତିହିଂସା, ଏକମାତ୍ର ଆତ୍ମୀୟ ପ୍ରତିହିଂସା, ଏକମାତ୍ର ସଙ୍ଗୀ ପ୍ରତିହିଂସା । ଆଜଠାରୁ ଏଇ ପ୍ରତିହିଂସା ଛାୟାପରି ମୋର ଅନୁସରଣ କରିବ । ମୁଁ ତା ସଙ୍ଗେ କଥା କହିବି, ଗୀତ ଗାଇବି, ମାନସ କୁସୁମରେ ହାରଗୁନ୍ଥି ତା ଗଳାରେ ପିନ୍ଧାଇ ଦେବି । ମୋତେ ତୃଷା ହେଲେ ପ୍ରତିହିଂସା ଶୀତଳ ପାନୀୟ ଦେବ, କ୍ଷୁଧା ହେଲେ ଅନ୍ନ ଦେବ । ମୁଁ ଅବସନ୍ନ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ଅତି ଯତ୍ନରେ ମୋର ଶଯ୍ୟା ରଚନା କରିଦେବ । ମୁଁ ନିଦ୍ରାଗଲେ ମୋର କର୍ଣ୍ଣରେ ମୃଦୁ ସ୍ୱରରେ କହିବ ପ୍ରତିହିଂସା, ପ୍ରତିହିଂସା, ପ୍ରତିହିଂସା (ତରବାରି ଖୋଲି) ରେ ନରାଧମ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ! ଶାନ୍ତି, ତାହାକର ପ୍ରତିହିଂସା ଶବ୍ଦ ଅଗ୍ନି ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖା ଥାଉ । ଏଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତଠାରୁ ଯେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ପିତାଙ୍କର ସ୍ନେହ ହତ୍ୟାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନ ନେଇଛି, ତେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛି, ମୋର ଅନ୍ୟ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ଅନ୍ୟ ବୃତ୍ତି ନାହିଁ, ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ବନ୍ଧୁର ବନ୍ଧନ, ରମଣୀର ପ୍ରେମ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଆକର୍ଷଣ (କେତେକ ଦାସୀ ସହ ମସ୍‌ନଦ୍ ଧରି ବାହାରିଗଲେ, ପଛରେ ସଖୀମାନେ ଯାଉଥିଲେ । ହାସ ଦେଖି ଚମକିଲେ) ଏ କିଏ ?

ରାଣୀ—ଇରାନ୍‌ର ରାଣୀ !

ହାସ—ଇରାନ୍‌ର ରାଣୀ (ହାତରୁ ଛୁରୀ ଖସିପଡ଼ିଲା) ଆହା କି ରୂପରାଶି, କିନ୍ତୁ ଏତେ ବିରସ କାହିଁକି ? ଯେପରି ଦୁଃଖ ଚିନ୍ତାର ରେଖା ତାର ମୁଖ ମଣ୍ଡଳରେ ଫୁଟି ଉଠୁଛି ! ରେ ହୃଦୟ, ଏହା କି ଦୁର୍ବଳତା ! ଦୃଢ଼ ହୁଅ, ଦମ୍‌ଧର, ପ୍ରତିହିଂସା ! ପ୍ରତିହିଂସା !! ପ୍ରତିହିଂସା !!! (ବେଗରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ଦ୍ରାକ୍ଷାକ୍ଷେତ

(ଦ୍ରାକ୍ଷାକ୍ଷେତରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଗଛରେ ଦୋଳିଟିଏ ଲଗିଥିଲା)

ସୁଲେଇ—(ଖୋଜି ଖୋଜି ଉଚ୍ଚରେ ହେଲପରି) ହାସ ! ହାସ ! କାହିଁ, ଏଠାରେ ତ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ନାଁ, ବୋଧହୁଏ ଭୁଲିକରି ଚାଲିଯାଇଛି । ମୋତେ ନ କହି ଚାଲିଗଲା, ତାର ମନ ଟିକେ ଚଞ୍ଚଳ ହେଲାନାହିଁ ! ଏତେ ସ୍ନେହ, ଏତେ ମମତା, ସବୁ ଭୁଲିଗଲା ! ହାସ ! ହାସ !

ନସିରୁ—(ପ୍ରବେଶ) ବାଃ, ହାସ କାହିଁକି ଡାକୁଛୁ ସୁଲେଇ ? ହାସ ପାଇଁ ଏତେ ଉତଳା କାହିଁକି ? ସେ ବିଶେଷ କିଛି କାମରେ ଯାଇଛି, ତା ସଙ୍ଗରେ ଇଉସୁଫ୍ ମଧ୍ୟ ଯାଇଛି । ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଫେରିଆସିବ । ମନରେ ଦୁଃଖ କରିବାର କିଛି ନାହିଁ ।

ଗୁଲ୍ଲବ—ଚଚା ! ଚଚା ! ସତେ ସେ ଫେରିଆସିବ ? ଫେରି ଆସିବ, ସତ କହ ଚଚା ।

ନସିର—ହଁ ଝିଅ, ଫେରିଆସିବ, ତୁ ଏଇଠି ଖେଳୁଥା, ସେ ଆସିଲାପରି । (ଧୀରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଗୁଲ୍ଲବ—(ଦୋଳିରେ ବସି ଗୀତଟିଏ ଗାଇଲା)

(ଗୀତାନ୍ତେ ଇଉସୁଫ ପ୍ରବେଶ କଲା, ଗୁଲ୍ଲବ ଦେଖି ଦୋଳିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲା)

ଗୁଲ୍ଲବ—ଇଉସୁଫ ଭାଇ ! ଇଉସୁଫ ଭାଇ ! ଦାଗ କାହିଁ ?

(ଇଉସୁଫ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ବସିପଡ଼ିଲା)

ଏଁ, ତୁମେ କିଛି କହୁନା ଯେ ସତ କୁହ, ସତକୁହ ଭାଇ, ଦାଗ କାହିଁ ?

ଇଉସୁଫ—ସେ ଆଜି ଆସିବ ନାହିଁ ।

ଗୁଲ୍ଲବ—କଅଣ କହୁଛ, ଆସିବ ନାହିଁ କାହିଁକି ?

ଇଉସୁଫ—ତା ଜାଣେନା, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମତଲବ ଭିନ୍ନ କି କଅଣ ?

ଗୁଲ୍ଲବ—ସେ କଅଣ କହିଲା ?

ଇଉସୁଫ—ଦିନେ କେହି ଜଣେ ଲୋକ ତା ନିକଟକୁ ଖଣ୍ଡେ ପତ୍ର ଦେଇଥିଲା, ସେଥିରେ ସେ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲା ଯେ, ଇସ୍ପାହାନ ସହରର ଚକ୍ ବଜାରରେ ଶୁକ୍ରବାର ଦିନ ବାରଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ । ଯିବା ସମୟରେ ଆମେ ସେ ଲୋକର ସାକ୍ଷାତ କଲୁ । ମୋତେ ଅନ୍ତରାଳକୁ ପଠାଇ ଦେଇ ସେମାନେ ଅନେକ ସମୟ କଅଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲେ । ପରେ ମୁଁ ଆସି ଦେଖିଲି ଯେ, ଦାଗର ମତଲବ ଅନ୍ୟ ରକମ । ସେ ଆଜି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ ।

ଗୁଲ୍ଲବ—ସେ କଅଣ ମୋତେ ମଧ୍ୟ ଭୁଲିଗଲା ?

ଇଉସୁଫ—ଅବୋଧ ବାଳିକା, ତୋତେ କଣ ସେ ଆଜି ଚିହ୍ନିବ ?

ଗୁଲ୍ଲବ—ସେଠାକୁ ଗଲେ କଅଣ ଦେଖା ପାଇବି ନାହିଁ ? ଏ କଅଣ ହେଲା ! ଏତେ ସ୍ନେହ, ଏତେ ମମତା, ଇଉସୁଫ ଭାଇ ! ଦେଖା କଅଣ ଆଉ ହେବ ନାହିଁ ?

ଇଉସୁଫ—ଆଉ ଦେଖା ହେବ ନାହିଁ । ଦେଖାହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାର କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ମୁଁ ଅନୁମାନରେ କହୁଛି, ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବଡ଼ଲୋକ । ତୁ ତାକୁ ଭୁଲିଯା, ଭୁଲିଯା, ଭୁଲିଯା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଗୁଲ୍ଲବ—ଏ କିପରି କଥା ? ନା ମୁଁ ଯେପରି ହେଉ ଯିବି, ନିଶ୍ଚୟ ଯିବି । ସେ ମୋତେ ଭୁଲିଗଲା ସତ; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତ ତାକୁ ଭୁଲି ପାରିବି ନାହିଁ । ଦାଗ, ଦାଗ, ତୋର ଯେ ପଥ, ମୋର ମଧ୍ୟ ସେଇ ପଥ । (ଚାଲିଗଲା)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ପଥ

(ପୂର୍ବ ବାଳିକାଟି ଅନ୍ଧକୁ ଘେନି ଆସୁଥାଏ, ଅନ୍ଧ ଗାଉଥାଏ ଗୋଟିଏ ଗୀତ, ବାଳିକା ମଧ୍ୟ ସାଥିରେ ଗାଉଥାଏ ।)

(ଗୀତାନ୍ତେ ପୂର୍ବ ନାଗରିକ ଜଣକ ଗୋଟିଏ ଠୁଙ୍ଗାରେ କେତେକ ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ ଧରି ପ୍ରବେଶ କଲା ।)

ନାଗରିକ—ତୁମ ପାଇଁ କିଛି ଖାନା ଆଣିଛି ନିଅ ।

ବାଳିକା—(ତାର ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ନେଇ ନ ଥାଏ, ମୁଖ ଫେରାଇ ନେଲା)

ନାଗରିକ—ମୁଁ ବଜାରରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଜା ମାଲ ଖରିଦ କରି ଆଣିଛି, ନିଅ ତୁମ ଦୁଃଖରେ ମୋର ସହାନୁଭୂତି ଅଛି ।

ଅନ୍ଧ—ବାବୁ କଅଣ ଦେଉଛନ୍ତି ରଖ ।

ବାଳିକା—(ମୁହଁକୁ ନ ଚାହିଁ ଝୁଲି ବଢ଼ାଇ ଦେଲା । ନାଗରିକ ଠୋଲାଟି ଝୋଲିରେ ଦେଲା । ପକେଟରୁ ଗୋଟିଏ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କିଆ ନୋଟ ବାହାର କରି ଆଖିଠାରି ମାରି କହିଲା ।)

ନାଗରିକ—ଏ ରୁପେୟା ପାଞ୍ଚଠୋ ଲେ ।

ବାଳିକା—ଉଁ ହୁଁ ।

ନାଗରିକ—(ଠାରଠୁର କରି ପୁଣି ଯାଚିଲା)

ବାଳିକା—ନେହିଁ ।

ଅନ୍ଧ—କ୍ୟା ହୁଆ ?

ବାଳିକା—ଏ ମୋତେ (କିନ୍ତୁ କହନା ବୋଲି ନାଗରିକ ବାଧା ଦେବା ସତ୍ତ୍ୱେ ବାଳିକା କହିଲା) ଏ ମୋତେ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଯାଚୁଛନ୍ତି ।

ଅନ୍ଧ—ବାବୁ ଯାହା ଦେଲେ ଆମେ ସେଥିକରେ ତୃପ୍ତ, ଆମର ଟଙ୍କା ପଇସା କଅଣ ହେବ ? ତାକୁ ବା ନେଇ କେଉଁଠି ରଖିବୁ, ମାଫ୍ କର ।

ନାଗରିକ—ମୋର ତୁମ ପ୍ରତି ବଡ଼ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଆସୁଛି, ମୁଁ ଇଚ୍ଛାକଲେ ତୁମର···

ଅନ୍ଧ—ଖୋଦାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ ଆମେ ଧାନ ସ୍ନାନ କାଙ୍ଗାଳ, ପୁଣି ତୁମ ଇଚ୍ଛା, ତୁମେ ଖୋଦାଙ୍କ ଉପରେ ଆଉ କିଏ ?

ନାଗରିକ—ନାହିଁ, ଅନ୍ଧ ସ୍ତ୍ରୋଟା ଗରିବ ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ମୋର ହୃଦୟରେ ଦୟା ଆସେ, ବିଶେଷତଃ ଏ ବାଳିକାଟି ପ୍ରତି—

ଅନ୍ଧ—କିନ୍ତୁ ଅନ୍ଧ ପ୍ରତି ନୁହେଁ; ବାଳିକା ହିଁ ଆପଣଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଦୟାର ଭାବ ସଞ୍ଚାର କରିଦେଇଛି । ଦୁନିଆରେ ଆପଣଙ୍କ ପରି କେତେଙ୍କୁ ଆମେ ଦେଖି ଆସିଲୁଣି, ଆଖି ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୋର ଅନ୍ତର ଆତ୍ମା ସବୁ ଜାଣୁଛି, ଶୁଣୁଛି । ଯାଅ ବାବୁ, ତୁମ ପଥରେ ତୁମେ ଯାଅ । ଆମେ ଆମ ପଥରେ ଯାଉଛୁ । (ପୂର୍ବ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ଚାଲିଗଲେ)

ନାଗରିକ—ଆଚ୍ଛା ସ୍ତ୍ରୋର୍ଣ୍ଣୀ, ଦେଖ୍ ଲେଙ୍ଗେ । କେସା ସଖ୍ତ ହେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଦରବାର

(ଇରାନ୍ ଦରବାର ସିଂହାସନରେ ସମ୍ରାଟ ଆସୀନ, ପାରିଷଦମାନେ ଉପବିଷ୍ଟ)

(ନର୍ତ୍ତକୀମାନଙ୍କ—ଗୀତ)

(ଟେବୁଲ ଉପରେ ମଦ୍ୟପାତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି, ଫୁଲ-ତୋଡ଼ା ସଜ୍ଜିତ ଥିଲା)

ଦାଉଦ୍ ସାହା—ଏ କଉନ ହେ ! ସିରାଜୀ —(ଜଣେ ନର୍ତ୍ତକୀ ସିରାଜୀ ବଢ଼ାଇ ଦେଲା) କଅଣ ହେଉଛି, ଗିଲାସ ପୂରୁ ନାହିଁ ।

(ଆଉ ଦେଲା, ସୁରା ପାନ କରି)

ଗାଅ, ନାଚ, ମୁଁ ସମ୍ରାଟ ନା ?

୧ମ ପାରିଷଦ—ହଜୁର୍ ଆପଣ ସମ୍ରାଟ୍ ।

ଦାଉଦ୍ ସାହା—ମୋ ମସ୍ତକ ଉପରେ ରାଜଛତ୍ର ଅଛି ତ ?

୨ୟ ପାରିଷଦ—ହଜୁର, ନିଶ୍ଚୟ ଅଛି ।

ଦାଉଦ୍—ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁରା-ସ୍ରୋତରେ ମୋର ତରଣୀ ଚଳାଇ ନେବି, ଯେତେଦୂର ଯାଉ ଚିନ୍ତା କରନା । (ଦାରାର ପ୍ରବେଶ) କିଏ ଆସିଲେ ?

୧ମ ପାରିଷଦ—ନୂଆ ସେନାପତି ।

ଦାଉଦ୍—ସେନାପତି ? ଆସ ଆସ ଏଥି ନଅ (ମଦ୍ୟ ପାତ୍ର ବଢ଼ାଇବା)

ଦାରା—ମାର୍ଜ୍ଜନା କରିବେ ସମ୍ରାଟ !

ଦାଉଦ୍—ଓ, ଖାଅନା । କାହିଁକି ? କଅଣ ସମ୍ଭ୍ରମ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ?

ଦାରା—(ସ୍ୱଗତ) ଖୋଦା, ଖୋଦା, ନରାଧମ ଶାସ୍ତି ଆଜ ପାଉନାହିଁ ।

ଦାଉଦ୍—କଅଣ ଭାବୁଛ ଦାରା ! ଖାଇବ ? ଖାଅ ଟିକିଏ ? ଓ ଖାଅନା ପରୁହିଁ ଦେଖ, ତୁମେ ମୋର ସେନାପତି । ତୁମ୍ଭର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଯେ, ବିଦେଶୀ ଆକ୍ରମଣରୁ ଦେଶକୁ ରକ୍ଷା କରିବା । ଆଉ ପ୍ରଜାମାନେ ଯେପରି ଶାନ୍ତିରେ ବାସ କରନ୍ତି, ତହିଁ ପ୍ରତି ସର୍ବଦା ଦୃଷ୍ଟିଦେବ, ବୁଝିଲ ?

ଦାରା—ଜୀ ହାଁ ।

ଦାଉଦ୍—ହଁ ବସ ।

ପାରିଷଦ—ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗିଆ ଗୀତ ହେଉ ।

ଦାଉଦ୍—ହଁ ! ଠିକ୍ କଥା, ଏ ନାଚୱାଲୀ ।

(ପୁନଶ୍ଚ ନର୍ତ୍ତକୀ ମାନଙ୍କ ଗୀତ)

ଦାଉଦ୍—ବାଃ ବାଃ, ବେଶ୍ ବେଶ୍ । (ପ୍ରହରୀ ପ୍ରବେଶ କଲେ)

ପ୍ରହରୀ—ମହାରାଜ ! ସର୍ବନାଶ ଉପସ୍ଥିତ । ମହାରାଣୀ ଧନାଗାର ଖୋଲି ଦେଇଛନ୍ତି, ପ୍ରଜାମାନେ ଧନସମ୍ପତ୍ତି

ବୋଧ ନେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ କହିବାରୁ କହିଲେ ଯାଅ 'ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଦଅନା ।

ଦାଉଦ୍—(ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇପଡ଼ି) ଆରେ ଆରେ, ନାହାନ୍ତି କ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ମୋର । ଏତେଜଣ କେଉଁଆଡ଼େ ଗଲେ ? ଯାଅ ସେନାପତେ, ଅନ୍ତଃପୁର ଦ୍ୱାରେ ତୁମ୍ଭେ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ସତର୍କ ଭାବେ ଦୃଷ୍ଟିଦିଅ ।

ଦାସ—ଯୋ ହୁକୁମ ଖୋଦାବନ୍ଦ (ପ୍ରହରୀ ଓ ଦାସ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦାଉଦ୍—ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ କଅଣ ? ପାପ ପୁଣ୍ୟ କଅଣ ? ଏସବୁ କିଛି ନୁହେଁ । ମନର ବିକାର ମାତ୍ର । ରାଣୀ ଦୁଷ୍ଟା, ମୋର ମନ୍ତ୍ରଣୀ ହୋଇ ମୋର ବିନା ଆଦେଶରେ ଏତେ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ଯେ ? ମୁଁ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚିଥିବି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁରାସ୍ରୋତରେ ଭାସି ବୁଲିବି । ଓଃ, ଆଉ ବସି ପାରୁନାହିଁ । ସୁରାର ମାଦକତା ବଢ଼ି ଯାଉଛି । ଦେହ ଅବଶ କରି ଦେଉଛି । ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଶିଥିଳ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଯାଏଁ ବିଶ୍ରାମ ନିଏ । (ଟଳ ଟଳ ହୋଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜପଥ

(ଜଣେ ନାଗରିକ ବହୁତ ବୁଢ଼ିଏ ଅଖା ଟେକିଲେଇ ସଂଗ୍ରହ କରି ଆସୁଥିବା ପୂର୍ବରୁ ଆଗୁଁ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଲୋକ ଜ୍ୱରରେ କମ୍ପି କମ୍ପି ରାସ୍ତାରେ ବସିପଡ଼ିଲା)

୧ମ ନାଗରିକ—ଏହି ତ ଜଗିଲି, ଆଜି ନଟ୍ଟେରୁଡ଼୍ ବନ୍ଧା ।

୨ୟ ନାଗରିକ—(ଅଖା ଟେକିଲେଇ ଯେବ ଉପରମୁହାଁ ହୋଇ ବେଗେ ଆସି ଲୋକକୁ ଝୁଣ୍ଟି ପଡ଼ିଗଲା)

୧ମ ନାଗରିକ—ଓଃ, ମାରି ପକାଇଲା, ଶଳା ଅନ୍ଧ ନା କଅଣ ?

୨ୟ—(ପଡ଼ିଉଠି) ଶଳା ଅନ୍ଧଟାଏ ନା କଅଣ, ବାଟଟାରେ ବସି ମାରି ପକାଇଲା ମଣିଷକୁ ।

୧ମ—ମୁଁ ଅନ୍ଧ ନା ତୁ ଅନ୍ଧ । ମଣିଷଟାକୁ ମାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଉଛୁ, ଏତେ ଚାଲିଲୁ ବାଲଟାଏ ତୁ ? ଆଖି କଅଣ ଚାଳରେ ଖୋସି ଚାଲୁଥିଲୁ ? ଦେଖିଲୁ ଏ ପିଠି କଅଣ ହେଲା ?

୨ୟ—ମୋର ତ ଆଣ୍ଠୁ ଗଣ୍ଠି ଛିଡ଼ିଗଲା, ବାଟଟାରେ ବସି ଆହୁରି ଦମାକ୍ କାଢ଼ୁଛୁ ।

୧ମ—(ଧରି ପକାଇ) ଆଇଲୁ ଗୋଟାଏ ଭଲ ଲୋକକୁ ପଶୁରିବା, ଏଥିରେ କାହାର କାଇଲ୍ ।

୨ୟ—ଆରେ ଛାଡ଼ ସେ କାଇଲ୍, ପଛେ ବୁଝିବୁ (ନେପଥ୍ୟକୁ) ଗଲା ରେ ଗଲା ରେ ଗୋଟାଏ ତୋଡ଼ା ଗଲା (ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିବା) ।

୧ମ—କି ତୋଡ଼ା ରେ ?

୨ୟ—ସାଇଲା ତ ସବୁ, ଆରେ ଛାଡ଼ ଗଲା ଗଲା । ଆଉ ଗୋଟାଏ ତୋଡ଼ା ଗଲା (ନେପଥ୍ୟକୁ ଚାହିଁବା) ।

୧ମ—ଆରେ କି ତୋଡ଼ା ନ କହିଲେ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ଦରୁଆନ ମଣିଷଟା, ମୋତେ ଦରମର କରି ଦେଇ ତୋଡ଼ା, ଆରେ କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛୁ କହ ?

୨ୟ—ଜାହାନ୍ନମକୁ ଯାଉଛି, କଥା କହି ମୋ କାମ ଭଣ୍ଡୁର କରନା କହୁଛି । ଗଲା ରେ ତୋଡ଼ା ଗଲା ଓଃ ।

୧ମ—ତୋଡ଼ା ତୋଡ଼ା କଅଣ କହୁଛୁ, ମୁଁ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

୨ୟ—ଏକ୍ଷଣି କହିବାକୁ ଫୁରୁସତ ନାହିଁ, ଫେରିଲେ କହିବି । ଯେତେବେଳେ ସୁନାର ଆଲମଗିରୀ ହିକାରେ ବନାରସି ଗୁଡ଼ାଖୁ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଥିବ ।

୧ମ—ନ କହିଲେ ତ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ, କଥାଟା କହିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

୨ୟ—ଆଚ୍ଛା ବିପଦ, (ନେପଥ୍ୟକୁ ଚାହିଁ) ଏହି ଗଲା; ତିନି ତୋଡ଼ା ଗଲା । ଶୁଣିବୁ ଯେବେ ଶୁଣୁଥିବୁ ସଂକ୍ଷେପରେ ଆମ୍ଭ ବାଦ୍‌ସାହା ଆଜି ରାଜକୋଷ ଖୋଲି ଦେଇଛନ୍ତି । ବିଲ୍‌କୁଲ ସାହାଣ ମେଳା, ଯେ ଯେତେ ପାରିବ ବୋହିନିଅ, ବିଲ୍‌ଦରିଆ ।

୧ମ—କଅଣ କହୁଛୁ, ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ କାହିଁକି ମ ?

୨ୟ—ସେ କଥା କିଏ କହିବ ? ଆମର ପିଠା ଖାଇବା କଥା, ବିନ୍ଧ ଗଣିବାରେ ପ୍ରୟୋଜନ କଅଣ ? ଆଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଅଛି ତ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ

ଆ । ଅଣ୍ଟାରେ, ପକେଟରେ, ହାତ ମୁଠାରେ ଯେତେ ଯେତେ ଆଣି ପାରବୁ । ଆ ।

୧ମ - ଖାଲି ପଇସା ନା ଟଙ୍କା । ନା ଆଉ—

୨ୟ—ଆଜି ତୋ ମୁଣ୍ଡ ଗଣ୍ଡି । ଯୁଦ୍ଧ ଗଲା ରେ, ଗଲା ରେ, ସୁବିଡୋଭା ଗଲା ।

୧ମ—କହ ଟଙ୍କା କି ପଇସା, ନୋହିଲେ ତ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ ।

୨ୟ—ଆରେ ଟଙ୍କା ନୁହେଁ କି ପଇସା ନୁହେଁ । ସୁନ୍ଦ୍‌ ନବେଲ ଅସରଫି, ଚକ୍ ଚକ୍ ଝଣ୍ ଝଣ୍ ।

୧ମ—ଓ, ତୁମେ ସେଇଥିପାଇଁ ଏତେ ଥଳି ମୁଣି ବୋଝ ଟୋକେଇ ହେନ ଭୁଲିଛ, ନା ? ତମଠୁ ବଳବ ଯେ ଆଉ ଅନ୍ୟ କିଏ ପାଇବ ।

୨ୟ—ଆରେ ଓଲୁ, ରାଜଭଣ୍ଡାର ଯେ ଅସରନ୍ତି । ଛାଡ଼ ଗଲା, ଏଇ ପାଞ୍ଚଡୋଭା ଗଲା । ମନ ଅଛି ତ ଆ । (ଛୁଟି ହୋଇ ଚାଲିଗଲା)

୧ମ—ହଉ ମୁଁ ଏଇଠି ବସିରହିଲି । ତୁ ଯା, ଏଇ ବାଟେ ତ ଆସିବୁ, ମୋର କଅଣ ଧନକୁ ଅପେକ୍ଷା ଅଛି । ସେହିନ ଯେଉଁ ସୁରତ ଓ୍ୟାଲି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୀ, କାଞ୍ଚନ ତ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଛି ପୁଣି ବ ମିଳବ । କିନ୍ତୁ ଅଭାବ ସେମିତିଭଳିଆ କାମିନୀଟିଏ (ଦୂରରୁ ଗୀତ ଶୁଭିଲା) ଏଇ ଆସିଲା ତ (ବସିପଡ଼ିଲା) ।

ଗୁଲ୍ଲର—(ଗୀତ ଗାଇ ପ୍ରବେଶିଲା)

ଗୀତ

ପ୍ରିୟ ସାଥି ପ୍ରାଣ ସାଥି ମୋର ସାଥି ।
କେଉଁଣେ ଗଲ ପ୍ରିୟସାଥି ତୁମ ଅଦର୍ଶନେ ଥୟ ନୁହେଁ ମନ ।
ଦହ ଦହ ହୁଏ ଚିତ୍ତ । ପଦ ।
ତବ ସ୍ନେହବୋଳା ଅମୃତ ବଚନ ।
ଜଗାଇଛି ହୃଦେ କି ଅମିୟ ପ୍ରେମ (ଆଜ)
ବିଚ୍ଛେଦେ ମୁଁ ସହିଗଲି ସିନା ମରି
ଝୁରି ଝୁରି ଦିନରାତି । ୧ ।

ନାଗରିକ—ବାଃ ବାଃ, ଏକଲା ଏକଲା, ଆଜ ଅନୁକୂଳଟା ଠିକ୍ ।

ଗୁଲ୍ଲର—ମହାଶୟ, ରାଜଭବନକୁ ବାଟ ଏଇ ତ ?

ନାଗରିକ—ତମ ସାଥି ଅନ୍ଧ ଭଲଟିକୁ କୋଉଠି ଛାଡ଼ି ଆସିଲ କି ?

ଗୁଲ୍ଲର—ସେଇ ଅନ୍ଧ ନୁହେଁ, ମୋତେ ଅନ୍ଧ କରି ସେଇ ମୋର କୁଆଡ଼େ ଚାଲି ଆସିଛି ।

ନାଗରିକ—ତମର ତ ଆଖି ଦିଓଟି ଜୁଳୁ ଜୁଳୁ ଦିଶୁଛି । ଅନ୍ଧ କେମିତି କହୁଛ ବା । ମୋତେ ଚିହ୍ନି ପାରୁଛ, ମୁଁ ସେହି ।

ଗୁଲ୍ଲର—ମୁଁ ତ କେବେ ତୁମକୁ ଦେଖି ନାହିଁ ! ମୋର ତ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିବା ନୂଆ । ମୁଁ ବିଦେଶିନୀ । ଘର ଖୋରସାନ । ଚାକିରି କରିବାକୁ ଆସିଛି ।

ନାଗରିକ—ତୁମେ ତ ଖୋରସାନ୍ ! ଖୋରସାନ୍‌ରେ ଖୁବ୍‌ସୁରତ୍ ସ୍ତ୍ରୀନ୍ଦୀ ଅଛନ୍ତି, ନା ? ଚାକିରି କରିବାକୁ ଆସିଛ, କଅଣ ବାନ୍ଦୀ ? ବେଶ୍ ମୁଁ କିଛି କମ୍ ନୁହେଁ, ବଡ଼ଲୋକ ବୋଲି ଯାହାକୁ କହନ୍ତି । ଆଲ୍ଲାର ତ ଅନୁଗ୍ରହ ଆଶା ଖୁବ୍, ଆମ ଘରେ ରହିବାକୁ ଆପତ୍ତି କଅଣ । (ରୁମାଲ କାଢ଼ି ହଠାତ୍ ବାବୁ ସାଜଟି ଗଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଚଷମା ଲଗାଇ ଫିଟ୍ ଫାଟ)

ଗୁଲ୍ଲର—ମୁଁ ରାଣୀଙ୍କ ଠେଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଛି ।

ନାଗରିକ—ରାଣୀ ସାହେବାଙ୍କ ପାଖରେ ସେପରି କେତେ ଅଛନ୍ତି, ତୁମେ ସେଠି ବେଶି କିଛି ମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପାଇବ ନାହିଁ । ମୋ ପାଖରେ ବିଲକୁଲ୍ ରାଣୀ ହୋଇଯିବ । ସ୍ନୋ, ସାବୁନ, ତେଲ, ଅତର, ଖଟ ପଲଙ୍କ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଗୁଲ୍ଲର—ରାଣୀ ସାହେବା ମୋତେ ମେହେରବାନି କରି ଦାନା ଦେବେ ବୋଲି କହି ମସ୍‌ଜିଦ୍ ପାଖରୁ ନଅରକୁ ପଠାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ କହି—

ନାଗରିକ—ଆରେ ବାପରେ, ନିଜେ ବାଦ୍‌ସାହା-ଖାଁଙ୍କର ଖାସ ବାନ୍ଦୀ ! ସଲାମ, ସଲାମ, ବେଆଦବ ମାଫ କରିବେ ।

ଗୁଲ୍ଲର—ମୁଁ ଗରିବ ବାଳକାଟାଏ । ଆପଣ ମୋ କସୁର ମାଫ କରିବେ । ବାଟ ଚିହ୍ନି ନ ପାରି ପଚାରୁଥିଲି ।

ନାଗରିକ—ଆଜ୍ଞା, ଏଇ ବାଟ ଠିକ୍ ସିଧା । ସାଙ୍ଗରେ ଯାଇ ଦେଖାଇ ଦେଇ ଆସିବି କି ?

ଗୁଲ୍ବର—କିଛି ଦରକାର ନାହିଁ । ମୁଁ ଆପେ ଚାଲି ଯାଉଛି ।

ନାଗରିକ—ଯୋ ହୁକୁମ । ତେବେ ମୋ ନାଁଟା ଟିକେ ମନେ ରଖିଥିବେ, କାଳେ କେତେବେଳେ କିଛି ଦରକାର ପଡ଼ିପାରେ । ଏ ଗୋଲାମର ନାମ ହୋସେନ୍, ମନୋହାରି ଦୋକାନ ଚକ୍ ବଜାର, ବୁଝିଲେ ?

ଗୁଲ୍ବର—ଆଚ୍ଛା ବେଶ୍ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନାଗରିକ—ବହୁତ ବହୁତ ସଲାମ । ଦୁନିଆରେ ଏତେ ଏତେ ସୁନ୍ଦରୀ ଅଛନ୍ତି, ମୋ ଭାଗ୍ୟକୁ ଗୋଟାଏ ମର୍କଟମୁଖୀ, ପେଟକନାଙ୍ଗା, ବିପଣ୍ଡ କାଳୀ କୋତରୀ, ମୁଣ୍ଡଖାଲୁରୀ, ନା, ସେ ଅଛି କୁଆଡେ ଗଲା ! ମନଟା ଚାଁଉଁଚି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ଅନ୍ତଃପୁର

(ଦାଉଦ୍ ସାହ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ପ୍ରବେଶି କାହାକୁ ନ ଦେଖି)

ଦାଉଦ୍ ସାହା—କାହିଁ କେହି ସେ ନାହାନ୍ତି ! ଅନ୍ତଃପୁର ଗୁଡ଼ ଏଣେ ତେଣେ ହେବା ଜଣେ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀର ନିତାନ୍ତ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ବିଶେଷ ଆଦର ଗୌରବ କରିବାଦ୍ୱାରା ଏହାହିଁ ଘଟିଛି । ଏଣିକି ଟିକେ କଡ଼ା ନଜର ନ ଦେଲେ ନ ଚଳେ । ସେନାପତିଙ୍କୁ ଡାକି, ଏ ବିଷୟରେ ଖୁବ୍ ତାକିଦ କରିଦେବି ।

(ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଦାଉଦ୍—ମୃଗୟାକୁ ଯିବି ବୋଲି ପ୍ରାୟ ତୁମ ମହଲରେ ଅର୍ଦ୍ଧ ଏକ ଘଣ୍ଟା ହେବ ଅପେକ୍ଷା କଲିଣି, ଆଉ ତୁମେ ମନ ଇଚ୍ଛା କେଉଁଠାରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଛ । ତୁମର ଉଚିତ ଥିଲା, ମୋର ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ତୁମର ମହଲରେ ଥାଇ ମୋର ଅପେକ୍ଷା କରିବା । ଏହି କଅଣ ସ୍ତ୍ରୀର ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ?

ରାଣୀ—ଆପଣ ମୋ ପ୍ରତି ଯେପରି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ତା କଣ ଠିକ୍ ?

ଦାଉଦ୍—ସେ କୈଫିୟତ ଦେବାପାଇଁ ଇସ୍ଲାନ୍ ସମ୍ରାଟ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିକଟରେ ବାଧ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ବିବାହ କରିଥିଲି, ସେଇଟା ତୁମର ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟ ।

ରାଣୀ—ସେ ଅନୁଗ୍ରହଟା ନ କରିଥିଲେ ତ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା !

ଦାଉଦ୍—ମୋ କଥା ଉପରେ କଥା କହିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ ହୁଏନା ? ତୁମେ ଜାଣ ? ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବଶ କରିବାକୁ ଯାଇ ମୋର କେତେ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ ହୋଇଛି, ତୁମ ପିତାଙ୍କୁ ମୁଁ କେତେ ବଡ ବଡ ଜମିଦାରୀ ଦେଇଛି ?

ରାଣୀ—କଥାଟା ତ ନିତାନ୍ତ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ, ଦେବାପାଇଁ କହିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ।

ଦାଉଦ୍—ତାର ଅନ୍ୟ କାରଣ ଅଛି । ସେ ଯାହେଉ, ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୃଗୟାକୁ ଯାଉଛି । ତୁମେ ତୁମର ମହଲରେ ଥାଇ ମୋର ଆଗମନ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରୁଥିବ । ଆଉ ଦେଖ, ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଧନରତ୍ନ ଦେବାର ଅଧିକାର ତୁମର ନାହିଁ, ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଅଛି । ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ ମୋର ପ୍ରଧାନ ସେନାପତିଙ୍କୁ ତୁମର ମହଲ ଦ୍ୱାରରେ ଜଗାଇ ଦେଇ ଯାଉଛି । ସାବଧାନ, ବାହାରକୁ ଯାଇପାରିବ ନାହିଁ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଣୀ—ହେ କରୁଣାମୟ, ଏ ପାପ ସଂସାରରୁ ମୋତେ ଶୀଘ୍ର ଉଦ୍ଧାର କର ।

(ଏ ସମୟରେ ଗୁଲ୍ବର ପ୍ରବେଶ କଲା)

ଗୁଲ୍ବର—(ଫୁଲ ହାରଟି ଦେଖାଇ) ଏ ଫୁଲ ହାରଟି ମୁଁ ନିଜେ ଗୁନ୍ଥିଛି ।

ରାଣୀ—ଫୁଲହାର······ହଁ ବେଶ୍ ସୁନ୍ଦର ହୋଇଛି । ତୁମେ ସବୁଦିନେ ଫୁଲ ଗୁନ୍ଥିବ, ତୁମଠାରେ ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କିଛି ନିର୍ଭର କରୁପିବ ନାହିଁ ।

ଗୁଲ୍‌ନାର—ଯୋ ହୁକୁମ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ।

ରାଣୀ - ତୁମର ତ ବୟସ ଅଳ୍ପ, ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦରୀ, ତୁମେ ବିବାହିତା ନା ଅବିବାହିତା ?

ଗୁଲ୍‌ନାର - ନା ମା ! ମୁଁ ବିବାହ କରିନାହିଁ ।

ରାଣୀ—ତୁମର କଅଣ ଆଉ କେହି ନାହାନ୍ତି ।

ଗୁଲ୍‌ନାର—ନା !

ରାଣୀ—ବୁଝୁଛି ଅଭାଗିନୀ ! ସେଥି ପାଇଁ ଆତ୍ମବିକ୍ରୟ କରିଛ । ଯଦି ବାପ ମା ଥାନ୍ତେ, ତେବେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ବିକ୍ରୟ କରିଥାନ୍ତେ, କିନ୍ତୁ ସେ ବିକ୍ରୟ ହୋଇଥାନ୍ତା ମହାସମାରୋହରେ, ସେତେବେଳେ ସମସ୍ତେ କହନ୍ତେ ବିବାହ ।

ଗୁଲ୍‌ନାର—ତା ତ ମୁଁ ଜାଣେନା ।

ରାଣୀ—ଜାଣ ନା ? ବୟସ ହୋଇଛି, ବିବାହ କଅଣ ଜାଣ ନା ? ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ସମସ୍ତ ସମାଜରେ ଏହି କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ ତ ଲାଗି ରହିଛି । ଯେ କିଣେ, ତାର ନାମ ସ୍ୱାମୀ । ଯେ ବିକି ହୁଏ ତାର ନାମ ସ୍ତ୍ରୀ । ସେ ହୁଏ ଦାସୀ । ଅଚ୍ଛା, ଥାଉ ସେ ସବୁ । ତୁମେ ଗୀତ ଗାଇ ଜାଣ ?

ଗୁଲ୍‌ନାର—ନା ! ଗରିବର କନ୍ୟା ଗୀତ କାହୁଁ ଜାଣିବ ? ଯାହାଁ ବା ଜାଣେ, ତାହା ଆପଣଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବାର ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ, ପୁଣି ଆପଣଙ୍କର ସହଚରୀମାନେ ତ ବେଶ୍ ସୁଗାୟିକା ।

ରାଣୀ—ତଥାପି ମୋର ଗୀତପ୍ରତି ଆଦର ବେଶ୍, ତୁମେ ଯାହା ଜାଣ ଗାଅ ।

ଗୁଲ୍‌ନାର—ଆପଣଙ୍କ ହୁକୁମ ଅମାନ୍ୟ କରିବା ମୋର ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ରାଣୀ - ନା, ନା, ମୋର ହୁକୁମ ନୁହେଁ, ଯଦି ଇଚ୍ଛା ହୁଏ, ଗାଅ ।

ଗୁଲ୍‌ନାର—ଦାସୀକୁ ମାଫ୍ କର ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ! ମୁଁ ଯାହା ଜାଣେ ତାହା ଗାଉଛି ।

ଗୀତ

ନାରୀର ମରମ ବ୍ୟଥା କିଏ ସେ ବୁଝେ ଗୋ ଧରେ,
ନର ଆନେ ଆନେ ଭ୍ରମେ ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥପରତାରେ ।
ପୁରୁଷ ଭୃଙ୍ଗ ସୁଖିବ ନାନା ଫୁଲେ କରେ ଖେଳ,
ଦଂଶିଦିଏ ଖାଲି ହୃଦ ଶେଷେଟି କନ୍ଦାଇ ମାରେ ।
ଦେଇ ମନେ ଉଚ୍ଚ ଆଶା କରେ କେତେ ଲୋକହସା
ଅବଶେଷକୁ ନିରାଶା ସାଗରେ ବୁଡ଼ାଇ ମାରେ ।

ରାଣୀ—ତୁମେ ତ ବେଶ୍ ଗାଇ ଜାଣ, କିନ୍ତୁ ଏ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ଏପରି ଦୁଃଖର ଗୀତ ଗାଇଲ କାହିଁକି ? ତୁମ ଉପରେ କି କେହି ଅତ୍ୟାଚାର କରିଛି ?

ଗୁଲ୍‌ନାର—କିଏ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବ ?

ରାଣୀ—କିମ୍ବା କାହା ପ୍ରେମ ପାଶରେ ଆବଦ୍ଧ ଥିଲ କି ? ଅଜଣାରେ ଦୁଇ ଧାର ଅଶ୍ରୁ ଯେ ତୁମର ଗଣ୍ଡଦେଶ ସିକ୍ତ କଲାଣି !

ଗୁଲ୍‌ନାର—ନା ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ, ପ୍ରେମ କଣ ମୁଁ ଜାଣେ ନା ।

ରାଣୀ—ସେ ବଳେ ବଳେ ଆସେ । ତାକୁ କିଏ ଶିଖାଇ ଦିଏ ନା । ଆଜଠାରୁ ତୁମେ ମୋ ଦାସୀ ନୁହ, ସହଚରୀ । ଚାଲ ମୁଁ ଟିକେ ବିଶ୍ରାମ କରିବ ।

(ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

ମସ୍‌ଜିଦ୍

(ନସିର୍ ଓ ଇଉସୁଫ୍ ପ୍ରବେଶ)

ଇଉସୁଫ୍—ଚାଚା ! ଏଇ ମସ୍‌ଜିଦ୍ ତୋରଣ ଦେଶ ନିକଟରେ ଦାରାଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଯାଇଥିଲି । କାଲି ଦିନ ସାରା ସନ୍ଧାନ କଲି, କିନ୍ତୁ ତାର ଏଠାରେ ରହିବା କଥା କେହି କହୁ ନାହାନ୍ତି । ନାଦେର୍ ଶାହା, ଯେ କି ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କ ଗୃହରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଥିଲେ, ସେ ମଧ୍ୟ ଦେଖା ପଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଦ୍ୱାର ତାଲା ଗୃହ ବନ୍ଦ ।

ନସିର୍—ଦାରା ଯେଉଁ କାରଣରେ ଯେଉଁଠିକି ଗଲା ତା ମୁଁ ଜାଣୁଛି, କିନ୍ତୁ ଗୁଲ୍‌ନାର ଯେ ପାଗଳିନୀ ପରି ଦାରାର ପଥ ଅନୁସରଣ କରି ଧାଇଁଆସିଛି । ତାର ଗତି ଯେ କଣ ହେଲା ! ମୋର ଅନ୍ଧର ଲଉଡ଼ି, ଦୁଃଖୀର ଭରସା, ତାକୁ ନ ଦେଖିଲେ ଯେ ମୋର ହଂସା ଉଡ଼ିଯାଉଛି । ଅବୋଧ ବାଳିକା ଜାଣେ ନାହିଁ

ଯେ, ଦାସ ଆମର କେହି ନୁହେଁ ! ତାର ଆମର ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପ୍ରଭେଦ ! ଇଉସୁଫ୍ ! ଗୁଲ୍‌ଷର ଆଉ ଜୀବନରେ ବଞ୍ଚିଛି ! ଦାସ ବିଚ୍ଛେଦରେ ସେ ପ୍ରାଣ ହରାଇ ଦେଇ ନ ଥିବ !

ଇଉସୁଫ୍—ଚଚା ! ସେ କଥା ଭାବନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଗୁଲ୍‌ଷର ବାଳିକା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାର ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଛି । ସେ ଦାସ ଠାରେ ସ୍ନେହରେ ହେଉ ବା ପ୍ରେମରେ ହେଉ ତା'ର ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିଦେଇ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ତା ବିଚ୍ଛେଦରେ ସେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ି ନିଶ୍ଚୟ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଆସିଛି । ସେ ଦାସକୁ ନ ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୃହକୁ ଫେରିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବ ନାହିଁ । ସେ ଆମ ଓମରାହ ଘରର କନ୍ୟା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାର ବୁଦ୍ଧିଶୁଦ୍ଧି ଯଥେଷ୍ଟ ଅଛି ।

ନାସିର୍—ତା ଜାଣେ, କିନ୍ତୁ ସେ ଯେ ବାଳିକା । ପ୍ରଥମ ଯୌବନରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଛି । ତା ପ୍ରତି କେହି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ତାର ସର୍ବନାଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ ବରୁ ।

ଇଉସୁଫ୍—ନା ଚଚା ! ଗୁଲ୍‌ଷରକୁ କରଗତ କରିବା କିମ୍ବା ତାକୁ କେହି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବଶୀଭୂତ କରିବା ଆଦୌ ସୁସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଗୁଲ୍‌ଷରର ବୁଦ୍ଧି ବିଦ୍ୟା ଯେପରି, ତାର ଅସ୍ତ୍ର ଚାଳନା ତତୋଽଧିକ ! (ଏ ସମୟରେ ଦୂର ନାଟରେ ହୋସେନ୍ ଅନ୍ଧ ସଙ୍ଗେ ଥିବା ବାଳିକାଟିକୁ ଟେକି ପକାଇ ଆସୁଥାଏ, ବାଳିକା ହାଇ ହାଇ ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରୁଥାଏ) ।

ନାସିର୍—ଇଉସୁଫ୍ ଏଇ ଏଇ, ଏଇ ତ ଗୁଲ୍‌ଷରର କଣ୍ଠସ୍ୱର । କିଏ ତାକୁ (ଇଉସୁଫ୍ ଚମକିତ ହୋଇପଡ଼ିବା)

ଇଉସୁଫ୍—ଠେର୍ ।

ହୋସେନ୍—(ବାଳିକାଟିକୁ ଟେକିଧରି ଥାଏ, ଅନ୍ଧ ପଛେ ପଛେ ଗଡ଼ଗଡ଼ି ଧାଇଁଥାଏ) ଆରେ ଚଲ୍ ।

ନାସିର୍—ବେଟେଯାଇ ବାଳିକାଟିକୁ ଧରିପକାଇ ମୋ ଗୁଲ୍‌ଷର ।

ଅନ୍ଧ—ମେରି ବଚ୍ଚି (ହୋସେନକୁ ଉଗାଳିବାକୁ ହୋସେନ୍ ଯୋର୍‌ରେ ଅନ୍ଧ ଓ ନାସିର୍‌କୁ ପୋପାଡ଼ି ଦେଲା, ଇଉସୁଫ୍ ହୋସେନ୍‌ର ଚଣ୍ଟିକୁ ମାଡ଼ି ବସିଲା । ଦୁହେଁ ଧରାଧରି ହେବା ସମୟରେ—)

ରାଜକର୍ମଚାରୀ—ହୁସିଆର, (ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଦୁଇ ଧକ୍‌କାରେ ଛଡ଼ାଇ ଦେଲା) କୋଇ ହୈ । (ଅନ୍ୟ ସିପାହୀ ଦୁଇଟି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଅନ୍ଧ ଓ ନାସିର୍‌କୁ ଦେଖାଇ) ଏମାନଙ୍କୁ ଚିକିତ୍ସାଳୟକୁ ନେଇ ଚାଲ । ଆଉ ଏ ଦୁହିଙ୍କୁ ଥାନାକୁ ନେଇ ଚାଲ । (ତାହାହିଁ କଲେ) ।

ବାଳିକା—ମେରେ ଭଇୟା ।

ପୁଲିସ—ଚାଲ ବାଳିକା, କୌଣସି ଭୟ ନାହିଁ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ପଥ

ଦାସ ଧୀରେ ପ୍ରବେଶି— ନା, କୌଣସି ଉପାୟରେ ମନ ସ୍ଥିର କରିପାରୁ ନାହିଁ । ଯାହା କପାଳରେ ଥାଉ, ଥରେ ମାତ୍ର କଥା କହିବ । ସେଥିରେ ଦୋଷ କଅଣ ? ଏହି ତ ତାଙ୍କର ଆସିବାପଥ । ଏଇଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କରିବି । ସେ ଏ ପଥରେ ଯିବା ଆସିବା କଲାବେଳେ ଅନେକ ଥର ମୋ ଆଡ଼କୁ ଫେରି ଚାହାନ୍ତି । ସତେ କି ତାଙ୍କର କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମୋତେ କହିବାର ଅଛି, ଅଥଚ (ଏ ସମୟରେ ରାଣୀ ଏକାକୀ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଉଭୟ ଉଭୟଙ୍କୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଗଲାବେଳେ ଉଭୟ ଚାହାଁଚାହିଁ) ଆପଣ ସର୍ବଦା ବିମର୍ଷ କାହିଁକି ?

ରାଣୀ—ତୁମେ ବାଦ୍‌ସାହଙ୍କ ପାର୍ଶ୍ୱରକ୍ଷକ ଭାବେ ଥାଅ ନା । ସେ କଅଣ ମୋ ନିକଟକୁ କିଛି ସମ୍ବାଦ ଦେଇ ପଠାଇଛନ୍ତି କି ?

ଦାସ—ନା, ସେ ମୋତେ କିଛି ସମ୍ବାଦ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । କେବଳ କହିଗଲେ ଯେ, ରାଣୀ ମହଲରେ ସର୍ବଦା ସତର୍କ ହୋଇ—

ରାଣୀ – ତେବେ ମୁଁ ଏ ରାଜପ୍ରାସାଦରେ ବନ୍ଦିନୀ, ଆଜ ତୁମେ ପ୍ରହରୀ ?

ଦାରା—ସମ୍ରାଟଙ୍କର ସେହିପରି ଆଦେଶ; କିନ୍ତୁ ଏ ଅଧୀନ ଆପଣଙ୍କର ଭୃତ୍ୟ ।

ରାଣୀ—ତମର କଥା ସତ୍ୟ ନା, ପ୍ରତାରଣା !

ଦାରା—ନା, କେବେହେଁ ପ୍ରତାରଣା ନୁହେଁ । ଆପଣଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଯଦି ମୋର ପ୍ରାଣ ଯାଏ, ତାହା ମୋର ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟ ।

ରାଣୀ—ତୁମେ ବୀର, କଟି ଦେଶରେ ତୁମର ଶାଣିତ କୃପାଣ । ସେହି ଦାରୁଣ କୃପାଣଦ୍ୱାରା ମୋତେ ଏ ପାପ ସଂସାରରୁ ମୁକ୍ତ କରିଦିଅ ।

ଦାରା—ସେ ମହିମାମୟୀ ରାଣୀ, ଇରାନ୍‌ର ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ, ଇରାନ୍‌ର ପାଳୟିତ୍ରୀ, ଶତ ଶତ ନର ନାରୀଙ୍କର ଜନନୀ, ସେହି ଦେବୀଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ କିପରି ସାହସୀ ହେବି ? ଆପଣ ସଙ୍ଗେ କଥୋପକଥନ ହେବାଦ୍ୱାରା ମୁଁ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୋଇଛି, ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇଛି । ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।

ରାଣୀ—କ୍ଷମା ! ମୁଁ ନାରୀ ହୋଇ ତୁମକୁ କି କ୍ଷମା ଦେବି । (ସ୍ୱଗତ) ଏ ଯୁବକ କଥାରେ ମୋର ହୃଦୟ ତରଳିଯାଉଛି । ଶିରା ପ୍ରଶିରାରେ ଆନନ୍ଦର ସ୍ରୋତ ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡ଼ୁଛି । ଆହା କିଏ ଏହି ଅପରି- ଚିତ ଯୁବକ ? ମନେ ହେଉଛି, ହୃଦୟେ ହୃଦୟ ମିଶିଯାଏ, ନୟନେ ନୟନ ମିଳିଯାଏ, (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ତୁମେ କହିପାରିବ, ଜଗତରେ ସୁଖ କାହାକୁ କହନ୍ତି ?

ଦାରା—ଜଗତରେ ସୁଖ କଅଣ ତା ମୁଁ ଜାଣେ ନା । ହୃଦୟର କ୍ଷଣିକ ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ହେତୁ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନଷ୍ଟ କରିଛି, ମୁଁ ଯାଏଁ ।

(ଗମନୋଦ୍ୟତ)

ରାଣୀ—ନା, ନା, ଯାଅ ନାହିଁ । ଶୁଣ ଶୁଣ । ଏକ'ଣ ! ଏପରି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ କାହିଁକି ? ମୋର ଆଣ ଯେବେ (ନାଦେର୍ ଖାଁ ଅଲକ୍ଷିତଭାବରେ ଚାଲି- ଗଲେ) କିଏ ?

ଦାରା— କଅଣ ?

ରାଣୀ—କିଏ ଆସି ପୁଣି ଚାଲିଗଲା ।

ଦାରା—କାହିଁ ? ମୁଁ ତ ଦେଖି ନାହିଁ ! ଦେଖେ (ଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାରୁ) ।

ରାଣୀ—ତୁମର ନାମ କଅଣ ?

ଦାରା—ଦାରା ସୁବେଦାର, ମୁଁ ଦେଖେଁ ।

ରାଣୀ—ଦାରା ସୁବେଦାର, କି ସୁନ୍ଦର, କି ମଧୁର ନାମ ! ବଡ଼ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ମନେ, ସତେ କ'ଣ ?

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଦାରା ଓ ଗୁଲ୍‌ଜର ପ୍ରବେଶ କିନ୍ତୁ ରାଣୀଙ୍କ ଅଦର୍ଶନରେ)

ଦାରା - ଗୁଲ୍‌ଜର ! ତୁମେ ଏଠାକୁ କିପରି ? ଏ ଚିଠି ତୁମକୁ କିଏ ଦେଲା ?

ଗୁଲ୍‌ଜର – ନାଦେର୍ ସାହା ନାମକ ଜଣେ ରାଜକର୍ମଚାରୀ ସେ କି ତୁମକୁ ଏଠାକୁ—

ଦାରା—ହଁ ବୁଝିଲି, ଯାଅ ଗୁଲ୍‌ଜର (ଗୁଲ୍‌ଜର ପ୍ରସ୍ଥାନ) ଓଃ, ମୁଁ କଅଣ କରୁଛି, କେଉଁଠାରେ କି ସାହସରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି । (ରାଣୀଙ୍କ ନିକଟ ଯାଇ) ମୋତେ କ୍ଷମାକର ଦେବୀ, ଆଉ ନା ଆଉ ନା, ଅଭିବାଦନ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ (ସବ୍ୟଗ୍ରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ) ।

ରାଣୀ—ଏଁ, ଏ କ'ଣ ହେଲା ? ଛିଡ଼, ହା ଅଦୃଷ୍ଟ ! ରାଜରାଣୀ ହୋଇ ସାମାନ୍ୟ କର୍ମଚାରୀ ନିକଟରେ ନତମସ୍ତକ ହେଲି । ନା, ତା ହେବ । ଯେପରି ଭାବେ ତାଙ୍କର ଦ୍ୱାରା ମୋର ଏ ଅତୃପ୍ତ ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି ! ଦାରା ! ଦାରା ! ଅଭାଗିନୀ ରହିଲା ପଶ୍ଚାତେ ତୁମରି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଚକ୍ ବଜାର

ନାଦେର ଖାଁ (ପ୍ରବେଶି)—ତେବେ କ'ଣ ମୋର ସମସ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲା ? ଦେଖିଲି ତ ରାଣୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଛି । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ସଙ୍ଗେ ତାର କଥାବାର୍ତ୍ତା କଅଣ ? କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝିପାରୁନାହିଁ ! ଥରେ ଯଦି ଦେଖା ହୁଅନ୍ତା

ତେବେ ବଡ଼ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ; କିନ୍ତୁ କାହିଁ ? ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖା ହେଲା ନାହିଁ । ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିକ ବୋଧହୁଏ ତାହାର ହସ୍ତଗତ ହୋଇଥିବ, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ବାଳକାଟି ଠିକ୍ ସମୟରେ ଦେଇଥିବ ତ ? କେଜାଣି— (ଦୂରରୁ ଗୁଲ୍ଲବକୁ ଦେଖି) ଏଇ ଯେ ଏଣେ ଆସୁଛି, (ଗୁଲ୍ଲବକୁ) ଲେଖା ଦେଇଛ ତ ।

ଗୁଲ୍ଲବ—ହିଁ ।

ନାଦେର୍—ତୁମର ମୁଖ ଏପରି ମଳିନ ଦିଶୁଛି କାହିଁକି ?

ଗୁଲ୍ଲବ—(ସଂଯତ ହୋଇ) କାହିଁକି, ନା ।

ନାଦେର୍—(ସ୍ୱଗତ) ଏହି ବାଳକାଟି ନିକଟରୁ ହୁଏ ତ ସନ୍ଧାନ ମିଳିପାରେ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ, ପୁଣି ରାଣୀଙ୍କର ଦାସୀ । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମୁହଁ ଦେଖିଲେ ଜାଣି ପାରନ୍ତି, କିଏ କାହାକୁ ଭଲ ପାଏ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଆଚ୍ଛା ବାଳକା, ଗୋଟିଏ ଗୁପ୍ତ ବିଷୟ ପଚାରିବି ।

ଗୁଲ୍ଲବ—ତୁମେ ସେହି ଚକ୍ ବଜାର ହୋସେନ୍ ନୁହଁ ତ ।

ନାଦେର୍—ଏ କଥା କାହିଁକି କହିଲ, ବାଳିକା ! ହୋସେନ୍ ସହିତ କେବେ କି ତୁମର—

ଗୁଲ୍ଲବ—ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ତାକୁ କଥରକୁ ବାଟ ପଚାରିଥିଲି, ପ୍ରଥମେ ମୋର ଏଠାକୁ ଆସିବା ସମୟରେ ।

ନାଦେର୍—ବାଳିକା, ମୁଁ ହୋସେନ୍ ନୁହେଁ । ପରେ ମୋର ପରିଚୟ ପାଇବ । କହ ଦେଖି, ହୋସେନ୍ ତୁମ୍ଭପ୍ରତି କି କୌଣସି ମନ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲା ?

ଗୁଲ୍ଲବ—ମୋତେ ନାନା ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ତାର ସ୍ତ୍ରୀ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରୁଥିଲା ; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ରାଣୀମାଙ୍କ ଦାସୀ—ଏକଥା କହିବାରେ ସେ ତହିଁରୁ ବିରତ ହୋଇ ଛାଡ଼ିଦେଲା । ପୁନଶ୍ଚ ପଛରେ ଡାକ କହିଥିଲା ମୋ ନାଁଟା ଟିକେ ମନେ-ରଖିଥିବ । ଏ ଗୋଲମ୍ ନାମ୍ ହୋସେନ୍ । ଚକ୍ ବଜାର ମନୋହାରୀ ଦୋକାନ ।

ନାଦେର୍—(ସ୍ୱଗତ) ଏଠାରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ମିଳିବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ବାଳିକା ! ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲେ ସେହି ହୋସେନ୍ ସମ୍ବନ୍ଧେ ତୁମ୍ଭକୁ ଗୋଟିଏ ସାକ୍ଷ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆଚ୍ଛା, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ କଥା ଥାଉ । ଆଚ୍ଛା କହିପାରିବ, ତୁମେ ଯାହାକୁ ପତ୍ରଖଣ୍ଡ ଦେଲ, ସେ ଯୁବକ ପ୍ରତି ରାଣୀଙ୍କ ବ୍ୟବହାର କିପରି ?

ଗୁଲ୍ଲବ—ରାଣୀ ତାଙ୍କୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି ।

ନାଦେର୍—ଆଉ ସେ ?

ଗୁଲ୍ଲବ – ଆପଣ ମୂର୍ଖ ।

ନାଦେର୍—ଠିକ୍ କହିଛ ମୁଁ ମୂର୍ଖ । (ସ୍ୱଗତ) ରମଣୀ ଯୁବତୀ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ । ଆଉ ଏହି ବାଳିକା ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ, ସଂସାରରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନଭିଜ୍ଞ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତ ଆଉ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ବାଳିକା, ତାହେଲେ ମୁଁ ଆସୁଛି ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ ଉଦ୍ୟତ)

ଗୁଲ୍ଲବ—ମହାଶୟ, ମୋତେ ଯେ କହିଲ ସାକ୍ଷ ଦେବାକୁ ହେବ ପଡ଼ିବ, ଅନୁଗ୍ରହ କରି କୁହ, କାହିଁକି ?

ନାଦେର୍—ଗୋଟିଏ ନାରୀ ହରଣ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ହୋସେନ୍ ଓ ଖୋଦାସାନ୍‌ର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ଆସାମୀ ରୂପରେ ଧରା ହୋଇ ଆସିଥିବାର ମୁଁ ଶୁଣି ପାଇଛି ।

ଗୁଲ୍ଲବ—(ଚମକି ପଡ଼ି) ଖୋଦାସାନ୍ !

ନାଦେର୍—ବାଳିକା, ତୁମେ କି ଖୋଦାସାନୀ ।

ଗୁଲ୍ଲବ—ନିରୁତ୍ତର ।

ନାଦେର୍—ଜଣାଗଲା ତୁମ୍ଭେ ଖୋଦାସାନୀ ।

ଗୁଲ୍ଲବ—ମହାଭାଗ ! ଦୟା କରି କୁହନ୍ତୁ, ଉକ୍ତ ମୋକଦ୍ଦମା ବିଷୟ ଶୁଣିବାକୁ ମୋର ବଡ଼ ଆଗ୍ରହ ହେଉଛି ।

ନାଦେର୍ - ଘଟଣା ସ୍ଥଳରେ ମୁଁ ନ ଥିଲି କିମ୍ବା ଆସାମୀମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିନାହିଁ ; କିନ୍ତୁ ଶୁଣିଛି ଯେ, ହୋସେନ୍ ଓ ଖୋଦାସାନ୍‌ର ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାହାରି ଗୋଟିଏ ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷିୟା ବାଳିକା ଅପହରଣ ହେଉଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଜଣେ ସତୁରି ବର୍ଷର ବୃଦ୍ଧ ଏବଂ ଆଉ ଜଣେ ଅନ୍ଧ ତହିଁରେ ବାଧା ଦେବାରୁ ଆସାମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାହାରି ଦୁହେଁ ଆହତ

ହୋଇ ଚକ୍ରାଳୟରେ ଅଛନ୍ତି । ବୃଦ୍ଧଟି କନ୍ୟା ବିଚ୍ଛେଦରେ ପାଗଳପରି । ଅନ୍ଧଟି ଭଗ୍ନୀ ବିଚ୍ଛେଦରେ ଚକ୍ଷୁରୂପ । ବାଳକଟି ନଗରପଦରେ ଉଦ୍ଧାର ହୋଇ-ପାରିଛି, ମୋକଦ୍ଦମା ବିଚାରାଧୀନ ।

ଗୁଲ୍ନର — (ଅଧୀର ହୋଇପଡ଼ି) ମୁଁ ସେ ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ ଚାହେଁ । ଆପଣ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ୍ କରାଇଦେଇ ପାରିବେ କି ?

ନାଦେର୍ — ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନା, ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସଠିକ କାରଣ ଶୁଣାଇ ସେଠାକୁ ନେଇଯିବି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଗୁଲ୍ନର — ଆଉ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ, ପିତା ମୋ ବିଚ୍ଛେଦରେ ପାଗଳ ହୋଇ ଏଠାକୁ ଧାଇଁ ଆସିଛନ୍ତି । ଏଣେ ଦାଦାର ଅବସ୍ଥା ଅନ୍ୟ ରକମ । ମୋର ଉପାୟ ଯେ କ'ଣ-ୟା ଖୋଦା ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ପଥ

(ଜଣେ ବୃଦ୍ଧା, ବୟସ ପ୍ରାୟ ପଚାଶରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ, ଗୃହ-କରଣା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଜିନିଷ ନେଇ ପଳାଇଯିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚାଲିଥାଏ । ନାତି ଦ୍ୱାଦଶବର୍ଷୀୟ ବାଳକ ପଛରେ ବାଧା ଦେଉଥାଏ ।)

ବୃଦ୍ଧା — ନାହିଁରେ, ଆଉ ଏ ସ୍ଥାନରେ ରହି ହେବ ନାହିଁ । ରାଜା ଅନୁଗତ ଧର୍ମ । ଜୁଆଡ଼େ ଶୁଣୁଛି ନାରୀ ହରଣ, ନାରୀ ହରଣ । ରାଜା ତ ପ୍ରଥମେ ସେ କଥାଟି ଆଗ ଭିଆଇଲେ, ପ୍ରଜାଏ ତା ନ କରିବେ କାହିଁକି ? ଜୋର ଜବରଦସ୍ତି କାଳ, ବୋହୂ ଭୂଆସୁଣୀ ଝୁଅପିଲା ସେଇ ଚଳିବା ମୁସ୍କିଲ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ମୋ ଛାତି ତ କାଲଠୁ ଦାଉଁ ଦାଉଁ ପଡ଼ୁଛି ।

ନାତି — ଆଈ, ତୁ କାହିଁକି ଛନକା ହୋଇପଡ଼ୁଛୁ । ତୋର କଅଣ ଅଛି ବୟସ, ନା ଅଛି ରୂପ, ତୋତେ କିଏ ହରଣ କରି ନେଉଛି !

ବୃଦ୍ଧା — ବୟସ, କି ରୂପ ନ ଥିଲେ କ'ଣ ହେଲା, ବୁଝିଲେ ମୁଁ ତ ଗୋଟିଏ ନାରୀ । ମୋର ଯଦି ଗିରସ୍ତ ଥାଆନ୍ତା, ତେବେ ମୁଁ ପୁଣି ତ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କ ଥାଉ ଦରବ ନାଇ ଅଣ୍ଟଅ ମୁଣ୍ଡାରେ ବସି-ଥାଆନ୍ତି ! ମୋ ବୟସର ଲୋକଙ୍କର ପିଲା ପିଲି ହେଉ ନାହାନ୍ତି ।

ନାତି — ତା ହେଲେ ଆଈ, ତୋ କଥାରୁ ଜଣା ଯାଉଛି ତୋର ହରଣ ହେବାରେ ମନଟା ଷୋଳ-ପଣ ଅଛି । ଏମିତି ଦାଣ୍ଡ ବାଟରେ ପାଟି କରି ଚାଲିଲେ ତୋଠାରୁ କିଏ ବୁଢ଼ା ଧୋକଡ଼ା, ସ୍ତ୍ରୀ ଲମ୍ପଟ ହୋଇଥିବ, ତୋତେ ଦେଖିଲେ ଆଗ ନେଇଯିବ ।

ବୃଦ୍ଧା — ବୁଢ଼ା ଧୋକଡ଼ା କାହିଁକି ରେ, ଶୁଣିନୁ ପରା କାଲି ସକାଳେ ଧରା ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଜଣ ପଚିଶ ବର୍ଷର ଗଜା ଟୋକା ଦଳଟା ।

ନାତି — ତାହାହିଁ ଭାବ ମନ ଆଗରେ ଧାଇଁଛୁ ଟୋକା ବରଟିଏ ତୋତେ ନେଇଯିବ, ଆଉ ମୁଁ କଅଣ—

ବୃଦ୍ଧା — ତୁ ମଣିଷ ପଣିଆ କଲୁ ବେଳକୁ ମୁଁ ଗାତରେ । ନାତି, ସତେ କା ମୋତେ ଗୁଡ଼ାଏ ବେଶୀ ସେମିତି ବଅସ ହୋଇଛି କି ?

ନାତି — ଆଉ କେତେ, ମନେ ଅଛି ?

ବୃଦ୍ଧା — ହଁ ବା, ଅଗ ଜଉରେ ଥିଲି । ହଁ ଦକୋଡ଼ି ଦଶ, ଆଉ ପାଞ୍ଚ ।

ନାତି — ଦକୋଡ଼ି ହେଲା ଚାଳିଶ, ଦଶ ପଚାଶ, ଆଉ ପାଞ୍ଚ ପଞ୍ଚାବନ ।

ବୃଦ୍ଧା — ତୋ ଅଜା ମଲା ବେଳକୁ ପରା ହିସାବ ହୋଇଥିଲା ଷାଠିଏ ବର୍ଷକୁ ଆଉ କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ବର୍ଷ ଊଣା ଅଛି !

ନାତି — ହିଁ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ କଅଣ କମ୍, ବାଳଗୁଡ଼ାକ ଖୋଟପରି ଫର୍ ଫର୍ ଉଡ଼ିଲାଣି, ଟିକେ କଳା ବୋଲ ଦେଲୁ ନାହିଁ । ଲୋକେ ଦେଖିଲେ ତ ବୁଢ଼ୀ ବୋଲି ଚିହ୍ନିଦେବେ !

ବୃଦ୍ଧା — ନାଇରେ, ବାତରୁ ସେମିତି ହୋଇଗଲା ।

ନାତି — ଆଉ ଦାନ୍ତ ଗୁଡ଼ାକ ?

ବୃଦ୍ଧା — ବରଷ ଗୋଟାଏ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଲି ସେଇଥିରେ ତ ଏ ଅବସ୍ଥା ।

ନାତି—ଆଣ୍ଟ ଦେଇ ତ କଏ ଆସିଲା ! (ବୁଢ଼ା ଚମକି ପଡ଼ ସଣ୍ଟଣାରେ ଗତି ହାବ ଭାବ ଦେଖାଇବା, ନାଗରିକ ଜଣେ ଯୁବକ ଫିଟ୍‌ଫାଟ୍ ହୋଇ ପଡ଼ଞ୍ଚ ପହୁଞ୍ଚିଲେ)

ନାଗରିକ ରାଜବାଟୀକୁ ବାଟ କହିଦେବ କି ?

ବୁଢ଼ା—(ଏ କାନ ସେ କାନ ଲଜ୍ଜାଶୀଳା ଭାବ ଦେଖାଉଥାଏ, ସତେ କି ତାକୁ କଏ ନେଇ ପଳାଇବ । ଏଣେ ନାତିକି କହୁଥାଏ) ତୁ ଏଠୁ ଚାଲି ଯାଉନାହୁଁ ।

ନାଗରିକ—ଏପରି କାହିଁକି ହେଉଛ, କଣ ଭୟ ହେଉଛି ।

ବୁଢ଼ା—(ନାତିକି ଜବରଦସ୍ତି କହୁଥାଏ) ତୁ ଏଠୁ ଚାଲି ଯା । ଭୟର କଥା ନୁହେଁ, ମୁଁ ତିରି ଲୋକ ତମେ ପୁରୁଷ, ତିର୍ ଦାଣ୍ଡଟାରେ ।

ନାଗରିକ—ହଁ, ମୁଁ ପୁରୁଷ ହେଲେହେଁ ବୟସ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟରେ ତୁମେ ମୋର ଗୋସ ମା ପରି । ତୁମର ପୁଣି ଆମକୁ ଲଜ୍ଜା କଅଣ ?

ବୁଢ଼ା—(ନିଜ ନାତି ପ୍ରତି) ଦେଖିଲୁ ନାତି, ମନା କରୁଥିଲୁ ପରା, ଏ ବୁଢ଼ୀଠେଇଁ ଆଖି ଯାହାର ପଡ଼ିବ ସେ··· ଦେଖିଲୁ ଆଉ ନାତି ଭାବ କେମିତି ଲଗେଇ ଦେଲେଣି, କଥା ମରମ ଭିତରେ ମଶୁଛି ନା ।

ନାଗରିକ—କ'ଣ କହୁଛ, ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ ।

ବୁଢ଼ା ବଡ଼ ପିଆଣିଆ ଚତୁର ।

ନାଗରିକ—ମୋର କଅଣ ଅପରାଧ ହୋଇଛି, ମୋତେ କ୍ଷମାକର । (ବୁଢ଼ା ନିକଟ କ୍ଷମା ଭିକ୍ଷା ମାଗିବାକୁ ଚାଲିଛି)

ବୁଢ଼ା—ପାଟିକରି ଉଠି ନାତି ତୋ ବାଟ ତୁ ଧରି ପଳା, ମୋର କଥା ସରିଲା, ମୋ କଥା ସରିଲା । (ପଡ଼ ଗଡ଼ିଲା)

ନାଗରିକ—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ମୋର ପଥ ପଚାରିବାଟା ଏତେ ଭୁଲ । (ଚାଲିଗଲା)

ବୁଢ଼ା—ଉଠି ବସି, (ନାତିପ୍ରତି) ତୁ ଗାଡ଼ ଶୁଆଟା ସେଇଁଠି ଥିବୁ ନା, ମୁଁ କହୁଛି ମୋ ପାଖରୁ ଯା ।

ନାତି—ଆଈ, ତୋତେ ବାହାଘର ଜୋକୁ ସୋକ୍ ଚାଲିଗ ଦେଲାଣି । ମୁଁ ତୋପାଇଁ ବର ଘରଟିଏ ଠିକ୍ କରି ଦେଉଛି ।

ବୁଢ଼ା—ଛେନା କରିବୁ, କେଉଁଠେ ବଡ଼ ସୁନାର ସଂସାରଟା ଭାଙ୍ଗିଦେଲୁ, ଦେଖୁଛୁନା !

(ପ୍ରସ୍ଥାନ) (ଜନାନ୍ତିକେ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ଦାସ—(ଏକାକୀ ପ୍ରବେଶି) ଏ କଣ, ଗୁଲ୍ଲସ୍ ଏଠାକୁ କପରି ଆସିଲି ! ନାଦେର୍ ଖାଁ ଗୁଲ୍ଲସ୍ ହାତରେ ଚିଠି ପଠାଇଛନ୍ତି ! ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ । କି ରହସ୍ୟର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ମୁଁ ଅଛି, ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାର ସମୟ ନାହିଁ । ପିତୃପଦ ଆସି ଯେତେବେଳୁ ମୋର କରଗତ ହୋଇଛି, କଦାପି ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ବଦଳ ହେବନାହିଁ । ମେରୁ ବରଂ ଟଳିପାରେ, ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅଟଳ, ଅଚଳ । ଉଃ, ରମଣୀର ପ୍ରେମ—ତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମୋତେ ଉନ୍ମତ୍ତ କରି ଦେଇଥିଲା । ମୁଁ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି ଯେ, ମୋର ଲକ୍ଷ୍ୟ କଅଣ ? ମୁଁ କି କୃତଘ୍ନ ! ପିତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ କଥା ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି । ନା, ଆଉ ଭୁଲ୍ ହୋଇପାରେ ନା । ପ୍ରଣୟ, ହତ୍ୟାକାରୀର ହୃଦୟରେ ତୋର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ।

(ପଶ୍ଚାତରୁ ରାଣୀ ପ୍ରବେଶ)

ରାଣୀ—ଦାସ ! ତୁମେ ଏପରି ହଠାତ୍ ଚାଲି ଆସିଲ କାହିଁକି ?

ଦାସ—କି କୁକ୍ଷଣରେ ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଥିଲା, ମୁଁ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି ଯେ ମୋର ଲକ୍ଷ୍ୟ କଅଣ ? ଆଉ ଆପଣ ମୋର ନାମ ଧରନ୍ତୁ ନାହିଁ, ମୋତେ ଭୁଲିଯାନ୍ତୁ । ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯେ କେବେ ମୋର ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଥିଲା, ସେ କଥା ମଧ୍ୟ ଭୁଲିଯାନ୍ତୁ ।

ରାଣୀ—ଦାସ ! ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ତୁମର ଏପରି ପରିବର୍ତ୍ତନ କାହିଁକି ?

(ନିକଟକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବା)

ଦାସ—(ଟିକେ ଘୁଞ୍ଚିଯାଇ) ଆପଣ ମୋ ନିକଟକୁ ଆସନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆପଣ ଆଉ ମୋ ମଧ୍ୟରେ

ହିମାଚଳ ବ୍ୟବଧାନ । ସେ ବ୍ୟବଧାନ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ସାଧ୍ୟାତୀତ ।

ରାଣୀ—କ୍ଷୁଦ୍ର ଦାଉ, ସେ ବ୍ୟବଧାନ କଅଣ ? ତୁମ୍ଭର ଯାହା ଅସାଧ୍ୟ, ତାହା ମୁଁ ନିଜେ ସାଧନ କରିବି ।

ଦାଉ—ଆପଣ ତାହା ପାରିବେ ନାହିଁ । ଆପଣ ଯେଉଁ ପବନରେ ନିଃଶ୍ୱାସ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ସେ ବାୟୁ ସେବନ କରିବାର ମୋର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥା କହିବା ମଧ୍ୟ ମୋର ଅନୁଚିତ । ଆପଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଛିଡ଼ା ହେବା ଠାରୁ ଚାଲିଯିବା ବରଂ ଶ୍ରେୟସ୍କର ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ)

ରାଣୀ—ଦାଉ, ଦାଉ ! ଶୁଣ, ଶୁଣ ! ତୁମେ ରମଣୀର ହୃଦୟ ଜାଣି ନା । ରମଣୀର ପ୍ରେମ ଚିହ୍ନି ନା । ସେଥିପାଇଁ ଏପରି କହୁଛ । ଅଶ୍ରୁଧାର ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ହୋଇ ଭୂମିରେ ପତିତହେଲେ ଜଗତରେ କାହାର ସାଧ୍ୟ ନାହିଁ ଯେ, ପୁଣି ସେ ଅଶ୍ରୁଧାରକୁ ନେଇ ଚକ୍ଷୁରେ ରଖିବ । ମୁଁ ଜୀବନରେ ଏଇ ପ୍ରଥମ ପ୍ରେମଭିକାରୁଣୀ । ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ନା, ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସହିତ ମୋର କି ସମ୍ବନ୍ଧ ? ଏ ବୃଦ୍ଧ ରାଜା ମୋତେ ପିତାମାତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଛଡ଼ାଇ ଆଣି ଜୋର୍ କରି ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଦାଉ ! ପ୍ରଣୟ କି ଏଡ଼େ ନୀଚ ଯେ, ସେ ଅର୍ଥର ବଶୀଭୂତ ହେବ ? ପ୍ରେମ କି ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି, ଆଉ ଅଳଙ୍କାରରେ ବଶୀଭୂତ ହେବ ? ନା, ତା ନୁହେଁ । ତୁମେ କ୍ଷୁଦ୍ର, କି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ? ପୃଥିବୀରେ ଏପରି କି ପଦାର୍ଥ ଅଛି ଯେ, ତା ପ୍ରେମ ସ୍ରୋତରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୋଇପାରେ ? ଉନ୍ମାଦିନୀ ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀର ପ୍ରଖର ଗତିର ଅବରୋଧ କରିବା କାହାର ସାଧ୍ୟ ଦାଉ ? ମୁଁ ଏ ତୁଚ୍ଛ ରାଜ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଭିକାରୁଣୀ ବେଶରେ ପୃଥିବୀର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅପର ପ୍ରାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମର ଅନୁଗାମିନୀ ହୋଇପାରେ । ପ୍ରେମ କଅଣ, ଯେ ଅନୁଭବୀ ତା ଜାଣେ ଦାଉ !

ଦାଉ—ଏ ପୃଥିବୀ ଅତି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ! ଏ ସଂସାରରେ ଆମର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ମୋତେ ବିଦାୟ ଦିଅନ୍ତୁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ)

ରାଣୀ—ତେବେ କାହିଁକି ମୋର ଜୀବନର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ଆସି ଛିଡ଼ା ହେଲ ? ମୋର ହୃଦୟ ମରୁଭୂମିଠାରୁ ଆହୁରି ଶୁଷ୍କ ଥିଲା । ବୃଥାରେ କାହିଁକି ସେ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ନେହବାରି ସେଚନ କଲ ?

ଦାଉ—ଖୋଦା ! ଖୋଦା ! ମୋତେ କି ବିପଦରେ ଆଣି ପକାଇଲ ?

ରାଣୀ—ମୋତେ କାହିଁକି ଏପରି ପ୍ରତାରଣା କରୁଛ ଦାଉ ? ମୋର ଅତୃପ୍ତ ହୃଦୟରେ ଆଶା ଜଗାଇ ଦେଇ, ପୁଣି କାହିଁକି ନିରାଶ କରୁଛ ? ଦାଉ ! ଦାଉ ! ଶୁଣ, ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହା ମୁଁ କେବେ କାହାକୁ କହି ନ ଥିଲି । ଦାଉ ! ଆଜି ମୁଁ ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି, ତୁମେ ମୋର । ଦାଉ ! ମୁଁ ତୁମକୁ ଭଲପାଏ । ତାହା ଶୁଣି ସୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭେ ମରିବ । ଦାଉ ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ପ୍ରେମ ଭିକାରୁଣୀ । ଆଜି ତୁମ୍ଭେ ସେ ଭିକ୍ଷା ଦାନରେ··· ।

ଦାଉ—ଅସମର୍ଥ । ନିତାନ୍ତ ଅସମର୍ଥ, ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ! ଏ ସଂସାରରେ ମୋର ଯାହା କିଛି ଥିଲା, ସେ ସମସ୍ତ ଆଜି ଅନନ୍ତ ଆକାଶରେ ଲୀନ ହୋଇଯାଇଛି । ଅଛି କେବଳ ଗୋଟାଏ ପଦାର୍ଥ, ଯାହା ମୋତେ ଦିବାନିଶି ଆହାରେ, ବିହାରେ, ନିଦ୍ରାରେ, ଜାଗରଣରେ ସତର୍କ କରାଇ ଦେଉଛି । ମୋତେ ବିଦାୟ ଦିଅନ୍ତୁ, ଏହି ଶେଷ କଥା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଣୀ—ଚାଲିଗଲେ, ମୋର କୌଣସି କଥା ନ ଶୁଣି ଚାଲିଗଲେ । ସେ କଅଣ ମୋତେ ଭଲ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସେ ଭଲ ପାଏ । ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ! କଅଣ ସେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ? ଯଦି ଭାବ ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରେ, ତେବେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ । କାହିଁପାଇଁ ଆଉ ଏ ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବି, ବୃଦ୍ଧପାଇଁ ? ନା, କି ସମ୍ବନ୍ଧ ତାଠାରେ ମୋର ! ହେ ମୃତ୍ୟୁ ଦେବତା ! ଯେତେବେଳେ ମୁଁ କୌଣସି ଉପାୟ ନ ପାଇ ତୁମ୍ଭ ନିକଟକୁ ଦଉଡ଼ି ଯିବି, ସେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭର ସହଚରୀ ନିଶିଥିନୀକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ରସାତଳର ଅନ୍ଧକାର ଭେଦ କରି ମୋତେ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ଦଉଡ଼ି

ଆସିବ । ମିଳନର ମଙ୍ଗଳ ବାଦ୍ୟ ନୁହେଁ, ସୁଣସ୍ତୁର କୁସୁମ ହାର ନୁହେଁ, ଖାଲି ପେଚକର ଅମଙ୍ଗଳ ସ୍ୱରରେ, ବାୟୁସର କର୍କଶ କଣ୍ଠରେ, ତୁମର ଶାନ୍ତ କଣ୍ଠ ମିଶାଇ ମରଣର ସଙ୍ଗୀତରେ ଚରାଚର ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ଏଇ ନାସ୍ତି ଜୀବନର ଲାଞ୍ଛନାରୁ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ମୋତେ ମୁକ୍ତି ଦେବ । ମୃତ୍ୟୁ ଦେବତା ! ଏଇ ମୋର ଶେଷ ନିବେଦନ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ନସିର୍—(ମୁଣ୍ଡରେ ପଟି ବନ୍ଧାହୋଇଥାଏ, ପ୍ରବେଶ କଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ) କିଏ ଭଦ୍ରଲୋକ, ମୋତେ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ ! ମୋର ବା ଏ ଜଗତରେ ଆଉ କିଏ ଅଛି ! ଗୋଟିଏ ଚିରପାଳିତ ନସ୍ୱନ ପିତୁଳା ହରାଇ ଯାହା କିଛି ମର୍ମନ୍ତୁଦ ବେଦନା ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି, ଶେଷକୁ ଶାନ୍ତିଦାୟିନୀ ମୋର ଅନ୍ତର ଲଗ୍ନ ଗୁଲ୍ଲବ୍, କେଉଁଆଡ଼େ କିଏ ତାକୁ କେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଉଡ଼ାଇ ନେଇଗଲା ! ମୃତ୍ୟୁ ଦେବତା ! ତୁମେ ଏ ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ କୁତ୍ସିତ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି କଅଣ ଘୃଣା କରି ଚାଲିଗଲ ? ମୋତେ ତୁମର କୋଳକୁ ଆହ୍ୱାନ କରି ନେଇ ପୁଣି ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ଗଲ, ଆସ ଆସ ।

ନାଦେର୍—(ପ୍ରବେଶି) କିଏ ନସିର୍ ଖାଁ, ତୁମେ !

(ଧରି ପକାଇଲେ)

ନସିର୍—ସଲାମ୍ ସଲାମ୍, ମୋବାରକ୍ ସାଦା, କଅଣ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲ । ନାଇଁ, ମୃତ୍ୟୁ ଦେବତା ମୋତେ ଭସ୍ମ କରି ପକାଇଛି । ମୋର କୁତ୍ସିତ ଘୃଣ୍ୟ ହୀନ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ପକାଇଛି ।

ନାଦେର୍—ନସିର୍ ଖାଁ, ତୁମର ଏଠାକୁ ଆସିବା ନିତାନ୍ତ ଉଚିତ ନ ଥିଲା । ତୁମେ କଅଣ ମୋତେ ଚିହ୍ନି ନାହିଁ ? ମୁଁ ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଆଣିଛି, ତୁମର ଅଜଣା କିଛି ନୁହେଁ ।

ନସିର୍—ବନ୍ଧୁ ! ମୁଁ ତାଙ୍କ ବିରହରେ ପ୍ରାଣରେ ବେଦନା ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତୁମର ମହତ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ତାଙ୍କ ପଡ଼ିଅଛି । ଏଥିରେ ଗର୍ବିତ ଥିଲି, ମାତ୍ର ମାତୃହୀନା ବାଳିକା ଗୁଲ୍ଲବ୍ଟି ମୋର ଆଖି ଦିଓଟି ଫୁଟାଇ ଦେଇ ତାଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦରେ କେଉଁଆଡ଼େ ଚାଲି ଆସିଛି । ତାକୁ ହରାଇ ଆଜ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହି ପାରିଲି ନାହିଁ । ଇଉସୁଫ୍‌କୁ ଯେମିତି ତାର ପଥ ଅନୁସରଣ କରୁ କରୁ ଏକ ଜୀବନ ମରଣ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲି ।

ନାଦେର୍—ଗୁଲ୍ଲବ୍ ? ସେ କି ତୁମର କନ୍ୟା ? ହଁ, ଆସିବା ପରେ କଅଣ ହେଲା ?

ନସିର୍—କନ୍ୟା ବିଚ୍ଛେଦରେ ମୁଁ ପାଗଳ । ଦୂରରୁ ଶୁଣିଲି "ରକ୍ଷାକର ରକ୍ଷାକର ।" ଠିକ୍ ଯେମିତି କି ଗୁଲ୍ଲବର ସେହି ମଧୁ କଣ୍ଠସ୍ୱର । ଭାବିଲି, ମା ମୋର କେଉଁ ପାଷଣ୍ଡର କବଳରେ ପଡ଼ି କାତର ଚିତ୍କାର କରୁଛି । ନିମିଷେ ଯାଇନାହିଁ, ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ବାଳିକାଟିର ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ଯୋର୍ କରି ତାକୁ ବାନ୍ଧିନେବାକୁ ବସିଛି ଦେଖିଲି । ଇଉସୁଫ୍ ଯୁବକକୁ ବାଧା ଦେଲା, ତହିଁ ପଛେ ପଛେ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ଧ । ମୋର ଭଉଣୀ, ମୋର ଭଉଣୀ କହି ପଡ଼ିଲାଠି ସେ ଆତତାୟୀକୁ ଧରି ପକାଇଲା । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଅଧୀର ହୋଇ ମୋର ଗୁଲ୍ଲବ୍ ବୋଲି ଧରି ପକାଇଲି । ଆତତାୟୀ ଆମ ଦୁହିଙ୍କୁ ମାରି ଫିଙ୍ଗିଦେଲା, କିନ୍ତୁ ଇଉସୁଫ୍ ସେ ଉଦ୍ଧତ ଯୁବକକୁ ଧରି ପକାଇଲାବେଳେ ରାଜକର୍ମଚାରୀ ଓ ସିପାହୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ବାଳିକାଟିର ଉଦ୍ଧାର ହେଲା । ଆଉ ଇଉସୁଫ୍ ଓ ସେ ଉଦ୍ଧତ ଯୁବକ ଉକ୍ତ ଅଭିଯୋଗରେ ବନ୍ଦୀ ହେବା କଥା ସବୁ ସଂଜ୍ଞାଲାଭ କଲାରୁ ଶୁଣିଲି । ସେ ଅନ୍ଧ ଓ ମୁଁ ସେହିଦିନଠାରୁ ଏହି ଚିକିତ୍ସାଳୟରେ । ଇଉସୁଫ୍ ବି ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିନାହିଁ ।

ନାଦେର୍—ହଁ, ଏହି ମୋକଦ୍ଦମା ବିଚାରାଧୀନ ନସିର୍ ଖାଁ । ଏଠାରେ ରହିବାକୁ ମୋର ବେଶି କିଛି ସମୟ ନାହିଁ । ସଂକ୍ଷେପରେ କେତୋଟା କଥା କହିଯାଉଛି । ମୁଁ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟର ଅବଲମ୍ବନରେ ତାଙ୍କୁ ଆଣି ଛିଡ଼ା କରିଛି, ତହିଁରେ ନାନାବି

ବାଧାବିଘ୍ନ ଘଟିବା ସମ୍ଭାବନା ଦେଖି ମୁଁ ବିଚଳିତ ହୋଇଯାଇଛି । ଗୁଲ୍ଲିବ ତୁମର ନିରାପଦରେ ଅଛି । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରରେ ସହାୟକ ନୀ । ତୁମ୍ଭେ ଥାଅ, ଏ ମୋକଦ୍ଦମା ମୁଁ ସ୍ଥଗିତ ରଖି ଦେଉଛି । କାରଣ ଆଲୋଚନାରେ ଆମକୁ ବିପଦ ସମ୍ଭବବା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ସାବଧାନ, ତାହା ଆଗେ କୌଣସି କଥା ପ୍ରକାଶ କର ନାହିଁ । ଚାଲ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଶଯ୍ୟା ନିକଟକୁ ନେଇଯାଉଛି । (ସେନ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦାରା ଓ ଗୁଲ୍ଲିବ ପ୍ରବେଶ)

ଦାରା—ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଗୁଲ୍ଲିବ ! ତୁମ୍ଭେ ଏଠାକୁ କିପରି ଆସିଲ ?

ଗୁଲ୍ଲିବ—ଯେପରି ହେଉ, ମୁଁ ଆସିଛି । ସେଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର କାରଣ କିଛି ନାହିଁ । (ଦୁଃଖରେ) ତୁମେ ମୋତେ ଭୁଲିଗଲ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭୁଲି ରହିପାରିଲି ନାହିଁ । ଇଉସୁଫ୍ ଭାଇ ନିକଟରୁ ତୁମର ସବୁ କଥା ଶୁଣି ତାହାକୁ କିଛି ନ କହି ଚାଲିଆସିଲି ।

ଦାରା—ତଡା ଯେ ତୁମ୍ଭ ଲାଗି—

ଗୁଲ୍ଲିବ—ସେ କଥା ଆଉ ପରେ । ସେ ଅନେକ କଥା । ତୁମ୍ଭେ ଏଠାକୁ ଆସିବାଦ୍ୱାରା ଭଲ ହୋଇଛି କି ମନ୍ଦ ହୋଇଛି ଜାଣେ ନା, କିନ୍ତୁ ମୋ ମତରେ ତୁମ୍ଭର ଏଠାକୁ ଆସିବା ଆଦୌ ଭଲ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଦାରା—ଗୁଲ୍ଲିବ ! ବୃଥାରେ ତୁମେ ମୋ ପାଇଁ ଏତେ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରୁଛ କାହିଁକି ? ଭଲ ମନ୍ଦ ବିବେଚନା କରିବାର କ୍ଷମତା ମୋର ନାହିଁ । ମୁଁ ଏକ ପୈଶାଚିକ ମୋହରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ । ତୁମେ ହିଁ ମୋତେ ସେ ଦିନ ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିଏ ଦେଇଥିଲ ନା ? ସେଥିରେ କଅଣ ଲେଖାଥିଲା ଜାଣ ?

ଗୁଲ୍ଲିବ—ମୁଁ ପଢିବା ଲୋକ, ପଢିଲେ ମନ୍ଦ ମୁଁ ବା ଜାଣିବି କିପରି ?

ଦାରା—ସେଥିରେ ଲେଖାଅଛି, "ତୁମେ ତୁମ୍ଭର ପିତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭୁଲିଯାଅ ନା ।" ଭଲ ମନ୍ଦ ବିଚାର କରିବାର ଶକ୍ତି ମୋର ନାହିଁ ଗୁଲ୍ଲିବ ।

ଗୁଲ୍ଲିବ—ତୁମେ ମୋର ଗୋଟିଏ କଥା ରଖିବ କି ?

ଦାରା - କଅଣ କୁହ ।

ଗୁଲ୍ଲିବ—ମୁଁ ଜାଣେ ନା ତୁମ୍ଭର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବା କାର୍ଯ୍ୟ କଅଣ ? କିନ୍ତୁ ଯେପରି ମୋତେ କିଏ କହୁ ଦେଉଛି, ଦାରା ! ତୁମ୍ଭର ଏଠାକୁ ଆସିବା ନିତାନ୍ତ ଅନୁଚିତ ହୋଇଛି । ମୁଁ ଏଇ କେତେ ଦିନ ହେଲା ମାତ୍ର ଏଠାକୁ ଆସିଛି । ଆସି ଦେଖୁଛି ଯେ, ନରକର ତୀବ୍ର ଗନ୍ଧ ଏହି ପ୍ରାସାଦର ପ୍ରତ୍ୟେକ କକ୍ଷରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ଦାରା ! ଥରେ ଦର୍ପଣରେ ନିଜର ମୁଖ ଛବି ଦେଖିଲେ ବୁଝିପାରିବ ଯେ, ଏଇ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟକୁ ଆସି ତୁମ୍ଭର ମୁଖଶ୍ରୀ କିପରି ମଳିନ ହୋଇଯାଇଛି । ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତାର ରେଖା କିପରି ତୁମ୍ଭର ସରଳ ମୁଖ ମଣ୍ଡଳରେ ଫୁଟି ଉଠୁଛି ।

ଦାରା—ଗୁଲ୍ଲିବ ! ତୁମର କହିବା ଯଥାର୍ଥ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଆତ୍ମବିକ୍ରୟ କରିଛି । ଜାଣେ ନା ତାହା ଶଇତାନ ନିକଟରେ ବା ଦେବତା ସମୀପରେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନର ଆଶା ଖୁବ୍ କମ୍ ।

ଗୁଲ୍ଲିବ—ତୁମର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ ମୋତେ କହିଲ ? ମୁଁ ତୁମ କଥା କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଦାରା— ଗୁଲ୍ଲିବ କ୍ଷମା କର, ମୁଁ କିଛି କହିବ ନାହିଁ । ସେ କଥା ଅତି ଗୋପନୀୟ ।

ଗୁଲ୍ଲିବ—ଗୋପନୀୟ ! ତା ହେଲେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ମନ୍ଦ । ତୁମେ ମୋ ନିକଟରେ ଲୁଚାଉଛ ଦାରା ! ଜ୍ଞାନ ହେବାଠାରୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ଦେଖି ଆସୁଛି । ଦାରା ! ତୁମ୍ଭର ଛାୟା ଦେଖି ମୁଁ ତୁମର ମନଭାବ ବୁଝିପାରେ । ଆସ ଦାରା ! ଫେରି ଆସ । ଆମର ସେହି ସୁନ୍ଦର ପଲ୍ଲୀ କୁଟୀରକୁ । ସେଇ ଦ୍ରାକ୍ଷା କ୍ଷେତ, ସେହି ପାହାଡ଼ ତଳ, ସେଇ ଇଉସୁଫ୍ ଭାଇ, ତୁମେ ଆଉ ମୁଁ । (କ୍ରନ୍ଦନ)

ଦାଉ—କାନ୍ଦନା ଗୁଲ୍ନର ! ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ଯେଉଁ ଲୌହ ଶୃଙ୍ଖଳରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇଛି, ସେ ଶୃଙ୍ଖଳ ଛିନ୍ନ କରିଯିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ତୁମେ କି ଜାଣିବ, କି ବୁଝିବ, ଗୁଲ୍ନର ! ମୁଁ ଗୋଟାଏ କଠୋର ନିୟମାବଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟରେ ବିଚରଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରେମ ରାଜ୍ୟରେ ବିଚରଣ କରୁଛି ।

ଗୁଲ୍ନର—ମୁଁ ବୁଝୁଛି, ଦେଖୁଛି, ପ୍ରେମ ମୁଖକୁ ମଳିନ କରନା, ବକ୍ଷରେ ପାଷାଣର ଭୟଙ୍କର ଗୁରୁଭାର ଆଣନା, ସେ ସ୍ୱର୍ଗର ଜ୍ୟୋତି, ପୃଥିବୀର ଯାହାକିଛି ମଳିନତା ତାକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରେ, କୁତ୍ସିତକୁ ସୁନ୍ଦର କରେ, ପ୍ରେମ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମନ୍ଦାକିନୀ ଧାରା । ଦାଉ ! ଅନୁରୋଧ କରୁଛି, ନିଜେ ନିଜର ସର୍ବନାଶ କରନା ।

ଦାଉ—ଯାହା ସର୍ବନାଶ ହେବାର ହୋଇଛି । ଯେଉଁ ଦାଉକୁ ତୁମେ ଚାହିଁଥିଲ, ସେ ଦାଉ ମରିଯାଇଛି । ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋତେ ଭୁଲିଯାଅ ।

ଗୁଲ୍ନର—ଦସ୍ତପଦାଘାତ ନିଷ୍ଠୁର ! ତୁମେ ମରିଛ ? ତା ଅର୍ଥ ତୁମେ ଅପର କାହାଠାରେ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କରି ଦେଇଛ, କିନ୍ତୁ ମନେକର, ଯେଉଁ ଦିନ ଦ୍ରାକ୍ଷା କ୍ଷେତରେ ବିଷଧର ସର୍ପ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦଂଶନ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲା, ତହିଁରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ସହାୟିନୀ ହୋଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇଥିଲି ! ତୁମ୍ଭେ ସେ ଦିନ କହିଲ ନା, ଗୁଲ୍ନର ! ଏ ପ୍ରାଣ ତୁମର । ଆଜି ପୁଣି ଅନ୍ୟ କାହାଠାରେ ! (କ୍ରନ୍ଦନ)

ଦାଉ—ଗୁଲ୍ନର, ତୁମେ ମୋ ପାଇଁ ଯାହା କରିଛ, ତାହା କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ ତାର ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରତି ବା କୌଣସି ଜନନୀ ତାର ଛୁଆ ପ୍ରତି କରିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଚିରଋଣୀ, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ କଠୋର, ନିର୍ମମ ଶୟତାନ । ପ୍ରତିହିଂସା ମୋର ଏକଲକ୍ଷ । ତୁମେ କମ୍ପା ଆଜି କିଏ ମୋର କେହି ନୁହନ୍ତି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଗୁଲ୍ନର—ଦାଉ ! ଦାଉ ! (ତାଙ୍କ ପଶ୍ଚାତେ ଧାବନ)

— * —

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ରାତ୍ରି, କୃଷ୍ଣ ବସ୍ତ୍ର ଆଚ୍ଛାଦନ କରି ନାଦେର୍ ଖାଁ ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ବସିଥିଲେ । ବର୍ଷା ତୋଫାନ ଆସନ୍ନ ।)

ଦାଉ—ରାତ୍ରି କି ଭୀଷଣ ! ପ୍ରବଳ ତୋଫାନ ବର୍ଷା । ଘଡ଼ଘଡ଼ି, ବିଜୁଳି ଚମକରେ ପ୍ରାଣ ଭୟବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ପ୍ରଳୟର ଆବାହନ ହେଲାପରି—

ନାଦେର୍—ପ୍ରଳୟର ଆବାହନ ।

ଦାଉ—(ଚମକି ପଡ଼ି) କିଏ ? କିଏ ତୁମେ; କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଆବରଣରେ ଆଚ୍ଛାଦିତ ହୋଇ ମୃତ୍ୟୁ ଦେବତା କଅଣ ଏ ସ୍ଥାନରେ ବସିଛ ? ତୁମେ କି ବାକ୍‌ଶକ୍ତିହୀନ, ତେବେ କିଏ କହିଲା ? ପ୍ରଳୟ ।

ନାଦେର୍—(ଧୀରେ ଉଠି) ମୁଁ କହୁଛି, ଦାଉ ସୁବେଦାର ! ଆଜି ତୁମ୍ଭର ମୃତ ପିତାଙ୍କର ଆତ୍ମା ଆନନ୍ଦରେ ହସୁଛି, ଚିହ୍ନି ପାରୁଛ ।

(ଆବରଣ ବସ୍ତ୍ର ଖୋଲି ଦେଲେ)

ଦାଉ—କିଏ ? ଆପଣ !

ନାଦେର୍—ତୁମର ପାଇଁ ଏଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କରିଛି ।

ଦାଉ—ମନେ କରି ନ ଥିଲି ଯେ, ଆଜି ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସାକ୍ଷାତ ହେବ ? ଖୁବ୍ ଭଲ ହେଲା । ତେବେ ଆଜି ରାତ୍ରର ପ୍ରସ୍ତାବ ଶୁଣନ୍ତୁ ।

ନାଦେର୍—ତା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ କଅଣ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଛି ଶୁଣ । ଏହି ଫାଟକର ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଅଶ୍ୱ ରହିଅଛି । ପବନ ପରି ସେମାନଙ୍କ ଗତି । ତୁମ୍ଭେ ଶୀଘ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରି ସେହିଠାକୁ ଆସିବ । ମୋର ଆଶା, ଅଶ୍ୱ ଯେବେ ପଥରେ ବିଶ୍ରାମ ନ ନିଏ, ତେବେ ଦିବା ଚାରି ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଖୋରାସାନରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିବା । ମୁଁ ସେଠାରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଓମରାହମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବା ନିମନ୍ତେ ଆଦେଶ ଦେଇଛି । ତୁମ୍ଭେ

ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ ପିତୃ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିବ । ଆଉ, ତୁମ୍ଭେ ରାଜା ହେବା ମାତ୍ରେ ସେମାନେ ବାଦସାହାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କରିବେ ।

ଦାଗ—ଅସମ୍ଭବ ।

ନାଦେର୍—ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ ଦାଗ ! ବିଂଶ ବର୍ଷର ପରିଶ୍ରମ ମୋର ବୃଥା ହେବ ନାହିଁ । ଏବେ ତନେ ବନ୍ଧୁ ହତ୍ୟାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଇପାରିବ ।

ଦାଗ—କିନ୍ତୁ ମହାଶୟ, ମୁଁ ତ ସେ ବୃଦ୍ଧକୁ ହତ୍ୟା କରିବ ନାହିଁ !

ନାଦେର୍—ବୃଦ୍ଧ ହୋଇଛି ବୋଲି କଣ ମୁଁ ମୋର ଶ୍ରବଣ ଶକ୍ତି ହରାଇଛି । ସେହି ଛୁରୀ ସ୍ପର୍ଶ କରି କଅଣ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲ ? ତା କି ମନେ ନାହିଁ ?

ଦାଗ—ସେ ଯାହାହେଉ, ମୁଁ ସେ ବୃଦ୍ଧକୁ ଆଜ ହତ୍ୟା କରିବି ନାହିଁ ?

ନାଦେର୍—ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ କରିବ ନାହିଁ ।

ଦାଗ—ନା !

ନାଦେର୍—ତୁମର ପିତୃହତ୍ୟାର ପ୍ରତିଶୋଧ ?

ଦାଗ—ଆପଣ କଅଣ ମନେ କରନ୍ତି ଯେ; ଏଇ ବୃଦ୍ଧ ସମ୍ରାଟର ଉତ୍ତପ୍ତ ଶୋଣିତରେ ମୋର ହସ୍ତ ରଞ୍ଜିତ ହେଲେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପିତା ଆନନ୍ଦିତ ହେବେ ?

ନାଦେର୍—ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଦାଗ—ମୋର କିନ୍ତୁ ସନ୍ଦେହ ହେଉଛି । ଶାନ୍ତିଦାତା ଖୋଦା ! ତୁମ୍ଭେ ଆଜ ମୁଁ କିଏ ?

ନାଦେର୍—ଯେବେ ହତ୍ୟା ନ କରିବ, ତେବେ ଏଠାକୁ ଆସିଛ କାହିଁକି ?

ଦାଗ—ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ । କିନ୍ତୁ ସେହି ଦୁର୍ବଳ ବୃଦ୍ଧକୁ ହତ୍ୟା କରି ନୁହେଁ । ମୁଁ ତାର ଶୟନ କକ୍ଷକୁ ଯିବି, ଯାଇ ଦେଖିବି ଯେତେବେଳେ ସେ ଶୋଇଛି, ତାର ବକ୍ଷ ଉପରେ ଏଇ ଛୁରୀ ଆଉ ଏଇ ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିକ ରଖିଦେଇ ଚାଲିଆସିବି । ସେତେବେଳେ ବୃଦ୍ଧର ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ହେବ, ସେ ଛୁରୀ ଦେଖିବ ଓ ପତ୍ର ପଢ଼ିବ । ସେତେବେଳେ ସେ ବୁଝିପାରିବ ଆଉ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣିବ, ମୁଁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିପାରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଦୟାକରି ଛାଡ଼ି ଦେଇଛି । ସେତେବେଳେ ଅବଶ୍ୟ ତାର ଭ୍ରମ ସେ ବୁଝିବ । ଏହି ପ୍ରତିଶୋଧ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ପାଇଁ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ ।

ନାଦେର୍—ତୁମେ ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିବ ନାହିଁ ?

ଦାଗ—କେବେହେଁ ନୁହେଁ ।

ନାଦେର୍—(ବିରକ୍ତହୋଇ) ବୀର ପିତାର କାପୁରୁଷ ପୁତ୍ର ତୁମ୍ଭେ । ଏଇ ବୃଦ୍ଧ, ଯେ କି ତୁମର ପିତାଙ୍କୁ ନିଷ୍ଠୁର ନିର୍ମମ ଭାବେ ହତ୍ୟା···ଓଃ (ବାକ୍‌ରୁଦ୍ଧ) ।

ଦାଗ—ମୁଁ ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖେଁ, ସେହି ସମୟରେ ତ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ବସିଥିଲି । ଆପଣ ମୋତେ ବାରଣ କଲେ କାହିଁକି ?

ନାଦେର୍—ସେତେବେଳେ ସମୟ ହୋଇ ନ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେତେବେଳେ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ, କାପୁରୁଷ ପରି ହୀନ ଶ୍ୱାନ ସଦୃଶ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହେଉଛ ଦାଗ ! ମନକୁ ଦୃଢ଼ କରି କଟିଦେଶରୁ ଛୁରିକା ବାହାର କର, ଏହି ନିକଟ ଗୃହରେ ତୁମ୍ଭର ପିତୃହନ୍ତା ଶାୟିତ । ସେଇ ପିତୃଦତ୍ତ ଅଣୀ ତାର ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ବିଦ୍ଧ କରିଦେଇ ଆସ ।

ଦାଗ—ଆପଣ ମୋର ପିତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ! ଆପଣ ମୋର ଚିରସ୍ଥାୟୀ । ଆପଣ ନିଜେ ହିଁ ଥରେ ଭାବି ଦେଖନ୍ତୁ । ମୋର ପିତା ଯଦି ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୀବିତ ଥାନ୍ତେ, ମୋର ସେହି ମହତ୍ ଉଦାର ହୃଦୟ ପିତା ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବୈରପରି ଏପରି ନୃଶଂସ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି କରନ୍ତେ !

ନାଦେର୍—ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ତାହା ପାଳନ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ । ଦୁର୍ବଳମତି ତୁମ୍ଭେ । ମନେ କରିଛ, ମୁଁ କିଛି ଜାଣେନା । ତୁମେ ଗୋଟାଏ କୃତ୍ରିକପାର ପ୍ରଣୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ନିଜର ଗୌରବ, ଦୂରତ୍ୱ, ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ସମସ୍ତ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇଛ । ହାୟରେ ଅକୃତଜ୍ଞ ପୁତ୍ର ! ଆଜ ଖୋଦାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଉଛି ଯେ, ମୋର ପୁତ୍ର ନାହିଁ ।

ଦାଗ—ମହାଶୟ ! ମୋତେ କ୍ଷମା କର । ଯାହା ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ ନୁହେ, ତାହା ମୁଁ କଦାପି କରି ପାରିବ ନାହିଁ । (ନେପଥ୍ୟରୁ ବାଦସାହଙ୍କ ଆର୍ତ୍ତଧ୍ୱନି

ଶୁଭିଲା । ଚମକି ପଡ଼ି) ଏ କଣ ? ଆପଣ କଣ ଶୁଣି ପାରୁଛନ୍ତି ?

ନାଦେର୍—ନା, ଆଚ୍ଛା, ତାହେଲେ ତୁମ୍ଭେ କଅଣ କରିବ ?

ଦାଗ—ଆପଣଙ୍କୁ ଯାହାହିଁ କହୁଛି ତାହା କରିବ । ଏ ପର ଆଉ ଏ ଚୁଡ଼ି···(ପୁନଶ୍ଚ ଆର୍ତ୍ତନାଦ) ଏ କଣ? କିଏ କାହା ଆଘାତରେ ଦଣ୍ଡିତ । ଆପଣ କଣ ଏଥର ମଧ୍ୟ ଶୁଣି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ନାଦେର୍—ନା, ମୋର କର୍ଣ୍ଣରେ କେବଳ ଅବିରତ ଝଙ୍କାର ଉଠୁଛି ପ୍ରତିଶୋଧ । ଏହିକ୍ଷଣି ପ୍ରଭାତ ହୋଇଯିବ, ଏହା ଶେଷଥର ମୁଁ ପଚାରେ, ତୁମେ ହତ୍ୟା କରିବ କି ନା ।

ଦାଗ—ନା, ନା, ନା ।

ନାଦେର୍—ଅକୃତଜ୍ଞ ପୁତ୍ର ! ପିତୃ ଶୋଣିତର ଅବମାନନାକାରୀ !

ଦାଗ—ଯେଉଁ ଜୀବନ ମୁଁ ଦାନ କରିବାରେ ଅସମର୍ଥ, ସେ ମୂଲ୍ୟବାନ ଜୀବନ କଦାପି ନଷ୍ଟ କରିବି ନାହିଁ ।

ନାଦେର୍—ବେଶ୍, ତାହାହେଲେ ତୁମେ ତୁମର ପଥ ଅନୁସରଣ କର ।

ଦାଗ—ମହାନୁଭବ ! ଏବେ ଆପଣ ବୁଝି ପାରିବେ ଯେ, ମୁଁ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଯାଉଛି ତାଠାରୁ ବଡ଼ ପ୍ରତିଶୋଧ ଆଉ ନାହିଁ ।

ନାଦେର୍—ଯାଅ, କାପୁରୁଷ (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦାଗ—(ନତଜାନୁ ହୋଇ) ପିତା ! ପିତା ! ଜୀବନରେ ଥରେ ହେଲେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖିନାହିଁ । କେବଳ ଅନୁରୋଧ କରେ, ଥରେ ମାତ୍ର ପ୍ରେତ ଆତ୍ମାରେ ମୋ ସମ୍ମୁଖରେ ଆସି ଠିଆହୁଅ । ଥରେ ମାତ୍ର କଥା କୁହ ଯେ—ମୁଁ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଯାଉଛି, ତାହା ତୁମ୍ଭର ଅଭିପ୍ରେତ କି ନା । ମୃତ୍ୟୁର ଲୌହଦ୍ୱାର ଉନ୍ମୋଚନ କରି ଥରେ ମାତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପଦଯୁଗଳ ହସ୍ତ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହୁଏ । ଆଉ ବିଳମ୍ବରେ ଲାଭ କଅଣ ? ଶୀଘ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରିବାହିଁ ଉଚିତ ।

ରାଣୀ—(ଦୂରରୁ ଶୁଭିଲା) କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ।

ଦାଗ—ଏଁ କିଏ, କିଏ କହିଲା କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ । ଏଁ ।

ରାଣୀ—ମୁଁ କହୁଛି ଦାଗ ! ତୁମ୍ଭେ ଏଇଠି । ଆଜିଠାରୁ ତୁମ୍ଭର ଆଉ ମୋର ପ୍ରଣୟ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ନାହିଁ । ଏବେ ଆସ ନିର୍ଭୟରେ ଚାଲିଯିବା ।

ଦାଗ—ନା, ଆଉ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ମୁକ୍ତ, କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ବାକି ଅଛି । ଥରେ ବାଦସାହାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବି । ଏଇ ପତ୍ର ଆଉ ଏହି ଛୁରି ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ରଖି ଆସିବି । ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ହେବ—

ରାଣୀ—କାହାର ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗ ହେବ ?

ଦାଗ—ବୃଦ୍ଧ ବାଦସାହାଙ୍କର ।

ରାଣୀ—ବୃଦ୍ଧ ବାଦସାହାଙ୍କର ଆଉ ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗ ହେବ ନାହିଁ ଦାଗ ।

ଦାଗ—କାହିଁକି ?

ରାଣୀ—ସେ ଆଉ ଇହଲୋକରେ ନାହାନ୍ତି ।

ଦାଗ—ଏ କି ଅଭାବନୀୟ ବ୍ୟାପାର ? ଖୋଦା କଅଣ ଆଜି ହିଁ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ବିଧାନ କଲେ ?

ରାଣୀ—ଖୋଦା ନୁହନ୍ତି, ମୁଁ ନିଜେ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଛି ।

ଦାଗ—ଉଃ !

ରାଣୀ—ତୁମେ ମୋତେ ଯେ ଦିନୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଆସିଲ, ମୁଁ ମନେ ମନେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲି । ଦେଖ ଦାଗ ! ମୋ ଜୀବନରେ କୌଣସି ସୁଖ ନାହିଁ । ପ୍ରେମ କଅଣ ମୁଁ ଜାଣେ ନା । ତୁମକୁ ଦେଖି ତୁମ ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଭାବିଥିଲି ସୁଖୀ ହେବି, କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ତୁମେ କହିଲ ଯେ ଆମର ପ୍ରଣୟ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ ଅଛି, ଆଉ ସେ ବ୍ୟବଧାନ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ତୁମ୍ଭର ସାଧ୍ୟାତୀତ, ସେତେବେଳେ ଜୀବନ ଧାରଣର ଆଉ ଉପାୟ ନ ଦେଖି ଆତ୍ମହତ୍ୟା ଏକମାତ୍ର ପନ୍ଥା

ମନେ କରି ଛୁରିକା ସଂଗ୍ରହ କରି ରଖିଥିଲି । ଭାବିଥିଲି, ବୃଦ୍ଧ ବାଦସାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ସେହି ପଲଙ୍କ ନିମ୍ନ ଦେଶରେ ମୋର ବକ୍ଷ ସ୍ଥଳରେ ବିଦ୍ଧ କରିବି । ଆଜିହିଁ ସେ ସୁଯୋଗ ଆସିଛି । ବୃଦ୍ଧ ଘୋର ନିଦ୍ରାରେ ଶାୟିତ । ତାଙ୍କର ଓଷ୍ଠରେ ବିଦ୍ରୂପର ହାସ୍ୟ । ଯେତେବେଳେ ହଠାତ୍ ତୁମ୍ଭର ମୁଖଶ୍ରୀ ମୋର ଚକ୍ଷୁ ସମ୍ମୁଖରେ ନାଚି ଉଠିଲା, ସେତେବେଳେ ମନେ କଲି ଏହି ବୃଦ୍ଧ ତ ପ୍ରଣୟର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ! ତା ପରି ଯେଉଁ ଛୁରିକା ନିଜେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ହସ୍ତରେ ନେଇଥିଲି, ତା ଆଘାତରେ ବୃଦ୍ଧର ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ଆମୂଳ ବିଦ୍ଧ କଲି ।

ଦାରା—ଉଃ, କି—

ରାଣୀ—ଦେଖ, ତୁମପାଇଁ ମୁଁ କି ପୈଶାଚିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଆସିଛି । ଦାରା ! ଆସ, ଆଜି ପ୍ରେମର ଉଚ୍ଛଳ ତରଙ୍ଗରେ ଆମେ ଦୁଇ ପ୍ରେମିକ-ପ୍ରେମିକା ଆନନ୍ଦରେ ଭାସି ବୁଲିବା । ପ୍ରେମର ଗଭୀର ସାଗରରେ ଆନନ୍ଦରେ ଝାସ ଦେବା । ଆଉ କାହିଁକି ଲଜ୍ଜା କରୁଛ ଦାରା !

(ରାଣୀ ଦାରାର ହାତକୁ ଧରିବାକୁ ଗଲେ)

ଦାରା—ଅପବିତ୍ରା ନାରୀ ! ମୋତେ ସ୍ପର୍ଶ କର ନା । କୁଳ କଳଙ୍କିନୀ ! ନରକର କେଉଁ ପ୍ରେତ ତୁମକୁ ଏଇ ଘୃଣିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରିଥିଲା ? ନାରୀ ! କରିଲ କଅଣ ? ରମଣୀର ପୂଜ୍ୟ ଦେବତା, ଜୀବନ ମରଣର ଦେବତା ସ୍ୱାମୀ, ତାଙ୍କୁ କି ନା ତୁମେ ପରପୁରୁଷ ଆଶାରେ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ହତ୍ୟା କରିଛ ? କେବଳ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ନୁହେଁ, ତୁମ୍ଭର ନାରୀତ୍ୱ, ତୁମର ନାରୀ ହୃଦୟର ସୁଲଭ, ସୁକୁମାର ବୃତ୍ତି ସମସ୍ତ ଆଜି ଏହି ବୃଦ୍ଧର ରକ୍ତଧାରରେ କଳଙ୍କିତ କରିଛ ।

ରାଣୀ—ତୁମରି ପାଇଁ ଦାରା, ତୁମରି ପାଇଁ ଏ ଅମାନୁଷିକ କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଁ କରିଛି । ସ୍ୱାର୍ଥପର ପୁରୁଷ ଜାଣ ନା, ପ୍ରେମପାଇଁ ନାରୀ କଅଣ କରି ନ ପାରେ ? ମୁଁ ମୋର ଇହକାଳ, ପରକାଳ, ନାରୀତ୍ୱ, ସତୀତ୍ୱ ସମସ୍ତ ବୃଦ୍ଧର ରକ୍ତରେ ଭସାଇ ଦେଇଛି । କେବଳ ତୁମରି ପାଇଁ । ଧର ଦାରା ! ମୋର ହସ୍ତ ଧାରଣ କର । (ଅଗ୍ରସର ହେବା)

ଦାରା—ଶୁଣ ପାପ କୁଳଟା ! ଦାରା ଏତେ ହୀନ ନୁହେ ଯେ, ସେ ଜଣେ ନରହନ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରଣୟପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବ । ତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ । ଯଦି ଏହି ଧାରଣା ମନରେ ଥାଏ, ତାକୁ ପାଶୋରି ପକାଅ । ରାକ୍ଷସୀ, ମରଣରେ ସୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭର ମୁକ୍ତି ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭ ମୁଖ ଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟ ମହାପାପ ।

ରାଣୀ—(ହତାଶ ଭାବେ) ଦାରା ! ମୋତେ ଦୟା କର, ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ବ୍ୟବଧାନକୁ ଭୟ କରୁଥିଲ, ମୁଁ ତାହା ଦୂର କରି ଦେଇଛି ।

ଦାରା—ନାରୀ; ଭୁଲ ବୁଝିଛ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ ଥିଲା ପାପ । ଆଜି ତୁମ୍ଭେ ସେହି ପାପକୁ ମହାପାପରେ ପରିଣତ କରିଛ । ପ୍ରଣୟ ତାର ଶୁଭ୍ର ଜ୍ୟୋତିରେ ହୃଦୟର ମଳିନତାକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରେ । ମନରେ ସମୃଦ୍ଧି ଆଣେ । ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତାକୁ ଉଦାରତାରେ ପରିଣତ କରେ । ଦୁନିଆରେ ଯେତେ କିଛି ଦୁର୍ନୀତି ଅତ୍ୟାଚାର, ପ୍ରଣୟର ଯାଦୁ ମନ୍ତ୍ରରେ ବାଷ୍ପ ଆକାରରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଆକାଶରେ ବିଲୀନ ହୋଇଯାଏ, ଯେଉଁ ପ୍ରଣୟର ଏପରି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଶକ୍ତି, ସେ କଦାପି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏ ନିଷ୍ଠୁର ହତ୍ୟା-କାଣ୍ଡରେ ନିୟୋଜିତ କରି ନ ଥାନ୍ତା ।

ରାଣୀ—ଦାରା !

ଦାରା—ନାରୀ, ସେଇ ଘୃଣିତ ଅପବିତ୍ର ମୁଖରେ ମୋର ନାମ ଧରି ନାହିଁ, ଦୂର ହୁଅ ।

ରାଣୀ—(ନତଜାନୁ ହୋଇ) ଦାରା ! ମୋତେ ଘୃଣା କରନାହିଁ, ଯଦି ମୋତେ ଘୃଣା କଲ ତେବେ ଏହି ଛୁରିକା ମୋର ବକ୍ଷରେ ବିଦ୍ଧ କର ! ମୋତେ ହତ୍ୟା କର ଦାରା ! ଏ ବକ୍ଷକୁ ଛିନ୍ନକରି ଦେଖ, ତୁମରି ମୂର୍ତ୍ତି ସେଠାରେ ଅଙ୍କିତ ଅଛି କି ନା ? ଦାରା ଛୁରୀ ନିଅ, ହତ୍ୟାକର !

ଦାରା—(ରାଣୀ ହାତରୁ ଛୁରୀ କାଢ଼ି ନେଇ) ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାରେ କାହାରି ଅଧିକାର ନାହିଁ । ଉଃ, ତୁମ୍ଭର

ହସ୍ତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ରକ୍ତର ଚିହ୍ନ । ଯାଅ ନାସି, ମୃତ ସ୍ୱାମୀର ଶଯ୍ୟା ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବସି ଅଶ୍ରୁଜଳରେ ସେହି ରକ୍ତର ଦାଗ ଧୌତ କର ଦଅ, ଯାଅ । (ଠେଲିଦେବା)

ରାଣୀ—(ସକ୍ରୋଧେ) ପୁରୁଷ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ନୁହେଁ, କେବଳ ନାରୀ ? ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ନାରୀକୁ ପ୍ରଲୁବ୍ଧ କର, ତୁମ୍ଭେହିଁ ପ୍ରେମ ଗୀତ ଗାଇ ତାକୁ ଉନ୍ମାଦିନୀ କର । କିନ୍ତୁ ପରେ ଘୃଣା କର । ମନେ ରଖ ଦାସ ! ଏ ହତ୍ୟା ପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ଦାୟୀ, କିଏ ଅଛ ? (ଚମକି ଚାଲିଗଲେ)

ଦାସ—କଅଣ ହେଲା ? ପ୍ରକୃତରେ କଅଣ ଏ ହତ୍ୟା ପାଇଁ ମୁଁ ଦାୟୀ ? ମୋତେ କଅଣ ଏ ହତ୍ୟାରେ ଭାଗୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ? ସେ ମୋ ନିକଟରେ ଶରଣପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଥିଲା, ମୁଁ ତାକୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ରାଣୀ ! ଫେରି ଆସ, ଓଃ, ମୁଁ କଅଣ କଲି ? (ରାଣୀ ପ୍ରହରୀ ସହ ପ୍ରବେଶ)

ରାଣୀ—ବନ୍ଦୀକର, ଏ ପାପିଷ୍ଠ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଛି । (ଦାସକୁ ବନ୍ଧନ କରି ନେଇଗଲେ)

—✳—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

୧ମ ନାଗରିକ—ଆରେ ଭାଇ ! କାଲି ଯାଇଁ ଲଢାରେ ପଡ଼ିଲିଣି । ଖୋଦ ରାଜାଙ୍କ ଶୋଇବା ଘରେ ପଶି ଏକଦମ୍ ଛାତିରେ ଛୁରୀ ଚଳେଇ ଦେଇଛି ।

୨ୟ—ଆରେ ଛାତିରେ ନୁହେଁ, ଗଳାରେ ।

୧ମ—ଏଃ, ଦେଖିଲ ଭଲଆ କହୁଛି ଗଳାରେ ।

୨ୟ—ଆଚ୍ଛା ବାଜି ରଖ । (ହାତ ଦେଖାଇଲା)

୧ମ—ଆରେ ଖୁବ୍ କାରଖାନା କଥା, ଟିକେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ କହ ।

୨ୟ—ଆଚ୍ଛା ଭାଇ, ଆଗେ ଫାଶୀ ହେବ ନା, ଆଗେ ବିଚାର ହେବ ?

୧ମ—ନାହିଁରେ ଆଗେ ଫାଶୀ ହେବ, ତା ପରେ ବିଚାର ।

୨ୟ—ଓଲୁ କହିଁକା, ସେ। କେଉଁଠି ହୁଏ ?

୧ମ—ଆରେ ଓଲୁ, କଥାଟା ଫାଙ୍କି ଦେବାର ନୁହେଁ । ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି ଆଗେ ଫାଶୀ ତା ପରେ ବିଚାର ।

୨ୟ—ଫାଶୀଟା ନିଶ୍ଚୟ ହେବ, ନା କଅଣ ?

୧ମ—କେତେ ଫଟେଇ ହେଉଛୁ ବା, ଏତ ଯାହାକୁ ତାହାକୁ ଖୁନ୍ ନୁହେଁ, ଖୋଦ ବାଦସାହାଙ୍କର । ଆରେ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର ବଡ଼ କାରଖାନା, କେତେ ବଡ଼ ବଡ଼ କାଜି ଆସିବେ, ବିଚାର ହେବ ।

୨ୟ—ଆଚ୍ଛା ଭାଇ, ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ରକ୍ତରେ ଆଉ ଆମ ରକ୍ତରେ କଅଣ ପ୍ରଭେଦ ଅଛି ? ଆମ ବାଦ୍‌ସାହାଙ୍କ ରକ୍ତ କଅଣ ଏକଦମ୍ ଲାଲ୍ ।

୧ମ ନାଗରିକ—ନା, ନା, ଲାଲ୍ କୁଆଡୁ ହେବ, ସୁଦ୍ କଳା, ସୁଦ୍ କଳା । ଆଲକାତରଠୁଁ କଳା । ବୁଝୁ ନାହୁଁ, ଏମିତି ଅତ୍ୟାଚାରୀ ରାଜାର ରକ୍ତ କଅଣ ଲାଲ୍ ହୁଏ ? (ଦୂରକୁ ଚାହିଁ) ଆରେ ଭାଇ, ହେଇଟି ତ ବାଦସାହାଙ୍କ ବୁଢ଼ୀ ଦାସୀ ଆସୁଛି ।

୨ୟ—ଆରେ ହଁ ହେଇତ ତା ଦାଢ଼ି ଗୁଡ଼ାକ ଦିଶୁଛି ।

୧ମ—ତୁ ଗୋଟାଏ ନିହାତ ଓଲୁଙ୍କ ବୁଲୁଙ୍କ ବୁଢ଼ା । ଆରେ ବୁଢ଼ୀର ଦାଢ଼ି କୁଆଡୁ ଆସିବ ?

୨ୟ—କଅଣ ଦାଢ଼ି ନାହିଁ ? ବାଜି ରଖ ।

୧ମ—ହେଇଛି, ଏ ଆସିଲାଣି । ଏତେ ବାଡ଼ଆ ପିଟା ଖାଇଁକି ? (ବୁଢ଼ୀ ଦାସୀର ପ୍ରବେଶ, ତାକୁ ନିରେଖି ଚାହିଁ) କରେ ଦାଢ଼ି କାହିଁ ?

୨ୟ—ଖିଅର ହୋଇଛି, ପଚାର ।

୧ମ—ମାଉସୀ ! ଖବର କଅଣ ?

୨ୟ—ମାଉସୀ ! ଖୁନ୍ କେତେବେଳେ ହେଲା ।

୧ମ—ଆଚ୍ଛା ମାଉସୀ, ଧରା ପଡ଼ିଲା କେମିତି ?

୨ୟ—ଆଚ୍ଛା ମାଉସୀ, ରକ୍ତ କେତେ ହୋଇଥିଲା ।

୧ମ—ଧଇଲା କିଏ ମାଉସୀ ।

୨ୟ—ବାଦସାହଙ୍କ ରକ୍ତ ଲାଲ୍, ନା କଳା ?

ବୁଢ଼ିଦାସୀ—ମଲା ନିଆଁଲଗାଗୁଡ଼ାକ କେତେ କଥା ପଚାରୁଛନ୍ତି । ଜେଣେ ଘର ବୁଢ଼ ପାଣି ଆଣି ଏ ହେଲାଣି, ସ୍ୱାଙ୍କର ଥଣ୍ଡା ତାମସା ଲାଗିଛି । ମୋ କାଠରେ ମୁଁ ଯାଉଛି, ତମର ମୋତେ ଧରି ପଚାରି ବା ଲାଭ କଅଣ ? ଆହା ସ୍ୱାଙ୍କ ପରି ରଜାଟାକୁ ଲୋ—

(ବାକ୍‌ରୁଦ୍ଧରେ ଚାଲିଗଲେ)

ନାଦେର୍—(ସ୍ବଗତ) ପ୍ରକୃତରେ କି ବାଦ୍‌ସାହା ମୃତ ?

୧ମ—ସେ କଥା ଠିକ୍ ଜଣା ଯାଇନାହିଁ, ତେବେ ଖୁନ୍ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ନାଦେର୍—ଖୁନ୍ କିଏ କରିଛି ?

୨ୟ—ସିଏ ଧରା ପଡ଼ିଛି ।

ନାଦେର୍—କିଏ ସେ ?

୨ୟ—ସେ ହତ୍ୟାକାରୀ ।

୧ମ—ଓଃ, ସେ ପରୀକ୍ଷାକରନ୍ତି କଅଣ ଆଜି ତୁ କହୁଛୁ କଅଣ ?

୨ୟ ମୁଁ ବୁଝିନାହିଁ ? ବାଜି ରଖିଲୁ ?

ନାଦେର୍ ସେ ଧରାପଡ଼ିଛି, ତାର ନାମ କଅଣ ?

୧ମ—ଆମେ ଜାଣୁ ନାହିଁ ।

୨ୟ—ଆରେ ମୁଁ ଜାଣେ ଆଜ୍ଞା, ଡାକୁ ।

(ନେପଥ୍ୟେ ତୂରୀ ଶବ୍ଦ ଶୁଭିଲା)

୧ମ—(ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇପଡ଼ି) ଆରେ ତେଣେ ଦରବାର ବସିଲାଣି ଚାଲ, ଚାଲ । (ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଗୁଲ୍ଜାରର ପ୍ରବେଶ)

ନାଦେର—(ଗୁଲ୍ଜାର ପ୍ରତି) ତୁମେ ଜାଣ ? ବାଦ୍‌ସାହାଙ୍କୁ କିଏ ହତ୍ୟା କରିଛି ।

ଗୁଲ୍ଜାର—ଆପଣ ନାଦେର୍ ଖାଁ ନା ?

ନାଦେର୍—ଚୁପ୍, ଚୁପ୍ ।

ଗୁଲ୍ଜାର—ମହାଶୟ ସର୍ବନାଶ ହୋଇଛି, ଦାରା ଧରାପଡ଼ିଛି ।

ନାଦେର୍—ଦାରା ? ଠିକ୍ ଜାଣ ?

ଗୁଲ୍ଜାର—ହଁ ।

ନାଦେର୍—ବିଷମ ସମସ୍ୟା, କିଛି ବୁଝାଯାଉ ନାହିଁ । ଅଚ୍ଛା, ତୁମେ ଆସ ଥରେ ଚେଷ୍ଟା କରି ଦେଖିବା ଦାରା ଯେପରି ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ନ ହୁଏ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଇଜଲାସ୍

(କେତେଜଣ ଟେବୁଲ ଚଉକି ସଜାଇ ଦେଲେ, କାଜିମାନେ ଆସିବା ସମୟେ)

୧ମ ପ୍ରହରୀ—ଅଏ, ଟିକିଏ ମର ।

୨ୟ ପ୍ରହରୀ—ତୁମେ ତ ନିଜେ ପାଟି କରୁଛ, କହୁଛ କାହାକୁ ? ଆରେ ଭାଇ ଜଲ୍ଲାଦକୁ ଦେଖ୍ ।

(ଦୂରକୁ ଦେଖାଇ କହିଲା)

୧ମ—ଦୂର୍ ବୋକା, ସେ ପରା କାଜି (କାଜି ପ୍ରବେଶ କଲେ । ପଛେ ପଛେ ଦାରାକୁ ବନ୍ଧନ କରି ପ୍ରହରୀ ଦୁଇଜଣ ଆଣି ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲେ) ଦେଖ ରେ, ଏଇ ଗୋଟାକ ଆସାମୀ ।

୨ୟ—(ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ କରି) ଲୋକଟା ତ ଖୁବ୍ ଭଲ ମଣିଷ ପରି ଦେଖାଯାଉଛି !

୧ମ—ତା ତ ଜଣା ପଡ଼ିବଇ ପଡ଼ିବ । ସେଇ ତ ବଦ୍‌ମାସିଆଙ୍କ ଲକ୍ଷଣ । (ତୂରୀ ଶବ୍ଦ ହେଲା) (ଚମକି ପଡ଼ି) ଏଇ ସାହାନ୍‌ସାହା ଇରାନ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ବିଜେ ହେଲେ ।

(ରାଣୀ ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ, ଅନ୍ୟ କର୍ମଚାରୀମାନେ ନିଜ ନିଜ ଆସନରେ ବସିଲେ)

କାଜି—(ଛିଡ଼ାହୋଇ) ମହିମାମୟୀ ଇରାନ୍ ଅଧୀଶ୍ୱରୀ ! ଆପଣଙ୍କ ଆଦେଶ ହେଲେ ଏହି ରାଜଦ୍ରୋହୀର ବିଚାର ଆରମ୍ଭ ହେବ ।

ରାଣୀ—(ନତ ମୁଖରେ) ହଉ ।

କାଜି—ଅପରାଧି ! ତୁମର ନାମ କଅଣ ?

ଦାରା—ହଜରତ୍ କର୍ମଚାରୀରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲାବେଳୁ ସେ କଥା ଜଣାଇଦେଇଛି ।

କାଜି—ତୁମେ ଖୋରାସାନୀ, ଏଠାରେ ଦାରା ସ୍ୱବେସ୍ଥାର ନାମରେ ପରିଚିତ ?

ଦାରା—ଯେଉଁ ନାମ ହେଉନା କାହିଁକି ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ତାର କି ପ୍ରୟୋଜନ ?

କାଜି—ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ, ତୁମ୍ଭେ କି ଗୁରୁତର ଅପରାଧରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ? ତୁମ୍ଭେ ସାହାନସାହା ଇରାନର

ମହାମହିମ ବାଦଶାହଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ଇରାନର ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ ଅପରାଧୀ । ଏ ବିଷୟରେ ତୁମର କିଛି କହିବାର ଅଛି ?

ଦାରା — କିଛି ନାହିଁ ।

କାଜ — କିଛି ନାହିଁ ?

ଦାରା — ନା ।

କାଜ — (ଆସନରୁ ଉଠି) ଦାରା ସୁବେଦ୍ୟାର ! ତୁମକୁ ଇରାନ୍‌ର ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ (ସହସା ନାଦେର୍ ପ୍ରବେଶ କରି)

ନାଦେର୍ — ହଜରତ୍ ! ଅନୁଗ୍ରହ କରି ଟିକେ ବିଳମ୍ବ କରନ୍ତୁ ।

କାଜ — କିଏ ତୁମେ ?

ଜନୈକ ସଭାସଦ୍ — ସେ ଜଣେ ଅମିର, ବାଦ୍‌ଶାହଙ୍କ ବନ୍ଧୁ !

କାଜ — ମହାଶୟ ! ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ବାଦଶାହଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଛି ।

ନାଦେର୍ — ପ୍ରମାଣ କିଛି ଅଛି ?

କାଜ — ପ୍ରଥମ ପ୍ରମାଣ, ଅପରାଧୀ ନିଜ ଦୋଷସ୍ୱୀକାର କରୁଛନ୍ତି । ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରମାଣ, ଅପରାଧୀ ହସ୍ତରୁ ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ ଛୁରିକା ପ୍ରାପ୍ତି ।

ନାଦେର୍ — ହଜୁର, ମୁଁ ସେ ଛୁରି ଦେଖିପାରେ କି !

କାଜ — ଆପତ୍ତି ନାହିଁ, ଦେଖି ପାରନ୍ତି ।

(ଛୁରି ଦେଖାଇଲେ)

ନାଦେର୍ — ହଜରତ୍ ! ମୁଁ ପଚାରେ ଏ ଛୁରି ମହାରାଣୀଙ୍କର ନା ? ରାଣୀ ଚମକି ପଡ଼ିଲେ । ଆପଣଙ୍କ ଅନୁମତି ନେଇ ମୁଁ ଆସାମୀକୁ କିଛି ପଚାରିପାରେ କି ।

କାଜ — ନିଶ୍ଚୟ, ସେଥିରେ ଆପତ୍ତି କଅଣ ।

ରାଣୀ — ନା, ଦୋଷୀ ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରିସାରିଛି, ଆଉ କିଛି ପଚାରିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ।

ନାଦେର୍ — (କାଜିପ୍ରତି) ହଜରତ୍, ଯୁବକର ମୁଖମଣ୍ଡଳକୁ ଦେଖି ମୁଁ ଅନୁମାନ କରୁଛି, ଏ ନାରକୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱାବଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହୋଇନାହିଁ । ଗୁପ୍ତ ହତ୍ୟାର ରହସ୍ୟ କିଛି ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଆସାମୀ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରୁଛି । ମୁଁ ଏ ଛୁରିରୁ ଭିନ୍ନ ରକମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଠଉରାଇ ନେଇଛି । ଦାରା ! ତୁମେ ପ୍ରକୃତ କାରଣ ବ୍ୟକ୍ତ କର ।

ରାଣୀ — ନା, ଅପରାଧୀ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କଥା କହିପାରିବ ନାହିଁ । ଆଉ ପ୍ରମାଣ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । କିମ୍ବା ତା ପକ୍ଷ କେହି ସମର୍ଥନ କରିପାରିବେ ନାହିଁ ।

କାଜ — (ରାଣୀଙ୍କୁ ଆଇନ ପୁସ୍ତକ ଦେଖାଇ) ମହାରାଣୀ ! ଆପଣ ନିଜେହିଁ ଇରାନ୍‌ର ଆଇନ ଦେଖନ୍ତୁ, ହତ୍ୟା ଅଭିଯୋଗରେ ଆସାମୀ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରମାଣ ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ନ ଜାଣି କୌଣସି ଦଣ୍ଡ ଆଦେଶ ଅବିଧେୟ ।

ରାଣୀ — (ପୁସ୍ତକ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ) ହଜରତ୍ ! ଏହା କି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ଯେ ଏଇ ଅପରାଧୀ ମୋର ସ୍ୱର୍ଗତଃ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କହିପାରେ, ଏପରି କି ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ନାନାବିଧ କୁତ୍ସିତ କଥା ଦର୍ଶାଇପାରେ ।

କାଜ — ମାର୍ଜନା ! ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କରିବା ଅଧିକାର ଆମର ନାହିଁ ।

ରାଣୀ — ମୋ ମତରେ ଅପରାଧୀକୁ ବିନା ବିଚାରରେ ଶୂଳ ଦିଅ ।

କାଜ — ମହିମାମୟୀ ଇରାନ୍ ଅଧୀଶ୍ୱରି ! ଆପଣ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି, ତା କରିବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ ।

୧ମ ପ୍ରହରୀ — (ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ କରି) ଆରେ ଭାଇ, କାଜି ବୋଧହୁଏ କିଛି ରିସଓତ୍ ପକାଇ ଦେଲାଣି ।

୨ୟ — ଆରେ ଚୁପ୍ !

ରାଣୀ — ହଜରତ୍ ! ସାଧାରଣ ହତ୍ୟାକାରୀ ପକ୍ଷେ କଥା କହିବାର ଅଧିକାର ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଏ ରାଜଦ୍ରୋହୀ ରାଜ୍ୟର ଅଧୀଶ୍ୱରଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଛି । ଆଜି ରାଜା ବିହୁନେ ରାଜ୍ୟ ଅରାଜକ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରମଣୀ ଆଜି ବିଧବା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାଳକ ଆଜି ପିତୃହୀନ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଜା ଆଜି ରକ୍ଷକ ଶୂନ୍ୟ । ଏପରି ଶତ୍ରୁକୁ କେଉଁ ଆଇନ ଅନୁସାରେ କଥା କହିବାକୁ ଆଦେଶ କରୁଛନ୍ତି ?

କାଜ—ମହାମାନ୍ୟା ଇରାନ୍ ଅଧୀଶ୍ୱରୀ ! ଆପଣ ମଧ୍ୟ ଇରାନ୍‌ର ଆଇନ ଜାଣନ୍ତି ଯେ, ଯେବେ ଆତତାୟୀ ଇରାନୀ ହୋଇଥାଏ, ତା ହେଲେ ରାଜ ମସ୍ତକ ଛେଦନ ଅପରାଧରେ ଶୂଳୀ ଦିଆଯିବ ।

ରାଣୀ—ଚମତ୍କାର ! ଆମ୍ଭେ ସେହି ଆଇନ ମାନି ଚଳିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ତେବେ ଶୀଘ୍ର ଶୂଳୀ ଦିଅ ।

କାଜ—ହଜରତ୍ ! ଏ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେ ଇରାନ୍‌ର ନୁହେଁ ଖୋରାସାନୀ । ତେଣୁ ଏମାନଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ କଥା କହିବାର ଅଧିକାର ଅଛି । ପରେ ପ୍ରମାଣରୁ ଯାହା ଦୋଷାଦୋଷ ବିଚାର କରି ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବ ।

ରାଣୀ—ମୋ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଯିଏ ଦାସତ୍ୱ କରୁଥିଲା, ସେ କଅଣ ବିଦେଶୀ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ ହେବ ।

କାଜ—ସାତ ବର୍ଷରୁ ବୟସ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ନ ହେଲେ ସେ ଇରାନୀ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ।

ନାଦେର୍—ଚମତ୍କାର ଆଇନ ! ଏ ଆଇନର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରଖିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ବାଧ୍ୟ ।

ରାଣୀ—(କଅଣ ଭାବି) ମୁଁ ଇଚ୍ଛା କଲେ କି ଏଇ ମୋକଦ୍ଦମା ମୁଲତବି ରଖି ନ ପାରେ ।

କାଜ—ନା, ଏ ରାଜଦରବାର ବିଚାର ଏହିକ୍ଷଣି ଶେଷ କରିବାକୁ ହେବ ।

ରାଣୀ—ଏ ହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି ହୁଏତ ନିଜର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ଅନେକ ମିଥ୍ୟା କଥା କହିବ । ମୁଁ ସେ ସବୁ କଥା କଦାପି ଶୁଣିବି ନାହିଁ । ରକ୍ଷୀ ଅଗ୍ରସର ହୁଅ । (ଯିବାକୁ ବାହାରିଲେ)

କାଜ—କେ ଅଛି, ଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ କର !

(ଦ୍ୱାର ଭିଡାଇଲେ, ରାଣୀ ତରବାରି ଖୋଲି ପ୍ରହରୀକୁ ମାରିବାକୁ ଉଠାଇଲେ) ।

କାଜ—ସାବଧାନ, ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରହରୀ ପ୍ରତି ଅସ୍ତ୍ର ଉତ୍ତୋଳନ କଲେ;ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ । ତରବାରି କୋଷ-ବଦ୍ଧ କରନ୍ତୁ ।

ରାଣୀ—(ଚୌକିରେ ବସିପଡ଼ି) ଉଃ, କି ଅପମାନ, ମୋର ସଭା ମଧ୍ୟରେ ଏପରି କେହି ଜଣେ ନାହିଁ, ଯେ ମୋତେ ଏହି ଅପମାନରୁ ରକ୍ଷା କରିବ !

(ଚଞ୍ଚଳ ହେଲେ)

କାଜ—ଦାସ ସୁବେଦାର, ଏଇ ଟେବୁଲ ଉପରେ ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ପାଣି ପାତ୍ର ରଖାଇଲି । ଏ ପାଣି ପାତ୍ରରୁ ପାଣି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଃଶେଷିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ତୁମର ବକ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ କରିବାକୁ ହେବ ।

(ପାଣି ପାତ୍ର ରଖାଇଲେ)

ଦାସ—ଇରାନ୍‌ର ମହାମାନ୍ୟ ବିଚାରପତିଗଣ ! ମୁଁ ଜାଣେ ନା ମୋର ଜୀବନର କାହାଣୀ । କେଉଁଠାରୁ ଯେ ଆରମ୍ଭ କରିବି । ଖୋରାସାନ୍‌ର ଭୂତପୂର୍ବ ସାଫର୍ ସାହାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଆପଣମାନେ ଜାଣିଥିବେ । ଏ ହତଭାଗ୍ୟ ତାଙ୍କରି ସନ୍ତାନ । ଏହି ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ନରପଶୁ ନାଉଦ୍‌ସାହା ।

କାଜ—ସାବଧାନ ! ମୃତ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ଅବମାନନା କର ନାହିଁ । ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଯା କହିବାର କହ । ଜଳ ପାତ୍ରରେ ଜଳ ଆଉ ଖୁବ୍ କମ୍ ପରିମାଣରେ ଅଛି ।

ଦାସ—ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି, ମୋର ମହାନୁଭବ ପିତାଙ୍କ ହୀନ ମୃତ୍ୟୁର ପ୍ରତିଶୋଧ ମୁଁ ନିଜେ ନେଇଛି ।

କାଜ—(ବହିରେ କଣ ଲେଖି ଶୁଣାଇଲେ) ଦାସ ସୁବେଦାର ତୁମର ଶାସ୍ତି ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ । କାଲି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବରୁ ତୁମର ଛିନ୍ନ ମସ୍ତକ ବଧ-ଭୂମି ସ୍ପର୍ଶ କରିବ । ପ୍ରହରୀ ! ଅପରାଧୀକୁ କାରାଗୃହକୁ ନେଇଯାଅ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନାଦେର୍—(ଦାସକୁ ଚାହିଁ ଶୋକ ଗଦ୍‌ଗଦ ହୋଇ ଫେରିଲେ, ଦାସକୁ ପ୍ରହରୀ ନେଇଗଲେ)

ରାଣୀ—ଦାସ, ଦାସ, ଉଃ ଏ କଣ ହେଲା ! ମୋର ସମ୍ମାନ ରଖିବା ଲାଗି ଆତ୍ମବଳି ଅକାତରେ ଦେଲା । ଉଃ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—※—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

କାରାଗୃହ

୧ମ ପ୍ରହରୀ—ଆରେ ଗୋଟାଏ ଉଭା ଖାଡ଼ା ଖାଡ଼ା ପାହରି । ତୁ ତାଆସ ଫାଆସ ମୁଠାଏ ଆଣିଲୁ ନାହିଁ । ବସି ଯାଇଥାନ୍ତେ ।

୨ୟ—ତାଆର ନାହିଁ, ପଲ ମୁଠାକ ଅଛୁ । ତୋତେ ପାଲି ଖେଳିଆସେ ।

୧ମ—ଆରେ ଆସୁ ନ ଆସୁ ଗଡ଼େଇବା ଆଗେ । ମୋର ମୁଁ କଚେଡବାର ତୋତେ ତିନ ପଚଶ ।

୨ୟ—ପଚଶ, ଉଠିବ ସେ କଉଡ଼ି ଖେଳ ।

୧ମ—ତୁ ପିଠା (ପାଲି ପିଠାଇ ବସିଲେ) ।

୨ୟ—(କାଠିଧରି) ଛ ତିନ ଗଡ଼ାଇ ଦେଲି ।

୧ମ—ମୋର (କାଠିଧରି) ନଅ ତିନ ।

୨ୟ—ଉଠୁ ବେ ତୋତେ କାଠି ଧରି ଆସେ ନାହିଁ ।

୧ମ—ତୋତେ ଖୁବ କାଠିଧରି ଆସେ । ସେମିତି ରଗ ଚଢ଼ାଉଛୁ ଧର—(ଚେତେ କବାଟରେ ଆଘାତ ଶୁଭିଲା) ଆରେ ଖୁଲ କଏ !

୨ୟ—ସକାଳ ହେଲା କିରେ !

୧ମ—ଆରେ ଯାଃ ! ଏତେ ବାରଟା ବାଜିଲା ।

(ପୁନଶ୍ଚ ଦ୍ୱାରରେ ଧକ୍କା ହେଲା)

୨ୟ—ଦେଇ ଶୁଣ !

୧ମ—ଆଚ୍ଛା, ମୁଁ ଦେଖିଆସେଁ (ଗ୍ଲାଲିଯାଇ ଫେରି ଆସିଲା) ହେ ଗୋଟାଏ ଇସ୍ତ୍ରୀ ।

୨ୟ—ଇସ୍ତ୍ରୀ କଅଣ ବେ ।

୧ମ—ମାଇକିନିଆ ।

୨ୟ—ଦେଖିବାକୁ କେମିତି ।

୧ମ—ମୁଁ ଦେଖିଲି କେମିତି, ମୁହଁ ତ ଘୋଡ଼ାଇଛି ।

୨ୟ—ତା ହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦରୀ; ନ ହେଲେ ଖୁବ୍ ଅସୁନ୍ଦରୀ । ଏ ଦୁଇ ରକମ ମାଇକିନିଆ ମୁହଁ ଘୋଡ଼ାନ୍ତି । ଯା ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ଦେ ।

୧ମ (ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ଦେବାରୁ ଆବରଣ ଢାଙ୍କି ରାଜରାଣୀ ପ୍ରବେଶ କଲେ)

୨ୟ—କଅଣ କହିବା ହେଉଛନ୍ତି, ଆମଠାରେ କ କାର୍ଯ୍ୟ ।

ରାଣୀ—ଏ କାରାଗାରର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ କିଏ ?

୧ମ—ମୁଁ ।

୨ୟ—ନାଇଁ, ମୁଁ ।

୧ମ—ଚୈପ୍, ମୋତେ ଝୁଟକୁ ।

୨ୟ—ନାଇଁ, ମୋତେ ଝୁଟକୁ ।

ରାଣୀ—ଯିଏ ହୁଅ, ଆସାମୀ ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ଦେଖା କରି-ବାକୁ ଚାହେଁ ।

୧ମ—ତା ହେବ ନାହିଁ ।

ରାଣୀ—ଜାଣ ମୁଁ କିଏ ? (ମୁଦ୍ରିକା ଦେଖାଇଲେ)

୨ୟ—(ଚମକି ପଡ଼ି) ଆରେ ରାଣୀ ସାହେବା ! ପଳେଇଆ, ପଳେଇଆ ।

(ଦୁହେଁ ଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ)

ରାଣୀ—ଶୁଣ, ଆସାମୀ କେତେବେଳେ ବଧ ଭୂମିକୁ ଯିବ ।

୧ମ—ରାତି ଭିନଘଣ୍ଟା । ମୋର ମନେ ହୁଏ, ସେ ବିଷ ଖାଇ ମରିବଣି ।

ରାଣୀ—ବିଷ ! ବିଷ କାହୁଁ ଆସିଲା ।

୧ମ—ସେଇ ଘରେ ଥାଏ । ଶୂଳୀ ଦିଆହେବା ଆସାମୀ ଯେଉଁ ଘରେ ବନ୍ଦଥାଏ, ତା ନିକଟରେ ବିଷ ମଧ୍ୟ ରଖାଯାଇ ଥାଏ । ଯଦି ଆସାମୀ ବିଷ ଖାଇ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟଜେ, ତେବେ ଆଉ ବଧଭୂମି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଏ ନାହିଁ ।

ରାଣୀ—ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯାଅ (କହି ରାଣୀ ଭିତରକୁ ଗଲେ) ।

୧ମ—ଭଲ ଚାକିରି ହେଲିନାହିଁ; ହାତ ଦୁଇଟି ବେଶ୍ ଗୋଲଗାଲ ହୋଇଛି ।

୨ୟ—ମୋତେ ଜଣାଯାଉଛି କୌଣସି ଦାସୀ ତା ସଙ୍ଗରେ ପ୍ରେମରେ ପଡ଼ିଥିଲା, ସେଥିପାଇଁ ଶେଷ ଦେଖା କରିବାକୁ ଆସିଛି । ବାପ ରେ ମରିଲା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେମ । ଧନ୍ୟ ତୁମ ପ୍ରେମ ।

(ଉଭୟେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଣୀ—(ବିଷପାତ୍ର ଦେଖି ପ୍ରବେଶି) ଏଇ ବିଷ (ଶୁଙ୍ଘି) କି ଉଗ୍ର ଗନ୍ଧ । ଏଇ ସାମାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥଟିର କି ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି । ଖାଇଲେ ଆଉ କିଛି ଯନ୍ତ୍ରଣା ରହିବ ନାହିଁ । ଶୋଣିତର ଦ୍ରୁତ ଗତି, ହୃଦୟର କମ୍ପନ, ଏଇ ନିଃଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ କିଛି ରହିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ମରିଯିବି, ମୋର ଶରୀରକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେବେ । ଏଇ ସୁନ୍ଦର କମନୀୟ ଦେହ, ଯାହାକୁ କି ମୁଁ ଏତେ ଯତ୍ନ କରି ସଜାଇଛି । ଯାହାକୁ ଦେଖି ଦାସ

ଭଲ ପାଉଛୁ । ନା, ନା, ଭଲ ତ ପାଉନାହିଁ, ବରଂ ଘୃଣା କରୁଛୁ । ସେଇ ଦେହ ମାଟିରେ ପଡ଼ି ସଡ଼ିବ, ସେଥିରେ ପୋକ ହେବ । ଉଃ, ମୋର ଆତ୍ମାର କି ଗତି ହେବ (ଠନ୍ ଠନ୍ ଘଣ୍ଟା ଦୁଇଟା ବାଜିଲା) ଏଇ ସମୟର ଗତି କେହି ରୋଧକରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଇଥର ତ ସେଇ ଶେଷ ମୂହର୍ତ୍ତ ଆସିବ । ତେବେ ଆଉ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ? (ବିଷପାତ୍ରକୁ ଚାହିଁ) ଏଇ ଟିକକ ଖାଇଲେ ତ ସମସ୍ତ ଶେଷ ହୋଇଯିବ । ଯେଉଁ ପାପ କରିଛୁ ତା'ର ତ ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଉଃ, ସେ ମୋ ପାଇଁ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ, ଆଉ ମୁଁ ପାରିବି ନାହିଁ !

(ବିଷପାନ କଲେ; ଏବଂ ଶେଷରେ ପାତ୍ର ଫିଙ୍ଗି ଦେବା ଶବ୍ଦରେ ଦାଉଦ ଉଠିଆସିଲା)

ଦାଉଦ—କିଏ ?

(ଉଭୟ ଉଭୟଙ୍କୁ କିଛି ସମୟ ଚାହିଁ ରହିଲେ)

ରାଣୀ—ଦାଉଦ ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କ୍ଷମା ଭିକ୍ଷାମାଗିବାକୁ ଆସିନାହିଁ । ମୁଁ ଜାଣେ, ମୁଁ କ୍ଷମାର ମଧ୍ୟ ଅଯୋଗ୍ୟ । ମୋପରି ପାପୀୟସୀ, ପିଶାଚୀ ପାଇଁ କ୍ଷମା ନାହିଁ (ନିଜର ଅଳଙ୍କାର କାଢ଼ି) । ଯାଅ ଦାଉଦ, ଏଇ ଅଳଙ୍କାର, ଏଇ ମୁଦ୍ରିକା ନେଇ ଚାଲିଯାଅ । ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଅଶ୍ୱ ସଜ୍ଜିତ ଅଛି । ନିଅ ମୁଦ୍ରା, ଯାଅ ଚାଲିଯାଅ ।

ଦାଉଦ—ଏ କି କଥା !

ରାଣୀ—ବିଳମ୍ବ କରନା, ନିଅ ଚାଲିଯାଅ । ଖୋଦା ତମକୁ ନିରାପଦରେ ରଖନ୍ତୁ ।

ଦାଉଦ—(ସ୍ୱଗତଃ) ଜୀବନ ଯେ ଏତେ ମଧୁର, ତା ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି ।

ରାଣୀ—ଯାଅ ଦାଉଦ ସମୟ ହେଲଣି, ଏହିକ୍ଷଣି ଜଲ୍ଲାଦ୍ ଆସିବ ।

ଦାଉଦ—ଜଲ୍ଲାଦ ଆସୁ ।

ରାଣୀ—ଆଉ ମୋତେ ବିଶେଷ ଲଜ୍ଜା ଦିଅନା, ଯାଅ ଚାଲିଯାଅ । (ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଥାନ୍ତି)

ଦାଉଦ—ଆଉ ତୁମେ ।

ରାଣୀ—ମୁଁ ତ ଯିବି, ମୋତେ ଆଉ କେହି ରକ୍ଷା କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଶୁଣ ଦାଉଦ ! (କ୍ରନ୍ଦନ କରି) ମୁଁ ବିଷ ଖାଇଦେଇଛି । ତୁମେ ପଳାଅ । ଏଇ ସମୟ ହେଲା, ଜଲ୍ଲାଦ ଆସିବ । ବିଶ୍ୱରପତି ଆସିବେ । ଆଉ କେହି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଦାଉଦ—କଅଣ କହିଲ, ତୁମେ ବିଷ ଖାଇଛ !

ରାଣୀ—ଖାଇବି ନାହିଁ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ହୋଇ ତୁମେ ମରିବାକୁ ଯିବ, ଆଉ ମୁଁ ନାରୀ ହୋଇ ତା ପାରିବି ନାହିଁ ?

ଦାଉଦ—କଅଣ କଲ ନାରୀ !

ରାଣୀ—ଯାହା ମୋପରି ପାପିନୀର କରିବା ଉଚିତ, ତାହାହିଁ କରିଛି । ଏମାନେ କାରାଗାରରେ ତୁମ ପାଇଁ ବିଷ ରଖିଥିଲେ ; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଭ୍ରମ ସେମାନେ ଜାଣି ନ ଥିଲେ ଯେ ଅପରାଧୀ କିଏ । ଯାଅ, ମୁଁ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି, ତୁମେ ପଳାଅ ।

ଦାଉଦ—ଭ୍ରମ ନୁହେଁ, ସେମାନେ ଠିକ୍ ବିଚାର କରିଛନ୍ତି । ଶାସ୍ତିର ଯୋଗ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ନୁହଁ । ମୁଁ ଜାଣେ ପ୍ରଲୋଭନର କି ମୋହନ ଶକ୍ତି । ପ୍ରେମ କିପରି ଉନ୍ମାଦ କରେ । ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଛ, ତାର କାରଣ ତ ମୁଁ । ଯଦି ହତ୍ୟାର ଶାସ୍ତି ହୁଏ ମୃତ୍ୟୁ, ତା ହେଲେ ମୋର ବଞ୍ଚି ରହିବାର ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟର ବିଚାରରେ ଯାହା ହେଉ ଖୋଦାଙ୍କର ବିଚାର ଅନୁସାରେ ତୁମ ପାପ ଅପେକ୍ଷା ମୋର ପାପ ଗୁରୁତର, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ । ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ହେବାର ଉଚିତ ଥିଲା, ତୁମର ଦୋଷ କଅଣ ?

ରାଣୀ—ତୁମେ ତା ହେଲେ ଯିବନାହିଁ ? ମୋର ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟା ତେବେ ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲା ? ମୃତ୍ୟୁକାଳରେ ମଧ୍ୟ ମୋର ଲଲାଟରେ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ ! ଉଃ, କି ପାପିୟସୀ ମୁଁ । (ବିଷ ଜ୍ୱାଳାରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ବସି ପଡ଼ିଲେ) ଦାଉଦ, ଦାଉଦ ! ପଳାଅ । ମୋର କଥା ରକ୍ଷାକର । ଏଇ ନରକ ମୋତେ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ଧାଇଁ ଆସୁଛି । ଏଇ ରକ୍ତର ତେଜ,

ଉଃ, ଜାଃଶ୍ୱାସରୁଦ୍ଧ ହୋଇଗଲା । କଣ୍ଠ ଶୁଷ୍କ । ଦାଗ ! ଦାଗ ! (ମୃତ୍ୟୁ) ।

ଦାଗ—ଯା, ସବୁ ଶେଷ । ଅଭାଗିନୀ ନାରୀ ! ତୁମେ ଦେଖା ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତ । କେବଳ ପୁରୁଷର ଅତ୍ୟାଚାରରେ, ଉତ୍ପୀଡ଼ନରେ, ଲାଞ୍ଛନାରେ, ତୁମର ଏହି ଶୋଚନୀୟ ପରିଣାମ । ରାଣୀ ! ତୁମେ ମରିଗଲ କିନ୍ତୁ ସେ ଅପରାଧ ପାଇଁ ଦାୟୀ ମୁଁ (ବାହାରେ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି) ! ଏକି ଶବ୍ଦ ଶୁଭୁଛି, ବୋଧହୁଏ ଜଲ୍ଲାଦ ଆସୁଛି, କିନ୍ତୁ ଜଲ୍ଲାଦ ହସ୍ତରେ ଆଉ ନୁହ ! (ରାଣୀଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ଛୁରୀ ନେଇ) ଏଇ ତ ଉପାୟ । ରାଣୀ, ତୁମେ ମରିବାକୁ ଜାଣ, ଆଉ ମୁଁ ଜାଣେ ନା ! ତୁମେ କେବଳ ନରହନ୍ତା କିନ୍ତୁ ନରହନ୍ତା ନାରୀହନ୍ତା ଦୁଇଟିର ମୁଁ ଆଜ ଏ ପ୍ରାଣ··· ··, (ଛୁରୀ ଗଳାରେ ଲଗାଇବା ବେଳେ)

ଗୁଲ୍ଲବ—(ହଠାତ୍ ପ୍ରବେଶି, ଛୁରୀ ଧରି ପକାଇ; ଛଡ଼ାଇ ଆଣି) ଦସ୍ୟୁପରାଗ, ବିଶ୍ୱାସଘାତକ, ତୁମର ପ୍ରାଣରେ ତୁମର କି ଅଧିକାର ? ସେ କଥା ସ୍ମରଣ କର ।

ଦାଗ—ଗୁଲ୍ଲବ !

ଗୁଲ୍ଲବ—ହଁ ଗୁଲ୍ଲବ, ଥରେ ସେହି ବାଲ୍ୟ ଜୀବନ କଥା ମନେକର । ଥରେ ସେହି ଦ୍ରାକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରକଥା ସ୍ମରଣକର । ସେହି ବଟଧାର ସର୍ପ କଥା ।

ଦାଗ—ହଁ, ତୁମେ ବଞ୍ଚାଇଥିଲ ।

ଗୁଲ୍ଲବ—ସେଇ ଉପକାର ବିନିମୟରେ ତୁମ୍ଭେ ତୁମର ପ୍ରାଣ ମୋତେ ସମର୍ପି ଦେଇଥିଲ ।

ଦାଗ—କିନ୍ତୁ ଗୁଲ୍ଲବ, ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ସେ ପ୍ରୟୋଜନ । ଏହି ନାରୀ ନିଷ୍ପାପ, ନିଷ୍କଳଙ୍କ । ଏହାଙ୍କୁ ମୁଁ ନରହନ୍ତା କରିଛି (ଠନ୍ ଠନ୍ ଘଣ୍ଟା ବାଜିଲା ।) ଏଇ ଶୁଣ, ମୋର ମୃତ୍ୟୁର ଆହ୍ୱାନ । ତେବେ ଜଲ୍ଲାଦ ଆସିଲା ।

ଗୁଲ୍ଲବ—ସେଥିପାଇଁ ତ ଆଉ ସମୟ ନୁହ, ଦାଗ ! ତୁମେ ମୋତେ ପାଶୋରି ଦେଇଛ; କିନ୍ତୁ ତୁମର ଦଣ୍ଡାଦେଶ ଶୁଣି ମୁଁ ନାଦେର୍ ଖାଁଙ୍କୁ ଦେଖାକରି, ସେ ତୁମର ରକ୍ଷା ପାଇବାର ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ନାନା କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନା କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ରାଣୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ପାପ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାନା କଥା କହି ତାଙ୍କର ମନ ଏପରି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଇ ଦେଲି ଯେ, ସେ ଆସିଥିଲେ କେବଳ ମୁକ୍ତି ଦେବା ପାଇଁ, କିନ୍ତୁ ଜାଣେ ନା ସେ ବିଷ ଖାଇ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବେ । ଆଜ ମଧ୍ୟ ନାଦେର୍ ଖାଁଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତରେ ଖୋରାସାନ୍‌ର ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ ଯେ କୌଣସି ମତେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଶୂଳିରୁ ମୁକ୍ତ କରି ନେଇଥାନ୍ତେ ।

ଦାଗ— ଗୁଲ୍ଲବ ! (ଗୁଲ୍ଲବକୁ ନେଲେ)

(ଏ ସମୟରେ ରାଜା, ନାଦେର୍ ଖାଁ ରକ୍ଷୀ, ଜଲ୍ଲାଦ ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା—ଏ କଣ, ଏ କି ଘଟଣା, ଏ ତ ଇରାନ୍‌ର ରାଣୀ !

ନାଦେର୍—ସେ କଣ ?

ରାଜା—(ରାଣୀଙ୍କୁ ଦେଖି) ରାଣୀ ମୃତା ! ବିଷମ ସମସ୍ୟା, ଏ ଦାସୀ କିଏ ? ନାଦେର୍ ଖାଁ ! ତୁମ୍ଭେ ଏ ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ କଥା କିଛି ଜାଣ ?

ନାଦେର୍—ନା ।

ରାଜା—(ଗୁଲ୍ଲବ ପ୍ରତି) ତୁମେ କିଏ ? ତୁମେ ଏଠାରେ କାହିଁକି ?

ଗୁଲ୍ଲବ—ମୁଁ ରାଣୀଙ୍କର ନୂତନ ଦାସୀ ! ରାଣୀ କାରାଗାରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମୋତେ ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ରହିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଆଉ ଏହି ବାକ୍ସଟି ମୋତେ ଦେଇ କହିଲେ, ଯଦି ରାଜା ଆସନ୍ତି, ତେବେ ତାଙ୍କୁ ଏ ବାକ୍ସଟି ଦେଇଦେବ । ରାଣୀଙ୍କର ଫେରିବା ବିଳମ୍ବ ଦେଖି ମୁଁ ଏଠାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଦେଖେ ଯେ ରାଣୀ ମୃତା । —

ରାଜା—(ବାକ୍ସ ଖୋଲି ଖଣ୍ଡେ ପତ୍ର ପାଇ ତାକୁ ପାଠ କଲେ, ମନେ ମନେ ପାଠ କରିସାରି) ଜାଣିଲଣି ନାଦେର୍ ଖାଁ ? ଦାଗର କୌଣସି ଅପରାଧ ନାହିଁ । ଅପରାଧିନୀ ମୁଁ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଛି, ମୋର ଅନ୍ତିମ ଭିକ୍ଷା, ଦାଗଙ୍କର ମୁକ୍ତି ଓ ଇରାନ ରାଜ୍ୟର ଅଧିନାୟକତ୍ୱ । (ଦାଗ ପ୍ରତି) ଦାଗ ସୁବେଦାର, ତୁମ୍ଭେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ମୁକ୍ତ ଓ ଏବେ ଇରାନ୍‌ର ଶାସ

ସମ୍ରାଟ । ସୁଲ ନାଦେର୍, ତାଙ୍କର ଅଭିଷେକ ଉତ୍ସବର ଆୟୋଜନ କରିବା, ଆଉ ରାଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କର ସମାଧି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ।

ନାଦେର୍—ତାପରେ ଦାରା ଖୋରାସାନର ପିତୃ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିବ । ଆପଣଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏ ଉତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

(ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଦାରା, ଗୁଲ୍‌ଜାର, କାଜି, ନାଦେର୍ ସାହା ଓ ପାରିଷଦବର୍ଗ)

କାଜି—ଆଜି ସ୍ୱର୍ଗତ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁଯାୟୀ ଦାରା ସୁବେୟାରଙ୍କୁ ଇରାନ୍‌ର ସମ୍ରାଟ ରୂପେ ଅଭିଷିକ୍ତ କଲୁ ।

(ଦାରାଙ୍କୁ ବସାଇଲେ, ସମସ୍ତେ କରତାଳି ଦେଲେ)

ଦାରା - ଆପଣମାନଙ୍କ ଦୟାରେ ମୁଁ ଚିରଋଣୀ । ମୋର ଅନୁରୋଧ ମୁଁ ମୋର ମୃତ ପିତୃସିଂହାସନ ଖୋରାସାନ୍ ଅଧିକାର କରିବି । ତେଣୁ ମୋର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ମୋର ପିତୃ ତୁଲ୍ୟ ନାଦେର୍ ଖାଁ ଏଠାକାର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରିବେ ।

(ପାରିଷଦ ଓ କାଜି ତାଳିଦେଲେ)

ନାଦେର୍—ଏ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଅକ୍ଷମ । ତଥାପି ରାଜାଦେଶ ପାଳନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ମୋର ଆଦେଶ ଆଜି ଇରାନ୍‌ବାସୀ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ରାଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କ ସଦ୍‌ଗତି ବିଧାନପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତୁ । ନୂତନ ରାଜାଙ୍କ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ନୂତନ ପାନ୍ଥଶାଳା, ପୁଷ୍କରିଣୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଉ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ରାଜସ୍ୱ ଏକ ବର୍ଷ ପାଇଁ ଛାଡ଼ ଦିଆଯାଉ । କାରାରୁଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ ଦିଆଯାଉ । ରାଜ ଦରବାରୀମାନଙ୍କୁ ଅଲଙ୍କୃତ ଦିଆଯାଉ । ଆଉ ବିଚାରାଧୀନ ଥିବା ମୋକଦ୍ଦମାର ଆସାମୀମାନଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଅଣାଯାଇ ଦୋଷୀ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଏଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଉ ।

(ଅନ୍ଧ ଓ ବାଳିକା ପ୍ରବେଶ କଲେ ତତ୍‌ପଶ୍ଚାତ୍ ଇଉସୁଫ୍ ଓ ହୋସେନ୍ ବନ୍ଦୀହୋଇ ପହଞ୍ଚିଲେ)

ଦାରା - ଇଉସୁଫ୍ ତୁମେ (ଇଉସୁଫ୍ କାନ୍ଧ ଛକାଇଲେ)

ନାଦେର୍—ସେ ସମସ୍ତ ଘଟଣା ମୁଁ ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ସମସ୍ତ ପରେ ଶୁଣାଇବି । ଆଚ୍ଛା, ବାଳିକା, ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ କୁହ । ତୁମକୁ ପ୍ରକୃତ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ କିଏ ଓ ଉଦ୍ଧାରକର୍ତ୍ତା କିଏ ।

ବାଳିକା—(ହୋସେନ୍‌କୁ ଦେଖାଇ) ଏହି ଯୁବକ ଆକ୍ରମଣକାରୀ ଓ ଇଉସୁଫ୍‌କୁ ଦେଖାଇ) ଏ ଯୁବକ ମୋର ଉଦ୍ଧାର କର୍ତ୍ତା ।

ନାଦେର୍—ଆଉ ବେଶି କିଛି ପ୍ରମାଣ ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ହୋସେନ୍, ତୁମେ ପ୍ରକୃତରେ ପଣ୍ଡ ଦୋଷୀ, କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କର, ଏ ଶୁଭମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ।

ହୋସେନ୍—ମୁଁ ଅପରାଧୀ, କ୍ଷମା ମୁଁ ଚାହେଁ ।

ନାଦେର୍—ଯାଅ ବାଳିକା ତୁମେ ତୁମର ଅନ୍ଧ ଭାଇଟିକୁ ନେଇ ବିଦାୟ ହୁଅ ।

ଅନ୍ଧ—ହଜରତ୍, ମୋର ବଡ଼ ସୌଭାଗ୍ୟ । ଅସହାୟା ରମଣୀର ଯେ ସାହାଯ୍ୟକର୍ତ୍ତା ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଏ ରାଜ-ଦରବାରର ସର୍ବସମକ୍ଷରେ ମୋର ଭଗ୍ନୀଟି ଅର୍ପଣ କଲି । (ସମସ୍ତେ କରତାଳି ଦେଲେ, ଇଉସୁଫ୍‌କୁ ଅନ୍ଧ ବାଳିକାଟିକୁ ସମର୍ପି ଦେଲେ ।)

ନସିର୍—ବେଗେ ପ୍ରବେଶ ଦାରା ମୋର ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିଛି, ମୁଁ ଟିକେ ଦେଖି ମୋର ନୟନ ସାର୍ଥକ କରେ ।

ଦାରା—ଚୌକିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି (ଚାଚା, ଚାଚା, ହାତ ଧରି ଉଠାଇ ନେଲେ) ଚାଚା, ଚାଚା, ଏଇ ଯେ ଇଉସୁଫ୍ ଭାଇ, ନୂଆ ଭାଉଜ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ।

ନସିର୍—ମୋ ଗୁଲ୍‌ଜାର ?

ନାଦେର୍ - ନାସିର୍ ଖାଁ, ଏଇ ତୁମ ଗୁଲ୍‌ଜାର ସର୍ବ ସୁଲକ୍ଷଣୀ, ବୁଦ୍ଧି ବିଚକ୍ଷଣା, ସୁଗୁଣ ସମ୍ପନ୍ନା କନ୍ୟାକୁ ଆଜି ଦାରା ସୁବେୟାରଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କଲି ।

ସମସ୍ତେ—ତାଳି ଦେଲେ ।

ନସିର – ମୋବାରକ୍ ସାହେବ; ଯେ ଗୁଣୀ ସେ କେବେହେଁ ନିଜର ପ୍ରଶଂସା କରେ ନାହିଁ । ତୁମେ ଯେଉଁ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲ, ଯେଉଁ ଗୁଣାଳଙ୍କାରରେ ଭୂଷିତ କଲ ତେତେ ଦୂର ଯୋଗ୍ୟ ମୁଁ ନୁହେଁ । ମୁଁ ଦରିଦ୍ର, ମୋର କି ସାଧ୍ୟ; ସମସ୍ତ ତୁମର ଯୋଗୁଁ । ଆଜ ଇରାନ ସଙ୍ଗେ ଖୋରାସାନ ଗଗନରେ ନବୀନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉଦୟ ହେଲା । ନବୀନ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଜୟ ଘୋଷଣା କରି ଆସ କୃତାର୍ଥ ଲଭିବା ।

(ସମସ୍ତେ ବାର ସୁବେଦାରଙ୍କ ଜୟ)

(କରତାଳି ଦେଲେ)

(ଯବନିକା ପତନ)

ରୁକ୍ମିଣୀ ପରିଣୟ

ବା

ଶିଶୁପାଳ ଦର୍ପ ଚୂର୍ଣ୍ଣ

ରୁକ୍ମିଣୀ ପରିଣୟ

ବା

ଶିଶୁପାଳ ଦର୍ପଚୂର୍ଣ୍ଣ

ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜା ଓ ରାଣୀ

ରାଜା—ପ୍ରିୟେ ! ମୁଁ ରୁକ୍ମିଣୀ ଲାଗି ସ୍ୱୟଂବର କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ ଅଭିଳାଷ କରିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ତୁମରି ଲାଗି ତହିଁରୁ ବିରତ ହେଲି । ଏବେ କହ ଦେଖି, ରୁକ୍ମିଣୀର ଉପଯୁକ୍ତ ବର କିଏ ? ତୁମ୍ଭେ କାହାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛ ? କାଲି ମୁଁ ବିବାହର ଆୟୋଜନ କରିବି । ପ୍ରକୃତରେ କନ୍ୟା ବୟସପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ପିତା ଗୃହରେ ରହିବା ଆମ୍ଭର କୁଳର ହାନି । ଆଉ ସତ୍ରସ୍ପୃହ ନିର୍ବାସ, ଏହା ଜାଣୁ ଜାଣୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ବସିବା ଅନ୍ୟାୟ ।

ରାଣୀ—ନାଥ ! ରୁକ୍ମିଣୀ ପରି ରୂପଲାବଣ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନା ଗୁଣବତୀ କନ୍ୟାର ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଏ ହୋଇପାରେ କି ? ସାଗର ଗର୍ଭ ସମ୍ଭୂତା କମଳାରୂପା କନ୍ୟା ମୋର ସେହି ନାରାୟଣଙ୍କ ଉପଯୁକ୍ତା । ଆପଣ ତାଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେବା ସ୍ଥିର କରନ୍ତୁ । ଅନ୍ୟ କେଉଁଆଡ଼େ ସନ୍ଧାନ କରିବା କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ରାଜା—ମୋର ତହିଁରେ ଏକମତ । ପ୍ରକୃତ ରୁକ୍ମିଣୀର ଉପଯୁକ୍ତ ବର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । ତେବେ ରୁକ୍ମିଣୀକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ୱାରକା ପଠାଇ ସେ ସବୁ ବିଷୟ ସ୍ଥିର କରିବା । ଦୂତ କାହିଁଗଲା, ଯାଇ ରୁକ୍ମିଣୀକୁ ଏ ସମ୍ବାଦ ଦେବ । ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ ମୁଁ ରୁକ୍ମିଣୀକୁ ଦ୍ୱାରକା ପଠାଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରୁଛି ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଣୀ—ହଉ ନାଥ ।

ରାଜା—(ସ୍ୱଗତ) ବାସ୍ତବିକ କନ୍ୟା ବରଯୋଗ୍ୟା ହୋଇ ଗୃହରେ ରହିବା ବଡ଼ ନିନ୍ଦାର ବିଷୟ । ତାର ଯେତେଦିନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ରହିବାର ଥିଲା ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ସେ ସମସ୍ତ ଅତୀତ ହୋଇଯାଇଛି । ଏଣିକି ପରଗୋତ୍ରୀ ହୋଇ ସ୍ୱାମୀ, ଶାଶୁ, ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । କାହିଁଗଲ ଦୂତ ? (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କିଏ ଅଛ, ରୁକ୍ମିଣୀକୁ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଡାକିଦିଅ ।

(ରୁକ୍ମିଣୀ ପ୍ରବେଶ)

ରୁକ୍ମିଣୀ—ପିତା ! କି ନିମନ୍ତେ ଡକାଇଲେ ମୋତେ, ଶୁଭାଶୁଭ ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ ଥରେ ।

ରାଜା—ବାପ ! ଅଶୁଭ କାରଣ କିଛି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ରୁକ୍ମିଣୀ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଛି । ତାର

ଉପଯୁକ୍ତ ବରଘର ସ୍ଥିର କରି ଆସନ୍ତା ମାସରେ ବିବାହ ଦେବାକୁ ହେବ । ଏ ସ୍ଥଳେ ତୋତେ ଡକାଇଲି ଶୀଘ୍ର ସତ୍ୱବାନ୍ ହୁଅ ।

ରୁକ୍ମ—ପିତଃ ! ସେ ବିଷୟରେ ମୁଁ ଆଗ ରୁଁ ସତର୍କ ଅଛି । କେବଳ ଆପଣଙ୍କ ଆଦେଶକୁ ଅପେକ୍ଷା ଥିଲି । ରୁକ୍ମିଣୀର ଉପଯୁକ୍ତ ଘର, ବର ଠିକ୍ ହୋଇଛି, କେବଳ ବିବାହ ଲଗ୍ନ ସ୍ଥିର କରିବା ଦରକାର ।

ରାଜା—କେଉଁଠାରେ, କାହାକୁ ? (ସ୍ୱଗତ) ଏ କି କାଣ୍ଡ, କଅଣ କିଛି ମତଭେଦ ଘଟିବ କି ? ରାଣୀ କଅଣ ରୁକ୍ମଙ୍କୁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧ ନେଇ କିଛି କହିଛନ୍ତି କି ?

ରୁକ୍ମ—ପିତଃ ! ଭିନ ହେଲ କାହିଁକି ? କଅଣ କହୁଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ନା, ଅନ୍ୟ କିଛି କଥା ନୁହେଁ, ଆଚ୍ଛା ରାଣୀଙ୍କର ଓ ତୋର କେବେ ରୁକ୍ମିଣୀର ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧ ନେଇ ପ୍ରସ୍ତାବ ହୋଇଥିଲା କି ?

ରୁକ୍ମ—ନା, ମାଆ ତ ମୋତେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧ ନେଇ ଦିନେ ମାତ୍ର କୌଣସି କଥା କହି ନାହାନ୍ତି, ତେବେ ମା କଅଣ କାହାକୁ ରୁକ୍ମିଣୀକୁ ବିବାହ ଦେବାକୁ ମନୋନୀତ କରିଛନ୍ତି କି ?

ରାଜା—ହଁ, ଦ୍ୱାରକାଧିପତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କନ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ରାଣୀଙ୍କର ମନ ବଳିଛି । ସେଥିରେ ତୋର ମତାମତ କଣ ?

ରୁକ୍ମ—ମୋ ମତରେ କଣ ଅଛି, ପିତା ମାତାଙ୍କ ମତରେ ବାଧା ଦେବା ସନ୍ତାନର କଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ? ପିତା ! ଆପଣ ସେଥିରେ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ତ ?

ରାଜା—ହଁ, ମୋ ମନକୁ ଏକପ୍ରକାର ଭଲ ଲାଗିଲା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱୟଂ ବିଷ୍ଣୁ ଅବତାର । ମୋର ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପା ରୁକ୍ମିଣୀ ତାଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ହେବା ମଙ୍ଗଳର କଥା । ଆଚ୍ଛା, ତୁ ବାପ କାହାକଥା କହୁଥିଲୁ ?

ରୁକ୍ମ—ଆଉ ସେଥିରେ ପ୍ରୟୋଜନ କଅଣ ? ଆପଣ ତ ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି । ବୃଥା ଆନ୍ଦୋଳନରେ କି ଫଳ ? କିନ୍ତୁ ମୋ —

ରାଜା—ବାପ ! ତୋ ମନରେ କଷ୍ଟ ଦେଇ ମୋ ମନଇଚ୍ଛା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବିଧେୟ ନୁହେଁ ? ତୋର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କର ।

ରୁକ୍ମ— ଗୀତ

ହେ ଗୁରୁଦେବ—ବୃତ୍ତେ)

ହେ ତାତ ! ନ କର ଏତେ ଅନୀତ ।
ଦେବକୀସୁତରେ ନ ବଳାଅ ମତି । ଘୋଷା ।
ଯାଦବ କୁଳ କଳଙ୍କ   ନାହିଁଟି ତାର ବିବେକ
ମୋ ଭଗ୍ନୀର ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହେଁଟି ଶ୍ରୀପତି । ୧ ।
ପିତଃ ! ନୁହେଁ ସେହି ବିଷ୍ଣୁ ଅବତାର,
ନନ୍ଦକୁଳ କଳଙ୍କ ସେ ମୂଢ଼,
ଗୋପାଳନନ୍ଦନ ସେହି କପଟି ମୂର୍ଖଟା
ମୋ ଭଗ୍ନୀର ଉପଯୁକ୍ତ ନ ମଣେ ମୁଁ ତାକୁ ।

ରାଜା—ବାପ ! ନୁହେଁ ସେହି ଗୋପାଳ ନନ୍ଦନ ?
ଦେବକୀ ଅଷ୍ଟମ ଗର୍ଭେ ତାର ଅବତାର ।

ରୁକ୍ମ— ଗୀତ

ଗଉଡ଼ ଘରରେ ବଢ଼ି   ଗାଈକି ଜାଣେ ଗଉଡ଼
ଗୋଗୋଷ୍ଠରେ ଥାଏ ପଡ଼ି, ନାହିଁ ଜାତି ପତି ।୨।
ଗୁଣ୍ଡାପଣେ ନନ୍ଦଘରେ ବଢ଼ିଥିଲା ଦୁଷ୍ଟା
ନଚ୍ଛେଇ ବସ୍ତ୍ରା ଭେକ ବୁଲୁଥାଏ ଦଣ୍ଡା,
କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳରେ ଆମ୍ଭେ ହୋଇଛୁ ସମ୍ଭୂତ
ଅରକ୍ଷ ଗଉଡ଼େ କିପାଁ ବାନ୍ଧିବା ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ।

ରାଜା—ବାପ ! ସାମାନ୍ୟ ମାନବ ବୋଲି ନ ଭାବ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ !
ଭକ୍ତର ବାଞ୍ଛା ପୂରଣେ ଗୋକୁଳେ ଉଦୟ,
ହୋଇଥାନ୍ତି ଯେବେ ସେହି ଗୋପାଳନନ୍ଦନ
ଟେକି କି ପାରନ୍ତା ଏକାକରେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଗିରି ?

ରୁକ୍ମ— ଗୀତ

ଗୋପାଙ୍ଗନୀ ମୋହ କାମ   ଶିଖାଇ ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ,
ନାହିଁ ତାର କାଣ୍ଡଜ୍ଞାନ, ଅଯୋଗ୍ୟଟି ଅତି ।୩।
ମାମୁଁଙ୍କେ ବିଦ୍ରୋହ ହୋଇ ହାରିଲା ଜୀବନ
ତାକୁ କିପାଁ କହ ତାତ ସ୍ୱୟଂ ନାରାୟଣ,
କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳକୁ ସିନା କ୍ଷତ୍ରିୟ କନ୍ୟା
ସ୍ଥାପନ କରିବା ଅଟେ ବିଧିର ବିଧାନ !
ସେ ବିଷୟ ନ କରଣ ତାତ !

ଅବଶ୍ୟ ଗଉଡ଼ଟାକୁ ଦେବେ କନ୍ୟା ଦାନ ?
ଯା ରୂପକୁ ଝୁରୁଛନ୍ତି ଲକ୍ଷେ ନୃପଗଣ
ସେ ପୁଣି ହୋଇବ ଗ୍ଆର ଗୋପାଳର ଦାସୀ ।

ରାଜା — ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କରିବା ଆମ୍ଭର କଅଣ ଅଛି ? ତେବେ ତୋ ବିଚାରରେ କହ କିଏ ଆମ୍ଭ ରୁକ୍ମିଣୀର ଉପଯୁକ୍ତ ବର ? ପିତା, ମାତା, ଭାଇ, ଖୁଡ଼ୁତା ଏମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଏପରି ସ୍ଥାନରେ ଝିଅଟିକୁ ବାହା ଦେବେ, ସେ ଯେପରି ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନରେ ସୁଖୀହେବ । କହ ଦେଖି ତୁ କାହାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛୁ ?

ରୁକ୍ମଣୀ— ପିତଃ ! ଦମଘୋଷଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଶିଶୁପାଳଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟ ଜାଣିଥିବେ । ଯେପରି ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧି, ସେହିପରି ରୂପଲାବଣ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ଓ ସେହିପରି ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶୀୟ । ସେ ଆମ୍ଭ ରୁକ୍ମିଣୀର ଉପଯୁକ୍ତ ବର । ଆଉ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିବାଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭର ମହୋପକାର ସାଧିତ ହେବ ।

ରାଜା—ଆଚ୍ଛା କଥା, ମୋର ତହିଁରେ ଏକମତ, ତୋର ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ମୋର ଉଚିତ ନୁହେ । ଶୀଘ୍ର ଏ ପ୍ରତି ଯତ୍ନବାନ୍ ହୁଅ ।

ରୁକ୍ମଣ—ବର୍ତ୍ତମାନ ସବୁ ସ୍ଥିର କରି ଦେଇଛି, କେବଳ ଆପଣଙ୍କ ଆଦେଶକୁ ଅପେକ୍ଷା ଥିଲା ।

(ଉଭୟେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(୧ମ-ସୁରମା, ୨ୟ ଚପଳା, ୩ୟ-ଉତ୍ତମା, ୪ର୍ଥ-ରମ୍ଭା)

ରୁକ୍ମଣୀ—ସଖି ! କାଲି ଯେଉଁକଥା କହୁଥିଲ ଆଜି ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆଉ କେତେକ କଥା ପଚାରିବାକୁ ମୋର ମନ କରିଛି, ମୋ ଆଶା ପୂରଣ କରିବ ତ ?

୧ମ—କେଉଁ କଥା ? ମୋର ତ ମନେ ପଡୁନାହିଁ ।

(ରହିବା)

୨ୟ—ସେ ବୁଢ଼ୀ ଅସୁରୁଣୀ କଥାଟି ? ଅସୁରୁଣୀ ବନଟିଯାକ ଘରଘରରେ ମାଠଟି ଘୋଷି ହୋଇ କାଠଟିପରି ପଡ଼ିଥାଏ । ପୁଣି ରାତ୍ର ଯେମିତ ହୁଏ ସେଉଁ ମୂଳକକୁ ଯିବାର ଥାଏ ଯିଆଡ଼େ ଯାଏ । (ରୁକ୍ମିଣୀପ୍ରତି) ତେମେ ହୁଁ ମାରୁନା, କଥା କହିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ଲାଗିବ କି ?

ରୁକ୍ମିଣୀ—ତୋ ମୁଣ୍ଡରଣ୍ଡି ହୁଁ ମାରିବ । ମୁଁ ତୋତେ କଅଣ ସେଇକଥା ପଚାରୁଛି ?

୨ୟ—ଆଉ କୋଉ କଥା ? (ଭାବିବା)

୩ୟ—ସୁନାଫୁଲ କଥା କି ?

ରୁକ୍ମିଣୀ—ହେଲା ସୁଦ୍ଧ କଥା । (ବିରକ୍ତେ)

୪ର୍ଥ—କଣ ତେମେ କହୁନା, ଆମ ମନେ ପଡ଼ୁନାହିଁ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ନାହିଁ କହୁ ନାହିଁ ଯା, କାଲି ରାତରେ ଶୋଇଲାବେଳେ କାହା କଥା ପଡ଼ିଥିଲା ?

୧ମ—ଓ ସେ କଥା । ଆଚ୍ଛା କୋଉଠି ବାକି ଥିଲୁଟି ?

ରୁକ୍ମିଣୀ—ଶାନ୍ଦୀପନି ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମଠାରୁ ।

୧ମ—ମଲି ଯା, ମୋର କଅଣ ଏ କଥା ମନେ ଥିଲା କି ? କିଅଁ ଲଗା ମନ ତୁ ଫୋଡ଼ଯା । ହଁ, ସେଠାରେ କୃଷ୍ଣ ରାମ ଦୁହେଁ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ସାରି ଗୁରୁ ଦକ୍ଷିଣାକୁ ଗୁରୁଙ୍କ ମୃତ ପୁତ୍ରକୁ ଯମପୁରରୁ ଆଣି ଦେଇଥିଲେ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ଆଚ୍ଛା, ସେ କଥା ସେଇଠି ଥାଉ, ମୁଁ ଯାହା ପଚାରୁଛି ତାର ଉତ୍ତର ଦେ ।

୨ୟ—ଆଉ କେଇଟା ଦିନରେ ତ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ହୋଇ ବସିବ, ସେଇଠି ସବୁ ବୁଝିଯିବ ଯେ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—(ବିରକ୍ତେ) ମୁଁ ତୋତେ କିଛି ପଚାରୁ ନାହିଁ ଯା, ତୁ ଏଠୁ ଗଲୁ ।

୨ୟ—ମୋର ଏଥିରେ ଦୋଷକଣ ଭାଇଲି । ତୁମ୍ଭେ ଯାହା ପଚାରିବାର ପଚାର । ମୁଁ ନାରଦ କଥା କଅଣ କହିବି ! ଦେବର୍ଷି ନାରଦ ତୁମକୁ କୃଷ୍ଣଙ୍କ କଥା ତ ସବୁ କହୁଛନ୍ତି, ଆଉ ଆମେ କଣ ଅଧିକା କହିବୁ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ

(କହ ମୋ କାଳିଆ ହାସ —ବୃତ୍ତେ)

କହ ପ୍ରିୟ ସଙ୍ଗ ମୋତେ,
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବୟସ କେତେ । ମିତଣି ଗୋ ।
ଜଣାଅଛୁ ନାହିଁଟି କି ତୋତେ । ୧ ।

ସଖୀ ଏ — ଶୁଣ ଗୋ ରସିକାବର,
ବୟସ ସମ୍ଭବ ହେବ ପନର । ସଜନି ଗୋ ।
ଏକା ତୁମ୍ଭ ଲାଗି ସିନା ବର । ୨ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ହେବେ ଅତି କାହାଭଳି,
ସ୍ୱରୂପ କହ ମୋତେ ପଚାରେ ଆଳି । ମିତଣି ରେ ।
ନେତ୍ରେ ଦେଖିଛୁ କି ବନମାଳୀ । ୩ ।

ସଖୀ— ତାଙ୍କ ସୁରଙ୍ଗ ଅଧର,
ତୁଳିବଟି ତବ ମଥାମଦର । ସଙ୍ଗିନି ଗୋ ।
ଏଥୁ ଅତି ସେତେ ହେବୁ କର । ୪ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— କେଡ଼େ ରୂପବାନ ସେହୁ,
ବର୍ଣ୍ଣି ଟିକି ମୋତେ କହ ବତାଇ । ମିତଣି ରେ ।
ମନ ବଳୁଛୁ ଶୁଣିବା ପାଇଁ । ୫ ।

ସଖୀ— ଭୁବନ ମୋହନ ଠାଣି,
ସଖୀ ମନ୍ଦହାସ ବାଙ୍କ ଚାହାଣି । ସଜନି ଗୋ ।
ନବ ଶାରଦ ବଦନ ଜିଣି । ୬ ।

ସଖୀ ଏ—ସତ୍ତି ସେ ରୂପକୁ ତୁଳନା ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ସଙ୍ଗି କି ଦେବୁ ତୁଳନା ।
କଳାରୂପକୁ ତ ନାହିଁ କଳନା ଗୋ । ପଦ ।
ନବଘନ କାନ୍ତି ନୟନ ମୂରତି
ନାଟୁଆ ନବ କିଶୋର ।
ତ୍ରିଭଙ୍ଗିମା ଠାଣି ସେ ବାଙ୍କ ଚାହାଁଣି
ଦେଖିଲେ ହେବ ବିହ୍ୱଳ । ୧ ।
କଟିତଟେ ପୀତ ପଟ ଆଭରଣ
ଶିରେ ଶୋଭେ ଶିଖିଚୂଳ ।
ମକର କୁଣ୍ଡଳ କର୍ଣ୍ଣରେ ଝଳକେ
ଗଳେ ଗଜ ମୋତିହାର ଗୋ । ୨ ।
କୋଟି କାମବର ସେ ରୂପ ମାଧୁରୀ
ବଧୂ ଜିଣି ମୁଁ ତାର ।
କେଉଁ ବିଧି ତାକୁ ଗଢ଼ିଛୁ କି ଭାବେ
କୋଟି ଲାବଣ୍ୟ ସୁନ୍ଦର । ୩ ।

ସେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରେ ସବୁ ଗୁଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭ କଥା କେତେକ ବିଶ୍ୱାସ ହେଉଥିବ କି ହେଉଥିବ, କିନ୍ତୁ ଆଉ କେଇଟା ଦିନରେ ତ ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରାଣ ମିଶାମିଶି ହୋଇଯିବ, ସେତେବେଳେ ଆମ କଥା ସତ ମିଛ ଜଣା ପଡ଼ିଯିବ ସେ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ଏ ପାତକିନୀ ସେ ପଦ ପଙ୍କଜରେ ଶିର ନୁଆଁଇବ । ସେ ସୁଧା ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖରୁ ଅମୃତ ବଚନ ପଦେ ଶୁଣିବ, କେ ଜାଣି ମୋତେ ସ୍ୱପ୍ନପରି ଜଣାଯାଉଛି ।

୧ମ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ତ ତମକୁ ବିଭା ଦେବେ ବୋଲି ବାପା ମା ସ୍ୱୟଂ ବର କରିବାକୁ ମନ କଳାଇଥିଲେ, ତା କଲେ ନାହିଁ । ଦିନେ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମା ମଣିମା କହୁଥିଲେ ମୋ ଝିଅଟି ଜଣକୁ ବିଭା ଦେବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଛି, ଏତେ ରାଜାଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ସ୍ୱୟମ୍ବର କରିବା ଫଳ କଅଣ ?

୨ୟ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସି ଟିକି ମୁଣ୍ଡରେ ହେଲାଣି, ଏତେ ଭାବେଣି ପଡ଼ିଛୁ କାହିଁକି ? ଚାଲ ମଣୋହିକି ଯିବା । ମା ମଣିମା—ତେଣେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଥିବେ ।

୩ୟ—ଏକା ସତକଥା, ତମ ସାଙ୍ଗରେ ତ ଗପିବସିଲେ ମଣିଷର କୋଉଁ କଥା ମନେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ, ଚାଲନ୍ତୁ ଯିବା ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ହଉ ଚାଲ । (ଉଠିଯାଇ) ସଖି, ମୋ ଦକ୍ଷିଣ ନୟନ ସ୍ଫୁରିଲା କାହିଁକି ମ ? ସ୍ତ୍ରୀ ଅଙ୍ଗରେ ଦକ୍ଷିଣ ନୟନ ସ୍ଫୁରିବା ବଡ଼ ଅମଙ୍ଗଳ ।

୧ମ—ଏ ଦୁଃଅଡ଼ୁ କଅଣ ଚିନ୍ତିଏ ହୋଇଗଲ, ଏତେ ଟିକି ଗ୍ଲାନି ବାରିବାକୁ କିଏ ଗଢ଼ିଚି ? ଚାଲ ପଞ୍ଚାମୃତକରି ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ଗାଧୋଇଦେବା ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ହଉ ଚାଲ, ବେଳକୁ ବେଳ ବେଶି ହେଲାଣି କମି ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଶିଶୁପାଳ ଓ ବକ୍ରଦନ୍ତ

ଶିଶୁପାଳ—ସଖା ! ଦେଖିଲ ଦେଖି, ଏ ପତ୍ରଟିରେ କଅଣ ଲେଖାଅଛି ? କୁଣ୍ଡିନ କଟକାଧୀଶ୍ୱର ଭୀଷ୍ମ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର ରୁକ୍ମ ଦେଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଦୂତ ମୁଖରୁ ପ୍ରକାଶ । ଦେଖ ସଖା ! ପତ୍ର ପଠାଇବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ, ମୋ ମନରେ ବାରଆଡ଼ୁ ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମୁଛି । ସେହି କାରଣ ହେଉ ନାହିଁ ପତ୍ରଟି ନ ପଢ଼ି ତୁମ୍ଭର ଅପେକ୍ଷାରେ ଥିଲି ।

ବକ୍ରଦନ୍ତ—ହଅନ୍ତୁ ବନ୍ଧୁ ! ପତ୍ରପାଠକଲାଠାରୁ ସମସ୍ତ ଜଣା ପଡ଼ିବ । ଦୃଷ୍ଟିରାଜ ତ ଆମ୍ଭର ହିତୈଷୀ ମୂର୍ତ୍ତି, ବୋଧହୁଏ କୌଣସି ମଙ୍ଗଳର କଥା ।

(ପତ୍ରପାଠ)

ପରମ କଲ୍ୟାଣୀୟ ଶ୍ରୀମାନ ଚେଦୀଶ ସୁବରାଜ ! ଯେହେତୁ ଆମ୍ଭର କନିଷ୍ଠା ଭଗ୍ନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ପିତା ଆମ୍ଭର ଦ୍ୱାରକାଧିପତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ, ତହିଁ ଆମ୍ଭର ତହିଁରେ ମତଭେଦ ଘଟିବାରୁ ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆମ୍ଭ ଭଗିନୀର ଉପଯୁକ୍ତ ବର ଭାବି ଏବଂ ଆମ୍ଭ ପିତାଙ୍କୁ ସେଥିରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ତୁମ୍ଭ ନିକଟ ପତ୍ର ଦେଲୁଁ, ଆସନ୍ତା ଫାଲ୍‌ଗୁନ ୨୬ ଦିନ ସୋମବାର ବିବାହ ଲଗ୍ନ ସ୍ଥିର ହୋଇଛି । ଏ ପ୍ରତି ଯତ୍ନବାନ ହୋଇ ପତ୍ରବାହକ ହସ୍ତରେ ଉତ୍ତର ଦିଅ । ଇତି ।

ପ୍ରକାଶ ଥାଉ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବଡ଼ ଅପମାନିତ ହେବାକୁ ହୋଇଛି । ଏଥିରେ ବିବାହ ଦିନକୁ କୌଣସି ବାଧା ବିଘ୍ନ ଜନ୍ମାଇ ପାରନ୍ତି । ଏ ପ୍ରତି ସସୈନ୍ୟ ଯାନଯାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ବାଞ୍ଛନୀୟ ।

ଶୁଭାକାଙ୍କ୍ଷୀ ରୁକ୍ମ —

ଶିଶୁପାଳ—ସଖା ! ଏହା କଣ ପ୍ରକୃତ ? ଏ ପତ୍ରଟି ଶୁଣିଲାକ୍ଷଣି ମନରେ ଅସୀମ ଆନନ୍ଦ ଜାଗରିତ ହୋଇ ଉଠୁଛି, ସଖା ! ଏଥିରେ ତୁମ୍ଭର ମତାମତ କଅଣ ?

ବକ୍ରଦନ୍ତ—ସଖା, ଏ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଅଛି । ରୁକ୍ମିଣୀର ରୂପ ଆଉ ଗୁଣ ଅତୁଳନୀୟ । ଅନେକାନେକ ରାଜା ମହାରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଆଗରୁ ରୁକ୍ମିଣୀକୁ ବିବାହ କରିବାଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରି ବିଫଳ ମନୋରଥ ହୋଇଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କୁ ତାର ପିତା ବଳେ ବଳେ ବିବାହ ଦେବ, ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ । ଶୀଘ୍ର ଏ ପ୍ରତି ଯତ୍ନବାନ ହୁଅନ୍ତୁ । ଏପରି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ ହରାଇଲେ କାଳକୁ ପସ୍ତାଇ ହେଉଥିବେ ।

ଶିଶୁପାଳ—ତେବେ ଆଜ ରାଜ୍ୟରେ ଘୋଷଣା କର, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନକୁ ସମସ୍ତେ ଯେ ଯାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ । ଆଉ ରୁକ୍ମିଣୀର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗରୁ ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ ମତଭେଦ ଘଟିଛି । ଯୁଦ୍ଧଘଟିବାର ଖୁବ୍ ସମ୍ଭାବନା । ସୈନ୍ୟ କିଛି ସଙ୍ଗରେ ନେବା ଦରକାର, ଚାଲ ଏ ବିଷୟ ପିତାଙ୍କୁ ଜଣାଇବା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ସଖୀ)

ରୁକ୍ମିଣୀ—(ବ୍ୟସ୍ତ ଭାବରେ ବସିବା)

୧ମ—ଜେମାଦେଈ ! ଏ ତ ପ୍ରଜାପତି ସର୍ଜନା କଥା, ମନୁଷ୍ୟ ହାତରେ କଅଣ ଅଛି ? ଯାହା ଯୋଗ ନ ଥାଉଛି, ଦେଖ ଜଣକୁ ତ ବର ନେଉଛି ଯାଉଛି । ଆଉ ଦୁଃଖିତ ହେଲେ କଅଣ ହେବ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ସଖି ଗୋ ! ମୋ କର୍ମରେ ବିଧାତା ଏଇଆ ଲେଖିଥିଲା । ମୁଁ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ନ ମନ ଯା ବାଞ୍ଛିଲି, ଏଥିଯୋଗୁଁ ମନରେ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରୁଛି ।

୨ୟ—ଜେମାଦେଈ ! ବ୍ୟସ୍ତହେଲେ କଅଣ ହେବ ? ସେ ନିଜ କର୍ମଦୋଷ । ବିଧାତାର ବଳକୁ ମନୁଷ୍ୟର କି ଅଯତ୍ନ !

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ

(ଆସ ହେ ନେବ ମାନ ଜଣି ଗୋ—ବୃତ୍ତେ)

ଛାଡ଼ ଜନ୍ମ ଜଳ ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟରେ, ପ୍ରିୟସଙ୍ଗ !
ଯାକୁ କରିଥିଲି ଆଶା ସେ ମୋ କର୍ମେ ନାହିଁ । ପଦ ।
ଭ୍ରାତା ମୋ ହେଲେ ଅଗାଧ, ବୁଡ଼ାଇଲେ ଆଶା ତରୀ !
ଆଉ କି ଏ ପ୍ରାଣ ଧରି କା ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ରେ ।୧।

ସଖି ! ନିଜର ସହୋଦର ଏତେ ଦୁଷ୍ଟତା କଲେ କଅଣ କରିବି ସଖି ?

୧ମ—ହଁ ହଁ, ସେ କଥା ଠିକ୍ । ମନ ଯାହିଁ ଜାହ୍ନିରେ ଲାଗିଥିଲା, ପୁଣି ଯାଇ କନ୍ଦରେ ପଡ଼ିବ ! ସତେ କଅଣ ଶିଶୁପାଳଙ୍କ କଥା ଠିକ୍ ହୋଇଗଲାଣି ! ଏଭଳି ଟିକିଏ ଚମ ଲାଗି ସେ ନୁହେଁ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ

ଶରଣ ବସ୍ତ୍ରକ ବାନା ମୋପରେ ଜାହ୍ନିକ ଜଣା
ଆଉ କି ପରମ ସୁନା ଏ ଜୀବନେ ପାଇ ରେ ।୧।

ସଖି ! ସତେ ଏ ପୋଡ଼ା କରମରେ ସେ କାଳିଆ ସୁନାକୁ ପାଇବି ନାହିଁ । ସେ ମନମୋହନ ପାଦ ପଦ୍ମରେ ମୋର ଶିର ଲାଗିବା ଉପଯୁକ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ । ତେବେ ଏ କଳଙ୍କି ପ୍ରାଣ ଥାଇ ବା କି ପ୍ରୟୋଜନ ? (ବ୍ୟସ୍ତହେବା)

୨ୟ—ଓଃ ! ଏମିତ ଜାହ୍ନିକ ହେଉଛ, ଟିକିଏ ଥୟଧର !

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ ।

ସେ ମନ ମୋହନ ଲାଗି କେତେ ଦମ୍ଭ ଥିଲା ଭାବ,
ଆଉ ବାଞ୍ଛବ କା ଲାଗି, ଥୟ ନୋହେ ଦେହ ରେ ।୩

ସଖି ! ଆଉ କାହିଁକି ପ୍ରାଣ ରଖିବ ? ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋ ନିକଟରୁ ଯାଅ । ସେହି ସୁଧା ମୋହନ ରୂପକୁ ହୃଦୟରେ ଧରି ଛୁରିକାରେ (ଛୁରୀକାଢ଼ି) ଆତ୍ମ ହତ୍ୟା କରିବ ।

୧ମ—(ଛୁରୀ ଧରିପକାଇ) ଏ କଅଣ କେମାଦେଈ ! ସ୍ୱାନା କଅଣ କଥା ?

ରୁକ୍ମିଣୀ—ସଖି ! ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦିଅ, କାହିଁକି ବାଧା ଦେଉଛ ।

ସଖିଏ — ଗୀତ ।

(କି ଦଶା ପଡ଼ିଲା ବୃତ୍ତେ)

ସଜନି ରେ ଛାଡ଼ ଗୁମାନ ।
ଏ ଛାର କଥାକୁ କାହିଁ ଚିନ୍ତୁଛୁ ଧନ ।
ତୋର ସୁଖେ ଥିବା ସୁଖୀ,
ତୋର ଦୁଃଖେ ସଦା ଦୁଃଖୀ
ତୁ ଆମ୍ଭର ପ୍ରାଣସଖୀ,
ଆମ୍ଭେ ତୋ ପ୍ରାଣ । ୧ ।

୧ମ— କେମାମଣି ! ତୁମ୍ଭର ଯେବେ ଏ ଦଶା ହେବ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଉ ସୁଖ କାହିଁ ? ସଖି ! ତୁମ୍ଭେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର ।

ସଖୀଏ— ଗୀତ ।

ସେ ମଦନଧନ ଲାଗି, ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ନୁହଁ ଭିନ୍ନ,
ଉପାୟ ଜାଣୁ ହେମାଙ୍ଗୀ ଦେବୁ ମୋହନ ।୨।

୨ୟ— ସଖି ! ସେ ବଂଶୀବଦନ ଲାଗି ଏତେ ଉତ୍ତଳ ହୁଅନା । ଆମ୍ଭେ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରେମପିତୁଳାକୁ ତୋର ବର କରିଦେବୁ । ତୁମେ ଗୋଟିଏ ଉପାୟ କହିବ କି ?

ରୁକ୍ମିଣୀ— କି କଥା ସଖି ? ମୋର ବୁଦ୍ଧି ବିଭ୍ରମ ହୋଇଗଲାଣି, କି ଉପାୟ କହିବି କହ ।

ସଖିଏ— ଗୀତ ।

ତୁମ୍ଭ ଅନ୍ତର ବେଦନା, ପତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖି ଜଣା,
ଜାଣିବେ ଜଗମୋହନ , ନିଶ୍ଚେ ଏମାନ ।୩।

ସଖି ! ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଖଣ୍ଡେ ପତ୍ରଲେଖି ଗୁପ୍ତଭାବରେ ପଠାଇବା, ସେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀଙ୍କର ତୁମ୍ଭଠାରେ ସ୍ନେହଥିଲେ ନିଶ୍ଚେ ସେ ପ୍ରତୀକାର କରିବେ, ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ସଖି ! ମିଛରେ ଭଣ୍ଡାଉଛ କାହିଁକି ? ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ମୋର ଦୁଃଖ କିଏ ଜଣାଇବ ? ଭଲ ପତ୍ରିକା ନେବ କିଏ ?

୧ମ— ଆମ୍ଭର ସେହି ବିଶ୍ୱସ୍ତଭକ୍ତ ସୁଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହାତରେ ପଠାଇବା ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ସତେ ସେ ଯୋଗ୍ୟହେବ ? ମୋର ଦୁଃଖର କାହାଣୀ ସେ ମୁରଲୀଧରଙ୍କ ନିକଟରେ କିଏ ଯାଇ ଶୁଣାଇବ ? ତେବେ ଡାକ କିଏ ଯିବ ।

୧ମ—ତୁମେ ଚାଲ, ମୁଁ ଯାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଣେ ଡାକିଆଣି ତୁମ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁଇଜଣ ଚକୁଳିଆପଣ୍ଡା ପିତ୍ତଳ ଓ ତାଳପତ୍ର ଛତା ହସ୍ତେ ପ୍ରବେଶ)

୧ମ—ଆହେ କେଉଁ ପୁଣ୍ୟବାନ ଦାତାମାନେ ଥିବ, ବୈଶାଖ ମାସରେ ଦାଣ୍ଡେ ଡାକ ହାକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତୁଣ୍ଡରେ ଅନ୍ନଜଳ ଦେଇ ଧର୍ମ କରିବ ହେ ।

୨ୟ—ଆହେ କର୍ଣ୍ଣ ସମାନେ ଦାତାଥିବ, ବଳୀ ସମାନେ ଦାନୀଥିବ, ମାନଧାତା ସମାନେ ମାନୀ ଥିବ, ବ୍ରାହ୍ମଣ କରେ ଅନ୍ନ ଜଳ ଦାନ କରିବ ହେ ।

୧ମ—ଆହେ ଅନ୍ନଦାନ ଦେଲେ ବୈକୁଣ୍ଠେ ସ୍ଥାନ, ଜଳଦାନ ଦେଲେ ତୃଷା ନିବାରଣ, ଛତ୍ରଦାନ ଦେଲେ ପିତୃଙ୍କୁ ତାରଣ ହେ ।

୨ୟ—ଆହେ ଅନ୍ନ ସଙ୍ଗେ ଡାଲପରିବା ଆଉ ବାଇଗଣ ବଡ଼ି ଅମ୍ବୁ ଖଟାଟି କୋଶଳା ଶାଗ କିଞ୍ଚିତ ପ୍ରମାଣ ହେ ।

୧ମ—ତା ସଙ୍ଗକୁ କିଛି ଜାଳେଣି କାଠ କିମ୍ବା ଉଷିଉପତା ଜାଣ, ହଳଦୀ ଲୁଣ ଫୁଟଣ ଆଉ ଲଙ୍କା ସୋରିଷ-ତେଲ ଅଳ୍ପ ପ୍ରମାଣ । (୨ୟ ୧ମ ପ୍ରତି) ହଇଏ ପଣ୍ଡେ, ଗ୍ରାମ ଗୋଟାକେତ ବୁଲିଲେ ସେଇ ସୁତ୍ଥନାହିଁ । ସେଥିକି ପୁଣି ଦୁଇ ଦୁଇ ଜଣ ଲେଖାଁ ଉଦ୍ଧୃତ ଯାଉଛ କିଆଁ ? ଯାହାର ମୁଠିଏ ଦବାର ଇଚ୍ଛାଥିବ ସେ ତ ଦୁଇଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତୁଣ୍ଡ ଶୁଣିଲେ ତୁହ୍ କିନା ଘରେ ବସିବ, ତେ ଟିଏ ଗ୍ରାମରେ ଦୁଇଜଣ ଲେଖାଁ ଢୁକିହେବା କି ଫଳ ।

୧ମ—ଆମ୍ଭେ ତ ଯାହା କହୁ ଦି ଚାରି ମୁଠା ପାଇଥାନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ଆସିଲଠୁଁ ତ ସବୁ ବନ୍ଦ, ଆମ୍ଭେ ତ ଏ ଗ୍ରାମକୁ ଆଗେ ଆସିଥିଲୁଁ ।

୨ୟ—ଆମ୍ଭେ ତ ଆଗେ ଆସିଛୁଁ ।

୧ମ – ବୃଥାରେ କଳି କରିବା ଫଳ କଅଣ ? ଉଭୟତ ନିୟମ ହେଲେ, ଏଥର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମକୁ ଦୁଇ ଜଣ ଯିବା ନାହିଁ ।

୧ମ ସଖୀ ସୁରମା—ହୋ ନନା ! ଟିକିଏ ଆଡ଼କୁ ଆସିବ କି ?

୧ମ – ହଉ ଚାଲନ୍ତୁ ।

୨ୟ—ହଉ ଚାଲନ୍ତୁ ।

ସୁରମା—ନାହିଁ ନାହିଁ ଜଣେ କେହି ଆସନ୍ତୁ ।

୧ମ - ହଉ ତେବେ ଆମ୍ଭେ ଯାଉଛୁ ।

୨ୟ—ନାହିଁ ନାହିଁ ଆମ୍ଭେ ଯାଉଛୁଁ ।

୧ମ—ରହ ହେ ସେ ଆମ୍ଭକୁ ଡାକୁଛନ୍ତି ଆମ୍ଭେ ଯିବୁ ।

୨ୟ—ନାହିଁ ହେ, ସେ ଆମ୍ଭକୁ ଡାକୁଛନ୍ତି ଆମ୍ଭେ ଯିବୁଁ ।

ସୁରମା—କଳି କରିବା କିଛି ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ଜଣକଠାରେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ।

୧ମ—ତେବେ ଆମ୍ଭେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବୁଁ ।

୨ୟ—ଅଚ୍ଛା ତୁମ୍ଭେ ଯେବେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ଯାହା ପାଇବ ଆମ୍ଭକୁ ଅଧେ ଦବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

୧ମ – ଭଲକଥା, ଆମ୍ଭେ ଯାହା ପାଇବୁ ତୁମ୍ଭକୁ ଆଗେ ଅଧେ ଦବୁ ଆଉ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଆମ୍ଭେ ନବୁ । ମା ! ଯେଉଁକାର୍ଯ୍ୟ ଆମ୍ଭଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହେବ ସେଥିର ପାରିଶ୍ରମିକ ମୂଲ୍ୟ କୋଡ଼ିଏ ବଧା ଟଙ୍କଣା ଆମ୍ଭକୁ ଦବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆଉ ଆମ୍ଭ ଭଗିବାରକୁ ତହିଁରୁ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଦେଇ ଦଅନ୍ତୁ ।

୨ୟ—ନାହିଁରେ ବାପ ! ଆମ୍ଭର କିଛି ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ, ଆମ୍ଭେ ଗଲୁଁ ।

୧ମ—କି ଯିବ ତୁଆଡ଼େ, ଅଧେ ନବ ତ ?

୨ୟ—ନାନା ଆମ୍ଭର ଦରକାର ନାହିଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୧ମ—ମା ! କି କାର୍ଯ୍ୟ କୁହନ୍ତୁ ତ ।

ସୁରମା—ଗୋସାଇଁ ! ଆମ୍ଭ ରାଜମାନଙ୍କ ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେବୀ ଗୋଟିଏ ଖବର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଦେବେ । ଆପଣ ସେ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ତ ?

୧ମ—ହଁ ସମର୍ଥ ହେବା, ଦାକ୍ଷିଣା କଅଣ ମିଳିବ ?

ସୁରମା—ପାଞ୍ଚ ଯୋଡ଼ ଟଙ୍କା ପାଇବ, ଆଉ କଅଣ ?

୧ମ—ହଉ ଚାଲନ୍ତୁ ମା ! ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦର୍ଶନ ତ ହେବ ଆଉ ମିଳିବା ନ ମିଳିବାରେ ଅଛି କଣ ?

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ରୁକ୍ମିଣୀ—ସଖି ! ସୁରମା ଜାଣିକି ଏତେବେଳ ଯାଏ ଫେରିଲା ନାହିଁ କଅଣ କାହାକୁ ପାଇଲା ନାହିଁ ?

୨ୟ—ହଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସି ପହଞ୍ଚିବ ତୁମ୍ଭେ ଆଉ (ରଜନୀ) ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନା । ଲଳିମା ! ଟିକିଏ ଅନେଇ ଦେଖୁଛି ।

ଲଳିମା—ହେଲେ ପରା ଫେରିଲାଣି ସାଙ୍ଗରେ କାହାକୁ କଣେ ଆଣିଛି ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ଆସିଲାଣି କାହିଁ ?

(ସୁରମା ବ୍ରାହ୍ମଣ ସହ ପ୍ରବେଶ)

ସୁରମା—ରାଜମାଦେଈ ! ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଯାହା ମନର କଥା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଖବର ଦିଅନ୍ତୁ । ବଡ଼ା ବଡ଼ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଲୋକ, ମୋ କଥା ଶୁଣିଲା ମାତ୍ରକେ ଚାଲି ଆସିଲେ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—(ଦ୍ୱିଜଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି) ଦ୍ୱିଜବର ! ମୋର କିଛି ଉପକାର କରି ପାରିବ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ହଁ ମା ! ଆମ୍ଭେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଶୁଣି ପାରିଲୁଁ । ତେବେ କେତେକ କଥାରେ ଅବସର ଅଛି, କି ନା ଅଗ୍ରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ, ଆଉ ଆମ୍ଭ ଦାକ୍ଷିଣାଟା କଥା ତ ଅଛି—

ସୁରମା—ହଉ ହୋ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଥରେ ମୁଁ ଦାକ୍ଷିଣା କଥା କହିଛି ତମର କଅଣ ବିଶ୍ୱାସ ଆଉ ନାହିଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ହଉ ମା କହ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ

(ନାଥ କାଳକୁ ଯାଯା ବୋଲି—ଦୁଇତି)

ଯା ଦ୍ୱିଜ ! ମୋହନେ କହିବ ଯା,

ସେ ମନମୋହନ ମୂର୍ତ୍ତି ନ ଦେଖିଲେ ପଶୁ ସଖି

ଫାଟି ଯିବ କଲିଜା । ପଦ ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ଏ ପତ୍ରିକା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଇ କହିବ ଯଦି ଅଧୀନାକୁ ସେ ଚରଣରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବେ ତେବେ ଅଭାଗିନୀ ତାଙ୍କ ବିନା ନିଶ୍ଚେ ଜୀବନ ହରାଇବେକ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କାହିଁକି ମା ?

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ

ବାଳକାଳୁ ଅନୁସରି ଥିଲି ସେ ମୋହନେ ବରି

ସହୋଦର ହୋଇ ଅରି, କରିଲେଣି ଅନ୍ୟ ରାଜା ।୧।

ଦ୍ୱିଜବର ! ପିଲାଦିନୁ ଦେବର୍ଷି ନାରଦଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗୁଣାବଳି ଶୁଣି ମନେ ମନେ ପତିରୂପରେ ବରଣ କରିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଭାଇ ସେ ମନମୋହନଙ୍କୁ ନିନ୍ଦାକରି ଦମଘୋଷଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶିଶୁପାଳଙ୍କୁ ମୋତେ ବିବାହ ଦେବେ । ମୁଁ ଯେ ଆବାଲ୍ୟରୁ ତାଙ୍କ ପଦରେ ମୋର ସମସ୍ତ ସ୍ନେହ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ସାରିଛି—ଏ ଲଜ୍ଜାକଥା ତାଙ୍କୁ ହେବ ନାହିଁ ?

ଗୀତ

ଯେବେ ସେ କରୁଣାମୟ ଦାସୀରେ ଦେବେ ଆଶ୍ରୟ

ନାଶିବେ ଅଧୀନା ଭୟ, ବାଳୀର ଯିବଟି ଲଜ୍ଜା ।୨।

ଦ୍ୱିଜବର ! ଶୀଘ୍ର ଯାଆନ୍ତୁ, ଏ ପତ୍ରିକା ଦେବେ ଏବଂ ମୌଖିକ ସମସ୍ତ ମୋର ଦୁଃଖ କହିବେ । ଯଦି ମୋତେ ବରଣ କରିବେ ତେବେ ତାଙ୍କ ଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରିବେ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମା ! ଆମ୍ଭ ଦାକ୍ଷିଣାଟା ଆଗେ ନ ହେଲେ ଭଲଲୋକ କଥା ଘଟିବ ନାହିଁ । କାରଣ ମଧ୍ୟସ୍ଥି ହେଲେ କେତେବେଳେ ବ ଗୋଧା କେତେ-ବେଳେ ବ ବଧା ମିଳିବ । ଦସ୍ତୁରଟା ଆଉ ବିଦ୍ୟାରେ ଏତ ବାଦ ମାମଲତ କୁହେଁ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ହଉ ଚାଲନ୍ତୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁରମା ଯାହା ଜବାବ କରିଛି ଦେବ, ପରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷରେ ଯାହା ମାଗିବ ତା ଦେବ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ହଉ, ଚାଲନ୍ତୁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ) ଆମ୍ଭେ ତ ଏମିତ ଅର୍ଦ୍ଧଭୋଳ ହୋଇଛୁଁ, ଦ୍ୱାରକା ଯିବାକୁ ହେଲେ ଟିକିଏ ହସାମୁହଁସ ହୋଇ ଯିବା ଦରକାର ।

ସୁରମା—ହଉ, ଚାଲ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

[ଦ୍ୱାରକା ରାଜସଭା ରାଜବେଶେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ]

(ବନ୍ଦୀଗଣ)

ଗୀତ

ଫୁଟିଛୁ ନଳିନୀ ଜଳେ କି ସୁନ୍ଦର ।
ସରସୀର ଶୋଭା କିବା ତରେ ଜୁଦମଧର । ପଦ ।
ସୁବାସ ଅଙ୍ଗେ ବୋଳ ପ୍ରେମେ ଜନ୍ମିଛି ଅଳି
ପଙ୍କଜଗଣରେ ଗାଇ କିବା ଆଦର । ୧ ।
ପ୍ରଣୟର ଉଦବାସେ ଏକଶି ସ୍ୱର୍ଦ୍ଦେ ହର୍ଷେ
ଧନ୍ୟ ବିଧାତା ଧନ୍ୟ ତୋର ଦୁଦର । ୨ ।

ଦୂତ—ମହାବାହୁ ! ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ! ତେବେ ଆସିବାକୁ ଆଦେଶ ଦିଅ । (ସ୍ୱଗତ) ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ ! ଅଚ୍ଛା, ସାକ୍ଷାତରେ ସମସ୍ତ ଜଣାପଡ଼ିବ ।

(ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରବେଶ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—(ଉଠି) ଆସ ଦ୍ୱିଜ ! ମୋର ପ୍ରଣାମ ଗ୍ରହଣ କରି ମୋତେ ଆଶୀର୍ବାଦ କର ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—(ଭୟରେ) ଆଜ୍ଞା ନା—ମୁଁ—

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଭୟ କରୁଛ କାହିଁକି ? (ଆସନରେ ବସାଇ)

ଗୀତ

କହ ଦ୍ୱିଜ କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟେ ତବ,
ଆଗମନ ମୋ ପୁର । ଘୋଷା ।
ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟ ଥାଇଥିଲା ବସି ଦେଖିଲି ଯା ତୁମ୍ଭ ମୁଖଶଶୀ,
ବସି ଏ ପଲଙ୍କେ ସୁଖେ ସନ୍ତାପକୁ ହର । ୧ ।

ଦ୍ୱିଜବର, ଅନେକ ପଥରୁ ବୋଧହୁଏ ଆସିଲେଣି, ଆପଣ ବଡ଼ କ୍ଳାନ୍ତହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ଦୟାକରି ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ ଟିକିଏ ପାଦସେବା କରିଦିଏଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ନା ପ୍ରଭୁ, ମୋତେ କିଛି ବାଧା ହୋଇନାହିଁ, କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ନା, ନା, ଏପରି ନା କଅଣ କଥା ? ଆପଣଙ୍କ ପାଦ ଲାଗି ମୋର ପୁରୀ ସାର୍ଥକ ହୋଇଛି ।

(ଜବରଦସ୍ତ ପାଦସେବା)

ଗୀତ

ତୁମ୍ଭ ଘର ଗ୍ରାମ କେଉଁ ଦେଶ
ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ କିବା ଅଭିଳାଷ
ଶୁଭ କି ଅଶୁଭ ଏଥି ସନ୍ଦେହ ମୋହର । ୨ ।

ଦ୍ୱିଜବର ! କି କାରଣରେ ମୋ ପୁରକୁ ଆପଣଙ୍କର ପାଦ ପଡ଼ିଲା, ଦୟାକରି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ । କିଛି ଭଲ କଥା ତ ? ମୋ ମନରେ କାହିଁକି ବାର ଆଡ଼କୁ ସନ୍ଦେହ ଆସୁଛି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ନା-ପ୍ରଭୁ ! ସବୁ ଭଲ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—

ଗୀତ

କେବା ଖଳ ଯାଉଅଛି ମୋତେ
ଦୟା କରି ପ୍ରକାଶ କହୁତେ
(ମୋର) ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମୁଛି ଚିତ୍ତେ,
କପଟ ନ କର । ୩ ।

ଭୟ କରି କହୁଛ ବ୍ରାହ୍ମଣ ! ହେଲା କି କେଉଁ ଶତ୍ରୁ ମୋର ରାଜ୍ୟ ଭିତରେ ?

ଦ୍ୱିଜ—ନା ପ୍ରଭୁ !

ଗୀତ

ଦୀନବାନ୍ଧବ ହେ,
ଦେବ ଦୀନଜନ ବନ୍ଦିତ । ଘୋଷା ।
ବ୍ରହ୍ମା ହର ଯାଙ୍କ ପାଦ ସେବିବାକୁ
ଜପୁଥାନ୍ତି ଅତି ପ୍ରୀତ ।
ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ଦ୍ୱିଜ ଏତେ ମୋର ଭାଗ୍ୟ
ଦେଖିଲି ଶ୍ରୀମୁଖ ଜ୍ୟୋତ । ୧ ।

ବିଦର୍ଭ ଦେଶରେ ଘର ମୋ ଠାକୁରେ
ଜୀବନ୍ତ ମୋ ଭିକ୍ଷା-ପାଣି,
ଭୀଷ୍ମକ ଦୁଲଣୀ ସତୀ ରୁକ୍ମିଣୀ
(ମୋତେ) ବରଗିଲେ ତୁମ୍ଭ ଜାଣି । ୨ ।
ତୁମ୍ଭ ବିନୁ ଆନ ନ ଜାଣେ ସେ ଜାଣ
ମନେ ବରିଥିଲା ପତି,
(ତାର) ଭ୍ରାତା ହୋଇ ଅରି ଶିଶୁପାଳେ ବରି
ବିବାହ ଦେବ ଝଟତି । ୩ ।
ବଳେ ବା କୌଶଳେ ଆଣି କନ୍ୟା କୋଳେ
କ୍ଷିତିରେ ନୋହୁ ଅକୀର୍ତ୍ତି ।
ତୁମ୍ଭେ ଜଗତେ ଆନ ଚେତନ ଜୀବନ
ବାଳାମଣିର ଖରଣି । ୪ ।

ପ୍ରଭୁ ! ଏ ଲେଖା ପଢ଼ି ପ୍ରକୃତ ତାର ମନର ଭାବ ବୁଝିଥିବେ, ମୁଁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଯାହା ଦେଖିଲି ବା ତାର ମନର ଭାବ ଯାହା ଶୁଣିଲି, ଆପଣ ଯେବେ ତାର ମନୋରଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ କରନ୍ତି, ତେବେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଜୀବନ ହରାଇ ଦେବ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—(ପତ୍ର ପଢ଼ି) ଗୀତ

ପ୍ରାଣବାନ୍ଧବୀ ରେ କିମ୍ପା କରୁ ମନେ ଶଙ୍କା ।
ମୁଁ ତୋ ଜୀବନର ଜୀବନ ତୁହି ମୋର ନାୟିକା । ପଦ ।
ତୋହରି ମୋହରି ଭାବ ଯେବା କରିବ ଅଭାବ
ଲଙ୍ଘିବ ତା ମସ୍ତକେ କେବେହିଁ କେ ରକ୍ଷା । ୧ ।
ବୃଥାରେ ଭାବନା କିମ୍ପା କରୁଅଛୁ, ପ୍ରିୟେ !
ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା ତୋହ ଲାଗି ସଖି !
କିଏ ମୂଢ଼ କରୁଅଛି ତୃଣର ଅନଳେ ନମ୍ରକ୍ଷେପ ?
ପତଙ୍ଗ ପରପ୍ରାୟେ ହେବ ତାର ଅଧୋଗତି ନିଶ୍ଚେ ।

ଗୀତ

କାମରୂପୀ ନାରୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣୀ ତୁମ୍ଭକୁ କି ଭାବ ଦେଲ
କେବା ଜନ୍ମିଛି ଅଙ୍କେ ନେବ ତୋ ପ୍ରାଣସଖା । ୨ ।
(ସ୍ୱଗତ) ତୁମ୍ଭକୁ କିପାଇଁ ସହୁ ପଢ଼ ମାୟା ମୋହେ ?
ସାଗରେ ମନ୍ଥନରୁ ଯେବେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆଦରୁ ତା
ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକ ଛାଡ଼ୁ ଅବା ବାହାରେ ଭୋଗ
ଯେ ଯାହାର ସେ ତାହାର
ବିଧିର ବିଧାନ
କେଉଁ ମୂର୍ଖ ବଳେ ତାହା କରିଦେବ ଆନ ?

ଗୀତ

ପଙ୍କଜମ୍ପ ପଣେ ରବ ଚେତନକି ହେ ବାନ୍ଧବୀ
ସଙ୍ଗିନୀ ତେ ହବ ଭବ ଲାଗିଲାଣି ଚାହିଁକା । ୬ ।
(ସ୍ୱଗତ) ପ୍ରେୟସି ! ନ ହୁଅ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ବୃଥା,
ବଳେ ବା କୌଶଳେ ଆଣିବି ମୁଁ ତୋତେ
(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱିଜ ବଡ଼ ଦୁଃସାଧ୍ୟର କଥା,
କି ଉପାୟେ କେଉଁବଳେ ଆଣିବି ମୁଁ ତାକୁ,
ବଡ଼ ଭୟ ହୁଏ ମୋର ମନେ,
ଶିଶୁପାଳ ବଡ଼ ପ୍ରତାପୀ ଦାନବ;
ପୁଣି ରୁକ୍ମଣ ଅଛି ତାର ସାହା ।
ନିଶ୍ଚେ ହେବ ଅପଯଶ,
ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ଯିବ ମୋର ।
ଦ୍ୱିଜବର ! ଅନ୍ୟଠାରେ କରନ୍ତୁ ସନ୍ଧାନ
ନଚେତ୍ କହନ୍ତୁ ଉପାୟ
କି ରୂପେ ମୁଁ ହରିବି ସେ କନ୍ୟା ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ନଟବର ! ହୃଦର ସାଗର ତୁମ୍ଭେ
ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ମାନବ ବୁଝିବି ବା କାହିଁ !
ତେବେ ଯାହା କହୁ ପରାମର୍ଶ ମାଗୁଛନ୍ତି ମୋତେ
ଜାଣେ ଯାହା କହିବି ଅବଶ୍ୟ !
ପ୍ରଭୁ ! କୁଳାଦ୍ୟର ବିଧିମତେ ଦେବୀପୂଜେ
କନ୍ୟାସହ ସଖୀଗଣେ ଆସିବେ ଅବଶ୍ୟ,
ସେହିକାଳେ ଅନ୍ତରାଳେ ଲୁଚିରହି ପ୍ରଭୁ !
ହରିନେଲେ କିଛୁ ବାଧା ନ ଥିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଅଚ୍ଛା, ତେବେ ଯାଆନ୍ତୁ, ଏ ବିଷୟରେ ରୁକ୍ମିଣୀକୁ ସତର୍କ କରିଦେବେ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମେଲାଣି ନେଉଛି, ପ୍ରଭୁ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ଦୂତବର ! ଯାଅ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଘୋଷଣା କର, ଯଦୁବଳମାନେ ସମସ୍ତେ ଯେ ଯାହାର ସତର୍କରେ ରହିବେ, ଆଉ ବଳଙ୍କୁ ଏ ଲେଖା ନେଇ ଦେବ ।

ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁଇଜଣ ସଖୀ ଓ ରାଜା ଭୀଷ୍ମକ ପ୍ରବେଶ)

ଗୀତ

ଆହା କି ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା   କରେ ଜନମନ ଲୋଭା
ଶୋଭାରେ ଜିଣେ ମଘବା ସଭା ।
ସ୍ଥିର ସୁରଜିଣି ସ୍ଫଟିକ   ଦିଶେ କେଡ଼େ ଝକମକ
ଶତକୋଟି ଚନ୍ଦ୍ର ଜିଣି ଆଭା । ୧ ।
ଦ୍ୱାରେ ରମ୍ଭା ବୃକ୍ଷମାନ   ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବେଦୀ ସ୍ଥାପନ
ଦିଶେ ସୁପୁଷ୍ପ ଦିବ୍ୟ ତୋରଣା ।
ପଡ଼େ ଚାମର ଆଲଟ   ଟଣାଅଛି ଚନ୍ଦ୍ରାତପ
ବାଜୁଅଛି ବିବିଧ ବାଜଣା । ୨ ।
ପାଠ ଜ୍ୟୋତିଷ ବ୍ରାହ୍ମଣ   ଛନ୍ତି ନିଜ ନିଯୋଗେଣ
ସଭା ଶୋଭା ନ ହୁଏ କଳନା ।
ନିଯୋଗୀ ପରିବେଷ୍ଟିତ   ଗଗନେ କି ତାରାପୂର୍ଣ୍ଣ
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କରୁଛି ପାଟଣା । ୩ ।

ରାଜା—ମନ୍ତ୍ରିବର ! ଆଜ ସଭାଟି ସାଜ ସଜ୍ଜାରେ ବଡ଼ ଚମତ୍କାର ହୋଇଛି, ହାଁ ! ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତ ଦେଖାନାହାନ୍ତି !

(ଦୂତ ପ୍ରବେଶ)

ଭଲ, ବାହାଘର ଯେଉଁ ନାଆଁଟି
କାନରେ ପଡ଼ିଲେ   ପ୍ରାଣ ହଲୁଥିଛି
ପେଟ ଖାଲିହୁଏ ଖାଣ୍ଡି ଢଳିଟି । ପଦ ।
ଗଜା ପୁରି ଲଡୁ ମିଠାଇ,
କେତେ ଖାଇ ପିବେ ମୁଠାଇ
ମୁଁ ଦିନ୍ଦ ଦରଜା   ପଦର ବଜାଇ
ଜଳ ଜଳ କରି ଘୂର୍ଣ୍ଣିଥିବଟି । ୧ ।
ବାହାଘର ଜିନଟା ଦିନ;
ଖଟି ଖଟି ପିଠ ଗାତ୍ରନ ।
ଖାଇବା ପିଇବା   ହୋଇବ ସ୍ରୁଗନ
ଖାଡ଼ା ପଦାରେ ପିବଟି କଟି । ୨ ।
ମୋହଠାରୁ ଯେ ସାନ ଟୁଆ,
ହେଲେଣିଟି ତିନଟା ବାହା ।
ମୋର ବାପ ମାଆ   ଏତେ ପଥରିଆ
ପିଲୁ ବୋଲି ମୋତେ ନ ଦେଲେ ଦୃଷ୍ଟି । ୩ ।

ବାହାଘର ବୋଲି ଯେଉଁ ସୁରଟା ଅଛି ଯେପରି କି ପୁରି ଲଡୁ ମିଠାଇ ଗଜା ଚାର ପାଟିରେ ପଡ଼ିଲେ ପେଟ ପୁରି ଉଠୁଛି । କଅଣ କରିବ ? ବାହାଟିଏ ଭଲ କେମନ୍ତ ହୁଅନ୍ତା ! ଏମନ୍ତ କଥା କହୁ କହୁ ଦିନ ଯିବ, ମୋ କାମରୁ ଆସେଁ ।

(ରାଜାଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ)

ରାଜା—ଦୂତ ! ଏତେ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ? ତୋ ଅପେକ୍ଷାରେ କେତେ କାର୍ଯ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହେଲାଣି ।

(ଗୀତ)

(ଏ ବୃନ୍ଦାବନକୁ—ବୁଝେ)

ଯାଅ ଦୂତ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟେ କରାଅ ଘୋଷଣା ରେ ।
ଉତ୍ସାହିତ ହୋନ୍ତୁ ସର୍ବେ ଏ ମଙ୍ଗଳ ଦିନରେ । ୧ ।
ବଜାଇ ବିବିଧ ବାଦ୍ୟ ଚମକା ଗଗନରେ
ଯାନ ବାହନରେ ବର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଆଣରେ । ୨ ।
ନାନା ବେଶ ଭୂଷା କରି ଅଶାଅ ଦୁଷ୍ଟିତାରେ ।
ଲୁକାଗ୍ରର ମତେ ଦେଖା ମନ୍ଦିରକୁ ପଠାରେ । ୩ ।
ପାଠଜ୍ୟୋତିଷ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଦ ଅଭ୍ୟାସିଣ ରେ ।
ବିଧି ବିଧାନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରେ । ୪ ।

ଯାଅ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତେ ଆୟୋଜନ କରି ଯାନ ବାହନ ନେଇ ବର ଆଣିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର ।

ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ! ବର୍ତ୍ତମାନ ତତ୍ପର ହେଉଛି ।

(ଦୂରରୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀର ଆଗମନ ଦେଖି)

ଗୀତ

ଧୀରେ ଧୀରେ ଏଣିକୁ ତାକୁ ଆସୁଛି ରେ । ଘୋଷା ।
ମନ୍ଦହାସୀ ମଦାଳସୀ   କୁନ୍ଦବଦନା ସୁକେଶୀ
ମଦନ ତା ସଙ୍ଗେ ଆସି ମିଶୁଛି ରେ । ୧ ।
ହେବ ଷୋଡ଼ଶ ବୟସୀ   ମନ୍ଦର ତା ନାହିଁ ଶଶୀ
ସୁନ୍ଦର ଦେଖି ତା ମନ ରସୁଛି ରେ । ୨ ।
ତା ନେତ୍ର ବାଙ୍କ ଚାହାଁଣି.   ଜନ ମନ ନିଏ କିଣି
ମୋ ପଞ୍ଚ ପରାଣ ତାମେ ଭସୁଛି ରେ । ୩ ।

ଆହା ! କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର କନକ ପ୍ରତିମାଟିଏ ମୋର ଆଡ଼କୁ ଗଡ଼ିଆସୁଛି ! ଆହା ଆସୁ ଆସୁ ।

(ଦାସୀ ପ୍ରବେଶ)

ଦୂତ—(ଗତି ରୋଧ କରି) ହେ କିଏ ? କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛ, ବୋଲୁ ନାହିଁ କୁଆଡ଼େ ମାଡ଼ିଯାଉଛ ?

ଦାସୀ—ମୁଁ ମହାରାଜାଙ୍କ ସାକ୍ଷାତକୁ ଯାଉଛି ।

ଦୂତ—ସେଇଠି ରହ, ମହାରାଜାଙ୍କୁ ମୁଁ ଜଣାଏ, ତେବେ ଯାଇଁ ଯିବାକୁ ଦେବ । ମୋ ପାଉଣା କଅଣ ଦେଲ, ମୁଁ ଜଣାଇଦିଏ ।

ଦାସୀ - ତୋତେ କି ପାଉଣା ଦେବି ? ମୁଁ ନଅର ମା ମଣିମାଙ୍କ ଦାସୀ । ଯା, ରାଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେ ଯା ।

ଦୂତ—କାହିଁକି ଏଡ଼େ ତୋଡ଼ ? ତୁ ଯିଦି ମା ମଣିମାଙ୍କ ଦାସୀ, ମୁଁ ତ ବା ମଣିମାଙ୍କ ଦାସ । ତୁ ମୋତେ ଡରଉଛୁ କଅଣ ? ଆଚ୍ଛା, ଜଣାଇ ଦଉଛି—(ରାଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇବା) ମହାରାଜ ! ଦ୍ୱାରରେ ଭଅଁସର ଜଣେ ଦାସୀ ଆପଣଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛି ।

ରାଜା—ଆସିବାକୁ ଦିଅ ।

ଦୂତ - ଯେ ଆଜ୍ଞା; (ଦାସୀକୁ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟ ପଠାଇବା)

ରାଜା—ଦାସି ! କି ସମ୍ବାଦ ?

ଦାସୀ—ମା ମଣିମାଙ୍କର ଶରୀର ଅସୁସ୍ଥ, ଆପଣଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ତେବେ ଚାଲ, ମୁଁ ଯାଉଛି । (ସ୍ୱଗତ) ବୋଧହୁଏ ରୁକ୍ମିଣୀର ଓ ରାଣୀଙ୍କର ମତଭେଦରେ ରାଣୀଙ୍କର ଦୁର୍ଜ୍ଜୟମାନ ବଢିଛି, ଚାଲ ଦେଖି !

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରୁକ୍ମିଣୀ ଦାସୀ ସହ)

ରୁକ୍ମିଣୀ—ସଖି ! ତୁ ପୁଣ ଯାହା କହିଲେ, ତୋ ମନକୁ କେମିତି ଆସିଲା ? ସତେ କଅଣ ସେ ଆସିବେ, କାହିଁ ମୋତେ ତ ବିଶ୍ୱାସ ହେଉ ନାହିଁ ।

ସୁରମ—ସଖି ! ନିଶ୍ଚୟ, ଆସିବେ ତେମେ ଆଉ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅ ନା !

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ

ସ୍ୱପନ ଘୋରରେ ଦେଖୁଛି ମୋ ସଖି
ପ୍ରିୟତମ ମୋର ଆସିବେ କି ?
ଅଙ୍ଗୀକାର କରି ଧରି ପୀତାମ୍ବର
କୋଟି ଜନ୍ମ ଦୁଃଖ ନାଶିବେ କି ।
ଘୁଞ୍ଚିଯିବ ମୋର ଅମା ଅନ୍ଧକାର
ପୂର୍ଣ୍ଣଶଶୀ ଆସି ହସିବେ କି ?
(ମୂର୍ଚ୍ଛା) ମୋର ଗୀତ୍ରଧରମେ ବସନ୍ତ ବନ୍ଦୁବ
କୋକିଳ ଆନନ୍ଦେ ଗାଇବ କି ।

(ରାଣୀଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ସୁରମା—କେମା ! ଦେଖିଲ, ମା ମଣିମା ଏଣେ ଆସିଲେଣି ! ତମ ଲାଗି ତାଙ୍କର ତ ଖିଆ ପିଆ ଏକରକମ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲାଣି ।

ରାଣୀ—(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ମା' ମ ! ତୁ ସଦାବେଳେ ଯେଉଁଠି ମନ ସେଠି ବସି ଲୁହ ଗଡ଼ାଇଲୁ । ତୁ ଏମିତି ହେଲେ ତ ତୋ ମଣିଷପଣିଆ ଶେଷ ହୋଇଯିବ । ଧନ ମୋର ! ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୋର ! ଆଉ ମନଟାକୁ ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ କରନା ।

(ସୁରମା ପ୍ରତି)

ସୁରମା ! ଝିଅକୁ ମୋର ବଗିଚା ଆଡ଼େ ବୁଲେଇ ଆଣିବୁଟି । ମହାରାଜ ଏଠିକି ଆସିବେ, ଏଠୁ ତୁମେ ଟିକିଏ ଯାଅ ।

ସୁରମା—ହଉ ଯାଉଛୁ । କେମାମଣି ! ଚାଲ, ଟିକିଏ ବଗିଚା ଆଡ଼େ ବୁଲି ଆସିବା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଣୀ—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ କଅଣ କରିବି, ରାଜାଙ୍କୁ ଭଲ ରୁକ୍ମିଣୀର ଦୁଃଖ କଥା କହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କହିଲେ କଅଣ ହେବ । ରୁକ୍ମିଣ ତ ଦୁଷ୍ଟଲୋକ, ସେ ତ ସବୁ ବାଧା ଜନ୍ମାଉଛି । ଏ କଅଣ ଦାରୁଣ ଥିଲେ ? ଆଜ ଆଉ ଥରେ କହିବି । ରୁକ୍ମିଣୀ ! ତୋ କପାଳ କଥା । ଏଇ ତ ଆସିଲେଣି ।

(ରାଜା ପ୍ରବେଶ) (ରାଣୀ ଘରବେ ବସିବା)

ରାଜା—ପ୍ରେୟସି ! ତୁମର ଶରୀର କଅଣ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇଛି ? ଆଜ ଏପରି ଆନନ୍ଦ ଦିନରେ ତୁମର ଏପରି ବିରସ ବଦନରେ ବସିବା କଅଣ ଭଲ ମନେ କରୁଛ ? କଅଣ କହିବଟି ? ପିତା ମାତା ଭାବରେ କନ୍ୟାଟିକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ବିବାହ ଦେବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ତୁମେ ତ ଏପରି ହେବ, କନ୍ୟାକୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେବ କିଏ ? ନା, ଅନ୍ୟ

କୌଣସି କଥାରେ ବ୍ୟଥିତ ଅଛ, ମୋତେ ନ କହିଲେ ମୁଁ ଜାଣିବ କପରି ?

ଗୀତ

ଆହା ରେ କନକକେଶୀ
କାହିଁ କେଁ ସେ ଓ ଯେ ଅନାଇ
ପୁଲକି-ଭରଜା ଶୋ ଖଟେ
ନାହିଁ ମୋର ଅନ୍ୟ ଗତି । ୧ ।
ଖଣ୍ଡାଜଣା ତୋର ବାଣୀ
ଶୁଣାଅ ଗୋ ଗ୍ରାମମଣି
ଧରୁଅଛୁ ତୋର ପାଣି
ହାଣିହୁଏ ହୃଦୟଟି । ୨ ।
ମତ୍ତ-କରିଣୀ ଗମନା
କାହିଁକି ହେଉ ବିମନା
ମୁଁ ପରା ତୋହର କଣା
କଣ ନ ପାରେ ଗୋ ମତି । ୩ ।

ପ୍ରେୟସି ! ଆଜ କେଉଁ କଥା ପ୍ରକାଶ କର । ତୁମ୍ଭେ କିଛି ନ କହିଲେ ମୁଁ ଜାଣିବ କପରି ?

ରାଣୀ—ନାଥ ! ରୁକ୍ମିଣୀର ଶୋକାକୁଳ ନୟନ ଦେଖିଲେ କେଉଁ ପାଷାଣର ହୃଦୟ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନ ଯିବ ? ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ କିଏ କେବେ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରୁନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ମୋ କନ୍ୟାର ଅବସ୍ଥା ଆଉ କିଛି ହେଉନାହିଁ । ଆପଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାକୁ ବିବାହ କରାଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ରାଜା—କି ଅସମ୍ଭବ କଥା । ସେ ପିଲା ବୋଲି ତୁମ୍ଭେ କି ସେହିପରି କଥା କହୁଛ । ବିବାହ ଦିନ କି ବନ୍ଦ ହୋଇପାରେ ? ଯେଉଁଦିନ ହେଲେ ତ ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କୋଳରୁ ଅନ୍ତର ହେବ । ଝିଅ, ଝିଅ, ଏ କେଉଁଣ ସାଇତିବା ଧନ କି ? ସେ ପ୍ରଜାପତି ସର୍ଜନାସ୍ତ କଥା, ଆମ୍ଭର ଅଭ୍ୟାର କିଛି ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେ ପିତା ଜନ୍ମ ଦେଇଛୁ, କିନ୍ତୁ କର୍ମ ତ ଦେଇନାହୁଁ । ତୁମ୍ଭେ ବୃଥାରେ ଅନ୍ୟ ଆଶା ମନରେ ଜାଗରିତ କରନା । ହେଲଣି ବାଦ୍ୟ ଶୁଭିଲଣି । ତୁମ୍ଭେ କନ୍ୟାକୁ ବୁଝାଇବୁଝି କରି ଦେବୀମନ୍ଦିରକୁ ଓଷଁ ମଙ୍ଗଳିବାକୁ ପଠାଅ । ଆସ, ଆଜ କେତେକ ବିଷୟ ପଚାରିବାକୁ ଅଛି ।

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶିଶୁପାଳ ବର ବେଶେ ସୈନ୍ୟ ସହ ସାକ-ସମକରେ ପ୍ରବେଶିବା ଓ ରାଜପୁରୋହିତ ବାଟ-ବରଣି କରି ନେଇଯିବା ।)

(ନେପଥ୍ୟେ ରାଜାଙ୍କ ଡାକ)

ରାଜା—ଦୂତ ! ଯା, ଅନ୍ତଃପୁରେ ଖବର ଦେ, ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର କନ୍ୟାକୁ ଦେବୀ ମନ୍ଦିରକୁ ପଠାନ୍ତୁ । ବରକୁ ନୂଆ ଭୁଆସରେ ରଖାଅ । ଆଉ ଯିଏ ଯିଏ ରାଜାମାନେ ଆସୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଦେଇ ରଖାଅ ।

ରୁକ୍ମ—ପିତା ! ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଆରମ୍ଭ କରିବା ଦରକାର । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରୁକ୍ମଣୀର ସଖୀସହ ଦେବୀ ମନ୍ଦିରକୁ ଗମନ, ଶଙ୍ଖ ହୁଳହୁଳି ଇତ୍ୟାଦି)

୧ମ ସଖୀ—ତେବେ ଏମିତି ହେଲେ ହେବ ? ପିତା ପରା ସ୍ଥିର ହେଉଛନ୍ତି ! ଉଃ, ଟିକିଏ ହସିଆସ ।

ରୁକ୍ମଣୀ—ନାହିଁ ସଖି ! ଯିବ ନାହିଁ । ମୋତେ ବ୍ୟସ୍ତ କର ନା, ଗ୍ରହଦଶ ।

୨ୟ ସଖୀ—ଯା ନା କେଉଁଣ କଥା ! ତେବେ ପିଲା ନୁହଁ, ବୁଆ ନୁହଁ, ଏମିତି ଅବୁଝା କେଉଁଣ ହେଉଛ ?

୩ୟ ସଖୀ ଜଣାଁ ନଗା ବ୍ରାହ୍ମଣଟା ଭଲ ଥାଆନ୍ତା, ପୁଣି ଥରେ ହେଲେ ବୋଉଡ଼ ଯାଆନ୍ତା । ଯୋଗିଯୋଗିଆ ଭଳି ଯାଇ ଘରେ ବସି ରହିଲା, ଏଣେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଭଳ ଏମିତ । କେମାତେଇ ! ତେବେ ଭଲ ସ୍ଥଳ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ

କାହିଁକି ରେ ପକ୍ଷ ମୋତେ ବଳାଅ ପରା । ପଦ ।
କାହିଁ ସେ ଲାବଣ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି କାହିଁ ସେ ଶ୍ରୀମୁଖ ଜ୍ୟୋତି,
କାହିଁ ସେ ପ୍ରାଣ ବନ୍ଧୁଟି ହୃଦୟହାର । ୧ ।

ସଖି ! ସେ ଲାବଣ୍ୟ ପ୍ରତିମା ମୋର ନୟନ ପଥୁଁ ଲୁଚିଲା କାହିଁକି ? ପିଭୁଲା କାହାନ୍ତି ?

୨ୟ ସଖୀ — ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ କାହିଁକି ? ସେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ, ନିଶ୍ଚେ ତୁମ୍ଭର ଅନ୍ତରବେଦନା ଜାଣିଛନ୍ତି । ସେ ତାର ପ୍ରତିକାର କରିବେ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ

କାହିଁ ସେ ମନମୋହନ ? କାହିଁ ସେ ବଂଶୀବଦନ,
କାହିଁ ସେ କାଳଆସୁନା ପ୍ରେମ ପସରା । ୨ ।

ସଖି, ସତେ ଆସିବେ ନାହିଁ ! ସତେ ମୋତେ ଦେଖାଦେବେ ନାହିଁ ?

୩ୟ ସଖୀ—ହଁ ଆସିବେ, ତେମେ ତ ବେଶ୍ ଆମକୁ ଧନ୍ଦାଧନ୍ଦିଲ କରି ସାରିଲଣି ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ

କାହିଁ ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡଚନ୍ଦନିଆ କାହିଁ ସେ ବନମାଳିଆ
କାହିଁ ସେ ଘନକାଳିଆ ମୋ ମନଚୋରା । ୩ ।
କାହିଁ ସୁଘଟ ନାଗର କାହିଁ ସେ ମୁରଲୀଧର,
କାହିଁକି ହେଲେ ନିଠୁର ବାଳ ଅଧୀରା । ୪ ।

(ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ନିକଟେ ସ୍ତବ)

ମା ଭଗବତି ! ପତି ମୋର ସେ କାଳିଆ ସୁନା ।
ତାର ବିନା ଅନ୍ୟ ମୋର ନାହିଁଟି ଶୋଚନା ।
ମହିଷାମର୍ଦ୍ଦିନୀ ମାତ ଦୁର୍ଗତି-ନାଶିନି ! ଏ ସଙ୍କଟୁ
ଉଦ୍ଧାରକୁ କରୁଣାଦାୟିନି ! (ଶୂନ୍ୟବାଣୀ)

କୃଷ୍ଣ—ଭାଗ୍ୟବତି ! ଅବିଳମ୍ବେ ଭେଟିବୁ ତୁ ମୋତେ
ହେବେ ମୁହିଁ ବନ୍ଧା ଏ ଜଗତେ
ଭକ୍ତଙ୍କ ହିତରେ ମୋର ନାମ ଭଗବାନ,
ଭକ୍ତର କଷଣ ସହି ! ସହେ ମୁଁ କଷଣ,
ନିଶ୍ଚୟ ବରଙ୍ଗୀ ଆଜ ହେବୁ ପ୍ରାଣସଙ୍ଗୀ
ବୃଥା କମ୍ପା ଏଣେ ତେଣେ ହେଉଅଛୁ ଧନ୍ଦ ?

ରୁକ୍ମିଣୀ—(ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ) କିଏ କେଉଁଠାରେ ଏ ଅମୃତ ବାଣୀ ଶୁଣାଇଲା ! ସତେ ମୋ ବନ୍ଧୁ ଆସିବେ ?

ସଖୀଏ—ହଁ ଆସିଲେ ପରା ? ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଚାହିଁ) ଜେମା ଦେଈ, ଦେଖିଲ, ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ଏ କାହାର ରଥ ? ଆମ୍ଭେ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଲୁଣି, ଏ ସେହି ନଟବର ନାଗର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । ତାଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ନୁହେ । ଭଲକରି ଟିକିଏ ଉପରକୁ ଚାହିଁଲ ।

ସଖୀଏ— ଗୀତ

ଏହି ପରା ସେହି ଯାହା ଲାଗି ହେଉ ବାଇ ଗୋ ।
ପଥ ଜଗି ବସିଅଛୁ ତୋ ଆସିବା ଚାହିଁ । ପଦ ।
ତୋର ଅନ୍ତର ବେଦନା ଜାଣେ ସେ ମନମୋହନା,
ନ କର ଆଉ ଭାବନା ହେବୁ ତାଙ୍କ ସହି ଗୋ ।୧।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ଗୀତ

ଘନକେଶି ! ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ବସି,
ତୋତେ ଚାହିଁଅଛୁ ପଥରେ
ପୀନସ୍ତନୀ ନୁହ ଭାବ,
ଏ ଜୀବନ ତୋହ ଲାଗି !
ମୀନ କି ସଲିଳ ମୁହଁଛି ବାନ୍ଧବ
ତୁ ମୋ ହୃଦହାର ରେ ।୧।

ପ୍ରେୟସି ! ତୁହି ମୋର ଗଳାର ରତନ, ତୋହ-ବିନା ଏ ଜଗତେ ନାହିଁ ସୁଖ ଅନ୍ୟ, ପରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଣ ତୋହଲାଗି ସତି ! ବିଷଣ୍ଣ ନ ହୋଇ ଆସ ପଥ ମୁଁ ଚାହିଁଛି ।

ଗୀତ—

ଶରଦ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନା, କାହିଁକି ହେଉ ବିମନା
ତୋ ହୃଦ ପଲଙ୍କେ ବିହରିବି ସୁଖେ
ଖେଦ ତେଜ ଧୀରା ରେ ।୨।

ପ୍ରେୟସି ! କର ହସ୍ତ ଉତ୍ତୋଳନ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ । ନେବି ନିଧଘୋଷେ ।

ଦାସୀମାନେ – ଦେଖୁଛ କଣ ବା ଚାଲୁନା, ଜେମାଦେଈ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏକା ମନେ ପକାଉଥିବଟି ? କେହି କୁଆଡ଼େ ନାହାନ୍ତି, ଆଉ କଣ ଦୂରକୁ ଚାଲ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

— — —

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜା, ପୁରୋହିତ ଦୁଇଜଣ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ବାଳକ ଓ ବାଦ୍ୟକାର ଓଗେର)

ରାଜା—ପୁରୋହିତେ ! ତୁମ୍ଭର ବେଦୀ ଉପର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖ, ଯେପରି ଶୀଘ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମହାରାଜ ! ସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ବାଳକ ଯାଇଁ ବର ଘେନିଆସୁ ! ବାକୁଅ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଯିବ ।

ରାଜା—ହଉ ଯାଉ,(ବାଳକପ୍ରତି) ଯାଅ ବର ଘେନିଆ ।

(ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର କର୍ମ ଆରମ୍ଭ)

(ବର ଅଞ୍ଜଳି ଘେନି ପ୍ରବେଶ)

ବାଡ଼ୁଅ ସୂତା ଧରିବା ସମୟେ ନେଲା ନେଲା ଗୋଳ ଦୂରରେ ହେବା)

ରାଜା—ଏ କି ଶବ୍ଦ ? କିଏ କାହାକୁ ନେଲା ନେଲା ଡାକ ପଡ଼ୁଛି ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କେ ଜାଣି ମହାରାଜ ! (ସମସ୍ତେ ଚଞ୍ଚଳ)

ଦୂତ—(ବେଗେ ପ୍ରବେଶି) ମହାରାଜ ! ସର୍ବନାଶ ! ଦେବୀ ମନ୍ଦିରରୁ ନେମାମଣି ଆସିବା ସମୟେ କିଏ ନେମାମଣିଙ୍କୁ ଧରି ନେଇ କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲା !

ରାଜା—ଆରେ, ନେଲା କିଏ ?

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ଚୋର !

ରାଜା— ଗୀତ

(ନେଲା ଛୁଆ ତୋ ମୁଖରେ ଲଜ୍ଜା—ବୃତ୍ତେ)

ବେଢ଼ି ମାରି ଚୋର କେଣେ ଗଲା ରେ

ବାଡ଼ୁଅ କନ୍ୟା ବରଣ କାଳେ ମୂଢ଼ ଅଜ୍ଞାନ

ଅନ୍ତରାଳେ ରହି ଏହା କଲା ରେ

ନେଲାରେ, କାହା ସଙ୍ଗରେ । ପଦ ।

କାର ଏ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ? ମୋର କନ୍ୟାକୁ ବଳତ୍କାରରେ ଦେବୀ ମନ୍ଦିରରୁ ହରଣ କରି ନେଇଗଲା ।

ଗୀତ

ଭେକ ଭୁଜଙ୍ଗ ଗନ୍ଧରେ ପଶିଛି କି ଯୁଝିବାରେ

ବୁଝିଲା ନା କର୍ମ ବାମ ହେଲା ରେ । ୧ ।

ସିଂହ ମୁଖରେ ଶୃଗାଳ ଛାର କେତେକ ମାତର

ବାଳକୃଷ୍ଣ କୋଳେ ଶୋକ ଦେଲାରେ । ୨ ।

ଦୂତପ୍ରତି—କହ ଦୂତ ! ସୈନ୍ୟଗଣେ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ହୁଅନ୍ତୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସର୍ବେ । ଛାର ଚୋର ଗୋଟା କିଏ ବଳାତ୍କାରେ କନ୍ୟାକୁ ମୋ କରିଲା ହରଣ । ନଷ୍ଟେ ଆଜ ଧରି ପାଷଣ୍ଡକୁ, ଦମାଭ ତା ଭୁଟିବ କେଯାଏ ।

(ରୁକ୍ମଣ ପ୍ରବେଶ)

ରୁକ୍ମଣ—(ପିତା ପ୍ରତି) ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର ତାତ !

ଏ ସନ୍ତାନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ, ଆପଣ କାହିଁକି ଯୁଦ୍ଧକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବେ ? ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ପାଷଣ୍ଡର ଦମାକ୍‌ଟା ଭୁଟିବି । ଚାଲ ଦୂତ, ଚାଲନ୍ତୁ ପିତା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବାଳକ—ନନା, ଆମେ କଅଣ କରିବା ।

୧ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ନଡ଼େଇ ତ ଲାଗିଲା, ଆମେ ଏଠି ବସି ରହି କି ଫଳ ? ତୁ ବର ନେଇ ଯା, ଆମ୍ଭେ ଚାଲିଲୁ । ମିଛରେ ଏଠି ବସି କଅଣ ହାଣରେ ଯିବା ?

ବାଳକ—ବରକୁ କୋଉଠିକି ନେବି ?

୨ୟ—ଆମେ ଜାଣୁ ? ନନା ଚାଲ, ଏଠି ଆଉ ଦଣ୍ଡେ ରହି ଭଲ ନାହିଁ । ଏ ସରଜାମ ଗୁଡ଼ା ବାନ୍ଧିନେଇ ଯିବା, ଛାଡ଼ିବା କାହିଁକି ? ଆମର ଯେତିକି ହେଲା ସେତିକି ।

(ଗୋଟେଇ ଗାଟେଇ ଘେନି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବାଳକ—(ଶିଶୁପାଳ ପ୍ରତି) ଆଉ ଆପଣ ବସିଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ପ୍ରାଣ ରଖିବା ଭାବନା ପଡ଼ିଲାଣି, ଚାଲି ଆସନ୍ତୁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ରୁକ୍ମଣ ସୈନ୍ୟ ସହ ପ୍ରବେଶ)

ରୁକ୍ମଣ—ଗଲା କାହିଁ ମୂର୍ଖ ?

ଦୂତ—ଯୁବରାଜ ! ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ ତ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗରେ ଗୋଟାଏ ରଥ କାହାର ଦେଖାଯାଉଛି ।

ରୁକ୍ମଣ—ହଁ, ଠିକ୍ ଏହି ।

ଗୀତ

କାହିଁ ଯିବ ପାଜି ଆଜ ମୋ କରୁ ତରତ ।
ପାଞ୍ଜି ପୋଛୁଲାଣି ଯମ ନାହିଁ ଭଲ ଗତ । ୧ ।
ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପାତାଳରେ ନାହିଁ ତାର ବାସ ।
ଝିପୁର ଖୋଜ ମାରିବ ଯିବ ଏ କଳୁଷ । ୨ ।
ଦେବତା ହେଲେ ତା ମଥା କରିବ ମୁଁ ଚୂନା ।
ରାକ୍ଷସ ହେଲେ ମୁଁ ଧ୍ୱଂସ କରିପାରେ ସିନା । ୩ ।
ରଣେ ନ ଜିଣିଲେ କୁଣ୍ଡିନଗ୍ରେ ନ ପଶିବ ।
ଏ ମୋର ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଥାଉଅଛି କହ । ୪ ।

ଶୁଣ ସୈନ୍ୟଗଣେ !
ଯେବେ ଆଜ ନ ଜଣେ ସେ ପାଷଣ୍ଡ ଶ୍ୱେତକୁ
ଯେବେ ଭଗ୍ନୀ ମୋର ନ ଆଣେ ତା କରୁ
ନ ପଶିବ କୁଣ୍ଡିନଗ୍ରେ ଏହି ଦୃଢ଼ବ୍ରତ ।

ଦୂତ – ମହାରାଜ ! ଏହି ଏହି—

ରୁକ୍ମ—ହିଁ ଏହି ତ, ରେ ରେ ପାଷଣ୍ଡ ପଳାଉଛୁ କାହିଁ ?
ଆଉ ଦଣ୍ଡେ ମାତ୍ର ରହ ସେହି ସ୍ଥାନେ,
ପାଷଣ୍ଡ ବର୍ବର ! ଏଡ଼େ ତୋ ଦମାକ,
ମୋ ଭଗ୍ନୀକୁ ହରିବାକୁ ବଳାଇଲୁ ଆଶା,
ରେ ଲମ୍ପଟି ନାରୀଚୋର ! ଚିହ୍ନିଲିଣି ତୋତେ
ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିବ ତୋ ମୁଣ୍ଡ ।
(ଦଉଡ଼ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

———

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ଯଦୁସୈନ୍ୟ, ବଳଦେବ, ରୁକ୍ମିଣୀ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଭାଇ ! ରୁକ୍ମ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ଧାଇଁଛି । ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସତର୍କ କରିଦଅନ୍ତୁ ।

ବଳଦେବ – ଏଇ ତ ସେ ଆସିଗଲା ପରା ? ଯାଦବ, ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଭାଇ ! ମୁଁ ଟିକଏ ଅନ୍ତରାଳରେ ରହୁଛି ।

ବଳଦେବ—ଯାଅ (କୃଷ୍ଣ ଓ ରୁକ୍ମିଣୀ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରୁକ୍ମ—(ପ୍ରବେଶ)
ଆରେ ରେ ପାଷଣ୍ଡ ଯଦୁଜାତ
ଗୋଟି ଗୋଟି ବିନାଶି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ଅଯାଦବ କରିବି ଏ ମହୀ ।
(ଯାଦବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରୁକ୍ମ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

———

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ - ପ୍ରିୟେ ! ଏପରି ଥରୁଛ କାହିଁକି ? ତୁମ ମନରେ କଅଣ କିଛି ଭୟ ଆସୁଛି ? ନା, ଭୟର କାରଣ କିଛି ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ମୋ ନିକଟରେ ଅଛ; ଭୟ କାହାକୁ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ନାଥ ! ଅଭାଗିନୀ ଯୋଗୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ କେତେ କଷ୍ଟ ସହି କରିବାକୁ ପଡୁଛି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ନା ନା, କଷ୍ଟ କଅଣ ? ତୁମ୍ଭେ ମୋ ହୃଦୟନିଧି । ତୁମ୍ଭେ ମୋ ନୟନତାରା । ତୁମ୍ଭ ଲାଗି ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଲେ ଦେଇପାରେ । ଏଇ କିଏ ଆସିଲା ?

(ରୁକ୍ମ ପ୍ରବେଶ)

ପାଷଣ୍ଡ ! ଏଡ଼େ ତୋ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା
ମୋର ଭଗ୍ନୀ ବଳେ ଆଣି ରଖିଛୁ ପାଷଣ୍ଡ,
ମୂର୍ଖ, ଅଛି ଯେବେ ପ୍ରାଣେ ଆଶା
ରୁକ୍ମିଣୀକୁ ଦେଇ
ଶରେବାର କ୍ଷମା ମାଗ ମୋତେ
ନତେବେ ମୁଣ୍ଡଛେଦନ ଗଣ୍ଡି ତୋର ଲୋଟିବ ଏ ମହୀ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ନିର୍ଲଜ୍ଜ ତୁ, ଭଉଣୀ ସାଙ୍ଗରେ ଆସି ଯୁଦ୍ଧ ଲଗାଉଛୁ ?

ରୁକ୍ମ— ଗୀତ

(ହେ ଗୁରୁଦେବ – ବୃନ୍ଦେ)

ମୂଷା ଖାଉଛୁ ଗଞ୍ଜାଇ ରେ ଯିବୁ କାହିଁ । ଘୋଷା ।
ମାର୍ଜାର କରନ୍ତି ଦଣ୍ଡ
ଯିବୁ କାହିଁରେ ପାଷଣ୍ଡ ।
ସଚରାଚର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ତୋର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ୧ ।

ଶିକାରୁଣ୍ଡା ଜୁଆଡ୍ଡେର
ଭାବତୁ କ ସେହୁପରି ।
ମୋ ଭଗ୍ନୀକୁ ନେବୁ ହରି ଅଛୁ ମନେ ଧାସ୍ତି । ୨ ।
ଲୁଟେ ଏ ଗଉଡ଼ ଗୋଠ
ନଛଡ଼ ଖେଳ ପାପିଷ୍ଠ ।
ଏକ୍ଷଣି ହେବୁ ବିନଷ୍ଟ ଇଷ୍ଟ ସ୍ମର ତୁହି । ୩ ।
ପ୍ରାଣେ ଯେବେ ଲୋଡ଼ୁ ଆଶ
ଶରଣ ମାଗ ନୃଶଂସ ।
ନୋହିଲେ ହେବୁଟି ଧ୍ୱଂସ ମନ୍ଦ ହେଲା ବହି । ୪ ।
ଦୁରାଚାର ! ସମ୍ଭାଳ ତୋ ମଥା
ପାଷଣ୍ଡ ! ବଳେବଳେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ତୁ କଲୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ,
ନଦାନ ପୂରିଲା ତୋର ଜାଣିଥା ପାପିଷ୍ଠ !
ଆସ କର ଯୁଦ୍ଧ ମୋର ତୁଲେ
ଦେଖାଯିବ ବାହାଦୁରି ପଣ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ଗୀତ
ଯା ଯା ରେ ନିର୍ଲଜ୍ଜା ଯା
ଲଜ ମାଡ଼େ ଯୁଝିବାକୁ ରେ
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଶଳା ମୋର ନ ହେଲେ ପାମର
କାଟିଥାନ୍ତି ବୁକୁ ରେ । ପଦ ।
ଚକ୍ରଧର କଣ୍ଠ ଆଜ ରେ,
ବନ୍ଧ ନ ହେବୁ ତୁ ପାକରେ ।
ନନ୍ଦ ପ୍ରାୟେ ଖଣ୍ଡ କରି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ
ଭୁଞ୍ଜାଇବ କୁକୁରେ । ୧ ।
ଗର୍ବଗଞ୍ଜନ ବାନା ମୋର
ଗର୍ବ ଚୂରିବ ରେ ତୋର ।
ବଙ୍କର ତୁ ଦୁଷ୍ଟ ହେବୁ ରେ ବିନଷ୍ଟ
ଡାକ ତୋର ଠାକୁରେ । ୨ ।
ଆସି କେ ସମ୍ଭାଳୁ ତୋତେ ରେ,
ନାଗ ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଲୋକରେ ।
ଆରେ ମୂଢ଼ ଦୁଷ୍ଟ ଛାଡ଼ ଦେ ତୋ ଆଶ
ମୃତ୍ୟୁ କମ୍ପା ଡାକୁ ରେ । ୩ ।
ରେ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ! ଜ୍ୟେଷ୍ଠଶଳା ତୁହି
ଭଣୋଇ ସଙ୍ଗରେ କେଉଁଠି କରିବୁ ଲଢ଼ାଇ ।

ରୁକ୍ମଣ —ବୃଥା ବାକ୍ୟେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ହୁଅରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
(ଉଭୟ ଯୁଦ୍ଧରେ ରୁକ୍ମଣର ପତନ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମାଡ଼ି ବସିବା)
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଏଥର ଯିବୁ କେଉଁଣେ ଦୁଷ୍ଟ !
ଡାକ କିଏ ଅଛି ରକ୍ଷାକରୁ ଏଥି
ମୂର୍ଖ! ଅନ୍ତ ତୋର ଚାରି, ପଇତା ମୁଁ କରିବି ନଷ୍ଟ ସ୍ୱ
ରୁକ୍ମିଣୀ—ନାଥ, ନାଥ ! କ୍ଷମାକର ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ନା ପ୍ରିୟେ ! ମୂର୍ଖକୁ କ୍ଷମା ନାହିଁ ।
ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ
ମାରନା ମାରନା ପ୍ରଭୁ, ମାରନା ମୋ ସହୋଦର,
ଏ ଦାରୁଣ ପଣ ଦେଖି କମ୍ପୁଛି ହୃଦ ପଞ୍ଜର । ପଦ ।
ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ତୁମ୍ଭର
ମୂର୍ଖଙ୍କୁ ନାହିଁ ଗୋଚର,
ଏ ଅପ୍ରାଧ କ୍ଷମାକର
ବାନ୍ଧବ ପରି ତୁମ୍ଭର । ୧ ।
ଅର୍ଜିଲା କରମ ତାର
ଭୋଗିଲାଣି ଚକ୍ରଧର,
ମରଣ କେତେ ମାତର
ଲଜ୍ଜା ହେଲାଣି ଅପାର । ୨ ।
କରୁଣା ସିନ୍ଧୁ କରୁଣା
ନ କର ମୋଠାରେ ଊଣା,
ବାନାମଣି ତୋଡ଼ କଣା
କ୍ଷଣେ ମୋ ସନ୍ତାପ ହର । ୩ ।
ନାଥ ! ଦିଅ, କ୍ଷମା ଦିଅ ! ମୋର ଭାଇ ପଣ !
ଭାଇର ପ୍ରାଣରେ ଆଘାତ ହେଲେ ଭଗ୍ନୀର କି ଦଶା, ତା କଅଣ ଆପଣଙ୍କୁ ଅଜ୍ଞାତ ?
(ବଳଦେବ ପ୍ରବେଶ)
କୃଷ୍ଣ ! କ୍ଷମା ଦିଅ । ତାକୁ ସପ୍ତ ବେଣିକରି ଜାନୁତଳେ ଗଳାଇ ଛାଡ଼ିଦିଅ । ନିଜର ଶଳା, ବନ୍ଧୁ ତ, ସେତିକି ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ।
(ତଥାକରଣ)
(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ରୁକ୍ମିଣୀ ମିଳନ, ସଖୀମାନଙ୍କ ଗାନ)

ଘଟୋତ୍କଚ

ବିବାହ ଉଭ୍ରାନ୍ତ

ଘଟୋତ୍କଚ

ବିବାହ ବିଭ୍ରାଟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ—ଦୃଶ୍ୟ

ଦ୍ୱାରକା ରାଜଅନ୍ତଃପୁର

(ବଳଦେବ, ରେବତୀ ସହ ପ୍ରବେଶ)

ରେବତୀ—ଏମିତିଆ କଣ୍ଟିକିଆ ମଣିଷ ପ୍ରାୟ ପୃଥିବୀରେ ମିଳିବା ବିରଳ । କେଉଁ କଥାକୁ ହୋଇ ନାହିଁ କି ହୋଇ ନାହିଁ । ମୋତେ ଏ ସବୁ ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । ଲୋକ ଅପବାଦକୁ ତମର ଟିକିଏ ହେଲେ ତ ଭ୍ରୁକ୍ଷେପ ନାହିଁ ?

ବଳଦେବ—ଲୋକ ଅପବାଦ ! କାହିଁକି ? ଏପରି କି କଥା ଘଟିଛି କି ?

ରେବତୀ—ତୁମେ ଜାଣିନ କାହିଁକି ? ଦାଣ୍ଡରେ ଘାଟରେ, ହାଟରେ ବାଟରେ ସବୁଠି ପଡ଼ୁଛି ସେଇ କଥା । କାନରେ କଣ ପଥର ପଡ଼ୁଛି ?

ବଳଦେବ—ଓଃ ! କଥାଟା କଣ କହୁନାହଁ । ଏଣୁ ତେଣୁ ଗୁଡ଼ିଏ କହିଯାଉଛ ଯେ !

ରେବତୀ—ମୋ କହିବାଟା ଖଟା ଲାଗୁଛି । ଏଥର ଦାଣ୍ଡର ଲୋକଭଣ୍ଡାରି କି କହିବେ । ରାଜା ହେଲ ବୋଲି, ବଡ଼ଲୋକ ହେଲ ବୋଲି, ସମୟ ଅସମୟ, କଥା ଅକଥା, ଭଲ ମନ୍ଦ ଭାବିବାର ଟିକିଏ ନାହିଁ ? ତୁମେ ପରା ଜଗତକୁ ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଇବ ? ତୁମେ ରାଜା, ପ୍ରଜା ଅନୁଗତ ଧର୍ମ । କିନ୍ତୁ ତୁମେ ଯାହା କରୁଛ ତାହା ସାମାନ୍ୟରୁ ସାମାନ୍ୟ ଠାରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେନା ।

ବଳଦେବ—ମୁଁ କେବେ ଅନ୍ୟାୟର ପକ୍ଷପାତୀ ନୁହେଁ । କହୁନା ଏପରି କି କଥା ଘଟିଛି, ଯଦ୍ୱାରା ତୁମ ପ୍ରାଣରେ ଦାରୁଣ ଆଘାତ ଲାଗିଛି ? ମୁନିରଟି ମତିଭ୍ରମ । ମୁଁ ତ ତହିଁରୁ ବାହାର ନୁହେଁ । ଭୁଲ ବଶତଃ ଯଦି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଘଟିଯାଇଥାଏ, ତେବେ ମୁଁ ସାବଧାନ ହୋଇଯିବି । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ପୁରୁଷର ବୁଦ୍ଧି ବିଭ୍ରମ ଘଟିଲେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସାବଧାନ କରାଇଥାନ୍ତି, ଆଉ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ସ୍ୱାମୀକୁ ସୁପଥକୁ ଟାଣି ଆଣନ୍ତି । କହ ରେବତି ! ମୁଁ ଏପରି କି ଭୁଲ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି ?

ରେବତୀ—ତୁମେ କାହିଁକି ଭୁଲ କରିବ ? ତୁମେ ରାଜା, ପ୍ରଜାପାଳକ । ଦେଶର ହିତାହିତ ଭଲମନ୍ଦ ତମଠାରେ ନ୍ୟସ୍ତ । ବରଂ ସେ ଭୁଲଟା ମୋର । ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଦୁଃଖିନୀ କନ୍ୟାର ମା ହୋଇ ।

ବଳଦେବ—ଥାଉ, ଥାଉ, ଆଉ କହିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ମୁଁ ପରିଷ୍କାର ବୁଝି ସାରିଲିଣି, ଶଶୀରେଖାର ବିବାହ କଥା । ଭଲ କୁଳ ଘର, ସୁଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ରଟିଏ ଖୋଜି ଖୋଜି ସମୟ ବିଳମ୍ବ ହୋଇଯାଉଛି । ଏବେ ମନୋମତ ଯାହାକୁ କରିଛି, ସେ ମୋର ମନକୁ ଖୁବ୍ ଆସିଛି । ଯେପରି ରୂପ, ସେପରି ଗୁଣ, ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶଜ ।

(ଏହି ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଦାସୀ ପ୍ରବେଶି ଟିକେ ଅଡ଼ ହୋଇଗଲା)

କିଏ ? ଖବର କିଛି ଅଛି କି ?

ଦାସୀ— ଦେବର୍ଷି ନାରଦ ଆପଣଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି ।

ବଳଦେବ – ଦେବର୍ଷି ନାରଦ ! ତାଙ୍କୁ କଣ ଆସିବାକୁ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ମନା ଅଛି ? ଯାଅ ଦେଖ ! ତାଙ୍କୁ ପାଛୋଟି ଆଣ । ଚାଲ, ମୁଁ ମଧ ସଙ୍ଗରେ ଯାଉଛି । ମୋର ବଡ଼ ଶୁଭ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁକୂଳରେ ସମାଧାନ ହୋଇ ପାରେ । (ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ନାରଦ ପ୍ରବେଶ

(ନାରଦ ବୀଣାଧରି ଗୀତଟିଏ ଗାଇ ଗାଇ ଆସିଲେ)

ମନୁଆଁ ବୋଲ ନାମ ହିଁ ସୁଖଧାମ ।
ଜୀବନ ଯୌବନ ବ୍ୟର୍ଥ ସବୁ କାମ
ସାର ହରେକୃଷ୍ଣ ନାମ । ପଦ ।
ମାଟିର ଏ ଘଟ, ଏ ମାୟା ପଟ,
କମିଷେ ହେବ ଅବସାନ ।
ମୋହର ମୁଁ କାର ଆତ୍ମାର ବଜାର,
ଲାଗିଛି ଫାଙ୍କା ଲମ୍ଫଯାମ । ୧ ।
କେ ପିତା କେ ମାତା କେ ବନ୍ଧୁ କେ ଭ୍ରାତା,
ବୃଥା ଭବୁଛ ଅବସାନ,
ତୋ ଜୀବନ ସାଥି, ତୋ ଗତି ତୋ ମୁକ୍ତି,
ଶ୍ରୀ ରାଧା ବଲ୍ଲଭ ଶ୍ୟାମ । ୨ ।
ହରି ବୋଲ ! ହରି ବୋଲ !! ହରି ବୋଲ !!!

(ବଳଦେବ ଓ ରେବତୀ ପ୍ରବେଶି ନାରଦଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ଆସନରେ ବସାଇଲେ)

ବଳଦେବ—ହାଲ ଦେଶରେ ଅନୁମତି ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ? ଆପଣଙ୍କ କଣ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିବାକୁ ନିଷେଧ ଅଛି ?

ନାରଦ—ନିଷେଧ ନା ହିଁ ନାଥ, ଆପଣଙ୍କ ଦେଖା ମାତ୍ର କି'ଣ ଦୁଃଖ ସୁଖ ହେଉଛନ୍ତି ? ଯୁଆ ହେଲେ କଣ ହେଲ ? ଟିକିଏ ସଙ୍କୋଚ ଲାଗେ ତ ?

ବଳଦେବ—ଓ, ଭଲକଥା । ହିଁ, ଆମର ଦୁଃଖ ହାଲ ତ କିଛି ବୁଝୁ ନାହିଁ ।

ନାରଦ—ଆପଣଙ୍କର ପୁଣି ଦୁଃଖ ? ଯେ ଦୁଃଖ ସୁଖର ନିୟନ୍ତା, ତାଙ୍କର ପୁଣି ଦୁଃଖ ! ଏ ତ ଏକ ବିଚିତ୍ର କଥା !

ବଳଦେବ—ଜନ୍ମ ହେଲେ ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମରେ ବନ୍ଧ । ଆମେ କ ଚର୍ଚ୍ଚରୁ ବାହାର ? ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ବଡ଼ ଦୁଃଖିତ ।

ନାରଦ – ତା ତ ଆମେ ଜାଣୁ ।

ବଳଦେବ – ଜାଣ ? କହ ଦେଖି ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ, ସବୁ ତ ତମକୁ ମାଲୁମ ଥାଏ ।

ନାରଦ – ଏକ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିଟିଏ ଲାଗି ବୋଧହୁଏ ମା'ଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ।

ବଳଦେବ—ଆମର କଣ ପୁତ୍ର ନାହିଁ ? ପୁଣି ଘରର ପରି ଶତ ଶତ ସନ୍ତାନ । ସେ କ ଆମର ନୁହନ୍ତି ? ସେ ଚିନ୍ତା ଆମର ନାହିଁ । କେବଳ ଶଶୀରେଖା ବିବାହ କଥା, ଏକ ଗୁରୁତର ସମସ୍ୟା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ତୁମେ ଟିକିଏ ହେଲେ ଏ କଥା କେବେ ହେଲେ ବୁଝୁଛ ?

ନାରଦ—ଆମେ ବୁଝି ସାରିଛୁ, ନା ଆଉ ବୁଝିବାକୁ ଅଛି ?

ବଳଦେବ—କେଉଁଠାରେ ? କପରି ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର ?

ନାରଦ—କେଉଁଠାରେ ବୋଲି ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ, ଯେପରି ଯୋଗ୍ୟ, ସେପରି ସୁନ୍ଦର, ସେପରି ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶଜ । ଆଉ କିଛି ବୁଝିବାକୁ ହେବନାହିଁ । ଏକାବେଳକେ ନିଖୁଣ ।

ବଳଦେବ—କିଏ ? କାହାର ପୁତ୍ର ?

ନାରଦ – ବୀରର ପୁତ୍ର ମହାବୀର । ସର୍ବ ଗୁଣାଳଂକୃତ ତରୁଣ ବୟସ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥିର ତ । ଆମ ଶଶୀରେଖାର ଠିକ୍ ଅର୍ଦ୍ଧଅଙ୍ଗ ଯୋଗ୍ୟ ।

ବଳଦେବ—କିଏ ସେ କହୁନା କର୍ତ୍ତକ ? ତୁମର ମତାମତ ଅବଶ୍ୟ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ, ତା ଆମେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛୁ ।

ନାରଦ—ନିଶ୍ଚେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ଆମେ କଅଣ ଚଳିତ ଭଳି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ? ଆମ ମନକୁ

ଯେ ଆସିଛି, ତା ସାରା ଜଗତର ମନକୁ ଆସିବ ।

ବଳଦେବ—ହଉ, କୁହ ଦେଖି, ସେ କିଏ ?

ନାରଦ - ଜଗତ୍ ବିଜୟୀ ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପୁତ୍ର ବୀର ଅଭିମନ୍ୟୁ ।

ବଳଦେବ—ଦେବର୍ଷେ ! ତୁମେ ତ ଗୋଟିଏ ଲଙ୍ଗଳା ଲୋକ । ତୁମର କାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଲଙ୍ଗଳା, ଆଗ ପଛ, ଭଲ ମନ୍ଦ କେଉଁ ଆଡ଼କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ରଖି କଥାଟାମାନ କହିଦିଅ ।

ନାରଦ—ଆମେ ତ ବାସ୍ତବିକ ଲଙ୍ଗଳା । ଆମର ବେଶ ଭୂଷଣ କିଛି ନାହିଁ । ନିଜେ ସଫା, କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସଫା । ଟିକିଏ ଗ୍ଲାନି ଥାଏନା ।

ବଳରାମ—ଅର୍ଜୁନ ଆମର ସମ୍ବନ୍ଧ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ? ସେହିମାନେ କି କୁରୁଙ୍କ ତାଡ଼ନାରେ ବନବାସରେ ରହିବା ଦୁସ୍ତର ପଡ଼ୁଛି ! ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପାତ୍ର ନିର୍ବାଚନ କରିଛି ଶୁଣିବ ?

ନାରଦ—କୁହନ୍ତୁ, କୁହନ୍ତୁ । ଆପଣ କନ୍ୟାଦାତା, କନ୍ୟାର ହିତାହିତ, ଭଲ ମନ୍ଦ, ଚଳାଚଳ, ସୁବିଧା ଦେଖି ନିଶ୍ଚୟ ଠିକ୍ କରିଥିବେ ! ମୁଁ କେବେଁ ସେ କଥା ଅସ୍ୱୀକାର କରୁନାହିଁ । ତାହା କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଆକାଂକ୍ଷା ଜନ୍ମୁଛି ।

ବଳଦେବ—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ପୁତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମର ।

ନାରଦ-- ସବୁ ଠିକ୍‌ଠାକ୍ କରି ମୋତେ କଣ ପରୀକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ? (ରେବତୀଙ୍କ ପ୍ରତି) ମା ! କଥାଟା ଏକା ମନକୁ ପାଇଲା, ସମାସ୍ତନ୍ତକୁ ସମାସ୍ତନ୍ତ । ସ୍ୱାଇଁକୁ ବଧିର ବସ୍ତର ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ ।

ରେବତୀ—ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମର ଶଶୀରେଖାର ଉପଯୁକ୍ତ ବର ବୋଲି ତୁମେ ସ୍ୱୀକାର କର ?

ନାରଦ—ସବୁପ୍ରକାର ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ମା ! ଏକା ସମ୍ବନ୍ଧଟାଏ, ଏକଚ୍ଛତ୍ର ଅଧିପତି । ସାରା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଆଜି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ବଳି କିଏ ଅଛି ?

ରେବତୀ—ସମ୍ବନ୍ଧକୁ କଅଣ ଆମେ ଗୁଣ୍ଠିବୁ, ତାଙ୍କ ପୁଅଟି କପରି ? ଆମ ଝିଅ ଲାଗି ତ ?

ନାରଦ—ଯେମିତି ବୁଝିଲେ ତ ଶଶୀରେଖାର ରୂପକୁ ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର ବି ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବେ ନାହିଁ, ତେବେ !

ବଳଦେବ—ତେବେ ଆଉ କଣ ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁମର ରୂପର ବା ଗୁଣର ନୁହେଁ ?

ନାରଦ—ନଶ୍ୱେଁ ନଶ୍ୱେଁ । ଘୃଷ୍ଟଘର ପୁଅ ଘୃଷ୍ଟ, ଘାଟ-ଘର ପୁଅ ଘାଟ । ଯାହା ବାପ ତଡ଼େ ଘୋଡ଼ା, ତା ପୁଅ ଥୋଡ଼ା ଥୋଡ଼ା । ମୋଟ ଉପରେ ଦାନାବନା ମୁଠାକରେ ତ ପୁଷ୍ଟ ଅଛି । କଥାରେ ଅଛି ଘର ଦେଖ, ନାହିଁ ତ ବର ଦେଖ । ବାପାଙ୍କ ଯୋଗାଡ଼ଟା ଯାହା ହୋଇଛି, ସେଥିରେ ଆଉ ଘାଟି ଫିଟେଇ-ବାକୁ ନାହିଁ । ଏମିତି ଏବେ—

ବଳଦେବ—ଏମିତି ଏବେ କଅଣ ? କହିଲ ଦେଖି କୋଉ କଥାଟା ଅଭାବ ଅଛି ।

ନାରଦ—ସବୁ ଭରପୁର । ଦୁନିଆଁରେ ତ ପାଞ୍ଚ ଆଙ୍ଗୁଠି ସମାନ ନ ଥାଏ ।

ରେବତୀ—ନାରଦ ! ତମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବୋଧହୁଏ ପାଉନାହିଁ ?

ନାରଦ—ନଶ୍ୱେଁ ନଶ୍ୱେଁ, ବଡ଼ବାପା ଯାହା କରନ୍ତି ସେଥିରେ ମଳଧୂଳି ନାହିଁ । ସବୁ ଆନନ୍ଦ ବାପା ! କେବେ ଭଣ୍ଡିଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି ?

ବଳଦେବ—ଏଇ ନିକଟରେ ହେବ । ତୁମକୁ କଣ ଅଜଣା ରହିବ ? ତୁମେ ନ ଆସି କି କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରେ ?

ନାରଦ—ହଉ ବାପା ! ଆସୁଛି । ଗରିବ ସନ୍ତାନଟିକୁ ଭୁଲିବେ ନାହିଁ ।

ରେବତୀ—କିଛି ଜଳପାନ ନ କରି ଗୁଲିପିବେ ନା କଣ ?

ବଳଦେବ—ପରୁଛନ୍ତି କଣ ? ଗୁଲ, ଆଜ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋ-ଧନଙ୍କ ନିକଟ ପତ୍ର ଲେଖି ତାଙ୍କର ମତାମତ ନେବା । (ସମସ୍ତେ ଗୁଲିଗଲେ)

ନେପଥ୍ୟ ଗୀତ

ସବୁ କିଛିରଚ୍ଚ ଦଳବ ବସ୍ତର
କିଏ ବା କରିବ ପଣ୍ଡ,
ପୁଣି ଜଟିଆ ନାରଦ ପଟ ଧରିଲଣି
କରିଦେବ ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ।

ଯେ ତ ହସ୍ତୀକର୍ଣ୍ଣ   ଦଇବ ବଧାରା
ସେ ତ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପିଣ୍ଡ,
କୁରୁ କ କାରଣ   ଧ୍ୱଜା ଉଡ଼ାଇବେ
ସବୁ ହେବ ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ ।

—✳—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ସଖିଗଣ

(ସଖିମାନେ ଗୀତ ଗାଉଥିଲେ)

ବସନ୍ତ ଆସେ ହସେ ବସୁଧା ସୁହାଗିନୀ
ନାଲି ହଳଦୀ ପଟେ ଚରୁ ନବ ସଜାଣି । ପଦ ।
ଶାନ୍ତଳୀ ନାଲି ଛତା   ଟେକ ବସିଛି ମଥା
ସରସୀ ଘାଟରେ ଶୋଭା ହସିଲଣି ସରୋଜିନୀ ॥
ପିକ ପଞ୍ଚମ ତାନେ   ଗାଏ କୁଞ୍ଜ କାନନେ
ତରୁଣୀକୁଳ ଏବେ ଆକୁଳେ ହସିଲେଣି ॥

୧ମ ନର୍ମଦା – ନବ ବସନ୍ତ ଆଗମରେ ମଳୟ ପବନ ବାଜି ଲତାମାନ ସବୁ କଅଁଳ ଉଠି ଉପବନର ଶୋଭା ଦ୍ୱିଗୁଣ ବଢ଼ିଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଆମ ସଖୀଙ୍କ ଦେହ ଦିନକୁ ଦିନ କ୍ଷୀଣ ହେଲାପରି ଦେଖା ଯାଉଛି ।

୨ୟ ଭଦ୍ରା—ହବା ହେବାର କଥା । କଥାଟିରେ ଅଛି ଲୁଣ ଖାଏ ପାଣି, ଜେମା ଖାଏ ଗଣ୍ଡି ।

୩ୟ ମଲ୍ଲିକା – ତାଙ୍କର କେଉଁ କଥାକୁ ଚିନ୍ତା ମ । ଖାଇବା ପିଇବା ନା ପିନ୍ଧିବା ନାଇବା ।

୪ର୍ଥ ଚମ୍ପା—ନାରୀ ଜୀବନରେ ସ୍ୱାମୀ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଅଭାବ କଣ ଅଛି ନାହିଁ ? ଦେଖିଲ, ଏ ମାଳତୀ ଲତାଟି ଚନ୍ଦ୍ରଟିଏ ଟାଣିଥିଲେ କେଡ଼େ ସରାଗରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଉଠିଥିଲା ! କିନ୍ତୁ ଯେତିକି ନ ଥାଇ ତଳେ ଲମ୍ବିଗଲାଣି ଗୋଲାପଟିଏ । ଅମ ସଖୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ସେହିପରି, ବୁଝିଲ ? କଥାରେ ଅଛି— ଜେମା ଅସନ୍ତୁ ନ ବଞ୍ଚନ୍ତି କବିତା, ବନିତା, ଲତା ।

ଶଶୀରେଖା—(ପ୍ରବେଶି) ଚମ୍ପା ! ତୁ କଣ ଭଲ କବିତା କହିଲୁ ? ତୁ ଗୋଟାଏ ଏବେ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ପାଲଟିଗଲୁଣି ।

୪ର୍ଥ ଚମ୍ପା—ପଣ୍ଡିତ କଣ ଆଉ ଗଛରେ ଫଳନ୍ତି କି ? ଏମିତି ହଉ ହଉ ହୁଅନ୍ତି ନା ।

ଶଶୀରେଖା—କାହା କଥା ସବୁ ପକାଇଥିଲ ?

୪ର୍ଥ ଚମ୍ପା – ଆଉ କାହା କଥା ? ଯାହାଙ୍କ ଅନ୍ନରେ ପ୍ରତିପାଳିତ, ଯାହାଙ୍କ ସେବା ଆମର ନିତ୍ୟ ବ୍ରତ, ତାଙ୍କର କଥା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କି ଚିନ୍ତା ?

ଶଶୀରେଖା—ମୋର କଣ ହୋଇଛି କି ?

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ବାହାର ବ୍ୟାଧି ହେଲେ ସମସ୍ତେ ଚିହ୍ନି ପକାନ୍ତେ, ଏ ତ ଅନ୍ତର ବ୍ୟାଧି । ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଛଡ଼ା ଆଉ ବୁଝିବ କିଏ ?

ଶଶୀରେଖା—ଚମ୍ପା ! ତୁ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ କବିରାଜ ପାଲଟିଗଲୁଣି । ନାଡ଼ିକୁ ନ ଦେଖୁଣୁ ବ୍ୟାଧି ଚିହ୍ନି ପକାଉଛୁ । ଆଚ୍ଛା, କହ ତ ସେ କି ବ୍ୟାଧି ?

୪ର୍ଥ ସଖୀ – ଔଷଧ ଦେବାର ମୋର ତ ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ବତାଇ ଦେଲେ ଲାଭ କଣ !

ଶଶୀରେଖା—ତେବେ କହିଲୁ କାହିଁକି ?

୪ର୍ଥ ସଖୀ – କହିଲି ବୋଲି କଣ ଅଣ୍ଟାରେ ହାତ ଦେଇଥିବ । ସମସ୍ତେ ଚୁପ୍‌ଚାପ ହୋଇଥିଲେ, ମୁଁ ଟିକିଏ ବଢ଼ପାଟି କରି କହିଦେଲି ବୋଲି ମୋଠେଇଁ ଦଣ୍ଡ ଲାଗିଗଲା । କହେଲୋ ! କହୁନା ସଖୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଏପରି କାହିଁକି ?

୧ମ ସଖୀ—ଆମେ କହିବୁ କଣ, ଭୋକବେଳେ ଖାଇବା ନ ହେଲେ ପେଟ ଧୁଧୁ ହୁଏ । ଏ ତ ସେ ଭୋକ ନୁହେଁ ପ୍ରେମକ୍ଷୁଧା ।

୨ୟ ସଖୀ—ପ୍ରେମ କ୍ଷୁଧା କିପରି ମେଣ୍ଟେ ?

୩ୟ ସଖୀ—ପ୍ରେମିକା ପ୍ରେମିକ ମିଳନରେ ।

ଶଶୀରେଖା—ତମ ମୁହଁରୁ ସବୁ ଲଜ୍ଜା ସରମ ଛୁଟିଗଲା ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ— ମୁହଁଟା ଦିନା ଲୁଚାଇଦେବୁ, ଦେହ ମୁଣ୍ଡ ତ ବତାଇ ଦେଉଛୁ । ତାକୁ ଯେତେ ଘୋଡ଼ାଇଲେ—

ଶଶୀରେଖା—ତୋ ମୁଣ୍ଡ ଚଣ୍ଡି । ତମ ସାଙ୍ଗରେ ସାଙ୍ଗ ହେଲେ କେବଳ ମଜ୍ଜିତ ଯିବ ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ଆମ ସାଙ୍ଗ ଆଉ ବେଶୀ ଦିନ ନୁହେ ଯେ ! ତମକୁ ଏଭଳି ସାଙ୍ଗ ମିଳିବ ଆମେ ଯିବା କଥାରେ କଥାରେ ଇଙ୍ଗିତ ମଧୁର ସାଉ ଦେଉଛୁ, ସେ ତ କଥାରେ ନୁହେଁ—

ଶଶୀରେଖା—ଥାଉ ଥାଉ ତୋ ବାକ୍‌ଚାତୁରୀ ପଣ । ଆଚ୍ଛା କହିଲ,. ଏ ମାଧବୀ ଫୁଲ ଗଛର ପାଖରେ ଭ୍ରମର ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ହୋଇ କଣ କହୁଛି ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—(ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି) କହିଲୁ କହୁନା ଭ୍ରମର କଣ କହୁଛି ?

୧ମ ସଖୀ—ତୁ କହୁ ନାହୁଁ । ତୁ ପରା ଆମ ଭିତରେ ପଣ୍ଡିତା ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ମୋ କଥାଗୁଡ଼ାକ ସଖୀଙ୍କୁ ଖଟା, ତମ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଗୁଡ଼ ଟେଳା ହୋଇଛି ।

ଶଶୀରେଖା—ଚମ୍ପା ! ମନେ ମନେ ଘାରି ରଗିଗଲୁଣି । ନାଁ, ଏ ଉତ୍ତର ତୋତେ ଦେବାକୁ ହେବ ।

(ସଖୀମାନଙ୍କ ଗୀତ)

ଫୁଲ ମନ ଜାଣିବାକୁ ମଧୁପ
ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ଗାଏ ମଧୁ ସଙ୍ଗୀତ ।୦।
ସାଥି ପାଇ ଚିତ୍ତ ଦେବ ମିଳାଇ
କଥା ଅସ୍ଫୁଟେ କହୁଛି ଗୋଟାଇ
ପ୍ରେମ ମଧୁ ଚୁମ୍ବିବାକୁ ବ୍ୟଥିତ ।୧।
ଚିତ୍ତ ପାହାନ୍ତି ପବନେ ଭଳା ସଞ୍ଜ ସମୀରଣେ
ଝୁଲି ଝୁଲି ଫୁଲେ ଫୁଲେ ପାଇଁ ଅତିଥ ।

(ଗୀତାନ୍ତେ ଦେବର୍ଷିଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ଓ ସମସ୍ତେ ମାନ୍ୟ କଲେ)

ନାରଦ—ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ, ଏଇଠି ତ ମା-ମାନଙ୍କର ମଉଜ ମଜଲସ ଲାଗିଛି । ବନ୍ଦ ହେଲା କାହିଁକି ? ଗାଅ ଗାଅ ମନ ପୂର୍ତ୍ତି କର ।

୧ମ ସଖୀ—ସେ ଶୁଣିଲା ମଜଲସ ।

ନାରଦ—ନା ନା, ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ ।

୨ୟ ସଖୀ—ସବୁ ଆନନ୍ଦ ନିରାନନ୍ଦରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଛି ।

ନାରଦ—କାହିଁକି ମା ! ରଜାଘର କେଉଁ କଥାକୁ ଉଣା ?

୩ୟ ସଖୀ—କଣ ଉଣା, ଆପଣ କଣ ଜାଣି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ?

ନାରଦ—ଆମେ ସବୁ ଜାଣିପାରୁଛୁ ଯେ, ମୁଖ ନ ଫିଟିଲେ ଦୁଃଖ ଯାଏ ?

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ଏ ବାବାଜି ଏକା ଗୋଟିଏ କଥା କହନ୍ତି । ବାହା ହୋଇନା ବୋଲି କଣ ବର ସାହିରେ ବି ପାଇନାହିଁ । ଝିଅମାନେ ସବୁ ବାପ ମାଙ୍କ ଆଗରେ ବାହା ହେବେ ବୋଲି କହୁଥାଆନ୍ତି ? ସଖୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଦେଖୁଛ ତ ? ଆଉ କେଇଦିନ ···

ଶଶୀରେଖା—(ଆଙ୍ଗି ଦେଖାଇ) ବିରକ୍ତ ଭାବେ ଚୁପ୍ ।

ନାରଦ—ବିଲକୁଲ ହେବ ନାହିଁ, ଭମ ନଗଦା ନଗଦ ଉପରେ ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ପାତ୍ରଟି କେମିତି ? ଆମ ସଖୀ ଲାଖି ତ ?

ନାରଦ—ଆଖି ଦେଖିବ, ମନ ଲାଖିବ । ତେବେ ଯାଇ ସିନା କାମ ।

୧ମ ସଖୀ—କଣ କେଉଁଠି ଠିକ୍ କରିଛ ?

ନାରଦ—ଏ ଝୋଲାରେ ସବୁ ଅଛି, ଯାହାକୁ ପସନ୍ଦ ହେବ ତାକୁ ଠିକ୍ କରିଦେବୁ ।

୨ୟ ସଖୀ—କାହିଁ ଦେଖାଇଲ ?

ନାରଦ—ଆଚ୍ଛା, ତୁମେମାନେ ଟିକେ ଆଡ଼ ହୋଇଗଲ । ଶଶୀ ମା ସାଙ୍ଗରେ ଦି ଚାରି ପଦ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଁ ।

୩ୟ ସଖୀ—ହଉ, ଆସ ଗୋ !

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ନ ଦେଖିଲୁ ଓଉ ଛପର । ଏ ଝୋଲାରେ ପାତ୍ର ପୂରାଇ ଆଣିଛନ୍ତି, ତେମାଙ୍କୁ ଖୋଲି ଦେଖାଇବେ । ଆମେ ଦେଖିବୁ, ତେମେ ସବୁ ଗଲେ ଯା, ମୁଁ ଜମା ଯିବି ନାହିଁ ।

ନାରଦ—ଶଶୀ ମା ! ତୋର ଏ ସଖୀଟା ବଡ଼ ମୁଖରା । ହଉ ରହ ମା ! ତୋର ଚିନ୍ତାରେ ଆମେ ବି ସରି ଗଲୁଣି । ତୁ ଯେଉଁ ରୂପ ପାଇଛୁ, ଇନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ ବି ସେ ତୁଳନାରେ ଆସିବେ ନାହିଁ ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ହେଲେ ତ ସ୍ୱର୍ଗର ଅଧିଶ୍ୱରୀ ହୋଇ ବସିବେ, ଅଘଟଣ ଦେଉଛି କଣ ?

ନାରଦ—ଇନ୍ଦ୍ରପଦଟି ଭଲ । ସ୍ୱର୍ଗଭୋଗ । ସବୁଥିରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । କିନ୍ତୁ ସହସ୍ର ଆଖି ନେଇକି ପାଣି ସାରି ଦେଉଥାଏ । ମା ସେ ସବୁକୁ ଅସୁଖ ଭାବିବ ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ଚନ୍ଦ୍ର ?

ନାରଦ—ଦେଖୁନା, ପକ୍ଷେ ଛିଡ଼ୁଛି ପକ୍ଷେ ବଢ଼ୁଛି ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ?

ନାରଦ—ସତ୍ୟ ? ରୂପ ଗୁଣ ସବୁ ଭଲ । ସେଥିରେ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ଘର ଝିଅ । ବସିବା ଉଠିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଟିକିଏ ବି ସ୍ୱାଧୀନତା ନାହିଁ, ପୁଣି ସେହିଁ ତେଜ ଲେ ମା ଆମର ଶଶୀମା କମଳ ଅଙ୍ଗ ତା ପାଖରେ ଝାଉଁଳି ପଡ଼ିବ । ତା ମଣିଷ ପଣିଆ ରହିବ ନା ?

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ତେବେ ?

ନାରଦ—ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଚହୁଁ ବଡ଼ ଚହୁଁ ବଡ଼ ରାଜପୁତ୍ରମାନେ ଅଛନ୍ତି । ମା ! ପସନ୍ଦକରୁ, ତା ମନ ଯାହାକୁ ଗ୍ରାହ୍ୟହେବ, ତାକୁ ହିଁ ଆମେ ଠିକ୍‌ଠାକ୍ କରିଦେବୁ । ହେ ମା ! ଏ ପ୍ରତିକୃତି ସବୁ ଦେଖିଲୁ ।

(ଝୋଲାରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଫଟୋ ବାହାର କରିଦେବା)

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ଆମେ ଦେଖିବୁ ନାହିଁ ?

ଶଶୀରେଖା—କାହିଁକି ସେମିତି ସବୁବେଳେ ଭାଟଙ୍କ ପଛ ନେଉଛୁ ? ତମକୁ ପଚାରି କହିଲେ ସ୍ୱାଢ଼ୁଲୁ ଟିକେ ଯା ବୋଲ ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ଯାଉଛୁ । (ସଖୀଙ୍କ ପ୍ରତି) ଚାଲ ଗୋ ! ସେ ଏକାନ୍ତରେ ଭାଲ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବେ ।

(ସମସ୍ତେ କିଛି ଦୂର ଗଲେ)

ଶଶୀରେଖା—(ପ୍ରତିକୃତି ସବୁ ଦେଖି ଦେଖି ଦୁଇ ବାହାର କରି ନାରଦଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲେ) ଏ ଦୁଇ ରାଜପୁତ୍ର କିଏ ? ଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଆପଣ କାହାକୁ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ?

ନାରଦ—ଗୋଟିଏ ଦେଖାଉ, ଏଇଟି ଲକ୍ଷଣ କୁମାର । ଏଇଟି ଅଭିମନ୍ୟୁ ଆମ ପସନ୍ଦରେ ଲକ୍ଷଣକୁମାର ମହାଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀର ପୁଅ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଠୁ ବଳି ଧନଶାଳୀ ରାଜା ପୃଥିବୀରେ ବିରଳ । ତାର ବୋହୂ ହେଲେ ଆଉ ଅଭାବ କଅଣ ? ଲକ୍ଷଣକୁମାର ହିଁ ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର ।

ଶଶୀରେଖା—(ଅଭିମନ୍ୟୁ ଫଟୋ ଦେଖାଇ) ଏ କାହାର ପ୍ରତିକୃତି ।

ନାରଦ—(ସ୍ୱଗତଃ) ନଜର ସେଥିରୁ ଯାଇ ଏଥିରେ ପଡ଼ିଲାଣି । ଆଚ୍ଛା, (ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ଏ ବି ଜଣେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ, ମହା ଯୋଦ୍ଧା । ରୂପ ଗୁଣ ସବୁଥିରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଶଶୀରେଖା—କାହାର ପୁଅ ?

ନାରଦ—ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ପୁଅ ଅଭିମନ୍ୟୁ । ଅବଶ୍ୟ ନାମ ଶୁଣିଥିବ ।

ଶଶୀରେଖା—ସେ କି ମୋତେ ···?

ନାରଦ—ପସନ୍ଦ କରିବା କଥା କହୁଛୁ ମା ? ମା ! ତୋ ତେତେହେଉଖଣ୍ଡ ତ ଯାହା ଆଖିରେ ପଡ଼ିବ, ସେ ପାଗଳ ହୋଇଯିବ । ସେ ହେବା ନ ହେବା ବଡ଼ସୂତ୍ର ଆମ ହାତରେ । ମା'ର ଯହିଁକି ରାଜି, ଆମେ ଯେ କୌଣସି କୌଶଳରେ ଘଟାଇ ଦେବୁ ନିଧାର୍ଯ୍ୟ କାହାକୁ ପସନ୍ଦ କଲୁ, ମା !

ଶଶୀରେଖା—(ସବୁ ଫଟ ଫେରାଇଦେଇ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଫଟଟି ରଖିଲା ।)

ନାରଦ—ତେବେ ସେହି ଅଭିମନ୍ୟୁ କଥା ହେଲା । ଆମେ ଆଗୁଁ ସେଇଆ ପସନ୍ଦ କରିଥିଲୁ । ପୁଣି ଭାବିଲୁ ଲକ୍ଷଣକୁମାର ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ପୁଅ, ଆଉ ଧନାଢ଼୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି, ଦାନାପାଣି ମୁଠାକରେ ସୁଖ ।

ଶଶୀରେଖା—ଯିଏ ଜନ୍ମ ଦେଇଛି ସେ କଣ ଖାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେବ ନାହିଁ ? ଧନୀ କଣ ଦରିଦ୍ର ହେଉନାହିଁ, ନା ଦରିଦ୍ର ଧନବାନ ହେଉନାହିଁ ।

ନାରଦ—ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜୁନ ମହାଯୋଦ୍ଧା, ବନସ୍ଥ ବାସ କେଉଁଥିରେ କ'ଣ ଭଣା ଅଛି ମା ! ଏକା ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନକୁ ଆମ ବଡ଼ ବାଟ ।

ଶଶୀରେଖା—ଥାଉ ସେ ସବୁ କଥା, ଅଭାଗିନୀ (ଫଟୋ ଦେଖାଇ) ଏ ଚରଣ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଆଶ୍ରା ଲୋଡ଼େନା । ସତ୍ୟ, ଯେବେ ସେ ରାଜ ନ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ଚିର ବ୍ରହ୍ମଚାରିଣୀ ହୋଇ ରହିବ ।

ନାରଦ—ସେ ସବୁ ରାଜନୀତି ଭାର ଆମଠେଇଁ । ମା ମୁହଁରୁ ପଦେ ଶୁଣିବାକୁ ଥିଲା । ଏବେ ଆମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆମେ ଚାଲିଲୁ ।

ଶଶୀରେଖା—ମୋର ପ୍ରଣାମ ନେଇନ୍ତୁ (ପ୍ରଣାମ କଲେ) ଆଉ କେବେ ଏ ଶୁଭ ସମ୍ବାଦ ମିଳିବ ?

ନାରଦ—ତୁ ତାର, ସେ ତୋର ଏକଥା ନିଧାର୍ଯ୍ୟ, ନିଧାର୍ଯ୍ୟ । ନୋହିଲେ ଏ ଜଟା କାଟି ପୋଡ଼ି ଦେବୁ । ତୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ବସ । ବାପା ମା, ତାଙ୍କ ମନ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ଚାଲିଯାଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ଯେତେ ବାଧାବିଘ୍ନ ପଡ଼ିଲେ ବି ଆମେ ଏହି ଅଭିମନ୍ୟୁ ହାତରେ ତୋତେ ସମର୍ପି ଦେବୁ । ବଳେ କଳେ କୌଶଳେ, ଥା ମା, (ପ୍ରସ୍ଥାନ) ।

ଶଶୀରେଖା – (ସଖୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି) ତେଣେ ଯାଇ ବସିଥିବ ନା କଣ, ବେଳ କେତେ ହେଲାଣି ! ମା, ତେଣେ ବିରକ୍ତ ହେଉଥିବେ ।

(ସମସ୍ତେ ଫେରିଲେ)

୪ର୍ଥ ସଖୀ – ଆମେ ପଞ୍ଜାଙ୍କ ପର ଡାଆଣୀ ? କାଳେ ନଜର ପଡ଼ିଯିବ, ସେଥିଯୋଗୁ ଆମକୁ ଲୁଚିକି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲା । ସଖୀ ! ଏକା ଚୂପ୍‌ଚାପ୍‌ରେ ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ସେମିତି କାମ ହାସଲ ବେଳକୁ ଭାରି ବିଭ୍ରାଟ ହେବ; କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧି, ଏ ପଟ୍‌ ହେଲାଣି ଗୁପ୍‌ ଚୁପ୍‌, ସେପଟକୁ ରହିଲା ଗୋଳମାଳ । ସଖୀ ! କହିବ ନାହିଁ ? ଦେବର୍ଷି କାହା କଥା କହୁଥିଲେ ?

ଶଶୀରେଖା – ତୁମେ ମୋର ପ୍ରାଣ । ତୁମକୁ ନିଶ୍ଚୟ କହିବି । ଯଦି କାର୍ଯ୍ୟଟି ଉଦ୍ଧାର ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଏସବୁ କଥା ଯେପରି କେହି ନ ଜାଣନ୍ତି ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ – ଆମର କି ଗରଜ ପଡ଼ିଛି ? ଚାଲ, ଚାଲ ମା, ଖୋଜିବେଣି । (ସମସ୍ତେ ଚାଲିଗଲେ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ
ନାଗରିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ

(ନାଗରିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଦୁଇଜଣ ପ୍ରବେଶ)

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ହୋଇଥିଲା ପୁଅ ଝିଅଟିଏ ହେଲେ କଣ ହେଲା ? ଆମେ ଝିଅକୁ ଜନ୍ମ କରିଛୁ ନା ଝିଅ ଆମକୁ ଜନ୍ମ କରିଛି ? ଆମେ ଯାହା କରିବୁ ଝିଅର ପୁଣି ଅଙ୍କ, 'କନ୍ୟା ବରୟତେ ରୂପଂ' ଏଇ କଥାଟା ତାର, କାଏ ରହିବ । ଆଉ 'ମାତା ବିତ୍ତଂ ପିତା ଶ୍ରୁତଂ' ଆମ ଦୁଇଜଣଙ୍କ କଥା କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ିଯିବ । ତାଇ ଖାଇ ରୂପ । ଆମେ କଣ ରୂପକୁ ଚାଟିବୁ ? ହାତ ପାଣି ମୁଠାକରେ ଯେବେ ସୁବିଧା ନାହିଁ, ସେଠି ଝିଅକୁ ଦେଇ ଲାଭ କ'ଣ ? ଦେଖୁଛୁ ତ ନଗଦ ପାଞ୍ଚଶ ମୁଦ୍ରା, ପୁଣି ବାହାଘର ଆଦି ବିଧି ଯେତେ ଖର୍ଚ୍ଚ ପଡ଼ିବ ସେ ସହିବ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ପାଞ୍ଚଟିର ବୟସ ଗଲାଣି, ତା ବାଣିରେ ମାଇକିନିଆଁ ଉଧୋଇ ନାହାନ୍ତି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ସେଗୁଡ଼ାକ ବାଜେ କଥା । ନାହାକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ କଥା ସବୁ ସତ ହୋଇଯାଏ ? ହିଁ, ମୋର ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀପର ହ'ଦଶ ମାଇକିନିଆ ମଲେ, ତାଙ୍କୁ କଣ ଯମ ନେଲା ?

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ଯମ ନେଲା ନାହିଁ ଆଉ କିଏ ନେଲା ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଗୋଟାଏ ଗଳା ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ ମଲା, ଆଉ ଗୋଟାଏ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିମଲା । ଏଗୁଡ଼ିକ ଡାଆଣୀ ହୋଇ ବଣରେ ବୁଦାରେ ରହିଲେ । ନା, ଯମର ଭେକ ସନ୍ତୁ ନ ଥିଲା ଏଇ ଅଲକ୍ଷଣୀଗୁଡ଼ାକୁ ଆସି ନେଇଥିଲା ।

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ତମର ଯେଉଁ କଥା, ମୁଁ ବିଷ ଜହର ଖାଇ ମରନ୍ତିଣି; କିନ୍ତୁ ଖାଲି ଚୁଆପିଲା ହ'ଟାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ପଡ଼ିରହିଛି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଚୁଆପିଲାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକୁ ତ ହାତ ପାଇଲାଣି, ଏଥର ମରୁନାହଁ । ମୁଁ ପୁଣି ବିବ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଝିଲିଲଟାଏ ଯେମ ଆସିବ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ତମକୁ ଖାଲି ଝିଅ ଦେବାକୁ ଅନାଇ ବସିଛନ୍ତି !

ବ୍ରାହ୍ମଣ – ସେମିତି ନ ଦେଲେ ତ ବଦଳରେ ଦେବେ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ବଦଳରେ କାହାକୁ ଦେବେ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଝିଅକୁ ଗୋଟିଏ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ତୁମଠାରୁ ପାପୀ ଦୁନିଆଁରେ କେହି ନାହାନ୍ତି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଅଜାମିଳଠାରୁ ତ ବେଶି ନୁହେଁ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିମାନ, ମୁଁ ଝିଅକୁ ଘରେ ବାନ୍ଧିଥ ରଖିବି, ସେ ବୁଢ଼ାଟାକୁ ବାହା ଦେବିନାହିଁ । ଜାଣୁ ଜାଣୁ କଥବା ଝିଅଟାକୁ ବେକରେ ବାନ୍ଧିବ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ବୈକଳରେ ବାଳିକୁ କାନ୍ଦୁଛ ? ଆଲୋ କାଚ ଖଣ୍ଡ ଦେଖି ପେବନାହିଁ ଆଉ ଜାଗାକୁ ଉଠେଇ ଦେବ । ଯୁଗଧର୍ମ ତ ବୁଝିଲୁ ନାହିଁ, 'ସଧବା ବିଧବା ନାସ୍ତି, ନାରୀ ନାସ୍ତି ପତିବ୍ରତା', ବଅସ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେତେଟା ସ୍ୱାମୀ ଧରିପାରିବ, ସେଥିରେ ବାପ ମା'ଙ୍କର ସୁବିଧା ଓ ଅର୍ଥଲାଭ । ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ହାତରେ ଧରାଇ ଦେଇ କାଳକ ପାଟିଭୁଣ୍ଡ ବୁଢ଼ା ବସିଥିବ ? ମାଇ ପଣ ଏ ଗୋଟିଏ ଖୁଣ୍ଟରେ ବନ୍ଧା ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ; ବୁଝିଲୁ !

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ତମକୁ ଯାହା ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ତୁମେ କରିବ, ମୋତେ କହୁଛ କାହିଁକି ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମୋତେ ଯାହା ସୁନ୍ଦର ତା ସଂସାରକୁ ସୁନ୍ଦର, ମୁଁ ଯାହା କରିବି ତା ଜଗତ କରିବ । ଉପୁଜା ଯିବା ବଢ଼ାଇବା ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଗୋଟିଏ କ୍ଷେତ ଫସଲ ମାଙ୍କଡ଼ ଖାଇଗଲା ବୋଲି କଣ ଜମି ପଡ଼ିଆ ପକାଇ ରଖିବା । ସେଇପରି ସବୁକଥା ।

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ସୁନା ପରି ଝିଅକୁ ମାଟିରେ ପକାଇବ, ଗାଁବାଲାଙ୍କର ଆପତ୍ତି ଏଥିରେ ମତ ନାହିଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ତୁ ତ କଣ ବୁଝୁନାହୁଁ, ଗାଁବାଲା ଆଡ଼ପାଖରେ ଖରି ପାଉଛନ୍ତି । ମୁଁ ଝିଅକୁ ଏଠି ସେଠି ଦେଇ ଯେବେ ହଜାରେ ହଜାରେ ମାରିଆଣେ ତେବେ ଗାଁରେ ଧନୀ ହୋଇ ବସିବି । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରକୁ ଭିକ ମୁଠାଏ ପାଇଁ ଯାଉଛି, ପୁଣି ଦିନ ଆସିବ ରାତି ପାହିଲା ବେଳକୁ ଦେଖିବି, ନେବାକୁ କରଜ ନେବାକୁ ଏ ଗାଁ କଣ ନିକଟର କେତେ ଗାଁର ଲୋକେ ଆସି ମୋ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିବେ । ଏଇ ସବୁ କଥାକୁ ଭାବି ଗାଁବାଲା ଭିତରେ ଭିତରେ ଭୁକୁଣିଆ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଦେଖିବୁ ଦେଖିବୁ ଖାଲି ଦଶଟା ଟଙ୍କା ହାତ ପଡ଼ିଯାଉ ସବୁ ମିଳାଇଯିବ । ଆଲୋ ! ପିଲାଙ୍କୁ କେତେ କଷ୍ଟ ଜାଣୁ ତ ? ଯଦି ଦଉଳସା ପଣ୍ଡିଙ୍କର ଯୋଗୁଁ ନ ହେଲା ତେବେ ପିଲାଙ୍କୁ କିଏ ଭଲ କହିବ ? ତୁ ଚୁପ ହୋଇ ବସ । ଭଗବାନ ଆମକୁ ଝିଅ ଦେଇଛନ୍ତି ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ଯେ ଘରେ ବସିଛନ୍ତି, ଖାଲି ବେଉଷ୍ଟ ପାଇଲେ ହେଲା । ଚାଲ ଚାଲ, ଲୋକଙ୍କ କଥା ଶୁଣନା, କି ଝିଅଙ୍କ କଥା କିଛି ଶୁଣନା । ମୁଁ ଯାହା ଠିକ୍ କରିଛି ସବୁ ଠିକ୍ । ଆମେ ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଉଛୁ । ସେଇ ଆଦର୍ଶ ଜଗତ ଶିଖିବ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁଖେ ବେଦ ସାର, ଶୁଣିନାହୁଁ ? ଚାଲ । (ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜସଭା)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ରାଜସଭା

(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଦୁଃଶାସନ, ଶକୁନି ଓ ଜୟଦ୍ରଥ ଆସୀନ)

(ନର୍ତ୍ତକୀମାନଙ୍କ ଗୀତ)

ଗାଅ ଗୋ ଆନନ୍ଦେ ପୁଲକିତ ଛନ୍ଦେ
ଗାଅ ରାଜେଶ୍ୱର ଜୟଗାନ ।
ବୀଣାକଣ୍ଠ ନାଦେ ପ୍ରେମ ଗଦ ଗଦେ
ପୂରି ଉଠୁ ଏ ସାରା ଭୁବନ । ଗାଅ ।
ସଭାପରେ ବସେ ହସ୍ତିନାରାଜ ।
ବେଢ଼ି ରହିଛନ୍ତି ଗୁଣି ସମାଜ ।
ଏ ସଭା ସୁଷମା ନାହିଁ ଗୋ ଉପମା
ବଳୁଛି କି ଇନ୍ଦ୍ର ଭୁବନ ।

(ନର୍ତ୍ତକୀମାନଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ସଭାସଦ୍ ବର୍ଗ ! ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମତାମତ ନେବା ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । କାଲି ଦ୍ୱାରକାରୁ ଗୋଟିଏ ସୁସମ୍ବାଦ ଆସିଛି ।

ଶକୁନି—ଶୁଭ ସମ୍ବାଦ ! ଆଉ ମତାମତର ପ୍ରୟୋଜନ କି ଲୋଡ଼ା ?

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଆପଣମାନଙ୍କ ବିନା ପରାମର୍ଶରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ । ଭଲମନ୍ଦ, ନ୍ୟାୟ ଅନ୍ୟାୟ, ଏ ସମସ୍ତ ଆପଣମାନଙ୍କଠାରେ ନିର୍ଭର । ମୁଁ ଏକା

ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ସେ ହସ୍ତିନା ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିଛି ତାହା କେବଳ ଆପଣମାନଙ୍କ ଦୟା ଓ ଆପଣମାନଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ଛଡ଼ା କିଛି ନୁହେଁ ।

ଶକୁନି—ଗୁଣବାନ ଓ ଯୋଗ୍ୟବାନ ବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କର ନିଜ ଉଦାରତା ଗୁଣରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଭକ୍ତି ଓ ସ୍ନେହ ଭାଜନ ହୁଅନ୍ତି । ତେବେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଣ ଆଗତ କରାହେଉ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ବଳରାମଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ପତ୍ରରୁ ପ୍ରକାଶ, ସେ ତାଙ୍କର କନ୍ୟା ଶଶୀରେଖାକୁ ଆମ୍ଭର ପୁତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମର ହସ୍ତରେ ପ୍ରଦାନ କରିବେ । ପ୍ରତି ଉତ୍ତରରେ ଆମ୍ଭର ମତାମତ ସେ ଚାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର କନ୍ୟା ସୁଗୁଣସମ୍ପନ୍ନା ଏକଥା ମୁଁ ଅନେକଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି ।

ଦୁଃଶାସନ—ସୁଗୁଣସମ୍ପନ୍ନା ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ କେଉଁ କୁଳୋଦ୍ଭବା ସେ ବିଷୟ ବିଶେଷତଃ ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼େ ।

ଜୟଦ୍ରଥ—ତା ଯଥାର୍ଥ । ରୂପ ଗୁଣ ଛଡ଼ା ସ୍ୱକୁଳକ ବୁଝିବା ରାଜରାଜେଶ୍ୱରଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ମାନ-ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ସମାସ୍କନ୍ଧ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି କି ବଳରାମ ? ତା ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପ୍ରଭେଦ । ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁମରଙ୍କୁ ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ କନ୍ୟା ଦେବାକୁ ଲାଳାୟିତ ଥିବେ ।

ଦୁଃଶାସନ—ତା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ । ନବ ଲକ୍ଷେ ରାଜାର ମୁକୁଟମଣି, ତାର ପୁତ୍ରକୁ କି କନ୍ୟା ଅଭାବ ପଡ଼ିବ ! ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଗୋଟିଏ ଗୋପାଳ ସଙ୍ଗରେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଅଯୁକ୍ତ ସଙ୍ଗତ ।

ଶକୁନି—ଏ ତୁମ୍ଭର ଭୁଲ ଧାରଣା । ବଳରାମ କେବେଁ ଗୋପାଙ୍ଗନୀ ଗର୍ଭ ସମ୍ଭୂତ ନୁହନ୍ତି । ସେମାନେ ଦେବଅଂଶୀ । ସେ ବସୁଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଏ ଆମ୍ଭର ଜଣା ଶୁଣା କଥା । ବଳଦେବ ମହାତେଜା, ବିଖ୍ୟାତ ସଙ୍କର୍ଷଣ ।

ଜୟଦ୍ରଥ—ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ସପକ୍ଷ । ଏଣୁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିବା ଅବିଧେୟ ।

ଶକୁନି—ସେହି କାରଣରୁ ମୁଁ କହେଁ, ଯଦି ସେ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି, ତେବେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ସବୁ ଆଶା ଭରସା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଯିବ । ଅବଶେଷରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅକ୍ଳେଶରେ ଜୟ ଲାଭ କରିବା । କୁରୁ ପାଣ୍ଡବ ଯୁଦ୍ଧ ସେ ବେଶି ବିଳମ୍ବ ନୁହେଁ । ଏ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନକୁ ଗୋଟିଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ ବୋଲି ମନେ କରିବାକୁ ହେବ । କଣ କହୁଛନ୍ତି ?

ଜୟଦ୍ରଥ—କୁରୁ ବଂଶର ହିତାହିତ ସବୁ ଆପଣଙ୍କଠାରେ ନିର୍ଭର । ବିଶେଷତଃ ଆପଣ ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ଆପଣଙ୍କ ମତରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏକମତ ।

ଦୁଃଶାସନ—ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ସସୈନ୍ୟ ସେଠାକୁ ଯିବାକୁ ହେବ ।

ଶକୁନି—ସ୍ୱା ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ କି ? ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ବର ନେଇଯିବା ବା ଯୁଦ୍ଧ ଯାତ୍ରା କରିବା ଏଥିରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବେଶି କିଛି ନାହିଁ । ଗୁଳିଗୁଳା ବାଣ ନିଶାଣ ସବୁ ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିବ ।

ଦୁଃଶାସନ—ଗୁଳିଗୁଳା ବାଣରେ ଦ୍ୱାରକାକୁ ଜଳାଇ ଦେବାକୁ ହେବ । ଆଉ ସହସ୍ରାଧିକ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ, ଗଜାରୋହୀ, ପଦାତିକ ସୈନ୍ୟ ଓ ସହସ୍ରାଧିକ ବରଯାତ୍ରୀ ମହାସମାରୋହରେ ସେଠାକୁ ଯିବେ । ଦ୍ୱାରକାବାସୀ ଦେଖନ୍ତୁ, ହସ୍ତିନା ରାଜାର ଆଡ଼ମ୍ବର କେତେ । ଆଉ ସେମାନେ ଯେପରି ଚର୍ଚ୍ଚାବାର୍ତ୍ତା କରିବାରେ ଅକ୍ଷମ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି ।

ଶକୁନି—ସେ ସବୁ ବିଷୟ ଅନୁସାରେ ତୁମ୍ଭେ କରିବ । ଆଉ କହୁଚ କାହାକୁ ? ମାନଗୋବିନ୍ଦ ସ୍ୱୀକୃତ ହୁଅ । ଏଥିରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କୌଣସି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ?

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ବିବାହ ଲଗ୍ନ କେବେକୁ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯିବ !

ଶକୁନି—ସେଠା କନ୍ୟା ପକ୍ଷକୁ ଯେଉଁ ତିଥି ଯୋଗାଇବ । ତା ସେମାନେ ସ୍ଥିର କରି ସମ୍ବାଦ ଦେବେ । ଆମେ ଅଙ୍ଗୀକାର କଲୁ ଏହିମାତ୍ର ପତ୍ରୋତ୍ତର ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ତେବେ ଏଣିକରେ ସଭା ଭଙ୍ଗ ହେଉ ।

(ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ପୂର୍ବ ନାଟଶାଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଅଗାଧୁ ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରବେଶ)

ଅଗାଧୁ—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟେ ! ଦାନ୍ତ ପଡ଼ିଗଲେ ବା ବାଳ ପାଚିଗଲେ ଲୋକ ବୁଢ଼ା ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ବୟସ ଉପରେ ସବୁ ନିର୍ଭର କରେ । ଆପଣ କୋଷ୍ଠି ଦେଖନ୍ତୁ ଅଷ୍ଟୋତ୍ତର ଶଏ ବର୍ଷ ପରମାୟୁରୁ ଜମା ଭୋଗ ହୋଇଛି ବାଷଠି ବର୍ଷ । ଆଉ ତ ଛୟାଳିଶ ବର୍ଷ । ତମ ଝିଅ କେତେ ବର୍ଷ ଭୋଗ କରୁଛି କହ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ତା ମୋ ତ ଜମା ମନ ନାହିଁ । ମୁଁ ପନ୍ଦର ଦିନ ହେଲା କନ୍ ବୁଝାଇଲଣି ! ତାକୁ କଏ କହି ଦେଇଛି, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ରାଶିରେ ମାଈ କନିଆଁ ଉଧୋଇ ନାହାନ୍ତି । ତିନ ତିନିଟା ମାଈ କନିଆଁ ଦଣ୍ଡାକୁ ଗଲେ । ମୁଁ ଏହା ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଝିଅକୁ ସେଠି ବିବାହ ଦେବ ?

ଅଗାଧୁ—ତା ଯଥାର୍ଥ, ମୋର ଆୟୁଷ ରେଖାଟା ବଡ଼ ଦୀର୍ଘ, ପରମାୟୁ ମଧ୍ୟ ଜୋର । ତେଣୁ ଅଳ୍ପାୟୁଷ ମାଈକନିଆଁ ଏଠି ଠାକୁ ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ଭଲକରି ଦେଖିଛି ତମ କନ୍ୟାର ରାଶିଟା ବି ଠାଣ ଅଛି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ରାଜଯୋଟକ, ମଣ୍ଡଳ ଶୁଦ୍ଧି । ଆଉ କିଛି କହିବାକୁ ନାହିଁ । ମୋତେ କଣ କନ୍ୟା ଦେବାକୁ ଲୋକେ ନାରାଜ । ବଡ ପାଞ୍ଚଟା ଏକା-ବେଳେକେ ବସିଲେ ଛନ୍ଦ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ନା, ଦେଖିଲ ଗରିବ ସନ୍ତୁ ପାଞ୍ଚଟିଏ ନେଲେ ଭଲ ! ମୋ ହାତ ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଅନେକଟା ଅଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ସ୍ୱବନ୍ତୁ, ଆପଣଙ୍କ ଭାଗ୍ୟର ଉଦୟ ବୋଲି ଜାଣିବେ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମୁଁ କଣ ବୁଝୁ ନାହିଁକି । ମାଈକନିଆଁ ଟା ମଙ୍ଗୁ ନାହିଁ । ଦେବାକୁ ବି ଏଥିରେ ଟେକିଆ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି ।

ଅଗାଧୁ—ବୁଝ, ବୁଝ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଗାଁବାଲା ତମର ମଙ୍ଗଳ ଚାହୁଁଛନ୍ତି କି ଅମଙ୍ଗଳ ଚାହୁଁଛନ୍ତି । ତୁମେ କାଳକ ଭିକାରି ହୋଇ ତାଙ୍କ ଦୁଆରେ ହାତ ପତାଇବ । ମାଈକନିଆଁ ତମର ଗାଁବାଲାଙ୍କ ବାର ଝିଅମାନ କରି ଠୋପେ ମଦେ ପାଣି ଆଣିବ । ଏଟା ତମକୁ ଭଲ; କିନ୍ତୁ ମୋ ଆଖିକୁ ସବୁ ଅସହ୍ୟ । ମୁଁ ତମକୁ ଜମିଦାର କରାଇ ଦେବ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ତମ ସ୍ତ୍ରୀ ଜମିଦାରାଆଣୀ ହୋଇ ବସିବ । ଗାଁ-ବାଲାଙ୍କ ମୁହଁ ସାନ୍ଧୁ ଖାଇଲା ପରି ହୋଇଯିବ । ନିଅ ଏ ହାରଟି (ହାର ବାହାର କରିଦେବା) ତମ ଭୁଆସୁଣୀ ବେକରେ ଦେବ । ଏ ତ ସାମାନ୍ୟ ଟଙ୍କା, ଦୁଇଶ ତିନିଶ କଥା । ଅଷ୍ଟ ଅଳଙ୍କାରରେ ମଣ୍ଡିଦେବ । ଆହେ ଯଦି ଝିଅଟିଏ ଜନ୍ମ କରି ଜୀବନ ସାର୍ଥକ ନ ହେଲା, ସେପରି ଝିଅ ଜନ୍ମ କରି କେତେ, ନ କରି କେତେ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଦାନା ଅଭାବରେ ପେଟରେ ଓଦା କନା ବନ୍ଧାହେଉଛି, ହାର ନେଇ ପିନ୍ଧିଲେ କି ପେଟ ପୂରିବ ?

ଅଗାଧୁ—ତୁମେ ଯାଅ, ମୁଁ ଗାଡ଼ିଏ ଧାନ ସହିତ ଆଉ କିଛି ଟଙ୍କା ପଇସା ପଠାଇ ଦେଉଛି । ତୁମେ ଆଉ ପର ଦୁଆରକୁ ମୁଣ୍ଡ ନୋଇଁବାକୁ ଯିବ ନାହିଁ, ଯିବ ନାହିଁ, ଏକଥା ସୁତଃସିଦ୍ଧ । ଏଇ ଆସନ୍ତା ତିଥିରେ ବିବାହଟା ଯେପରି ହୋଇଯାଏ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମୁଁ କଣ ଅମତ । ଖାଲି ମାଈକନିଆଁ ଟା ବୁଝିଲେ ହେଲା ।

ଅଗାଧୁ— ଧନ ସବୁ ମନ ଭୁଲାଇ ଦେବ । ଯାଅ ସବୁ, ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ମୋତେ ମଝେ ମଝେ ଖବର କରୁଥିବ । ଆସ, ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା । ପାଞ୍ଚଟି ସାଙ୍ଗରେ ଟିକିଏ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ ହେଲେ ମୁଁ ସବୁ ଠିକ୍‌ଠାକ୍ କରିଦିଅନ୍ତି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ସ୍କୁଲ୍ ନାହାନ୍ତି । ସେ ତ ଆମ ଗାଁ ଆଶ୍ରମରେ ପାଠ ପଢ଼ା କରିବାକୁ ଆସିଥିବ ।

ଅଗାଧୁ—ପାଠ ପଢ଼ୁଛି ? ତା ତ କହୁନାହଁ । କଏ ଟୋକାଟାଙ୍କଆ ତାକୁ ଫସାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ତମେ ପାଠରୁ ଛଡ଼ା ପାଇବ ମ କଣ ସ୍ୱଭାବ କରିବ ! ମୋ ଘରେ ତ ଛ ଛଟା ଶ୍ରୀମାନ୍ତା

ଖଟୁଛନ୍ତି । ତମ ଝିଅ ଜମା ଖଟୁନି ଓହ୍ଲାଇବ ନାହିଁ, ବୁଝିଲ । ପଢ଼ା ବନ୍ଦ କରି ଦିଅ । ପାଠ ପଢ଼ି ବୁଦ୍ଧି ହୁଏ, ପୁଣି ପାଠ ପଢ଼ି ମଧ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି ବିଭ୍ରଷ୍ଟ ହୁଏ । ଆଚ୍ଛା, ବେଳ ହେଲାଣି ତମ ଘରଆଡ଼େ ଯିବି । ତୁମେ ଯାଅ ନମସ୍କାର । (ବ୍ରାହ୍ମଣ କିଛିଦୂର ଯିବା ପରେ) ହଁ ଶୁଣ, ଶାଶୁଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ଜଣାଇ ଦେବ । (ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରସ୍ଥାନ) 'ସୁନ୍ଦର ଗୋଲ୍ ସୁଗୋଲ୍ କଳେବର । ଝଙ୍କା ଏ ସବୁ ମୁଣ୍ଡ କଣ୍ଟଦେବ ବଙ୍କା ।' ଜାମାତା ହାସଲ ହୋଇଯାଆନ୍ତାଣି, ଏ ଗାଁ ଯୁବକ କେଇଟା ଗୋଟାଏ ସମିତି କରି ସବୁ ବିଭ୍ରାଟ ଲଗାଇଛନ୍ତି । ଆଚ୍ଛା, ଦେଖାଯାଉ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଅଭିମନ୍ୟୁ ଓ ନାରଦ ପ୍ରବେଶ)

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଉର୍ବଶୀ ଅପେକ୍ଷା କଣ ସୁନ୍ଦରୀ ?

ନାରଦ—ସୁନ୍ଦରୀ ବୋଲି ପଚାରିବାକୁ ଅଛି, ଦେବକନ୍ୟା ଆଉ ମାନବୀ ଏଥିରେ ଢେର ପାର୍ଥକ୍ୟ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—କଣ ଆଉ ପାର୍ଥକ୍ୟ ?

ନାରଦ—ତୁ କଥାଟା ବାବୁ ବୁଝି ନାହୁଁ, ଆହୁରି ମତେ ଉର୍ବଶୀଙ୍କୁ ଦେଖିଛୁ ? ଦେବକନ୍ୟାମାନେ ଚିର ଯୌବନାଙ୍ଗୀ, କିନ୍ତୁ ମାନବୀଙ୍କଠାରେ ତା ନାହିଁ ସମ୍ଭବ ପାରିବ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଦେବକନ୍ୟା ଦେବ ଉପଯୁକ୍ତା । ମୁଁ ମାନବଟା କିପରି ତାର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ହେବି ।

ନାରଦ—ତୁ ଯେ ଦେବଅଂଶୀ ପିଲା । ସେ ବିଷୟର ଆମେ ସବୁ କରି ଠିକ୍ କରିଛୁ ନା ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଏ ବିବାହର ସୂତ୍ରପାତ କଲା କିଏ !

ନାରଦ—ଆମେ । କନ୍ୟାଟାର ଖୁବ ଭକ୍ତି ଆମଠାରେ ବହୁତ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ତାଙ୍କର ପିତାମାତା ମୋତେ କି ମନୋନୀତ କରନ୍ତି ।

ନାରଦ—ମାଆଙ୍କର ସୋଳପଣ ଉପରେ ଅଠରପଣ, କିନ୍ତୁ ପିତାଙ୍କର ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ପିତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଶେଷତଃ ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗଠନ ହେବା ଦୁସ୍ତର ।

ନାରଦ—କାହିଁକି ନ ହେବ ? ଏହାପରି ଦୁନିଆଁରେ ଅନେକଟା ହୋଇ ଆସୁଛି ନା । ଏଇଠି ଏବେ ଦେଖ ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେବୀ ଶିଶୁପାଳକୁ ବିବାହ ହେବା ଠିକ୍ ହୋଇ ବିବାହର ସବୁ ଆୟୋଜନ ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ଦେବୀ ମନ୍ଦିରରୁ କନ୍ୟା ଫେରିଥିଲେ ପାଣି ଗ୍ରହଣ ହୋଇଥାନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ତମ ମାତୁଳ କୃଷ୍ଣ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କୁ ନେଇ ଚମ୍ପଟ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ମୁଁ କଣ ଏପରି ଚୌରବୃତ୍ତି କରି କନ୍ୟା ଆଣିବି ? ମୁଁ ଯେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ ।

ନାରଦ—ଚୋରି କରି ଆଣ ବା ଯୁଦ୍ଧ କରି ଆଣ, ସେଥିରେ ଆମର କୌଣସି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କନ୍ୟାକୁ ତମେ ଯଦି ବିବାହ ନ କର ତେବେ ତୁମକୁ ଗୋଟିଏ ନାରୀହତ୍ୟା ପାତକରେ ଭାଗୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆଉ ଆମକୁ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁତର ଅପମାନ ହେବ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଆପଣଙ୍କୁ କାହିଁକି ଅପମାନ ହେବ ?

ନାରଦ—ଅପମାନ ବୋଲି ଅପମାନ ! ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତୁମର ତୋ ତୁଳନାରେ ସେହିଁ ଯୋଗ୍ୟବାନ ନା ଗୁଣବାନ ନା ରୂପବାନ ଯେ—ତାର ପ୍ରଶଂସା ଆଉ ତୋର ନିନ୍ଦା, ତୋ ପିତାର ନିନ୍ଦା ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ମୋର ନିନ୍ଦା, ସେଥିରେ ଯାଏ ଆସେ କେତେ ? ପିତାଙ୍କର ନିନ୍ଦା !

ନାରଦ—ଏକା ପିତା କଣ ? ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ନିନ୍ଦା, ଆଉ କୁରୁବଂଶର ପ୍ରଶଂସା । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ମାନଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ । ଲକ୍ଷେ ରାଜାର ମଉଡ଼ମଣି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—କିଏ ଏ ନିନ୍ଦା କରୁଥିଲେ ?

ନାରଦ—ଆଉ କେବେ କିଏ ? ତମ ବଡ଼ ମାମୁଁ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ସାନ ମାମୁଁ ?

ନାରଦ—ସାନ ମାମୁଁ ? ପାଣ୍ଡବ ନାଙ୍କର ଜୀବନ ପ୍ରାଣ ତୋ ପିତା ଅତି ଆତ୍ମୀୟ ବୁଝୁନାହିଁ । ତୋ

ମା ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେବାକୁ ବଳଦେବଙ୍କର ମତ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବଳ ପୂର୍ବକ ତୋର ପିତାଙ୍କୁ ବିବାହ କରାଇ ଦେଲେ । ସେଇ କଥା ତ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ତାହେଲେ ମୋତେ କଣ କରିବାକୁ କହୁଛନ୍ତି ?

ନାରଦ—ଲକ୍ଷ୍ମଣେଙ୍କୁ ମର ଯେପରି ଶିଶୁପାଳ ଅବସ୍ଥାପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅପମାନିତ ହୁଏ । କୁରୁଆଟ ମୁହଁରେ ଯେପରି କାଳି ବୋଳା ହୁଏ । ଆଉ ଶଶୀରେଖା ଯେପରି ତୋର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ହୁଏ । ଆଉ ଏ ଜଟିଆ ଲଙ୍ଗଳା ବାବାଜୀର ଯେପରି ଟାଣ ରହେ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ- ତେବେ ଯାଆନ୍ତୁ ଦେବର୍ଷେ, ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଲି । ବିବାହ ଦିନ କେବେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି ?

ନାରଦ – ଆମେ ସେ ଖବରଟା ଜଣାଇଦେବୁ ଯେ । ତୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥା । ଆମେ ଆସୁଛୁ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଶୁଣନ୍ତୁ ମା'ଙ୍କ ଆଡ଼େ ବୁଲିଯିବେ ନାହିଁ ?

ନାରଦ—ଶୁଣ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ।

(ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ଉଦ୍ୟାନ)

(ଶଶୀରେଖା ଏକାକୀ ଗୀତଟିଏ ଗାଇ ଗାଇ ଆସୁଥାଏ)

ମୋ ପତନ ହେଜ ଦେବତା ।
କେବେ ଅଇଁ ମୋ ଜୀବନ କହିବ କଥା । ପଦ ।
ଦେଖି ତବ ରୂପ ଛବି ନୟନରେ ହୁଏ ମୁଁ ଖତ
ହୃଦ ଆଶା ଫଳ ଲଭି ତୁଟିବ ଚିନ୍ତା ।
ଦିନପରେ ଦିନ ବିତି ଯାଏ ଥିଲୁ ହୃଦେ ସ୍ମୃତି
ବସ୍ୱାର୍ଦ୍ର ହୋଇ ମୋ ପ୍ରତି ଦେବେ ବାରତା ।

ଶଶୀରେଖା – ସତେ ତାଙ୍କ ଚରଣରେ ମୋତେ ସ୍ଥାନ ଦେବେ ! ବାମନ ଚନ୍ଦ୍ର ଲଭିଲା ପରି ମୁଁ ଯେ ଆକାଶ ସୁମନ ତୋଳିବାକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇଛି । ସତେ ଭଗବାନ ! ମୋର ମନ କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବେ ।

(୧ମ ଓ ଚତୁର୍ଥ ସଖୀ ପ୍ରବେଶ)

୧ମ ସଖୀ – ମା ଠାକୁରାଣୀ କହିଲେ ସବୁ ଆଡ଼କୁ ଶୁଣ ।

ଶଶୀରେଖା – କାହିଁକି ? ମୁଁ ପରା ମାଙ୍କ ପାଖରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସିଲି । କାହିଁ, ମା' ତ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ— କାହିଁକି ଡାକୁଛନ୍ତି ସେଠିକି ଗଲେ ବଳେ ବୁଝିବ ନାହିଁକି ? ସାଇପାଖ ମାଇପେ ପରା ଅନେଇ ବସିଛନ୍ତି ।

ଶଶୀରେଖା – ସାଇପାଖ ମାଇପେ, କାହିଁକି ଆସିଛନ୍ତି ? କଣ କରିବେ ?

୪ର୍ଥ ସଖୀ – କେତେ ପଠାଉଛ, ମାଇପେ ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ ଲାଗି କରାଇ କନିଆଁ କରିବେ ।

ଶଶୀରେଖା—ଯା, ଯା, ମୋତେ ବିରକ୍ତ କରନା । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାଇ ପାରିବି ନାହିଁ ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ – ସବୁ ଝିଅ ଏମିତି କହନ୍ତି, କେତେ ଗୋଳ ଲମ୍ବାନ୍ତି । ମନ ଭିତରେ କେତେ କଣ ଖେଳି-ଯାଏ । ଶୁଣି ଦାଉଁ ଦାଉଁ ପଡ଼ିବଣି । କେମାମଣି ଆସ, ଡେରି ହେଉଛି ପରା ।

ଶଶୀରେଖା—ସେମିତି ମୋତେ ଥଟ୍ଟାସ କଲେ ଜାଣିଥା, ହଁ !

୧ମ ସଖୀ – ମା ଠାକୁରାଣୀ ଆଉ ଅନ୍ୟମାନେ ସମସ୍ତେ ଏ ଆଡ଼କୁ ଆସିଲେଣି ।

(ରେବତୀ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରବେଶି ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ ପିନ୍ଧାଇ ନେଇଗଲେ)

(୨ୟ ସଖୀ ଓ ୩ୟ ସଖୀ ରହିଲେ)

୩ୟ ସଖୀ – ଭଦ୍ରା ! କେମାଙ୍କର ଏ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଆଦୌ ମତ ଥିଲା ପରି ଜଣା ପଡ଼ୁନାହିଁ ।

୨ୟ ସଖୀ – ସେଥିରେ ଦୋଷର ମତଲବ ଅଛି ।

୩ୟ ସଖୀ – ଦୋଷର କଣ ? କେମାଙ୍କ ଲାଗି ଏ ବର କଣ ହୋଇ ନାହିଁ ।

୨ୟ ସଖୀ—ଜେମାଙ୍କ ଲାଗି ଯେ, ଆଖିପତ୍ର ଦୋହର ଆଉଛି ସୁନ୍ଥୁଛି ।

୩ୟ ସଖୀ—ଭଦ୍ର କହ, କୁଆଡ଼େ ?

୨ୟ ସଖୀ—ରମେଶ୍ବରୀଙ୍କ କୁନ୍ଥୁକୁରିଆ, ତମ ଗାଣ୍ଟିରେ କଥା ରହିବ ନାହିଁ ।

୩ୟ ସଖୀ—ମୋତେ ମୋ ରାଣ, ଆଣ୍ଠି ଛୁଇଁଛି, କାହା ଆଗରେ କହିବି ନାହିଁ ।

୨ୟ ସଖୀ—ଆଲୋ ! ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁମରଠାରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ବର ଜେମା ମନୋନୀତ କରିଛନ୍ତି । ରୂପରେ ଯେପରି ଗୁଣରେ ମଧ୍ୟ ତତୋଧିକ ।

୩ୟ ସଖୀ—ତେବେ ଏ ଯେ ନବଙ୍ଗ ହୋଇଗଲା ।

୨ୟ ସଖୀ—ବେଦୀ ଉପରୁ ବର ତ ଉଠି ଯାଉଛି । ଏ ଏବେ କବା କଥା । ଏ ବିଶ୍ରୟରେ ବଡ଼ କିଛି ବିଭ୍ରାଟ ଘଟିବ । ଆ, ତେଣେ ଆମକୁ ଖୋଜୁଥିବେ । (ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ଘଟୋତ୍କଚର ପ୍ରମୋଦୋଦ୍ୟାନ

(କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନର୍ତ୍ତକ ନର୍ତ୍ତକୀ ମାଦଳ ବଜାଇ ନାଚୁଥିଲେ)

ଗୀତ

ଚଇତ ରାତି   ସଞ୍ଜ ପ୍ରାହାନ୍ତ
ପିଇସିଇଆ ବାଆ ।
ଉଚଲ ମନ   ଭରା ଯୌବନ
ଉଲ୍ଲସାଇ ଦିଏ କିଆ । ପଦ ।
କୋଇଲି ଡାକେ ବନେ   ଭ୍ରମର ଝଙ୍କାର ପଞ୍ଚମତାନେ
ବିରହୀ ପ୍ରାଣେ ଉଚାଟ ଆଣେ ।
ମଦନ ବାଣେ ମରେ ମରମେ,
ଖୋଜ ନ ପାଏ ରାହା । ୧ ।
ମଲ୍ଲୀ ବଉଳ ମାଳେ   ଗଭା ସଜାଇ ଭଲେ
ତା ଉପରେ କେତକୀ ଗନ୍ଧ,
ସୁର କଳକ ବଣେ କ ସୁନ୍ଦର ବାଃ ବାଃ ।
ଆସ ମହୁଆ ପିଇ,   ଗୀତ ଝୁମର ଗାଇ,
ଫଳା ଖେମଟା ନାଚ,
ଧଣିକ ଜନ ତା ସାଥେ ମାଦଳ ବା । ୨ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—(ଗୀତାନ୍ତେ ତାର ସଙ୍ଗୀକୁ କହିଲା) ଗାଅ, ନାଚ, ଫୂର୍ତ୍ତିକର । ମହୁଆ ଖାଇ, ବେହୋସ ବନିଯାଅ, ଖୁବ୍ ନାଚ, ଯୋରସେ ନାଚ ।

ଅଙ୍ଗନ—ଗାଅ, ଗାଅ ! ଏକ ମରଦକୁ ଏକ ମାଇ ପିଲା, କେମିତି ମଜା ସଜା କରୁଚେ ଖୁବ୍ ନାଚ ।

ଅନୁଚର—(ପ୍ରବେଶି କହିଲା) ମା, ଆସୁଛନ୍ତି ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ମା, ! ଏଠାକୁ କାହିଁକି ? କଣ ଏପରି ଘଟିଛି କି ?

(ହିଡ଼ିମ୍ବିକା ପ୍ରବେଶ)

ଘଟୋତ୍କଚ—ମା ! କୁଆଡ଼େ ଆସିଲୁ ? ମୋତେ ଡକାଇ ଥିଲେ ତ ଯାଇଥାନ୍ତି । ତୋର ମତ ଛନ୍ନ ଛନ୍ନ, ଆଉ ଆରକ୍ତ ନୟନ କେଶ ବସନ ଅସମ୍ଭାଳ, କଣ କିଛି ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ ?

ହିଡ଼ିମ୍ବିକା—କ୍ଷୁଧା ! କ୍ଷୁଧା !!

ଘଟୋତ୍କଚ—କଅଣ ମୋର ଅଭାବ ଅଛି ଯେ ତୋର କ୍ଷୁଧା ମେଣ୍ଟାଇ ପାରୁନାହିଁ । ଏ ସାରା ଜଙ୍ଗଲଟାରେ ମୁଁ ଏକଛତ୍ର ଦଣ୍ଡଧର । ମିଷ୍ଟ, କଷାୟ, ସମ୍ଭାର, ଯାହା ଚାହୁଁ, ତାହା ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଲକ୍ଷ ପ୍ରମାଣେ ତୋ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇପାରେ ।

ହିଡ଼ିମ୍ବିକା—ସେଥିରେ ତୃପ୍ତି ନାହିଁ, ସେଥିରେ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ଆଉ କେଉଁଥିରେ ଶାନ୍ତି ତୋର ମା' ? ସାଧ୍ୟାତୀତ ନ ଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଯୋଗାଇ ଦେଇ ପାରିବି ।

ହିଡ଼ିମ୍ବିକା—ମୁଁ ଚାହେଁ ନର ମାଂସ, ନର ରକ୍ତ, ନର ମାଂସ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ମା ! ତୁ ନର ମାଂସ ଖାଇବୁ ନିଷେଧ କରିଥିଲୁ, ପୁଣି ଏ କି ପରିବର୍ତ୍ତନ, ନା ପରୀକ୍ଷା ?

ହିଡ଼ିମ୍ବିକା—ନା ! ପରୀକ୍ଷା ନୁହେଁ । ସ୍ବର୍ଣ୍ଣପରି କାନ୍ତାସ-ଧାରକ ନର ମୋର ଆହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁ, ପାରୁତ ଶୀଘ୍ର ଆଣି ମୋର କ୍ଷୁଧା ମେଣ୍ଟଣ କର ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ସେମାନ କହିବୁ ତତେ ଯୋଗାଇ ଦେବି ମା ?

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ସାଧାରଣ ନର ମାଂସ ମୁଁ ଖାଏନା ! କେବଳ ବୀର ରକ୍ତ, ବୀର ମାଂସ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ତା ମୁଁ ଆଣି ପାରିବି ନା ?

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ନ ପାରିଲେ ଧିକ୍ ତୋତେ, ଧିକ୍ ତୋର ମହାବୀର ଔରଷରେ ଜନ୍ମ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ମୁଁ ମହାବୀରର ପୁତ୍ର ? ମୋର ପିତାଙ୍କ ନାମ କଅଣ ? ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁଠି ?

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଣ୍ଡବ ! ମହାପରାକ୍ରମଶାଳୀ ଭୀମ ତୋର ପିତା । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାରୁଣୀରେ !

ଘଟୋତ୍କଚ—ସେ ଏଠାକୁ ଆସୁନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ? ମୁଁ ତ ତାଙ୍କୁ କେବେହେଲେ ଦେଖିନାହିଁ । କହ ମା ! ସେ କଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମନରୁ ପାଶୋରି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ସେଥିଲାଗି କହୁଛି ମଦାନ୍ଧ ସ୍ୱାର୍ଥପର ମନୁଷ୍ୟ ରକ୍ତ ମାଂସରେ ମୋର କ୍ଷୁଧା ମେଣ୍ଟାଇବୁ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ମା ! ସେ ବୋଧହୁଏ ଭୁଲି ଯାଇଛନ୍ତି ! ମୋତେ ଆଦେଶ ଦେ ମା, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରି ତାଙ୍କୁ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଘେନି ଆସିବି ।

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ଯଦି ସେ ତୋତେ ନ ଚିହ୍ନି ଅପମାନିତ କରନ୍ତି ?

ଘଟୋତ୍କଚ—ତେବେ ତାଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବି ।

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ତହିଁରେ ଲାଭ କଅଣ ବାପ ! ବରଂ ମୋତେ ବୃନ୍ଦସ୍ଥଳା କରି ଅକ୍ଷୟ ସ୍ୱର୍ଗ ଲାଭ କରିବୁ । ତା ନୁହେଁ, ତୁ ମହାବୀରର ସନ୍ତାନ । ତୋତେ ସବୁ ଶସ୍ତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷିତ କରାଇଅଛି । ବିଶ୍ୱର ମଧ୍ୟରେ ଏପରି କେହି କ୍ଷତ୍ରି ନାହିଁ ଯେ କି ତୋତେ ଯୁଦ୍ଧରେ ହରାଇପାରିବ । ଯା, ଅମର ଏହି ରାଜ୍ୟର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କର, କିଏ କେଉଁଠି ବିନାନୁମତିରେ ଆମ୍ଭର ଲୀଳାଭୂମିରେ ବିଚରଣ କରୁଛି ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ତେବେ ଯିବି ମା ! କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ, ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧ ଖୋଜିବି ।

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ହଁ, ମନେରଖ ପୁତ୍ର ! ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରାର୍ଥୀକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବୁ, କ୍ଷମାନୁସରଣ କଲେ କ୍ଷମା ଦେବୁ । ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବୁ । ଶତ୍ରୁକୁ ପରାଜିତ କରିବୁ, ଖେଳ, ଭୋଜନ କରିବୁ । ଯାଲେ, ମୁଁ ଶୁଣିଛି ତୋର ପିତା ବର୍ତ୍ତମାନ କୁଷ୍ଟଙ୍କ ତାଡ଼ନାରେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ । ଏପରି ଦିନ ଆସିବ, ବଳେ ତୋର ପିତା ତୋତେ ଲୋଡ଼ି ଆସିବେ, ବେଶି ବିଳମ୍ବ ନାହିଁ ଯେ ଆ ।

(ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଶଶୀରେଖାର କକ୍ଷ

(ଶଶୀରେଖା ଗୋଟିଏ ସଖୀକୁ ଧରି ଗୀତଟିଏ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

ଗୀତ

ଏହା ଥିଲା ମୋ କପାଳେ, ପ୍ରିୟ ସଖି,
ଆଶା ମରୀଚିକା ଦେଖି ଗୋଡ଼ି ମୁଁ ମରେ ଆକୁଳେ । ପଦ ।
ସେ ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଁ ଚକୋରୀ ମାତ୍ର,
ଲୋକେ ପତାଇଲେ ହାତ,
ସରଗ ସୁମନ, ତୋଳିବାକୁ ମନ,
ଲାଳସା ବଢ଼ାଇ ମଲି ହେଳେ । ୧ ।
ଜନ୍ମଦାତା ପିତା ମୋ ଭଗାରି,
କା ସଙ୍ଗେ ଯିବି ମୁଁ ବାହାରି,
ଭକ୍ଷିବି ଜହର, ଶେଷ ପ୍ରତିକାର,
ଯାଉ ଏ ଜୀବନେ ନାହିଁ ଭଲେ । ୨ ।

ମରଣ ମୋର ଶ୍ରେୟସ୍କର । ସଖି ! ଜହର ଟିକେ ଆଣି ଦିଅ, ମୋ ଜୀବନର ଅତୃପ୍ତ ପିପାସା ମେଣ୍ଟାଇ ଦେବି । ଏ ଜଗତରେ ମୋର ଦୁଃଖ ଶୁଣିବା ବ୍ୟକ୍ତି କେହି ନାହାନ୍ତି । ପିତାଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତ ସାରରେ ମୁଁ ଯାହାକୁ ଜୀବନ ସମର୍ପି ଦେଇଥିଲି ତାଙ୍କୁ ପାଇବା ଦୁଷ୍କରଣୀୟ ହେଲାଣି । ପିତା ମୋତେ ଅନ୍ୟ ଯୁବକ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରିବେ । ମା ପିତାଙ୍କ ମତରେ ବଶମ୍ବଦ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର

ପିତାଙ୍କ ଆଦେଶ ଲଙ୍ଘନ କରିବା ସାଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଆଉ କିଏ ମୋର ଏ ଅନ୍ତର ଉତ୍କଣ୍ଠା ବୁଝିବ ? ଚମ୍ପା ! କ'ଣ ପାଇ ସେଣେ ରହିଲୁଣି ? ବୋଧ-ହୁଏ ବତା ମୋର ଦୁଃଖକୁ କର୍ଣ୍ଣପାତ କଲେ ନାହିଁ ? ସେତ କେବେ ହେଲେ ଭ୍ରାତୁ ଆଦେଶ ଲଙ୍ଘନ କରନ୍ତି ନାହିଁ ? ତାହା ଛଡ଼ା ଆସିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ହୋଇଥିବେ ।

ଭଦ୍ରା—ନ ଆସିବାର ହୋଇଥିଲେ ତ ଚମ୍ପା ଫେରି ଆସନ୍ତାଣି । ତେମେ ଦୁଃଖ କରନା । ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବେ । ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ପୁତ୍ର କନ୍ୟାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ତୁମଠାରେ ଅଧିକ ସ୍ନେହ । ଭାଗ୍ୟ ଛଡ଼ା ପଥ ନାହିଁ । (ନେପଥ୍ୟକୁ ଚାହିଁ) ଏଇତ ସାନ ମଣିମା ଆସିଲେଣି । (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଆସିବା ଦେଖି ଶଶୀ-ରେଖା ଅଧୀର ହୋଇ କାନ୍ଦିବା)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—(ପ୍ରବେଶି ଶଶୀରେଖାକୁ କୋଳକୁ ନେଇ) ମା ! ଯେତେ ଦିନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଥିଲୁ, ସେ ସମସ୍ତ ଗଡ଼ିଯାଇଛି । ପରି ବୋଇଁ, ଦିନେ ପର ଘରକୁ ଯିବାକୁ ହେବ । ସେଥିଲାଗି ଦୁଃଖ କାହିଁକି ? ମା ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଭକ୍ତି ଓ ସ୍ନେହଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲୁ, ଏଣିକି ତୋ'ର ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କୁ ସେହି ଭକ୍ତି ସେହି ସ୍ନେହ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବୁ । ଗୁରୁଜନ-ମାନଙ୍କୁ ମାନ୍ୟ, ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ସେବା ନିତ୍ୟବ୍ରତ ବୋଲି ଜାଣିବୁ । ହିତ ହେଉ ବା ଅହିତ ହେଉ ସେମାନେ ଯାହା କହିବେ ତା ମୁଣ୍ଡପାତି ସହିବୁ । ନିଜ ବଂଶର ଗୌରବ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମାନ କେବେ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବୁ ନାହିଁ । (ଶଶୀରେଖା ବେଶି ବେଶି କାନ୍ଦିଲା) କି କଣ ମା ! ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛୁ କାହିଁକି ? ଭଦ୍ରା ! ତାକୁ ବୁଝାଅ, ତାକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦିଅ ।

ଭଦ୍ରା - ଆମେ ତ ବୁଝାଇ ବୁଝାଇ ଥକିଗଲୁଣି, ଖିଆ ନାହିଁ, ପିଆ ନାହିଁ । ଯେଉଁଠି ବସିଲେ ସେଠି । ଲୁହ ଧାରରେ ବସୁଧା ଭିଜାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ବିଭା ହୋଇଗଲେ ଝିଅମାନେ ଦୁଃଖ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏପରି ତ ନୁହେଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଛୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କର ମତଲବ ଅନ୍ୟ କିଛି ଅଛି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଅନ୍ୟ ମତଲବ କଣ ?

(ଏ ସମୟେ ଦୂରରୁ ଗୀତ ଶୁଭିଲା)

ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ବୋଲି ନାମ ତ ବହିଛ
କିଏ ବା ନ ଜାଣେ ଭବେ
ପର କଥା ବୋଲି ଯୋଡ଼ାଇ ଦେଲେଟି
ଲୁଚିବଟି କେବେ କେବେ
ଜଗବନ୍ଧୁ ଜଗତ ନାଥ,
ଜାଣି ଅଜଣା ହେଉଛ ମାତ୍ର ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଏ ତ ଦେବର୍ଷିଙ୍କ କଣ୍ଠସ୍ୱର । (ଦାସୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି) ଯାଅ ତାଙ୍କୁ ପାଛୋଟି ଆଣ ।

ଗୀତ

ଲକ୍ଷ ଯୋଜନରେ ଗଜ ଡାକଦେଲା
ତା ଡାକ ଶୁଣିଲ କର୍ଣ୍ଣେ
ବନସ୍ତେ ମୃଗୁଣୀ ଚିତ୍କାର କଥାଟି
ପଡ଼ୁନାହିଁ ପ୍ରଭୁ ମନେ
କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଛେ କି ନାମ,
ନାମ ବହିଛ ଆରତତ୍ରାଣ ।

(ନାରଦଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ – ନର, ଆସନ୍ତୁ ! କାହା ଆଗରେ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ?

ନାରଦ—ଜଗତଯାକ ଲୋକ ତ ଏ ଜଟିଆ ପଛରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି । କାହା କଥା ଏବେ କେତେବେଳେ ବୁଝିବି !

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—କେଉଁ ପକାରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି ?

ନାରଦ – କାହାର ଅସ୍ତ୍ର ଅଭାବ, କାହାର ଅନ୍ନ ଅଭାବ, କାହାର ପୁତ୍ର ଅଭାବ, କାହାର କନ୍ୟା ଅଭାବ, କାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ଅଭାବ, କାହାର ପୁରୁଷ ଅଭାବ, ଏହିପରି ନାନା କଥାରେ ମୁଣ୍ଡଟା ଘୂରିଯାଉଛି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଆଚ୍ଛା, ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଭାବ ପୂରଣ କରି ପାରୁଛ ?

ନାରଦ—ଯେତେଟା ପାରୁଛୁ ପୂରୁଛୁ । ଯେତେଟା ନ ପାରୁଛୁ, ଥାପଡ଼ା ଥାପଡ଼ି କରୁଛୁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ବସ୍ତ୍ର ଅଭାବ କାହାର ପୂରଣ କରିଛ ?

ନାରଦ—ଦ୍ରୌପଦୀ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଅନ୍ନ ?

ନାରଦ—ସୁଦାମା ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ପୁଣ ?

ନାରଦ—ଶାନ୍ତନୁ ପୁତ୍ର ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଏ ସବୁ ତୁମେ ସ୍ମରଣ କରିଛ ?

ନାରଦ—ଜର କରାଇଥାଏ ମୂର୍ତ୍ତି, ମୋ ବିନୁ ଅନ୍ୟ ଗତି ନାହିଁ । ଜର ନ ଥିଲେ ତ କରାଇଥିବୁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ହଉ; ଥାଉ ଥାଉ ତମ ବାହାଦୁରି । ମୁଁ ଶଶୀରେଖାକୁ ବୁଝାଉଥିଲି ସ୍ୱାମୀ ଗୃହରେ କପରି ଚଳିବୁ । କପରି ସେମାନଙ୍କର ସ୍ନେହର ପାତ୍ରୀ ହେବୁ ।

ନାରଦ - ହିଁ, ହିଁ, ସେସବୁ କଥା ବୁଝାଇ ନ ଦେଲେ ଅପବାଦଗୁଡ଼ାକ ସବୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧୁଣୀଙ୍କ ଉପରେ ଅଜାଡ଼ି ଦେବେ । ପୁଣି ମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଉପରେ ବାଧ ଘଟିବ । ମା ! ବଡ଼ାଙ୍କ ଉପଦେଶ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ମାନିବାକୁ ହେବ । (ଶଶୀରେଖା କାନ୍ଦି ଉଠିଲା) ମା ! ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ କାହିଁକି ? ସାନ ବାପା, ବଡ଼ ବାପାଙ୍କ ଯୋଗାଡ଼ କୌଣସି କଥାରେ ତ ଊଣା ହୋଇ ନାହିଁ !

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ମୁଁ ତାକୁ ଅନେକବେଳୁଁ ଏ ସବୁକଥା ବୁଝାଇଲିଣି, କିନ୍ତୁ ସେ ବେଳକୁ ବେଳ ବେଶି ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି । ମୁଁ ତ କିଛି ଅନୁମାନ କରି ପାରୁନାହିଁ ।

ନାରଦ—ହିଁ, କପରି ଅନୁମାନ କରିବେ ? ଦୁରରେ କଏ କେଉଁଠି ଡାକଦେଲା ବାପା ସେ ବେଳକୁ ଜାଗତିଆର । ଏ ତ ଘର କଥା; ଚେଇଁ ଶୋଇଥିବ ଯିଏ, ତାକୁ ଉଠାଇବ କଏ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—କଣ, କଥା କଣ ? ଦେବର୍ଷେ ! ମୁଁ ତ କିଛି ଅନୁମାନ କରି ପାରୁନାହିଁ । ତୁମେ କିଛି ଶଶୀରେଖାର ମତଲବ ଜାଣ ? ନିର୍ବାଚିତ ରାଜକୁମାର ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମର ତ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଊଣା ନୁହେଁ ।

ନାରଦ ମହାମାନ୍ୟ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଊଣା ଥିଲେ କି ? କାହିଁକି ତାଙ୍କୁ—

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—କଅଣ ତାଙ୍କୁ !

ନାରଦ—ମାନଗୋବିନ୍ଦଙ୍କୁ ସୁଭଦ୍ରା ବିବାହ ଦେବାକୁ ନାରାଜ ହେଲେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ମୁଁ ଭଲକରି ଜାଣିଥିଲି ଯେ ସୁଭଦ୍ରା ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ଆଗରୁ ମନେ ମନେ ପତିରୂପରେ ବରଣ କରିଥିଲା ।

ନାରଦ - ଆପଣ ନ ଜାଣିଥିଲେ ଆମେ ତ ଜାଣୁ, ଶଶୀ ମା ଆମର ଆଗରୁ ଏକ ଯୋଗ୍ୟବାନ ପାତ୍ର ମନେ ମନେ ବରଣ କରି ନେଇଛି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—କେଉଁଠାରେ ? କାହାକୁ ତୁମେ ଜାଣ ? ଆଗରୁ ଏ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ତ ଖୁବ୍ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ବର୍ତ୍ତମାନକୁ··· ।

ନାରଦ—ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ବଳାଇ ଯାଉଛି କି'ଣ ? ଆଗରୁ କଥାଟି ପ୍ରକାଶ କରାଇ ଦେଇଥିଲୁ; କିନ୍ତୁ ସେ ମୋ କଥାକୁ କର୍ଣ୍ଣପାତ କଲେ ନାହିଁ, ବରଂ ଅପମାନିତ କରାଇଲେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ତୁମକୁ !

ନାରଦ—ମୋତେ ନ ହେଲା ଆପଣଙ୍କୁ । ଆପଣ ଯେ ସୁଭଦ୍ରା ହରଣପୁର ମୂଳସୂତ୍ର ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଶଶୀରେଖାର ବର ହେବାକୁ କାହାକୁ ନିର୍ବାଚିତ କରିଥିଲ ?

ନାରଦ - ନିର୍ବାଚିତ କରିଥିଲୁ, କରିଛୁ, କରିବୁ । ଆମେ ଜାଣିଛୁ କାଲି କୁରୁକୁଳ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଧ୍ୱଂସ ଯଜ୍ଞରେ ଦ୍ରୁତାହୁତ ହେବେ । ପୁଣି ଏଥିରେ ଯଜ୍ଞର ହୋତା ନିଜେ ଯଦୁପତି । ଏ କଥା ଆମେ ଜାଣୁ ଜାଣୁ କନ୍ୟାଟିକୁ ବୁଡ଼ାଇ ମାରିବୁ ? ବରଂ ମା ଆମର ବ୍ରହ୍ମଚାରିଣୀ ହୋଇ ରହିବ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅଚ୍ଛା, ତୁମେ କାହାକୁ ଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛ ?

ନାରଦ—ଅଭିମନ୍ୟୁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଭାଇ ଯେତେବେଳେ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କଲେ ନାହିଁ, ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ସେ ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁମରଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେଇ ସୁଖୀ ହେବେ । ଏଥିରେ ମୋର ମତ ବିରୋଧ ହେବା ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଅନର୍ଥର ମୂଳ କାରଣ ।

ନାରଦ—ଅନର୍ଥ ନ ହେଲେ ଅର୍ଥ ବା ମିଳବ କେଉଁଠୁ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଶଶୀରେଖା ମୋର ପ୍ରାଣରୁ ଅଧିକ, ଏ କଥା ସତ୍ୟ । ତୁମର କହିବାମତ ଶଶୀରେଖାର ବର ଅବଶ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ଯୁକ୍ତ ସତ୍ୟ । ତଥାପି ମୁଁ ଭ୍ରାତୃ ଆଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । କିମ୍ବା ଭ୍ରାତୃ-ବିବାଦ ଘଟାଇବ ନାହିଁ ।

ନାରଦ—ଆପଣ ନିରପେକ୍ଷ ରହିଲେ ହେଲା । ଆମ କାର୍ଯ୍ୟ ଆମେ କରିଯିବୁ ନା, ଆମେ କଣ କାହାକୁ ଅପେକ୍ଷା ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛୁ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—କପରି ଏହା ସମ୍ଭବ ପାରେ ?

ନାରଦ—ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେବୀ ତ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଅପରିମିତ ବୁଦ୍ଧିଆଙ୍କ ନିକଟରେ ତୁମେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବ ତ ?

ନାରଦ ପାରୁ ବା ନ ପାରୁ ମୁଣ୍ଡ ପତାଇବୁ । କାଠରେ ପ୍ରଅଜଳ କରି ଆଉ ଡାହାଣୀକି ଭୟ ! ଖାଲି ବାପାଙ୍କରଷ୍ଟିକେ ଅନୁକୂଳ ପଡ଼ିଥିଲେ ହେଲା ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ମୁଁ ଆସୁଛୁ ଦେବର୍ଷେ ! ଶଶୀରେଖାକୁ ବୁଝାଇ ଦିଅ । ସଙ୍ଗୋଛଡ଼ା ପଥ ନାହିଁ ।

ନାରଦ—ଆମେ ବୁଝାଇ ଦେଇଛୁ ନା । ଖାଲି ବାପାଙ୍କ ସାମନାସାମିନିରେ କଥାଟା ପଡ଼ିଗଲା । ଏଣିକି ଜଟିଆ ବାବାଜି ଗୁଡ଼ ଭୁଣ୍ଡେ ମେଣ୍ଟ । ଚାଲନ୍ତୁ ଚାଲନ୍ତୁ, (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କିଛି ଦୂର ବଳାଇ ଦେଇ ଫେରି ଆସି) ଶଶୀ ମା, ତୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥା । ଆମ ଯୋଗାଡ଼ରେ ଆମେ ଠିକ୍ ଅଛୁ । ଏଣିକି ଆଉ ମୁହାଁମୁହିଁ ନାହିଁ । ଖାଲି, ଚିଠିପତ୍ରକୁ ଅପେକ୍ଷା ରଖିଥିବୁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସଖୀମାନେ—ଭୁଲ ହଟା କଣ ଖାଇବ । ତମର ଏ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମା'ଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଜିଅ ଚିଆ ନାହିଁ ।

(ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ପଥ

[ଅଭିମନ୍ୟୁ ଭାବି ଭାବି ବୁଲୁଥାଏ]

ନେପଥ୍ୟ—ଗୀତ

ବାହିଁ ବାହିଁ ତୋ ସରଣୀ   କ୍ଷିଣ ହେଲା ସେ ତରୁଣୀ
ତୋର କଥା ପଡ଼ିବ କି ମନେ ।
ଜୀବନ ଯୌବନ ତାର   ଅର୍ପିଲା ତୋର ପୟର
ତୋ ବିନା ସେ ବଞ୍ଚିବ କି ପ୍ରାଣେ ସେ ।
ଜଳାଧାରା, ଝରି ଝରି ହେଲା ହତ ଶିରା ।
ଗଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡେ ଦେଇ ପାଣି   ନେତ୍ର ବୁହାଉଛି ପାଣି
ବୁଝେ କେ ତା ଅନ୍ତର ବେଦନା ।
ପାଇ ତ ର ଯୋଗ୍ୟ ସାଥି   ମିଳାଇବ ବୋଲି ଗ୍ଲାନି
ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳି ଅଶେଷ ଗଞ୍ଜଣା ସେ ।
ବୃନ୍ଦାବାସି ! ବସିଅଛୁ ତୋ ପଦକୁ ଆଶ୍ରି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଏ ତ ତାର ଦୁଃଖ ସବୁ କହିଗଲା । ମୁଁ ତ ତାକୁ କେବେଁ ମନରୁ ଭୁଲି ନାହିଁ । ଦେବର୍ଷେ ନିର୍ଘଣ୍ଟ ଦିନ ମୋତେ ଜଣାଇବାକୁ କହି ଯାଇଥିଲେ; ତାଙ୍କର କଣ ମନେ ନାହିଁ ? ମୋତେ ନିଶ୍ଚୟ ଯିବାକୁ ହେବ । ତାର ସନ୍ଧାନ ନେବାକୁ ହେବ । ସେ ଯେ ମୋ ପାଇଁ ପଥ ଚାହିଁ ବସିଛି । କପରି ଭାବେ ସେଠାକୁ ଯିବି ? କୌଣସି ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପାଇ ନାହିଁ । ହଁ ମାତୁଳାଳୟକୁ ଯିବାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣର କି ଲୋଡ଼ା ? ଯିବି, ଆଜି ନିଶ୍ଚୟ ଯିବି ।

ସୁଭଦ୍ରା—(ପ୍ରବେଶି) ବାପ ! ଏଇ କେତେ ଦିନ ହେଲା ତୋର ମନରେ କୌଣସି ଭାବନା ଖେଳିଲା ପରି ଜଣା ପଡ଼ୁଛି । ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ ? କେଉଁ କଥାକୁ ଉଦ୍‌ବେଗ ଜନ୍ମିଛି ?

ଅଭିମନ୍ୟୁ ମାତୁଳାଳୟକୁ ଯିବାକୁ ।

ସୁଭଦ୍ରା—କାହିଁକି ? ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କ'ଣ ? ମୁଁ ଶୁଣିଛି ଶଶୀରେଖାର ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ଦ୍ୱାରକାବାସୀ ସମସ୍ତେ ଉଲ୍ଲାସିତ; କିନ୍ତୁ ଘର ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ଉତ୍ସାହରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସେଠାକୁ ଯିବାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ନାହିଁ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ନିମନ୍ତ୍ରଣ ନ ଥିଲେ କି ଗଲେ କୌଣସି କ୍ଷତି ଅଛି ?

ସୁଭଦ୍ରା—କ୍ଷତି ଅଛି ପାରେ । ତା ନ ହେଲେ ସଚରାଚର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ରାଜା ମହାରାଜାମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରା-ଯାଇଛି, କିନ୍ତୁ ଆମକୁ ନାହିଁ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁମାନ ହେଉଛି, ଆମଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିବାର ସମ୍ଭାବନା ବୋଲି, ଆମକୁ ସେଥିରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଛନ୍ତି । କୌରବ ଓ ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ଚିରଦିନ ଶତ୍ରୁତା । ସେ ଯେତେବେଳେ ମାନ-ଗୋବିନ୍ଦର ପୁତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମରକୁ କନ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରୁଛନ୍ତି, ଆମେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ କୌଣସି ମତଭେଦ ବା ଗଣ୍ଡଗୋଳ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରେ, ତେଣୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁ ଭାବରୁ କାଟି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ମା ! ଏ ଅପମାନର ମୁଁ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଚାହେଁ । ଶଶୀରେଖାର ମନୋଭାବ ଦେବର୍ଷିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୋ ନିକଟରେ ଜଣାଇଛି । ସେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମରକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ରାଜି ନୁହେଁ । ମୁଁ ଯଦି ତାକୁ ଉଦ୍ଧାର ନ କରେ, ତେବେ ଗୋଟିଏ ନାରୀହତ୍ୟା ପାପରେ ମୋତେ ଭାଗି ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ସୁଭଦ୍ରା—ତୋ ବଡ଼ ମାମୁ ଯେଉଁ ପ୍ରତାପୀ ତା ତ ତୁ ଜାଣୁ । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଗୋଟିଏ ଯୁଦ୍ଧାନଳ ଜଳା-ଇବା ଉଚିତ ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରୁନାହିଁ । ବାପ ! ଅପ୍ରମିତ କୁରୁସେନାଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ତୁ ସାମାନ୍ୟ ବାଳକ ମାତ୍ର, ତୋର କି ଶକ୍ତି !

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ମା ! ମୁଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ, ପୁଣି ବିଶ୍ୱ-ବିଜୟୀ ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜୁନ ମୋର ପିତା । ତାର ରକ୍ତ ପ୍ରବାହିତ ଏହି ଶିରା ପ୍ରଶିରାରେ । ତୁଚ୍ଛ କୌରବଙ୍କ କି ଡରିବି ମୁଁ ଭୟ ? ଦିଅ ପଦଧୂଳି ମାତ ! ନିଶ୍ଚୟ ମୁଁ ଶଶୀରେଖା ଉଦ୍ଧାର କରୁଛି ।

ସୁଭଦ୍ରା—ଏକାକୀ ମୁଁ ନ ପାରିବି ଛାଡ଼ି । ଯେବେ ଯିବୁ ନିଅ ସଙ୍ଗେ ମୋତେ, ଦୁଃଖିର ରତନ ମୋର ତନୁଜ ତପସ୍ୱୀ । ତୋ ବିହୁନେ ଶୂନ୍ୟ ମୋତେ ଦିଶିବ ଏ ସୃଷ୍ଟି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଭଲ ତେବେ ମା ! ସର୍ବ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କୁ ଆମ୍ଭ ଜଣାଇ ଧରିବା, କରି ଯିବା ଶୁଭ ଅନୁକୂଳ

(ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ପଥ

(ନାଟକୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଦୁଇଗୋଟି ଯୁବକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରବେଶ)

୧ମ ଯୁବକ—ଆପଣ ଆପଣଙ୍କର କନ୍ୟାକୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି ନା ଧନକୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କନ୍ୟାକୁ ଯେତେଦିନ ଦେଖିବାର ଦେଖିଲୁ । ଏଣିକି ଧନ ଦେଖିବୁ । କନ୍ୟାକୁ ଦେଖିଲେ କଣ ପେଟ ପୂରିବ ? ନା, ଘରେ ରଖିଲେ ଘର ବଢ଼ିବ ? ଯେତେଦିନ ରଖିବାର ଥିଲା, ସେ ସମସ୍ତ ଶେଷ ହୋଇଯାଇଛି । ଏଣିକି ପରଘର ସମ୍ପତ୍ତି ପର ଘରକୁ ଯିବ ।

୨ୟ ଯୁବକ—ତା ଠିକ୍ ! କିନ୍ତୁ କନ୍ୟାର ବୟସ ଅନୁ-ପାତରେ ବରପାତ୍ରଟିଏ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଦରକାର ! ଆପଣ ଯାହା ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି ଭବିଷ୍ୟତ ବଡ଼ ଦୁଃଖମୟ !

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆମେ କନ୍ୟାର ଭବିଷ୍ୟତ ଚିନ୍ତା କରିବୁ ନା ଆମର ଭବିଷ୍ୟତ ଚିନ୍ତା କରିବୁ ? ଆମର ଧନ ଯେଉଁଠି ହେଲା, ମନ ସେଇଠି ଗଲା !

୧ମ ଯୁବକ—ଧନ ଲୋଭରେ ଝିଅକୁ ବୁଡ଼ାଇ ମାରିବ କିନା ? ଗୋଟିଏ ସତୁରୀ ବର୍ଷ ବୃଦ୍ଧକୁ ତେର ବର୍ଷର କନ୍ୟା । ନିତାନ୍ତ ଅସଙ୍ଗତ ପ୍ରଣୟ । ଏ ବିବାହରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିରୋଧୀ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମୁଁ କନ୍ୟାର ଜନ୍ମଦାତା, ପାଳନକର୍ତ୍ତା । ତୁମ୍ଭେମାନେ କଣ ଜନ୍ମ ଦେବାରେ ଭାଗି ହୋଇଥିଲ ନା, ପାଳନ କରିବାରେ ଭାଗି ହୋଇଥିଲ ? ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଧନ ମୋ ହାତରେ ଦେଖି ତୁମ ମନ ସମ୍ଭାଳ ହେଉନାହିଁ । ଶାସନଟା ମଧ୍ୟ ମୋ ହାତରେ ଲାଗିଛି ।

୨ୟ ଯୁବକ—ଆଜ୍ଞା ! ଆପଣ ତାଠାରୁ ଯେତେ ଧନ ଆଣିବାର ଆଣନ୍ତୁ; କିନ୍ତୁ ବିବାହ ହେଲା ବେଳକୁ ଆମେ ତାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବୁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ତୁମେ କଣ କନ୍ୟାଟିଏ ଦେବ ? ଜଣାଯାଏ ଯେ ଧନ ଦେଖି ତମ ପାଟିରୁ ଲାଳ ବୋହିଲାଣି, ତେଣୁ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଭାଗି ହେବାକୁ ବସିଛ ।

୧ମ ଯୁବକ—ଧନ ଆମର ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ତୁମେ ଯେତେ ପାର ସେତେ ଧନ ତା ଠାରୁ ନେଇଆସ । ବିବାହ ଦେବା ଭାର ଆମ ଉପରେ । ଅଗାଧୁ ପଣ୍ଡିତ ପର ଚଣ୍ଡିଚୋପି ବହୁତଧନ ଠୁଳକରିଛି । ଖାତକଙ୍କ ମହାଜନୀ ବ୍ୟବସାୟ କରି କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଗୃହଶୂନ୍ୟ କରିଛି । କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଡାଣ୍ଡିରେ ଭିକାରି କରି ଘୁରଉଛି । ତାକୁ ଆମେ ଉଚିତ ଶିକ୍ଷା ଦେବୁ । ତୁମର କିଛି କ୍ଷତି ହେବ ନାହିଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଧନ ଆଣିବାରେ କିଛି ବାଧା ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ତ ?

୧ମ ଯୁବକ—ତୁମେ ଯେତେ ପାର ଧନ ବୋହିଆଣ । ଆମର ସେଥିରେ କିଛି ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ବିବାହ ଲଗ୍ନ ପୂର୍ବରୁ ଆମକୁ ଜଣାଇବାକୁ ହେବ । ଆସ ! ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ପରାମର୍ଶ କରିବାର ଅଛି ।

(ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ, ସମସ୍ତେ ଅଗାଧୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଦୂରରୁ ଦେଖି ଯୁବକମାନେ ଚାଲିଗଲେ)

ଅଗାଧୁ—ନମସ୍କାର । କଅଣ ଟୋକାମାନଙ୍କ କବ୍‌ଜାରେ ପଡ଼ିଥିଲ କି ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଏଇ ବିଭାଘର ଖାଇବା ପିଇବା କଥା ଆଉ କଅଣ ?

ଅଗାଧୁ—ତେବେ ପିଲାମାନେ ଟିକିଏ ମଜିଗଲେଣି ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କଳା ପଡ଼ିଲେ ସବୁ ଜବତ । ଆଗରୁ ହୋ ହା ହେଉଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଟଙ୍କା ଦଶଟା ପଡ଼ିବାରୁ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବିବାହ ଯୋଗାଡ଼ରେ ଯିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଅଗାଧୁ—କିଛି ପରୁଆ ନାହିଁ, ଦର୍କାର ପଡ଼ିଲେ ଆହୁରି ଟଙ୍କା ହୋଇଯିବ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମୋତେ ନଗଦ କିଛି ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ, କାରଣ ଲୁଗାପଟା ଗହଣା ଗଣ୍ଠି ସବୁତ ଆଗରୁ ସଜାଡ଼ିବାକୁ ହେବ ।

ଅଗାଧୁ—ଚାଲ ! ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଚାଲ, ହେବ ବୋଲି ଜବାବ୍ କରିଛ, ଆଉ କଥା ଅଛି ନା । ଟିକେ ପାତ୍ରୀ ସଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ କରାଇଦେବ ବୋଲି କହିଥିଲ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କହିଥିଲି ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଟା ପରା ଟିକେ ଅବୁଝା ହେଉଛି । ମୁଁ ଧନ ପୁଣିଏ ତାକୁ ଧରାଇ ଦେଲେ ତେଣିକି ତୁମେ ଆମର ଜ୍ୱାଇଁ, ତୁମେ ଆମର ପୁଅ ।

ଅଗାଧୁ—ମୋତେ ସେ କଥା କହନା । ଚାଲ ଚାଲ, ଆଜି ତାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଉଛି । ଆଉ ଟୋକାମାନେ କଣ କହୁଛନ୍ତି ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କହୁଛନ୍ତି ପାଲିଙ୍କିଚଢ଼ା ବିଭାଘର ହେବ । ଯୋଷେଇ ବସ୍ତାଦ କରିବ ।

ଅଗାଧୁ—କିଛି ପରୁଆ ନାହିଁ, ଆସ ତମ ଟଙ୍କା କଥା ଆଗେ ବୁଝେଁ । (ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ସଖିଗଣ

(ମାୟାକାମିନୀମାନଙ୍କ ଗୀତ)

ଏହି ମାୟାର ପୁର ମାୟା ଅଛିଟି ଘେରି
ମାୟା ପାଲୁ ଉଡୁରି ଯିବ କେ ବର୍ତ୍ତି କରି
ମାୟା କୁହୁକ ବଳେ
ପ୍ରାଣୀ ନଚାଇ ହେଲେ ।
ହେଲେ ନରଦେବତା ନାହିଁ ନସ୍ତାର କରି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—(ଭୂତ ବେଶରେ ଧନୁଶର ହସ୍ତେ ପ୍ରବେଶି) କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାପାରଟା ! ମୁଁ କେଲାକ୍ଷରେ ତା' ପଛେ ପଛେ ଧାଇଁଛି । ନମିଷକ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ମୃଗଶିଶୁ ପାଲଟିଗଲା । ମୁଁ ଯେହି ମୃଗ ଶିଶୁଟିକୁ ଶରସନ୍ଧାନ କଲାମାତ୍ରେ ଗୋଟାଏ

ଭୟଙ୍କର ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ହୋଇ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁ ଆସିଲା । ପୁଣି ଦେଖେ ତ କେହି ନାହିଁ । ଏ କଣ ମୋର ମସ୍ତିଷ୍କର ବିକୃତି ? ଏତେ ବାଟ ଚାଲି ଚାଲି ଆସିବାଦ୍ୱାରା ଏପରି ଦେଖିବାକୁ ପାଉଛି ? ମା' ମା' ତୁମେ ମୋ ପଛେ ପଛେ ଆସୁଥିଲ, ଆସିବାରେ ଏତେ ବିଳମ୍ବ ହେଲା କାହିଁକି ? (ଅନ୍ୟ ଦିଗକୁ ଚାହିଁ) ଏଁ ! କେତେ ବଡ଼ ଅଜଗର ସର୍ପଟାଏ ଏଇ ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁଛି । (ଶରସନ୍ଧାନ କରି ବସିଲା) ନାଁ ତୋଟାଏ ନୁହେଁ । ଏ ଯେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର, ତାଙ୍କ ଜଙ୍ଗଲଟା ଭରପୂର ହୋଇ ଚାଲିଛନ୍ତି । ମୁଁ କେତେ ବଧ କାହାକୁ କରିବି ? ଏଠାରୁ ପ୍ରାଣ ନେଇ ପଳାଇବା ବୁଦ୍ଧିର ପରିଚୟ । (ଦୂରରୁ ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ) ଏଁ, ଏ କ'ଣ ! (ପୁନଶ୍ଚ ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ) ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ କରୁଛି । ଜଣାଗଲା କୌଣସି ରାକ୍ଷସର ଏ ଲୀଳାଭୂମି, ଆଉ ଏସବୁ ସେହି ଅସୁରର ଆସୁରିକ ମାୟା । ନଚେତ୍, କିନ୍ନର, ରାକ୍ଷସ ତୁ ଯେ ହୁଅ । ମୋର ବାଣରୁ ତୋର ନିସ୍ତାର ନାହିଁ । (ଶର ନିକ୍ଷେପ କଲା ଓ ଦୂରରୁ ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ) ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ ? ମୂର୍ଖ ! କେଉଁଠି ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ରହି ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ କରୁଛୁ ? ଥରେ ସମ୍ମୁଖକୁ ଆ, ତୋର ବୀରତ୍ୱ କେତେ ଦେଖିନେବି ।

ଘଟୋତ୍କଚ—(ପ୍ରବେଶି) ବୀର ସମ୍ମୁଖ ସମରରେ କେବେ ହେଲେ ଡରେନି କାହାକୁ ? ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟା କେଉଁଠୁ ଶିଖିଛୁ ବାବୁ ? ଦୁଇଦିନ୍ଦାର ବାଳ ଚପଳତା, ତୋର ହୋଇ ଶୃଗାଳ ନିକଟେ ଦେଖାଉଛୁ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ?

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଜଣାଗଲା ରାକ୍ଷସ ତୁ ଏ ବନସ୍ଥଳରେ ହୋଇଥିବୁ କେଉଁଠିରୁ । ମୂର୍ଖ ! ମାୟାବଳେ ଡରାଇବାକୁ ପଳାଉ ତୁମେ; କିନ୍ତୁ ଆଜ ତା'ର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ ହେବ ମୋର ହାତେ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ହାଃ-ହାଃ-ହାଃ, ଅପ୍ରଗଲ୍ଭ ତୋ ମନ ନୁହେଁ । ଆହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ହୋଇ ଭକ୍ଷକ ସମ୍ମୁଖେ ଦେଖାଉଛୁ ନିଜର ବଡ଼ିମା । ଜଣାଗଲା; ମୃତ୍ୟୁ ତୋର ହୋଇଣ ଆସନ୍ନ । ଜନ୍ମକାଳରେ ପଶି ମୋର ଲୀଳାଭୂମେ, ମୋହ ସଙ୍ଗେ କରିଲୁଣି ଯୁଦ୍ଧ ଅଭିଳାଷ ? ଆଚ୍ଛା ଦିଅ ତୋର ଶକ୍ତି ପରିଚୟ । ଦୁଗ୍ଧପୋଷ୍ୟ ଶିଶୁ ବୋଲି ଜନ୍ମୁଥିଲି ମାୟା; କିନ୍ତୁ, ମଦଗର୍ବୀ କ୍ଷୁଦ୍ରବୁଦ୍ଧି ନର, ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ଆଜି ଲଭିବୁ ମୋ କରେ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ରଖ ତୋର ବକ୍ତୃତା ପଣ, ସମ୍ମୁଖ ଏ ଧର୍ମ ବାଣ ମୋର । (ଉଭୟ ଧନୁର୍ଧର ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ନେପଥ୍ୟ ଗୀତ)

ଆରେ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ମହାବଳୀ ଯୁଦ୍ଧ
ଝାଣୁଆ ବାଣୁଆ ଦୁଇ ।
ଭାଇ ଭାଇ ମଧ୍ୟେ ତୁମୁଳ ସଂଗ୍ରାମ
ନାହିଁ ନ ଦେଖିଲ କାହିଁରେ ।
ଏ ତ ମଜାର ଯୁଦ୍ଧ, ଦେନି ଧାଆନ୍ତି ନିଜ ଆୟୁଧ ।୧।
ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ବାଣ ବରଷଣ
ପଡ଼ିଏ ଶ୍ରାବଣ ଧାର
ମାତଙ୍ଗେ ମାତଙ୍ଗ ସମର ଲାଗିଛି
କମ୍ପିଉଠେ ବସୁନ୍ଧରା ରେ ।
ଗିରି ଲତା ଗହନ, ଅସ୍ତ୍ରାଘାତେ ହୁଏ ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ।୨।

(ଅଭିମନ୍ୟୁ ଓ ଘଟୋତ୍କଚ ତରବାରି ଧରି ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ପ୍ରବେଶ)

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ରାକ୍ଷସ ! ନାହିଁ ଆଉ ନିସ୍ତାର ଏଥର । ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ପଠାଇବି ଯମପୁର ତୋତେ । ଅଛନ୍ତି କେ ସାଙ୍ଗ ସାଥି ତୋର, ଅଛନ୍ତି ଯେବେ ବା କେହି ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ, ମରିବା ପୂର୍ବରୁ ଡାକ ଥରେ ତାଙ୍କୁ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ଶ୍ରେଷ୍ଠମୁଖେ କହୁ ବଡ଼ କଥା, ଆସନ୍ନ ମରଣ ତୋର ହେଲାଣିଟି ଯେଣୁ, ଏ ବୃଥା ପ୍ରଳାପ ଆସି ଖେଳୁଛି ମନରେ । ଯେବେ ପ୍ରାଣେ ଆଶା, କର ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଶତ୍ରୁପକ୍ଷେ ପ୍ରାଣ ଅଟେ ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ଆଚ୍ଛା, ଦେଖାଯିବ, କେତେ ଶକ୍ତି ଅଛି ତୋ ବାହୁରେ ।

(ଉଭୟେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁଭଦ୍ରା—ଅଭିମନ୍ୟୁ ! ଅଭିମନ୍ୟୁ ! କେଉଁ ପଥ ଭୁଲିଗଲୁ ବାପ ! ଏ ଅଗନାଗିରି ବନସ୍ତ, ତୁଆ କୋଇଲିର ଟେଁ ଶବ୍ଦ ନାହିଁ । ତୁ ଏକାକୀ କେଉଁଠାକୁ ଫଳପାଇଁ ଗଲୁ ? କିମ୍ବା ଫଳ ନ ପାଇ କ୍ଷୁଧାତୁର ହୋଇ କେଉଁଠି ଶୋଇ ପଡ଼ିଛୁ ? କେହି ହେଲେ ତ ଏ ପଥରେ ଆସୁ ନାହାନ୍ତି । ତୋର ସନ୍ଧାନ ଦେବ କିଏ ? ଅଭି ! ଅଭି ! କେତେ ଦୂରରେ ଅଛୁ ।

(ଡାକି ଡାକି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ପୁନଶ୍ଚ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଓ ଘଟୋତ୍କଚ ବାହୁ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ପ୍ରବେଶ)

ଘଟୋତ୍କଚ—ଶିଶୁ ବୋଲି ଜାଣୁଥିଲି ମାୟା, କିନ୍ତୁ ନୋହୁ ତୁ ସାମାନ୍ୟ—ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ଭୋଗରେ ପାମର । (ମୋହ କରି ପକାଇ ଦେଇ ଚାଲିଗଲା)

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ମା ! ମା ! ରକ୍ଷାର କର ।

ସୁଭଦ୍ରା—(ପ୍ରବେଶି) କେଉଁଠି ଶୁଭିଲା ମା' ମା' ! ଏ ତ ଅଭିର କଣ୍ଠସ୍ୱର । ବାପ କେଉଁଠରେ ? (ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କୁ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ଦେଖି) ବାପ ! କ'ଣ ହେଲା । ତୋତେ ଏ ଦଶା କିଏ କଲା ? ଅଭିର ଲଲାଟ ମୋର ଦୁଃଖିର ପସରା ! ମୋତେ କଣ ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଇବୁ ବୋଲି ଏଠାକୁ ଆଣିଥିଲୁ ? ମୁଁ ବାରମ୍ବାର ମନା କରୁଥିଲି । କାହିଁକି ମୋ କଥା ନ ମାନି ଏ ଦଶା ଭୋଗିଲୁ ? ମୋର ଆଉ ଗତି କ'ଣ ? ତୋ ବିନା ମୋର ଆଉ ସହାୟ ଭରସା କିଏ ? କେଉଁ ମୁହଁ ନେଇ ଆଉ ବାହୁଣୀକୁ ଫେରିବି । ମୃତ୍ୟୁହିଁ ମୋର ଶ୍ରେୟସ୍କର । ହେ ବନ ଦେବତା ! ହେ ଗଗନ ପବନ ! ଦେଖ ମୋର ଧନ ବଞ୍ଚିଛି କି ? କାହିଁ ନିଃଶ୍ୱାସ ତ ପାଉନାହିଁ । ଦେହ କଳା କାଠ ପଡ଼ିଗଲାଣି । ଆଉ କଣ ମୋ ଧନ ନାହିଁ । (କାନ୍ଦିବା)

(ହିଡ଼ିମ୍ବୀ ଓ ଘଟୋତ୍କଚ ପ୍ରବେଶ)

ହିଡ଼ିମ୍ବୀ—କାହିଁ ଶିକାର ? କେଉଁ ବୀର ବା କେଉଁ ବୀରର ପୁତ୍ର ?

ଘଟୋତ୍କଚ—ତା ଜାଣେ ନାହିଁ ମା ! ପରିଚୟ ପଚାରି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିଛି ବୀର ରକ୍ତେ ଗଢ଼ା ତା ଶରୀର ।

ସୁଭଦ୍ରା—କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଦେଖା ଥରେ ପୁତ୍ରକୁ ମୋହର । ମୋ ଅନ୍ଧ ନୟନର ତାରା ଦୁଃଖିନୀ ପସରା ।

(କ୍ରନ୍ଦନ)

ଘଟୋତ୍କଚ—କିଏ ଏହି ନାରୀ ! ଦେଖି ତ ନ ଥିଲି ଏ ସ୍ଥାନରେ ତାକୁ, ଶୋକାକୁଳେ ଅଶ୍ରୁଧାରେ ଭସାଉଛି ଅଙ୍ଗ । ସମ୍ଭବ ଏ ପୁତ୍ର ତା'ର ।

ହିଡ଼ିମ୍ବୀ—(ସୁଭଦ୍ରା ପ୍ରତି) କିଏ ତୁ ଲୋ ନାରୀ ! ଏ ଯୁବକ ସଙ୍ଗେ କି ସମ୍ବନ୍ଧ ତୋର ?

ସୁଭଦ୍ରା—ପୁତ୍ର ମୋର ପନ୍ଥ କରି ମୋତେ, କ୍ଷୁଧା ହେବୁ ଫଳ ଆଣେ ଆସିଥିଲା ଏଥି । କିନ୍ତୁ, କାହାର କବଳେ ପଡ଼ି ଲଭିଲା ଏ ଦଶା । ମା ! ଦୟାକରି, ମୋର ପୁତ୍ର କାହିଁକି ଏପରି ହେଲା ?

ହିଡ଼ିମ୍ବୀ—ଦୟା 'କୃପା ନାହିଁ ଆମ୍ଭଠାରେ । ନର ମାଂସ ଭୋଜ୍ୟ ଏହି ଆମ୍ଭର । ପୁତ୍ର ମୋର କରିଛି ଶିକାର । ନରମାଂସେ ଥିଲା ମୋ ଲାଳସା ।

ସୁଭଦ୍ରା—ତୁମେ ହତ୍ୟା କରିଛ ? ନରମାଂସ ପାଇଁ ଲାଳସା ବଢ଼ାଇ, ତୁମେ ମୋ ପୁତ୍ରର ଜୀବନ ନେଇଛ ? ତେବେ ମା ! କୃପାକର ଏ ପୁତ୍ରହରା ଅଭାଗିନୀକୁ ତାର ପୁତ୍ର ସଙ୍ଗରେ ଆହାର କର, ମୁଁ ଆଉ ଦ୍ୱାରକୁ ଫେରିବି ନାହିଁ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ଯୁଦ୍ଧ ଜାଣୁ ନାରୀ ? ବିନା ଯୁଦ୍ଧରେ କାହାକୁ ହତ୍ୟା ଆମ୍ଭର ନୀତି ବିରୁଦ୍ଧ ।

ସୁଭଦ୍ରା—ହଁ, ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବି । ମୁଁ ବୀରମାତା, ବୀର ରମଣୀ । ଯୁଦ୍ଧ କରି ପାରିବି । ପୁତ୍ର ଶୋକାତୁରା ମୁଁ, ପୁତ୍ର ବିଚ୍ଛେଦରେ ଯୁଦ୍ଧଭୂମେ ରଣଚଣ୍ଡୀ ରୂପ ଧାରଣ କରିବି । ଯୁଦ୍ଧକରି ଶତ୍ରୁ ପରାଜିତ କରିବି କିମ୍ବା ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କରିବି, ଆସ କର ଯୁଦ୍ଧ ।

ହିଡ଼ିମ୍ବୀ—କହିଲ ସେ ବୀରମାତା ତୁମ୍ଭେ ବୀରର ରମଣୀ ।

ସୁଭଦ୍ରା—ହଁ, ବୀର ଗୁଡ଼ହେ, ମହାବୀରର ରମଣୀ ମୁଁ । ମହାଶକ୍ତି ଅଂଶରେ ମୋର ଜନ୍ମ; କିନ୍ତୁ ସବୁ ସରି ଯାଇଛି, ମୃତ୍ୟୁ ମୋର ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—କିଏ ସେହି ମହାବୀର ?

ସୁଭଦ୍ରା—କି ମିଳିବ ଦେଲେ ପରିଚୟ ? ଥାନ୍ତା ଯେବେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ମୋର । (କ୍ରନ୍ଦନ) ।

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ବୀରାଙ୍ଗନା ଯେବେ ନୋହୁ ତୁହି, ତୋର ମାଂସ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ । ଯାଅ ଚାଲି ଏଥୁ, ଆମ୍ଭର ଏକା ବୀର ମାଂସ ।

ସୁଭଦ୍ରା ମହାବୀର ବନିତା ମୁଁ ପାଣ୍ଡବ ଘରଣୀ, ବସୁଦେବ କନ୍ୟା ମୁହିଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭଗିନୀ । ଅଭାଗିନୀ ସୁଭଦ୍ରା ମୁଁ ପୁତ୍ର ଅଭିମନ୍ୟୁ, ନାହିଁ ଆଜ ସେ ଇହସଂସାରେ । (କ୍ରନ୍ଦନ)

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ଜାଣିଲି ଯେ ପାଣ୍ଡବ ଘରଣୀ, ଶୁଣିଛୁ ପଞ୍ଚ ପାଣ୍ଡବେ ହସ୍ତିନାର ଶିରୀ, ତୁମେ କେଉଁ ପାଣ୍ଡବ ବନିତା କହିବ ମୋ ଆଗରେ ?

ସୁଭଦ୍ରା—କହି ଅବା ଲାଭ ଅଛି କିସ ? ଥାନ୍ତା ଯେବେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଜୀବନେ ମୋହର ।

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—କହ ଦେବି ! ଅଭିମନ୍ୟୁ ମାତା ତୁମ୍ଭେ ଅର୍ଜୁନ ବନିତା ?

ସୁଭଦ୍ରା—ପରିଚୟ କିବା ଲୋଡ଼ା ତବ ? ଦସ୍ୟୁଜର ନେଜ ମୋର ପ୍ରାଣ । ମୃତ୍ୟୁବାର୍ତ୍ତା ଦିଅ ମୋର ସ୍ୱାମୀ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ।

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ପ୍ରାଣର ଭଉଣୀ ସୁଭଦ୍ରା ତୁ ଚିହ୍ନିବୁ ବା ମୋତେ କାହିଁ ? ହିଡ଼ିମ୍ବିକ ମୁହିଁ ସ୍ୱାମୀ ମୋର ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଣ୍ଡବ । ଘଟୋତ୍କଚ ! କି ମୁର୍ଖ ବୁଦ୍ଧିରେ, ନ ମାଗି ତୁ ପରିଚୟ ଭ୍ରାତାକୁ ତୋ କରିଲୁ ନିଧନ । ଏ ଯେ ସାନ ମା ତୋର । କ୍ଷମାମାଗ ପଦେ, ଯେବେ ନ ବଞ୍ଚାଇ ପୁତ୍ରକୁ ମୋହର ଦୁଇ ଦାସ ହତ୍ୟା ଦୋଷ ଯେନରେ ସନ୍ତାନ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ମରିନାହିଁ ପ୍ରାଣେ, ହୋଇଅଛି ସଂଜ୍ଞାହୀନ ଯୋଦ୍ଧା, ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଚେତାଇବି ତାକୁ । ଜାଣିଥାନ୍ତି ଯେବେ ଆଗୁଁ ପରିଚୟ, ଏ କାଣ୍ଡ କି ଘଟିଥାନ୍ତା କେବେହେଁ । ମା ! ଆଣିବି ମୁଁ ଔଷଧି କରଣୀ, ବଞ୍ଚାଇବି ଭାଇକୁ ମୋହର । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ଦୁଃଖ କରନା ଭଉଣୀ, ଏ ମିଳନ ଘଟାଇଛି ବିଧି । ସଂଜ୍ଞାହୀନ ହୋଇଅଛି ପୁତ୍ର ।
(ଘଟୋତ୍କଚ ଔଷଧ ନାକରେ ପକାଇବାରୁ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଉଠିବା ଓ ସୁଭଦ୍ରା କୋଳକୁ ନେଲେ)

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ମା ! ମା !

ସୁଭଦ୍ରା—ପ୍ରଣିପାତ କର ବଡ଼ ମା'ଙ୍କୁ ତୋର, ଏ ଯେ ତୋର ବଡ଼ଭାଇର ମାତ କ୍ଷମା ପାଦ ଧରି । ନ ଚିହ୍ନି ତୁ ଯାହାସଙ୍ଗେ କରି ରଣ ତୋଳ ପରାଭବ ଲଭି-ଥିଲୁ; ଏହି ଏ ଯେ ତୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ତାତଙ୍କ ତନୁଜ ।
(ଅଭିମନ୍ୟୁ ନମସ୍କାର କରି । ଘଟୋତ୍କଚକୁ କୋଳାଗତ କରି)

ଘଟୋତ୍କଚ—ମା ! ଆସ ଆମ୍ଭ ବାସ ଗୃହେ । ଚାଲି ଚାଲି ପରିଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଅଛ ତୁମ୍ଭେ ।
(ସମସ୍ତେ କୋଳାକୋଳ ହୋଇ ଚାଲିଗଲେ

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ହସ୍ତିନା ରାଜସଭା

(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଦୁଃଶାସନ, ଶକୁନି, ଜୟଦ୍ରଥ, ପ୍ରଭୃତି ଆସୀନ)

(ନର୍ତ୍ତକୀମାନଙ୍କ ଗୀତ)

ସାଜିଛି ସଭା ଶୋଭା ମଘବା ସଭାକୁ ଜିଣି ଗୋ ।
ହସ୍ତିନା ଧରଣୀ ହସ୍ତିନାର ସଭା ମଣ୍ଡଣି ।
ବସେ କୁରୁ ନୃପତି ମହାମାନ୍ୟ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ
କି ଦେଖିବ ତାଙ୍କ ପାଣି ମାଣି ଗୋ ।
ହୀରା ଲାଲାରେ ଖଚିତ ସିଂହାସନ ଉପରେ ସତ
ତହିଁପରେ ଶୋଭା ମୌଳିମଣି ଗୋ ।
ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ପାତ୍ର ମିତ୍ର ସଭାସଦ ଅମାତ୍ୟ
ତାରଗଣ ମଧ୍ୟେ ନିଶାମଣି ଗୋ, ବସେ କୁରୁ ମଉଡ଼ମଣି ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଭବାଦ୍ୱାରଙ୍କୁ ଆଉ ଦୁଇଦିନ ମାତ୍ର ରହିଲା । ଆମ୍ଭେ ଜନକ ଆଗରୁ ସେ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରବେଶ ହେବା ଦରକାର ।

ଶକୁନି — ତା ନିଶ୍ଚୟ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ପାଣ୍ଡବମାନେ ବର ଯାତ୍ରାରେ ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯିବେ ତ ?

ଶକୁନି—ନାନେବ ବା କପରି 'ନିଜ ଘର ତ ?

ଦୁଃଶାସନ—କି ଭଲ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ? କଣ କୌରବମାନେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଭଗ୍ନ ନୁହନ୍ତି ଯେ ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଏକାନ୍ତ ଲୋଡ଼ା । ବରଂ ସେମାନଙ୍କୁ ନେବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଗୌରବରେ ହାନି ।

ଶକୁନି—ସଙ୍ଗରେ ନ ନେବା ଦ୍ୱାରା ବରଂ ସେମାନଙ୍କ ଈର୍ଷା ବଢ଼ିପାରେ । ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଜ୍ଞାତି, ଗୋତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଲୋଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଦୁଃଶାସନ ଲୋଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼େ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଯେ ଶରଣାର୍ଥୀ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ତେବେ ଏକା ଧର୍ମରାଜଙ୍କୁ ନେଲେ ଚଳିପାରେ ।

ଦୁଃଶାସନ—ଏକା ଧର୍ମରାଜ କାହିଁକି ? ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନିଅନ୍ତୁ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଭଲକରି ଜାଣେ, ବଳରାମ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦେବାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏଥିରେ କିଛି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଛି କିମ୍ବା କୌଣସି ମାନ ଅଭିମାନ ଅଛି ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଆମ୍ଭେ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଯିବା ନିତାନ୍ତ ଅସଙ୍ଗତ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ, କିନ୍ତୁ ବଳରାମଙ୍କର ଏ କଥାରେ କୌଣସି ମତ ଭେଦ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ - ତେବେ ବାକ୍ ବିତଣ୍ଡାର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଯାଅ । ଯେପରି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ନ ଘଟେ ।

ଦୁଃଶାସନ—ସର୍ବେସୈନ୍ୟ ସେଠାକୁ ଯିବାକୁ ହେବ ।

ଶକୁନି — କଣ ବିବାହ ଯାତ୍ରା ନା ଯୁଦ୍ଧ ଯାତ୍ରା । କୁରୁକୁଳ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅକ୍ଷମ ନୁହନ୍ତି ଯେ କୌଣସି କଥା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବଳାଇ ପଡ଼ିବ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ସୈନ୍ୟ ନେବାଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ମନରେ କୌଣସି ଭ୍ରାନ୍ତ ଜନ୍ମିପାରେ । ଆମ୍ଭ ସତର୍କରେ ଆମ୍ଭେ ଥିବା, ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲେ ଦେଖାଯିବ । ଗୋଟିଏ ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅମଙ୍ଗଳ ସୂଚନା କରିବା ବିଧେୟ ନୁହେ । ଆଜ ଏତିକିରେ ସଭା ଭଙ୍ଗ ହେଉ ।

(ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

———

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ
ଉଦ୍ୟାନ

(ଘଟୋତ୍କଚ ଓ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଆସୀନ)

(ନର୍ତ୍ତକୀମାନଙ୍କ ଗୀତ)

ବସନ୍ତ ଋତୁ ଆସେ ଧରା କି ସୁନ୍ଦର ବେଶେ
ନୀଳ ନିର୍ମଳ ଗଗନରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଶୋଭା ବିକାଶେ ।
କୋଇଲି କୁଞ୍ଜକୋଣେ କୁହୁତାନେ ହା-ହା-ହା-ହାଣେ
ବିରହୀ ପ୍ରାଣେ କାମବାଣେ ହା-ହା-ହା ।
ଫୁଲେ ଫୁଲେ ମଧୁପ ବୁଲେ ମଧୁଆଶେ
ନାନା ଫୁଲ ଫୁଲିଏ ଗୁଞ୍ଜ ପାଇ ବନ୍ଧୁ ପରଶେ ।
ମଲ୍ଲୀ ଟଗର ଜୁଈ ହେନା ବକୁଳ ହା-ହା-ହା
ମଳୟ ବାଜ ମେଲିଲେଣି ମୁକୁଳ ହା-ହା-ହା
ପ୍ରେମିକା ପ୍ରେମିକ ଲେ ଡେଇଁଛୁ ପ୍ରେମ ଲାଳସେ
ପ୍ରେମିକା ପ୍ରେମିକ ଲେଢ଼େ କାମଶର ତରାସେ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଘଟୋତ୍କଚଙ୍କ ଅଭିମନ୍ୟୁ ବୁଲୁଥିଲେ, ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କୁ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଦେଖି)

ଘଟୋତ୍କଚ—ଅଭି ! ତୋର ମନଟା କାହିଁକି ଭଲ ନାହିଁ ? ତୋର ମନରେ ଗୋଟାଏ କିଛି ଭାବନା ଖେଳୁଥିଲା ପରି ଜାଣି ପାରୁଛି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—କାହିଁ ? ନାହିଁତ, ମୁଁ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦରେ ଅଛି । ଆପଣଙ୍କର ଆଉ ବଡ଼ ମା'ଙ୍କ ସ୍ନେହରେ ମୁଁ ଘରଦ୍ୱାର ସବୁ ଭୁଲି ଯାଉଛି । ମନେ କରେ ଏଠାରେ ସଦାବେଳେ ରହି କାଳାତିପାତ କରିବି ।

ଘଟୋତ୍କଚ — ମୋର ତୋର କିଛି ପ୍ରଭେଦ ନାହିଁ ଅଭି ? କିନ୍ତୁ ତୋର ମନର କଥାଟା କିଛି ଖୋଲି କହୁନାହୁଁ । ତୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅନ୍ୟ କିଛି

ଅଛି; ମୋ ନିକଟରେ କିଛି ଗୋପନ କରନା ।
ଭାଇ ! ମୁଁ ତୋ ଲାଗି ପ୍ରାଣ ବଳି ଦେଇପାରେ ।
ଅସାଧ୍ୟକୁ ସାଧନ କରିବା ମୋର କ୍ଷମତା ଅଛି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ମୋତେ ପତିରୂପେ ପାଇବା ଲାଗି ଦୃଢ଼ ସଙ୍କଳ୍ପ କରିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ତାର ପିତାମାତା ତାକୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ବିବାହ ଦେବା ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସରଳା ଅବଳା ନିଶ୍ଚୟ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବ ଏବଂ ମୋତେ ଗୋଟିଏ ନାରୀହତ୍ୟା ପାପରେ ଲାଗି ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବିବାହ ଲଗ୍ନ କାଲି, କିନ୍ତୁ କଣ କରିବି କିଛି ସ୍ଥିର କରି ପାରୁନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହୋଇଥିଲି ଯେ ନିଶ୍ଚୟ ତୋତେ ବିବାହ କରିବି ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ଏହି ସାମାନ୍ୟ କଥାକୁ ଭାବନା କରି ବସିଛୁ ? ଅବ୍ୟାକାଶରେ ଅଶେଷ ବାଧାବିଘ୍ନ ପଡ଼ିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ସେ କନ୍ୟାକୁ ଆଣି ତୋତେ ଦେଇପାରେ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ସେ ଯେ ବଳରାମଙ୍କ କନ୍ୟା ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ଯାହାର କନ୍ୟା ହେଉ । ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପାତାଳରେ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତୋ ନିକଟ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁର୍ଯୋଧନଙ୍କ ପୁତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମରକୁ ବିବାହ କରିବା ସ୍ଥିର କରାଯାଇଛି । ଅପରିମିତ କୁରୁବଳଙ୍କ ନିକଟରେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହେବା ଦୁରାଶା ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ସେ ଚିନ୍ତା ତୋତେ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ସାନ ମା ଏଠାରେ ଅଛନ୍ତି, ଚାଲ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ୱାରକା ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କରିବା ।

(ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ବରଯାତ୍ରୀ

(ଦୂରରୁ ବାଦ୍ୟ ବାଜି ଉଠିଲା; ବାଣ କମାଣ ଫୁଟିବା ଶବ୍ଦ ହେଲା ।)

(ବଳଦେବ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପ୍ରବେଶ)

ବଳଦେବ—ବରଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ରଖାଇ ଦିଅ । ଆଜି ବାଟବରଣୀ କରି ବରକୁ ନେଇ ଆସ । କାହିଁ, ସୁଭେଦ୍ରାଙ୍କର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖା ନାହିଁ । ମହାମାନ୍ୟ ଦୁର୍ଯୋଧନଙ୍କ ନିକଟରେ ଯେପରି ଆମ୍ଭର କୌଣସି ବିଷୟରେ ଦୁର୍ବଳତା ଦେଖା ନ ଯାଏ । ଶୁଣୁଛି ଶକୁନି ପ୍ରଭୃତି କୁରୁବୀରମାନେ ସମସ୍ତେ ଆସିଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ଏକାବେଳକେ ବନ୍ଧୁ ସମ୍ବନ୍ଧରୁ କାଟିଦେଲେ ସୁଭଦ୍ରା ମନରେ କଷ୍ଟଜାତ ହେଉଥିବ, ତଥା ପାଣ୍ଡବମାନେ ମଧ୍ୟ ।

ବଳରାମ—ନା, ସେ ସବୁ କଥା କିଛି ଭାବିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପସ୍ଥିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଯାହା ତା କରିଯାଅ । (ଦୁର୍ଯୋଧନ ପ୍ରଭୃତି ଆସୁଥିବା ଦୂରରୁ ଦେଖି) ଏଇତ ମାନଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି ଆସିଗଲେ ।

(ସମସ୍ତେ ପହଞ୍ଚିବାରୁ କୋଳାକୋଳି ହେଲେ)

ବଳରାମ—ଆପଣମାନେ ପଦଧୌତ କଲେଣି ?

ଦୁର୍ଯୋଧନ—ତା ହେବ, ଆପଣ ଆଗେ ବାଟବରଣୀର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତୁ ।

ବଳରାମ—ଚାଲନ୍ତୁ, ଚାଲନ୍ତୁ । କୃଷ୍ଣ ଆଗ ଚାହିଁଲ କଣ, ଦେଖ ସୁଭେଦ୍ରା କେଉଁଠାରେ ?

(ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାଟବରଣ ଡାଲା ହସ୍ତେ ଓ ବାଜା ନାଦ ମନ ମନ ହେଉଥାଏ)

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ଘନିଆଁ କଡ ! ଭାଇ ;

ଘନିଆଁ—ଜି, ସାଙ୍ଗକୁ ଶୋଭନ (ବଂଶି ବୁମାଇବା)

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଘଇଁଆ ! ଆରେ ଉଠ । ଏଠି ବସି ଘୁମାଇଲୁ କଣ ?

ଘଇଁଆ—କାହିଁକି ଗୋଟାଏ କେମିତି ହେଉଛି ? (କାନପାରି ପଡ଼ିଗଲା)

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ଘଇଁଆ ! ଶୋଇ ପଡ଼ିଛୁ କଣ ? ଆଜିର ବାଟବରଣ ହେବ । ବର ଆସି ଦଣ୍ଡ ଦୁଆର ମୁହଁରେ, ଆଜିର ଉଠ ।

ଘଇଁଆ—ସେ ବନୋଦଆ ମା'କୁ ଡାକ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ବନୋଦଆ ମା କ'ଣ ବାଟବରଣ କରିବାକୁ ଯିବ ?

ଘଇଁଆ—ତେମେ ଚାଲ !

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ମୁଁ ଯିବି କ'ଣ ? ପାଣି ନୋଟାଟା ଧର ।

ଘଇଁଆ—କାହିଁକି ଗୋଟାଏ କେମିତି ହେଉଛି ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଏ ମାଡ଼ଖିଆ କଥା । ତୁ ବି ମାଡ଼ ଖାଇବୁ, ଆମକୁ ବି ମାଡ଼ ଖୋଇବୁ । ଆରେ ଉଠ, ଆରେ ବର ଆସିଲେଣି, ବାଟବରଣ ହେବ ।

ଘଇଁଆ—ମଣିଷକୁ ଟିକଏ ଶୁଆଇ ଦେଲେ ନାହିଁ । (ଉଠି ପୁନରାୟ ଶୋଇବା) ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ପୁଣି ଶୋଇଲୁ ? ଆରେ ଉଠ ।

ଘଇଁଆ—ମୋ ସାଙ୍ଗରେ କେମିତି ଲଗାନା କହୁଛୁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ଟଡା କାନରେ କଣ ପଥର ପଡ଼ିଛି ?

ଘଇଁଆ—ଖାଲି ଚାତସାବ୍ଧ ବକର ବକର ହେଉଛନ୍ତି । ଟିକଏ ଆଖି କଷା କରି ଦେଲେ ନାହିଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମୁଁ ଏବେ କରିବି କଣ ? ଟେଣେ ଡାକସ୍ତ ଉପରେ ଡାକସ୍ତ । ଆରେ ଘଇଁଆ ! ମୋ ବାପାଟା ପରି ! ଉଠ, ମୋ ଧନଟା ପରି ଉଠ ।

ଘଇଁଆ—କାହିଁକି ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ବାଟବରଣ ହେବ, ବର ପହଞ୍ଚି ଗଲେଣି ।

ଘଇଁଆ—(ଉଠି ଅପ୍ରସ୍ତୁତରେ) ମୋ ଗାମୁଛା କାହିଁ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଗାମୁଛା ପଛେ ଖୋଜିବୁ, ଆଗେ ଚାଲେ ।

ଘଇଁଆ—ମୋ ବଟୂଆ ହେଲା କଣ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ବଟୂଆ ଖୋଜୁଛୁ କ'ଣ ? ଆରେ ଚାଲ, ବଡ଼ ଠାକୁରେ କଅଁ ଖପରା ହୋଇଲେଣି ।

ଘଇଁଆ—ଚାଲୁନା ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ନୋଟାଟା ଆଣ, ହାତପୁଆ କୁଣ୍ଡ କାହିଁ ?

ଘଇଁଆ—ତେମେ ଆଣିନା ? ଚାଲ ଚାଲ, ମୋତେ ଟିକଏ ଆଗରୁ ଉଠାଇ ଦେଲ ନାହିଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ତେବେ ତ ପହଡ଼େ ହେଲା ଝୁଙ୍କ ଛଡ଼ାଇ ଦେଲୁଣି, ଚାଲ ଚାଲ । (ଉଭୟେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଟେଣେ ଶଙ୍ଖ, ହୁଳହୁଳି, ବାଦ୍ୟନାଦ ଶୁଭୁଥାଏ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ
ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମାର

(ଘଟୋତ୍କଚ ଓ ଅଭିମନ୍ୟୁ ସୌଦାଗର ବେଶରେ)

ଘଟୋତ୍କଚ—ବନାରସୀ ପାଟ ଧୋତି ଓଢ଼ଣୀ ଚଦର ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ବନାରସୀ କୋଟ, ଚେଣ, ଚପ୍‌କନ୍ ଜରିବାଲା, ଶପ୍ତାଦର । ଚାଉଳସି ସୁନା ସୁଧ ନାନା କିସମ ଗହଣା ।

(ଲକ୍ଷଣ କୁମର ଓ ତା ସାଙ୍ଗ ସାଥୀମାନେ ପ୍ରବେଶିଲେ)

ଲକ୍ଷଣ କୁମର—ଆଣ ତ ଦେଖିବା ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ବାବୁ ! ନେବେ ପରି ଦେଖନ୍ତୁ, ନଚେତ୍ ଆମେ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ଯିବୁ ।

ଲକ୍ଷଣ କୁମର—ଖୁବ୍ ଭଲ ଭଲ ଜିନିଷ ଅଛି ?

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ସବୁ ରାଜାଘର ବରାବ ଜିନିଷ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କାରବାର ସବୁ ରାଜାରାଜୋଡ଼ାମାନଙ୍କରେ ।

ଲକ୍ଷଣ କୁମର—ଆଚ୍ଛା ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖି, ମନ ମାନିଲେ ରଖିବା ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ସବୁ ରକମ ଜିନିଷ ଅଛି, ଆପଣ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତୁ ।

(ତଣ୍ଟିଧ ଫିଟାଇ ସବୁ ଦେଖାଇଲେ)

(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଓ ଶକୁନି ପ୍ରବେଶ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—କୋଉଠିକାର ଜିନିଷ ଏ ସବୁ ? ତୁମ ଘର କେଉଁଠାରେ ?

ଘଟୋତ୍କଚ—ହାମ୍ ଲୋକ୍‌କା ମକାନ୍ ଖୋଦ୍ ବନାରସ । ଓ ସବ୍ ସଚା ଜରିକା କାମ୍ ।

ବିଲ୍‌କୁଲ ଖାଣ୍ଟି ସୋନା । ଖଜା ମହାରାଜାକା ମାଥା ପରକା ଟୋପିକେ ସବ୍ ଚିଜ୍ ହଏ । ଔର ସୋନା ସୂତ କାମ୍ ଭି ବହୁତ ହଏ । ଆପ୍ ମେହେରବାନି କରକେ ଦେଖ୍ ଲିଜିଏ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଦରଦାମ କିପରି ?

ଘଟୋତ୍କଚ—ସୈମା ଚିଜ୍ ଐସା ଦାମ୍ । ଦରଦାମ କୁଛ ଚଲେ ବଗଲ୍ ନେହିଁ । ବଡ଼ା ବଡ଼ା ଅମୀର୍ ଲୋକ୍‌କା ସାଥ୍ ମେ ଦାମ୍ ଦାର୍‌ବାର୍ କର୍‌ନା ହଏ । ଗରିବ୍ ବସି ବିଲ୍‌କୁଲ ନହିଁ କରନା ହଏ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଅଚ୍ଛା, ଦୁଇ ପେଣ୍ଟିରେ ଏକେ କମ ଜିନିଷ ସବୁ ଅଛି ?

ଘଟୋତ୍କଚ—ଏକଜଇ ଚିଜ୍ !

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଏକ ପେଣ୍ଟିରେ ସମୁଦାୟ କେତେ ଟଙ୍କାର ମାଲ ଅଛି ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ଦୋ ପେଣ୍ଟି ମେ ଦୋ ଲାଖ ରୁପେୟାକା ମାଲ ରଖା ହଏ । ଆପ କା ଯୋ ପସନ୍ଦ ହୋଗା ଉସିକୁ ଲିଜିଏ ।

ଲକ୍ଷଣକୁମର—(ଦୁଇ ପେଣ୍ଟିକୁ ଉଠାଇ ବଡ଼ ଦେଖା- ଯାଉଥିବା ପେଣ୍ଟିଟିକୁ ପସନ୍ଦ କରିବା) ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଏଥିରେ ବଡ଼ସାନ ଅଛି, ଜିନିଷ କି କମ ବେଶୀ ଅଛି ?

ଘଟୋତ୍କଚ—ବିଲ୍‌କୁଲ୍ ନା । ଆପ୍ କା ଯୋ ପସନ୍ଦ ହଏ, ଉସିକୁ ଲିଜିଏ । ଏକ-ଦୋ କା ଟୁକୁରା ମାଲ କମ୍ ବେଶୀ ହୋଗା ।

ଲକ୍ଷଣକୁମର—(ବଡ଼ ପେଣ୍ଟିକୁ ଦେଖାଇ) ଆମର ଏହାକୁ ରଖିବା ।

ଘଟୋତ୍କଚ—କୁଛ ହରଜ ନେହିଁ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ମୂଲ୍ୟରେ କିଛି କମ୍ ବେଶୀ ଅଛି ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ବିଲ୍‌କୁଲ୍ ନେହିଁ, ଯହେଁ ଲେଖେ ବତାଇଆ ହମ୍ ଲୋକ ମୁଲକକା ଦାମ ବିଲ୍‌କୁଲ୍ ନେହିଁ କହିଁ ହଏ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଅଚ୍ଛା ! କୁମର ଦାମ ଦିଅ । (ଏକ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଦେବା)

ଲକ୍ଷଣ କୁମର—(ଫିଟାଇବାକୁ ତତ୍ପର)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ନା, ଆମର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଡାକ ସମସ୍ତଙ୍କ ପସନ୍ଦ ଅନୁସାରେ ଜିନିଷମାନ ଦିଆଯିବ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ରାମ ରାମ ମହାରାଜ । ହାମଲୋକ କା ଦେଶ ଓଇ ରାଜ୍ୟକା ସୀମାପର । ଫିନ୍ ଦରକାର ହୋଗା ତୋ ଖବର ଭେଜନେସ୍ ଔର ମାଲ ପହୁଞ୍ଚା ଦେଗା । ରାମ୍ ରାମ୍ !

(ଉଭୟ ସୌଦାଗରର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଯାଅ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଡାକିଆଣ । ହେ ମାତୁଳ ! ଆପଣ ବଳରାମଙ୍କ ନିକଟ ସମ୍ବାଦ ଦିଅନ୍ତୁ, ଦିଅଁ ମଙ୍ଗଳା କାର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଇଲେ ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେବ ।

ଶକୁନି—ସେ ସମ୍ବାଦ ଦେଇ ସାରିଛି, ପ୍ରାୟ ବେଶୀ ବିଳମ୍ବ ନୁହେଁ ।

ଲକ୍ଷଣ କୁମର—ଆମେ ଦେଖିବାକୁ ଯିବା ।

ଶକୁନି—ବତ୍ସ ! ରାଜପୁତ୍ରର ରାଜକୀୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରଖି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା ଏ ସବୁ ଲକ୍ଷଣର ଆଦୌ ନାହିଁ । ଦିଅଁ ମଙ୍ଗଳାକାର୍ଯ୍ୟ ତୁମେ ଦେଖିବ କଣ ? (ଏ ସମୟେ ସମସ୍ତେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ) ଅଚ୍ଛା ! ଯାହାକୁ ଯାହା ଦେବାର ସବୁ ବାଣ୍ଟିଦିଅ ।

ଲକ୍ଷଣ—(ପୋଷାକ ପେଣ୍ଟି ଖୋଲୁ ଖୋଲୁ) ମୁଁ ଯେଉଁ ପୋଷାକ ଆଜି ଟିକେ ପସନ୍ଦ କରିଛି ତାକୁ ନେବି । ଆଉ ସବୁ ଯିଏ ଯାହା ନିଅନ୍ତୁ । (ଖୋଲି ଦେଖିଲେ ବେଳକୁ, ଛିଣ୍ଡା ଅଖା, ମଇଳା ସାଡ଼ି, କେତେକ ଛିଣ୍ଡା କୋଟ୍ କାମିଜ) ଏ ସବୁ କ'ଣ ସେ ପୋଷାକ ନାହିଁ ?

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ? ଅମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କ'ଣ କିଏ ଠକାଇ ଦେଇଗଲା ! ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଜିନିଷମାନ ଦେଖିଲୁ, ଏସବୁ କି କଣ୍ଡ ! ଦେଖ, ସେ ସୌଦାଗର ଦୁଇ କୁଆଡ଼େ । ଯାଅ ଦେଖ । (ଦୁଇ ଚାରିଜଣ ଦୌଡ଼ିଗଲେ ନା, କାହାର ଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର !

ଶକୁନି—ଏହା ଆମର ନିଜର ଭୁଲ । ଜିନିଷ ନ ଦେଖି ନ କରି କ୍ରୟ କରିବା ନିର୍ବୋଧତାର କାର୍ଯ୍ୟ ।

ଲକ୍ଷଣ — ଆମେ ଠିକ୍ ଦେଖିଛୁ ଜିନିଷ ସବୁ ଭଲ ଥିଲା ।

ଶକୁନି — ସେ ସୁଆଗ୍ରେର ଯେଉଁ ଗଣ୍ଡିଗ ଜିନିଷ ଦେଖାଇଲା ସେ ଗଣ୍ଡିଗ ଏ ନୁହେଁ । ଆମ ଯୁବରାଜ ବଡ଼ ଗଣ୍ଡିଗ ଦେଖି ଏଗୁଡ଼ାକୁ ପସନ୍ଦ କଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅସ୍ଥିରହୋଇ ପଡ଼ିବାର ପରିଣାମ ଏହି ।

ଜଣେ ଯୁବ — (ଫେରିଆସି) ନା, ବହୁ ସ୍ଥାନ, ଅନେକ ପଥ ମଧ୍ୟ ଗଲୁ କିନ୍ତୁ ସୌଦାଗରର କୌଣସି ସନ୍ଧାନ ପାଇଲୁ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ — ନା, ଫେରାଗଲ, ମୁଁ ଏଠାରେ ପୁଅର ବିବାହ ଦେବନାହିଁ । ନିଶ୍ଚୟ ଦ୍ୱାରକାବାସୀଙ୍କର ଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ।

ଦୁଃଶାସନ — ନିଶ୍ଚୟ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର, ମୁଁ ଆଗରୁ ମନା କରୁଛି । ଚାଲ, ଏ ସ୍ଥାନରେ ଦଣ୍ଡେ ରହିବା ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ ।

(ସମସ୍ତେ ଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ)

(ବଳରାମ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପ୍ରବେଶ)

ବଳରାମ — (ଅସ୍ଥିର ଭାବେ) କ'ଣ ହେଲା ବନ୍ଧୁ !

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ — କେଣ ହୋଇଛି, ଜଣାଗଲା ଆପଣ-ମାନଙ୍କ ଭଦ୍ରତା ।

ବଳରାମ — କଣ ଭଦ୍ରତା କାହିଁକି ? ମୁଁ ତ କୌଣସି ବିଷୟରେ ତ୍ରୁଟି କରିନାହିଁ ।

ଦୁଃଶାସନ — ଆଉ କି ତ୍ରୁଟି ଘଟିଥାନ୍ତା ! ଦୁଇଟି ସୌଦାଗର ବେଶଧାରୀ ଯୁବକ ଆମ୍ଭର ପିଲା-ମାନଙ୍କୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରଲୋଭନ ଜିନିଷମାନ ଦେଖାଇ ଲକ୍ଷେ ମୁଦ୍ରା ନେଇ ଅବଶେଷରେ ଗୁଡ଼ିଏ ଛିଣ୍ଡା କପଡ଼ା ଅଖା ଧରାଇଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି ଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କାହାର !

ବଳରାମ — ଆପଣ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତୁ, ଆମେ ବା ଦ୍ୱାରକାବାସୀ କେହି ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ ଘଟାଇବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟ କାହାର ଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ବା ଭଙ୍କାପ୍ତକର କାମ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ! ଦେଖ ସେ ପାଣ୍ଡ ଗଲା କାହିଁ ? ବାଘ ଘରେ ମିରଗର ନାଟ । ଆଚ୍ଛା, ସେ କେଉଁଠିକାର ଲୋକ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲା ।

ଶକୁନି — ବନାରସ ବୋଲି କହିଥିଲା ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ — ତେବେ କେହି ଠକାଏଙ୍କର କୃତ୍ୟ ଆପଣ-ମାନେ ଆମକୁ ନ ପଚାରି ଏପରି କରିବାଟା ଠିକ୍ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ବଳରାମ — ସେ ଯାହାହେଉ, ମାନଗୋବିନ୍ଦ ମୁଁ କ୍ଷତି ପୂରଣ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆଉ ଉତ୍ତେଜିତ ହେବାର କାରଣ କିଛି ନାହିଁ । ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନାନା ରକମ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଘଟିଥାଏ । ସେସବୁ ଆପଣା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ମୀମାଂସା ନେବ । ନା ଚାଲନ୍ତୁ ଜଳଯୋଗକୁ ଯିବେ ।

ଦୁଃଶାସନ — ମୁଁ ଆଗରୁ ଏ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ସମର୍ଥନ ଆଦୌ କରୁ ନ ଥିଲି ।

ବଳରାମ — (ହାତ ଧରି ଟାଣାଣି) ଚାଲନ୍ତୁ ! ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ଯାର ଥାଇ, ସେ ପୁଣି କ୍ଷମା ଆଚରଇ ।

ଶକୁନି — ଗୁଡ଼, ଗତସ୍ୟ ଶୋଚନା ନାସ୍ତି ।

(ସମସ୍ତେ ଚାଲିଗଲେ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ପାର୍ଶ

(ବନୋଦଆ ମା ବାରିକଆଣୀ ପ୍ରବେଶ)

ବାରିକାଣୀ (ମୁକୁଟ ଟୋକା ଉପରେ କୁଲାରେ ଥାଏ) ଏ କି ହିଁଅ ଲୋ ମା ! ଆମେ ପଦରେ ହେଲା ପଞ୍ଚାଏ ମ ଇତେ ଫାଟି ଫୁଟି ଗଲୁଣି ଘର ଭିତରୁ ହିଁଛି ନାହାନ୍ତି କି ଚୂଲି ନାହାନ୍ତି । ଏଣେ ବଡ଼ ଠାକୁରଙ୍କର ବନୋଦଆ ମା'ଆ ଉପରେ ତୋଡ଼ ଯେ କହିଲେ ନ ସରେ । ଝିଆମାନା ପିଲା, କାଖେଇ କୁଣ୍ଢେଇ ନେଇଯିବାଟି ବଡ଼ ଘର ପାଇଲା ବଡ଼ ବର ପାଇଲା ଆଉ କେଉଁ କଥାକୁ ଚିନ୍ତା ମ ? ନାହିଁ ନାହିଁ ; ତେଲବସନରେ ଫାଟି ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ସାଇଟା-ପକ ଏବେ ହିଁଅ ବାହା ହୋଇଗଲେ ଏମିତ ତ କେହି ହେଲେ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ।

ଘନଆଁ — ହେ ବନୋଦଆ ମା ! ତୋତେ କଣ ଆସି ଲାଗିଲାଣି କି ? ବଅଁ ମଙ୍ଗଳ ଯିବାକୁ ପଦରେ

ନେହୁଲ ବାନ୍ଧ ନୁଚ୍ଛ ଦାଣ୍ଡରେ ଥାଇ ପଟାଳି ମଣିଷ ବାଜାବାଲା ବଜାଇ ବଜାଇ ଥକି ଗଲେଣି ।

ବାରକାଣୀ— ମଲୁ ଆଣ୍ଡୁଆ ମିଣିପିଠା, ଝିଅ ତ ଘରୁ ବାହାରିଲେ ମୁଁ ନେଇଯିବି, ନା ମୁଁ ଏକା ଏକା ବରଁ ମଙ୍ଗୁଳିବାକୁ ଯିବି !

ଘନଆ— ତେଣେ ସେ ସମସ୍ତେ ଜଣ୍ଡୁଛନ୍ତି ବାରକାଣୀର ଡେରି ।

ବାରକାଣୀ—ମୋତେ ତ ଅପରୁଣିଆ ଦେଖିଲେ । ରାତି ପହରେକୁ ଆସି ଦନ ପହରେ ହେଲାଣି । ମୁଁ ତ ଫାଟିଫୁଟି ଗଲିଣି ।

ନାରଦ— (ପ୍ରବେଶି) ହରିବୋଲ ! ହରିବୋଲ ! କ'ଣ ଏମିତି ଉଠ ଭଠ୍ ଲଗାଇଛ ? ହେଲା କଣ ?

ବାରକାଣୀ—ଦେଖିବଟି ବାବାଜି ! ଝିଅ ତ ଘରୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ନାହିଁ ମୁଁ ବରଁ ମଙ୍ଗୁଳି ନେବି କେମିତି ? ଏ ମରଦଟା କିଛି ନ ବୁଝି ମୋ ଉପରକୁ ରାଗ ବତାଉଛି ।

ନାରଦ—ଆଚ୍ଛା ବାରକ ! ତୁ ଏଠୁ ଯା (ବାରକ ପ୍ରସ୍ଥାନ) ହେ ବାରକାଣି ! ଝିଅକୁ ବୋଧହୁଏ କିଏ କମିଆ କରିଦେଇଛି ।

ବାରକାଣୀ— ହଁ, ଆମର ଏଠିକ ଗୁଣୀ ଗାରଡ଼ି କମ୍ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଝିଅକୁ କିଏ ମିଙ୍କାଡ଼ି ଦେଇଛି । ବାବାଜି ! ବହୁତ ଜଡ଼ିବୁଟି ଜାଣ, ଟିକିଏ ଭଲ ଦେଖ ।

ନାରଦ -ଆମେ ଦେଖିବୁ କଣ ? ତୁ ନେ ଏ ଜିନିଷ ଝିଅକୁ ଏକଲ ଡାକି ଦେଇଦେବୁ ! ତୋର ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବାହାରି ଆସିବ । ଏଥିରେ ଟିକିଏ ମାତ୍ର ଭୁଲ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ଏ କଥା କହିବୁ ନାହିଁ ।

ବାରକାଣୀ—ଅଚ୍ଛା, ବାବାଜି ! ତୁମ ପାଣି ସୁକୁଣ୍ଡ ହେଉ, ଯାଏଁ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନାରଦ— ଗୀତ

ମାନନ୍ତ ଛାଡ଼ ରେ ମନରୁ ମାନ ।
ତୋତେ ନେବାପାଇଁ ଅଛି ପଥ ଚାହିଁ
ସେ ତ ଛଇଳା ଛଞାଣ ।୦।

ପିଏଟି ଯାହାର ଅଧର ଭୁଆଣ
ତାକୁ କେ କରିବ ଆନ,
ମର୍କଟ ମାଳା ଭ ମର୍କଟ ଲଭିବ
ଏ ଯେ ବୃଥା ଆସ୍ଫାଳନ । ୧ ।
ମାନଧାତା ବୋଲି ହେଉ ନାଲଗୁଲି
କ୍ଷଣକେ ଯିବ ରେ ମାନ,
ଜଟିଆ ଫକର ଯା କରେ ଫିକର
(ତୁଅ) ଭୋଗିବାକୁ ସାବଧାନ । ୨ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ
ଶଶୀରେଖାର ହରଣ

(ଅଭିମନ୍ୟୁ ଓ ଶଶୀରେଖା ପ୍ରବେଶ)

(ଶଶୀରେଖା ଭୟାତୁର ହୋଇ ଘର ଜଣା ଯାଉଥାଏ)

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଭୟର କାରଣ କିଛି ନାହିଁ । ତୁମେ ସ୍ଥିର ହୁଅ ଭାବୁଛ ଏଠାରୁ କିଏ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଛଡ଼ାଇ ନେବାର ଆଶଙ୍କା ଅଛି ? ତା ଅସମ୍ଭବ । ପୂର୍ବ ଗ୍ରହ ପଶ୍ଚିମରେ ଯଦି ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାର କାହାର ସାଧ ନାହିଁ ।

ଶଶୀରେଖା - ସେ କିଏ, ଯେ ମୋର ବେଶ ଧାରଣ କରି ଗଲେ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ସେ ମୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ତାତ ଭୀମଙ୍କ ପୁତ୍ର ଘଟୋତ୍କଚ । ତାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ମୁଁ ନ ପାଇଥିଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଲାଭ କରିବା ବଡ଼ ଦୁସ୍ତର ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା ।

ଶଶୀରେଖା—ସେ ସେସ୍ଥାନରୁ ଆସିବେ କିପରି !

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ସେ ମହା ଯତୀ, ବଡ଼ ମାୟାବୀ । ସେ ଇଚ୍ଛା କଲେ କୁରୁବଳଙ୍କୁ ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ପଦ-ଦଳିତ କରି ପାରିବେ । ବିବାହ ମଣ୍ଡପରେ ତାହାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବା ସହଜ ନୁହେଁ ।

ଶଶୀରେଖା—ତାଙ୍କୁ କେବେ ହେଲେ ତ ମୁଁ ଦେଖି ନ ଥିଲି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ — ମୁଁ ମଧ୍ୟ କେବେ ହେଲେ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ଏଇ ଆସିବା ପଥରେ ତାଙ୍କର ଭେଟ ହେଲା । ସେ ଅନେକ କଥା, ପରେ ଶୁଣିବ । ଚାଲ ରଥ ଉପରେ ଶୂନ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ରହି ଭାଇଙ୍କୁ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିବା । ଏ ସ୍ଥାନ ସେପରି ନିରାପଦ ନୁହେଁ ।

ଶଶୀରେଖା — ପିତାଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ଆଉ କଣ ହେବ ନାହିଁ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ — ନିଶ୍ଚୟ ହେବ । ମା' ବର୍ତ୍ତମାନ ହିଡ଼ିମ୍ବିକି ବନରେ ସେହି ଭାଇ ଘଟୋତ୍କଚଙ୍କ ବାସଭବନରେ । ଚାଲ, ରଥ ଉପରକୁ ଚାଲ ।

(ଉଭୟେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ବିବାହ ବେଦୀ

(ବିଭାଘର ବାଦ୍ୟ ବାଜୁଥିଲା, ବରପକ୍ଷ ଓ କନ୍ୟାପକ୍ଷ ସମସ୍ତେ ବେଦୀ ଚାରି ପଟେ ଘେରି ବସିଥିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁଥିଲେ ।)

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ହେ ବାଳକ ! ଯା ବରକୁ ବେଦୀ ଉପରକୁ ଆଣ ।

(ବର ଅଞ୍ଜଳି ସେନ ବେଦିରେ ପ୍ରବେଶ ଓ ଉପବେଶନ)

ବ୍ରାହ୍ମଣ— ହେ ବାଳକ ! କନ୍ୟାକୁ ଆଣ ।

(କନ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଆସି ବେଦୀରେ ବସିଲା) ବର-କନ୍ୟାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ମୁକୁଟ ବନ୍ଧାଗଲା । ତା ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଘଟୋତ୍କଚ ବିକୃତ ମୁଖ ଓ ନାନାପ୍ରକାର ରୂପ ଲକ୍ଷଣ କୁମରକୁ ଦେଖାଉଥାଏ । ଲକ୍ଷଣ-କୁମର ଭୟ ବିହ୍ୱଳ ହେଉଥାଏ । ଶକୁନି ଇତ୍ୟାଦି ଲକ୍ଷଣାକୁ ତାଗିଦା କରୁଥାନ୍ତି । ଅବଶେଷରେ ହାତଗଣ୍ଠି ପଡ଼ିଲା ବେଳେ ଲକ୍ଷଣ ନିତାନ୍ତ ନାରାଜ ହେଲା । ବର ତରଫ ଲୋକ ଲକ୍ଷଣକୁ ଆଖି ଦେଖାଉଥାନ୍ତି । ହାତଗଣ୍ଠି ପଡ଼ିଲା ବେଳେ ଘଟୋତ୍କଚ ଏପରି ଜୋରରେ ଲକ୍ଷଣ ହାତଧରିଲା, ଲକ୍ଷଣ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲା । ବାଦ୍ଧକରି ପୁନଶ୍ଚ ହାତ ଧରାଇବାରୁ ସେହିପରି ଚିପିଦେବାରୁ ପାଟିକରି ମରିଗଲି ମରିଗଲି ଡାକିଲା ।

(ସମସ୍ତେ ଏ କଣ, ଏ କଣ, କହିଲେ)

(ଏହି ସମୟେ ଘଟୋତ୍କଚ ନିଜ ରୂପଧରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଧକାଲଧକାଲି କରି)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ— କିଏ ପାଷାଣ୍ଡ ! ମାର ମାର, ଘେରି ମାର ସବେ ।

(ଘଟୋତ୍କଚ ସଙ୍ଗେ ସମସ୍ତେ ଲାଗିଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଘଟୋତ୍କଚ ଚାଲିଗଲା ।)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅପମାନିତ କରିବାଲାଗି ଏଠାକୁ ଆଣିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଫଳାଫଳ ଭଲ ନୁହେଁ ।

ବଳରାମ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ! କିଏ ଏପରି ପାଷାଣ୍ଡ ମାୟାକରି ଏ ବିବାହରେ ବିଭ୍ରାଟ ଲଗାଇଲା ? ଆଜ ପ୍ରଳୟ ହେଉ, ସୃଷ୍ଟି ରସାତଳକୁ ଯାଉ, ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପାତାଳ ତିନିପୁରେ ପାଷାଣ୍ଡର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ।

ଦୁଃଶାସନ - ମୁଁ ଆଗୁଁ କହୁଛି, ହୀନକୁଳରେ କନ୍ୟା ସ୍ଥାପନ କରିବାରେ ଏ ହୀନ ବ୍ୟବହାର । ଆଜ ମଧ୍ୟ ସତର୍କ କରାଇ ଦେଉଛି ଯଦୁକୁଳ ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କର ତର ଏଥି ଅପମାନ ବନ୍ଧୁତାର ପରିଣାମ ଭୋଗ କରନ୍ତୁ ।

ଜଣେ ଚର—(ପ୍ରବେଶି) ଏହି ଯେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗରେ କିଏ ରଥ ବାହି ନେଉଛି । ସେ ରଥରେ ଦୁଇଜଣ ପୁରୁଷ ଓ ଜଣେ ନାରୀ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଦେଖ ! ସେ ପାଷାଣ୍ଡ କିଏ ?

ବଳରାମ - ଦେଖ ! ପାଷାଣ୍ଡକୁ ଉଚିତ ଶାସ୍ତି ନ ଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ଦ୍ୱାରକା ଫେରିବା ଅସମ୍ଭବ ।

(ଯିବା ସମୟେ)

ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଚର—ସେ ରଥରେ ଶଶୀରେଖା ଓ ଅଭିମନ୍ୟୁ, ଅନ୍ୟ ଜଣେ କିଏ ମୁଁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲି ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଜଣାଗଲା (ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ।

ଶକୁନି—ମୁଁ ସେଥିଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣରେ ଆଣିବାକୁ ବାଧା କରୁଥିଲି, ତାର ଫଳାଫଳ ଏହି ।

ବଳରାମ—ପାଣ୍ଡବେ ! ଆଜି ପାଣ୍ଡବ କରିବ ମୁଁ ସୃଷ୍ଟି ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଅଭିମନ୍ୟୁ ! ଆଜି କୁରୁ ବୀରମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଅପମାନ ଦେଇଛୁ, ତାର ପ୍ରତିଶୋଧ ଏହି ମହାରଥୀଙ୍କ ହାତ । ଚାଲ, ଫେରି ଚାଲ ।

(କୌରବମାନେ ଚାଲିଗଲେ)

ବଳରାମ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ! ଏତେ ଅପମାନ ମୁଁ ସହ୍ୟକରି ପାରୁ ନାହିଁ । ଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କାହା ହାତ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି, କୁରୁପାଣ୍ଡବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚିର ଶତ୍ରୁତା । ଆମର ମାମୁ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ନ କରିବାଟା ଅନ୍ୟାୟ । ସେହି ଆକ୍ରୋଶରେ ଏପରି ଘଟିଥିବା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ମୋଟ ଉପରେ ଯାହା ବରି, ଆମ କନ୍ୟା, ତା ହିସାବର ଘଟିପାରୁ । ଆମେ ନିଜ୍ଜବର ଜୋର କରିବାର ଦେଉଥାଇଁ କନ୍ତୁ ଶଶୀରେଖାର ଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ର ଅଭିମନ୍ୟୁ ।

ବଳରାମ—ଯେବେ ଏପରି ଥିଲା, କୌରବମାନଙ୍କୁ ଅପମାନିତ କରିବା ଉଚିତ ନ ଥିଲା ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଅପମାନ ସେମାନେ ନିଜେ ନିଜେ ସହୁ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଉଗ୍ର ସ୍ୱଭାବ ତାଙ୍କୁ ଅପଦସ୍ତ କରିଛି । ପ୍ରଥମେ ଯେତେବେଳେ ଦ୍ୱାରକା ନଗରୀ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଦିଆଗଲା ମୁଁ ପହଞ୍ଚିବାପୂର୍ବରୁ ବୁଝିଲି ସେମାନେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ନଜାଣି ଦେହୁଙ୍ଗନ କରି ଆମ୍ଭର ଦୁର୍ନାମ ରଟନ କଲେ । ଅବଶେଷରେ ତାର ପରିଣାମ ସେ ହେଲେ ନାହିଁ ତ ଆଉ କଏ ହେବେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଆମେ ଜାଣୁ ଦେଖିଛେ ଏଣ୍ଡା କନ୍ତୁ କମଁ ତ ଦେଖନାହୁଁ ? ଆପଣ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମାରକୁ ଦେଖିଲେ ତ ସେ କେଉଁ ଗୁଣରେ ଶଶୀରେଖାର ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର ?

ବଳରାମ—ଶଶୀରେଖା ବିଷୟରେ କେବଳ ସେ ଥିର ହେଉଥିବେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ବଡ଼ଭାଇ, ଭୁଲ କରିଦେବ । ଶଶୀରେଖା ତାର ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି, ମହା ଦେବପୂଜନ ମଧ୍ୟରେ ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

ପାର୍ଶ୍ୱ

[ଅଗାଧୁ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଛଦ୍ମବେଶୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯୁବକ କନ୍ୟାବେଶରେ]

ଅଗାଧୁ—ମୁଁ ତୁମକୁ ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ମୋର ଆଶା କରି ନ ଥିଲି । ତୁମ ଗ୍ରାମର ଯୁବକ ସବୁ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବରାବର ଲାଗିଲେ । ବାବୁ ଟଙ୍କା, ସବୁ କରେ ମୁହଁ ବଙ୍କା, ପୁଲଏ ସେମିତି ଧକାଇଦେଇଛି ସବୁ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ । ଆସୁନା ମୋ ପାଖକୁ ଆସ । ଏ ଘରେ ସଂସାର ସବୁ ତୁମର, ନିଅ ଏ ଚାବି ତଲା ଧରୁ ରଖ ଦେଖ ! ଏ ସବୁ ଯେ ବାକ୍‌ସ ରଖାଯାଇଛି, ସବୁଥିରେ ଟଙ୍କା ସୁନା ଭର୍ତ୍ତିପୂର । ତୁମର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବ । ଖାଲି ମୋତେ ହୃଦାବଟା ଦେଉଥିବ, ଆସ ମୋ ପାଖକୁ ଆସ ।

ଛଦ୍ମବେଶୀ—ମୋତେ ଛୁଇଁବେ ନାହିଁ ।

ଅଗାଧୁ—କାହିଁକି ? କାହିଁକି ?

ଛଦ୍ମବେଶୀ—ମୋର ଅଙ୍ଗ ଅଶୁଦ୍ଧ ହୋଇଛି ।

ଅଗାଧୁ—ଭଲ ! ଭଲ ! ତୁମେ ସେଇଠି ଅଲଗା ବିଛଣା କରି ଶୁଅ, ମୁଁ ଏଇ ଖଟିଆରେ ପଡୁଛି ।

ଛଦ୍ମବେଶୀ—ଗୋଟିଏ ଘରେ ଶୋଇବା ଅବିଧି ।

ଅଗାଧୁ—କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ମୁଁ ବାହାର ମେଲାରେ ଶୋଉଛି, ତୁମେ କବାଟ ବନ୍ଦକରି ଏ ଘରେ ଶୁଅ । ମୋର ଧନ ରତ୍ନ ସବୁ ଏ ଘରେ ରହିଥାଉ । ବାହାରକୁ ଉଠିଲେ ମୋତେ ଡାକିବ, ନଚେତ୍ କୁଣ୍ଡ ଶୁଣାଇବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ ପୁଣି ଫେରଆସି) ହିଁ, ଭୟତ କରିବ ନାହିଁ ।

ଛଦ୍ମବେଶୀ—ନାଁ, ନାଁ, ଭୟ କଣ ?

ଅଗାଧୁ—ଯାହା ହେଉ ମନ ଜାଣି ପିଲାଟିଏ ଏକା ପାଇଲି । ଏ ଶାସନଟାଯାକ ମୋତେ ହଟହଟା କଲେଣି ? ଆରେ ଧନଥିଲେ ବଳେ ବଳେ କନ୍ୟା ଖୋଜି ଦେଇ ଯିବେ । ଯାଉଁ ରାତି ବି ବେଶି ହୋଇଗଲାଣି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଛଦ୍ମବେଶୀ—(ଶାଢ଼ୀ ଖୋଲି) ଯେଉଁ ଧନ ବଳରେ ତୁ ଧରାକୁ ଶରା ମନେ କରୁଛୁ ଯେଉଁ ଦୁଃଖି ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ରକ୍ତ ଚପା ଧନରେ ବଳୀୟାନ ହୋଇଛୁ, ତାର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ଏହି ଯୁବକମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ । ଦେଖେଁ କେଉଁଠାରେ କେତେ ଧନରତ୍ନ ଅଛି ।

(ସବୁ ବାକ୍ସ ଖୋଲି ଟଙ୍କାପଇସା ଧନରତ୍ନ ନେଇ ଚମ୍ପଟ ଦେଲେ)

ଅଗାଧୁ—(ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରବେଶି) ଭୂଆସୁଣୀ ବୋହୂଟା, ଏକୁଟିଆ ଶୋଇଛି, ଭୟ କରୁଥିବ । ତେବେ ଧନ୍ୟ ତା ସାହସ । ଯଦି ଜୀଇ ରହେ, ଏଇ ଏକା ଘରକରଣୀ କରିବ । (ଦୂରରୁ ଦେଖି) ମଲି ମଲି କବାଟଟା କଣ ଠିଆ ମେଲା ? କଣ ବାହାରକୁ ଯାଇଛି ? ମୋତେ ନ ଡାକି ତୁମେ ଭୂଆସୁଣୀ ନୂଆବୋହୂ ଲୋକ ଏକୁଟିଆ ପଦାକୁ ବାହାରୁଥିଲ କାହିଁକି ? ନଇହେ ! ଆସୁଛ ? (ଟିକିଏ ଦୂରକୁ ଯାଇ) ଏ କଣ ? ସର୍ବନାଶ ଧାନ ଘରଟାରେ କଣ ନିଆଁ ଲାଗିଯାଇଛି ଗଲି ଗଲି ସବୁତ ଗଲା, ଆରେ ନିଆଁ ତ ଅଇଛକା ମାଡ଼ ଆସିବ । ତୁମେ ଗଲ କୁଆଡ଼େ ? ଏ ଘରୁ ବାକ୍ସ ପୀକ୍‌ସଗୁଡ଼ାକ ବାହାରକୁ ନେଇଆସ (ଯାଇ ଦେଖିଲା) ବାକ୍ସ କଣ ସବୁ ମେଲା, ସବୁ ଭଙ୍ଗା ହୋଇଛି । କରେ ଇଆ ମୋତେ କଏ କଲା ? ଧନଦରବ ଟଙ୍କା ସୁନା ସବୁ ବୋହିନେଲା । ଧାନ ଅମାରରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ମୋତେ ଦାଣ୍ଡର ଫକିର କରି ଛାଡ଼ିଦେଲା । ଯାଉଛି, ସେଇ ନିଆଁକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନେପଥ୍ୟ— ଗୀତ

କାହୁଁ ଅସତ ଧନ ଫଳେ ବହୁତ
ଗଲାବେଳେ ଯାଏ ମୂଳ ସହିତ । ଘୋ ।
କେତେ ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ରକ୍ତ
ଚପି ଧନ କରିଥିଲୁ ପାଣ୍ଠି ।
ଆଣ କରିଥିଲୁ ନିଜେ ଭୋଗିବାକୁ
ଖଣ୍ଡକରେ ସବୁ ହେଲା ପ୍ରାପତ । ୧ ।

ଧନ ଦଉଲତ ନୁହେଁଟି ତୋର
ତୋର ନୁହେଁ ଏ ଯେ ଜୀବନ ତୋର ।
ପାଣି ଫୋଟକାଟି ତୋ ଜୀବନ ନାଟୀ ।
ମାଟିକି ଯିବ ଏ ମାଟିର ଘଟ ।

ସପ୍ତମ ଦୃଶ୍ୟ
ବିବାହ ବେଦୀ

(ଅଭିମନ୍ୟୁ ଓ ଶଶୀରେଖାକୁ ବସାଇଲେ, ବାଦ୍ୟବାଦ୍ୟ ହୁଳହୁଳି ପଡ଼ିଲା)

ସୁଭଦ୍ରା—(ବଳରାମଙ୍କୁ ଧରିଆଣି) ଭାଇ ! ତୁମେ କ୍ଷମାର ସାଗର, ମୁଁ ଭଉଣୀଟାଏ ତ ! ସେ ସବୁ ଅପରାଧ ମୋର ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—(ପ୍ରବେଶ) (ଶଶୀରେଖା ଓ ଅଭିମନ୍ୟୁ ପାଦବନ୍ଦନ କରିବା) (ଘଟୋତ୍କଚକୁ ଦେଖାଇ) ଭାଇ ! ଏ ଯେ ଘଟୋତ୍କଚ, ଭୀମଙ୍କ ପୁତ୍ର । ସାର ! ଧନ୍ୟ ତୋର ମାହସ । ଆଶୀର୍ବାଦ କରେ ସର୍ବଦା ଜୟଯୁକ୍ତ ହୁଅ ।

ନାରଦ—(ପ୍ରବେଶି) ହରିବୋଲ ! ହରିବୋଲ ! ବିଭାଘର ଏଠି, ଆମେ ଦ୍ୱାରକା ରାଜଭବନ ଯାକ ଖୋଜିବୁଲୁଛୁ । ସେଇ କଥା ହେଲା, ପ୍ରଥମେ ଆମ କଥାଟା ବଡ଼ବାପା ଉଡ଼େଇ ଦେଲେ ।

ବଳରାମ—ଦେବର୍ଷେ ! ଏ ସବୁ ନଟବରଙ୍କ ସବୁ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ତୁମରିଦ୍ୱାରା ।

ନାରଦ—ଦୋଷୀ ପଛେ ହେଉ । କିନ୍ତୁ ଆମ ଶଶୀରେଖାର ଉପଯୁକ୍ତ ବର ଲାଭ ହୋଇଛି ଏଥିରେ ଆମେ ବହୁତ ଖୁସି ।

(କୁଳାଙ୍ଗନାମାନଙ୍କ ଗୀତ)

ଘଟିଛି ଏ ଶୁଭ ମିଳନ, ଦେଇ ହୁଳହୁଳି ଆସି
ବନ୍ଦାଅ ଗୋ ଜଣେ ଜଣ । ପଦ ।
ଜେମା ଲାଗି ଏ ଯୋଗ୍ୟ ବର
ବିଧି କାହିଁ ଗଢ଼ି ରଖିଥିଲା ସୁନ୍ଦର ।
ଇନ୍ଦ୍ରପାଶେ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଷମା ଭରି
ଧନ୍ୟ ବିଶ୍ୱସ୍ରଷ୍ଟା ତୁମ୍ଭ ମହିମା ଧନ୍ୟ । ୧ ।

ଖାଣ୍ଡବ ଦହନ

ବା

ନବଗୁଞ୍ଜାର ବେଶ

ଖାଣ୍ଡବ ଦହନ

ବା

ନବକୁଞ୍ଜର ଉର୍ବଶୀ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ସଭାଗୃହ

(ଅଗ୍ନି ଓ ଦେବତାଗଣ)

ଅଗ୍ନି—ଦେବବୃନ୍ଦ ! କେହି ମୋର ଦୁଃଖ ନ ଶୁଣିଲ ଏବେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ବସିଲ ସର୍ବେ ବାଦବାଦ କରି ଜଣାଗଲା ବନ୍ଧୁଠାରେ ନାହିଁ ଭଲ ପ୍ରୟୋଜନ କିଛି । ତେବେ ଯାଉଛି ମୁଁ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବା ନିଶ୍ଚୟ । ଶେଷ ଦେଖା ଏହି ମାତ୍ର ମୋର ।

ଦେବଗଣ—ଶାନ୍ତହୁଅ ବୈଶ୍ୱାନର ! କି ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବସାଇଛ ମନ । ତୁମ୍ଭର କି ଦୁଃଖ, ପ୍ରକାଶ କର । ଆମ୍ଭେ ସବୁ ପ୍ରତୀକାର ଚେଷ୍ଟା କରିବୁ ।

ଅଗ୍ନି— ଗୀତ

(ସ୍ୱପନେ ଯା ଦେଖିଛି—ବୃନ୍ଦେ)

ହେ ଦେବବୃନ୍ଦ !
ବନ୍ଧୁ ବନ ଦହିଲ ମୋ ହୃଦ ।
ବୁଡ଼ିଲା ମୋ ଆଶା ଭର୍ଷା ଗଲା ଆମର ସମ୍ପଦ
। ଘୋଷା ।

ଦେବବୃନ୍ଦ ! ମୋର ଯେଉଁ ବନ ପୂର୍ବ ଭୋଗ କରିବାକୁ ଥିଲା ସେତେ ବନ ଦୋଇଗଲାଣି । ଏଣିକି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ହେତୁରୁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ବଞ୍ଚିତ କର ।

ଦେବଗଣ—କିପରି ?

ଅଗ୍ନି— ଗୀତ

ଦେବେ କହିଲ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଉଡ଼ିଯାଉଛି ମୋ ସ୍ୱାହା
କାହା ଆଗେ କହିବି ମୋ ଖେଦ । ୧ ।

ତୁମ୍ଭେମାନେ ତ ମୋର ଦୁଃଖ ଶୁଣିଲ ନାହିଁ, ଆଉ କିଏ ତେବେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ ହେବ ?

ଦେବଗଣ—ଅଗ୍ନି ! ତୁମ୍ଭକୁ କୌଣସି ବ୍ୟାଧି ଆକର୍ଷିଲା ପରି ତୁମ୍ଭ ରୂପରୁ ଅନୁମାନ । ତେବେ କି ବ୍ୟାଧି, ତାହା ପୁଣି କି ଦୋଷରୁ ହେଲା ତାହା ତ ଜାଣୁ ନାହିଁ ।

ଅଗ୍ନି— ଗୀତ

ଶ୍ୱେତକେତୁ ଯଜ୍ଞ କାଳେ ହବିଃ ଭକ୍ଷି ଅବହେଳେ
ବଳେ ବ୍ୟାଧି ବଳାଇଲା ସଧି । ୨ ।

ଅମରଗଣ ! ଶ୍ୱେତକେତୁ ଯଜ୍ଞରେ ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷ ପ୍ରମାଣେ ଘୃତ ଆହୁତି ଦେଲା । ମୁଁ କେବଳ ହବିଃଶେଷ ସ୍ୱାହାଏ ଗ୍ରାସ କରିବାରୁ ଏ ଦଶା ଲଭୁଛି ।

ଗୀତ

କହ କି କରି ଉପାୟ ଛୁଟିବ ଏ ବ୍ୟାଧି ଭୟ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣିଲା ଏ ପଦ । ୩ ।

କହ ଦେବେ ! ନାହିଁ ଆଉ ଅବସର ମୋତେ, ଜଣାଯାଏ ପ୍ରାଣ ବାୟୁ ଉଡ଼ିଗଲା ପରି । ନ ସହେ ଏ କଠୋର ଯନ୍ତ୍ରଣା, ମୃତ୍ୟୁ କିନ୍ତୁ ଅଟେ ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

ଦେବଗଣ—ଧନ୍ୱନ୍ତରି ! କହନ୍ତୁ, ଜାଣନ୍ତି ଯେବେ କିଛି ଏହି ପ୍ରତୀକାର ।

ଧନ୍ୱନ୍ତରି — ଅମରବୃନ୍ଦ ! କି କହିବି ଏ ବ୍ୟାଧିର ଗୁଣ ।
ନାମ ଯାର ଲୁଦୁବୁଦୁ ବ୍ୟାଧି । ନ କ୍ଷମିବ ଏହା
ଅମର ଔଷଧି ବିନୁ; କିନ୍ତୁ ଅଛି ତାହା ଇନ୍ଦ୍ର
ଅଲ୍ଲ ଆଟରେ ।

ଅଗ୍ନି—ତେବେ ଯାଉଛି ମାଗିବି ମୁଁ ଇନ୍ଦ୍ରେ ?

ଧନ୍ୱନ୍ତରି—ନା, ସେ ଔଷଧି ଅଛି ଗୁପ୍ତ ଭାବେ । ଯଦି
କୌଣସିପ୍ରକାରେ ଦହିବ ଖାଣ୍ଡବ, ତେବେ ତବ
ବ୍ୟାଧି ନଷ୍ଟ ହୋଇବ ଆରୋଗ୍ୟ ।

ଦେବଗଣ—ଅସମ୍ଭବ ! ଈଷତ୍ କପରି, ଅଗ୍ନି ପକ୍ଷେ
ଦହିବା ଖାଣ୍ଡବ ହୁଦଲ ସମ୍ଭବ ।

ଅଗ୍ନି — କେ ତେବେ ହେବ ସାହାଯ୍ୟ ଏ ଦୁରୂହ
କାର୍ଯ୍ୟେ ମମ, କରନ୍ତୁ ପ୍ରକାଶ ।

ଦେବଗଣ — ଯାଅ ଏବେ ଛଦ୍ମବେଶେ ଅର୍ଜୁନ ସମୀପେ ।

ଗୀତ—(ତାଳ କର୍ତ୍ତାଲି)

ବହ୍ନି ଯାଅ ବାରୁଣାନଗର ହେ ।
ଭ୍ରାନ୍ତ ହରିବ ଇନ୍ଦ୍ର କୁମର ହେ । ଘୋଷା ।

ତୁମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାରୁଣାକୁ ଯାଅ, ଅର୍ଜୁନ ଦ୍ୱାରା
ତୁମ୍ଭ ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

ଅଗ୍ନି — କପରି ?

ଦେବଗଣ — ଗୀତ

ଖାଣ୍ଡବ ଯେବେ ଦାହ, କରିବ ଧନଞ୍ଜୟ
(ତବ) ଭୟ ହେବଟି ମନୁ ଦୂର ହେ । ୧ ।

ଖଳପାଣ୍ଡୁ ଅର୍ଜୁନରେ ବନବାସେ ନେଇ, ପଥେ
ସାଧିବଟି ଯାହା ମାନସ ତୁମ୍ଭର ।

ଅଗ୍ନି—କପରି ତାଡ଼ିତ ହେବେ ସ୍ୱଇ ମଧ୍ୟ ପାର୍ଥ ?
ସବିଶେଷ କହ ବିସ୍ତାରିଣ ।

ଦେବଗଣ— ଗୀତ

ଦ୍ରୌପଦୀ ସଙ୍ଗେ ଯମ; ରମିଲେ ନିଶି ଦିନ
ଭ୍ରାତରେ କଲେ ଅବିସ୍ଥିର ହେ । ୨ ।

ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯମ ସଦାବେଳେ ରତ
ହୋଇ ଅନ୍ୟ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ନିକଟେ ନ ଛାଡ଼ିବାରୁ
ଘୋଟିଏ ପଣ ହୋଇଛି ।

ଅଗ୍ନି—ଅଚ୍ଛା, କଣ ପଣ କରିଛନ୍ତି ।

ଦେବଗଣ— ଗୀତ

ସେ ଯୋଗୁ ପଞ୍ଚୁପୁତ୍ର, କରିଲେ ଦୃଢ଼ବ୍ରତ
ଜଣକୁ ଦିନେ ଏ ବିଗ୍ରହ ହେ । ୩ ।

ସେହି ଦିନଠାରୁ ପଣ୍ଡୁପୁତ୍ରମାନେ ନିୟମ କଲେ
ଜଣକେ ମାସକୁ ଛ ଦିନ । ଅର୍ଥାତ୍ ଜଣେ ଦିନେ
ରହିବ ଅନ୍ୟ ଦିନେ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଯିବ ।

ଅଗ୍ନି—ଏ ଆଇନ କଲେ କି ଶାସ୍ତି ପାଇବ ।

ଦେବଗଣ— ଗୀତ

ଯେବା ବହିବ ଆଣ, ପ୍ରତିଜ୍ଞା ହେବ ନଷ୍ଟ
ବନବାସ ତା ପ୍ରତିକାର ହେ । ୪ ।

ଯଦି କେହି ନିୟମ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୁଏ ତେବେ ବାରବର୍ଷ
ବନବାସ କରିବ ।

ଗୀତ

କରି କପଟ ବୃତ୍ତ ବନେ ପଠାଅ ପାର୍ଥ
ବାଳକୃଷ୍ଣର ବିସ୍ମର ହେ । ୫ ।

ବୈଶ୍ୱାନର ! ଯାଅ ତେବେ ବାରୁଣାକୁ ଧରି
ଛଦ୍ମବେଶେ, ଥିବେ ଯଦି ଧର୍ମରାଜ କମ୍ବା ଅନ୍ୟ ଭ୍ରାତା
କେହି ପାଞ୍ଚାଳି ଇଆସେ ସେ ସମୟେ କେଣୋପ୍ରକାରେ
ପଠାଅ ସବ୍ୟସାଚୀରେ ସେ ସ୍ଥାନେ । ତେବେ ଯାଇଁ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ମନୋରଥ ତବ ।

ଅଗ୍ନି—ଦେବବୃନ୍ଦ ! ଥାଆନ୍ତୁ କୁଶଳେ, ଯାଉଛି ମୁଁ
ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧାମେ ତବ ଆଜ୍ଞା ପାଳି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ
(ବାରୁଣା କଟକ)

ଦୂତର ପ୍ରବେଶ

ଗୀତ

ଆସ ଜଏ ରସିକ, ମଞ୍ଜି ଚନ୍ଦନ
ମସ୍ତକ ସହିତରେ । ପଦ ।
ଗଳେ ଫୁଲହାର, କାମିନୀ ଅଧର
ଚିହ୍ନ ମଲି ମଲି ଥିଲେ ବାଳରେ ।
କାମିନୀ କୁଚ୍ଛତା, ଲମ୍ପଟିଙ୍କ ଛବି
ଦେଖାଇ ହୋଇବା ଢୁଆ ପିଲ୍ଟରେ । ୧ ।

ଗରିବ ଗୁରୁବା,   ପିନ୍ଧ ମେ.ଟା ଲୁଗା
ଗରବଙ୍କୁ ମନୁ ଚେଜ ଭଲରେ !
ଭକ୍ତିରେ ଯା ମନ,   କି ଲୋଡ଼ା ଫେସନ ?
ଏସନ କଥାକୁ ମନ ଗଳାଏ । ୨ ।
ଏ ଯେ ଝ୍ର୍ଜ୍ରକାଳ   ପାଉନାହିଁ ବଳ,
ବେଳକୁ ବେଳ ଏ ଝଳ ହେଲାରେ ॥
କହେ ବାଳକୃଷ୍ଣ   ଭୃଙ୍ଗ ଶାଗଭାତ
ଥାଅ ସଦା ରତ କୃଷ୍ଣଲୀଳାରେ । ୩ ।

(ସ୍ୱଗତ) ଆଚ୍ଛା, ଏଠାରେ ଜଣେ କିଏ ଡାକୁଥିଲା ପରି ଶୁଭିଲା, ବୋଧହୁଏ କେହି ଅଭ୍ୟାଗତ ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ଉପଗତ । ବିଳମ୍ବରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଯାଏଁ ତେବେ, (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କିଏ କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଡାକୁଥିଲେ ?

ଅଗ୍ନି (ପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବକ)—ଆମ୍ଭେ ଜଣେ ଗରିବ ଦ୍ୱିଜ ।

ଦୂତ—ଦ୍ୱିଜଟିଏ କୁଆଡ଼ୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦାନର ସମୟ ହୋଇନାହିଁ । ପରେ ଆସିବ ଯାଅ ।

ଅଗ୍ନି—ଦୂତ ! ମୁଁ ଦାନାର୍ଥୀ ନୁହେ, ବା ନବା ଆଶାରେ ଆସିନାହିଁ ଏଥି ।

ଦୂତ—ତେବେ ଆଗମନର କାରଣ ?

ଅଗ୍ନି—ବର୍ତ୍ତମାନ ଧର୍ମରାଜ କେଉଁଠାରେ ?

ଦୂତ—ମହାବାହୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ।

ଅଗ୍ନି—(ସ୍ୱଗତ) ତେବେ ଏହାତ ଠିକ୍ ସମୟ ଏହା, ସମୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ନ ହେଲ, ବ୍ୟାଧିମୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବି ନାହିଁ ।

(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଦୂତ ! ମୋର ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ସହିତ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି, ତାଙ୍କୁ ଖବର ଦିଅ ।

ଦୂତ—ତେବେ ବସନ୍ତୁ ଖବର ଦେଉଛି ।

(ଅର୍ଜୁନର ପ୍ରବେଶ)

ଅର୍ଜୁନ—ଦୂତ ! ଖବର କ'ଣ ? ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ କେଉଁଥିପାଇଁ ।

ଦୂତ—ମହାବାହୁ ! ଜଣେ ଦ୍ୱିଜବର ଆପଣଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଅପେକ୍ଷାରେ ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଅର୍ଜୁନ—ଜାଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ? କି ଅଭିଳାଷରେ ଆସିଛନ୍ତି, କାରଣ କଣ ଜାଣୁ ?

ଦୂତ—ମହାବାହୁ ! ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭାରି କଡ଼ା ମିଜାସର ଲୋକ । କଥା କହୁ କହୁ ଲାଲହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ହୁକୁମ ହେଲେ ଡାକି ଆଣନ୍ତି ।

ଅର୍ଜୁନ—ଡାକି ଡାକ ଦେ, (ସ୍ୱଗତ) ଏ କଣ, ଏକମାତ୍ରେ ମୋର ବାମବାହୁ ଘନ ଘନ ସ୍ପନ୍ଦୁଛି କାହିଁକି ? ଏ ତ ସବୁ ଅମଙ୍ଗଳ ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଉ ଅଛି ।

(ଅଗ୍ନିର ପ୍ରବେଶ ଓ ଅର୍ଜୁନର ପ୍ରଣାମ କରଣ)

ଅର୍ଜୁନ—ଦ୍ୱିଜବର ! ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟବାନ ମଣୁଛି ମୁଁ ଆଜ । କହ ବାରେ କିବା ଅଭିଳାଷେ ଆସିଛନ୍ତି ଏଥି ।

ଗୀତ

(ଖେମଟା)

(ଅଳସୁକ ଦ୍ୱିଜ—ବୃନ୍ଦେ)

କହ କହ ଦ୍ୱିଜ   ଅଛି କିବା କାର୍ଯ୍ୟ
ଆସିଲ ମୋ ପୁର ହେ । ଘ୍ରଦ ।
ନେତ୍ରେ ଦେଖି ତବ ପଦକଞ୍ଜ,
ଜନ୍ମ ସଫଳ ହୋଇଲା ଆଜ
ଶଙ୍କା ମନୁ ତେଜ;   ସେବା ମନରଙ୍ଗ,
ହେଉ କହ ଗୀର ହେ । ୧ ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ସାର୍ଥକ ହୋଇଲା ପୂଜା ତବ ପଦଲାଗି କିବା ତବ ମନୋରଥ ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ ନିର୍ଭୟ ଅନ୍ତରେ ।

ଅଗ୍ନି—କି କହିବି ଫାଲଗୁନ ! ବଡ଼ ଗୁରୁତର କଥା ।

ଅର୍ଜୁନ—   ଗୀତ
କେବା ହୋଇଅଛି ତବ ଅରି
(ଆଜ) ପାଣ୍ଡବେ କର ଗୁହାରି,
କହ ଦୟାକର   ସଂଶୟ ମୋ ହର
ଚନ୍ତାକର ଦୂର ହେ ॥

ଦ୍ୱିଜବର ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଣ ଶତ୍ରୁ ଉପ୍ତ ହୋଉଛି କି ? କହ, ଏହିକ୍ଷଣି ତାର ପ୍ରତିକାର କରିବି ।

ଅଗ୍ନି—ଅର୍ଜୁନ ! ମୋର ଆସିବାଟା ନିଷ୍ଫଳ ହେଲାପରି ଜଣାଯାଉଛି ।

ଅର୍ଜୁନ ଗୀତ

ଯେବା ଆଶା କର ହେ ପ୍ରକାଶ
ଶକ୍ତିଥିଲେ କରିପାରେ ତୋଷ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣେ କଲ୍ଲ ଏ ରହସ୍ୟ
ଦେଖାଦୋଷ ହର ହେ । ୩ ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ଯେ କୌଣସି କଥା ମନରେ ଅଛି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଚେଷ୍ଟା କରିବି ।

ଅଗ୍ନି—ଅର୍ଜୁନ ! ତୋହଠାରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁଟି ମୋହର । କିନ୍ତୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ମୁଁ ହେଲି ଆଜ ତୋହର ସମ୍ମାନେ । ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇବୁ ବାବୁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଭୂଦ୍ୱ । କହିବାରେ ଧର୍ମସୁତ ଛନ୍ତି ଯହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଦିଅ ଏ ବାରତା, ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ କରିବେ ସେ ଦେଖା ।

ଅର୍ଜୁନ (ସ୍ୱଗତ) ଭାଇ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଛନ୍ତି । ଏ ଖବର ତାଙ୍କୁ ଦେବ କିଏ ।

ଦୂତ ଆଜ୍ଞା, ଏ କଣ ଚମତ୍କାର ହୋଇଛନ୍ତି । ଫେରାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଅଗ୍ନି—ଅର୍ଜୁନ ନୀରବ ହେଲେ କିଆଁ, ସମସ୍ତ ବିକଳ ହେଉଛି ।

ଗୀତ

(ଏବେ ନ ଧର ଦୋଷ ମୋହର ଲଳେ—ବୃତ୍ତେ)

ପାର୍ଥ ଜଣାଅ ମୋ ଭ୍ରାତରେ
ହିତାହ୍ୱିତେ ଆସିଛି ମୁଁ ଏତେଦୂର ବ୍ୟର୍ଥରେ । ଘୋଷା ।

ଅର୍ଜୁନ ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ହିତରେ ଆସିଛି । ଭୟର କାରଣ କିଛି ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ଯମରେ ପେଶିଲେ ମୋତେ
ଗୁପତେ ଆସିଛି ଏତେ
କହି ସବୁ ସାକ୍ଷାତେ
ଜାଣିଥା ତୋ ସ୍ୱାର୍ଥରେ । ୧ ।

ଅର୍ଜୁନ ! ମୁଁ ଯେଉଁ ଖବରଟି ଦେବତାମାନଙ୍କ ପାଖୁ ଆଣିଛି, ତାହା ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହା ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିବି ନାହିଁ । ଯେବେ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ନ ପାଏ; ତେବେ ଆଉ ଦୂତକୁ ଫେରିବି ନାହିଁ ।

ଅର୍ଜୁନ—ଦ୍ୱିଜବର ! କିଛି ସମୟ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାଇଙ୍କ ନିକଟକୁ କୌଣସିମତେ ଯାଇପାରିବି ନାହିଁ ।

ଅଗ୍ନି— ଗୀତ

ଅରକ୍ଷ ପାପେ୍ୱକ ମୂର୍ଖ, ଥିବ ତୋ ଦ୍ୱାରେ ଅନାଇ
ଏକ୍ଷଣି ଜଣାଅ ଯାଇଁ ନ କର ଅନର୍ଥରେ । ୨ ।

ଅର୍ଜୁନ ! ମୁଁ କଣ ଭିକ୍ଷୁକ ନୁହେଁ, ଯେ ମୁଠାଏ ପାଇଁ ତୋ ଦୁଆରେ ଅନାଇ ବସିଥିବି । ଯଦି ତୋତେ ଭଲ ଗଣ ଅଛି ତ ମୋତେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ କରାଇ ଦେ ।

ଅର୍ଜୁନ—ତା କେବେ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଦୂତ—ଏତେ ଜଗର କାହିଁକି ? ଆମ ଖୁସି ନା ତମ କଥାକୁ ଖାଲି ଅନାଇ ବସିଛୁ ।

ଅଗ୍ନି— ଗୀତ

ଜାଣୁ ଏ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାକର୍ମ ଦହିବ ବାରୁଣାଧାମ
ତର୍କ କି କର ତୋ କାମ ବାଳକୃଷ୍ଣ କୃତ୍ୟରେ । ୩ ।

(ସକ୍ରୋଧେ) ମୂର୍ଖ ! ବ୍ରହ୍ମଶାପେ ଦହିବ ତୋ ବଂଶ । ଧିକ୍ ! ନିଜ ପ୍ରାଣଲାଗି ବ୍ରାହ୍ମଣର ପ୍ରାଣ ନେବୁ । ଏହିପରି କ୍ଷତ୍ରିୟୋଚିତ ଧର୍ମ, ଅଭିଶାପ ଘେନ ମୋର, ମୂର୍ଖ ଯାଉଛି ମୁଁ ଚଳି ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ।

ଦୂତ—ବାଃ ବାଃ, ବାଃରେ ବାଃ, ଏତ ଭୟାନକ ଚଟିତ ।

ଅର୍ଜୁନ— ଗୀତ

ତାଳ—ଖେମଟା

(ଯାଅ ଯାଅ ଗଙ୍ଗା-ବୃତ୍ତେ)

ଆଉ ଦଣ୍ଡେ ରହ ରହ ହେ
ଦେବି ଦେବି ମୁଁ ବାରତା ଆଣି
ଯାଜ୍ଞୀକ ମନ୍ଦିରେ ଭ୍ରାତା
ଅଛନ୍ତି ମୁଁ ଭଲେ ଜାଣି । ଘୋଷା ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ଆଉ କ୍ଷଣେ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଆଣି ବାରତା ଦେବି । ଭାଇ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ନ ଥିଲେ ଆପଣଙ୍କୁ ଏତେ ସମୟ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ।

ଅଗ୍ନି—ଆଚ୍ଛା, ସେ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଥିଲେ ତୁ ନ ଯିବୁ କାହିଁକି ?

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ— ଗୀତ

ବୃକୋଦର ଲାଗି ପଣ କରିଅଛୁ ପାଞ୍ଚଜଣ
ଯେ ଯାହାର ପାଳଦିନ ଯିବୁ ପ୍ରିୟା ପାଶେ ମାନ । ୧ ।

ମଧ୍ୟମ ଭ୍ରାତା ଭୀମ, ଦ୍ରୌପଦୀ ସଙ୍ଗରେ ସଦାବେଳେ ରହିଥାଇ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବାକୁ ନ ଦେବାରୁ ଗୋଟିଏ ପଣ ହୋଇଛି, ଜଣକୁ ଦିନେ ଲେଖାଏ ।

ଅଗ୍ନି—ଆଚ୍ଛା, ନିୟମ ଲଙ୍ଘନେ ଦଣ୍ଡ କଣ ?

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ— ଗୀତ

ତନ୍ୱୀଙ୍କୁ ହେଲେ ରତ ନ ଲଙ୍ଘିବ ମୋହ ବ୍ରତ
ହେବୁ ନଷ୍ଟେ ନିର୍ବାସିତ ଷାଣ୍ମାସ ପ୍ରତେ ମଣି ।

ଯଦି ଅମାନ୍ୟ ହୋଇ କେହି ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଏ ତ ବାର ବର୍ଷ ବନବାସ ।

ଅଗ୍ନି—ମିଥ୍ୟା କଥା, ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଭଣ୍ଡାଇବାକୁ ବସିଛୁ । ତେବେ ତୋର ନ ଯିବା କଥା । ମୁଁ ଫେରି ଯାଉଛି, ଭଲ ମନ୍ଦ ଘଟିବ ଯା ପଛେ, ନ ଧରିବୁ ଦୋଷ ମୋର, ଯା ମୂର୍ଖ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ଦେବ ! ଯାଉଛି ମୁଁ ତବ ବାକ୍ୟ ପାଳିବ ଏକ୍ଷଣି । (ସ୍ୱଗତ) ଭଗବାନ ! କିବା ମେଘେ କମ୍ପା ଏ ବଜ୍ରର ପତନ ।

ଗୀତ

ଦଇବ ଦୁର୍ଯୋଗ ଏ ତ,
ପଡ଼ିଲି ନଷ୍ଟେ ବ୍ୟାଘାତ
ଦେବ କ୍ଷଣେ ନର ଶ୍ରାନ୍ତ
ନାହିଁ କପଟେ ଭୁଲେଣି ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ମୁଁ କେବେ ଆପଣଙ୍କର କି ଦୋଷ କରିଥିଲି ଯେ ମୋତେ ଏ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱରେ ପକାଇଲ ।

ଅଗ୍ନି—ଫିକୁର ଶୀଘ୍ର ଯା, ନଚେତ୍ ବିଳମ୍ବରେ ଘଟିପାରେ ବାଧା ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ— ଗୀତ

ବଜ୍ର ଯା ନ ଭେଲ ମୁଣ୍ଡେ
ବର୍ଜିଲେ ବନେ ପାଷାଣ୍ଡେ,
ଅର୍ଜିଲି କର୍ମ ମୁଁ ନିନ୍ଦେ
କାଳକୂଟ ରସେ ଭଣି । ୩ ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ଥାଅ ତେବେ ଯାଉଅଛି ମୁହିଁ ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଅନ୍ତଃପୁର

ସଖୀଗଣ— ଗୀତ

(ଦେଖ ବସନ୍ତ—ଭୁଲେ)

ଜଗେ ହେବେ ଗୋ ଧର୍ମସୁତ ଆଜ ସଙ୍ଗାତ । ପଦ ।
ତୋଳ ନାନା ସୁମନ ଗୁନ୍ଥିବା କର ଯତ୍ନ,
ସଜାଇ ଦେବା ରତ୍ନ ଖଟ । ୧ ।
ବାସ ଚନ୍ଦନ ଚୂଆ ଅତର ହେନା କିଆ,
ଶେଯେ ସିଞ୍ଚିବା କରି ଯତ୍ନ । ୨ ।

୧ମା ସଖି—ହଇ ଗୋ କଉଳ ! ତମେ ପାନ ଭାଙ୍ଗି ସାରିଛ ।

୨ୟା ସଖି—ମଲା, ତମେ ଫୁଲ ଗୁନ୍ଥା କାମଟି ସାରି ଦେଇଛ, ମୁଁ କି ମୋ ପାଇଟି ବାକି ରଖିବି ।

୧ମା ସଖି କଉଳ ! ମୋ ଫୁଲରୁ ଗୋଟିଏ ହାର ପ୍ରେମିକ ଗଳାରେ ନାଇଲେ, ପ୍ରେମ ସମ୍ଭାଳି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

୨ୟା ସଖି—ମଲା, ମୋ ପାନରେ ଏମିତି ମଜା ଅଛି ଯେ ଅରସିକଟାଏ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ରସିକ ପଣ ବାହାରି ପଡ଼ିବ ।

୩ୟା ସଖି—ହେଇତମ ସାଆନ୍ତାଣି ଆସୁଛନ୍ତି ପାଇଟିତ ସରିଲା । ଚାଲ ଅନ୍ୟ ଧନ୍ଦାକୁ ଯିବା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

କକ୍ଷ

ଦ୍ରୌପଦୀ—(ସ୍ୱଗତ) ଉଦୋ, ମନଟା ଏପରି ଗୋଳେଇ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଛି କାହିଁକି ! କହନ୍ତି ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣ ଚକ୍ଷୁ ସ୍ପନ୍ଦନ ହେଲେ ବଡ଼ ମନ୍ଦ । ଏ ନିଆଁ ଲଗା ଆଖିଟା ଆଜ ତେଉଁଛି କାହିଁକି ମ ? ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ଭଗବାନ ! ମୋତେ କଣ ଶାସ୍ତି ଦେଇନାହିଁ, ପୁଣି ଆଉ କି ଶାସ୍ତି ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଛ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—(ପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବକ) ପ୍ରିୟେ ! ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ଆସୁ ଆସୁ କିଛିଏ ବିଳମ୍ବ ହୋଇଗଲା । ମନଟା ଏପରି ବିରସ ଦେଖାଯାଉଛି କାହିଁକି ? କିଛି, କଥା କିଛି, ଆସ ପଲଙ୍କକୁ ଆସ ।

ଗୀତ (କାଓ୍ୱାଲି)

ହସି ଆସ ଶଶୀ ହାସୀ ନବ ଚପଳା ।
ବସି ନାଶ ଗୀରକ୍ଷଣ ଅନ୍ତର ଜ୍ୱାଳା । ପଦ ।

ପ୍ରିୟେ ! ଆସ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାବନାର ସମୟ ନୁହେଁ ।

ଗୀତ

ଯବା ଅଧରୁ ଧରି ପିଆଅ ସୁଧାଧର
ତୁମ୍ଭ ରତି ରୂପ ଶ୍ୱେତ ଭଜ ମଞ୍ଜୁଳା । ୧ ।

ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭ ସୁଧା ଅଧରରୁ କିଛିଏ ମଧୁ ଚୁମ୍ବିବାକୁ ଏ ମନ ଭ୍ରମର ଅଥୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । କିଛି କହୁ କହିବ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ମାରେ ମଦନ ବାଣ ବାରେ କର ତୁ ତ୍ରାଣ
ତୋଷ ଏ ପଞ୍ଚପରାଣ ନ କର ହେଳା । ୨ ।

ସଖି ! ବିରହ ଜ୍ୱାଳାରେ ମୁଁ ଅଥୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲିଣି, ମୋ ପ୍ରତି ଦୟାବନ୍ତ ଶୀଘ୍ର ତାର ପ୍ରତିକାର କର ।

ଗୀତ

ମତ୍ତ ମୋହନା ମନ୍ତ ବିଚଳନ୍ତ ମୋ ଅନ୍ତ
ଶୁଣାଅ ତୋର ସ୍ୱରସ୍ଥ ମାନସ ବଳା । ୩ ।

ପ୍ରିୟେ ! ଯଦି କିଛି କଥା ମନରେ ଅଛି ପ୍ରକାଶ କର, ବୃଥାରେ କାହିଁକି ଏପରି ଛଟପଟ କରୁଛ ?

ଦ୍ରୌପଦୀ—ନାଥ ! ତୁମ୍ଭଠାରେ ମୋର ଅଭିମାନ ନାହିଁ । କାହିଁକି ମନଟା ଭାରି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛି । ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ପ୍ରିୟେ ! ଶରୀର କିଛି ଅସୁସ୍ଥ ଅଛି ?

ଦ୍ରୌପଦୀ—ନା ନାଥ ! ଦକ୍ଷିଣ ଚକ୍ଷୁଟା ବାରମ୍ବାର ଡେଉଁଛି । ସେଥିଯୋଗୁ ମନ କେତେ ଆଡ଼କୁ କେତେ ପାପ ଚୁଇଁଛି ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ନା, ସଖି ! ସେ କିଛି ନୁହେଁ, ଆସ ପଲଙ୍କକୁ ଆସ । ଯଦି ଦୁର୍ଯୋଗ ଘଟିବାର ଥିବ ନ ଘଟିବ । ତାକୁ ଖଣ୍ଡିବାକୁ କିଏ ମନୁଷ୍ୟର ସାଧ୍ୟ ।

(ଅର୍ଜ୍ଜୁନର ପ୍ରବେଶ)

(ସ୍ୱଗତ) ଭଗବାନ ! ମୋତେ କି ବିପଦରେ ପକାଇଲେ ? ଏପରି ସମୟରେ ଭାଇଙ୍କ ନିକଟକୁ କିପରି ଯିବି, ଆଉ ତ ପଦ ଚଳୁନାହିଁ ।

ଗୀତ

(କର୍ମ ମୋର ଏଡ଼େ ନାରଖାର—ବୃନ୍ଦେ)

କରୁଣା ସିନ୍ଧୁ କରୁଣା, କଲକ ମୋଠାରେ ଭଣା
ଏ ବାରୁଣୀ ସୁଖ ଆଜ, ହୋଇଯିବ ପରି ଉଣା । ଘୋଷା

ଭଗବାନ ! ଆଜ କିଣ ଏ ବାରୁଣୀର ସୁଖରୁ ମୋତେ ବଞ୍ଚିତ କରାଇଲ, କିଣ କରିବ ।

ଗୀତ

ମୁଁ କାହେ ପାଞ୍ଚଲି ମନ୍ଦ, ଧାତା ମୋତେ କଲା ଛନ୍ଦ
ଅରକ ଯାଉଛି ହନ୍ଦ ଜାଣି ହୋଇ ତ ଅଜଣା ।୧।

ହେ ବିଧାତା ! ମୁଁ କାହାକୁ କେଉଁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ପକାଇ ଥିଲି ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାର ଫଳ ଭୋଗ କରିବାକୁ ଯାଉଛି ।

ଗୀତ

ଆଜି ଏ ବିପଦ ଗାଢ଼, ମସ୍ତକେ ଦେଲ ସମ୍ପାତ
ବଢ଼ିଲା ବିପଦ ନଦୀ ବାଳକୃଷ୍ଣର ରଚନା ।୨।

ମୋର ପକ୍ଷେ ଯଶ ଯାହା ହେଉ, କେଭେ ବ୍ରହ୍ମ ଶାପରେ ବଂଶଟା ସାରି ଧ୍ୱଂସ କରାଇବ ନାହିଁ ।

(ଅର୍ଜ୍ଜୁନର ଅନ୍ତଃପୁରରେ ପ୍ରବେଶ ଓ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ପ୍ରଣିପାତ, ଦ୍ରୌପଦୀ ଲଜ୍ଜାରେ ସଙ୍କୁଚିତ)

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—କିଏ, ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ! ମୂର୍ଖ ! କି ସାହସେ କଲୁ ଏଡ଼େ କର୍ମ । ନରାଧମ ! ଏହିକି ତୋର ବିବେକ, କହ ମୂର୍ଖ, ଏଡ଼େ ଲଜ୍ଜା ଦେଲୁ କିମ୍ପା ମୋତେ ।

ଗୀତ

(ହେ ଗୁରୁଦେବ—ବୃନ୍ଦେ)

କିମ୍ପାଇ କଲୁ ଏ ଅନର୍ଥରେ ଆରେ ପାର୍ଥ
ବୁଡ଼ିଲା କି ବୁଦ୍ଧି ତୋର ଛାଡ଼ିଗଲୁ ବ୍ରତ । ପଦ ।

ମୂର୍ଖ ! ତୋର ଏଡ଼େ ସାହାସ ! ଏଡ଼େ ଦର୍ପ ! କେ କହେ ତୋତେ ଧର୍ମସାର, ଅଧାର୍ମିକ ଅଟୁ ନଷ୍ଟେ ମୂଢ଼ ।

ଗୀତ

ଗ୍ଳାଇଲୁ କି ତୋତେ ଧର୍ମ ଦେଲୁ ମୋତେ ଏଡ଼େ ସର୍ମ
କାହିଁ ଶିଖିଲୁ ଏ କର୍ମ ଲୋଡ଼ିଲୁ ତୋ ସ୍ୱାର୍ଥ । ୧ ।

କହ, କାହା ପରାମର୍ଶରେ ମୋତେ ଏ ଘୋର ଅପମାନ ଦେଲୁ ? ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭାଇ ବୋଲି ଏତେ ଭକ୍ତି ଦେଖାଉ, ତାର ଶାସ୍ତି କଣ ଏହି ?

ଗୀତ

ଦ୍ରୌପଦୀ ଯେବେ ତୋ ଜଣା
ନ ଥିଲା କି ଆଗୁ ଜଣା
ଆଜି ଏ କି ବିବେଚନା କରିଲୁ ତୁ ଦୁଷ୍ଟ ।

ଅର୍ଜୁନ ! ଦ୍ରୌପଦୀ ତୋର ଜଣା ଖବର; କିନ୍ତୁ ତୁ ବାଧକର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେଥିରେ ପକାଇ ଆଜି ଏ ଶାସ୍ତି ଦେବା ତୋର କଣ ଉଚିତ ହେଲା ? ଧିକ୍ ତୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ।

(ଗୀତ)

ଜାଣି ଏ ପାପର ଶାସ୍ତି
କି ସାହସେ ଦେଲୁ ମତି
ରହିଲା ଏ ଅପଖ୍ୟାତି କହେ ବାଳକୃଷ୍ଣ ।
ମୂର୍ଖ ! ଏ ପାପର ଶାସ୍ତି କଣ ଜାଣୁ ତ ।

ଅର୍ଜୁନ— ଗୀତ

(ତାଳ-ଝାମ୍ପ)

ହାଇ ରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ ବିହି କି ଦଣ୍ଡ ଦେଲୁ ସମାଧି
ବଜ୍ର ଯା ନ ହେଇ ମୁଣ୍ଡେ କଲୁ ଭ୍ରାତେ ଅପରାଧୀ ।

ଭଗବାନ୍ ! ମୋର ମସ୍ତକରେ ବଜ୍ରାଘାତ ନ କରି ମୋର ପୂଜ୍ୟାସ୍ପଦ ଭାଇଙ୍କଠାରୁ ଏ କଟୂକଥା ଶୁଣାଇଲୁ । ହୃଦୟ, ତୁ ଫାଟି ନ ଯାଇ ରହିଛୁ କିମ୍ପାଇ !

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଅର୍ଜୁନ ! ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର, ଯାହା ହେବାର ହେଲାଣି, ତୋର ତ ବନେ ଏପରି ଭାବ ଦେଖି ନ ଥିଲି, କାହା ଫାନ୍ଦରେ ପଡ଼ିକୁ ସତ କହିଲୁ ?

ଅର୍ଜୁନ— ଗୀତ

ଏ ମୋହର ପୋଡ଼ାକର୍ମ ଆଜ୍ ହୋଇଲାଣି ବାମ
ବିପକ୍ଷ ହେଲାଣି ଧର୍ମ, କେବା ହେବ ପ୍ରଣବାଣ ।

ଭାଇ ! ସେ ମୋର କର୍ମ ଦୋଷ । ଧର୍ମାଧର୍ମ ନାହିଁ ମୋର ଜ୍ଞାନ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ତେବେ ତୋତେ କଣ କିଏ ଏଠାକୁ ପଠାଇଲା ?

ଅର୍ଜୁନ— ଗୀତ

କ୍ଷମାକର ସହୋଦର, ପେଷିଲେକ ଦ୍ୱିଜବର
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ମୋର, କହିଛୁ କପଟ ନାହିଁ !

ଯାଅ ଭାଇ ! ଦ୍ୱାରଦେଶେ ଅପେକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି ଦ୍ୱିଜବର ଏକ । ତାଙ୍କ ବାକ୍ୟେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଅର୍ଜିଛି ଏ ଦୋଷ । ଯେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଅଛି ପୂର୍ବ୍ବେ ଲଙ୍ଘନ ମୁଁ ନ କରିବି କେବେ । ଯାଉଛି ମୁଁ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବନବାସେ ଚଳି ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର - ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୁଅ ପାର୍ଥ, ଚାଲ ତେବେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମୀପେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ଦ୍ୱାରଦେଶ

ଅଗ୍ନି—ବେଶ୍ ହୋଇଛି, ଏଥର ମନକାମନା ହାସଲ ହେଲା । ଅର୍ଜୁନ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ମୋ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରାଇବାକୁ ଆସୁଛି, ଏତିକିବେଳେ ଏଠାରୁ ଅନ୍ତର ହେବା ଦରକାର । (ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ)

ଦୂତ—କହେ ଗୋସାଇଁ, ପଳାଉଛ କୁଆଡ଼େ ? ଆଉ ଟିକିଏ ରହ ହୋ !

ଅଗ୍ନି—ଆରେ, ମୁଁ ଏଇଲାଗେ ଆସୁଛି ।

ଦୂତ—କି ଯୋଗଣ ତଲବ ହେଲା କି ? ହଉ ଯାଅ ଯାଅ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—କାହାନ୍ତି ସେ ଦ୍ୱିଜ ?

ଅର୍ଜୁନ—ଭାଇ, ସେ ତ ଏଇଠି ଥିଲେ । (ଦୂତପ୍ରତି) ଦୂତ ! ସେ ଦ୍ୱିଜ କେଉଁଆଡ଼େ ଗଲେ !

ଦୂତ—ପ୍ରଭୁ ! ଏଇଠି ବସି ପାନବଟୁଆ ଖୋଲି ପାନ ଖାଉଥିଲେ । କେଜାଣି କାହିଁକି ଏଇଲାଗେ ବାହାରକୁ ଗଲେ । ମୁଁ ଯେତେ ଅଟକାଇଲି ଜମା ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଅର୍ଜୁନ ! ଆଉ ସନ୍ଦେହର କାରଣ କିଛି ନାହିଁ, ନିଶ୍ଚେ ଜାଣିଲଣି କେହି ଦେବ ଦ୍ୱିଜଛଳେ ଦଣ୍ଡିଅଛି ତୋତେ । ନାହିଁ ଏଥି ତୋର ତିଳେମାତ୍ର ଦୋଷ ।

ଅର୍ଜୁନ—ଭାଇ ! ଆଜ୍ଞାକର ପାଳନ୍ତି ମୁଁ ପୂର୍ବର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ପାଗଳ ହେଲୁ କି ଅର୍ଜୁନ ! ମୁଁ ବେଶ ବୁଝିଲିଣି ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ।

ଅର୍ଜୁନ—ଭାଇ ! ଫେରଇ କି କେବେ ସିନ୍ଧୁଗାମୀ ସ୍ରୋତ ଅବା ଦୁର୍ନ୍ନୀର ରଥ ? ମୁଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ, ନ ଲଙ୍ଘିବି କେବେ ମୋ ନିୟମ । ଦିଅନ୍ତୁ ଶ୍ରୀଚରଣରୁ ଅବ୍ୟାହତି ମୋତେ ।

ଗୀତ

(ତାଳ ମଧ୍ୟମାନ)

ଦିଅ ଦେବ ଆଶୀର୍ବାଦ   ପଦ ସ୍ପର୍ଶ ସେବୁଛି ତବ
ଛନ୍ଦ ମୋତେ କଲଣି ଦଇବ ।
ଏ ବାନ୍ଧୁଣା ସୁଖ ଭୋଗ   ଆଜୁ ହେଲାଟି ଅଭାବ
ଜାଣିଲି ମୁଁ କର୍ମ ହତଭାଗ୍ୟ ।୧।

ଭାଇ ! ବିଧାତା ମୋତେ ଆପଣମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ସୁଖରୁ ବଞ୍ଚିତ କଲଣି, ଆଉ ବାନ୍ଧୁଣା ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ନାହିଁ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ ମୂର୍ଖ କଣ କଲି, କାହିଁକି ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି ଗାଳି ଗୁଲଜ କଲି ?

ଅର୍ଜୁନ—   ଗୀତ

ପୂର୍ବରୁ ଯା ହୋଇଛି ପଣ   ପାଳିବି ଆଜ ବଚନ
ବାନ୍ଧୁଣାର ନୁହେଁ ମୁହିଁ ଯୋଗ୍ୟ ।
ଦ୍ୱାଦଶ ବରଷ ପୂର୍ତ୍ତି   କରି ଫେରିବି ସଦନ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣିଲା ଏ ପଦ ।୨।

ଭାଇ, ଯଦି ପ୍ରାଣରେ ଥାଏ ତ ବାରବର୍ଷ ଅତିବାହିତ କରି ଫେରିଲେ ଶ୍ରୀଚରଣ ବନ୍ଦନା କରିବି, ମେଲାଣି ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଏତ ଆଚ୍ଛା ମୁସ୍କିଲ କଥା ହେଲା । (ଦୂତପ୍ରତି) ଦୂତ ! ତୁ ଶୀଘ୍ର ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଖବର ଦେ, ସେ ଆସି ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ବୁଝାସୁଝା କରନ୍ତୁ । ଅର୍ଜୁନ ! ମୋତେ ଏ ଅପବାଦରୁ ରକ୍ଷାକର । ମୁଁ ଆଉ ବାନ୍ଧୁଣାରେ ମୁଣ୍ଡଟେକ ବାଟ ଚାଲିବିଟି ! ଲୋକେ ମୋତେ କଣ କହିବେ ?

ଅର୍ଜୁନ—ଭାଇ ! ମୋ କର୍ମ ଦୋଷରୁ ମୁଁ ଏ ଦଶା ଲଭିଲି ଆପଣଙ୍କର ସେଥିରେ କି ଦୋଷ ?

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—(ଦ୍ରୌପଦୀ ପ୍ରତି) ପ୍ରିୟେ ! ଅର୍ଜୁନ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂର୍ବପଣ ଅନୁଯାୟୀ ବନବାସ ଯିବାକୁ ତତ୍ପର, ଯାଅ ତୁମ୍ଭେ ବୁଝାଇ କହିବ ।

ଅର୍ଜୁନ—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ଦେଖା ଏତିକି ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—ନାଥ ! ଏ କି କଥା ? ଏ ଅଧୀନାକୁ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛନ୍ତି ? ମୁଁ କଣ ଆପଣଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟା ହେଲିନାହିଁ ?

ଅର୍ଜୁନ—ନା ସଖି, ମୁଁ ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—   ଗୀତ

(ଆହା କି ମୋ ସାରଦିଆ-କୁଢ଼େ)

ମୋ ଗୁଣ ରତନ ଧନ ନ ଯାଅ ବନ
ହରାଇ ବଞ୍ଚିବି କେମନ୍ତେ ତବ ବଦନ । ଘୋଷା ।

ନାଥ ! ଅଧୀନା ଏ ପଦଯୁଗଳ ହରାଇ ସତେ କଣ ପ୍ରାଣରେ ବଞ୍ଚିରହିବ !

ଅର୍ଜୁନ—ପ୍ରିୟେ, ନିୟତିର ଗତିରୋଧ କରିବାକୁ ଶକ୍ତି କାହାର ?

ଦ୍ରୌପଦୀ—   ଗୀତ

ଭବଜଣା ମୁଖଛବି ହରାଇ ସତେ ବଞ୍ଚିବ
ଦିବା ନିଶି ଭାବି ଭାବି ଯିବ ଜୀବନ ।୧।

ନାଥ ! ଏ ଚନ୍ଦ୍ର ବଦନକୁ ହରାଇ ଆଉ କଣ ଜୀବନରେ ସୁଖ ଅଛି ? ମୋ କଥା ରଖି କେବେହେଁ ବନକୁ ଯାଆନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ଅର୍ଜୁନ—ନିୟମ ଲଙ୍ଘନ ମହାପାପ, ପୁଣି ଭାବି ଦେଖ । ରାଜାନୁଗତ ଧର୍ମ । ରାଜା ଯେପରି ନିୟମରେ ଚାଲିବେ, ପ୍ରଜାମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରିବେ । କାରଣ ତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ରହିବ, "ମହାଜନୋ ଯେନ ଗତଃ ସ ପନ୍ଥା ।" ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ନିମ୍ନ ଯଦି ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହୁଏ, ସେତେ କ୍ଷତି ନାହିଁ, ମାତ୍ର ସାଗର ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହେଲେ ସଚରାଚର ସମସ୍ତ ବିନଷ୍ଟ ହେବାର ଆଶଙ୍କା । ତେବେ ବୃଥାରେ ବଳାଅନା ସଖି ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—   ଗୀତ

ଦାସୀରେ ହୁଅ ନିର୍ଦ୍ଦୟା   ଉଡ଼ିଯାଉଛି ମୋ ହିଆ
ପ୍ରାଣ ରଖ ପ୍ରାଣନାଥ ଦାସୀ ବଚନ ।୨।

ନାଥ ! ଯେବେ ଦାସୀକୁ ଅନ୍ତର କରୁଛନ୍ତି, ତେବେ ମୋ ପ୍ରାଣଟା ଆପଣଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନେଇ ଯାଆନ୍ତୁ । ଏ ଅଲୋଡ଼ା ଜୀବନ ଥାଇ କି ପ୍ରୟୋଜନ ?

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ପ୍ରିୟେ ! ବୃଥା ଭାବନା କର । ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ରମଣୀ ହୋଇ ନ ଜାଣ କି କ୍ଷତ୍ରିୟ ହୃଦୟ । ଯାହା କର୍ମରେ ଲେଖା ଅଛି, ତା କିଏ ଅନ୍ୟଥା କରିବ ?

ଗୀତ

(ତାଳ କଓ୍ୱାଲି)

ଜୀବ ଥିଲେ ଜୀବାଧିକା ଦେବ ଦେଖା ରେ
ଭବ ଦୁଃଖ ଭୋଗିବାକୁ ଦୈବ ଲେଖା ରେ । ଘୋଷା ।

ସତି ! ଯଦି ପ୍ରାଣରେ ଥାଏ ତ ନିଶ୍ଚୟ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ ହେବ । ମୋର ଯଶ ମୁଁ ଭୋଗ ନ କରିବ ତ ଆଉ କିଏ ଭୋଗ କରିବ ?

ଦ୍ରୌପଦୀ—ନାଥ ! ତୁମ୍ଭେ ବନବାସ କରିଯିବା କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ— ଗୀତ

ଜାଣି କରିଛି ଦୋଷ   କେବ' କରିବ ହ୍ରାସ
ବାସ ହେଲାଣି ବିଷ ନାହିଁ ରକ୍ଷା ରେ । ୧ ।

ପ୍ରିୟେ ! ମୁଁ ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଜ୍ୱଳନ୍ତା ଅନଳରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିଛି, ନିଶ୍ଚେ ତାର ପ୍ରତିଫଳ ଭୋଗ କରିବ । ଏହା ଜାଣି ଶୁଣି ଶପଥକୁ ଲଙ୍ଘିବ କାହିଁକି ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—ତେବେ ଏ ଅଧୀନୀର କଥା କଣ ରହିବ ନାହିଁ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ— ଗୀତ

ଥାଉ କର୍ମ ଆଦର   ମର୍ମେ ନ ଦୁଅ ଘାର
ମୁଁ ଆସିବି ନିଶ୍ଚେ ଫେରି ତେଜ ଶଙ୍କା ରେ । ୨ ।

ପ୍ରିୟେ ! ବାରବର୍ଷ ପରେ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମ୍ଭର ସାକ୍ଷାତ କରିବ, ମୋର ଗୋଟିଏ ନିବେଦନ ଶୁଣା କର ।

ଗୀତ

ଭ୍ରାତେ କରାଅ ଶାନ୍ତ   ତେଜ ତୋ ମନୁ ଭ୍ରାନ୍ତ
ଘେନ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଶିକ୍ଷା ଏହି ଭିକ୍ଷା ରେ । ୩ ।

ପ୍ରିୟେ ! ଭାଇ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧ କର । ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ କରିବ, ମୋତେ ମେଲାଣି ଦିଅ ?

ଦ୍ରୌପଦୀ— ଗୀତ

(କହ ହେ ବିଦେଶୀ—ବୃନ୍ଦେ)

ଏହା ଥିଲା ତୁମ୍ଭ ମନେ ଆଉ କାହା ଆଗେ କହିବ ।
ପ୍ରାଣନାଥ ଛାଡ଼ିଗଲେ ପ୍ରାଣେ ସତେ ରହିବ । ଘୋଷା ।

ନାଥ ! ଆପଣଙ୍କ ମନରେ ଏତେ କଥା ଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି, ଯଦି ବନକୁ ଯାଅ, ଏ ଅଧୀନୀକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଯାଅ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର । କଥାରେ ଅଛି, "ସମ୍ପଦେ ନ ହେବ ଗର୍ବର, ବିପଦେ ନୋହିବ କାତର ।"

ଦ୍ରୌପଦୀ - ଗୀତ

ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବର୍ଷା ଶରତ,   ହେମନ୍ତ ଶୀତ ବସନ୍ତ
ଏକାଳେ କୋଳେ କାନ୍ତ ବସି ନିଶି ପାହିବ । ୧ ।

ନାଥ ! ତୁମ୍ଭପରି ମୋର ମନ ଜାଣି ଋତୁ ଅନୁଯାୟୀ କିଏ ଶାନ୍ତି ବିଧାନ କରିବ ?

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲ, ସେହିପରି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମନ ନିଅ । ମୋ ସଙ୍ଗେ ଲଗିବା ବୃଥା ।

ଦ୍ରୌପଦୀ— ଗୀତ

ବନେ ଗଲେ ଜୀବଧନ   ନିଅ ଏ ଅଧୀନା ପ୍ରାଣ
ବାଳର ଯିବ କଷଣ ଗୁଣ ତବ ଗାଇବ ।।

ନାଥ ! ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ନିଅ, ନୋହିଲେ ପ୍ରାଣ ରହିବ ନାହିଁ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ତୁମ୍ଭେ ମୋ ବିଚ୍ଛେଦରେ ଯେପରି ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛ, ଏ ହୃଦୟ ତୁମ୍ଭ ବିଚ୍ଛେଦରେ କାନ୍ଦୁଛି କି ନା ତା ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଗୋଚର ।

ଦ୍ରୌପଦୀ - ନାଥ ! ତେବେ କଣ ନିଶ୍ଚୟ ଯିବ ?

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ— ଗୀତ

(ଖେମଟା)

ତୁ କିମ୍ପା ହେଉ ଭାବ ରେ ବାଳିକା,   କିମ୍ପା ହେଉ ଭାବ
ଭୋଗିବାକୁ ଅଛି ଦୁଃଖ କାହା ଆଗେ କହିବ । ଘୋଷା ।

ପ୍ରିୟେ ! ମୋ ଅଦୃଷ୍ଟରେ ଭୋଗାଭୋଗ ଶେଷ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ଖଣ୍ଡନ କରିବ କିଏ ?

ଗୀତ

ଜୀବ ଗଲେହିଁ ଯିବ   ମନୁ ନ ଯିବ ତୋ ଭାବ
ଛନ୍ଦ କଲାଣି ଦଇବ ମନେ ଦିଶି ପ୍ରହାଇବ ।

ସଖି ! ତୁମ୍ଭର ଭାବ ମୁ ମଲେ ବା ପାଶୋରି ପାରିବ ଆଉ ମୋତେ ବୃଥା ବାକ୍ୟ ଶିଳାଘାତ କରନା, ଏ ପ୍ରାଣ ଅସ୍ଥିର ହେଉଛି ।

(ଗୀତ)

ତୋ ମଧୁର ହାସ୍ୟରେଖା   କାହିଁ ପାଇବି ମୁଁ ଦେଖା
ଏ ମୋର ଅଦୃଷ୍ଟ ଲେଖା ବାଳାମଣି ସହିବି ॥

ସଖି, ତୁମ୍ଭର ଏ ଲାବଣ୍ୟରୂପକୁ ହରାଇ ଆଉ କଣ ଜୀବନରେ ସୁଖ ଅଛି । ସ୍ଥିର ଭାବମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧ କର, ମୋତେ ବିଦାୟ ଦେଉଛି ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—ନାଥ, ତୁମ୍ଭର ଇଚ୍ଛା ।

—*—

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

ପଥ

ସୂତ୍ରଧ—ଆ ଆ ତମ୍ଭେ ବୋଉ ଆରେ,
ସ୍ତ୍ରୀ—କରେ କଅଣ ଢଣ୍ଡିଆ କହ ରେ ॥ ଘୋଷା ॥
ସୂ—ଆମ୍ଭ ବାହ୍ମଣୀର ଶୀର ଗଲ ରେ
ସ୍ତ୍ରୀ—ଖେଣ୍ଡା କାହାର କଣ ହେଲା ରେ,
ସୂ—ବଡ଼ଲ ମୂର୍ଖ ତୁ ସହଳେ ଖାଇ ବସିଛୁ ଜାଣିବୁ
କଅଁ ରେ ।
ସୂ—ପାର୍ଥ ଗଲେ ବନବାସ ରେ,
ସ୍ତ୍ରୀ—ତୋ କଥାକୁ ମାଡ଼େ ହସ ରେ,
ସୂ—ନ ବୁଝି ତୁ ଖ୍ୟାସ ମନ ଭଣ୍ଡୋ
ଜବାବାଟି ଆଉ କାହାରେ ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ଭୀମ ଲାଗି ଯେଉଁ ପଣରେ
ସୂ—ତାକୁ ଏଡ଼ିଲା କି ଅର୍ଜୁନ ରେ
ସ୍ତ୍ରୀ—ଦଇବ ଘଟଣ ଦେଲାକ ଭଣ୍ଡଣ
ଯା କରମେ ଅଛି ଯାହା ରେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

କାନନ

ଅର୍ଜୁନ—ଆହା, ଏ ଜଙ୍ଗଲଟି କାହାର ! ସୁସଜ୍ଜିତ ପ୍ରମୋଦୋଦ୍ୟାନ ପରି ଦେଖା ଯାଉଛି । ମୁଁ ତ ଏତେ ପଥ ଆସିଲି, କାହିଁ ଏପରି ସୁରମ୍ୟ ମନୋହର ସ୍ଥାନ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ଏହାର ଶୋଭା ସନ୍ଦର୍ଶନେ ମୋର ଦୁଃଖ, କ୍ଳାନ୍ତି ଅପସାରିତ ହୋଇଅଛି । ଏଠାରେ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ ନେବି । (ବସିବାକୁ ଯାଇଁ ଯାଇଁ) ଏ କଣ, କେହି ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ ଆସିଲାପରି ଜଣାଯାଉଛି । ଦେଖେ (ଇତସ୍ତତଃ ଦୃଷ୍ଟି) ହିଁ, ବଡ଼ ଭୟଙ୍କର ବିଷୟ, କମିଳୁ ଗଣ୍ଡାଟାଏ କୁଟିଛି, ଏହାକୁ ଏଠାରେ ଶିକାର କରିବି । (ଶର ସନ୍ଧାନ କରି ପଶ୍ଚାଦ୍ଧାବନ, ବାଣ ନିକ୍ଷେପ, ଗଣ୍ଡାର ମୃତ୍ୟୁ ।)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

କୈଳାଶ

(ହରଗୌରୀ)

ଶିବ—ଦେଖ, ତୁମ୍ଭକୁ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଦେଖୁଛି କାହିଁକି ? କଣ କିଛି ଭାବୁଛ, ପ୍ରକାଶ କର ।

ପାର୍ବତୀ—ନାଥ ! ମନଟା କାହିଁକି ଗୋଳେଇ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଛି ! ମିଜାଜ ଠିକ ରହୁନାହିଁ, କାରଣ କଣ କିଛି ଜାଣି ପାରୁନାହିଁ ।

ନନ୍ଦୀ—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ଭ୍ରମିଲି ମୁଁ ଏ କାନନ ଗୋଟା, କାହିଁ ନ ପାଇଲି ଦେବଙ୍କ ଗଣ୍ଡାଟି । ଗଲା କେଉଁ-ଆଡ଼େ, ଯାଏ ଦେଖେ ଦେଖେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନେ ନିତ୍ୟ ଜଳ ପିଇ କରେ ସେ ଶୟନ, କାଳେ ଥିବ ସେହିସ୍ଥାନେ ଶୋଇ । (ଗଣ୍ଡାକୁ ଦେଖି) ଏକି ଅଦ୍ଭୁତ କାଣ୍ଡ ! କିଏ ସେ ପାଷଣ୍ଡ ଚଣ୍ଡପଣ କରି ତାହେ କଲା ଏଡ଼େ କାଣ୍ଡ, ବଧିଲା କେ ମୋର ଗଣ୍ଡାଟେଟି ପଶୁ କେବେ ଦଣ୍ଡ ଶର ଛାଡ଼ି ।

କେଉଁ ବର୍ବର ଏହାକୁ କଲଛି ବିନାଶ ।
କାହାର ମୃତ୍ୟୁ ନିକଟ ହୋଇଛି ? କାହାର ସୃଷ୍ଟି
କୃତାନ୍ତ ପାଞ୍ଜି ପୋଛୁଛି । (ଆର୍ତ୍ତନାଦ) ସର୍ବନାଶ ।

ଶିବ—କେ କେଉଁଠାରେ ଆର୍ତ୍ତନାଦ କରୁଛି ?

ପାର୍ବତୀ—ଏଇ ନିକଟରେ ତ ଆମ ପିଲାଙ୍କ ପାଟିପରି ଶୁଣାଯାଉଛି ।

ନନ୍ଦୀ—ବାପା ! ଆମ ଗଣ୍ଡାଟିକୁ କିଏ ମାରିଦେଲା ।

ଶିବ—ତୁମେ ସେତେବେଳେ କୁଆଡ଼େ ଥିଲ ?

ନନ୍ଦୀ, ଭୃଙ୍ଗୀ—ସେତେବେଳେ ଆମେ ପ୍ରସାଦ ପାଇବା ନିମିତ୍ତ ମଠକୁ ଆସିଥିଲୁ ।

ଶିବ—କଣ ହେଲା, ଆରେ କେଉଁ ମୂର୍ଖ କଲା ଏଡ଼େ କର୍ମ ଜାଣୁ ଜାଣୁ କିପରି ସେ ସର୍ପ ବିଳେ ପୂରାଇଲା ହସ୍ତ ?

ପାର୍ବତୀ—ନାଥ ! ମୋର ସବୁ ସରିଲା, କିଏ ମୋ ସନ୍ତାନକୁ ମାରିଲା ? ହାରେ କପାଳ ! (ମୂର୍ଚ୍ଛା)

ଶିବ— ନନ୍ଦୀ ! ମାକୁ ଧର, ଗଣ୍ଡାତ ମଲା ସେଥିଲାଗି ପ୍ରାଣ ଦେଇ ଦେବ କି ? ଦେବି, ତୁମେ କଣ ପାଗଳୀ ହେଲ ! ମଲବସ୍ତୁ କି ଫେରି ଆସିବ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର ।

ପାର୍ବତୀ—ନାଥ ! କାର ଏଡ଼େ ସାହସ, ମୋର ଗଣ୍ଡାକୁ ସେ ବିନାଶ କଲା । ତେବେ ମୋତେ ବିନାଶ କରିବାକୁ କେତେ ମାତ୍ର । ମୁଁ ଏ ପ୍ରାଣ ରଖିବି ନାହିଁ ।

ଶିବ—ଦେବୀ ତୁମେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର, ସେ କଥା ବୁଝିବା, ଆମର ଗଣ୍ଡାକୁ ଯେ ମାରିଛି, ଆମେ କଣ ତାକୁ ଛାଡ଼ିଦେବା ? ନନ୍ଦୀ, ତେବେ ତୁମେ କେଉଁଠି ଯାଇଥିଲୁ ?

ପାର୍ବତୀ— ଗୀତ

(ନାଗର ହେ ଭାବନା—ବୃନ୍ଦାବନୀ)

ହେ ଗୌରବଧନ, କେ ମୂଢ଼ କଲା ଏଡ଼େ କର୍ମ
ମୋତେ ନ ମାର ପ୍ରାଣେ ମାରିଲା ମୋ ସନ୍ତାନେ
ଧିକ ଧିକ ଏ ପୋଡ଼ା ପ୍ରାଣ । ୧ ।

ନାଥ ! କେତେ ସ୍ନେହରେ ସେ ଗଣ୍ଡାଟିକୁ ମୁଁ ପାଳିଥିଲି, ତାର ମୃତ୍ୟୁ ଦେଖି ଧୈର୍ଯ୍ୟଧରି ରହିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଶିବ—ଦେବି ! ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ କଣ ହେବ, ଯାହା ହେବାର ତ ହୋଇଗଲାଣି ।

ପାର୍ବତୀ— (ଗୀତ)

ପଣତ ଛାଡ଼ ନାଥ ପ୍ରାଣେ ମୁଁ ହେବ ହତ
ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଲାଣି ମୋ ମନ ହେ । ୧ ।

ନାଥ ! ମୋର କାନି ଛାଡ଼, ମୁଁ ଏ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟଜି ଦେବି ।

ଶିବ – ନନ୍ଦୀ, ଏତ ବଡ଼ ମୁସ୍କିଲ ହେଲା ! ଦେବି ! ତୁମେ ଶାନ୍ତ ହୁଅ ମୁଁ ତାର ପ୍ରତିକାର କରିବି ।

ପାର୍ବତୀ— ଗୀତ

ଯେବଣ ପ୍ରତିକାର, କରିବ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର
ବାଳାମଣିର ଯିବ ମାନ ହେ । ୩ ।

ନାଥ ! ସେ ଦୋଷୀକୁ ଯଦି ମାରି ମୋ ନିକଟରେ ପକାଇବ ତ ମୋର ସନ୍ତାନକଷ୍ଟ ମନରୁ ପାଶୋରି ଯିବ ।

ଶିବ— ଗୀତ

(୧୯ ମଟା)

ଯୋଷାମଣି ତୁଟୁ କମ୍ପା ନାଶିବି ସେ ଦୋଷୀକି ରେ
ବାନ୍ଧବ ବସିଥା ବାସେ ନ ଭାସ ତୁ ବେଶିକରେ । ଘଦ ।

ଦେବି ! ସେ ମୂର୍ଖକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିନାଶ କରିବି । ଯଦି ସେଥିରେ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହୁଏ ତ ଏ ନିର୍ଲଜ ମୁଖ ତୋତେ ଦେଖାଇବାକୁ ଆସିବି ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ସ୍ୱଲ ବଳେ ମୃତ୍ୟୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଛି ମୂଢ଼ ଅଜ୍ଞାନ
ଜାଣିଲି ତା କର୍ମବାମ ପଡ଼ିଲାଣି ଆସିକ ରେ ।

ଦେବୀ ! ସେ ମୂର୍ଖ ବଳେ ବଳେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଛି । ତାକୁ ତ୍ରିଭୁବନରେ ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ଗଣ୍ଡାଟା ପାଇଁଣ ଖଣ୍ଡା କାଟି, ମୁଁ କରିବ ଝଣ୍ଡା
ସକ୍ଷି ଭୁ ନ କର ନିନ୍ଦା ଦେବ ମନ ତୋଷିକରେ ।

ଦେବି ! ତୁମ୍ଭର ଗଣ୍ଡା ଲାଗି ସେ ଖଣ୍ଡିବ ଗଣ୍ଡାକୁ ନିଷ୍ଟୟ ମୋଡ଼ିଦେବି । ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ହେଲେ ଦେବ ବ୍ରହ୍ମା ହରି ନାହିଁଛି ସୁଖଶାନ୍ତି
ମୋ ସଙ୍ଗେ ହେଲେ ଭଗାରି ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣିକ ରେ ।

ପ୍ରେୟସି ! ନ ହୁଅ ଶଙ୍କିତ ତୁମ୍ଭେ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ, ମାରିବ ପାଷଣ୍ଡେ ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ରସାତଳେ ଯେଉଁଣେ ସେ ଲୁଚିବ, ପାଷଣ୍ଡକୁ ତେବେ ଖୋଜି କରିବ ବିନାଶ । ସ୍ୱୟଂ ଗୋଲକାଧିପତି ନାରାୟଣ ଯାହାର ତା ସପକ୍ଷରେ ଚକ୍ର ଧାରଣ କରନ୍ତି ତ ମୁଁ ବି ତାର ସହା କରି ଜାଣୁଛି, ସେ କେବେ ମୋ ଠାରୁ ପରିତ୍ରାଣ ପାଇବ ନାହିଁ । ନନ୍ଦୀ, ଦେଖା ଦେଖା ଶୀଘ୍ର, କେ ମୂର୍ଖ କରିଛି ଏ କାଣ୍ଡ ।

ପାର୍ବତୀ—ନାଥ ମୁଁ ! ତେବେ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଯିବି ।

ଶିବ—ହଉ, ଚାଲ ନେବେ ।

———

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ
କାନନ

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ – ମୋର ଲକ୍ଷ୍ୟ କଣ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା, ତେବେ ଗଣ୍ଡାଟା ତ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା । କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ଯାହା ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଗଣ୍ଡାଟା ମୋର ଲକ୍ଷ୍ୟରୁ ବହିର୍ଭୂତ ହେଲା ତ ଏ ଧନୁଶର ଧରିବା ବୃଥା । ଏ କିଏ ଆସୁଛନ୍ତି, ସ୍ୱାଙ୍ଗ ଭଳିଆ । ହେ ପିଲାଏ, ଆଡ଼କୁ ଆସିଲ ।

ନନ୍ଦୀ—କାହିଁକି ଡାକୁଛ ?

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ଆରେ, ଦେଖିଲ, ଗୋଟାଏ ଗଣ୍ଡା ମୋ ବାଣାଘାତ ଆଘାତ ପାଇ କେଉଁଠି ପଡ଼ିଛି । ମୋତେ ଖୋଜିଦେଲେ ପଇସା ଦେବି ।

ନନ୍ଦୀ – ଆରେ ଏଇଠି ତ ସ୍ୱେର, ଆମେ ବାର ଆଡ଼େ ଖୋଜୁଛୁ କଣ । ହଇରେ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ପାଷଣ୍ଡ, ତୁ କିମ୍ପା ଆମ୍ଭର ପୋଷା ଗଣ୍ଡାଟି ମାରିଲୁ ?

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ଆରେ କାହାର ଗଣ୍ଡା, ତୁମ୍ଭେମାନେ କଣ ଯିବ ନାହିଁ ?

ଗୀତ

ଛପକା

ନନ୍ଦୀ—ମଜା ନକିଲ ଯିବ ଖୋଜାପଡ଼ୁଛି ତୋତେ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—କେ ଏମନ୍ତ ବଳଶାଳୀ ଅଛି ଜଗତେ । ପଦ ।

ନନ୍ଦୀ—ସେତ ଜଟେମାତାର ଗଣ୍ଡା,
ତୁ କିମ୍ପା ମାରିଲୁ ଦୁଷ୍ଟା ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ଗଣ୍ଡାଗଳା ପରି ତୁମ୍ଭେ ମଣିଛ ମୋତେ ।୧।

ନନ୍ଦୀ—କାଣ୍ଡିଦେବୁଁ ଚଟିଧରି, ବନ୍ଧିଛୁ ଗଣ୍ଡା ଆମ୍ଭର ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ ବଳସ୍ୱୀ ମୁଁ ଶଙ୍କା କାହୁଁତେ ।୨।

ଦୂର ହୁଅ ପାଷଣ୍ଡ, ଝୁଗୋଡ଼ା ଗୋଟାକେ ଜନ୍ମଦୁଧ ବାହାରିବ ତୁମ୍ଭ ।

ନନ୍ଦୀ—ଚାଲ ତେବେ ବାବାଙ୍କୁ କହିବା । ସ୍ୱେର, ଉଲଟି ସିମାଜୋର । (ଶିବଙ୍କ ପ୍ରତି) ବାବା ! ଯେ ଗଣ୍ଡାକୁ ମାରିଛି ସେ ଏହି ନିକଟରେ ଭାରି ପ୍ରତାପ ଦେଖାଉଛି ।

ଶିବ—ମୂର୍ଖ, ଏଡ଼େ ତୋର ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା, ଏଡ଼େ ଦର୍ପ ଲୋକ ହୋଇ ଭୁଜଙ୍ଗ ଗଳରେ ପୂରାଉଛୁ ହାତ । ଦେଖ ! ଆଉ ବିଳମ୍ବ ନାହିଁ, ମୂର୍ଖର ଅନ୍ତିମ ଦଶା ନିକଟ ହୋଇଗଲାଣି ।

ନନ୍ଦୀ—ଚାଲ ଆଗେ ତମାସା ଦେଖିବ, କେଡ଼େ ଗର୍ବ ହୋଇଛି ତାହାର (ଅର୍ଜ୍ଜୁନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦେଖାଇ ଦେବା) ଏଇ ଆସୁଛି, ବାପା ।

ଶିବ – ଏଇ ମୂର୍ଖ ! (ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ପ୍ରତି) ଆରେ ରେ ପାଷଣ୍ଡ କିମ୍ପା ମୋର ଗଣ୍ଡାକୁ ତୁ ବଧିଲୁ ବିନାଶ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ – ରେ ବଣବୁଲା ବଇରାଗ ! କଣା ଗଣ୍ଡା ତୋର ବୋଲି ତୋର କି ଥିଲା ପ୍ରମାଣ ।

ଶିବ—ଗଣ୍ଡାଟା ପାଇଁ ତୋ ଷଣ୍ଢ ମୋଡ଼ିବି ରେ ଆଜ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଗଣ୍ଡାଗଳା ପ୍ରାୟ ମୋତେ ମଣିଛୁ କି ପାଜ ।

ଗୀତ

ଶିବ— (ଝେମଟା)

ଏତେ ତୋର ଗୁମର ଆରେ ମୂଢ଼ମତି
କେତେ କହୁ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ରେ ।
ଯିବୁକି ରେ ବର୍ତ୍ତି ପଡ଼ିଲୁ ଦୁର୍ଗତି
ପ୍ରାଣବାୟୁ ଦେବି କାଢ଼ିରେ । ଘୋଷା ।

ମୂର୍ଖ ! ତୋର ଏତେଦୂର ଅସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ? ତୋତେ ଦୈବ ବିପକ୍ଷ ହେଲାଣି । ଆଜ କେ ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା ହେବ ଦେଖିବି ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ – ଭିକାରି ! ତୋର ସେହି ପୋଷା ଗଣ୍ଡାଟିର ମୂଲ୍ୟ କେତେ କହ । ଦେବାକୁ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଶିବ—ମୂଲ୍ୟ ଦେବୁ ?

ଗୀତ

ଆରେ କଣ ଉଲୁ ମନ୍ଦ କର୍ମକଲୁ
ଯିବ ଫିଟିଗଲୁ ଗୁଡ଼ ରେ ।
ଗଣ୍ଡାପାଇ ଖଣ୍ଡା ମୋଡ଼ବ ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ
ଦଣ୍ଡାରେ ତୁ ଯିବୁ ଗଡ଼ ରେ ।

ମୂର୍ଖ ! ତୋର ବଢ଼ି ବଢ଼ି କଥାବା ଛଡ଼ାଇ ଦେଉଛି, କ୍ଷଣେ ରହ ।

ଗୀତ

ଧର୍ମଧାମେ ବାସ, ନାହିଁ ରେ ନୃଶଂସ
ଧ୍ୱଂଶ ବଂଶ ଦେବ ଗୋଡ଼ ରେ ।
ଭେଟିବୁ ଅଦୃଷ୍ଟ ସ୍ମରୁ ତୋ ଇଷ୍ଟ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଦ ଯୋଡ଼ରେ ।

ଆରେ ନରାଧମ ! ତୋର ଇଷ୍ଟ ଚିନ୍ତାକର, ଏକ୍ଷଣି ଯିବୁ ଯମନ ସଦନକୁ ।

ଅର୍ଜୁନ— ଗୀତ
(ଝୋମଟା)

ଆଜ ଦଣ୍ଡେ ରହ ରହ ରେ
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହେବ ତୋ ମୁଣ୍ଡ ।
ତୁ ପିଶାଚ କାଣ୍ଡ, ବର୍ବର ପାଷଣ୍ଡ
ଦେଖିବ ରେ ତୋ କାଣ୍ଡ । ଯୋଷା ।

ମୂର୍ଖ ! ତୋର ବୃଥା ବାକ୍ୟାଳାପର ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ନ ଜାଣେ କେ ଜନ ନାମ ମୋହର ଅର୍ଜୁନ । ଦୁର୍ଜନଦଳନ ବାନା ଉଡ଼େ ଯାର ଏ ତିନ ଭୁବନ ।

ଗୀତ

ଦୁଷ୍ଟଦଣ୍ଡା ତୋ ଖଣ୍ଡା ମୋଡ଼,
ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଦେବ ମୁଁ ଛଡ଼ ।
ଆରେ ରେ ବାପୁଡ଼ା ତୁ ଖଣ୍ଡ ଖେଚଡ଼ା
କଲୁଣି ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ।

ରହ ମୂର୍ଖ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିବ ତୋ ମୁଣ୍ଡ । ଜଣ୍ଡାଜଳାପର ମୋତେ ନ ଜ୍ଞାନ କରାତ, ଗର୍ବ ତୋର ଖଣ୍ଡିବାକୁ ଆସିଛୁ ମୁଁ ଏଠେଁ ।

ଗୀତ

ଦଣ୍ଡାକୁଳ ତୁ ହୃଷ୍ଟା ସ୍ୱେର
ଗଣ୍ଡି ମୁଣ୍ଡ ହେବ ତେ ଦୂର
କହେ ବାଳକୃଷ୍ଣ ସ୍ମରି ତୋ କଷ୍ଟ
ତରିବ କଲ ଭବ ।

ମୂଢ଼ ! ଧର ଅସ୍ତ୍ର କର ରଣେ ଜଣାଯିବ ପଣ, ବୃଥା ଉଚ୍ଚବାକ୍ୟେ ନାହିଁ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ।

ଶିବ—ନରାଧମ ! ହୁଅ ଅଗ୍ରସର । ଗୁଞ୍ଜାଇବ ନଷ୍ଟେ ତୋର ଆଜ ରଣସାଧ ।

ଅର୍ଜୁନ ଆରେ ଶବର ! ଏବେ ମରିବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ ।

ଶିବ—ସେ କମନ୍ତେ ନାହିଁ ମୋର ଭୟ ?

ଅର୍ଜୁନ - ସମ୍ଭାଳ ଏ ଗଲା ମୋର ଜଳଧାର ଶର ।

ଶିବ – ବାୟବ୍ୟାସ୍ତ୍ରେ ଉଡ଼ାଇଲି ଦେଖରେ ବର୍ବର ।

ଅର୍ଜୁନ—ରହିଁ ଦେଖ ପର୍ବତାସ୍ତ୍ରେ କାଟିଲି ତୋ ମୁଣ୍ଡ ।

ଶିବ—ଏହି ଦେଖ ଭଙ୍ଗିଲରେ ବ୍ରଜବାଣେ ହେଲା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ।

ଅର୍ଜୁନ—ପୁଣି କୁଡ଼ୁଡ଼ ବାଣଗଲା ସମ୍ଭାଳ ଶବର ।

ଶିବ - ଛେଦ ପକାଇଲି ଦେଖ ମୋର ଏହି ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ଶର ।

ଅର୍ଜୁନ ସମ୍ଭାଳ ଏ ଗରୁଡ଼ ଶର ରେ ମୂଢ଼ ପାଷଣ୍ଡ ।

ଶିବ—ଏହି ହାଟୋଡ଼ାସ୍ତ୍ରେ ତୁହି ନଷ୍ଟେ ମରିବୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ ।

(ଉଭୟଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଶିବଙ୍କର ଶରବ୍ୟର୍ଥ ହେବା ଦେଖି)

ଶିବ—କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ ବୀର ପାର୍ଥ, ଚହ୍ନିଲି ମୁଁ ତୋତେ । ତୁହି ମହାଶକ୍ତିବାନ । ଅଜ୍ଞାତରେ କଲି ତୋତେ କ୍ରୋଧ, ଏ ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ପାଇଛି ମୁଁ ଅଙ୍ଗେ ।

ଅର୍ଜୁନ—କଏ ତୁମ୍ଭେ ମହାତ୍ମା, ଅଲକ୍ଷିରେ ଯୁଦ୍ଧ କଲ ମୋହର ସଙ୍ଗରେ, ନ ଜାଣି ମୁଁ କରିଛି ଅପାର, ଦୋଷାଦୋଷ କ୍ଷମାକରି କହିବେ କି ପରିଚୟ ଗୀର ?

ଶିବ—ବତ୍ସ ! ମୁହିଁ ଏହି ଉଦ୍ୟାନ ଧିକାରୀ କୈଳାସପତି ହର । ବଳିଥିଲି ଶକ୍ତି ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ।

ଅର୍ଜୁନ— ସ୍ୱଗତ) କଣ ଶୁଣିଲି, କି କର୍ମ କଲି ମୁଁ ମୂଢ଼ । ଅଜ୍ଞାନ ପଙ୍କରେ ରିପୁର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଦେବ ଦେବ ମହାଦେବଙ୍କୁ କି ପୀଡ଼ା ନ ଦେଲି । ରେ କୁଳଶ, ତୁ ମୋର ମସ୍ତକ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ନ କରି ରହିଛୁ କାହିଁକି ? (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହେ ଦେବ ଦେବ ! ତ୍ରିଲୋଚନ ଉମାପତି ! କ୍ଷମାକର ଦାସ ଦୋଷ, ଅଜ୍ଞାନ ମୁଁ ନ ଜାଣଇ କିଛି ।

(ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପ୍ରଣିପାତ ଓ ପ୍ରାର୍ଥନା)

ଗୀତ
(ଝିଞ୍ଜୁଟି — ଝୁମ୍ପା)

ହର ହେ ଅପରାଧ ମୋହର
ନ ଜାଣି ମୁଁ ଦୋଷ   କଲି କ୍ଷମା ଈଶ
କର୍ମ ବାମ ମୋହର ।୧।
ତୁମ୍ଭ ଦେବ ଦେବ   ପାର୍ବତୀପତି ଗଙ୍ଗାଧର
ତ୍ରିନୟନ ପଞ୍ଚାନନ
ଅଧୀନ ଦୁର୍ଗତି ହର । ୨ ।

ପ୍ରଭୁ ! କ୍ଷମାକର । ଅଜଣାରେ କରିଅଛି ଦ୍ରୋହ ଆଚରଣ ।

ଶିବ—ଧନ୍ୟ, ଧନ୍ୟ ଅର୍ଜୁନ ! ତୁ ପରାଜିତ କଲୁ ମୋତେ । ତୋର ବାହୁବଳେ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଇଚ୍ଛେ ବର ଦେବାକୁ ତୋହରେ (ପାର୍ବତୀଙ୍କ ପ୍ରବେଶ) ଦେବି, ଚିହ୍ନିଲଣି କିଏ ଏହି ।

ଅର୍ଜୁନ—(ପାର୍ବତୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣିପାତ) ମା ! ଜଗତ୍‌ଜନନୀ ଅଧମ ତାରିଣି ! ଏ ଦୀନ ଦୋଷ କ୍ଷମାକର ।

ଶିବ—ଦେବି ! ଅର୍ଜୁନ ଏ ମହାବଳଶାଳୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସଖା, ଆଜ ମୋତେ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କରିବାରୁ ମୁଁ ତାଠାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ବର ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି ।

ପାର୍ବତୀ—ଆପଣଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ।

ଶିବ—   ଗୀତ (କଓ୍ୱାଲି)

ମାଗିନିଅ ବର ତୁମର ଯେ ଇଚ୍ଛା ତୋର ।
ପରାକ୍ରମ ଦେଖି ଦୟା ହେଲା ମୋହର । ଘୋଷା ।

ଅର୍ଜୁନ ! ତୋ ସହିତ ମୋର ସାକ୍ଷାତ ହେଲା ଏ ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ?

ଗୀତ

ବାସବ ତୋହର ତାତ   କେଶବ ତୋ ପ୍ରିୟସଖା
ତୋତେ ଜିତିବା ସାମରଥ ଏ ଜଗତର ।୧।

ବତ୍ସ, ଯେବେଁ ବର ମାଗିବୁ, ମୁଁ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଇଚ୍ଛା ସୁଖେ ମାଗି ନେନ ବର ।

ଅର୍ଜୁନ—   ଗୀତ

ଯେବେ ଦୟା ପଞ୍ଚାନନ ପ୍ରକାଶେ ମିଳିବ ଅଳ୍ପ

ଶିବ—   ଗୀତ

ଅସ୍ତୁ ହେଉରେ ଅର୍ଜୁନ କାମନା ତୋର ।

ପାର୍ବତୀ—ଏ କଣ ନାଥ, ଏ କି ଦଗାବାଜି ।

ଶିବ—କଣ ଦଗାବାଜି ?

ପାର୍ବତୀ—ଅଙ୍ଗ ଶୁଦ୍ଧ ନାହିଁ, ଏ ବରର ଫଳ କଣ ହେବ ?

ଶିବ—ଠିକ୍ କହିଲ ଦେବି ! ମୁଁ ଯାଉଛି ସ୍ନାନ ମାର୍ଜନା କରି ଆସେ ।   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପାର୍ବତୀ—ଅର୍ଜୁନ ! ଏସନ ନିର୍ବୋଧ ତୁମ୍ଭ ଅଳ୍ପ ଭିକ୍ଷା ମାଗୁ କମା ହରେ ? ଯଦି ଶିଶୁ ତୁମ୍ଭ, ମାଗ ବର ଯଦ୍ଦ୍ୱାରେ ଲଭିବୁ ଗୌରବ ।

ଅର୍ଜୁନ—ମା ଅଜ୍ଞାନ ମୁଁ ନ ଜାଣଇ କିଛି, ଦୟାବନ୍ତି କହିଦିଅ ଅଧମ ସନ୍ତାନେ ।

ପାର୍ବତୀ—ମାଗ, ତେବେ ପାଶୁପତ ଅସ୍ତ୍ର ।

ଅର୍ଜୁନ—ହଉ ମା ।

ଶିବ—(ପ୍ରବେଶ) ବତ୍ସ ! ଇଚ୍ଛା ସୁଖେ ମାଗି ନେନ-ବର, ଯେ ଇଚ୍ଛା ତୋହର ।

ଅର୍ଜୁନ—ପଶୁପତି ! ପାଶୁପତ ଅସ୍ତ୍ର ଅସ୍ତୁ ହେଉ ମୋତେ ।

ଶିବ—(ସ୍ୱଗତ) କାହୁଁ ଜାଣନ୍ତା ଏ ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟ, ନିଶ୍ଚୟ ଏହା ପାର୍ବତୀ ଫିକର (ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ପ୍ରିୟେ ! ହେଲି ମୁହିଁ ପାଶୁପତ ଅସ୍ତ୍ର ମାଗ ଦଅ କହୁ ବର ତୁମ୍ଭେ ପାର୍ଥ ଗୌରବରେ ।

ପାର୍ବତୀ—ଇଚ୍ଛା ତବ, ଦେବ ନିଶ୍ଚେ ବର ।

ଶିବ—ଦେବି ! ଅଙ୍ଗ ଶୌଚକରି ଆଗେ ଦିଅ ପରେ ବର ।

ପାର୍ବତୀ—(ଅଙ୍ଗ ଶୌଚ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶିବ—ବତ୍ସ ! ଜାଣୁ କି ତୁ ମାଗିବୁ କି ବର ?

ଅର୍ଜୁନ—କି ଜାଣେ ମୁଁ, ଯାହା ଆଜ୍ଞା ହେବ ତବ ଅନୁଗ୍ରହେ ।

ଶିବ—ମନେଭଣ ପାର୍ଥ ? ମାଗିନେବୁ ଦେଖଣାରୁ ଅକ୍ଷୟ ତୂଣିର । ଯେଉଁ ଶରେ ମହିଷାସୁର ହୋଇଛି ନିଧନ, ମାଗ ବାବୁ ନ ସନ୍ତାନକୁ ଏହା ଜଗତ ପ୍ରାଣୀରେ । କାର୍ଯ୍ୟଭାର ହେବ ଏହା ତୋର ଭାରତ ସଂଗ୍ରାମେ ।

ପାର୍ବତୀ—(ପ୍ରବେଶ) ବତ୍ସ ! କି ମାଗୁଛ ମାଗ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ଦେବ ! ହୋଇଛନ୍ତି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଯେବେ ଅଧମ ଭକ୍ତରେ । ଦିଅନ୍ତୁ ତେବେ ଅକ୍ଷୟ ତୂଣୀର, ଏହି ଭିକ୍ଷା ଶ୍ରୀପଦ ଯୁଗଳେ ।

ପାର୍ବତୀ—ତଥାସ୍ତୁ, (ଶିବଙ୍କ ପ୍ରତି) ଭୋଳାନାଥ । ଜାଣିଲ କେମନ୍ତେ ପାର୍ଥ ଏ ଗୂଢ଼ ଅଭିସନ୍ଧି କଥା ।

ଶିବ—ଦେବି ! ଜାଣିଲ ଯେମନ୍ତ ମମ ବର ବାର୍ତ୍ତା, ଜାଣିଲ ସେପରି । (ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ପ୍ରତି) ବତ୍ସ ରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ! ଗ୍ଲଲ ଆଜ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବୁ ଆମ୍ଭର । ମନେରଖ ନ ପ୍ରକାଶିବୁ ଏହା କେବେହେଁ ରୁକ୍ମିଣୀ ନାହାରେ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ନା ଦେବ ! ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ କରିବାରୁ ବାରବର୍ଷ ବନବାସ କରି ଆସିଛି । ଏ ଅଧମ ଦାସଠାରେ ରଖିଥିବେ ଦୟା ।

—*—

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ଗୀତ

(ଥିଏଟର-ବୃନ୍ଦେ)

ମୁଁ ଭବେ ବନ୍ଧା ଜଗତେ
ଥାଏ ଭକତ ହୃଦେ ମରତେ ।
ଭକତ ସୁଖରେ ଥାଏ ମୁଁ ସୁଖୀ
ଭକତ ଦୁଃଖରେ ମୁଁ ସଦା ଦୁଃଖୀ
ଭକ୍ତମାନ ରଖି
ମୋ ମାନ ଉପେକ୍ଷି ଭକତପଦେ ଧାଏଁ ନିରତେ ।

ଆହା ! ଭକ୍ତ ମୋର ପ୍ରାଣର ବାନ୍ଧବ । ଜୀବନରେ ସୁଖଭୋଗି ସେ ଆଜ ଦେବତାମାନଙ୍କ କୁଟିଳ ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ପଡ଼ି କେତେ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରି ଜଙ୍ଗଲରେ ଅରକ୍ଷ ହୋଇ ବୁଲୁଛି । ଦାରୁଣାରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ବିଚ୍ଛେଦରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରାଦି ଅନ୍ୟ ଭ୍ରାତାମାନେ କିପରି ଅଛନ୍ତି ଦେଖିବି (ଦାରୁଣାରେ ପ୍ରବେଶି ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପ୍ରତି) ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମନଟା ଏପରି ବିରସ ଦେଖାଯାଉଛି କାହିଁକି ? ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଗୀତ— (ହେ ଗୁରୁ ଦେବ-ବୃନ୍ଦେ)

ଦେଖୁଛି ଆଜ ବିପରୀତ ହେ ଧର୍ମ ସୁତ । ପଦ ।
କଲି ମୁଁ କିବା ଦୋଷ, ମନେ ବହିଛ ରୋଷ ।
ପ୍ରକାଶି ହର ମୋ ସନ୍ତାପ । ୧ ।

ହସି କମ୍ପା ନ କହୁଛ କଥା, କିବା ଦୋଷ କଲିକି ତୁମ୍ଭରେ, ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମୁଛି ବଡ଼ ।

ଗୀତ

କାହିଁ ମୋ ପ୍ରାଣ ସଖା ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ନାହିଁ ଦେଖା
ତା ପାଶେ ଦୋଷୀ ନାହିଁ ମୁଁ ତ । ୨ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ତ ମୋର ପ୍ରାଣର ବନ୍ଧୁ । ସେ କାହିଁକି ମୋର ଭୁଣ୍ଡ ଶୁଣି ଦଉଡ଼ି ଆସୁ ନାହିଁ । ମୁଁ କିଛି ଦୋଷ କରିଛି, ସେଥି ଯୋଗୁ ମୋର ମୁଖାବଲୋକନ କରୁନାହିଁ ? ଯଦି ସେ କଥା ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ମୋତେ କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାଣ ଦଣ୍ଡେ ଛାଡ଼ିପାରିବି ନାହିଁ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଭଗବାନ ! ସେତ ଆମ୍ଭ କର୍ମଦୋଷ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—କଣ, କଥା କଣ ? ମୁ ତ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର - ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଗୋଟିଏ ନିୟମ ଲଙ୍ଘନ କରିବାରୁ ବାରବର୍ଷ ନିର୍ବାସିତ ହେଲା ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—କଣ ହେଲା, ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ନାହିଁ ? ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମନରେ କଣ ଏଇଆ ଥିଲା ।

ଗୀତ

ଅହନ୍ତା କରି ସ୍ୱାର୍ଥେ ତେଜିଲ ନିର୍ବାସିତେ
ହେଜିଲ ନାହିଁ ଭ୍ରାତୃଭ୍ରାତ ।

ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣି ପାରୁଛି ତୁମ୍ଭେମାନେ ଅହନ୍ତା କରି କପଟରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କୁ ବନବାସ ପଠାଇଦେଲ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ନା, ପ୍ରଭୁ ଏହା କେବେହେଁ ନୁହେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ — ଗୀତ

ଧିକ ତୁମ୍ଭର ପଣ, ଧିକ ତୁମ୍ଭ ଜୀବନ
ବାଳକୃଷ୍ଣର ଏ ଉଚିତ । ୪ ।

ଧିକ୍ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଧିକ୍ ତୁମ୍ଭର ଜୀବନ, ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ପ୍ରାୟ ଭାଇକୁ ସା ହରାଇ ବସିଲ ନ ଭଳିର ଆଗପଛ କରୁ (ସ୍ୱଗତ) ତେବେ ସିଦ୍ଧ ନିଶ୍ଚେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ

ସମୀପେ । ଅଦ୍ଭୁତ ରୂପ ଏକ ଦେଖାଇବ ଆଜ । ଶତ୍ରୁ ନୁହ ମୋର ପ୍ରାଣର ବାନ୍ଧବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଥାଅ ତେବେ ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ଦେଖା ଏଥର ।

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଅର୍ଜୁନ—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ କଥା କିମ୍ପା ମନେ ପଡ଼େ ସଦା ଯେଶେ ସ୍ମୃତେ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରାୟ ଦିଶିଯାଏ ମୋତେ, ନା, ନା, ବାତୁଳ ମନ, ଆଜି କିଣି ତୋ ଭାଗ୍ୟରେ ସେ ଲାବଣ୍ୟ ମାଧୁରୀ ରୂପ ଅଛି । ଏ କିଣ ? ଏ କି ଶବ୍ଦ ? ହିଂସ୍ର, ଜନ୍ତୁ କେହି ଆସିଲା ପରି (ନବ ଗୁଞ୍ଜର ବେଶେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରବେଶ) ।

ଗୀତ

ତାଳ ରୂପକ

ଏ କେଉଁ ଅଦ୍ଭୁତ (ରୂପ) କାହୁଁ ଆସିଲା ରେ !
ମୋ ଜଳ ବଳ କୌଶଳ ଧ୍ୱଂସିଲା ରେ । ଘୋଷା ।

ଏ କି ଅଦ୍ଭୁତ ମୂର୍ତ୍ତି ! ଯାକୁ ଦେଖି ମୋର ବୁଦ୍ଧି ବିବେକ ସମସ୍ତ ଚୂନା ହୋଇଗଲାଣି ।

ଗୀତ

ମାଥେ କୁକୁଟ ମୁକୁଟ ମୟୂର ପ୍ରାସ୍ତେକ କଣ୍ଠ
କୃଷଭ ପ୍ରାସ୍ତେକ ପୃଷ୍ଠ ଦିଶିଲା ରେ । ୧ ।
ବ୍ୟାଘ୍ର, ଅଶ୍ୱ, ହସ୍ତୀ ପଦ ସିଂହକଟୀ ସର୍ପ ଲାଞ୍ଜ
ମନୁଷ୍ୟର କର ଏକ ମିଶିଲା ରେ । ୨ ।

ଆହା ! ଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଭାବ ମୁଁ ତ କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ । ଯାକୁ ଦେଖିଲା ବେଳୁ ମୋ ମନର ଆନନ୍ଦ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହେଉଛି, ନିଶ୍ଚୟ ଏ ମାୟା ।

ଗୀତ

ଜବା ବ୍ରହ୍ମା ହରିହରେ କପଟ କଲେ ମୋଠାରେ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ନିଶ୍ଚେ ଗ୍ରାସିଲା ରେ । ୩ ।

ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଲଣି, ନିଶ୍ଚୟ ବୁଝିଲଣି, ନୁହେଁ କେବେ ବନଚର ଏହି । ନବରଙ୍ଗିଆ ଭଏ ତୁହି କହ ବସ ବାଞ୍ଛା । ମାଗୁ ଯେବେ ମୋର ପ୍ରାଣ ଅବିଳମ୍ବେ ସମର୍ପିବି ତୋତେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ପ୍ରାଣସଖା ତୋ ବଚନେ ଶୂନ୍ୟ ମୋତେ ଦିଶିଲା ଗୋଲୋକ, ତେଣୁକରି ଲୋଭିଲି ତୋ ପଥେ

ଅର୍ଜୁନ—ଭଗବାନ ! ଏ ଅଭିଗା ସତେ ଆପଣଙ୍କ ମନରେ ପଡ଼ିବ ବୋଲି ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ନ ଥିଲି । (ଅଗ୍ନି ପ୍ରତି) କିଏ ଏହି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଜରାଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକ କିବା ବ୍ୟାଧି ଆକର୍ଷିଛି ତାଙ୍କୁ ଡାକ ପୁଚ୍ଛିବା କାରଣ ।

ଅଗ୍ନି—(ସ୍ୱଗତ) ଏଇଠି ଅର୍ଜୁନ ସଙ୍ଗରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏତେବେଳେ ମନୋରଥଟା ନିଶ୍ଚୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

ଅର୍ଜୁନ—ବିପ୍ରବର ! କିବା ତବ ଅଭିଳାଷ, କହ ଶକ୍ତି ଥିଲେ ମେଣ୍ଟାଇବି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ତୁମ୍ଭର ।

ଅଗ୍ନି—ବାପ, କହ ତେବେ ସତ୍ୟ ?

ଅର୍ଜୁନ—ସତ୍ୟ କିମ୍ପା କରିବି ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମୋ ନିଜ ପ୍ରାଣ ଭ୍ରାତୃଦ୍ରୋହୀ, କୃଷ୍ଣ ଦ୍ରୋହୀ, ଏହା ଛଡ଼ା ଯା ମାଗିବ ଦେବି ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ।

ଅଗ୍ନି—ମୁହିଁ ଅଗ୍ନି ! ଗ୍ରାସିଛି ଲୁହୁବୁହୁ ବ୍ୟାଧି ମୋହର ଶରୀରେ । ଆସିଛି ମୁଁ ଆଶ୍ରୀକରି ତୋତେ ଏହି ସ୍ଥାନେ, ଦହନ ଖାଣ୍ଡବ ମୋତେ କରାଇବୁ ରୋଗମୁକ୍ତ ଯେବେ ଉପଯୁକ୍ତ, ଧର୍ମ କମାଇବୁ ବାବୁ ! କନ୍ତୁ ନ ଘୁଞ୍ଚିବୁ ଯାଁଟନ୍ତି ପଡଙ୍ଗଯାଏ ଏକ ସେ କାନନ ମଧ୍ୟ ।

ଅର୍ଜୁନ—ଦେବ ! ଆପଣଙ୍କ କୃପାରୁ ଓ ଭଗବାନଙ୍କ ଦୟାରୁ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଖାଣ୍ଡବ ଦହନେ ଆପଣଙ୍କୁ ଯଥାଶକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟ କରିବି ।

ଗୀତ

(ତୁହି ନରାଧମ—ବୃତ୍ତେ)

ହୁଅ ବହ୍ନି ଶାନ୍ତ ତୁମ୍ଭ
ମନୋରଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ ଟି ମୁହିଁ ।
ଦୟାକର ଦେବ ଦହିବ ଖାଣ୍ଡବ
ଉଷିବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ।
ବେଗେ ବଢ଼ାଅ ପଥ ।
ପାର୍ଥ ପାଳିବଟି ଆଜ ଦୃଢ଼ବ୍ରତ । ୧ ।

ଦେବ ! ଜ୍ୱଳନ୍ତୁ ତେବେ, ବିଳମ୍ବରେ ନାହିଁ ଆଉ ପ୍ରୟୋଜନ କିଛି ।

(ଅର୍ଜୁନ ସାହାଯ୍ୟେ ଅଗ୍ନି ଖାଣ୍ଡବବନେ ପ୍ରବେଶ)

ଗନ୍ଧର୍ବ—ବିହରେ ମୂର୍ଖ କି ସାହସେ କଲୁ ଏହି କର୍ମ ।

୧ମ ଗନ୍ଧର୍ବ—ଆଉ ସର୍ବନାଶ ହେଲା ।

୨ୟ ଗନ୍ଧର୍ବ—ହଁ, ଅଗ୍ନିର ପ୍ରବଳ ଶିଖରେ ଜଳି ଗଲେଣି ନାଏ ଏପରି କାଣ୍ଡ କଲା ।

୧ମ—ଆରେ ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଅଗ୍ନିର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ହରିବାକୁ ଅଗ୍ନିକୁ ସଙ୍ଗରେ ଆଣି ସବୁ ଭସ୍ମ କରି ଦେଉଛି ।

୨ୟ– ଆମ ଧନୁଶରର ଧରିବା କଣ ବୃଥା ହୋଇଯିବ ।

୧ମ—ଚାଲ ସର୍ବେ ଲଢୁ ଜଣ । ରେ ମୂର୍ଖ, କ ସାହସେ କରୁ ଏତେ କର୍ମ ।

ଗୀତ

(କଓ୍ୱାଲ)

ରହ ରହ ପାର୍ଥ ତୁ ରହ ରହ ରେ
କମ୍ପା ଖାଣ୍ଡବ ବନ କରୁ ଦାହ ରେ । ପଦ ।

ମୂର୍ଖ, କାହା ବଳରେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ପଶି ଏତେକାଣ୍ଡ କରୁଛୁ, ତାହାର ସମୁଚିତ ଶାସ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୋଗ କରିବୁ ।

ଗୀତ

ସିଂହ ମେଳରେ ଶଶା, ପଶି ଏତେ ଭରସା
କଣ୍ଠ ହେଲୁ କି ଯଶା କହ ରେ । ୧ ।

ମୂର୍ଖ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ତୋର ମହାନିଦ୍ରାର ସମୟ ଉପଗତ, ଇଷ୍ଟ ସ୍ମରଣା କର ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ପାଷାଣ୍ଡ, ପ୍ରାଣ ନେଇ ପଳାଅ ଏଠାରୁ, ନଚେତ୍ ଖଣ୍ଡ, ଖଣ୍ଡ କରିଦେବି ତୁମ୍ଭ ଗଣ୍ଡି ମୁଣ୍ଡ ।

ଗନ୍ଧର୍ବ— ଗୀତ

ଯମ କି ନନ୍ଦନ, କଲଣି ଅଜ୍ଞାନ
ଚିହ୍ନ ନାହିଁ ସୁଜନ ଦେହରେ । ୨ ।
ପ୍ରାଣେ ଯେବେ ତୋ ଆଶ, ପଳା ଏଥୁଁ ନୃଶଂସ
ବାଳକୃଷ୍ଣର ଆଶ ରହରେ । ୩ ।

ବେଢ଼ିମାର ଗନ୍ଧର୍ବେ ସମସ୍ତେ ଦୁରାତ୍ମାର ଗ୍ଳାନି ଧରି ଛଳ ଏ ଖାଣ୍ଡବ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ଆସ ତେବେ ଧର ଅସ୍ତ୍ର କର ରଣ, ଦେଖାଯିବ କାହା ପଥ ପରିଷ୍କାର କଲାଣି ଶମନ, ତୁମ୍ଭି ରେ ବର୍ବରେ, ଏତେ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧେ ଭୁଲିଗଲଣିକି ସେ ପୂର୍ବର କାହାଣୀ ।

(ଯୁଦ୍ଧ କରୁଁ କରୁ ଗନ୍ଧର୍ବଙ୍କ ପଳାୟନ)

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ –ପଳାଅ କେଉଁଠି ଦୁରାତ୍ମା, ପଳାଅ କେଉଁଠି ? ଚୂଡ଼ାନ୍ତର ବଧ ଦ୍ୱାରା ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନଷ୍ଟ କରିଛ କେତେକ, ଯାଅ ଯାଅ ନିଜ ପ୍ରାଣ ନେଇ; ତୁମ୍ଭର ଏ କାର୍ଯ୍ୟର ପୁରସ୍କାର ଯାହା ଯାହା ଶୁଣ ମୋଠାରୁ । ତୁହି ଯେବେ ନିଜ ନିଜ ଭଲ, ଅପରାଧ ବିନିମୟେ ମାଗ କ୍ଷମାଭିକ୍ଷା ।

—✱—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ନାରଦ— ଗୀତ

(ଥିଏଟର-ଢ଼ଙ୍ଗେ)

ହରିନାମେ ଆଜ ବାଜ ରେ ବୀଣା ।
ହରି ହରି ବୋଲ ନାଚ ବାହୁ ତୋଳ
ହରିନାମ ସ୍ୱାଦୁ ପାଉ ରସନା
ହରି ନାମ ଅମୂଲ୍ୟ ଧନ ଶଙ୍କା ବାରେ ପାଗଳ ମନ
ଆଉ ଧନ ଚୋର, ନୃହଇଟି ଚର
ଅନ୍ତିମ କାଳକୁ କରିବ କଣା । ୧ ।
ହରିମୟ ଏହି ଜଗତ ପଶୁପକ୍ଷୀ ପତଙ୍ଗ କୀଟ
ଜଳେ ଦେଖ ହରି; ସ୍ଥଳେ ଦେଖ ହରି
ସର୍ବଘଟେ ପୂରି ଅଛନ୍ତି ସିନା । ୨ ।
ହରିନାମେ କାନ୍ଧରେ ଭେଳା
ହରିନାମେ ଖେଳରେ ଖେଳା
ଆଉ ନାମ ହେଳା, ନ କରରେ ହେଳା
ବାଳକୃଷ୍ଣେ କୃଷ୍ଣ କର କରୁଣା । ୩ ।

ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ ! (ସ୍ୱଗତ) ଇନ୍ଦ୍ର ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୃତ୍ୟଗୀତରେ ବିହ୍ୱଳିତ ହୋଇଛି, ଏଣେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅଗ୍ନି ତାର ପ୍ରାଣରୁ ଅଧିକ ସୁରକ୍ଷିତ ଖାଣ୍ଡବ ବନ ଦହନ କରିବାରୁ ଗନ୍ଧର୍ବଗଣ ଯଥାସମ୍ଭବ ଚେଷ୍ଟାକରି ମଧ୍ୟ କୌଣସିମତେ ରକ୍ଷାକରି ନ ପାରି ନିଜ ନିଜ ପ୍ରାଣ ବଳରେ ଇତସ୍ତତଃ ପଳାୟନ କରିଛନ୍ତି । ଯାଏ, ଏ ବିଷୟ ଇନ୍ଦ୍ରକୁ କିଛିଏ ଚେତାଇ ନ ଦେଲେ ହେବ ନାହିଁ । ପୁଣି ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଦେବକୃଷ୍ଣରୁ ବାର ବର୍ଷ ବନବାସ ଆସି ଅନେକାନେକ ଦେବ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରି ଦେବତାମାନଙ୍କ ଠାରୁ ମହା ମହା

ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରମାନ ପାଇ ସାରିଲେଣି, ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଅଛି ଅଗ୍ନିଙ୍କଠାରୁ ଗାଣ୍ଡିବ କାର୍ମୁକ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଠାରୁ କିରୀଟ ଭୂଷଣ । ଦେଖିବ ଏମା ତ୍ରିପୁର ତେଜସ୍ୱୀ ନରଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେବ ଧନଞ୍ଜୟ, ଯଥା ଦେବେ ।

— * —

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ଇନ୍ଦ୍ରସଭା)

(ଦେବାଙ୍ଗନା ସହ ଇନ୍ଦ୍ର ନୃତ୍ୟ ଗୀତରେ ମତ୍ତ)

ଇନ୍ଦ୍ର—ବରାଙ୍ଗନେ ବନ୍ଦ କଲ କାହିଁକି ? ଗାଅ ପ୍ରେମର ସଙ୍ଗୀତ ।

ନାରଦ—(ପ୍ରବେଶ ସ୍ୱଗତ) ଏହି ତ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ ମିଳିଛି । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ !

ଇନ୍ଦ୍ର—ପ୍ରଣତି ଶ୍ରୀପଦେ ଦେବ ବିଧାତା ନନ୍ଦନ! ଦେବର୍ଷେ, କିବା ଅଭିଳାଷେ ଅସମୟେ ସମାଗତ ଏଥି, ଉପବିଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତୁ ଏ ଆସନେ ।

ନାରଦ—ଦେବରାଜ ! ସେହିପରି ଅସମୟ ହେଲୁ ଆସିଲି ବାହାରି ।

ଗୀତ

(ଗୁରୁଦେବ — ବୃନ୍ଦେ)

ଶତପତ୍ର ପଡ଼ିଲା ବଡ଼ ବିପତ୍ତି

ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ବସିଛୁ କାହେ କୁଣ୍ଡେଶ୍ୱର ଗୁରୁ । ପଦ ।

ଦେବରାଜ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ନୃତ୍ୟଗୀତରେ ତନ୍ମୟ ରହିଛୁ, ତେଣେ ଯେ ତୋର ସର୍ବନାଶ ଘଟିଲାଣି ସେ ଦୁଃଖ ଗାଥା କିଏ ବଖାଣିବ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେବର୍ଷେ ! କାହାର ସର୍ବନାଶ ?

ନାରଦ— ଗୀତ

ତୋହର ଖାଣ୍ଡବ ବନ, ଅର୍ଜୁନ କଲା ଦହନ
ଅଗ୍ନିରେ ଦେଇଛି ତାଙ୍କ ହୋଇବ ଦୁର୍ଗତି ।୧।

ଦେବରାଜ ! ଅର୍ଜୁନ ଅଗ୍ନିକୁ ବ୍ୟାଧିରୁ ମୁକ୍ତ କରିବାଲାଗି ତୋହର ଖାଣ୍ଡବ ବନରେ ଅଗ୍ନିକୁ ପ୍ରବେଶ କରାଇଛି ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେବର୍ଷେ ! ଖାଣ୍ଡବ ବନ ଅର୍ଜୁନ ପୋଡ଼ାଇ-ଦେଲା ! ସେ ସମୟରେ ଉଦ୍ୟାନ ରକ୍ଷକ ଗନ୍ଧର୍ବମାନେ କାହିଁଥିଲେ ?

ନାରଦ— ଗୀତ

ସଭଏ ଗନ୍ଧର୍ବଗଣ, ଛାଡ଼ିଗଲେ ନିଜ ସ୍ଥାନ
ବାମ ହେଲାଣି ତୋ କର୍ମ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଚିନ୍ତ ।୨।

ଦେବରାଜ ! ସେ ଏପରିଭାବେ ଗନ୍ଧର୍ବଗଣଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଛି ଯେ, ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ପ୍ରାଣ ଭୟରେ ଛାଡ଼ି ଇତସ୍ତତଃ ପଳାଇଲେଣି, ପୁଣି ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ନିର ଅନୁରୋଧ ମତେ କରିଛି ଆକଟ ଯେ, ଚଢ଼ି ବର୍ତ୍ତିବାକୁ ନାହିଁ ତଳେ କୀଟ ପଶୁ, ପତଙ୍ଗାଦିଙ୍କୁ ବାଟ । ମଲେଣି ସମସ୍ତେ, ଯେ ଥିଲେ ଯେଉଁସ୍ଥାନେ ପଡ଼ି ଅଗ୍ନିର କବଳେ, ନ ପାଇଣ ପଥ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେବର୍ଷେ ! ସତ୍ୟ ଏ ଘଟଣା ? ଯାଉଛି ମୁଁ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ । ବାର୍ତ୍ତାବହ ! ଜଣାଅ ଯାଇଣ ଶୀଘ୍ର ସେନାପତେ ମୋ ଆଦେଶ । ଆସନ୍ତୁ ସସୈନ୍ୟେ ସେନାଗଣେ କରି ସାଜ, ଯାଉଛି ମୁଁ ରଙ୍ଗମହଲକୁ, ଫେରିବି ଏକ୍ଷଣି ।

—*—

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ଅନ୍ତଃପୁର

ଶଚୀଦେବୀ—ଆଜି ଦେବରାଜଙ୍କର ଆସିବାର ଏତେ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ? ଆଜି ଏମନ୍ତ କି ସମସ୍ୟା ହେଉଛି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବ ଅସ୍ତାଚଳ ଚୂଡ଼ି ଜନନୀ କୋଳରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେଣି, କାହିଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଲେ ନାହିଁ ! ଏ କାହାର ପଦ ଶବ୍ଦ ? ବୋଧହୁଏ ଗାଢ଼ବେଗେ ଆସୁଛନ୍ତି ପରା ।

ଇନ୍ଦ୍ର—(ପ୍ରବେଶି) କି ପ୍ରିୟେ ! କାହିଁକି ବସିଛ ଏତେ, କି ଭାବି ଭାବୁଥିଲ ଏକାକୀ ଏଠାରେ ?

ଶଚୀ—ନାଥ ! ଆପଣଙ୍କର ଆଜି ଏତେ ବିଳମ୍ବର କାରଣ କଣ ? ପୁଣି କିମ୍ପା ବ୍ୟଗ୍ର ଏତେ । ଆସ, କ୍ଷଣେ ବସି ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ନା ପ୍ରିୟେ, ନା, ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଆଉ ଏ ସୁଖ ସଂଯୋଗ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମ ରଜ୍ଜୁରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ କେଉଁ କାରାଗାରେ ବନ୍ଦ ହେବି, ସେ ସୁଖ ସ୍ୱପ୍ନ କେଉଁକ୍ଷଣ ନିମିତ୍ତ ପାସୋରି ପକାଅ ସଖି ! କି କହିବି ସେ ଶ୍ରବଣବାର୍ତ୍ତା ! ଶୁଣ, ଆଜ ବଳମ୍ବ କାରଣ ।

ଶଚୀ—କି କଥା ନାଥ ?

ଇନ୍ଦ୍ର—ପ୍ରିୟମ୍ୱଦେ ! ଅଗ୍ନିର ଆଦେଶେ ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜୁନ ଆସି ସୁରପୁରେ, ମେଘଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରବେଶ କରାଇ ଅଛି ମୋର ଖାଣ୍ଡବ କାନନେ । ଶୁଣି ସେ ଭୀଷଣ ବାର୍ତ୍ତା, ଶତଧା ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ଅନ୍ତର ମୋହର । ଅଶନେ ବ୍ୟସନେ ମୋ ନାହିଁ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଲବେ । ମେଲାଣି କର ବହନ ଯିବି ମୁଁ ସେଠାକୁ ।

ଶଚୀ—ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ! ଯେଉଁ ରଣରେ ପ୍ରାଣୀର ପ୍ରାଣ ଆଶଙ୍କା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ; ପୁଣି ସେ ଯେଉଁ ନଟ-ଲୁଟିଆ ନନ୍ଦ ଲାଲର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସଖା, ତହିଁରେ ଏତେ ଆନନ୍ଦ କାହିଁକି ? ନ ଯାଆନ୍ତୁ କେଭେଁ ରଣେ ମାନବ ସହିତ, ଶୁଣି ସେ କାତରା ପ୍ରାଣ କିମ୍ପା କାନ୍ଦୁଛି ମୋହର ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ପ୍ରାଣେଶ୍ୱରି ! ଅବଳା ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ନ ଜାଣ କି ବୀର ହୃଦଭାବ ।

ଶଚୀ—ନାଥ ! ବେଶ୍ ଜାଣିଛି, ମନେ ନ ପଡ଼େ କି ତବ ଅଗାତ କାହାଣୀ, ତଥାପି ପତି ଅନୁଗତା ପତ୍ନୀ ଅଟେ ସଦାକାଳେ । ପତିବାକ୍ୟ ରକ୍ଷା-କରିବା ସତୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଆସ ନାଥ, ବୀର ସାଜେ ସଜାଇ ଦେଉଛି ତବ (ସଜାଇ ଦେଇ) ନାଥ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନେ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ପତିପରାୟଣା ଗୁଣବତୀ, ନ ଭୁଲିବି ଏହି ଋଣ ତବ କାଳେ କାଳେ । ଯାଏ ତେଣେ ସେନାପତି ସାଜ ସେନାଗଣେ କରିଥିବେ ଅପେକ୍ଷା ମୋହର ।

—*—

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

ଅଗ୍ନି—(ସ୍ୱଗତ) ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୋଇଲା ପ୍ରାଣ ଖାଣ୍ଡବ ଦହନେ, ନାହିଁ ମୋର ଲେଶ ମାତ୍ର ବ୍ୟାଧିର ଲକ୍ଷଣ, (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଧନ୍ୟ ଧନଞ୍ଜୟ, ତବ ବଳ-ବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ସାହସେ ହେଲି ମୁହିଁ ଏ ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତ । ସେଥିଯୋଗୁଁ ପ୍ରୀତ ତୁମ୍ଭଠାରେ । ଇଚ୍ଛା ସୁଖେ ମାଗି ନେଇ ବର ।

ଅର୍ଜୁନ—କି ବର ମାଗିବି ଦେବ, ନ ଜାଣେ ମୁଁ କିଛି, ପ୍ରୀତ ଯଦି ଅଧମ ଉପରେ ଅସ୍ତ୍ର ଦେଇ ଗାଣ୍ଡିବ କାର୍ମୁକ ।

ଅଗ୍ନି—ତଥାସ୍ତୁ (ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ)

ଇନ୍ଦ୍ର—(ପ୍ରବେଶି) ଆରେରେ ପାଷଣ୍ଡ, ଏତେକ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା, ଦେଖିବି ରେ ମୂଢ଼ କେତେ ତୋ କ୍ଷମତା ।

ଗୀତ—(ତାଳ—ରୂପକ)

ପାଣ୍ଡବା ଜାରଜାତକା, କଲୁ ଏଡ଼େ କାଣ୍ଡ ରେ
ଖାଣ୍ଡବ ଦହିଲୁ ମୂର୍ଖ ସମ୍ଭାଳ ତୋ ମୁଣ୍ଡ ରେ । ପଦ ।

ମୂର୍ଖ ! ଜାରଜାତକା ମୋର ଖାଣ୍ଡବ ବନ ଧ୍ୱଂସ କଲୁ, ଏକ୍ଷଣି ତୋର ମୁଣ୍ଡକେ ରଖିବ ଦେଖିବି ।

ଗୀତ

ଭଣ୍ଡ ପିଶାଚ ଅଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ତୋର କାଣ୍ଡ ଜ୍ଞାନ ।
ଦଣ୍ଡକେ ନେବି ତୋ ପ୍ରାଣ କରି ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ ରେ । ୧ ।
ତୁହି ରେ ପତଙ୍ଗ ପ୍ରାୟ ମାତଙ୍ଗେ କରୁ ସମର ·
ବାଳକୃଷ୍ଣର କିଙ୍କର ହେବୁ ଲଣ୍ଡ ଭଣ୍ଡ ରେ ।୨ ।

ନରାଧମ ! ଏତେକ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ତୋର, ସିଂହ ପାଶେ ମୁଖ ଦେଉ ତୁ ହୀନ ଶୃଗାଳ, ରକ୍ଷା ଆଉ ନାହିଁ ତୋତେ ।

ଅର୍ଜୁନ— ଗୀତ

(ତାଳ—ଖେମଟା)

କେତେ ବଢ଼ି କହୁ ରେ ମୂଢ଼
ପାଷଣ୍ଡ ଗୁହାଳିଣି ତୋତେ ଧର୍ମ ରେ
କାଢ଼ଆ ପଣ ତୋ ଦେଖାଯିବ ଆଜ
ପ୍ରାଜ୍ଞ କଲୁ ମନ୍ଦ କର୍ମ ରେ । ପଦ ।

ରେ ମୂଢ଼ ! ଆଜ୍ଞଧଣ୍ଡେ ରହ ଦେଖିବ ତୋ ଶମାକ କେସାଏ ।

ଗୀତ

ବଳ ବଳ ତୋର ହେଲେଣି ନିର୍ମୂଳ
କି ସାହସେ ଆଜ ଲଗାଉଛୁ ଗୋଳ,
ଡାକଲୁଣି କାଳ ତୋ ମଥା ସମ୍ଭାଳ
ଜଳଜଳ ନାହିଁ ମର୍ମରେ । ୧ ।
ପୂଜା ପୂଜ୍ୟା ଗିରଙ୍କର ଦେଖୁ ନାହୁଁ ଯଶ,
ଆଜ ରେ ଅଜ୍ଞାନ ଧରେ ବଳାଉଛୁ ଆଶ ।

ଗୀତ

ହର ଗୃହପନ୍ଥୀ ଅର୍ଜିଲୁ ଅକୀର୍ତ୍ତି,
ନାଶ ହେତୁ ବୋଲି ରଚିଛୁ ଏ କିର୍ତ୍ତି
ଭୂମେ ଦେବଜାତି ଅଟରେ ଭୂଜାତି
ବାଳକୃଷ୍ଣ ହୁଏ ଭ୍ରମରେ । ୨ ।

ବୃଥା ଆସ୍ଫାଳନେ ପ୍ରୟୋଜନ କିସ, ଧର ଶସ୍ତ୍ର କର ରଣ ଆରେ ଦୈତ୍ୟେଶ୍ଵର ।

ଇନ୍ଦ୍ର— (ବଜ୍ର, ହସ୍ତେ ଯୁଦ୍ଧେ ଉଦ୍ୟତ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—(ପ୍ରବେଶ) କ୍ଷାନ୍ତହୁଅ ଶଚୀପତି ! ବୃଥା ରଣେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ । ପୁଣି ପୀଡ଼ା ଦିଅନ୍ତ ନ ଶୋଭେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କୁ । ଦେବଙ୍କରେ ପାର୍ଥ-ସାର କରିଅଛି ଏହା । ଜୁହଇ ବିଧେୟ ତବ ବଧିବା ତାହାଙ୍କୁ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମକରଣ)

ଅଗ୍ନି—(ପ୍ରବେଶି) ହି ସୁରବର ! କ୍ଷମାକର ପାର୍ଥଙ୍କରେ । ମମ ମୁଖେ ସୃଷ୍ଟି ନୁହେ ସେଣୁ ଦୋଷୀ ସବୁତୋ-ଭାବେ ଦୋଷୀ ମୁଁ ଏଥିରେ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଧନ୍ୟ, ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ରେ ଅର୍ଜୁନ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଲି ମୁହିଁ ତବ ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି, ଆନନ୍ଦରେ ଯାଚୁଅଛି ଏକବର । ଇଚ୍ଛା ସୁଖେ ମାଗି ନେନ ବର ।

ଅର୍ଜୁନ—କି ବର ମାଗିବି ପିତଃ, ଅଧମ ମୁଁ ଅକିଞ୍ଚନ ନର, କ୍ଷମା କରି ମମ ଦୋଷ ଅନୁଗ୍ରହ ଦେଇ । ମୋତେ କରାଅ ଭୂଷଣ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ନିଅ ବତ୍ସ ! ନେନ ଏହା ଗାରଭୂଷା ତୁମେ, ଆଜଠାରୁ କିରୀଟୀ ନାମ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଲ ତୋ ଭବେ । ଯଶସ୍ବୀ ହୋଇବୁ ଭୁବ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ବାବୁ ।

ଶ୍ରୀରାମ ବନଗମନ

ଗୀତାଭିନୟ

ଶ୍ରୀରାମ ବନଗମନ

ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜସଭା

(ରାଜା ଦଶରଥ, ବଶିଷ୍ଠ, ସୁମନ୍ତ୍ର ଓ ସଭାସଦ୍ ବୃନ୍ଦ)

ଦଶରଥ — ଗୀତ

(କହ ମନ୍ତ୍ରୀବର ବୁଝେ)

କି ଆନନ୍ଦେ ମାତିଅଛି
ଏ ପୁଣ୍ୟ ଅଯୋଧ୍ୟା ଧାମ ରେ ।
ଯୌବରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବ
ମୋ ଅଲାଳ ରାମ ରେ । ଘୋଷା ।
ସଚରାଚର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମସ୍ତୁଗତ ହେବେ ତୁଣ୍ଡ
ଜୟ ରାମ ଗାଇ ତୁଣ୍ଡେ କରିବେ ଯଶ ଘୋଷଣ । ୧ ।
ବାଳ ବୃଦ୍ଧ ଯୁବା ନାରୀ ନାଚନ୍ତି ରାମ ସୁମରି
ରାଷ୍ଟ୍ର କେବଳ ଉଲ୍ଲାସ ସରବେ ହୋନ୍ତି ନିପୁଣ । ୨ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବିଜୟୀ ପୁତ୍ର ହେଉ ରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ
ହେବ ଏ ନେତ୍ର ସଫଳ ବାଳବୃଦ୍ଧର ବଚନ । ୩ ।

ତବ ଆଶୀର୍ବାଦୁ ଗୁରେ ସର୍ବସ୍ଥାନେ ସର୍ବଦରେ ଉଡ଼ାଇଛି ବିଜୟ କେତନ, ସ୍ୱହିଁ ସ୍ୱହିଁ ଅଗତ ହୋଇଛି ଶେଷ କାଳ । ନାହିଁ ମୋ ବୟସ ଆଉ ଚଳାଇବ ରାଜ ସିଂହାସନ । ଭାବୁଛି ମୁଁ ଅବସର ନେବାକୁ ମନରେ । ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟବାନ ମଣୁଛି ମୁଁ ଆଜ । କୁଳର ପ୍ରଦୀପ ମୋର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ହସ୍ତେ ରାଜ୍ୟଭାର କରିଣ ଅର୍ପଣ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇବ ମୁହିଁ ଏ ବୃଦ୍ଧ ବୟସେ । ନ ଲାଗିବ ପ୍ରଜାଙ୍କର ମୋତେ ପରବଶ ହୋଇବ ମୋର ଅଯୋଧ୍ୟା ଭୂଖଣ୍ଡ । ନଜେ ମଧ୍ୟ ଧନ୍ୟ ହେବ, ହେବେ ସର୍ବପ୍ରଜା ବୃନ୍ଦ ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା । ପ୍ରଶଂସନ୍ତି ରାମେ ଗୁଣେ ଅତୁଳନ ରୂପେ, ଗୁଣେ, ବିଦ୍ୟାରେ, ବୁଦ୍ଧିରେ ଯୋଗ୍ୟ ସେହୁ ରାଜ ପଦବାଚ୍ୟେ । ଆପଣଙ୍କ ମନୋଗତ ଭାବ ନ କଲେ ପ୍ରକାଶ, ବୃଥା ହେବ ମୋ କଳ୍ପନା ସର୍ବ ।

ବଶିଷ୍ଠ—ମହାରାଜ ! ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅଯୋଧ୍ୟାର ଯୌବରାଜ୍ୟେ ହେଲେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବ ନନ୍ଦନବନୁଁ ଭବ୍ୟ ପାରିଜାତ । ବଢ଼ିବ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହୋଇ ତବ ସୁଖଠାରୁ ଆମ୍ଭ ସୁଖରାଶି ।

ସଭାସଦ୍—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପ୍ରସ୍ତାବ । ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମନକୁ ଉତ୍ତମ ବୋଧହେଲା ।

ସୁମନ୍ତ୍ର—ତେବେ ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ଆୟୋଜନ କରିବା ଦର୍କାର ।

ବଶିଷ୍ଠ—ଏବେ ଶୁଣନ୍ତୁ ରାଜନ, କାଲି ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଗୁରୁବାର ପୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଅଭିଷେକ ହୋଇବ ଶ୍ରୀରାମେ । ପୁଣି ମନ୍ତ୍ରୀରେ ଆଦେଶନ୍ତୁ ନୃପ, ଅଭିଷେକ ସାମଗ୍ରୀ ସକଳ ବିଧିମତେ ଆୟୋଜନ ହେବ ଆଜଠାରୁ । ପରେ ଯାହା ଯାହା ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ହେବ କହିବି ସମସ୍ତ ।

ଦଶରଥ—ମନ୍ତ୍ରି ! ଶୁଣିଲ ତ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ କଥା । ସେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯାହା ଯାହା ଲୋଡ଼ା ବିଧିମତେ କର ଆୟୋଜନ, ପୁଣି ପଠାଇଣ ଦୂତେ ନଗରର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦିଆଇ ଘୋଷଣା, ଜଣାଇବ ପ୍ରଜାଗଣେ, ମାତନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦେ ସର୍ବେ ଅଭିଷେକୋତ୍ସବେ । ନଗରେ ନଗରେ, କୁଳ କାମିନୀ ଆସିବ ସର୍ବ ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳ ।

ସୁମନ୍ତ୍ର—ମହାରାଜ ! ଯାଉଛି ମୁଁ ଅବିଳମ୍ବେ କରିବ ସମସ୍ତ ଯୋଗାଡ଼ ।

ଦଶରଥ—ମହର୍ଷେ ! ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଯାଉଛି, ଆପଣ ଏ ଶୁଭ ସମ୍ବାଦ ରାମଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ବଶିଷ୍ଠ—କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ମହାରାଜ ।

(ସର୍ବେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଦୂତ—

ଗୀତ

ଆସ ଜଣେ ଦେଖିବ ଆସ
ଏ କାଳ ମଙ୍ଗଳ ସରିଗଲା ରେ ।
ଭୂମିଷ୍ଠରୁ ଋଷି ଚତୁର୍ଥକୁ ଗଲେ
ପଞ୍ଚମ କାଳକୁ ଗଲା ଗଲା ରେ । ପଦ ।
ଆଦ୍ୟେ ମାତ ଗର୍ଭେ ସଞ୍ଚରି
ଜପୁଥିଲୁ ତୁ ହରି ହରି
ସେ ନରକପୁରୀ ହରି କଲେ ପାରି,
ପାପ ପଙ୍କେ ଜଡ଼ ହେଜ ଗଲା ରେ । ୧ ।
ମାତୃସ୍ତନ କଲୁ ତୁ ପାନ, ଧୂଳି ଖେଳେ କାଟିଲୁ ଦିନ
ସେ କାଳ କଥାକୁ ନ କଲୁ ସ୍ମରଣ
ବୃଥାପୁରେ ବାପ ବାହା କଲା ରେ । ୨ ।
ମୋହମାୟା ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ି କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ଗଲୁ ତୁ ଛାଡ଼ି
କାମିନୀ କାଞ୍ଚନେ ବଶ ହୋଇ ତୁହି
କୃଷ୍ଣ ନାମ ଗୋଟି ନ କଲୁ ମାଳା ରେ । ୩ ।
ନବ ଯୌବନ ର କୋଳେ ମଜ୍ଜିଗଲୁ ତୁ ରସ ଖେଳେ
ଚତୁର୍ଥ ପଞ୍ଚମେ ପଡ଼ ଜରା ଫାନ୍ଦେ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ମଲା ମଲା ରେ । ୪ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଦୂତ ! କାର୍ଯ୍ୟଛାଡ଼ି ଯାଇଥିଲୁ କାହିଁ ? ଶୁଣ ଏବେ ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶ । କାଲି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଯୌବରାଜ୍ୟେ ହେବେ ଅଭିଷିକ୍ତ, ସେ ଲାଗି ରାଜ୍ୟରେ ଦିଅାଅ ଘୋଷଣା । କାଲି ପ୍ରଭାତରୁ ଯେ ଯାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାରି ଅଭିଷେକୋତ୍ସବେ ହୁଅନ୍ତୁ ଉଦ୍‌ଯୋଗୀ ।

ଦୂତ—ଆରେ ବାଃ, ବାଃ, ଯାଉଛି ଆଜ୍ଞା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ବଶିଷ୍ଠ ସହ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର)

ରାମ—(ନମସ୍କାର କରି) କଦା କାର୍ଯ୍ୟେ ଡକାଇଲେ ଗୁରୋ, କି ଆଦେଶ କରନ୍ତୁ ପାଳନ ଆଦେଶନ୍ତୁ ଅଧମ ସନ୍ତାନେ ।

ବଶିଷ୍ଠ—ବତ୍ସରାମ ! କାଲି ପ୍ରାତେ ତୋ ମସ୍ତକେ ଦେଇ ରାଜ୍ୟଭାର ଅବ୍ୟାହତି ନେବେ ରାଜା ଅଯୋଧ୍ୟା କର୍ତ୍ତାରୁ, ସୀତା ସହ ସିଂହାସନେ ଦେଖି ତୋତେ କାଲି କରିବେ ନେତ୍ର ପବିତ୍ର ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାଏ ।

ରାମ—ମହର୍ଷେ ! ଶିରୋଶ ପୂଜ୍ୟ କି କେବେ ସହେ କୁଳଶ ଆଘାତ ! ଶୁଣି ଏ ବାରତା କସ ଭାଷିବେ ପ୍ରଜାଏ । ପିତା ଆଗେ ଦଣ୍ଡ ଛତ୍ର ଧରିବ କେମନ୍ତେ ସୁତ, ଏ କଥା ନୁହେଁ ଶୋଭିତ ଜନ ସମାଜକୁ ।

ବଶିଷ୍ଠ—ସ୍ୱୀତ ନୁହ ବତ୍ସ ! କର ତାତ ଆଦେଶ ପାଳନ, ଅସୁନ୍ଦର ନୋହିବ ଦେଖିବୁ ।

ରାମ—ତବ ଆଶିଷରୁ ଗୁରୋ ପ୍ରାପ୍ତି ରାଜପଦ, ରାଜପଦ ନୁହେଁ ଅଟେ ସେ ମହାବିପଦ, ରାଜ୍ୟଭାର ବହିବା ଅସିଧାରରେ ଚାଲିବା, ଉଭୟ କଥାରେ କିଛି ନାହିଁଟି ପ୍ରଭେଦ ।

ବଶିଷ୍ଠ—ପ୍ରୀତ ହେଲି ରାମଚନ୍ଦ୍ର, କହୁକାଳେ ଫଳ ଫଳିଅଛି ଏତେଦିନେ । ମୋ ଆଶା ପାଦପେ, ଜନ୍ମାବଧି କି ପାଇଛି ତା ତଥ୍ୟ, ତବ ହେବୁ ପିତା ରାମ ! ଏତେ ଦିନେ ପୂରିଲା ମୋ ମନର କାମନା । କାଲି ପୁଷ୍ୟନକ୍ଷତ୍ର ଯୋଗେ ଦେଖିଲେ ତବ ଅଭିଷେକ ପବିତ୍ର ହୋଇବ ଆତ୍ମା, ନଗ୍ନ ଅନ୍ତର । ବତ୍ସ ! ଯାଅ ଆଜ ସୀତା ସହ ରହ ଉପବାସେ ।

ରାମ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ସ୍ୱର୍ଗପୁରୀ

(ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବଗଣଙ୍କ ଉପବେଶନ)

ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେବବୃନ୍ଦ ! ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ ଶ୍ରୀରାମ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ରାକ୍ଷସ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ନିମିତ୍ତ ସ୍ୱୟଂ ମରଲୋକରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ସେ ରାଜପୁତ୍ର, ରାତି ପାହିଲେ ରାଜ୍ୟରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବେ, ତେବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୁଃଖ କଣ ତାଙ୍କୁ ଆଉ ଲାଗିବ ।

ଚନ୍ଦ୍ର—ବାସ୍ତବିକ କଥା, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାଜା ହେଲେ ଆଉ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କଥା ତାଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ଏଣେ ରାବଣ ସ୍ୱର୍ଗପୁରକୁ ଲୁଟ୍‌ପାଟ କରିବ ।

ବରୁଣ—ଏଥିରେ ପ୍ରତିକାର କଣ କରିବାକୁ ହେବ, ହେଲାକଲେ କଷ୍ଟର ସୀମା ବଢ଼ୁଛି ।

କୁବେର—ଚାଲ ତେବେ ବିଧାତାଙ୍କ ପାଖେ, ପ୍ରତିକାର ବିଧାନ କରିଦେବେ ସେହି ।

ନାରଦ—ଜାଣେ ମୁହିଁ ଯୋଗମାୟାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ନ ହେବେ କେହି ଏ କାର୍ଯ୍ୟେ ସକ୍ଷମ ।

ସମସ୍ତେ—ତେବେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରାଯାଉ ।

(ଯୋଗମାୟାଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ଓ ଅଭିବାଦନ)

ଯୋଗମାୟା—କହ ଦେବବୃନ୍ଦ ! କି ନିମନ୍ତେ ହୋଇଛ କାତର । କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେଣୁ ମୋତେ ସୁମରିଲେ ଏଥି, ଭାଷନ୍ତୁ ତାହା ନିର୍ବିଘ୍ନେ ମୁଁ କରିବି ସାଧନ ।

ଦେବଗଣ—ଜଗତ ଜନନି ! ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଯୌବରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବାର ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ ସରିଛି । ରାତି ପାହିଲେ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ରାଜା ହେବେ । ସେ ସେ ନିତ୍ୟ ନିରଞ୍ଜନ ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ, ଦେବତାମାନଙ୍କ କଷ୍ଟ ନିବାରଣାର୍ଥେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଉପଗତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେ ଯେପରି ରାଜ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଅନ୍ତି ତହିଁର ପ୍ରତିକାର କର ।

ଯୋଗମାୟା—ଏତ ଅତି ସାମାନ୍ୟ; ଏଥିପାଇଁ ନ ହୁଅ ଚିନ୍ତିତ । ଯାଉଛି ମୁଁ ପ୍ରବେଶିବି ସର୍ବାଦୌ ମନ୍ଥରା ହୃଦରେ, ତହିଁ ପରେ କୈକେୟୀଙ୍କ କଣ୍ଠତଟେ ବସି ପୂରଣ କରାଇ ଦେବି ସେହି ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧର ଅଭିଳଷିତ ଦୁଇଗୋଟି ବର । ପ୍ରଥମ ବରରେ ଭରତ ହେବ ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜା, ଦ୍ୱିତୀୟେ ଚୌଦବର୍ଷ ବନବାସ ଯିବେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର । ତାହାହେଲେ ମନସ୍କାମ ତବ ହୋଇବ ପୂରଣ ? ଯାଉଛି ମୁଁ । (ଯାଉ ଯାଉ ପଥେ) (ସ୍ୱଗତ) ଏଇ ତ ମନ୍ଥରା ଦାସୀ ଆସୁଛି; ସ୍ୱାର୍ଥଠାରେ ମୋର କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ମନ୍ଥରା—ମଲି ମୋର, ରାଇଜ ଯାକ କଣ ହୋଲ ପଡ଼ିଛି ଏ ରାଜାଙ୍କ ଘରେ କଣ ମଡ଼ା ମରିଛି କି ? ଯାହା ମୁହଁରୁ ଶୁଣୁଛି ରାମ ରାମ । ଭରତର ନାମଟା ଧରିବାକୁ ଜଭଟା ଛିଣ୍ଡି ପଡ଼ୁଛି । ଯାଏ, ମହାଦେଈ ତେଣେ କଣ କରୁଛନ୍ତି ଦେଖେଁ ।

କୈକେୟୀ—ଆହା; ଆଜ କି ଆନନ୍ଦ ଦିନ, ରାତି ପାହିଲେ କାଲି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅଯୋଧ୍ୟା କଣ୍ଟକେ-ଦଣ୍ଡଛତ୍ର ଧରାଇବ ଅଭିଷେକୋତ୍ସବ ଦେଖି ତ ଉ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇବ ନିଶ୍ଚେ ଏ ପାତକୀ ନୟନ । କେତେ ଆଉ ବିଳମ୍ବ ଅଛି, ଏ କିଏ ମନ୍ଥରା ଆସୁଛି ପରା, ତା ମୁହଁ ଏପରି ଶୁଖିଲା ଦେଖାଯାଉଛି କାହିଁକି ?

ମନ୍ଥରା—(ସ୍ୱଗତ) ସରିଲା, ସରିଲା, ଏତ କଣ ପ୍ରେମରେ ଉଲୁରି ହୋଉଛି କରେ କଣ ?

କୈକେୟୀ—ମନ୍ଥରେ ! ଆଜ ଏତେ ବଡ଼ ଶୁଭଦିନରେ ତୁମର ମନଟା କାହିଁକି ଶୁଖିଲା ଦେଖାଯାଉଛି, କଥା କଣ ।

ମନ୍ଥରା—ଦେବି ! ତୁମର ଅଶେଷ ସୌଭାଗ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହେବାର କାଣ୍ଡ ଜାଣିପାରି ମନଦୁଃଖ ମନରେ ମାରିରହିଛି, କାରଣ ତୁମ ଦୁଃଖରେ ମୋର ଦୁଃଖ, ତୁମ ସୁଖରେ ମୋର ସୁଖ । ତୁମ୍ଭେ ରାଜକୁ କରେ

ଜନ୍ମ ହୋଇ ରାଜଧର୍ମର ଉଚ୍ଚାଦର୍ଶ ନ ବୁଝିପାରି ବୃଥା ପ୍ରଲୋଭନରେ ମାତିଥିବାରୁ ତାହା ଚେତାଇ ଦେବାପାଇଁ ଆସିଛି ।

କୈକେୟୀ—ତେବେ ମୋର ଏପରି କି ସମସ୍ୟା ପଡ଼ିଅଛି, ମୁଁ ତ କିଛି ଜାଣି ପାରୁନାହିଁ ।

ମନ୍ଥରା—"ମୁଁ ମରୁଥାଇ ତୋର ପାଇଁ, ତୋ ଚକ୍ଷୁରେ ଦୟା ଟିକିଏ ନାହିଁ ।" ତୁମ୍ଭ ଗେରସ୍ତ ଭରତଙ୍କୁ ମାମୁଁ ଘରକୁ ପଠାଇ ଦେଇ ଏଣେ ରାମଙ୍କୁ କାଲି ନିଷ୍କଣ୍ଟକ ରାଜ୍ୟରେ ଅଭିଷେକ କରାଇବେ, ଏ ସବୁ କାହିଁକି ବୁଝିବ ?

କୈକେୟୀ—(ସହର୍ଷ ବଦନେ) ଆହା, କି ସୁନ୍ଦର କଥା ଦାସି ! ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଯୁବରାଜ ହୋଇ ଅଯୋଧ୍ୟା ସିଂହାସନରେ ବସିବ । ଭରତ ମୋର ମାମୁଁ ଘରୁ ଆସି ଭାଇଙ୍କୁ ଚାମର ଢାଳିବ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଛତ୍ର ଧାରଣ କରି ଠିଆ ହୋଇଥିବ, ପୁଣି ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଆଲଟ ଚଳାଇବ । ଏ ତ ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର କଥା । ଭଗବାନ ତାହାର ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ, ସେ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ରାଜ୍ୟ ସୁଚାରୁରୂପେ ପରିଚାଳନା କରୁ ।

ମନ୍ଥରା—(ସକ୍ରୋଧେ) ହିଁ ଗୋ ମହାଦେଇ ! ଯେତେବେଳେ ବିଧାତା ଦୁନିଆରେ ଦୁଃଖ ସୁଖ ବାଣ୍ଟୁଥିଲା ତମର ଭାଗରେ ସୁଖ ଟୋକାଇଟା ଝାଡ଼ିଦେଇ ଯାଇଛି । ସେଥି ପାଇଁ ତମ ମୁହଁରୁ ଅତେଣା ହସ ବାହାରୁଛି । ମୁଁ ପୋଡ଼ା ମୁହଁ ତମରି ଚିନ୍ତାରେ ପଚି ସଡ଼ି ଯାଉଛି ।

ଗୀତ

ମହାଦେଈ ଗୋ ସରିଲା ତେଲ ଗରବ ।
ବୁଢ଼ାରଜା ଫାନ୍ଦେ ପଡ଼ି ହରାଇଲ ସବ । ଘୋଷା ।
ସପତଣୀ ପୁଅ ରଜା,
ଦେଖେଣ ତୁ ପାଇବୁ ଲଜ୍ଜା,
ଫାଟୁଛି ମୋର କଲିଜା ହେଲାଟି ଦୁର୍ଯୋଗ । ୨ ।

ମହାଦେଇ ! ତେମେ ଏତିକି ଅଯୋଗ୍ୟା, ଶୋକ ସାଗରରେ ବୁଡ଼ିବାକୁ ବସିଲଣି ତେବେ ବି ଚେତୁ ନା । ମୁଁ ଦୁଃଖ କରିବି ନା ତମ କଥା ମନେ କରି ମୋତେ ହସ ମାଡ଼ୁଛି । ଆଗୋ ! କେଉଁ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ନାରୀ କାଲିପରି ସଉତୁଣୀ ପୁଅର ସମୃଦ୍ଧିରେ ସୁଖୀ ହୁଏ ! କହନ୍ତି ପରା, "ବା ମୁଠା କଲ ବା ମୁଠାକଲ ବା କି ମୁଠାରେ ରହିବ; ସାତଥର କରି ବୁଝାଇ କହିଲେ ପରକି ଆପଣା ହୋଇବ ।"

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ଦାସୀ ଏସନ ନ କହ ବୋଲ
ନ ପାଇବୁ ପରିତୋଷ
ଏ ସଚରାଚର, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯାହାର
ଗାଉଛନ୍ତି କୀର୍ତ୍ତି ଯଶ । ଘୋଷା ।
ସର୍ବ ଗୁଣାକର ପ୍ରାଣର ରାମ,
ଏ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗେ ସିନା ଭାଜନ,
ତୁ କିମ୍ପା ବସନ୍ତି ହେଉଲେ ଅଜ୍ଞାନ,
କରୁଛୁ ମନ୍ଦ ସାହସ । ୧ ।

ମନ୍ଥରେ ! ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ରାଜକୁମାର ରାମ କୃତଜ୍ଞ, ଗୁଣବାନ, ଶାନ୍ତ, ସତ୍ୟବାଦୀ, ପବିତ୍ର ସ୍ୱଭାବ ଓ ଧର୍ମଜ୍ଞ । ସେହି ଏକା ଏ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଧିକାରୀ ହେବା ଉପଯୁକ୍ତ । ତା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହି ନୁହେଁ । ସଚରାଚର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯାହାର ନାମ, ରୂପ ଓ ଗୁଣରେ ବିମୋହିତ ତୁ ତାର ବିପକ୍ଷ କଥା ମୋ ନିକଟରେ କହିବା ମୋତେ ବିଷ ପ୍ରାୟ ଜଣାଯାଉଛି ।

ମନ୍ଥରା—ମଲି ମୋର, (ସ୍ୱଗତ) ଘରେ ଖାଣ୍ଡି ଫଣୀ ଆଣିଏ ହେଲାଣି, କଣା କହୁଛି ମେଘ ଦୁଲୁକୁଛି । ଏ ତ ଦିନ ବେଳକୁ ବେଳ ବେଶୀ ଭୋଳ ହେଉଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଏ ବ୍ୟବହାର ଦେଖି ମୋ ହାଡ଼ ଜଳି ଯାଉଛି ।

ଗୀତ

ତୁମ୍ଭ କପାଳଟା ମନ୍ଦ, ଦଇବ କଲାଣି ଛନ୍ଦ
ତୁ କସ ମଣନ୍ତୁ ଖରେ କର୍ମ ହତଭାଗ୍ୟା । ୨ ।

ମହାଦେଇ ! ଆଜ ମୋ କଥାଟା କଡ଼ ଖଟା ଲାଗୁଛି, କାଲି ଯେତେବେଳେ ବାଟର ଭିକାରୁଣୀ ହୋଇ ପାତିଆ ଧରି ଦାଣ୍ଡରେ ବୁଲିବ ସେତେବେଳେ ଟିକ୍ ମୋ କଥା ମନେ ପଡ଼ିବ । ଆଜ ପୁଅ ପୁଅ ହୋଇ ଗୋଖାପୁଅ ସୁଖରେ ମାତିଛ ।

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ଏ ଅଯୋଧ୍ୟା ବାସୀ ଯାହାଙ୍କ ନାମେ
ଉଲ୍ଲାସିତ ହୋନ୍ତି ଏ ଶୁଭଦିନେ
ମୁଁ କମ୍ପା ଅଙ୍ଗନେ, ଯିବ ତାର ବନ୍ଦେ
ନ ମେଣ୍ଟିବ ମୋର ଆଶା । ଘୋ ।

ଦାସି ! ଯାହାର ଅଭିଷେକୋତ୍ସବରେ ସମସ୍ତ ଅଯୋଧ୍ୟାବାସୀ ନିମଗ୍ନ, ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଟା କାହିଁକି ବିଘ୍ନ ଘଟାଇବି । ଏ ତ ବଡ଼ ନିନ୍ଦାର କଥା ହେବ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମୋତେ ମାତାଠାରୁ ଅଧିକ ସ୍ନେହ ଓ ଭକ୍ତି କରେ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ଭରତଠାରୁ ଅଧିକ ଭଲପାଏ ।

ମନ୍ଥରା— ଗୀତ

ଆଜ ଯାରେ ମଣୁ ସଲ, କାଲି କାଢ଼ି ଦେବ ଗେଲ
ନ ଜାଣୁକି ଖଳ ଭାବ ନ ପାଇଲୁ ଠାବ ।

ମହାଦେଈ ! ଆଜି ଯିନା ରାମରେ ଗେଲ୍ହାକରି ବସିଛ, କାଲି ଯେତେବେଳେ ସେ ରାଜ ସିଂହାସନରେ ବସିବ, ତେବେ ତମର ଆଉ କି ଦାମ ରହିଲା ? ଯେ ରାଜମାତା ସେ, ତୁମ୍ଭେ ପୋଇଲି, ଖାଲି ଉପର ମନରେ ମା ବୋଲି ଗୋଟାଏ ଶୁଖିଲା ଡାକ ଶୁଣିବ । କଥାରେ ଅଛି, "ପରେ କି ମାନ ଅଲଣାରେ କି ସୁଆଦ" ମହାଦେଈ ! କାଲିଆ କୁକୁର କନ ଆଗେ କରିଥିଲି ଜୀବନ ଧନ ଏବେ ଭଲ ସ୍ଥାନମାନ' ମୁଁ ଯାଉଛି ।

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଥାଇ କନିଷ୍ଠରେ କେ ରାଜ୍ୟ
ଦେବା ନୁହେଁ ଏହା ଉଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ
ଧିକ ସେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ନ ବଳାଅ ଧୈର୍ଯ୍ୟ,
ରଟିବ ନିନ୍ଦା ଅବର୍ଣ୍ଣ । ଘୋ ।

ହଇରୋ ଦାସି ! ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଥାଉ କନିଷ୍ଠ କି ରାଜା ହେବ କେଉଁଠି ? ମୁଁ ନ୍ୟାୟ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟାୟକୁ ଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ନିଷ୍ଫଳ । ତୁ ଯା ବୃଥାଟାରେ ଲୋଭ କଳ୍ପି ଦେବା କିଛି ଦରକାର ନାହିଁ । ସେ କି ପୁଅ, ଏ କି ପୁଅ ! ଜନ୍ମ ସଂସାରରୁ କେବା କଣ ନେଇ ଗଲାଣି ବା ନବ ! ରହିବ ଭଲ ମନ୍ଦ ଏଟାରୁ ଗୋଟିଏ । ରାଜା ଦଶରଥ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ଯେ ପରିମାଣରେ ଶାନ୍ତି ଅନୁଭବ ନ କରେ ମୁଲିଆ ମୂଲ ଲାଗି ତତୋଽଧିକ ଶାନ୍ତି ଅନୁଭବ କରେ । ସେ ତ ଭଲକଥା, ତେବେ ସେ ବୃଥା ସ୍ୱପ୍ନରେ ଫଳ କଣ ?

ମନ୍ଥରା—"ବଡ଼ାନାଣୀ ନଣନ୍ଦ କି, ତବ ସଙ୍ଗେ ବସି ପେଣ୍ଡି ବନ୍ଧଇ ମହାଦେଈ ! ଜଣାଉଛି ମୁଁ ହରଇବି ଜାତକୁଳ ।" (ସ୍ୱଗତ) ହିଁ ଟିକଏ ବାଗକୁ ଆସିଲେଣି । "କୁହାଯାଉଥାଏ ଯିନା, ତୁହାଇ ତୁହାଇ ପୁଟ ଦେଉଥିଲେ ଲୁହାକ ହୋଇବ ସୁନା" ଲୁହାଟା ପାଣ ଆସିଲାଣି ଏତିକିବେଳେ ବେଣ୍ଟ ବସି କି ଯାହାର ଦେଲେ ବାଗେଇଯିବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ମହାଦେଈ ! "କାହା ମନ କେଉଁଠି କେ ଜାଣି ତମ ମନ ଯିବା ଭାତ ହାଣ୍ଡିରେ । ମୋ ମନ ଲାଗିଛି ସେଇଠି । ଆମ୍ବ ଖାଇଗଲ, ଅବାଟେ ପଶିଲ ହଜାଇଲ ଗୋଡ଼ ମୁଣ୍ଡ, ସନ୍ଥ ସନ୍ଥ କରି ସୂତା କାଟିଥିବ ପାଆନ୍ତାଣିଏ ବୁଣିଦେବ କଳା ଖଣ୍ଡ" ଭାବୁଛନ୍ତି କଣ କିଛି ଉପାୟ ନାହିଁ, "ଝିଟକ ଝିଟିଆ ଧନା ଖାଉଥିଲୁ ଲୁଆ ମଇତା ଯିନା ଏବେ ଶୁଣୁଛ କଥାକୁ ଅନା ।"

ଗୀତ

ଦେବାସୁର ରଣେ ଯାହା, ବର ଯାଚିଥିଲେ ନାହା
ସେ ଦୁଇଟି ବର ଏହା କର ମନେ ଦମ୍ଭ ।

ମହାଦେଈ ! "ବାଡ଼ଆଡ଼େ ମଟ ମଟା, ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ପଡ଼ିଲୁ ରହିଲେ ହେବ ଯିନା ହଟହଟା ।"

(ଗୀତ)

ରାଜା ହୋଇବ ଭରତ, ହେବ ରାମ ବନବାସୀତ
ଚଉଦବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣେ ତ ପାଇବ ସମ୍ପଦ ।

କହନ୍ତି ପରା, "ସାହସେ ମରି ସାହସେ ତରି, ସାହସେ ଘର ଦୁଆର କରି ।" ମହାଦେଈ ! ପଢ଼ କୁଞ୍ଜବୁଢ଼ୀଟା ନ ଥାନ୍ତା କଣ କରନ୍ତେ କେ ଜାଣି, ମନେ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ, ମୁଁ ତ ତୁମଠୁ ଶୁଣି ମୋର ମନରେ ଟପ ଟପ ହୋଇ ନାଚୁଛି, ତୁମର ପାଶୋରିଗଲଣି । ଦେଖ ! ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ରାଜା ତୁମ ସେବା ଓ ଶୁଶ୍ରୂଷାରେ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ପରେ ତୁମକୁ ଦୁଇ ଗୋଟି ବର ଦେବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥିଲେ, ତୁମେ ସମୟାନୁଯାୟୀ ମାଗିନେବ ବୋଲି ତାଙ୍କଠାରେ ରଖାଇଛ ।

ତାର ଏହି ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସମୟ । ପ୍ରଥମ ବର ଭରତ ରଜା ହେଉ, ଦ୍ୱିତୀୟରେ ରାମ ଚଉଦବର୍ଷ ବନବାସ କରିଯାଉ ।

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ସୁତ ପାଇଁ ମିନା ମାଗିଲି ରାଜ୍ୟ ।
ରାମେ ବନେ ପେଶି କେବଣ କାର୍ଯ୍ୟ
ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ରାଜ୍ୟ, ଏ କୁତ୍ସିତ କାର୍ଯ୍ୟ
ନ ଭୁଞ୍ଜାଇବ ଜୀବନ । ୪ ।

ମନ୍ଥରେ ! ଭରତ ଲାଗି ମିନା ରାଜ୍ୟ ମାଗିଲି, ରାମଙ୍କୁ ଚୌଦବର୍ଷ କାହିଁକି ଅକାରଣେ ବନକୁ ପଠାଇବି ? ରାଜା ଏ ନିଦାରୁଣ କଥା ଶୁଣି ପ୍ରାଣଧରି ରହିବେ କି ? ଦାସି ! ରାମ ପରି ପୁଅକୁ ବନକୁ ପଠାଇ ରାଜ୍ୟ ନେବା ମୋର ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ।

ମନ୍ଥରା—ପୁଣି ତ ବଗିଡ଼ି ଗଲୁ, କିଛିଏ ବାଟକୁ ଆସିଥିଲୁ । କହ୍ନା, ରାମ ପେଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରେମ, ଏ ବୁଢ଼ା ରଜା ଆଉ କେତେଦିନ ବଞ୍ଚିବ । ରଜା ମଲେ ପ୍ରଜାପକ ଭରତକୁ ବାହାରକରି ଦେଇ ରାମଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ଦେବେ । "ମୁଣ୍ଡ ମାରିଲେ ପିତପରି ପଛକୁ ଥିବ କମା କଲ ।" ସେ ତ ରାଜପୁତ, ଜଙ୍ଗଲରେ ଫଳ ମୂଳ ଖାଇ ସେ ଜଣ ବଞ୍ଚି ଚଉଦବର୍ଷ ପରେ ସତେ ଫେରିବ ନା ଭରତଙ୍କୁ ବଡ଼ ରଜା ହେବ । ତା ନହେଲେ ଭରତ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବ ।

ଗୀତ

ଦେବେ ଲୋକେ ସୁଖ କିଣି,
ଦେବତ୍ୱ ଜନମ ଜଇ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଯାଇଁ
ଦୁର୍ଗାପାଦେ ସେବ । ୬ ।

ରାଜାଙ୍କର ପୁତ୍ରେ ଭରତଠାରେ ସ୍ନେହଥାନ୍ତା, ତେବେ ଏତେ ବଡ଼ କଥା ... ସେ ଦୋମଣିଷ ପାଇଙ୍କର କାହାକୁ ମନେ ପଡ଼ୁ ନ ଥାନ୍ତା, ଭରତ ଯାଇ କେଉଁଠି ମାମୁଁଘରେ ପଶିଛି ତାକୁ କିଛିଏ ଖବର ଦେବାକୁ ଜଣ ପାଳି ଝୁରୁଛନ୍ତି, ଏକଥିକୁ ତ ଜାଣିବ ?

କୈକେୟୀ—କୁବୁଜେ ! ରାଜାଙ୍କର ଏଥିରେ ପ୍ରକୃତ ଛଳ ଅଛି, କୁ ନ ଥିବେ ମୁଁ ଏତେ ବଡ଼ ରହସ୍ୟ କପଟ ଜାଣିଥାନ୍ତି, ଧନ୍ୟ ତୋର କୁଜ । ସେହି କୁଜ ଭୂଷେଁ ସେ ବୁଦ୍ଧିର ଜାହାଜ ।

ଗୀତ

ଜଣାଅ ତୁ ନାଥେ ପୀଡ଼ିତା ମୂର୍ତ୍ତି
ତବ ଦରଶନେ ଅନନ୍ତ ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନ ହୋଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ
ପାଇଁ ବାଳୀର ହରନ୍ତୁ ପ୍ରାଣ ।

ଦାସି ! ଶୀଘ୍ର ଯାଅ, ରାଜାଙ୍କୁ କହିବ ରାଣୀ ବଡ଼ ପୀଡ଼ିତ । ତବ ଦର୍ଶନ ମାତ୍ରଇ ତାଙ୍କର କାମନା ।

ମନ୍ଥରା—ଦେବ ! ତୁମ୍ଭେ ଆଉ ଭରତ ବଞ୍ଚିଥିଲେ ମୋର କେଉଁ ପଣୁଆ ? ଯାଉଛି ସ୍ୱେର ପଳେଇଲା ଘରେ ଗ୍ରହ ଦେଇ କି ହେବ ? (ସ୍ୱଗତ) ମାଇକିନିଆଁଙ୍କର କେତେ ବୁଦ୍ଧି କେତେ ମୋଡ଼ ମାଡ଼ ଦେଉଥିଲି, ଏବେ ଯିବ କୁଆଡ଼େ, ଭରତ ରଜା ହେଉ ଯେଉଁ ପ୍ରଜାଗୁଡ଼ିକ ରାମ ରାମ ହେଉଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ମୋଡ଼ମାଡ଼ ଖାଇବ । ମୁଁ ଆସେ ।

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ଦଶରଥ— ଗୀତ

କହରେ ସଜନି କମା ତୁ ମାନିନୀ
ଅଭିମାନୀ ମୃଗଲୋଚନା । ପଦ ।
ଶିରେଷ ଅଙ୍ଗୀରେ, ଦିଗ୍ଧେଷ ଅଙ୍କକ
ପିନ୍ଧିଛୁ ତୋ ଅଙ୍ଗ ... କିନ୍ତୁ ସଖି
ଗୋସ୍ଥ ବାଷ୍ପଯାଣୀ ଗ୍ରହ୍ମ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖି
ହସି କହ ପିକବଚନା । ୧ ।

ପ୍ରିୟେ ! କି ଦୋଷ ଦେଖିଲୁ ତବ ମୁଖ ଶଶୀ । ହସି କମା ନ କହୁଛୁ କଥା । ବ୍ୟଥା ଦିଏ ଅଙ୍ଗକୁ ମୋହର ଭାବନା ବୃଥାରେ । ମୋ ପକ୍ଷେ ନୁହେ ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

ଗୀତ

କବା ଅଧରରେ କମା ତୁ ଅଧୀରା,
କବା ଅପରାଧେ ଛନ୍ଦକଲୁ ଧୀରା,
ତୁମୋ ହୃଦୟର ପ୍ରେମର ପସର
ନ ଦିଅ ତୁ ଅଭ ଲଞ୍ଚନା ।

ମୁଁ ମୋର ନଜର କର୍ମକୁ ଭାବି ମୋର ହୃଦୟ ଅସହ୍ୟ ହେଉଛି ।

ଗୀତ

ଗୀନଈରଜା କୁ ନ ବଢ଼ ମାନ,
ଭଳ ନ କର ରେ ବ୍ରମାବଚନ,
ବାଳାମଣି ଜନ, ହଜାଉଛି ଜାଣ,
କର ଭସ ତୋର ଶୋଚନା ।

ପ୍ରିୟେ ! କମା ଏତେ କ୍ଷଣ, ଯାହା ହେଉ ମନୋବାଞ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କୁ ନିର୍ଭୟ ଅନ୍ତରେ । ବୃଥା ବାକ୍ୟ ନ କଟାଅ କାଳ ।

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ଜାଣି ତ ନ ଥିଲି ନାଥ,
ଏତେ ନିଷ୍ଠୁର ହୃଦୟ ।
ମୁଖରେ ମଧୁର ଭାଷି,
ଅନ୍ତରେ ତୁଅ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ।
ଭ୍ରମର ପରାୟେ ଭବ,
କ୍ଷଣେ କର ସୁଖ ଲାଭ ।
ଅନ୍ତର ହେଲେ ମୋ ଠାବ,
ଆନରେ ହେବ ସଦୟ ।

ନାଥ ! ଏ ଅଧୀନାଠାରେ ଆପଣଙ୍କର ଏତେ ଭଦବୋଲି ଏତେମାତ୍ର ବିଶ୍ୱାସ କରି ନ ଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଆଜ ଫଳରେ ଜାଣି ପାରୁଛି; ଆପଣ ଏକା କାହିଁକି ପୁରୁଷ ମାନଙ୍କେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏକଇ ଭାବ ।

ଦଶରଥ—ପ୍ରିୟେ ! ଅନ୍ୟ ରାଣୀମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା, ମୁଁ ତ ତୁମକୁ ଅଧିକ ସ୍ନେହ କରେ, ତେବେ ତୁମର ଆଉ କି ଚିନ୍ତା ପ୍ରକାଶ କର ?

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ଚେ'ଷ୍ଟୁ ଏ ଯୋଡ଼ା କପାଳ,
ଲଭିବା ନାହିଁଟି ଫଳ ।
ଅବିଶ୍ୱାସୀ ନୃପକାଳ,
ଭବନେ ଲଭୁଛୁ ଭୟ ।

ଭବନେର କଥାକୁ ଚିନ୍ତାକରି ଏ ଜୀବନରେ କେତେ କଣ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ; ଭାବି ମନଟା ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛି । ତେବେ ଅଧୀନାର ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ କିଛି ମାଗୁଣି ଅଛି । ଏ ଶୁଭ ସମୟରେ କେତେ ବା ଦାନ ଧ୍ୟାନ ହେଉନାହିଁ । ଆଶାକରେ ଏପରି ସମୟରେ ପ୍ରାପ୍ୟ ମୋର ଅବଶ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ଫଳବତୀ ହୋଇ ପାରିବ ।

ଦଶରଥ – ପ୍ରକାଶ ନ କଲେ ଜାଣିବି କପରି ?

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ଦେବାସୁର ରଣେ ଯାହା,
ଯାଚି ଥିଲେ ପ୍ରାଣନାଥ,
ମାଗୁଣି ମାହବ ତାହା;
ଦୟାକର ଦୟାମୟ ।

ଆପଣ ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଯେ ଦୁଇଟି ବର ମୋତେ ଦେବା ନିମିତ୍ତ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହୋଇଥିଲେ, ତାହା ମୁଁ ନ ନେଇ ଆପଣଙ୍କଠାରେ ଗଚ୍ଛିତ ରଖାଇ ଥିଲି । ମାତ୍ର ସେ ବର ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରହଣ କାଳ ଦେବାର ଆଉ ଶକ୍ତି ନାହିଁ । କାରଣ ଯେତେବେଳେ ଆପଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ମସ୍ତକରେ ରାଜମୁକୁଟ ଅର୍ପଣ କରିବେ ସେତେ· ବେଳେ ଆପଣଙ୍କର ଆଉ ଦାବି କଣ ? ତେବେ ଅଧୀନାକୁ ଆଗରୁ ସେ ବିଷୟ ଜଣାଇ ଦେବା ଭଲ ।

ଦଶରଥ—ବାସ୍ତବିକ କଥା, ମୁଁ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି । ତୁମେ ମଧ୍ୟ ଯାହା କହିଲ ସତ୍ୟ । ତେବେ ଏଥିଯୋଗୁ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ କାହିଁକି ? ତୁମ ଲାଗି ଏ ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସର୍ଜନ କରିପାରେ, ତେବେ ପ୍ରକାଶ କର କି ବାଞ୍ଛା ତୁମର ।

କୈକେୟୀ—ନାଥ ! ଯାହା ମୁଁ ମାଗିବି ମୋତେ ଦେବେଟିକି ତାହା ?

ଦଶରଥ—ପ୍ରିୟେ ! ନ ଭାବ ସେ କଥା, ମିଥ୍ୟା ନ କହିବେ କେବେ ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁବଂଶୀୟ ଦଣ୍ଡଧର । ସତ୍ୟ, ସତ୍ୟ, ସତ୍ୟ ମୋ ବଚନ, ମନୋଗତ ଯାହା ମାଗ ନେଇ ବର ରେ ବ୍ରମାବଚନ ।

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ସତ୍ୟ ଯେବେ ଅଙ୍ଗୀକାର,
ରାମ ହୋନ୍ତୁ ବନେଶ୍ୱର
ଭରତେ ବାନ୍ଧନ୍ତୁ କର,
ବାସରେ ବଅ ଅଭୟ ।

ମହାରାଜ ! ପ୍ରଥମ ବରରେ ମୋର ପୁତ୍ର ଭରତ ରାମ ପରିବର୍ତ୍ତେ କାଲି ପୁଷ୍ୟା ଯୋଗରେ ଯୌବରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଉ ।

ଦଶରଥ—ପ୍ରିୟେ ! ଯଦି ଶୋଭିଲା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ, ଅସ୍ତୁ ହେଉ ତାହା ! କାରଣ ରାମ ଭରତର ନାହିଁ ଭିନ୍ନାଭିନ୍ନ । ରାମ ଯେପରି ସ୍ନେହର ପାତ୍ର ଭରତ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ । ତେବେ ପ୍ରକାଶ ଆନ ବର ଗୋଟି ।

କୈକେୟୀ—   ଗୀତ

ଜଟା ବଳ୍କଳ ବସନ   ବନବାସେ ଯାଉ ରାମ ।
ଚଉଦ ବର୍ଷ ଅନ୍ତେଣ ଫେରିବ ନିଜ ଆଶ୍ରମ ॥

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଜଟା ବଳ୍କଳ ଧାରଣ କରି ଚଉଦବର୍ଷ କାଳ ବନବାସ କରନ୍ତୁ, ଏହାହିଁ ଇଚ୍ଛା ।

ଦଶରଥ—ପ୍ରିୟତମେ ! କିଏ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏ କପଟ ବୁଦ୍ଧିରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲା । ରାମ କଣ ଏକା ମୋର, ସେ କଣ ତୋର ନୁହେ । ଧରୁଅଛି ପଦ ତବ ପଶୁଛି ଶରଣ, ପ୍ରିୟତମେ ରାମେ ମୋର ନ ପଠାଅ ବନେ । ଭରତ ପଛେ ରାଜା ହେଉ ଅଯୋଧ୍ୟା କଟକେ, ନାହିଁ ତହିଁ ମୋହର ଶୋଚନା । ମାତ୍ର ରାମ ବନଯିବା କଥା ନ ଧରନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ । ଏ କଣ ହେଲା, ହା ରାମ !

(ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ)

କୈକେୟୀ—   ଗୀତ

ଛାଡ଼ିଲେ କି ହେବ ଆଉ   ନ ଛାଡ଼ିବ ଏଥି ବାଉ
ଝଟିତ ଏ ଆଜ୍ଞାଦେଇ ବାଳକୃଷ୍ଣ କରେ ଭୟ । ୬ ।

ନାଥ ! ବୃଥା ଛଳନା କରି ଆବଶ୍ୟକ କଣ ? ମୋର ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ନିଶ୍ଚୟ ହେବ । ନଚେତ୍ ନାସ୍ତି କରନ୍ତୁ, ମୁଁ କର୍ମ ଆଦରି ରହିବ ।

ଦଶରଥ—   ଗୀତ

ଅଲେ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ପାପିଷ୍ଠା ପାମରି
ଏ କି କାଣ୍ଡ ଆଜ କଲୁରେ ।
କାହା ପାଶେ ପଢ଼ି ଲେ ବୁଦ୍ଧି ତୁଚ୍ଛ
ଭଣ୍ଡପଣ ଦେଖାଇଲୁ ଲେ ।
ଖଣ୍ଡା ଧରି ଜମା ନ କାଟି ମୋ ଶିରା
ଅଣ୍ଟାଠାରେ କି ସାଧିଲୁ ଲେ
ଭଣ୍ଡାଭଣ୍ଡି କରି ଦେଲୁ ହଣ୍ଡାଶିର
ମୋ ଗଣ୍ଡାକ ପୂରାଇଲୁ ଲେ । ୧ ।

ପାଷାଣ୍ଡି ! ତୋର ଏତେ ଛନ୍ଦ, ତୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡବିଜୟୀ ପୁତ୍ରକୁ ଦଣ୍ଡେ ଦେଖି ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ନାରୀହତ୍ୟା ମହା-ପାପ, ନଚେତ୍ ତୋର ମୁଣ୍ଡ ମୁଁ କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ପାରନ୍ତି । ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ! କାହା ଶିକ୍ଷାରେ ପଡ଼ିଛୁ ସତ କହ ?

ମନ୍ଥରା—(ସ୍ୱଗତ) ମଲା ସିଏ କେଉଁ ଦଉଥିଲା କିଏ ? ସେ କଣ ଅସୁଆର ହୋଇଛନ୍ତି କି ! ଏତ ଆଚ୍ଛା କଥା ହେଲା, ଏବେ ଅକଲି ଭିତ୍ତି ଭୁଗିଆ ମାଈକିନିଆ ମୋ ନା କାଳେ କହି ନ ଦିଏତ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ମହାରାଜ ! କଣ ହେଲକି ?

ଦଶରଥ—ଚୁପ୍ କର ପାଷାଣ୍ଡୀ (ଚୁଟିଧରି ଠେଲିଦେବା) ।

ମନ୍ଥରା—ଇଲୋ ମୋ ବୋଉଲୋ; ମୁଁ କାହିଁକି ମିଛଟାରେ ଏ ଅଡ଼ୁଆ ପାଉଛି ! ମୁଁ ଯାଉଛି, ତୁମ୍ଭେ ଦୁହେଁ ଏଥିରେ ଗଡ଼ାପଡ଼ା ହୋଇ ମଲେ କେତେ ଗଲେ କେତେ ?

ଦଶରଥ—   ଗୀତ

ଯାର ନାମ ସ୍ମରି ନାଚେ ବସୁନ୍ଧରା
ତୁ କମା ଭଗାରି ହେଲୁ ଲେ ।
ନାରଖାର କରି ଦେଲୁ ଆଜ ପୁରୀ
କି ପୌରୁଷକୁ ଅର୍ଜିଲୁ ଲେ । ୨ ।

ନାରକି ! ଯାର ନାମରେ ଏ ଅଯୋଧ୍ୟାପୁରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ରଜନୀ ପରି ହସି ଉଠୁଥିଲା, ତୁ ପାପିଷ୍ଠୀ ରାହୁ ପ୍ରାୟ ତାକୁ ଅମାବାସ୍ୟାନ୍ଧକାରରେ ପରିଣତ କଲୁ ।

ଗୀତ

ଛି ମମତା ଛାଡ଼ି ଛନ୍ଦକଲୁ
ତୁଚ୍ଛ ମନ୍ଦପଣ ଦେଖାଇଲୁ ଲେ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ କହେ କାଳକେ ତୁହି
ଆଶା ମୋର ଭଙ୍ଗାଇଲୁ ଲେ ॥

ଓହୋ, ଧିକ୍ ମୋର ଜୀବନ, କଣ କରିବ ? ପାଷାଣ୍ଡୀ କଥନରେ ଯଦି ମୋର ହୃଦୟ ରତନକୁ ବନକୁ ପେଷିଲି । ପାପିୟସି ! କେମନ୍ତେ ମୁଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରେ ଦେବି ଏ ବାରତା । ପୁଣି ପଦ୍ମିନୀ ଜନକ ତନୟା ଶୁଣିବ

ସ୍ୱୀ ଯେବେ ନ ବୋଲି ବୋଲିବ । ସ୍ୱାର୍ଥପରି ! ରାମ ବନ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କରିବୁ ମୋର ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହୃଦୟ ।

କୈକେୟୀ—ବୃଥା ଭାବନା କରିବା ପ୍ରୟୋଜନ, ରାମ ବନ ଯିବ ନିଶ୍ଚେ ନ କର ବାରଣ। ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁବଂଶଜ ପୁଣି ଅଜରାଜ ସୁତ ନାମ ସତ୍ୟସନ୍ଧ ବୋଲି ବିଦିତ ଜଗତେ, ସ୍ତ୍ରୀର ପୁତ୍ର ସ୍ନେହେ ବଶ୍ୟ ତ କିମ୍ବା ହୁଅ, ହୋଇ ଅନ୍ଧ । ଶ୍ରୀମୁଖର ବର ସବୁ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇବ, ରଘୁ କୁଳରେ କଳଙ୍କର ପତାକା ଉଡ଼ିବ । ପୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୁ ସତ୍ୟସନ୍ଧ ନାମକୁ ବୁଡ଼ିବ ।

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁମନ୍ତ୍ର—ଏ କଣ ? ମହାରାଜ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ତଃପୁରରୁ ବିଜେ ନ କରିବାର ଅଭିପ୍ରାୟ କଣ ? ଅଭିଷେକ ସମୟ ଅତୀତ ହେବା ପ୍ରାୟ । ବୋଧହୁଏ ମହାରାଜ ସାରା ରାତିଟା ଆନନ୍ଦ ସମୁଦ୍ରକେ ଜାଗ୍ରତ ଥାଇ କ୍ଳାନ୍ତ ବଶତଃ ନିଦ୍ରାଭିଭୂତ ଅଛନ୍ତି । ତେଣେ ସେ ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ରାଜାଗଣ । ଭଗବାନ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ସହ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ମୁନି ଋଷିଗଣ ଉପସ୍ଥିତ ହେବେଣି, ଯାଏଁ ଅନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟ ରାଜାଙ୍କୁ ଏ ସନ୍ଦେଶ ଜଣାଏ ।

(ସୁମନ୍ତ୍ରର କୈକେୟୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରବେଶ)

ସୁମନ୍ତ୍ର—ମହାରାଜ ! ରାତି ପାହିଲାଣି, ଅଭିଷେକ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ, ଗାତ୍ରୋତ୍ଥାନ କରନ୍ତୁ । ବିଳମ୍ବେ କାର୍ଯ୍ୟର ଫଳ ଅଶୁଭଦାୟକ ହେବ ।

ସୁମନ୍ତ୍ର—ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଏ ଶୁଷ୍କବଦନରେ ଏପରି ବିହ୍ୱଳିତ ହେବାର ଅଭିପ୍ରାୟ କଣ, ପଦ ଅଧୀନର କୌଣସି ଦୋଷାଦୋଷ ଥାଏ ତ ମାର୍ଜନା କରି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ ?

କୈକେୟୀ—ତୁମ୍ଭର ସେ କଥା ବିଚାର କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ, ଯାଅ ଶୀଘ୍ର ରାମକୁ ଏଠାକୁ ଡାକିଆଣ ।

ସୁମନ୍ତ୍ର—ସାମ୍ରାଜ୍ଞି ! ମୁଁ ଭୃତ୍ୟ ସଚିବ ମାତ୍ର ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ନିମିତ୍ତ, ପାରିବାରିକ ନିମିତ୍ତ ନୁହେଁ । ଏଣୁ ମହାରାଜଙ୍କ ବିନାନୁମତରେ ଆପଣଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଅବଶ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ ।

କୈକେୟୀ—କି କହିଲ ମନ୍ତ୍ରି ! ମୋର ଆଜ୍ଞା ଅବଶ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ, ସବୁ ସମୟରେ ମୋର ଆଜ୍ଞା ପାଳନ କର ?

ସୁମନ୍ତ୍ର—ଅସମ୍ଭବ, ସମ୍ଭାବ ପାରେ, ଯେ ଦିନ ଆପଣ ସିଂହାସନାଧିରୂଢ଼ା ହେବେ ।

କୈକେୟୀ- ତେବେ, ସେଥି ନିମିତ୍ତ ମୁଁ କହୁଛି ରାଜା ବର୍ତ୍ତମାନ ଚିନ୍ତାଗ୍ରସ୍ତ ଓ ଅସୁସ୍ଥ, ରାମକୁ ଏଠାକୁ ଆସିବାକୁ କହ ?

ସୁମନ୍ତ୍ର—ସାମ୍ରାଜ୍ଞି ! ପୁଣି ସେହି କଥା, ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁବଂଶୀୟ ମନ୍ତ୍ରି କି ଏପରି ହୀନମନା ଓ ଦୁର୍ବଳ ନୁହେ ଯେ ସେ ରାଜାଙ୍କ ଉଦ୍ୟମାନଙ୍କରେ ସାମାନ୍ୟ ଜଣେ ଅବଳାର ଆଜ୍ଞାକାରୀ ହେବ ।

ଦଶ—(କ୍ଷୀଣସ୍ୱରରେ) ମନ୍ତ୍ରି ! ମୋର ଜୀବନ ଗ୍ଲାନିପିବା ପ୍ରାୟ, ରାମକୁ ଥରେ ଦେଖାନ୍ତୁ ।

ସୁମନ୍ତ୍ର—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ବ୍ୟାପାର ସନ୍ଦର୍ଶନ କରି ମୋ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୁଦ୍ଧିରେ କିଛି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥିର କରିପାରୁ ନାହିଁ । ଅକସ୍ମାତ ଏ କି ବିଭ୍ରାଟର ସମ୍ଭାବନା, ବୋଧହୁଏ ଏଥିରେ କିଛି ଗୂଢ଼ କଥା ସନ୍ନିହିତ । ତଥାପି ରାଜାଜ୍ଞା ଅବଶ୍ୟ ପାଳନୀୟ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଯଥାଜ୍ଞା ମହାରାଜ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁମନ୍ତ୍ର—ବାବୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ! ପିତାଙ୍କ ଆଦେଶ ଶୀଘ୍ର ବିରାଜମାନ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ରାମ—ମନ୍ତ୍ରୀବର ! ଉଦୟ ସମୟକୁ ଆହ୍ନିକ କାର୍ଯ୍ୟାଦି ସମାପନାନ୍ତେ ଅଭିଷେକୋତ୍ସବରେ ଯୋଗଦେବା ନିମିତ୍ତ ପିତାଙ୍କର ଆଦେଶ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ସେ ସମୟ ହୋଇନାହିଁ । ତେବେ କଣ ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ ହୋଇଛି କହନ୍ତୁ, ତେବେ ପିତା କେଉଁଠାରେ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଯୁବରାଜ ! ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ମହିଷୀ ମାଆଙ୍କ ଇଚ୍ଛାପରେ କାରଣ କଣ ମୁଁ ତାହା ଜାଣେ ନା ।
ରାମ—ଏବେ ସନ୍ଦେହର କଥା ଆଜ୍ଞା ବୁଝିଲୁ ।
(ଆସିବା ସମୟେ ସଙ୍ଗେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଳି ଆସିବା)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁମନ୍ତ୍ର—ମହାରାଜ ! ଆଦେଶ ମତେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣଙ୍କ ସମୀପରେ ଉପସ୍ଥିତ ।
ଦଶ—କାହିଁ ମୋ ହୃଦୟ ଚନ୍ଦନ (ପୁନଃ ମୂର୍ଚ୍ଛାଗତ)
(ରାମ କୈକେୟୀଙ୍କ ଚରଣ ବନ୍ଦନା କରି ପିତାଙ୍କୁ କୋଳରେ ଧରି ଅଧୀର କଣ୍ଠରେ)
ରାମ—ମା, ମା, ପିତା ଏପରି ଅଧୀର ହେଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ମୁଁ କଣ କିଛି ଦୋଷ କରିଛି, ପ୍ରାଣରେ କି ଦାରୁଣ ଆଘାତ, ପିତା ଏପରି ଅଧୀର ହେବାର କାରଣ କଣ ?
ଦଶ—(ସଚେତ ହୋଇ ବେପଥ୍ୟମାନ)
ରାମ—ଜନନି ! ତାତ କିମ୍ପା ଧରଣୀଶାୟୀ, କି ବିଷାଦେ ହୁଅନ୍ତି ଅଧୀର । ଦୟାକରି ପ୍ରକାଶି ଅଧୀନେ ସନ୍ଦେହ ମୋ କର ବିମୋଚନ ।

ଗୀତ

କିମ୍ପାଇ ତାତ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ,
କହିବେ ପ୍ରକାଶ ମା । ଘୋଷା ।
ଇନ୍ଦୁ ସୁହାସ ବଦନ କିମ୍ପାଇ ହେଲେ ମଳିନ,
ଅଶ୍ରୁପାତ ଅନୁକ୍ଷଣ କାହିଁକି ବିକାଶ ମା ।୧।

ନୟନରୁ ଅଶ୍ରୁଧାର ବହି ଅବକାଶ ହେଲାଣି ତ ଆହୁଁ, କହ ମାତ କି ଉଦ୍ବେଗେ ଭଜାଇଲେ ମୋତେ, ତୁମ୍ଭି କିମ୍ପା ପିତା ନ କହନ୍ତି କଥା ।
କୈକେୟୀ—ବାପରେ କହିବାକୁ ଲଜ୍ଜ୍ୟା ହୁଏ ମୋତେ ମୁଖା ନୁହେ ବୃଥା ଛଳନା ମାତ୍ରକ ।
ମନ୍ଥରା—ଯେପରି ସେପରି ।
ରାମ— ଗୀତ

କିବା ବ୍ୟାଧି ଆକ୍ରମଣେ ସନ୍ତାପିତ ହୋଇଣ ମନେ,
ପ୍ରକାଶକର ଅଧୀନେ ସହୁ ହୃଦେ କ୍ଲେଶ ମା ।

ମା ! କିବା ବ୍ୟାଧି ଆକ୍ରମଣେ ପାଆନ୍ତି ସେ କ୍ଲେଶ, ବଡ଼ ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମୁଛି ମୋ ମନେ, ଦୟାକରି ପ୍ରକାଶ ସକଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ।

ଗୀତ

ମୁଁ କି ଚରଣେ ବିବାଦ ହୋଇଅଛି ଅପରାଧୀ
ଯେ ଦଣ୍ଡ ଦେବ ସମ୍ବାଦ ଖୋଲିକି ପ୍ରକାଶ ମା ॥

ମା ! ଅଧମ ସନ୍ତାନେ କିମ୍ପା ଦିଅ ଏତେ ବ୍ୟଥା ।
କୈକେୟୀ—ଶୁଣ ନ ବୁଝିବୁ ବାପ, ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧେ ତୋର ପିତା ଦେଇଥିଲେ ବର, ମାଗନ୍ତେ ମୁଁ ତାହା ନାଥ ଆଜ ହୁଅନ୍ତି ଅଧୀର ।
ରାମ—କି ବର ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ ?
କୈକେୟୀ ବାପ, ପ୍ରଥମ ବରରେ ମୋର ପୁତ୍ର ଭରତ ତୋହ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଯୌବରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବ ଅଯୋଧ୍ୟା କଟକେ ।
ରାମ— ଗୀତ

ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟେ ନାହିଁ ଭାବନା, ସେ ଯୋଗେ କିମ୍ପା ଶୋଚନା
ଅଧୀନେ କର କରୁଣା ଅନ୍ୟ କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମା ॥

କି ଛାର ସମ୍ପଦ, ନୁହେଁ ମୁହିଁ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରୟାସୀ ।
ମା, ଦୟାକରି ପ୍ରକାଶ ଅନ୍ୟଟି ।
କୈକେୟୀ—ବଡ଼ ଦୁଃଖର କଥା, କହିବାକୁ ବଡ଼ ଭୟ ଲାଗେ ମୋତେ ।
ରାମ - ଆଉ କିମ୍ପା ଛଳ ?
କୈକେୟୀ—ବାପ ! ଦ୍ୱିତୀୟରେ ମାଗିଅଛି ଦୁଃଖର ବର; ଆଜଠାରୁ ଚୌଦବର୍ଷକାଳ ଜଟା ବଳ୍କଳ ସାଜି ଯିବୁ ବନବାସେ ।
ରାମ— ଗୀତ

ଏକଥା ପୁତ୍ରକୁ କିନା, ନ ହୁଅ ମାତ ବିମନା
ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ କାମନା ଲଭିବ ଆଶିଷ ମା ॥

ମା ! ଏ ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ଏତେ କିମ୍ପା କଷ୍ଟ ।
ଜଣାଅ ମା ଅଙ୍ଗୀକାର କରୁଣି ସନ୍ତାନ ।

ଗୀତ

ଭବ ଯା ଲେଖିଛୁ କର୍ମେ, ସହିବାକୁ ହେବ ଧର୍ମେ
ଦୀନ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣେ ଦେ କରିବ ତ୍ରାସ ମା ।

ମା ! ବିଧାତା ଯା କପାଳେ ଲେଖିଛୁ, ତା ନିଶ୍ଚୟ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ତେବେ ଚିନ୍ତା କଣ ?

କୈକେୟୀ—ନାଥ ! ଉଠିବେ ନାହିଁ କି ? ଦେଖନ୍ତୁ ପୁତ୍ର ତବ ଆଗେ ଉପସ୍ଥିତ ।

ଦଶ—କିଏ-ରାମ-ଓହୋଃ ।

ରାମ—ପିତା, ପିତା—

ଦଶ—କିଏ ପିତା, ନା ଏ ପାତକୀ ତୋର ଜୀବନର ହନ୍ତା । ଏ ପାଷାଣ୍ଡୀ କବଳରେ ପଡ଼ି ତୋତେ— (ମୂର୍ଚ୍ଛା)

ରାମ—(ପୁନଃ ସଚେତ କରି) ଜାଣିଲିଣି ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର ତାତ ! ସତ୍ୟ ତବ ରାଜା ପାଳିବ ନିଶ୍ଚିତ ।

ଦଶ— ଗୀତ

କେମନ୍ତେ ମୁଞ୍ଚିବି ଧନ ମୋ ପରାଣ ନିଧି ରେ ।
ପାଷାଣ୍ଡୀ କବଳେ ପଡ଼ି ହରାଇଲି ସିଦ୍ଧି ରେ । ଘୋଷା ।
ତୁ ମୋ ଅନ୍ଧର ନୟନ,
କେମନ୍ତେ ତେଜିବି ବନ
ଧିକ ଧିକ ମୋର ପଣ ବାମ ହେଲା ବିଧି ରେ । ୧ ।

ବାପ ! ଏ ପାଷାଣ୍ଡୀ କବଳରେ ପଡ଼ି ତରିବାକ ପାଇଁ ତୋତେ କଣ ହରାଇ ବସିବି ? ବାପ ! ମୁଁ ସତ୍ୟ ଭଙ୍ଗ କରିବାର ପ୍ରତିଫଳ ସହିବ ପାରିବ; କିନ୍ତୁ ଏ ଧୃଷ୍ଟବୀ କଥାରେ ମୁଁ ତୋତେ କେବେ ବନକୁ ପଠାଇବି ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ହେଲି ମୋ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଭ୍ରଷ୍ଟ
ନ ପଠାଇବି କୁଳଶ୍ରେଷ୍ଠ
ଧିକ ମୋର ଧର୍ମନଷ୍ଟ ହୁଏ ଅପରାଧୀ ରେ ।

(ବାତୁଳବତ୍) ବୁଲି ବାପ ! ଅଭିଷେକ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବ ।

ଗୀତ

ହେଲି ନାସ୍ତିକତା ଦୋଷ,
କୈକେୟୀ କରିବ ନାଶ
ପତନକ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶେ ହେଲା ପ୍ରତିବାଦ । ୩ ।

ନାହିଁ ଅସ୍ତ୍ର, ପାଷାଣ୍ଡୀକି ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡିତ କରନ୍ତି ଏକ୍ଷଣି । ହାୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ ମୋ ଶୋଚନା, ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ପତନ ଏ ! ମୂର୍ଖାର ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଏହି ! ରଘୁ କୁଳେ ନ ହୁଅ ସନ୍ତାନ ।

ରାମ—ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ ବାଧା ନୁହେ ତବ ପକ୍ଷେ, ଅଧୀନର ବାଧା ହେବ କଷ୍ଟେ ତାତ । ପୁତ୍ରତର ଅଙ୍ଗୀକାର କରିଛନ୍ତି ଯାହା, ଧୀର ଚିତ୍ତେ ପାଳିବ ଅବଶ୍ୟ । ଦଣ୍ଡକକୁ ଭିକ୍ଷା ଦେବ କୋମଳ ବଚନେ, କ୍ରୋଧ ହ୍ରାସ ସହିପାରେ ବୃଷ୍ଟି ।

ଦଶରଥ— ଗୀତ

ଅନ୍ଧମୁନି ଶାପ ମୋତେ
ଫଳ ହେଲା ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ
ଧନ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣନ୍ତେ
ସେ ହିଁଲା ଏ ବ୍ୟାଧି ରେ । ୪ ।

ମୋର ଅର୍ଜିତ କର୍ମ, କେବା କରିବ ଆନ । ପୂର୍ବ ଅନ୍ଧମୁନି ଦଣ୍ଡ ଦେଇଥିଲେ ମୋତେ, ଅନ୍ୟଥା ହୋଇବ ନାହିଁ । ମୃତ୍ୟୁକାଳେ ପୁତ୍ର ମୁଖ ଦେଖା ହେଲା ଶୂନ୍ୟ, ଋଷିବାକ୍ୟ କେ କରେ ଖଣ୍ଡନ ।

ରାମ— ଗୀତ

ଥାଅ ଜନକ ଜନନୀ ହେ
ତବ କୋଳରୁ ହେଲି ମେଲାଣି
କନକ ପ୍ରତିମ ଜନକର ପ୍ରେମ
ଯତ୍ନେ ସମ୍ଭାଳିବ ଅଣି । ଘୋଷା ।

ଜନନି ! ହଥରୁ ମେଲାଣି ଅଧୀନେ ।

ଗୀତ

ମାତା ତାତ ତୋତେ ଲଗିଲେ ମୋହର
ଯେମନ୍ତେ ମୋ ଲାଗି ନ ହେବେ କାତର
ବିଧାତା ହୃଦର କେ କରିବ ଦୂର
ନ କର ବୃଥା ଭୂକେଣି । ୧ ।

ମାତ ! ପିତା ମୋ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ହୃଥିତ୍ତ ଅଧୀର, ତାଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧନା କୋମଳ ବଚନେ ।

ଗୀତ

ବିଦାୟ ଉଦରେଶ୍ୱ ଅଧମ ସନ୍ତାନେ
କ୍ଷମା ଦେବ ଦୋଷୀ ଯେତେବ ମୁଁ ଏକ୍ଷଣେ

ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭକତ, ଥାଅ ଗୋ ସଦତେ
ସହାୟ ମୋତେ ଭବାନି ।

ମା ! ଆଶୀର୍ବାଦ ଦିଅ ଏ ଅଧମେ, ଯେମନ୍ତେ ମୁଁ ମଙ୍ଗଳରେ ଫେରିବି ସଦନେ ।

କୈକେୟୀ—ଯିବ ବାପ ! କେମନ୍ତେ ଧରିବି ପ୍ରାଣ ନ ଦେଖି ତୋ ମୁଖ ।

(ଆଶୀର୍ବାଦନାନ୍ତେ ରାମର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ପଥରେ ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ

ରାମ—ବାବୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ! ଶୁଣିଲ ତ ସବୁ, ଅଧିକରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ! ଯାଉଛି ମୁଁ ଅଗମ୍ୟ ବନସ୍ଥେ, ଫେରିବି ଚୌଦ ବର୍ଷ ଅନ୍ତେ, ସେବୁଥିବୁ ନିରନ୍ତର ମାତା ପିତାଙ୍କ ପୟର ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—କେବଣେ ଯିବ ଭ୍ରାତ ! ସଜଳ ନୟନେ ପଦୁ ବନ୍ଦନ କରଇ ? ପ୍ରାଣ ଯାଉ ଅବା ରହୁ, ରାମ ବିନା ଲକ୍ଷ୍ମଣର ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଗତି ।

ରାମ—ବଡ଼ ବିଷମ କଥା, ତୁ ଏ ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇ କଣ କରିବୁ ?

ଲକ୍ଷ୍ମଣ— ଗୀତ

ସହୋଦର ଅନାଦର ଆଜ କାହିଁକି
କେମନ୍ତେ ବଞ୍ଚିବ ଜନ ଚାହିଁ ମୁଖ ଦୁଃଖିକି ।
ଏ ଘୋର ବିପତ୍ତି ନୁହେ ମୋର ଯୋଗ୍ୟ
ଅଯୋଗ୍ୟ ମୁଁ ମଣେ ଭାବି କି ।
ଶ୍ରୀପଦ ପଙ୍କଜ ଦେଇ ମୋତେ ଭୋଗ୍ୟ
ସୌଭାଗ୍ୟ ମଣ୍ଡିତ ଦେଖୁଛି । ୧ ।

ଦୟା ! ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ମୋର ଏ ଘୋର ସମ୍ପଦେ । ଆପଣେ ସମ୍ପଦେ ଶ୍ରୀଚରଣ ସେବା ମଣେ ମୁହିଁ ଧନ୍ୟବାଦ ।

ଗୀତ

ହେ ଜାନକୀକାନ୍ତ, ନଅଛୁ ସଙ୍ଗତ,
ଅନ୍ତର ଦେଖଛୁ ଦେଖୁଛ ।
ମୁଁ ତ ଅନୁଗତ କପାଳି ଭଗତ
ଏ ନ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଦ ଧ୍ୟାୟିତ । ୨ ।

ଅନୁଚର ଜନେ କମ୍ପା ଦିଅ ଏତେ ବ୍ୟଥା, ଅନନ୍ତ ସମ୍ପଦେ ଲୁବ୍ଧ ନୁହେଁ ମୁଁ ପ୍ରୟାସୀ, ଭିକ୍ଷା ମୋର ପଦଧୂଳି !

ରାମ—ନ ହୁଅ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ବାବୁ, ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱେଚ୍ଛେ, କିନ୍ତୁ କାନନରେ ବଡ଼ କ୍ଲେଶ ସହିବୁ ରେ ବାବୁ, ସେଥିଯୋଗୁଁ ଯାଉଥିଲି ମୁହିଁ ।

—*—

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ଦୁଇ ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ

ଗୀତ

ଆସ ଭାଇ ଯିବା ଦ୍ୱିଜ
କଲିକତା ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ ନିଜ
ଜଜମାନ ବୃତ୍ତି ବଡ଼ ଛଟପଟ
ପାଟଣାରେ ଏବେ ଜଏ ମଜ୍ଜିବ । ଘୋଷା ।
ଦଶ ଦ୍ରବ୍ୟ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ମହିଳା
ଏଥିକି ରେ ମନ ନ ବଳା
କାଳେ କର୍ଣ୍ଣଗଳା ଫୁଟିବ କଳା
ତଥାପି ଚଳିବ ନ ଟଙ୍କା ଲେଜ । ୧ ।
ଚଳୁଁ ଯେବେ ଅଧିକ ମନ,
ଲକ୍ଷଣାରେ ଦେବା ନପୁଣ
ଜାଲି ସନ୍ଧ୍ୟା ଅନ୍ଧ ଭଗ ଅଣ୍ଡାଭିମ,
ଯୋଗାଇ ରଖିବା ବଗଳ କାର୍ଯ୍ୟ । ୨ ।
ଆମ୍ଭେ ଜଣେ ପୂର୍ବ ଉଦେଶୀ,
ବଜାରରେ ବଟାଳି ବସି
ଥୋଡ଼ା ଚୈକିଲଶି, ନୁହେ ଥୋଡ଼ାବେଶି
ଛଡ଼ିଯିଲେ ଭଲ ଘୁଣ୍ଡ ମଞ୍ଜିକ । ୩ ।
ଯେ ବା କରୁଥିବ ଏବନ,
ଦେଖୁ ଭର ଖଙ୍ଗ ନ ମଣ,
ଉଦ୍ୟା ଅଭ୍ୟାସିଣ ପଣ୍ଡିତରେ ଗଣ୍ୟ
ହୁଅ ଏହି ଭଙ୍ଗ ନୁହେ ଦାରିକ । ୪ ।

ନନା ! ମୁଁ ସବାରୁ ଶୁଣିଛି ଏ ପଖାଳ ସାର କଲିକତାକୁ ଯାଆ କରୁଥିବ । କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ବୋଧ

ବାପବନ୍ଧୁ ପୁଞ୍ଜିଏ ଶୁଖୁଆ ଆଣି ଦେଇଥିଲ, ଆଉ ତ ମନଟା ବଦଳାଇ ଦେଲେ । ସଜ ପଖାଳ, ସଜ ଦହି, ସାରୁଆ ମା - ସନ୍ତୁଳିଥିବା ସଜନା ଶାଗ ପୁଣି ଶୁଖୁଆ । ଆଃ ! ଏ ମଉକାଟା ଚୁଲ୍ଲି ଉଦେଶ କରିଯିବା ଭଲ ନୁହେ । ଏହି ଭାବ ସ୍ଥିର କରିଛି, ହଠାତ୍ ଶୁଣିଲି ଯେ ଆଜି ରାମ ଚନ୍ଦ୍ର ଯୁବରାଜ ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି । ବହୁତ ଧନ ଦାନ୍ତିଲାନ କରାଯିବ, ସେଇଠୁ ତ ଧାଇଁଲି । ଏ ମେଳେଇଆ ଜ୍ୱରରେ କୁଣ୍ଡଟା ବଡ଼ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଯାଇଛି, ଖାଲି ଅମ୍ବୁଲଗାଲ ସନ୍ଦେଶ ହାମୁଡ଼ୁଛି । ଯାଉ, ଜୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜୟ ।

ଦୂତ—ନଗରବାସୀ କରନା, କାହାର କଣ ହେଲାଣି, ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଖାଲି ପେଟ ଚିନ୍ତା ।

ଗୀତ

ନନା ସହିଲାଣି ଦୟା ଧରମ ରେ
ଯୋଡ଼ା କରମ । ଘୋଷା ।
ଏ ଅଯୋଧ୍ୟା ଧାମ — ହେଲା ଆଜି ଶୂନ୍ୟ
ଦଇବର ଦୁର୍ଘଟନ ରେ । ୧ ।
ଯାହା ପାଇଁ ଏଡ଼େ — ସଜାଇଲେ ପୁର
ରାମେ ଚଳିଲେ ବନରେ । ୨ ।
ଯେଉଁ ସନ୍ତୁଳିବା — ଦୁହନ୍ତି ଜଣାଇଲା
ଭାଏ ଭଲେ ଶୋଭନ ରେ । ୩ ।
କୈକେୟୀ ଲାଗି — ନ ଦେଖିଲା ଶିଶୁ
ରାମେ ଚଳି ଯୋଷ ମନରେ । ୪ ।
ଯେଉଁ ଦଶରଥ — ଅମ୍ବୁଲର ଗୁଡ଼
ପୁଷୁ ଲଡ଼ୁ ଅଇଳନରେ । ୫ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ଶଶୀ — ହେଲା ରାହୁ ଗ୍ରାସୀ
ଅମାବସ୍ୟାରେ ଉଦିପୂର୍ଣ୍ଣ ରେ । ୬ ।
ଚଉଦ ବରଷ — ଯିବେ ବନବାସ
କେମନ୍ତେ ଧରିବା ପ୍ରାଣ ରେ । ୭ ।
କହେ ବାଳକୃଷ୍ଣ — ଚେତିବେ ଲୋଟକ
ଝୁରି ଝୁରି ଯିବ ଦିନରେ । ୮ ।

ନନା ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁଠାଠ, ରାଜା ତୁମ-ମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଅଭୁବ ଅପେକ୍ଷା ହେବେ । ନନା ! କଣ କରିବା କହିଲ, ମୋ ଉଡ଼ୁଆରୁ ଟିକିଏ ଅସଇଲ ମଣିଷ, ଭଲ ଅପୂର୍ବ ସପୂର୍ବ ଉତ୍ତମ ଭିଟା ତୁମ ହାତରେ ଦେଇଥାନ୍ତି, କଣ ହେବ ! ଆମ କର୍ମ ଖରାପ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଭଣ କହିଲ, ସତେ କୈକେୟୀ ତୁ ଆମ ଡାହାରେ ଧୂଳି ଦେଲୁ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଛାଡ଼ି ଘା, ହାସବୁଡ଼ି ତୁ କଣ୍ଠଶିଆ ଆମର କେଡ଼େ ବଡ଼ ଆଶାଟାଏ ଭାଙ୍ଗିଦେଲୁ, ତୁ କେଉଁଠି ତା ସଙ୍ଗରେ ଭସ୍ମ ହୋ ।

ଦୂତ—ଆଜ୍ଞା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏ, ମୁଁ ଭଲ କହିଲାକୁ ମୋତେ ଅଭିଶାପ ।

— * —

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

କୌଶଲ୍ୟା—ଏ କ ଜନରବ, କେଉଁ ରାମ ବନକୁ ଯାଉଛି ବା ମୁଁ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଛି ! ମୋର ପୁଅ ତ ରାଜଗାଦିରେ ବସିବ, ମୁଁ ତାଙ୍କ ମନେ ମନେ ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରୁଛି ।

ସୀତା—ମା ! ତୁମକୁ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଦେଖୁଛି କାହିଁକି ? କଣ ଏତେ ଭାବୁଛ ?

କୌଶଲ୍ୟା—କେ ଜାଣି ମନଟା କାହିଁକି କଣ ହୋଇଗଲା, ମୁଣ୍ଡଟା ଭ୍ରମିଗଲା ।

ସୀତା—ଖାଲି ଏହି ପ୍ରକାରର ହେଲୁ ମଥା ଭ୍ରମ ହେଉଛି, ଟିକିଏ ବସି ପଡ଼ନ୍ତୁ, ମୁଁ ପଦସେବା କରିଦିଏ ।

(ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ପ୍ରବେଶ, ସୀତା ଅନ୍ତରାଳକୁ ଯିବା ।)

କୌଶଲ୍ୟା — (ଗୀତ)

କହ କହ ବାପଧନ ମନ ଭଣା କାହିଁକି
ଚନ୍ଦ୍ର ଆନନ ଦିଶେ ମଳିନ
ଏ ଯୋଡ଼ା ଚରଣ ଦିଏ ଭଳି ଟି
ତୋ ମୁଖ ଶୁଖିଲା କି । ଘୋଷା ।
ଭଲ କାହାରେ ବାଦ୍ୟ ବେଢା ଯାଉଛି ମନ
କାହିଁକି ବଳିଛି ସଧ ଭଙ୍ଗ ନ ପାରେ ଭେଦ,
ଚଉଦ ଚେତ ରେ ଚମକ
ସହିଁ ତୁହେ ଦେଖାଇ । ୧ ।
ବାପ ! ଜାଣିମା ପଡ଼ିଛି କମା ତୋ ମୁଖପଙ୍କଜ ।
କ ଭାଗ୍ୟରେ ପାଇଥିଲୁ ତୁ ରେ, ହସି କଥା ନ କହୁଛୁ

କଥା, ଏ ଦାରୁଣ ମହାନ ଦେଖି ତୋ ବିଷାଦ, ମର୍ମାହତ ହେଉଅଛୁ ଆଜି ।

ଗୀତ

କିବା ଧନ ଧାନ୍ୟରେ, ଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ରେ
ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଅର୍କ ରେ, ପୃଥ୍ୱୀ ଦେବୀ ଧାର୍ଯ୍ୟ ରେ
ଏ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ତୋର ଯୋଗ୍ୟ ବାଳାମଣି କହନ୍ତି । ୨ ।

ଶାସନ ଶିକ୍ଷାରେ କେବେ ନିପୁଣ ହୋଇ ନାହୁଁ, ସେଥିନିମିତ୍ତ ଏ ରାଜ୍ୟ ଭାର ଚଳାଇବାକୁ ଭୟ କରୁଛୁ ? ନା ବାପ ! ପିତା ତୋତେ ସମସ୍ତ ଚଳାଇବେ; କିନ୍ତୁ ତୋ ମସ୍ତକରେ ରାଜମୁକୁଟ ଦେଖି ଏ ପାପନେତ୍ର ସାର୍ଥକ କରିବି । ତେବେ ବାପ ମନ କିଆଁ ଝାଉଁଳ ? ଆହା କେବଳ ନୟନରୁ ଧାର ବହୁଅଛି !

ଗୀତ

ରାମ— (ଅଶ୍ରୁ ସିକ୍ତ କଣ୍ଠେ)

ଏ କହୁଛ ଜନନୀ ମୋ, ବିଧି ବାମ ହେଲାଣି ।
ତୋ ଅଞ୍ଚଳ ନିଧିକି ଚଞ୍ଚଳ କରି ମେଲୁଣି । ଘୋଷା ।
ରାଜ୍ୟ ନାହିଁଟି ମୋହର, ଯୋଗ ନାହିଁ ବସୁନ୍ଧରା
ଚେନ୍ଦୁଛୁ ମା ସୁଖସିନ୍ଧୁ ନ କର ତୁ ଭାବେଣି । ୧ ।

ମା ! ବିଧାତାର ବଳକୁ ମନୁଷ୍ୟର ଅପ୍ରାପ୍ୟ ନାହିଁ । ତେବେ ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପିତାଙ୍କର ଧର୍ମ ଓ ସତ୍ୟ-ରକ୍ଷାର୍ଥେ, ଏ ରାଜଭବନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଜଟା କୌପୀନ ଧାରଣ କରିବି ।

କୌଶଲ୍ୟା—ବାପ କି ପାଗଳ ହେଲୁ କି, ଏପରି କାହିଁକି କହୁଛୁ ? ତୋର ପିତା ତୋତେ କଣ କିଛି କହିଲେ କି ? ଯେବେ ଭ୍ରମବଶତଃ କୌଣସି ଅନ୍ୟାୟ କହିଥାନ୍ତି, ତେବେ ତୋର ସ୍ନେହ ପାଇଁ କି ଅନ୍ୟ କିଛି ଭଲ ଚିନ୍ତାର ହୋଇଛି ?

ରାମ— ଗୀତ

ଧର୍ମ ବିନା ଏ ଜଗତେ ବନ୍ଧୁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟପଥେ
ଖଳ ଫାନ୍ଦିବ କେ ମୋତେ କହି କଥା ଗଲାଣି । ୨ ।

ମା ! ସେତେ ଖଳ ଫାନ୍ଦିବ, ଧର୍ମ ମୋତେ ଏ ଖଳ ମୁଖରୁ ରକ୍ଷିତ କରୁଛି ।

କୌଶଲ୍ୟା—ବାପ ! କଣ ହେଲା ସ୍ପଷ୍ଟ କହ, ମୋ ଶୁଣନ୍ତି ।

ରାମ— ଗୀତ

ଭରତରେ ସିଂହାସନ, ଦେଇ ଭୂମିତ କାନନ
ଦ୍ୱି-ସପ୍ତବର୍ଷ ଅନ୍ତେଣ ହୋଇବ ଏଥି କାରେଣି ॥

ମା ! ଭରତରେ ଏ ସିଂହାସନ ଦେଇ ଚଉଦବର୍ଷ ନିମିତ୍ତ ବନକୁ ଯିବି ।

ଗୀତ

କୈକେୟୀ ଦଣ୍ଡିଲେ ଯାହା, କେ ଲୁଚାଇ ପାରେ ତାହା
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭାବେ ଏହା ଯା ହେବାର ହେଲାଣି । ୪ ।

ମା ! ପିତା ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରୁ ଦୁଇଗୋଟି ବର ଦେବେ ବୋଲି ବିମାତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ଥିବାରୁ ଆଜି ଫଳରେ ଏ ଦଶା ଘଟିଲା । ତେବେ ଆପଣ ମୋତେ ଆନନ୍ଦରେ ମେଲାଣି ଦିଅନ୍ତୁ ।

କୌଶଲ୍ୟା— ଗୀତ

ରଙ୍କ ରତନ ମୋ ହାସନଧିରେ,
ଭୂମି ମୋ ବ୍ୟାଧି ଔଷଧ ।
ତୋ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ ଦେଖି କେସନେ
ପରାଣ ସତେ ଧରିବ । ଘୋଷା ।

ବାପ ! ତୋର ଏ ଅକଳଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ବଦନକୁ ଦେଖି ଆଉ କଣ ସତେ ପ୍ରାଣ ଧରି ରହି ପାରିବି, ବାପ ମୋର ତୁ ଛୁଆଡ଼େ ଯା ନା !

ରାମ - ମା ! ଲେଖାଅଛି 'ଯଦ୍ଧାତା ନିଜ ଭାଲପଟେ ଲିଖିତ କର୍ମାନୁସାରେ ଫଳଂ ।' ତେବେ ଯାହା ଭାଗ୍ୟରେ ଥିବ, ତାର ଆନ କରିବା ଶକ୍ତି କାର ।

କୌଶଲ୍ୟା — ଗୀତ

ବନଜ ମୁଖକୁ ବନକୁ ଦେଇ,
କପରି ବଞ୍ଚିବ ମା ମୁଖ ଚାହିଁ,
ଧିକ ମନଦଣ୍ଡ ଅନ୍ଧ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ,
ସାହାକୁ ମୋ ହେଲୁ ଛେଦ ।୧।

ବାପ ! ଯେବେ ବନକୁ ଯାଉଛୁ, ତେବେ ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଯା ।

ରାମ—ଏ କେଉଁ କଥା, ଆପଣ ଏପରି ଅଧୀର ହେଲେ ପିତାଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧନା କରିବ କିଏ ?

କୌଶଲ୍ୟା — ଗୀତ

ଧିକ ତୁ କୈକେୟୀ ଧିକ ତୋ ବୁଦ୍ଧି,
ମୋ ପୁତ୍ରେ ହରାଇ ଅର୍ଜିଲୁ କି ସିଦ୍ଧି ।
କମା ଦାଉସାଧି କଲୁ ଏ ଅବଧି,
ପ୍ରାଣ ଏତେ କଷ୍ଟ ପାଉ । ୨ ।

ହେଲା ପ ପିଷ୍ଟୀ କୈକେୟି ! ତୋର ଏତେଦୂର ଛନ୍ଦ । ମୋର କୁଳଚନ୍ଦ୍ରମାକୁ କୋଳରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ କାଳ ମୁଖକୁ ପେଲାଦେଉଛୁ । ମୁଁ ଭଲ ତୋର କି ଅନିଷ୍ଟ କରିଥିଲି ଯେ, ମୋ ପ୍ରତି ତୋର ଏଡ଼େ ବଡ଼ମ୍ଭନା ।

ରାମ—ମା ! ଦଇବ ବଳକୁ ନାହିଁ କାର ବଳ । କିଏ
ମାତା କିଏ ପିତା, କିଏ କାର ପୁତ୍ର, ସେ ସମସ୍ତ
କାଳର ଅଧୀନ ।

କୌଶଲ୍ୟା — ଗୀତ

ବନବାସେ ଗଲେ କଷ୍ଟ ମୋ ଜୀବନ,
ସବୁ ଶୂନ୍ୟ ଦିଶେ ତୋ ବିନା ନନ୍ଦନ,
ରେ ଗଜାରୋହଣ ସୂରଜ ନନ୍ଦନ,
ବାଳିରେ ନ ଦିଶେ ବୁଦ୍ଧି । ୩ ।

ରାମ—ମା ! ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର, ବାବୁ ରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମାକୁ
ପ୍ରବୋଧନା କର । ମୁଁ ଆସୁଛି ।

(ରାମ ସୀତାଙ୍କ ପ୍ରତି)

ରାମ— ଗୀତ

ଶରଦଚନ୍ଦ୍ରବଦନା ! ମୋ ଯାଉ ଦ-କେଶୀ ରେ ।
ବିରଦରଦ ପଲ୍ୟଙ୍କେ ଶୋଇବ ନାହିଁ,
ରେ ରଙ୍କରଚନ ! କରି ଆଲିଙ୍ଗନ,
ତୋ ଅଙ୍ଗ କୁଙ୍କୁମ ଆଉ ମାଖିବ ନାହିଁ । ଘୋଷା ।

ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭ ଅମୃତ ସୁଖ ଯେତେବେଳେ ବନ ହେବାର ଥିବ ହୋଇଗଲା, ଏଣିକି ତୁମ୍ଭ ମୁଖରୁ ବିଧାତା ବଞ୍ଚିତ କରିଲେଣି ।

ସୀତା—ନାଥ ! ମୁଁ କଣ ଅଯୋଗ୍ୟା ହେଲି ?

ରାମ—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭପରି ଜନକତନୟାଙ୍କୁ ହରାଇ
ଏ ଜୀବନରେ ଯେ ଅନ୍ୟ ସୁଖ ଇଚ୍ଛା କରିଛି,
ତାହା ତୁଚ୍ଛ ।

ଗୀତ

ଶୀତଳଛାୟାର୍ ଶୀତ ବସନ୍ତ ହେଲା ଶୂନ୍ୟ
ପତି ହେବେ ଅଜ୍ଞାନ ରଙ୍ଗ ସୁତେ ଭଜନ
ସେ କୋଳରୁ ବଞ୍ଚିଲ ହେଇ ରେ ସଖି,
ସେ ମନ ବଳ ହେଲାଣି ଦ୍ରୋଣ
ସଖି ତୋ ପ୍ରୀତି ସୁଧା ବୁଝିବ ନାହିଁ । ୧ ।

ପ୍ରିୟସଖି ! ଏ ଜୀବନରେ ଆଉ ତୋର ସେହି ସଣୋଭଣା ଅମୃତମୟ ବାଣୀ ଶୁଣିବାକୁ ଦଣ୍ଡେ ହେଲେ ଅବସର ନାହିଁ ।

ସୀତା—ନାଥ ! ଅବଳା ଉପରେ ଏତେ ଛଳ
କମା, ସନ୍ଦେହ କଲୁଛି ଚଞ୍ଚେ, ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ
ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ।

ରାମ— ଗୀତ

କୈମାତି କଲେ ପର ଭରତ ହେଲେ ବର,
ବିସପ୍ତବର୍ଷ କାଳ ବନବାସ ମୋହର
ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସଜରେ ଯାଉଛି ମୁହିଁ
ଶୋକ ନ ବହ ଥାଅ ରେ ସଖି,
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବଦଳ ଲେଖିଛି ଦଣ୍ଡ ।

ବିମାତା କୈକେୟୀ ପିତାଙ୍କୁ ସତ୍ୟ କରାଇ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଭରତ ନିମିତ୍ତ ରାଜ୍ୟାଧିକାର ନେଇ ମୋତେ-ନବ ପଞ୍ଚବର୍ଷ ନିମିତ୍ତ ନିର୍ବାସିତ କରିଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ପିତୃସତ୍ୟ ରକ୍ଷଣାର୍ଥେ ବନଗାମୀ ହେଉଛି । ତୁମ୍ଭେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହକାରେ ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେବ ।

ସୀତା— ଗୀତ

ଦୟାମୟ ଆଜ ନିର୍ଦ୍ଦୟ କିପାଇଁ
ଅଧୀନା ତ୍ୟଜ କର ଦର୍ଶି ।
ଏ ଲାବଣ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ବିନା ସୀତାସଖି
ବଞ୍ଚିବ କା ମୁଖ ଚାହିଁ ବନ ?
ଆହେ ଜୀବଧନ !
ଦୁଃଖିନୀ ହୃଦୟ ଚନ୍ଦନ । ୧ ।

ପ୍ରାଣନାଥ ! ଏ କି ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବହାର ତବ, ଅଧୀନା କି ସେ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ ଛାଡ଼ି ସତେ ଘରେ ରହିବ ?

ରାମ ହେ ମୋ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର କଥା ।

ସୀତା ଗୀତ

ପଙ୍କଜଳ ମଧ୍ୟେ ନେତ୍ରର ଉଦକି
ମଳିନ ଏ ମୂର୍ତ୍ତି ବନେ ମୀନ ପ୍ରୀତି
ତବ ସୁଧାପର୍ଶେ ଶ୍ରୀମୁଖ ଛବି କି ଦରଶନ
ପଙ୍କଜ ନୟନ ! ଆହେ ଜୀବଧନ !
ଦୁଃଖିନୀ ଦୁଃଖନାଶ ଚରଣ ।

ନାଥ ! ଜଳ ବିହୁନେ ମୀନ ବଞ୍ଚିବ କିପରି ? ପ୍ରାଣନାଥ, ଆପଣଙ୍କ ଚରଣଙ୍କୁ ଅନ୍ତର ହୋଇ ମତେ ଆଉ ପ୍ରାଣ ଧରିବି । ନା ନା ନାଥ, ମୋତେ ଅନ୍ତର କରନା । ତୁମ୍ଭର ଚିର ଅନୁଗତା ଦାସୀକି ଅନ୍ତର କରନା ।

ରାମ—ପ୍ରେମମୟି ! ତୋହଠାରେ ମୋର ସ୍ନେହ ଓ ମମତା ଅଛି କିନା, ସେବେ କହନ୍ତି ହୃଦୟ ଚିରି ଦେଖାଇ ଦେଇପାରନ୍ତି । ମୋର ଅନ୍ତର ତୋ ବିଚ୍ଛେଦରେ କାନ୍ଦୁଛି କି ନା ତା ଦୟାମୟଙ୍କୁ ଗୋଚର, ବନବାସେ ବହୁକ୍ଳେଶ ଜନ୍ମିବ । ସେଥି-ଯୋଗୁ ତୁମ୍ଭ ଅଭିଳାଷରେ ବାଧା ଦେଉଛି ।

ସୀତା— ଗୀତ

ଯଦି ହେଲେ ପଦ ସେବା ଅଭିଳାଷୀ
ସଦା ସେବିବ ଶ୍ରୀଚରଣ ।
ବନବାସେ ଭୟ ନ କର ଅନ୍ତର
ପତି ପଦେ ଅଧୀନା ଜୀବନ ।
ଆହେ ଜୀବଧନ !
ଦୁଃଖିନୀ ଦୁଃଖନାଶ ଚରଣ । ଆ !

ପ୍ରାଣପତେ; ଆପଣ ଯୋଗୀ ହେଲେ ମୁଁ ଥାଇ ସେବା କରିବି, ତ୍ରିପୁରାରି ମଦନ ଜରଜରନ୍ତି ପତି ସତେ ଯୋଗୀ ହୋଇ କାଳିନ ଦେହକୁ ଭସ୍ମୀଭୂତ କରିଥିଲେ ତ, ମହାଦେବ ମୁଁ ସେହି ଶକ୍ତି ଅଂଶେ ଜନ୍ମ । ଏ ରାଜ୍ୟ, କି ମୋତେ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭଠାରୁ ଅନ୍ୟ ସୁଖ ସ୍ପୃହେନା ।

ରାମ—ଏଇ ତ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଆସିଲେଣି, ତୁମ୍ଭର ଯଦି ଏକାନ୍ତ ଆନ୍ତରିକ ଇଚ୍ଛା ଯେ ମୋ ସହିତ ବନଗାମୀ ହେବ, ତେବେ ଯାଅ ମାତା ପିତାଙ୍କର ଅନୁମତି ଆଣ ।

(ମନ୍ଥରା ପ୍ରବେଶ)

ମନ୍ଥରା—(ସ୍ୱଗତ) ଠିକ୍ ହୋଇଛି, ଠିକ୍ ହୋଇଛି, ଏଠି କନ୍ଦାକଟା, ସେଠି କନ୍ଦାକଟା, ଏଠି ଭେଁ, ସେଠି ଭେଁ, ଏଠି ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍, ସେଠି ଫୁସ୍ ଫୁସ୍, ମୋ ମନକୁ ବେଶ୍ ଆସିଛି । ଖୁବ ଆସିଛି, ଆଚ୍ଛା ଆସିଛି । କାନ୍ଦଲେଣି କି ଆହୁରି କାନ୍ଦିବେ ଆଉ କେତେ କାନ୍ଦିବି ? "ବାଳଅା ବାହାରିବ ଆଗ ମନ୍ଥରା ଯେବେ ଗାଁରେ ଥିବ, ରାମ ସତେ ରାଜା ହେବ । କଷାନ୍ତୁ କାଟିଲେ ଚେକ, ନାହିଁ ନାହିଁ କରୁଥିଲୁଟି ହୋଗ୍ଗା, ମନ୍ଥରା ଦେଲା ସଲାହ, ଏଥର ଭରତ ଆସିଲେ କହିବ ମୋ ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ନୂଆ କୋଠା କରିଦେବ, ମୁଁ ଅଇଛୁକା କଣ କହୁଥିଲି, ହଁ ଏଇ ଭରତ ଗୁଡ଼ା ମୋର କଣ ହେବେ, ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଚଣ୍ଡିରେ ହାତ ଦେଇ ନିକାଳି ଦେବି ପିଲେ ନାହିଁ, ହଁ, ନା ପିବେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ବୋପା, ତାଙ୍କ ଅଜା ତା ଚୌଦପୁରୁଷ ନରମୁକଅା ଖଣ୍ଡିଅା ଯୋଗିବସିଅା ନଇପୂଅା ଦଣ୍ଡାଣ୍ଡି ଝପ୍‌ଟି ପିବେ ନାହିଁ ! ମୁଁ ଟିକିଏ ରାମକୁ ଟେକାଟେକି କରି ନ ଦେଲେ ହେବ ନାହିଁ । ଶୁଣୁଛି କୁଆଡ଼େ ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୀତା ବନ ବେଁ ଯାଉଛନ୍ତି, ଗଲେଇ ଭଲ । (ରାମ ପ୍ରତି ପ୍ରକାଶେ) ଆହା ! ଧନ ମୋର ସତେ ବନକୁ ଯିବୁ, ଏ ଆଖିକୁ ଦୃଷ୍ଟେଇ ଦେଇ-ଯିବୁ ହୁଁ, ହୁଁ (ସୀତାପ୍ରତି) ମା ତୁ ବି ଯାଉଛୁ, ଆଚ୍ଛା କଲୁ, ବେଶ କଲୁ । ଏ କଣ୍ଡେଇଙ୍କ ମୁହଁ ଚାହିଁ କରି ନାହିଁ, ହଇରେ ନଷ୍ଟ ! ତୁ ଯାଉଛୁ, ମୋ କଥା ଆଉ ହୁଁ, ହୁଁ, ହୁଁ, କିଏ ବୁଝିବ । ଯିବତ ଯା, ଶୀଘ୍ର ଚାଲ ଯା, ସେ କୈକେୟୀ ପେଣ ଏମିତ ହଉଛି, ଗଲେ ବି ନାହିଁ, ଗଲେ ବି ନାହିଁ । ମଲ୍ଲ ରେ ସବା ଖାଉଟା ଜନ୍ମ କରି ଥାନ୍ତା ତ ଏତା କଣ କରନ୍ତା । କଣ୍ଠାକ, ଓହୋଃ ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ପାଟି ଯା । ହଇରେ ବାପ ! ଏ

ପୋଷାକଗୁଡ଼ା କାଢ଼ି ପକା, ଧନ ରତ୍ନ ରାଜ୍ୟର ତ
ଗଲୁ ଉଏ ଆଉ ପାଣିଦଅ ହବ । ମୁଁ ଯାଉଛି
ବାପ, ଆଉ ଏ ଦଶା ଦେଖି ପାରିବ ନାହିଁ ।
ଅଉଛୁଡା ଭଲ ବେଳଟାଏ ଅଛି ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର
ବାହାରି ପଡ଼ ।

ରାମ— (ଗୀତ)

ଚାଲ ସଉମିତ୍ରୀ ଜନକ ଦୁହିତା
ପିତାମାତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦିବା
ନେଇ ଆଶୀର୍ବାଦ ତେଜିବା ସମ୍ପଦ
ବିଷାଦ ତାଙ୍କର ଛୁଟାଇବା
ବିଳମ୍ବରେଟି କାର୍ଯ୍ୟ ।
ନାହିଁ ନ ଯୋଗାଉଛି ପାଦୁକ । ୧ ।

ବାକ୍ୟରେ ସୌମିତ୍ରି ! ଚାଲ ଏବେ ନେବା ମେଲାଣି ପିତାମାତାଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ର ।

ସୀତା—ମା ! ଅନୁମତି ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋହର, ପତି ସଙ୍ଗେ ହେବି ଅନୁଗାମୀ ।

କୌଶଲ୍ୟା—ମା ! ହରିଥାଅ ଅବା ଦୁଃଖ ତୋ ମୁଖକୁ ସ୍ମରି, ସତେ କଣ ଯିବୁ ? ତୋ ଇଚ୍ଛାରେ ବାଧା ଦେବା ନୁହେ ମୋ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । କିନ୍ତୁ କେତେ କ୍ଳେଶ ସହିବୁ ତୁ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ । ମା ! ତୁଇ ରାଜକର କଷ୍ଟ ଅନ୍ତର ନ ହେଲୁ କାହିଁ । ବାପ ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଆଉ ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଏ ପାଚଶ ଚରଣ ଥାଇ ଥିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ଲଗିଲ ଜନକଜେମା ତଳାଇବ ଯତ୍ନେ ତାକୁ ତୁମ୍ଭେ ।

ରାମ—ମା ! ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର, କର ଆଶୀର୍ବାଦ, ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ଫେରୁ ତବ କୋଳେ ।

(ଗୀତ)

ଆପ ତାତ ମାତ ଦେଉ ଆଶୀର୍ବାଦ
ନିର୍ବିଘ୍ନେ ଫେରୁ ପୁରେ
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମୈଥିଳୀ ଲଗାଇଲେ ଅଳ
ପାଦରେ ନେଉଛୁ ପଦରେ ।
ଆଜ୍ଞା ହେଉ ପିତର ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ବିଳମ୍ବ ନ କର । ୨ ।

ଦଶରଥ— ଗୀତ

କାହିଁ ଛାଡ଼ିଯିବୁ ଧନ ମୋ ରଙ୍କ ରତନ ଯେ ।
ଏ ଅଯୋଧ୍ୟା ପୁରୀ ଆଜଠାରୁ ହେଲା ଶୂନ୍ୟ ରେ । ୧ ।
ଗିରିଗୁହା ଲତାରଣ୍ୟ ନଦୀ ସରୋବର ରେ ।
କେମନ୍ତେ ଭ୍ରମିବୁ ବାପ କାହା ସଙ୍ଗତ ରେ । ୨ ।

ରାମ—ପିତା ! ଜାନକୀ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମୋ ସହିତ ଅତି ଜିଦ୍ଧା କରିବାରୁ ତାଙ୍କ କଥାରେ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କରି ସଙ୍ଗରେ ଆଣିଛି ।

ରାଜା— ଗୀତ

ଅଭାଗା ମୁଁ ପାପକର୍ମୀ ହେଲି ତୁମ୍ଭ ଦ୍ରୋହୀ ।
ଶୂନ୍ୟ କରିଗଲୁ କୋଳ ବାଳକୃଷ୍ଣ କହେ ରେ । ୩ ।

ଦୂତ ! ସୁମନ୍ତଙ୍କୁ କହ ସେ ଚୌଦବର୍ଷ ନିମିତ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ସହିତ ରଥରେ ବସାଇ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟରେ ନେଇ ଗୁହ ଭରତକୁ ଅତିରେ ମାତୁଳ ଗୃହରୁ ଆଣି ତାର ପିଶାଚୀ ମାତା ନିକଟରେ ଦେଇ । ସେ ତାକୁ ନେଇ ସୁଖରେ ଏ ଅଯୋଧ୍ୟା ରାଜ୍ୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗ କରୁ ।

(ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତା, ଦଶରଥ, କୌଶଲ୍ୟା, କୈକେୟୀ ଓ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ଚରଣ ବନ୍ଦନକରି ଜଟା କୌପୀନ ଧାରଣ କରି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସୁମନ୍ତ ରଥ ବାହୁଡ଼ା, ରଥଉପରେ ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତା, ଗ୍ରାମବାସୀଗଣ କୋଳାହଳ କରି ପଶ୍ଚାଦ୍ଧାବନ)

ଗ୍ରାମବାସୀ—ଆମେମାନେ ଚାଲ, ଆଉ ଏ ଶ୍ମଶାନ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ରହିବା ଦରକାର କଣ ? ଦେଖୁଛୁ ତ ରକ୍ଷକ ଏବେ ଭକ୍ଷକ ପାଲଟି ଛୁରି ଖୋଲିଲ ମାଇପଟା କଥାରେ ପଡ଼ି ଏପରି ଗୁଣଗ୍ରାମ ପୁତ୍ରଟାକୁ ବଣକୁ ପଠାଉଛି ।

ଅନ୍ୟ—ହେ ହେ ଭାଇ ! ମୋର ବୋଧିତ ମାଇପଟା ଥାନ୍ତା କି ଠିଆଦେଇ ଖିନ୍ନଣି ପକା, ମାଡ଼ ବାଡ଼ି ବାଡ଼ିଦାର ନାଁ ସେଇଠା ।

ରାମଭୂତ—ହେ ସୁମନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀ ! ତୁମ୍ଭେ ତ ଏତେ ଅବିବେକ ହେଲ । କଥାରେ ଅଛି ପର 'ଅକୁଣ୍ଠା

ରଜାଙ୍କୁ ପାଳନ୍ତୁ। ମନ୍ତ୍ରି ! ତୁମ୍ଭର କଣ ଏଇ ଅକଲ ! ତୁ ଆଦେଶକୁ ନେଇ ଯାଅନା । ରଡ଼, ରଡ଼, ରଥ ଧୀର କର, ଆମ୍ଭେମାନେ ଆମ୍ଭ ଦେଶର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶଶିଙ୍କୁ ଦେଖୁ । ଆଉ ଅଯୋଧ୍ୟାକାଶରେ ଶଶୀଧର ଉଦେ ନାହିଁ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ, ଘୋର ଘନଘଟା କାଳିମାମୟ ।

(ରଥ ଧୀରେ ଧୀରେ ଧାଇଁବା)

ରାମ—ସୀତେ ! ମୋ ପ୍ରତି କର୍ଣ୍ଣପାତ କର, ଦେଖ ବନବାସରେ ଯେତେବେଳେ ଯେପରି ଚଳିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେବ, ସେହିପରି ଚଳିବାକୁ ପଡ଼ିବ ?

ସୀତା—ନାଥ ! ତେବେ କଣ ପ୍ରତିପାଳିବାକୁ ପଡ଼ିବ ?

ରାମ— ଗୀତ

ବନଜ-ନୟନା ଘନ ଜଘନାରେ
ଗହନ କାନନେ ହେଲୁ ବାଇ ।
ବନେ ବନଚର ଦେଖି ସ୍ୱାମୀବର
କାତରେ ଛନକା ହେବୁ ନାହିଁ ।
ବନଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ନ କରିବୁ ଖର
ବଳାଇ ଅଖର ହେବୁ ନାହିଁ ।

ମନ୍ତ୍ରି ! ରାଜ ଅଭିଳାଷ ସବୁ ପାସୋରି ପକାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ, ପୁଣି ବନରେ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ ଅଛନ୍ତି । କୌଣସି ଭୟ କରିବ ନାହିଁ ବା କୌଣସି ଅପୂର୍ବ ଜନ୍ତୁକୁ ଆଶା ବଳାଇ ଜଞ୍ଜାଳ କରିବ ନାହିଁ ।

(ଗୀତ)

ହେନ ସହୋଦର ମଧ୍ୟରେ ତୁ କର
ବେଢ଼ାଇ ମୋ କର ଥିବୁ ରଖି,
ବୃକ୍ଷ ମୂଳେ ବସି କଣ୍ଟାଳକୁ ବଣି
ଅଦୃଷ୍ଟକି ବାଳକୃଷ୍ଣ କହି ।

ଅଙ୍ଗ ! ନାନା କଷ୍ଟ ଘଟିଲେ ହେନ ସହୋଦରଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେବେ ହେବ ଅଲଗ ହେବୁନାହିଁ ।

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଜନୈକ ନାଗରିକ ଓ ତାର ପତ୍ନୀର ପ୍ରବେଶ)

(ଡ଼ଏଟ)

ପୁ—ଆ ଆ ଚମ୍ପାବୋଉ ଆଦର ।

ସ୍ତ୍ରୀ—କରେ କଅଣ ଖଣ୍ଡିଆ କରୁ ରେ ।

ପୁ—ଆଜେ ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ୁଛି ଚହଳ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଏଇ ଅଭିଷେକ ଲୋକ ଗହଳ ।

ପୁ—ବହଳ ମୃଦଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ଟଳ ବସିଛୁ ଜାଣିବୁ କଅଁରେ ।୧।

ପୁ—ଅଯୋଧ୍ୟାର ଶିଖ ଗଲା ରେ

ସ୍ତ୍ରୀ—କରେ କଅଣ ଖଣ୍ଡିଆ ହେଲା ରେ

ପୁ—ରାମ ଗଲେ ବନବାସ ରେ,

ସ୍ତ୍ରୀ ତୋ କଥାକୁ ମାରେ (ମୋତେ) ହସ ରେ ।

ପୁ ନୂଦେ ଲେ ଖାସ ମନ ଉଚ୍ଚାଟ କରୁଥାନ୍ତି ଆଜ କାହାରେ ।

ପୁ—ଗୋଡ଼ାଇ କହିବା ରାମରେ

ସ୍ତ୍ରୀ—କ ହେବ ବିଧାତା ବାମରେ,

ପୁ—କ ଯଶ ଲଭିଲା ବିମାତା

ସ୍ତ୍ରୀ—(ଆରେ ସେତ) କଇଁଆ ମାଇପ ଅଦନ୍ତା,

ସ୍ତ୍ରୀ—ବାଳର ଚନ୍ତା ଏ ଦୁଃଖ କଥା ଜଗପାଣ ହେଉ ସାହାରେ । (ରାମ ପ୍ରବେଶ)

ରାମ— ଗୀତ

ଆଜ ହେ ନଗରବାସୀ ହସି ବିଦା ମେଲାଣି ।
ଧିକୁ ସୁଖ ସବୁ ଦୁଃଖ ଯୋଡ଼ ଜାଳ ଦେଲାଣି ।୧।

ପ୍ରଜାବୃନ୍ଦ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଆଉ ଏ ଅବଗା ସହିତ ପଥକଷ୍ଟ କର କାହିଁକି ଆସି ଦୁଃଖର ସୀମା ବଢ଼ାଉଛ ? ସମସ୍ତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ନ ହୋଇ ଲଜ୍ଜାସୁଖେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଗୃହେ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କର ।

ଗୀତ

କରମ କଥାକୁ କେବା କହିପାରେ ଆନ ।
ଦୁଃଖ ସୁଖ ଦୁଇ ମୃତ୍ୟୁ ସଂସାର ଭଜନ ।୧।

ଆପଣମାନେ ବୃଥାଟାରେ ମଙ୍ଗିଅଁ ମା ଓ ପିତାଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା ଦେଉଛ ସିନା, ତାଙ୍କର ଏଥିରେ ଲବେ ମାତ୍ର ଦୋଷ ନାହିଁ । ଏହା ମୋର କର୍ମ ଦୋଷ ।

ଗୀତ

ଅସାର ସଂସାରେ ସାର ଏକା ହରିନାମ ।
କେବା ମାତା କେବା ପିତା ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ । ୩ ।

ଏ ସଂସାରରେ କେହି କାହାର ନୁହନ୍ତି । ଆସିଛ ଏକା, ଯିବ ଏକା । କେହି ଏଠାରୁ କିଛି ନେଇ ନାହିଁ, କି ନେବ ନାହିଁ । ତେବେ ମାୟା, ଯେଉଁ କୃପା-ଟିକ ଆପଣମାନେ ମୋଠାରେ ଅର୍ପଣ କରିଛନ୍ତି, କୃତାଞ୍ଜଳିପୁଟେ ମୁଁ ଭିକ୍ଷା କରୁଛି, ଆପଣମାନେ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ମୋର କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ପ୍ରତି ସେହିଟିକ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତୁ, ଏତିକି ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଗ୍ରାମବାସୀ—ରାଜକୁମାର, ଆପଣ ଯେଉଁଠାରେ, ଆମ୍ଭର ଅଯୋଧ୍ୟା ସେହିଠାରେ, ଆପଣଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଯିବୁ ?

ରାମ – ଗୀତ

କଲ୍ୟାଣ କରନ୍ତୁ ସର୍ବେ ଭକ୍ତ ସଜ୍ଜନବୃନ୍ଦ ।
ସାନ ବାଳକୃଷ୍ଣ ତବ ଲୋଡ଼େ ଆଶୀର୍ବାଦ । ୪ ।

ଭାଇମାନେ ! ହଉ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ଆଶୀର୍ବାଦ କର, ମୁଁ ଶୀଘ୍ର ବନରୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପଥଶ୍ରମ ଏଠାରୁ ଦୂରୀକରଣ କର, ରାତ୍ର ପାହିଲେ ସମସ୍ତେ ଯିବା ।

ଗ୍ରାମବାସୀ—ବାଃ, ବାଃ ଜୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜୟ ।
(ନିଜ ନିଜ ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ଶୋଇପଡ଼ିବା)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନିଦ୍ରାଭିଭୂତ ଦେଖି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୁମନ୍ତ୍ରଙ୍କୁ ଉଠାଇ)

ରାମ—ସୁମନ୍ତ୍ର ! ଶୀଘ୍ର ରଥ ବାହିନେଇ ସରଯୂ କୂଳରେ ଆମମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଆସ । ପ୍ରଜାମାନେ ଯେପରି ନ ଜାଣନ୍ତି । ଯଦି ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି, ମୋ ପିତୃ ସତ୍ୟ ପ୍ରତି ବାଧା ଘଟିବ । ଶୀଘ୍ର ଚଳାଅ । ମନ୍ତ୍ରିନ୍ ! ଆପଣ ଏଠାରୁ ସ୍ୟନ୍ଦନ ଫେରାନ୍ତୁ, ଆମ୍ଭେ ଏଣିକି ପଦଗାମୀ ହୋଇ ନଦୀ ପାରହେବୁ । ଆପଣଙ୍କୁ ଆମ୍ଭର ପ୍ରଣାମ । ପିତା ମାତାଙ୍କ ସମସ୍ତ ଖବର ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି ।

(ଗୁହ୍ୟକ ଶବର ପ୍ରବେଶ)

ଗୁହ୍ୟକ— ଗୀତ

କହ କାହାଧନ କାହାର ନନ୍ଦନ
କିପାଇଁ ଭ୍ରମୁ କାନନ
ଦିବ୍ୟ ରମା ପାଶେ ଭ୍ରମୁ କି ଭୁବନେ
ସନ୍ଦେହ କର ମୋଚନ ।
ଦୟା କରି ଏଥର
ନାମ ଗ୍ରାମ ପ୍ରକାଶ ତୋହର ।

ହୈରେ ବାପ ! ଏ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲରେ ତୁଇ ଗୁଟେ ପିଲା ଆଉ ଗୁଟେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ଏ ଘଣାକାଳରେ କସ କାରଣେ ବୁଲୁଛୁ । ତୁଇ କେ ଅଛୁ, ତୋର ଘର କେଉଁଠି, ତୋର ବାପର ନାମ କଣ ଅଛି । ତୋର ସାଥିରେ ଏମାନେ କେ ଅଛନ୍ତି । ସବୁ କହିବେ ହବ । ତା ନ ହେଲେ ଆମେ ତୋତେ ଏଇ ଶର ମୁନାରେ ନାଚି ଦବାର ଅଛି ।

ରାମ— ଗୀତ

ଶୁଣ ରେ ଶବର ଅଯୋଧ୍ୟା ଦେଶର
ଦଶରଥଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ନାମ ସାନୁଜ ଲକ୍ଷ୍ମଣ
ଏ ତ ସୀତାଦେବୀ ସଙ୍ଗତର ।
ପିତା ସତ୍ୟ ପାଳଣ ।
ବନବାସେ ଯାଉଅଛୁ ତିନି ଜଣ । ୨ ।

ଶବର ! ମୁଁ ସତ କହୁଛି, ମୁଁ ଅଯୋଧ୍ୟା ଦେଶ ରାଜା ଦଶରଥଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠସୁତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଏ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ କନିଷ୍ଠ ଭାଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ।

ଗୁହ୍ୟକ—ଆଁ, ଆଁ, ତୁଇ ଦଶରଥ ପୁଅ ରାମ ଅଛୁ । ଏ ମୋର ବୋଉ ଜନକ ରାଜା ଝିଅ ଅଛି । ଆରେ ତୁଇ ତ ବଡ଼ଲୋକ ଅଛୁ ! ଶିକାର ଖେଳିବାକୁ ଆଇଲୁ ତ ଆଇଲୁ, ଏ ପିଲା ମାଇକିନା କେନେ ଆନିଲୁ ରେ ?

ରାମ—ଶବର ! ମୁଁ ଶିକାର କରି ଆସି ନାହିଁ । ପିତୃ ସତ୍ୟ ପାଳି ଚଉଦ ବର୍ଷପାଇଁ ଭାଇ ଭାର୍ଯ୍ୟା ନେଇ ବନବାସ ଆସିଛି ।

ଗୁହ୍ୟକ—ବାପା, ତୋର ବାପଠେଇ ସତ୍ୟ କରି
ତୋତେ ବନକୁ ପଠେଇଲା ରେ !

ରାମ— ଗୀତ

ମାତା କଇକେୟୀ ଜନକେ ମନାଇ
ମାଗି ଦେନକ୍ଷନ୍ତ ବର ।
ଭରତ ରଜା ହେଇ ରାମ ବନେ ଯାଇ
ରହି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ସଂବତ୍ସର ।
ଚୌଦବର୍ଷ ପାଇଁ,
ଚେଳ ଅଇଲି ଅଯୋଧ୍ୟା ଭୂଇଁ ।

ଗୁହ୍ୟକ—କଥା କହୁଚୁ ରେ ବାପା । ଦଶରଥ ବୁଢ଼ା
ନବାଲୁ ତାର ମୁଣ୍ଡ ଖାଇଚ ଏମିତି ହଇ ଗଲାକି
ଯେ, ମାଇକନା କଥାରେ ତୋତେ ତଡ଼ିଦେଲା !

ଗୀତ

ମୁଁ ଗୁହ୍ୟ ଶବର ମିତ ତୋ ପିତାର
ଏ ବନେ ଆଶ୍ରମ ଅଛି ମୋର
ଜନ୍ମ ପୁଣ୍ୟବଳେ ଭେଟିଲି ତୁମ୍ଭରେ
ପୁନଃ, କଅଇବ ତୋତେ ରାଜ୍ୟେଶ୍ୱର !
ଅଯୋଧ୍ୟା ମଧ୍ୟର
ହୋଇ ଅଛି ବଡ଼ ଅବସ୍ଥର । ୪ ।

ବାପ ! ତୋର ବାପର ଏ ବନ୍ଧୁର ଠେଇଁ ନାଇ
ହୋଇଛି । ଚାଲ, ମୁଁ ତୋତେ ଫିନ ସେଇ ଅଯୋଧ୍ୟାର
ରଜା କରିବି ।

ରାମ—ଶବର ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରଣାମ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ,
ମାତ୍ର ଆମ୍ଭମାନେ କଦାପି ଫେରିବୁ ନାହିଁ ।

ଗୁହ୍ୟକ—ଚାଲ, ଚାଲ, ଏ କଥା କହୁଛୁ; ମୁଇଁ ପାଖରେ
ଯିବ, କଏ କ କହିବ ଦେଖିବ ଚାଲ, ଚାଲ ।

ରାମ—ଶବର ! ନ କରାନ୍ତୁ ବୃଥା, ସିନ୍ଧୁଗାମୀ ସ୍ରୋତ
ପଛ ଫେରାଣି କରିବ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀଙ୍କ ରଥ ପଛ
ଲେଉଟ ପଡ଼ିବ, ଜନକ ପିତୃ ଆଦେଶ ପାଳନ
କରେଁ ବ୍ୟର୍ଥ ହେବ ।

ଗୁହ୍ୟକ—ହଉ ପଛ ଫିରି ନାଇପିବୁ ତ ଚାଲ, ଆଜକେ
ଆମ କୁଡ଼ିଆରେ ରହି ସକାଳକେ ଜେଣେ ଇଚ୍ଛା
ତେଣେ ଯିବୁ ।

ରାମ—ହଉ ଚାଲନ୍ତୁ ।

(ଗୀତ)

ଯାଅ ହେ ସୁମନ୍ତ ପ୍ରବୋଧିବ ତାତ
ମାତ ଅଛନ୍ତି ମୂର୍ଚ୍ଛିତ,
ମୋ ଆସିବା ଯାଏ ପାଳ ପରଜାଏ
ଯେମନ୍ତେ ନ ଘଟେ ବାଧାବନ୍ଧ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ରଚନ
ପ୍ରାତେ ଗମିଲେ ଭରଦ୍ୱାଜ ଆଶ୍ରମ । ୫ ।

(ସୁମନ୍ତଙ୍କର ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ)

ସୁମନ୍ତ—ମହାରାଜ ! ତବାଦେଶେ ନେଇ ଜନଜଣେ
ଛାଡ଼ିଲି ମୁଁ ସରଯୂ ନିକଟେ । ପଥେ ପ୍ରଜାଗଣେ
କଲେ ବହୁ ଅଳି, ନାସ୍ତି ବନା ଅସ୍ତି ଭେଦେ
ନ ଧରିଲେ ଭୂତେ । ପୁଣି ତମସା ନିକଟେ
ଭେଟିଲେ ଗୁହ୍ୟକ । ଯଥାସାଧ୍ୟେ ବୁଝାଇଲେ
ଯେତେ, ଅଟଳ ଯେଣୁ ସେ ତବ ସତ୍ୟରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ,
ନାସ୍ତି କରି ଗମିଲେଣି ଭରଦ୍ୱାଜ ଆଶ୍ରମକୁ ।
କହିଛନ୍ତି ପ୍ରବୋଧିବ ତାତ ମାତେ, ନ ଗଞ୍ଜିବେ
କଦାପି ସେ ମଝିଆ ମାଆଙ୍କୁ । ନାହିଁ ତାଙ୍କ ଲବେ
ମାତ୍ର ଦୋଷ ଏଥି, ଯେଣୁ ଏହା କର୍ମର ଲିଖନ ।

ଦଶ— ବୁଝିଲଣି ମନ୍ତ୍ରି ! ଏଇ ଦେଖ ଶୂନ୍ୟେ ଆସେ
ପୁଷ୍ପକବିମାନ ନେବାପାଇଁ ମୋତେ, ଅନ୍ଧକମୁନିର
ଶାପେ ନ ପାଇଲି ପୁତ୍ର ମୁଖ ହେରି । ଉଃ, ପ୍ରାଣ-
ଗଲା, ପ୍ରାଣ-ଗଲା । ରା-ମ-ହା-ରାମ ।

(ମୃତ୍ୟୁ , ରାଣୀଗଣଙ୍କର ଶୋକ)

ସୁମନ୍ତ - ରାଣି ! ଆପଣମାନେ କ୍ରୋଧ ଶାନ୍ତ କରନ୍ତୁ,
ବର୍ତ୍ତମାନ କୁମର ଭରତଙ୍କ ନିକଟ ଯାଉଛି, ଭରତ
ଫେରିଲେ ସତ୍କାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ
ରାଜାଙ୍କୁ ତୈଳ ଦ୍ରୋଣୀରେ ରଖାଯାଉ ।

(ତଥାକରଣ)

—*—

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

ଭରତ ଦୂତ ! ଶୂନ୍ୟ ଦେଖାଯାଉଛି ପ୍ରାସ୍ତ ଦେଶ କମ୍ପା
ଆଜି ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରାଙ୍ଗଣ, କ ଦଣ୍ଡାଦେ ଦଣ୍ଡତ
ସାଜ ନଚ୍ଚପାଳ, ପୁଣି ହାହାକାର ରବ ସଙ୍ଗେ
ଜନଗଣର ଦ୍ୱେଳ ।

ଦୂତ—ପ୍ରଭୁ ! ଅଯୋଧ୍ୟାରୁ ଏବେ ନାଥ, ତୁଅନ୍ତେ ଅନ୍ତର, ଅସ୍ତମିତ ହୋଇଛନ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶଶଧର । ଏକମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ଭେଟିବାକୁ ଯାଉଛି ରାଜ୍ୟ ଅଯୋଧ୍ୟା ଆକାଶେ ।

ଭରତ—କି କହିଲୁ ଦୂତ, ପିତା କଣ ତେବେ ମୃତ ।

ଦୂତ—ଆଜ୍ଞା, ହଁ ।

ଭରତ—ଭ୍ରାତ ତେବେ କଣ ନାହାନ୍ତି ?

ଦୂତ—ନିର୍ବାସିତ ସେହୁ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତା ସହିତରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ନିମିତ୍ତ ଦଣ୍ଡକ ଅରଣ୍ୟେ ।

ଭରତ—ସାରଥି ! ଯାଅ ଶୀଘ୍ର ରଥ ଦେଖେ କାହିଁଅଛି ସେହି ପାପିୟସୀ, ଲୁଚ କମ୍ପକ ଫଣୀ ଫିଟାଇଦେଉ ଉଲ୍ଲାସେ ।

ଗୀତ

ହାଇରେ ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟ ! କି ପାଁ ଜନ୍ମ କଲୁ ରେ
ଅକଳଙ୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶେ କାଳ ଲେପି ଦେଲୁ ରେ । ଘୋଷା
(ପ୍ରବେଶି କନ୍ଦର କେଶ ଆକର୍ଷଣ ପୂର୍ବକ)

ଗୀତ

କାଳସର୍ପିଣୀ ଜନନୀ ! ଦେଲୁ ତୁ ଏତେ ଦୁଃଖ
ଯା ଲାଗି କାନ୍ଦେ ଅବଶ ତାରେ ହତ୍ୟା କଲୁ ରେ । ୧ ।

ରେ ପାପିୟସୀ, ଦୁଷ୍ଟା ଦୁରାଚାରୀ ନଷ୍ଟା, ଡାକିନୀ ଅଟୁ ତୁହି ଦୁଗ୍ଧ ପୋଷ୍ୟ କାଳଭୁଜଙ୍ଗିନୀ । ରକ୍ତ ଲେଇ ଦେଇ, ବଂଶି ଲେପିଦେଲୁ ଅକଳଙ୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶେ କାଳିମାଭରି । ନୋହିଥାନ୍ତୁ ଯେବେ, ଗର୍ଭଧାରିଣୀ ଜନନୀ ମୋହର, ଦେଖନ୍ତୁ ମୁଁ ତୋର ପ୍ରାଣ ନେଇ ଏକ୍ଷଣି ।

କୈକେୟୀ—ବାପ ! ତୋର ନିମିତ୍ତ ଏ ସମସ୍ତ କାଣ୍ଡ, ରାମ ବନକୁ ଗଲା, ତୁ ଏବେ ନିଷ୍କଣ୍ଟକ ଅଯୋଧ୍ୟା ରାଜ୍ୟ ଭୋଗକର ।

ଭରତ—କି ସାହସେ କହୁ ରେ ପାମରୀ, କହ ଦଦରେ ଦେବ ରାଜା ଅଯୋଧ୍ୟା କଟକେ । ହେବୁ ବୋଲି ବରକୁ କି ଭୋମାତା ତୁହି ? ବୃଥା ଆଶା ତୋର । ନୋହି ରାଜମାତା, ହେବୁ ଜଗତେ ପଥ ଭିକାରୁଣୀ ।

ଗୀତ

ନେଲୁ ତୁ ଜନକ ପ୍ରାଣ ଭ୍ରାତାରେ ଦେଲୁ କଷଣ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଶୂନ୍ୟ ଅଯୋଧ୍ୟା କଲୁ ରେ । ୨ ।

ରେ ପାତକିନୀ, ତୋ ଯୋଗେ ମୋର ଦେବୋପମ ଭାଇ କି ଓ ମାତାତୁଲ୍ୟା ଭାଉଜଙ୍କୁ ଏବଂ ପରମାରାଧ୍ୟ ପିତୃଦେବଙ୍କୁ ହରାଇଛି । ତୁ ପାପିଣ୍ଡୀ ଥାଇ କଣ ପ୍ରୟୋଜନ । ମାତ୍ର ତୋତେ ସ୍ୱୟଂ ହସ୍ତେ ପିତୃଘାତ ଆଚରିବ ତୋର ରକ୍ତେ । (ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବା ସମୟେ କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କ ପ୍ରବେଶ, ଭରତର ଅଭିବାଦନ)

କୌଶଲ୍ୟା—ଏ କି କାଣ୍ଡ ବତ୍ସ ! ନ କର ତୁ ତାହା, ସର୍ବୋପରି ମାତୃପଦ ସେହୁ, ନ ମଣ ତୁ ବଳାତ୍କାର ତାହା ମୋହ ଚକ୍ଷୁ । ଈଶ୍ୱର ବିଧାନେ ସେହୁ ଯାଇଅଛି ବନେ । ତୁହେ ଏହୁ ଦୋଷୀ, (କୈକେୟୀକୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ନିଜ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଲୁଚାଇ ରଖିବା । କୌଶଲ୍ୟା ପ୍ରତି ଭରତ)

ଭରତ—ମାତା ! ଦୁଷ୍କୃତରେ ବିଅନ୍ତୁ ମେଲାଣି, ଗମିବ ମୁଁ ଶ୍ରୀରାମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ । ବନେ ବନେ କରଣରେ ଯେ ଯେନେପ୍ରକାରେ ଫେରାଇ ଆଣିବ କଷ୍ଟେ ଭାଇଙ୍କୁ ବନରୁ । ଦଣ୍ଡଛତ୍ର ଧରାଇବ ତାହାଙ୍କ ମସ୍ତକେ, ଅନୁବ୍ରତେ ସେବକ ପ୍ରାୟ ।

କୌଶଲ୍ୟା—[ସ୍ୱଗତ] ଧନ୍ୟବତ୍ସ ! ଧନ୍ୟ ତୋର ପିତା ମାତା, ଧନ୍ୟ ଭ୍ରାତୃଭକ୍ତି । ଲଜ୍ଜାବନତ ବନର, ଭରତର ପୁଣି ସୁମିତ୍ରା ନନ୍ଦନେ । ଏତେବୁଦ୍ଧି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ କି ମଣ୍ଡିଅଛି ଅଯୋଧ୍ୟା ଭୂଖଣ୍ଡ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଯାଅ ବତ୍ସ ଆଃ ଶୀଘ୍ର, ଫେରାଇ ଆଣ ରାଘବଙ୍କୁ ବନୁ । [ମେଲାଣି ଦେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ]

—*—

ସପ୍ତମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଚିତ୍ରକୂଟରେ ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତା)

ରାମ—ବାବୁ ସୌମିତ୍ରି ଶୃଙ୍ଗୋପରେ ଅଛୁ ଏ ଯେଉଁ ସର୍ବ ଶାଳ ତରୁ, ଚଢ଼ି ତହିଁପରେ ଦେଖ, ଅଦୂରରେ ଶୁଭେ ଏ କି ଜନ କୋଳାହଳ । କେତେ ଦୂରେ ଜନ୍ତୁ ସେହୁ, ପୁଣି କି କାରଣେ, ଗୃହିଁଲେ ବଣିକ ତହିଁ ଅଯୋଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ସୀତା— ନାଥ ! ଅନ୍ତରେ ମୋ ମୁହୁର୍ମୁହୁ କାନ୍ଦି ଉଠେ କମ୍ପା ! ମୋ ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁରେ, ଆସନ୍ତୁ ସାନୁଜ କମ୍ପା ଦେଖି ହୋଇ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ପ୍ରାୟ ।

ରାମ— ବାବୁ ! କି ଘଟଣା ଦେଖିଲ ନୟନେ ?

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ହୋଇ ନୃପ, ଆସୁଛି ଦେଖାଇ ଦର୍ପ, ସେଥି ସୈନ୍ୟ ସେନା ସଙ୍ଗରେ, ଭଲ ବ୍ୟବହାରେ, ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ପ୍ରଭୁ ଦେଖନ୍ତୁ କେଯାଏ ବଧୂ ବନ୍ଧୁଛି ଅଙ୍ଗରେ ।

ରାମ—ଦକ୍ଷ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହ ଭାଇ, କ୍ରୋଧସମ ଶତ୍ରୁ-ନାହିଁ ସଂସାରେ; ଆସୁ ପାଶେ ଜଣାଯିବ ସବୁ ।

ଭରତ—(ଦୂରୁ ଦେଖି ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପ୍ରଣିପାତପୂର୍ବକ)

ଗୀତ

ନାଥ ମହୋଦର, ସେନାନ୍ତୁ ଦର୍ପିମା ମୋହର ।
ତବ ବିନେ ଶୂନ୍ୟ ଦଶେ ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗର । ଘୋଷା ।
ମାତା ହୋଇଲା ଭରାର୍ତ୍ତ, ନୁହେ ମୁଁ ଭ୍ରାତ ଅଳର
ଆସନ୍ତୁ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଫେରି ହେବେ ରାଜ୍ୟେଶ୍ୱର ।୧।

ଭାଇ ! ତବ ବିନେ ଶୂନ୍ୟ ଦଶେ ଅଯୋଧ୍ୟା କଟକ । ଚାଲ ଫେରି, ସିଂହାସନେ ବସିବ ଏକ୍ଷଣି ।

ରାମ—ବାବୁ ରେ ! ନାହିଁ ମୋତେ ବର୍ତ୍ତମାନ, ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜସିଂହାସନ ଭୋଗଯୋଗ, ଯାଇ ରାଜ୍ୟ ଅଳଙ୍କୃତ କର ସିଂହାସନ, ଚଉଦବର୍ଷ ଅନ୍ତେ ଫେରିବ ମୁଁ ନିଶ୍ଚେ ଅଯୋଧ୍ୟା କଟକେ ।

ଭରତ—ନ ଫେରିବେ ଯାମ୍ପ ଯେବେ ସୀତାସହ, ନ ମଣ୍ଡିବେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜସିଂହାସନ, ନ ଯିବ ଭରତ ନେତ୍ର ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ସହିତେ ପୁଣି ଅଯୋଧ୍ୟା କଟକେ, ତ୍ୟାଗିଦେବ ନିଶ୍ଚେ ଏହି ସ୍ଥଳେ ମନ-ଜୀବନ ଭରେ ।

ଗୀତ

ତୁମ୍ଭର ବିଚ୍ଛେଦେ ଚିତ୍ତ; ସଙ୍କଳ୍ପ ହୋଇଲେ ହତ
ମୁଁ ଅବା ଥାଇ ଜୀବିତ କାହିଁ ମୋର ପ୍ରତିକାର ।୨।

ପିତା ଆପଣଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦରେ ପରଲୋକ ଗମନ କରିଅଛନ୍ତି, ଅରାଜକ ହୋଇଛି ଅଯୋଧ୍ୟା । ଗତକଥା ନ ଧରିଣ ମନେ, ଚାଲନ୍ତୁ ବହନ ବସି ରାଜ-ସିଂହାସନେ, ଆଜ୍ଞା ଦେଇ ତ୍ରିବୃଟିସ୍ତ୍ର ନଦାନଦ ସହାର ।

ସ୍ୱଳ ମାର, ସ୍ୱଳରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଆସିଛି ମୁଁ ନେବାକୁ ଫେରାଇ ।

ରାମ—ବାବୁ ରେ ! କମ୍ପା ମୋତେ କଳାଉଛୁ ଏତେ, ଜୀବେ ଥିଲେ ମିଳିପାରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ରାଜ୍ୟ; ମାତ୍ର ନ ମିଳିବ କେବେ ହେଲେ ପିତା କବା ପିତୃସତ୍ୟ । ସେ ତ ମୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର କଥା, ଯେ ଅନ୍ତିମ କାଳରେ ତାଙ୍କୁ ନ ପାରିଲି ଦେଖି । ଯାଇ ବୁଝ ପ୍ରବୋଧ ମାତାଙ୍କୁ । ପୁଣି ଶୁଣ, ନ ଚଞ୍ଚିବୁ କେବେ ହେଲେ ମହିଆ ମାଆଙ୍କୁ । ଅଳଙ୍କୃତ କରିଥିବୁ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଗାଦି ।

ଭରତ—ପ୍ରଭୁ ! ସିଂହର ଆସନେ କେବେ ବସିପାରେ କି ଶୃଗାଳ !

ଗୀତ

ଶ୍ରୀଚରଣେ ମିତ୍ର ଆଶ୍ରା ନାହିଁ ମୋ ଆନ ଭରସା ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଆଶା ନ ଭଙ୍ଗନ୍ତି ମୋହର । ୩ ।

ଭାଇ ! ଏ ଅଧମକୁ ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣ ତଳେ ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ, ଏହାହିଁ ଭିକ୍ଷା ।

ରାମ—ଭାଇ ! ମନୋଗତ ଭାବ ତୋର ଜାଣିଅଛି ମୁହିଁ, ଦୈବବଳଠାରୁ ବଳ ନାହିଁ ପୃଥିବୀରେ । କରିପାରେ ଏକା ସେହି ଦଣ୍ଡକରେ ଧରିଣ ନର୍ତ୍ତନ, ପୁଣି ରଜାକୁ ରଙ୍କାସ । ନୃପ ତୁ ବାଂଧିଲ ସେଥିପାଇଁ । କହୁଛି ମୁଁ ପୁଣି, ରାଜନୀତି ଧର୍ମେ ମାନଦଣ୍ଡ ଭେଦେ ସଦା ପାଳୁଥିବୁ ମନ୍ତ୍ରୀ । ଦୋଷୀ ଦଣ୍ଡ ପାଇଁ ଯେପରି କ୍ଷମା ସେ ମାଗିବ ଲୁଚି ଲୁଚି ସେମାନଙ୍କୁ କ୍ଷମା ଦେଉଥିବୁ ।

(ଏହାକାଳେ ଆକାଶ ଦୈବବାଣୀ)

ଧାର୍ମିକ ହେବେକ ଶାନ୍ତ ଦାନ୍ତ ଶିଖର ଭରତ
ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଶୀଘ୍ର ଫେରି ହେ ନନ୍ଦନ ।
ରାମ ସତ୍ୟ ଲଙ୍ଘିଲେ ରୌରବେ ଯିବେ ରାଜା,
ଦୁଷ୍ଟ ନାଶି ସନ୍ତୁପାଳ ଏହୁ ଉଦ୍ଧାରିବେ କଷ୍ଟଙ୍କ ।

(ଭରତ ଦୈବବାଣୀ ଶୁଣି ରାମଙ୍କଠାରୁ ରତ୍ନ-ପାଦୁକା ନେଇ ନନ୍ଦିଗ୍ରାମରେ ସ୍ଥାପନ କରି ଚୌଦବର୍ଷ କାଳ ରାମଙ୍କ ଅପେକ୍ଷାରେ ରହି ରାଜ୍ୟଶାସନ କରଣ ।)

—*—

କୁମୁଦ-କେଦାର

କୁମୁଦ-କେଦାର

ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜା ବୀର ମହେନ୍ଦ୍ର ଦେବ, ମନ୍ତ୍ରୀ, ସଭାସଦ୍)

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ରାଣୀମାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଦିବସଠାରୁ ଆପଣ ସଦାବେଳେ ଚିନ୍ତିତ ଥିବାର ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଛୁ । କୁହନ୍ତୁ, ଯଦି ଦ୍ୱିତୀୟବାର ଦାରପରିଗ୍ରହ କରିବେ, ତେବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେବୁ ।

ସଭାସଦ—ମହାରାଜ ! ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି ଆପଣ ସେଥିରେ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ, କିଛି ଅସୁବିଧା ଘଟିବ ନାହିଁ । କୁଳରକ୍ଷା କରିବା ଆପଣଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ରାଜା—ସଭ୍ୟବୃନ୍ଦ ! କି ଅସମ୍ଭବ କଥା, ଆଉ ମୋର କଣ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦାର ପରିଗ୍ରହ କରିବାର ସମୟ ଅଛି ? ପ୍ରେୟସୀ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ, କିନ୍ତୁ ମୋତେ ବଡ଼ ଦହଗଞ୍ଜରେ ପକାଇ ଦେଇଗଲେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ସେଇଥିଲାଗି ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦାର ପରିଗ୍ରହ କରିବାକୁ କହୁଅଛୁଁ । ଆପଣ ଅସମ୍ମତ ହେଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ଯଦି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟରେ ମନରେ ଦୁଃଖ ଆସିଛି, ତେବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ ।

ରାଜା— ଗୀତ

(କର୍ମ ମୋର ଏଡ଼େ ନାରଖାର ରେ— ବୃଙ୍ଗ)

ଧାତା କପାଳେ ଏତେ ଦଶା ରେ, କହ ମନ୍ତ୍ରୀ !
ଅପୁତ୍ରିକ ଲାଗି ସଦା ଦୁଃଖିତ ଅବସ୍ଥା । ଘୋଷା ।

ମନ୍ତ୍ରି ! ବିଧାତା ମୋତେ ଏତେ ବଡ଼ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧିପତି କରି କୋଳରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସନ୍ତାନ ଦେଇନାହାଁନ୍ତି; ସେଥିଯୋଗୁଁ ମନରେ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରୁଛି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ତା ନିଶ୍ଚୟ କଥା ।

ରାଜା— ଗୀତ

ମୋ ଅନ୍ତେ ଏ ରାଜପୁର, ହେବ ନିଶ୍ଚେ ନାରଖାର
ନ ପାଇ ମୁଁ ପ୍ରତିକାର ଝୁରୁଅଛି ମଥା ରେ । ୧ ।

ମନ୍ତ୍ରି ! ମୋ ଅନ୍ତେ ଏ ରାଜପୁର ନିଶ୍ଚୟ ଶ୍ମଶାନରେ ପରିଣତ ହେବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ଏକଥା କାହିଁକି କହୁଛନ୍ତି ? ଆପଣଙ୍କର ସନ୍ତାନ ନ ଥିଲେ କଣ ହେଲା, ସନ୍ତତି ଅଛି ତ ।

ରାଜା—କିଏ, ମୋର କନ୍ୟା କୁମୁଦ, ସେ କଣ କରିବ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ଆପଣ ଜେମାଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେଇ ଜାମାତାଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ରାଜମୁକୁଟ ଅର୍ପଣ କରନ୍ତୁ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଜେମାର ପୁତ୍ର ଆପଣଙ୍କର ସିଂହାସନ ଉପରେ ଅଧିକାର କରିବ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆପଣଙ୍କର କୁଳର ଗୌରବ ରହିବ ।

ରାଜା—ହିଁ ମନ୍ତ୍ରି ! କୁମୁଦର ପୁତ୍ରଠାରୁ ଯେତେବେଳେ ପିଣ୍ଡ ପାଣି ମୁଠାଏ ପାଇବି, ସେତେବେଳେ ସେ ମୋ ସମ୍ପତ୍ତିର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାରୀ ହେବ, କିନ୍ତୁ ଏତ

ନାହିଁ । ମନ୍ତ୍ରୀବର ! ତୁମ୍ଭର ଏ କଥା ମୋ ମନକୁ କେବଣ ଆସିଲା ! କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କଥାରୁ ସନ୍ଦେହ ଅଛି ।

ଗୀତ

କେମା କର୍ମେ ସେବେ ପୁତ୍ର ଲେଖି ନ ଥିବ ବିଧାତା
ମୁଁ ରାଜ୍ୟ ଦେବା ବ୍ୟର୍ଥ ତହୁଁ ହେଉ କଥା ରେ । ୨ ।

ମନ୍ତ୍ରି ! ମୋ ପରି ଅପୁତ୍ରକ ଦୋଷ ଯଦି କେମାର ଥାଏ, ତେବେ ରାଜ୍ୟ ଜାମାତାକୁ ଦେବା ଅପେକ୍ଷା କୌଣସି ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେବା ଭଲ । କାରଣ ଯଦି କେମାର ସନ୍ତାନ ନ ହୁଏ, ଜାମାତା ଅନ୍ୟ ପତ୍ନୀ ଗ୍ରହଣ କରିପାରନ୍ତି, ତେବେ ମୋର ରାଜ୍ୟ ଜାମାତାକୁ ଦେବା ବ୍ୟର୍ଥ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ତାହା ଯଥାର୍ଥ କଥା, ତେବେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଡକାଇ କେମାଙ୍କ ଜନ୍ମପତ୍ରିକାଟା ବୁଝନ୍ତୁ ।

ରାଜା— ଗୀତ

ଡକାଅ ଯୋଗ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ, ବୁଝି କେମାର ଜାତକ
ଯିବ ମୋ ମନୁ ସନ୍ତାପ ପାଇବ ମୁଁ ଶାନ୍ତି ରେ । ୩ ।

ମନ୍ତ୍ରି ! ଶୀଘ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷକୁ ଡକାଅ, ସେ କୁମୁଦର ଜନ୍ମପତ୍ରିକା ବୁଝନ୍ତୁ । ତାର ସନ୍ତାନ ଅଛି କି ନା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏତିକିରେ ସଭା ବନ୍ଦ ଥାଉ ।

(ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଗୁଣସାଗର ଓ ଅଜୁ)

ଗୁଣ—ଅଜୁ, କାଲି କି ମଦ ଗୁଡ଼ାଏ ଆଣିଲୁ କିମ, କଡ଼ାକର ପାଣିଆ ନାହିଁ । ସୁଦୁ ପାଣି, ସୁଦୁ ପାଣି !

ଅଜୁ—ନା ମହାରାଜ ! ଅଜୁ କେବେ ଦୋକାନୁ ମାଲ ଆଣେ ! ଅଜ୍ଞା, କାଲି ତ ସବୁ ସରିନାହିଁ, ଆହୁରି ଥୋଡ଼ା ଅଛି: ଦେଖିବେ ନି !

ଗୁଣ—ଆହୁରି ଅଛି, ଦେଖେଁ ଦେଖେଁ (ବୋତଲ ମୁହଁରେ ଲଗାଇ) ଅଜୁ ଏ ତ ଭାରି ମାଲ ଲୁଟେ ।

ଅଜୁ—ଅଜ୍ଞା, ଆପଣଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଚୁଲି କହୁଛି, କସବର ସେହି ।

ଗୁଣ—ଅଜୁ ! ଦୁନିଆରେ ମୋଠାରୁ କିଏ ବଡ଼ ଅଛି କହିଲୁ ।

ଅଜୁ—ନା ମହାରାଜ ! ଯାହାର ଆଖି ନ ଥିବ, ସେ ଅବା କହିବ ଗୋଟାଏ କିଏ ବଡ଼ ଅଛି । ମୁଁ ଦେଖିବାରେ ଆପଣଙ୍କଠାରୁ ବଡ଼ କେହି ନାହିଁ ।

ଗୁଣ— ଗୀତ

କହ କହ ଭାଇ ଏ ଦୁନିଆରେ କେହି
ମୋଠାରୁ ବଡ଼ିଆ ରହିଗଲା !
ମୋ ଆଜ୍ଞା ନ ମାନି ହୋଇଛି ବେମାନ
ନିଦକରେ ଘୁଷି ଦମ୍ଭ କଲା । ପଦ ।

ଅଜୁ ! ଜଗତରେ ମୋର ଆଜ୍ଞା ଅବଜ୍ଞା କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି କିଏ ଅଛି କହିଲୁ ।

ଅଜୁ—ଅଜ୍ଞା ! ଜନ୍ଦା ପିମ୍ପୁଡ଼ିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ତ୍ରିଭୁବନକୋଟି ଜୀବଜନ୍ତୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପଣଙ୍କ ନାମ ଶୁଣୁ ନ ଶୁଣୁ ଥରନ୍ତିର !

ଗୁଣ— ଗୀତ

ମୋହଠାରୁ ଅଛି କେ ବଳିଆ,

ଅଜୁ— ଗୀତ

କୁଳର ଚନ୍ଦ୍ରମା ରଜାଙ୍କର ଶଳା ।

ଗୁଣ—ଚୁପ୍ !

ଅଜୁ—ନା, ରାଜ ଗଳାମାଳା ।

ଗୁଣ—ମୋର ସେତେ ଜ୍ଞାନ କେ ହେବ ସମାନ
ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପଣ ନାଶ କଲା । ୧ ।

ଅଜୁ ! ବୁଦ୍ଧି ଆଉ ବିବେକରେ ମୋତେ ଭଲ କିଏ ବଳେଇପିବ ।

ଅଜୁ—କାହିଁ, ମୋ ଆଖିକି ତ କେହି ଦେଖାଯାଉ ନାହାନ୍ତି, ଆପଣ କିଛି ଗୋଟାଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପକାନ୍ତୁ ।

ଗୁଣ— ଗୀତ

ସଧବା ବିଧବା ନାସ୍ତି ଏହି ଶ୍ରୁତ ।

ଅଜୁ— ଗୀତ

ରାମରାଜ୍ୟ ନଷ୍ଟେ ହେବ ନରନାଥ

ଗୁଣ—ବେଶ୍ୟା ନାସ୍ତି ହେବେ ନାସ୍ତି ଜାତ
ମୋ ବେଳକୁ ନୂଆ କଥା ହେଲା । ୨ ।

ଅଜୁ—ମୋର ଇଚ୍ଛାସ୍ତ୍ରୀମାନ ଢୋକାରେ ଲେଖି ଦିଅ,
"ସଧବା ବିଧବା ନାସ୍ତି, ନାସ୍ତି ନାସ୍ତି ପତିବ୍ରତା ।

ଅଜୁ—ମହାରାଜ ! ରାମରାଜ୍ୟ ତ ହେଲା । ଏପରି ଗାଉଁ-ଚନ୍ଦ୍ର କେହି ଏ ରଣୀର ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିନାହାନ୍ତି କି ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ । ଖାଲି ରାଜଗାଦିଟା ଆପଣଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼୍ ନାହିଁ ।

ଗୁଣ—ଆରେ ଭଉଣୀ ଥିଲେ ତ ରାଜଗାଦି ପାଇ ପାରନ୍ତିଣି, ଭଉଣୀ ମରିଗଲା, ସେ ଭାଗଟା ଛିଣ୍ଡିଗଲା । ଏଣିକି ରାଜା ମଲେ ବଡ଼ା ତ ବଡ଼ା ଆଉ ଅଛି କିଏ, ବଡ଼ରାଣୀର ଯେଉଁ ଝିଅଟି ଅଛି, ସେ ତ ଆଜି କାଲି ବିବାହ ହୋଇଯିବ । ଗାଦୀଶ୍ବର ତ ଆମ୍ଭେ ଖୋଦ ନିଜେ ।

ଅଜୁ—ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ କଣ କରିବି ?

ଗୀତ

ଗୁଣ— ମନ୍ତ୍ରୀଗିରିଟାକୁ ତୋତେ ମୁଁ ଦେବି ।
ଅଜୁ— ପାଇଛି ମୁଁ ବର କେତେ ଖଙ୍ଗ ସେବି ।
ଗୁଣ—ଆରେ ରାଣୀ କିଏ ହେବ ଜାଣୁ ?
ଅଜୁ—ଆଜ୍ଞା କିଏ ?
ଗୁଣ— ଗୀତ

ହୀରାମଣି ବାଇ ହେବ ପ୍ରିୟସଖି
ବିଧାତା ଏ ଘଟସୂତ୍ର କଲା । ୩ ।

ଅଜୁ—ରାଜା ମୁଁ, ମନ୍ତ୍ରୀ ତୁ, ରାଣୀ ସେ ହୀରାମଣି ବାଇ, ଭଲ ହେବ ନା ?

ଅଜୁ—ଆରେ ବାଃ ବାଃ, ଯା ପୁଣି ପଚାରିବାକୁ ଅଛି ।

ଗୁଣ—ଅଜୁ ! ରାମ ସାହୁ ଚାଲୁଣିଦାରକୁ ଟଙ୍କା ସଭାଶେ ଚଲିବ ହୋଇଥିଲା, ବାହ୍ମିକ ଟଙ୍କା ଆଣି ପହଞ୍ଚିଲା ନାହିଁ, କଥା କଣ ?

ଅଜୁ—ତାକୁ ପଥ ଭୁଲା ହୋଇଥିଲା, ସଳଖ ହେବଟାରୁ ଗଡ଼ ମୂଳକୁ ଆସିବ !

ଗୁଣ—ହଁ, ହଁ ସେଠିକି କେତେବେଳେ ଯିବା, ଏଇଟା କିଏ କରେ !

ଅଜୁ—ଏ ତ ମଣିନାୟକ କୁଆଡ଼େ ଧପାଇଛି !

ଗୁଣ—ଡାକ୍ ଡାକ୍ ।

ଅଜୁ—ଅବଧାନେ ଆଡ଼େ ଆସ ।

(ମଣି ଅବଧାନ ପ୍ରବେଶ)

ମଣି—ନାହିଁ ନାହିଁ ଆମ୍ଭର ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ।

ଅଜୁ—ମହାରାଜ, ଦେଖନ୍ତୁ ଅବଧାନେ ଆସୁନାହାନ୍ତି ।

ଗୁଣ—ଆସୁନାହିଁ, ହେ ମଣି କୌଶଳେ, ଆଡ଼କୁ ଆସ ।

ମଣି—ନା ଆଜ୍ଞା, କାମ ଅଛି ।

ଗୁଣ—ହେ ମଣିନାହାକ, ଆଡ଼କୁ ଆ ।

ମଣି—ଜରୁର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ।

ଗୁଣ—ହେ ମଣିଆ ଅବଧାନ ଇଧର ଆଓ ।

ମଣି—ଆଜ୍ଞା ଯାଉଛି, ମହାରାଜାଙ୍କର ଜୟ ହେଉ । ନବରତ୍ନ ଶୁଭଫଳ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ । ଆଜ୍ଞା ଆପଣଙ୍କର କି ରାଶି ?

ଗୁଣ—ଅଜୁ, ରାଶି କଣ ?

ଅଜୁ—କେ ଜାଣି କଣ ଅବଧାନେ !

ମଣି—ଆପଣ ବଙ୍ଗଳୋକ ସେତେ ବାଟକୁ ଯାଇ-ନାହାନ୍ତି । ଆଜି ଆପଣଙ୍କର ଘାତଚନ୍ଦ୍ର, ଟିକିଏ ଖରାପ ।

ଗୁଣ—ଘାତଚନ୍ଦ୍ରରେ ଖରାପ କଣ ?

ମଣି—ଆଜ୍ଞା, କିଛି ଗୋଟାଏ ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିବ ।

ଗୁଣ—ଅଜୁ ! ଅନିଷ୍ଟ ହାଃ ହାଃ ହାଃ ।

ଅଜୁ—ହିଃ ହିଃ ହିଃ ।

ଗୁଣ—ମଣି ଅବଧାନେ ! କି ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିବ ବତା, ତୁ କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛୁ ?

ମଣି—(ସ୍ବଗତ) ମୁଁ ଏବାଟେ କାହିଁକି ଆସିଲି ! ଏ ତ ବାଟରେ ଧରି ଅଚ୍ଛା ଜେରା କଲା । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ମହାରାଜ ଆଜି ଜେମାଙ୍କର ଜନ୍ମ ପତ୍ରିକା ବୁଝିବେ, ଯଦି ଜେମାଙ୍କର ସଧବା କୋଷ୍ଠୀ ଓ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ହେବାର ଦେଖାଯିବ, ତେବେ ଜେମାଙ୍କୁ ସତ୍ପାତ୍ରରେ ପ୍ରଦାନ କରି ସେହି ଜାମାତାଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ରାଜମୁକୁଟ ପ୍ରଦାନ କରି ରାଜା ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ।

ଗୁଣ—ଅଜୁ, ଏ କି କାଣ୍ଡ ! ତୋ ମନକୁ ଏକଥା କେମିତି ଆସୁଛି ?

ଅଜୁ—ଆଜ୍ଞା, ହେଲା ପ୍ରସବ ନ କରୁଣୁ ବୋବା କାଢ଼ିଆ । କୁମୁଦ ବଶ ହେବ, ତାର ପୁଅ ହେବ, ସେ ଯାଇ ରାଜଗାଦିରେ ବସିବ ।

ଗୁଣ—ଅବଧାନେ ! ଅଚ୍ଛା ଜେମା କୋଷ୍ଠୀରେ କଣ ଅଛି ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଆଜ୍ଞା, ତେମା ରାଜମାତା ହେବ । ତା'ର ପୁଅ ରାଜା ହେବ । ଏହା ଆମ୍ଭ ଗଣନାଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର ହୋଇଛି ।

ଗୁଣ — ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭର ଲାଭ କଣ ହେବ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଆମ୍ଭେ ପାଟଯୋଡ଼ ଆଉ ଟଙ୍କା କିଛି ପୁରସ୍କାର ପାଇବୁ ।

ଗୁଣ — ଆମ୍ଭର ଲାଭ କଣ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଆପଙ୍କର ଆଉ ଲାଭ କଣ, ଆପଣ ମଉଳା ଯୋଡ଼ ପିନ୍ଧିବେ ।

ଗୁଣ — ରଖ ତୋ ମଉଳା ଯୋଡ଼, କହ ମୁଁ କେମିତି ରାଜା ହେବି ।

ଅଜୁ — ଠିକ୍ କଥା, ଆପଣ ଉମେଦାରୀ କରି କରି ଲଙ୍ଗ ପାଳଟି ଗଲେଣି, ଆପଣ ରାଜା ନ ହୋଇ ଆଉ କିଏ ରାଜା ହେବ !

ଗୁଣ — ଅବଧୂ ହେ ! ତମର ହାତରେ ସବୁ ଅଛି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଆଜ୍ଞା ମୋର ହାତରେ କ'ଣ ?

ଗୁଣ — ସେ ଆଜ୍ଞା ପାଜ୍ଞା ଚଳିବ ନାହିଁ, କହ ମୁଁ କିପରି ରାଜା ହେବି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଆଜ୍ଞା ମୋଠାରେ କଣ ଅଛି ?

ଗୁଣ — ମୁଁ ଭଲରେ କହୁଛି, କଣ ଉପାୟ ଅଛି କହ, ନୋହିଲେ ତୋ ଘରେ ହାଡ଼ ପୂରେଇବି । ତୋ ମୁହଁରେ ଚାଡ଼ ଲଗାଇବି, ଆଉ ତୋତେ ଘର୍ ଜଗାଇରେ ବେକରେ ଗଳିବି । ଏ କଥା ମୁଁ ଯେବେ ନ କରିବି, ମୋ ନାଁରେ କୁତା ପାଳିବୁ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — (ସ୍ୱଗତ ମନରେ ବାବା, ଏ ଭୁଣ୍ଡାକ ତ ମହୁଆ, ଯାଙ୍କର ତ ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । ଖାଲି ମଦ ଯୋରରେ ଏ କଥା କାହାଉଛି । କଣ କରିବି ? (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ ଅନ୍ନଦାତା, ଆପଣଙ୍କ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବି ।

ଗୁଣ — ଚେଷ୍ଟା କଣ, ଏହାର ଉପାୟ ରଜାକୁ କହିବୁ, ଯେପରି ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ରଜା ସ୍ତ୍ରୀଅକୁ ଘରୁ ବାହାର କରିଦେଇ ଆମକୁ ରାଜେଶ୍ୱର କରିବ । ନେ ଶହେ ଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ନେ, କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷରେ ଯାହା ମାଗିବୁ ତା ଦେବୁ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ହଉ ହେଲା, ଆମ୍ଭେ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାର ବାଟ କରିଦେବୁ ?

ଗୁଣ — ଯା, ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ପଛରେ ଯାଉଛୁ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଆମ୍ଭର ଯାଏ କେତେ, ଆସେ କେତେ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଟଙ୍କା ଯେଉଁଠାରୁ ମିଳିଲା ତା କଥା କହିବା । ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଗୁଣ — ଅଜୁ ଅବଧାନ ପଛରେ ଯା, ଆମ୍ଭ ପାଇଁ ସେ କଣ ବାଟ କରୁଛି ଦେଖ ।

ଅଜୁ — ଆଜ୍ଞା ଚାଲିଲି (ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ, ଦୂତ, ଜ୍ୟୋତିଷ ପ୍ରବେଶ)

ଜ୍ୟୋତିଷ — ମହାରାଜାଙ୍କର ଜୟ ହେଉ, କୁଳ ବର୍ଦ୍ଧିତ ଥାଉ, ନବଗ୍ରହ ଶୁଭଫଳ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ।

ରଜା — ଜ୍ୟୋତିଷେ ତୁମ୍ଭ ବାକ୍ୟ ଅନୁସାରେ କୁଳ ବେଶ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅଛି, ଆଉ କଲ୍ୟାଣରେ ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତେମାର ଜନ୍ମ ପତ୍ରିକା ଦୃଷ୍ଟି କହ, ତାର ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ହେବେ କି ନା, ଆଉ ତାର ବିବାହ ଯୋଗ ଘଟିଛି କି ନାହିଁ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — (କୋଷ୍ଠି ଦୃଷ୍ଟି) ମହାରାଜ, ତେମା ଖୁବ ଭାଗ୍ୟବତୀ, ଆଉ ତାର ବିବାହ ସ୍ଥିର ଥିଲାଛି । ତେମାର ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ଦୀର୍ଘାୟୁ ହେବେ, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

(ଅଜୁ ପ୍ରବେଶ ଅବଧାନଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ)

ମନ୍ତ୍ରୀ — (ଜନାନ୍ତିକେ) ମୁଁ କଣ କଲି, ସବୁ ତ ସାରିଲି । ଏ ତ ସବୁ ଶୁଣିଲଣି ।

ରଜା — ଜ୍ୟୋତିଷେ କଣ କହୁଛନ୍ତି ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଆଜ୍ଞା, ତେମାର ଶୁଭ ପରିଣୟରେ ଆପଣଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ବାଧା ଅଛି ।

ରଜା — କଣ ପ୍ରକାଶ କର ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — କହୁଥିଲୁ ପୁଣି—

ରଜା — ନା, କିଛି ଭୟ ନାହିଁ, ପ୍ରକୃତ କଥା ପ୍ରକାଶ କର ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ଜେମାଙ୍କର ଯେ ସନ୍ତାନ ହେବ, ସେ ଆପଣଙ୍କର ଜୀବନର ହନ୍ତା ।

ରାଜା—ଜେମା ମୋ ଜୀବନର କଣ୍ଟକ ! ମନ୍ତ୍ରୀ, ମୋର ସବୁ ଆଶା ଭରସା ବିଫଳ ହେଲା । ମନ୍ତ୍ରୀ, ସେ କନ୍ୟାଠାରେ ମୋର କି ପ୍ରୟୋଜନ ? ଦୂତ ଶୀଘ୍ର ମୋର ଆଦେଶ ପାଳନ କର ।

ଦୂତ—ଆଜ୍ଞା ତବ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ ।

ରାଜା— ଗୀତ

(ରାଜଗୀତ ଯାଉଛି ଛାଡ଼ି—ବୃନ୍ଦେ)

ଘେନିଯାଅ ଦୂତ ଦୁହିତା
ଛାଡ଼ିଦେବ ବନ ପଥରେ
ତା ସୁତ ମୋ ହତକୁ ସୃଜି
ଲୁଚିଅଛି ତାର ଅନ୍ତରେ । ପଦ ।

ଦୂତ ! କନ୍ୟାର ଗର୍ଭରେ ମୋର ଶତ୍ରୁ ଅଛି, ସେ ମୋର ଜୀବନର ମୃତେଇ । କୁମୁଦର ସନ୍ତାନ ମୋର ଜୀବନର କଣ୍ଟା, ଏପରି ବିଷସାପକୁ ଗୃହରେ ରଖିଲେ ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ ।

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ଅବଧାନେ ଯାହା କହିଲେ ତା କଣ ସତ୍ୟ ? ମୋର ତ ଟିକିଏ ବିଶ୍ୱାସ ହେଉ-ନାହିଁ ।

ରାଜା—ନିଶ୍ଚୟ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ । ମୋତେ ଭଗବାନ ଅପୁତ୍ରକ କରିଛନ୍ତି ମୋର ବଂଶ ବୃଦ୍ଧି ହେବାର ମୁଁ ଦେଖିବ ନାହିଁ ବୋଲି । ବିଧାତା ମୋଠାରେ ଛନ୍ଦ କରି କୁମୁଦର ପୁତ୍ର ହେଇଁଲି ମାଧବକେ ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଯଦି ମୋର ସେହି କୁଳରକ୍ଷକ ଶିଶୁଟିକୁ ମୁଁ କୋଳରେ ଧରିବ ନାହିଁ, ତାର କୋମଳ ଅଙ୍ଗଟି ମୋର ଏ ସନ୍ତାପିତ ଶୁଷ୍କ ହୃଦୟରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବ ନାହିଁ, ତେବେ ମୋର ସେ ପୁତ୍ରରେ କି ଲୋଡ଼ା ?

ଦୂତ—ତା ନିଶ୍ଚୟ, ତେବେ ଜେମାଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେଇ, କିଛି ଦାନ ଯୌତୁକ ଦେଇ ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟକୁ ବିଦାୟ କରିଦିଅନ୍ତୁ ।

ରାଜା—ତାକୁ ବିବାହ ଦେବି ? ତେବେ ତ ମୋର ଶତ୍ରୁକୁ ଆବାହନ କରିବା କଥା କହୁଛୁ । ନା, ସେ କନ୍ୟାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବି ।

ଗୀତ

ବେଳୁ ଯେବେ ହେବ ଉପାୟ
ନ ଥିବ ମୋ କାଳକୁ ଭୟ
କାଳସର୍ପେ ଦେବା ଆଶ୍ରୟ
ମୂଢ଼େ ଜ୍ଞାପନ ମତରେ । ୧ ।

ଦୂତ ! କାଳ ସର୍ପକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବାଦ୍ୱାରା ମୃତ୍ୟୁର ଆଶଙ୍କା । ଏ କଥା ଜାଣୁ ଜାଣୁ କଣ ବିପଦକୁ ମୁଁ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ରଖିବି ।

ଗୀତ

ନଷ୍ଟ ପଛେ ହେଉ ମୋ ବଂଶ
ପାପାଣ୍ଡୀରେ ନାହିଁ ମୋ ଆଶ
ବନେ ତାକୁ ଦିଅ କରି ବାସ
ବେତାଳକୁ ଡକାଇ କହେ । ୨ ।

ଦୂତ ! ଯା, ବେତାଳମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ଜେମାର ନିଦ୍ରିତାବସ୍ଥାରେ ତାର ପଲଙ୍କ ସହିତ ଉଠାଇ ନେଇ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସ । ଆଉ ଏହି ଲେଖାଟି ନିଅ, ତାର ମସ୍ତକ ଉପରେ ରଖିଦେଇ ଆସିବ । ଯାଅ ଶୀଘ୍ର, ଯାଅ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଜ୍ୟୋତିଷେ, ରାଜା ଆମ୍ଭର ବଡ଼ ଧାର୍ମିକ ଓ ନ୍ୟାୟପରାୟଣ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଏ କେଇଟା ଦିନ ହେଲା ରାଣୀ ମରିଯିବାରୁ ତାଙ୍କର ମତିଟା ବାତୁଳ ପରି ହୋଇଗଲାଣି । ତୁମ୍ଭେ ଜେମାଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ଏ ଗୁରୁତର କଥାଟି ପ୍ରକାଶ ନ କରିଥିଲେ ଖୁବ୍ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା !

ଜ୍ୟୋତିଷ—ମନ୍ତ୍ରୀବାବୁ, ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି ହିଁ; କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଯାହା ଦେଖାଗଲା ତା ନ କହିଥିଲେ ତା ଦ୍ୱାରା ଯେ କ୍ଷତି ଘଟିଥାନ୍ତା, ଆପଣ କଣ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଥାନ୍ତେ ? (ସ୍ୱଗତ) ରାଜା ବଢ଼ିଁଶ ଯେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଶଏଟଙ୍କା ଦେଇଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରିତି ଦେଇଥାନ୍ତେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଭଗବାନ ଯାହା କରନ୍ତି ମଙ୍ଗଳ ନିମନ୍ତେ, ଜେମା ଯଦି ପ୍ରକୃତ ରାଜମାତା ହେବାର ଯୋଗ ଥିବ, ତେବେ ନିଶ୍ଚୟ ଏ ରାଜସିଂହାସନ ତାର ପୁତ୍ର ଅଧିକାର କରିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

— —— —

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ବେତାଳମାନେ କେମାଙ୍କୁ ପଲଙ୍କ ସହିତ ଜଙ୍ଗଲରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସିବା ପରେ କେମା ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠି)

କୁମୁଦ—ଆହା, କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଶୋଇପଡ଼ିଲି ! ପିତା ପ୍ରାୟ ରାଜସଭାରୁ ଫେରି ଆସିଲେଣି । ମୁଁ ଅଲକ୍ଷଣୀଟା ତାଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱ ନ ନେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ଶୋଇଛି ! ଦାସୀ, ଦାସୀ, ପାଣି ଟୋକାଟା ଆଣିଲୁଟି, (ଚକ୍ଷୁମଳି) ଏମିତି ନିଦ ତ କେବେ ମାଡ଼ ଶୋଇ ନ ଥିଲି । ଆଜି କଣ କାଳନିଦ ଘୋଟିଯାଇଛି କି, ଆଖିଟା ଫିଟୁ ନାହିଁ କାହିଁକି ମ ? ଦାସୀ, ଆଣିଲୁ ? କାହିଁ, କେହି ତ ନାହାନ୍ତି । ଏ, ଏ କେଉଁ ସ୍ଥାନ, ଏ ତ ମୋର ଶୟନାଗାର ନୁହେ । ସବୁ ଆଡ଼େ ବୃକ୍ଷଲତା, କୁଆ କୋଇଲି ରବ ନାହିଁ । ଏଁ, ମୁଁ କଣ କେଉଁ ବନସ୍ତରେ ପଶିଲାପରି ଜଣାଯାଉଛି ? କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ନା, ମୁଁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଏପରି ଦେଖୁଛି । ଅଚ୍ଛା, ଏତ ମୋର ଶୋଇବା ପଲଙ୍କ ଖଣ୍ଡି । (ପଢ଼ିଦେଖି) ଏ କାଗଜ ଖଣ୍ଡି କଣ ଦେଖେଁ । (ପଢ଼ିପଢ଼ି) ହା ପିତା, ଏ ଅଭାଗିନୀକୁ ଏହି ଯାତନା ଦେବାକୁ ଆପଣଙ୍କ ମନରେ ଥିଲା ? (ମୂର୍ଚ୍ଛା) ।

ଗୀତ

(ନାଗର ନେ ଯିବନା ଆଉ ନ କର—ଭୈରବୀ)

ପିତାରେ ହେ, ଏହା ଥିଲା ତୁମ୍ଭ ମନେ
ପ୍ରାଣେ ନ ମାରି କଇ   କଷ୍ଟିଲ ଏତେ ପରି
ଏ ଘୋର ଅରଣ୍ୟ କାନନେ । ଘୋଷା ।

ପିତା ! ଅନ୍ୟଙ୍କ ପୋଷିବା ଲତା ଆପଣ ନିଜେ ଛେଦନ କରିଥିଲେ କିଏ ବାଧା ଦେଉଥିଲା ? ଆପଣ କାହିଁକି ତା ନ କରି ଏ ଦହଗଞ୍ଜ କରି ମାରିଲେ ? ଓହୋ ! ମୁଁ ଭ୍ରମବୁଝିଛି, ଆପେ ପୋଷିବା ଲତା ଆପେ ଛେଦନ କରିବା ଅନ୍ୟାୟ, ତେବେ କାନନରେ ଛାଡ଼ିଦେଇଯିବା କଣ ନ୍ୟାୟ ମନେକଲେ ? କଣ କରିବି ? କେଉଁ ଆଡ଼େ ତ ପଥ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ !

ଗୀତ

ଚଉଦିଗ ଅନ୍ଧାର   ଜଗତେ କି ଭୟଙ୍କର
କର୍କଶ ଶବ୍ଦ ଶୁଭେ କର୍ଣ୍ଣେ । ୧ ।

ଚଉଆଡ଼େ ତ ଅନ୍ଧାର ଘୋଟି ଯାଉଛି । ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ଚିତ୍କାରରେ ହୃଦୟ ଶତଧା ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି । ମୁଁ କଣ କରିବି ? କେଉଁଠିକି ଅବା ଯିବି ? ନା, ପାଗଳ ମନ ତୁ ପୁଣି କେଉଁଠିକି ଯିବାକୁ ଭାବୁଛୁ, ଯିବାର ପଥ ତୋତେ ମିଳିବ ନାହିଁ । ତୁ ସିଂହ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ମୁଖରେ ପଡ଼ିବୁ ବୋଲି ତୋତେ ତୋ ପିତା ଏ ଅଟ୍ଟାଗ୍ନି ବନସ୍ତରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଆଉ ମିଛରେ କାହିଁକି ଏତେ ଚାଞ୍ଚ କରୁଛୁ ? ତୋର ଆଶ୍ରୀ ଏହି ତରୁମୂଳେ । ତୁ ଯେତେଦିନ ସୁଖ ପାଇବାର ଥିଲା, ସେତେଦିନ ପାଇ ସାରିଛୁ । ହା ମନ୍ଦ ବିଧାତା, ସ୍ତ୍ରୀ ଜନ୍ମ ଦେଇ ଯୌବନ ଅବସ୍ଥାରେ ପୁଣି ବିନା ଅପରାଧରେ ଏ ଦଣ୍ଡ !

ଗୀତ

ଅବଳାଠାରେ ଛନ୍ଦ   କଲୁ ମନ୍ଦ ଦଇବ
କି ଯଶ ନେବୁ ମୋ ନିଧନେ । ୨ ।

ହା ରେ ବିଧାତା ! ଏ ଅଭାଗୀଠାରେ ତୋର ଏତେ ଛନ୍ଦ । ପିତା, ମୋର ବାଲ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଏତେ ସ୍ନେହ କରି ମୋତେ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବାକୁ କହୁଥିଲ; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କଣ ଏହି ସିଂହାସନ ଅର୍ପଣ କଲ ? ମାଗୋ, ଅଭାଗିନୀକି ଛାଡ଼ି ସ୍ୱର୍ଗଧାମରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ-ରହିଲୁ, ଦେଖ, ସେହି ସ୍ୱର୍ଗଲୋକରେ ଥାଇ ଦେଖ ତୋ କନ୍ୟା କି ଦଶା ଭୋଗ କରୁଛି । ଏ କିଏ ! କଣ କହିଲା ପରି ଶୁଣାଗଲା, ଟିକିଏ ଅପେକ୍ଷା କରେଁ ।

(ଭାରଦ୍ୱାଜ ପ୍ରବେଶ)

ଗୀତ

ଝିଂମରାଗ

ଅନିତ୍ୟ ଅସାର ସଂସାର
ମୋହ ମାୟା ଅନ୍ଧକାର
ପତିତପାବନ ପୀତାମ୍ବର
ତର ତର ଭବେ ହେ କର୍ଣ୍ଣଧାର । ପଦ ।

ହରି ପିତା ହରି ମାତା
ହରି ଜ୍ଞାତି ସହୋଦର
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ନାୟକ ରକ୍ଷ ମୋକ୍ଷ
ହରି କଳୌ ହରି ନାମ ସାର ।୧।
ଅରୂପ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଆନନ୍ଦ ଓଁକାର
ଶ୍ରୀରାଧାରମଣ ନବଘନ ଶ୍ୟାମ
ଭକ୍ତ ହୃଦ କର୍ଣ୍ଣଧାର ।୨।

ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ, କିଏ ଗୋଟିଏ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ କ୍ରନ୍ଦନ କରୁଛି ? ଏ ତ ଭୟାନକ ସ୍ଥାନ, କେବଳ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରମ ! ମନୁଷ୍ୟ ଏଠାକୁ ଆସିଲା କାହିଁ ? ତେବେ ଦେଖେଁ (ନିରୀକ୍ଷଣ) ଓଃ, ଏ ତ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ହେବ ପରା, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଏ ଏଠାକୁ ଆସିଲା କପରି ? ତେବେ ପଚାରେ । ଆଲୋ ମା ! ଏ ଅଗମ୍ୟ ଅଗମ୍ୟ ବନସ୍ଥରେ ତୁ କିଏ ଏଠାରେ କାହିଁକି ଏକାକିନୀ ହୋଇ ବସିଛୁ ? ତୋ ପାଖରେ କେହି ନାହାନ୍ତି !

ଗୀତ
(କୀର୍ତ୍ତନ ସ୍ୱର)

କାହାର ଦୁଲଣୀ କେଉଁ କଥା ଲାଗି
ବସିଛୁ ବିଜନେ ଏକା
ପାଶେ କେହି ଆଶ୍ରା ନାହାନ୍ତି ରେ ସଖା
ଲାଗୁନାହିଁ ମନେ ଶଙ୍କା
ଫେଡ଼ କର ବଦନ
ଦେଖି ସଂଶୟ ହେଉଛି ଆମ୍ଭ ମନ ।୧।

ମା ତୁ କିଏ, କାହାର କନ୍ୟା, କାହିଁକି ଏଠାରେ ଏକାକିନୀ ବସିଛୁ ? ତୋତେ ଭୟ ଲାଗୁନାହିଁ ? ଶୀଘ୍ର ଆମ୍ଭ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କର । ମା, ଲଜ୍ଜା କରୁଛୁ କାହାକୁ ?

ଗୀତ

ଶଶି ସ୍ୱର୍ଣମୁଖୀ ଲୁହା ଫେଡ଼ ଆଖି
ଆମ୍ଭେ ଋଷି ଭାରଦ୍ୱାଜ
ଆମ୍ଭର ଆଶ୍ରମ ଏ ବନ ପ୍ରାନ୍ତେଣ
କିମ୍ପା କରୁ ଏତେ ଲାଜ ?
କନ୍ୟା, ନ କର ଭୟ
ଆମ୍ଭ କଲ୍ୟାଣରୁ ଲଭିବୁ ଅଭୟ । ୨ ।

ମା, ତୋତେ କିଏ ଏ ଦୁଃଖ ଦେଇଛି, ଆମ୍ଭ ଆଗରେ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କର । ତୁ ଲଜ୍ଜା କରନା ମା, ତୁ ଆମ୍ଭର ଝିଅ ତୁଲ୍ୟ, ପିତା ନିକଟରେ କନ୍ୟାର କି ଲଜ୍ଜା ?

କୁମୁଦ— ଗୀତ
(ଦ୍ୱିଜ ଭୂଷ ବଦନ—ବୃନ୍ତେ)

ଋଷି ଭୂଷିବି କିସ ?
ଜନ୍ମାଇ ଦେଲେ ପିଅର ନ ଦେଇ ଦୋଷ (ମୋ ମୁଖେ)
ମୋ ଗର୍ଭୁ ହେବ ଯେ ବାଳ
ସେ ମୋ ପିତାଙ୍କର କାଳ
କୋଷ୍ଠି ସାଧି ଦେଲା ଫଳ ଖଳ ଜ୍ୟୋତିଷ ହେ । ୧ ।

ଋଷିବର, ପିତା ମୋର ଜ୍ୟୋତିଷଠାରୁ କୋଷ୍ଠି ଗୁଣି ଦେଖିଲେ ଯେ, ମୋ ଗର୍ଭରୁ ଯେ ସନ୍ତାନ ଉତ୍ପତ୍ତି ହେବ ସେ ତାଙ୍କର ଶତ୍ରୁ; ସେଥିଲାଗି ମୋତେ ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଋଷି—ମା, ତୁ କେଉଁ ରାଜାର କନ୍ୟା ? ତୋର ନାମ କଣ, ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କର ।

କୁମୁଦ— ଗୀତ

ରାଜ ମହେନ୍ଦ୍ର ଦୁହିତା ମୋ ନାମ କୁମୁଦବତୀ
ଦଇବେ ଘଟିଲା ଅତି ମନ୍ଦ ଭବିଷ୍ୟ । ୨ ।

ଋଷିବର, ମୁଁ ରାଜ ମହେନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କ କନ୍ୟା, ମୋ ନାମ କୁମୁଦବତୀ ।

ଋଷି—ଆଚ୍ଛା, ତୋର ସ୍ୱାମୀ ଅଛନ୍ତି ? ଆଉ ତୁ ଏଠାକୁ ଆସିଲୁ କପରି ?

କୁମୁଦ— ଗୀତ

ପଲଙ୍କେ ଥିଲି ମୁଁ ଶୋଇ କେ ଏଥେ ଆଣିଲା ବହି
ଅବିବାହିତାଟି ମୁହିଁ ଘେନା ନାରାଣ ହେ । ୩ ।

ଋଷିବର, ମୋର ନିଦ୍ରିତାବସ୍ଥାରେ କିଏ ମୋତେ ପଲଙ୍କ ସହିତ ଉଠାଇ ଆଣି ଏଠାରେ ଛାଡ଼ିଗଲେ । ପିତା, ମୁଁ ବିବାହ କରିନାହିଁ ।

ଋଷି—ଅଚ୍ଛା ମା, ତୋର ପିତା ମୋର ଜଣେ ପରମ ବନ୍ଧୁ । ସେ ଭାରି ଉତ୍ତମ ଲୋକ । ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁଛି, କେହି ଖଳଲୋକ କୁମନ୍ତ୍ରେ ପଡ଼ି ସେ ତୋତେ ଏ ଦଶା ଦେଇଛନ୍ତି । ଚାଲ ମା, ମୁଁ ତୋ ପିତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ ତୋତେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଆସିବି ।

କୁମୁଦ— ଗୀତ

ଏହି ମୁଁ ପିତା ବଚନ, କପାଇଁ ଯିବ ସଦନ
ଛାଡ଼ିଯାଉ ଚିନ୍ତି, ପ୍ରାଣ ଫାଟୁ କୁଳଶ । ୪ ।

ଋଷିବର, ବଜ୍ରାଘାତ ହୋଇ ମୋର ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଯାଉ, ଜଙ୍ଗଲରେ ସିଂହ ଶାର୍ଦ୍ଦୁଳଙ୍କ ମୁଖରେ ଏ ପ୍ରାଣ ଯାଉ, ଆଉ ନିଜ ସଦନକୁ ଫେରିବି ନାହିଁ ।

ଋଷି—ମା, ପଛ କଥା ସବୁ ପଶୋର ପକା; ଆମ୍ଭେ ତୋତେ ନିଶ୍ଚୟ କେଉଁ କୁଳୀନ ରାଜପୁତ୍ର ହସ୍ତରେ ସମର୍ପିଦେବା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଆମ୍ଭ ମଠକୁ ଚାଲ, ସେଠାରେ ଋଷି କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଆନନ୍ଦରେ ରହିବୁ ।

କୁମୁଦ—ପିତା, ଏ ଦୁଃଖିନୀକୁ କାହିଁକି ପୁଣି ଦହଗଞ୍ଜରେ ପକାଇବେ ? ମୃତ୍ୟୁ ମୋପକ୍ଷରେ ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

ଋଷି—ମା, ଆମ୍ଭେ ତୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ତୋତେ ଏଠାରେ ଏକାକିନୀ ଛାଡ଼ି ଯିବୁ ନାହିଁ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭର ଧର୍ମହାନି ହେବ । ନିଆଶ୍ରୀକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ଆମ୍ଭର ନିତ୍ୟବ୍ରତ । ତହିଁରୁ ଆମ୍ଭେ ବାହାର ହେଲେ ଆମ୍ଭର ତପସ୍ୟାର ଫଳ ନଷ୍ଟ ହେବ । ତୋର ଲକ୍ଷଣରୁ ଆମ୍ଭେ ଅନୁମାନ କରୁଛୁ, ତୁ ନିଶ୍ଚୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ ହୋଇ ରାଜ ମହିଷୀ ହେବୁ । ଚାଲ ଆଶ୍ରମକୁ ଚାଲ ।

କୁମୁଦ—ଚାଲନ୍ତୁ ପିତା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ନାଟକୀୟ ଓ ତାର ପତ୍ନୀ ।

ପୁ— ଆଲୋ ବଡ଼ ବୋଉ, ଗୋଟିଏ କଥା ଶୁଣିଲୁଣି ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଆରେ କଅଣ ?

ପୁ—ଆଲୋ ରଜା ସ୍ତ୍ରୀଅନ୍ନ ବିବାହ ହୋଇ କୁଆଁରି ମୁଣ୍ଡରେ ରାଜ୍ୟ ଦେଇ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେବେ ବୋଲି କହୁଥିଲେ, ଆଜି ଶୁଣିଲୁଣି କଣ ହେଲାଣି ?

ସ୍ତ୍ରୀ—ନାଇ ତ ମୁଁ କିଛି ଶୁଣି ନାହିଁ ।

ପୁ- ଆଲୋ ଶୁଣିବୁ କାହିଁକି, ଖାଲି ଘରେ ବସି ପାଲିଆ ଗୁଣ୍ଡା ମାରିବୁ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ତୁ ତ ମୁହଁରେ ଭୁଲା ହେଉଛୁ ? କଣ କହ ବା ।

ପୁ— ଆଲୋ ରଜା ବୁଢ଼ା ହେଲେଣି । ଏତେଟା ମାଇକିନିଆ ବଞ୍ଚିଲେ ନାହିଁ—ମଲେ । ଆଜ ପୁଣି ଶୁଣ ଯାଉଛୁ ପୁଣି ଗୋଟାଏ ରଜା ବାହା ହେବ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଆରେ କଥାଟା ଏକା କହୁଛୁ, କିନ୍ତୁ ମନକୁ ଆସୁନାହିଁ ।

ପୁ— ଆଲୋ ବେଶୀ ଦୂରରେ ନାହିଁ ଲୋ !

ସ୍ତ୍ରୀ ଆଉ କେବେ ?

ପୁରୁଷ— ଗୀତ

(ଟେଲୁନାହିଁ ନାଡ—ଦୁଓ)

ପୁ—ବାଜବେ ଭଜା ବାହାଘର ଦେଖିବାକୁ ଜାଲ ଯିବୁ ନାହିଁ କି ?

ସ୍ତ୍ରୀ—ଲଜ ମାଡୁଅଛି ସୁବଣି ଗୋଟାଏ ବୁଢ଼ାକୁଟିଏ ଖଞ୍ଜି ହେବ କାହିଁକି । ପଦ ।

ପୁ ରାଣୀ ଲଗି ରଜାଙ୍କ ମନ-ହେଲାଣି ତ ହେଉ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଜାଣେ ଟପିଗଲେ ସବୁ ନେବ ଟୁଣ୍ଡି ହାଟ ବସିଯିବ ସାତ ମାଟକୁ । ୧ ।

ପୁ—ଅସ୍ପୃହି କି ଅଙ୍ଗନ୍ତୁ ରଜ ରାଣୀ ଟଭ୍ଟ ହେବ ତନୁଜ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଜସ୍ତୁନା ଧାନରୁ ଗଜା କ ହୋଇବ ଉଗାର ହସିବା କଥା ଏହି କ । ୨ ।

ପୁ—ତୋର କୋଳେ ନ ହେଲ ପୁଅ—ମୁଁ ଦେଖିବି ଦୋସରା ବାଟ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଗାତଣେ କଏ ଅଟକ କରୁଛି ଯାଆ ମୋତେ ଛାଡ଼ ପତ୍ର ଦେଇକ । ୩ ।

ପୁ—ହଇଲେ, ମୁଁ ତୋତେ ଛାଡ଼ ପତ୍ର ଲେଖି ଦେଲେ ତୁ ତ ରଣ୍ଡି ହୋଇ ବାରଦ୍ୱାର ହେବୁ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଆରେ ଏହି କଥା ଲାଗି ଡରେଣି ! କାଣ୍ଡ ଗୋଡ ହେଲ ସାତ ବାହା ହେଉ ଦେଖିବୁ ।

ପୁ— ଆଲେ, ମୁଁ ତ ତୋତେ ଦେଖୁଛି ତୁ ଜଣେ ସଖ ସାଭବୀ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଆରେ ହଁ, ମୁଁ ସେହିପରି ଉଲଗ୍ନ ଜାତ ।

ପୁ—ଅଲା କହିଲୁ, ମୋ ଆଗରୁ ବଡ ହୋଇଛୁ ଭେଦେଟା ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଆରେ ତୋତେ ଖାଇଲେ ହୋଇଯିବ ସାତଟା ।

ସୁ - ଆଲେ ମୁଁ ତ ଦିନେ ପୁରାଣରେ ଶୁଣିଥିଲି ।
 ଅହଲ୍ୟା ଦ୍ରୌପଦୀ ତାରା
 କୁନ୍ତୀ ମନ୍ଦୋଦରୀ ତଥା
 ପଞ୍ଚକନ୍ୟା ସ୍ମରେନ୍ନିତ୍ୟଂ
 ମହାପାତକ ନାଶନଂ ।

ଆଉ ତୁ ପୁଣି ଏହା ଭିତରେ କୋଉଟି ଥିଲୁ, ଏଥର ସେ ଶ୍ଳୋକରେ ହେଲା ଅହଲ୍ୟା ଦ୍ରୌପଦୀ ତାରା କୁନ୍ତୀ ମନ୍ଦୋଦରୀ ତଥା, ବାଳମା ସ୍ମରେତ ନିତ୍ୟଂ ମହା ଦୁର୍ଗତି ନାଶନଂ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଖଣ୍ଡିଆ; ମୋତେ ଥଟ୍ଟା କରୁଛୁ ? ଯା ଯା ମୋପରି ନାଗରୀ ଝିଅ ତମାଖୋରୀ ଦୁନିଆ ଭିତରେ ପାଇବୁ ?

ସୁ—ଆଲେ ପେଟକମୁଖୀ ସିଙ୍ଘାଣିନାକୀ ଯା ଆଉ କାହାଆଗେ କହିବୁ !

ସ୍ତ୍ରୀ—ତେବେ ମୁଁ ଗଲି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁ—ମୁଁ ତୋ ପଛେ ପଛେ ଗଲିଲି (ଅଣ୍ଟା ହଲାଇ ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ) ।

(ଅବଧାନେ ପ୍ରବେଶ—ବାଜବାପ ସ୍ତବ୍ଧ)

ଅବଧାନେ—କହୋ ପଲେଇ ପୁଅ ! କୁଆଡ଼େ ଅଣ୍ଟା ହଲେଇ ହଲେଇକା ଯାଉଛ ?

ପଲେଇ—ଅବଧାନେ, ଗ୍ଲମ୍ !

ମଣି—ହଉ, ବୁଢ଼ାଟିଏ ହୋଇଥା, ହଇରେ ପଲେଇ ପୁଅ, ତମର ଘର ଝିଅଟିଏ ହୋଇଥିଲା, ଗଣା ଗୋଲ୍ଲଟିଏ କହ୍ନେଅ ।

ପଲେଇ ଅବଧାନେ ଗଣା ଗୋଲ୍ଲ କଣ କରିବ, ମୋର ଘର ଘରଭଙ୍ଗ ହୋଇଗଲା ।

ମଣି—କଣ ତମ ସ୍ତ୍ରୀଟି ମରିଗଲା ?

ପଲେଇ—ମଲାଠାରୁ ବଳେ ।

ମଣି—କଣ ?

ପଲେଇ—ଆହେ, ଗ୍ଲଡ଼ପତ୍ର ଦେଇଦେଲା !

ମଣି—ତେବେ ତ ଭଲଘର ହେବ । ଆମର ତ ଯଥା ଯୋଡ଼ ଥୁଆ ।

ପଲେଇ—ଆମର ତ ହବା ହେଉଅଛି, ଆଜ୍ଞା ରଜାଙ୍କ ବଢ଼ଘର ଘର ଭାଲି ?

ମଣି—ଆରେ କେଡ଼େ ବଡ଼ ମଉଜଟାଏ ଭଙ୍ଗିଗଲା ! ଆମ୍ଭେମାନେ ସୁଝୁଗ ସୁଝୁର କରି ବୁଢ଼ା ରଜାକୁ ସେଥିରେ ପକାଇ ଦେଉଥିଲୁ; କିନ୍ତୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅମଙ୍ଗ ହେବାରୁ ସବୁ ବନ୍ଦବାନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ବରଲୁ ଏବେ ଭଉଁରୀକନ୍ୟା ଛଡ଼ା ଆଉ କୋଉଠୁ ପାତ୍ରଟିଏ ମିଳିବ ?

ପଲେଇ—ଆରେ, ମୁଁ ତ ସେ ରଜାଘର ବାହାଘର କଥା ଶୁଣି ମୋ ବାଳବୋଲ ସାଙ୍ଗରେ ହାଟେ କଳିଆ କରି ତାକୁ ଗ୍ଲଡ଼ପତ୍ର ଦେଇ ନୂଆ ମାଇପଟିଏ କରିବାକୁ ବସିଥିଲି । ଏବେ ମୋ କଥା ସରିଲା ! ହେ, ସେ କୁଆଡ଼େ ଗଲା ମୁଁ ଦେଖେଁ ।

ମଣି—ଆରେ ରହ ହୋ ।

ପଲେଇ—ଆରେ ରହିବ କଣ ମୋ କଥା ସରିଲା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମଣି—ରଜାଘର ବାହାଘରଟାଏ ହୋଇଥିଲେ କିଛି ମିଳି ଥାନ୍ତା, ସେ ବନ୍ଦ । ଏଇଟାର ବା ଦୁଇଅ ପୁଣିଅ ଘରଟାଏ ହୋଇଥିଲେ କିଛି ମିଳିଥାନ୍ତା-ସବୁ ବନ୍ଦ । ହଉ ଯିବା ଦେଖିବା ! ଅବଧାନ ମଣିଷ ଭିକ୍ଷାକଲେ କଣ ଲାଜ ମାଡ଼ିବ ? ହଉ ଯିବା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(କେଦାର ଓ ଶିକାରୀ ବୃନ୍ଦ)

କେଦାର—ଏହି ତ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ, ଏହିଠାରେ ମୃଗ ବରାହ ଆଦି ଥିବାର ଜଣାଯାଉଛି । ଅଦୂରରେ ଏହି ପାହାଡ଼ର ନିମ୍ନଭାଗରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ବଚ୍ଛ ଝରଣା ଦେଖାଯାଉଛି । ସେହିଠାକୁ ପଶୁମାନେ ଜଳ ପିଇବାକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବେ । ତୁ ଶିକାରୀମାନଙ୍କୁ କହ—ଯେ ଯାହାର ସତର୍କରେ ରହନ୍ତୁ । ମୁଁ ଏହି ଝରଣାର ଉତ୍ତର ପାଖରେ ରହୁଛି ।

ଦୂତ—ହଉ ମହାରାଜ !

(ଶିକାରୀମାନେ ଅନ୍ୟଦିଗେ ଗମନ ଓ କେଦାର ଝରଣା ନିକଟରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଠିକ୍ କରି ପଶୁମାନଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବା, କୁମୁଦ କଳସୀ ଘେନି ଝରଣା ନିକଟକୁ ଆସିବା)

କୁମୁଦ— ଗୀତ

(କଣ୍ଟହେବା ଫୁଲବଣୀ—ରୂପକ)

ଆହା କି ସୁନ୍ଦର ଏ ମାଧବୀ ଲତାଟି

ସବଟରେ ମାଡ଼ୁଛି ।

ତରୁବର ଲାଗି ମିଳା ଶୋଭା ତାର ବଢ଼ୁଛି । ପଦ ।

ଅଳି ପ୍ରେମାକୁଳ ହୋଇ

ଫୁଲେ ଫୁଲେ ବଦଳଇ

ଧନ୍ୟ କରି ଯାହାପାଇଁ

କି ରଙ୍ଗରେ ନଡ଼ୁଛି । ୧ ।

ଆହା, ଏ ମାଧବୀ ଲତାଟି କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି ! ଯଦି ତରୁବର ତାକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇ ନ ଥାନ୍ତା, ତେବେ ସେ କି ଏତେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ ହୋଇଥାନ୍ତା ? ପୁଣି ଦେଖୁଛି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲତା ଅନାଥିନୀ ହୋଇ ଭୂମିରେ ଲୋଟୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ମୋର ଦଶା ପଡ଼ୁଛି ! ହଁ, ଦୁଃଖ ସୁଖ ଦୁନିଆ ଲାଗିଛି, ମୁଁ କେତେବେଳେ ପାଣିଟିଏ ପାଇଁ ଆସିଲିଣି—ଯାଏଁ ଶୀଘ୍ର ଯାଏଁ ।

(ମାଠିଆ ଜଳରେ ବୁଡ଼ାଇବା ସମୟେ କେଦାରକୁ ଦେଖି ସଲଜ୍ଜ ଭାବେ ପଳାୟନ ଓ ପଛକୁ ବୁଲି ବୁଲି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କେଦାର—(କନ୍ୟାଟିକୁ ଆଦୃଶ୍ୟ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖି) ଉଃ, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! କିଏ ଅଭ୍ୟନ୍ତରରୁ କିଏ ଗୋଟିଏ ଅକଳଙ୍କ ସୁଧାଂଶୁବଦନା ବାହାରି ଆସି ଜଳ ନେଉଥିଲା । ମୋଠାରେ ତାର ଚକ୍ଷୁ ପଡ଼ିଲା ମାତ୍ରେ ସଲଜ୍ଜ ବଦନରେ ବୁଲି ବୁଲି ମୃଗ ଶିଶୁ ପରି ପୁଣି ଅରଣ୍ୟରେ ଲୁଚିଗଲା । ଏ କଣ ମାୟା ! ନା ତାର ଗାତ୍ରରୁ ଯେ ଅନାଥିନୀ ବୋଲି ମୁଁ ବେଶ୍ ପରିଚୟ ପାଉଛି । କିଏ ସେହି ? ଜାଣିଗଲା ? ଏ ହୃଦୟ କାନନରେ କାମାନଳ ଲଗାଇ ଦେଇ 'ନାହିଁ' ପଳାଇଲା । ଉହୋ, କଣ କରିବି ? ଆଉ ତ ମୋର ହସ୍ତପଦ ଚଳୁନାହିଁ ।

(ଅବାକାବା ଓ ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଶିକାରୀମାନେ ଓ ଦୂତ ପ୍ରବେଶ)

ଦୂତ—(ଶିକାରୀଙ୍କ ପ୍ରତି) ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର କିଛି ଶିକାର ମିଳିଲା ?

ଶିକାରୀ—ହଁ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ । ମହାରାଜ କାହାନ୍ତି ?

ଦୂତ—ସେ ଝରଣାର ଉତ୍ତର ପାଖରେ ଥିଲେ, ଚାଲ ଦେଖିବା । (କିଛି ଦୂର ଯାଇ) ଏଇଠି ତ ମହାରାଜ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦରେ, ଟିକିଏ ଅପେକ୍ଷା କରିବା ।

ଶିକାରୀ— ଦୂତ ଦେଖିଲୁ, ମହାରାଜ ଯେଉଁ ଦିଗକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଛନ୍ତି, ସେ ଦିଗରେ ଝରଣା, କାହିଁ ଜୀବ ଜନ୍ତୁ ତ କିଛି ଦେଖାଯାଉ ନାହାନ୍ତି ।

ଦୂତ— ଆରେ ଝରଣାରେ ଜଳ ଖାଇବା, ହଂସବକ, ଆଉ କଇଁଛ କୋଉଠି ଭାସୁଥିବ ସେଇଆକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଥିବେ ।

ଶିକାରୀ—ହା ରେ ଠକା, ରାଜା କଣ ମେଉଆ ଶିକାର କରନ୍ତି ? ଭଲ ଦେଖିଲୁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ତ ଧନୁଶର ନାହିଁ ।

ଦୂତ— ଆରେ ଥୋଇ ଦେଇଥିବେ !

ଶିକାରୀ—ନାହିଁ, ନାହିଁ କି ଯେପରି ହେଉଛି, ଟିକିଏ ଆଉ ନିକଟକୁ ଯିବା ।

ଦୂତ—ଚାଲୁନା (କିଛି ନିକଟ ଯାଇ)

ଶିକାରୀ—ଦୂତ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଏତେ ନିକଟ ହେଲେଣି, ରାଜା କଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆସିବା କଥା ଜାଣି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ?

ଦୂତ—ଆରେ ସାଢ଼େ ଯେବେ ମାମଲତରେ ମନ ଚଳିଥିବ, ଆମ କଥା ପଶୁରେ କିଏ ?

ଶିକାରୀ—ଦୂତ ! ରାଜା କଣ ଆବାକାବା ହୋଇ ବସିଲେ ପରି ଜଣା ଯାଉଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଶିକାର ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ନାହିଁ ।

ଦୂତ—ଆରେ, ଲକ୍ଷ୍ୟ କାହାକୁ କହନ୍ତି ଅବା କଣ, ମୁଁ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଶିକାରୀ—ଆରେ ଚାଲ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟ ଚାଲ, କଣ ଘଟଣା ଦେଖିବା (ସମସ୍ତେ ଗମନ ଓ ଡରି ଡରି ରାଜାଙ୍କୁ ଡାକିବା ଓ ଅବଶେଷରେ ରାଜାଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶରେ ଦେଖିଲେ ରାଜା ଅଚେତ ହୋଇ ଭୂମିଶାୟୀ । ସମସ୍ତେ କଣ ହେଲା କଣ ହେଲା କହି ଚିତ୍କାର)

ଦୂତ—ଆରେ ଏ କଣ ହେଲା ? ରାଜା କଣ ଏମିତି ହୋଇଗଲେ ?

ଶିକାରୀ—ସର୍ବନାଶ, ସର୍ବନାଶ । ଆରେ ସବୁ ଆଶାଭରସା ଆମର ବୁଡ଼ିଲା ।

ଦୂତ—ହେ କଣ କହୁଛୁ, ମୋ ହାତରେ ତେଜିଁ ରଖା ଅଛି, ସେଥିରେ ଔଷଧ ଅଛି ।

ଶିକାରୀ – ରାଜାଙ୍କୁ ଦେବା ଦେଲୁ ।

ଦୂତ – ଆରେ, ତା ନୁହେଁ, ମୋ ହାତରେ ଅଛି । ମୁଁ ଛୁଇଁଲେ ଜାଳେ ମାରୀ ହୋଇଯିବ । ମତେ ମୂର୍ଖର ଛୁଇଁବାକୁ ଅବଧାନ ମନା କରିଛି ।

ଶିକାରୀ—ମୂର୍ଖ, କେତେବେଳେ କେଉଁ କଥା ।

ଦୂତ—ହେ କଣ କରିବା ରେ ? (ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ) ଆମ୍ଭ କଥା ସରିଲା ।

ସମସ୍ତେ—(ହାୟ ହାୟ ଶବ୍ଦ)

(ଚିତ୍କାର ଶୁଣି ସାରଦ୍ୱାଜ ପ୍ରବେଶ)

ଋଷି—ହରିବୋଲ ହରିବୋଲ, ଆରେ କଣ କଣ, କଥା କଣ ?

(ସମସ୍ତେ ଋଷିଙ୍କୁ ଦେଖି ବନ୍ଦନେ)

ଋଷି – କଣ ହେଲା, ଏପରି କାନ୍ଦୁଛ ହେଉଛ, ଏ ରାଜପୁତ୍ର କାହିଁକି ଏପରି ହେଲେ ?

ଦୂତ—ଆମ୍ଭେମାନେ ଶିକାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆସିଥିଲୁ, ଆମ୍ଭ ମହାରାଜ ଏହି ଝରଣା ନିକଟରେ ଶିକାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରହିଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନ୍ୟ ଦିଗକୁ ଗଲୁଁ, ସାଙ୍ଗ ଫେରି ଆସିଲା ବେଳକୁ ରାଜାଙ୍କର ଏ ଦଶା, ଆପଣ ଦେଖନ୍ତୁ କଣ ହେଲା ।

ଋଷି—ଆଚ୍ଛା, ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନା, ଟିକିଏ ଜଳ ଆଣିଲ ।

(ଜଳ ଆଣି ଋଷି ରାଜା ମୁଖରେ ସେଚନ କରି ଡାକିବା ଓ ରାଜା ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠିଲାପରି କାହିଁ ଗଲ କହି ପୁଣି ମୂର୍ଚ୍ଛା)

ଋଷି – ଉଠ ରାଜପୁତ୍ର !

ରାଜା – କିଏ ? କୁଆଡ଼େ ଗଲ ?

ଋଷି—ରାଜନ୍, ତମର ମତି ବିଭ୍ରମ ହୋଇଯାଇଛି କି ? କାହିଁ କିଏ ?

ରାଜା—ହେଲ ତ କଳସୀ, ଗଲ ।

ଋଷି—ରାଜନ୍ ଏକଣ ! ଅରେ ଭଲକରି ବୁଝ, କାହାକୁ ପରି କହ ହେଉଛ ? କୁମ୍ଭର ଏପରି ହେବାହାରୁ କୁମ୍ଭ ମାନଙ୍କ ଲୋକମାନେ ଚିନ୍ତିତ ହେଉଛନ୍ତି, ଉଠ ।

ରାଜା—(ଉଠି ତପସ୍ୱୀଙ୍କୁ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ କରିବା)

ଋଷି—ରାଜନ, ଏ କି କଥା ? କାହିଁକି ଏପରି ହେଉଥିଲ ?

କେଦାର – ନା କିଛି ନାହିଁ । ମୁଁ –

ଋଷି—ସ୍ୱନୟସ୍ପ ପେଷ୍ଟ କଥା, କଣ ଘଟିଲା ଆମ୍ଭ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କର ।

କେଦାର— ଗୀତ

(ନରପତି ହେ ଏ କି ଅମାତ କୁମ୍ଭର—ବୃତ୍ତେ)

ଋଷିବର ହେ, ଶୁଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋହର
ଦେଖି ବିଷମ ସମସ୍ୟା ହେଲି ବଡ଼ ଡରବର । ପଦ ।

ଋଷିବର ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଘଟଣା ଦେଖି ଏ ହୃଦୟ ଅସ୍ଥିର ହୋଇଯାଇଛି ।

ଋଷି—କି ଘଟଣା

କେଦାର— ଗୀତ

ମୃଗ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲାବେଳେ,
ମୃଗାକ୍ଷୀପ୍ରେ ଦେଖି ଭୋଳେ
ଜାନ ମୋ ଗଲା ସେକାଳେ
ପଡ଼ି ହୃଦେ କାମ ଶର । ୧ ।

ତପସ୍ୱୀ, ମୁଁ ମୃଗକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲାବେଳେ ଗୋଟିଏ ଅପୂର୍ବ ରମଣୀ ମୋର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେବାହାରୁ ହୃଦୟ ଅଥୟ ହୋଇପଡ଼ିଛି ।

ଋଷି—ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ? ଆଚ୍ଛା ସେଠାରେ ସେ କଣ କରୁଥିଲା ?

ରାଜା— ଗୀତ

ବନପଥୁ ଧୀରେ ଖସି
(ବନ) ନେଲାବେଳେ ଶୁଭ୍ରକେଶୀ
ମୋଠାରେ ତା ନେତ୍ର ଆସି
ପଡ଼ିଗଲାଟି ନିକର ।

ଋଷିବର ! ସେ ସୁନ୍ଦରୀ ଝରଣାର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରୁ ବାହାରି ଝରଣା ଭିତରୁ ଜଳନେବା ସମୟରେ ମୁଁ ତାକୁ ଦେଖିଲି ଓ ସେ ସ୍ତ୍ରୀର ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ମୋ ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ଋଷି—ତହିଁ କଣ ହେଲା ?

କେଦାର— ଗୀତ

ନମିଷେ ଯେସନ ଆସି
ଗଲୁ ମୋତେ ଚପଳାକ୍ଷୀ
କେତେ ମୋ ପ୍ରାଣ ଉପେକ୍ଷି
ଗଲା ଏଡ଼ାଇ ତରତର । ୩ ।

ତାର ମୋର ସ୍ୱଚ୍ଛ ଚକ୍ଷୁ ହେବା ମାତ୍ରେ ସେ ସେହି ବନ ମଧ୍ୟକୁ ପଳାଇଗଲା ।

ଋଷି—ଆଛା ।

କେଦାର— ଗୀତ

ଅସମ୍ଭାଳେ ଗଲବେଳେ
(ତାର) ବାସ ଲୋଟୁଥିଲା ତଳେ ।
ଯୌବନ ତା ଦେଖି ହେଲେ,
ନ ଚଳଇ କେଜ୍ଞ କର । ୪ ।
ଧନ୍ୟ ସେ ନବ ତରୁଣୀ
(ତାକୁ) ଚଢ଼ିଛି କେଉଁ ବହ୍ନାଣୀ
ଯେ ମୋତେ ଦେବଟି ଆଣି
ହେବ ତା ପଦେ କଙ୍କର । ୫ ।
ସେ କନ୍ଦର୍ପ-ଦର୍ପ-ଦଳା,
ଅଟେ କାହାର ମହଳା
ଦେବାଙ୍ଗନା କି ବାଳା,
ପ୍ରକାଶି ସନ୍ଦେହ ହର । ୬ ।

ଋଷିବର ! କଏ ସେହି କନକବରନା, କେତେ ବେଳେ ତାକୁ ଗଢ଼ିଅଛନ୍ତି ବିଧି । କାହାର ସେ ହୋଇ ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ, ଭ୍ରମୁଛି ଏ ମହୀମଣ୍ଡଳେ । ଋଷିବର କି କରିବ ମୁହିଁ, କେମନ୍ତେ ପାଇବ ତାର ଶୁଭଶୁଭ ବାର୍ତ୍ତା ? ବୁଲୁଥିଲି ଜଗତରେ କେତେ କେତେ ଦେଶ, ଦେଖିଛି ଏ ନେତ୍ର କେତେ କେତେ ନାରୀ, କିନ୍ତୁ ଏପରି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବାମା ଦେଖି ନାହିଁ କାହିଁ ।

ଋଷି - ଠିକ୍ କଥା, ତୁମେ ରାଜପୁତ୍ର, ଅନେକ ଦେଶ ବୁଲୁଥିବ ଅନେକ କଥା ଦେଖିଥିବ । ଆଉ ରାଜା ହୋଇ ଲକ୍ଷେ ସୁନ୍ଦରୀ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ମିଳନ ହୋଇଥିବ । କିନ୍ତୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର କଥା ତୁମେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର କଥା ଯାହା ଦେଖିଥିବ ସେତକ ।

କେଦାର—ଏ କଣ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର କନ୍ୟା ନୁହେ ।

ଋଷି—ମର୍ତ୍ତ୍ୟର କନ୍ୟା ହୋଇଥିଲେ ଏପରି ଅଗ୍ନାଗ୍ନି ବନସ୍ତକୁ ଆସିଥାନ୍ତା କାହୁଁ ? ନିଶ୍ଚୟ ସେ କେଉଁ ଦେବକନ୍ୟା, ତମକୁ ଭଣ୍ଡାଇବାକୁ ଆସିଥିଲା ।

କେଦାର - ଋଷିବର ! ତାକୁ କଣ ପାଇବି ନାହିଁ, ଆଉ ତାର ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ସନ୍ଦର୍ଶନ କରିବ ନାହିଁ ?

ଋଷି— ରାଜନ କି ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଛ, ଚାଲ ଆମର ଆଶ୍ରମ ଏହି ନିକଟରେ । ସେଠାରେ ଟିକଏ ଶ୍ରମ ହରି ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରିଯିବ ।

କେଦାର—ନା ଋଷିବର, ମୁଁ କେଉଁ ଆଡ଼କୁ ଯିବ ନାହିଁ, ମୋର ମନ ଠିକ୍ ନାହିଁ ।

ଋଷି - ରାଜନ ! ତୁମେ ରାଜଦଣ୍ଡ ଧାରଣ କରି କି ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ ବଳାଉଛ ? ଭଗବାନ ତୁମକୁ କଣ ଏହି ବୁଦ୍ଧି ଦେଇଛନ୍ତି, ତୁମେ ଆଉ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବ କଣ ? ତୁମର ତ ଲମ୍ପଟ ସ୍ୱଭାବ ଛାଡ଼ ଯାଉନାହିଁ, ଚାଲ ଆମ ଆଶ୍ରମକୁ ଚାଲ । ଏ ସବୁ ପିଲା ବୁଦ୍ଧି ଛାଡ଼ । ତୁମର ପିତା କେଡ଼େ ଧର୍ମପରାୟଣ, ତାଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି ଅଦ୍ୟାବଧି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭାବରେ ବିରାଜୁଛି । ତୁମେ ସେହି ମଗଧାଧୀଶ୍ୱରଙ୍କର ପୁତ୍ର ହୋଇ ତୁମର ଏ ସ୍ୱଭାବ ପ୍ରକୃତ ! ଛି, ଛି, ଲୋକେ ଶୁଣିଲେ କଣ କହିବେ ? ଏ ଜଙ୍ଗଲ, କେଉଁଠି ଡାଆଣୀ, ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ରାକ୍ଷସୀ କି କଲରା କଣ ଦେଖି ତୁମେ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଯାଉଛ । ଆଉ ବିଳମ୍ବ କରନା, ଆଜି ମୋର କ୍ଷୁଦ୍ର ପତ୍ର କୁଟିରରେ ଆତିଥ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ।

କେଦାର—ହଉ ଯନ୍ତ୍ର (ଶିକାରୀଙ୍କ ପ୍ରତି) ତୁମ୍ଭେମାନେ ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରିଯାଅ । ମୁଁ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବ, ହସ୍ତୀ ଆଉ ଦୂତ ଥାନ୍ତୁ ଆମ ସଙ୍ଗରେ ଯିବେ । ଋଷିବର ଚାଲନ୍ତୁ । ଏଠାରୁ କେତେ ବାଟ ପଡ଼ିବ ?

ଋଷି—ଏହି ଅଳପ ଦୂରରେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

— * —

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ଫୁଲ ଗଛରେ ଜଳ ଦେବାବେଳେ
କୁମୁଦ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

କି ମନ ମୋହନ ରୂପ ଦେଖିଲି ଆଜ । ଘୋଷା ।
କିବା ବିଧି କେତେ ଏନେ
ଗଢ଼ିଛି ତାକୁ ଯତନେ
ମୁଖ କୋଟି ଚନ୍ଦ୍ର
ଜିଣେ ରସିକରାଜ । ୧ ।
ଜାନ ଫୁଲ ଶର ବେନି
ଭ୍ରମୁଛି କିବା ଅବନୀ
କାମାଏ ଦେଖି ତା ଠାଣି
ପାଇବେ ଲାଜ । ୨ ।

ଆହା ! ଏ ପୁରୁଷଟିକୁ ବିଧାତା କେତେ ଯତନେ ଗଢ଼ିଥିଲା, ତାଙ୍କ ମୁଖ ତ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କରୁଛି । କିଏ ସେ ? ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ସେପରି ଗୁଣବାନ ପୁରୁଷ କିଣ ଅଛନ୍ତି ? ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲା ବେଳଠାରୁ ମୋ ମନ ଟି ଆଉ କେଉଁଥିରେ ଲାଗୁନାହିଁ ! କଣ କରିବି ? ସେ ରୂପ ତ ସବାବେଳେ ମୋ ନୟନରେ ନାଚୁଛି ? ତାଙ୍କି ଭଲେ, କୁଆଡ଼େ ଆସିଥିଲେ, କିଏ ସେ ?

୧ମ ଋଷିକନ୍ୟା—ସଖି, ଆମକୁ ଗୁପ୍ତ ରଖିବ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ ଆସିଲ ନାହିଁକି ? ତମ ମନଟା କାହିଁକି ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବାର ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣି ପାରୁଛୁ । କାହିଁ, ଏବେ ତ ଏପରି ସବ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, କଣ, କଥା କଣ ?

୨ୟ—ସେ ଦିନ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ପାଣି ଆଣିବାକୁ ଯା'ନ୍ତି, ଆଉ କାହିଁକି ଏକା ପାଣି ପାଇଁ ଯାଇ ଫେରିଲା ବେଳଠାରୁ ଭାଳି ଭାଳି ହୋଇଗଲେ ମୁଖ ପଦ୍ମ ଜଳ ଜଳ ହେଉଛନ୍ତି ।

୩ୟ—ସତ କଥା ଏକା ।

୪ର୍ଥ—ନାହିଁ କି, ତାଙ୍କର ସେଦିନ କୌଣସି ବିଷୟରେ କଷ୍ଟ ହେଲା, ତେବେ ଆମ୍ଭ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିବେ ନାହିଁ କାହିଁକି ? କୁମୁଦ, କୁମୁଦ ପାଇଲା ଦିନୁ ଆମ୍ଭେ ଅମୂଲ୍ୟ ଧନ ପାଇଲୁ ବୋଲି ମନେ କରୁଛୁ । ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ତୁମ୍ଭ ମନ କଥା ଆମ୍ଭ ପାଖରେ ନ କହିବ, ଆମ୍ଭ ମନରେ କଷ୍ଟ ହେବ ।

କୁମୁଦ—ସଖିଏ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ସ୍ନେହ ସାଗର, ତା ମୁଁ ସାତ ଜନ୍ମରେ ଭୁଲି ପାରିବି ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ପାଣି କଳସୀ ନେଇ ଫେରିଲା ବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ଭ୍ରମର ମୋ ମୁହଁରେ ବାରମ୍ବାର ବସିବାକୁ ଲାଗିଲା, ମୁଁ ତାକୁ ଉଡ଼ାଇବା ବେଳେ ମାଡ଼ିଦେବ ବୋଲି ଡରିକି ପଳାଇ ଆସିଲି, ତୁମ୍ଭେମାନେ କଣ ଭାବିଲ କେଜାଣି !

୧ମ—ଭଅଁର ଟାଏ ଗୋଡ଼ାଇଥିଲା କାହିଁକି ମ ?

୪ର୍ଥ—ଆରେ ଆମ କୁମୁଦଙ୍କ ମୁହଁ ତ ଗୋଟିଏ କୁମୁଦ ଫୁଲ, ପୁଣି ପୂର୍ଣ୍ଣଟି ଫୁଟିଲା ବେଳେ ଯେପରି ସୌରଭ ଦେଖାଯାଏ, ତାଙ୍କ ମୁହଁଟି ସେହିପରି ଦିଶୁଛି । ଭ୍ରମର ଫୁଲ ମନେ କରି ମଧୁ ଚୁମ୍ବିବା ଆଶାରେ ଗୋଡ଼ାଇଥିବ !

୨ୟ—ହିଁ, ସେଇଆ ।

୧ମ—ମୁଁ ଅନୁମାନ କରୁଛି, ସଖିଙ୍କର ଆମ୍ଭର ବୋଧହୁଏ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱାମୀସଙ୍ଗ ହେବ ।

କୁମୁଦ—(ଲଜ୍ଜାରେ ଅବନତ ମସ୍ତକ ହୋଇ) ମୋତେ ସେସବୁ ଭାବ କହିବ ନାହିଁ ।

ସଖିଏ— ଗୀତ

ନାହିଁ କି ଯୋଗକୁ ସହି
ତଳକୁ ମଥା ରେ (ସଙ୍ଗାତ)
ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ଶିଶୁଙ୍କୁ ଦଶା ଜନକଲତା
କହିଲେ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଆମ୍ଭେ
ତୋଳିବୁ ଫୁଲ (ତୋ ପାଇଁ)
ବୈକୁଣ୍ଠ ଭଣ୍ଡାର କବାଟକୁ ଭୂର
ତୁ ଆମ୍ଭର ପ୍ରାଣ ସଖି
ନେଇ ଫିଟୁନ (ସଙ୍ଗାତ ରେ)
ତୁ କହିଲେ ଆମ୍ଭେ ମରିବୁ ଜଳ ।

କୁମୁଦ—ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ଦେବତୁଲ୍ୟ ସଖିଗୁଡ଼ିଏ ପାଇ ମୋର ଜୀବନ ସାର୍ଥକ କରୁଛି । ମୋର ଆଉ କେଉଁ କଥାକୁ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ହେଲେ ପିତା ଆସିଲେଣି, ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗ ।

୧ମ—ମୋ ପାଇଟି ପଡ଼ିଲାଣି ।

(ସାରଦାଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଋଷି—(ଋଷିକନ୍ୟାଙ୍କ ପ୍ରତି) ମା'ମାନେ ଆମ୍ଭର ଆଜ ସୁପ୍ରଭାତ, ମଗଧ ଦେଶ ଅଧୀଶ୍ୱର ଆମ୍ଭର ଏଠାରେ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବେ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯାଅ, ଶୀଘ୍ର ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଆଦି ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

ସଖିଏ—ପିତା, ସମସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇସାରିଛି, କେବଳ ଆପଣଙ୍କ ଅପେକ୍ଷାରେ ଥିଲୁ, ଖାଲି ଠାକୁରଙ୍କୁ ନୈବେଦ୍ୟ ଦେବା ବାକି ଅଛି ।

ଋଷି—ବହୁତ ଆଚ୍ଛା ମା, ହଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା । କୁମୁଦ ଆମର ରାଜକନ୍ୟା, ଅବଶ୍ୟ ରାଜାଙ୍କର ପରିବେଷଣ ଶିଖିଥିବ । ସେ ଅତିଥି ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ରାଜପୁତ୍ର, ଯେପରି ରାଜପୁରରେ ମଣୋହି କଲାପରି ସେ ମନେ କରିବେ । ବେଶୀ କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ଆଉ ପରିବେଷଣ ଭାର କୁମୁଦଠାରେ ନ୍ୟସ୍ତ ରହିଲା । (କୁମୁଦ ପ୍ରତି) ମା ତୋ ମୁହଁଟା କାହିଁକି ଶୁଖିଲା ଦେଖାଯାଉଛି, କେଉଁଠି କଷ୍ଟ ଭବ୍ କରୁଛୁ କି, ନା ମନରେ କୌଣସି ବିଷାଦ ପଡ଼ିଛି ?

କୁମୁଦ—ନା ପିତା, ଆପଣଙ୍କ କଲ୍ୟାଣରୁ ଆଉ ସଙ୍ଗୀ ସଖୀମାନଙ୍କ କୃପାରୁ ମୁଁ ବଡ଼ ସୁଖିନୀ ।

ଋଷି—ତହିଁ ଯାଅ ମା, ଦେଖ ତ ସ୍ନାନ ମାର୍ଜନା ସାରି ଆସିଲେଣି, ପ୍ରସାଦ ଆଣିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର ।

(ସଖିଏ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(କେଦାର ପ୍ରବେଶ)

ଋଷି—ରାଜନ୍ ! ରାଜପୁରରେ ନାନା ଭୋଗ ବିଳାସରେ ଦିନ କଟାଉଛ; କିନ୍ତୁ ଋଷିକୁଟୀରରେ ଯେବେ ମାତ୍ର ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ଯେ କିଛି ବିଷୟରେ ତ୍ରୁଟି ଘଟିବ, ତା ମନରେ ଧରିବ ନାହିଁ ।

କେଦାର—ପ୍ରଭୁ ! ମୁଁ ଆଜ ଆପଣଙ୍କୁ ଭଗବାନ ବୋଲି ମନେ ମନେ ଗର୍ବ କରୁଛି, ମୋର ଆଜ ସୁପ୍ରଭାତ, ଜୀବନର ସୁଖର ଦିନ ।

୧ମ ଋଷିକନ୍ୟା—(ଖାଲୁଦେଇ ଯିବା)

୨ୟ—(ଆସନ ଦୁଇଟି ଯଥାସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାପନ କରିବା) ।

କେଦାର -(ସ୍ୱଗତ) ଆହା ଏମାନେ କଣ ଋଷିକନ୍ୟା, ତା ନ ହେଲେ କି ଏତେ ଲଜ୍ଜାବନତା ହୋଇଥାନ୍ତେ । ଏମାନେ ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟବତୀ ।

୩ୟ— ଜଳପାତ୍ର ଯଥାସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାପନ)

୪ର୍ଥ —(ଲବଣ)

କେଦାର—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ ଆଜ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରୁଛି, ମୋର ଜୀବନ ଆଜ ଧନ୍ୟ ହେଲା ।

କୁମୁଦ—(ଅନ୍ନଥାଳ ସହ ପ୍ରବେଶ, ଋଷିଙ୍କ ନିକଟରେ ଏକ ଥାଳ ଓ ଅନ୍ୟ ଥାଳଟି ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଦେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲାବେଳେ ରାଜା କୁମୁଦକୁ ଚାହିଁବା) (କୁମୁଦ କିଛି ଦୂରରେ ଠିଆହୋଇ ରହିବ) ।

ରାଜା—(ସ୍ୱଗତ) କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ କନକ ପ୍ରତିମାଟି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେବାଦ୍ୱାରା ମୋର ହୃଦୟରୁ ଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଥିଲି, ଏ ତ ସେହି ଅକଳଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନା । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱପ୍ନ ରାଜ୍ୟରେ ନା କଣ ! (ଅନ୍ୟମନସ୍କ)

ଋଷି—ବତ୍ସ ! ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ? ପ୍ରସାଦ ସେବା କର ।

କେଦାର—ପ୍ରସାଦ କାହିଁ !

ଋଷି—ତୁମର ସଙ୍କୋଚରେ, ମୁଁ ଜାଣି ପାରୁଛି ବୋଧହୁଏ ତୁମର ପୂର୍ବର ଶ୍ରମଟା ମନରୁ ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇନାହିଁ ।

କେଦାର—ହଁ ବସୁଛି (ଋଷି ପ୍ରସାଦ ସେବା କରିବା, ରାଜା ପ୍ରସାଦରେ ଅନ୍ୟମନସ୍କଭାବେ ହାତ ମାରିବା)

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) କଣ କରିବ, ମୋର ଗୋଡ଼ ତ ଆଉ ଚଳୁନାହିଁ । ସେ ଝରଣା ନିକଟରେ ଯେଉଁ ଲାବଣ୍ୟ ରୂପକୁ ଦେଖି ସଂସାରକୁ ତୁଚ୍ଛ ମନେ କରିଥିଲି, ଏତ ସେହି !

ଋଷି - ମା, ଆଉ କିଛି ଆଣିବୁ ନାହିଁ କି ?

କୁମୁଦ (ବ୍ୟସ୍ତରେ ରନ୍ଧନ ଶାଳରୁ ପ୍ରବେଶି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ନ ଦେବାର ଅବନୟ, ସଖୀମାନେ ପଶ୍ଚାତେ ଧାବନ ଓ ଏ ଘଟଣା ଦେଖି ଆପଣା ଆପଣା ଭିତରେ ଠାରଠାର)

ଋଷି—ଏ କଣ କଲୁ ମା, ଥାଉ ଯା ।

(କୁମୁଦ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଜନ୍ ! ବୋଧହୁଏ ପ୍ରସାଦ ଭଲହୋଇ ନାହିଁ, ତାହିଁ ଜମା ତ ଖାଇଲ ନାହିଁ ।

ରାଜା—ହଁ (ଅନ୍ୟମନସ୍କଭାବେ) ଖାଉ ଖାଉଛି, ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦ ହୋଉଛି ।

ଋଷି—ଯାଓ, ଆଗମନ କର ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଋଷି—(ସ୍ୱଗତ) ଏବେ ବୁଝିଲି, ରାଜା କନ୍ୟା ରୂପରେ ମୋହିତ ହୋଇଛ, କନ୍ୟା ମଧ୍ୟ ରାଜା ରୂପରେ ମୋହିତ ହୋଇଛି। ଆଜ ମୋର ମନର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି। ଶୁମ୍ଭକୁ ସମ୍ମାନରେ ଦାନ କରିବି। (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ବତ୍ସ, ମୁଁ ଜାଣୁଛି, ତୁମ୍ଭେ ରାଜପୁତ୍ର। ମୋର କୁଟୀରରେ ଆଜ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କର ଏ ମୋର ଯୌବନର ଧନ, ଆଉ ମୋର ଗୋଟିଏ ଉପହାର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ।

ରାଜା—ଋଷିବର, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଅଭ୍ୟର୍ଥନାରେ ବଡ଼ ପ୍ରୀତିଲାଭ କରୁଛି, ଆପଣଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳିବା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ। ଆପଣଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ମୋର ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ। ଦୂରଦେଶ ହେଉ ରାଜ୍ୟରୁ ବାହାର ଆସିଲିଣି ମନ ବଡ଼ ଅସ୍ଥିର ହେଉଛି, ମୋତେ ମେଲାଣି ଦେଉନ୍ତୁ ?

ଋଷି—ଆଚ୍ଛା, ଭଲ କଥା। ମୁଁ ଯାଉଛି, ଦୂତକୁ ତୁମର ପଠାଇ ଦେବି। ସେ ବସ୍ତ୍ର ଆଣୁ। ଆଉ ତୁମର ଯୋଗ୍ୟ ଉପହାରଟି ମଧ୍ୟ ପଠାଇଦେବି।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କେଦାର—ମୁଁ ଏଠାକୁ ଆଖେଟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଆସି ଯାହା ଓ ସୁଖଶାନ୍ତି ଅନୁଭବ କଲି, ତା ମୋ ଜୀବନ ଅବସ୍ଥାରୁ ଆଉ ଭଲ ପାଇ ନ ଥିଲି। ଏ କଣ ?

(ଦୂତ ବସ୍ତ୍ର ନେଇ ପ୍ରବେଶ)

(କେଦାର ସ୍ୱଗତ) ମହାରାଜ ଏଠକୁ ଆସି ଭୁଲ କରି ନେଲି। କେଉଁ ରାଜ୍ୟରେ ସମସ୍ତେ ବାଟ ହେଉଥିବେ, ଆଉ ଏ ଖୋଳିବା ପିଇବାରେ ମଜ୍ଜି ବଢ଼—(ମୁହଁ ବୁଲାଇ)

କେଦାର—କଣ ତୁ ଖାଇ ନାହୁଁ ?

ଦୂତ—ଖାଇଲି, ଖାଇ ବୁଲା।

କେଦାର—ନାହିଁ ତ ? ଅନେକ ପ୍ରକାର ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ହୋଇଥିଲା, ଆଉ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ସାମଗ୍ରୀ ଅନେକ ହୋଇଥିଲା !

ଦୂତ—ହଁ, ସେ ସବୁ ହୋଇ ନଥିଲା ତ ଆଉ

କେଦାର—ଆଉ ତୁମ୍ଭ କଣ ଦେଲ ?

ଦୂତ—ଖାଣ୍ଟି ଟିକିଏ ମାରିଲି କେବେ ନାହିଁ ଓ ଶୁଦ୍ଧ-ପିଠା ଟିକିଏ କେବେ ନାହିଁ।

କେଦାର—ଦୂର, ଏ କିଏ ଆସିଲେ।

ଦୂତ—ବାବାଜ ବେଶ୍ ମଜାରେ ଏକଦଳ୍ପନା ଚୋର ଭଳି ରହିଛୁ।

କେଦାର—ଚୁପ, ସେମାନେ ଋଷିକନ୍ୟା। ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ବଡ଼ ସରଳ।

ଦୂତ—ତାଙ୍କର ଭାହାଣୀ ପ୍ରକୃତ ନାହିଁ ?

କେଦାର—ଦୂର ହଉ, ଦେଖିବ କିଏ ?

(ଶୁମ୍ଭକୁ ଋଷି କନ୍ୟାମାନେ ବେଶ ପ୍ରବେଶ, ଶୁମ୍ଭ ଉଠାଇ ହିଡ଼ି ହେବା)

ଦୂତ—ବାବା ରେ, ଏ ତ ଗୋଟାଏ ଖଣ୍ଡ, ହେଉଛି ତ ଖଣ୍ଡ, ବୃନ୍ଦାବନ କୁଞ୍ଜ, ନେ ମଲ୍ଲିକ, ବାଃ ମଲ୍ଲିକ।

(ଶୁମ୍ଭ ହସ୍ତେ ବରଣମାଳା)

ଋଷିକନ୍ୟା— ଗୀତ

(ମିଳନେ ଗୋ ଉଲ୍ଲାସ ଭାଷା—ତୃତୀ)

ନାଗର ହେ ହେନ ଯୋଗ୍ୟ ଉପହାର।
ତୋଳେ ନେଇ ଆସ୍ତ ଏଥ ଏ ଋଷିଜାବର। ଘ।
ଗେଲବସରରେ ପାଳୁଥିଲୁ ଧନ ତାର।
ନ ଜାଣେ ସଖି ଆମ୍ଭ ଯୁବକ ଦେଖାଇ। ୧।
(ଉଭେ ରାଜାକୁ ଉଠାଇ ଆଣିବାରୁ ରାଜା ଘନ ଘନ)
ଦଶ ଚୋର ଶମ ଆମ୍ଭେ ମାଗୁଛୁ ସବାର।
ଲଜ୍ଜା କଥା ନ ଋଷିବ ନ କରିବ ଘର। ୨।
କାଢ଼ି ନେଉଅଛ ଆମ୍ଭ ଗଳା ଉପହାର।
ତା ବଦଳେ ତୁମ୍ଭ ମନ୍ ଆମ୍ଭେ ସଁପିଲୁ। ୩।

(ତୃତୀୟ) (ବରଣମାଳା ରାଜା ଗଳାରେ ଦେଇ-ଦେଲେ ଶୁମ୍ଭ ଘନ ଘନ, ରାଜା ଚତୁର୍ଦ୍ଦ। ହାତ ଧରିଥିବା ବେଳେ ଚଣ୍ଡୀଚଣ୍ଡୀ ସ୍ୱରରେ ଗାନ୍ଧାର ପ୍ରବେଶ)

ଗାନ୍ଧାର—ବତ୍ସ, ଜପ ଏ କନକ ପ୍ରତିମାଟିକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦିଅ।

(କୁମୁଦ ଋଷିଙ୍କ ଚରଣ ଧରିବା, କେଦାର ଆଶୀର୍ବାଦ ମାଗିବା, ତାଙ୍କ ଉପରକୁ କେଦାର ଉଠିବା, କୁମୁଦକୁ ଧରି ହସ୍ତୀରେ ଚଢ଼ାଇଲ ବେଳେ ଋଷି)

ଋଷି—ମା, କିଛି ଭାବନା କରନା, ତୁ ସୁଖରେ ଘର କର ।

୧ମ ସଖୀ—ନାଗର, ଆମ୍ଭ ସଖୀ ଲାଗିଲା (ଓଷ୍ଠ ଧରି)

୨ୟ ସଖୀ—କୁମୁଦ, ଗ୍ଳଡ଼ିଗଲୁ, ମନେ କରିବୁ (ଆଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛିବା)

୩ୟ ସଖୀ—ଆମ୍ଭକୁ ଭୁଲିବୁ ନାହିଁ ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ନାଗର, ଆମ୍ଭ ପ୍ରାଣକୁ କାଢ଼ି ନେଇ କୁମୁଦ ଯାଉଛି (କୁମୁଦ ଲୁହ ପୋଛିବା, ରାଜା ଆଶ୍ୱାସନା ସଖୀମାନଙ୍କୁ ଦେବା, ଦୂତ ହାତୀ ଚଳାଇବା, ସମସ୍ତେ ପଛେ ପଛେ ହାତୀ ଧରି ଗମନ ।)

ଋଷି—ଅହୋ ! ସଂସାରରେ କି ମାୟା ମମତା ଲୀଳାମୟ ଲଗାଇଛନ୍ତି । [ପ୍ରସ୍ଥାନ]

—*—

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁଣ—ଅବଧାନେ ଏତା ଅଚ୍ଛା ଗଲଭ, କେମିତି ଫିକର ନଟେଇ ଦେଲ ! ଏଥର ବନା ତ ବନା, ଆଣ ମଦ ଆଣ ।

ଅନୁ—ନଅନ୍ତୁ ମାଲ ଭରୁ ।

ସୁଣ—ଅନୁ କଣ ଦେଖୁଛୁ, ଦେ ଗିଲସ ପୂରି ନାହିଁ, ଦେ ପୂରା ଗ୍ଳାସ ଗୋଟାଏ ଦେଲୁ—

ଅନୁ—ଆଜ୍ଞା ଗିଲସରେ ମନ ନ ମାନିଲେ ବୋତଲ ସୁଦ୍ଧା ମୁହଁରେ ଲଗେଇ ଦଅନ୍ତୁ [ବୋତଲ ପ୍ରଦାନ, ସୁଣ ଖାଇ]

ସୁଣ—ଆଜ ଟାଡ଼ ପୁଲ ପାୱାର ।

ଅନୁ—ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ ଷ୍ଟେରିଙ୍ଗଟାକୁ ଠିକ୍ ଭଲ ଧରିଥାନ୍ତୁ, ନୋହିଲେ ଗାଡ଼ି ଆକ୍ସିଡେଣ୍ଟ ହୋଇ ଯିବଟି ।

ସୁଣ—ଆରେ ନା ନା, ମୁଁ କଣ ଏତେ ବେହୁସିଆର ହୋଇଛି !

ଅନୁ—ଆଜ୍ଞା, ନିଶା ଖାଇବାକୁ କେତେ ଲୋକ ଘୃଣା କରନ୍ତି ।

ସୁଣ—କାହିଁକି, ନିଶାଟା କଣ ଖରାପ ଜିନିଷ ? ଅନୁ ! ତୁ କଣ ଜାଣୁ, ନିଶା ଯେଉଁ ଜିନିଷ ତାକୁ ଟେରେଟ ପୂଜା କରିବାକୁ ହେବ । ଲୋକେ ତାର ବ୍ୟବହାର ନ ଜାଣି ଖରାପ ବୋଲି କହନ୍ତି, ନିଶା ଦୁର୍ବଳର ବଳ, ଅନାଥର ନାଥ, ଅସହାୟର ସହାୟ ଦାତା, ରସିକର ହୃଦୟ ନିଧି ।

ଅନୁ—ତା ଠିକ୍, ଆଜ୍ଞା କୋଉ ନିଶାକୁ କୋଉ ସ୍ପିଟ୍ କହନ୍ତୁ ତ ।

ସୁଣ—ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ ଦେଶରେ ଯେ ଚଳୁଛି, ତାର ବ୍ୟବହାର ନିୟମ ଶୁଣ ।
ଆରେ ଭାଙ୍ଗକୁ ଚୂଡ଼ାଭସା, ଗଞ୍ଜେଇକୁ କଖାରୁଡ଼ା, ମଦକୁ ଶୁଖୁଆ ପୋଡ଼ା, ବ୍ରାଣ୍ଡିକୁ କୁକୁଡ଼ା, ଆରେ ଏଟା କଏ ରେ ।

ଅନୁ—ଆଜ୍ଞା, ମହାପାତ୍ର ତାଲୁକଦାରଙ୍କୁ ଏହି ସ୍ଥାନକୁ ଆସିବାକୁ ହୁକୁମ ହୋଇଥିଲା, ସେହି ବୋଧହୁଏ ଟେକା ସେଇ ଆସିଲା । ମହାରାଜ ! ମୁଁ ଟିକିଏ ସୋଡ଼ାପାଣି ବସିଆସେ ।

ସୁଣ—ଆରେ ଆରେ, ତୁ ସୋଡ଼ାପାଣି ପିଇ ଜଣରେ, ମୋର ତ ଲୁଗାରେ ଘଟାରେ ପଡ଼ିଲ ପରି ଜଣା ଯାଉଛି, କଣ କହିବାରେ ସେ ତ ଆସିଲା ।

ଅନୁ—ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ ଦନ୍ତ ଦେଖୁନାହାନ୍ତି; ସେ ଆସିଲେ ସ୍ୱରୂପ ବଢ଼େଇଦେବେ ।

ସୁଣ—ଆରେ ବଢ଼େଇବ କଣ ରେ, ତାକୁ ଦେଖି ତ ମୋ କଲିଜା କାହିଁକି ପାଣି ହୋଇଯାଉଛି । (ଥରିବା)

ଅନୁ—ମହାରାଜ, ଏତେ ଭୟ କାହିଁକି ? ଚାଲନ୍ତୁ, ଏ ଗଛରେ ଚଢ଼ିଯିବା ।

ସୁଣ—ଚାଲ ଚାଲ, ତାର ମୁହଁକୁ ଦେଖି ମୋର ପିଲେଇ ପାଣି ହୋଇଗଲାଣି । (ଗଛରେ ଚଢ଼ିବା)

(ରମସାହୁ ପ୍ରବେଶ)

ରମ—(ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ) ତାହିଁ, କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ! ଏ ଥଟା ରଜାଙ୍କରେ ପଡ଼ି ବଡ଼ ବିପଦ ଜମାଖର

କରୁଛନ୍ତି । ଆଜ ମୋର ଉପରେ ଚଢ଼ିବାକୁ । ଗଲେ କୁଆଡ଼େ ? ମୋତେ ତ ଏହି ସ୍ଥାନକୁ ଆସିବାକୁ କହିଥିଲେ ! ଆଜ ଯାହା ହେବାର ହେବ, ଧରିକରି ସେମାନଙ୍କୁ ସାବାଡ଼ କରିଦେବ ।

ଅଜୁ—ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ ଉଦ୍ବେଳ ପଡ଼ୁନାହାନ୍ତି, ବଦମାସ କେଉଁଠି କୋଉଠିରେ ଅଛନ୍ତି !

ଘୁଣ—ଆରେ ଅଜୁ, ମୋତେ ଟିକିଏ ଧର ରେ ! ମୋ ଦେହ କାହିଁକି ଥର ଥର ହୋଇ ଯାଉଛି ରେ ।

[ଥରି ଥରି]

ଅଜୁ—ଆପଣ ଛାତି ମୁଁ ଚିଲ, ଭୟ କଣ ? ଉଦ୍ବେଳ ପଡ଼ନ୍ତୁନା—

ରମ—ବଦମାସ ଗଲେ କୁଆଡ଼େ, ଏଇଠି ଥିବାର ତ ମୁଁ ସମ୍ବାଦ ପାଇଥିଲି ।

ଅଜୁ—ମହାରାଜ ! ମାମଲତ ଖଣ୍ଡୁର ହୋଇଯିବ, ଉଦ୍ବେଳ ପଡ଼ନ୍ତୁନା ।

ଘୁଣ—ଆରେ ତୁ ଉଭା ।

ଅଜୁ—ହଜୁର, ସେତେବେଳେ ଖଣ୍ଡା ଫଣ୍ଡା ଚୁଲେଇଦେବ, ମୋ ଦେହରେ ବାଜିଯିବ ।

ଘୁଣ—ଆଜ୍ଞା, ଆପଣଙ୍କ ଠେଇଁ ବାଜଲେ ମୁଁ ପାଣିମାନ୍ଙ୍କୁ ଖବର ଦେଇଦେବ ।

ଅଜୁ—ତୁ ତ ଶିଆଣ, ମୁଁ ମରିବ ତୁ ଖବର କରିବୁ କେମିତି ।

ଘୁଣ—ତେବେ ତୁଦେଇଁଯାଉ ଉଦ୍ବେଳ ଭଲବା ।

[ଉଠାଉଠି]

ରମ—ଆରେ ଏ ତ ଏଇଠି ।

ଘୁଣ—ତୋ ନା ରମସାହୁ ?

ରମ—ହିଁ, ମୋ ନାମ ରମସାହୁ ।

ଘୁଣ—ତୁ ମନେ କରୁଥିବୁ ତୋତେ କେହି ଅନ୍ଧ କୁହୁଥିଲୁ । ନାହିଁ ନାହିଁ, ଏ ଘଣ୍ଟା ତେବେ ମାପୁଥିଲୁ । ଆମ ଟଙ୍କା ଆଣିଛୁ ।

ରମ—ତ ଟଙ୍କା ଚଳବ କଥାକୁ ? ତୁମେ କିଏ ?

ଘୁଣ—ଆରେ ଆମେ କିଏ ? ଆମକୁ ଚିହ୍ନି ନାହୁଁ ? ଆରେ ବୁଢ଼ା ରଜା, ସାନରାଣୀଙ୍କ ଭଲ ସୁନାମି ଚିହ୍ନି ନାହୁଁ ।

ଅଜୁ—ଆରେ ଆମ୍ଭେ ମନ୍ତ୍ରୀ, ଆମକୁ ଜାଣୁ ତ । ଉଠା ଟଙ୍କା (ଜୋରରେ) ଆମ୍ଭ ରାଜସ୍ୱ ଟଙ୍କା ଉଠା ।

ରମ—ଆରେ ହେ, ମୁଁ ତୁମଠାରୁ ଟେରେଟୁ ଦେଖୁଛି, ମୋତେ କଣ କରି ପାରିବ କି ? ମୁଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ପୂର୍ବରୁ ରାଜସ୍ୱ ଯଥା ସମୟରେ ଦେଇ ଜମିଦାରୀ ଭୋଗକରି ଆସୁଛି ? ମୋତେ ରଜା ଭଲ କରି ଜାଣନ୍ତି । ଆଉ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ରଜାଙ୍କୁ ଭଲ କରି ଜାଣେ ।

ଘୁଣ—କଣ ଖାଲି ଜୋରରେ କଥା କହୁଛୁ ? ଦେଖିବୁ ଏଇକ୍ଷଣି ।

ରମ—ହଇ ରେ କଣ ଦେଖିବୁ ? ତୁମେ ଦୁଇଟା ଏହିପରି ରାଜ୍ୟରେ ଅନ୍ୟାୟ କରି ଜୋର ଜବରଦସ୍ତରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ଧନ ନେଇ ମଦ ମାଂସରେ ଉଡ଼ାଉଛ, ମୁଁ କିଏ ଜାଣେ ? ମୋତେ ଆଉ କାହାପରି ଭାବ ନାହିଁ, ଧରି ସାବାଡ଼ କରିଦେବ !

ଘୁଣ—ହେ ତୁ

ଅଜୁ—ଆରେ ତୁ

ରମ—ହିଁ, ମୁଁ

ଘୁଣ—ତୁ ସାବାଡ଼ କରିବ ଦେବୁ, ଅଜୁ ଧର ଧର ।

(ଦଉଡ଼ି ଉଠିହୋଇ)

ଅଜୁ—ଧର ଧର (ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ଉଠି ହୋଇ)

ଘୁଣ—(ରମସାହୁ ହାତ ଧରିବାରୁ ରମ ସଜୋରରେ ମୁଣ୍ଡାବାଡ଼ି ବଧାଇଦେଇ ଦୁହିଁଙ୍କି ଘୋଷାଡ଼ି ଦେଇ ଉଠାସ୍ଥାନ ଓ ଭଉଣୀଙ୍କ ଦୁହେଁ ଧଧା ମଣ୍ଡଳ ପୁଣି ଉଠାଉଠି, ଦୁହେଁ ଛାଡ଼ି ଭୂଇଁରେ ଲୁଚିଲେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଣୀ କମଳା ଓ ଦାସୀ ପ୍ରବେଶ)

କମଳା—ସଖି ଲୋ, ବଧାଇ ତାହାକୁ କେତେବେଳେ କଣ କରୁଛି !

ଦାସୀ—କଣ ହେଲା କି ?

କମଳା—ଦାସୀ, ଜାଣି ଅଜଣା ପରି କଥାଏ କହୁଛୁ, କାଲି ରାଜରାଣୀ ହୋଇ ବସିଥିଲି, ଆଜ ସାତ ଗୋଇଲିରୁ ବାହାରିଲଣି, ଆଉ ଅଛି ? ବିଧାତା ସିନା ଏତେ ଦଣ୍ଡଦଣ୍ଡା କରୁଛି । (କ୍ରନ୍ଦନ)

ଦାସୀ—ଦୁଃଖ କଲେ କଣ ହେବ, କର୍ମରେ ବିଧାତା ଯାହା ଲେଖିଛି, ତା ନିଶ୍ଚେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

କମଳା— ଗୀତ

(ତାଳ ଖେମଟା)

ପ୍ରାଣ ସଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ ମୋତେ କର୍ପା ଦେଲା ଏ ଦଶା ।
କେତ୍ତେ ବେଳ ମାତ୍ର ଆସିଲଣି ଘୋର ଦୂରଦଶା ।
ସଖି ଗୋ ! ମୋ ଦୁଃଖ କହିଲେ ନ ସରେ
ନାଥ ଥାଉ ଅନାଥିନୀ ହେଉଛି ମୁଁ ଅଭାଗିନୀ
ଆଉ କାହାର କ ଘେନ ଭାଙ୍ଗିଲା ମୋ ଭରସା ।
ସେତ ମୋତେ ପର କରି ଦେଇ ବସିଲେଣି, ମୁଁ ଆଉ କାହାର ହେବ ।

ଦାସୀ—କାହିଁକି ? ଏମିତ କଣ କଥା ହେଲା, ମୁଁ ତ ତମ କଥାରୁ କିଛି ଅର୍ଥ ପାଉନାହିଁ ।

କମଳା— ଗୀତ

ନୂଆରାଣୀ ପ୍ରେମେ ନାଥ ରହିଲେଟି ଅବିରତ
ମୋତେ ନ ଦେଖିଲେ ସାକ୍ଷାତ ଉଡ଼ିଯାଏ ମୋ ହଂସା ।
ଦାସି ! ନୂଆରାଣୀ ଆସିଲା ଦିନଠାରୁ ନାଥ ତାଙ୍କ ପ୍ରେମରେ ସଦାବେଳେ ରତହୋଇ ମୋତେ ଆଉ ଚାହୁଁନାହାନ୍ତି, ମୁଁ ଏବେ କଅଣ କରିବ ? ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଘଟିଛି ।

ଦାସୀ—କଣମ ?

କମଳା— ଗୀତ

ରାଣୀଜନ୍ତ ଗର୍ଭବତୀ ହେବ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତ
ଆମ ସୁଖ ଗଲା ଛୁଟି ପଡ଼ିଲଣି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।
ଦାସି ! ରାଣୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗର୍ଭବତୀ, ଯଦି ତାର ପିଲା ପିଲା ଜନ୍ମେ, ତେବେ ଏ ଅଣ୍ଡୁକୁଡ଼ୀର କଥା ସରିଲା ।

ଗୀତ

ରଜା ରାଣୀଙ୍କର କଥ କେମନ୍ତେ ହେବ ଅନ୍ତର
ବାଳକୃଷ୍ଣ କଲା କଥ ଶୁଣ ଜନେ ଏ ଭରସା । ୪ ।

ଦାସି ! କଣ କଲେ ରଜା ନୂଆରାଣୀଙ୍କୁ ମନରୁ ପାଶୋରି ଦେବେ ।

ଦାସୀ—ହଇ ହୋ ମହାଦେଇ ! ନୂଆରାଣୀ ଯେବେ ଗର୍ଭବତୀ ହେଲେଣି, ତେବେ ମୃଦୁସୁଲି ବୁଢ଼ୀ ଠେଇଁ ତ ସବୁକଥା । ତାକୁ ନାଞ୍ଚ ମୁଣ୍ଡା ଦେଲେ ସେ କିଛି ଉପାୟ କରିପାରିବ ନାହିଁ ?

କମଳା—ଠିକ୍ କଥା, ଠିକ୍ କଥା, ମୋର ତ ମନେ ନ ଥିଲା, ତୁ ମୃଦୁସୁଲି ମାଉସୀକୁ ଡାକିଲୁ ।

ଦାସୀ—ମୁଁ ଯାଉଛି, ଏଇକ୍ଷଣି ଡାକିଆଣିବି ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କମଳା—ଯଦି ମୃଦୁସୁଲି ଆସି ନୂଆରାଣୀର ଗର୍ଭଟି ନଷ୍ଟ କରିଦେବାର ବାଟ କରିଦିଏ, ତେବେ ରଜାଙ୍କ ମନରେ ନିଶ୍ଚୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଯିବ ।

(ମୃଦୁସୁଲି ପ୍ରବେଶ)

ମୃଦୁ—ହଇଲେ ନାତୁଣି, କାହିଁକି ଡାକୁଥିଲୁ ମ ।

କମଳା - ମୋ ଦୁଃଖ ତ ଦେଖୁଛୁ, ପଚାରୁଛୁ କଣ ? ଗୋଟିଏ ଉପକାର କରିପାରିବୁ ।

ମୃଦୁ—ତୋର କଥା କହୁନାହୁଁ, ତୋର ଉପକାର କରିବ ନାହିଁ ଆଉ କାହାର କରିବ ବା । ଉଷାରେ ହେଲା ବାରରେ ହେଲା ସୁଣାରେ ହେଲା ଫଟରେ ହେଲା କେତେବେଳେ କାଳ ଉପାସ ଯାଏ ! ମୋର ବଳଗଡ଼ ତୋର ପାଖରେ ।

କମଳା—ଆଉ ନୂଆରାଣୀ ଗର୍ଭବତୀ ହୋଇଛି । ଯଦି ତାର ପିଲାପିଲା ଜନ୍ମେ, ତେବେ ଅଣ୍ଡୁକୁଡ଼ୀର କଥା ସରିଲା । ସହଜେ ତ ସେ ଆସିଲା ଦିନୁ ମୁଁ ସାତ ଗୋଇଲିଠାରୁ ବାହାରିଲଣି ।

ମୃଦୁ—ତୋର ଦେହ ଏତେ କଥା ହେଲାଣି ! କଣ ଏଡ଼େ ନକଟେନାକୁ ଘେରି ଆସିଲା ଦିନ ମୁଁ ଦେଖିଥିଲି, ସେ ଯେତେ ଏମିତ ହୋଇଗଲାଣି ! ଏ କଳକାଳ ଲୋକଙ୍କ ଆଉ ବଳ ନାହିଁ । ଘରେ ଘୋଡ଼ ନ ଚଢ଼ିଣ୍ଣୁ ପୁଅ । ମଲା, ବର୍ଷେ ଦିବର୍ଷ ବୋଝୁପଣିଆ କରିଥାନ୍ତେ ସିନା ଲୋକ କଥା ଜାଣନ୍ତା, ଏ ଘୋଡ଼ ଚଢ଼ ନ ଚଢ଼ିଣୁ ।

ଦାସୀ—ଆଉ ! ଏଡ଼େ ନକଟେ କାହାକୁ କହୁଛୁ ବା, ଖାଇ ପିଇ ସାତ ଶରଧାରେ ରହି କରିବ

ବରଷର ଉତ୍ସବ ଯୋଗ ଏବେ ବଳ ଘଟୁଛି, ଆମ ରାଜା ତ ତା ଆଗରେ ଠିଆହେବେ ଘର ଛାଡ଼ିବେ ।

କମଳା—ଆଉ ! ମୋ କଥା କଣ ହେବ କହ ।

ମୃଦୁସ୍ଥଳ—ମନ୍ତ୍ର ଏଇ ଗୁପ୍ତ କଥାକୁ ଜଣେଇବା । ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଘର ହେଲେ ଶାନ୍ତିରକ୍ଷେ ଆଉ ଗାଈଟା ଟଙ୍କା ମିଳେ । ତୁ କେତେ ଦେଖୁ କହ, ଏମିତ କାମ କରିବେତ ଯେ. ରାଜା ରାଣୀ ଆଉ ମୁହଁ ତୁଣ୍ଡା ତୁଣ୍ଡି ହେବେ ନାହିଁ ।

କମଳା—ଆଉ ! ତଳରେ ରାବଣ ଦେଖାଯାଉ, ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦଶରଥ ନେ, ଆଉ କାହାଁ ଖେଳରେ ଯାହା ମାରିବୁ ତା ଦେଖ ।

ମୃଦୁ—ତଳୁ ନାହିଁ, ଏଇଥରେ ତ କଣ ହୋଇଯିବ ! ବୁଢ଼ୀ ମାଇପଟାଏ କଣ ଖାଇବ ତ ? ଅଲକ୍ଷୁଣୀ ଦଳୁ କରଣୀ କାଟିବ ନାହିଁ, ପ୍ରସ୍ତୁତ ଘର ଦେବକୁ ଅନୁଭବଘରେ ମାମଲତ, ତୁ ଯାଅ ମା ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ଖାଇ ପିଇ ବସୁ ଯା, ମୁଁ ଯାଉଛି ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କମଳା—ଯାହା ହେଉ, ମନରେ ଟିକଏ ଶାନ୍ତି ଆସିଲା । ଦାସୀ ଗୁଡ଼ାକୁ ତ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(କୁମୁଦ ଦାସୀ ସହ ପ୍ରବେଶ)

କୁମୁଦ—ସଖି ମୋର ଦେହଟା ଆଜି ତ କଣ ହଉଛି, ଭଲ ଲାଗୁ ନାହିଁ । ତୁ ଗଲୁ ଟିକଏ ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କୁ ଡାକିଆଣିବୁ !

ଦାସୀ—ମୁଁ ରାଜାଙ୍କୁ କଣ କହିବ ? ସେ ଆସିବେ କି ?

କୁମୁଦ— ଗୀତ

(ଏଇ ଗୁପ୍ତ ହେ—ଢଙ୍ଗ)

ଆରେ ପ୍ରାଣେଶ

ତୁ ଡାକିଯାଇ ନାଥଙ୍କୁ ମୋର ପାଇଁ,
ଅନ୍ତରର ବଳିବ୍ରୀଣି ମୋତେ ମନ୍ଦ । ଘୋ ।

ସଖି ଗୋ ! ମୋତେ ବଡ଼ବଡ଼ ଅନ୍ତରର କରିଦେଲି, ଆଉ ରହିବ ତ ନାହିଁ ତୁ ଶୀଘ୍ର ଯା ।

ଗୀତ

ଏ ଗର୍ଭ ବେଦନା ଦେହୁ ଦେଇ
ମୁଣ୍ଡ ଆସେ ଯେପରି ଭାବୁନଥ ।
ନ ସାରୁଛି ଘର ସବେ ମୁଁ ବଞ୍ଚିବ
ଏ ଦୁଃଖ ପିଣ୍ଡର ତଳ ବଳ । ୧ ।

ସଖି ଏ ଗର୍ଭର ବେଦନା ଦେହୁ ଦେଇ କେମି ହେଉଛି, କଣ କହିବ ବୁଝି ହେଉନାହିଁ ।

ଗୀତ

କେମି ନାହିଁ ଜଣେ ଏ ଜଣଣ ।
ଉଚ୍ଛେ ମନ ଦୁଏ ଛନ ଛନ ।
ସତେ ଭଗବାନ ଏ ଦୁଃଖ ମୋଚଣ ।
କରିବେ ମୋଠାରେ ଦୟାବନ୍ତ ।

ସଖି ! ଭଗବାନ ମୋର ଏ ଦୁଃଖ ସତେ ମୋଚଣ କରିବେ ! କେ ଜାଣି ! ମୋ ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ । ତୁ ଶୀଘ୍ର ଯାଅ, ଆଉ ଡେରି କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ।

ଦାସୀ—ମହାଦେଈ, ନାରୀର ଜନ୍ମ, ପୁରୁଷର ସଉଜନ୍ମ । ଭୟରେ କେବେ କଣ ? ମୁଁ ଯାଉଛି ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜାଙ୍କୁ ଡାକି ଆସିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କୁମୁଦ—ଜଗତ ନାଥ ଜନ୍ମ ଦେଇ ଦେବେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କରଣ ଶାସନରେ ଘେର ରହିବାକୁ ଜାଣିଛୁ । ମୋର ଯେ ଜଣେ ସୁଖି ଦୁଃଖୀଙ୍କୁ ଜାଗାର ।

(ରାଜା ତେଜାର ପ୍ରବେଶ କୁମୁଦ ଦେଖି ମନରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ବସିବା ।)

ତେଜାର—ପ୍ରିୟେ, ମୋର ତ ଆସିବା ସମୟ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ତୁମେ କୁମୁଦ ସହଚରୀଙ୍କୁ ପଠାଇବାର କାରଣ କଣ ?

ଗୀତ

(ସୁନ୍ଦର ସଜନି—ଢଙ୍ଗ)

ହେ ନାରଦ ତ ଲଗି ହେଉଛି ଦୟା
ତ ବେଦନା ଦେଇ ବଳ ହେଉ କର ସୁନ୍ଦରୀ । ଘୋ ।

ସଖି, କଷ୍ଟ ନ କର ପ୍ରକାଶ କର । କଏ ତୋତେ ତ ବେଦନାରେ ପକାଉଛି ?

ଗୀତ

କହୁଚନେ ମୁଁ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଫୁଲ
ତୋଳି ଆଣିଦେବି ତୋ କର
ଯାହା ମାଗ ଶରଧା ତୋର
ତାହା ଦେବ ହେମାଙ୍ଗୀ । ୧ ।

ପ୍ରିୟେ, କେଉଁ କଥା ଲାଗି ତୁମ୍ଭ ମନ ବଳୁଛି, ସେ କଥା ପ୍ରକାଶ କର, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଣି ଦେଇ ପାରିବ । ତୋର ବିଷଣ୍ଣ ବଦନ ଦେଖି ଏ ପ୍ରାଣ ଅସହ୍ୟ ହେଉଛି ।

ଗୀତ

ନେତ୍ରୁ ତୋର ବହୁଣ ଜଳ
ଭିଜୁଲଣି ବସନାଞ୍ଚଳ
ପ୍ରାଣ ମୋର ହୁଏ ଆକୁଳ
କାରେ କହ ବରାଙ୍ଗୀ । ୨ ।

ପ୍ରିୟେ, ନୟନରୁ ତବ ଅଶ୍ରୁଧାର ଗଡ଼ି ଅଙ୍ଗ ବାସ ହେଲାଣି ତ ଆର୍ଦ୍ର, କହ କିବା ତବ ଅଭିଳାଷ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଦେଇପାରେ ସଖି ।

ଭ୍ରମର— ଗୀତ

(ଖସସୁଭ)

ଜୀବଧନ ଜୀବନରେ ବାଞ୍ଛିବ ନ ଆଉ
ହଟିଆ କାଳ ମୋଠାରେ ସାଧିଲାଣି ଦାଉ
କାହିଁ ଆସି ହେ
ଖୁହିଁ ଖୁହିଁ କାଳ ଯାଏ ଗ୍ରାସି ହେ ।

ନାଥ ! ଆଉ ଜୀବନରେ ବାଞ୍ଛା ନାହିଁ, ମୋତେ ଚଉଦିଗ ଅନ୍ଧାର ଦେଖାଗଲାଣି ।

କେଦାର—ପ୍ରିୟେ, ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ କାରଣ କଣ !

ଭ୍ରମର— ଗୀତ

ଏ ଗର୍ଭ ବେଦନା ବଢ଼ିଲାଣି ବେଳୁ ବେଳ
ଜରେ ଜ ବାଧାରେ ନ ପାଉଛି ଥଳ କୂଳ ?
ମୂଳଧନ ହେ ।
ଯାଉ ପଛେ ଫଳ ତୁମ୍ଭେ ଭେଳ ହେ । ୨ ।

ନାଥ ! ଏ ଗର୍ଭବେଦନା ବେଳକୁ ବେଳ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ବଢ଼ିଲାଣି, ଆଉ ସହିହେବ ନାହିଁ । ଯାହା ଉପାୟ କରିବାର ଶୀଘ୍ର କରନ୍ତୁ ।

କେଦାର—ସଖି ! ମୁଁ ତ ଜାଣିପାରି ନ ଥିଲି, ବର୍ତ୍ତମାନ ତାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଦେଉଛି । ଦାସୀକୁ ପଠାଇ ମୁଦ୍ଦୁସୁଲି ଓ ବଇଦଣୀକୁ ତୁମ୍ଭ ନିକଟକୁ ପଠାଇ ଦେଉଛି । ସେ ତୁମ୍ଭର ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିବେ । ତୁମ୍ଭେ କିଛି ଭାବନା କରନା, ମୁଁ ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଭ୍ରମର—(ସ୍ୱଗତ) ନାଥ ତ ଆଜ୍ଞା ଲୋକଙ୍କୁ ମୋ ତତ୍ତ୍ୱ ନେବାକୁ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବାକୁ ଗଲେ, ବଇଦଣୀ ତ ମୋର ଶିଶୁ ଦଣ୍ଡେ ଦେଖେ ନାହିଁ, ହରି ଭଗବାନ ଯାହା କରିବେ, ମୋର କିଛି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

[କମଳା ଓ ଦାସୀ ପ୍ରବେଶ]

କମଳା—ଦାସୀ ଦେଖିଲୁ, ଆଜ ଅସରଣିଆ ପଡ଼ୁଛି ବୋଲି ଉପର ନାଥଙ୍କର ସୁହାଗିଆ ଭାବ ଦେଖାଗଲା ।

ଦାସୀ—ଯେପରି ସବୁଦିନେ ସୁହାଗିଆ ଭାବ ହେବ, ମୁଦ୍ଦୁସୁଲି ନାକ ତାର କାଟ କରିଦେବ ଯେ ! ଆମର ଭୁଲିନା ସାଡ଼କୁ ପିବା ।

କମଳା—ନାହିଲେ ସେ ମାଇକିନିଆ ଖାଲି ବାଡେଇ ପିଟି ହେଉଛି, ମୋତେ କାହିଁକି ଦେଖି ଭରି ମାଡ଼ିଲା । ସେଇ ଯୋଗରୁ ମୁଁ ଏଠିକି ଚଳେଇ ଆସିଲି । ସେ ମୁଦ୍ଦୁସୁଲି କଣ କରୁଛି କହୁ ।

ଦାସୀ—ହଁ, ସତେ ସେ ମାଇପିଟା ଏତେ ଭଟ୍ଟ ବସି ହେଉଛି କାହିଁକି ? ତୁଆଁଟା ଭୋଇଠି ଅଧାନ ଥାନରେ ରହିଯିବ । ମଲା, ଟିକିଏ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ ? ଅଭ ବସ ବଢ଼ ଲୋକର (ମୁଦ୍ଦୁସୁଲି ନୂଆପୁଅ ବେଶ ପ୍ରବେଶ)
ଭଉଣୀ, ଦେଖିଲୁଣି କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦରିଆ ପୁଅଟିଏ ।

କମଳା—ହେ ସତେ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ହାତ ଗୋଡ଼ ସୁଢଳ ହୋଇଛି ! ଏକା ଝଳକୁଛି । ତୁ ଆଜି ଆସିଲୁ ବେଳେ ବେଳ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ?

ମୃଦୁସ୍ମିତ ଆଜି ଦେଖିବ କଏ ସେ, ଓଲଟା ତ ସୃଷ୍ଟିକାର ନିୟମ ପଢ଼ୁଛୁ । ତାର କଣ ଜ୍ଞାନ ଅଛି ! ତେବେ ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କିପରି କରୁ ନାହାନ୍ତି, ଏଇ ଦେଖ, ତମର ଆଗରେ ଦେଖିଲୁ କାମ କରୁଛୁ ।

କମଳା—ମୃଦୁସ୍ମିତ ଆଉ ! ଥାଉ ଥାଉ, ମାରି ଦେ ନା ! ଗୋଟିଏ ଉପାୟ କର, ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ଏ ଭୁଆଁଟିକୁ ରଖି ନଈରେ ଭସାଇଦେ । ମାରିବାକୁ ତାହାଁ ତ ମୋ ମନ ବଳୁ ନାହିଁ ।

ମୃଦୁ—ହେ, ତୁ ଯାହା କହୁଛୁ ମୁଁ ତା କରିବ । ମୁଁ ଏମିତ କେତେଟା ପିଲାଙ୍କ ତଣ୍ଟି ଚିପି ଚିପି ଏ ଟିପ ଖଣ୍ଡି ହୋଇଗଲଣି । ତୋ କଥାକୁ ଏଟା ସ୍ୱାମୀକୁ ହାଣ୍ଡିରେ ପୂରେଇ ଭସାଇଦେଉଛୁ; କିନ୍ତୁ ମୋ ପ୍ରାଣରେ ଭଲା ହେବ ନାହିଁ ।

କମଳା—ହେ, ରଜାଙ୍କୁ କଣ କହିବା, ଉପାୟ କଣ କରାଇଲୁ !

ମୃଦୁ—ମୁଁ କଣ ଏତେବେଳ ଯାଏ ସେ କାମ ରଖିଛି ! ଗୋଟିଏ କଳାରେ ପୂରା କରି ସେଥିରେ ନାଲି ରଙ୍ଗ ଢାଳି ରକତ ପିଣ୍ଡୁଳା ପରି ରାଣୀ କୋଳରେ ଥୋଇଦେଇ ଆସିଛି । ଏଇଲୁଟା ଯାଇ ରଜାଙ୍କୁ ଖବର ଦେବ, ତାଙ୍କ ବେଲ୍ଲା ରାଣୀ କେମିତା ପୁଅ ଜନ୍ମ କରିଛନ୍ତି ଦେଖିବେ । ତା ପାଇଁ ମୁଁ ଚଳିଦେଉଛି । ଯାଉ, ଟିକିଏ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ନଈ-କୂଳକୁ ଯିବୁଟି ।

କମଳା—ଭଏ ଲାଗେ ଆସିବ ! ମୋ ଦେହ ଥରୁଛି ।

ମୃଦୁ - ଛୋପର, ତୋ ବଡ଼ ନାହିଁ କି ଥରୁଛି ? ଆ, ଆ, ଚାଲ ଆ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ
ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

କେଦାର—ଦୂତ, ଅନ୍ତଃପୁର ସମ୍ବାଦ କଣ ଜାଣୁ ?

ଦୂତ—ନା ମହାରଜ ! ମୁଁ ତ ସିଂହଦ୍ୱାରରେ ଥିଲି, ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ନାହିଁ । ଏଇ ତ ଦାଇଁ ତ ମୃଦୁସ୍ମିତ ନାଗ ଚଉଡ଼ରେ ଆସୁଛି ।

(ମୃଦୁସ୍ମିତ ପ୍ରବେଶ ବ୍ୟସ୍ତଭାବେ)

ଦୂତ—ହେ ନାନୀ, କଣ ଖୁସି ନା ଦୁଃଖ ?

ମୃଦୁ—ଆରେ ଯା, ରଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଉ ।

କେଦାର—ମୃଦୁସ୍ମିତ, କଣ ଖବର ?

ମୃଦୁ—ମୁଁ ଜୁଗା କଥାଟାରେ ଅନ୍ଧାରରେ ପଶିଲି, ଏ ତାଙ୍କ କାମ କରି କରି ମୁଣ୍ଡବାଳ ପାଚି ଗଲାଣି, ଏମିତ କଥା ତ ମୁଁ କେବେ ଦେଖି ନ ଥିଲି !

କେଦାର—କଣ, କଥା କଣ ? କଣ ଦେଖି ନାହିଁ ?

ମୃଦୁ—ଆପଣ ତ ଆମକୁ ପଠେଇ ଦେଇ ଆସିଲେ, ତାର ଘଡ଼ିକେ ଯେ ଘରେ ମୁଁ ଆଉ ବନ୍ଦିଣୀ ବସିଛି, ଲାଗେ ମୋ କାନ ଲୋ, ମୋ ଦେହ ଶୀତେଇ ପଡ଼ୁଛି । (ଦେହ କମ୍ପନ)

କେଦାର—କହୁଁ କଣ ହେଲା ?

ମୃଦୁ—ମୁଁ କଣ କହିବ, ମୁଁ ତ ମୃଦୁସ୍ମିତ କାମ କରି କରି ପାଚିଗଲଣି ! ଏମିତ ମୋ ଆଖି ଉଠିଲୁ ଜନ୍ମ ତ କେବେ କେଉଁଠି ଦେଖି ନ ଥିଲି ।

କେଦାର—କଣ ହେଲା ?

ମୃଦୁ—ମହାରାଜ, ପିଲା ଜନମ କରିବାକୁ ଘଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡେ ଅଛି ଖାଲି ଆଗ ବନ୍ଧାକୁ କଟ ମଟ କରି ଚାହିଁବାକୁ ତ ହାତେ ଖଣ୍ଡେ ଜାଡ଼ି ପକାଇଲି, ଲାଗେ ମୋ ବୋଲୁ ଲେ !

କେଦାର—(ଉତ୍କଣ୍ଠେ) ତାପରେ ?

ମୃଦୁ—ବଡ଼ ରାଣୀ ତ ଲାଗେ ବାଘ ବୋଲି କେ ଦୁଆର ମୁହଁ ଏ ପାଖରେ ଦୁଲୁକନା ଉଛୁଳି କଡ଼େଇଏ ଖାଉଛି । ମୁଁ କହିବ କଣ ! ତାଠ ପାଷାଣ ପରି ଦେହକୁ କରି ବସିଲି । ଭାବିଲି, ମୁଁ ଯେବେ ଲୁଚିଥା ହେବ, ଏ କାମ କରିବ କଏ ? ତେଣେ କୋଠା ଭିତରେ ଉପର ମହଲରେ କେମିତ କଏ କେଉଁଠି ଦୁଲ୍ ଦୁଲ୍ ଧୁପ୍ ଧୁପ୍ ହେଉଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଏବେ କରେ କଣ ? ଟିକିଏ ଲୁଗାଟାକୁ ଦମ୍ଭ କରି ଘଡ଼ିଏ ବସିଲି । ସେଠୁ ଥିଲ ଥିଲ କୁହୁକନା ଠିଆ ହୋଇଲେ । ମୁଁ ଭାବିଲି, ମୋତେ ଖାଇଲେ ! ମୁଁ ଉନକୋଟି ଦେବ ଦେବତା ବୋଲି କହି ତା ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଦେଲିଟି, ଦେଖେ ସୁନ୍ଦର ରଙ୍ଗ ବର କୁମର ପରି ଛୁଆଟାଏ ।

ମହାରାଜ, ଡାଆଣୀ ପିଶାଚୁଣୀ ରକ୍ଷୀ ଅପ୍ସରା ଏମାନେ ଇମିତ କେତେ କେତେ ବେଶରେ ସବୁ କପଟରେ ଛଦ୍ମ ଭାବରେ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମାୟାରେ ପଡ଼ିଲେ ମଣିଷର ବୁଦ୍ଧିଜ୍ଞାନ ସବୁ ହଜିଯିବ । ସେ ତ ଏମିତ ରୂପ ଦେଖାଇ ଦେବ ଯେ, ଲୋକ ତାକୁ ନ ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଗଳ ହେବ ।

ଦୂତ—ମୃଦୁସୁଲ ମାଉସି ! ତୁ ଯାହା କହୁଛୁ, ତା ଠିକ୍ ସତ । ମୁଁ ମୋ ଆଖିରେ ସବୁ କଥା ଦେଖିଛି । ଆମ ମଣିମାଙ୍କର ଠିକ୍ ସେ ମାଣିକଜନ୍ଦଆକୁ ଦେଖିଲାବେଳଠାରୁ ମନଟା ଗୋଟାଏ ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁଲା ।

ମୃଦୁ—ଆମ ଗାଁରେ ପରା ସେମିତ ଗୋଟାଏ ନାରଙ୍ଗ ପଧାନ ପୁଅ ସାଙ୍ଗରେ ଗଡ଼ଜାତଆଣୀ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଗୋଡ଼େଇ ଆସିଥିଲା । ଦେଖିଲୁ କେଇଟା ଦିନରେ ସେ ତ ଘର ଥିଲା ଏକା-ବେଳକେ ମୁକ୍ତଗୋଛ । ମହାରାଜଙ୍କର ଧର୍ମବଳ ଥିଲା ବୋଲି, ନୋହିଲେ ଡାକିଣୀ ରକତ ଶୋଷି ଖାଇସାଆନ୍ତାଣି ।

କେଦାର—ମୋର କର୍ମଟା ଖରାପ ।

ମୃଦୁ—କର୍ମ କାହିଁକି ଖରାପ, କାଣୁ ଜାଣୁ ଯିଏ ମନ୍ଦକର୍ମ କରିବ, ସେ ପୁଣି ପଛକୁ ବଧାତାର ଦୋଷ ବାଛିବ କାହିଁକି ? ସେସବୁଟା କଣ ମାଣିକଜନ୍ଦଆ, ତେମେ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଲ ବୋଲି କଣ ମୁଁ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଛି ?

କେଦାର—ଆଉ ସେ କଣ, ଏସବୁ କଥା ମୋତେ ତ ମାୟାପରି ଜଣାଯାଉଛି !

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ଆପଣ ସ୍ୱରଣା ପାଖରେ ଯେତେବେଳେ ଛିଡାହୋଇ ଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ତ ଏଣେ ଏହି ମାଣିକଜନ୍ଦଆକୁ ଦେଖି ଲଗିଥିଲେ ମନେ କରନ୍ତୁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ତ ଆପଣଙ୍କୁ ଆଉ ପାଇବୁ ବୋଲି ଆଶା କରି ନ ଥିଲୁ ?

କେଦାର—ହଁ, ସେତକ କଥା !

ମୃଦୁ—ଗୋଟାଏ ବେଳ ସେ ମାଣିକଜନ୍ଦଆ ପାଖିରେ ଅଛି, ଆଉ ମୁଣ୍ଡଟା ତଳକୁ ଓହଳଛି ସେଇଠୁ—

କେଦାର—ଏ ତ ବଡ଼ ଅସମ୍ଭବ କଥା ! ସେ ପିଲା କଣ ବଞ୍ଚି ଥାଏ ?

ମୃଦୁ—ହଁ, ପିଲାଟା ଭୁଆଁ ଭୁଆଁ କରି ଭଲ ଛୁଆପରି ହେଉଥାଏ । ସେଇଠୁ ଥିଲା ଥିଲା ମୁହଁରୁ ଦୁଇକନା ଯୋଡ଼ି ଦେଇ ମୁହଁଟିକି ଘୋଡ଼େଇ ସାରେଇ ଦେଇ ଭଲ ମଣିଷ ପରି ବସିଲା । ସେ ଛୁଆ ଜନ୍ମ ହେଲା କେତେବେଳେ, ପୁଣି ମଲା କେତେବେଳେ ମୁଁ ତ ଦେଖି ନାହିଁ !

କେଦାର—ଏ ତ ବଡ଼ ତାଜବ କଥା ! ଏପରି ଘଟଣା ତ ମୁଁ କେବେ ଶୁଣି ନ ଥିଲି !

ଦୂତ—ଏ ତ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ।

ମୃଦୁ—ତେମେ କାଣୁ ଜାଣୁ ଏ କଥା କହୁଛ, କେବେ ଯିବା ଶୁଣି ନ ଥିଲ, ଏବେ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖ ।

ଦୂତ—ମହାରାଜାଙ୍କର ସେ ପୂର୍ବ ରୂପ, ସେ ପୂର୍ବ ତେଜହେବ କାହିଁ ?

କେଦାର—ମୁଁ ତ ଏସବୁ ଘଟଣା ଶୁଣି ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲିଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ କରିବ କଣ ?

ମୃଦୁ—ଚାଲନ୍ତୁ ଟିକିଏ ତାକୁ ଦେଖି ଆସିବେ । ଆଉଛୁଆ କଣ ଆଉ ସେ ରୂପ ଅଛି କି ? ମୁଁ ତ ଦେଖି ଆସିଛି ଝିଅଟାକୁ ଲମ୍ବେଇ ଦେଇ ତେଲଚୁରି ହୋଇ ବସିଲାଣି । କି ସୁନ୍ଦର ଛୁଆଟାକୁ କଣ କରିଛି ଦେଖିବେ ଚାଲନ୍ତୁ ।

କେଦାର—ମୋର ଆଉ ଯିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଦୂତ ଶୀଘ୍ର ମୋ ଆଦେଶ ପାଳନ କର ।

(ଗୀତ)

(କହ ଦୂତ ଏ କି ଅଦ୍ଭୁତ କଥା ହେଲା ଯେ—ବୃନ୍ଦ)

ଯାଅ ଦୂତ ରାକ୍ଷସୀକୁ ଦେଖାଇବୁ ଉଠ ରେ
ସକଳ ଆଶା ଭରସା ଭାଙ୍ଗିଦେଲା ବ୍ୟର୍ଥ ରେ । ଘୋ ।
ଡାଆଣୀ ସେ ପିଶାଚୀ ଆବୁ ମୁଁ ନ ଥିଲି ଜାଣି
କରି ତାକୁ ପାଟରାଣୀ ଅର୍ଜିଲି ଅନର୍ଥ ରେ । ୧ ।
ଦୂତ ! ସେ ରାକ୍ଷସୀପାରେ ଏତେ କଥା ଥିବ
ବୋଲି ମୁଁ ଆଗରୁ ଜାଣି ନ ଥିଲି ।

ଗୀତ

ଆସେ ଜନ୍ମ କରି ସୁତ   ଗର୍ଭେ ଯେପରି ଦେମନ୍ତ
ମଣୁଛି ବଡ଼ ଅଦ୍ଭୁତ ଶୁଣା ନାହିଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ । ୨ ।

ଦୂତ ! ସ୍ତ୍ରୀଟାଏ କେଉଁଠି ପୁତ୍ର ପ୍ରସବ କରି ଆସେ ଗର୍ଭକୁ ଫେରିଛୁ, ଏହା ଅଦୃଷ୍ଟ ଓ ଅଶ୍ରୁତପୂର୍ବ ଅଟେ । ମୋର କର୍ମରେ ଏଭଳି ଘଟିବାକୁ ଥିଲା !

ମୃଦୁ—ଛି ଛି ଛି, ଲୋକନନ୍ଦା, ଅଳନନ୍ଦା, କୁଳନନ୍ଦା, ଛି ଛି !

କେଦାର—   ଗୀତ

କାଳସର୍ପିଣୀ ସେ ଦୁଷ୍ଟା   ମାର୍ଜାରୀ ପ୍ରାପ୍ୟେ ତା କଥା
ନାହିଁ ତାକୁ ଆଉ ଆସ୍ଥା ବାଳକୃଷ୍ଣ କୃତ୍ୟ ରେ । ୩ ।

ଦୂତ, ମୃଦୁସୁନ୍ଦ ପାଖ ଶୀଘ୍ରେ, ସେ ରାକ୍ଷସୀକୁ ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ଅନ୍ତର କରିଦିଅ । ଆଉ ତାର ମୁହଁ ଦେଖିବି ନାହିଁ ।   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମୃଦୁ—ଦୂତ ଆ, ଟିକଏ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଆ, ଛି ଛି ଛି, ଆଜି ଏବେ କୋଉ ମାଈକିନିଆ ଅପୂର୍ବ ଥିଲେ ! ଛି ଛି, ରାମ ରାମ, ମଣିଷିରୁ ମଣିଷି ତଣ୍ଟି ଗୋଟେଇ କରି ବାହାବୋଲ ଖଣ୍ଡୁଛନ୍ତି ! ଓହୋ ରେ ଲଜ୍ଜା, ମୋ ଲଜ୍ଜା ।

ଦୂତ—ମାଈସି କଥା ଯେଉଁଆ, ମୋତେ ଟିକଏ କୁହ ଦେ । ମୁଁ କଣ୍ ଜାଣୁଛି ?

ମୃଦୁ—କୁ କହିବୁ କହିବୁ ଯାଆନା ମୋତେ ଏକା କହୁଛି । (ଜନାନ୍ତିକେ) ଭଲେ ଟଙ୍କା ବଢ଼ରାଣୀ-ଠାରୁ ନେବ ।   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜା ଶୁର ମହେନ୍ଦ୍ର, ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଦୂତ)

ରାଜା—ମନ୍ତ୍ରୀ, ଆଜ ମୋର ଭାଗ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି । ଭଗବାନ ଏତେ ଦିନେ ମୋର ଅନ୍ତର ବେଦନା ବୁଝି ସୁଫଳ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—କଣ ମହାରାଜ, ଶୁଣିବାକୁ ବଡ଼ ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି । ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ ।

ରାଜା—   ଗୀତ

(କର୍ମ ମୋର ଏତେ ନାଗଶାଳ ବୃକ୍ଷେ)
ଭାଗ୍ୟ ମୋର ଘଟିଲା ସୁଫଳ ରେ, ମନ୍ତ୍ରିବର
ଅପୁତ୍ରିକ ଚିନ୍ତା ମନୁ ଆଜି ହେଲା ଦୂର । ପଦ ।
ସ୍ନାନାନ୍ତେ ମୁଁ ନଦୀଜଳେ ତର୍ପଣ କରୁଥିବେକେ
ଆସି ଲାଗିଲା ମୋ କୋଳେ ସୁନ୍ଦର କୁମର ।

ମୁଁ ସ୍ନାନ ସାରି ତର୍ପଣ କରିବା ସମୟେ ଗୋଟିଏ ଶିଶୁ ହାଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ଭାସିଭାସି ମୋ ନିକଟରେ ଲାଗିଲା ।

ମନ୍ତ୍ରୀ- କଣ ଜୀବନ୍ତ ଶିଶୁ ?

ରାଜା -   ଗୀତ

କୋଟି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜିଣି ତେଜ   ଦେଖିଲି ତା ମୁଖାମ୍ବୁଜ
ତେଣୁ ଟଳିଲା ମୋ ଧୈର୍ଯ୍ୟ
ହସ୍ତେ ଆଣିଲି ନକର । ୧ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ, ତା ରୂପ ଦେଖି ମୋର ଭାରି ଭଲ ମନରେ ଲୋଭ ଆସିଲା । ତେଣୁ ଘରକୁ ନେଇଆସିଲି, କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କଥା ଅଭାବ ପଡ଼ୁଛି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—କଣ ମହାରାଜ ?

ରାଜା—   ଗୀତ

କ୍ଷୀର ନ ଖାଇ ଚଞ୍ଚଳ,   ହେଉଛି ବଡ଼ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ
କ୍ଷୀର କେ ଦେବଟି ଆଜ
ଶୋକ ଅନୁଭବ ରେ । ୧ ।

ପିଲାଟି କ୍ଷୀର ନ ପାଇବାରୁ ବଡ଼ କଷ୍ଟ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୀଘ୍ର ଗୋଟାଏ ସନ୍ଧାନ କରି, ସେ ପିଲାଟିକୁ ଟିକିଏ କ୍ଷୀର ଦେଇ ବଞ୍ଚାଇପାରିବ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଦୂତ ! ସନ୍ଧାନରେ ଯା, କେଉଁଠି ଯଦି କେହି ମିଳି ପାରିବେ ।

ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା, ଆଜ ଭରମ୍ଭ ଅଛି ! ନ ମିଳିଲେ କେଉଁକୁ ଆମର ଭାବୁ ଯେଉଁ ଆସି ଦାବୁଛେଇ ଦେବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ହଁ, ତୋର ସ୍ତ୍ରୀ ଆସି ନୂଆ ପୁଅକୁ କ୍ଷୀର ଦେବ !

ଦୂତ—ଜାଣିନାହିଁ ତବ ନକି ? ଆମ ଖାସିଦ ଘର କଥା, ଟଙ୍କା ମିଳିବ, ଶାଢ଼ୀ ମିଳିବ । ଏ ସୁଯୋଗ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଅଛି ! ମୋତେ ମିନା ଦେଖନ୍ତୁ ଏମିତି, ମୋର ଧାନ ଖଳାଘରରେ କଣ ମନ । ଆଜ ମୋ ବାଲବାଳି ମୋ ଟୋକି ବଳେ । ତାକୁ ଯାହା ଗୋଟିଏ ସମସ୍ତ ବେଳେ ମାଗିଦବ, ସେ କାହାରିକୁ କୌଣସି ଭୟରେ ମନା କରିବ ନାହିଁ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ – ତୋର ପାଗପିଲି କଣ ?

ଦୂତ ଜନ୍ମ, ଯେତେବେଳେ ଭଗବାନ ଭଣା କରି-ଦେଇଛନ୍ତି !

ମନ୍ତ୍ରୀ · ଆଜ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କୁ କ୍ଷୀର ଦେବ କପଟ, ପାଗଳ !

ଦୂତ—ଟିକିଟିକି ମାହାନ୍ତି ବୋଲି ତ, ସେ ଏବେ ନ ହେଲା ନାହିଁ, ସୁଆଙ୍ଗ ଗୋଟିଏ ପିଲି କାଲି ଧରି ଆଣିଲି ତାଙ୍କୁ । —*— (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

କୁମୁଦ— (ଗୀତ)

(ଭଇରୋଇ)

ଆରେ ଦାରୁଣ ବକ୍ଷ ତୋ ଜ୍ୱାଳା କେତେ ସହିବ ।
ସହିଲଣି ଯାହା କାହା ଆଗେ କହିବ । ପଦ ।

ହା ରେ ଦଇବ ! ଏ ଅଲୋଡ଼ା ଜୀବନରେ କେତେ ଆଉ କଷ୍ଟ ସହିବ ? କେତେ ଲୋକ ମରୁଛନ୍ତି ଏ ଅଲକ୍ଷଣୀ ଜୀବନ ନେବାକୁ କଣ ଯମ ଡରୁଛି ।

(ଗୀତ)

କୂଟ କରି ସପତ୍ନୀ କଲା ମୋତେ ଅନାଥିନୀ ।
ଏ ଦେହ ଦୁଃଖ ଉଠାଇ କେମନ୍ତେ ମୋ ପ୍ରାଣଧନ । ୧ ।

ମାଆ, ମୁଁ ମନା କରୁଥିଲି, ତାଙ୍କ ମୋତେ ସପତ୍ନୀଙ୍କୁ ସମର୍ପି ଦେଇ ଶେଷରେ ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେଲ, ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁଆଡ଼େ ଗଲ ?

(ଗୀତ)

କଲୁ କର ପୁତ୍ର ତୋଳେ ଦେଖିବି ନାହିଁ ଏ ଲୋକେ
ଆଜ ଏ ପ୍ରାଣ ଅନ୍ତେ ନଷ୍ଟେ ଦହିବ ।

ହା ରେ ଭଗବାନ, ଦଶମାସ ଦଶଦିନ ଭୋଗି କରି ପୁତ୍ର ହେଲା କି କର୍ମ ହେଲା ଟିକିଏ ନେତ୍ରରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି ନାହିଁ ! ପାଇଛୁ ଭାଳ ଉଣ୍ଡ ଗୋଟାଏ ଆଣି ଏତ୍ତଠାରେ ଅଗ୍ନି ଲଗାଇ ଝାସ ଦେବି । ହେ ପିତା, ସାରଦ୍ୱାଜ ଭୂମ୍ବର ଯୋଗୁ ଏ ଦଶା ।

(ସାରଦ୍ୱାଜ ପ୍ରବେଶ। କୁମୁଦ ପ୍ରତି)

ସାରଦ୍ୱାଜ – ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର ମା, ତୋର କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହିଁ, ଅମ୍ଭ କଲ୍ୟାଣରୁ ଅଚିରେ ତୁ ପୁତ୍ର ସମ୍ପତ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ ଭୋଗ କରିବୁ ।

କୁମୁଦ—ପିତା, ପିତା ! ଅଭାଗିନୀ ଆପଣଙ୍କର କଣ ଅନିଷ୍ଟ କଲା ବୋଲି ଏ କଷଣ ଦେଲେ—

(ଭୂମିରେ ପତନ)

ସାରଦ୍ୱାଜ · ନା ମା ଉଠ, ତୋର କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହିଁ, ତୋର ସନ୍ତାନଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ନଗରପଦରେ ଅଛି ।

କୁମୁଦ ପିତା ! ମୁଁ କି ଆପଣଙ୍କର ବଦ୍ଧୂପର ଭାଜନ । ତେବେ ବୃଥାରେ ବଦ୍ଧୂପ କରୁଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

ସାରଦ୍ୱାଜ—ବଦ୍ଧୂପ ନୁହେଁ ମା, ଶୁଣ ।

(ଗୀତ)

(ରାଗ-ରୂପକ)

ଚନ୍ଦ୍ରିକା ତୁ ଯା ତୋର ନିଜ ବାସ ରେ ।
ତୋ ତନୁଜ ଅଛି ତୋର ପିତା ପାଶରେ । ପଦ ।

ମା ! ତୋର ପୁତ୍ର ନିଶ୍ଚେ ତୋର ପିତା ନିକଟରେ ରହିଲାଣି । ତୁ କିଛି ଭାବନା ନ କରି ସେଠାକୁ ଚାଲି ଯା ।

କୁମୁଦ ପିତା, ଅଭାଗିନୀକୁ ଭଣ୍ଡାଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ମୋ ପୁତ୍ର ସେଠାକୁ ଗଲା କପରି ?

ସାର— ଗୀତ

ତୋର ଗର୍ଭ ସେଉଁ କ୍ଷଣେ, ଜନ୍ମିଲା କୁମରମଣି
କୂଟ କରି ସପତ୍ନୀ ପକାଇଲା ତା ନାଗ ରେ । ୧ ।
ମୂଦୁମୂଲା ପୁତ୍ର ନେଇ ନଦୀରେ ଦେଲା ଭସାଇ ।
ତାକୁ ତୋ ପିଅର ଭାଇ ନେଲା ପୁତ୍ର ଆଦରେ । ୨ ।

କୁମୁଦ, ତୋର ସନ୍ତାନଟି ଯେପରି ଜନ୍ମ ହୋଇ ଭଇଲା, ମୁଦୁମୁଲା ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ସେ ପିଲାଟିକୁ ରଖି ନଦୀରେ ଭସାଇଦେଲେ । ତାପରେ ତୋର ପିତା ସ୍ନାନ ସାରି ତର୍ପଣ କଲାବେଳେ ସେ ହାଣ୍ଡିଟି ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଲାଗିଲା । ତୋ ପିତା ସେ ପିଲାଟିର ସମ୍ଭବ

ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଆନନ୍ଦରେ ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ନେଇଥାନ୍ତେ; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ କଥା ଲାଗି ତୋର ପିତା ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ ।

(ଗୀତ)

ତୁ ଯତ୍ନେ ସେ ସ୍ଥାନେ ଯାଇ ପୁତ୍ର ବଞ୍ଚା କ୍ଷୀର ଦେଇ
କର୍ମେ ଯା ଲିଖିଛି ବିଧି କେ କରିବ ହ୍ରାସ ରେ । ୩ ।

ମା, ତୁ ଛଦ୍ମ ଭାବରେ ତୋର ପିତା ରାଜ୍ୟକୁ ଯାଇ ସନ୍ତାନଟିକୁ କ୍ଷୀର ଦେବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଅ । ଚାଲ, ମୁଁ ତୋତେ ପଥ ଦେଖାଇଦେବି ।

କୁମୁଦ—ପିତା, ଯଦି ମୋର ନୟନ ପିତୃଙ୍କ ଭବନରେ ଅଛି, ମୁଁ ଦେଖିବି । ଏ ପାପ ଚକ୍ଷୁରେ ସେ ରୂପକୁ ଦେଖିବି ?

ସାର—ମା ! ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନା, ଚାଲ ପଥ ଦେଖାଇ-ଦେବି ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—॥*॥—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜା ଓ ଦୂତ ପଶ୍ଚାତରେ କୁମୁଦ ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା—ଦୂତ, ସନ୍ତାନଟିକୁ କ୍ଷୀର ଦେବା ଲୋକ କେଉଁ-ଠାରୁ ପାଇଲ ?

ଦୂତ—ଆଜ୍ଞା ଏହି ଲୋକଟି ।

ରାଜା—(କୁମୁଦ ପ୍ରତି) ହଇ ଲୋ ଝିଅ, ତୁ କଣ ନେବୁ ?

କୁମୁଦ—ମହାରାଜ, ମୋତେ ବର୍ଷକ ଲୁଗା ଲୁଗା ଦେଲେ ମୁଁ ଏଠାରେ ଦାସୀ ଭାବରେ ରହି ପିଲାର ସମସ୍ତ ଖବର ବୁଝିବି । କିନ୍ତୁ ମୋର ଆପତ୍ତି, କାହା ଘରେ ଖାଇବି ନାହିଁ କି ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷ ମୁଖ ଦେଖିବି ନାହିଁ ।

ରାଜା—ଦୂତ, ଭଗବାନ୍ ମୋର ଅନ୍ତର ବେଦନା ନିଶ୍ଚେ ଜାଣିପାରିଛନ୍ତି । ଆଚ୍ଛା, (କନ୍ୟାପ୍ରତି) ତୋର ରହିବାର ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଦେଉଛି ।

ଗୀତ

(ଦକ୍ଷିଣ ତୁ ଯା ତୋର—ଦୃଶ୍ୟେ)

ଦୂତ ଦେଇରେ ସୁତକୁ ଆଣି ଏ ଦାସୀ ସ୍ଥାନ
କ୍ଷୀର ଦେଇ ବଞ୍ଚାଇବ ରଖି ତାର ବାସ । ଘୋ ।
ଦୂତ ! ଶୀଘ୍ର ଆଣି ସନ୍ତାନଟିକୁ ଏ ଦାସୀ ଉପାସକରେ ।

ଗୀତ

କୁମୁଦ ଲାଗି ସେ ପୁର ତୋଳା ହୋଇଥିଲା ମୋର
ଏ ଦାସୀ ରହୁ ରାଜ୍ୟରେ ଏ ବୃଦ୍ଧମାସ । ୧ ।
ଯାହା ତା ଦୈନିକ ଗତି ଭଣ୍ଡାରୁ ଦେବ ସଜାଡ଼ି
ଆମ ଶାଗ ଖାଗ ଛାଡ଼ି ସେବା ତାର ଆଶ । ୨।

ଦୂତ ଶୀଘ୍ର ଯାଇ ପୁତ୍ରକୁ ଆଣି ଏ ଦାସୀ ସମୀପରେ ଦେ, ମୁଁ ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କୁମୁଦ—ବିଧାତା, ଦୁନିଆଁଟା ତୋର ଖେଳ ଘର । ତୁ କେତେବେଳେ କାହାକୁ କଣ ନ କରୁଛୁ । କାହିଁ ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହସ୍ତରେ ଭସାଇଦେଲ, ପୁଣି ଯାକ କାଙ୍ଗାଳକୁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସମ୍ପଦ, ଧନ୍ୟ ତୋର ଈଶ୍ୱର !

(ଦୂତ ପୁତ୍ର ନେଇ ପ୍ରବେଶ)

ଦୂତ—(ସ୍ୱୁରରେ ଆଉଜାଇ) "ଧୋରେ ବାଇଆ ଧୋ, ଯେଉଁ କିଆରୀରେ ପାକଳ ଧାନ ସେହି କିଆରୀରେ ଶୋ । "

(ଧୂଆ ଧୂଆ ଧେଇକି ନାଚ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣିକ ନାଚ ପ୍ରଭୃତି ଶିଶୁଖେଳାଇବା ଅଭିନୟ ଓ କୁମୁଦକୁ ଦେବା ।)

ନେ ନାନ ! ପୁଅ ତ ତୋର, ଭଲ କରି ବଢ଼େଇ କୁଢ଼େଇ ଟାଣ ଟୁଣା କରିଦେ । ରାଜା ତୋ ଉପରେ ଭାରି ଭଲ ଖୁସ୍ ଅଛନ୍ତି । ଚାଲେ, ନୂଆ ଜୁଆସରେ ତୋତେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସିବି ।

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) ଭଗବାନ, ଏତେ ଦିନେ ଅଭାଗିନୀର ମନସ୍କାମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି, ପିତା ସାରଦ୍ୱାଜ ଏ ଅଭାଗିନୀ ଆପଣଙ୍କ ଚରଣ ତଳେ ସର୍ବଦା ବନ୍ଦନା । ମୋ ପ୍ରତି ଏହିପରି ଦୟା ରଖିଥିବେ, ମୋର ଅନ୍ୟ କେହି ସହାୟ ଭରସା ନାହାନ୍ତି, କେବଳ ତୁମ୍ଭେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ସାରଦ୍ୱାଜ—ଏହି ତ ରାଜବାଟି, କାହିଁ କାହାର ସାକ୍ଷାତ ତ ନାହିଁ; ଅବେ ଡାକିବି କି ? (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କିଏ ଅଛ, କିଏ ଅଛ ?

(ଦୂତ ପ୍ରବେଶ)

ଦୂତ—ଆପଣ କିଏ ? କି ଆପଣଙ୍କର ଲୋଡ଼ା ?

ସାର—ଆରେ, ତୋର ରାଜା ସହିତ ମୋତେ ଟିକିଏ ସାକ୍ଷାତ କରାଇଦେ । ତାଙ୍କଠାରେ ମୋର ବିଶେଷ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ।

ଦୂତ—ଅଚ୍ଛା, ମୁଁ ଡକାଇ ଦେଉଛି, ଆପଣ ଏଇଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଣୋହିକୁ ବିଜେ କରିଛନ୍ତି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ରାଜା ପ୍ରବେଶ, ସାରସ୍ୱତଙ୍କୁ ଦେଖି ଅବନତ ମସ୍ତକ ଓ ପ୍ରଣିପାତ)

ସାର—ବାପ ଚିରଞ୍ଜୀବୀ ହୁଅ, ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ପାରୁଛ ତ । ଏପରି ବିମର୍ଷ ଭାବରେ ଠିଆହେବାର କାରଣ କଣ ?

କେଦାର—ଋଷିବର ! ଏ ହତଭାଗା ଦ୍ୱାରରେ ଆପଣଙ୍କ ପଦରେଣୁ ପଡ଼ି ମୋର ପୁଣ୍ୟ ସାର୍ଥକ ହେଲା । ଦୟା କରି ମୋର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରି ଆଜି ଦିନକ ଏଇଠାରେ ରହିଯାନ୍ତୁ ।

ସାର—ହଁ ରାଜା, ତୁ ଆମ୍ଭର ପୁତ୍ରପରି । ତୋର ଆମ୍ଭ ପ୍ରତି ଯେପରି ସ୍ନେହ ମମତା, ଆମ୍ଭର ମଧ୍ୟ ତୋଠାରେ ସେହିପରି । ଯେତେବେଳେ କନ୍ୟାଟିଏ ହେଲେ ପୁଅଟିଏ ପାଇଲୁ, ସେତେବେଳେ ଆଉ କଥା ଅଛି ! କି ତୁମ୍ଭର ଭଲ ଅଛ ତ ? ତାକୁ ଦେଖିବା ସକାଶେ ଋଷିକନ୍ୟାମାନେ ମୋତେ ବାଧ କରି ପଠାଇଲେ । ଯା ଶୀଘ୍ର, ଟିକିଏ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରାଇଦେ ।

ଦୂତ—ବାବାଜି କଣ ସଙ୍କୁଳିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି କି ! ବାବାଜି ମହାତ୍ମା, ଝୁଲା କିଏ ତାହିଁ ?

ସାର—ଅରେ ଆମ୍ଭେ ବୈରାଗୀ ଲୋକ, ଆମ୍ଭେ ସବୁ କେଉଁଠାରୁ ପାଇବୁ ? ଆମ୍ଭେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଛଡ଼ା କିଛି ବାହାରିକୁ ଦେଇପାରିବୁ ନାହିଁ ।

କେଦାର—(ସ୍ୱଗତ) ଋଷିଙ୍କୁ କଣ ଉତ୍ତର ଦେବି ! ସେ ତାଙ୍କର କନ୍ୟାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଶୁଣିଲେ ଆଉ କଣ ଥିର ହେବେ !

ସାର—ରାଜନ କଣ ମନେ ମନେ ଭାବୁଛ ? ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଅଭ୍ୟର୍ଥନାରେ ବହୁତ ପ୍ରୀତିଲାଭ କଲି; କିନ୍ତୁ ମୋର ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି । ମଠରେ କେଉଁ କାଳେ କୌଣସି ଉପଦ୍ରବ କରେ, ସେଥି ନିମନ୍ତେ ମନ ଛନଛନ ହେଉଛି । ମୋତେ କନ୍ୟା ସହିତ ଦେଖା କରାଇଦେଲେ ମୁଁ କିଛି ଦୁଃଖ ସୁଖ ହୋଇ ବାହାରିଯିବି ।

କେଦାର—ମୁଁ କଣ ଉତ୍ତର ଦେବି ?

ସାର—ରାଜନ, କଣ ତୁମ୍ଭର ଶରୀର କିଛି ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇଛି ?

କେଦାର—ଋଷିବର, ସେ ସ୍ତ୍ରୀର କଥା କଣ ମୁଁ ପ୍ରକାଶ କରିବି !

ସାର—(ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ) କଣ କଣ ?

କେଦାର—ଗୀତ (ରାମଲୀଳା ସ୍ୱର ଦାଣ୍ଡି)

ହେ ଋଷି, ମୁଁ କି କହିବି ସେ ଯୋଷାର କଥା
କହିଲା ବେଳକୁ ମୋର ଭ୍ରମିଯାଏ ମଥା । ୧ ।

ଋଷିବର ! ସେ ସ୍ତ୍ରୀଠାରେ ଏତେ ଗୁଣ ଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି । ଆଉ ଆପଣ ବି ମଧ୍ୟ ତାହା ଜାଣି ପାରି ନ ଥିବେ ।

ସାର—କଣ, କଥା କଣ ?

ରାଜା— ଗୀତ

ତାର ମୋର ଉଦଣ୍ଡ ହେଲା ବର୍ଷକରେ
ଗର୍ଭବତୀ ହୋଇ ବାମା ଜଣିଲା ସୁନ୍ଦର । ୨ ।

ସାର—ତହୁଁ କଣ ହେଲା ?

କେଦାର— ଗୀତ

ପାଟରାଣୀ ପଦେ ତାକୁ ବସାଇଲି ଗାଢ଼ୀ
ଅଷ୍ଟ ଅଳଙ୍କାର ଦେଲି ଭଣ୍ଡାରରୁ କାଢ଼ି । ୩ ।

ସାର—ବହୁତ ଅଚ୍ଛା, ସେ ପ୍ରକୃତ ପାଟରାଣୀଯୋଗ୍ୟ ।

ଦୂତ—ବାବାଜି ମନେ ମନେ ଖୁବ୍ ଖାଉଛି ।

ରାଜା— ଗୀତ

ସୁତ ଏକ ଜନ୍ମିଲା ଗର୍ଭରୁ ତାହାର
ସେ ସୁତକୁ କଲେ ମୁଦ୍ରା କରିଲା ଆହାର । ୪ ।

ଋଷି—ତହୁଁ କଣ ହେଲା ?

ରାଜା— ଗୀତ

ରାକ୍ଷସୀର ଭାବ ଯହୁଁ ଦେଖିଲି ତାଠାରେ
ବାହାର କରି ଦେଲି ନେଇ ରାଜ୍ୟର ସୀମାରେ । ୫ ।

ତପସ୍ୱୀ ! ମୁଁ ତାର ଏପରି ରାକ୍ଷସୀ ପ୍ରକୃତି ଦେଖି ତାକୁ ରାଜ୍ୟରୁ ତଡ଼ିଦେଲି ।

ଋଷି—ରାଜନ ! ତୁ ଏଡ଼େ ନିର୍ବୋଧ, ଆମ୍ଭେ ତୋର ଉପଯୁକ୍ତ ଯୋଗ୍ୟା କନ୍ୟା ସମର୍ପି ଦେଇଥିଲୁ, ତୁ ବୃଥା ଦୋଷ ଦେଇ ଆଗ ପଛ ନ ବିଚାରି ମୋର ପ୍ରଦତ୍ତ କନ୍ୟାଟିକୁ ଅନାଥିନୀ କରି ଜଙ୍ଗଲରେ ଛାଡ଼ି ଦେଲୁ । କହ ରାଜନ, ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ସେ କନ୍ୟାର କିଛି ମନ୍ଦ ପ୍ରକୃତି ଦେଖିଛୁ ?

ରାଜା—ନା, ଦେଖି ନାହିଁ । ଯାହା ଶୁଣିଲି ତାହା ହିଁ ମୋର ମନକୁ ବିଶ୍ୱାସ ଆସିଲା । ଆଉ ତାର ମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ମୋର ମନ ବଳିଲା ନାହିଁ ।

ଋଷି—ରାଜନ, ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ରାଜକନ୍ୟାକୁ ଗୁରୁତର ଦଣ୍ଡ ଦେଇଛୁ । ଏହାର ଶାସ୍ତି ନିଶ୍ଚେ ଭୋଗ କରିବୁ । ମୁଁ ଫେରିଲି । (ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ)

ରାଜା – ତପସ୍ୱୀ, କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, କଣ ଏଥିରେ କିଛି ଗୂଢ଼ ମର୍ମ ଅଛି ?

ଋଷି—ନିଶ୍ଚୟ, ତୋର ବଡ଼ରାଣୀ ଓ ମୁଦ୍ରୁସୁନ୍ଦରୀ କୁକର୍ମ କରି ତୋର ପ୍ରିୟାକୁ ତୋ ନିକଟରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଯଦି ତୋର ସ୍ତ୍ରୀ ଆଉ ତୋର ସେହି ନବପ୍ରସୂତ ପୁତ୍ରଟିକୁ ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ତେବେ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଆ ।

ରାଜା—ମୁଁ ଅଜ୍ଞାନ, କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ, ମୋର ପୁତ୍ର ଅଛି, ସ୍ତ୍ରୀ ଅଛି !

ଋଷି—ଆମ୍ଭେ କନ୍ୟାର ବୁଦ୍ଧି ଉପରେ ଭରି ନ ଥିଲେ କନ୍ୟା ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଣ ହରାଇ ଦେଇଥାନ୍ତା । ସେ ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ଉଭୟ ଆନନ୍ଦରେ ଅଛନ୍ତି, ଆରେ ଯାଇ ଦେଖି ପାରିଲେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବୁଝିପାରିବୁ ।

କେଦାର—ତପସ୍ୱୀ, ଅଜ୍ଞାନରେ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ କ୍ରୋଧୀ ହୋଇଛୁ । ମୋତେ ପଥ ଦେଖାନ୍ତୁ । ମୋ ଧନକୁ ମୁଁ ଦେଖିବ ।

ଋଷି—ଆସ ତେବେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—•—

(ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ)

(ଗୁଣସାଗର ଓ ଅଜୁ ପ୍ରବେଶ)

ଗୁଣ—ଅଜୁ, ଶୁଣି ଗୋଟାଏ ବ୍ୟାପାର ଆସି ଉପସ୍ଥିତ । କଣ କରିବା ରେ ?

ଅଜୁ—ବ୍ୟାପାର କଣ ମୁଁ ତ ଜାଣେ ନାହିଁ !

ଗୁଣ—ରାଜା ଯେଉଁ ପିଲାଟିକୁ ବଣରୁ ପାଇ କରି ଆଣିଥିଲେ, ସେ କେଇଟା ଦିନରେ କଣ ହୋଇଗଲାଣି ରେ । ରାଜା ତାକୁ ଭାରି ଆଦର ଯତ୍ନ କରୁଛନ୍ତି, ତାକୁ ବୋଧହୁଏ ରାଜ୍ୟ ଦେବ ।

ଅଜୁ ଆଜ୍ଞା, ଆମ୍ଭେ କଣ ଏପରି ଉମେଦାରୀ କରି କରି ଦିନ ଯିବ ।

ଗୁଣ—ଅଜୁ "ଉପାୟ କରି ନାନା ମତେ, ଫଳକ କର୍ମର ଆୟତ୍ତେ" ଚେଷ୍ଟା କରିବା । ପ୍ରଥବା କାହିଁକି ? ଆଚ୍ଛା, ସେ ଟୋକା ବିନାଶ ହେବାର ବାଟ କିଛି କରିପାରିବୁ ?

ଅଜୁ—ଆଜ୍ଞା, ମାରିବାକୁ ବସିଲେ ତ ପାଞ୍ଚ ମିନିଟକୁ ଅଖଟ, ତେବେ ଖୁବ୍ ଚୁପ୍‌ରେ ମାମଲତ କଲେ ଭଲ ।

ଗୁଣ—ଆଚ୍ଛା, ସେ ଟୋକା ତ ସେ ଦାସୀ ପାଖରେ ସଦାବେଳେ ରହୁଛି, ସେ ଦାସୀକୁ କରଗତ କଲେ ଅଳ୍ପରେ ଆମ୍ଭ ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପାରନ୍ତା ।

ଅଜୁ—ମହାରାଜ, ଦାସୀଟା ଭାରି ସୁଆନ ଅଛି, ବୟସ ପ୍ରାୟ ପଚିଶ ଭିତରେ । ଦାସୀ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ତା ରୂପ ଦେଖିଲେ ମୁନି ଋଷି ଟଳି-ପଡ଼ିବ ।

ଗୁଣ—ଅଜୁ, ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବିଶେଷତଃ କାମୀ । ଅମ୍ଭପରି ଜଣେ ରସିକ ରାଜାଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସେ ପ୍ରାୟ କୁଣ୍ଠିତ ହେବ ନାହିଁ । ଅଜୁ, ତୁ ଚାଲ୍ ଏ ବଗିଚା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଟାପଟି କରି ଦେଇ ଆସିବୁ !

ଅଜୁ—ଆଜ୍ଞା, ଚାଲନ୍ତୁ । ଦାସୀ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ଲୋକଟାଏ, ମୋଠାରୁ କଣ ବଳିଯିବ ?

ଗୁଣ—ତୁ ଯା, ମୁଁ ପୋଖରୀଘାଟରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଛି । ନେ, ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ନେଇ ଯା ।

ଅନୁ—ଦଅନ୍ତୁ ।

ଗୁଣ—ଆରେ ତୁ ଲେଖ, ମୁଁ କହୁଛି ।

ଅନୁ—(କାଗଜ କଲମ ଧରି) କହନ୍ତୁ ।

ଗୁଣ—ଲେଖ, ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାଜାଧିରାଜ ଗୁଣସାଗରଙ୍କର ଶ୍ରୀମତୀ ରସିକାବରଙ୍କୁ ଯେ ପତ୍ର । ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଆମ୍ଭର ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆମ୍ଭ ହୃଦୟ ସିଂହାସନରେ ଅଧିକାରିଣୀ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମନ ବଳାଇଛୁ ! ତୁମ୍ଭେ ଏ ପତ୍ରବାହକଠାରୁ ସମସ୍ତ ହାଲ ବୁଝି ଅକୁଣ୍ଠିତ ଭାବରେ ଆମ୍ଭର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେବ । ଇତି । ତୁମ୍ଭର ସେବାପ୍ରାର୍ଥୀ ରସିକ ଚୂଡ଼ାମଣି ନୂତନ ରାଜା ଗୁଣସାଗର । ଆଉ ଲେଖ—

ପ୍ରକାଶ ଥାଉ କି ଆମ୍ଭେ ଏହି ପୁଷ୍ପ ଉଦ୍ୟାନ ପୋଖରୀଘାଟରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଲୁ । ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ରାଜରାଣୀ କରିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବୁ । ସମସ୍ତ ଅଭାବ, ସାକ୍ଷାତରେ ସମସ୍ତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ।

—*— (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

କୁମୁଦ—ନା, ମୁଁ କିଛି ଶୁଣିବ ନାହିଁ । ମୋତେ କାହିଁକି ଏପରି ବ୍ୟସ୍ତ କରୁଛ ।

ଅନୁ—ନା, ମୁଁ ତ କିଛି ବ୍ୟସ୍ତ କରି ନାହିଁ ! ତୁମ୍ଭେ ଏ ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିକ ନିଅ । ଆଉ ତାର ଉତ୍ତର କଣ ଦେଉଛ କହ । (ପତ୍ର ପ୍ରଦାନ)

କୁମୁଦ—(ପତ୍ରପଢ଼ି) ଭଗବାନ, ଏ କି ପରୀକ୍ଷା । ମୁଁ ତ ଏତେଦିନ ହେଲା ଏହି ସ୍ଥାନରେ ନିରାପଦରେ ରହିଥିଲି, ଆଜି ତ ଏ ପାଷଣ୍ଡମାନେ ମୋର ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟ ନେବାକୁ ବସିଲେଣି । କଣ କରିବି, ଏ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଯେବେ ବଳାତ୍କାରରେ ମୋତେ ଆକ୍ରମଣ କରନ୍ତି, ମୋର ଗତି କଣ ? ହା ଦଇବ ! ମୋତେ ସ୍ୱାମୀ ସୁଖରୁ ବଞ୍ଚିତ କରାଇ କଣ ଏ ପାଷଣ୍ଡଙ୍କ କବଳରେ ପକାଇଲୁ !

ଅନୁ—କଣ କହୁଛେ, ମୁଁ ଯିବି ପରା । ସାଙ୍ଗେ ସେ ପରା ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଥିବେ ।

କୁମୁଦ—କେଉଁଠିକି ଯିବ ଅଭାଗିନୀ, ମୋତେ କଣ କରି ପାରିଲୁ କି ? ତୁ ଜାଣୁ ମୁଁ କିଏ ? ମୂର୍ଖ, କାହା ଅନୁମତିରେ ଏ ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କଲୁ ? ଦେଖିବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ?

ଅନୁ—ବାବା ରେ ! ଏ ଜଣେ ତ ପରା, ସୁନ୍ଦରୀ, ସ୍ୱାମୀକୁ ଛାଡ଼ି ରହିଛି, ଆମକୁ ସିନା ଭଲପାଇ ଦେଉଥିଲା, ଦେଖିଲ ଏ କିଏ ? (ଅନୁ ଲୁଚି ଦେଖଇ)

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) ଆଜ ଏ କି କାଣ୍ଡ, କେବେ ତାକେ ଏକଥା ଘଟି ନ ଥିଲା । ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଲି, ଏ ପାଷଣ୍ଡ ମୋ ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ମୋର ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ମନ ବଳାଇଛନ୍ତି । ଭଗବାନ, ହେ ଅନାଥର ନାଥ, ହେ ଦ୍ରୌପଦୀ-ଲଜ୍ଜାନିବାରକ, ମୋର ହୃଦୟରେ ବଳ ଦିଅ ।

ଗୁଣ ସାଗର—ପ୍ରବେଶ, (ଅନୁ ପ୍ରତି) ହେଲା ।

ଅନୁ—(ଗୁଣ ନିକଟକୁ ଯାଇ) ମହାରାଜ, ସେ ଯେଉଁ ତମାଚ ଦେଖାଉଛି, କଣ ଶୁଣିବେ !

ଗୁଣ—କଣ ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଟା ବକେଇଯିବ ! ଆଉ କିଏ ଅଛି ?

ଅନୁ—ନାହିଁ, ସେ ଏକା ।

ଗୁଣ—ଚାଲିଲୁ । (କୁମୁଦ ପ୍ରତି) ହେ ସୁନ୍ଦରି ! କଣ ଆମ କଥା ଭବୁଚି ହେଉଛ ?

କୁମୁଦ—ମୋଠାରେ କଣ ଅଛି ?

ଗୁଣ—ତୁମ୍ଭଠାରେ କଣ ଅଛି, ତୁମ୍ଭେ ଜାଣି ନାହଁ ? ତେବେ ଆମ୍ଭର ମାଗୁଣି ଗୀତ ଶୁଣ ।

ଗୀତ

(କହ ଗୋ ଲଳନା—ତୁଙ୍ଗେ)

ନବ ରସିକା ଗୋ ରସେ ରସିକାକୁ
ବହୁ ଆଶା କରିଅଛି ମୁହିଁ
ହସି ଥରେ କଥା କହ ମୋତେ ଯେଉଁ
ଆହା ଦୁଃଖାଗ୍ନି ଯିବ ଦୂର ।

ହେ ସୁନ୍ଦରି ! ବହୁଦିନୁ ତୋତେ ଆଶା କରି କର୍ଣ୍ଣକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗର ପରି ଅନାଇ ବସିଛୁ । ଅନ୍ୟେ ସୁବା, ତୁ

ସୁନ୍ଦରୀ, ଆଉ ଲଜ୍ଜା କାହିଁକି ? ଆସ ଏ ହୃଦୟରୁ ପ୍ରେମ ପିପାସା ମେଣ୍ଟାଣ କର ।

ଗୀତ

ଆମ୍ଭେ ଏ ରାଜ୍ୟର   ଅଟୁଁ ରାଜେଶ୍ୱର
ତୁ ଆମ୍ଭର ହେଲେ ପ୍ରାଣସଖୀ ।
ସୁଖେ ହବା ନିଶି   କଟାଇବୁ ବସି
ବୃଥା କର୍ପା କରୁ ମାନ ବଢ଼ି । ୧ ।

ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ତୁ ରାଜ ହେଲେ ଏ ବଇଭବ ଭୋଗ କରିବୁ ।

ଆରେ ରାମାକର !   ନ କର ଉଛୁଳ
ମାର ଶରେ ମରୁଛୁ ମୁଁ ସଖି,
ତୁ ସୁରତ ଦାନ   ଦେଇ ଏ ପରାଣ
ରଖ, ନାହିଁ ପଦ କର ନାହିଁ ।
ସଖି ! ତଳମ୍ୱତେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ଅଜୁ—ଆସୁନ, ଭିଁ ! ମେଁ କଏ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମାଲୁନ ହେଉ ନାହିଁ କି ? ପୋଇଲ ପଣ କରିବ, ଗହ୍ନାଉଛ ?

ଗୁଣ—ଅଜୁ ସେପରି କହନା ମନରେ କୌଣସି କଷ୍ଟ କରିବେ (ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି) ଆଉ ଅଭିମାନ କରନା ।

କୁମୁଦ—ଲଜ୍ଜା ଗଲା, ମାନ ଗଲା, ମନର ଗଲା ! ଓଃ କି ଦଡ଼ଗଞ୍ଜରେ ପଡ଼ିଲି ! ଭଗବାନ ତୁମେ ହିଁ ଭରସା ।

ଗୁଣ—କଣ ଏତେ ଭାବୁଛ ?

କୁମୁଦ—ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ପଡ଼ାରୁ ଫେରୁଥିବ ମୋତେ କ୍ଷମାଦିଅ, ଅନ୍ୟ ସମୟକୁ ଆସିବ ।

ଗୁଣ—ସ୍ୱାନା କଣ କଥା ? ଯାହା ହେବାର ହେଉ ଆମ୍ଭେ ଏ ସୁଯୋଗ ଛାଡ଼ିପିବୁ ନାହିଁ ।

କୁମୁଦ—ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବ ।

ଗୁଣ—କାହାକୁ ?

କୁମୁଦ—କଏ ଜଣେ ମୋ ପାଖରେ ଆସ ।

ଗୁଣ—ମୁଁ ତେବେ ଯାଉଛି, ଶୀଘ୍ର କଣ କହିବ ତ ମୋ ଆଗରେ କହିବ (ଉଠି)

ଅଜୁ—(ଗୁଣର ହସ୍ତଧରି ବସାଇ) ତୋହିଲେ ମୁଁ ଯାଉଛି ତୁମ୍ଭେ ଥାଅ ।

ଗୁଣ—(ହସ୍ତ ଛୋଡ଼ାଇ ଦେଇ) ମୁଁ ଯାଏ ।

ଅଜୁ—ହିଁ, ସେମିତି କଥାକୁ କେହି ପିବାନାହିଁ, ସେ ଯାହା କହିବେ ଆମ୍ଭ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ କହନ୍ତୁ । କାହିଁକି ଗୋଟାଏ ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ କପଟ ରହିବ ?

କୁମୁଦ—ଅସମୟଟା—କାଳେ କେହି ଯଦି ଆସିବ ।

ଗୁଣ—ଆସୁ, କଏ ଆସିବ । କେହି ଗୋଟାଏ ଆମ କଥାରେ ପାଟି ଫିଟାଇବେ ଏମିତି ତା ବାପରେ କ୍ଷମତା ଅଛି ! ଏ ରାଜ୍ୟ ସାରା ଆମ୍ଭକୁ କଏ ନ ଜାଣେ ? ତୁମ୍ଭେ ସେ ସବୁ ବିଷୟକୁ କୌଣସି ଭୟ ରଖନା ।

କୁମୁଦ—ଏମିତି ତରତର କାହିଁକି ହେଉଛନ୍ତି ? ଟିକିଏ ବସିପାନ୍ତୁ । ମୁଁ ଏ ଲୁଗା ପାଲଟି ପକାଏ । ଆଉ ଅନ୍ୟ ସମୟକୁ ଆସିଥିଲେ ଭଲ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ? କାଳେ କଏ ଆସିବ । ମୋ ମନରେ ଭୟ ଆସୁଛି ।

ଗୁଣ—ତେବେ ବାହାର ଦରଜାର କବାଟଟା ବନ୍ଦ କରିଅ, ଯିଏ ଆସିବ ଆସୁଥାଉ ।

କୁମୁଦ—ତୁମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କ ଛଡ଼ା ଏ କଥା ଯେପରି କେହି ଲେଶମାତ୍ର ନ ଜାଣିବେ—ନାହିଁ ?

ଗୁଣ—ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଧବଳେଶ୍ୱରଙ୍କ ଦେଖୁ - ତମଠେଇଁ ଗୋଟାଏ କପଟ ?

କୁମୁଦ—ପୁରୁଷ ଯେ ଭ୍ରମର ଜାତ ।

ଅଜୁ—ସେ ଗୋଟାଏ କଥା, ତେବେ କବାଟଟା ଭଲକରି କିଳିଦିଅ ।

କୁମୁଦ—ସେ ଟୋକାଟାକୁ ଡାକିମାଉଛି, କାଳେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଯାଏ । ରାଜାଙ୍କୁ କହି ମୋତେ ଧରା ପକାଇ ଦେବ ।

ଗୁଣ—ନା, ନା, ସେ ସବୁ ବିଷୟରେ ଏତେ ଭୟ କରନା, ଆଉ ଏମିତି କଥା କହୁ କହୁ ବେଳ ଯିବ । ତେବେ କବାଟଟା ଦେବଟି ?

କୁମୁଦ—ଦଉଛି ତମ ପାଖରେ ପାନ ଅଛି କି ?

ଗୁଣ—ନାହିଁ କି କଣ ? ଏଇ ଗୁଣ୍ଡିଅ ।

କୁମୁଦ—ଉହୁଁ, ମୁଁ ଗୁଣ୍ଡି ଖାଏନାହିଁ ।

ଗୁଣ—ଆଜ୍ଞା କିଛି ପରୁଆ ନାହିଁ । ଅଜୁ, ତୁ ଗାନରେ ଚୂନ ନାଗଉଛୁକି ମୁଁ ଗୁଆ ଗୁଣ୍ଡି କରୁଛି—ପୁଣି ହୋଇଯିବ । ତେମେ ଯାଅ କବାଟ ବନ୍ଦ । ଆସିଲ ବେଳକୁ ପାନ ଠିକ୍ ହୋଇ ଯାଇଥିବ । ଯାଅ । (ପାନ ଭାଙ୍ଗିବା ଅଭିନୟ)

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) ଚକ୍ଷିବ ଚକ୍ଷିବ (ପ୍ରସ୍ଥାନ କବାଟ ବାହାର ପାଖରୁ ଦେବା)

ଗୁଣ—ଅଜୁ ମାଇକିନିଆଟା ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଲୋକ, ତା କଥାଗୁଡ଼ାକ କେଡ଼େ ମିଠା ।

ଅଜୁ—ମହାରାଜ, ମୁଁ ପଛକେ ସେପରି ତା ମିଷ୍ଟାସ ଦେଖିଥିଲି ମୁଁ ଭାବିଲି ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ିବା ବଡ଼ ଅସମ୍ଭବ, କିନ୍ତୁ ମତକୁ ପୁଣି ଏମିତ ଥିଲି ।

ଗୁଣ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଯେ ଗୋଟାଏ ସ୍ୱଭାବ !

ଅଜୁ ଏଥିର ବନସ୍ତ ଏକଟି ଆଡ଼ା ।

ଗୁଣ—ହୁ—ହୁଁ (ତେଙ୍ଗା ପକାଇ ଆଣ୍ଠୁ ଦଳିଇବା)

ଅଜୁ—ଏତେବେଳ ଯାଏଁ କଣ କବାଟ ଦେଉଥିବ କି ?

ଗୁଣ—ଜାଣୁନାହିଁ ।

ଅଜୁ—ଓ, କୁଆଡ଼େ ଗଲ ମ (ନେପଥ୍ୟକୁ ଚାହିଁ) ଜାଣିକି ଶୁଣୁନାହିଁ ?

ଗୁଣ—କୁଆଡ଼େ ପଳେଇଲା କି ?

ଅଜୁ—ମୁଁ ଦେଖେଁ କବାଟଟା କଣ ସେ ପାଖରୁ ବନ୍ଦ ଅଛି ପରି ଜଣାଗଲା ।

ଗୁଣ—(ଠେଲିଦେଇ ଦେଖି ବେ

ଅଜୁ— ଦେଖି) ହେ ସର୍ବନାଶ !

ଗୁଣ—କରେ କଣ ?

ଅଜୁ—ଆରେ କବାଟ ତୋ ପାଖରୁ ବନ୍ଦ ମଲେ ରେ ମଲେ !

ଗୁଣ—ଆରେ ମାଇକିନିଆ କୁଆଡ଼େ ଗଲା ?

ଅଜୁ—ମାଇକିନିଆ ଚମଟ ।

ଗୁଣ—ଆଉ କୌଣସି ଯିବାର ବାଟ ନାହିଁ ?

ଅଜୁ—ଅଛି, ମଣିଷ ତ ମଣିଷ—କଥା ପିମ୍ପୁଡ଼ିଟେ ପଳେଇବାର ବାଟ ନାହିଁ । ସେ ତ ରଜାଙ୍କୁ ଏ କଥା କହି ଆମକୁ ଧରି ବନେଇ ଦେବ, ସେ ମାଇକିନିଆ ତ ଚଣ୍ଡାଳୀ ।

ଗୁଣ—(ଭୟରେ) ଆରେ, କରିବା କଣ ରେ ।

ଅଜୁ—ମଲେ ତ ! କି ଅପମାନରେ ? (ପାଟି ଖନମାରି) ଯିବା କୁଆଡ଼େ ?

ଗୁଣ—(ନେପଥ୍ୟେ ପଦଶବ୍ଦ) ହେଇ କିଏ ଆସିଲାଣି ।

ଅଜୁ—ଚାଲ ଯେ ଖଟତଳେ ପଶିଯିବା ।

(ତଥାକରଣ ଓ ଖଟତଳେ ପଶି ମୁଣ୍ଡ ବାହାରକୁ କାଢ଼ିବା । ବାହାରେ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମା' ମା' ଶବ୍ଦ)

ଗୁଣ—ଆରେ, ସେ ଟୋକା ତ ଆସିଲା । ହେ, ଏଠି ତ ଦେଖାପଡ଼ୁଛି । ଚାଲ ସେ ଚୁଲି ଭିତରକୁ ଯିବା (ତଥାକରଣ) (ବାରଯାଗା ଏଠି ସେଠି ହେବା ଅଭିନୟ ।)

(ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ)

ସୁରେନ୍ଦ୍ର—ମା ! ମା ! କୁଆଡ଼େ ଯାଇଛୁ ? ଏ କଣ ଗୋଟାଏ ଭୂଲକନା ହେଲା (ଜରେଖି ଖୁଣ୍ଟିବା !)

ଗୁଣ—ଅଜୁ ଏ ତ ଏକା, ଦେଖିଲା କାମ କରିଦେବା (ଠାରରେ) ।

ଅଜୁ—କହୁଛ କଣ ? ଏହି ଟୋକା ଆମର ଚିର ଶତ୍ରୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହା କରିବାର ଦେଖିଲା କାମ କରିଦେବା । ଆଉ ମାଇକିନିଆର ଆମ ପ୍ରତି ଅସତ୍ ବ୍ୟବହାରର ପ୍ରତିଶୋଧ ଏହି ଟୋକାଠାରୁ ନେଇ ଯିବା ।

ଗୁଣ—ଧର ଯାହା ହେବାର ହେବ । (ଉଠିବା)

ସୁର—କିଏ, ଏ କିଏ ? ମା' ମା !

ଅଜୁ—ଆଉ ମା, ରହ ରେ (ଦୁଇ ହସ୍ତ ଧରି ପକାଇ)

ସୁରେନ୍ଦ୍ର—ମା', ମା' (ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ) ।

ଗୁଣ—(ଚିନ୍ନ ମୁହଁକୁ ମାଡ଼ିବସି) ଅଜୁ, ଏମିତ ଧରି ଟେକି ନେଇ ପଳାଇବା, ଏଠି ଆଉ କିଛି କାମ ନାହିଁ ।

ଅଜୁ—ହିଁ ଚାଲନ୍ତୁ, (ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲବେଳେ ସୁର—ମା' ମା' ଶବ୍ଦ ଧ୍ୱନିତ ହେବ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜା, ଦୂତ, କୁମୁଦ)

ରାଜା—କାହିଁ କିଏ ?

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ ଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ କରି ଯାଇଥିଲି, ଦ୍ୱାର ଖୋଲିଲା କିଏ ? ବୋଧହୁଏ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଆସି ଦ୍ୱାର ଖୋଲିବାରୁ ସେମାନେ ତାହାକୁ ଧରି ପଳାଇଛନ୍ତି । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ମୁଁ ଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ କରିଥିଲି ସୁରେନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟାଭବନରୁ ଆସି ଦ୍ୱାର ଖୋଲିଛି, ଦେଖ ତ ତାର ବହି ବସ୍ତାନି ସବୁ ଏଇଠି ପଡ଼ିଛି ।

ରାଜା —ସୁରେନ୍ଦ୍ର କାହିଁ ?

କୁମୁଦ—(ଖୋଜିଦେବା) କାହିଁ ? ଏଠାରେ ତ ନାହିଁ କୁଆଡ଼େ ଗଲା !

ରାଜା —ଦୂତ, ଦେଖିଲୁ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ବାହାରେ ଅଛି କି ?

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ଆମେ ତ ସ୍କୁଲ ବାଟେ ଆସିଲେ । ପିଲାଏ ତ କେତେବେଳରୁ ଛୁଟିହୋଇ ଗଲେଣି, ସ୍କୁଲରେ କେହି ନାହାନ୍ତି ।

ରାଜା—ଆଉ ପୁଅ କୁଆଡ଼େ ଗଲା ଦେଖ ଶୀଘ୍ର ।

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) କଣ ହେଲା ? ପୁଅ କଣ ସେ ପାଷାଣ୍ଡଙ୍କ କବଳରେ ପଡ଼ିଲା ?

ରାଜା—କାହିଁ ପୁଅ କାହିଁ, ଆଉ ସେ ଚୋର ବାହାନ୍ତି ?

ଦୂତ—ଚୋର ତ ଘରେ ଥିଲା, ଏ ତ କବାଟ ବନ୍ଦ କରି ଆପଣଙ୍କ ନିକଟ ଗଲେ, ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଯୁବରାଜ ଆସି ଏ ଘର ଖୋଲି ଚୋରଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଏଇଥିରୁ ଅନୁମାନ କରନ୍ତୁ, ଘଟଣା ଯାହା ହୋଇଥିବ ।

ରାଜା—ନିଶ୍ଚୟ, ମୋ ପୁତ୍ରକୁ ସେ ଚୋର କୁଆଡ଼େ ନେଇ ପଳାଇଛନ୍ତି । ଦୂତ କଣ ହେଲା ?

(ଥକାହୋଇ ବସିବା)

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) ସେ ପାଷାଣ୍ଡ ତ ମୋ ପୁତ୍ରକୁ କୁଆଡ଼େ ନେଇଗଲେଣି, ମୁଁ କଣ କରିବ ?

ରାଜା—ଦୂତ, ଆଉ ସନ୍ଦେହ କାହିଁକି ? ସୁରେନ୍ଦ୍ର ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଦସ୍ୟୁମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେଲା । (କୁମୁଦ ପ୍ରତି) ରାକ୍ଷସୀ ! ତୋର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ କି ମୋର ନିକଟ ପଠାଇ, ମୋର ଅମୂଲ୍ୟ ଧନଟିକୁ ଦସ୍ୟୁମାନଙ୍କ କବଳରେ ପକାଇଲୁ । ହେ ରାକ୍ଷସୀ, ମୋର ପୁତ୍ରକୁ ଦେ ।

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ ପାଷାଣ୍ଡୀ କଣ କଲି ? ନିଜର ମହତ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ମୋ ରତ୍ନନିଧିକୁ ହରାଇ ବସିଲି । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ମହାରାଜ, ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣି ପାରୁଛି ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ ସେ ପାଷାଣ୍ଡମାନେ କେଉଁଆଡ଼େ ନେଇଗଲେ ।

ରାଜା—ରାକ୍ଷସୀ, ଖାଇଲୁ ମୋ କୁଳ ଚନ୍ଦ୍ରମାକୁ ଖାଇଲୁ (ଦୂତପ୍ରତି) ଦୂତ, ଦସ୍ୟୁ କଥା ମିଥ୍ୟା, ଏ ରାକ୍ଷସୀ ମୋ ପୁତ୍ରକୁ ତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଦେଇ ମିଥ୍ୟା ଛଳନା କରୁଛି ।

କୁମୁଦ—ନା, ମୁଁ କିଛି ମିଥ୍ୟା କଥା କହୁ ନାହିଁ ।

ରାଜା—କିଛି ଶୁଣିବି ନାହିଁ, ରାକ୍ଷସୀ ! ତୁହି ମୋ ପୁତ୍ରକୁ କାହାକୁ ଦେଇଛୁ, ବା କାହା କୁପରାମର୍ଶରେ ତାକୁ ମାରି ମିଥ୍ୟା ଛଳନା ଦେଖାଉଛୁ, ମୋ ପୁତ୍ର ଦେ । ନଚେତ୍ ତୋର ପ୍ରାଣ ମୁଁ ନେବି ।

କୁମୁଦ—ମହାରାଜ ! ତାହାହିଁ କରନ୍ତୁ, ଏ ଅଭାଗିନୀକୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଆଜ୍ଞା ଦିଅନ୍ତୁ, ହତଭାଗିନୀ ଆଉ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ବିଚ୍ଛେଦରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଧରି ରହି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ରାଜା—ଦୂତ, ଶୀଘ୍ର ମୋ ଆଦେଶ ପାଳନ କର ।

ଗୀତ

(କହ ଦୂତ ଏକ ତାପସୀର—ବୃନ୍ଦେ)

ବାନ୍ଧ ଏ ରାକ୍ଷସୀ ଖରେ ନିଅ କାରାଗାରେ
ପାଷାଣ୍ଡୀ ମାରିଛି ନିଷ୍ଠୁରେ ସୁତକୁ ମୋହର ରେ । ପଦ ।
ମିଥ୍ୟା ଛଳନା ଦେଖାଇ କଥା କହୁଛି ବଣାଇ
ଆଶା ଭରସା ବୃଥା ଗଲାଟି ମୋହର ରେ । ୧ ।

ପାଷାଣ୍ଡି ! ମୋର ସର୍ବନାଶ କଲୁ, ମୁଁ ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ ପାଇ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ଦମ୍ଭ କରିଥିଲି । ମୋ ଧନ କୁଆଡ଼େ ଗଲା । ରାକ୍ଷସୀ କହ ମୋ ପୁଅ କଣ କଲୁ ।

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) କଣ କରିବି ? ପୁତ୍ର ବିଚ୍ଛେଦରେ ଏ ଅଭାଗିନୀ ହୃଦୟରେ କି ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରୁଛି, ତା ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଗୋଚର ।

ରାଜା— ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଯେତେବେଳେ ଗଲ ଗଡ ଅଛୁ, କହ ଶୀଘ୍ର ମୋ ପୁତ୍ର କେଉଁଠାରେ ଅଛି ।

କୁମୁଦ—ମୋତେ ଅନୁମତି ଦିଅ ମୁଁ ସନ୍ଧାନ କରିବ ।

ରାଜା—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ! ପ୍ରକୃତରେ ?

ଗୀତ

ଆଜରେ ଯେତେବେଳେ ମୋ ପୁତ୍ର କ ପାଇବ ଟି ସାଧାରେ
ତୋ ମୁଣ୍ଡକୁ କାଲି ଭାଟେ ଦେଇବ ଶୂଳିରେ । ୨ ।

ପାଷଣ୍ଡି, ଆଜ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଯେବେ ମୋ ପୁତ୍ରକୁ ନ ପାଏ କାଲି ନିଶ୍ଚୟ ତୋତେ ଶୂଳରେ ଚଢ଼ାଇବ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ! ତୋର ଏତେ ବିସାଦ ?

କୁମୁଦ - (ସ୍ୱଗତ) ମୋର ସେଇଆ ଇଚ୍ଛା, ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଏବେ ଜୀବନରେ ଅଛୁ ? ଆଜ ମା, ମା ବୋଲି ମୋତେ ଆଉ ଡାକିବ ? ଭଗବାନ ତୋର କେଉଁ ପ୍ରୀତିକା ଦୁଃଖୀର ଧନକୁ କୁଆଡ଼େ ହରଣ କରି ନେଇଗଲୁ ?

ରାଜା— ଗୀତ

(ଦୂତ ପ୍ରତି)

ଦେଖରେ ଦୂତ ସବାଗ୍ର କାହିଁ ଗଲ ପୁତ୍ରମଣି
ଯେ ଦେବ ମୋତେଟି ଆଣି
(ତାକୁ) ଦେବ ଅର୍ଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟରେ । ୩ ।

ଦୂତ ! ରାଜ୍ୟରେ ଘୋଷଣା ଦିଅ, ଯିଏ ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ ମୋର ଖୋଜ ଆଣିଦେବ, ତାକୁ ରାଜ୍ୟରୁ ଅଧେ ଦେବି । ନିଅ ଏ ପାଷଣ୍ଡୀକୁ କାରାଗାରେ ରଖ (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ।

କୁମୁଦ—ବିଧାତା ! ବେଶ ବଦଳର କରିଛୁ ! ଦିନେ ରାଜରାଣୀ, ଦିନେ ବନ୍ଦିନୀ, ପୁଣି ଆଜ ଅପରାଧିନୀ, ହଉ ଭଲ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଷଷ୍ଠ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଜଙ୍ଗଲ)

ସୁରେନ୍ଦ୍ର—ମାମୁଁ, ମୋତେ ମାରନା । ମା ମୋର କାନ୍ଦିବ ।

ଗୁଣ—ମା କାନ୍ଦିବ ? ମାଆ ନ ଆମକୁ ବାଇଥିଲା ।

ଅଜୁ—ଆଉ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକ ।

ସୁରେନ୍ଦ୍ର— ଗୀତ

(ସଦାନନ୍ଦର ଘର କର—ବୃନ୍ଦେ)

ମାମୁଁ, ମାରନା ମାରନା ।
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ମରିବ ମୋ ମା ।
ଏ ନିଷ୍ଠୁର ପରାଣେ ମାରି ଅକାରଣେ
କ ଯଶ ଲଭିବ ହେ ମାତୁଳଗଣ
ମୁଁ ତୁମ୍ଭର କ୍ରୋଧ କେବେ ହୋଇନାହିଁ
ଦେଖ ମୋଠାରେ କରନା । ୧ ।

ମାମୁଁ, ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ଦିନେ ମାତ୍ର ଦୋଷୀ ହୋଇନାହିଁ, କାହିଁକ ମୋ ପ୍ରତି ଏ ଅବିଚାର ହେଉଛି ?

ଗୁଣ—ତୁହି ଆମ୍ଭର ଶତ୍ରୁ, ତୋତେ ମାଇଲେ ଆମ୍ଭର ରାଜ ସିଂହାସନ ଦଖଲ ହେବ ।

ସୁରେନ୍ଦ୍ର— ମାମୁଁ, ସାମାନ୍ୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଲାଗି ମୋତେ ମାରିବେବ ?

ଗୁଣ—ଆରେ ହିଁ, ଅଜୁ ! ଏମିତ ତା କଥା ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ବେଳ ଯିବ । ଦେ ତରଣିକ ଧରି ଦେବେ । ଅନାହିଁଛୁ କଣ ବା ।

ଅଜ—ସେମିତି ହବ ନାହିଁ ଧକେତେ ଲମ୍ଫଦନା ଶୁଆର ପଜାଇବା । ଜଣେ ତଣିରେ ଆଉ ଜଣେ ଛାତିରେ ଠିଆ ହୋଇଯିବା ।

ଗୁଣ—ଠିକ ଠିକ୍ ।

ସୁରେ—ମାମୁଁ

ଗୀତ

ଦୁର ଧନ ପାଇଁ ଏ ଜୀବନ ନେଇ
କ ଯଶ ଲଭିବ ସଂସାରରେ ରହି
କ ସହିବ ଧର୍ମ କରି ମନ୍ଦ କର୍ମ
ଛାଡ଼ ମନ୍ଦ ଧାରଣା । ୨ ।

ମାମୁଁ ! ଏ ସଂସାରରେ କେହି ଚିର ହୋଇ ରହିବ ନାହିଁ । କେବଳ ରହିବ ଭଲ ମନ୍ଦ ଦୁଇ କଥା । ଆପଣଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଯେବେ ରାଜସିଂହାସନ ଥିବ, ମୁଁ କଣ ତାହା ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ପାରିବି ? ମାମୁଁ, କର୍ମଲେଖା କାହାର ଅପହରଣ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ମୋତେ କ୍ଷମା ଦିଅ ।

ଗୁଣ—ଅକ୍ରୂ, କଣ ପୌଳସ୍ତ୍ୟ କଥା ଶୁଣୁଛୁ କି ? ଆମର ଆଉ ଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ—ଆମକୁ ଜ୍ଞାନ ବୁଝାଉଛି । ଧର ଶୀଘ୍ର । (ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ ଧରିବା)

ସୁରେନ୍ଦ୍ର— ଗୀତ

(ପ୍ରାଣ ବାନ୍ଧବ ରେ କହ ମୁଁ ପ୍ରେମେ ତୋହର-ବୃତ୍ତି)

ଦୀନବନ୍ଧୁ ହେ, ସକଳ ଦିନ ମୋହର
ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣନାଥ ଅନାଥର ନାଥ
ମୋ ଆରତ ସେବାକର । ପଦ ।
ଗତି ମୁକ୍ତି ଦାତା ତୁମ୍ଭେ ବିଶ୍ୱକର୍ତ୍ତା
ତୁମ୍ଭେ ଶରଣ-ସୋଦର ।
ମୋତେ ମୋକ୍ଷପଥ ଦେଖା ହେ ଅନନ୍ତ
ଅନ୍ତେ ଲଭେ ତୋ ପଦ୍ମର । ୨ ।

ହେ ଭବଦଭଞ୍ଜନ, ହେ ଆରତ ନାଶନ, ହେ ଦୀନବନ୍ଧୁ ! ମୋର ସଦ୍‌ଗତି ବିଧାନ କର ।

ଗୁଣ—ଏକା ତଳେ କେତେ ବେଳ ହଉଛୁ ?

(ପକାଇ ଉପରେ ଚିଆଦେବା ଅବସ୍ଥା, କେଦାର ପ୍ରବେଶ)

କେଦାର—ପାଷଣ୍ଡ ! କ୍ଷାନ୍ତହୁଅ, ନିର୍ଦ୍ଦେଶୀ ଅଜ୍ଞାନ ବାଳକେ କମ୍ପା ଦିଅ ଦଣ୍ଡ ? (ଗୁଣ ଅକ୍ରୂ ତଟସ୍ଥେ ପଳାୟନ)

କେଦାର—ଆହା, କେତେ ସୁନ୍ଦର ସୁକୁମାର ଶିଶୁଟି । ଏ କଣ ଦୋଷକଲା ? କାହିଁକି ସ୍ୱାଭ ପ୍ରାଣ ବିନାଶ କଲ ? ମୂର୍ଚ୍ଛା ନା ବଞ୍ଚିଛି ଦେଖେଁ । (ନିଶ୍ୱାସ ବାଣ) ନା ନିଶ୍ୱାସ ବୃଲୁଛି, ତେବେ ଏହି ପୁଷ୍କରିଣୀ ନିକଟକୁ ନେଇଯାଏଁ ସେଇଠି ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିବି । ପିତା ସାରଦାଙ୍କ ! ତୁମ୍ଭେ କେଉଁ ପଦ୍ମରେ ରହିଲ, ଶୀଘ୍ର ଆସ, ଏ ଶିଶୁଟିର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷାକର । ଏ ସ୍ଥାନ ଶୀଘ୍ର ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ଦରକାର, କାଳେ ପାଷାଣ୍ଡମାନେ ପୁଣି ଆସି ପାରନ୍ତି ।

(କାନ୍ଧରେ ନେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜ ଅନା—ଦୂତଙ୍କ)

ଦୂତ— ଗୀତ

ଶୁଣ, ଧର ନୂଆ ପୁଅ ନେଲା କେଉଁ ଚୋର ।
କେମା ଭୂଆସରେ ଦିନ ଦ୍ୱିପ୍ରହରେ
ଦାସୀ ସଙ୍ଗେ କଲା ଠାରଠୁର । ୧ ।
ଧରିବ ଯେ ଚୋର ଅଧେ ରାଜ୍ୟଭାର
ରାଜା ଦେବେ ହୋଇଛି ଡିମ୍ବିର । ୨ ।

ହେ ଲୋକେ, ରାଜାଙ୍କର ନୂଆ ପୁଅକୁ ଚୋର ନେଇ ଯାଇଛି । ଯିଏ ସେ ଚୋରକୁ ଧରିଆଣି ଦେବ, ରାଜା ତାକୁ ରାଜ୍ୟରୁ ଅଧେ ଦେଇ, ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଛାମୁଡ଼ି ବାନ୍ଧିବେ ।

(ଗୁଣ ଓ ଅକ୍ରୂ ପ୍ରବେଶ)

ଗୁଣ—କଣ କଣ, କଥା କଣ ?

ଦୂତ—ତେମେ କଣ ଶୁଣିନାହିଁ ।

ଅକ୍ରୂ—ନା, ଆମେ ତ କିଛି ଶୁଣି ନାହିଁ ।

ଦୂତ—ସେ ଯୋଉ ପୁଅ ନୂଆ ଭୂଆସରେ ସେ ଦାସୀ ଜମା ଥିଲା ସେ ପୁଅକୁ ଖସ୍ତବେଳେ ବରେ ପଶି କିଏ ନେଇ ଯାଇଛି । ଅଲଚ୍ଛିତା ନଦର ଯାକ ହଲ ପଡ଼ିଛି, ଯିଏ ସେ ଚୋରକୁ ଧରି ଦେବ ରାଜ୍ୟରୁ ଅଧେ ନବ ।

ଗୁଣ—ଆଚ୍ଛା ସେ ମାଇକିନିଆ କଣ କହୁଛି ?

ଦୂତ—ମାଇକିନିଆଁ କିଛି କହୁ ନାହିଁ, ଆମ୍ଭେ ଜାଣିପାରୁଛୁ ମାଇକିନିଆ ଟିରଣି ରହିକରି ସେ କାଣ୍ଡ ହୋଇଛି । କାରଣ ମାଇକିନିଆ କଥାରୁ କେତେକ କଥା ଚଗଲା ଜଣାଯାଉଛି ।

ଗୁଣ—ଏ କଣ ପ୍ରକୃତ କଥା ?

ଦୂତ—ମୁଁ କଣ ତମ ସାଙ୍ଗରେ ଖେଳୁଛି ?

ଗୁଣ — ଆଚ୍ଛା; ରଜା ଆଜି କିଆଁ ସଙ୍ଗରେ ଆଉଙ୍କୁ ବୁଲିବାକୁ ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଦୂତ — ରଜା, ପୁଅ କଥା ଶୁଣି ତାଙ୍କର ଅକଲ ଗୁମ ହେଲାଣି, ଆଜି ସେ ବୁଲିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ ।

ଗୁଣ — ଆରେ, ଠିକ୍ ଆମ ରଜାଙ୍କ ପରି ପୋଷାକ ପୋଷାକ ହୋଇ କଣେ କିଏ ଯାଉଛି । ଆମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଟରେ ଦେଖି ଆସିଲୁ । ଆମେ ମନେକଲୁ ମହାରାଜ କୁଆଡ଼କୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଏକା! ଏହି ବେଶରେ ଯାଉଛି (ଅଜପ୍ରତି) ବୁଝ ରେ ?

ଅଜ — ହିଁ ହିଁ ।

ଗୁଣ — ଆମ ମନେ ମନେ ରଜା ବୋଲି ଆମେ ବାଟ ଛାଡ଼ି ଗୁଳିଆସିଲୁ ।

ଦୂତ — ରଜା ତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଆଗରୁ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି ।

ଅଜ — କେବେ (ଅଙ୍ଗୋଳ) ସେହି ତ ।

ଦୂତ — ଆଚ୍ଛା କେଉଁ ବାଟରେ ଦେଖିଥିଲ ।

ଗୁଣ — ବାଟ ମାଳଙ୍କ ଭିତରେ ।

ଦୂତ — ଆଉ ତା ସଙ୍ଗରେ କିଏ ଭଲି ଅଛି ?

ଗୁଣ - ଆଉ ସାଙ୍ଗରେ (ଭାବ) ଆମେ ଅନେକ ଦୂରରେ ଥିଲୁ - ଭଲକରି କହି ପାରିବୁ ନାହିଁ ।

ଅଜ — କିଏ ଜଣେ ଥିଲା ପରି ?

ଗୁଣ — ଅଜ — ସେଇ ତ ସ୍ୱୈର, ଟିକିଏ ପିଲାକ ? ଗୁଲିଲୁ ।

ଦୂତ ସ୍ୱା ଦେଖିବାକୁ ଅଛି ? ସ୍ୱଳନା ରାଜ୍ୟରୁ ଅଧେ ଦେବ ବୋଲି ରାଜା ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି, ନ ହେଲା ବେଳକୁ ଟୋଟାଏ ମାଁ ରହିବ ।

ଅଜ — ଗୁଲ ଦେଖିବା, ତାର ଏଡ଼େ ସାହସ !
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

— · —

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

(କେଦାର ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ ଧରି)

କେଦାର — କଣ କରିବି, ଦସ୍ୟୁବର ଚାଲିଗଲେ ? ଏ ପିଲାର ତ ଏତେବେଳଯାଏ ଚେତା ଆସିଲା ନାହିଁ ମୁଁ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କେଉଁଆଡ଼େ ନେଇ କରି ବୁଲିବି ?

(ଗୁଣ, ଅଜ, ଦୂତ ପ୍ରବେଶ)

(ଗୁଣ ଦୂରରେ ରକ୍ତ ଅଙ୍ଗୁଳରେ ଠାରିବା ଅଭିନୟ)

ଗୁଣ — ଏଇ ନବ କି ?

ଅଜ — (ଦଉଡ଼ି ଯାଇ) ଆରେ ଏଇଠି ତ ପୁଅ ।

ଦୂତ - ଆରେ ହେ ହେ (ଦଉଡ଼ି ଯିବା)

ଗୁଣ - ଆଗେ ପୁଅକୁ ଦେଖ (ସମସ୍ତେ ବେଢ଼ି ଯିବା)

କେଦାର — (ସ୍ୱଗତଃ) ଆଉ ରକ୍ଷାନାହିଁ । ଏ ପାଷଣ୍ଡ ତ ପୁଣି କେମିତି ରୁ ଶିଶୁକୁ ସେଇ ମାରି ପକାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆସିଲେଣି ମୁଁ ତ ଏକା କଣ କରିବି ? ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହେ, ତୁମ୍ଭେମାନେ କାହିଁକି ଏପରି ହେଉଛ ? ତୁମ୍ଭର ଏ ଅଜ୍ଞାନ ଶିଶୁ କି ଦୋଷ କଲା ?

ଗୁଣ — ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ ଦେଖି (ଦୂତ ପ୍ରତି) ଦୂତ ପିଲାଟିକୁ ଦରମଗ୍ର କରି ସାରିଲାଣି ଅମ୍ଭେ ଆଉ ଟିକିଏ ବିଳମ୍ବ କରିଥିଲେ ତ ସବୁ ସରି ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ଦୂତ — ଆଗ ସେ ସ୍ୱୈରକୁ ଧର, ସମସ୍ତେ ଧରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ।

ଦାର - ହେ ମୂର୍ଖ କାହିଁକି ସେପରି ହେଉଛ ଦେଖ ସେ ପିଲାଟିର ଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଯାଇଛି । ମୁଁ ତାର ଶୁଶ୍ରୂଷା କରୁଛି—ମୋତେ ବାଧା ଦିଅନା !

ଗୁଣ — (ଦୂତ ପ୍ରତି) ଯାହା କହନ୍ତି ସ୍ୱୈରର ମୁଣ୍ଡ ଟାଣ, (କେଦାର ପ୍ରତି) ରେ ମୂର୍ଖ ! ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିବୁ କଣ ? ମିଥ୍ୟା ପ୍ରବାଦ କାଢ଼ୁଛୁ ତୁ କାହିଁକି ? ଏ ଶିଶୁକୁ ଚୋରିକରି ଆଣି ଏ ଅବସ୍ଥା କଲୁ ।

ଦୂତ — କଣ ପାଇଁ କି ଆଣିଲୁ ?

ଅଜ — ବରା ବେ କହୁଁ କି ଆଣିଲୁ ।

କେଦାର — ମୁଁ ଏ ପିଲାଟିକୁ ଦସ୍ୟୁମାନଙ୍କ କବଳରୁ ରକ୍ଷା କରିଛି ।

ଗୁଣ — ପ୍ରବାଦ କାଢ଼ୁଛୁ ? କାହିଁ କାହିଁକି ଏ ପିଲାକୁ ଆଣିଲୁ ।

ଦୂତ — ଗୁଲ ରଜାଙ୍କ ପାଖକୁ ନେଇଯିବା, ପାଷାଣ୍ଡକୁ ବାନ୍ଧ ।

କେଦାର — କାହିଁକି ମୋର କି ଅପରାଧ ?

ଅଜ — ସ୍ୱୈରଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଟାଣ, ଧର ଶୀଘ୍ର ।

କେଦାର—ମୁଁ କଣ ଚୋର ।
ଗୁଣ—କେଡ଼େ ଦମ୍ଭରେ କଥା କହୁଛି । (ଦୂତ ପ୍ରତି) ଦୂତ ଦେଖ ତା ଧମକ୍ ।

ଗୀତ—(ଦାଣ୍ଡି)

ଆରେ ରେ ପାଷାଣ୍ଡ ! କର୍ଁ କଲୁ ଏଡ଼େ କର୍ମ ?
କି ସାହସେ ଏ ପୁଷ୍ପକୁ କଲୁ ହରଣ ? ୧ ।
ଶୃଗାଳ ହୋଇ ତୁ ସିଂହ ଗହ୍ୱରେ ପଶିଲୁ ।
ମୂଷିକ ହୋଇ ମାର୍ଜାର ସଙ୍ଗେ ବାଦ କଲୁ । ୨ ।
ବାମନ ହୋଇ ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରେ ବଢ଼ାଇଲୁ ହସ୍ତ ।
ଏକ୍ଷଣି ଏହାର ଶାସ୍ତି ଭୁଞ୍ଜିବୁ ପାପିଷ୍ଠ । ୩ ।

ଦୂତ ! ଆଉ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି, ଶୀଘ୍ର ମୂର୍ଖକୁ ନେଇ ଗଲେ ବନ୍ଧନ କରିବା ।
କେଦାର—ନା, ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ, କାହିଁକି ମୋତେ ବନ୍ଧନ କରୁଛ ?
ଗୁଣ—ଚୁପ କର ।
କେଦାର—ପିତା ସାରଦ୍ୱାଜ ମୋତେ ଏଇ ଶାସ୍ତି ଦେବାକୁ କଣ ଆପଣଙ୍କ ମନରେ ଥିଲା ? ଓଃ ବୁଝିଲି ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ କନ୍ୟାଟିକୁ ଯେତେ ଦଶା ଦେଇଛି, ତାହାର ପ୍ରତିଶୋଧ ।
ଗୁଣ—ଦୂତ, ପୁଅକୁ ଧ, ଆମ୍ଭେ ଏ ଚୋରକୁ ଧରୁଛୁ । (ବେଗେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜା, ଜ୍ୟୋତିଷ, ମନ୍ତ୍ରୀ

ଦୂତ— (ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ ଶୁଆଇ)
ରାଜା—କଅଣ କରିବ, ସୁରେନ୍ଦ୍ରର କିପରି ଚେତନା ଲାଭହେବ ? ଧନ ରେ ଉଠ୍ !
ଦୂତ—ତାକୁ ଦରମର କରିଥିଲା ଆମ୍ଭେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲୁ ।
ରାଜା—ସେ ପାଷଣ୍ଡ ଦସ୍ୟୁକୁ ଶୀଘ୍ର, ଏଠାକୁ ବେଗେ ଆସ । ଆଉ ସେ ପାପିଷ୍ଠୀକୁ କାରାଗାରକୁ ନେଇ ଆସ ।
ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(କେଦାରକୁ ଧରି ଗୁଣ ଓ ଅଳୁ ପ୍ରବେଶ).
ରାଜା—ଏହି ପାଷାଣ୍ଡ ? ଜ୍ୟୋତିଷେ ଦେଖନ୍ତୁ, ଏହି ମୂର୍ଖ ମୋର ଶତ୍ରୁ (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହେ ବର୍ବର ! କି ସାହସେ ମୋର ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମୋର କୁଳଚନ୍ଦ୍ରମାକୁ ଏ ଦଶା ଦେଲୁ ?
କେଦାର—(ସ୍ୱଗତ) ବିନାମେଘେ ବଜ୍ରର ପତନ ପ୍ରଭୁ !
ଜ୍ୟୋତିଷ—ଆଉ କହିବ କଣ, ସେ ଅଳଙ୍କାର ଝଟଣ୍ଡ ନେବାକୁ ତ ଏତେ ଫିକର କରୁଛି ।
ଗୁଣ—ଆଉ ସାମାନ୍ୟ ବିଳମ୍ବ ହୋଇଥିଲେ ଏକଦମ ମାରି ଦେଇଥାନ୍ତା ।
କେଦାର—ଦୋଷୀ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ହେଉଛି କିନ୍ତୁ ମିଥ୍ୟା କଥା ।
ରାଜା—ମୂର୍ଖର ବେଶଭୂଷାରୁ ତ ଅନୁମାନ ହେଉଛି ଜଣେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ରାଜପୁତ୍ର । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ରେ ମୂର୍ଖ । ଏ ଚଣ୍ଡାଳ ବୃତ୍ତିରେ କାହିଁକି ମନ ବଳାଇଲୁ ?
ଜ୍ୟୋତିଷ—ମହାରାଜ ! ଯେ ଯେଉଁ ଗ୍ରହରେ ଜନ୍ମ ।
ରାଜା—ଆରେ ମୂର୍ଖ ! ଆଜ ତୋର ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିଦେବ ।
କେଦାର—ମୁଁ କଣ ଅନ୍ୟାୟ କରିଛି ମହାରାଜ ।
ରାଜା—ଆହୁରି ଅନ୍ୟାୟ କରିଥାନ୍ତୁ ?

ଗୀତ

(ଆଲେ ଦୁଲୁଦୁଲି—ଲୁଲୁଲେ)

କହ ରେ ବର୍ବର   କର୍ଣ୍ଣ ମୋ କୁମର
ସ୍ୱେଚ୍ଛାର ଗୋପନେ ନେଲୁ ।
ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଦୁଷ୍ଟ   କୁଳିଶ ମସ୍ତକେ
ଆପେ ଆଣି ପକାଇଲୁ ।
ଏଡ଼େ ମନ୍ଦ କରମ
କରିବାକୁ ମୂର୍ଖ ହେଲୁ ମନ ।୧।

ମୂର୍ଖ, କାହିଁକି ବଳେ ବାଳକ ମୃତ୍ୟୁକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲୁ ?

ଗୀତ

ପର ଧନ ପାଇଁ   ମୂର୍ଖ ହୋଇ ବାଇ
କର ନରହତ୍ୟା ପାପ

ଆଜହିଁ ରେ ମୂର୍ଖ ! ଭୁଞ୍ଜିବୁ ସେ ସୁଖ
ଲେଖିଛି ଯେଉଁ ବାମ
ଧିକ ଧିକ ତୋ ବୁଦ୍ଧି
କୁଳାଙ୍ଗାର ହେଲୁ ତୋର ବାମ ବିଧି । ୨ ।

କୁଳାଙ୍ଗାର ତୋର ପାପର ସମୁଚିତ, ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରିବ, ଦେଖିବ କେ ରକ୍ଷା କରିବ ।

(ଭାରଦ୍ୱାଜ ପ୍ରବେଶ, ହରିବୋଲ ହରିବୋଲ ଭଜୁ)

ରାଜା—ଜୟ, ଜୟ ତପସ୍ୱୀ ! ମୋର ପ୍ରଣାମ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ।

କେଦାର—ପିତା ପିତା ! ମୋତେ ଏହି ଅବସ୍ଥା ଦେଖିବାକୁ ଆପଣଙ୍କ ମନରେ ଥିଲା ?

(ଥକାହୋଇ ବସିପଡ଼ିବା)

ଭାରଦ୍ୱାଜ—ରାଜନ, ଏ କି କାଣ୍ଡ ? ଏ ପିଲା କାହିଁକି ଏପରି ହୋଇଛି ?

ରାଜା—ତପସ୍ୱୀ ଜଣ କହିବ, (କେଦାରକୁ ଦେଖାଇ) ଏ ପାଷାଣ୍ଡ ମୋ ପୁତ୍ରକୁ ନେଇ ମାରି ଦେଉଥିଲା । ଦୈବ ବଳରୁ ମୋର ସୁଅରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଧରାହୋଇ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଛି । ଆଜି ଏ ପିଲାକୁ ଏପରି ଆଘାତ କରିଛି, ଯଦ୍ୱାରା ପୁଅର ବାକ୍‌ଶକ୍ତି ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଛି—ଆପଣ ଦେଖନ୍ତୁ । ଅନୁଗ୍ରହ କରି ମୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ କରନ୍ତୁ ।

ଭାରଦ୍ୱାଜ—କିଛି ଭାବନା କରନା, ଏ ସନ୍ତାନଟି ଆପଣଙ୍କର ଜନ୍ମିତ ପୁତ୍ର ? ଏହାର ମାତା ଅଛନ୍ତି ତ ?

ରାଜା—ନା ତପସ୍ୱୀ, ତାର ଜନ୍ମିତ ପିତାମାତା କିଏ ମୁଁ ଜାଣେନାହିଁ ! ମୁଁ ଦିନେ ନଦୀରେ ସ୍ନାନ କରୁ କରୁ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ଥାଇ ଏ ପିଲାଟି ମୋ ନିକଟରେ ଭାସି ଭାସି ଲାଗିଲା । ମୁଁ ତା ରୂପରେ ଓ ତାର ତେଜରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଧର୍ମପୁତ୍ର କରି ରଖିଲି । ସେତେବେଳେ ଶିଶୁଟି ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ତିନ ଦିନର ହୋଇଥିଲା ।

ଭାରଦ୍ୱାଜ—ଆଚ୍ଛା, ଏତେ ଶୈଶବ ଅବସ୍ଥାରୁ ଶିଶୁଟିକୁ ବଞ୍ଚାଇଲେ କିପରି ?

ରାଜା—ଭାଗ୍ୟକୁ ଜଣେ ଦାସୀ ମିଳିଲା ! ତାର ଆଶ୍ରୟରେ ଶିଶୁଟିକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଦେବାରୁ ସେ କ୍ଷୀର ଦେଇ ତାହାକୁ ବଞ୍ଚାଇଲା ।

ଭାରଦ୍ୱାଜ—ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ କାହିଁ ?

ରାଜା—ତପସ୍ୱୀ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ (କେଦାରକୁ ଦେଖାଇ) ଏ ପାଷାଣ୍ଡର ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ପୁତ୍ରଟିକୁ ଏହାକୁ ଦେଇଦେଲା । ତାର ଆଗରୁ ମନ୍ଦ ପ୍ରକୃତି ନ ଥିଲା । ଏହି ପାଷାଣ୍ଡ ତାକୁ କୌଣସି ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ଧର୍ମନାଶ କରିଛି ।

କେଦାର—ନା, ମିଥ୍ୟାକଥା ।

ରାଜା—ଚୁପ୍‌କର, ତପସ୍ୱୀ ! ପୁତ୍ରଟି କିପରି ଚେତା ପାଇବ ତାହା ବାଟ କରନ୍ତୁ ।

ଭାରଦ୍ୱାଜ—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ, ଯେ କି ଏହାର ପାଳନକର୍ତ୍ତ୍ରୀ; ସେ ନ ଆସିଲେ କୌଣସି ମତରେ ଆରୋଗ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ରାଜା—ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଆସୁଥିବ, ତାକୁ ମୁଁ ଡାକରା କରିଛି ।

ଭାରଦ୍ୱାଜ—(ସ୍ୱଗତ) ଦେଖ କେଦାର ଲାଗିଛି, ଯେ ଦୋଷୀ ସେ ଭଦ୍ର ଲୋକ, ବର୍ତ୍ତମାନ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀରେ ଦଣ୍ଡ ।

(କୁମୁଦ ପ୍ରବେଶ, କେଦାର ତାକୁ ଦେଖି)

କେଦାର—ଏ କିଏ ? ଏ କିଏ ? ମୋର ହୃଦୟେଶ୍ୱରୀ କୁମୁଦ ହାଃ ବିଧାତା !

କୁମୁଦ—ପିତା ଭାରଦ୍ୱାଜ, ଅଦୃଷ୍ଟରେ ଏହି ଦଶା (କେଦାର ପ୍ରତି) ନାଥ ! ନାଥ !

ରାଜା—(ସ୍ୱଗତ) ଏ କି କାଣ୍ଡ !

ଭାରଦ୍ୱାଜ—ମା, କିଛି ଭାବନା କରନା । ନେ ତୋ ସନ୍ତାନକୁ ନେ, କୁମୁଦ (ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ ଦେଖି) ବାପ ବାପ ମୋ ରଙ୍କ ନିଧିରେ (ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମୂର୍ଚ୍ଛାରୁ ଉଠି) ମା ମା, ତୁମର ଏ ଦଶା କାହିଁକି ? ତୁମର ହସ୍ତପଦ ବନ୍ଧନ ହୋଇଛି କାହିଁକି ?

(କୁମୁଦ ସଙ୍ଗେ ରହିବା ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଜଞ୍ଜିର ଖୋଲିଦେବା ।)

ରାଜା—ତପସ୍ୱୀ ! ଏ ଘଟଣାବଳୀ ଦେଖି ମୋର ମତି ବିଭ୍ରମ ହୋଇଗଲାଣି ।

ଭାରଦ୍ୱାଜ—ଆଜ୍ଞା, ରାଜନ୍ ! ତୁମ୍ଭ ପୁତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ସଚେତ, ଥରେ ଭଲକରି ପଚାର କିଏ ତାକୁ ଏ ମୃତ୍ୟୁତର ଦଣ୍ଡ ଦେଇଥିଲା ।

ରାଜା—ବାପ ସୁରେନ୍ଦ୍ର, ତୋତେ କିଏ ଏ ଦଶା ଦେଲା ?

ସୁରେନ୍ଦ୍ର—ମାମୁଁ ଦୁହେଁ ଆମ ଘରେ ପଶିଥିଲେ । ମୁଁ ଯେପରି ଘରକୁ ଯାଇ ମା, ମା, ଡାକିଲି, ସେ ମୋତେ ଧରିନେଇ ଜଙ୍ଗଲରେ ମାରି ପକାଇ ଥିଲେ । କିଏ ରକ୍ଷାକଲା ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

(କୁମୁଦ ପୁତ୍ର ଗୁଣାକରଙ୍କ ପଦଧୂଳି ପ୍ରଦାନ)

ରାଜା—(ପଢ଼ି) ଗୁଣସାଗର, ତୁମ୍ଭ ମୋର ଶତ୍ରୁ (ଉଠିଯାଇ କେଦାର ହସ୍ତରୁ ସାଙ୍କୋଳ ଫିଟାଇ) ଶାରଦର, ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦୋଷୀ କରିଛି । ତୁମ୍ଭେ ଦେବତା, ମୋତେ କ୍ଷମାଦିଅ !

ଭାରଦ୍ୱାଜ—ରାଜନ୍, ଥରେ ଭଲକରି ଦେଖିଲ୍ ଏ କନ୍ୟା କାହାରି ।

ରାଜା—କିଏ, ମୁଁ ଚିହ୍ନିପାରୁ ନାହିଁ !

ଭାରଦ୍ୱାଜ—ଥରେ ତୋର ସ୍ନେହ ବିଗଳିତ ହୃଦୟରେ ଦେଖ, ଏ ତୋହର କନ୍ୟା କୁମୁଦ ନା ?

ରାଜା—ମୋର କନ୍ୟା କୁମୁଦ, ମୁଁ ତାକୁ···ନା,···ଏ କିଏ କୁମୁଦ, ମୋର କନ୍ୟା କୁମୁଦ !

କୁମୁଦ—ପିତା ପିତା, ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର !

ଭାରଦ୍ୱାଜ—ରାଜନ୍, ତୋର ଜାମାତା ସେହି ମଗଧ ଦେଶ ଅଧୀଶ୍ୱର କେଦାର ସିଂହ ।

ରାଜା—ଆସ, ବତ୍ସ !

ଋଷି—କେଦାର ନେ ତୋର ପୁତ୍ରକୁ କୋଳରେ ଧର ।

କେଦାର—(ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ ଧରି) ବାପରେ !

ରାଜା—ଋଷିବର ! ଆପଣ କେଉଁ ଦେବତା, ମୋତେ କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ କଣ ଦେଖାଇଦେଲେ ? ଏ ସମସ୍ତ ଘଟଣା କଣ, କିପରି ହେଲା !

ଭାରଦ୍ୱାଜ—ତୁମ୍ଭ ଜ୍ୟୋତିଷକୁ ପଚାର, ସେ ସମସ୍ତ କହି ପାରିବେ ।

ଜ୍ୟୋତିଷେ—ଆମ୍ଭେ କିଛି ଦୋଷ କରିନାହୁଁ, ଆମ୍ଭକୁ (ଗୁଣକୁ ଦେଖାଇ) ଏମାନେ କହିଲେ ତୁମ୍ଭେ ରାଜାଙ୍କୁ କହ, କୁମୁଦର ଯେ ସନ୍ତାନ ହେବ ସେ ଆପଣଙ୍କ ଶତ୍ରୁ ।

ରାଜା—ସତେ ଋଷିବର ! ସୁରେନ୍ଦ୍ର ନଦୀରେ ଭାସି ଆସିଲା କିପରି ? କୁମୁଦକୁ କିଏ ରକ୍ଷାକଲା ? କୁମୁଦର ଏ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କିଏ ମିଳନ କରାଇଲା ଓ କୁମୁଦକୁ ପୁଣି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରାଇଲା କିଏ ?

ଭାର—କୁମୁଦ ଆମ୍ଭଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଧାର ହୋଇ କେଦାରର ପାଟମହିଷୀ ହେଲା । ତତ୍ପରେ କେଦାରର ଅନ୍ୟ ରାଣୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା କୁମୁଦର ଗର୍ଭ ପ୍ରସବ ସମୟରେ ସନ୍ତାନଟି ନଦୀରେ ଭାସିଲା ଓ କୁମୁଦକୁ ବନବାସ ଦଣ୍ଡ ହେଲା । ଆମ୍ଭେ ଏ ସବୁ କଥା ଜାଣିପାରି କୁମୁଦକୁ ଛଦ୍ମବେଶରେ ତୋର ଦେଶକୁ ପଠାଇ ଦେଲୁ । ଏଥିରେ ପ୍ରକୃତ ଦୋଷୀ—୧ମ-ଜ୍ୟୋତିଷ (ଜ୍ୟୋତିଷ ଭୟରେ-ନା), ୨ୟ ଗୁଣସାଗର, ୩ୟ ଅଳି, ୪ର୍ଥ କେଦାରର ରାଣୀ କମଳା (କୁମୁଦର ସପତ୍ନୀ), ୫ମରେ ମୃଦୁସ୍ୱୀ, ଏହି ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏତେ କାଣ୍ଡ ।

ରାଜା—କେଦାର, ମୋ ଧନ, ଆସ ଏ ଅଭାଗା ପିତାର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷାକର । ମୁଁ ଥରେ ତୋତେ କୋଳରେ ଧରେ । ଆ କୁମୁଦ, ତୋର ସ୍ନେହର ଧନ ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ କୋଳରେ ଦେନିଆ (ତଥାକରଣ) । ଋଷିବର ! ଆଜ ମୋର ଜୀବନ ସାର୍ଥକ ହେଲା, ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସଦା ଋଣୀ (ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଣିପାତ)

କେଦାର—(ବୃତପ୍ରତ) ବର୍ତ୍ତମାନ ମଗଧ ଯାଇ ସେ ପାଷାଣ୍ଡୀ ଦୁଇଜଣ ଓ ଏ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ତିନିଜଣଙ୍କୁ ଯାବତ୍ ଜୀବନ କାରାଗୃହରେ ରଖ ।

ରାଜା—(ଋଷିଙ୍କୁ କୋଳାଗ୍ରତ ଓ ସମସ୍ତେ ମିଳନରେ) ମଙ୍ଗଳମୟ ହରି ଯାହା କରନ୍ତି ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ । ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ, ବୋଲଭାଇ !

ଗୁପ୍ତମନ୍ତ୍ର

ଗୁପ୍ତମନ୍ତ୍ର

ଗୀତିନାଟ୍ୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(କମଳା ରାଧାରମଣଙ୍କ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବା ସମୟରେ ରାଜା ମୁକ୍ତକାମ ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରବେଶ କରିଲେ)

ମୁକ୍ତକାମ—ରାଣୀ !

କମଳା—ମୁଁ ରାଣୀ ? ଆପଣ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ନୁହନ୍ତି, ସାମାନ୍ୟ ପଥର ଭିକାରୀ ।

ମୁକ୍ତକାମ—ତଥାପି କହେ ମୁଁ ମୋର ସର୍ବସ୍ୱ ହରାଇଛି କମଳା ? ନା, ନା, ମୁଁ କିଛି ହରାଇ ନାହିଁ । ତୁମେ ମୋର ରାଜ୍ୟ, ଆଉ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଏହି ରାଧାରମଣ ।

କମଳା—ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ରାଧାରମଣ ସତ, କିନ୍ତୁ ରାଧାରମଣଙ୍କ ଦୁଃଖରେ ଆପଣ ଦୁଃଖୀ ନୁହନ୍ତି ।

ମୁକ୍ତକାମ—ରାଧାରମଣଙ୍କ ଦୁଃଖ ? ଏ କଅଣ କଥା ରାଣୀ !

କମଳା—ରାଧାରମଣଙ୍କର ଘୋର ଦୁଃଖ, ମୁଁ କାଲି ରାତିରେ ରାଧାରମଣଙ୍କର ଦୁଇ ଚକ୍ଷୁରୁ ଜଳ ଗଡ଼ିବାର ଦେଖିଛି ।

ମୁକ୍ତକାମ—ରାଧାରମଣ ଚକ୍ଷୁରୁ ଜଳ ଗଡ଼ାଉଛନ୍ତି ! ସେ କଅଣ କଥା କମଳା ?

କମଳା—ଆପଣ ଯେ ଗୋଟାଏ ଗୁରୁତର ଅନ୍ୟାୟ କରିଛନ୍ତି !

ମୁକ୍ତକାମ—ମୁଁ ତ କିଛି ଅନ୍ୟାୟ କରିନାହିଁ, ମୋତେ ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦିଅ କମଳା !

କମଳା—ଆପଣଙ୍କ ପିତୃ ରାଜ୍ୟରେ ଯେ ଯୁଗଳ ମୂର୍ତ୍ତି ବହୁକାଳ ହେଲା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିଲେ, ଆପଣ ଯେ ସମୟରେ ଶକ୍ତିଧରଙ୍କୁ ସିଂହାସନ ଦେଇ ଚାଲି ଆସିଲେ, ସେତେବେଳେ ରାଧାରମଣଙ୍କ ବାମଭାଗ ରାଧାରାଣୀଙ୍କୁ ମାଗିବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲେ ।

ମୁକ୍ତକାମ—ବାସ୍ତବିକ ମୁଁ ଭୁଲିଛି । ରାଧାରାଣୀଙ୍କୁ ମାଗି ପାରିଲି ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ମନ୍ଦିରଟି ଶୂନ୍ୟ କରିବାକୁ ମୋର ମନ ଇଚ୍ଛିକ ହେଲା ନାହିଁ । ଏଣୁ ରାଧାରମଣଙ୍କୁ ଘେନି ଚାଲିଆସିଲି ରାଣୀ ।

କମଳା—ଏ କେବଳ ଆପଣଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥପର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ କି ? ଆପଣ କ୍ଷଣକାଳ ପାଇଁ ମୋତେ ଛାଡ଼ି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଆପଣ ରାଧାରମଣଙ୍କୁ ରାଧାରାଣୀଙ୍କ ନିକଟରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ରଖି ପାରନ୍ତି । ଏହା କଣ ସ୍ୱାର୍ଥପର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ କି ?

ମୁକ୍ତକାମ—ବାସ୍ତବରେ, ମୁଁ ସ୍ୱାର୍ଥପର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି । ମୁଁ ଘୋର ଅପରାଧୀ, ମୋତେ ଉପାୟ କହିଦିଅ କମଳା, ଶକ୍ତିଧର ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର କୌଣସି ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷାକରିବ ନାହିଁ । ଉପାୟ କଅଣ ? ରାଧାରମଣ ! ମୋତେ ବୁଦ୍ଧି ଦିଅ, ମୋତେ ଉପାୟ ଦିଅ ।

(ଏହା କହି ଉଚ୍ଛଳିତ ହୋଇ ଦକ୍ଷିଣ ଗୃହକୁ ଗଲେ)

କମଳା—ହାଃ ଅଦୃଷ୍ଟ ! ଯେ ଦିନେ ବିପୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଅଧିକାରୀ, ସେ ଆଜି ପଥର ଭିକାରୀ !

(ଏ ସମୟରେ ଶୁକଦେବ ଗୀତଟିଏ ଗାଇ ଆସିଲେ)

ଗୀତ

ବଂଶୀ ମୋର ବାଜେନା ସଖି,
ବାମେ ନ ରେଖି ନାହିଁ ଶ୍ରୀରାଧା ।
ମୁହିଁ ଏକାକୀ ସଜଳ ଆଖି
ତା ବିଚ୍ଛେଦେ ମୋର ପରାଣେ ବାଧା । ପଦ ।
ବୃନ୍ଦାବନ ମୋତେ ମୁହିଁ ଭରସା,
ପ୍ରିୟା ହରା ହୋଇ କେମନ୍ତେ ରହି,
ରାଧା ବିନା ମୋର ନାହିଁ ପ୍ରତିକାର
ତା ବିଚ୍ଛେଦେ ମୋର ପରାଣେ ବାଧା ॥

କମଳା—ଶୁକଦେବ !

ଶୁକଦେବ—ମା !

କମଳା—ରାଧାରମଣଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରୁ ଜଳ ଗଡ଼ିବା କଥା କିଛି ଜାଣ କି ?

ଶୁକଦେବ—ଜାଣେ ମା !

କମଳା—ତେବେ ଉପାୟ ?

ଶୁକଦେବ—ଶକ୍ତିଧର ନିକଟରୁ ରାଧାରାଣୀଙ୍କୁ ମାଗି ଆଣିବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ଉପାୟ ନାହିଁ ମା !

କମଳା—ଶକ୍ତିଧର ଯେବେ ରାଧାରାଣୀଙ୍କୁ ନ ଦିଏ ।

ଶୁକଦେବ—ତା ହେଲେ ରାଧାରମଣଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରୁ, ପର୍ବତରୁ ଝର ଗଡ଼ିଲା ପରି ଜଳ ଗଡ଼ିବ । ତାକୁ ନିବାରଣ କରିବାର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ ମା ! ମୁଁ ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କମଳା—ହେ ରାଧାରମଣ, ପ୍ରେମର ଠାକୁର ! ଉପାୟ ଦିଅ । ତୁମ ଚକ୍ଷୁରୁ ଜଳ ଗଡ଼ିବା ଦେଖି ମୁଁ ସେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହି ପାରୁନାହିଁ ।

(ଏ ସମୟରେ ଶଙ୍ଖନାଦ ଆସି ପହଞ୍ଚି କହିଲା)

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା ! ଏଇ ସେ ଅଜା ମହାଶୟ ଆସିଛନ୍ତି ।

(କମଳା ପିତାଙ୍କ ଚରଣ ବନ୍ଦନା କଲା ପରେ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ମୁକ୍ତିରାମ, କେଉଁଠାରେ କମଳା ?

କମଳା—ଏଇ ଯେ, ରାଧାରମଣଙ୍କ ଭବ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଛି ଛି, ନିର୍ଲ୍ଲଜ କାପୁରୁଷ !

କମଳା—ଏପରି କାହିଁକି କହୁଛନ୍ତି ବାବା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପଚାରେ, ସେ ହୃତରାଜ୍ୟର ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରିବେ ନା ଏହି ରାଜା ରାମଙ୍କ ପଦପ୍ରାନ୍ତେ ପଡ଼ିଥିବେ, ମୁକ୍ତିରାମ ! ମୁକ୍ତିରାମ ! !

(ମୁକ୍ତିରାମ ଧୀରେ ପ୍ରବେଶି ରତ୍ନେଶ୍ୱରଙ୍କ ପଦ ବନ୍ଦନା କଲେ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ମୁଁ ତୁମକୁ ଗୋଟାଏ କଥା ପଚାରିବାକୁ ଆସିଛି ମୁକ୍ତିରାମ ! ତୁମେ କି ତୁମର ଏହି ରାଧାରମଣଙ୍କୁ ଚିହ୍ନ ? ସେ ଦିନେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କୁ କହିଥିଲେ "କ୍ଳୈବ୍ୟ ମସ୍ମଗମ୍ ପାର୍ଥ !"

ମୁକ୍ତିରାମ—ମୁଁ ସେ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ, ମୋର ପ୍ରତିପକ୍ଷ କିଏ ?

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—କପରି ବୁଝିବ ? ତୁମେ ଯେ ଭ୍ରାନ୍ତ, କାପୁରୁଷ । ଏହି ରାଧାରମଣ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ସ୍ୱେର ଘର ତେଜି ଉଠାଇ ଆସିଲ । ମୁଁ ତୁମକୁ କନ୍ୟାଦାନ କରି ଆଜି ସଭ୍ୟ ସମାଜରେ ମୁଖ ଦେଖାଇ ପାରୁନାହିଁ । କି ଲଜ୍ଜା, କି ଅପମାନ ! ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟାଏ ବିଗ୍ରହ ବିନିମୟରେ ସିଂହାସନ ଦାନ ! ଜଗତ ଇତିହାସରେ ଏ ବୋଧହୁଏ ପ୍ରଥମ ! ଏତେ ବଡ଼ ମୂର୍ଖତା କେହି କେବେ କରି ନାହିଁ କ୍ଷମା କରିବ ନାହିଁ ।

କମଳା—ପିତା ! ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଉଛି, ସେ କିଛି ଅନ୍ୟାୟ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ସେ କୌଣସି ଅନ୍ୟାୟ କରି ନାହାନ୍ତି ?

କମଳା—ନା ବାବା, ସେ କୌଣସି ଅନ୍ୟାୟ କରି ନାହାନ୍ତି । ଶକ୍ତିଧରର ପ୍ରାଣରେ ଉଚ୍ଚ ଆକାଂକ୍ଷା ଥିଲା । ସେ ଉଦ୍ୟୋଗୀ ଓ ଉଦ୍ୟମୀ । ସେ ଏକଦଳ ସୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲା । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଯୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହ ଘଟାଇ ବହୁଲୋକ କ୍ଷୟ ହେବା ମନେକରି ଶକ୍ତିଧର ହାତରେ ସିଂହାସନ ଦେଇ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରିଛନ୍ତି ବାବା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର ମୂର୍ଖ ତୁମ୍ଭ, ମନୁଷ୍ୟକୁ ମାରିବାକୁ ନ ଦେଇ ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରିବା କ ଉଚିତ ? ଶକ୍ତିଧରର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ତୋର ପ୍ରଜାମାନେ ଆକୁଳ ଓ କାତର । ସେମାନେ ଘୋର ନର୍ଯାତନା ସହ୍ୟ କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଆତ୍ମବଳି ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ମୁକ୍ତକାମ—ଏ ଅନର୍ଥ ପାଇଁ ଦାୟୀ ଆପଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ବଜ୍ରବାହୁ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର ବଜ୍ରବାହୁ !

ମୁକ୍ତକାମ - ହଁ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ବଜ୍ରବାହୁ ! ବଜ୍ରବାହୁ ଉପରେ ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଚରନ୍ଦନ କରନ୍ତ !

ମୁକ୍ତକାମ—ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ, ଶଠ ଓ ପ୍ରବଞ୍ଚକ । ମୁଁ ତା'ର ଉକ୍ତିଗୁଡ଼ିକରେ ସତ୍ୟତାକୁ ଚିରଦିନ ସନ୍ଦେହ କରେ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—(ପ୍ରବେଶି) ପିତା ! ମୁଁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଦେଶ ପାଇଲେ ଶକ୍ତିଧରର ରାଜଧାନୀ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହେବ ।

ମୁକ୍ତକାମ—ତୁମ୍ଭେ କ ଜାଣନା ବଜ୍ରବାହୁ ! ମୁଁ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ଶକ୍ତିଧରକୁ ସିଂହାସନ ଦାନ କରି ଆସିଛି ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ପ୍ରଜାମାନେ ଯେ ତୁମକୁ ଚାହାନ୍ତି ।

ମୁକ୍ତକାମ—ମୁଁ ଚାହେଁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ, ମୋର ପ୍ରିୟତମ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମୃତଦେହ ସ୍ତୂପାକାର କରି ମୁଁ ମୋର ସିଂହାସନର ସୋପାନ ବଢ଼ାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବଜ୍ରବାହୁ !

ବଜ୍ରବାହୁ—ତେବେ କଣ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏହି ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ହେଉଥିବ ?

ମୁକ୍ତକାମ ସେ କଥା ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ, ତୁମ୍ଭେ ତ ଗୋପନେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଶାନ୍ତି ଓ ଉତ୍ତେଜନା ସୃଷ୍ଟି କରିଛ, ଆଉ ଏକ ବାଟରେ ଶକ୍ତିଧରକୁ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ବୋଲି ପ୍ରକଟ କରାଇ ଦେଉଛ । ଏ ସବୁ ଅଶାନ୍ତି ଲାଗି ଦାୟୀ ତୁମେ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ମୁଁ ?

ମୁକ୍ତକାମ—ହଁ ତୁମ୍ଭେ; ତୁମ୍ଭର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମୋତେ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବା ନୁହେଁ । ଶକ୍ତିଧରକୁ ସିଂହାସନଚ୍ୟୁତ କରିବା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ତା ଯଦି ସତ୍ୟ ହୁଏ, ବେଶ୍ ବଜ୍ରବାହୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶକ୍ତିଧରକୁ ସିଂହାସନଚ୍ୟୁତ କରି ତା ପରେ……

ମୁକ୍ତକାମ—ତା ପରେ ଆଉ କଅଣ ? ବଜ୍ରବାହୁର ହାତ ଧରି ସିଂହାସନରେ ବସାଇ ଦେବା ଆପଣଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, କିନ୍ତୁ କାହିଁକି ଏପରି ପରିବର୍ତ୍ତନର ପ୍ରୟୋଜନ ହେଉଛି; ମୁଁ ଯେ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ଶକ୍ତିଧର ଯେ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ପିତା !

ମୁକ୍ତକାମ—ତୋର ଏ ଯେ ମାମୁଁ, ତା' ଠାରୁ ବଳି ଅତ୍ୟାଚାରୀ କ ହେବେ କାହିଁକି ? ଏପରି କିଛି ପ୍ରମାଣ ଦେଇ ପାରିବୁ ଶଙ୍ଖନାଦ ! ନା, ତା ଦେଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ ! ମୁଁ ମାତ୍ର ଦୁଇଟା ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ତୋର ମାମୁଁଙ୍କ ଗୁଣଗ୍ରାମ ବୁଝି ନେଇଛି । ପ୍ରଜାମାନେ ଯେବେ ଶକ୍ତିଧରର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ନ ହୋଇ ନାନାବିଧ ପ୍ରତିବାଦ କରନ୍ତି, ସେ ନିଜେ ନଷ୍ଟ ହେବେ । ଅବଶେଷରେ ରାଜପୁରୀ ଶ୍ମଶାନରେ ପରିଣତ ହେବ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ତୁମ୍ଭେ ଉନ୍ମାଦ, ମୁକ୍ତକାମ ! ତୁମେ ଉନ୍ମାଦ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ମୁଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ପଷ୍ଟକଥା ପଚାରିବାକୁ ଚାହେଁ, ତୁମ୍ଭେ ଶକ୍ତିଧରକୁ ସିଂହାସନଚ୍ୟୁତ କରିବାକୁ କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା କରିବ ନାହିଁ ?

ମୁକ୍ତକାମ—ନା କେବେ ନୁହେଁ । ମୁଁ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ଶକ୍ତିଧରକୁ ସିଂହାସନ ଦାନ କରି ଆସିଛି । ତା ଫେରି ପାଇବାର କିଛି ମାତ୍ର ଚେଷ୍ଟା କରିବି ନାହିଁ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ସେ ଚେଷ୍ଟା ମୁଁ କରିବ । ମୁଁ ଶଙ୍ଖନାଦ ପକ୍ଷରୁ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବ । ମୁଁ ବୃଦ୍ଧ ହୋଇଛି ସତ୍ୟ, ମୁକ୍ତକାମ ! କିନ୍ତୁ ଯୁଦ୍ଧର କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲେ ମୋର କ୍ଷୀଣ ଶରୀରର ରକ୍ତ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇଉଠେ । ତୁମେ ଯାଅ ବଜ୍ରବାହୁ, ତୁମେ

ସୈନ୍ୟ ସମାବେଶ କର । ମୁଁ ସତ୍ୟ କହୁଛି, ସେ ଚେଷ୍ଟା ମୁଁ କରିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବଜ୍ରବାହୁ—ତେବେ ମୁଁ ଆସେ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଆଚ୍ଛା ଶଙ୍ଖନାଦ ! ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ, ତୋର କ'ଣ ଏଥି ମତ ?

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା, ବାପା ! ମୋତେ ଅନୁମତି ଦିଅ, ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର ସହ୍ୟ ହୁଏ ନା ମା !

କମଳା—(ରତ୍ନେଶ୍ୱର ପ୍ରତି) ବାପା ! ମୋର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରକୁ ଯୁଦ୍ଧାନଳରେ ଆହୁତି ଦିଅନା !

ମୃତ୍ୟୁକାମ—ହେ ରାଧାରମଣ ! ତୁମ୍ଭର କି ଇଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ । ମୁଁ ଏ ସମସ୍ତ ଦେଖି ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲିଣି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା ! ତୁମେ ଯଦି ଥରେ ବାପାଙ୍କୁ କୁହ, ସେ ଯୁଦ୍ଧଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବେ । ମୁଁ ଶୁଣିଛି, ତାଙ୍କପରି ସାହସୀ ଓ ଯୋଦ୍ଧା ଆଉ କେହି ନାହାନ୍ତି ।

କମଳା—ସେ କଥା ଖୁବ୍ ସତ୍ୟ ଶଙ୍ଖନାଦ ! କିନ୍ତୁ ସେ ରାଧାରମଣଙ୍କ ପଦ ଛୁଇଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛନ୍ତି, ଜୀବନରେ କାହା ଅଙ୍ଗରେ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ କରିବେ ନାହିଁ । ବରଂ ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବେ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ତା ହେଲେ ଶଙ୍ଖନାଦ, ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଯିବୁ କି ନା ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା ! ମୋତେ ଅନୁମତି ଦିଅ । ବାପା ଯଦିବା ଯୁଦ୍ଧ ନ କରିବେ ନ କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧକରି ଶତ୍ରୁଧରକୁ ସିଂହାସନରୁ ତଡ଼ି ଦେଇ ମୋର ବାପାଙ୍କୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବି । ମା ! ତୁମ୍ଭେ ଯେ ରାଜରାଣୀ, ତୁମ୍ଭର ଏ ଭିକାରୁଣୀ ବେଶ ଦେଖିଲେ ମୋର ହୃଦୟ ଫାଟିଯାଏ ମା ।

କମଳା—(ରତ୍ନେଶ୍ୱର ପ୍ରତି) ବାପା ! ମୋତେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦିନ ଭାବିବାକୁ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ନା ! ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୁଣିବାକୁ ଚାହେଁ, ଶଙ୍ଖନାଦ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ କି ନାଁ ।

କମଳା—ନା ଯିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ତାକୁ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯିବାକୁ ଦେବି ନାହିଁ । ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଆତ୍ମଜୟ କରିବା ଢେର ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ ପିତା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ହଁ, ସ୍ୱୀକାର କଲି ଖୁବ୍ ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟ କିନ୍ତୁ, ତା ରାଜା ବା ରାଜପୁତ୍ରର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ତା ହେଲେ ଶଙ୍ଖନାଦ, ତୁ ତୋର ବାପାଙ୍କ ପରି ଏହି ରାଧାରମଣ ମନ୍ଦିରରେ ପଡ଼ିଥା, ପଶ୍ଚାତ୍ତେ ମୋର କୌଣସି ଦୋଷ ଦାବିବୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍ଖନାଦ—ଅଜା ମହାଶୟ ! ଯାଅନା, ଯାଅନା, ଶୁଣ ଶୁଣ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କମଳା—ଶଙ୍ଖନାଦ ! ଶଙ୍ଖନାଦ ! ! ହେ ରାଧାରମଣ, ତୁମେ ସତ୍ୟ କି ଯୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହ ଇଚ୍ଛା କର ?

(ଶୁକଦେବ ପ୍ରବେଶ)

ଗୀତ

ଭୁଲି ନପାରେ ଗୋ ଭୁଲି ନପାରେ
ପ୍ରିୟାମୁଖ ଚନ୍ଦ୍ର ମାଧୁରୀ
ମନେ ପଡ଼େ ସେହି ବରଜପୁର
ମନେ ପଡ଼େ ସେହି କଦମ୍ବମୂଳ
ଜୀବନେ ମରଣେ ଶୟନେ ସ୍ୱପନେ
ରାଧା ମୋର ଏକା ପ୍ରାଣେଶ୍ୱରୀ ।

(ମୃତ୍ୟୁକାମ ପ୍ରବେଶି)

ରାଣୀ ! ମୁଁ ଆଜ ରାଧାରମଣଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରୁ ଜଳ ପଡ଼ିବାର ପରିଷ୍କାର ଦେଖିବାକୁ ପାଇଛି ।

କମଳା—ତାର ଉପାୟ ?

ମୃତ୍ୟୁକାମ—ହଁ ଉପାୟ ଅଛି, ଆଜ ମୁଁ ଶତ୍ରୁଧର ନିକଟକୁ ଲେଖି ପଠାଇବି । ସେ ଯେବେ ରାଧାରାଣୀଙ୍କୁ ଫେରାଇ ନ ଦିଏ, ତା ହେଲେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କରିବି ।

କମଳା—ଆପଣ ଯେ ରାଧାରମଣଙ୍କ ପଦଯୁଗଳ ଛୁଇଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛନ୍ତି, ଜୀବନରେ କାହା ଅଙ୍ଗରେ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ କରିବେ ନାହିଁ !

ମୃତ୍ୟୁକାମ—ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ରାଧାରମଣଙ୍କ ଦୁଇ ଚକ୍ଷୁରୁ ଜଳ ଗଡ଼ିବା ଦେଖି ମୁଁ ଆଉ

ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର ରହିପାରୁ ନାହିଁ । ମୋତେ ନିଶ୍ଚୟ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମୁଁ ମୋର ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କୁ ଚାହେଁ । ଶୁକଦେବ ! ତୁମ୍ଭଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରିବ କି ?

ଶୁକଦେବ— କି କାର୍ଯ୍ୟ ?

ମୁକ୍ତିକାମ—ମୋ ତରଫରୁ ଶଙ୍ଖଧର ନିକଟକୁ ଯାଇ ଶ୍ରୀରାଧା ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ଆଣିବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବ, ଆଉ ବୁଝାଇ କହିବ, ସେ ଯଦି ମୋର ରାଧାରାଣୀଙ୍କୁ ଫେରାଇ ନ ଦିଏ, ତା ହେଲେ ମୁଁ ଅନସନ କରି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବି ।

ଶୁକଦେବ—ତାର କ୍ଷତି କଅଣ ହେବ ରାଜା ! ସେ ଯେ ଆନନ୍ଦରେ ନୃତ୍ୟ କରିବ । ସେ ଯେ ଆପଣଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଚାହେଁ ।

ମୁକ୍ତିକାମ—କଅଣ କହୁଛ ଶୁକଦେବ ! ମୁଁ ତାକୁ ରାଜ୍ୟ ଦେଇଛି, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦେଇଛି, ତାର ସେଥିରେ ତୃପ୍ତି ନାହିଁ ଯେ—ସେ ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ଚାହେଁ ? ଏକଥା ବିଶ୍ୱାସ ହେବା ପୂର୍ବ୍ ମୁଁ ଯେପରି ମରିଯାଏ । ରାଧାରମଣ ମୋତେ ମରିବାକୁ ଦିଅ, ମୋତେ ମରିବାକୁ ଦିଅ । (ମନ୍ଦିରକୁ ଚାଲିଗଲେ)

କମଳା—ଶୁକଦେବ ! ତୁମ୍ଭେ ଶଙ୍ଖଧରକୁ କାହିଁକି ଗୋଟାଏ ନରକ ପଶୁ ସଦୃଶ ମନେ କର ? ତୁମ୍ଭେ ପତ୍ରଟି ନେଇ ଯାଅ, ସେ ନିଶ୍ଚେ ଶ୍ରୀରାଧା ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦେବ । ଆସ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଆସ । ରାଧା-ରମଣ ! ଶଙ୍ଖଧରକୁ ସୁବୁଦ୍ଧି ଦିଅ, ଶଙ୍ଖଧରକୁ ସୁବୁଦ୍ଧି ଦିଅ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବ ଗୀତଟିଏ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

ମିଛ ମାୟାରେ ଭୁଲନା ରେ ପାଗଳା ମନ ।

ଅସାର ସଂସାର କେହି ନୁହେଁ କାର
ଧନ, ଦାରା, ସୁତ ସବୁ ହିଁ ଅନ୍ତର
କ୍ଷଣିକ ବିଳାସ ନାହିଁ ସୁଖ ଲେଶ
କ୍ଷଣେକକର ଏ ଜୀବନ । ୧ ।

ଆତ୍ମୀୟ ସୋଦର ଯାକୁ ବୋଲୁ ମୋର
ମଲାବେଳେ କେହି ନ ଯିବେ ସଙ୍ଗର
ତୋ ପିଣ୍ଡ ପାଳନ୍ତି ଦେବେ ପୋଡ଼ି ଗୋଡ଼
ଗଡ଼ୁଥିବ ମୁଣ୍ଡ ଶ୍ମଶାନ । ୨ ।

ସେବେ ଗଣ୍ଠିଧନ ଭଜ ନାମ କୃଷ୍ଣ
ସେହି ତୋ ପିଣ୍ଡକୁ ହୋଇବ କାରଣ
ପିବୁ ସୁଖ ନିଦ୍ରା ନାହିଁ ଭବବାଧା
ନ ଦଣ୍ଡିବ କାଳ ଶମନ । ୩ ।

(ଏ ସମୟରେ ଶଙ୍ଖଧର ପଡ଼ଞ୍ଚିଗଲା, ବୈଷ୍ଣବ ନିକଟକୁ ଯାଇ ମାଗିଲା)

ବାବା ! ଗୋଟିଏ ପଇସା ଭିକାରୀକୁ ଦେ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଏ ଭବସଂସାରେ ସାର ବୋଇଲେ କେବଳ ପଇସା, ଆଉ ଅନ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ ? ଆଚ୍ଛା, କେତେ ଦିନ ହେବ ବାବାଜୀ ହୋଇଛ ? ବୟସ କେତେ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ବାବା ! ବର୍ଷ ଦୁଇ ତିନି ହେବ ଘଣ୍ଟା ନେଲୁଣି, ବୟସଟା କେତେ ସ୍ମରଣ ହେଉନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ଏଇ···ତିରିଶ ବତିଶି ମଧ୍ୟରେ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଆଚ୍ଛା ! ଏତେ କମ୍ ବୟସରେ ବାବାଜୀ ହେବାର ମତଲବ ?

ବୈଷ୍ଣବ— ବାବା, ଦେଖିଲି ଏ ସଂସାରଟା କିଛି ନୁହେଁ । ଖାଲି ମୋହମାୟା, ଅଶାନ୍ତ । ବାବା କିଛି ନୁହେଁ । ଦେ ବାବା, ଗୋଟିଏ ପଇସା ଦେ । ବାରଦ୍ୱାର ଭିକାରୀ, ବାରଦ୍ୱାର ହେବୁ ।

ଶଙ୍ଖଧର— ଆଚ୍ଛା, ବିଭା ହୋଇଥିଲ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ବାବା, ସେସବୁ କାଳ ଆଉ ବୈଷ୍ଣବ ଲୋକକୁ କଅଣ ପଚାରୁଛ ? ବାବା ସେ ବିଭା ହେବା ନହେବା କିଛି ନୁହେଁ, କିଛି ନୁହେଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର –ପିଲାପିଲି କେତୋଟି ?

ବୈଷ୍ଣବ—ବାବା ! ସେଇଥିରେ ତ ଜଞ୍ଜାଳ ଜର୍ଜରିତ ହେବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ପୁଅ ଝିଅ ହୋଇ ଛଅୋଟି ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଓଃ-ତା ହେଲେ ତ ତୁମେ ତ୍ୟାଗୀ ବୈଷ୍ଣବ ।

ବୈଷ୍ଣବ—ହିଁ ବାବା ! ଏକ ରକମ ତ୍ୟାଗୀ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଆଚ୍ଛା, ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସ୍ଥା ?

ବୈଷ୍ଣବ—ତାଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ତାଙ୍କର । ବାବା, ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତରେ ଶୁଣିଥିବେ, ପୁତ୍ର ନବେଶି ପତ୍ନୀ ପାଶେ, ଅଥବା ଚଳିବ ସନ୍ନ୍ୟାସେ ।

ଶକ୍ତିଧର—ଓଃ, ଆପଣ ତ ବେଶ ଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶୀ ।

ବୈଷ୍ଣବ—ବାବା ! ଯାହା ଗୁରୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ହୋଇଛି ।

ଶକ୍ତିଧର—ବାବାଜୀ ! ଗୁରୁ କିଏ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ବାବା ! ବୁଝିନାହଁ ?

ମନ ମୋହର ନିଜ ଗୁରୁ,
ଭବର କେତେବେଳେ ପରୁରୁ,

ଶକ୍ତିଧର—ବାଃ, ମନ କହୁଛି ତୁଆ ପିଲଙ୍କୁ ଗଢ଼େଇ ମାରି ବୈରାଗୀ ସାଜି ବୁଲିବ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ନା ବାବା ! ଭିକ୍ଷାପତ୍ର ଯା କିଛି ମିଳେ, ଠାକୁରଙ୍କ ଗଞ୍ଜେଇ ଖିଆଟା ଯାଇ ଅବଶିଷ୍ଟ ଘରକୁ ପଠାଇ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଶକ୍ତିଧର—ଠାକୁରଙ୍କର ଗଞ୍ଜେଇଟା ବି ଚଳେ ? ଚଲମ ଫିଲମ ଅଛି ନା, ବାହାର କରି ତ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ବାବା ! ଥାଇପାରେ, ମାଲଫାଲ ଅଛି କି ?

(ଚିଲମ ଝୁଲିରୁ ଖୋଜି ହୋଇ)

ବାବା ! ଜାଣିକି ପଇନାହଁ, କେଉଁଠି ଗୁଡ଼ଦେଇ ଆସିଲିଣି । ହେ ବାବା ଉତ୍ତର ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ପଇସା ଦେ ଯିବା ?

ଶକ୍ତିଧର—ବାବାଜୀ ! ଜାଣ ଏ ଦେଶର ରଜା କିଏ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ରଜା ! ରଜା ତ ଥିଲେ ପରମଧାର୍ମିକ ମୁକ୍ତକାମ । ଯୋଗୀ ଉଦାସୀ ଦେଖିଲେ କୋଟି ପାଦପୂଜା ବାବା, କୋଟି ପାଦପୂଜା ।

ଶକ୍ତିଧର—ଓଃ, ସେଇ ସକାଶେ ଏତେ ଠକାମି ବାହାରି ପଡ଼ୁଛି ବାବାଙ୍କ ? ଆଚ୍ଛା, କାମଧନ୍ଦା କରି ଚଳୁଥିଲେ ତ ବେଶ୍ ସୁବିଧାରେ ଚଳୁଥାନ୍ତ ।

ବୈଷ୍ଣବ—ନାହିଁ ବାବା ! ଈଶ୍ୱର ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ଯାହା ଦେଉଛନ୍ତି ସେଇ ଯଥେଷ୍ଟ ।

ଶକ୍ତିଧର—ନିଜର ଜମିବାଡ଼ି କିଛି ଥିଲା ନା ?

ବୈଷ୍ଣବ—ହଁ ବାବା ! ଯାହା ମାନେ ଟିକି ପା ଥିଲା, ତାକୁ ସବୁ କାଟବାର ଲଗାଇ ଦେଇଛୁ, ସେ ସବୁ କିଛି ବୁଝିବାକୁ ପଡେ ନାଁ ।

ଶକ୍ତିଧର—ହୁ, ତାକୁ ଯେ ଗୁଷ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ବାବାଜି ! ହଳକରି ଆସେ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ବାବା ! ବଡ଼ ପରିଶ୍ରମ କାର୍ଯ୍ୟ, ଆମେ ଟିକେ ପିଲାଦିନୁ କାମ ଧନ୍ଦାକୁ ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଶକ୍ତିଧର—ବେଶ ତ ମୋଟା ମୋଟି ହୋଇଛୁ, କାମ ଧନ୍ଦାକୁ ପାରିବୁ ନାହିଁ କଣ । ବୈରାଗୀ ସାଜି ଭିକ୍ଷା ମାଗିବାଟା ସୁବିଧା ଉପାୟ, ନାଁ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ହଁ ବାବା ! ପଇସାଟିଏ ଦେ ଯିବା ?

ଶକ୍ତିଧର—ବାବାଜି ! ପଇସାଟି ଗୋଲାକାର
ଦୁଇଅଣାଟି ଚୌକା
ଭକତ ଭବାର୍ଣ୍ଣବ ତରଣେ ନୌକା ।
ପଇସାଟି ପାଇଲେ ହୁଏ ଗଞ୍ଜେଇ ଦଳନ
ପଇସାଟି ଲାଗି ଆଜ ଚାବୁକ ମର୍ଦ୍ଦନ ।
(ନେପଥ୍ୟକୁ ଚାହିଁ) କିଏ ଅଛି, ଚାବୁକଟା ନେଇ ଆସ ତ !

ବୈଷ୍ଣବ—ଚାବୁକ ! ସେ କଅଣ ହେବ ବାବା ?

ଶକ୍ତିଧର—ଭିକ୍ଷା ଦିଆହେବ (ଚାବୁକ ପହଞ୍ଚାଇଲା)

ହେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଲଗା ଚାବୁକ—

(ଚାବୁକ ପ୍ରହାର ହେଲାରୁ ବୈଷ୍ଣବ ମରିଗଲି, ମରିଗଲି, ମରିଗଲି, ଡାକ ଦେଲା ।)

ଶକ୍ତିଧର—ଚାକରି କରିବୁ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ହଁ, ବାବା !

ଶକ୍ତିଧର—(ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପ୍ରତି) ନେଇ ଯା ଏହାକୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ଲାଗି ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ କହିବ, ଆଉ ମାସିକ ଦଶଟଙ୍କା କରି ବେତନ ତାର ଘରକୁ ଏକାଠ ପଠାଇଦେବ ।

ବୈଷ୍ଣବ—ଆଜ୍ଞା, ନାଇଁ ।

ଶକ୍ତିଧର—ସେଇଠାକୁ !

ବୈଷ୍ଣବ—ହଁ, ଯାଉଛୁ ବାବା ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶକ୍ତିଧର—କାମ ଧନ୍ଦା ଚାକରି ବାକରି ନ କରି ଭିକ୍ଷାକୁ ହେଣ ?

(ସୁନନ୍ଦା ଧୀରେ ପ୍ରବେଶ)

ସୁନନ୍ଦା—ବାବା ! ତୁମେ ଯାହାକୁ ମନ ତାକୁ ଚାବୁକ ମାରୁଛ ?

ଶଙ୍ଖଧର – ଏଗୁଡ଼ାକ ସେ ସୈତାନ, ସୁନନ୍ଦା, ଏମାନଙ୍କ ସୁଶିକ୍ଷାର ଏକମାତ୍ର ବାହକ ଗୁରୁକ ।

(ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରବେଶି)

ରାଜା ! ଯେ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଘରଦ୍ୱାର ପୋଡ଼ି ଦିଆଯାଇଥିଲା, ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି ।

ଶଙ୍ଖଧର—ସତେ ନା ? ଆଚ୍ଛା, ସେମାନଙ୍କର ଟୁବ୍ ଭଲ ଘର ମଜ୍‌ବୁତ କରି ତିଆରି କରିଦିଅ, ଯେପରି ସେମାନେ ରହନ୍ତି ।

(ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁନନ୍ଦା – ବାବା ! ତୁମେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର କର କାହିଁକ ?

ଶଙ୍ଖଧର – ପ୍ରଜାମାନେ ଯେ ମୋ ଉପରେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର କରନ୍ତି ? ମୁଁ ରାଜା, ସେ ମୋର ରାଜସ୍ୱ ଦେବେ ନାହିଁ କମ୍ବା ରାଜା ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ନାହିଁ ।

(ଦୂରରୁ ଜଣେ ଫେରିବାଲା ଡାକିଲା କଦଳୀ, କଦଳୀ)

ଶଙ୍ଖଧର – ଫେରିବାଲା ! ଆଣ ତ କଦଳୀ ।

(ଫେରିବାଲା ନିକଟକୁ ଆସିଲା)

କଦଳୀ କି ଦରରେ ବିକି କରୁଛୁ ?

ଫେରିବାଲା – ବାବୁ, ଗୋଟା କି ପଇସା ।

ଶଙ୍ଖଧର – ଆଚ୍ଛା ଫେରିବାଲା ! ଜାଣୁ ଏ ଦେଶର ରାଜା କିଏ ?

ଫେରିବାଲା—ରାଜା ?

ଶଙ୍ଖଧର – ହଁ, ରାଜା ।

ଫେରିବାଲା—ରାଜା ତ ଥିଲେ ସେଇ ପରମଧାର୍ମିକ ମୁକ୍ତିରାମ ।

ଶଙ୍ଖଧର —ଆଉ ଅଧର୍ମୀ ରାଜା କିଏ ତାକୁ ଚହ୍ନିଛୁ ?

ଫେରିବାଲା —ବାବା ରେ ! ସେ ବୁଆଡ଼େ ଗୋଟାଏ ଡକାୟତ ।

ଶଙ୍ଖଧର – ହଁ, ତୁ ଏ କଦଳୀ ଦାମ ପାଇବୁ ନାହିଁ ।

ଫେରିବାଲା—କାହିଁକି ଆଜ୍ଞା ?

ଶଙ୍ଖଧର – (ପଦସ୍ୱବାଲା ପ୍ରତି) ଲଗା ଗୁରୁକ ।

ଫେରିବାଲା—ମରିଗଲି ବାବୁ ! ମରିଗଲି ବାବୁ ! ମୁଁ କଦଳୀ ବ୍ୟବସା କରିନାହିଁ ।

(ଚୂଡ଼ାମଣି ପ୍ରବେଶି)

ଚୂଡ଼ାମଣି – ହଁ, ବାବୁ ଏ ଭାରି ଚୋର, ଦେଖେଁ ତୋ କଦଳୀ ! ହଁ ଠିକ୍ ଧରିଛୁ, ଏ ମୋର ବାରି ଚମ୍ପା-କଦଳୀ, ମୁଁ କହୁଛୁ କଦଳୀ ନେଲା କିଏ ! ଏ ଚୋରକର ମୋର ଦାନା ମାରିଛି ହୋ ।

ଫେରିବାଲା – ଆଜ୍ଞା ! ଗୋସେଇଁ କହୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ଚମ୍ପାକଦଳୀ, ମୋର ଏସବୁ କାଠିଆ କଦଳୀ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଗୋସେଇଁ ! ତୁମର ଘର ଚମ୍ପାକଦଳୀ ଚୋରି ଯାଇଛି, ଏ କଦଳୀ କଅଣ ତୁମର ?

ଚୂଡ଼ାମଣି—ହଁ, ମୋର ଟିକେ ବିଭ୍ରମ ହୋଇଯାଇଛି। ସେଇ କାଠିଆ କଦଳୀ ହେବ ପରା ! ହଁ, ସେଇ କାଠିଆ କଦଳୀ ମୋର । (କାନରେ ବାଷ୍ଟବା)

ଶଙ୍ଖଧର—ଏ କଅଣ ହେଉଛି, ଗୋସେଇଁ !

ଚୂଡ଼ାମଣି—ଆଜ୍ଞା ! ଶୁଣନ୍ତୁ, ଆପଣ ଜଣେ ବୁଦ୍ଧିଷ୍ଟ ଭଦ୍ରଲୋକ । ବିବେଚନା କରି ଦେଖନ୍ତୁ, ମୋ ବାଡ଼ିରୁ ନଗଦ ଚୋରି ହୋଇଥିବାରୁ କଦଳୀ ଗୁଡ଼ିକ ଅଧେ ଅଧେ କି କଞ୍ଚା ଅଛି ।

ଶଙ୍ଖଧର—(ହାସ୍ୟକରି) ହଁ, ତା ତ ସତ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି – ହାରାମଯାଦା ! ଦେଖ ଚୋର, ଏ କଥା ଯେତେବେଳେ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରମାଣିତ ହେଲାଣି, ସେତେବେଳେ ଏ କଦଳୀଗୁଡ଼ିକ ଠାକୁରଙ୍କ ଲାଗି ନେଇଯାଉଛି, ପଦସ୍ୱବାଲା ! ମାର ଖୁବ୍ ମାର ।

(କଦଳୀ କାନ୍ଧ, ନେଇ ଯିବାକୁ ବାହାରିଲେ)

ଫେରିବାଲା—ଗୋସେଇଁ ! ମୋ କଦଳୀ ନିଅନା, ମୁଁ ଏ କଦଳୀ ବିକି ପିଲା କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷେ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି—(ସକ୍ରୋଧେ) ଯା ଯା, ଷ୍ଟେଟଲୋକ ! କଦଳୀ ବିକି ପିଲା କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷିବୁ ? ଯା ଯା,

(ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ)

ଶଙ୍ଖଧର—ଛାଡ଼ା ଦିଅ ଗୋସେଇଁ ! (ଫେରିବାଲାକୁ ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କା ଦେଇ) ଏ ଫେରିବାଲା, ତୋ କଦଳୀ ଦାମ ନେ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି—ଆପଣ ଦାମ୍ଟା ଦେଇଦେଲେ, (ସୁନନ୍ଦାକୁ ଗୋଟିଏ କଦଳୀ ଦେଖାଇ) ମା, ନେ ଟଗୋଟିଏ କଦଳୀ ଖା ।

ଫେରିବାଲ – ମୋତେ ଟଙ୍କାଟାଏ ଯେ ଦେଲେ ?

ଶଙ୍ଖଧର – (ଚୂଡ଼ାମଣି ପ୍ରତି) ଗୋସେଇଁ, କହି ପାରିବ ଏ ଦେଶର ରାଜା କିଏ ?

ଚୂଡ଼ାମଣି—ରାଜା ? ରାଜା ତ ଥିଲେ ସେହି ପରମ ଧାର୍ମିକ ମୁକ୍ତକାମ । ତାଙ୍କୁ ତଡ଼ିଦେଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟାଏ କିଏ ରାଜା ହୋଇଛି, ଶଙ୍ଖଧର ! ସେ ପାଷଣ୍ଡ, ତା ନାଁ ମୁହଁରେ ଧର ନା । ତାର ନା ଅଛି ଧର୍ମଜ୍ଞାନ, ନା ଅଛି ଦେବ ଦ୍ୱିଜେ ଭକ୍ତି ? ସୁଦ୍ଧ ଗୋଟାଏ ନଦାଗ ପାଷଣ୍ଡ, ପଶୁଠାରୁ ହୀନ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଆଚ୍ଛା ସେ ପାଷଣ୍ଡ ଶଙ୍ଖଧରକୁ ଚିହ୍ନ ? ତାକୁ କେବେ ଦେଖିଛ ?

ଚୂଡ଼ାମଣି—ସେଟା ପାଖକୁ ଯାଏ କିଏ, ତାର କଅଣ ବଡ଼ ସାନ ବିଚାର ଅଛି ? ଯାହାକୁ ଦେଖେ ବାଟ ଘାଟରେ ବେକରେ କରେ ! ଆହା ! ରାଜା ତ ଥିଲେ ପରମଧାର୍ମିକ ମୁକ୍ତକାମ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେଖିଲେ କୋଟି ପାଦପୂଜା, କୋଟି ପାଦପୂଜା । ଅନ୍ତତଃ ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କା ଦକ୍ଷିଣାରୁ କମ୍ ନୁହେଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—(ଫେରିବାଲ ପ୍ରତି) ହେ ଫେରିବାଲ, ଜାଣିକି ଛୁଡ଼ାଦେଲୁ ?

ଫେରିବାଲ – ଟଙ୍କାଟାଏ ଯେ ଦେଲେ—

ଶଙ୍ଖଧର – ହିଁ, ସେ ତୋର ପୁରସ୍କାର । ଆଜଠାରୁ ମନେରଖ ଏ ଦେଶର ରାଜା ମୁଁ, ମୋ ନାଁ ଶଙ୍ଖଧର ।

ଫେରିବାଲ – ଆରେ ବାପରେ ! (ଚମକିପଡ଼ି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚୂଡ଼ାମଣି—ଘର୍ଦ୍ଦୋଷ ହୁଅ ବାବା, ଘର୍ଦ୍ଦୋଷ ହୁଅ । ମୋର ମଥାର ଠିକ୍ ନ ଥିଲା, ମୁଁ କଣ ବୋଲି କଅଣ କହି ପକାଇଛି । ମୋତେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପୁକର ଶନିର ଦୃଷ୍ଟି । ସେଥିଲାଗି ଏଇ କଦଳୀ ଫାଳକି ସଂଗ୍ରହ କରୁଛି ।

ଶଙ୍ଖଧର – ପ୍ରହରୀ ! ଲଗା ଚାବୁକ ।

ପ୍ରହରୀ – ପ୍ରଭୋ ! ଏ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ଶଙ୍ଖଧର – କିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ? ଏ ପ୍ରେତଟା, ଦେ ଚାବୁକଟା ଦେ, ଚାବୁକଟା ମୋତେ ଦେ, (ଚାବୁକ ନେଇ ପୁଣି) କହ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କେତେ ପ୍ରହାର ଚାବୁକ ସହି ପାରିବ ?

ଚୂଡ଼ାମଣି – ନାହିଁ ପ୍ରଭୋ ! ବେଖାଘାତ କରନା, ମୁଁ ଜଣେ ନିଷ୍ଠାବାନ ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାନିଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ଶଙ୍ଖଧର – ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟା ଆଉ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏ ଦୁଇଟା କଥା ତୁମ୍ଭପରି ଅବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁହଁରେ ଧରି ପୂର୍ବ ପୁରୁଷଙ୍କୁ କଳଙ୍କ ଲଗାନା । ସେମାନେ ବହୁ କଷ୍ଟରେ ତା ଉପାର୍ଜନ କରିଥିଲେ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି – ତେବେ ତ ମୁଁ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନ ?

ଶଙ୍ଖଧର – ବିଶ୍ୱାସ ହୁଏ ନାଁ, ଆଜି ସାମାନ୍ୟ ଫେରି-ବାଲାଠାରୁ କଦଳୀ ଫାଳିମାନ ନେଇ ଯିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ତୁମ୍ଭର ଏ କୁତ୍ସିତ ବ୍ରାହ୍ମଣର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣର କୁଳକୁ ନତମସ୍ତକ କରୁଛି । ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ସେହି ପିତୃ ପୁରୁଷଙ୍କ ମୂଳଧନଟି ବଳ ଭାଙ୍ଗି ଖାଇ ସାରିଲେଣି । ଆଉ ତୁମ୍ଭର ସେହି ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ଫେରିବାଲାଠାରୁ ହୀନ, ତୁମର ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ଏହି ଚାବୁକ ।

(ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ)

ଚୂଡ଼ାମଣି – ହାଇ ରାଜା ! ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଆଉ ଜୀବନେ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ । ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।

ଶଙ୍ଖଧର – କ୍ଷମା ପାଇବାର ଉପଯୁକ୍ତ ତୁମେ ମୂଢ଼ ବ୍ରାହ୍ମଣ ! ଆଚ୍ଛା, କ୍ଷମା ଦେଇପାରେ, ଯଦି ମୋର ଗୋଟିଏ ଉପକାର କର ।

ଚୂଡ଼ାମଣି – କଅଣ ଆଜ୍ଞା, କହନ୍ତୁ ।

ଶଙ୍ଖଧର – ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ମୁଁ କିଏ ହିଁ କି ?

ଚୂଡ଼ାମଣି – ଆଜ୍ଞା !

ଶଙ୍ଖଧର – ପଞ୍ଚବର୍ଷ ହେଲା ମୋର ସ୍ତ୍ରୀର ବିୟୋଗ ଘଟିଛି । ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା ଛଡ଼ା ଆପଣାର ବୋଲିବାକୁ ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ଶୈଶବ କାଳରୁ ମୁଁ ଥିଲି ପିତୃମାତୃହୀନ, ପଥର ଭିକାରୀ; କିନ୍ତୁ ଆଜି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ରାଜ୍ୟର ରାଜା, ବାହୁବଳେ ଓ ବୁଦ୍ଧିର କୌଶଳେ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି – ଆଜ୍ଞା ! ଆପଣ ହେଉଛନ୍ତି ଜଣେ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠ ସୁନାମଧନ୍ୟ ପୁରୁଷ । ଏଇ ସସାଗରଧରା, ପୃଥ୍ୱୀ···

ଶକ୍ତିଧର — ଥାଉ ଥାଉ, ଆଉ ତୋଷାମୋଦର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ, ମୁଁ ଆଜ ବିବାହ କରିବା ଲାଗି ଇଚ୍ଛୁକ; କିନ୍ତୁ ମନମୁତାବକ ପାତ୍ରୀଟିଏ ପାଉ ପାରୁନାହିଁ !

ଚୂଡ଼ାମଣି — ଆଜ୍ଞା ! କି ରକମ ପାତ୍ରୀ କହନ୍ତୁ । ମୁଁ ଏକାବେଳେ ନିଖୁଣ ସୁନ୍ଦରୀର ସନ୍ଧାନ ଆଣି ଦେଇପାରେ ।

ଶକ୍ତିଧର — ଜାଣ କିନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମୁଁ ସୁନ୍ଦରୀ ଚାହେଁନା, ଚାହେଁ ଖୁବ୍ କୁତ୍ସିତା ।

ଚୂଡ଼ାମଣି — ଆଜ୍ଞା ! ମେ ତେ କଉଣ ପରିହାସ କରୁଛନ୍ତି ?

ଶକ୍ତିଧର — ପରିହାସ ନୁହେଁ ଗୋସେଇଁ ! କନ୍ୟାଟି ଏପରି କୁତ୍ସିତ ହେବା ଦରକାର, ଯାହାକୁ କି ଥରେ ଦେଖିଲେ ଆଉ ଥରେ ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେବନି ନାହିଁ । ସେ କନ୍ୟାଟିର ନାମ ହୋଇଥିବ ଶ୍ୟାମଳା ନାଗିନୀ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି — ନାଗିନୀ ! ନାଗିନୀ ସେ ମୋର କନ୍ୟାର ନାମ ।

ଶକ୍ତିଧର — ତୁମ୍ଭର କନ୍ୟାର ନାମ ? ଅଚ୍ଛା ! ଦେଖିବାକୁ କପରି ?

ଚୂଡ଼ାମଣି - ଲୋକେ ଭାରି କୁତ୍ସିତା ବୋଲି କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମୋ ଚକ୍ଷୁରେ ସେତେ ... ... ।

ଶକ୍ତିଧର - ହିଁ, ତୁମ୍ଭ ଚକ୍ଷୁରେ ସେ ତ କୁତ୍ସିତା ଦେଖା ଯାଏ ନାହିଁ । ଠିକ୍ ସେଇ କନ୍ୟାଟି ମୁଁ ବିବାହ କରିବି । ଅଚ୍ଛା କହ, କେବେ ବିବାହର ଆୟୋଜନ କରି ତୁମ୍ଭ ଘରକୁ ଯିବାକୁ ହେବ ?

ଚୂଡ଼ାମଣି ଆଜ୍ଞା ! ମୁଁ ଶୁଣିଛି ଆପଣଙ୍କର କୁଆଡ଼େ ଜାତଗୋତ୍ର ଠିକ୍ ନାହିଁ । ମୁକ୍ତିକାମଙ୍କ ପିତା ଆପଣଙ୍କୁ କେଉଁଠୁ ରାସ୍ତାରୁ ଗୋଟାଇ ଆଣିଥିଲେ ।

ଶକ୍ତିଧର — ଯାହା ଶୁଣିଛ, ତା ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ । ମୋର ବାପ ମା କିଏ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ, ସେଥିରେ ଅଛି କଉଣ ? ଉପସ୍ଥିତ ଶେଷରେ ମୁଁ ରାଜା ।

ଚୂଡ଼ାମଣି - ସମାଜ ଯଦି ମୋତେ ନିର୍ଯାତନ କରେ ।

ଶକ୍ତିଧର — ତୁମେ ସମାଜକୁ ନିର୍ଯାତନ କରିବ । କହିବ, ମୁଁ ଶକ୍ତିଧରର ଶ୍ୱଶୁର, ମୋତେ ସାତଖଣ୍ଡ ମାଫ୍ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି — ଆଜ୍ଞା ! ମୋର କନ୍ୟାଟି ଅତି କୁରୂପା । ପିଲାଟି ବେଳୁଁ ତାର ମୁହଁ ପୋଡ଼ି ଯାଇଥିଲା, ସେ ରାଣୀ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ଆପଣ ଇଚ୍ଛା କଲେ ମୁଁ ଖୁବ୍ ନିଖୁଣ ସୁନ୍ଦରୀର ସନ୍ଧାନ ଆଣି ଦେଇପାରେ ।

ଶକ୍ତିଧର — ମୁଁ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଘୃଣା କରେ । ଅଚ୍ଛା କହ ଦେଖି, ତୁମ୍ଭର କନ୍ୟାର ବୟସ କେତେ ?

ଚୂଡ଼ାମଣି — ପ୍ରାୟ ପଚିଶ ବର୍ଷ ।

ଶକ୍ତିଧର — ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେବ ! ଏତେଦିନ ଯାଏ ବିବାହ ନ ଦେଇଛ କିଆଁ ?

ଚୂଡ଼ାମଣି — ଆଜ୍ଞା ! ମୁହଁପୋଡ଼ା କୁତ୍ସିତାଟାକୁ ବିଭା ହେବ କିଏ ? ଅନେକ ଜାଗାରେ ଠିକ୍ କଲି, ଏଇ ରୂପ ନେଇ କାରଣରୁ ସବୁ ଭାଙ୍ଗିଭୁଙ୍ଗି ଯାଉଛି ।

ଶକ୍ତିଧର — ଗୋସେଇଁ ! ବୁଝ, ତାର ଓ ମୋର ଅବସ୍ଥା ସମାନ, ମୁଁ ଘୃଣିତ, ସେ ଉପେକ୍ଷିତ, ଯାଅ ଶୀଘ୍ର ବିବାହର ଆୟୋଜନ କର, ନୋହିଲେ ଏଠୁ ଯିବୁକ ।

(ଚୂଡ଼ାମଣି ଦୁର୍ଗା ଦୁର୍ଗା କହି ପଳାଇବା)

ଶକ୍ତିଧର — କୁଆଡ଼େ ଗଲୁ ସୁନନ୍ଦା !

ସୁନନ୍ଦା — ମୁଁ କହୁଛି ତୁମକୁ ପାଟି ଫିଟାଇବ ନାହିଁ, ମୁଁ ଫୁଲ ସୁଙ୍ଘୁଛି ।

ଶକ୍ତିଧର - ଉଗ୍ରସେନ !

(ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରବେଶ)

ଉଗ୍ରସେନ ! ମୁକ୍ତିକାମ ନିକଟରୁ ଯେ ଲୋକଟା ଆସିଥିଲା, ତାକୁ ଏ ଚିଠିଟା ଦେଇ କହିବ ସୀଧା-ସାଣୀ ଫେରିଯିବ ନାହିଁ । ହ, ପୁଣି ଶୁଣ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସୈନ୍ୟସଂଗ୍ରହ କରି ଆବଶ୍ୟକ । ଖୁବ୍ ତୁମୁଳ ସଂଗ୍ରାମ ନିକଟରେ ଘଟିବା ସମ୍ଭବ ।

(ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁନନ୍ଦା — ବାବା ! ପୁଣି ସେହି ଯୁଦ୍ଧର ଆୟୋଜନ । ତୁମେ କେତେ ବୃଥାଏ ଗଉଡ଼ା ମନୁଷ୍ୟ କାଟି ମାରି ପକାଇବ !

ଶକ୍ତିଧର — ମୁଁ ତ ନିଜେ ମାରେନି ନାହିଁ ସୁନନ୍ଦା !

ସୁନନ୍ଦା — ତୁମେ ମଲା ମନୁଷ୍ୟ ବଞ୍ଚାଇପାର ?

ଶଙ୍ଖଧର—ସୁନନ୍ଦା ! ତୁ ଅନଗଣ୍ଡ ସେଇ ତୋର ମା'ର ମୃତ୍ୟୁ କଥାଟି ସ୍ମରଣ କରଇ ଦେଉଛୁ, ଦେଖେଁ କି ରକମ ହାରଟି ଗୁନ୍ଥିଛୁ ?

ସୁନନ୍ଦା– ନିଁ ! ମୁଁ ଦେଖାଇବି ନାହିଁ । ତୁମେ ଖର ଦୃଷ୍ଟି ।

ଶଙ୍ଖଧର– ରାଜା ହେଲେ ଟିକେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ! ରାଜାର କାର୍ଯ୍ୟ ତ ତୋ ପରି ଫୁଲମାଳ ଗୁନ୍ଥିବା ନୁହେଁ ।

ଉଗ୍ରସେନ— (ପ୍ରବେଶ କରିଲା) ସେ ଲୋକଟି ସୁଦ୍ ଚଉଠା ନେବାକୁ ନାରାଜ, ଅଗ୍ରଦଟି ସ୍ୱହସ୍ତ ଛି ! ମୁକ୍ତକାମ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପବାସୀ ଅଛନ୍ତି ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଥାଆନ୍ତୁ ଉପବାସୀ, ଏ ଶଙ୍ଖଧର ତାଙ୍କୁ କ୍ଷୁଧା ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଛଟପଟ କରାଇବ । ଯାଅ, ତାଙ୍କୁ ଯିବାକୁ କହ । ଯଦି କିଛି ଆପତ୍ତି କରେ, ନିଅ ବନ୍ଧୁକ ନିଅ, ଦଶ ଘାହାରେ ବନ୍ଧୁକ ଦେଇଦିଅ ।
(ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁନନ୍ଦା—ବାବା ! ପୁଣି ସେଇ ବନ୍ଧୁକ ?

ଶଙ୍ଖଧର—କହୁଛି ପରା ସୁନନ୍ଦା ! ଏମାନେ ସେ ବୈତାଳ, ଏମାନଙ୍କର ସୁରକ୍ଷାର ଏକମାତ୍ର ବାହନ ବନ୍ଧୁକ । ଆ, ଯିବା ଆ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

———

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

କମଳା—(ପ୍ରବେଶି) ସ୍ୱାଧୀନମଣ ! ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା ଶଙ୍ଖଧର ଯେପରି ସ୍ୱାଧୀନଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦେବାରେ ତ୍ରୁଟି ନ କରେ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—(ଜଣେ ପ୍ରଜାର ହାତଧରି ଆଣିଲା । ଲୋକଟି କାନ କଟିଯିବା ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ଆସିଲା) ମା ! ମା ! ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ ଶଙ୍ଖଧରର ଲୋକ, ଆମର ପୁରୁଣା ସେବକଟିର କାନକୁ କାଟି ଏତେ ଅବସ୍ଥା ଦେଇଛି ।

କମଳା– କାହିଁ କି ?

ଲୋକଟି—ଶଙ୍ଖଧରର ଲୋକ ମୋତେ ପଚାରିଲେ ତୁ କିଏ ? ମୁଁ କହିଲି, ମୁଁ ରାଜା ମୁକ୍ତକାମର ପୁରୁଣା ସେବକ । ସେମାନେ କହିଲେ ଶଙ୍ଖଧର ଉପସ୍ଥିତ ରାଜା, ମୁକ୍ତକାମ କେହି ନୁହେଁ । ତୁ କାହିଁକି ରାଜା ବୋଲି କହିଲୁ ? ଏଣୁ ମୋର କାନ କାଟି ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା ! ବର୍ତ୍ତମାନ କି କହିପାରିବ, ଶଙ୍ଖଧର ଅତ୍ୟାଚାରୀ ନୁହେଁ ? ମୁଁ ନିଶ୍ଚେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କରିବି । ଚାଲ ଭାଇ ! ଏ ଅତ୍ୟାଚାରର ମୁଁ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବି ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ)

କମଳା—କେଉଁଠାକୁ ଯିବୁ ବାପ ! ମୁଁ ତୋତେ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯିବାକୁ ଦେବି ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ— ଗୀତ

ବାଧା ହଅନା ମା ବାଧା ହଅନା
ବାଧିଲାଣି ପବନେ ।
ସିଂହର ବନେ ଶୃଗାଳ ବନେ
ବସିଛି ଉଚ୍ଚ ଆସନେ ।
ମୁଁ ଶାନ୍ତିପଣେ ଲୁଟିବି କେମନ୍ତେ
ବନ୍ଧୁ ରହି ଜୀବନେ ।
ଶତ୍ରୁ ରକତ ଯେବେ ରଞ୍ଜିତ
ନ ହେବ ମୋର କୃପାଣେ ।
ହେଉ ନ ଜୀବନ ଭବା କାରଣ
ନ ଯାଇ ମୃତ୍ୟୁ ସଦନେ ।

କମଳା—ଆଛା ଭାଇ ! ତୁ ତ ଜାଣୁ ତୋର ପ୍ରଭୁ ଶଙ୍ଖଧରଙ୍କୁ ସିଂହାସନ ଦାନ କରି ଆସିଛନ୍ତି । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା, ତା ଆଦେଶ ମାନି ଚଳିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଯାଅ, ଶଙ୍ଖଧର ସଙ୍ଗେ ଏପରି ଅସହଯୋଗିତା କରିବ ନାହିଁ । (ଭାଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ରତ୍ନେଶ୍ୱର ପ୍ରବେଶ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—କମଳା ! ମୁଁ ଏଇ କେଉଁଥିର ପଚାରିବାକୁ ଆସିଛି, ଶଙ୍ଖନାଦର ଭବିଷ୍ୟତ ଚିନ୍ତା ତୁ କିଛି କରିବୁ, ନାଁ ସେ ଏହି ସ୍ୱାଧୀନମଣ ଉପସ୍ଥାନେ ପଡ଼ି ରହି ଡାଳାଭୋଗ କରିବ ?

କମଳା—ବାବା ! ସିଂହାସନରେ ବସି ନିଜେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ କରିବା ଅପେକ୍ଷା

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାଧାରମଣଙ୍କ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବା ତ କିଛି ମନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ, ବାବା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର - ସ୍ୱୀକାର କରେଁ, ଖୁବ୍ ଭଲକାର୍ଯ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଏହା ରାଜା ବା ରାଜପୁତ୍ରର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ସିଂହାସନରେ ବସି ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବାହିଁ ଶଙ୍ଖନାଦର ଉଚିତ ଦାୟ । ସେ କାହିଁକି ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ରାଧାରମଣଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ପଡ଼ି ରହିବ ? ମୋତେ ଉତ୍ତର ଦେ କମଳା !

ଶଙ୍ଖନାଦ—ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଯେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ହେଉଛି, ସହ୍ୟ କରି ହୁଏ ନା । ଦେଖ ମା, ଶକ୍ତିଧରର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ପ୍ରଜାମାନେ କେତେଦୂର କଷ୍ଟ ଭୋଗ ନ କରୁଛନ୍ତି !

କମଳା – ଶକ୍ତିଧର ତ ତୋପରି ରକ୍ତମାଂସରେ ଗଢ଼ା ମନୁଷ୍ୟ । ସେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଛି, ତାର କିଛି ନା କିଛି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଛି ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମୋର ମନେ ହୁଏ, ତାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେବଳ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—(ସମ୍ବୋଧେ) କମଳା !

କମଳା ବାବା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ସେ ନରପଶୁର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରିବା ତୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

କମଳା—ବାବା ! ମୁଁ ଶକ୍ତିଧରକୁ ଜାଣେ । ସେ ଥିଲା ଦିନେ ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳର ପଥର ଭିକାରୀ । ଏବେ ରାଜ ପ୍ରାସାଦରେ ପ୍ରତିପାଳିତ କରି ଦେଉଛି, ତାର ହୃଦୟରେ ଦୟା ଓ ମାୟାର ଅଫୁରନ୍ତ ଉତ୍ସ ଅଛି । ଖୁବ୍ ତା'ର ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟକୁ ଦେଖିଲେ ମନେ ହୁଏ, ସେ କେତେ ବଡ଼ ମହତ୍ । ତେବେ କାହିଁକି ଯେ ସେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ହୋଇଉଠିଛି, ତା ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା ! ଦିନେ ଯେ ଦେବତା ଥାଏ, ସେ କ ଦାନବ ହୋଇପାରେ ନା ?

କମଳା—କାହିଁକି ନ ହେବ ଶଙ୍ଖନାଦ ! ମନୁଷ୍ୟ ଅବସ୍ଥାର ଦାସ । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ଶକ୍ତିଧର ଯେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ହୋଇ ଉଠିଛି ତା ମୁଁ ଶୁଣିଛି । ତାର ଏ ଅଧଃପତନ ପାଇଁ ଦାୟୀ ତୋର ବଜ୍ରମାମୁଁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା, ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ହେଉଛି । ମୁଁ ଲୋଡ଼େ ସୁଶାସନ, ମୁଁ ତ ସିଂହାସନ ଲୋଡ଼େ ନା ।

କମଳା—ସୁଶାସନ ଲୋଡ଼ ତ ? ତେବେ ଯାଅ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ସୁଶିକ୍ଷା ଦିଅ । ସେମାନେ ଯେପରି ଶକ୍ତିଧର ସଙ୍ଗେ ଅସହଯୋଗ ନ କରନ୍ତି । ମୁଁ ଶକ୍ତିଧରକୁ ଜାଣେ, ସେ ହିଂସ୍ର ନୁହେଁ, ସେ ପ୍ରାଣହୀନ ନୁହେଁ, କାହିଁକି ଗୋଟାଏ ଯୁଦ୍ଧ ଅନଳ ଲଗାଇ ପ୍ରଜାକ୍ଷୟ କରିବ ? କେତେ ସ୍ୱାମୀହରା ସତୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, କେତେ ପୁତ୍ରହରା ଜନନୀ ଜନକ ହୃଦଫଟା ଅଭିଶାପ ଦେବେ ତୋତେ । ଯଦି ସିଂହାସନରେ ଲାଳସା ନାହିଁ, ତେବେ ଯୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହ ଘଟାଇବା ଆବଶ୍ୟକ କଅଣ ?

ବଜ୍ରବାହୁ (ପ୍ରବେଶି)—ପିତା ! ମୁଁ ଶୁଣିଛି, ଶକ୍ତିଧର ଚୂଡ଼ାମଣି କନ୍ୟାକୁ ଜୋର କରି ବିବାହ କରୁଛି !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ମୋତେ ଶୁଣାଇବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ, ସେଇ କମଳାକୁ ଶୁଣା ।

ମୁକ୍ତିକାମ—(ପ୍ରବେଶି) ମୁଁ ସଂକଳ୍ପ କରିଛି କମଳା ! ଶକ୍ତିଧର ଯେବେ ମୋର ଝିଅ ରାଧାକୁ ଫେରାଇ ନ ଦିଏ, ତେବେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କରିବି । ତୁମର କୌଣସି ଆପତ୍ତି ଶୁଣିବି ନାହିଁ ।

କମଳା—ତା ହେଲେ ତୁମେ ତୁମର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଭଙ୍ଗ କରିବ ।

ମୁକ୍ତିକାମ—ହଁ କମଳା ! ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରସ୍ତ୍ର ଭାବେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବି, ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷ ଅସ୍ତ୍ରକୁ ମୁଁ ଛାତି ଦେଖାଇ ଛିଡ଼ା ହେବି ।

କମଳା—ତାର ଅର୍ଥ ତୁମେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବ, ଏଇ ତ ?

ବଜ୍ରବାହୁ—ହଁ ! ମୁକ୍ତିକାମକୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ସେ କେବଳ ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଛିଡ଼ା

ହୋଇ ଉଠିବେ ମୁଁ ସିଂହାସନ ଗ୍ରହିବି ! ତା ପର ଯାହା କରିବାକୁ ହେବ ମୁଁ କରିବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରତ୍ନେଶ୍ବର — ଶୁଣୁଛ ମୁକ୍ତିକାମ ? ଶଙ୍ଖଧର ଗୋଟାଏ ଅସ୍ବରନସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ କନ୍ୟାକୁ ଜୋର କରି ବିବାହ କରିବ ।

ମୁକ୍ତିକାମ — ଶୁଣିଛି ପିତା !

ରତ୍ନେଶ୍ବର — ସେ ଗୋଟାଏ ଅଜ୍ଞାତ କୁଳଶୀଳ ଜାରଜ ହୋଇ ଗୋଟାଏ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଜାତି ଧ୍ୱଂସ କରିବ ?

କମଳା — ବାବା ! ଶଙ୍ଖଧରର ବଂଶ ପରିଚୟ କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଏପରି ସ୍ଥଳେ ତାର ଜନ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏପରି କୁତ୍ସିତ ଇଙ୍ଗିତ କରୁଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

ରତ୍ନେଶ୍ବର — ସେ ଯେବେ କୌଣସି ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶଜ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ଏତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜର ପରିଚୟ ଗୋପନ କରି ରଖି ନ ଥାନ୍ତା । ସେ କେଉଁ କର୍ଦ୍ଦମରେ ସମ୍ଭୂତ ନିଜେ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

(ଶୁକଦେବ ଚିଠି ନେଇ ପ୍ରବେଶ)

ମୁକ୍ତିକାମ — ଏହି ସେ ଶୁକଦେବ, ମୋର ଶ୍ରୀରାଧା ବିଗ୍ରହ କାହାନ୍ତି ? ମୁଁ ତ ଚିଠି ଗ୍ରହେଁ ନା । (ଚିଠି ନେଇ ପାଠକରି ବିଚଳିତ ହୋଇ ପଦ ଫିଙ୍ଗି ରାଧାରମଣ ! ରାଧାରମଣ ! କହି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରତ୍ନେଶ୍ବର — (ଚିଠି ଦେଖି ସକ୍ରୋଧେ ବଜ୍ରବାହୁ ! ବଜ୍ରବାହୁ ! ଡାକି ଡାକି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍ଖନାଦ — (ଚିଠି ଧରିଲା)

କମଳା — ଏପରି କି କଥା ଲେଖାଅଛି ଶଙ୍ଖନାଦ, ପଦଟା ପଢ଼ିଲୁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ — (ପଦ ପଢ଼ି ଉଚ୍ଚ ରବ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ଛୁରିକା କମରରୁ ବାହାର କରି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ)

କମଳା — (ହାତ ଧରି ପକାଇ) ଏ କଣ ଶଙ୍ଖନାଦ ?

ଶଙ୍ଖନାଦ — ମା ! ମୋ ହାତ ଛାଡ଼ି ଦେ, ମୁଁ ଆଗେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରେ ତା ପରେ ତୁ ପଦ ପଢ଼ିବୁ ।

କମଳା — ଏପରି କି କଥା ଲେଖିଛ ପରେ ଶଙ୍ଖଧର ! ମୋତେ ପରେ ଚିଠିଟା ପଢ଼ିବାକୁ ଦେଲୁ !

ଶଙ୍ଖନାଦ — ନା, ମୁଁ ଏ ଚିଠି ତୋତେ ପଢ଼ିବାକୁ ଦେବି ନାହିଁ । ଏଥିରେ କେବଳ··· ··· ।

କମଳା — ଶୁକଦେବ ! କହି ପାରିବ, ଏ ଚିଠିରେ କଅଣ ଲେଖାଅଛି ?

ଶୁକଦେବ — ନାଁ ମା, କିଛି ଜାଣେ ନା । ମୋତେ ଏ ଚିଠି ଓ ମୋ ପିଠିରେ ଦଶଟି ପାହାର ଦେଇଛି ।

କମଳା — କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଶଙ୍ଖନାଦ, ମୋତେ ଯଦି ସେ ଚିଠି ପଢ଼ିବାକୁ ନ ଦେଉ, ତେବେ କହ, ସେଥିରେ କଅଣ ଲେଖାଅଛି ।

ମୁକ୍ତିକାମ — (ପ୍ରବେଶି) ମୁଁ କହୁଛି କମଳା, ଶଙ୍ଖଧର ଲେଖିଛି, ରାଧାରମଣ ଜନ୍ମମତ୍ସ୍ୟ ସିଂହାସନ ପାଇବ, ମାତ୍ର ରାଧାରାଣୀ ଜନ୍ମମତ୍ସ୍ୟ ହେବେ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳା, କମଳା ! ନରପିଶାଚ ତୁମକୁ ଗ୍ରହେ, ମୁଁ ତାକୁ ··· ··· ··· ।

ଶଙ୍ଖନାଦ — ଯା, ବାବା । ମୋତେ ପଦଧୂଳି ଦେଇ ବିଦାୟ ଦିଅ । ଯେବେ କହର ଅନାସ୍ତ୍ରସ ଶଙ୍ଖଧରର ଜଭଟା କାଟି ଆଣିପାରେ, ତେବେ ତ ଦେଖା, ନୋହିଲେ ଏଇ ଶେଷ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କମଳା — ଶଙ୍ଖନାଦ ! ଶଙ୍ଖନାଦ ! ! (କ୍ରନ୍ଦନ)

ରତ୍ନେଶ୍ବର — ଚୁପ୍ କର କାନ୍ଦଣା, ତୁ ଏତ ତୋତେ କାଟି ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ପାରେ, କହ ମୁକ୍ତିକାମ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମେ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ କି ନା ?

ମୁକ୍ତିକାମ — ହଁ ପିତା, ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

କମଳା — ନାଁ ନାଁ ସ୍ୱାମୀ ! ତୁମେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯାଇପାରିବ ନାହିଁ । କାହିଁକି ? କି କାରଣେ ତୁମେ ତୁମର ପ୍ରଜାଙ୍କ ଭଳ କରିବ ? ମୁଁ ନିଜେ ଯାଇ ଶଙ୍ଖଧରକୁ ପଚାରିବି, ସେ ମୋତେ କି କାରଣେ ଗ୍ରହେଁ ? ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଦିଅ ବାବା, ମୁଁ ନିଜେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବି । ମୋ ଲାଗି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପ୍ରଜାଙ୍କ ଜୀବନ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଦେବି ନାହିଁ । ମୁଁ ରାଜ୍ୟ ଛାଡୁଛି,

ବିଶ୍ୱାସ ହୁଅଛୁ, ଆଜ ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ହରାଇ ମୋର ସୀମନ୍ତର ସିନ୍ଦୂର ରେଖାଟି ଲିଭାଇବ ! ନାଁ ନାଁ, ସ୍ୱାମୀ, ତା ହେବନାହିଁ, ଯାଅ ଯାଅ, ମୋର ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ଫେରାଇ ଆଣ, ଶଙ୍ଖନାଦ ! ଶଙ୍ଖନାଦ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ମୁକୁନ୍ଦରାମ ପଛେ ପଛେ ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଧୂମକେତୁ ପ୍ରବେଶ)

ଧୂମକେତୁ—(କପାଳରେ କର ଦେଇ) ହାୟ ! ହାୟ ! କି ବୁଦ୍ଧି କଲି, କି ଭୁଲ୍ କାମ କଲି, ଭଗବାନ ମୋତେ କାହିଁକି ଏପରି କୁତ୍ସିତ ରୂପଟିଏ ଦେଇ ଜନ୍ମ ଦେଲେ, ଯାହା ବା କୁତ୍ସିତ ଥିଲି ଥିଲି ପୁଣି ଡୋଡ଼ା ଭାଗ୍ୟକୁ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀଟିଏ ପାଇ ଆହୁରି ଲଜ୍ଜିତ ହେବାକୁ ପଡୁଛି ।

(ବେଣୁ ଝଲ୍କା ସୁନ୍ଦରୀ ଗୀତଟିଏ ଗାଇ ଆସିଲା)

ଝଲ୍କା - ଗୀତ

ଏଡ଼େ ଭାଗ୍ୟ ମୋ ହେବ କି ହେବ ତୁମ୍ଭର ସେବକ
ପ୍ରେମ ଫଳ ଫଳିବ କି ମୋ ଆଶା ଲତାରେ ।
ମରମ ବେଦନା ମୋର କିଏ କେ ପାରିବ ବୁଝି
ତୁମ୍ଭ ବିନା ଅଭାଗୀର କେ ଅଛି ସଂସାରେ ।
ତୁମ୍ଭର ଲାବଣ୍ୟ ଛବି ଆଉ କି ଭୁଲି ପାରିବି
ଯେବେଣେ ଅନାଇଲେ ବସିଯାଅ ମୋ ନୟନରେ ।

(ଧୂମକେତୁ ପ୍ରତି) କି ରେ ! ଏଠି କାହିଁକି ଚୁପ୍ କରି ବସିଛୁ ?

ଧୂମକେତୁ—ଆଉ କଅଣ କରିବି ଘର ମେଣ୍ଢି ମେଣ୍ଢି ହେବ ନାଁ କୁକୁର ପରି ଭେଉ ଭେଉ ହେବ ! କଅଣ କରିବ ମୋତେ କିଛି ହେଉ ନାହିଁ । କଥା କହିଲେ ତ ରାଗିବୁ, କଥା ନ କହିଲେ ତ ରାଗିବୁ । ତା ହେଲେ ମୋତେ କଅଣ କରିବାକୁ ହେବ ତୁ କହିଦେ ।

ଝଲ୍କା—ମୋଟ ଉପରେ ମୁଁ ରାଗିବି, କାଟିବି, ମାରିବି, ମୋର ମନ ଖୁସି ଯାହା ତା କରିବି, ତୁ ହସି ହସି ସବୁ ସହ୍ୟ କରିବୁ । ଆଚ୍ଛା, କାହିଁକି ସହ୍ୟ କରିବୁ ତୁ ଜାଣୁ, ଯେ ହେତୁ ମୁଁ ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦରୀ, ତୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୁତ୍ସିତ । ଆଚ୍ଛା, ସତ କହିଲୁ, ମୋପରି ସୁନ୍ଦରୀ ଭଲ ତୁ କେଉଁଠି ଦେଖିଛୁ ?

ଧୂମକେତୁ—ଆଚ୍ଛା ତୁ ସତ କହିଲୁ, ମୋ ପରି କୁତ୍ସିତ ପିଲା ମଣିଷଟିଏ ତୁ ଭଲା କେଉଁଠି ଦେଖିଛୁ ?

ଝଲ୍କା—ତୋ ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ୁ ।

ଧୂମ—ତୋ ଗୋଡ଼ ପୋଡ଼ୁ !

ଝଲ୍କା—ଏ କଅଣ ଗୋଟାଏ ଗାଳି ?

ଧୂମ—ମୋତେ ତ ଗୋଟାଏ କିଛି କହିବାକୁ ହେବ ? କଥା କହିଲେ ତ ରାଗିବୁ, କଥା ନ କହିଲେ ତ ରାଗିବୁ ।

ଝଲ୍କା—ଆଚ୍ଛା ଶୁଣ୍, ମୁଁ ତୋତେ ଗୋଟାଏ କଥା କହିବି, ତୁ ସିନା ଟଙ୍କା ଜୋରରେ ମୋର ସର୍ବନାଶ କରିଛୁ ।

ଧୂମ—ତୁ ଯେ ରୂପ ଜୋରରେ ମୋର ଯଥାସର୍ବସ୍ୱ କାଢ଼ି ନେଇଛୁ ।

ଝଲ୍କା—ତୁ ମୋତେ ବିବାହ କଲେ ବୁଝା ତୁ ମୋର ସ୍ୱାମୀ ନୋହୁ । ମୁଁ ସୁନ୍ଦରୀ-ତୁ କୁତ୍ସିତ । ମୁଁ ବିଦୁଷୀ-ତୁ ମୂର୍ଖ, ମୁଁ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା-ତୁ ଅନ୍ଧକାର । ମୁଁ ମନ୍ଦିର-ତୁ କୁଡ଼ିଆ, ମୁଁ ନଦୀ-ତୁ ନର୍ଦ୍ଦମା ।

ଧୂମ—ଛି ! ଛି ! ମୁଁ ନର୍ଦ୍ଦମା, ଆଚ୍ଛା, ଆଚ୍ଛା କେଉଁ କଥା ମୁଁ ପୁରୁଷ-ତୁ ନାରୀ, ମୁଁ ଶିବ-ତୁ ଦୁର୍ଗା ! ମୋର ଏ ଦଶ ଦାନ୍ତି ଉଠେ କିନ୍ତୁ ତୋର ସେବକ ନାହିଁ ।

ଝଲ୍କା—ଆଉ—

ଧୂମ - ତୁ ଯାହା କହିଲୁ ମୁଁ ସେଇଆ କହିଲି--- ଆଉ !

ଝଲ୍କା—ମୋଟ ଉପରେ ମୁଁ ତୋତେ ସ୍ୱାମୀ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବି ନାହିଁ, ତୋର ମୋର ଆକାଶ ପାତାଳ ପ୍ରଭେଦ ।

ଧୂମ—ତା ନହେଲେ ମୋତେ ସ୍ତ୍ରୀ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କର, ମୁଁ ଓଢ଼ଣା ଦେଇ ବୋହୂ ହେଉଛି । ଜାଣିଛୁ ତ

ଶକ୍ତିଧର ସେଥିପାଇଁ ପୋଡ଼ାମୁହିଁ ନାଗିମାକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛି, ଆଜି ମୋ ରୂପ ଯେବେ ଆଖିରେ ପଡ଼ିବ ତେବେ ମୋତେ···

ଝିଲ୍କା—ତୋତେ ? ଶକ୍ତିଧର ପୋଡ଼ାମୁହିଁ ନାଗିମାକୁ କାହିଁକି ବିବାହ କରିବାକୁ ବସିଛି ତା ଜାଣୁ ?

ଧୂମ—ଆଚ୍ଛା, ତୁ କଅଣ ଜାଣୁ କହ ତ ।

ଝିଲ୍କା—ରାଜା ଶକ୍ତିଧରର ଜାତି ଠିକ୍ ନାହିଁ, ସେଥିପାଇଁ ତାକୁ କେହି କନ୍ୟା ଦେବାକୁ ରାଜି ହେଉ ନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ଜୋର କରି ଏହି ପୋଡ଼ାମୁହିଁ ନାଗିମାକୁ ବିବାହ କରୁଛି ।

ଧୂମ—ଆଚ୍ଛା, ଜୋର କରି ଯଦି ବିବାହ ହୁଅନ୍ତା, ଚର୍ଚ୍ଚରିଙ୍କ ଝିଅଟି ତ ଭାରି ସୁନ୍ଦରୀ, ତାକୁ କାହିଁକି ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କଲା ?

ଝିଲ୍କା—ଶୁଣିଛି, ଶକ୍ତିଧର ଅତି ସୁପୁରୁଷ । ଚର୍ଚ୍ଚରିଙ୍କର କନ୍ୟାଟି ଅତି ସୁନ୍ଦରୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶକ୍ତିଧରକୁ ସୁନ୍ଦର ଫାଶରେ ବନ୍ଧାଇ ପାରିନାହିଁ । ମୁଁ ଆଜ ଯଦି କୁମାରୀ ଥାନ୍ତି·····ତୁ ଟଙ୍କା ଲୋଭରେ ମୋର କି ସର୍ବନାଶ କରିଛୁ ?

ଧୂମ—ତୁ ଯେ ରୂପ ଜୋରରେ ମୋତେ କୁକୁର କରି ରଖିଛୁ ।

ଝିଲ୍କା—ଅଚ୍ଛା ଚାଲ, ଥରେ ରାଜବାଟିକୁ ଯିବା ।

ଧୂମ—ମତଲବ ?

ଝିଲ୍କା—ମତଲବ୍ ଆଉ କଅଣ ? ସେ ମୋତେ ଦେଖିଲେ, ମୋ ରୂପ ଥରେ ତା ଆଖିରେ ପଡ଼ିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ସେ ମୋତେ ବିବାହ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବ । ତୋ ସଙ୍ଗେ ମୋର ବିବାହ ହେବାର କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ ।

ଧୂମ—ହାୟରେ କପାଳ, କି ଭୁଲ କର୍ମ କଲି ! ବିବାହ ବେଳେ ଦୁଇ ଜଣଟା ଉକିଲ ବସାଇ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରୀ ମୋହରଟା ବାଡ଼େଇ ଦେଇଥିଲେ କଥାଟା ପକା ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତା, ମୁଁ ତ ବୁଡ଼ିଛି, ହେଁ ହେଁ ହେଁ ।

ଝିଲ୍କା—ଚୁପ୍ ଚୁପ୍, ପାଟି କର ନା, ଶୁଣ । ମୁଁ ତୋତେ ଗୋଟାଏ କଥା କହୁଛି, ମୋ ସୁନାଟା ପଛ, ମୋ ଧନଟା ପଛ; ଯା ଏ, ଘରକୁ ଫେରି ଯା । କାହିଁକି ସେପରି ପାଗଳାମି କରୁଛୁ ? ମୁଁ ରାଣୀ ହେଲେ ତୋତେ ଖୁବ୍ ଟଙ୍କା ପଇସା ସାହାଯ୍ୟ କରିବି । ମୋର ଏ ଗହଣାଗୁଡ଼ାକ ଫେରାଇ ଆଣି ଭଲ ଖାଇ ଚଳିବୁ । ତୁ ଏ କଥା ବୁଝୁ ନାହୁଁ କାହିଁକି ?

ଧୂମ—ଆଚ୍ଛା, ତୁ ଯେ ବଳେ ବଳେ ଗୃହିଣୀ ହୋଇ ବିବାହ କରିବୁ, ଲୋକେ ତୋତେ ନିନ୍ଦା କରିବେ ନାହିଁ ?

ଝିଲ୍କା—ମୁଁ ତ ତୋ ପରି ମୂର୍ଖ ନୁହେଁ । ଶକ୍ତିଧର ଯେତେବେଳେ ପୋଡ଼ାମୁହିଁ ନାଗିମାକୁ ପସନ୍ଦ କରିଛି, ମୋ ରୂପ ଥରେ ତା ଆଖି ଆଗରେ ପଡ଼ିଲେ ସେ ପାଗଳ ହୋଇଯିବ । ଆଉ ମୋତେ ବିବାହ କରିବାକୁ ଜବରଦସ୍ତି କରିବ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିବି, ମୋର ସ୍ୱାମୀ ଅଛି, ମୋର ସଂସାର ଅଛି ! ମୁଁ ତାକୁ କଅଣ କହିବି ଶୁଣ୍ ।

ଗୀତ

ମୁଁ ସତୀ ପତିବ୍ରତା ନାରୀ
ପତି ମୋ ପରମ ଗୁରୁ ମୁହିଁ ସେବିକା ତାହାରି ।
ପତି ପାଦୋଦକ ବିନା ନାହିଁ ମୋ ଅନ୍ୟ କାମନା
ହେଉ ସେ ଅତି କୁତ୍ସିତ ମୁହିଁ ତାର ପାଦେ ପଡ଼ି ।

ଏ କାନ୍ଦଣା ମୋର ଲୋକେ ଶୁଣିଲେ ଜାଣିବେ ଯେ, ମୋର ଇଚ୍ଛା ଆଦୌ ନାହିଁ, ଅଥଚ ଶକ୍ତିଧର ଜୋର କରି ବିବାହ ହୋଇପଡ଼ୁଛି । ସେଇଠୁ···

ଧୂମ—ସେଇଠୁ—ମୁଁ ରାଜା ମୁଣ୍ଡରେ ଠେଙ୍ଗାଏ ଦେବି ନାହିଁ ?

ଝିଲ୍କା—ଆହା, ସେଥିଁ ସାଇ ତ ? ଚାଲ ଚାଲ ରାଜବାଟିକି ଯିବା ।

ଧୂମ—ତୁ କଅଣ ମୋତେ ଏ ମଝି ଦରିଆରେ ଭସାଇ ଦେଇ ଯିବୁ ? ନା, ମୁଁ ତୋତେ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ ।

ଝିଲ୍କା— ଗୀତ

ଆଉ ଜଳାନା ମୋତେ ତୁ ଚୂଲିଭଣା
ଅକାରଣେ ତୋର ହାତଟା ଧରି
ଦାଣ୍ଡରେ ହେଉଛି ଲୋକହସା

ଧୂମ—ମିଳେ ମୋତେ ଦେ-ନା ଗାଳି
ଝଲ୍‌କା—ଜୁଟା ମୋର ଗାଡ ନା ଚୁଲି
ଧୂମ—ବାଇଲି କସୁର ମାଫକର ମୋର
ଗୁଡ଼ ଦେ ତୋର ଆଡ଼ଭୁଷା ।
ଧୂମ—କଦା ଦୋଷେ କସୁଛ ପର
ଝଲ୍‌କା—କରବ ମୁଁ ନୂଆ ସଂସାର
ଧୂମ—ପୁରୁଣା ଖଣ୍ଡକ ବଢ଼ ମନ୍ଦ ସୂଖରି ନୂଆରେ ଠକିବୁ
ନଶ୍ଚେ ଯୋଷା ।
ଧୂମ—ନୂଆ ପ୍ରୀତି ଅଡ଼ାଇ ଦିନ
ଝଲ୍‌କା—ପୁରୁଣା ପାଲଟା ବସନ
ଧୂମ—ନୂଆରେ କବିବୁ ମୁହିଁ ଯୋଡ଼ୁ ପୋଛୁ ପୁରୁଣା
ହୋଇବ ଗୋଡ଼ ସଖା ।
(ଗୀତାନ୍ତେ ଝଲ୍‌କା ଗ୍ଲଲଗଲା, ଧୂମକେତୁ
ପଶ୍ଚାତେ ଧାବନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଚୂଡ଼ାମଣି, ତର୍କରତ୍ନ, ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର, ସ୍ମୃତିଭୂଷଣ)

ତର୍କରତ୍ନ—ନାହିଁ, ନାହିଁ ! ହେ ଚୂଡ଼ାମଣି ତୁମ୍ଭର ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ନିତାନ୍ତ ଅଯୁକ୍ତି ସଙ୍ଗତ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି—ବିବେଚନା କର ଦେଖନ୍ତୁ, ଶଙ୍ଖଧରର ବଂଶ ପରିଚୟ ଯେତେବେଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅଜ୍ଞାତ ସେତେବେଳେ ତାକୁ ଅବ୍ରାହ୍ମଣ କହିବା ତ ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

ତର୍କରତ୍ନ—ତେବେ ତାକୁ କଅଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ?

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—ଆହେ ତର୍କରତ୍ନ ମହାଶୟ, ଶୁଣ, ଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟଟା ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ବୁଝାଇ ଦେଉଛି । ଅଜ୍ଞାତ ପରିଚୟର ଲକ୍ଷଣାଦି ବିଚାର ପୂର୍ବକ ବର୍ଣ୍ଣ ନିରୂପଣ କରିବା ଅସଙ୍ଗତ ଓ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏପରି କେତେକଟା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ତର୍କରତ୍ନ—ତେବେ ଆପଣ କହିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ଆମ୍ଭେମାନେ ଶଙ୍ଖଧରକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବୁ ?

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—କ୍ଷତି କଅଣ ? ଶଙ୍ଖଧର ସୁପୁରୁଷ, ତାର ବର୍ଣ୍ଣ ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଗୌର, ଲଲାଟ ପ୍ରଶସ୍ତ, ନାସାଗ୍ରଭାଗ କୁଞ୍ଚିତ, ଏ ସବୁ ଦେଖିଲେ ବୁଝାଯାଏ ସେ କୌଣସି ଉଚ୍ଚ ବଂଶରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ନାହିଁ ବରଂ ଆମ୍ଭ ଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କ କନ୍ୟା ଶ୍ରୀମତୀ ନାଗିନୀ ଯେ କେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣେ ସମ୍ଭୂତା ତାହା ନିରୂପଣ କରିବା କଠିନ ହୋଇପାରେ । ହେଁ ହେଁ ହେଁ ହେଁ, ଆପଣମାନେ କିଛି ମନେ କରିବେ ନାହିଁ । ଚୂଡ଼ାମଣି ଆମ୍ଭର ସମ୍ବନ୍ଧ କି ନା, ସେଥିଲାଗି ପରିହାସରେ ହେଁ ହେଁ ହେଁ ହେଁ ।

ସ୍ମୃତିଭୂଷଣ—ମହାଶୟ ! ନାଗିନୀ ଯେ ଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କ କନ୍ୟା ଏ କଥାଟା ଆମ୍ଭର ଦୃଷ୍ଟିଭୂତ ଓ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଶଙ୍ଖଧରର ଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞାତ ଓ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ । ଅତଏବ ତାର ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ୱର ଦାବି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ ।

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—ଆହେ ସ୍ମୃତିଭୂଷଣ, ତୁମ୍ଭେ ତ ପିଲା ଲୋକ, ଆମ୍ଭପରି ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ ନ୍ୟାୟବାଗୀଶ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବିଚାର କରିବା ଅତି ସହଜରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇପାରେ ନା, ଶ୍ରୀମତୀ ଯେ ଆମ୍ଭର ଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତା ମାତ୍ର ଟିକେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇପାରେ କିନ୍ତୁ ତଦୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଆଉ ବେଶି କିଛି······ହେଁ ହେଁ ହଁ ହେଁ

ତର୍କରତ୍ନ—ଶୁଣନ୍ତୁ ଶୁଣନ୍ତୁ, ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର ମହାଶୟ ! ଆପଣ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ବହୁଦର୍ଶୀ । ଏପରି ବିବାହରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କରିବା କି ? ତା କେବେ ନୁହେଁ ।

ନ୍ୟାୟ—ହେଁ ହେଁ ହେଁ ହେଁ, ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କରିବ ନାହିଁ, ଏ କଥା ତ ଜାଣୁ, କିନ୍ତୁ ଶଙ୍ଖଧର ଯେ ଆଦାୟ ନ କରି ଛାଡ଼ିବ ଏକଥା ମଧ୍ୟ ଜାଣୁ । ମୋଟ ଉପରେ ଆଦାୟ କରି ନେବାଟା ଯେଉଁ

ଠାରେ ସୁନିଶ୍ଚିତ, ସେଠାରେ ପ୍ରଦାନ କରିଦେବା ତ ବୁଦ୍ଧିମାନର କାର୍ଯ୍ୟ । କଅଣ କହୁଛନ୍ତି ଚୂଡ଼ାମଣି ?

ତର୍କରତ୍ନ—ମୋ ମତରେ ଚୂଡ଼ାମଣି ତାଙ୍କର କନ୍ୟାକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ପଠାଇଦିଅନ୍ତୁ ।

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—ନାହିଁ ନାହିଁ, ନହେ ଚୂଡ଼ାମଣି, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ତୁମ୍ଭର ସମୂହ ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇପାରେ । ଶକ୍ତିଧରକୁ ତ ଜାଣ, ସେ ଯଦି ନାଗିମାକୁ ନ ପାଏ, ତେବେ ଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କ ଗୃହିଣୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଯୋର କରିପାରେ । ଅତଏବ ତୁମ୍ଭର ସର୍ବନାଶ ହେଁ ହିଁ ହେଁ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି—ସେ ତ ଆଜି ବିବାହ କରିବାକୁ ଆସିବ, ମୋତେ ଉପାୟ କଅଣ କହନ୍ତୁ ।

(ଛଦ୍ମବେଶୀ ଶକ୍ତିଧର ପ୍ରବେଶ)

ଆପଣମାନଙ୍କର ଅନୁମତି ହେଲେ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରିବାକୁ ଚାହେଁ ।

ନ୍ୟାୟ—କିଏ ଏ ଭଦ୍ରଲୋକ !

ଛଦ୍ମବେଶୀ—ମୁଁ ଜଣେ ଆଗନ୍ତୁକ ଅତିଥି ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ନ୍ୟାୟ—ବସନ୍ତୁ, ବସନ୍ତୁ, ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବଟା ଆମେ ଶୁଣୁ—

ଛଦ୍ମ—ଏ ସବୁ ଯାହା ଘଟଣା ଘଟିଛି, ଆମ୍ଭେ ସମସ୍ତ ଜାଣିପାରି ଏଠାକୁ ଆସିଛୁ । ପ୍ରଥମେ ପଚାରୁଛି ଏଠାରେ ବିବାହ ଉପଯୁକ୍ତ କେହି ସତ୍ପାତ୍ର ଉପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି କି ନା ?

ନ୍ୟାୟ—ହଁ ହଁ ହଁ ନାହାନ୍ତି କଅଣ, ଏହି ତର୍କରତ୍ନଙ୍କ ପୁତ୍ର ସତ୍ୟେଶ୍ୱର ସ୍ମୃତିଭୂଷଣ ଏ ଗାଁର ଗୋଟିଏ ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର ।

ଛଦ୍ମ—ତେବେ ବିବାହଟା ଏହି ସ୍ମୃତିଭୂଷଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହେଲେ ତ ।

ନ୍ୟାୟ—ସୁପ୍ରସ୍ତାବ ! ସୁପ୍ରସ୍ତାବ !

ତର୍କରତ୍ନ—କ୍ଷମନ୍ତୁ ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର ମହାଶୟ ! ନାନା, ଏ ପ୍ରସ୍ତାବଟା ଆଉ କରିବେ ନାହିଁ । ଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କ କନ୍ୟା ନେପଥ୍ୟ ଚତୁର ରୂପା ସ୍ତ୍ରୀ ନିଜସ୍ୱ, ତାକୁ ଆମ୍ଭର ସତ୍ୟେଶ୍ୱରକୁ ବିବାହ କରି— ନା, ନା, ନା ।

ଛଦ୍ମ—ସ୍ମୃତିଭୂଷଣ ମହାଶୟ ! କନ୍ୟାଟିକୁ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଜାତି ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ସ୍ମୃତିଭୂଷଣ—ଆପଣ କି ରକମ ଭଦ୍ରଲୋକ, ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପିତୃ ଆଜ୍ଞା ପାଳନ କରିବା ସନ୍ତାନର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଛଦ୍ମ—ହଁ, ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ କନ୍ୟାଟି ଯେତେବେଳେ ଅସୁନ୍ଦରୀ, ପିତାଙ୍କ ପାଳନ କରି ବିଧେୟ, କିନ୍ତୁ ସୁନ୍ଦରୀଟିଏ ହୋଇଥିଲେ ପାଳନ କରିବାକୁ ପଡ଼ନ୍ତା କି ନାହିଁ ବିଶେଷତଃ ଏ ଯୁଗପ୍ରଭ ।

ନ୍ୟାୟ—ଆପଣ ତ ବେଶ ସୁରସିକ ଦେଖୁଛି (ଏ ସମୟେ ରଜା ରତ୍ନେଶ୍ୱର ପହଞ୍ଚିଲେ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଆପଣମାନେ କଅଣ ଠିକ୍ କଲେ ?

ଚୂଡ଼ାମଣି—ଆଉ କଣ ଠିକ୍ କରିବୁ, ଆପଣଙ୍କର ଜାମାତା ମୁକ୍ତାରାମ ଯେତେବେଳେ ରଜା ଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଦେଶରେ ଶାନ୍ତି ଥିଲା, ବ୍ରାହ୍ମଣର ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ରାମ ନାହିଁ କି ସେ ଅଯୋଧ୍ୟା ନାହିଁ ।

ନ୍ୟାୟ—ତା ତ ସତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ ରକ୍ଷକ ସେ ଭକ୍ଷକ ହେଁ ହେଁ, ତେବେ ଏ ବିଦେଶୀ ଭଦ୍ରଲୋକଟି ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରିଛନ୍ତି ।

ତର୍କ—ସେ ସବୁ ବାଜେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଥାଉ । ଭାବି ଦେଖ, ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର ମହାଶୟ ! ଶକ୍ତିଧର କି ଅତ୍ୟାଚାରୀ !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଆଚ୍ଛା ଚୂଡ଼ାମଣି ମହାଶୟ ! ଆପଣଙ୍କ କନ୍ୟାକୁ ଟିକେ ଏଠାକୁ ଡାକି ପାରିବେ କି ? ମୁଁ ତାକୁ ଦିଟା ଗୋଟାଏ କଥା ପଚାରିବି ।

ନ୍ୟାୟ—ଆପଣ ଟିକେ ବସି ଯାଇଥାନ୍ତେ···

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ନା ନା, ମୁଁ ଛିଡ଼ା ଛିଡ଼ା ବୁଝିପିବି, କଅଣ କହୁଛ ଚୂଡ଼ାମଣି ।

ଚୂଡ଼ାମଣି—ଡାକିପାରେ, ଆପଣ ହେଉଛନ୍ତି ବରେଣ୍ୟ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ । ଏମାନେ ତ ହେଉଛନ୍ତି ପଣ୍ଡିତଶିରୋମଣି, କ୍ଷତି କଅଣ ? (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଆଇଲୁ ମା ନାଗିମା—

(ନାଗିମା ପ୍ରବେଶ କରଯୋଡ଼ି ଠିଆ ହେଲା)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ମା' ତୁ ବୋଧହୁଏ ସବୁ ଜାଣୁ । ଆଜ ରାତ୍ରରେ ଶଙ୍ଖଧର ତୋତେ ଯୋର କରି ରାକ୍ଷସ ମତରେ ବିବାହ କରିବ । ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କନ୍ୟା, ତୋର ଜାତିକୁଳ ଧ୍ୱଂସ କରିବ । ତୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ତାକୁ ସମୁଚିତ ଶାସ୍ତି ଦେଇପାରୁ ।

ନାଗିନୀ—ମୁଁ —

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ହଁ ତୁ, ତୋର ପିତାକୁ ସେ ଅପମାନିତ କରିବ, ତୋର ଜାତି ଧ୍ୱଂସ କରିବ ତୁ ତାକୁ କ୍ଷମା ଦେଇ ପାରୁ ନା —

ନାଗିନୀ—କି ଶାସ୍ତି କପରି ହେବ ?

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ନେ ଏ ଛୁରିକା ଖଣ୍ଡ, ତୋ ପାଖରେ ରଖ । ଆଜ ବିବାହବାସରେ ତାର ବକ୍ଷ ସ୍ଥଳରେ ବିଦ୍ଧ କରିବୁ ।

ନାଗିନୀ—ମୁଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ, ମୋ ଦ୍ୱାରା ଗୋଟାଏ ପୈଶାଚିକ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ଘଟାଇବାକୁ ଚାହାନ୍ତି କାହିଁକି ? ଆପଣ ରାଜା, ଆପଣ ତାର ପ୍ରତିକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତୁ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଏତେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ ମା, ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା, ତାର ଅର୍ଥବଳ ଓ ଲୋକବଳ ଖୁବ୍ ବେଶି । ସେ ସଦଳବଳେ ଏଠାକୁ ଆସିପାରେ ।

ନାଗିନୀ—ସେଥିଲାଗି ମୋ ଦ୍ୱାରା ଗୋଟାଏ ଘୋର ବିଶ୍ୱାସ-ଘାତକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ବୁଝି ଦେଖ ମା, ଏହାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ କିଛି ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ପକ୍ଷେ ଜାତି ଓ ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଏ ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟକରିବା କିଛି ଅଗୌରବର କଥା ନୁହେଁ ।

ନାଗିନୀ—ବେଶ୍, ତା ହେଲେ ଛୁରିଖଣ୍ଡିକ ମୋତେ ଦିଅନ୍ତୁ । ଅନ୍ୟ ଯେବେ କୌଣସି ଉପାୟ ନ ପାଏ, ତେବେ ମୁଁ ନିଜେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବି କିନ୍ତୁ ସେ ଦେବତାର ବକ୍ଷରେ ଛୁରି ମାରିପାରିବି ନାହିଁ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—କିଏ ଦେବତା ? ଶଙ୍ଖଧର !

ନାଗିନୀ—ସେ ଯେ ଦେବତା ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ମୁଁ ପତିତା କୁଳଟା ବୋଲି କେହି ମୋତେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ । ଏ ବୟସରେ ମୁଁ ଅବିବାହିତା, ଅନେକ ଶିକ୍ଷିତ ମହାପୁରୁଷ ମୋତେ ବିବାହ କରିବାଲାଗି ଆସିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଘୃଣାରେ ମୁଖ ଫେରାଇ ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ଲଜ୍ଜାରେ ମାଟି ସହିତ ମିଶି ଯାଇଛି ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ତୁ କି ମନେକରୁ ନାଗିନୀ, ଶଙ୍ଖଧର ତୋତେ ବିବାହ କରିବ ?

ନାଗିନୀ—ହଁ ବିଶ୍ୱାସ କରେ, କାହିଁକି ଯେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ତାର ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ଅଛି, ତା ଏଠାରେ ଆଲୋଚନା କଲେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ଅପ୍ରିୟ ହେବ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ତା ହେଉ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଶୁଣିବାକୁ ଚାହୁଁ ।

ନାଗିନୀ—ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ, ତର୍କରତ୍ନ ମହାଶୟଙ୍କ ମୁଖ ଶୁଖିଯାଇଛି, ସେ ଶଙ୍ଖଧରକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ ସତ; କିନ୍ତୁ ଆପଣା କନ୍ୟାଟିକୁ ବିବାହ ଦେବେ ବୋଲି ମଧ୍ୟସ୍ଥି ଦ୍ୱାରା ଉପହାର ପଠାଇଥିଲେ ।

ତର୍କରତ୍ନ—କିଏ କହିଲା, କିଏ କହିଲା ।

ନାଗିନୀ—ଆପଣଙ୍କ କନ୍ୟା ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଛି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଏ କଥା ଶୁଣିଛି ଯେ, ଆପଣଙ୍କ କନ୍ୟାଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦରୀ ଯୋଗୁଁ ଶଙ୍ଖଧର ବିବାହ କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେ ସୁନ୍ଦରୀର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ବଢ଼ାଇବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ, କୁତ୍ସିତାର ଗ୍ଲାନି ଦୂର କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ।

ତର୍କରତ୍ନ—(ସରୋଷେ) ଏ ମାଉକିନିଆଟା ବଡ଼ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ହେ, ଚୂଡ଼ାମଣି କନ୍ୟାର ରୂପଟି ଯେ ଉତ୍ତମ, ଗୁଣ ବି ତତୋଧିକ । ଛି ଛି ଛି ।

ନାଗିନୀ—ସେଇ ହେତୁରୁ ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଶଙ୍ଖଧର ଦେବତା, ଆପଣଙ୍କ ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟାକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କଲେ ଆଉ ମୋ ପରି ରୂପ ଗୁଣହୀନାକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି କାହିଁକି ?

ଚନ୍ଦ୍ରବେଣୀ—କିଏ କହେ ନାଗିନୀ ତୁମେ ରୂପ ଗୁଣ ହୀନା । ତୁମେ ଆଜି ମୋ ଚକ୍ଷୁରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟା

ହୋଇଉଠିଛ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହେଁ, ଆଜ୍ଞ ରାଣୀ କରି ସିଂହାସନରେ ବସାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରେ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର— ସନ୍ତୋଷେ) କିଏ ତୁ ।

ଛଦ୍ମବେଶୀ— ମୁଁ ରଜା ଶଙ୍ଖଧର ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—(ତରବାରି ବାହାର କଲା)

ଶଙ୍ଖଧର—ସାବଧାନ ବୃଦ୍ଧଜନା, ମୋ ନିକଟ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ କୌଣସି ସାହସ କର ନାହିଁ । କନ୍ୟା ନାଗିନୀ ମତେ ବିବାହ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ । ମୋତେ ନ ରାଣୀ ହୋଇ ସିଂହାସନରେ ବସିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକର କର, କାହାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ଯେ ଏ ବିବାହରେ ବାଧା ଦେଇପାରେ ।

(ପ୍ରହରୀମାନେ ଉପରେ ଅଣ୍ଡାଳିଲେ ରଜା ମଜନ)

ନାଗିନୀ— ଦେବତା ! ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ପଦତଳେ କରଯୋଡ଼ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି କହୁଛି, ଏ ଚରଣସେବିକା ନାଗିନୀକୁ ତୋର୍ଡ଼ି ସମ୍ମାନ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛନ୍ତି, ତହିଁକି ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଅନୁପଯୁକ୍ତା । ତଥାପି ଆପଣଙ୍କ ଦୟାର ନିଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଆପଣଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ହୃଦୟରେ ରଖି ପୂଜା କରିବି, କିନ୍ତୁ ଲୌକିକ ବିବାହ କରିବି ନାହିଁ, ମୁଁ ମୋର ପିତାଙ୍କୁ ସମାଜ ଲାଞ୍ଛନା ଭୋଗ କରିବାକୁ ଦେବି ନାହିଁ । କରଯୋଡ଼ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି, ଆପଣ ଏ ସ୍ଥାନରୁ ଯେତେ ଯାଆନ୍ତୁ ନଚେତ୍ ମୁଁ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍ଖଧର— ଆଶୀର୍ବାଦ କରେ ନାଗିନ, ସୁଖରେ ଥା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର— ଯାଉଛି ରେ ବାବା ଏକବାରେ ପିଲେଇଛା ଡମକେଇ ଦେଇ ଯାଉଛି ରେ ବାବା ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର— ବୁଝିଲେ ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର ମହାଶୟ କନ୍ୟା ପ୍ରତି ଶଙ୍ଖଧରର ଗୋପନ ଆକାଂକ୍ଷ ଅଛି, ଭଲ ଭଲ !

ଚୂଡ଼ାମଣି – ସତ୍ୟ କି ଶଙ୍ଖଧର ସହିତ ମୋ କନ୍ୟାର ଗୋପନ ଆକାଂକ୍ଷ ଅଛି, ଯଦି ଏକଥା ପ୍ରମାଣ ପାଏ, ଆଜି ମାର ଠିକି ସାଙ୍ଗ କରିଦେବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଶଙ୍ଖଧର ଏ ଅପମାନରେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବି ନେବି ନେବି ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସୁନନ୍ଦା ଗୀତଟିଏ ଗାଇ ଆସିଲା)

ଏହି ସୁମନମାଳେ, ରାଧାରାଣୀଙ୍କୁ ପୂଜିବି ପ୍ରେମାଦରେ
ଉଲ୍ଲାସ ପ୍ରାଣେ ପୂଜିବି ବସି କାମନା ଅନ୍ତରେ ।
ଚନ୍ଦନ ଚୂଆ କର୍ପୂର ଧୂପ ଘଣ୍ଟ ଧରି କରେ
ଜାଗରେ ମୁଁ ପୂଜିବି ଦିବା ରଜନୀ ତୋ ପଦ୍ମରେ
(ଧୀରେ ଆସି ରାଧା ରାଣୀଙ୍କ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲା)
(କେତେଗୁଡ଼ିଏ କୁମାରୀ ଫୁଲମାଳାଧରି ଗୀତ ଗାଇଆସିଲେ)

(ଗୀତ)

ଏଇ ମାଳା ଯେ ପିନ୍ଧିବେ ଗଳେ
ତାର ଦେଖା ସବୁ ପାଇ କେସନେ
ନବ୍ଧା ଭକ୍ତି ନାହିଁ ଆଉ ବୁଝି ତାର
ଜୋଛନାରାତେ ଫୁଲ ଶୟନେ ।
ଜାଗିବେ କି ସେ ଡାକଲେ ପକ୍ଷି
ଭୋର ହେବାର ଅନେକ ବାକି
ଫୁଲ ଶୁଖିଲା ଭେଣୁ ସେ କଳା—
ବାଗ ପଡୁଛି ଚନ୍ଦ୍ରାନନେ ।
ତେବେ କି ଲାଗି ଏ ମାଳାଟିରେ
ଉଜାଇ ରଖି ନୟନ ନୀରେ
ହୃଦୟ ଜ୍ୱାଳା ଶୁଖିଲ ମାଳା
ଜଳ ବୁଝି ଆଉ ନାହିଁ ନୟନେ ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍ଖଧର—(ପ୍ରବେଶି) ସୁନନ୍ଦା !

ସୁନନ୍ଦା—ବାବା, ତୁମେ ରାଧ ରାଣୀଙ୍କୁ ସେଠାକୁ ପଠାଇ ଦିଅ ନଚେତ୍ ରାଧାରମଣଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ନେଇ ଆସ ।

ଶଙ୍ଖଧର— କାହିଁକି ? ତୋ ରାଧାରାଣୀ ରାଧାରମଣଙ୍କ ଲାଗି ଏତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ସୁନନ୍ଦା—ମୁଁ ସବୁ ସମୟରେ ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ କାନ୍ଦଣା ଶୁଣିବାକୁ ପାଉଛି ବାବା ।

ଶଙ୍ଖଧର—ସତେ, ନା ସେ ପିଲୁଆଟା କାନ୍ଦେ ଆଉ ତୁ ସେ କାନ୍ଦଣା ସ୍ୱର ଶୁଣିବାକୁ ପାଉ, କାହିଁ ? ମୁଁ ତ କେବେ ହେଲେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଏ ନା ସୁନନ୍ଦା ।

ସୁନନ୍ଦା— ତୁ କାନ ପାତୁ ଯେ, ଶୁଣିବୁ ।

ଶଙ୍ଖଧର — ତୁ କେଉଁଠାରେ କାନ ପାତୁ ? ନିଜ ହୃଦୟରେ ତ ?

[ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ବନ୍ଧନ କରି ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରବେଶ]

କିଏ ଏଇ ଯୁବକ ଶଙ୍ଖନାଦ !

ଉଗ୍ରସେନ—ଆମ୍ଭର ତିନିଜଣ ପ୍ରହରୀ ଆହତ, ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏ ଆପଣଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବ ।

ଶଙ୍ଖଧର — କିନ୍ତୁ ଏତେ ଡେରି କାହିଁକି ହେଲା ଶଙ୍ଖନାଦ, ତୁମ୍ଭର ବହୁ ପୂର୍ବ୍‌ ଆସିବା ଉଚିତ ଥିଲା । ତୁମ୍ଭର ବାବା କେବେ ଆସିବେ ? ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଚିଠିତ ପଠାଇ ଦେଇଛି ।

ଶଙ୍ଖନାଦ —(କ୍ରୋଧେ) ସଇତାନ୍‌ ! ମୋର ହାତର ବନ୍ଧାଟା ଖୋଲିଦେ ମୁଁ ତୋତେ··· ।

ଶଙ୍ଖଧର—ହାତର ବନ୍ଧାଟା ଖୋଲି ଦେଲେ ମୋ ସହିତ ଲଢ଼ିବୁ ତ ଯୁବକ ? ନିଜର ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥା ସ୍ମରଣ କରି ଶାନ୍ତ ହୁଅ, ସ୍ଥିର ହୁଅ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ନିଶ୍ଚୟ ପାରିବି, ମୁଁ ତୋର ଜିଭଟା କାଟି ନେବାକୁ ଆସିଛି । ଦେ, ଦେ, ମୋର ହାତର ବନ୍ଧନଟା ଖୋଲି ଦେ !

ଶଙ୍ଖଧର—ପିଲାଲୋକ ଜାଣୁନା ଯେ କେବଳ ଉତ୍ତେଜନାରେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହ୍ୟ ଆଉ ତା ସଙ୍ଗେ ଧୀର ସ୍ଥିର ବିଚାର ବୁଦ୍ଧି ।

ସୁନନ୍ଦା — ଏ କିଏ ବାବା !

ଶଙ୍ଖଧର — ମୁକ୍ତିଧାମର ପୁତ୍ର ଶଙ୍ଖନାଦ, ତୁ ଏହାକୁ କେବେ ଦେଖିଛୁ ?

ସୁନନ୍ଦା —ନା, ଆଜ୍ଞା ତା ହାତର ବନ୍ଧାଟା ଖୋଲିଦେଲେ ସେ କି ତୋତେ ମାରିବ ?

ଶଙ୍ଖଧର — ଦେଖୁନାହିଁ ତା'ର କି ଆକ୍ରୋଶ ମୋ ଉପରେ ! ତୁ ତ, ସଙ୍ଗରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ତାର ମନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଇ ଦେ, ଭୟ ନାହିଁ ତାର ହାତ ବନ୍ଧା, ଅଛି ଆଉ ତାକୁ ବୁଝାଇ କହ ବେଶି କିଛି ଆସ୍ଫାଳନ କରିଲେ ,ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବ ।

ସୁନନ୍ଦା — ନା ବାବା ! ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଦିଅନା, ମୁଁ ତାକୁ ବୁଝାଇଦେଉଛି ।

(ସୁନନ୍ଦା ଶଙ୍ଖ ନିକଟରେ ବସି ପ୍ରବୋଧ ଦେଲେ)

ଶଙ୍ଖଧର — ଆଉ କିଛି ନୂତନ ସମ୍ବାଦ ଅଛି ଉଗ୍ରସେନ ?

ଉଗ୍ରସେନ — ଅଛି, ବଜ୍ରବାହୁ ବହୁ ସୈନ୍ୟ ସମାବେଶ କରିଛି ।

ଶଙ୍ଖଧର — କେଉଁଠାରେ ?

ଉଗ୍ରସେନ — ନଦୀର ସେପାରେ, ଆଜକୁ ତିନିଦିନ ହେଲା ନଦୀ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ସେତୁ ନିର୍ମାଣ କରିବା ଲାଗି ବହୁ ଶିଳ୍ପି ନିଯୁକ୍ତ କରିଛି । ସେତୁ ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ବହୁଦୂର ଅଗ୍ରସର ନ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ବାଧା ଦେବାକୁ ଚାହୁଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର — ସେ କି କଥା ଉଗ୍ରସେନ, ନଦୀ ପାର ହେବା ଲାଗି ଗୋଟାଏ ସେତୁ ନିର୍ମାଣ ହେବ, ତଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭ ରାଜ୍ୟର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ସାଧିତ ହେବ, ତୁମ୍ଭେ ବାଧା ଦେବାକୁ କାହିଁକି ଚାହଁ ।

ଉଗ୍ରସେନ — ସେତୁର ସାହାଯ୍ୟେ ତାର ସମସ୍ତ ସୈନ୍ୟ ଅଳ୍ପକ୍ଷଣରେ ଏ ପାରିକୁ ଆଣିପାରେ ।

ଶଙ୍ଖଧର — ତା ପୂର୍ବରୁ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସେ ପାରିକୁ ନେଇପାର ।

ଉଗ୍ରସେନ — ସେତୁଟା ସେ ତାର ।

ଶଙ୍ଖଧର — ହିଁ ସେ ତ କହୁଛି ଏ ରାଜ୍ୟଟା ତାର, ଏ ରାଜଧାନୀଟା ମଧ୍ୟ ତାର । ଉଗ୍ରସେନ ! ଯେ ଯେଉଁ ଜିନିଷଟା ତିଆରି କରେ ସେ ତା'ର ମାଲିକ ନୁହେଁ ମାଲିକ ସେହି ଯେ ଜିନିଷଟା ଅଧିକାର କରେ ଏତେ ବଡ଼ ଗୋଟାଏ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଜିନିଷ ତିଆରି କରିବାକୁ ନ ଦେଇ ଭାଙ୍ଗି ପକାଇବା ତ ଭଲ ନୁହେଁ । ଅଧିକାର କରିବାଟା ହେଉଛି ବୁଦ୍ଧିମାନର କାର୍ଯ୍ୟ ।

ଉଗ୍ରସେନ — ତେବେ କି ?

ଶଙ୍ଖଧର—ସେତୁ ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ କୌଣସି ବାଧା ଦିଅ ନା, କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥାଅ,

ଯେମନ୍ତ ଆମ୍ଭର ଜୀବନ୍ତଥା ଅନ୍ୟର ଅଧିକାର ଲୁପ୍ତ ନ ହୁଏ ।

(ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରହରୀ କହିଲା ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳା ଦେଖା ଆସିଛନ୍ତି)

ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳା ଦେବୀ ! ଯାଅ ! ଉଗ୍ରସେନ ସମ୍ମାନେ ତାଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଘେନି ଆସ ।

ପ୍ରହରୀ - ତାଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ଅତି ଭୟଙ୍କର, ହାତେ ଅଛି ସୁଧାର ଛୁରିକା ।

ଶଙ୍ଖଧର - ଯା ଥାଉ, ଯା ଉଗ୍ରସେନ ତାଙ୍କୁ ସସମ୍ମାନେ ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦିଅ, ମୁଁ ସେ ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁଛି । ଏବେ ଶୀଘ୍ର ଯାଇବ ଭାବ ନ ଥିଲି ।

(ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍ଖଧର ସୁନନ୍ଦା କାନରେ କହିଲା ଫୁଲ କଛି ଘେନିଆ, "ଯା ଶୀଘ୍ର" ସୁନନ୍ଦା ଚାଲିଗଲା ଏ ସମୟେ କମଳା ସମ୍ମୋଧେ ପ୍ରବେଶ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା ! ମା ! ତୁମ୍ଭେ କାହିଁକି ଏ ନରକକୁ ଆସିଲ ?

କମଳା—ଶ୍ରୀରାଧା ବନମଧ୍ୟେ ତୁ ମୋତେ ଚାହୁଁ ?

ଶଙ୍ଖଧର— ହଁ ଚାହେଁ ।

କମଳା - ତେବେ ଛୁରୀ ହୁଅ, ମୁଁ ତ ଆସିଛି ।

ଶଙ୍ଖଧର—ତୁମ୍ଭେ ଆସିଛ ସୁଧାର ଛୁରିକା ହସ୍ତେ, ମୁଁ ଚାହିଁଛି ଏହି ଅଞ୍ଜଳି ଭରି ଫୁଲ ଦେଇ ମୋର ମାତୃ ପୂଜା କରିବ ।

(ସୁନନ୍ଦା ହସ୍ତୁ ଫୁଲ ନେଇ କମଳା ପଦରେ ଦେଲା)

କମଳା—(ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ) ତୁ କି ଶଙ୍ଖଧର ?

ଶଙ୍ଖଧର—ମା ! ମୁଁ ତୋର ସନ୍ତାନ, ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ତୁ ମୋତେ ବଧକର । ଏଇ ତୋର ପଦ ଉପରେ ମୋର ମସ୍ତକ ରଖୁଛି, କିନ୍ତୁ ତା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଗୋଟାଏ କଥା କହିବାକୁ ଚାହେଁ ।

କମଳା—କି କଥା ?

ଶଙ୍ଖଧର—ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଯେତେବେଳେ ହତ୍ୟା କରି ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱାମୀ ନିକଟ ଯିବ ସେତେବେଳେ ଦେଖିବ ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମଧ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିବ, ତୁମ୍ଭେ ବିଧବା ହୋଇଥିବ ।

କମଳା—ବିଧବା ହୋଇଥିବ ? ମୁଁ ସେ ତୋ କଥା କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ମୁଁ ତୁମକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କିଛି ବୁଝିବାକୁ ଦେବି ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ମୋର ଏଇ ଅନୁରୋଧ ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ, ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀ ଓ ପୁତ୍ରର ମଙ୍ଗଳ ଚାହଁ ତେବେ ଏକପକ୍ଷ କାଳପାଇଁ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ମନେ ମୋର ଅନ୍ତଃପୁରରେ ବନ୍ଦିନୀ ଥାଅ । ସନ୍ତାନଙ୍କରେ ମୋର କଥାରେ ବା କାର୍ଯ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରତିବାଦ କରନା । ବିଶ୍ୱାସ କର ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପରମ ହିତାକାଂକ୍ଷୀ । ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୁକ୍ତିକାମର ମୃତ୍ୟୁ, ତୁମ୍ଭର ବୈଧବ୍ୟର ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

କମଳା—ଶଙ୍ଖଧର !

ଶଙ୍ଖଧର—ମା !

କମଳା—ମୁଁ ଚିରଦିନ ତୋତେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ, ଆଜି ମଧ୍ୟ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ତେବେ ଚାଲ ମା ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମୋର ମାତୃ-ପୂଜାର ପବିତ୍ର ମନ୍ଦିର ଆଜି ଆଲୋକିତ କରିବେ । ମା ।

(ପଦରେ ପ୍ରଣାମ କରି ଘେନିଗଲେ)

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ନାଗିଣୀ ଗୀତଟିଏ ଗାଇ ଗାଇ ଆସିଲା)

ନାଗିନ— ଗୀତ

ସେ କି ଗୋ ପଥ ଭୁଲି ଆସିକି ଚାଲି ଗଲା
ଆଖିଟି ଥିଲି ଖୋଲି ତା ପଛେ ଅନୁକ୍ଷଣ ।
ମୁଖରେ ନାହିଁ ଭାଷା ଆଖିଟି କଥା ମିଶା
ଆଶାର ଆଶାମେଘ ତୃଷାର ଦେଲା ଢାଳି ।
ଯେ ମୁଁ ଥିଲି ତୋଳି ରଚିବି ବୋଲି ମାଳ
ସେ ଫୁଲ ହେଲା ବାସି ଫେରିଲା ପୂଜାଥାଳି ।

ନଥାଣ୍ଟି ମୁଁ ଚକୋର   ଅଶା ସରଚେ ବୋଲ୍ଲ
ବସିଲ ଅନୁସର କେ କେଣେ ନେଲ ହର ।
(ଭୁଲ୍କା ହସି ହସି ନାଗିଣୀ ନିକଟ ଆସିଲ)

ନାଗିଣୀ – ତୁମେ ଏଠାକୁ କାହିଁକି ଆସିଛ ? ତୁମର ଏଠାରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ?

ଭୁଲ୍କା—ଦରକାର ନ ଥିଲେ କି ଆସିଥାନ୍ତି, ତୁମକୁ ଗୋଟିଏ କଥା ପଚାରିବି ?

ନାଗିଣୀ —କି କଥା ?

ଭୁଲ୍କା—ରାଜା ଶକ୍ତିଧରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତୁମର ବିବାହ ହୋଇଛି ?

ନାଗିଣୀ—କିଏ କହିଲା ? ମୁଁ ତ ତାଙ୍କର ଦାସୀ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ମୋ ପରି କୁତ୍ସିତା କୁତ୍ସିତା ସ୍ତ୍ରୀ ତୁମେ ଭଲା କେଉଁଠି ଦେଖିଛ ?

ଭୁଲ୍କା—ଅଚ୍ଛା, ତୁମେ ଭଲ ମୋ ପରି ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ କେଉଁଠି ଦେଖିଛ ?

ନାଗିଣୀ —ନା, ବାସ୍ତବିକ ତୁମେ ଭାରି ସୁନ୍ଦରୀ ।

ଭୁଲ୍କା—ମୁଁ ରାଣୀ ହେଲେ ମୋତେ ବେଶ୍ ମାନିବ, ନୁହେଁ ?

ନାଗିଣୀ—ହଁ, ନିଶ୍ଚୟ ମାନିବ ।

ଭୁଲ୍କା—ମୁଁ ରାଜା ଶକ୍ତିଧରଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଏଁ, ସେ ଏ କଥା ଶୁଣିଲେ ମୋତେ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଇବେ ?

ନାଗିଣୀ—ହଁ, ନିଶ୍ଚୟ ଭଲ ପାଇବେ ।

ଭୁଲ୍କା—କାହିଁକି ତୁମେ ମୋ ଉପରେ ରାଗିଲ ନାହିଁ ?

ନାଗିଣୀ ରାଗିବି କାହିଁକି ? (ହସିବା)

ଭୁଲ୍କା—ଲୋକେ କହନ୍ତି, ସେ ତୁମକୁ ବିବାହ କରିବେ ।

ନାଗିଣୀ—କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତ ତାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହେଁ ନା ।

ଭୁଲ୍କା—ସେ କି କଥା ?

ନାଗିଣୀ—ମୁଁ ଭଲ କରି ଜାଣେ, ମୁଁ ତାଙ୍କର ଦାସୀ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତା ନୁହେଁ । ମୋ ଦୁଃଖରେ ତାଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ଅଛି । ମୋତେ ଅନୁଗ୍ରହ କରିପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଭଲ ପାଇବେ ନାହିଁ । ମୋର ଅଛି ରୂପ, ନା ଅଛି ଗୁଣ ।

ଭୁଲ୍କା – ମୋତେ ବୋଧ ହୁଏ ଭାରି ଭଲ ପାଇବେ ? ମୋର ରୂପ ଓ ଗୁଣ ଏ ଦୁଇଟି ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଅଛି ।

ନାଗିଣୀ – ନିଶ୍ଚୟ ।

ଭୁଲ୍କା – ତୁମେ ମୋ ଉପରେ ରାଗିଲ ନାହିଁ ?

ନାଗିଣୀ – ରାଗିବି କାହିଁକି ? ବାସ୍ତବିକ ତୁମେ ସୁନ୍ଦରୀ, ସେ ତୁମକୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଇବେ । ମୁଁ ତା ହେଲେ ଆସୁଛି ।   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଭୁଲ୍କା – ମାଈକିନିଆଟା ଏକବାର ବରଫ ଭଳିଆ ଥଣ୍ଡା, ଟିକେ ମାତ୍ର ରାଗ କଲା ନାହିଁ । ଲୋକେ ଯେ କହନ୍ତି, ଶକ୍ତିଧରଙ୍କୁ ସେ ବିବାହ କରିବ, ତେବେ ସେ କଥା ମିଥ୍ୟା ।

(ଏ ସମୟରେ କୃଷ୍ଣ ବେଶ ସାଜି ଧୂମକେତୁ ପ୍ରବେଶ)

ଧୂମ – କି ! କାହା ସଙ୍ଗରେ ଗପସପ ଚାଲିଥିଲା କି ? ଦେଖିଲୁ, ମୁଁ କିପରି କୃଷ୍ଣ ସାଜିଛି ।

ଭୁଲ୍କା –   (ଗୀତ)

ଦୂରେ ଯା ଦୂରେ ଯା ତୋତେ
ଦେଖିଲେ ମୋର ହାଡ଼ ଜଳେ ।

ଧୂମ – କୃଷ୍ଣ କଳା   ବୋଲି କି ବୃଥା
ଦେବ ମାଳା ବନଭ୍ରମର ଗଳେ ।

ଭୁଲ୍କା— ଆରେ ଖେଣ୍ଡା କଳା କୁକୁର
ତୋର ସଙ୍ଗେ ମୋର କି ଦରକାର ?

ଧୂମ – କହିବା ସ୍ୱର   ଏ ମୋହନ ବେଶ
ଯୁଗଳ ସାଜିବା କଦମ୍ବମୂଳେ ।

ଭୁଲ୍କା – ପିଠାନା କହୁଛି ମୋତେ ପାଟି
ଭାଙ୍ଗିଦେବି ତୋର ଦାନ୍ତପାଟି ।

ଧୂମ – ମାନମୟୀ ମୋର   ମାନ ଦୂର କର
ପଡ଼ୁଛି ତୋର ଚରଣତଳେ ।

(ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ବଜ୍ରବାହୁ ଏକାକୀ ପ୍ରବେଶ)

ବଜ୍ରବାହୁ—ନା, ଆସିବ ନାହିଁ । ଏତେ ସାହସ ହୋଇପାରେ ? ନା ନା, ଏଇ ଯେ ଆସୁଛି !

(ଶକ୍ତିଧର ପ୍ରବେଶି)

ଶକ୍ତିଧର—ତୁମ୍ଭେ ଇଚ୍ଛା କଲେ ମୋତେ ବଧ କରିପାର । ବଜ୍ରବାହୁ ! ମୁଁ ଆସିଛି, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରସ୍ତ୍ର ଓ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ଭାବେ; କିନ୍ତୁ ଏ କଥା ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ, ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ମୋ ସହିତ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କାର୍ଯ୍ୟ କର, ତେବେ ତୁମ୍ଭର ସବୁ ଆଶା ଓ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ସମୂଳେ ନଷ୍ଟ ହେବ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ମୋର କି ଆଉ ଆଶା-ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଅଛି ଶକ୍ତିଧର ? ତୁମେ ଯେଉଁଦିନ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିଛ, ସେହିଦିନ ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସଘାତକର କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନାହଁ ?

ଶକ୍ତିଧର—ହଁ, କରିଛି । କାହିଁକି ଯେ କରିଛି, ତା ଆଜି ସମସ୍ତ ଖୋଲି କହିବି । ତୁମ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ମୁଁ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିଥିଲି ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ତୁମେ ତ ଜାଣ ମୋର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳା ଆଉ ତାର ଦର୍ଶନ ଥିଲା ପ୍ରାଣର ଏକମାତ୍ର ଶାନ୍ତି । ତୁମେ କେତେ ଥର ପରିହାସ କରିଛ ମନେ ପଡ଼େ ?

ବଜ୍ରବାହୁ—ମନେ ପଡ଼େ ।

ଶକ୍ତିଧର—କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଜାଣେ କମଳା ତୁମ୍ଭର ସହୋଦର ଭଗ୍ନୀ । ସୁତ୍ ସେହି କାରଣରୁ ମୋର ଧାରଣା ଥିଲା ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କର, ତେବେ କମଳାଲାଭପାଇଁ ମୋତେ କୌଣସି ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ । ସେଥିଯୋଗୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କିଛି ଦିନ ପାଇଁ ସିଂହାସନରୁ ଅପସାରିତ କରିଦେଇ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିଛି । ମୁଁ ଆଜି ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳା ଦେଖିବାକୁ ପାଇଛି । ମୋର ତ ସିଂହାସନରେ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ବନ୍ଧୁ, ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ଚାହଁ, ଆଜି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସିଂହାସନ ଫେରାଇଦେଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ମୋତେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—କି…

ଶକ୍ତିଧର—ମୁକ୍ତିକାମ ଯେପରି କମଳାକୁ ମୋ ନିକଟରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ନ ପାରେ, ମୁଁ ତାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଜସ୍ୱ ଭାବେ ଚାହେଁ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ନା ଶକ୍ତିଧର, ମୁକ୍ତିକାମ ଆଜି କମଳାକୁ ହରାଇ ଉନ୍ମାଦ ! ତୁମ୍ଭେ ଯଦି କହ, ମୁଁ ତାର ଉବିରଙ୍ଗଲୀଳା ଶେଷ କରିଦେଇପାରେ ।

ଶକ୍ତିଧର—ନା ନା, ତୁମ୍ଭେ ତା ସଙ୍ଗେ ସଦ୍‌ଭାବ ରକ୍ଷା କରି ଚାଲ, ସେ କାର୍ଯ୍ୟଟା ମୁଁ କରିବାକୁ ଦେଲେ ସୁବିଧା-ସୁଯୋଗ ଦେଖି, ଉପସ୍ଥିତ ଗୋଟାଏ ବିଷୟରେ ତୁମ୍ଭର ପଥ ପରିଷ୍କାର କରିଦେଇଛି ବନ୍ଧୁ । ମୁଁ ଯେ ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ହତ୍ୟା କରିଛି ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ହତ୍ୟା କରିଛ ?

ଶକ୍ତିଧର—ନିଶ୍ଚୟ ! ହତ୍ୟା କରିଛି, କାରଣ ମୁଁ ଜାଣେ, ଦିନେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସିଂହାସନଟା ଫେରାଇଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଅତଏବ ତା ଯଦି ନିସ୍କଣ୍ଟକ କରି ନ ଦିଏ, ତେବେ ବନ୍ଧୁର କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା କି ?

ବଜ୍ରବାହୁ—ଏଥର ସତ କହୁଛି ବନ୍ଧୁ, ତୁମ୍ଭଠାରେ ମୋର କୌଣସି ଅବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅବିଶ୍ୱାସ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଆଜି ଦେଖୁଛି, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଅକୃତ୍ରିମ ବନ୍ଧୁ ।

ଶକ୍ତିଧର—ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ସିଦ୍ଧ, ସେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ଯେ ମୋତେ ଚିରଦିନ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବ, ଏ ଧାରଣା ମୋର ଥିଲା ନାହିଁ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ମୋତେ ବର୍ତ୍ତମାନ କ'ଣ କରିବାକୁ ହେବ ବନ୍ଧୁ ?

ଶକ୍ତିଧର—ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛ, କର; ଆଉ ସେତିକିଟା ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଉଠାଇକରିପକା, ଭବିଷ୍ୟତରେ ତୁମ୍ଭର ରାଜ୍ୟର ଗୋଟାଏ ସମ୍ପଦ ହୋଇ ରହିବ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କରିବି ନାହିଁ କିମ୍ବା ବାଧା ଦେବି ନାହିଁ । ମିଛେ ମିଛେ ରକ୍ତପାତର କଅଣ ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି ବନ୍ଧୁ ? ଆଗାମୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତିଥିରେ ତୁମ୍ଭର ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ ଦିନ ଧାର୍ଯ୍ୟ ରହିଲା ।

ବଜ୍ର—ଆଚ୍ଛା, କମଳା କ ତୁମ୍ଭର ବନ୍ଧୁତା ସ୍ୱୀକାର କରିଛି ?

ଶକ୍ତ—ନା, କରି ନାହିଁ । ସେଥିଲାଗି ତ ଟିକେ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ କହୁଛି ବନ୍ଧୁ ।

ବଜ୍ର—ସେ ଯେପରି ତେଜସ୍ୱିନୀ, ତୁମେ ତାକୁ ସହଜେ ବଶୀଭୂତ କରିପାରିବ, ମୋର ଏକଥା ବିଶ୍ୱାସ ହେଉ ନାହିଁ ।

ଶକ୍ତିଧର—ନିଶ୍ଚୟ ପାରିବି ବନ୍ଧୁ, ଖାଲି ତୁମ୍ଭର ସହ-ଯୋଗ ପାଇଲେ ହେଲା । ଏତେଦିନ ମଧ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ କୌଣସି କଥା କହିପାରୁ ନ ଥିଲି । ସେପରି ସୁବିଧା ବା ସୁଯୋଗ ଘଟୁ ନ ଥିଲା । ସତ୍ୟ ଯେବେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁ ମନେ କରିଥାନ୍ତି, ତେବେ କି ଏକ୍ଷ ଗମ୍ଭୀର ରାତ୍ରରେ ଏକାକୀ ଅସହାୟ ଭାବେ ତୁମ୍ଭର ଶିବିର ନିକଟ ଆସିଥାନ୍ତି ?

ବଜ୍ର—ବନ୍ଧୁ ! ମୁଁ ଗୋଟାଏ ବିଷୟ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ । ମୋର ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ କଅଣ ଏଠାରୁ ବିଦାୟ କରିଦେବି ?

ଶକ୍ତ—କାହିଁକି ? କାହିଁକି ?

ବଜ୍ର—ସୈନ୍ୟ ରକ୍ଷା ଓ ସେତୁ ନିର୍ମାଣପାଇଁ ବହୁ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ହୋଇଗଲାଣି । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିତା ଅଜାଣତରେ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିଆସୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ସାର ଉଠି ହେଉ ନାହିଁ । ଭାବୁଛି, କଅଣ କରିବ ।

ଶକ୍ତ—ତୁମ୍ଭେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ କରିଦେଲେ ମୁକ୍ତକାମ ଓ ତୁମ୍ଭର ବାବା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ।

ବଜ୍ର—ହଁ, ତା' ତ କରିବେ, କିନ୍ତୁ ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ କରିବି କିପରି ?

ଶକ୍ତ—ସେଥିପାଇଁ ଏତେ ଭାବନା କାହିଁକି ବନ୍ଧୁ ! ରାଜକୋଷ ତ ତୁମ୍ଭର, ଖୁବ୍ ଗୋପନ ଭାବେ ଚିଠି ଲେଖି ମୋତେ ଜଣାଅ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିବି ।

ବଜ୍ର—ଏଥିର ସତ କହୁଛ ବନ୍ଧୁ ! ତୁମେ ମୋତେ ଯାହା କହିବ ମୁଁ ଅକ୍ଷରେ ତାହା ହିଁ କରିବି ।

ଶକ୍ତ—ହଁ ରାତ୍ର ଅଧିକରୁ ବେଶି ହୋଇଗଲାଣି, ମୁ ଆସେ । ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ସାକ୍ଷାତର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହେବେ ନିଶ୍ଚୟ କରିବେ । ମୁଁ ଆସୁଛି···ହଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ତୁମ୍ଭେ ମୁକ୍ତକାମକୁ ଖୁବ୍ ଉତ୍ତେଜିତ କରାଅ, ଯେପରି ସେ ତୁମ୍ଭର ସାହାଯ୍ୟ ନ ନେଇ ମୋତେ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଆସେ, ତା ହେଲେ ମୁଁ ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିବାର ସୁବିଧାଟା ବେଶ୍ ପାଇବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବଜ୍ର—ଥରେ ସିଂହାସନରେ ବସି ନିଏ ଶକ୍ତିଧର, ତୋତେ ଦେଖିନେବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସୁନନ୍ଦା ଫୁଲ ଗୁଚ୍ଛ ଗୁନ୍ଥୁ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଲୁଚାଇ ପକାଉଥାଏ—ଏ ସମୟେ ଶଙ୍ଖନାଦ ପ୍ରବେଶ ।)

ଶଙ୍ଖନାଦ—କାଲି ରାତିସାରା ବୋଧହୁଏ ଶୋଇନାହୁ ସୁନନ୍ଦା ?

ସୁନନ୍ଦା ଏ କଥା ତୁମେ କିପରି ଜାଣିଲ ରାଜକୁମାର !

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମୁଁ କାଲି ରାତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଶୋଇନାହିଁ । ଅନେକ ଥର ଝରକା ଫିଟାଇ ଦେଖିଛି, ତୁମେ ମୋ ମା'ଙ୍କ ପଦପ୍ରାନ୍ତରେ ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସିଥାଅ । ସତ କି ନା କହ ତ ?

ସୁନନ୍ଦା—(ଅଧୋବଦନରେ ରହିବା)

ଶଙ୍ଖ—କହ କହ !

ସୁନନ୍ଦା—ତୁମେ ଏପରି ଲୁଚି ଲୁଚି ଚାହିଁ ଥାଅ କାହିଁକି ? ଆଜି ମୁଁ ସବୁ ଝରକା ବନ୍ଦ କରିଦେଇ ଶୋଇବି ।

ଶଙ୍ଖନାଦ - ତୁମେ ଏତେକ୍ଷଣ କାନ୍ଦୁଥିଲ ଯେ !

ସୁନନ୍ଦା—ତା ତୁମେ କିପରି ଜାଣିଲ ?

ଶଙ୍ଖନାଦ—ଏଇ ଯେ ତୁମ ଚକ୍ଷୁରେ ଦୁଇଟୋପା ଲୁହ ଶୁଖି ଲାଗିଛି ।

ସୁନନ୍ଦା—ମୋ ବାବା ଆଜି ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କୁ ରାଧାରମଣଙ୍କ ନିକଟ ପଠାଇ ଦେବେ, ଆଜି ଏ ମନ୍ଦିର ଶୂନ୍ୟ ହେବ । (କ୍ରନ୍ଦନ)

ଶଙ୍ଖ—ସତ୍ୟ, ସୁନନ୍ଦା ତୁମର ବାପା କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲୋକ । ତାଙ୍କର କୌଣସି କଥା, କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ

ବୁଝିବା ବଡ଼ କଠିନ, ତେବେ ମା କହନ୍ତି ସେ ଜଣେ ଦେବତା ।

ସୁନନ୍ଦା—ସତ୍ୟ, ରାଜକୁମାର ସେ ଯେ ଦେବତା—ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମୋର କୁଆଡ଼େ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଛି ?

ସୁନନ୍ଦା—ସେ କି କଥା !

ଶଙ୍ଖ—ସବୁଆଡ଼େ ଏ କଥା ପ୍ରଚାର ହୋଇଛି ଯେ ତୁମ ବାବା କୁଆଡ଼େ ମୋତେ ହତ୍ୟା କରିଛନ୍ତି । ଏ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରଚାରର କୌଣସି ରାଜନୈତିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଛି ।

ସୁନନ୍ଦା—ଆଚ୍ଛା, ରାଜକୁମାର, ତୁମେ ଏଠାରେ ଆଉ କେତେଦିନ ରହିବ ?

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା'ଙ୍କ ଠାରୁ ଶୁଣିଛି ଆସନ୍ତା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ସୁନନ୍ଦା—ତା'ପର ?

ଶଙ୍ଖନାଦ—ତା'ପର କେଉଁଠାକୁ ଯିବି କଅଣ କରିବି ସେ କଥା କିଛି କହିପାରୁନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଗଲେ ତୁମ ମନରେ କଷ୍ଟ ହେବନାହିଁ ସୁନନ୍ଦା !

ସୁନନ୍ଦା—(ରୋଦନ)

ଶଙ୍ଖନାଦ—ଏ କଅଣ ? କାନ୍ଦିଲ କାହିଁକି ?

ସୁନନ୍ଦା—ମୋ ବାବା ଆଜ ରାଧାରାଣୀଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦେବେ । ଯାଉଛି ତାଙ୍କୁ ଭଲକରି ସଜାଇଦେବି ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ତୁମେ ଓ ତୁମ ବାବାଙ୍କ ପରି···ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ !

(ଶକ୍ତିଧର ପ୍ରବେଶ)

ରାଜକୁମାର ! ମୁଁ ତୁମକୁ ଆଦେଶ କରୁଛି ତୁମେ ରାଜଅନ୍ତଃପୁର ବାହାରକୁ ଆସିବ ନାହିଁ । ତୁମର ମୃତ୍ୟୁ ରଟନାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେପରି ବ୍ୟର୍ଥ ନ ହୁଏ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ଏ ନଗରକୁ କଅଣ ଆସିବ ନାହିଁ ?

ଶକ୍ତିଧର—ନିଶ୍ଚୟ ନା, ଯାଅ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଯାଅ ।

(ଶଙ୍ଖନାଦ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶକ୍ତିଧର—ସୁନନ୍ଦା ! ତୁ ଚାଲ୍ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳା-ଦେବୀଙ୍କୁ ଡାକି ଆଣିବୁ···ନା ତୋର ଯିବାର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ! ଏଇ ଯେ ସେ ଆସୁଛନ୍ତି ।

(କମଳା ପ୍ରବେଶ)

କମଳା—ମୁଁ ଜାଣିବାକୁ ଚାହେଁ ଶକ୍ତିଧର ! କୁମାର ଶଙ୍ଖନାଦର ମୃତ୍ୟୁ ରଟନାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ ?

ଶକ୍ତିଧର—ଆଜ ଏହି ନଗରରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ମୋର ସମସ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଖୋଲି କହିବି । (ସୁନନ୍ଦା ପ୍ରତି) ସୁନନ୍ଦା ତୁ ଏଠାରୁ ଯା । ଶୁଣ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଲୋକେ ମୋତେ ଚିହ୍ନନ୍ତି ନାହିଁ, ମୁକ୍ତିକାମ ପିତା ମୋତେ ରାସ୍ତାରୁ ଗୋଟାଇ ଆଣି ମନୁଷ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଆଉ ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଶିଖାଇଥିଲେ । ସେହି ମହା-ପୁରୁଷଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ମୋର ଜୀବନର ସ୍ମରଣୀୟ ଦିନ ମୁକ୍ତିକାମର ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ । ମନେ ପଡ଼େ ମୁଁ ତୁମକୁ ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଥିଲି ସେହିଦିନ । ଦେଖିଥିଲି ତୁମର ଚକ୍ଷୁରେ ଓ ମୁଖରେ ଗୋଟାଏ ମହାମହିମ ନାରୀର ଅପୂର୍ବ ଜ୍ୟୋତି, ଯାହା କି କୌଣସିଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇ ନାହିଁ । ସେହି-ଦିନୁ, ସେହି ଶୁଭମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୋର ତରବାରି ସ୍ପର୍ଶକରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲି—ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚିଥିବି, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମର ଏହି ଆଲୋକିତ ଚକ୍ଷୁ ଦୁଇଟିକୁ ଚିର ହାସ୍ୟମୟ ରଖିବି । ଦିନେ ହେଲେ କୌଣସି ଘଟଣା ଘଟାଇ ଦେବି ନାହିଁ, ଯଦ୍ୱାରା ଏ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଚକ୍ଷୁରୁ ଏକବିନ୍ଦୁ ଅଶ୍ରୁ ଗଡ଼ିପାରେ ।

କମଳା—ତା ବୋଲି ମୋତେ କନ୍ଦାଉଛ ଶକ୍ତିଧର ?

ଶକ୍ତିଧର—ଦେବି କ୍ଷମାକର । ମୁଁ ତୁମକୁ କନ୍ଦାଉ ନାହିଁ, ତୁମକୁ କନ୍ଦାଉଛି ବଜ୍ରବାହୁ । ସେ ତୁମକୁ ଚିରଦିନ କନ୍ଦାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲା, ମୁକ୍ତିକାମକୁ ହତ୍ୟାକରି ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲା ।

କମଳା—ତା କି ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ ଶକ୍ତିଧର, ସେ ଯେ ମୋର ଭାଇ । ସେ ସିଂହାସନ ଚାହିଁପାରେ କିନ୍ତୁ ମୋର ବୈଧବ୍ୟ ଘଟାଇପାରେ ନା ।

ଶକ୍ତିଧର—ମୁଁ ଜାଣେ, ତୁମେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ନାହିଁ । ସେ କଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଥାଉ । ଯଦି କୌଣସି ଦିନ ପ୍ରମାଣ କରିପାରେ ଯେ ବଜ୍ରବାହୁ କି ଭଳି,

ସ୍ୱେଦନ ବୁଝିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଏ କନ୍ଦାଉଛି—ବଜ୍ରବାହୁ, ନା ମୁଁ ।

କମଳା—ଆଚ୍ଛା ଶଙ୍ଖଧର, ତୁମ୍ଭେ ଯେ ମୋ ଉପରେ ଏତେ ଅନୁରକ୍ତ, ତା ତ ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ନାଁ ତ, ମୁଁ ବୁଝିବାକୁ ଦେଇ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ମୋର କି ଅନୁରୋଧ ତା ମୁଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକବ ସ୍ଥିର କରି ପାରିନାହିଁ । ବଜ୍ରବାହୁ ମୋ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଥରେ କହିଥିଲେ—ତା ଅତି କୁତ୍ସିତ, ତା'ଠାରୁ ଶୁଣି ମୁଁ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଚକ୍ଷୁର ଜଳରେ ଆବିଷ୍କାର କରିଛି । ମୋ ପ୍ରାଣରେ ଗୋଟାଏ ଦାରୁଣ କ୍ଷୁଧା ଅଛି—ମୁଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜନନୀର ମୁଖ ଦେଖି ନାହିଁ । ମୋର କନ୍ୟା ସୁନନ୍ଦା ଯେତେବେଳେ ତାର ମା'ର ପ୍ରସୂତ କୋଳରେ ଶୋଇ ମା ମା ବୋଲି କାନ୍ଦେ, ସେତେବେଳେ ମୋ ହୃଦୟରେ ଗୋଟାଏ ହାହାକାର ଜାଗି ଉଠିଲା—ଆରେ, ମୋର କାହିଁକି ମା ନାହିଁ ?

କମଳା—ଶଙ୍ଖଧର ! ତୁମର ପ୍ରାଣଟା ଯଦି ଏତେ କୋମଳ, ତୁମ୍ଭେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର କର କାହିଁକି ?

ଶଙ୍ଖଧର—ଜୀବନର ଶତ୍ରୁ ଅଭିଜ୍ଞତା, ଶିଖାଇଛି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଘୃଣା କରିବା । ମୁଁ ଦେଖିଛି ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପଶୁତ୍ୱ ହିଁ ଯେତେବେଳେ ମାନବ ଚରିତ୍ରର ମୌଳିକ ଉପାଦାନ । ମନୁଷ୍ୟର ଶିକ୍ଷା ଓ ସଭ୍ୟତାକୁ ବୁଝିଛି ଗୋଟାଏ ଅବାସ୍ତବ ଭଣ୍ଡାମି ଭଣିଆ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ । ସୁଦ୍ ତୁମର ଏଇ ଚକ୍ଷୁ ଦୁଇଟି ଛଡ଼ା ଜଗତରେ ଏପରି କୌଣସି ଜିନିଷ ଦେଖି ନାହିଁ ମା, ଯା ସୁନ୍ଦର, ଯା ପବିତ୍ର, ଯା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ, ହୁଏ ତ ମୁଁ ଭୁଲ୍, ହୁଏ ତ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ନରକ କୀଟ ଯା ଦେଖିଛି ତା କହୁଛି ମା ।

କମଳା—ଛି ଛି ଶଙ୍ଖଧର, ଏ କି ମୋହ ତୁମର ?

ଶଙ୍ଖଧର—ହୋଇପାରେ, ଏ ମୋର ମୋହ ବା ମନର ବିକାର କିନ୍ତୁ ସତ କହୁଛି ମା, ମୁଁ ଅନେକ ସୁନ୍ଦରୀର ଚକ୍ଷୁ ମୁଖ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦେଖିଛି ସେପରି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ କଦର୍ଯ୍ୟତାର ବାହାରର ଆବରଣ ମାତ୍ର । ଅନେକ ଧାର୍ମିକର ବକ୍ଷରେ ଆଘାତ କରି ଦେଖିଛି ସେ ଯେପରି ଅଧର୍ମର ମୂର୍ତ୍ତି ବିଗ୍ରହ, ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଜିନିଷ ମୋର ଅଭିଜ୍ଞତାର ଅଗୋଚର ଥିଲା । ଯାହାକୁ ମୁଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସ୍ୱାଦନ କରି ପାରିନାହିଁ । ସେ ହେଉଛି ମୋର 'ମା', ମୋର ଉପେକ୍ଷିତ ଜୀବନର ସହସ୍ର ବିଭୀଷିକାର ମଧ୍ୟେ ଏଇ ମାତ୍ର ଆକଣ୍ଠ ତୃଷା ମୋତେ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛି । ମୁଁ ମୋର ମା'କୁ ଚାହେଁ, ମୁଁ ମୋର ମା'କୁ ଚାହେଁ ।

କମଳା—ମୋର ଅନୁରୋଧ ଶଙ୍ଖଧର, ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆଉ ଅତ୍ୟାଚାର କର ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ମୁଁ ତ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ମୋତେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ବୋଲି କାହିଁକି କହନ୍ତି ? ମୋର ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ମୁଁ କୌଣସି ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଦେଇ ନାହିଁ । ମୋ ସୈନ୍ୟମାନେ ଯୁଦ୍ଧଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛନ୍ତି ସତ; କିନ୍ତୁ କାହା ଅଙ୍ଗରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ କରି ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଅଧୀନସ୍ଥ କରିବା ଲାଗି ସେମାନଙ୍କର ଘରଦ୍ୱାର ପୋଡ଼ି ଦେଇଥିଲି, ପୁଣି ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ଭଲ ମଜ୍‌ବୁତ ଘର ତିଆରି କରି ଦେଇଛି । ଆଉ ଦିନେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରତାରକ ବୈଷ୍ଣବକୁ ଦୁଇ ପାହାର ଚାବୁକ ମାରି ତାକୁ ଗୋଟାଏ ଭଲ ଚାକିରିରେ ଖଟାଇ ଦେଇଛି, ଏଥିରେ କି ମୁଁ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ମା ।

କମଳା—ଶଙ୍ଖଧର, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବୁଝିବା ବଡ଼ କଠିନ ।

ଶଙ୍ଖଧର · ସେ କଥା ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଲୋକ ଖୁବ୍ ଭଲ ଭାବେ ବୁଝିପାରେ ରାଜା ମୁକ୍ତିକାମକୁ ତାଙ୍କର ସହାୟତା ଓ ସହୃଦୟତାର ସୁଯୋଗ ନେଇ ଠକାଇ ପାରେ, ଆଉ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣ ନାଶର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରି ପାରେ । ସୁଦ୍ ସେଇ କାରଣରୁ ମୁଁ କିଛିଦିନ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ସିଂହାସନରୁ ତଡ଼ି ଦେଇ ସୁଦ୍ ଚାବୁକ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶାସନ କରିଛି ଏ ଦେଶଟା । ମୋର

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରଣସ୍ତ ମୁକ୍ତକାମଙ୍କୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବ । ନୂତନ କରି ତୁମ୍ଭର ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ ଦେଖିବ, ଏ ରାଜ୍ୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରୁପଦ୍ରବ ଭାବେ ଶାସନ କରିବେ ରାଜା ମୁକ୍ତକାମ । ମା ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କର, ଆଗାମୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତିଥି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ଏଠାରେ ବନ୍ଦୀ ।

କମଳା—କିନ୍ତୁ ଶକ୍ତିଧର—

ଶକ୍ତିଧର—ନା ନା, କୌଣସି କଥା ଶୁଣିବି ନାହିଁ । ଆଗାମୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତିଥି ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ପ୍ରମାଣ କରାଇ ଦେଖାଇବି, ତୁମ୍ଭର ଏ ଦୁଃଖ ଭୋଗ ଲାଗି ଦାୟୀ କିଏ, ମୁଁ କି ରକ୍ତବାହୁ ?

କମଳା - ମୁଁ ଥରେ ମାତ୍ର ମୁକ୍ତକାମ ସଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ କରି ଫେରି ଆସିବି ।

ଶକ୍ତି—ନା, ନା, ତା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ରାଜା ମୁକ୍ତକାମଙ୍କୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରିବି । ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିବି ତାଙ୍କର ଧର୍ମବୁଦ୍ଧି କେତେ, ଆଉ ତ୍ୟାଗ ବୁଦ୍ଧି କେତେ । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ମୁକ୍ତକାମ ଜଣେ ଦେବତା । ଆଉ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ପାଷଣ୍ଡ ପଶୁ । ତେଣୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆଘାତ କରି ଦେଖିବି ସେ ଦେବତାର ବକ୍ଷରେ ମୋ ପରି ପଶୁର ଅଛି କି ନା । ଦେଖ ! ତୁମେ ଜାଣ, ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ବିଷ ଖାଇ ମରିଥିଲା ?

କମଳା—ନାହିଁ ତ, କାହିଁକି ?

ଶକ୍ତିଧର - ମୁଁ ଅଜ୍ଞାତ କୁଳଶୀଳ, ସେ ଥିଲା ବ୍ରାହ୍ମଣ କନ୍ୟା । ସମାଜର ଲାଞ୍ଛନା ସହ୍ୟ କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ମୂଢ଼ ସେହି କାରଣରୁ ମୁଁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଘୃଣା ନ କରି ରହିପାରେ ନା । ମନୁଷ୍ୟ ଜାଣେ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଘୃଣିତ ପଶୁ । ମୁଁ ସେହି କାରଣରୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ସପ୍ତାହ ଲାଗି ବନ୍ଦୀ କରି ତୁଳନା କରି ଦେଖାଇବି ମୁକ୍ତକାମର ଦେବତ୍ଵ କେତେ ବଡ଼ ଓ ମନୁଷ୍ୟର ତ୍ୟାଗ ବୁଦ୍ଧି ସୀମା ରେଖା କେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

କମଳା—ସାତଦିନ ତୋ ନିକଟରେ ବନ୍ଦୀ ରହିଲେ—

ଶକ୍ତିଧର—ଲୋକେ ତୁମ୍ଭର ଚରିତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାକଥା କହିବେ, ମୁଁ ଜାଣେ । କିନ୍ତୁ ତୁମେ ତ ଜାଣ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ମା ଆଉ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ସନ୍ତାନ । ମନୁଷ୍ୟର ବିଷାକ୍ତ ଜିହ୍ଵା ମୁକ୍ତକାମଙ୍କୁ ଦଂଶନ କରିବ । ସେ ବିଷର ପ୍ରଭାବରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ଦେବତା ଛଟପଟ ହେବେ, ସେତେବେଳେ ଏ ପଶୁର ମନରେ କି ଆନନ୍ଦ । ମା ! ସନ୍ତାନକୁ ସେ ଆନନ୍ଦରୁ ବଞ୍ଚିତ କର ନା, ମା ।

ଉଗ୍ରସେନ—(ପ୍ରବେଶି) ଉତ୍କଳ ପତି ରାଜା ରତ୍ନେଶ୍ଵର ଦ୍ଵାର ଦେଶରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ତାଙ୍କର କନ୍ୟାର ସାକ୍ଷାତ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ।

କମଳା—ବାବା ଆସିଛନ୍ତି ?

ଉଗ୍ରସେନ—ହଁ ।

ଶକ୍ତିଧର—ଉଗ୍ରସେନ, ଟିକେ ବାହାରକୁ ଯାଅ, ମୁଁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଡାକିବି (ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରସ୍ଥାନ) । ଦେଖ, ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ପିତାଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ଚାହଁ ? ତା କରି ପାରିବ କିନ୍ତୁ ମୋତେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେବାକୁ ହେବ । ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯେପରି କୌଣସି କଥା ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବ ନାହିଁ । କୁହ, ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଚାହଁ ?

କମଳା—ହଁ, ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଉଛି । ତୁମ୍ଭେ ଥରେ ମାତ୍ର ବାବାଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଡାକି ଆଣ ।

ଶକ୍ତିଧର - ଉଗ୍ରସେନ ! ଯାଅ ରାଜା ରତ୍ନେଶ୍ଵରଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଦୃଢ଼ ଭାବେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରି ଏଠାକୁ ନେଇ ଆସ ।

କମଳା—ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରି !

ଶକ୍ତିଧର—ହଁ ହଁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରି । ନଚେତ୍ ମୋତେ ଆକ୍ରମଣ କରି ପାରନ୍ତି । ତୁମ୍ଭର ଗଳା ଚିପି ମାରି ପାରନ୍ତି । ଯା ଉଗ୍ରସେନ । ଯେପରି କହିଲି ସେପରି କର ।

(ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କମଳା—ଶକ୍ତିଧର, ତୁମ୍ଭେ ରଜା ମୃତ୍ତିକାମଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା
କରୁଛ ନା ମୋତେ ଭୀଷଣ ପରୀକ୍ଷାରେ ପକାଉଛ ।
ବାବା ଯେବେ ମୋତେ—

ଶକ୍ତି—ମା, ମୁଁ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀର ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟାରେ ଗୋଟିଏ
ଚମତ୍କାର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଥିଲି, ସେ ତାର କନ୍ୟା
ସୁନନ୍ଦାକୁ ବକ୍ଷରେ ଚାପି ମରିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ମୋତେ
ଥରେ ମାତ୍ର ତା ନିକଟକୁ ଡାକି ନ ଥିଲା କିମ୍ବା
କିଛି ପଚେ କହି ନ ଥିଲା । ମା ନିକଟରେ ସନ୍ତାନ
ଯେ କେତେ ପ୍ରିୟ, ତା ମୁଁ ବୁଝି ନାହିଁ । ଆଜି
ବୁଝିବି ମା, ଆଜି ବୁଝିବି ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—(ପ୍ରବେଶି ସମ୍ବୋଧେ) କମଳା !

କମଳା—ବାବା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଏହି ନର ପିଶାଚ କୁମାର ଶଙ୍ଖନାଦକୁ
ହତ୍ୟା କରିଛି ।

କମଳା—(ଅଧୋବଦନେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଆଉ ଯାହା କ ଶୁଣୁଛି ତାହା ସତ୍ୟ ?

କମଳା—କ କଥା ବାବା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ତୁ କୁକ୍କୁର ନିକଟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ
କରିଛୁ । ପାପିଷ୍ଠୀ ! ମଲୁ ନାହିଁ, ଜଗ୍ରସେନ ମୋ
ହାତ ଦୁଇଟା ବାନ୍ଧି ପକାଇଛି ନଚେତ୍ ମୁଁ
ତୋତେ···(ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାରୁ
ଶକ୍ତିଧର ବାଧା ଦେଲ) ।

କମଳା—ଶକ୍ତିଧର ! ମୁଁ ଯେ ସହ୍ୟ କରି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଶକ୍ତିଧର—(ଜଗ୍ରସେନକୁ) ରତ୍ନେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ନେଇ ଫାଟକ
ବାହାରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ଖୋଲି ଦେଇ ବିଦାୟ କରିଦିଅ ।
(ଉଗ୍ରସେନ ତାହାହିଁ କଲେ)

କମଳା—(କାନ୍ଦି) ଶକ୍ତିଧର ଏ କ ଭୀଷଣ ପରୀକ୍ଷା
ତୋର ?

ଶକ୍ତିଧର—ମା, ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ ନିଜର ହାତରେ
ନିଜର ମୁଣ୍ଡ କାଟି ଏ ଅପରାଧର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବି
ମା (ନତ ଜାନୁରେ ବସି ପଡ଼ିଲ) ।

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଧୂମକେତୁ ଗଞ୍ଜା ଚିଲମ ଧରି ମହାଦେବ
ସାଜି ଧ୍ୟାନରେ ବସିଲ ପରି ବସିଥାଏ
ଉଲ୍‌କା ପ୍ରବେଶି)

ଉଲ୍‌କା—ଖଣ୍ଡିଆ ! ମରଣ ନାହିଁ ? କେତେବେଳେ
କୃଷ୍ଣ ଠାକୁର, କେତେବେଳେ ମହାଦେବ ସାଜି
ବସିଛୁ ? ତୋର ମତଲବ କଅଣ ଖରାପ ହୋଇ
ଗଲଣି କି ? ଯା ଯା ଘରକୁ ଫେରିଯା ।

ଧୂମ—ଚୁପ୍ ଚୁପ୍, ମୋର ଧ୍ୟାନ ଭଗ୍ନ କରନା ।
ଏକାବେଳକେ ମଦନ ଭସ୍ମ କରିଦେବି !

ଉଲ୍‌କା—ଜାଣିଛୁ ଏଟା ରାଜବାଟୀ ।
ଏଠାକୁ ରଜା ଶକ୍ତିଧର ଆସିପାରେ ।

ଧୂମ—ଆସୁନା ।

ଗୀତ

ଅଧୋ ନମିଳିତ ଆଖି ପ୍ରଭୁ ପଞ୍ଚାନନ
କରେ ସୁଖେ ପଞ୍ଚମୁଖେ ଗଞ୍ଜିକା ସେବନ
ସେ ପାଞ୍ଚ ଅଧର ଆଜି ସେପରେ ରକ୍ତ ଜବା
ମଦନ ପୋଡ଼ିଲେ ରତି ହୋଇବ ବିଧବା ।

ଉଲ୍‌କା—ରତିର ଗତି କ ହେବ ଗୋ,
ଆହେ ପଶୁପତି ରତିର କ ଗତି ହେବ ଗୋ ।
ସୁନାଟା ମୋର ଯା ଯା ଘରକୁ ଫେରିଯା, କାହିଁକି
ପାଗଳାମି କରୁଛୁ ? ମୁଁ ରାଣୀ ହେଲେ ତୋତେ
ଦରବାର ନଗିରିଟା ଦେବି । ତୁ ସେଇଠି ବସି ମୋ
ମୁହଁକୁ ବଲବଲ କରି ଚାହିଁ ବସିଥିବୁ । ମୁଁ
ତୋତେ ପଦସ୍ୱବାଳି ସଜାଇ ରଖିପାରେ କିନ୍ତୁ
ସ୍ୱାମୀ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିପାରିବି ନାହିଁ ।

ଧୂମ—ବୁଝୁଛି, ତୋର ମତଲବଟା ଖରାପ ହୋଇଗଲଣି ।

ଉଲ୍‌କା—ତୁହି ମୋର ମତଲବଟା ଖରାପ କରିଦେଲୁ !

ଗୀତ

ଧୂମ—ତା ଥେଇ ଥେଇ ନାଚିବି ମୁଁ ସାଜି ଦିଗମ୍ବର

ଉଲ୍‌କା—ମର ମର ରେ ପୋଡାମୁହାଁ
ଲାଜବି ନାହିଁ ତୋ ଘର ।

ଧୂମ—ମଦ ଗଞ୍ଜାଇ ଅଫିମ ଖାଇବ,
ଖାଇବ ବଟା ଭଙ୍ଗ
ଝଲ୍କା—ପଡ଼ିବୁ ମୁଠାରେ ଜାଣିଥା
ଖଣ୍ଡିଆ କାଢ଼ିଦେବି ସବୁ ରଙ୍ଗ ।
ଧୂମ—ମାନ କରନା ତୁହି ଯେ
ମୋର ଜନର ଭଗବତୀ
ଝଲ୍କା—ତା ହେଲେ ମୋର ଚରଣ—
ତଳେ ହେଉ ତୋର ଗତି ।

ଝଲ୍କା—ଏଇ ଦେଖ, ରଜା ଆସୁଛି । ଶୀଘ୍ର ତୁ ଏଠାରୁ ପଳା । ନୋହିଲେ ତୋ କପାଳରେ ଭଲ ନାହିଁ ।

ଧୂମ—ଆଚ୍ଛା, ମୁଁ ଟିକେ ଏ ଅନ୍ତରାଳକୁ ଯାଉଛି । ଶୁଣିବି, ତୁ ରଜାକୁ କଅଣ କହିବୁ, ଆଉ ରଜା ତୋତେ କଅଣ କହିବ । ଆଜି ଯଦି କଳ୍କି ବେଆଡ଼ା କାମ ହେବେଁ ଏ ଶିବ ତିନିନୟନରୁ ଅଗ୍ନି ଜଳି ଉଠିବ । ଏକାବେଳକେ ମଦନ ଭସ୍ମ କରିଦେବ (ପ୍ରସ୍ଥାନ) ।

ଝଲ୍କା—(ଶଙ୍ଖଧରଙ୍କୁ ଦୂରରୁ ଦେଖି) ଆହା ରଜାର କି ରୂପ ! ଏ ରୂପକୁ କି ପୋଡ଼ାମୁହିଁ ନାଗିମା ସାଜେ ?

ଗୀତ

ଏକ ଅପରୂପ ଛବି ଦେଖିଲି ଏ ନୟନ
କେଉଁ ସୁଯୋଗେ କେଉଁ ସୌଭାଗ୍ୟେ
ପାଉଥିଲି ମୋ ନଶିବ ଯୋଗେ
ଯାହାକୁ ମନେ ହୃଦ ଆସନେ
ବସାଇବାରେ ଥିଲି ଉଚ୍ଚନ୍ନ ।
ସତେ ଚାତକୀ ମେଣ୍ଟିବ ଆଶା
ପାଇବ ଆଜି ପ୍ରେମ ବରଷା
ଚକୋର ଚାନ୍ଦ ଲଭିବ ଆଜ
ରଙ୍କୁଣୀ ପାଇଲା କି ରତନ ।

(ଶଙ୍ଖଧରଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କଲା)

ଶଙ୍ଖଧର—କିଏ ତୁମେ ?

ଝଲ୍କା—ମୁଁ ଜଣେ ପଥହରା ଅବଳା ।

ଶଙ୍ଖ—ତୁମର ଏଠାରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ?

ଝଲ୍କା—ଏ ସଂସାରେ ମୋର ଆପଣାର କୋଇଲେ କେହି ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ରଜା ଶଙ୍ଖଧରଙ୍କ ନିକଟ ଆଶ୍ରୟ ଭିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଆସିଛି । ଆପଣ କି ରଜା ଶଙ୍ଖଧର ?

ଧୂମ—(ନେପଥ୍ୟେ) ବଫା ସରିଲା ରେ ବାବା ।

ଶଙ୍ଖଧର—ତୁମେ ରଜା ଶଙ୍ଖଧରଙ୍କୁ ଚାହଁ ? ତାଙ୍କୁ କେବେ ଦେଖିଛ ?

ଝଲ୍କା—ଦେଖି ନାହିଁ, ତେବେ ଶୁଣିଛି ସେ ଅତି ସଦାଶୟ—ଆଶ୍ରିତ ପ୍ରତିପାଳକ ।

ଶଙ୍ଖ—ଏତେ ବଡ ମିଥ୍ୟା କଥା କେଉଁଠାରୁ ଶୁଣିଲ ସୁନ୍ଦରୀ ? ମୁଁ ତ ଶୁଣିଛି ସେ ବଡ଼ ଭୟାନକ ଅଧାର୍ମିକ ନାସ୍ତିକ ବ୍ୟଭିଚାରୀ ।

ଝଲ୍କା—ତେବେ ଆପଣ କି ରଜା ଶଙ୍ଖଧର ନୁହନ୍ତି ?

ଶଙ୍ଖ—ତୁମେ କଅଣ ଅନୁମାନ କର ?

ଝଲ୍କା—ମୋର ମନେ ହୁଏ ଆପଣ ।

ଶଙ୍ଖ—କାରଣ ?

ଝଲ୍କା—ଆପଣ ଅତି ସୁପୁରୁଷ ।

ଶଙ୍ଖ—ସତେ ? କିନ୍ତୁ ସୁପୁରୁଷ ଶଙ୍ଖଧର ନିକଟରେ ତୁମ୍ଭପରି ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ କରିବା ନିତାନ୍ତ ନିରାପଦ ନୁହେଁ । ତୁମ୍ଭେ କି ଶୁଣି ନାହଁ ଶଙ୍ଖଧର ଭୟାନକ ଅଧାର୍ମିକ, ପରସ୍ତ୍ରୀପହାରୀ ଦସ୍ୟୁ ।

ଝଲ୍କା—ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ରୂପ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଛି । ମୋତେ ଆପଣଙ୍କ ପଦତଳେ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଶଙ୍ଖ—ହାଃ ହାଃ ହାଃ ସୁନ୍ଦରୀ, ଏ ଦୁନିଆ ଗୋଟାଏ ଚିଡ଼ିଆଖାନା । ନାଗିମା କୁତ୍ସିତା, ସେ ମୋତେ ଅପସନ୍ଦ କରେ । ଆଉ ତୁମ୍ଭେ ସୁନ୍ଦରୀ ମୋତେ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରୁଛ । ବେଶ୍ ବେଶ୍, ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବି, ବିବାହ କରିବି, ରାଣୀକରି ସିଂହାସନରେ ବସାଇବି । ତା ହେଲେ ତୁମ୍ଭେ ସୁଖୀ ହେବ ତ ?

ଧୂମ—(ନେପଥ୍ୟେ) ସର୍ବନାଶ ! ଆଉ ଜନ୍ମ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଯେ ଏକାବେଳକେ ପକ୍କା ହୋଇଗଲା ।

ଶଙ୍ଖ—ଆଚ୍ଛା ସୁନ୍ଦରୀ, ତୁମ୍ଭେ ତ ଖୁବ୍ ନାଚ ଗୀତ ଜାଣ । ଗୋଟିଏ ଗୀତ ଗାଅ ତ ଶୁଣିବା ।

ଉଲ୍କା— (ଗୀତ)

ତବ ଚରଣତଳେ ଆଶ୍ରୟ ମୋର
କର ହେ ଦୟା ମୁଁ ଅତି ଦୀନା,
ଧିକ ଜୀବନ ଧିକ ଯୌବନ
ବିରହାନଳେ ମରେ ଆକୁଳେ
ବନ୍ଧୁ ! ଲଗାଅ କୂଳେ,
ହେ ପ୍ରିୟ ମୋର ଜୀବନ-ସ୍ନେହ
ପ୍ରେମର ସ୍ରୋତେ ଆସିଛୁ ବନେ
ବନ୍ଧୁ ଲଗାଅ କୂଳେ ।

(ଏସମୟେ ଧୂମକେତୁ ନାଚି ନାଚି କୁଦି ଆସିଲା)

ନାଦେରେ ଦେରେ ଦେରେ ତୁମ୍ ଦେରେ ଦେରେ ଦେରେ ତାଥୁମ୍ ତାଥୁମ୍ ତା ନା ନା ।

(୨-୩ ଥର କୁଦି କୁଦି ନାଚିଲା)

ଶକ୍ତିଧର—କହୋ, ତୁମେ ପୁଣି କିଏ ?

ଧୂମ—ହାୟ, ବାବା, ରାବଣ ରାଜା ମୋ ସୀତାଟିକୁ ହରଣ କରି ନାହିଁ; ତା ବଦଳରେ ମୋର ଯଥାସର୍ବସ୍ୱ ଯାଇଛି । ମୁଁ ଆଜି ପଥର ଫକୀର ହୋଇ ବୁଲୁଛି । ତୁମେ ଯଦି ତାକୁ ଗ୍ରହଣ କର, ତେବେ ତୁମର ରାଜ୍ୟ ଯିବ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଯିବ । ଅବଶେଷରେ ମୋ ପରି ଫକୀର ହୋଇ ଭେଁ ଭେଁ ହୋଇ ବୁଲିବ ।

ଶକ୍ତିଧର—ତା ହେଲେ ଏ କି ରହସ୍ୟ ! ସୁନ୍ଦରୀ, ତୁମେ କି ବିବାହିତା ?

ଉଲ୍କା—ଆଜ୍ଞା, ସେହି କାରଣରୁ ତ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିଛି, ଆପଣ ରାଜା । ଆପଣ ବିଚାର କରି ଦେଖନ୍ତୁ, ଏଇଟା ବିବାହ ନୁହେଁ ଗୋଟାଏ ଅତ୍ୟାଚାର । ପ୍ରାଣହୀନ ଜଡ଼ାକାର ଦରିଦ୍ର ପୁରୁଷ କି ମୋର ସ୍ୱାମୀ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ ? ସ୍ୱାମୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ତାକୁ ସ୍ୱାମୀ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବି ନାହିଁ ।

ଶକ୍ତିଧର—ତା ତ ସତ, ତୁମେ କିଏ ହୋ ବାବୁ ?

ଧୂମ—ମୁଁ ଶ୍ରୀମତୀ ଉଲ୍କା ସୁନ୍ଦରୀର ସାକ୍ଷାତ୍ ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଧୂମକେତୁ । ଉପସ୍ଥିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଁ ମହାଦେବ ସାଜିଛି ।

ଶକ୍ତିଧର—କାହିଁକି ?

ଧୂମ—କଅଣ ଆଉ କହିବି କହନ୍ତୁ, ମୋର ଯଥାସର୍ବସ୍ୱ ଦେଇ ମୁଁ ଉଲ୍କା ସୁନ୍ଦରୀର ମନ ତୃପ୍ତି କରିପାରିଲି ନାହିଁ । ମୋର ଏହି କଳା ଆଲକାତରା ରଙ୍ଗ ଦେହ ହେଉଛି ଏହାର ଅସହ୍ୟ । ସେଥିପାଇଁ କେତେବେଳେ କୃଷ୍ଣ ଠାକୁର, କେତେବେଳେ ମହାଦେବ ସାଜି ଦେଖୁଛି ଯଦି ଏହାର ମନଟା ମନାଇପାରେ, ତେବେ ଜଗତରେ ଅର୍ଥ ଯେ ପରମ ଗୁରୁ, ଏ କଥାଟା ବେଶ୍ ପ୍ରମାଣ କରିପାରିବି ।

ଶକ୍ତିଧର—ବନ୍ଧୁ ଶୁଣ ଧୂମକେତୁ, ତୁମର ଅପରାଧ ଅତି ଗୁରୁତର । ତୁମେ ନିତାନ୍ତ ଦରିଦ୍ର, ଏକଥା ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦରୀଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛ । ତୁମେ ସ୍ୱାର୍ଥପର ଓ ଅରସିକ, ତେଣୁ ମୁଁ ତୁମକୁ କଠିନ ଶାସ୍ତି ଦେବି ।

ଧୂମ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ! ମୋତେ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଦିଅନ୍ତୁ । ଆପଣ ହେଉଛନ୍ତି ରାଜା, ମୁଁ ହେଉଛି ଜଣେ ପଥର ଫକୀର, ଆପଣ ଯେତେବେଳେ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ ନିତାନ୍ତ ପସନ୍ଦ କରି ପକାଇଲେଣି, ସେତେବେଳେ ଆଉ ମୋର ଉପାୟ କଣ ? ଆପଣଙ୍କ ହାତରେ ମୋର ଅଦୃଷ୍ଟକୁ ଯାହା ଘଟିବ, ତା ମୁଁ ବୁଝିପାରୁଛି ।

ଶକ୍ତି—ଅଚ୍ଛା, ତୁମେ ତୁମର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଖୁବ ଭଲ ପାଅ, ନା ?

ଧୂମ—ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ଦରିଦ୍ର କି ନା, ସେଥିଲାଗି ମୋ ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ ମୋ ପ୍ରାଣ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଭଲ ପାଏ । ଆପଣ ତାକୁ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ରଖନ୍ତୁ, ତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଦର୍ପଟା ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ଆଉ ମୂର୍ଖ, ଦରିଦ୍ର ଅଛି ବୋଲି ସୁନ୍ଦରୀର ଏତେ ଗୌରବ ।

ଶକ୍ତି—ବାଃ ବାଃ ତୁମେ ତ ବେଶ୍ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିଛ ଦେଖୁଛି ।

ଧୂମ—ଆଜ୍ଞା, ଦୟାମୟ, ନିତାନ୍ତ ମୂର୍ଖ କି ନା, ସେ ସବୁ ମାଠାରୁ ବୁଦ୍ଧି ଶିଖନ୍ତି । ଆପଣ ତ ପଣ୍ଡିତ, ଆପଣ କଅଣ ଦେଖି ଶିଖିବେ ? ଆପଣ ଯେ ନାରୀଟିକୁ କାହିଁକି ବିବାହ କରିବାକୁ ବସିଥିଲେ, ସେ କଥା

ଅନ୍ୟ କଏ ଜାଣୁ ନ ଜାଣୁ ମୁଁ ବେଶ୍ ଭଲ ଜାଣି ନେଇଛି ।

ଶଲ୍ଲ—ଆଚ୍ଛା, କଅଣ କହ ତ ?

ଧୂମ—ଆପଣ ନେତ୍ରହୀନ ରାଜା, ଆଉ ସୁନ୍ଦର ସୁପୁରୁଷ । ନାରୀଟା ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ନିତାନ୍ତ ଅଯୋଗ୍ୟା । ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ଏକ ବର୍ଷ ହେଲା ମୁଁ ଝଲ୍କା ସୁନ୍ଦରୀକୁ ବିବାହ କଲିଣି, କହିବାକୁ ଦୁଃଖ ହୁଏ । ପ୍ରଭୋ, କେବଳ ତାର ପଛେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଉଛି, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାର ସୁନ୍ଦର ମୁଖଖଣ୍ଡିକ ଦେଖିପାରି ନାହିଁ । ସେ ମୋତେ ଦେଖିଲେ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ପଛ କରି ଛିଡ଼ା ହୁଏ, କଅଣ ଆଉ କହିବି କୁହନ୍ତୁ ?

ଶଲ୍ଲ—ବାଃ ବାଃ, ତୁମ୍ଭେ ତ ଖୁବ୍ ଚତୁରଙ୍ଗୀ ମୂର୍ଖ; ବେଶ୍ ସୁରସିକ ! ଅଚ୍ଛା, ତା ହେଲେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ସ୍ତ୍ରୀ ମୁହଁରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଅଲକାତରା ବୋଳିଦେଉଛି, ସେ ନିଶ୍ଚେ ତୁମ୍ଭ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁବ ।

ଧୂମ—ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ଆଉ ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ, ମୋର ମୋହ କଟିଯାଇଛି, ମୁଁ ସୁନ୍ଦର ବା ସୁନ୍ଦରୀର ଚରଣରେ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପ୍ରଣିପାତ କରୁଛି । (ପ୍ରଣାମ କରିବା)

ଶଲ୍ଲ—ତା ହେଲେ ତୁମ ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ ମୁଁ ଗ୍ରହଣ କରୁଛି ।

ଧୂମ—ଦୟା କରି ତାହା ହିଁ କରନ୍ତୁ । ନାରୀଟା ଖୁବ୍ ସିଆଣିଆ ଅବସ୍ଥା ବୁଝି ଉପଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତା କରି ଆପଣଙ୍କ ଗଳାରେ ମାଳା ଦେବାକୁ ରାଜି ହେଲା ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କର ତ ଗୋଟାଏ ରାଣୀ ଦରକାର, ତେବେ ସ୍ୱାକୁ ହିଁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ।

ଶଲ୍ଲ—ପରର ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ମୁଁ କପରି ବଳ କରି ବିବାହ କରିବି ?

ଧୂମ—ଆପଣ ନିର୍ବିବାଦେ ତା କରିପାରିବେ । ମୁଁ ନାରାୟଣ ଶିଳା ହାତରେ ଧରି ମୋର ସମସ୍ତ ଦାବି ସ୍ୱାଠାରୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବି ।

ଶଲ୍ଲ—ସୁନ୍ଦରୀ, ତୁମ୍ଭର ମତ କଅଣ ? ସତ୍ୟ କି ତୁମ୍ଭେ ରାଣୀ ହେବାଲାଗି ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇପଡ଼ିଛ, ଆଉ ମୋର ରୂପଯୌବନ ଦେଖି ବିବାହ କରିବା ଲାଗି ଇଚ୍ଛୁକ ? କହ, ଲଜ୍ଜା କର ନା ।

ଝଲ୍କା—ଆଜ୍ଞା, କହୁଛି ତ, ସ୍ୱା ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱାମୀ-ସ୍ତ୍ରୀଭାବେ ସଂସାର-ଧର୍ମରକ୍ଷାକରିବା ମୋ ପକ୍ଷେ ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ଆପଣ ମୋତେ ···

ଶଲ୍ଲ—ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ, ଏଇଆ ତ କହିବାକୁ ଚାହଁ ? କଏ ଅଛୁ, ଗୋଟିଏ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଛୁରିକା ନେଇ ଆସ ତ ।

ଝଲ୍କା—ଯା ଯା ଖଣ୍ଡିଆ, ମରୁ ଯା ।

ଧୂମ—ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଛୁରିକା କଅଣ ହେବ ରାଜା ?

ଶଲ୍ଲ—ହିଁ, ବିବାହର ଶୁଭ ଅଧିବାସ ହେବ, ତୁମ୍ଭର ଏ ସ୍ତ୍ରୀର ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟଟି ନଷ୍ଟ କରିଦିଆଯିବ ।

ଧୂମ—ସେ କଥା କାହିଁକି ?

ଶଲ୍ଲ—ବୁଝି ଦେଖ, ସେ ବିବାହିତା ନାରୀ ମୋ ରୂପ-ଯୌବନ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଛି, ତାକୁ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ପତ୍ନୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବି, ତାର ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟଟି ନଷ୍ଟ ନ କରି ବିବାହ କରିବି କିପରି ? ଏ ଜଗତରେ ମୁଁ ଯେ କେବଳ ପରମ ସୁନ୍ଦର ନୁହେଁ, ମୋଠାରୁ ଆହୁରି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁପୁରୁଷ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । କାଲି ଯଦି ଏ ଅନ୍ୟ କାହାର ରୂପ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୁଏ, ତେବେ ମୋର ଉପାୟ ? ଅତଏବ ମୁଁ ସ୍ୱାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ; କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାର ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ ନା; କାରଣ, ଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅବିଶ୍ୱାସୀ ।

ଝଲ୍କା—(ପଦତଳେ ପଡ଼ି) ହାହା ରାଜା, ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପଦତଳେ ପଡ଼ୁଛି, ମୋତେ କ୍ଷମା କର, ମୁଁ ରାଣୀ ହେବାକୁ ଚାହେଁ ନା, ମୋର ଚକ୍ଷୁ ଦୁଇଟି ନଷ୍ଟ କର ନା ! ଆଲୋ ମାଲୋ, ମୋର କି ସର୍ବନାଶ !

ଶଲ୍ଲ—ସେ କଥା କି ଆଉ ଏତେବେଳେ ? ସତ ଦେଖ, ମୋର କି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ! ମୋତେ କେହି କନ୍ୟାଦାନ କରିବାକୁ ରାଜିହେଲେ ନାହିଁ, ନାରୀମାନଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ତା ମୋତେ ଅପସନ୍ଦ କରୁଛି । ମୋର ତ ସ୍ତ୍ରୀଟିଏ ଦରକାର, ଅତଏବ ତୁମ୍ଭପରି ସୁନ୍ଦରୀଟିଏ ପାଇ ଛାଡ଼ିଦେବି କିପରି ? ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ନିଶ୍ଚୟ ବିବାହ କରିବି, ରାଣୀ କରି ସିଂହାସନରେ ବସାଇବି । ତା ପୂର୍ବରୁ ତୁମ୍ଭର ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟଟି ନଷ୍ଟ କରିବି ।

ଉଲ୍‌କା—(ଧୂମକେତୁକୁ ଧରି) ତୁ ଟିକେ ରାଜାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେଇ କହ, ମୁଁ ତୋତେ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଯିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ତୋତେ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଇବି, ଖୁବ୍ ଭକ୍ତି କରିବି । ତୋ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁଛି, ତୁ ଟିକେ ରାଜାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ କହ, ମୋର ଚକ୍ଷୁ-ବର୍ତ୍ତିଟି ନଷ୍ଟ ନ କରନ୍ତୁ ।

ଧୂମ—(ଶଙ୍ଖପ୍ରତି) ସତେ କଅଣ ଆପଣ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀର ଚକ୍ଷୁବର୍ତ୍ତିଟି ନଷ୍ଟ କରିଦେବେ ?

ଶଙ୍ଖ—ନିଶ୍ଚୟ, ନହେବା ବିବାହ କରିବି କିପରି ? ସ୍ତ୍ରୀକୁ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରେ; କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀର ଚକ୍ଷୁ-ବର୍ତ୍ତିଟିକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରେ ନା । ଏ ଭୟଙ୍କର ଅବିଶ୍ୱାସୀ ।
(ପ୍ରହରୀ ଛୁରିକା ଆଣି ଶଙ୍ଖଧରକୁ ଦେଲା)
ଏଣିକି ଆସ ସୁନ୍ଦରୀ, ଶୁଭ ବିବାହର ପ୍ରଥମ ସମ୍ପ୍ରଣଟା ହୋଇଯାଉ ।

ଧୂମ—ହାଃ ହାଃ, ତୁ କୁଆଡ଼େ ରାଣୀ ହେବୁ ?

(ଗୀତ)

ଏମିତି କଥାକୁ ସେମିତି ଖଣ୍ଡା
କେମିତି ହେଲା କହ ଭଲ ।
ଯେମିତି କରିଛୁ ସେମିତି ପାଅ
କରିଛୁ ମୋତେ ତୁ ବଲବଲ ॥
ତୁ ଯେମିତି କହୁଛୁ ମୋତେ,
ତେଣୁ ଦଇବ ଦଣ୍ଡିଲା ତୋତେ,
ବୁଲି ବୁଲି କରି ସେହି ଅଗଣାକୁ
ଭଉଣୀ ଆସିବ ଜଣାଗଲା ॥
ଏ ଭଉଁ ଖୁସାମଦ କରନ୍ତେ,
ସେ ଭଉଁ ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାନ୍ତେ,
ମନେ ମନ ନେଇ ଦୁଇ ଜୁଟିଯାଇ
ମିଳାଇଦେଲେ ମୋ କାମ ଗଲା ॥

ଉଲ୍‌କା—ନାଁ ନାଁ, ମୁଁ ରାଣୀ ହେବାକୁ ଚାହେଁ ନା । ମୋର ଚକ୍ଷୁବର୍ତ୍ତିଟି ନଷ୍ଟ କରନା, ମୋର କି ସର୍ବନାଶ ! (ଧୂମକୁ ଧରିବା)

ଧୂମ—ମୁଁ ଭାବେ, ତୁମ୍ଭେ ଭୟାନକ ଅତ୍ୟାଚାରୀ; ଲୋକେ କୁହନ୍ତି, ତୁମ୍ଭେ ପାଷଣ୍ଡ ଲମ୍ପଟ, କିନ୍ତୁ ଆଜି ମୁଁ ଯାହା ଦେଖୁଛି, ତୁମ୍ଭେ ଅତି ଉଦାରହୃଦୟ ମହାପୁରୁଷ । ତୁମ୍ଭ ପଦ ଧରୁଛି ମୋର ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ । ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ଧର ଚକ୍ଷୁ ଫିଟାଇପାର, ତୁମ୍ଭର ଏ ଶାଣିତ ଛୁରିକା ଦେଖି ମୋ ସ୍ତ୍ରୀର ଚକ୍ଷୁ ଫିଟିଯାଇଛି । ତେବେ ଆଉ କାହିଁକି ···?

ଶଙ୍ଖ—ନାଁ, ଏ ଦୁନିଆରେ ମୋର ଦୁଃଖ ଜାଣିବା ବ୍ୟକ୍ତି କେହି ନାହାନ୍ତି, ଏପରି ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ ପାଇ-ପାରିଲି ନାହିଁ, ନାଗିନୀ ମୋତେ ଚାହେଁ ନାଁ, ତେବେ ମୋର ଉପାୟ କଣ ? ସୁନ୍ଦରୀ ! ଟିକେ ତୁଷ୍ଟ ।

ଉଲ୍‌କା—ନାଁ, ଆଜିଠାରୁ ମୋର ସ୍ୱାମୀକୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଇବି, ଖୁବ୍ ଭକ୍ତି କରିବି, ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।

ଶଙ୍ଖ—ମନୁଷ୍ୟର ଗଣ୍ଡିଟା ଚାପିଧରିଲେ ସେ କ୍ଷମା ଚାହେଁ । ମୁଁ ଜୀବନରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହିଁ କ୍ଷମା କରିଛି, କ୍ଷମା, କ୍ଷମା, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ତା ହେଲେ ତୁମ୍ଭେ ବିଦାୟ ହୁଅ, ତା ପୂର୍ବରୁ ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀର ପଦ ଧରି କ୍ଷମା ମାଗିନିଅ ।

ଉଲ୍‌କା—(ସ୍ୱାମୀପଦ ଧରି) ମୁଁ ତୋତେ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଇବି, କ୍ଷମା ଦେ ।
(ଧୂମକେତୁ ଓ ଉଲ୍‌କା ଉଭୟେ ରାଜାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ଚାଲିଗଲେ)

ଶଙ୍ଖ—ଦାସ-ଜୀବନରେ ଏକ ଦିଗରେ ନାଗିନୀ, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଉଲ୍‌କା, ନାଗିନୀକୁ ମୁଁ ଭଲ ପାଏ, ଉଲ୍‌କାକୁ କରେ ଘୃଣା; କିନ୍ତୁ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳାକୁ ଭୟ କରେ, ଭକ୍ତି କରେ, ମାତୃଜ୍ଞାନରେ ପୂଜା କରେ । ତେବେ ସେ ସୁଖୀ ତୃପ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ତୁମ୍ଭର ସେହି ସକରୁଣ ସ୍ନେହଦୃଷ୍ଟି ମୋତେ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧ ବରକୁ ଘେନି ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର,
ତର୍କରତ୍ନ, ଚୂଡ଼ାମଣି ଆଦିଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ନ୍ୟାୟ—ତର୍କରତ୍ନ ମହାଶୟ ! ବରପାତ୍ରଟି ଯାହା ଯୋଗାଡ଼ କରିଛନ୍ତି, ଖୁବ୍ ମନ୍ଦ ନୁହେଁ; ବୟସ ଷାଠିଏ ମଧ୍ୟରେ ।

ତର୍କ—ନାଁ, ଏତେ ବେଶି ନୁହେଁ, ଟିକେ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ଥିବାରୁ ଚେହେରାଟି ବିଗିଡ଼ିଯାଇଛି ।

ନ୍ୟାୟ—ହିଁ, ଯେଉଁ ହେଉ ଗୋଟାଏ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଜାତି-ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କରିବା କଥା ତ, କନ୍ୟାଟାକୁ କନ୍ୟାପାତ୍ରୀ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ପରେ ପରେ ବୈଧବ୍ୟବ୍ରତ ପାଳନ କରିବା ଶ୍ରେୟ ।

ତର୍କ—ନାଁ ନାଁ, ଆପଣ କଅଣ କହୁଛନ୍ତି, ଶ୍ୱାସ ରୋଗୀ ଖୁବ୍ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ।

ବର—ବିଶ୍ୱମ୍ଭରର ବେଶି ବିଳମ୍ବ କରୁଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ମୁଁ ଏଣୁ ଟିକେ ବସିପାରୁ ନାହିଁ, ପୁଣି ନାଳବନ୍ଧା ଖାଣ୍ଡାଟା ଏଇ ପେଟ ଗରମରେ ଧରିନେଇଛି ।

ତର୍କରତ୍ନ—ହଉ, ଶୀଘ୍ର ଯୋଗାଡ଼ ହେଉଛି । ଚୂଡ଼ାମଣି, ଆଉ ଛୁଡ଼ା ହେଉ କାହିଁକି ? ଶୀଘ୍ର କନ୍ୟା ଘେନି ଆସ, କୋଉଁ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି !

ଚୂଡ଼ାମଣି—ମୋତେ ଯେ ନଗଦ ଦୁଇ ଶତ ଟଙ୍କା ଦେବାର ଠିକ୍ ହୋଇଥିଲା, କାହିଁ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—ହିଁ ଦଣ୍ଡବତ, ବିପିତ ବାନ ଉଦ୍ଧେ ନାହିଁ ଯେ ତର୍କରତ୍ନ ମହାଶୟ, ଟଙ୍କାଟା ଆଦାୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦିଅନ୍ତୁ ।

ତର୍କରତ୍ନ—ବର ମହାଶୟ, ଟଙ୍କାଟା···

ବର—(ନିଜର କର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ଡାକି) ଆହେ ଟଙ୍କାଟା ଦେଇଦିଅ, କାମଟା ଶୀଘ୍ର ସରିଯିବ ପରା !

କର୍ତ୍ତା—ନିଅ (ଏକ ଶହ ଟଙ୍କା ଦେଇ), ବର୍ତ୍ତମାନ ଶଏ ଟଙ୍କା ପୁଣି କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷରେ ଦିଆଯିବ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି—ନାଁ ନାଁ, ମୁଁ ସମୁଦାୟ ହାତରେ ନ ଧରିଲେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରିବି ନାହିଁ । ମୋର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସନ୍ତାନ, ତାକୁ ଶୂନ ଥିବାରୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଦେଇଦେଲି ।

ତର୍କରତ୍ନ—ଆହେ ଚୂଡ଼ାମଣି ! କୋଉଁଟି କାମଧେନୁ ପରି, ଦୁହିଁପାରିଲେ ହେଲା, ପରେ ନେଲେ କ୍ଷତି କଅଣ ?

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—ନାହିଁ ହେ, ଲେକ୍‌ଠୋକ୍ କାମଟା ଭଲ, ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ କଲେ ଭୂତ-ଭବିଷ୍ୟତ ଅଛି ।

ତର୍କରତ୍ନ—(କର୍ତ୍ତାପ୍ରତି) ଦିଅ, ଦୁଇପୂର୍ବ ଟଙ୍କାଟା ଦେବ କି ? କାର୍ଯ୍ୟ ସରୁ, ତେଣିକି ଦେଖାଯିବ ।

ବର—(କର୍ତ୍ତାପ୍ରତି) ସବୁ ଟଙ୍କା ମାଗୁଛନ୍ତି ? ଦେଇଦିଅ, ଦେଇଦିଅ । ଖୁବ୍ ଜୋରୁ ପୋଖତ ଭଲବ ଦେଲାଣି ଆଉ ଏତେ ସମସ୍ତ ବେଦରେ ବସିପାରିବି ନାହିଁ ।

କର୍ତ୍ତା—ନିଅ ଟଙ୍କା, ଚୂଡ଼ାମଣି ! (ଟଙ୍କା ଦେଲେ)

ତର୍କରତ୍ନ—ଯାଅ ଚୂଡ଼ାମଣି, କନ୍ୟାକୁ ଘେନିଆସ ।

(ଚୂଡ଼ାମଣି କନ୍ୟା ଆଣିବାକୁ ଗଲେ)

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—ବରକର୍ତ୍ତା ବରଙ୍କର କଅଣ ହୁଅନ୍ତି ହଇ ହେ କର୍ତ୍ତା ମହାଶୟ ? ଆପଣ ବରଙ୍କର କଅଣ ହୁଅନ୍ତି କି ?

କର୍ତ୍ତା—ବର ମହାଶୟ ଆମ୍ଭର ଜେଜେବାପା ହୁଅନ୍ତି ।

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—ବାଃ ବାଃ, ବେଶ୍ ତ ! (ଏ ସମୟରେ ନାଗିନକୁ ଚୂଡ଼ାମଣି ମାଡ଼ ମାରିକା ଆଣିଲେ)

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—ଆଉ ଆଉ ଚୂଡ଼ାମଣି, ମାଡ଼ ଧର କରନା ।

ତର୍କରତ୍ନ—ପଦପ୍ରହାର ତାର ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଦୁଇ ଦିନ ହେଲା ମୁଁ କଅଣ କମ୍ ବୁଝାଇଲିଣି ? (ନାଗିନପ୍ରତି) ଅଲୋ, ପାଷଣ୍ଡ ଶତ୍ରୁଧର ତୋତେ ବିବାହ କରିବ, ଏଟା ତୋତେ ଭଲ ହେବ ?

ବର—ଆଉ ମାର ନା, ବୁଝାଇ କହ । ମୁଁ ଆଉ କେତେ ଦିନ, ଘରଦ୍ୱାର ସବୁ ତୁମର ।

ନାଗିନ—ଶତ୍ରୁଧର ପାଷଣ୍ଡ ନୁହେଁ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ପାଷଣ୍ଡ । ଶତ୍ରୁଧର ଜଣେ, ଅବଳା ଉପରେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର କରି ନ ପାରେ, ଯାହା କି ତୁମ୍ଭେମାନେ କରୁଅଛ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି—ମୁହଁ ଲାଗିଦେବ କି । (ମାଡ଼ ଦେଲ)

ନାଗିନ୍ନ—ପିତା, ମୋତେ ମାରୁ ମାରୁ ମାରନ୍ତୁ, ମୁଁ କେବେ ବିବାହ କରିବ ନାହିଁ । ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦିଅ ।

ଚର୍କରତ୍ନ—ଲଗାଉନା ମାଡ଼, ନିଅ, ବାନ୍ଧ ନିଅ (ବାନ୍ଧ ବଢ଼ାଇଦେବା) । ନଚେତ୍ ପଦପ୍ରହାର, ଆଉ ସ୍ବର୍ଗ କଅଣ ?

(ଚୂଡ଼ାମଣି ପଦ ପ୍ରହାର କରିବାସମୟେ ଶକ୍ତିଧରର ପ୍ରବେଶ)

ଶକ୍ତିଧର—ସାବଧାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ! (ସମସ୍ତେ ଭୟରେ ଥରହରିଲେ) ବରପାତ ବୋଧ ହୁଏ ଏହି ଜରାଗ୍ରସ୍ତ ବୃଦ୍ଧ ? କହ ନାଗିନ୍ନ, ବର୍ତ୍ତମାନ ବିବାହ କରିବାକୁ ତୁମର ମତ କଅଣ ?

ନାଗିନ୍ନ—ମୁଁ ତ ଆପଣଙ୍କୁ ମନେ ମନେ ବିବାହ କରିଛି, ଆଉ ଲୌକିକ ବିବାହରେ ପ୍ରୟୋଜନ କଅଣ ? ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ !

ଶକ୍ତିଧର—କିଏ ଅଛ, ଏ ବୃଦ୍ଧକୁ ଚିକିତ୍ସାଳୟକୁ ନେଇଯାଅ । ଆଉ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକଣ୍ଠା ନେଇଆସ ।

(ପ୍ରହରୀ ତାହା ହିଁ କଲା)

ଶକ୍ତିଧର—(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ ଫିଙ୍ଗାଇ) ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ପଚାଶ ପ୍ରହାର, ଆସ ଜଣେ ଜଣେ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣେ—କ୍ଷମା, କ୍ଷମା ।

ନାଗିନ୍ନ—ଦେବତା, ମୋର ଅନୁରୋଧ, ଏଥର କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ ପାଦତଳେ ପଡ଼ୁଛି ।

ଶକ୍ତିଧର—ଯାଅ ପାଷଣ୍ଡେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—(ପ୍ରବେଶି) ମୁକ୍ତକାମ ! ମୁକ୍ତକାମ ! !

ମୁକ୍ତକାମ—(ପ୍ରବେଶି) ପିତା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—କଅଣ ଠିକ୍ କରିଲେ ?

ମୁକ୍ତକାମ—କଅଣ ଆଉ ଠିକ କରିବ ? ବଜ୍ରବାହୁ ଯେ କାହିଁକି ଏବେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ବସିଛି, ମୁଁ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ବଜ୍ରବାହୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସୁଛି । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ପଚାରେ, ତୁମେମାନେ ରକ୍ତ-ମାଂସରେ ଗଢ଼ା ମନୁଷ୍ୟ ନା ଆଉ କିଛି ?

ମୁକ୍ତକାମ—କୁମାର ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ଶକ୍ତିଧର ଯେ ହତ୍ୟା କରିଛି, ଏ କଥା କି ସତ୍ୟ ?

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ନିଶ୍ଚୟ ସତ୍ୟ ।

ମୁକ୍ତକାମ—ଓଃ, କି ପୈଶାଚିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ! କିନ୍ତୁ କମଳା କି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବିତ ଅଛି ?

ବଜ୍ରବାହୁ—(ପ୍ରବେଶି) ହିଁ ଅଛି, ଶକ୍ତିଧର ନିକଟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରି ପରମ ଶାନ୍ତିରେ କାଳାତିପାତ କରୁଛି ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଛି, ବଜ୍ରବାହୁ !

ବଜ୍ରବାହୁ—ସତ୍ୟ କଥାକୁ ଏତେ ଗୋପନ କାହିଁକି ?

ମୁକ୍ତିକାମ—ବଜ୍ରବାହୁ, ତୁମେ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ତୁମେ ତ ମୋତେ ଚିରଦିନ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ବୋଲି ସନ୍ଦେହ କର । ଯେଉଁଦିନ ତୁମଙ୍କୁ ଶକ୍ତିଧରକୁ ସିଂହାସନଚ୍ୟୁତ କରିବାଲାଗି କହିଥିଲି, ତୁମେ କହିଥିଲ, ମୁଁ ସିଂହାସନ ପାଇଁ ଲାଳାୟିତ ନୁହେଁ । ଆଜି କୁମାର ଶଙ୍ଖନାଦ ନିହତ ଆଉ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳା କୁଳଧର୍ମ ତ୍ୟାଗ କରି ସେହି ପାଷଣ୍ଡ ଶକ୍ତିଧରର ଅଙ୍କଶାୟିନୀ । ଛି, କି ଲଜ୍ଜା, କି ଅପମାନ !

ମୁକ୍ତକାମ—ସାବଧାନ ବଜ୍ରବାହୁ ! ରସନା ସଂଯତ କରି କଥା କହ ! ମୁଁ ପୁନଶ୍ଚ କହୁଛି, ତୁମେ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ । ମୁଁ ତୁମର କୌଣସି କଥାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ନା ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ବିଶ୍ୱାସ କରିବାରେ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ଅସଫଳ, ତେତେବେଳେ ମୋର ତୁମ ସଙ୍ଗରେ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ତୁମର ଚିରବିଶ୍ୱାସିନୀ ପତ୍ନୀ ଆଜି ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ । ମୋର ସେଥିରେ ଯାଏ-ଆସେ କେତେ ?

ମୁକ୍ତିକାମ—ବଜ୍ରବାହୁ, ତୁମେ ଧୈର୍ଯ୍ୟର, ସୀମା ଡେଇଁ ଯାଉଛ ।

ବଜ୍ରବାହୁ —ତୁମ୍ଭେ ମୋର କ'ଣ କରିପାରିବ ? ତୁମ୍ଭର ଏ ରକ୍ତଚକ୍ଷୁକୁ ମୁଁ ଭୟ କରେ ନା ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—କଅଣ କହୁଚ ବଜ୍ରବାହୁ ! ଅଭାଗିନୀ କମଳାଲାଗି ତୁମ୍ଭେ କି ଲଜ୍ଜିତ ନୁହଁ ?

ବଜ୍ରବାହୁ—କିନ୍ତୁ ଏ ଅପରାଧର ଦାୟୀ କିଏ ? ଶଙ୍ଖନାଦର ମୃତ୍ୟୁ ଆଉ କମଳାର ଏ ଅପକଳଙ୍କ-ଲାଗି ଦାୟିତ୍ୱ କାହାର ? ମୁକ୍ତିକାମ ଯେ ପରମ ଧାର୍ମିକ, ସେ ଆଜି ତାର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରଖିବାକୁ ଚାହେଁ । ତାର ଇଚ୍ଛା, ବଜ୍ରବାହୁ ସିଂହାସନ ଉଦ୍ଧାର କରୁ, ଅବଶେଷରେ ସେ ରାଜଗାଦିରେ ମାଲିକ ହୋଇ ବସିବ । ଏ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ବକଧାର୍ମିକତା ଅସହ୍ୟ ।

ମୁକ୍ତିକାମ—(ସକ୍ରୋଧେ) ବଜ୍ରବାହୁ ! ଏ ମନ୍ଦିର ମୋର, ତୁମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କର । ମୁଁ ତୁମ୍ଭର କୌଣସି କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଚାହେଁ ନା, ତୁମ୍ଭର ମୁଖଦର୍ଶନରେ ପାପ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—କୁମାର ଶଙ୍ଖନାଦ ନିହତ, ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳା ଆଜି ବନ୍ଦିନୀ । ତୁମ୍ଭେ ଦୁଇଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି-ଗତ ମର୍ଯ୍ୟାଦାବୋଧର ଆଢ଼ୁଆଳକୁ ଯାଇ ଆତ୍ମକଳହ କରିବାକୁ ଚାହଁଅ, ଛି ଛି !

ମୁକ୍ତିକାମ—ନାଁ ପିତା, ବଜ୍ରବାହୁ ମୋର ସାଧୁତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯେ କଟୋକ୍ତି କରିଛି, ତାର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନ କଲେ ମୁଁ ତାର ମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିବି ନାହିଁ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ଯାହା ସତ୍ୟ, ଯାହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ତା କିଛିମାତ୍ର ଅସ୍ୱୀକାର କରିବି ନାହିଁ, ଆକାଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ୟର ମହିମା ପ୍ରଚାର କରୁଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟର ଶ୍ୱାସ-ପ୍ରଶ୍ୱାସରେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟର ମହିମା ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି, ସତ୍ୟ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ଧର୍ମ ।

ମୁକ୍ତିକାମ—ଚୁପ୍ କର ଭଣ୍ଡ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ! (ରତ୍ନେଶ୍ୱର ପ୍ରତି) ପିତା ! ଆପଣ କି…

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ବଜ୍ରବାହୁର ଉକ୍ତି ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ ।

ମୁକ୍ତିକାମ—ପିତା ! ଆପଣ କଅଣ କହୁଛନ୍ତି ? କମଳା କି ଶକ୍ତିଧର ନିକଟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିଛି ?

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ହିଁ, କମଳା ମୋର ଉଚ୍ଚ ମଥା ନତ କରିଦେଇଛି ।

ମୁକ୍ତିକାମ—ଦାଣ୍ଡଘାଟରେ କିଏ କୌଣସି ଗୋଟାଏ କଥା କହିଲେ ତା କି ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ? ଆପଣ କଅଣ ଆପଣଙ୍କ କନ୍ୟାକୁ ଚିହ୍ନି ନାହାନ୍ତି, ସେ ବରଂ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିପାରେ; କିନ୍ତୁ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିପାରେ ନା ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ନାଁ, ତା କରିନାହିଁ, ମୁଁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଛି, ସେ ଦୁଷ୍ଟରଙ୍ଗା କୁଳତ୍ୟାଗିନୀ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ ଚିତ୍ତରେ ଶକ୍ତିଧର ନିକଟରେ ଛିଡ଼ା-ହୋଇଛି । ଶଙ୍ଖନାଦର ମୃତ୍ୟୁରେ ତାର ମୁଖ-ମଣ୍ଡଳରେ ଟିକେ ମାତ୍ର ବିଷାଦର ଛାୟା ପଡ଼ିନାହିଁ । ସେ କଥା ଭାବିଲେ ମୋର ମଥା ଘୂରିଯାଉଛି, ମୁଁ ଆଉ କିଛି କହିପାରୁ ନାହିଁ । ଉଗ୍ରସେନ ମୋର ହାତ ଦୁଇଟା ବାନ୍ଧିପକାଇଥିଲା ନଚେତ୍ ମୁଁ ତାକୁ…

ମୁକ୍ତିକାମ—ଆପଣଙ୍କର ମସ୍ତିଷ୍କର କଅଣ ବିକୃତି ଘଟିଛି କି ? କମଳା ବର୍ତ୍ତମାନ ଶକ୍ତିଧରର ଅନ୍ତଃପୁରରେ, ଆପଣ ସେଠାକୁ ଗଲେ କିପରି ?

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ସେ କଥା ମଧ୍ୟ କହୁଛି । ବଜ୍ରବାହୁଠାରୁ ଏସମସ୍ତ ଘଟଣା ଶୁଣି ମୁଁ ବିଚଳିତ ହୋଇଉଠିଲି ଓ ନିଜର ଜୀବନକୁ ବିପଦାପନ୍ନ କରି ଶକ୍ତିଧରର ଗଡ଼ଦ୍ୱାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କମଳାର ଦର୍ଶନ ଅପେକ୍ଷା କରିଛି । ଶକ୍ତିଧର ଏ କଥା ଜାଣିପାରି ଉଗ୍ରସେନଦ୍ୱାରା ମୋତେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରି ରାଜବାଟୀଭିତରକୁ ନେଇଗଲା ।

ମୁକ୍ତିକାମ—କମଳା ସଙ୍ଗେ ଆପଣଙ୍କର କୌଣସି କଥା-ବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଛି ?

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଶଙ୍ଖନାଦର ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡଠାରୁ ତାର ଚରିତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାନା ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ସେ କୁହା ଲଜ୍ଜାରେ ମୁଖାବନତ କରି ଦୁଇ ଟୋପା ଅଶ୍ରୁ ଗଡ଼ାଇ ପକାଇଥିଲା । ମୁଁ କ୍ରୋଧରେ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲି ସେହି ଶୃଙ୍ଖଳିତ ହସ୍ତରେ କମଳାକୁ ମାରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲି ।

ପଲକରେ ଶକ୍ତିଧର ବାଧା ଦେଇ ମୋର ଶୃଙ୍ଖଳ ଖୋଲି ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ବିଦାୟ ଦେଲା !

ବଜ୍ରବାହୁ – ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରଯାଏ ନା ମୁକ୍ତିକାମ, ସେଥିଲାଗି ମୁଁ ଖାରକୁମାର ।

ମୁକ୍ତିକାମ – ତୁମ୍ଭେ ଗୋଟିଏ ଘୃଣିତ ପଶୁ !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର – ମୁକ୍ତିକାମ ! ତୁମ୍ଭର କଅଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିବାଦ କରିବାର ସମୟ ?

ମୁକ୍ତିକାମ – ଆପଣଙ୍କ କଥା ଯେବେ ସତ୍ୟ ହୁଏ ପିତା, ତେବେ ବୁଝିଲି, ଏ ଜଗତରେ ବିଶ୍ୱାସ ବୋଲି କିଛି ବସ୍ତୁ ନାହିଁ । ଖାତିବ୍ରତ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଆକାଶ-କୁସୁମ, ସଂସାରର ଧର୍ମ ଗୋଟାଏ ପ୍ରହସନ । ବଜ୍ର-ବାହୁକୁ ମୁଁ ଚିରଦିନ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିଆସୁଛି, ଆଜ ଯେବେ ତାର ସହୋଦରା ଭଗ୍ନୀକୁ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ହୁଏ, ତେବେ ମୋର କୌଣସି ଦୁଃଖ ନାହିଁ ପିତା; କିନ୍ତୁ ଲାଗୁଛି, କାଲି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ହେବ, ବଜ୍ରବାହୁ ! କାଲି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ହେବ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର – ମୁକ୍ତିକାମ ! କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କର । ବିପଦବେଳେ ଧୈର୍ଯ୍ୟହରା ହୁଅ ନାହିଁ ।

ମୁକ୍ତିକାମ – କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ! କାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ? କିଏ ବିପନ୍ନ ? କମଳା ଯଦି ସ୍ୱ-ଇଚ୍ଛାରେ ତାର ପ୍ରିୟତମ ନିକଟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିଥାଏ, ତେବେ ମୁଁ ମୁକ୍ତ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ଭୁଲିପାରିବି ନାହିଁ । ମୋର ପ୍ରିୟହନ୍ତାକୁ ମୁଁ କଠିନ ଶାସ୍ତି ଦେବି, ଯାହା ଦେଖି ଜଗତ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇଯିବ ।

(ଜଣେ ଶ୍ମଶ୍ରୁଧାରୀ ସୈନ ପ୍ରବେଶ)

ଦୂତ – ରାଜା ! ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ମଶ୍ରୁଧାରୀ ବନ୍ଦୀ ଜଅନ୍ତୁ । ରାଜା ଶକ୍ତିଧର ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳା ଦେବୀଙ୍କୁ ପାଇ ତା'ର ବିନିମୟେ ରାଧାରାଣୀଙ୍କୁ ପଠାଇଦେଇଛନ୍ତି ।

ମୁକ୍ତିକାମ – (ଦୂତକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ମନ୍ଦିରକୁ ଚାଲିଗଲେ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର – ମୁକ୍ତିକାମ ! ମୁକ୍ତିକାମ ! !

ମୁକ୍ତିକାମ – (ପ୍ରବେଶି) ତୁମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ଏଠାରୁ ଯାଅ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରୁ କିଛି ଶୁଣିବାକୁ ଚାହେଁ ନା ବିଶ୍ୱାସଘାତକଗଣ । ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଏଠାରୁ ଅନ୍ତର ହୁଅ । ରାଧାରମଣ ! ରାଧାରମଣ ! ମୋର ପ୍ରାଣ.ଧିକା ପ୍ରିୟତମାର ବିନିମୟେ ମୋତେ ଆଣି ରାଧାରାଣୀ ଦେଇଛ, ଆଉ ମୋଠାରୁ କଅଣ ଚାହଁ ? ଥାଅ ଥାଅ, ଯୁଗ-ଯୁଗାନ୍ତକାଳ ଏହି ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥାଅ, କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭର ଶ୍ମଶ୍ରୁଧାରୀକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ନାହିଁ, ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ନାହିଁ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶଙ୍ଖନାଦ ଓ ସୁନନ୍ଦା ଖେଳି ଖେଳି ପ୍ରବେଶ)

ଶଙ୍ଖନାଦ – ସୁନନ୍ଦା ! ସୁନନ୍ଦା ! କୁଆଡ଼େ ଗଲ ସୁନନ୍ଦା ?

ସୁନନ୍ଦା – କାହିଁକି ଡାକୁଛ ରାଜକୁମାର ? ମୁଁ ଯେ ଏଇଠି ଲୁଚିଥିଲି, ରାଜକୁମାର ମୋତେ ଖୋଜି ପାଇବେ କି ନା ?

ଶଙ୍ଖନାଦ – ଦୁଷ୍ଟାମି ଶିଖିଛ ସୁନନ୍ଦା ! ମୁଁ ତୁମକୁ ଗୋଟାଏ କଥା ପଚାରିବି, ଜାଣିଥିଲେ ଏକା ସତ କହିବ ।

ସୁନନ୍ଦା – କି କଥା ?

ଶଙ୍ଖନାଦ – ମୋ ସମ୍ବନ୍ଧେ ତୁମର ବାବା ତୁମକୁ କଅଣ କହୁଥିଲେ ?

ସୁନନ୍ଦା – କହୁଥିଲେ, ତୁ ରାଜକୁମାର ସଙ୍ଗେ ବେଶି ମିଳାମିଶା କରିବୁ ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ – କାହିଁକି ?

ସୁନନ୍ଦା – ତୁମେ ଯେ ରାଜକୁମାର ।

ଶଙ୍ଖନାଦ – ତୁମେ ଯେ ରାଜକୁମାରୀ ।

ସୁନନ୍ଦା – ରାଜକୁମାର, ତୁମେ ଯେ ଭୁଲ ବୁଝିଛ, ମୋର ପିତା ସାମାନ୍ୟ ରଥର ଚାଳକ । ଏ ରାଜ୍ୟ ତୁମର, ଅସନ୍ତା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତିଥିରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ ଏଠାରୁ ତଡ଼ିଦେବ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ — କିଏ କହିଲା ?

ସୁନନ୍ଦା — ବାବା ।

ଶଙ୍ଖନାଦ — ନା ସୁନନ୍ଦା, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏଠାରୁ କେହି ତଡ଼ିଦେବେ ନାହିଁ । ତୁମେ ଚିରଦିନ ମୋ ନିକଟରେ ରହିବ ।

ସୁନନ୍ଦା — ତା କି ହୋଇପାରେ ? ମୋର ବାବା ଚାଲିଗଲେ ମୁଁ କାହା ପାଖରେ ରହିବି ? ମୋର ବାବାଙ୍କର ଆଉ କିଏ ଅଛି ?

ଶଙ୍ଖନାଦ — କାହିଁକି, ମୋ ନିକଟରେ ରହିବ ନାହିଁ ? ମୁଁ ତୁମକୁ କେତେ ଭଲ ପାଇବି ।

ସୁନନ୍ଦା — ଛି ରାଜକୁମାର ! ଏ କଥା ମନରେ ଆଣନା, ମୁଁ ମୋର ବାବାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି କେଉଁଠାରେ ରହିପାରିବି ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ — (ଗୀତ)

ମଧୁବୋଳା ତୋର ବନ୍ଧୁଲି ଅଧରେ
ସ୍ୱାଦ ଏ କଥା ପଦଟି,
ସ୍ୱାଦୁତା ପାଇଁ ବନ୍ଧୁରେ ମୁହିଁ
ବନ୍ଧା ତୋ ପାଶେ ସଦାଟି ।

ସୁନନ୍ଦା — କି ଅଜଣା ମନ୍ତ୍ର ଶୁଣାଅ ମୋ କର୍ଣ୍ଣେ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥ ବାଧାଟି,
ଅବାଧ ଗତିରେ ଗୋଡ଼ ଖସିଗଲେ
କି ଆଘାତ ହୃଦେ ବାଜେଟି ।

ଶଙ୍ଖନାଦ — ହୃଦୟ-କାନନେ କି ଭଳି ଆସନ
ତୋପାଇଁ ବାଛି ରଖିଛି,

ସୁନନ୍ଦା — ଛାଡ଼ ହାତ ମୋର ହେ ରାଜକୁମାର !
ନ ଦିଅ ଆଉ ବାଧାଟି ।

(ସୁନନ୍ଦା ଚାଲିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ)

ଶଙ୍ଖନାଦ — ଯାଅନା ଯାଅନା ସୁନନ୍ଦା ! ଗୋଟିଏ କଥା ଶୁଣ ।

ସୁନନ୍ଦା — କି କଥା ?

ଶଙ୍ଖନାଦ — ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହେଁ ।

ସୁନନ୍ଦା — ତା କି ହୋଇପାରେ ? ବାବା କହନ୍ତି, ତୁମେ ମୋର ବଡ଼ ଭାଇ । ଭାଇ ଭଉଣୀ କ'ଣ ବିଭା ହୁଏ ରାଜକୁମାର ? ଏ କଥା ଆଉ ମନରେ ଆଣ ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ — (ସୁନନ୍ଦାର ହାତ ଧରିନେବା)

ସୁନନ୍ଦା — ପୁଣି କାହିଁକି ମୋର ହାତ ଧରିଲ ରାଜକୁମାର ? ତୁମେ କେବଳ ମୋତେ କନ୍ଦାଇବାକୁ ଭଲପାଅ ରାଜକୁମାର । (କ୍ରନ୍ଦନ)

ଶକ୍ତିଧର — (ପ୍ରବେଶି) କାହିଁକି କାନ୍ଦୁଛ ସୁନନ୍ଦା ?

ସୁନନ୍ଦା — ମୁଁ କହୁଛି ଭାଇକି ଭଉଣୀ ବିବାହ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେବେ ବି ରାଜକୁମାର ମୋତେ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ।

ଶକ୍ତିଧର — ତା ହେଲେ ତ ଘୋର ବିପଦ । ଶଙ୍ଖନାଦ, ତୁମେ ଜାଣ, ଏ ସୁନନ୍ଦା କିଏ ? ତାର ବାବାର କୌଣସି ବଂଶପରିଚୟ ନାହିଁ, ତୁମେ ପରମ ଧାର୍ମିକ ରାଜା ମୁକ୍ତିକାମଙ୍କର ପୁତ୍ର—ଏ କଥାଟା ଭୁଲି ଯାଅ ନାହିଁ ? (ଶଙ୍ଖନାଦ ଚାଲିଗଲା)

କମଳା — କଅଣ ହୋଇଛି ?

ଶକ୍ତିଧର — ଶଙ୍ଖନାଦ ସୁନନ୍ଦାକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଛି; ସେଥିପାଇଁ ସୁନନ୍ଦା କାନ୍ଦୁଛି ।

କମଳା — କାନ୍ଦୁଛ କାହିଁକି ସୁନନ୍ଦା ? ଶଙ୍ଖନାଦ ଯେତେବେଳେ ଏ ରାଜ୍ୟରେ ରାଜା ହେବ, ତୁ ହେବୁ ଏ ରାଜ୍ୟର ରାଣୀ ।

ସୁନନ୍ଦା — ତା ହେବ କିପରି ? ଭାଇକି ଭଉଣୀ କଅଣ ବିଭା ହୁଏ ? ମୁଁ ଶୁଣିଛି, ତୁମେ ମୋ ବାବାଙ୍କୁ ତଡ଼ିଦେବ । ମୁଁ ବାବାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି କେଉଁଠି ରହିପାରିବି ନାହିଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କମଳା — ଆହା ! କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର, କେଡ଼େ ମଧୁର ସ୍ୱାର ଅନ୍ତରବୃତ୍ତି ! ଶକ୍ତିଧର, ଶଙ୍ଖନାଦ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱାକୁ ବିବାହ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଶକ୍ତିଧର — ସେ କଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଥାଉ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମୁଁ କରୁଣ ହୃ ନିକଟକୁ ଲୋକ ପଠାଇଛି, ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସିବ ତାର ସମସ୍ତ ଜକେଶ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବ, ତେଣୁ ଗୋପନ ସାକ୍ଷାତର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛି ।

କମଳା — ସେ କି ଏଠାକୁ ଆସିବ ?

ଶକ୍ତିଧର — ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବ, ସେକୁନିର୍ମାଣ ଓ ସୈନ୍ୟରକ୍ଷା ପାଇଁ ମୁଁ ବହୁତ ଅର୍ଥ ତାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି । ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ମୋଠାରେ ଜନ୍ମିଛି ।

କମଳା—ସେ ଯେ ଏତେ ସ୍ନେହ, ଏତେ ପ୍ରୀତି, ସେ କଥା ମୁଁ ଭାବିପାରୁ ନାହିଁ ଶଙ୍ଖଧର ।

ଶଙ୍ଖଧର—ସେ କଥା ତ ବହୁବାର ଶୁଣିଛି ଦେବି ! ଆଉ ତ ବେଶି ସମୟ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, ଟିକେ ଆଢୁଆଳରେ ଛିଡ଼ା ହେଲେ ବୁଝି ପାରିବ, ବଜ୍ରବାହୁର ସ୍ୱରୂପ କି ରକମ । ସ୍ୱାର୍ଥସିଦ୍ଧି ଲାଗି ମନୁଷ୍ୟର ପୈଶାଚିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଯେ କେତେ ପ୍ରବଳ ହୋଇପାରେ, ତା'ର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରମାଣ ତୁମକୁ ଆଜି ଦେଖାଇବି ।

କମଳା—ମୁଁ ଯେ ଭାବିପାରୁ ନାହିଁ ଶଙ୍ଖଧର ! ଏହା କି ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ ? ସେ ଯେ ମୋର ଭାଇ, ସହୋଦର ଭାଇ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ସହୋଦର ଭାଇ, ରକ୍ତର ସମ୍ବନ୍ଧ; ଦେବି ! ମୁଁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଛି, ମନୁଷ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ବାମ ହସ୍ତକୁ ମାରୁଛି, ନିଜର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ଓ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରୁଛି, ମନୁଷ୍ୟର ଦନ୍ତ ବନ୍ତ ପାଇ ସେ ପ୍ରଥମମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାର ଜିହ୍ୱାକୁ ଦଂଶନ କରିବାକୁ ଚାହେଁ । ସେ ଜିହ୍ୱା ଅଧିକ ଶରୀରରେ ବଞ୍ଚିରହିଛି; ସେ ନିଜର ସତର୍କତାରେ ବନ୍ତର ଅନୁଗ୍ରହରେ ନୁହେଁ ଦେବି ! ଦନ୍ତର ଅନୁଗ୍ରହରେ ନୁହେଁ ।

କମଳା—ତୁନି ହୁଅ ଶଙ୍ଖଧର ! ଏସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେ ହୃଦୟପଦ୍ମ-ଶିଖା ଯେପରି ଲୁପ୍ତ ହୋଇଆସେ, ଆଉ ସଂସାରକୁ ଗୋଟାଏ ଶ୍ମଶାନ ବୋଲି ମନେ କରିବାକୁ ହୁଏ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ବଧ କରିଦେଇ ବା ହତ୍ୟା କରିଦେଇ, ମୁଁ ବଜ୍ରବାହୁକୁ ଶାସ୍ତି ଦେଇପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତା ହୋଇଥିଲେ ମୁଁ ହୋଇଥାନ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବିଶ୍ୱାସୀ । ବଜ୍ରବାହୁ ଯେ ତୁମର ଭାଇ, ମୁଁ ତ କେହି ନୁହେଁ; ମୁଁ ଗୋଟାଏ ପିତୃ-ମାତୃହୀନ ଭିଖାରି ବାଳକ ।

ଇନ୍ଦ୍ରସେନ—(ପ୍ରବେଶି) ବଜ୍ରବାହୁ ଆସିଛି ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଯାଅ, ଶୀଘ୍ର ଏ ସ୍ଥାନରେ ଲୁଚିଯାଅ । ହଁ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥାଅ, ତାକୁ ବନ୍ଦୀ କରିବା ଆଜି ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଯାଅ । (କମଳାପ୍ରତି) ଯାଅ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମି ! ଟିକେ ଆଢୁଆଳକୁ ଯାଅ । ସେଠାରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ବୁଝିପାରିବ ବଜ୍ରବାହୁର ସ୍ୱରୂପ କି ରକମ । ହଁ, ଆଉଥରେ ଶୁଣ, ଯେମିତି କାହାରି ପାଦଶବ୍ଦ ଏଠାକୁ ନ ଆସେ ।

(କମଳା ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ, ବଜ୍ରବାହୁକୁ ଅଣାଇ ଇନ୍ଦ୍ରସେନ ଚାଲିଗଲେ)

ଶଙ୍ଖଧର—(ବଜ୍ର ହସ୍ତଧରି) ଆସ ବନ୍ଧୁ, ସମ୍ବାଦ ସବୁ ଶୁଭ ତ ?

ବଜ୍ରବାହୁ—ହଁ ଶୁଭ । ମୁକ୍ତିକାମ ଜନ୍ମ'ବ ହୋଇ ଧାଇଁଛି, ସେ ନିଜ ହାତରେ ତାର ପୁରସ୍କାରକୁ ଶାସ୍ତି ଦେବ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କୌଣସି ସାହାଯ୍ୟ ଚାହେଁ ନା ।

ଶଙ୍ଖଧର—ତା'ପରେ ?

ବଜ୍ରବାହୁ—ତା'ପରେ ଆଉ କଅଣ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ନୂତନ କରି ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ତା'ପକ୍ଷେ ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । କେବଳ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମୂର୍ଖ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଆସିପାରେ; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ସେଥିକୁ ପାର ହେବେ କିପରି ? ସେଇଟା ଯେ ମୋର ।

ଶଙ୍ଖଧର—ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁକ୍ତିକାମକୁ ହଟାଇବା ପାରିଲେ ଖୁବ୍ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ମୁଁ ତ ସେ କଥା ତୁମକୁ ବହୁବାର କହିଛି, ତୁମ୍ଭେ ଯତ୍ନ କର, ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାର ଜୀବନଲୀଳା ଶେଷ କରି ଦେଇପାରେ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ନା ବଜ୍ରବାହୁ ! ତୁମେ ତା କରନା, ମୁଁ ଏଠାକୁ ନେଇ ବନ୍ଦୀ କରିଆଣି ଖୁବ୍ ନୃଶଂଶଭାବେ ହତ୍ୟା କରିବ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ସେ ଇଚ୍ଛା ତୁମର ଜାଣେ ବୋଲି ତ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛି । ଆଚ୍ଛା, କମଳା କି ତୁମର କଥାଟା ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ?

ଶଙ୍ଖଧର—ନିଶ୍ଚୟ କରୁଛି । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ତ ଆଉ କେତେ ଦିନ ସ୍ଥିରହୋଇ ରହିପାରେ

ବଜ୍ରବାହୁ—ଏଇଥିପାଇଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିକୁ ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଘୃଣା କରେ । ତେଣୁ ମୁଁ ଅବିବାହିତ ।

କମଳା—(ପ୍ରବେଶି) କ୍ଳ ଶର କୁମାର ? ସୈରାନ ଭୁ ଅତି ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ ଶର ନରକ । ଭୁ ଅତି ଘୃଣିତ, ନର ପିଶାଚ । ଶଙ୍ଖଧର ! ତୋର ମାତୃ ଆଦେଶ ପାଳନକର ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ନର ପିଶାଚକୁ ବଧକର ।

ବଜ୍ରବାହୁ—(ବିସ୍ମିତହୋଇ) ଏ କଅଣ ଶଙ୍ଖଧର ?

ଶଙ୍ଖଧର ଏଇ ତ ସଂସାର ବନ୍ଧୁ ! ଲୋଭେ ପାପ, ପାପେ ମୃତ୍ୟୁ, ଆପାତତଃ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ବନ୍ଦୀ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—(କ୍ରୋଧେ) ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ।

ଶଙ୍ଖଧର – ବିଶ୍ୱାସ, ହଃ ହାଃ ହଃ, ବିଶ୍ୱାସ !

ବଜ୍ରବାହୁ – ପ୍ରସ୍ଥାନର ପଥ ପରିଷ୍କାର ନ କରି ଶତ୍ରୁ ବ୍ୟୂହରେ ପ୍ରବେଶ କରି ନ ଥାନ୍ତି । ଶଙ୍ଖଧର ! ଏ ରାଜପ୍ରାସାଦରେ ମୋର କିଛି ଅପରିଚିତ ନୁହେଁ । ଅନ୍ତଃପୁର ପଛ ପାଚେରି ଡେଇଁ ପଳାଇବି । ସେଠାରେ ମୋର ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଅଶ୍ୱ ବନ୍ଧା ହୋଇଛି । ପାର ତ ମୋର ଗତି ରୁଦ୍ଧ କର । (ଯିବାବେଳେ ଶଙ୍ଖଧର ତାର ପଗଡ଼ି ଧରିପକାଇ ନିରସ୍ତ୍ର ହେଲା)

ଶଙ୍ଖଧର – ଉଗ୍ରସେନ ! ଉଗ୍ରସେନ,··· !

(ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରବେଶ)

ଅନ୍ତଃପୁର ପଛ ପାଚେରି ଡେଇଁ ପଳାଇଛି । ସେଠାରେ ତାର ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଅଶ୍ୱ ବନ୍ଧାଅଛି । ଯାଅ, ଶୀଘ୍ର ଯାଅ, ତାକୁ ବଧ କର ନଚେତ୍ ସବୁ ବ୍ୟର୍ଥ !

କମଳା – ଶଙ୍ଖଧର ! ମୁଁ ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ଲୋଡ଼େଁ ନା । ମୁଁ ବେଶ୍ ବୁଝିପାରୁଛି, ରାଜା ମୁକ୍ତକାମର ଜୀବନ ଆଉ ବିପନ୍ନ । ସେ ଯେଉଁଠାରେ ଥାନ୍ତୁ, ତାଙ୍କୁ ଖୋଜ ଦେଇଆସ ।

ଶଙ୍ଖଧର – ମରିବ)

କମଳା – ଶଙ୍ଖଧର ! ମୋର କୌଣସି କଥା କ ଶୁଣିପାରୁ ନାହୁଁ ?

ଶଙ୍ଖଧର –(ଅନ୍ୟମନସ୍କଭାବେ) ହଁ, କଅଣ କହୁଛ ?

କମଳା – ମୁଁ କହୁଛି, ରାଜା ମୁକ୍ତକାମଙ୍କୁ ଅବିଳମ୍ବେ ଖୋଜି ଆଣ, ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଆଉ ବିପନ୍ନ, ବଜ୍ରବାହୁ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିପାରେ ।

ଉଗ୍ରସେନ—(ପ୍ରବେଶି) ଅଶ୍ୱ ଦଉଡ଼ାଇ ବହୁ ଦୂର ଚାଲିଯାଇଛି । ତାର ଗତିରୁଦ୍ଧ କରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ ।

ଶଙ୍ଖଧର – ତା'ହେଲେ ଶୀଘ୍ର ଯାଅ, ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦିଅ, ଅବିଳମ୍ବେ ସେତୁଗୁଡ଼ାକୁ ଅଧିକାର କରନ୍ତୁ ; ବଜ୍ରବାହୁ ଯେପରି ସେତୁର ଉପର ଦେଇ ସୈନ୍ୟ ଚଳାଇ ଆସି ନ ପାରେ । ଯାଅ, ଶୀଘ୍ର ଯାଅ ।

କମଳା – ଶଙ୍ଖଧର ! ତେବେ ତୋର ମନରେ କୌଣସି ଦୁରଭିସନ୍ଧି ଅଛି ନା କଅଣ ? ଆଜି ମୁଁ ତୁମକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରୁ ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡ ମୋର ଘୂରିଯାଉଛି !

ଶଙ୍ଖଧର – କାହିଁକି ମା ?

କମଳା – କାହିଁକି ? ତୁମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ମୁକ୍ତକାମର ସନ୍ଧାନରେ ଲୋକ ପଠାଉ ନା କାହିଁକି ? ବଜ୍ରବାହୁ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିପାରେ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ନା, ତା କରିବ ନାହିଁ । ପଳାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବଜ୍ରବାହୁର ମତଲବ ବଦଳିଯାଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାର କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ମୁକ୍ତକାମ ସହିତ ସଦ୍‌ଭାବ ସ୍ଥାପନ କରି ; ନଚେତ୍ ତାର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ ମା !

କମଳା – ତୁମର କୌଣସି କଥା ମୁଁ ଯେପରି ଆଉ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରୁ ନାହିଁ । ମନେ ହୁଏ, ତୁମ୍ଭେ ସମସ୍ତେ ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ।

ଶଙ୍ଖଧର – ବିଶ୍ୱାସ କର ମା, ସନ୍ତାନକୁ ବିଶ୍ୱାସ କର । ମୁକ୍ତକାମର ଜୀବନ ଆଉ ବିପନ୍ନ ନୁହେଁ—ବିପନ୍ନ ତୁମର ଏହି ସନ୍ତାନର ଜୀବନ । ବଜ୍ରବାହୁ ଓ ମୁକ୍ତକାମ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଭେଦଭାବ ଘଟାଇ-ଆସିଥିଲି, ତା ଏକବାରେ ଆଉ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇ-ଯାଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତା'ର ମିଳନ ହେବ । ସେ ମିଳନରେ ଯୋଗଦାନ କରିବେ ରାଜା ରତ୍ନେଶ୍ୱର । ଯୁଦ୍ଧ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ, ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ।

କମଳା – ତେବେ ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ତାର ବାବାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଦିଅ ।

ଶକ୍ତିଧର - ନା ନା, ବଜ୍ରବାହୁ ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ହତ୍ୟା କରିବ । ଶଙ୍ଖନାଦ ଯେ ବଞ୍ଚିଛି, ସେ ମୁକ୍ତକାମ ଆଗରେ ଏ କଥା ପ୍ରମାଣ କରିଦେବ ନାହିଁ, ହେଇପାରେ ନା ।

କମଳା — ତା'ହେଲେ ଉପାୟ ?

ଶକ୍ତିଧର — ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ହେଉ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ତୁମର ସତୀତ୍ୱ ଓ ପବିତ୍ରତାର ଏକମାତ୍ର ସାକ୍ଷୀ ଶଙ୍ଖନାଦ । ତାକୁ ଖୁବ ସାବଧାନରେ ରଖ, ନୋହିଲେ ତୁମର ଜୀବନ ବିପନ୍ନ, ମୁକ୍ତକାମ ତୁମକୁ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବ ।

(ସୁନନ୍ଦା ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ଘେନି ପ୍ରବେଶ, ଶଙ୍ଖନାଦ-ମୁଣ୍ଡରୁ ଛୁରିକାଘାତରେ ରକ୍ତ ବାହାରୁଥାଏ ।)

କମଳା — ଏ କ'ଣ ଶଙ୍ଖନାଦ ! ଏ କିପରି ହେଲା ?

ଶଙ୍ଖନାଦ — ଅନ୍ତଃପୁର ଦେଇ ବଜ୍ରମାମୁଁ ପଳାଉଥିବା ଦେଖି ମୁଁ ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଛିଡ଼ାହେଲି । ସେ ମୋତେ ହଠାତ୍ ତରବାରିଦ୍ୱାରା ଆଘାତ କଲେ । ମା ! ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲି, ତଥାପି ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିଛି । ଏହାର ଅର୍ଥ କଅଣ ମା ?

ଶକ୍ତିଧର — ବୁଝିଲ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମି ! ବର୍ତ୍ତମାନ ବଜ୍ରବାହୁର ଅନ୍ତରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ — ରକ୍ତସ୍ରାବରେ ଶରୀର ବଡ଼ ଅବଶ ହେଉଛି ମା ! ମୁଁ ତୋ କୋଳରେ ମଥା ରଖି ବିଶ୍ରାମ ନେବି ମା ! (କମଳା କୋଳକୁ ଆଣିଲା) । ଏ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଘଟଣା ମା ! ମୁଁ ଆନନ୍ଦରେ ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇ ବଜ୍ରମାମୁଁଙ୍କ ନିକଟ ଦଉଡ଼ିଗଲି, ସେ କାହିଁକି ମୋତେ ଏପରି ଆଘାତ କଲେ ?

କମଳା — (କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି) ଶଙ୍ଖନାଦ ! ତୋର ବଜ୍ରମାମୁଁ ମନୁଷ୍ୟ ନୁହନ୍ତି, ସେ ପଶୁ, ଅତି ଘୃଣିତ ପଶୁ ।

ଶକ୍ତିଧର — ଚତୁର ଜନ ଶୋଭୁଥିବା ରାଜଲକ୍ଷ୍ମି ! ଆଜି ହେଲା ତ୍ରୟୋଦଶୀ, କାଲି ହେବ ଏ ନାଟକର ଯବନିକାପାତ । କାଲି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବରୁ ଶୁଣି ପାରିବ ମୋର ବା ବଜ୍ରବାହୁର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଛି । ଆମର ଏହି ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଛି — ମୁକ୍ତକାମ ସଙ୍ଗରେ ତୁମର ଚିରମିଳନ ବା ଚିରବିଚ୍ଛେଦ । ସୁନନ୍ଦା, ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ନେଇ ଶୁଶ୍ରୂଷା କର ।

(ସୁନନ୍ଦା ଓ ଶଙ୍ଖ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କମଳା — ଏ ଯୁଦ୍ଧର ଫଳ କଅଣ ହେବ ଶକ୍ତିଧର ?

ଶକ୍ତିଧର — ହୁଏତ ବଜ୍ରବାହୁର ମୃତ୍ୟୁ, ନ ହୁଏ ତ ମୋର ମୃତ୍ୟୁ । ମୁକ୍ତକାମର ଜୀବନରେ କୌଣସି ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ ମା, ତୁମେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥାଅ ।

କମଳା — ଯୁଦ୍ଧର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା କଅଣ ?

ଶକ୍ତିଧର — ପ୍ରକୃତ ଯୁଦ୍ଧ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ହୋଇ ନାହିଁ, ଉଭୟ ପକ୍ଷର ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଛି କିପରି ସେତୁଟା ଅଧିକାର କରିହେବ । ଯେ ପାରିବ, ତାର ଜୟ ଓ ଯେ ନ ପାରିବ, ତାର ପରାଜୟ ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

ସାମ୍ବାଦିକ — ରାଜା, ଉଗ୍ରସେନ ଅତି ଅପୂର୍ବ କୌଶଳରେ ସେତୁଦ୍ୱାର ଅବରୋଧ କରି ବସିଛି । ବଜ୍ରବାହୁ ସେତୁ ଉପରେ ସୈନ୍ୟ ଚଳାଇ ଆସିପାରୁ ନାହିଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶକ୍ତିଧର — ମା ! ଆଜି ବୋଧ ହୁଏ ମୋର ଜୀବନର ଶେଷଦିନ । ଲୋକେ ଜାଣନ୍ତି ମୁଁ ପାଷଣ୍ଡ, ମୁଁ ନାସ୍ତିକ, ଅତ୍ୟାଚାରୀ । ଲୋକେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ମୋର ବକ୍ଷର ପବିତ୍ରତା, ପ୍ରାଣର ଆକାଂକ୍ଷା ଓ ଅନ୍ତରର ବେଦନା !

ସାମ୍ବାଦିକ — ରାଜା ମୁକ୍ତକାମ ସହସା ଯୁଦ୍ଧକୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଶକ୍ତିଧର — ମା, ମୋର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଆସିଛି, ଆଉ ତ ବେଶି ସମୟ ଅପେକ୍ଷା କରିପାରିବି ନାହିଁ, ସଂକ୍ଷେପେ କେତୋଟା କଥା କହିଯାଉଛି । ଲୋକେ ମୋର ବଂଶପରିଚୟ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଜାଣେ, କେବଳ ଜଣେ ମହାପୁରୁଷର ନିର୍ମଳ ଚରିତ୍ରରେ ଏକ ବିନ୍ଦୁ କାଳି ଲେପନ କରିବି ନାହିଁ ବୋଲି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋପନ କରି ରଖିଥିଲି, ମାତ୍ର ଆଜି ଆଉ ପାରିହେଉ ନାହିଁ । ଅନ୍ତତଃ ତୁମ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାଟା ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ମୋର ସୁନନ୍ଦାକୁ ତୁମ ନିକଟରେ

ଛାଡ଼ିଯାଉଛୁ; କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ, ଶଙ୍ଖନାଦ ସଙ୍ଗରେ ତାର ବିବାହ ଯେପରି ନ ହୁଏ ।

କମଳା—ସେ କପଟର କଥା, ସେ ଯେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭଲ ପାଆନ୍ତି ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଏକମାତ୍ର ବିବାହ ଛଡ଼ା ଭଲପାଇବା ସ୍ରୋତର କି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ ମା ? ମୋର ମୃତ୍ୟୁପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦିଅ, ସେ ଦୁହେଁ ଭାଇ ଭଉଣୀ, ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରକ୍ତର ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ।

କମଳା—କ'ଣ କହୁଛ ଶଙ୍ଖଧର, ରକ୍ତର ସମ୍ବନ୍ଧ ?

ଶଙ୍ଖଧର—ରକ୍ତର ସମ୍ବନ୍ଧ, ମୁକ୍ତାରାମର ଯେ ପିତା, ମୋର ମଧ୍ୟ ସେ ପିତା । ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତୃବଧୂ । ମା ! ଏ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତରଖି କୁହ, ଏ ଗୁପ୍ତକଥା କାହାରି ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିବ ନାହିଁ, ଏପରି କି ମୁକ୍ତାରାମ ଆଗରେ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ ।

କମଳା—ଶଙ୍ଖଧର ! ମୁଁ ତୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତୃବଧୂ ?
(କ୍ରନ୍ଦନ)

ସାମ୍ବାଦିକ—ରାଜା ! ଶତ୍ରୁସୈନ୍ୟ ରାଜଗଡ଼ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରିଆସୁଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭର ସୈନ୍ୟ ହତ ଓ ଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇପଡ଼ୁଛନ୍ତି । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ଉଗ୍ରସେନ ଅତି କୌଶଳରେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଛନ୍ତି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍ଖଧର—ମା ! ମୋର ଆହ୍ୱାନ ଆସିଛି; ଏ ଆହ୍ୱାନ ଯୁଦ୍ଧର ନୁହେଁ, ମୃତ୍ୟୁର । ଏ ସଂସାରରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବନ୍ଧନ ଥିଲା, ମୋର କନ୍ୟା ସୁନନ୍ଦା । ତାକୁ ଯିବାବେଳେ ସାକ୍ଷାତ କରିବି ନାହିଁ; ସେ ମୋତେ ଦେଖିଲେ କାନ୍ଦିବ । ମା, ତାକୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେବ । ବିଦାୟ ଦିଅ ମା, ପଦଧୂଳି ଦେଇ ବିଦାୟ ଦିଅ ।

(ଯିବା ସମୟରେ ନାଗିନୀ ଧରିଲା)

ନାଗିନୀ—ଦେବତା, ମୁଁ ଯେ ଆସିଛି ତୁମର ପଦଧୂଳି ନେବାପାଇଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ନାଗିନି ! ଏତେବେଳେ କାହିଁକି ଆସିଲୁ ? ମୁଁ ଯାତ୍ରା ସୁରୁ କରିଛି ସେଇ ପଥେ, ଯେଉଁ ପଥେ ମନୁଷ୍ୟର ଆଶା-ଆକାଂକ୍ଷା କେହି ସଙ୍ଗରେ ଯିବ ନାହିଁ ।

ମୋର କହିଲେ ଯା ଅଛି, ସବୁ ପଛରେ ପଡ଼ି ରହିଯିବ, ଯିବ ସଙ୍ଗରେ ଏହି ବ୍ୟର୍ଥ ଜୀବନର ଗୁରୁତ୍ପଟା ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ।

ନାଗିନୀ—ଆଉ ଗୋଟିଏ ଜିନିଷ ଯିବ ପ୍ରଭୁ, ଏହି ଚିର ଉପେକ୍ଷିତା ନାଗିନୀର ଆତ୍ମା, ନିବେଦିତ ପ୍ରାଣ । ତୁମ୍ଭେ କି ମନେ କର, ନାଗିନୀ ତୁମ୍ଭର ମୃତ୍ୟୁପରେ ଏକଦିନ ବଞ୍ଚିପାରେ ?

ଶଙ୍ଖଧର—ତା' ହେଲେ ନାଗିନି ଅପେକ୍ଷା କର, ଯଥା-ସମୟରେ ମୋର ମୃତ୍ୟୁ-ସମ୍ବାଦ ପାଇବ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲାବେଳେ ସୁନନ୍ଦା କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ବାବା ବାବା କହି ଧରିପକାଇଲା ଏବଂ ଶଙ୍ଖଧର ସୁନନ୍ଦାକୁ କୋଳ କଲେ ।)

ଶଙ୍ଖଧର—ନାଗିନି ! ଏ ମାତୃହୀନ କନ୍ୟାକୁ ଥରେ କୋଳ କର । ସୁନନ୍ଦା, ତୁ ତୋର ମା'କୁ ଚିହ୍ନିଛୁ ?

ସୁନନ୍ଦା—ମୋର ମା କିଏ ? ମୋର ସେ ମା ଥିଲା, ସେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ! ମୋର ମା କାହିଁ ?

ସାମ୍ବାଦିକ—ରାଜା ଉଗ୍ରସେନ ଆହତ ।

ଶଙ୍ଖଧର—(ସବିସ୍ମୟେ) ଉଗ୍ରସେନ ଆହତ !
ମାରିବ କର୍ମୀ କର୍ମେ କି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ମୋର ଜୀବନର ଚିର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଅଭିଶପ୍ତ ହୃଦୟ ବନ୍ଧୁ ଯାଅ ନା, ରହ ରହ, ତୁମର ବନ୍ଧୁ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଯିବ । ନାଗିନି, ମୁଁ ଯେବେ ନ ଫେରେ, ତେବେ ଏ ମାତୃହୀନ କନ୍ୟାର ଭାର ତୋତେ ଲାଗିଲା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁନନ୍ଦା—ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦିଅ, ମୋ ବାବା ଯେଉଁଆଡ଼େ ଗଲେ, ମୁଁ ସେଣେ ଯିବି । ମୋ ବାବା ଯୁଦ୍ଧକୁ ଗଲେ, କିଏ କାଳେ ତାଙ୍କୁ ମାରି ପକାଇବ ! ମୋତେ ଛାଡ଼ ।

ନାଗିନୀ—ଛି ସୁନନ୍ଦା ! ତୁମର ବାବା ଯେ ବୀର, ତାଙ୍କୁ କି କିଏ ମାରିପାରେ ? ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୟ କରି ଫେରିବେ ।

ସାମ୍ବାଦିକ—ରାଜା ମୁକ୍ତାରାମ ରାଜଗଡ଼କୁ ପଶିଆସୁଛନ୍ତି । ରାଜା ଶଙ୍ଖଧରଙ୍କ ଆଦେଶ, କେହି ତାଙ୍କୁ ବାଧା ଦେବେ ନାହିଁ ।

କମଳା—ଯାଅ, ସିଂହଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ କରିଦିଅ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ବଜ୍ରବାହୁ ଓ ଶଲ୍ୟଧରଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ, ଚରବାଲୀଙ୍କ କ୍ରୀଡ଼ା)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶଙ୍ଖନାଦ ଶିବିରଭିତରେ ପ୍ରବେଶ—ତା ପଛେ ପଛେ ସୁନନ୍ଦା)

ସୁନନ୍ଦା - ତୁମେ ଏଠାରେ ଲୁଚି ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହେଇଚ ଯେ ?

ଶଙ୍ଖନାଦ—ଆଉ କଅଣ କରିବ ସୁନନ୍ଦା, ମୁଁ ତ ଜୀବନରେ କୌଣସି ଦିନ ମା'ଙ୍କ ଆଦେଶ ଅମାନ୍ୟ କରି ନାହିଁ !

ସୁନନ୍ଦା—ତୁମର ମା'ଙ୍କୁ ଯଦି ତୁମର ବାବା ହତ୍ୟା କରନ୍ତି, ତେବେ··· ?

ଶଙ୍ଖନାଦ—ତା'ହେଲେ ମାତୃହରା ହେବି, ଚକ୍ଷୁର ଜଳରେ ହୃଦୟ ଭସାଇବି ।

(କମଳାଙ୍କୁ ବନ୍ଧନ କରି ମୃତ୍ୟୁଜାମ ପ୍ରବେଶ)

ମୃତ୍ୟୁଜାମ—(ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ଦେଖି କମଳାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ଲୁଣ୍ଠାଇପକାଇଲେ) ଶଙ୍ଖନାଦ, ତୁ ବଞ୍ଚିଚୁ ?

ଶଙ୍ଖନାଦ—(କମଳାଙ୍କ ବନ୍ଧନ ଖୋଲି) ବାବା ! କେଉଁ ଅପରାଧରେ ମୋ ମା'ଙ୍କୁ ବନ୍ଧ କରିଛ ?

ମୃତ୍ୟୁଜାମ—ଶଙ୍ଖନାଦ ! ତୋର ମା ଯେ ପାପିଷ୍ଠା, ମୁଁ ତାକୁ ଅଗ୍ନିରେ ପୋଡ଼ି ମାରିବି । ଏ ଜୀବନରେ ସ୍ତ୍ରୀର ମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିବି ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ବାବା ! ତୁମେ ଭୁଲ ବୁଝିଛ, ପାପିଷ୍ଠା ମୋର ମା ନୁହେଁ, ପାପିଷ୍ଠ ମାମୁଁ ବଜ୍ରବାହୁ । ସେ ମୋତେ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ବାହାରିଥିଲେ । ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ, ମୋର ମୁଣ୍ଡରେ ଆଘାତ କରିଥିଲେ । କେବଳ ଶଲ୍ୟଧରଙ୍କ ଶରଣାଗତରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ବଞ୍ଚିଛି ।

ମୃତ୍ୟୁଜାମ—ସେ କ କଥା ଶଙ୍ଖନାଦ, ମୁଁ ଯେ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

(କମଳା ଧୀରେ ଧୀରେ ଭୂଲୋକ ପାତ ।)

ମୃତ୍ୟୁଜାମ - କେଉଁଆଡ଼େ ଯାଉ କମଳା ?

କମଳା—ସ୍ୱାମୀଦେବ ! ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁଆଡ଼େ, ତା'ପରେ କଳେ ଅଗ୍ନିଜାଳ ଖୋଳିଦେବ । ତୁମେ କାହିଁକି ନାରୀହତ୍ୟା କରିବ ବୈଷ୍ଣବ-ଚୂଡ଼ାମଣି ? ଅନେକ ସହିଛି ।

ମୃତ୍ୟୁଜାମ—ସ୍ୱାମୀଦେବଙ୍କୁ ପିବାପାଇଁ କାହିଁକି ଚାହିଁ ?

କମଳା—ଶଲ୍ୟଧରଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇବାକୁ ! ସେ ଯେ ତୁମର··· ନାଁ ନାଁ, ସେ ଯେ ତୁମର କେହି ନୁହେଁ, ସେ ଗୋଟାଏ ପିତୃମାତୃହୀନ ପଥର ଭିକାରି । ଏ ଜଗତରେ ତା'ର ଆପଣାର କେହି ନାହିଁ । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ତା'ର ମହତ୍ତ୍ୱ ଯେ କେତେ, ତା ତୁମେ ଜାଣ ନା । ବଜ୍ରବାହୁ ଯଦି ତାକୁ ହତ୍ୟା କରେ, ତା ହେଲେ ଦେଶ ପୋଡ଼ି ଭସ୍ମ ହୋଇଯିବ—ଏଠାରେ ପଡ଼ିରହିବ ଗୋଟାଏ ମହା ଶ୍ମଶାନ ।

ଶଲ୍ୟଧର—(ରକ୍ତାକ୍ତ ଦେହରେ) ମା ! ମୁଁ ବଜ୍ରବାହୁକୁ ହତ୍ୟା କରିଛି ! ମୃତ୍ୟୁଜାମ ! ତୁମର ରାଜ୍ୟ ଆଜି ନିଷ୍କଣ୍ଟକ ।

ମୃତ୍ୟୁଜାମ—(ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ) ଏ କଅଣ କମଳା ?

କମଳା—ମୋର ମୁହଁକୁ ଅନାଇପାରୁଛ, ଲଜ୍ଜା କରୁ ନା ? ତୁମେ ଯେ ପରମ ବୈଷ୍ଣବ, ରାଧାରମଣ ତୁମର ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା । ରାଧାରମଣଙ୍କ ଭକ୍ତ ତୁମେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲ, ଏ ଜୀବନରେ କାହା ଅଙ୍ଗରେ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ କରିବ ନାହିଁ—ଏହା ହୋଇ ଗୋଟାଏ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ପାଇଁ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପ୍ରଜାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ନାଶ କଲ ?

ମୃତ୍ୟୁଜାମ—ମୁଁ ଯେ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ଶଲ୍ୟଧର ? ମୋତେ ବୁଝାଇଦିଅ, ଆଉ କଅଣ ଶୁଣିଛୁ—କମଳା ତୁମର ମା ।

ଶଲ୍ୟଧର—ହଁ ମା', ମୁଁ ଯେ ପଶୁ, ପଶୁର ତ ଗୋଟାଏ ମା' ଥାଏ, ମୋର କାହିଁକି ମା ନାହିଁ ?

କମଳା—କଅଣ ବୁଝିବାକୁ ଚାହଁ ? ମୋ ମନରେ ଅହଙ୍କାର ଥିଲା, ତୁମେ ମୋତେ ଅବିଶ୍ୱାସ କରି-ପାରିବ ନାହିଁ । ତୁମେ ବିନା ଶଲ୍ୟଧରକୁ ଚିହ୍ନି ନାଁ, ମୋତେ କଅଣ ଚିହ୍ନି ନାହଁ ? (ରୋଦନ)

(ସହସା ଉତ୍କେଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ମୁକ୍ତାରାମ ! ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କମଳାକୁ ଡକା ହଉ ନାହିଁ ? ମୁଁ (ଅସ୍ତ୍ର ଉଞ୍ଚାଇବା ଓ ଶଙ୍ଖଧର ବାଧାଦେବା) । ଏହାର ଅର୍ଥ ମୁଁ ତ କିଛୁ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ମେଘନାଦ—ଅଜ୍ଞ ମହାଶୟ ! ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ସବୁ ବୁଝାଇଦେଉଛି । ଶଙ୍ଖଧର ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ, ଦେବତା, ମୋର ମା ସ୍ୱର୍ଗୀୟା ଦେବୀ । ଶୁଣନ୍ତୁ, ବନ୍ତୁମାମୁଁ କେଉଁଠି ଦେଖିବା, ସେ ପାଷଣ୍ଡ ଓ ନରକ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ସବେ ବନ୍ତୁବାତୁ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମୁକ୍ତାରାମ—ଶଙ୍ଖଧର ! ମୋତେ କ୍ଷମା କର ।

ଶଙ୍ଖଧର—ରାଜା ! ତୁମ୍ଭେ ତ ଜାଣ, ମୋର କୌଣସି ବଂଶପରିଚୟ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତୁମର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପିତା ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟାରେ ବସାଇ ମୋ କର୍ଣ୍ଣରେ ଗୋଟାଏ ସୁପ୍ତମନ୍ତ୍ର ଦେଇଥିଲେ, ସେହି ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ମୁଁ ଆଜି ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇଉଠିଛି । ମୋର ହୃଦୟ-ରକ୍ତରେ ପବିତ୍ରତାର ଆସ୍ୱାଦନ କରୁଛି । ତୁମ୍ଭେ ତ ଜାଣ ନା ମୁକ୍ତାରାମ, ମୋ ପ୍ରାଣରେ ଆଜି କି ଆନନ୍ଦ । ଏ ରାଜ୍ୟ ଆଜିଠାରୁ ତୁମର । ମୁଁ ଆସେ ମା ! ବିଦାୟ, ଆଜି ମୃତ୍ୟୁର ବନ୍ଧନ ଓ ଶକ୍ତିର ମୁକ୍ତି !

(ତରବାରି ଫିଙ୍ଗି ସୁନନ୍ଦା ନାଗିଣୀକୁ ନେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନିର୍ମଳ-ପ୍ରଭା

ନିର୍ମଳ-ପ୍ରଭା

ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ନିର୍ମଳ—ମଉଷ ! କମ୍ପା ଆଜ ବାମଚକ୍ଷୁ ମମ ସ୍ଫୁରେ ସନ ସନ । କେ ଜାଣେ କି ଅମଙ୍ଗଳ ଘଟିପାରେ ଅବା ।

ପ୍ରଭାକର—ମଉଷ ! କୌଣସି ବିପଦର ଆଶଙ୍କା ।

ନିର୍ମଳ - କି କହିବ, ତୁମ୍ଭେ ଯେତେବେଳେ ମୋ ନିକଟରେ ଅଛ, ମୋର କୌଣସି ବିପଦକୁ ଭୟ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଭାକର—ବନ୍ଧୁ ! ବାମନୟନ ଅଧୋଭାଗରେ ଅଧସ୍ଥାନ ସ୍ଫୁରିଲେ ଅଙ୍ଗପୀଡ଼ା, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱସ୍ଥାନ ସ୍ଫୁରିଲେ ମାନହାନି, ନେତ୍ରପ୍ରାନ୍ତେ ଧନହାନି ଓ କୋଣେ ବନ୍ଧୁନାଶ ।

ନିର୍ମଳ - ସେଥିପାଇଁ ଶୋଚନା ନାହିଁ, ଯାହା ଘଟିବାର ଘଟୁ, ଅକାତରେ ସହ୍ୟ କରିବା ।

ପ୍ରଭା—ମଉଷ ! ଦେଖିଲଣି ନା, ଏ କିଏ ? ଦୂତ ବାହିନି ଘୋର ବେଗରେ ଆସୁଛି ।

(ଦୂତ ପ୍ରବେଶି ଅଭିବାଦନ)

ନିର୍ମଳ—ଦୂତ ! କିବା କାର୍ଯ୍ୟେ ଆଗମନ ତୋର ! ପ୍ରକାଶ, ସନ୍ଦେହ ହଇ ମନରୁ ଆମ୍ଭର, ପିତା ମାତା କୁଶଳ ତ ଭବନେ ?

ଦୂତ—ଯୁବରାଜ ! ସମସ୍ତ ମଙ୍ଗଳ, ତେବେ ଆପଣଙ୍କୁ ରାଜସଭାକୁ ନେବାପାଇଁ ରାଜାଙ୍କର ଅନୁମତି ନେଇ ଆସିଛି ।

ନିର୍ମଳ—ମଉଷ ! କିବା ଅଭିଳାଷେ ଡକାଇଲେ ତାତ ଉଠିଲାଣି ସନ୍ଦେହ ମୋ ମନେ, ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ମିତ୍ର ଭାବ ତୁଟାଇବା ଆଶେ ଅନ୍ତରାଳେ କରୁଛନ୍ତି ଚେଷ୍ଟା । କେଜାଣି କି କପାଳରେ ଘଟିଅଛି ଆଜ । ଜାଣ ମିତ୍ର, ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଛି ମୁହିଁ ପ୍ରାଣରେ ଜୀବିତ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ପାରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ସ୍ନେହ ଭୁଲି, ଚାଲ ତେବେ ପିତାଙ୍କ ନିକଟ ।

(ରାଜାଙ୍କ ନିକଟେ ପ୍ରବେଶି ପ୍ରଣିପାତ)

ରାଜା—ବାପ ନିର୍ମଳ ! ମୋର ଏ ବୃଦ୍ଧ ବୟସେ କମ୍ପା ଦେଲା ଏବେ କାଁଥା, ଏ ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶିରୁ କେବେ ରାଜ ମୁକୁଟ ମଣ୍ଡିତ ହେବା ନ ଶୋଭଇ ଆଉ, କାଲି ପ୍ରାତେଃ ଯୌବରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରାଇବି ତୋତେ, କରିଛି ମାନସେ, ଆଯ ବାପ, ବୋଲକୁ ମୋହର ।

ନିର୍ମଳ—ତାତ ! ମୁକୁଟ ମଣ୍ଡିତ ରାଜଶିର ନୋହେ ଶାନ୍ତିର ଆସ୍ପଦ । ସଦାବେଳେ ଚିନ୍ତାକୁଳେ ଦଗ୍ଧଥାଏ ହୃଦ । ସିଂହାସନେ ଗଲେ ରାଜ ଦମ୍ଭ ଅଭିମାନ ଆକର୍ଷଣେ କରିପାରେ ହୃଦ, ପୁଣି ବାଧାଦେବ ବନ୍ଧୁତାରେ ମୋର । ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ ତାତ, କର ଅନ୍ୟ ପ୍ରତିକାର ।

ରାଜା—ମୂର୍ଖ ! ଅନ୍ୟ ପ୍ରତିକାର କରିବ । ମୁଁ ପିତା, ତୁ ସୁତ । ତୁ ମୋର କଥା ଅମାନ୍ୟ କରୁଛୁ ସାମାନ୍ୟ ସାଧକ ପୁତ୍ରର ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି । ମୋର ଆଜ୍ଞାର ଅବଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା କେ କୋଟିରେ ରକ୍ଷା କରିବ ଦେଖିବ ।

ଗୀତ

(କହ ଦୂତ ଏ କ ବଚଣ୍ଡ — ବୃତ୍ତେ)

ଜର୍ମିଳ ତୁ କୁଳଙ୍ଗାର ନ ଜଳୁ ମୋ କଥା କାଳେ ।
ଧିକ ମୋ ବିଧାତା ତୋତେ ଜନ୍ମ ଦେଲା ମୋର କୋଳେ ।

ରେ ମୂର୍ଖ ! ତୋତେ ବିଧାତା ମୋ କୋଳରେ ଜନ୍ମ ଦେଇଥିଲା, ସେ ଏଡ଼େ ଅବିବେକ ।

ଗୀତ

ବେଳକୁ ବେଳ ମୋ ବୁଦ୍ଧି ବିଭ୍ରମ କଲାଣି ବିଧି,
ଦେଖି ମୃତ ରାଜଗାଦି ଛାଡ଼ିଯିବ ଅବହେଳେ । ୧ ।

କୁଳାଙ୍ଗାର ! ତୋତେ ବିଧାତା ବିପକ୍ଷ ହେଲାଣି; ନଚେତ୍ ଏପରି କୁବୁଦ୍ଧି ହେବନ୍ତା ନାହିଁ । ରାଜଦ୍ରୋହୀ ହେବାର ଶାସ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୋଗକର ।

ଗୀତ

ରାଜ କୁଳର କଳଙ୍କ ଦେଖିବି ନାହିଁ ତୋର ମୁଖ,
ଦୁରାତ୍ମା ତୁ ଅବିବେକ ସୁଖ ନାହିଁ ତୋ କପାଳେ । ୨ ।

ମୂର୍ଖ ! ଏ ରାଜବଂଶରେ ତୁ ଗୋଟିଏ ଅଙ୍କୁର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲୁ । ଦୁରାତ୍ମା, ତୋର ଆଉ ମୁଖାବଲୋକନ କରିବି ନାହିଁ । (ଦୂତ ପ୍ରତି)

ଗୀତ

ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଦୂତେ ସେନାପତି ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ।
ଦେଶାନ୍ତରେ ଦିଅ ସୂତେ ବାଳକୃଷ୍ଣ ସଦା ଭଣେ । ୩ ।

କୁଳାଙ୍ଗାର ! ରାଜଦ୍ରୋହୀ ! ନାହିଁ ତୋତେ ଭଲଗତି ଆଉ । ଦୂତ ! ଅବିଳମ୍ବେ ଦେଶାନ୍ତରେ ଦିଅ ଏ ପାଷଣ୍ଡ, ଅଯୋଗ୍ୟ ଏ, ନୁହଇଟି ରାଜପଦେ ଯୋଗ୍ୟ ।

ଦୂତ — ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ ।

ଜର୍ମିଳ — ପିତା ଦୋଷେ ଦେଇଛନ୍ତି ଏ ଅଧୀନେ ଦଣ୍ଡ, ହେଉ ଅଦ୍ୟ ଦଣ୍ଡ ମୋହର ।

ଗୀତ

(ପୀରପଠ ଧୃଟ — ବୃତ୍ତେ)

କି ମୁଁ କଲି (ହେ) ତାତ କି ଦୋଷ,
ମିତ ଜଳ ଭୁଲ ଚରଣେ ।
ସ୍ନେହ ବନ୍ଧନ କିମ୍ପା କରନ୍ତ,
ବଞ୍ଚିବ କି ଜୀବନେ । ପଦ ।

ତାତ ! ଆପଣଙ୍କ ଚରଣ ତଳେ ଏ ଅଧୀନ ଅନ୍ତର ହୋଇ ସଦେ କଣ ବଞ୍ଚିପାରିବ ।

ରାଜା — ମୂର୍ଖ, ବଞ୍ଚିଲେ କେତେ ମଲେ କେତେ, ମୁଁ ତୋର ଅବିନୟ ଦେଖିବାକୁ ଚାହେଁ ନା ।

ଜର୍ମିଳ — ଗୀତ

ପ୍ରାଣୁ ଅଧିକ କରି ଆଜ ତୁଅ ଭରସା ।
ତାତ ନୁହେ ମୁଁ ଅଭି ଗୁହାରି ଶୁଣନ୍ତୁ ଯତନେ ।

ପିତା ! ଏ ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ଏତେ ଗୁରୁତର ଶାସ୍ତି ! ମୁଁ ତ କୌଣସି ଅପରାଧ କରିନାହିଁ । ଯଦି ଭ୍ରମବଶତଃ ଶ୍ରୀପଦ୍ମରେ କୌଣସି ଦୋଷ କରିଥାଏ, ତାହା ବାତ୍ସଲ୍ୟ ପ୍ରେମରେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।

ରାଜା — ଯଦି କ୍ଷମା ଚାହୁଁ, ତୁରନ୍ତ ଆଜଠାରୁ ସେହି ଶଠ ବଣିକପୁତ୍ର ପ୍ରଭାକରର ମଇତ୍ର ସଙ୍ଗ ।

ଜର୍ମିଳ — କହ ପିତଃ, ଛାଡ଼ିବାକୁ ଏଡ଼େ ନିର୍ମଳ ପ୍ରେମ ତବ ଏତେ ଯତ୍ନ କାହିଁ ? କରିନାହିଁ କ କରୁନାହିଁ ମିତ କେବେ ଅନିଷ୍ଟ କାହାର । ସେଥି ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ କରିନାହିଁ ପ୍ରବଞ୍ଚନା କାହିଁ ସଦା ସ୍ପଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାର, ଧରୁଛି ଚରଣ ତାତ ନ କର ବାରଣ ଆଜ ଯାହା ପାଳିବ ନିଶ୍ଚିତ ।

ଗୀତ

ମିତ୍ର ଗାର ଜୀବନ ତ ତେ ନାହିଁଟି ଆନ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣେ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ଯେ ପ୍ରାଣେ । ୨ ।

ମିତ୍ର ବିନା କ୍ଷଣେ ମୁହିଁ ନ ପାରିବି ବଞ୍ଚି, ଜୀବନେ ମରଣେ ଏକା ସେହି ବାନ୍ଧବ ମୋହର ।

ରାଜା — ଦୂତ ! ସେନାପତି ଅଙ୍କୁରାକୁ ସଙ୍କୁଳ ମୋହର !

ଦୂତ — ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ ।

—*—

ପାର୍ଶ୍ୱ

(ମାଣ୍ଡୁ ବେଳୁଅ ମା — ବୃତ୍ତେ)

ପୁରୁଷ — ସୁନା ବୋହୂ ଲୁଣ୍ଠି କରୁ ମନ କାହିଁକି ।
ସ୍ତ୍ରୀ — ଟଣାଟଣି କେଳ ଏ ତ ଜଣା ନାହିଁ କି ?
ସ୍ତ୍ରୀ — ଦାଁ ଖାଁ କେ ଅମିନ କରେଣି ତ କଥା ।
ପୁ — ତୋ ହଂସା ଲୁହରୁ କହ କାହିଁ ପାରିବ ॥

ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁନା ବାପ ମୋହର ନାହାନ୍ତି ତ ଘରେ ।
ପୁ—ବଖଲ ଚାହୁଁଟ ଦେବ ମୁହଁ ରହକ ॥
ସ୍ତ୍ରୀ—ତେ' ତଝଲ ମୋତେ କଣ ଲେଖିବ ଅମିନ ।
ପୁ—ଆଉକ ଖଞ୍ଜା ହୋଇଛୁ ପର ଚନ୍ଦ୍ରି ଏ ॥
ସ୍ତ୍ରୀ—ହଇ ରେ ତୋତେ କଣ ଡାଅର ତନେ ଲେଖିବ ଅମିନ ?
ପୁ—ଆଲେ, ମୁଁ ଥାଉ ଥାଉ ତୁ କଣ ହେବୁ ସର୍ବ-ସାଧାରଣ ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ସର୍ବସାଧାରଣ ହେଲେ ମୋର କଣ ହେବ ଲୁଟି ।
ପୁ—ଆଲେ ଘର ସମ୍ପତ୍ତି କ ଘର ନ ଖାଇବ ଗାଁ ବାଲା ନେବେ ବାଣ୍ଟି ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ହଇରେ, ସୁନାବାପ ଯେବେ ଫେରନ୍ତେ ତେବେ କଣ ହେବ ।
ପୁ—ଆଲେ ସେ ଆସୁ, ମୁଁ କଣ ସହଜେ ଛାଡ଼ୁଛି । ଆଟେସନ ଶଏ ଘୋଡ଼ଲ, ଶଏ ତେଇଶ ନୋହିଲେ ଅଦାଲତ ଯାଏ ଯିବ ।

(ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

(ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ)

ନର୍ମଳ—ମଇଦ ! ଏବ ହୋଇଲାଣି ଆସି ଦିବା ଅବସାନ । ଦିନକର ମହାନନ୍ଦେ ଅସ୍ତାଚଳେ କଲେଣି ଗମନ । ସନ୍ଧ୍ୟାଦେବୀ ମନର ଉଲ୍ଲାସେ ପିନ୍ଧି କଳା ଛିଟ ଶାଢ଼ୀ ଧରି ଭୋଳେ ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ । କୁମୁଦିନୀ ଧନୀ ସରସୀ ଜଳରେ ଟେକିଲେଣି ମଥା । ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭା ଆଶେ, କୋଟି କୋଟି ତାରା ସମନ୍ୱିତ ନକ୍ଷତ୍ର ଖଚିତ ଗଗନରେ ହିମାଂଶୁ ଉଦିତ ହେଲେଣି । ଏଣେ ଶର୍ବରୀ ଆଗମନେ ଅରୁଣ ହେଲେଣି ଲତାଭଣ୍ଡାର । କହ ମିତ୍ର ! କ ଉପାୟ କରିବା ଏଣିକି ।

ଗୀତ

(ରାଗ ମିଶ୍ର—ତ୍ରିତାଳ)

ଗଲେଣି ଅସ୍ତାଚଳେ ଦେବ ଦିନମଣି ।
ତିମିରମୁଖୀ ନିଶା:ରାଣୀ ଅରୁଣୀ ହେଲଣି । ୧ ।

ମଇଦ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଶୀଥିନୀର ଆଗମନରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାରଚ୍ଛନ୍ନ । ଆଉ ତ ପଥ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଭା—ହଁ ମଇଦ, ରାତି ମାଡ଼ି ଆସିଲାଣି ।

ନର୍ମଳ— (ଗୀତ)

ନକ୍ଷତ୍ର ମଣ୍ଡିତ ଚନ୍ଦ୍ର ଘନ ଗଗନରେ
ହସି ହସି ବୁଲୁଁଲେଣି ଧରଣୀ ମଣ୍ଡଳେ । ୧ ।

ମଇଦ ! ଦେଖିଲ, ଏ ସୁନୀଳାକାଶେ ଚନ୍ଦ୍ର ଚତୁଃପାଶେ ନକ୍ଷତ୍ରମାନେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିବାରୁ ପ୍ରକୃତ ଦେବୀ କିପରି ହସିଲାପରି ଦେଖାଯାଉ ଅଛନ୍ତି ।

ପ୍ରଭା—ମଇଦ ! ସେ ଶୋଭାରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କଣ ମିଳିବ !

ନର୍ମଳ— ଗୀତ

ନିଶା ଦେବୀର ଆଗମେ ନିଶାଚରଗଣରେ ।
ବୋ:ଳାହଳେ ଯେଣ୍ଠା ବାସୁଁ କଲେଣି ଗମନ ।୨।

ମଇଦ, ଦେଖିଲ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନେ କିପରି ଚିତ୍କାର କରି ସେ ଯାହାର ବସାମାନଙ୍କରୁ ଖାଦ୍ୟ ଅନ୍ୱେଷଣ କରି ବାହାରିଲେଣି ।

ପ୍ରଭା—ମିତ୍ର, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବା ।

ନର୍ମଳ— (ଗୀତ)

ପଥଶ୍ରମ କାନ୍ତା, ତନ୍ଦ୍ରା ଲାଗିଲାଣି ମୋତେ ।
କହ କ ଉପାୟ ମିତ୍ର ବାଳକୃଷ୍ଣ ଚିତ୍ତେ । ୩ ।

ମଇଦ ! ପଥଶ୍ରମ ବାଧାରେ ମୋହ ଶରୀର ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ମୁଁ ଆଉ ଚାଲିପାରିବି ନାହିଁ । ଏଣେ ବି ଅନ୍ଧାରରେ ପଥ ଆଉ ଦେଖା ଯାଉନାହିଁ । ମୁଁ ଏଠାରେ ବିଶ୍ରାମ କରୁଛି, ତୁମ୍ଭେ ଟିକିଏ ବସ । ପରେ ତୁମ୍ଭେ ବିଶ୍ରାମ ନେବ, ମୁଁ ବସିବି ।

ପ୍ରଭା—ଭଲ ମଇଦ ! ବିଶ୍ରାମ କରନ୍ତୁ ।

(ଗୋଟିଏ ଅସୁରୁଣୀର ପ୍ରବେଶ)

ଅସୁରୁଣୀ—(ସ୍ୱଗତ) ଓହୋ, ଆଉ କେତେଦିନ କଷ୍ଟକୁ ମୁଁ ନିରାହାରେ ରହି । ଉପବାସ ହେଲ ପ୍ରାୟ ନ ଖାଇଲି ଆହାର ଗୋଟିଏ । ଆଜ କପ ଝାଡୁ ମୋ କର୍ମ ଦେଖା ଯାଉ ।-ଏ କଣ, ନରମାଂସ ଗନ୍ଧ ଆସୁଛି କାହିଁ ! କେହି କି ପଥିକ ପଥଶ୍ରାନ୍ତେ ରହିଛି ଏ

ବନେ । ଯାଇ ଦେଖେଁ (ଇତସ୍ତତଃ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି, ଏଇ ତ ମୋ ବଟବୃକ୍ଷ ସମୀପରେ ଦୁଇଜଣ । ଜଣେ ନିଦ୍ରାରେ ଅବଶ ଅନ୍ୟଟି ଜାଗ୍ରତ । ତେବେ ବଡ଼ ସୁଯୋଗ ପଡ଼ିଛି ମୋତେ । ହୃଷ୍ଟ ହେବ ନଷ୍ଟେ ଆଜ ଚାପିବ ପବଣ । ଦେବେ ଛଦ୍ମ ବେଶେ ଯିବି ତାଙ୍କ ପାଶ ।

(ମାୟାରେ ଷୋଡ଼ଶୀ ଯୁବତୀ ରୂପରେ ଗମନ)

ପ୍ରଭ—(ସ୍ୱଗତ) ଏ କଣ, ଜଙ୍ଗଲଟା ମାଡ଼ମାଡ଼ ହେଉଛି କାହିଁକି । କେଉଁ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ ଆସିଲା ପରି ଅଦୃଶ୍ୟରେ ପଲ୍ଲବର ମର ମର ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଏ । ଦେଖାଯାଉ, ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକତ ପଡ଼ିଛି, ଅବଶ୍ୟ ରୂପକୁ ଦେଖିପାରିବି । ଏଇ ତ ଜଣେ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଆସୁଛି, ଯାର ରୂପଲାବଣ୍ୟ କୋଟି ମନ୍ମଥ ବାମାକୁ ନିନ୍ଦା କରୁଛି । ଏ ଏତେ ସମୟରେ ଏ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟକୁ ଆସିଲା କପରି ?

ମା: କାମିନୀ—(ସ୍ୱଗତ) ଏମାନେ କେଉଁ ରାଜପୁତ୍ର ହେବେ ପରା, ଏମାନେ ଯୌବନର ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ଉପଗତ । ଏମାନେ ମୋତେ ଦେଖିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ମଦନ ଜ୍ୱାଳାରେ ଅଥୟ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ । ଯାଉଛି, ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେମର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଦେଖାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଆହାର କରିବି ।

ପ୍ରଭ—କିଏ ତୁମ୍ଭେ ସୁନ୍ଦରୀ ! ତୁମ୍ଭର ପରିଚୟ ?

ମା: କାମିନୀ—ନାଗର । ମୋର ଘର ଏ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ, ମୁଁ ଗୋଟିଏ ରାଜକନ୍ୟା । ମୋର ପିତା ମାତା ମରିଯିବାରୁ ଭ୍ରାତାମାନେ ନିର୍ବାସିତ କରିଛନ୍ତି । ଏଣୁ ମୁଁ ଏକାକୀ ଏ ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରୁଛି ।

ପ୍ରଭ—ଏତେ ସମୟରେ ଜଙ୍ଗଲରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଛ, ତୁମ୍ଭକୁ ଭୟ ଲାଗୁ ନାହିଁ ।

ମା: କାମିନୀ—ଭୟ କଣ, କର୍ମ ଆଦର ରହିଛି । ଭୟ ଯେବେ କରିବ ତନିବ କପରି । ନାଗର, ତୁମ୍ଭକୁ ଦେଖି ମୋ ମନରେ ଗୋଟିଏ ଆଶାର ସଞ୍ଚାର ହେବାରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ ।

ପ୍ରଭ—କି ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରକାଶ କର ।

(ଗୀତ)

(ହେ ଆମା—ବୃନ୍ଦେ)

ମା: କା:—ହେ ନବନାଗର କର୍ପା ବନରେ
ବସିଛ ଏତେ ନିଶାର

ପ୍ରଭ—ଶୁଣିଲେ ତରୁଣୀ କସ ଭୁ ବଖାଣି କର୍ମ
ଆମ୍ଭର ନାରଖାର ॥

ମା: କା:—ହେ ନାଗର ! ଏତେ ସମୟରେ ଏ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭେ ଏକାକୀ ବସିଛ କାହିଁକି ? ପୁଣି ଏ ଯେ କୋଳରେ ଶୋଇଛନ୍ତି ସେ କିଏ ?

ପ୍ରଭ—ସୁନ୍ଦରୀ ! କର୍ମ ଦୋଷରୁ ଏ ଦଶା ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି ।

ମା: କା:— (ଗୀତ)

ରାଜସୁତ ପରାଏ ବେଶ
ବନେ କମ୍ପା ପାଉଛ କ୍ଲେଶ,

ପ୍ରଭ—ଶୁଣ ରେ ନାରୀଶ ପିତା କରି ରୋଷ
ଦେଇଛନ୍ତି ଦେଶାନ୍ତର ।

ମା: କା:—ନାଗର ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ରୂପରୁ ମୁଁ ଅନୁମାନ କରୁଛି, ତୁମ୍ଭେ ରାଜପୁତ୍ର, ତେବେ ଏ କାନନ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରୁଛ କାହିଁକି ?

ପ୍ରଭ—ସୁନ୍ଦରୀ ! ପିତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଆଦେଶ ପାଳନରେ ତ୍ରୁଟି କରିଥିବାରୁ ଏ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରୁଛୁଁ ।

ମା: କା:— ଗୀତ

ଭାଗ୍ୟେ ମୋର ହେଲା ସୁଫଳ
ଭେଟିଲି ଯା ପଦ୍ମର,

ପ୍ରଭ—କହ ରମାବର ସଂଶୟ ମୋହର
କବା ଅଭିଳାଷ ତୋର । ୨ ।

ମା: କା:—ନାଗର ! ଆଜ ରାତିଟା ମୋର ବଡ଼ ସୁଯୋଗରେ ପାଇଥିଲି, ଯାହା ଆପଣଙ୍କୁ ଭେଟିଲି । ଏଇ ମୋର ମହାନନ୍ଦ ଓ ଭାଗ୍ୟର କଥା ।

ପ୍ରଭ—ସୁନ୍ଦରୀ ! ପ୍ରକାଶ କର ଅମ୍ଭଦ୍ୱାରା ତୁମ୍ଭର କି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇପାରେ ।

ମା: କା:— ଗୀତ

ତରୁଣୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଅବଳା,
ଦୂଷାନ୍ତୁ ମୋ ବିରହ ଜ୍ୱାଳା ।

ପ୍ରଭ—ହେ ପ୍ରେମଶିଳା ଆଉ ନ ବଳା
ଉଠ୍ ମଲୟ ମୋହର ।

ମା: କା:—ନାଗର ତୁମ୍ଭେ ନବଯୁବା ମୁଁ ନବୀନ ଯୁବତୀ । ଆସନ୍ତୁ ଏ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରେମାଳାପ କରି ଜୀବନ ଧନ୍ୟ କରିବା ।

ପ୍ରଭ—ହେ ସୁନ୍ଦରି ! କ୍ଷଣେ ଅପେକ୍ଷା କର, ମଲୟ ଉଠନ୍ତୁ ।

ମା: କା:— ଗୀତ

ପ୍ରୀତି ରସ ପିଆଇ ସ୍ୱପ୍ନ,
ନ ଜାଣ କି କର ପ୍ରକଟ ।

ପ୍ରଭ—ନାହିଁ ଆସୁଛି ମିତ୍ର ବନା ତ
ନ କରେ ଜଳ ଆହାର । ୪ ।

ମା: କା:—ନାଗର ମୁଁ ସେପରି ଦୁଷ୍ଟା ନୁହେଁ । ମୁଁ କେବଳ ଆପଣଙ୍କ ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧା । ଏଣୁ ଆପଣଙ୍କ ବାହୁଦ୍ୱାର ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ତାଙ୍କୁ ଯୁଗଳରେ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ପ୍ରଭ—ତା କେବେ ହେଲେ ହୋଇ ନ ପାରେ, ମଲୟ ଉଠିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କର ।

(ମା: କା: ସୁଯୋଗରେ ପ୍ରଭ ହସ୍ତରୁ ମୁକ୍ତି ପା
ଇଡ଼ାଇ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେବା)

ପ୍ରଭ—ମଲୟ ! ଉଠନ୍ତୁ ମୋତେ ନିଦ୍ରା ଆକ୍ରୋଶ ଦେଖାଉଛି ।

(ନର୍ମିଳ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ବସିବା ସମୟେ ପୁନଃ
ମା: କା: ଆବିର୍ଭାବ ପୂର୍ବକ ଗୀତ ଲକ୍ଷା)

ନର୍ମିଳ—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା, ଏ ସ୍ତ୍ରୀ କିଏ ଲଜ୍ଜାକୁ ବିସର୍ଜନ କରିଛି ।

ଗୀତ—(ବନେ ଗାଇ—ଦୁଲେ)

ନବ ଯୁବତୀ ରେ କହୁ ବଡ଼ ଅସମ୍ଭବ କଥା ।
ତାହାର ଦୁଲାଳୀ ବାଳୀ ତାହାର କୁ ନାହିଁକା ।୮।

ହେ ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମ୍ଭେ କାହାର କନ୍ୟା, କାହାର ସ୍ତ୍ରୀ । ଏପରି ଦୁଷ୍ଟିତ କଥା ମୁଖରେ କାହିଁକି ଆସୁଛି ।

ମା: କା:—ନାଗର ! ସେ ସବୁ ବିଷୟ ତ ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣଙ୍କୁ ମୋର ମନେ ମନେ ପତିରୂପେ ବରଣ କରି ପ୍ରେମାଭିଳାଷ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ।

ନର୍ମିଳ— ଗୀତ

ପାପ ପ୍ରଶ୍ରୟରେ ମୋର
ଲେଖା ନାହିଁ ରମାବର,
ପରିଶ୍ରମ ତୋ ବିଫଳ
ମୋ ସଙ୍ଗେ ଲଢିବା ବୃଥା । ୧ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ମୁଁ ଅବିବାହିତ ନୁହେଁ, ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ଅଛି, ମୁଁ ଏକଦାର ବ୍ରତାବଲମ୍ବୀ, ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଗ୍ରହଣ କରିବ ନାହିଁ ।

ମା: କା:—ଯୁବକ ! ତୁମ୍ଭେ ରାଜପୁତ୍ର ଶତ ଶତ ସ୍ତ୍ରୀର ମହତ୍ତ୍ୱ ମଣି ହୋଇପାର, ଏଣୁ ବୃଥା ଛଳନା କରୁଛ କାହିଁକି ?

ନର୍ମିଳ— ଗୀତ

ଅଛି ମୋର ଦୃଢ଼ ବ୍ରତ,
ପ୍ରୀତି କି ନ ଦେବ ଶଙ୍କ ।
ରହ କ୍ଷଣେ ଉଠ୍ ମିତ୍ର,
କଲେ ସେ କରୁ ରକ୍ଷା । ୨ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛି ପର ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ପାପଦୃଷ୍ଟି ଦେବନାହିଁ । ସେତେବେ ଏପରି ବାଧ୍ୟକର ମଲୟଙ୍କଦ୍ୱାରା ତୁମର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଇବ ।

ମା: କା:—ନାଗର କହିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ହେଉଛି ।

ନର୍ମିଳ—କି କଥା ?

ମା: କା:— ଗୀତ

ମିତ୍ର ସଙ୍ଗେ କରି ପ୍ରୀତି ପାଇନାହିଁ ସୁଖ ଶାନ୍ତ ।
ତବରୂପ ହୃଦେ ଚିନ୍ତ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ମାର ।୩।

ନାଗର ! ଜାଣ ପାଇଛି କହୁ ପେଟ ପୂରିନାହିଁ । ତୁମ୍ଭ ମଲୟଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରଣୟରେ ମୋର ମନର ଅବସାଦ ନ ମେଣ୍ଟି ଥିବାରୁ ତୃପ୍ତି ନ ପାଇ ପୁନର୍ବାର ଆପଣଙ୍କୁ ସେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନୁରୋଧ କରୁଛି ।

ନର୍ମିଳ— ଗୀତ

ମିଥ୍ୟା ନ କହ ସୁନ୍ଦରୀ, ମିତ୍ର ମୋ ହୃଦେ ସେପରି
ପ୍ରୀତିକଲ୍ପ ସ୍ୱପ୍ନକରି ଲାଗେ ମନେ ଭାବନା । ୪ ।

ସୁନ୍ଦରି "ଅସମ୍ଭବ ନବକ୍ତବ୍ୟଂ ବକ୍ତବ୍ୟଂ ଯଦି ସମ୍ଭବ, ଶୀଳା ତରନ୍ତି ପାନୀୟଂ ଗୀତଂ ଗାୟନ୍ତି ବାନରାଃ" ଅର୍ଥାତ୍ ପଥରଟାଏ ପାଣିରେ ଭାସୁଛି ତା' ଉପରେ ମର୍କଟଟାଏ ଗୀତ ଗାଉଛି, ଏହାପରି ଅସମ୍ଭବକୁ କିଣ ସମ୍ଭବ ବୋଲି କହୁଛ କି ?

ମା: ଭା: — ଗୀତ

ଖ୍ୟାତ ଅଟେ ଭ୍ରମର ଭ୍ରମନ୍ତି ନାନା ପୁଷ୍ପର
ଅସମ୍ଭବ କୁହେଁ ଶିର ଦେଖନ୍ତୁ (ଏ) ମୁଦ୍ରିକାର ! ୫ ।

ନାଗର ! ସମ୍ଭବ କି ଅସମ୍ଭବ ଥରେ ଦେଖି ନିଅନ୍ତୁ, ମହନ୍ତ ତୁମ୍ଭର ମୋ ସହିତ ପ୍ରୀତିକର ସ୍ମରଣ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଏହି ମୁଦ୍ରିକାଟି ମୋତେ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ ।

ଗୀତ

ଆସ ଆସ ନୃପବର, ଶୀତଳ କର ପରାଣ
ମର୍ମେ ବାଜେ କାମବାଣ ବାଳାମଣିର ସତ୍ୱର ।
ଆସ ବର ଅସହ୍ୟ ହେଲାଣି ପ୍ରାଣ ।

ନର୍ମିଳ — ନା ମହନ୍ତ, ତୋର ମୋ ଠାରେ ଏତେ ଛଳ,
ସୁନ୍ଦରୀ କୁ ସର୍ବନାଶ କଲୁ ।

ଗୀତ

କପଟ କରି ମହନ୍ତ ପାଶ ପ୍ରେମେ ହେଲୁ ରତ
ନ କଲା ମୋତେ କଳଙ୍କ ବାନର ଏହି ଦଶା । ୬ ।

ସୁନ୍ଦରୀ ! କ୍ଷମାକର, ଯାହାକୁ ପତିରୂପେ ବରଣ କରିଛ, ପ୍ରାଣ ଅର୍ପଣ କରିଛ, ତାକୁ ଚିରଦିନ ନିମିତ୍ତ ତୁମକୁ ସମର୍ପି ଦେଉଛି, କ୍ଷଣେ ଅପେକ୍ଷା କର । ମହନ୍ତ, ମହନ୍ତ ।

(ମା: ଭା: ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପ୍ରଭୁ — ମହନ୍ତ, ସବୁ କିଣ ଶେଷ ହୋଇଗଲାଣି ।

ନର୍ମିଳ — ନା, ସବୁ ଶେଷ ହୋଇ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ତୁମର ଦୁଃଖ ନିଶିଟା ପାହୁଚଲାଣି !

ପ୍ରଭୁ — ମହନ୍ତ, ଆଜ ପୁଣି ଏ କି କଥା, ମୋର କିସ ଦୁଃଖ ନିଶି ପାହୁଛି ।

ନର୍ମିଳ — (ଗୀତ)

[ଅବଳା ଅଶା ବୃତେ]

ହେ ମହନ୍ତ, ହୃଦଲ୍ ବୃନ୍ତ
ରେ ଦ ମୋହ ଭବ ଅଠୋରୁ ଛୁଟିଲ ।
କାମିନୀ କାଞ୍ଚନ ଦେଖି ହେଲୁ ଭ୍ରମ
କଷ୍ଟରେ ମୋହ କଥା ନ କଲୁ ଭଲ ।

ମହନ୍ତ ! ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀର ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ପଡ଼ି ମୋତେ ପାଶୋରିଦେଲୁ । ମୁଁ ତୋହ ଲାଗି ରାଜସିଂହାସନ ଉପେକ୍ଷା କଲି, ମାତ୍ର ତୁ —

ପ୍ରଭୁ — ମହନ୍ତ ! ଏ କି କଥା ମୋର କିଣ ମନ ବାନ୍ଧୁଛନ୍ତି ନା ତରହ ପରୀକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି । ଏପରି କଳୁଷିତ କଥା ତୁଣ୍ଡକୁ ଆଣନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ନର୍ମିଳ — (ଗୀତ)

ତୋହଲାଗି ରାଜଗାଦି ଦେଲି ଶୁଣାଇଲେ ସମ୍ବାଦ,
ପିତାରେ ହେଲି କବାଣ ମୋ କର୍ମେ ଥିଲା ।
ବିଧାତାର ହୃଦର ହୂଳ କରନ୍ତୁ ଘର,
ଅଭିଶାପ ପିତାର ମୋତେ ପଡ଼ିଲା ।

ମହନ୍ତ ! ତୁମ୍ଭଲାଗି ପିତା ମାତା ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଦାସଦାସୀ ସମସ୍ତ ତ୍ୟାଗିଲି, ତୁମ୍ଭେ ପୁଣି ଶେଷରେ ମୋ ଗଳାରେ ଛୁରୀ ଦେଲ । କାହାକୁ କହିବି, ସେ ମୋ ନିଜ ଅର୍ଜିଲା କର୍ମ । ଆଉ ବା ପିତାଙ୍କର ଅଭିଶାପ ।

ପ୍ରଭୁ — ମହନ୍ତ ! ମୁଁ ଦୋଷୀ ନୁହେଁ, ବୃଥାରେ କାହିଁକି ଏତେ କଥା କହୁଛ ।

ନର୍ମିଳ — (ଗୀତ)

ବେଶ୍ୟା ପାଦେ ପଡ଼ି ତୁହି ଗଲୁ ମିତ୍ର ଭାବ ଏଡ଼ି
ଏତିକି ଭୁଞ୍ଜରେ ତୋର କର୍ମ ଅର୍ଜିଲୁ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣର ଉକତ ଅନ୍ତର ହୃଦ ମିତ୍ର
କାହିଁପାଇଁ ବିଧାତା ମୋତେ ସୃଜିଲା ।୧।

ମହନ୍ତ ! ଲେଉ ଏବେ ନିଜ ପଥ । ଜାଣାଗଲା ଏତେଦିନେ ମିତ୍ରତାର ଗୁଣ । ଜାଣ ମିତ୍ର, ତୁମ୍ଭ ଲାଗି ଯାହା ଯାହା ସହ୍ୟ କରିଅଛି କଷ୍ଟ, କିନ୍ତୁ ସେ କଥା ନ ଚିହ୍ନିଲ କ୍ଷଣେ । ସ୍ୱାର୍ଥ ରମଣୀର ରୂପ କାନ୍ତିରେ ଦଗ୍ଧକଲ ତବ ବାଳକତା । ଅବିଶ୍ୱାସୀ ତୁମ୍ଭେ, ମହା ପାପ ତବ ମୁଖାବଲୋକନେ ।

ପ୍ରଭୁ — (ଗୀତ)

(ହେ ମାଦୁଲ—ରୁଜେ)

ହେ ମହନ୍ତ, ମୁଁ ଏତେ ଛନ୍ଦ ଜାଣେ ନାହିଁଟି
ବୃଥା ଅପବାଦେ ଦୋଷ କର କାହିଁପାଇଁଟି ।୧।

ମହନ୍ତ ! ମୋତେ ବୃଥାରେ ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେଉଛନ୍ତି । କେବେ ମୁହିଁ ଦୋଷୀ ନୁହଇଁ ।

ଗୀତ

ଆଜନ୍ମ ମୁଁ ସଦତରେ ନ ଜାଣ ହେ ମିତ୍ରବର,
ଆଜ କମ୍ପା କର ଉର ହୃଦ ଏବେ ଦହୁଛି ।୧।

ମଳୟ ! ମୁଁ ପିଲାଦିନରୁ ଆପଣଙ୍କର ସାଙ୍ଗ, ଆପଣ କଣ ମୋର ଆଚରଣ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି ?

ନର୍ମଳ — ଆଚରଣ ଜାଣେ ସତ, କହିଲ ଭଲ ଏ ମୁଦ୍ ରାଟି ଜାଉ, କେଉଁଠାରୁ ମୋତେ ମିଳିଲା ।

ପ୍ରଭା — ମଳୟ ! ମୁଦ୍ ରାଟି ମୋର, ଆପଣଙ୍କ ଶୟନା-କକ୍ଷାରେ ଜଣେ ଉନ୍ମାଦିନୀ ରମଣୀ ଆସି ମୋ ନିକଟରେ ପ୍ରେମଭିକ୍ଷା କରୁଥିଲା । ମୁଁ ତା କଥାରେ ସମ୍ମତ ନ ହେବାରୁ ସେ ମୋର ହସ୍ତଧରି ଟାଣାଟାଣି କଲା । ତହୁଁ ମୁଁ ରାକ୍ଷସୀକୁ ଠେଲି ଦେବା ସମୟରେ ସେ ମୋର ମୁଦ୍ ରାଟି ନେଇ ଯାଇଛି ।

ନର୍ମଳ — ବେଶ ବୁଝିଲିଣି, ଆଉ ଅଧିକେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟ ଅବଳାର ବଳ ପୃଷ୍ଟି ପୁରୁଷ ବଳଠାରୁ ଅଧିକ, ଏତ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା, ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ତୁମ୍ଭେ ।

ପ୍ରଭା — (ଗୀତ)

ସେ ପାପିଷ୍ଠା ଦୁଷ୍ଟା ଭ୍ରଷ୍ଟା କରୁଥିଲା ପ୍ରୀତ ଚେଷ୍ଟା
ନ କରିବାରୁ ତା କଥା ଏଭଳି ହେଲା ମୁହିଁ ହିଁ ।୨।

ମଳୟ ! ମୁଁ ସେ ରାକ୍ଷସୀ କଥାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ନ ହେବାରୁ ସେ ଆପଣଙ୍କୁ ଏପରି ଲଗାଇ ଦେଇଛି ।

ନର୍ମଳ — ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭର ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ଏତେ ଟଣାଟଣି ହେଲା, ମୋତେ ନ କହିଲ କାହିଁକି ? ନିଶ୍ଚୟ ତୁମ୍ଭେ ଦୋଷୀ ।

ପ୍ରଭା — (ଗୀତ)

ନମ୍ବୁଛି ତବ ପଦରେ ଦେଖ ନ ଦିଅ ଦୋଷରେ
କେ ଅବା ରକ୍ଷା କରିବ ବାଳକୃଷ୍ଣ କହୁ ।

ଏ କି କଥା ମିତ୍ର ! ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଉଦ୍ଭାସ ହେବା ପର୍ବତ ଶିଖରେ, ଜ୍ୱଳିଲେ ପୂର୍ବର ବହ୍ନି ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶେ, ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପ୍ରଭେଦ କି ହେଲା ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ । ବନ୍ଧୁଭିନ୍ନ ହେବା ମମତା ମୋହର, କୋଟେ ଭଲକଥା, ମଳୟ ! ତୁମ୍ଭର ଏ କଠୋର ବାକ୍ୟ ଶେଳାଘାତ ପ୍ରାୟ କରୁଛି ମୋ ହୃଦ । କ୍ଷମାକର ।

ନର୍ମଳ — କେତେ ଜନ୍ମେ କହୁଥା । ତେ ଶଠର ବାକ୍ୟେ ମୁହିଁ ନୁହେଁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ । ଅବିଶ୍ୱାସୀ ତୁହି, ତୋହ ପାଶେ ଅଛି ଯାହା ମୁଁ ପ୍ରାଣରେ ଗଢିତ । କଲିବ ସହାୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଛି ବାସରେ । ମିଥ୍ୟାବାଦୀ କାପୁରୁଷ, ଦର୍ଶନେ ତୋ ମହାପାପ, ଦୁରନ୍ତ ପାଷଣ୍ଡ, କାଳସର୍ପ ସଙ୍ଗେ ବାସ ମୃତ୍ୟୁର ଆଶଙ୍କା ।

—* (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ପ୍ରଭା— (ଗୀତ)

(ନ ଜାଦ ଦ୍ୱଲରେ – ତୃଷ୍ଣେ)

ଖ୍ୟାଲରେ ମଳୟ ତୋହ ମନେ ଥିଲା ଏହା ରେ ।
ଅଗାଧ ଜଳରେ ବୁଡ଼ାଇଲୁ ଭଲ ନାହା ରେ ।
ଆଉ ମିତ୍ର ନାହିଁ
ତୋ ବନ୍ଧନେ ମୋର ସୁଖ ନାହିଁ ।୧।

ମଳୟ ! ତୋତେ ହରାଇ ଆଉ କଣ ଜୀବନରେ ସୁଖ ଅଛି । କଣ କରିବ ? ରାକ୍ଷସୀ ତୁ କଣ ନ କଲୁ ।

(ଗୀତ)

କାଳସର୍ପିଣୀ ପିଶାଚୀ ଛଡ଼ାଇଲୁ ସାହାରେ ।
ଭବ କାରାଗାରେ ମୋତେ ଆଉ ନାହିଁ ସାହାରେ ।
ମିତ୍ର କି କରିବ,
ଗଲା ଜୀବ ତୋ କଥାକୁ ଭାବ ଭାବ ।୨।

ମିତ୍ର, ତୁମ୍ଭ ବିନା ଆଉ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ରାକ୍ଷସୀ ତୁ କଣ କପଟରେ ଆମ୍ଭର ମିତ୍ରତା ଭାଙ୍ଗିବା ସକାଶେ ଆସିଥିଲୁ ? ବର୍ତ୍ତମାନ କଣ କରିବ ?

ଗୀତ

ହାତରେ ନ ମାର ମିତ୍ର ଭଲେ ମାରୁ ଯାହାରେ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ତୁମ୍ଭ ସାକ୍ଷୀ ତରବାରିରେ ।
ଧର୍ମ ସାକ୍ଷୀ ତୁମ୍ଭ ।
ନୁହେଁ କେବେ ମୁହିଁ ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ ।୩।

ମଳୟ, ଏ ପ୍ରାଣ ନ ନେଇ ଦଂଡ଼ଟା କଲ କାହିଁକି ? ଭଲ ମିତ୍ର, ତୁମ୍ଭର ପଥ ନିଶ୍ଚୟ ଛାଡ଼ିବି । ଆଉ ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଛଦ୍ମବେଶେ ସବେ ସଙ୍ଗେ ଥିବ ।

—* -

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜା ସୁରସେନ—ମନ୍ତ୍ରୀନ୍, ମୋର ଦକ୍ଷିଣ ଚକ୍ଷୁଟା ମୁହୁର୍ମୁହୁ ସ୍ପନ୍ଦିତ ହେଉଛି କାହିଁକି ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ଏହା ଗୋଟିଏ ଶୁଭ ସଗୁନ, କାରଣ ଦକ୍ଷିଣାକ୍ଷି ଅଧୋଭାଗେ ସୁଖଲାଭ, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ସନ୍ନିହିତ ଲାଭ, ନେତ୍ରପ୍ରାନ୍ତେ ଧନଲାଭ, କୋଣେ ବନ୍ଧୁଲାଭ ।

ରାଜା—କାହିଁ, ଦୂତ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି ନାହିଁ କମା, ମୂର୍ଖ ନିଜକାର୍ଯ୍ୟ [illegible] ରହିଅଛି କାହିଁ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଯାଇଛନ୍ତି ସେ ନଗର ଭ୍ରମଣେ, ଫେରିନାହାନ୍ତି, ଆସୁଥିବ ।

(ଦୂତ ପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବକ ଅଭିବାଦନ)

ରାଜା—କହ ଦୂତ ରାଜ୍ୟର ଖବର, କି ନିମନ୍ତେ ଏତେ କ୍ଷଣ ଯାଏ ଯାଇଥିଲ କାହିଁ ।

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ଆପଣଙ୍କର ଜାମାତା ନିର୍ମଳ କୁମାର ଗ୍ରାମ ସୀମାରେ ବସି ଆପଣଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ଦୂତ ! କିଏ ନିର୍ମଳ ? ସେ କିପରି ଆସି ଉପନୀତ ହେଲା, ମଙ୍ଗଳରେ ତାର ସେଠି ମଙ୍ଗଳ ଅଛି ନା ?

ଦୂତ—ନା ମହାରାଜ ! ସେ ଯେ ଏକାକୀ ଉପସ୍ଥିତ ।

ରାଜା—ବୁଝିଲି, ସେ ଯେଉଁ ମଙ୍ଗଳ ନିମିତ୍ତ ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପଦ ତ୍ୟାଗକରି ଇତସ୍ତତଃ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲା, ସେହି ମଙ୍ଗଳ ଠାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ମନେ ପଡ଼ିଲୁ ।

ଗୀତ—(ଆଜ ଯିବ ଶିକାରକୁ—ବୃନ୍ଦେ)

ଏ ଶାପ ନେତ୍ର ସ୍ପନ୍ଦନ ହେଉଛି ମୋହର ।
କହୁ ପୁଣ୍ୟ ଥିଲେ କନ୍ୟା ପ୍ରବେଶେ ଦୁଆର । ୧ ।

ଦୂତ ! ଏ ଶାପରେ ନିଶ୍ଚୟ ଉଦୟ ହେଲା, ନିର୍ମଳ ମୋର ଗୃହକୁ ଆସିବ, ଏହା ମୁଁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଭୁଲି ଭାବି ନ ଥିଲି ।

(ଗୀତ)

ଯାନ ବାହାନେ ବରଣ କରି ଆଣ ସୁତ ।
ବହୁ କାଳୁ ତାର ବିନୁ ଥିଲି ମୁଁ ଚିନ୍ତିତ ।୧।

ଦୂତ ! ନିର୍ମଳ ସାଧକ ସୁତ ପ୍ରଜାଙ୍କର ସହିତ ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପନ କରିବା ଦିନରୁ ସମସ୍ତ ବୈଭବ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ, ମାତ୍ର ଆଜ ପୁଣି ତାର ମନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି । ଏହା ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ।

(ଗୀତ)

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମଣ୍ଡପରେ ନେଇ ବସାଅରେ ଆସ୍ଥାନ ।
ବାଳ ବୋଲେ ମୋ ଲୀଳାକୁ କର ସମର୍ପଣ ।

ଦୂତବର ! ଅବିଳମ୍ବେ ଅଶ୍ୱ ଗଜ ସାଜ ଜାମାତାଙ୍କୁ ଆଣରେ ବହନ । ବହୁ କାଳୁ ଚିନ୍ତାକୁଳେ ଚିନ୍ତିତ ଥିଲି ମୁଁ ଅନ୍ତରେ; କିନ୍ତୁ ଆଜ ବଡ଼ ସୁଦିନ ଦିବସ ଯେ ମୋର ନୟନର ପିତୁଳି ଅଳକ ଲୀଳାବତୀ ଦାସୀ ସହ ମହାସମାରୋହେ ବନ୍ଦୁ ତାର ପାଦ । ରାଜ୍ୟରେ କର ଘୋଷଣା ଉତ୍ସାହିତ ହୋନ୍ତୁ ସର୍ବେ ଏ ମଙ୍ଗଳ ଦିନେ ।

———

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଲୀଳା ଯୋଗୀ ବେଶେ ପ୍ରବେଶି ଗୀତ)

(ଚୋହର ଲଗିରେ—ବୃନ୍ଦେ)

ଭଜ ଜନା ରାମ ନାମ ଭୁଲି ମନ
ଭଜ ଜନା ରାମ ନାମ
ନ ଭଜି ପାରିଲେ ମୂଢ଼ ମାନବରେ
ବାନ୍ଧି ନେବ କାଳ ଯମ ।୧।

ହା ବିଧାତା, ମୋର ଏ ଫାଟା କପାଳରେ ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗ କରିବାକୁ ଲେଖିଥିଲୁ ।

ଗୀତ

ଯାହା ଲାଗି ମନ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପିଲି
ସେତ କରିଦେଲା ଆନ
ଏ ଅଭାଗିନୀ ପ୍ରାଣେ କିବା ପ୍ରୟୋଜନ
ଧାତା ତୁ ଦେଲୁ କଷଣ ।୨।

ହା ବିଧାତା ! ଯାହା ଲାଗି ମନ ପ୍ରାଣ ଅଜାଡରେ ଢାଳି ଦେଇଥିଲି, ସେ ଆଜ ମୋତେ ଏ ଦୁଃଖ ସାଗରରେ ଭସାଇ ଦେଇ ଚାଲିଗଲା ।

ଗୀତ

ତୁ ଜାଣୁ ଅନ୍ତର — ଜଳୁ ରେ ମଳୟ
ନ ଦେଲୁ ଯାହା ଗଢ଼ଣ,
ଧିକ ସେ ବିଧାତା — କରେ ଏତେ ହତା
ଧିକ ଏ ଛାର ଯୌବନ । ୩ ।

ତାହାର ଦୋଷ କାହିଁ ? ବିଧାତା ବିରୂପହେଲେ ସବୁ ଦୁର୍ଯୋଗ ଆସି ଘଟେ ।

ଗୀତ

କେତେ ବନସ୍ଥଳେ — ଆସିଛୁ ରେ ଖର
ତାକୁ ନ କଲୁ ସ୍ମରଣ,
ବାଲକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ — ନ ବୁଝିଲୁ ବାଳେ
ମୂରଖ୍ଯ ଜଳ୍ମ ଜୀବନ । ୪ ।

ମଳୟ ! ତୁଏ ବା ଏ ମରୁବନାରଣ୍ୟ ବହୁ ନେଇ-ଗଲୁଣି ବା ନେଇପିବ ? ତେବେ ଜଣେ ସାମନ୍ତେ ସେଇ ବାଳମୁଖରେ ପିବେ । ତୁ କିଏ ମାତ୍ର ସେ କଥା ଜାଣୁ ନାହିଁ ? ଥାଉ ସେ କଥା, ମଳୟର ସନ୍ଧାନ ତ କେଉଁଠାରେ ଜଣୁ ପାରିଲି ନାହିଁ । ଏହି ତ ତାର ଶ୍ୱଶୁର-ଘର । ଦେଖାଯାଉ, ଏଠି ଯଦି ସନ୍ଧାନ ମିଳିଯାଏ । (କିଛି ଦୂର ଯାଇ ଅଟକିକି) ଏ ଜଣେ ଏତେ ରାତିରେ ଏ ଜଙ୍ଗଲରେ ପାଶ୍ୱରେ କିଏ ? ଏ ତ ଏକା ବୁଢ଼ୀ, ସଙ୍ଗରେ ଜଣେ ନବ ଷୋଡ଼ଶବର୍ଷୀ ଯୁବତୀ । ତାର ଚେହେରାରୁ ବେଶ୍ ଅନୁମାନ ହେଉଛି, ସେହି ରାଜକନ୍ୟା ହୋଇ ଥିବ । ଯୁବତୀଟି ତ ଅତି ସୁନ୍ଦରୀ ! ଏ ଭଳି ସମୟ ବା ସ୍ଥାନରେ ରହସ୍ୟ ବଢ଼ୁଛି ଏଥି ଲାଗି କିଛି କ୍ଷଣ ।

(ଚଉଖଣ୍ଡିର ଏକପାଖରେ ବସିବା)

(ଏକ ପାଖରୁ ଲୀଳା, ଅପର ପାଖରୁ ସଖୀ ଚଣ୍ଡାଳର ପ୍ରବେଶ)

ସଖୀ—ତୁଏ ରେ ଲୀଳା, ଏଠି ତୋତେ କିଏ ବସିବାକୁ କହିଲା ? ଉଠ୍ ।

ଯୋଗୀ···ଏ···ମୁଁ···ତାକୁ···

ସଖୀ—ଲୀଳା, ବୋଉଡ଼ାକିଏ, ଆଗେ ଉଠ

ଯୋଗୀ—ଯା···ଯା···ଯା···

ସଖୀ—କେମେ ଆସିବନି, ଏ ଲୀଳା ପାଗଳ ହୋଇ ।

ଲୀଳା—ଏଠି କାହିଁକି ସେ ବସିଛି ? ମୋ ମନରେ ଭୟ ଆସୁଛି ।

ସଖୀ—ଲୀଳା, ସେଟା କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ, ବୋକାଟାଏ !

ଲୀଳା—ସଖୀ, ତୋ ମନଟା କାହିଁକି ଛୁଇଁଲା ଦେଖା-ଯାଉଛି ? ମୁଁ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ସଖୀ—(କେବେ ଯାଅ ଯାଅ, ଦୂତ ଯାଅ – ବୁଲେଇ)
ଲୀଳା, ଯେତେ ତୋତ ମୋତ ଲାଗ ରେ
ବଣୀ କରିଦେଲା ତାଳବ
ତୋ କଥାକୁ ଲାଭ ଲାଭ ରେ ବାଇଆ
ଆଉ କ ଯାବ ଲାଗବ ରେ ?

ଲୀଳା ! ତୋର ମୋର ଯେତେକୁହଁଏ କଥା ତାକୁ ବିଧାତା ଲାଗିଦେଲା । ଲୀଳା ! ମୁଁ ଚଣ୍ଡାଳ ବୋଲି ଲୋକେ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତୋ ସଙ୍ଗେ ଲାଗିରହି ଜନ୍ମଠାରୁ···

ଲୀଳା—ସଖୀ ! ମୁଁ କିଏ ତୋତେ ଚଣ୍ଡାଳ ବୋଲି ଲୋକେ ?

ଯୋଗୀ—(ସ୍ୱଗତ) କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ! ଏ ପୁରୁଷ କେଉଁ ପାପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ମୁଁ ଜାଣି ପାରୁ ନାହିଁ ! ଚଣ୍ଡାଳ ସହିତ ରାଜକେମାର ଲାଗ ! ଦେଖାଯାଉ···

ସଖୀ—ଏ ଲୀଳା କିଏ ବୁଢ଼ାଏ ଅବତରୁଛି କେ, ତୁ ଉଠ୍, ମୁଁ କହୁଛି ଉଠ୍ ।

ଯୋଗୀ··ମ···ଅ···ଲ···ଲ—

ସଖୀ— ଗୀତ

କେତେ ଲଭୁ ସୁଖ ତାକର
ଆଜି ଦେଉଥିଲୁ ତୁ ଲବ
କେତେ ଜଳେ ତ ଆଉ ଯାଉଛ । ୧ ।

ଲୀଳା ! ଯେଉଁ ଶିଶୁଜଜରେ ତାଳରୁ, ଅଗାଲୁ, ପୁଷ୍ପ ଫୁଲ, ଫୁଲି ମଳଜଳକୁ ଦେଉଥିଲୁ ମୁଁ ଭଲ ମଧ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତିକରେ ଘଟିଲେ ଆଉ ଯାଉଯାଉଛ !

ଲୀଳା—ସଖୀ, ବର୍ତ୍ତମାନ କଣ ହୋଇଛି କି ? ତୋ ମନ ଭାବ ଆଜିକୁ ପାଉଛ କାହିଁକି ମ ?

ପତି— ଗୀତ

ତୋ ପୀରତି ମୋ ହୃଦେ ଚନ୍ଦ୍ର
ବକ୍ଷ ମୋର ଯାଉଛି ଫାଟି
ଏ ଦାରୁଣ ଜ୍ୱାଳା କେ ସହିବରେ । ୨ ।

ଲୀଳା ! ତୁ ଯେଉଁ ପ୍ରେମରେ ମୋତେ ବସାଇ-ଦେଇଛୁ, ମୁଁ ତ ଯେଉଁ ଅପ୍ରେମ କରିଯାଇଛି, ସେ କଥା ଭାବିଲାବେଳକୁ ଏ ପ୍ରାଣଟା କ'ଣ ହୋଇ-ଯାଉଛି ।

ଲୀଳା— ପତିଏ, ସେକଥା ତୁ ଆଜ୍ଞେ ଗଲୁ କି ?

ପତି— ଗୀତ

ଆସିଲେଣି ତୋ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର
ତାଙ୍କୁ ବେନି କରିବୁ ବର ।
ବାଳାମଣି, ମନ କେ ମୋହିବ । ୩ ।

ଲୀଳା ! ଆଜ ଯେତେବେଳେ ତୋର ସ୍ୱାମୀ ଆସିଲେଣି ପରେ କ'ଣ ଆଉ ତୁ ଏ ସାମାନ୍ୟ ଚଣ୍ଡାଳକୁ ଚିହ୍ନିବୁ ? ଲୀଳା ! ମୋତେ ଦେଲେ ଟିକଏ ଜହର ଦେ, ମୁଁ ଖାଇଦେଇ ମରିଯାଏ । ତୋ ସହିତ ପ୍ରେମାଳାପ କରିବା ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ହେଲା । ସେ ଦିନଠାରୁ ମୁଁ ଯାହା ତ ସୁଖ ଉପଭୋଗ କରିଯାଇଥିଲି, ଆଜ ବିଧାତା ସେସବୁ ଛଡ଼ିଦେଲା ।

ଲୀଳା— ପତିଏ ! ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ବିରହାନଳରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇଯାଉଥିଲି, ସେ ସମୟରେ ତୁ ତୋର ପ୍ରେମବାରି ସେଚନେ ମୋର ତାପିତ ହୃଦୟକୁ ଶୀତଳ କରିଛୁ । ସେ ତ ବାରବର୍ଷ ହେଲା ମୋତେ ପାଶୋରିଦେଇ ଗୋଟିଏ ସାଧବ ସୁତ ସହିତ ମିତତା ସ୍ଥାପନ କରି ମୋତେ ଆଦୌ ଖବର ନାହାନ୍ତି । ଆଜ ବୃଦ୍ଧକୁ ଆସିଛନ୍ତି ବୋଲି କ'ଣ ମୁଁ ତାଙ୍କର ? ଏହା କେବେ ନୁହେ, ତୁହି କେବଳ ମୋହର ଜୀବନର ଆଶାଚନ୍ଦ୍ର ।

ଯୋଗୀ (ସ୍ୱଗତ) ଆଜ ମନ୍ଦିରର କାରଣ ନାହିଁ, ଏ ନଷ୍ଟପ୍ରୁ ମଲବର ସ୍ତ୍ରୀ ।

ପତି— ପୁଣି ତ ଶଳା ଜଣେ ବୁଢ଼ାଏ କଳ କଳ ହେଉଛି, ଶଳାଟି, ଏ ଠେଙ୍ଗାକୁ ଅନେଇଥା ।

ଲୀଳା— ଗୀତ— ଭକ୍ତ ମୋର ବୃନ୍ଦେ)

ତୁହି ମୋର ଜୀବନ, ତୁହି ମନ ମୋହନ
ତୋହଠାରୁ ଅଧିକ, ନୋହେ ମୋ ପ୍ରାଣାଧିକ
କହିଁ ତୁ ରେ ବିମୁଖ, ହେଉ ରେ ସ୍ନେହାଧିକ
ତୁହି ହୃଦଚନ୍ଦନ । ୧ ।

ପତିଏ ! ବାରଆଡ଼୍ ବାର କଥା ମନରେ ଭାବୁଛୁ; କିନ୍ତୁ ତୋହ ଛଡ଼ା ମୋର ଆଉ କେହି ନାହିଁ ।

ପତି - କେ ଜାଣି, ମୋତେ ତ ବିଶ୍ୱାସ ହେଉ ନାହିଁ, କାଲି ବର୍ମିଳ ବାବୁ ପଦଞ୍ଚାଲିବେଳରୁ ମୋ ରକ୍ତ ଶୁଖିଯାଉଛି ।

ଲୀଳା— ଗୀତ

ତୋ ବିନୁ ନାହିଁ ଆନ ତ ପତି ଜବା ଧନ
ବାନ୍ଧିଛୁ ତୋହ ପ୍ରେମ ଏ ଜୀବ ଆଜୀବନ
ତୁହି ଗଳାରତନ । ୨ ।

ପତିଏ ! ତୁହି ମୋର ଜୀବନର ସର୍ବସ୍ୱ । ତୋଠାରେ ମୋର ଜଗର ସ୍ନେହ, ଯଦି ତୁହିନ୍ତୁ, ହୃଦୟ ଚିରି ଦେଖାଇବାର ହୋଇଥିଲେ ଦେଖାଇଦେଇଥାନ୍ତି ।

ଗୀତ

ଅବ୍ଧା ଆବେଶେ କାନ୍ତ ଶୋଇଛନ୍ତି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ
ଗୁପ୍ତେ ମୁଁ ପାଶେ ହତ କରି ରଖିବି ବ୍ରତ
ହୃଦ ତୁ ରେ ଦମନ । ୩ ।

ପତିଏ ! ତୁ ଭାବନା କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ କ'ଣ ? ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଆଜ ରାତିମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ବିନାଶର ଚେଷ୍ଟା କରିବି ।

ଯୋଗୀ—ଓହୋ କଣ ଶୁଣିଲି, ରାକ୍ଷସୀ କ'ଣ କରିବୁ ? ମଲିଣ, ତୋର ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖିବାକୁ କ'ଣ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲି ?

ପତିଏ—ଶଳା, କ'ଣ ହେଉଛି ହେଉଥା ।

ଲୀଳା— ଗୀତ

ଯାହାଲାଗି ଭାବନା ତାକୁ କରିବ ଚୂନା
ନ କର ତୁ ଭାବନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ କାମନା
ବାଳାମଣିର ବଚନ । ୪ ।

ପ୍ରାଣାଧିକ ଚଣ୍ଡାଳ ! ତୋହ ପ୍ରେମ ବାନ୍ଧିଅଛି ମୋତେ । ଆଜ ପ୍ରାଣନାଥ ଅଜ୍ଞ ମଠରେ ଶୋଇ

ବୁଲ ନାହିଁ ରେ। ପ୍ରେମର କଥା। ଆସିଅଛ ସେଇ ଅନ୍ଵେଷଣେ, ନ ହୁଅ ଚକିତ କହ ! ଏଇ ଦେଖ, ଛୁରିକା ମୋ ହସ୍ତେ। ଚଉର୍ଦ୍ଦ କରିବ ନଷ୍ଟେ ଜୀବ-ବକ୍ଷ ମୋର।

ଚଇତା—ବାଃ ବାଃ, ମୁଁ ତ ହେଲଅ ବୁଢ଼ି। ମୁଁ ଭାବଥିଲି ଏ ସ୍ଵାମୀକି ପାଇ ମୋତେ ଆଉ ଚସ୍କରିବ ନାହିଁ। ମୁଁ ଯେ ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀଟାକୁ ଡର ଦେଖାଇ ଦେଇଛି, ସେଥିନିମିତ୍ତ ବଡ଼ ଭବନାରେ ପଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲି। ଏ ମିଠା ଗୁଡ଼ ଖଟା ଖାଇବାକୁ ମନଟା ଭଲ ହେଉ ନ ଥିଲା। ଯେ ଆକାଶରୁ ଦେବୀ ସବୁ ଅନ୍ନମୁଠାକୁ ଖାଇଆସିଛି ବା ଲମ୍ବ ସବୁଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧି ଆସିଛି, ସେ କ ଆଉ ଏବେନେ ମୋଟକୁ ଯାଏ। କଥାଟାଏ କହିଲି, ଏକା ମନକୁ ଗ୍ରାକଲି। ନସ୍ତିରିରେ କଥା, ତୁମ୍ଭେ ଖାଲି ମାମଲତ ହଳର କଲେ ଆମେ ଖଳସ କରିଦେବା। ଏ ଶଳା ଯୋଗୀଟା କାହିଁକି ନକରପଙ୍କର ହେଉଛି, ମାରିଁ ମ ଶଳାଟି କାଳ। ଲୀଳା, ଆଉ ଜଣେ···

ଲୀଳା—ଚଇତା ବର୍ତ୍ତମାନ ଚୁପ୍‌ହେ, ବୁଲ ସେ କଥା ଆଗ ବୁଝିବା।

ଯୋଗୀ—ଧନ୍ୟ ରେ ରମଣୀ ! ତୁ କାଳସର୍ପିଣୀ, ଧିକ୍ ତୋର ପ୍ରୀତିର ଲାଳସା। ହୋଇ ରାଜକୁଳବଧୂ ଚଣ୍ଡାଳରେ ହେଲୁ ପ୍ରେମାସକ୍ତ। ପାପିନି ! ପ୍ରଥମେ ଜୀବନ ଆଉ ପ୍ରାଣେ ହତ କରିବୁ ମଲବ। ନାଇରେ ଦଇବ ! ତୋର କଣ ଏଇ ବୁଦ୍ଧିମତୀ ? ନର୍କୋଦରେ ଲଜ୍ଜ ବର୍ତ୍ତା ଏତେ ବଳ। ଓହୋ ! ଚଉର୍ଦ୍ଦ ନ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତା କହୁଛୁ ଅବଶ, ଶୁଣିବୁ କ ମଲବର ହତ ? ଯାଇ ଦେଖେ, କ କରେ ପାଷଣ୍ଡ !

ଦ୍ଵିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ନର୍ମଦ—ଏଇ ଗୋଟାକ ତ ଶୟନାଗାର, କାହିଁ କେହି ତ ଦେଖାନାହାନ୍ତି ! ପ୍ରେୟସୀ ପ୍ରାୟ ଅଭିମାନ କରିଥିବେ, କାରଣ, ବାର ବର୍ଷ ହେଲା ଦେଖାନ ହୋଇ ସେ ପାଷଣ୍ଡ ମଲବ ପାଇ ଯାଇ ଏକା-ବେଳେକେ ପାଗୋଳ କରାଇଥିଲ। ଆଉ କାହିଁକି ସେଇ ପାଷଣ୍ଡ ମଲବର ଲୁଗଟା ଏଠି ଆଗରେ ନାଚୁଛି ! ଏ କ'ଣ, ହଠାତ୍ ବେଳଟା ଉଲଟିଉଠିଲା କାହିଁକି ? କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ! ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଦର୍ପଣରେ ଦେଖାଯାଏ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହିଁ ଦରକୁ ଚାହୁଁଛି, ସେଠାରେ ମୋର ନଜ ରୂପ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଉଛି, ଏ ତ ମୃତ୍ୟୁର ପୂର୍ବ ଲକ୍ଷଣର ଆଭାସ; ନା, ମୁଁ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଛି।

ଯୋଗୀ—ଭ୍ରମ ନୁହେଁ ରାଜପୁତ୍ର, ପ୍ରକୃତ ମୃତ୍ୟୁର ଆଗଳା। ସାବ୍ ଧାନ ଜାଗ୍ରତ ରୁହ। ଚକ୍ଷୁର ପଲକରେ ନିଦ୍ରାକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅ ନାହିଁ।

ନର୍ମଦ—ଏ କିଏ, କଣ କହିଲା ? ନା, ଏ ଶୂନ୍ୟ ଘରର ପ୍ରତିଧ୍ଵନି ! ଆଚ୍ଛା, ଏ ପଲଙ୍କରେ ବିଶ୍ରାମ ନେବ।

ଯୋଗୀ—କ ଉପାୟ କରିବ ? ମଲବ ତ ନିଦ୍ରାଗଲା ହେଲେଣି ? ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ରାକ୍ଷସୀ ଆସି ନଜ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିବ। ଏଇ ଆସିଲା ପରି !

(ଲୀଳା ଓ ଚଣ୍ଡାଳର ପ୍ରବେଶ)

ଯୋଗୀ—ଭଗବାନ୍ !

ଲୀଳା—ଚଇତା, କିଏ ଗୋଟାଏ ?

ଚଇତା—ଆଚ୍ଛା, ମୁଁ ଦେଖେ। ହେ, ତୁ କିଏ ?

ଯୋଗୀ—ମୁଁ···ଶ୍ରୀ···ଟ···

ଚଇତା—ଲୀଳା ! ସେଇ ଶଳାଟି ଦରଜା ପାଖ ପିଣ୍ଡାରେ ଶୋଇଛି।

ଲୀଳା—କିଏ ?

ଚଇତା—ସେ ଶଳା କାଲଟା, ଯାହାକୁ ତଳେ ଦେଖି-ଥିଲେ। ତମ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ କର, ମୁଁ ବାହାରେ ଜଗୁଛି। ଦରଜାଟା ଖୋଲା ରହିଥାଉ। ତେବେ ଭେଟ ହେଲେ ଆମେ ଖଳସ କରିବା କଥା।

ଲୀଳା—ଚଇତା ! ମୋତେ କାହିଁକି ସେ ଘରଭିତରକୁ ଯିବାକୁ ଭୟ ଲାଗୁଛି। ତୁ ଟିକିଏ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଚାଲ୍।

ଚଇତା—ମୁଁ ପୁଣି କାହିଁକି ଯିବ ? ତୁହ ଚାଲ, ବେମତ ହେବ।

(ଗୃହମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ)

ଯୋଗୀ—ମଲବ ! ଉଠିଆର।

ଲୀଳା—ଏଁ, କିଏ ?

ପଦ୍ମା—କାହିଁ ? (ଇତସ୍ତତଃ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି) ଲୀଳା ! ଶଳା ଯୋଗୀଟା ଶୋଇଲାରୁ ସେପଟେ ହେଉଛି, ତେମେ ଚାଲ ।

ଲୀଳା—ପଦ୍ମା ! ତୁ ଟିକିଏ ମୋ ହାତକୁ ଧର । ମୋ ହାତ ଥରୁଛି ।

ଯୋଗୀ—କଣ କରିବ ? ରାକ୍ଷସି ! ଚଣ୍ଡାଳ କଥାରେ ପଡ଼ି ତୋର ସ୍ୱାମୀକୁ ଚିହ୍ନିପାରୁ ନାହୁଁ ।

ଲୀଳା—କିଏ, କିଏ ?

ପଦ୍ମା—ସେଇ ଶଳାଟି ହେ ସେଇ ଶଳାଟି । ତୁମ୍ଭେ ଏପଟେ ହେଲେ ମୁଁ ଯାଉଛି ।

ଲୀଳା—(ଛୁରୀ ମାରି ବାହୁଡ଼ିବାସମୟେ ଯୋଗୀ ଲୀଳା ହସ୍ତକୁ ଧରି) ରାକ୍ଷସୀ, କ'ଣ କଲୁ ?

(ପଦ୍ମାର ପଳାୟନ)

ଯୋଗୀ— ଗୀତ

(ପ୍ରାଣ ଚଲି ରେ—ବୃତ୍ତେ)

ଆଲୋ ଲୋ ପାପିଷ୍ଠା ଦୁଷ୍ଟା ଏ କି କାଣ୍ଡ କଲୁ ଲୋ ।
କିବା ଦୋଷେ ମୋ ମଇଷେ ଏତେ ଦଣ୍ଡ ଦେଲୁ ଲୋ ।

ରାକ୍ଷସୀ ? ତୁ ମୋ ମଇଷକୁ ମାରିଦେଲୁ ? ପାଷାଣ୍ଡୀ ! ତୋର ସେ କି ଦୋଷ କରିଥିଲା ?

ଗୀତ

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ପାଷାଣ୍ଡୀ ଚଣ୍ଡାଳରେ ମଜି ହେଲୁ ରେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡବଜନ୍ମୀ ରାଜପୁତ୍ରେ ନ ବୁଝିଲୁ ରେ । ୧ ।

ପାଷାଣ୍ଡି ! ଚଣ୍ଡାଳ କଥାରେ ପଡ଼ି ତୋର ସ୍ୱାମୀକୁ ନିଧନ କଲୁ ? ହା ମଇଷ ! ମୋତେ ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଇବାକୁ କ'ଣ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲୁ ?

ଗୀତ

ହାୟ ରେ ମଇଷ ମଲୁ
ମୋତେ ଯା ନ ନେଲୁ ରେ ।
ବାହାମଣୀ ବୋଲେ ପ୍ରାଣ
କାଳହସ୍ତେ ଦେଲୁ ରେ । ୨ ।

ମଇଷ ! ତୁ ମଲୁ, ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ନ ନେଲୁ କାହିଁକି ? କ'ଣ କରିବି ?

ଲୀଳା—କିଏ କେଉଁଠାରେ ଅଛ ରକ୍ଷା କର ରକ୍ଷା କର ।

(କେତେମାନ ଦୂତର ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା—ଦୂତ, ଏ କି ଶବ୍ଦ, କିଏ ରେ ସନ୍ଧାନ ନିଅ କେଉଁ ବିପଦରେ ପଡ଼ି ହେଉଛି କାତର ?

(ଦୂତ ବେଗେ ପୁନଃ ପ୍ରବେଶ)

ଦୂତ—ମହାରାଜ, ସର୍ବନାଶ !

ରାଜା—କ'ଣ ସର୍ବନାଶ ।

ଦୂତ—ସ୍ନାନମଣ୍ଡପରେ ରାମୁଙ୍କ ଜୁଆଇଁକୁ କିଏ ହାଣି-ଦେଇଛି । ଜେମାଦେଈ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଗଡ଼ୁଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ଆଁ, ସତ୍ୟ କି ଏ କଥା ? ଚାଲ ବେଗେ, ଦେଖେ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା !

(ସ୍ନାନମଣ୍ଡପେ ରାଜା ପ୍ରବେଶ)

ଲୀଳା—ପିତା, ପିତା ! ଏ ହତଭାଗିନୀର ଆଶା-ଭରସା ସବୁ ଲୋପ ପାଇଲା ।

ରାଜା—କହ ଲୀଳା ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛୁ କିମ୍ପାଁ ? ଦୂତ ! ନର୍ମିକ କାହାର କଣ କରିଥିଲା ଯେ, ତାକୁ ଏ ଦଶା ହେଲା ?

ଦୂତ—ଆପଣ ଜେମାଙ୍କୁ ପଚାରନ୍ତୁ ।

ଲୀଳା— ଗୀତ

(ଆହା ମୋର ସାରଦା—ବୃତ୍ତେ)

କି କହିବି ପିତାରେ ମୋ କରମ କଥା ।
କହିଲାବେଳକୁ ଭ୍ରମି ଯାଉଛି ମଥା । ୦ ।

ପିତା ! ଯେ କଥା କହିଲାବେଳକୁ ମୋର ମସ୍ତକ ଘୂରିଯାଉଛି, ବକ୍ଷ ଶତଧା ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଛି । ମୋ କର୍ମରେ କ'ଣ ଧାତା ଏଇଆ ଲେଖିଥିଲା ?

ଗୀତ

ଜନ୍ମକାଳେ ଗଳେ କ୍ଷୁର
ନ ଦେଲ କିଆଁ ପିତାରେ
କରେ ମୋତେ ନାରଖାର ମନ୍ଦ ବିଧାତା । ୧ ।

ପିତା, ଜନ୍ମକାଳରେ ମୋ ଗଳାରେ କ୍ଷୁର ଦେଇଥିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ହଟହଟାରେ ପଡ଼ି ନ ଥାନ୍ତି ।

ରାଜା—ଲୀଳା, କହ କିଏ ଏପରି କାଣ୍ଡ କଲା ? ଦୂତ ! ନର୍ମିକ କଣ ଏଇ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଇବାକୁ ମୋ ରାଜ୍ୟକୁ ଆସିଥିଲା ? ଲୀଳା, କହ କାହାଦ୍ୱାରା ଏ କାଣ୍ଡ ଘଟିଛି ?

ଗୀତ

କାହିଁ ଆସି ଏ ନୃଶଂସ ମୋ କାନ୍ତକୁ କଲା ଧ୍ୱଂସ
ଲଭିବ କେଉଁ ସୌଭାଗ୍ୟ ବାଳର ଚିନ୍ତା । ୨ ।

ପିତା, ଏହି ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ଯୋଗୀଟା କାହିଁକି ଦ୍ୱାର-ଦେଶରେ ବସିଥିଲା; ମୁଁ ବାହାରକୁ ଯିବାସମୟରେ ଘରମଧ୍ୟକୁ ପଶି ଆସି ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କୁ ମାରି ମୋତେ ନେବାକୁ ବଳାତ୍କାର କରୁଛି ।

ପ୍ରଭୁ—ମହେଶ, ତୁ ଯିବା ସଙ୍ଗରେ ନ ନେଇ ଏକା କରି ଛାଡ଼ିଗଲୁ, ମାତ୍ର ତୋ ନିକଟ ଯିବାର ବାଟ ଫିଟୁଛି ।

ରାଜା—ଲଜ୍ଜା ! ଏହି ମୂର୍ଖ ସାଟାଇଛୁ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ? ରେ ବର୍ବର ଭଣ୍ଡ ତପସ୍ୱୀ, ତୋର ଏତେ ବଡ଼ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ? ତୁ ଶୃଗାଳ ହୋଇ ସିଂହ-ଗହ୍ୱରରେ ପଶି ଏତେ କାଣ୍ଡ ଲଗାଇଦେଇଛୁ । ଦୂତ, ବାନ୍ଧ ଶୀଘ୍ରେ ଏ ପାଷାଣ୍ଡେ ।

ଗୀତ

(ବନ୍ଦ ଦୂତ—ଭୁଜଙ୍ଗେ)

କାହୁଁ ଆସିଲା ଏ ଦୋଷୀ ଭଣ୍ଡ ପାଷାଣ୍ଡଟା ।
ଦଣ୍ଡିବ ମାତ୍ରେ ବିଧ୍ୱଂସିଦେଲା ଦ୍ୱାରିମୁଣ୍ଡଟା । ୧ ।

ଦୂତ, ଏ ମୂର୍ଖ ଯଉଛ ମଧ୍ୟରେ କି କାଣ୍ଡ କରି ନ ଦେଲା !

ଗୀତ

ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ପିଣ୍ଡକୁ ନେଇ
ଦଣ୍ଡାରେ ବାନ୍ଧ ଭସାଇ ।
ଦଣ୍ଡା ଅନ୍ତରତେ ମୋର
କଲା କେତେକ କାଣ୍ଡଟା । ୨ ।

ଦୂତ, ପାଷାଣ୍ଡକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୂଳ ସ୍ଥାନକୁ ନେଇ ସ୍ୱା ମସ୍ତକ ଛେଦନ କର ।

ଭକ୍ତ—ମହାରାଜ ! ଅବଶ୍ୟରେ ଦେଖନ୍ତୁ ଏ ଅଧୀନେ କଣ୍ଠ । ତୁମେ ଦେବେ ଦୋଷୀ ମୁହିଁ ।

ରାଜା—ପାଷାଣ୍ଡ, ତୋର ଆଉରି ଶୁଣିବାକୁ ସ୍ପୃହେନା,

ଗୀତ

ବିଳମ୍ବ ନ କର ଦଣ୍ଡେ
ଦଣ୍ଡଅସି ଭାଙ୍ଗ ସ୍କନ୍ଧେ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଖଣ୍ଡେ
କାଟିଦିଅ ଖଣ୍ଡାଟା । ୩ ।

ଦୂତ ! ଡାକ ଶୀଘ୍ର ଘାତୁକକୁ, ବିଳମ୍ବ ନ କରି ନେଇ ଶୂଳସ୍ଥାନେ । ଲଜ୍ଜା ! ଯା ଭୁଜ ବଳରେ, କର୍ମ କଥା କହିବା କାହାକୁ ! ଦୂତ ! ଜାମାତାପିଣ୍ଡକୁ ସୁଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ ଆଣି ସତ୍କାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଶୀଘ୍ର କର ।

(ଘାତୁକ ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା—ଘାତୁକ, ବଧ୍ୟାମଣ୍ଡପକୁ ଏ ପାଷାଣ୍ଡକୁ ନେଇ ଶୂଳ ଦେ ।

ଘାତୁକ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ ! ଚାଲ ମୂର୍ଖ !

ପ୍ରଭୁ—ହା ବିଧାତା, ବିନା ମେଘେ ବଜ୍ରର ପତନ । ଭଗବାନ୍ ! ଏ ଅଧମଭକ୍ତ ଆପଣଙ୍କର ଟିକିଏ ମାତ୍ର ଦୟା ନାହିଁ ? କଣ କରିବି, ରକ୍ଷା ଆଉ ନାହିଁ ମୋତେ ।

ଗୀତ—ଦୟାମୟ ହେ ବୃନ୍ଦେ

ଘନ ବାନ୍ଧବ ହେ ଦୟା ତବ ନାହିଁ କି ପାଦେ ।
ଏ ଭକତଜନେ ପଡ଼ି ରହି ମରେ କଷଣେ । ୧ ।
କରୁଣାସିନ୍ଧୁ କରୁଣା ମୋରେ କାହିଁକି ଉଣା ।
ସଦାଧୀନ ମୁଁ ତୋ ଜଣା ସ୍ଥାନ ଦିଅ ଚରଣେ । ୨ ।

ଦୟାନିଧି, ଦୟାପ୍ରଦ ନାହିଁ ଯେ ତୁମ୍ଭର, ଦୟାନିଧି ନାମ କଣ ବୃଥାରେ ବହିଛ ? ଏ ଅସଦବେଳେ ଟିକେ ମାତ୍ର ଭରସା ଦେଇ ନାହାନ୍ତି !

ଗୀତ

ଭକତ-ବତ୍ସଳ ବାନା ଉଡ଼ୁଛି ଜଗତେ କି ନା ।
ମୋ ବେଳେ ହୁଅ ଅମନା ଦଣ୍ଡିବ କି ଶମନେ । ୩ ।

ଭଗବାନ୍, ମୋ ବେଳକୁ କଣ ନିଷ୍ଠୁର ହୋଇଗଲ, ଏ ଚଣ୍ଡାଳ ହସ୍ତରେ କ'ଣ ଜୀବନ ଯିବ ?

ଗୀତ

ତୁ ଅନାଦ ଆନନ୍ଦ ହେ ବର୍ଣ୍ଣିପାରିବ କେତେ ।
ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ପଦ୍ମପାଦେ ବାଳକୃଷ୍ଣ କରଣେ । ୪ ।

ପ୍ରଭୋ ! ମରିବାକୁ କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଯେପରି ଶମନ-ଦଣ୍ଡରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବି ଏହି ମାତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା । ଚାଲ ଶାମ୍ବୁକ ।

ଶାମ୍ବୁକ—ଚାଲ ଭକ୍ତ ! ତାପସବେଶ ଧାରଣ କରି ଏ ଜଘନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ, ତହିଁରେ ପୁଣି ଏତେ ଅବଲମ୍ବ ? ମୂର୍ଖ ! ଏମା କେତେ ଦିନ ନେଇଥିଲୁ, ଏ ବୁଦ୍ଧି ଭଲ ନାହିଁକି କଲୁ ? ଏବେ ସଇଲୁ, ଚାଲ, ଚାଲ ।

—*—

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶାମ୍ବୁକ, ଦୂତ, ପ୍ରଭୁ)

ଶାମ୍ବୁକ—ଦୂତ ! ତୁ ଏଠାରେ ବସ, ମୁଁ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି । ରେ ମୂର୍ଖ, ମରିବାନିମନ୍ତେ ଅଗ୍ରସର ହୁଅ ।

ପ୍ରଭୁ—ଶାମ୍ବୁକ ! ନିଶ୍ଚୟ କ'ଣ ମୋତେ ମାରିବୁ ? ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ।

ଶାମ୍ବୁକ—ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ହୁଅ ବା ଦୋଷୀ ହୁଅ, ସେ ବିଚାର କ'ଣ ମୋଠାରେ ଅଛି ? ମୁଁ ଆଜ୍ଞାବାହ ଭୃତ୍ୟ ମାତ୍ର, ଯାହା ଆଜ୍ଞା ପାଇବି, ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ପାଳନ କରିବି ।

ପ୍ରଭୁ— ଗୀତ

(ମାଣସେଣିଆ—ରୂପକ)

ଆଜ ଭବରଙ୍ଗ-ଲୀଳା-ଖେଳ ସରିଲା !
ଭବକର୍ଣ୍ଣଧାର ହେ କରୁଣା କର ।
ଶରଣଜନେ କି ଦୟା ନୋହିଲା ? ୧ ।

ପ୍ରଭୋ ! ଏ ଅଭାଗା ପ୍ରତି ଏକାବେଳକେ ପାଷାଣ ପାଲଟିଗଲ ! ଶାମ୍ବୁକ ! ମୁଁ ଦୋଷୀ ନୁହେଁ । ମୋର ଏତିକି ପ୍ରାର୍ଥନା, ମୋତେ ଟିକିଏ ସମୟ ଦେ । ମୁଁ ମରିବା ପୂର୍ବରୁ ଥରେ ହେଲେ ମୋ ଇଷ୍ଟଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିନିଏ ।

ଶାମ୍ବୁକ—ମରଣ କାଳେ ଇଷ୍ଟସ୍ମରଣ ! ହଉ ହେଲା, ସେଥିରେ ମୋର ବା କ୍ଷତି କଣ ? ଟିକିଏ ଡେରି ହବ, ସେଥିରେ ମୋର ଯାଏ କେତେ, ଆସେ କେତେ !

ପ୍ରଭୁ— (ଗୀତ)

ନୀଳାଚଳେ ଅଛଟି ହରି, ଶୁଣୁ ନାହିଁ ଦାସ-ଗୁହାରି
ବିନା ଦୋଷେ ଦଣ୍ଡ ଦେଉଛୁ ପାଷାଣ୍ଡ—
ଚଣ୍ଡାଳଟା ହସ୍ତେ ଜୀବ ଯା ଗଲା । ୨ ।

ପ୍ରଭୋ ! ଆପଣ କ'ଣ ବୈକୁଣ୍ଠ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେଣି ନା ଆପଣଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣ ବଧିର ହୋଇଗଲାଣି ? ଆପଣ ପୂର୍ବେ ଅଗାଧ ଜଳରେ ଦ୍ୱିରଦର ଡାକ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସହିତ ପଶାଖେଳରେ ରତ ଥିବାସମୟରେ ଶୁଣି ତାର ଆତଙ୍କ ମୋଚନ କରିଥିଲେ, ତେବେ ଆଜି ତାହିଁକି ଏ ହତଭାଗା ପ୍ରତି ଏ ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବହାର ? ମଇନ ! ତୋଯୋଗ୍ୟ ଏ ଦଶା !

ଗୀତ

ସର କରି ଗଲୁ ମଇନ, ଆଜି ତୋର ଲେଉଟୁଛୁ ପଥ
ହେଲା ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରତ ଛାଡ଼ିଲା ଜୀବ ତ ।
ଭଣେ ବାଳକୃଷ୍ଣ ବେଳା ବୁଡ଼ିଲା । ୩ ।

ମଇନ ! ପୂର୍ବରୁ ମୋତେ ଘୃଣା ଚକ୍ଷୁରେ ଚାହୁଁଥିଲ ବୋଲି ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ନ ନେଇ ଏକାକୀ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଅଗ୍ରେ ସ୍ୱର୍ଗବାସ କରିବ ବୋଲି ଚାଲିଗଲ; କିନ୍ତୁ ଦେଖ, ଆଜି ନିଶ୍ଚୟ ଯାଇ ତୁମ୍ଭ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବି । ଶାମ୍ବୁକ ! କର ତୋର ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ । ପ୍ରଭୋ !

(ଶାମ୍ବୁକ ଛୁରି ମାରିବା ସମୟେ ଛୁରି ଖସିପଡ଼ିବା)

ଶାମ୍ବୁକ—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ! ଏହି ଛୁରିକା ଘାତରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଜୀବଙ୍କର ବିନାଶ ହୋଇଛି, ମାତ୍ର କି ନିମିତ୍ତ ମୋ ହାତରୁ ଖସିଗଲା ? ଦୂତ, ଟିକିଏ ଛୁରିଟି ଆଣି ଦେଲୁଟି ।

ଦୂତ—ନାହିଁ ରେ ଭାଇ, ମୋଦ୍ୱାରା ସେ କଥା ଘଟିବ ନାହିଁ । ତୋ କାମ ତୁ କର । ଏବେ ତ ତୋ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାଘାତ ହେଲୁ ତୋର ଯାହା ହେବ, ତହିଁରେ ପୁଣି ମତେ ପଠାଉଛୁ ଛୁରିପାଇଁ ! ମୁଁ କଣ ତୋ ଛୁରି ଛୁଇଁ ଜାତିରୁ ଅଟକ ହୋଇ ଗ୍ରାମ୍ଭଣ୍ଡିଆ ହେବି ନା କଣ ?

(ଶାମ୍ବୁକ ଛୁରି ଆଣିବାକୁ ଯାଇ ନଇଁପଡ଼ି ଆଣିବା-ସମୟେ ସର୍ପାଘାତରେ ପତନ)

ଶାମ୍ବୁକ—ମଲି ରେ ବାପା, ପ୍ରାଣ ଗଲା, ସର୍ପାଘାତ ।

ଦୂତ—ମଲ୍ଲ ରେ ଶଳା, ଏ ମାରିବ କଣ, ଆରେ ତାନ୍ତ ନଲୁଚି କେଜାଣି । ଯାଉଛି, ମହାରାଜାଙ୍କ ଏ ବିଷୟ କହିବ । ମହାରାଜ ସର୍ବନାଶ, ସର୍ବନାଶ !

ରାଜା—କ'ଣ ସର୍ବନାଶ ? ଦୂତ, ଯୋଗୀ ନିସ୍ତରିଛି ?

ଦୂତ—ନା ମହାରାଜ, ଶାଳୁକ ନିସ୍ତରିଛି ।

ରାଜା—କାହାଦ୍ୱାରା, କପରି ?

ଦୂତ—ମହାରାଜ, ଶାଳୁକ ଛୁରି ମାରିବା ସମୟରେ ତା ହାତରୁ ଛୁରି ଖସିଯାଇ ଜଙ୍ଗଲରେ ପଡ଼ିଲା । ଶାଳୁକ ସେଠାରୁ ଛୁରି ଆଣିବା ସମୟେ ତାକୁ ସର୍ପ ଦଂଶନ କଲା; ସେ ସେଠାରେ ମୃତ ।

ରାଜା—ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ! ଯୋଗୀ କାହିଁଗଲା ?

ଦୂତ—ଯୋଗୀ ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭରେ ।

ରାଜା—ଶୀଘ୍ର ଯୋଗୀକୁ ନେଇଆସ । ଏଥିରେ ନିଶ୍ଚୟ କୌଣସି ମର୍ମ ଅଛି ।

(ଦୂତ ତଥାକରଣ)

ପ୍ରଭ—କି ରେ ଦୂତ, ଆଉ କେଉଁଠିକି ନେଉଛୁ । ହଉ, ତୋ ଇଚ୍ଛା, ଯାହା କରିପାରୁ ।

ରାଜା—ହେ ଯୋଗୀ ! ତୋ ଧର୍ମ ତୋତେ ସହାୟ ଥିବା ଜଣାଯାଉଛି । ଏଥିର ଗୂଢ଼ମର୍ମ କଣ କହ । ପ୍ରକୃତରେ ଏ ଘଟଣାରେ କିଏ ଦୋଷୀ, ତାହାର ପ୍ରକୃତ କାରଣ କଣ କହିପାରିବୁ କି ?

ଯୋଗୀ—ରାଜନ୍ ! ପ୍ରକୃତ ହେଉ ବା ଅପ୍ରକୃତ ହେଉ ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ହିଁ ଶ୍ରେୟ ।

ରାଜା—ପ୍ରକାଶ କର ।

ପ୍ରଭ— ଗୀତ

(ଖଣ୍ଟା ଭରି—ଭୃଙ୍ଗେ)

କେତେ ମୁଁ କହିବ ନୃପ ହେ ମୋ କର୍ମ,
   ଅବିବେକ ଦୈବ ବଶେ ।

ରାଜନ ! ମୋତେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦଇବ ବଶେ ହୋଇଛୁ, ମୁଁ ବା କଣ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିବି ।

ଗୀତ

ଅଦୃଶ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ଗାଇବା ନାହିଁଟି ଫଳ ।
ଧର୍ମାଧର୍ମକୁ ବିଚାର ନ କରି ଭ୍ରମନ୍ତି ଲୋକ । ୧ ।

ରାଜନ୍ ! "ଧର୍ମ ସଙ୍କୁଚିତଂ ତପୋବରହିତଂ ସତ୍ୟଂ ଚ ଦୂରଂ ଗତଂ । ଲୋକା ଧର୍ମହତା ହି ଜାତ୍ୟା ଲୁବ୍ଧତା ନାସ୍ତିକଶା ମାନବାଃ, ନର୍ବୀର୍ଯ୍ୟା ପୃଥ୍ୱୀ ନରୌଷଧି ରସା ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମହତ୍ତ୍ୱଂ ଗତାଃ, ଭୂପାଳା ନିଜଧର୍ମକର୍ମ ରହିତା ବିପ୍ରାଃ କୁମାର୍ଗଗତାଃ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଭର୍ତ୍ତ୍ରି ବିରୋଧକା ପରେରତା ପୁତ୍ରା ପିତୃଦ୍ୱେଷିଣୋ, ହା କଷ୍ଟ ଖଳୁ ବର୍ତ୍ତତେ କଳଯୁଗେ ଧନ୍ୟା ନରା ଯେ ମୃତାଃ ।" ଏ ଯୁଗ କାଳରେ କାହାର ଧର୍ମାଧର୍ମ ବା ଆଗ-ପଛ ବିଚାର ନାହିଁ ।

ରାଜା—ନିଶ୍ଚୟ କଥା । ଦୂତ, ପ୍ରକୃତରେ ମୁଁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବିଷୟ କୌଣସି ରକମ କିଛି ନ ବୁଝି ଏକ ତରଫା ବିଚାର କରିଥିଲି । ଯୋଗୀ, ସେଟା ମୋର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କସୁର ।

ଯୋଗୀ— ଗୀତ

ଯେ ରମଣୀ ପ୍ରେମାସକ୍ତ,
   ସେ ନ ଜାଣେ କାନ୍ତ-ଗୋତ ।
ଭଣ୍ଡା ମଣଇ ତା କାନ୍ତ,
   ଖଣ୍ଡକରେ ସଦା ଲକ୍ଷ୍ୟ । ୨ ।

ରାଜନ ! ଯେ ରମଣୀ ପରପ୍ରେମାସକ୍ତ ଥାଏ, ସେ ନିଜ ସ୍ୱାମୀକୁ ନିଜ ହସ୍ତରେ ଛେଦନ କରିପାରେ ।

ରାଜା—ଦୂତ ! ତେବେ ଏ କାଣ୍ଡ କଣ ଙ୍ଗକାଦ୍ୱାର ଉଦ୍ଭାବିତ ହୋଇଛି । ଯୋଗୀ ! ମୋର ଯେ ସମସ୍ତ ଅବିବେଚନାର ଦୋଷ, ତାହା ନିଜ କ୍ଷମା ଓ ସୌଜନ୍ୟ ଗୁଣରେ କ୍ଷମା ଦେଇ ଆତ୍ମ-ପରିଚୟ ଦେଇ ଏ ଅଧୀନକୁ ଆପ୍ୟାୟିତ କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ସମସ୍ତ ବୁଝିପାରିଲିଣି, ଆଉ କେଶି କହିବା ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଭ— ଗୀତ

ମୁହିଁ ସେହି ସାଧୁ-ସୁତ
   ତୁମ୍ଭ ଜାମାତା-ମଇତ ।
ତାର କଲେବରେ ହେ ନୃପ;
   ହୋଇଛି ଘନ ଅରଥ । ୩ ।

ରାଜନ୍ ! ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଜାମାତା ନିର୍ମଳ କାନ୍ତକର ମଇତ ପ୍ରଭାକର । ସେ ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ମୋତେ ତ୍ୟାଗ କରି ଆସି ଏଠାରେ ଆପଣଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ବୃନ୍ଦାଳକାର ନିହତ ହେଲେ ।

ରାଜା—କି କହିଲୁ ବତ୍ସ ! ସତ୍ୟ କିବା ମିଥ୍ୟା ଏହି ଗିର ? ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ସ୍ବାର ଦେଇ କି ପାରିବୁ ? କି ନ କଲା ସେ ପାଷାଣ୍ଡୀ ଯାହା ସମ୍ମତରେ, କରେ ସର୍ପବନେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ, ପୃଣି କୃପାନୁରେ ବାସ, ପୀପୂଷ ବୋଲଣ କଣ ଭକ୍ଷିଲ ସେ ବିଷ ?

ପ୍ରଜ୍ଞ—ରାଜନ୍ ! ବୃଥା ବାକ୍ୟାଳାପେ କିବା ପ୍ରୟୋଜନ, ଥାନ୍ତୁ ସତର୍କେ ଆଜ ଶୟନ-ମନ୍ଦିରେ, ଇଙ୍ଗିତ ମାତ୍ରକେ ଦେବ ହୋଇବେ ପ୍ରବେଶ ନବରର ପୂର୍ବଦିଗେ ତୋରଣଦେଶରେ ।

ରାଜା—ଉତ୍ତମ, ରହିଲି ତେବେ ଥିବା ସତର୍କରେ ।

ଦ୍ବିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ପଡ଼ିଆ—ନାନା ! କାଲି ଯେଉଁ ମଜାକଥା ହେଲା, ମୁଁ ସ୍ବପ୍ନରେ ବି ଭାବି ନ ଥିଲି, ସେ ଏହା କେବେ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିବ । ଯେଉଁ ଧନ ଜମିଦାରୁ ଆସି ପଡ଼ିଥିଲେ ମୁଁ ଯେତେ ଜାଣିଛି, ସେ କଥା କ'ଣ କହିବ ।

ନାନୀ—ପଡ଼ିଆ ! ମୋ ମନକଥା ତୁ ବା କ'ଣ ଜାଣିବୁ ।

ପଡ଼ିଆ—ନାନୀ ! ବୁଝିଛି, ବେଶ୍ ବୁଝିଛି, ଆଉ ବାଉ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ମୁଁ ସ୍ବେଚ୍ଛାରେ କେତେ ଅନୁସରଣ କରି ଏକାଠ ସେବକ ହୋଇ ବୁଲିବ ? ତୁ ତୋର ପିତାକୁ କହ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଭଳିଆ ଘୋଡ଼ା, ତହିଁରେ ମୁଁ ଖାଲି ସବାର ହୋଇଥିବ, ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା ସେତେବେଳେ···

(ରାଜାଙ୍କୁ ପ୍ରଜ୍ଞ ଅଲକ୍ଷିତେ ସମସ୍ତ ଘଟଣା ଶୁଣାଇବା)

ରାଜା—ହିଁ ମୂର୍ଖ ! ରହ, ଦେଖାଉଦେଉଛି । ଦୂତ ! ବାନ୍ଧ ଶୀଘ୍ର । ଛିଃ ପାପିସୁତୀ, ତୋର ଏତେ ଦୂର ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା । ଅଲକ୍ଷଣୀ, ଜମିଦାରୁ କେ ମାରିଲା ?

ନାନୀ—ଯୋଗୀ ମାରିଲେ ।

ରାଜା—ତେବେ ଅନ୍ତଃପୁର ଗୃହ ଏଠାରେ କ'ଣ ହେଉଥିଲା ? ପଡ଼ିଆ, ଜମିଦାରୁ କେ ମାରିଲା ?

ପଡ଼ିଆ—ନା···ମୁଁ···ଦେଖି···ନାହିଁ ।

ରାଜା—ଗୀତ

(ଅଲେ ଦୁରାଚାରି—ତୁଙ୍ଗେ)

ନାହିଁ ଥିଲୁ ଦୁଷ୍ଟା ତୁ ମୂଢ଼ା କୁଳଟା
ଜାତ କୁଳ ହରାଇଲୁ,
ରାଜକୁଳବଧୂ ହୋଇ ତୁ ପାପିଷ୍ଠା
କ୍ଷିତିରେ ଅକୀର୍ତ୍ତି କଲୁ ।
ଧିକ ତୋର ଜୀବନ,
ହୀନ ଚଣ୍ଡାଳ ସାଙ୍ଗରେ କଲୁ ପ୍ରେମ । ୧ ।

ଲୋ ରାକ୍ଷସି ! ମୋର ନଗରରେ କେତେ ବା ନାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ତ୍ୟାଗ ପାପିଷ୍ଠା ସାମାନ୍ୟ ଚଣ୍ଡାଳ ସହିତ ପ୍ରେମ କଲୁ ?

ଗୀତ

ବଂଶଧ୍ବଂସେ ମାତ ତୋ ପତିଘାତ
ସ୍ବହସ୍ତେ କଲୁ ନିଧନ,
ଆଜ ତାର ଶାସ୍ତି ଭୁଞ୍ଜିବୁ ପାପିଷ୍ଠି
ଡାକଇଣି ତୋତେ ଯମ ।
ରକ୍ଷା ନାହିଁଟି ତୋତେ,
ଆଜ ନେବ ତୋ ପରାଣ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତେ । ୨ ।

ମୂଢ଼ା ! ତୋ ସ୍ବାମୀକୁ ହତ୍ୟା କରିଲୁ ନାହିଁ ? ରାଜ-ସିଂହାସନରେ ରାଜରାଣୀ ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖ, ଚଣ୍ଡାଳପ୍ରେମରେ କି ଫଳ ଭୁଞ୍ଜିବୁ ? ଦୂତ, ଘାତକକୁ ଡାକ ।

(ଘାତକ ପ୍ରବେଶ)

ଘାତକ ! ଏ ପାଷାଣ୍ଡୀକୁ ଗାତ ଖୋଳି ପୋତି ଦିଅ ।

ଘାତକ—ଏହାକୁ କି ଶାସ୍ତି ଦିଆଯିବ ମହାରାଜ ?

ରାଜା—ଗୀତ

ଏ ଚଣ୍ଡାଳ ହସ୍ତ- ପଦକୁ ସମସ୍ତ
ଛେଦନକରାଅ ଘୃଣାରେ,
ଜାରପ୍ରେମ-ସୁଖ ଜାଣିବଟି ମୂର୍ଖ
ଏବେ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଭଣେ ।
ଦୂତ ଯାଅ ବହନ,
ଆଉ ବିଳମ୍ବରେ ନାହିଁଟି ପ୍ରୟୋଜନ । ୩ ।

ଶାର୍ଦ୍ଦୁଳ ! ଏ ମୂର୍ଖକୁ ଶ୍ମଶାନକୁ ନେଇ ସ୍ୱାର ହସ୍ତ ପଦ ଛେଦନ କରି ଫିଙ୍ଗି ଆସିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ) ସାଧୁ ! ସାଧୁ ତୁମ୍ଭେ ସାଧକର ସୁତ ! ସାଧୁର ଯା ସିଦ୍ଧି ଅନ୍ତକାଳରେ ତାହା ହେବ ଲଭିବାର ।

ସୁର—ମୁକ୍ତି ତ ହେଲା ନାହିଁ ମୋତେ । ଦୟାନିଧି ! ପାଦପଦ୍ମେ ହୋଇଅଛି ସାହା ! ତେବେ ମନ କେଶ କରିବ ଧାରଣା । ମିତ୍ର, ଏତା କରି ଗ୍ରହଣ ମୋତେ । ଏବେ ତୋ ହସ୍ତର ବେଳ ମୋ ମସ୍ତକେ ଦେଖିବ ମୁଁ ଦୁନିଆର ହାଟ । ନାସ୍ତି ଜାତ ଅବିଶ୍ୱାସୀ ଦଳ, ଜାଣେ ତାଙ୍କୁ ନାହିଁଟି ପ୍ରତ୍ୟୟ । ପ୍ରଭୁପ୍ରେମ ହୋଇ, ଚଣ୍ଡାଳରେ ହେଲି ପ୍ରେମାସକ୍ତ । ମୁଁ ତ ସାମାନ୍ୟ ସାଧକ, ମୋର ଗଣ୍ଡୀ ତ ଜାଣୁଛ ତାଣ୍ଡ, ଜେଇଁର ଜେମନ୍ତେ, ଫିଙ୍ଗ ହସ୍ତେ ଶାସ୍ତ୍ରର ଆଜସ୍ର ।

(ଶାର୍ଦ୍ଦୁଳ ଚଣ୍ଡାଳର ହସ୍ତପଦ ଛେଦି
ଫିଙ୍ଗି ଆସିବା)

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ସ୍ତ୍ରୀ ସଖୀ ସହ ଦେବୀ ମନ୍ଦିରକୁ ଗମନ)

(ଗୀତ)

(ହିଙ୍ଗୋଳା ରାଗିଣୀରେ—ଦୁଲ୍ଲେ)

ନାହିଁ କି ଧାତା ମୋତେ ଦେଲୁ ଏ ଚକ୍ଷୁ,
ଅଶ୍ରୁଭିଜା ନୟନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଞ୍ଜନା ରେ

ଧ୍ରୁବ ପୋ ପଣ

ପ୍ରାଣେଶ୍ୱ ନ ମାନ୍ଦ ଲମ୍ପା ବେଳୁ ଜଗଣ ରେ । ୧ ।

ସଖି ଗୋ ! ଜଗଧାତା ମୋ କପାଳରେ ଏଇଆ ଲେଖିଥିଲା ! ମୁଁ ତୋଷାମୁଁ ନ ମନ ଜଣୁଛ ନାହିଁ କି ?

ସ୍ତ୍ରୀ—ମନ୍ଦ, ଭଗତାଙ୍କୁ ପଣ ଭାଗ୍ୟବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଏ ଜଗତରେ ମିଳିବେ, ତେଜେ ଖୁବୁ ସୁଖୀ ।

ସ୍ତ୍ରୀ— (ଗୀତ)

ଏ ଯୁବାକାଳେ କାନ୍ତ ଜଳେ ଅନ୍ତର,
ଦେ ଦସ୍ତ ଶିଖାଇଲା ଗ୍ରୀତି ମନ୍ତର ଗୋ ।

ଧ୍ରୁବ ପାଦନ

ଦେଚେ ସହଜ ଆଉ ମାନ ଜଗଣ । ୨ ।

ସଖି ଗୋ ! ଏ ଯୁବା ସମୟରେ ପ୍ରାଣନାଥ ପାହା ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ନେଇ ଗଲେ, ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୁଁ ତାହାକୁ କହିବ, ସେ ମୋ ପୂର୍ବାର୍ଜିତ କର୍ମଦୋଷ ।

(ଗୀତ)

ମାତା ଅଭୟା ମୋତେ କର ସୁଦୟା,
ଦେଖିବ ନେତ୍ରପଥେ ମୋ ପ୍ରାଣନାଥ ଗୋ ।

ଫିର ଜଗଣ

ଶୈଳନନ୍ଦନୀ ସାହା ତାଳ ଭଜନ ଗୋ ୩ ।

ମା ଅଭୟା ! ଏ ଅନାଥିନୀ ଅବଳାକ ପାଇଁ ନାହିଁକି ଏତେ ନିର୍ଦ୍ଦୟତା ? ପତେ କଣ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଏହି ଅମାଅନ୍ଧକାର ଜଳୁଥିବ କେତେ ଯୁଗ ! ମୋ ଭାଗ୍ୟାକାଶରେ ସୌଭାଗ୍ୟ ରବି ଉଦୟ କଣ ଧାତା ଲେଖି ନାହିଁ ? ତେବେ ପ୍ରଭାତେ ନ ମାନ୍ଦ ଏତେ କଷ୍ଟ ଦେବା ପାଇଁ ରଖିଲେ କାହିଁକି ?

ସଖି—ଛି, ଛି, କେମାବେଳ ! ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛ ନା, ମା ଭଗବତୀ ଅବଶ୍ୟ ତୁମର ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂରଣ କରିବେ ।

(ସୁର ପଥରେ ସ୍ତ୍ରୀ ସହ ସଖୀଗଣଙ୍କୁ ଦେଖି ପଦଚାପ ହୋଇ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହିଣ)

ସୁର—ଏହି କି ମୋର ଶ୍ୱଶୁର ରାଜ୍ୟ ହେବ ସତ ! ଏ ଯେ ସୁନ୍ଦରୀ ମଧ୍ୟରେ ଆସୁଛି, ସେ ତ ଚନ୍ଦ୍ରମାର ଭଣ୍ଡା ପାଉଛି । ହଁ, ଏହି ତ ସତ୍ୟ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ହେବ । ଏ ତ ସେହି ପ୍ରଥମ ଉଦୟ । ଏ ସମୟରେ ସଖି ଜଣେ ଭୂଆରେ ଯାଉଛି କେଉଁ, ଏ କଣ ସେହି ମିତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀ ପର ହେବ କି ?

(ସ୍ତ୍ରୀ ଦେବୀ ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରବେଶି ଭୋଜନ ଉପଚାରରେ ପୂଜା କରିବାରେ ଦେବୀଙ୍କ ଆରତୀ ଓ ଜୟ ଗାନ)

ଦେବୀ—ବତ୍ସେ ସୁବ୍ରତ, ସ୍ଥିର ମୂର୍ତ୍ତି ରତ୍ନାକରେ; ଦେଖା ମୂର୍ତ୍ତି ତୋହର ଜଗତେ । କାଲି ପ୍ରାତେ ଭେଟିବୁ ତୋ ସ୍ୱାମୀସହ ଗୃହେ । ପ୍ରମାଦରେ ଦୁଃଖ ତାଙ୍କୁ ମୋ ଠାରୁଁ ଅଧିକ, ପୁଣି ତୋର ସେବା ହେତୁ ତୋତେ ଦେଉଅଛି ବର—ଯାଅ ତୁହି ଦେଉଳ ତଣ୍ଡାରେ, ଅଛି ଯେଉଁ ପାଦୁକର କୁଣ୍ଡ, ହସ୍ତଗତ ଜଳକୁ ତହିଁରେ କାଢି ଅଞ୍ଜୁଳିରେ ତୋର ରକ୍ତ ଅମୃତ, ବାଜିଲେ ତୋ ହାତ ମୃତ ଶବ ପାଇଣ ଉଠିବ । (ଦେବୀ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରତ୍ନାକର ସୌଦାଗର, ଗ୍ରାମବାସୀଗଣ)

ରତ୍ନାକର—ବୁଝିଲୁ ନା ନାକୁଣୀ ! ମୁଁ କେତେ ଜାଗା ବୁଲିଲିଣି, କେତେ ବୁଝିଲିଣି, କେତେ ଶିଖିଲିଣି ! ଆଉ ବାକି ନାହିଁ, ଆଗେ ମନେ ଥିଲା ବୁଝି, ହଡ଼ା ଥିବା ତକ ସୁଦ୍ଧାକ, ହଡ଼ା ଗଲେ ଗଲା । ଏ ବୁଢାଟାର ଟୋକା ଟାକଣଆଙ୍କୁ ଆଉ ଭାଇ ହେଲା ନାହିଁ ନାକୁଣୀ, ଭାଇ ହେଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଯେତେ ବୁଝାଇଲି, ଆଗେ ବୁଦ୍ଧି ଏବଂ ପିତୃ-ପିତାମହଙ୍କ ଦେଉଳ, ସ୍ୱାମୀ ବଳ ଜଣ ବେଶ, ଶିଖ । ସେ ଜାଣିବ ମନ କେବେ ଭଲ, ଜାଣିଲୁ ନାକୁଣି, ମୋର ଆଗରେ ତ ଝଡ଼ ଲୁଗା ନା ଲଗା ! ଭଲବର ମୁଠିଏ ଭେଟକୁ ଖାଏ ନାହିଁ ତ ଲମ୍ବକର ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧେ ନାହିଁ । ମହାଜନ ହେଲା ଅମୃ ଭାଇବା । ସୁଧ ତହିଁରେ ସୁଧ ପୁଣି ତାର ସୁଧର ସୁଧ, ତାହା ପୁଣି ଚକ୍ରବୃଦ୍ଧି ହିସାବ ଲଗା ତ ଅନ୍ୟ ହିସାବରେ ଆଦୌ ଆସେ ନାହିଁ । ଆସିଲେ ଭଣ ହେବ, ଏତ୍ୱାହାକ ହେଲେ ନାହିଁ । ତହିଁରେ ପୁଣି ହିସାବକୁ ସେହି ଖର୍ଚ୍ଚ ଲେଖାରେ ବାକିଭୋଜି ଏକ ହେଉଥିଲା, ମାହ ଅଡଗରକୁ ତାହା ସମ ଭର, ଚର୍ମକୁ ଜର୍ଜରିତ ମଧ୍ୟ ଚକ୍ରବୃଦ୍ଧି ବୃଦ୍ଧାସ୍ତ । ତା ନ ହେଲେ ଏଇ ହାର ସ୍ତ୍ରୀ ଗ୍ରହ ସ୍ୱା ଓଳ ତା ଓଳ ହୋଇ ବାରହାର ଶୂନ୍ୟ ପିନ୍ଧା ହୋଇ ବୁଲୁଥାନ୍ତି ! ନାକୁଣି, ଏ ସଂସାରଟା ଅନିତ୍ୟ, ଅସାର, ଏଥିରେ କେହି କାହାର ନୁହନ୍ତି । ଏ ସମସ୍ତେ ସୁଖର ସାଥୀ, ଧନ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ମୋର, ଧନ ଗଲେ କେହି କାହାର ନୁହନ୍ତି । ଆଉ ତୋର ଥିରେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଆସୁନାହିଁ, ଦେଖୁଛୁ କେବଳ ହରି ନାମହିଁ ସାର, ହରେକୃଷ୍ଣ ! ହରେକୃଷ୍ଣ ! ହଇଲେ ନାକୁଣି, ମୁଁ ତ ଦେଖି ମହାଜନ କରୁଛି, କାଲି ସମାଚାରରେ, କହୁଥିଲ ସେଠି, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶୋଇ ଓ ସନେଇ ସାମନ୍ତମାନେ ଯେଉଁ ଧାନ ନେଇଗଲେ, ବୁଝାଇବ ସୁଦ୍ଧ ହିସାବରେ ଦେବେ ।

ଗ୍ରାମବାସିନୀ ନାକୁଣୀ—ହିଁ, ତାଙ୍କର ତ ହଡ଼୍ ଗୌଣିକେ ପାଏ ହେଲା, ଆଉ କେତେ ଦେବେ ?

ରତ୍ନା—ଦେଖିଲୁ ତ ନାକୁଣି, ସୁଅ ମଣିଙ୍କ ଆଖି ଶୁଖିଲା, ମୁଁ ନେଇଥିଲେ ଭଣ ଏକ ହିସାବରେ ନେଇଥାନ୍ତି । ହେଲା, ଆଉ ତାଙ୍କର ବୋଝା ଭଡ଼କେ ଧାନ ନେଇ ଥିଲେ ! କହେ ଦେଡ଼ି ତ ହେଲା, ଗୌଣିକେ ଭଗା', ମଲା ମାଇପ ଖୋଳରେ ଏମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସୁଦ୍ଧ ଥୁଆ ହୋଇଛି । ଆଜ୍ଞା ଦେଖୁଛି, ବଡ଼ ଜାଗର ତ ଅଛି, ଜାଣ ଚଣେ ତ ଯାଉ ନାଇସି ଚଢ଼ିବେଲେ ସିବେ ବୁଝାଇବେ ।

ନାକୁଣି—ଆଉ ମାଳାଗଡ଼ା ।

ରତ୍ନାକର—(କର୍ଣ୍ଣତେଉ) ମୋତେ ଭଏ ଭାଉଣ୍ଡ ବୁଝିଲୁ ।

ଗ୍ରାମବାସୀ—ହେ ବୁଢ଼ାବାଉ ! ହେ ବୁଢ଼ାବାଉ !

ରତ୍ନାକର—ତମେ ତ କେହୁଡ଼ ଟୋକା ହେଲଡ଼ । ବୁଢ଼ା ଭଣ ଦେ, ଭଇ ବୁଢ଼ା ନା, ଭଣାରୁ ବୁଢ଼ା !

ଗ୍ରାମବାସୀ—ସେଥିରେ ଆମର ଭାଉଡ଼, ତମର ପାଇଁ ଆସି ଏଠି ଅପେକ୍ଷାରେ ବସିଛନ୍ତି ।

ରତ୍ନା—ମୋ ପାଇଁ ? ଭଲେ ଶଳା, ଗଡ଼ଲ କରୁଛ, ଭଣୀ ଦେଖାଉଛ ? ମୁଁ ଭଣ ତମର ଅଛା ?

ଗ୍ରାମ—ତୋ ଘରରେ ଦଆବାଣ୍ଡା ଚଢ଼ିବ ଭଏ, ତୁ ତ ଭଉଡ଼ ନେବୁ !

ରତ୍ନା—ଭଣ ସତ କହୁଛ, ଆମ ପାଇଁ ଭଉଡ଼ର ଆସିଛନ୍ତି ?

ଗ୍ରାମ—ହଁ, ଦେଖ, ସତ କି ମିଛ ।

ରତ୍ନା—ଛଉ ରେ, ସେତ * ବର୍ଷ ହେଲା ଏଇ ଦୋଷ ଠେଲ ରଖି ସେଇଥାଏ । ମୁଁ ତ ହିଁଅକୁ ବେକରେ ବାନ୍ଧ ବୁଲୁଛୁ, ତାହିଁ ତାକ ଆସିଲୁ ।

(ପ୍ରଭବର ପ୍ରବେଶ)

ଗ୍ରାମ—ଅଜା, ହେଇଟକ ଆସିଲେଣି ।

ରତ୍ନା—ବଲ, ଟଙ୍କା ସେଇଠି ରଖି ଦଣ୍ଡବତ କରନ୍ତୁ ।

ଗ୍ରାମ—ପ୍ରଭବର ସେଠି ଟଙ୍କା ରଖି ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କୁ ମାନ୍ୟ କରନ୍ତୁ ।

ପ୍ରଭ—ହେ ଭଲ, ମୋ ଲକଟରେ କଣ୍ଠ ନାହିଁ ।

ଗ୍ରାମ—ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ! ତୋର୍ଇ ପାଖରେ ତ କଣ୍ଠ ନାହିଁ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି ।

ରତ୍ନା—କଣ୍ଠ ନାହିଁ କି ମୋ ମାନଟିକ ଦବ କଏ ? ହିଁ ହିଁ, ଆଜକାଲକା ଟୋକାଏକ ସେଇଆ ହେଲେଣି, ଦୂର ନାତୁଣି, ସଭକୁ ନେଇ ଯିବ ।

ନାତୁଣି—ତାଙ୍କୁ ନେବ-ମ ।

ରତ୍ନା—ଆଗେ ପିଇସାକୁ ନବୁ, ତାହାକୁ ! ଯା ନାଗକୁ ମୋ ପାଖକୁ ଡାକ ଦେ । (ସ୍ୱରର ପ୍ରବେଶ) ସ୍ୱର ଲୋ ! ତୁ କୁଆଡ଼େ ମାଉଥିଲୁ କର୍ ? ତୋର୍ଇ ଆସି ବାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଲେଣି; କାନ୍ଥ କାଠି ନେଇ ଅଳଙ୍କାର ନାଇ ଯା ରମ ଧ୍ୱମ କରବା ।

(ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ)

ପ୍ରଭ—ମୁଁ ଯାହାକୁ ଆସିବା ସମୟେ ପଥରେ ଦେଖି-ଥିଲ ସେଇ, ସେଇ ମୋର ପ୍ରକୃତ ସ୍ତ୍ରୀ, ତାହିଁକ ଏତେ ବଳମ୍ବ, ଦୂର ହିତଏ ବିଶ୍ରାମ କଏ ।

(ସ୍ୱରର ପ୍ରବେଶ)

ପ୍ରଭ—ଏଏ; ଆସ ପ୍ରିୟେ, ଅଦ୍ୟମାନ ତାହିଁକ ?

ସ୍ୱର— ଗୀତ

(ଲଳିତଲ୍ ହେ ଶ୍ୟାମ—ବୃନ୍ଦେ)

ପ୍ରାଣନାଥ କି ଘୃଣ୍ୟ କଲ ମୋତେ ଅନ୍ତର ।
ତେଉଁ ମନ ଭରିବା କଲ ପ୍ରୀତି ମନ୍ତର । ୧ ।

ନାଥ ! ତାହା କିଆରେ ଘଡ଼ ଏ ପ୍ରକରିଣକୁ ପାଶୋର୍ ଦେଲ ରହିଲ ?

ପ୍ରଭ—ନା ସଖି ! ପାଶୋର୍ ନାହିଁତ, ପାଶୋର୍ ଥିଲେ ଆସନ୍ତି ତାହିଁକ ?

ସ୍ୱର— (ଗୀତ)

ଦାସୀରେ କବା ଦୋଷ, ହେଉ ହେଲ ଦୂଶଂସ,
ସହ ସହ ମୁ କ୍ଳେଶ ଅଦ୍ୟ ନାହିଁ ସହେରେ ।୨

ନାଥ ! ଅଧୀନାର କି ଅପରାଧ ଦେଖି ଏ ଦୁଃଖ ସାଗରରେ ମୋତେ ଭସାଇ ଦେଇ ଗଣ୍ଡିତରେ ରହିଲେ ।

ପ୍ରଭ—ନା ସଖି, ତେବେ ଭୁଲ ନାହିଁ, ଚରଣର ତୁମ୍ଭେ ମୋର, ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ।

ପ୍ରଭ— (ଗୀତ)

ଯା ଲାଗି ଚାର ବର୍ଷ ଭୂତ କରଇ ନାଥ
ତାହାନ୍ତ ସେ ମଳୟ ବାଜାମଣି ଭସ୍ମର । ୩ ।

ନାଥ ! ଯେଉଁ ମଳୟ ଲାଗି ଏତେ ଦାର ଭୂତ କରିଥିଲ, ଆପଣଙ୍କର ସେ ମଳୟ ଭଲରେ ଅଛନ୍ତି ତ ?

ପ୍ରଭ—କହନାହିଁ ସଖି, ସେ ଆଉ ଇହଧାମରେ ନାହାନ୍ତି । (କ୍ରନ୍ଦନ)

ସ୍ୱର—ନାଥ ! କାନ୍ଦଲେ ତାହିଁକ କହନ୍ତୁ ।

ପ୍ରଭ— (ଗୀତ)

(ସରୋଜ ଜଳରେ—ବୃନ୍ଦେ)

କହନା କହନା ସଖି ସେ ମଳୟ କଥାରେ ।
ଅନନ୍ତା ମଣ୍ଡପେ ପ୍ରାଣ ଦେଲଣି ବିଧାତା ।୪

ପ୍ରିୟେ ! ସଖା ମୋର ମୋତେ ଛାଡ଼ି ସ୍ୱର୍ଗ ଧାମରେ ଚଳିଗଲେ ବସିଗଲେ ।

ସ୍ୱର—କଣ ହେଲା ନାଥ !

ପ୍ରଭ— (ଗୀତ)

ଅନନ୍ତା ବନ ପିଅଲ ଦେଶେ ଦେଲେ ଦେଖାଇବ
ବୃଥା କଥାରେ ମଳୟ-ବୃଷ୍ଟିର ବନ୍ଧୁ ଛାଡ଼ ରେ ।୫

ପ୍ରେୟସି ! ତୁମେ ଯାଉ ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରକୃ ଗଲାର ଆସି ପଥରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ବିଶ୍ରାମ ନେଇଥିଲୁ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ବାଉନାଶ ଦ୍ୱାର ଆମମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁ ଛାଡ଼ି ଗଲା ।

ସୁଷ— ତନ୍ତୁ ମରଣ ତୁମ୍ଭ ଲୁଆଢ଼େ ଗଲେ ।

ପ୍ରଭ— (ଗୀତ)

ଶ୍ୱଶୁର ଆଳୟେ ବାସ କଲେ କେତେକ ଦିବସ
ବଟିଲା ଯାହା ଭବଙ୍ଗ ଦୁବେ ଲାଗେ ବ୍ୟଥା ରେ । ୩ ।

ପ୍ରିୟେ ! ସେ ମୋତେ ସେହି ଜଙ୍ଗଲରେ ଅନ୍ଧକାର ଭିତ୍ର ଆସି ଶ୍ୱଶୁରାଳୟରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଲେ । ମୁଁ ବି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଉତ୍ସାହବର୍ଦ୍ଧକ କଥା ଶ୍ରବଣରେ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ରହିଲି । ତହୁଁ ଯାହା ଘଟିଲା, ସେ କଥା କହିବା ବେଳକୁ ହୃଦୟ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଉଛି ।

ସୁଷ— ନାଥ ! କହନ୍ତୁ !

ପ୍ରଭ— (ଗୀତ)

ଚଣ୍ଡାଳ ସଙ୍ଗରେ ପ୍ରୀତି କରିଥିଲା ମିତ୍ରପତ୍ନୀ ।
ଗୃହରେ ନ ପାଇ ଶାନ୍ତି କାଟିଲା ତା ମଥା ରେ । ୪ ।

ସଖି ! ମିତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀ ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ଚଣ୍ଡାଳ ସହିତ ପଡ଼ି ତାର ପ୍ରରୋଚନାରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ମାରିଦେଲା ।

(ଗୀତ)

ରକ୍ତ ବେଣେ ଥିଲା ହାତେ ଦେଖିଲି ତାହା ନେତ୍ରରେ
ଭୟରେ ବ୍ୟାକୁଳ ତାରେ ଯେତେ କଲି କଥା ରେ । ୫ ।

ସଖି ! ତାହାର ଏହିପରି ଭ୍ରଷ୍ଟବୁଦ୍ଧି ଦେଖି ମୁଁ ମିତ୍ର ବଧ ଦେଖି ଅଧୀର ହୋଇ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତେ, ସେ ଦଶା ଘଟିଲା କହୁଛି ତାହା ଶୁଣ—

(ଗୀତ)

ପିତାରେ ଜଣାଇ ତାର ମୋତେ କହାଇଲା ଚୋର ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ହର ମୋତେ କଲେ ରକ୍ଷା ରେ । ୬ ।

ପ୍ରିୟେ ! ମୁଁ ପରଦେଶରେ ଦୋଷୀ ହୋଇ ଜନ ଲୁଣ୍ଠନଗରେ ତାର ପିତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇ ଶୂଳକୁ ଗଲାଇଲି । ସେଠାରେ ମୋର ଧର୍ମ ବଳରୁ ଶୂଳକୁ ସର୍ପଘାତ ହେଲା । ତହୁଁ ରାଜାର ମନରେ ଚୈତନ୍ୟ ହେବାରୁ ସେ ମୋତେ ପୁନଃ ଡକାଇ ଦେଇ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପଚାରିଲେ । ମୋ ପ୍ରମାଣ ଦ୍ୱାରା ସେ କନ୍ୟା ଓ ଚଣ୍ଡାଳର ପ୍ରାଣ ଦଣ୍ଡାଜ୍ଞା ଦେଲେ ।

ସୁଷ— ନ ବୁଝି ଜନ୍ମିତ ନାଥ ଜାଣେ ମୁଁ ଉପାୟ, ପ୍ରଭୁଙ୍କରେ ବଞ୍ଚାଇବ ମରଣ ତୁମର, କି ହେବ ଆସ ମୋଠାରେ କହିଣ ସୁବସ୍ତା, ହୋଇଛନ୍ତି ସାହା । କର୍ତ୍ତି ନ ହୋଇଣ ବସ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣନାଥ ! ନାଥ ! ତୁମ୍ଭ ମରଣକର ଶବ କମ୍ପା ଶରୀରକୁ ଆଣି ଶାନ୍ତ କି ?

ପ୍ରଭ— ହ ସଖି, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଛୁ ନାଥ ।

ସୁଷ— ଯଦି କିଛୁ ପୁଣ୍ୟବଳ ଥାଏ ଅଧୀନାର ମା ଅଭୟା ଅବଳମ୍ବେ କରଗୋ ସୁବସ୍ତା, ପୁନଃ ଜନ୍ମ ଲଭୁ ମିଶ ସୁଦେହ ବେଳଣ (କର୍ମଜର ଗାତନ ପ୍ରାପ୍ତ)

କର୍ମଜ— ପାଷଣ୍ଡ ! ଏତେ ଦୂର ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା, ଅବିଶ୍ୱାସି ପଶିଛୁ ମୋ ଗୃହେ । ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ ତୋ ମଥା ଭାଙ୍ଗି ଅସ୍ତ୍ର (ପ୍ରଭାକରକୁ ହାଣି ଦେବା) ।

ସୁପ୍ର— କଣ କଲ, କଣ କଲ ! ମୋର ପତିକୁ କି ଖଣ୍ଡ କଲ । ଦେଖ ଥରେ ଦୂତର ଏ ତବ ଶ୍ୱଶୁର ଆଳୟ । ତୁହେଁ ମୂର୍ଖ ତବ ପତ୍ନୀ ଲଜ୍ଜାବତୀ । ନାମ ମୋର ସୁପ୍ରଭା । ରତ୍ନାକର ସୌଦାଗରଙ୍କର ଏହି ପୁର । ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି କମ୍ପା ବନା ବୋଲେ ବଧିଲ ପ୍ରାଣଧନେ ମୋର । ନାଥ ଏହି ଲେଖା ତୁଙ୍ଗ ଏ ଘଟଣା ।

କର୍ମଜ—(ସ୍ୱଗତ) ଅଦ୍ଭୁତ, କି ଏ ଘଟଣା, ହ ତା ନ ହେଲେ ବା ମୁଁ ତ ଶ୍ୱଶୁରାଳୟେ ଥିଲି କିପରି ଏଠାକୁ ଆସିଲି ! ଏ ସମସ୍ତେ ମୋର ଭ୍ରମଜାଲ ଜନ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ମା କ୍ଷମାମୟୀ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପ୍ରାଣଦାୟୀ, ମୁଁ ତ ଅବିଶ୍ୱାସୀ, ଶକ୍ତି ପାରିଲି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ କଣ କରିବ, ନାଥ ଏହି ଅସ୍ତ୍ର ସ୍ପର୍ଶ କର ଗୋ ମାତ ସ୍ୱହସ୍ତେ ତବ ଜୀବନ୍ୟା ପ୍ରାଣକୁ ପଡ଼ିଣ ।

ସୁପ୍ର— ନ କୁଅ ଜନ୍ମିତ କନ୍ତୁ, ଏ ସାମାନ୍ୟ କଥା ନୁହି, ମତ୍ସ୍ୟ ନାମାଜ୍ଞ ମୋ ଧବ ଅଜନ୍ମ ଜୀବନେ । ଉଠିବେ ସେ ଏହିକ୍ଷଣି ବସନ୍ତୁ ମରିବେ । ଯେଉଁ ଧର୍ମବଳେ ଅଧୀନା ବଞ୍ଚାଇଛୁ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣ, ବଞ୍ଚାଇବ ଏବେଶି ସେହି ଧର୍ମବଳେ ଜୀବନ ପଡ଼ିଣ ।

(ସୁପ୍ରଭାତ ମାରନ୍ତେ ପ୍ରଭାକର ଜୀବନ ପ୍ରାପ୍ତି)

ଉର୍ମିଳା— ଗୀତ

(ମୋ ପ୍ରାଣର ଲୁହ ସବୁ—ଢଙ୍ଗେ)

କ୍ଷମାକର ମଳୟ ମୋ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସକୁ ।

ଭାଗ୍ୟବଳେ ଦେଖିଲି ଯା ତୋ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଛନ୍ଦ ।୧।

କ୍ଷମାକର ମଳୟ, ଅଜ୍ଞାନେ ମୁଁ କରିଅଛି ବହୁତର ଦୋଷ ।

ପ୍ରଭା—ଏ କି କଥା ମଳୟ !

ଉର୍ମିଳା— ଗୀତ

କେତେ କ୍ଳେଶ ସହିଛୁ ରେ ଏ ଅଭାଗ୍ୟ ପାଇଁ ।

ଗଲେ ଜନ୍ମେ କି ସୁଝିବ ମୋର ଋଣ ତାହିଁ ।୨।

ମଳୟ ! ଏ ଦୁଃଖିନୀ ଲାଗି କେତେ କଷ୍ଟ ସହିଛୁ ।

ଗୀତ

ଉର୍ମିଳା-ପ୍ରଭା କରନ୍ତା ହେଉ ସବେ ଶାନ୍ତ ।

ଘନ ନୀଳକୃଷ୍ଣ ସଦା କରନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦ ।୩।

ଚତୁରୀ ଚମ୍ପାଫୁଲ

ବା

ନାରୀ ଚତୁରୀ ଗୀତାଭିନୟ

ଚତୁରୀ ଚମ୍ପାଫୁଲ

ବା

ନାରୀ ଚତୁରୀ ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦରବାର)

(ରାଜ ବିକ୍ରମଦେବ, ବହୁଗାନ୍ଧ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ବାବାଜୀ, ଦୂତ)

ରାଜା—ସଭାବୃନ୍ଦ ! ଏକ ଅପୂର୍ବ ସମସ୍ୟା ଉଠୁ ମୋର ମନେ, ବିଚଳିତ କରୁଅଛି ମଥା, ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ଭଗବାନ ରଚିଲେ ଏ ବିଶ୍ୱ, ନାନା ଜୀବଜନ୍ତୁ ତହିଁ କରିଛନ୍ତି ସୃଷ୍ଟି । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନରଜାତି । ତେବେ ଚତୁରତା ଗୁଣେ କେ ବେଶୀ ଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ମହାରାଜ ! ସର୍ବକାଳେ, ସର୍ବସ୍ଥାନେ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନର ନାରୀଠାରୁ ଚତୁରତା ଗୁଣେ ।

ବାବାଜୀ—ଏକମତ ସେଥି ମୋର ପୂର୍ବବକ୍ତା ମତେ ।

ଦୂତ—ବାବାଜୀ ଯାହା କହିଲେ, ମୋର ମଧ୍ୟ ସେହିଆ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! କ୍ଷମା କରିବେ ଅଧୀନ ବକ୍ତବ୍ୟ, ଅବଶ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ଅବଳା, ଅନ୍ତଃପୁରଚାରୀ ନାରୀ, ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି ନାମ ଆଗ ତା ଭଜେ ମୂର୍ଖ । ପୁଣି ଅଟନ୍ତି ଜନକ ନନ୍ଦନ, ତହିଁ ତେବେ ସ୍ୱଭାବ । ପୁରାତନ ଇତିହାସ ସ୍ତ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାବତୀ, ସତୀ ଅହଲ୍ୟାବାଈ କଥା ଶୁଣିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବେ, ସେ ସବୁର କଥା, ପୁରୁଷଙ୍କଠାରୁ ନାରୀ ଅଟନ୍ତି ଚତୁର, ତୁରନ୍ତ ହୋଇବ ତେବେ ସମକ୍ଷ ନରୁ ନାରୀର ସମସ୍ତେ ।

ରାଜା—(ସକ୍ରୋଧେ) ନରାଧମ ! ଲଜ୍ଜା ନାହିଁ ମୁଖେ, କି ସାହସେ ନାରୀର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେଖାଉ ସଭାରେ ! ଏମନ ନିର୍ବୋଧ ତୁହି, କେ ତୋତେ ସୃଜିଲା କହ ସୃଜନ ସୃଷ୍ଟିରେ !

ଗୀତ

(ଆଲେ ଦୁସବୁସ—ଦୁଙ୍ଖେ)

ଆରେ ନରାଧମ ଧିକ ତୋର ଜ୍ଞାନ
ଧିକ ତୋ ଜୀବ ଯୌବନ
ମନ୍ତ୍ରୀରୂ ରାଜନ ନୋହୁ ରେ ଅଜ୍ଞାନ
ସ୍ତ୍ରୀର ନାରୀରେ (ଦେଉ) ସମ୍ମାନ
ପୁରୁଷଙ୍କ କଳଙ୍କ ।
ମୁଖେ ଲଜ୍ଜାନାହିଁ ତୋର ଅବିବେକ ।୧।

କୁଳାଙ୍ଗାର ! ମୋ ସଭା ରଜାର ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିଟାକୁ ଟେକ ଧରୁଛୁ ?

ଗୀତ

ରହୁ ତୁ ମନର ଯେବେ କୁଳାଙ୍ଗାର
କର ଏଥି ପ୍ରଚାର
ନାରୀର ଚତୁର କେମନ୍ତ ପ୍ରକାର
(ଏହି) ଦୂରବେନେ କହିବୁ ମୋତେ
ତେବେ ରହିବ ଟେକ ।
ମୂଢ଼, କାହା ଅର୍ଜିଲୁ ଏତେ ଜ୍ଞାନ ।୨।

ମୂର୍ଖ ! ନାରୀର ଚତୁର ଜଣାଇ ଅଛୁ, ଏହି ଦୂରବେନ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣ, ନଚେତ୍ ନାରୀକୁ ସମ୍ମାନ ଦେବାର ସମୁଚିତ ଫଳ ଦେଖାଇ ଦେବି ।

ଗୀତ

କର ଭୂତକାର   ଯିବ ଅପରାଧ
ଦେବଇଁ ବହୁତ ସମ୍ପଦ ।
ନୋହିଲେ ବିବାଦ   ରହିଲା ମୋ ସାଧ
(ଚୋର) ସବଂଶ କରିବି ବଧ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣନ ।
ମନ୍ତ୍ରୀ ଫେରିଲେ ଗୃହେ (ହୋଇ) ବିମନ । ୩ ।

ନାଗର ଯେବେ ଚବିଶଘଣ୍ଟାରେ ମୋଠାରୁ ବଳାଇ ଯାଏ, ତେବେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନେକ ପୁରସ୍କାର ଦେବି । ନଚେତ୍ ପୁରୁଷଠାରୁ ନାରୀର ବୁଦ୍ଧି କମ୍ ହେଲେ ସବଂଶେ ମୁଣ୍ଡ କାଟ କରିବି, ଯାଅ ମୂର୍ଖ ।

(ମନ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟତୀତ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମନ୍ତ୍ରୀ—(ସ୍ୱଗତ) ଉଃ, ଏ କି ବିପଦ, ମୁଁ କାହିଁକି ସ୍ତ୍ରୀର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରାଜା ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କଲି ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପାୟ କଣ ? ଭଗବାନ ! ମୋତେ ଏ ବିପଦରେ କାହିଁକି ପକାଇଲେ !

ଗୀତ

(କହ ଗ୍ରନ୍ଥ କହ ମୋତେ—ବୁଝେ)
ହାଇରେ ଦଇବ କେ ସହିବ ତୋର ଲୀଳା ରେ
କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ ବୁଡ଼ାଇବୁ ସବ ଖେଳାରେ
କ୍ଷଣେ ଦେଉ ଦୁଃଖ
କ୍ଷଣକେ ମାନବେ ଦେଉ ସୁଖ । ୧ ।

ଭଗବାନ ! ତୁମ୍ଭର କି ଅଦ୍ଭୁତ ଲୀଳା ! ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ ମାନବକୁ କନ୍ଦାଇ ପାର, ପୁଣି ପର କ୍ଷଣରେ ହସାଇ ପାର ।

ଗୀତ

କ୍ଷଣକେ ବିନାଶ କରୁ ତୋହର ସୃଜନ ରେ
କି ଅପୂର୍ବ ମାନବର ଉଦରକ ଲୀଳାରେ
ଦଇବର ବିଧି ।
ଗୁରୁ ମାନବ ଗଢିବା କିବା ସାଧ । ୨ ।

ଲୀଳାମୟ ! କେତେବେଳେ କାହାକୁ କି ଭବରେ ଚଳାଉଛ ତୁମ୍ଭର ଅଦ୍ଭୁତ ଲୀଳା ବୁଝିବା ଶକ୍ତି କା'ର ?

ଗୀତ

କା ଆଗେ କହିବି ଏହା ମୋ କର୍ମ ଅର୍ଜିଲା ରେ,
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଜୀବ ଗ୍ରହଯାତ୍ରା ଭଲରେ
ଜୀବ ଆଜ ଯାଉ ।
ନ ସହୁ ପାରିବି ନୃପ ବାଉ । ୩ ।

କିବା ଆଉ ପ୍ରୟୋଜନ ଏ ଛାର ଜୀବନେ । କେଉଁ ମନ୍ଦ ବୁଦ୍ଧି କରି ମୋର ମଥା ଭ୍ରମେ ବତାଇଲି ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପୁରକୁ ପଥ ! କା ଆଗେ କହିବି ଏହା; ଦୁହିତା ମୋ "ଚମ୍ପାଫୁଲ" ନପୁନପିଲୁଳ, ମୋର କନକ ପ୍ରତିମା, ହସାଇଛି ମାତା ଶୈଶବ କାଳରୁ, ଶୁଣିଲେ ଏ ଖବର ବାରତା ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୋଇବ ନିଶ୍ଚେ । ଯାଏ ଦେଖେ ଅରେ ତା ନିକଟ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ମନ୍ତ୍ରୀ ଗୃହ)

(ଚମ୍ପା ଓ କନକ)

ଚମ୍ପା—ଦାସୀ ! ପିତା ଆଜ ରାଜସଭାରୁ ଫେରିବାକୁ ଏତେ ବିଳମ୍ବ ହେଲା କାହିଁକି ? କଣ କିଛି ବିପ୍ଳବ ଘଟିଲା ? ମୋ ମନ କାହିଁକି ବାରମ୍ବାର ଆଜି ପାପ ଚୁହିଁଛି ? ତୁ ଯିବୁଟି ବାଣ୍ଡରେ ଦେଖିବୁ ।

ଦାସୀ—ହଁ, ବେଳ ତ ଆସି ଏତେ ହେଲାଣି, ରାତ ଅଠା ରାତ୍ରା ହୋଇ ଖୁସି ତଣ ପ୍ରହର ହେଲାଣି, ତାଙ୍କର ମାମଲତ ଏତେବେଳେ ଯାଏ ସରିନାହିଁ, ଦେଖ ! ବାପା ସାଆନ୍ତେ ଘର ଉପୁଡ଼ ଧରିଲେଣି, ଯେଉଁଠି ବସିଥିବେ, ସେଇଠି ପଡ଼ନ୍ତେ । ତେବେ ସବୁ ହଣ୍ଡିଟାକୁ ଗୋଟେଇ ଦେଇ ଚୁଲି ଉପରେ ବସାଇ ଦିଅ, ମୁଁ ଦେଖେ (ସବଜଚେ) ଦେଖ ! ହେଇ ଉପ୍ର ଆଇଲେଣି ।

ଚମ୍ପା—(ସ୍ୱଗତ) ପିତାଙ୍କ ମୁହଁଟା କାହିଁକି ଏପରି ବିରସ ଦେଖାଯାଉଛି, ପ୍ରତିଦିନ ତ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଗୋଡ଼ ନ ଦେଉଣୁ ଚମ୍ପା, ଚମ୍ପା ଡ଼ାକ ଡାକ ଲଗାନ୍ତି, ଆଜ ଏ କି ଭଳ ? (ମନ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରବେଶ

ପ୍ରବେଶ (ଓ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଲୋକେ ଉପବେଶନ)
(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ପିତା ! ଆପଣଙ୍କର ମୁଖକମଳ ଏପରି ମଳିନ ଦେଖାଯାଉଛି କାହିଁକି ? ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

(ଏ ବାଟେ ଯାଉଛି ପଥ—ଢଙ୍ଗେ)

ହେ ତାତ   କମ୍ପାଇ ବ୍ୟସ୍ତ
ସଦସ୍ତ ଚିତ୍ତେ କହନ୍ତୁ ମୋତେ ।
କେ କଲା କି ବିବାଦ   ହୃଦେ କି ଅପବାଦ
ଘଟିଲା ସତେ । ପଦ ।

ପିତା ! ପଥରେ ଆସିଲା ସମୟରେ କେହି କଣ ଆପଣଙ୍କ ସହିତ କଳହ କଲା କି ?

ଗୀତ

ରାଜା କିବା ଦଣ୍ଡିଛି ଦଣ୍ଡ,
ଘଟିଲା କି ଅଘଟଣ,
ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ମୋ ଚିତ୍ତ,
କହ ଶୁଣନ୍ତେ । ୧ ।

ପିତା ! ରାଜା ଆପଣଙ୍କଠାରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କୌଣସି ଦଣ୍ଡ ଦେଲେ କି ? କାହିଁକି, ଆପଣ ତ କିଛି କହୁ ନାହାନ୍ତି ! ଯଦି ମୁଁ କୌଣସି ଦୋଷ କରିଥାଏ, ତେବେ ମୋର ଅପରାଧ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।

ଗୀତ

ଅଜ୍ଞାନିଆ ମୁଁ ମାତୃହରା,
ତୁମ୍ଭେ ତାତ ଶୋକପାଶୋର
ଏ ଦଣ୍ଡ ତ ନୁହଁଇ ସାର
ବାଳିକା ପ୍ରତେ । ୨ ।

ପିତା ! ନୟନ ଯୁଗଳରୁ ତବ ଗଡ଼ୁ ଅଶ୍ରୁଧାର, ଅକାରଣ ହେଉଛି ତ ଆର୍ତ୍ତ । କିବା ଅନ୍ଧକାରେ ଅଧୀନାରେ କେଉଁଠି ବ୍ୟଥା । ତାତ ! ତୁମ୍ଭ ମୁଖ ଦୃଷ୍ଟି, ପାଶେ ବସିଛି ମାତୃ କଷ୍ଟଦାର ! ଏ ଦଣ୍ଡ ନୁହଁଇ ସାର ଅଧୀନା ପ୍ରତେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଚମ୍ପା ! ତୋର ଦୁଃଖ କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ, ସେ ମୋ ନିଜ ଅର୍ଥର କଥା ।

ଚମ୍ପା—ପିତା ! ନ କହିଲେ ଜାଣିବ କପର ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—   ଗୀତ

(ଜୟ ଗୋକାନନ୍ଦ ହରି ହେ—ଢଙ୍ଗେ)

ସୁଲକ୍ଷଣୀ ମୋର   ଚମ୍ପାରେ, କି କହିବ
ମୋ ଅର୍ଥର କଥା,
ସୃଜିଲେ ବିଧାତେ   ମୋହର ଭାଗ୍ୟେ
କାହିଁକି ଏ ଯୁକ୍ତିକଥା ।

ଚମ୍ପା ! ବିଧାତା ମୋତେ ପୁରୁଷରେ କାହିଁକି ଜନ୍ମ ଦେଇଥିଲା, ମୁଁ ଅକର୍ମା ନ ମରି ବଞ୍ଚିଲି କାହିଁକି !

ଚମ୍ପା—ପିତା ! ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—   ଗୀତ

ସେ ଯାର ନନ୍ଦନକେଶରୀ ଦେବ,
ପଣ୍ଡୁରିଲା ଏକ ପ୍ରଶ୍ନର ଭାବ,
ଜଗତର ଜୀବଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜୀବ
ନାରୀ ପୁଂସ ଚତୁରତା । ୧ ।

ରାଜା ଆଜି ସଭାରେ କୋଶଳ, ଜାବାଳ, ଦୂତ ଓ ମୁଁ ଥାଇ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, ସ୍ତ୍ରୀର ବୁଦ୍ଧି ବେଶୀ କି ପୁରୁଷର ବୁଦ୍ଧି ବେଶୀ । ମୋ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟମାନେ ଉତ୍ତର କଲେ ପୁରୁଷର ବୁଦ୍ଧି ବେଶୀ ।

ଚମ୍ପା—ପିତା ! ତେବେ ଆପଣ କଣ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—   ଗୀତ

ନାରୀରେ ପ୍ରଶଂସା କଲି ମୁଁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ,
ବୋଲିଲେ ନୃପତି ଦେଖିବି କୌଶଳ
ଏଥିକୁ ମୁଁ ଭାଳି ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଦୁର୍ବଳ
ବାଳକୃଷ୍ଣ କରେ ଶଙ୍କା । ୨ ।

ଚମ୍ପା ! ମୁଁ କେତେ ଗୋଟି ସ୍ତ୍ରୀର ଉଦାହରଣ ଦେଇ ସ୍ତ୍ରୀର ଚତୁରତା ବେଶୀ ବୋଲି କହିଥିଲି । ତହୁଁ ରାଜା ମୋ ଉପରେ ରାଗାନ୍ୱିତ ହୋଇ କହିଲେ, ସ୍ତ୍ରୀର ବୁଦ୍ଧି ଯଦି ବେଶୀ, ଏହି ଦୁଇଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଇ ଦେ, ନୋହିଲେ ତୋ ସବଂଶେ ମୁଣ୍ଡ କାଟ ହେବ । ଚମ୍ପା ! ମୋର ଭୟ ଅଛି, ତୁହି ଏକା ନୟନ ପିତୁଳି ।

ଚମ୍ପା—ପିତା ! ଏ ସାମାନ୍ୟ କଥାଲାଗି ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେବା ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ । ମୁଁ ଯଦି ପ୍ରକୃତ କ୍ଷତ୍ରିୟ କନ୍ୟା ହୋଇଥାଏ, ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ ବୁଦ୍ଧି

ଦେଖାଇ, ସଭାଙ୍କୁ ଠକାଇ, ଯୁଗେ ଯୁଗେ ନାରୀର
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବଢାଏ ରଖିବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—କି ଉପାୟ ଚମ୍ପା ?

ଚମ୍ପା— ଗୀତ

(ବସନ୍ତେ ଭ୍ରମ କାନନ—ଝୁଙ୍ଗେ)

ଏ ଯୁଗ କଥାକୁ ଚାହି, କମାଇ କର ସନ୍ତାପ
ଜଗତେ ନ ହେବ ତବ ପ୍ରଭୁ ଭଞ୍ଜର,
ଏକାଳ କାଳରେ ଶାସ୍ତ୍ର ନ ବୁଝନ୍ତି ମୂଢ଼ ଲୋକ
ତର୍କ ବିତର୍କରେ ସଦା ବୁଝନ୍ତି ଭଳ,
ହାସ ପରିହାସ ରସରେ,
ଅନୁରକ୍ତ ଥାନ୍ତି ସଦା ଅଳପ ନରେ । ୧ ।

ପିତଃ ! ଏ କଳିକାଳରେ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ହାସ ପରିହାସ କଥାରେ ଠକାଇ ଦେଲେ ସୁଖରେ ବୁଝିଯିବେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—କିପରି ?

ଚମ୍ପା— ଗୀତ

ଦେଖାଇ ନାରୀ କୌଶଳ, ମନାଇବ ମହୀପାଳ,
ସଫଳ ହୋଇବ ଅବଶ୍ୟ ବାକ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ।
ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତୁ ପିତର, କରିବ ଯା ପ୍ରତିକାର,
ଭଲ କାହିଁ ବୋଲୁଥିବ ଲୋକ ସଂସାର ।
ନ ଭାଙ୍ଗନ୍ତୁ ଆଶା ମୋହର,
ଉଜ୍ଜଳ ହେବ ଅବଶ୍ୟ ବଦନ ସାର । ୨ ।

ପିତା ! ମୋତେ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ ତାର ଯଥୋଚିତ ପ୍ରତିକାର କରିବି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ ମା ! ତୋ ଇଚ୍ଛା, ଉପାୟ କଣ ଶୁଣେ କେବେ ।

ଚମ୍ପା— ଗୀତ

ରାଜ୍ୟରେ ଜନ ଘୋଷଣ, ଆସିବୁ ବେଶ୍ୟା ରତନ
ମୁଖମାରେ ଗଣନା ଯେ ଅପ୍ରତୁଳନ ।
ଦର୍ଶନେ ତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ପର୍ଶନେ ଲକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ
ଭକତଲକ୍ଷ ନାହିଁ ତାର ପ୍ରୀତିରେ ଶୁଣ ।
ହେଲେ ମହାଜନ ସଜନ,
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଏଥି ହେବେ ଭଜନ । ୩ ।

ପିତା ! ରାଜ୍ୟରେ ଘୋଷଣା ଦିଅ, ଜଣେ ବେଶ୍ୟା କାହିଁ ଆସି ରାଜ୍ୟର କାହାରେ ରହିଣି ଅଛନ୍ତି । ତାର ମୁଖ ଯେ ଦେଖିବ, ହଜାରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଓ ସ୍ପର୍ଶିଲେ ଲକ୍ଷେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଦେବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଚମ୍ପା ! ତୁ କଣ କେବେ ମୋ ଲାଗି କୁଳର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନଷ୍ଟ କରିବୁ ?

ଚମ୍ପା—ନା ପିତା ! ତା ଯଦି ହୁଏ, ମୁଁ ନାରୀର ମର୍ଯ୍ୟାଦା କ'ଣ ରଖିଲି ? ମୋହର ଅଙ୍ଗ କେହି ସ୍ପର୍ଶ କରିବେ ନାହିଁ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ହଉ, ଭଗବାନଙ୍କର ଯେ ଇଚ୍ଛା; ସେ କେଉଁ ଭଳିଟିରେ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜପଥ)

(ନାଗରିକଦ୍ୱୟ ବେଶ ପ୍ରବେଶ)

(ପ୍ରଥମ) ଦୁଇଆଡ଼େ ଦାଢ଼ି ଜାଣିଛୁ ଏଡ଼େ ଖରାପ କାହିଁକି ? ଆମେ ତ ସହରମାନଙ୍କୁ ଖୋଜିଟିଏ ବୁଲ, ଆମକୁ ଦେଖିଲେ ସମସ୍ତେ ଭୁଆଁ ହେବେ, ଯେଉଁଠି ବାବୁ ଭଦ୍ରମାନେ ବସିଥିବେ ଆମେ ବି ସେଠା ଯାଇ ଆସ୍ତେକରି ହୋଇଯିବୁ; ଆମେ କାହାକୁ କିଛି ଦ.ଭ ପଚାରି ମାଗିଲେ ବେଲ ଲୋକ ପାଞ୍ଚଦାଭ ଦୂରରୁ ଘୋଷାଡ଼ିବେ । ଯାହା ହେଉ, ଏଣିକି ଆମେ ଟିକିଏ ବାଟକୁ ଆସିଲୁଣି । କନ୍ନରୁ ଟିକିଏ ଭଲକୁ ଉଠିଲୁଣି । ପୂର୍ବେ କେହି ତା ସହିତ ସଖ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଗଲେ ମଧ୍ୟରେ ମହା-ପ୍ରସାଦ ରଖି କରୁଥିଲେ; ସ୍ୱଦେଶ ଆଦର ହେଉଥିଲେ; ମାତ୍ର ଅଧୁନା ଭକ୍ତ ମଣ୍ଡଳୀର ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ଚାହିଁର ଆଡ଼ା ଓ ସ୍ଲାଟବର୍ଣ୍ଣ (ଅର୍ଥାତ୍ ମଦ) ଦ୍ୱାରା ସଖ୍ୟ ସ୍ଥାପନ ହେଉଛି । ଭଗବାନଙ୍କ କୃପାରୁ ଚାହା, ସରବତ, ଲୁସନ ଯେପରି ନର୍ମସଙ୍ଗୀ ଜଗତର ଉପରେ ଆଦରଣୀୟ ହେଉଛି, ଯଦି ଏହା ସମସ୍ତ ଜଗତ ନାଗରରେ, ଆମ୍ଭେ ଜଣେ ସେ ବାବୁମାନଙ୍କ ପାଖ ପାଖରେ ବସିବୁ, ଏହା ବୁଝାଯିବ ।

(ଘୋଷଣା-ଚେଢ଼ୁଆ ପିଟିପିଟି)

ଗୀତ

ଶୁଣ ହୋ; ଜଣେ ଆସିଛି ବେଶ୍ୟା
ଅତି ରୂପବତୀ ଅପୂର୍ବ ଯୋଷା । ଘୋଷା ।
ଚମ୍ପା ଫୁଲ ପରି ସେ ଗୋରୀ,
ବର୍ଣ୍ଣ ତାର ବାଆର ଦୂର,
ହରିଣୀ ଦୃଗୀ ହେବଲେ ତା ମୁଖ
ହରଣଗମନା ସେ ମଦାଳସା । ୧ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ହଜାର ଦେଲେ,
ମୁଖ ତାର ଦେଖିବ ଭଲେ,
ପ୍ରୀତ ତାର ଭୁଲେ କରିବାକୁ ଗଲେ,
ଲକ୍ଷେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଘୋଷଣି ଘୋଷା । ୨ ।

ହୋ ସାଆନ୍ତମାନେ ! ସମସ୍ତେ ଶୁଣ, ଏ ରାଜ୍ୟକୁ କାହିଁ ଜଣେ ବେଶ୍ୟା ଆସି ରାଜ୍ୟ ବାହାରେ ରହିଛି । ତାର ମୁହଁ ଯେ ଦେଖିବ, ହଜାରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଓ ତା ସହିତ ପ୍ରୀତିକଲେ ଲକ୍ଷେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରା ଦେବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୪ର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(କକ୍ଷ)

ରାଜା — ଦୂତ ! ଏପରି ଜଣେ କଏ ବେଶ୍ୟା ଆସିଛି, ତାର ଘୋଷଣା ଶୁଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗୁଛି ।

ଦୂତ — ଆଜ୍ଞା ମହିମା ! ସେ ସେତିକିର ଯାହିଁ ଟିକେଟ ହାସଲ କରିବାର ଥିବ ।

ରାଜା — ଗୀତ

(କହ ଦୂତ ଏ କ ସମ୍ବାଦ — ଦୂରେ)
କହ ଦୂତ କାହିଁ ଆସିଅଛି -
ସେହି ବେଶ୍ୟାଟା,
ଶୁଣି ତା ଘୋଷଣା କଥା
ହେଉଛି ମୋ ମଥାଟା । ଘୋଷା ।

ଦୂତ ! ସେ ବେଶ୍ୟାର ଘୋଷଣା ଶୁଣିଲି ଠାରୁ ମୋର ମନ ବିଭ୍ରମ ହେଉଅଛି । ମୋ ରାଜ୍ୟକୁ କେବେ ଏପରି ବେଶ୍ୟା ଆସି ନ ଥିଲା !

ଗୀତ

ଦର୍ଶନେ ତା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ପ୍ରୀତିରେ ଲକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ
ଶୁଣି ସେ ରମଣୀ ଗୁଣ ସ୍ଥିର ନୁହେଁ ମନଟା । ୧ ।

ଯେଉଁ ବେଶ୍ୟାର ମୁଖ ଦେଖିଲେ ହଜାରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଓ ତା ସହିତ ପ୍ରୀତିକଲେ ଲକ୍ଷେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା, ତେବେ ସେ କେଡ଼େ ରୂପବତୀ ନ ହୋଇଥିବ ? ଦୂତ ! ସେ କେଉଁଠାରୁ ଆସିଛି ?

ଦୂତ — ମହାରାଜ ! ମୁଁ ଜାଣିବି କିପରି ?

ରାଜା — ଗୀତ

ଅମରାବତୀରୁ ଖସି ଉର୍ବଶୀ କି ଶୁଭ୍ରକେଶୀ
ତା ଅଙ୍ଗ ଝଲକେ ବସି ଶିଖିତ ତା ରସଟା । ୨ ।

ଦୂତ ! ସେ ବୋଧହୁଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ମାନବୀ ନୁହେଁ, ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ୱର୍ଗର ଅପ୍ସରୀ ହୋଇଥିବ !

ଦୂତ — କେ ଜାଣି ମହାରାଜ !

ରାଜା — ଗୀତ

କନକ ଦେଇ ତା କର ଯୌବନ ପ୍ରୀତି ଅମର
ସମ୍ଭର ଅଧର ରସ ଦଉଡ଼ ଏ ହୃଦଟା । ୩ ।

(ସ୍ୱଗତ) ଯାହାହେଉ, ଆଜ ନିଶ୍ଚୟ ତା ନିକଟ ଯିବ ।

ଗୀତ

କନ୍ଦର୍ପ ଦର୍ପ ସହାର ଯୌବନ ଏହି ରସର
ବାଳକୃଷ୍ଣର ବଶୀଭୂତ ପୁଣ ଆତୁରଟା । ୪ ।

ଦୂତ ! ଚାଲ, ଉଆସ ଆଡ଼କୁ ଯିବା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜମାର୍ଗ)

କୋତ୍ୱାଲ — ଓହୋ ରେ ବେଶ୍ୟା ! ଯାହାର ମୁଖ ଦେଖିଲେ ହଜାରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା, ପୁଣି ପ୍ରୀତିକଲେ ଲକ୍ଷେ ମୁଦ୍ରା । ଏପରି ବେଶ୍ୟା ସଂସାରରେ ଅଛନ୍ତି ! ଯାହା ହେଉ, ତାର ନିକଟକୁ ଯିବା, ଆମେ ତ ଗରିବ କୋତ୍ୱାଲ, ବୁଝାବୋଝା କରିବା । ଯଦି କିଛି କମ୍ ନେଲେ ଆମକୁ ତା ନିକଟ ଯିବାକୁ

ରହେ ତ ସବୁ, ହାର, କଂସା ଲୋଟା ବନ୍ଧା-ପକାଇ ଯିବା । ଆଚ୍ଛା ଆଗ ଦର ଦାମ କରିବା ।

(ତମ୍ବୁ ନିକଟକୁ ଯିବା)

(ଚମ୍ପା ଓ ଦାସୀ)

ଚମ୍ପା — ଦାସୀ ! କିଏ ଜଣେ ଡାକୁଛି ପରା ?

ଦାସୀ — ହଁ, ହଁ, କିଏ ଡାକୁଛି ।

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

(କହ ହେ ବିଦେଶୀ — ବୃନ୍ଦେ)

ଯାଅ ଲୋ ଯାଅ ଲୋ ଦାସୀ
ଡାକୁଛି କେ ବାହ୍ରେ ଆସି,
ହସି ତୁ କହିବୁ କଥା
ମନ୍ଦହାସୀ ମଦାଳସୀ । ପଦ ।

ଦାସୀ ! ଯା, ଜାଣିବୁ କେ ଡାକୁଛି ତାଠାରୁ ବୁଝିବୁ, ଲାଜ ଲାଜ ହେବୁ ନାହିଁଟି ।

ଗୀତ

ଦେଖାଇ ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ ଠାଣି
ନେବୁ ତାର ମନ କିଣି,
କି ରସେ ତା ବାଣୀ ଶୁଣି
ଖଣ୍ଡ ଏ ପ୍ରହର ନିଶି । ୧ ।

ଦାସୀ ! ତା ସହିତ ହସିକରି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବୁ । ଯଦି ସେ ମୋ ନିକଟ ଆସିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ଥାନ୍ତି ତ ସେତ ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରକୁ ଖଣ୍ଡ କରିଦେବୁ ।

ଦାସୀ — ହଉ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଜ୍ୟୋତିଷ — (ଦାସୀକୁ ଦେଖି ସ୍ୱଗତ) ଆହା ଏ କଣ ସେହି ବେଶ୍ୟାରଙ୍କ ! ନା, ମୁଁ ତ ମୁହଁ ଦେଖାଇ ଦେଇ ନାହିଁ, ଏ ତେବେ ବାହାର ଆସିଲା କାହିଁକି ? ହଉ ବୁଝିବା ।

ଦାସୀ — କିଏ ତୁମ୍ଭେ, କାହା ଅଭିଳାଷେ ଆଗମନ ଏଥି ।

ଜ୍ୟୋତିଷ — (ସ୍ୱଗତ) ଆରେ ଏ ତ ବଡ଼ ଭଦ୍ର ଘରର ପିଲା, ବଡ଼ ସଭ୍ୟତାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଛି ! (ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡାଇ କୁଣ୍ଡାଇ ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହଁ, ଆମ୍ଭେ ଏଠାକୁ ଆସିଛୁ ରାଜ ସାହେବଙ୍କ...... ।

ଦାସୀ — ନା, ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୁହେଁ, ଆସିବାର ହେଲେ ପ୍ରାତରେ ସକାଳ ଆସିବେ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ — ଦରକାର ଟିକିଏ ଜରୁର ହେବ, ତୁମ୍ଭ ରାଜ ସାହେବଙ୍କୁ କୁହ ସେ ଜଣେ ରାଜସଭାର ଜ୍ୟୋତିଷ ।

ଦାସୀ — ଏ ଗଣିକା ହାଟ ନୁହେଁ, ପ୍ରେମ ହାଟ । ହଉ, ମୁଁ ଆସେ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ — (ସ୍ୱଗତ) ଦାସୀର ତ ଏତେ ଗୁଣ, ବେଶ୍ୟାଟା ବା କସବି ହୋଇ ନ ଥିବ !

ଦାସୀ — ଦେଈ ! ରାଜସଭାରୁ ଜଣେ ବୁଢ଼ା ଜ୍ୟୋତିଷ ଆସିଛନ୍ତି, ସେ ଏତେ ଦର ଦେବାକୁ ନାରାଜ ।

ଚମ୍ପା — ଦାସି ! ସେ ଜଣେ ମୋ ପିତାଙ୍କର ଶତ୍ରୁ । ସେ ଆସିବା ଦରକାର । କହ ସେ କଣ ଆଣିଛନ୍ତି ଆଗରୁ, ଆସିଲେ ବୁଝାହେବ ।

(ଦାସୀ ତଥାକରଣ ଓ ଜ୍ୟୋତିଷର ସାନନ୍ଦେ ଗମନ)

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

କଣକର ଖଣ୍ଡ ବୃଷ୍ଟି, କଲେ ଚେତନ ନୂତନ,
ଯିବ ତାର ମନୁ ସ୍ୱାର୍ଥ ଏଥାରେ ଅନନ୍ତ ବସି । ୨ ।

ଦାସି ! ଏମାନଙ୍କୁ କଣକର ଖଣ୍ଡ ବୃଷ୍ଟି ନ କଲେ ପିତାଙ୍କର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ନାହିଁ । ତୁ ଯା, ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଥିବୁ । ଯେ ଆସିବ ତାକୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରହରକୁ ଖଣ୍ଡ କରିବୁ, ଏହାପରେ ସମାନ୍ତରେ ଯଦି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦିଅନ୍ତି, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରହରକୁ ଖଣ୍ଡ କରିଦେବୁ ।

(ଚମ୍ପାର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଦାସୀର ଦ୍ୱାରଦେଶେ ପ୍ରତୀକ୍ଷାକରଣ)

ବାବାଜୀ — (ସ୍ୱଗତ) ଆମ୍ଭେ ଜଣେ ପରମ ତ୍ୟାଗୀ ବୈଷ୍ଣବ । ଆମ୍ଭର ଦାଢ଼ି, ଜଟା, କଣ୍ଠରେ ସର୍ପ-ପଲିତା, ଗଳାରେ ରୁଦ୍ରାକ୍ଷର ମାଳା, ନାସାଗ୍ରରୁ ଲଲାଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତିଳକ ଚିତା, ହରି ନାମଟା ତ ସଦାବେଳେ ତୁଣ୍ଡରେ ଥାଏ, ଲୋକେ ଯେଉଁ ଦିନଠାରୁ ରଜା ମଠ ବାଡ଼ ଖଞ୍ଜି ଦେଲେଣି, ସେଦିନୁ ତାଠାରୁ ଖଟ ଉପରେ ଗଡ଼ ଗଡ଼ ପ୍ରୀତି ଗୀତ ପଢ଼ିବାକୁ ବଡ଼ ମନ ଇଚ୍ଛା । ତେବେ ଏହି ବେଶ୍ୟାକୁ ସ୍ୱଚ୍ଛ ରୂପରେ ଚରଣ କଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ଏକା ! ଯାଏ, ତାର ଦେଖାଟା କେଉଁଠି !

ଦାସୀ — ଏ ଗୋଟିଏ କିଏ ?

ବାବାଜି—ହରେକୃଷ୍ଣ, ହରେକୃଷ୍ଣ, ହଇଲେ ମା, ତମେ ଏଠି ଗୀତ ଗଡ଼ି କରୁଛ କି ?

ଦାସୀ—ହଁ, ହଁ, ଆପଣ ଖଡ଼ି କରିବେ ?

ବାବାଜି—ଆଲେ ମା, ଆମେ ଟଙ୍କା ସୁନା କେଉଁଠୁ ପାଇବା, ଏମିତ ଏବେ ତୁଳସୀ କଣ୍ଠିମାଏ ଦେଇ ଚିକଏ ଆଖି ମେଲେଇ ଦେବା ।

ଦାସୀ—ହଉ ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୁହେଁ, ଯ ଆଜ୍ଞା ସନ୍ଧ୍ୟା-ପ୍ରହରକ ଭିତରେ ଆସିବେ ।

ବାବାଜି—ହଉ, ବନ୍ଧୁର ଆଜ୍ଞା, ସେତେବେଳକୁ ଠାକୁରଙ୍କ ମଠ ଏ ବଢ଼ି ଯାଇଥିବ, ତୁମ୍ଭ ବାଇସାହେବଙ୍କୁ କହିବ, ଆଜି କ'ଣ ମୁଠିଏ ପ୍ରସାଦ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଆଣିବା ? (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦାସୀ—ମଲା, ଏ ଯୋଗୀନଗିଆ ବାବାଜୀଟା ବି ଏଇଥିରେ ମାତନ୍ତି ।

ଦୂତ—(ସ୍ୱଗତ) ଆରେ ଗୁଣ୍ଡ ଲଢ଼ଥାଇଁ ଆମେ, ପଇସା ଜମେଇଛୁ ଆମେ, ବଡ଼କୁ ମୁଣ୍ଡ ଆମେ । ଆମ ଇଚ୍ଛା ହେଲା ବେଶ୍ୟା ବାଡ଼କୁ ଯିବା । ଆମକୁ କିଏ ମନା କରିବ ? ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମ ପାଇଥାଇଁ ସୁଖ କରିବା, ମଉଜ କରିବା । ଏଠି ଅଛି କିଏ ?

ଦାସୀ—ଆପଣ କିଏ ?

ଦୂତ—ଆମେ ଏ ରାଜାଙ୍କର ଦୂତ ।

ଦାସୀ—ତେବେ କୁଆଡ଼େ ଆସିଲ ?

ଦୂତ—ଆମ ଭଉଣୀଙ୍କୁ ଠକିବାକୁ ନାହିଁ ଯେ, ଆଜ୍ଞାର ପଚାରୁଛ ?

ଦାସୀ—ଯଣ ଆସିବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ତେବେ ଦୁଇ ପ୍ରହର ରାତି ଗତ କରି ଆସିବ ।

ଦୂତ—ବେଶୀ ଭଲୁଚ ହୋଇ ଯାଉଛି ।

ଦାସୀ—ନା, ସେ ହୁକୁମ ବାଇ ସାହେବଙ୍କର ।

ଦୂତ—ହଉ ହେଲା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦାସୀ—(ସ୍ୱଗତ) କେତେକ୍ଷଣ ମାତ୍ର ସୁନରେ ଗଢ଼ିଲା ଘର କଣ ଗଢ଼ ଆସୁଛନ୍ତି !

(ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା—(ସ୍ୱଗତ) ସେ ବେଶ୍ୟାର ଘୋଷଣା ଶୁଣିଲି ବେଳଠାରୁ ମନ ଆଉ କେଉଁଥିରେ ଲାଗୁ ନାହିଁ । ଏଇତ ତାହାର ଘର, ଟିକଏ ତାହା ସଙ୍ଗତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଏଠି ଅଛି କିଏ ?

ଦାସୀ—ମୁଁ ବାଇଙ୍କର ଦାସୀ ।

ରାଜା—ଆମ୍ଭେ ଏ ଦେଶର ରାଜା, ତୁମ୍ଭ ବାଇ ସାହେବଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ କରାଇ ଦଅ ।

ଦାସୀ—ମହାରାଜ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ନୁହେଁ, ରାତିର ଶେଷ, ପ୍ରହରକୁ ଆସିଲେ ସବୁ ସୁବିଧା ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଦେଖା ମିଳିବ ନାହିଁ ।

ରାଜା—ହଉ ହେଲା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(କୋଟାଲ ଗୃହ)

(କୋଟାଲର ଘରଦ୍ୱାର ଭାଙ୍ଗି ବଂଶୀ ବାଦନ କରି ପଳାଇ ପଡ଼ାଇ)

ଚୋର—ହଇରେ ଖଣ୍ଡିଆ, ଏ ଘରଦ୍ୱାର ଭାଙ୍ଗି କୁଆଡ଼େ ପଳାଉଛୁ ।

କୋଟାଲ—ଆଲେ ମୋ ଇଚ୍ଛା ।

ଚୋର— ଗୀତ

ଆରେ ପାପଗିଆ ମଲ୍ ନାହିଁ
ଯମ ଡାକୁଥିଲା ଗଲ୍ ନାହିଁ ।
ଘର ଦ୍ୱାର କରୁ ଚୁରମାର
ଅକଲ ଖଣ୍ଡିଆ ଥିଲ୍ ନାହିଁ । ପଦ ।

ଖଣ୍ଡିଆ ! ସଂସାରେ ଏତେ ଲୋକ ମରୁଛନ୍ତି, ତୋତେ କଣ ଯମ ନେବାକୁ ଡରୁଛି ?

କୋଟାଲ—ଆଲେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମରଣ ତ ଆମ ହାତରେ ।

ଚୋର— ଗୀତ

ସଣ୍ଡବାଳେ କେଉଁ ଗୁଣକୁ ରେ
ଯାଉଅଛୁ ଖଣ୍ଡିଆ ତୁରେ ।
ବାଣ୍ଡକୁ ଆଣିଲେ ଖଣ୍ଡିଲେ ଭଲାଇ
କ ଦୃଷ୍ଟି ଭଣ୍ଡକୁ ଦେବୁ ତୁ ନେଇ ।

ଆରେ ଯୋଗିନଗିଆ, ମୁଁ ଜାଣିଛି । ତୁ ବେଶ୍ୟା ଘରକୁ ଯାଉଛୁ । ହଇରେ ତୋଠେଇଁ କଣ ଅଛି ତୁ ତାକୁ ଦେବୁ ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଆଲୋ, ଏଇସବୁ ଯାହା କନକ ଗଡ ଅଛୁ, ତାକୁ ଦେବ ।

ଦାସୀ— ଗୀତ

ବୁଢ଼ାବାଳେ ପୀରତି ମଜା ମନେ ପଡ଼ୁଛି କ ନଜରିଆ
ଯା ଯା ଫେରିଯା ଦେଇଛି ବପୁଜା
ବାଳ ବୋଲେ କେ କ କର ଭୁଲ । ୨ ।

ସାପଗିଆ ! ଯେତେବ ଭଲ ଦଶା ଅଛୁ, ଘରକୁ ଫେରିଯାଉଲେ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାଳୀକ ତେବେ ଦ କଥା ସେ (ସ୍ତ୍ରୀକୁ ମାଡ଼ ଦେଇ ବଡା କରିବା)

— — —

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ବେଶ୍ୟାର କକ୍ଷ)

ଚମ୍ପା—ଦାସୀ, ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ ଯାହାକୁ କଣ ହୋଇଥିଲା, ସେ ଜାହିଁକ ଆସିଲା ନାହିଁ ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଦ୍ୱାର ଫିଟ ।

ଦାସୀ—ଆଇଲେଣି ତ !

ଚମ୍ପା—ଡାକ ଆଣେ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—(କନକ ଘଟ ରଖିଦେଇ ବାଇସାହେବଙ୍କୁ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ କରିବା)

ଚମ୍ପା—ରସିକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଆସ ପଲଙ୍କକୁ ଆସ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଏଇ ତଳ ଆମ ପଲଙ୍କ (ଅତର ନଦେ ଓ ବେଶ୍ୟାକୁ ସିଞ୍ଚିବା ଅନନ୍ତର)

ଚମ୍ପା—ଦାସି ! ଗାନ ଦେ ।

ଗୀତ

(ଆସ ନାଗର—ଭୂଲେ)

ଆସ ରସିକବର ତଲ ରସ ବେଶର
ରତ ରସେ ଯାଉ ନଷ୍ଟ ଥାଉ
ମାର ପ୍ରତାପ ଦୂରେ ଏଏ ସନ୍ତାପ ତାର
ତାର ଦୟା କରୁ । ଘୋଷା ।

(ବେଶ୍ୟାର ନୃତ୍ୟ ଓ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କର ନୃତ୍ୟ)

ଗୀତ

କଣ୍ଠରେ ଚନ୍ଦ୍ରେ ଦୟା କରନ୍ତୁ ଘୋରେ
କଣ୍ଟକ ହୋଇଛି ମୁଁ ପୀରତି ପଥେ ।
ଗାଇତ ଭକ୍ତ ବଦନେ ଦୂରତ ହଠ ଧରେ
ତବ ବନ୍ଧୁଟି ଆଉ ନାହିଁ । ୧ ।

(ବାଦ୍ୟ ଶେଷରେ ବାବାଜୀ ଦ୍ୱାର ଦେଶେ ପ୍ରବେଶ ଓ ଡାକିବା)

ବାବାଜୀ—ହଇଲେ ମା, ଦ୍ୱାର ଫିଟ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ହେ, କିଏ ଗୋଟାଏ ଡାକିଲଣି ?

ଚମ୍ପା—ତୁମର କଣ ଗଲା ?

ବାବାଜୀ—କଣ ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ଦେଉଛୁ ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଆରେ ଏତ ସଜବଜ ବାବାଜୀ, ଏ ଯଦି ମୋତେ ଦେଖେ, ଆଉ କଣ ରକ୍ଷା ଅଛି ! ନିଶ୍ଚୟ ରାଜାଙ୍କ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିଦେବ, ମୁଁ ଯିବ ।

ଚମ୍ପା—ଯାଉ ନାହିଁ; ମୁଁ କଣ ବାନ୍ଧ ରଖିଛି ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଗୋଟିଏ ତ ଦରଜା ସେଠାରେ ବାବାଜୀ ଅଛି, ମୁଁ ଯିବ କେଉଁବାଟେ ! ମୋତେ କୌଣସି ଉପାୟରେ ରଖ, ଯେପରି ମୁଁ ଦେଖା ନ ପଡ଼େ ! ହେ ଦାସି, ତୋ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁଛି ।

ଦାସୀ—ମଲା ମୋ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁଛ କାହିଁକି ମ ? ସ୍ତ୍ରୀ କଣ ଜାଣ ନାହିଁ, ଦାଉ ଘରେ ବାଉଗଲା, ବାଉଳେଇ ଯା ଆସ କରନ୍ତି ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ମୋତେ ସେ ଆଉନ ଦେଖାନ୍ତୁ, ଏଥିକୁ ଉପାୟ କର ।

ଚମ୍ପା—ଦାସି ! ଏହାକୁ ଗୋଟିଏ ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧାଇ ମାଇକିନିଆ ବେଶରେ ତୂଳ ଖାଟରେ ବସାଇ ଦେ, ସେ ସେଠି ମୁଣ୍ଡ ଢାଙ୍କନ୍ତୁ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଠିକ୍ କଥା, ସେଇଆ ହଉ (ତଥାକରଣ) ।

ଚମ୍ପା—ଦାସି ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ଦେ ।

ବାବାଜୀ—(ମଠ ବାହୁ ଉପରେ ଠାକୁର ଏକ ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ପ୍ରସାଦ ନେଇ ପ୍ରବେଶ) ଆଲୋ ମା, ଏତେ ଡେରି କାହିଁକି ହେଲା ?

ଦାସୀ—କଥା ଘର ଭାଗ ମିଳିଟି ଭାବ ଥିଲା ।

ବାବାଜୀ — ଆମେ ବାବାଜୀ ଲୋକ, କ'ଣ ବା ଜାଣବୁ !
ଏ ସୁନା ଠାକୁର ମୂର୍ତ୍ତିଏ ନଅ, ଆମକଥା ବୁଝିଲେ ଆମେ ଖଳାଇବୁ ।

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

(ହେ ଜୀବଧନ — ବୃନ୍ଦେ)

ନବନାଗର, ଜଗାଁର ହୃଅ ତରତର । ଘୋଷା ।
ଭୃଙ୍ଗ ବଡ଼ଆ ଗାନ ବଷ ମଂ ବଚନ
ସୁସ୍ୱାଦୁ ପୀରଷ ମନ୍ତର । ୧ ।

(ବାବାଜୀର ତାଳସ୍ୱ ନୃତ୍ୟ)

ଚମ୍ପା — ହଇ ହେ ଉସିଲେ ! ଏତର ତରତର ହେଉଛ କାହିଁ ? ଏ ତରବରିଆ କାମ ଭୁଟେ ।

ଦୂତ — (ପ୍ରବେଶି) କଣ କବାଟ ପିଟୁଛି ?

ବାବାଜୀ — ହଇ ଲୋ ମା, ଦାଣ୍ଡରେ କଏ ଡାକୁଛି !

ଚମ୍ପା — ବେଶ୍ୟା ଘରକୁ ବାର ଲୋକ ଆସନ୍ତି,ଆସିବେ, ସେଥିରେ ତୁମର କ'ଣ ଅଛି !

ଦୂତ — ଓହୋ ! ମଣାଗୁଡ଼ାକ ଜାମୁଡ଼ ପକାଇଲେ ।

ବାବାଜୀ — (ସ୍ୱଗତ) ଏ ତ ରଜାଙ୍କ ଦୂତର ପାଟି ପର ଶୁଣାଯାଉଛି, ଯେବେ ଆମକୁ ସେ ଦେଖେ, ଆମ କଥା ଶେଷ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ମା, ଉପାଇଲ ତମ ହାତ ଧରୁଛି ।

ଦାସୀ — ତୁମେ ଯାଉ ନାହିଁ ? ସେଇ ବାଟେ ପାଶୋର ହୋଇ ପଳେଇବ ।

ବାବାଜୀ — ଆଲୋ ମରବା କଥା କହୁଚୁ ! ତୋ ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡୁଛି, ମୋତେ କଛି ଉପାୟରେ ଏଠୁ ରକ୍ଷାକର ।

ଦାସୀ — ବାବାଜୀ, ଆଜଯାଏ ତ ବାବାଜୀ ହୋଇଥିଲ, ଆଜ ଏକା ମାତାଜୀ ସାଜବାକୁ ପଡ଼ବ ।

ବାବାଜୀ — କଛି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ, ଯାହା କହିପାରବ ।

ଦାସୀ — ନଅ, ଏ ଶାଢ଼ୀଟାକୁ ପିନ୍ଧ ସେ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି ମୁଗ ଭାଙ୍ଗୁଛି ତା ନକଟରେ ବସି ତତ ପ୍ରକାର ମୁଗ ଭାଙ୍ଗିବ ।

ବାବାଜୀ — ହେଲ ହେଲ, କଛି ଉଜର ନାହିଁ । ମାଳଗଡ଼ା ହେଉଥିଲ, ଏବେ ମୁଗ ଭଗଡ଼ା ହେବ ସେଥିରେ କଣ ? (ତଥାକରଣ)

ଦୂତ — ଆଲୋ ଫେଡ଼ଦେଲୁ ।

ଚମ୍ପା — ଯା ଦାସୀ ! ଡାକ ଆ'ଣେ ।

ଦୂତ — ଓହୋ; ଓଳଏ ହେଲ ଆସି ଆମେ ବଡ଼ ବଡ଼ଗଞ୍ଜ ହେଲୁଣି ।

ଚମ୍ପା — ବନ୍ଧୁ, ତୁମେ ଆସିବ ବୋଲି ମୋ ମନରେ କେବେ ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା ।

ଦୂତ — ସ୍ତ୍ରୀ ନା ଗୋଟାଏ କଥା, ଜବାବ୍ ନା ଅଛି ।

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

(ହେ ସଙ୍ଗ ମନ ମଜାଇ — ବୃନ୍ଦେ)

ସ୍ୱପନରେ ନ ଥିଲା ମନେ ସତେ ବନ୍ଧୁ ଆସିବ ବୋଲି,
ମାରଣରେ ମରି ଗଲଣି ମୁଁ ସହି
ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ଦେଲ ବୋଲି ଥିଲି ମୁଁ ଭାଳି । ଘୋ ।
ବନ୍ଧୁ ! ତୁମ୍ଭ ଆସିବା ଜନମ୍ ଦେଖି ଯାହାକ
କଷ୍ଟ ଭୋଗିଲଣି ତା ମୋ ମନ ଜାଣେ ।

ଦୂତ — (ଲମ୍ବହୋଇ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି) ଅପରାଧ କ୍ଷମା କର, ମୋର ସେଠା ଭୁଲ ।

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

ଯା ହେବାର ତ ହେଲାଣି ହେଉ,
ତା ଆଗେ କହିବ ଆଉ
ଯାଉ ଯାଉ ଏ ଜୀବନ ଯାଉ
ପ୍ରକୃତ ଭ୍ରମର ମୁକୁଳ ନିଷ୍ଠୁର,
କମଠ ପ୍ରବେଶ୍ ତାଙ୍କ ଦାଉ । ୨ ।
ଧିକ ତରୁଣୀ ଜୀବନକୁ, ପୂର୍ଣ୍ଣିମାସେ ବାଳାମଣି
ବ୍ୟଥିତ ଥିଲି । ହଉ ତେବେ ପଲଙ୍କକୁ ଆସ ।

ଦୂତ — ଚାଲ, ଚାଲ ।

ରଜା — କଏ ଅଛି, କବାଟ ଖୋଲ ।

ଦୂତ — ମଲରେ ବାବା, ମହାରଜ ତ ଆସିଲେଣି ! ମୁଁ ଏଣା ପିବ ଲୁଆଡ଼େ ? ହେ ଦାସୀ ! ମୋତେ କେଉଁବାଟେ ବାହାର କର ।

ଚମ୍ପା — ସେଥିରେ କ'ଣ ଅଛି, ତେମେ ଡରୁନାହିଁ ।

ଦୂତ — ଆଲୋ ମେ ବସିବା ଗୋଡ଼ଯାଉ, ତୁ ମୋତେ ଏଥିରୁ କେମିତି ଉଦ୍ଧାର କର ।

ଚମ୍ପା — ସେ ଦାସୀ ମୁଗ ଭାଙ୍ଗୁଛି, ତାକୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ କରି ତା ନିକଟେ ବସାଇ ଦେ, ମୁଗ ଭାଙ୍ଗୁଥିବ ଏ (ତଥାକରଣ)

(ରଜାଙ୍କୁ ଦେଖି ଚମ୍ପା ଆଡ଼ ଆଡ଼ ହେବା)

ରଜା — ବାଇସାହେବ, ଆସ ପଲଙ୍କକୁ ଆସ, ଆଡ଼ ଆଡ଼ ହେଉଛ କାହିଁକି ?

ଗୀତ

(ସଜ ସଜେଇ ମୁଣ୍ଡି — ବୃତ୍ତେ)

ଆସି ଉତ୍ତଳ ଲଣ୍ଡି   ସଣ୍ଡି ବାଉଳାସିରେ
ଶଙ୍କା ନ କର ଚଖା ପ୍ରୀତରେ ।
ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେବାକୁ   ଲକ୍ଷ୍ୟ ପାଉ ନାହିଁ
ତୋ ସମ କନ୍ତ ନାହିଁ ଜିତରେ । ପଦ ।

ହେ ସୁନ୍ଦର ! ତୋ ପରି ରୂପବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଏ ଜଗତରେ ମୁଁ ପ୍ରାପ୍ତ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ଆସ ପଲଙ୍କକୁ ଆସ । ଲାଜ କାହାକୁ କରୁଛ ?

ଗୀତ

ଉପରଜିନୀ ଉପରଙ୍ଗ   କର ତୋ ସଙ୍ଗ
ଜଉଜଞ୍ଜେ ତୋ ଭୁରେ ମାତ ରେ ।
ମଦନର ତରଙ୍ଗ   ତୋ ସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗେ
ମନ ଭଙ୍ଗ ନ ଦେବୁ ଆଜ ରାତ ରେ ।୧।

ସୁନ୍ଦର ! ତୋ ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ଦେଖି ମନ୍ମଥ ଜ୍ୱାଳାରେ ଅଧୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲିଣି । ଆଉ କଷ୍ଟ ଦିଅନା, ଓଃ, ମୁଁ ଜ୍ୱଳିଲି ।

ଗୀତ

ସୁନ୍ଦରବଦନୀ ଧନୀ   ଧନ ଜଗ ରେ ଗଣି
କଣିକ ତୋର ବେଣୀବୃନ୍ଦି ରେ ।
ଆସ ମୋ ଅଙ୍କେ ବସ   ଦିଅ ସୁରତରସ
ହେଉ ତୋହର ପ୍ରୀତ ଖ୍ୟାତରେ ।୨।

ସୁନ୍ଦର ! ତୋର ପ୍ରକୃତ ପାଞ୍ଜଣା ଗଣିନେ । ଆଉ ବିଳମ୍ବ କରନା ।

ଗୀତ

ଦୁଷ୍ଟ ମାର ପ୍ରତାପ   ଦିଏ ମୋତେ ସନ୍ତାପ
ଜାଳୁଛି ଚନ୍ଦ୍ର ମୋହ ପ୍ରୀତ ରେ ।
ବ୍ୟସ୍ତ ନ କର ସେସ୍ତ   ଦିଅ ନାଗରୀ ବର
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଏ ରସକୁ ଚିନ୍ତରେ ।୩।

ସୁନ୍ଦର ! ବ୍ୟସ୍ତ କରନା, ଆସ, ମୋତେ ଏ ବିରହ ଜ୍ୱାଳାରୁ ଉଦ୍ଧାର କର ।

ଚମ୍ପା — ମହାରାଜ, ମୋର ଗୋଟିଏ ନିବେଦନ ଶୁଣା କରନ୍ତୁ ।

ରଜା — ତୁମ୍ଭର କି ନିବେଦନ ?

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

(ଆହାରେ ବିଧାତା କି ନ କଲୁ — ବୃତ୍ତେ)

ହେ ସାର୍ବଭୌମ ନରେଶ
କ୍ଷମା କର ଆରେ ଦାସୀ ଦୋଷ ।
ମୋ କର୍ମ ବିଫଳ   ହେଲା ଅମଙ୍ଗଳ
ଲଜ୍ଜା ହୁଏ କହିବାକୁ ଗୀର ।
ଆହେ ମହୀପାଳ,
ବୃଥା ହେଲା (ମୋର) ପରିଶ୍ରମ ଫଳ ।୧।

ମହାରାଜ, ଆପଣଙ୍କ ଆସିବାଟି ବୃଥା ହୋଇଗଲା ।

ରଜା — କାରଣ କଣ ?

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

ଅସ୍ପୃର୍ଶ ହୋଇଛି ଅଙ୍ଗ ମୋର
ତେଣୁ ସଙ୍ଗ ନ ଇଚ୍ଛେ ନାଗର,
ମୁଁ କୁସୁମବତୀ   ହୋଇଛି ନୃପତି
ତେଣୁ କରେ ପ୍ରାଣ ଶିଶିର
କର ପ୍ରତୀକାର,
ଅନ୍ୟ ଦିନେ ହେବଟି ପ୍ରୀତ ସମର ।୨।

ମହାରାଜ ! ମୁଁ ଆଜ ପୁଷ୍ପବତୀ ହୋଇଛି । ମୋର ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ଆପଣଙ୍କର ଉଚିତ ନୁହେ ।

ରଜା — ସୁନ୍ଦରୀ ! ସେ କଥା କୁହନା, ଆସ ପଲଙ୍କକୁ ଆସ (ଧରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ) ।

ଦାସୀ — ମହା, ସ୍ତ୍ରୀ ନା ଗୋଟାଏ କଥା, ସେ ପରି ଅଲଗା ମଣିଷ ! ଆମ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଟିକିଏ ଧର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ସେଥିରେ ତୁମର ତ୍ରୁଟି ।

ରଜା — ସୁନ୍ଦରୀ, ସେ କଥା କହନା, ଅବଶ୍ୟ ମୋର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଚମ୍ପା — ମହାରାଜ ! ଦିନ ଘଣ୍ଟା ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ରଜା — ଗୀତ

(କହରେ ଲଳନା — ବୃତ୍ତେ)

ନବଳଳନା ମୋ ପ୍ରେମଶୀଳା
(ମୋତେ) କାଳବିଳ କଥା କହନା ରେ ।

ଚକୋରର ମୁଖ ସୁଖ ଦାନକାରି
ମୋତେ ଚନ୍ଦ୍ର ବାଧାରେ ବଦନା ରେ ।ପଦ।

ସୁନ୍ଦରୀ ! ସେ କୁଳକୁଳ କଥା ଛାଡ଼ ଦିଅ, ଆସ ପଲଙ୍କକୁ ଆସ ।

ଚମ୍ପା—ମହାରାଜ ! ଆପଣ ନ୍ୟାୟପରତ ହୋଇ ଅନ୍ୟାୟ କହିବା କଣ ଉଚିତ ହେଉଛି ।

ରାଜା— ଗୀତ

ନବ ନବୀନା ହେଉ ଭୁବନା
ତୋହ ବିନା ଆଉ ନାହିଁନା ରେ ।
ଶଚୀହାସୀ ଆସି ମୋ ପଲଙ୍କେ ବସି
ତୋଷ ରେଖ ଆଉ ବଦନା ରେ ।୧।

ସୁନ୍ଦରି ! ତୋ ନଖଟକୁ ଫେରାଇବା ପାଇଁ ମନ ହେଉ ନାହିଁ । ମୋତେ ନିରାଶ କରନା ।

ଚମ୍ପା—ମହାରାଜ ! ସେ ମୋ କର୍ମ ଦୋଷ, ଆଉ ସେଥିରେ ମାତନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ରାଜା— ଗୀତ

ନବସନ୍ତ ବୟସୀ ଛନ୍ଦ ନ କର ବେଣୀ
ମନ୍ଦ ନେଡେ ତୁ ଆଉ ସୁହାନା ରେ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣି ଆସ ଗୁମାମଣି
ରତିରସେ ମତ ମୋହନା ରେ ।୨।

ସୁନ୍ଦରୀ ! ଆଉ ହଟହଟା କରନା, ମୋତେ ଆଉ ତୁଛି ବାଟ ଦେଖା ଯାଉ ନାହିଁ ।

ଚମ୍ପା—ମହାରାଜ ! ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ହେଉ ।

ରାଜା—କି ଉପାୟ ।

ଚମ୍ପା—ଦାସୀ ! ତୁ ରାଜାଙ୍କ ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ଯା, ମୋ ରାଣୀଟି ।

ଦାସୀ—ସେଇଥା କହୁନା; ଭଳ ଦିନ ହେଲା ଭର ସଙ୍ଗିରେ ମୋ ଅବସ୍ଥା ଗଲାଣି ଅଖି ତେଣୁ ଠିଆ ହେବାକୁ ବଳ ପାଉ ନାହିଁ, ଚମର ବୃଥି ବଜାବ ।

ଚମ୍ପା—(କୋଣକେ ଆଦମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ରାଜା ପ୍ରତି ।)

ଗୀତ

ଏ ଯେତେ ମୋହର ସହଚରୀ ମାନ
ଚାଷ କର ସ୍ଥିରକରି,
ଦଇବର ବନ୍ଧୁ ଜାଗିବ ମୋ ଭଙ୍ଗ
ଆହାର ମୁଖେ ଖାହାର ଦେଇ,
କ୍ଷମ କରସାଇଁ ।
ବାଳ ବୋଲେ ସୁଖେ ଦିଅ ଜଣି ସ୍ୱାର୍ଥ ।୩।

ମହାରାଜ ! ଏ ଯେ ନୂଆ ଦାସୀମାନେ ଅଛନ୍ତି, ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେ ଆପଣଙ୍କ ମନୋମତ ହୁଏ ତାକୁ ସଙ୍ଗତ ପ୍ରେମାଳାପ କରି ଆଜ ରାତିଟା ସୁଖେ ସୁଖେ କଟାଇ ଦିଅନ୍ତୁ, (ଦାସୀ ପ୍ରତି) ଆସିଲୁ ।

ରାଜା—(ସ୍ୱର୍ଗଗଣଙ୍କ ପ୍ରତି) ଦାସୀଗଣ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସୁନ୍ଦରୀ ଜଣେ ଶୀଘ୍ର ଉଠି ଆସ ।

(ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଣ୍ଟବା ଅଭିନୟ)

ରାଜା— ଗୀତ

(ତାଳ ଝୁମ୍ପା)

ଆସ ଆସ ରେ ନାଗସ୍ୱପ୍ନ,
ସବୁଷ ଆସି ଶେଷ ହୋଇ ଯାଉଛି ଉଷା । ପଦ ।

ସୁନ୍ଦରୀ ! କେଣ୍ଟା ହୋଇ ଲଜ୍ଜା କଣ କରୁଛ । ଆଉ ରାତ ବେଶି ନାହିଁ ଆସ ଶୀଘ୍ର ଆସ ।

ଗୀତ

କାମ କୋଦଣ୍ଡେ ପିଣ୍ଡ ହେଉଛି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ;
ସ୍କନ୍ଧେ ଆସି ମୋ ଗଣ୍ଡେ ଚୁମ୍ବନ ଦିଅ ଥରେ । ୧ ।

ହେ ସୁନ୍ଦରୀ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ କ'ଣ କେଣ୍ଟାବୁଝି କର ନାହିଁ ? (ରାଜା କୋଣକେ ହାତ ଧରି)

ଗୀତ

ପିନ ଉରଜା ମାନ
ନ କର ନାଶ ରତନ,
ହଉଲଣି ମୋର ମନ
ଦାଳରେ ନାହିଁ ସ୍ଥିର । ୨ ।

ଆସ, ଉଠିଆସ । ଭୟ କାହାକୁ ?

କୋଣକେ—(ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ) ରକ୍ଷାକର ମହାରାଜ ! ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଭୂଲ କାମରେ ଭଡ଼ ପାଉଛି ।

ରାଜା—କୋଣକେ ! ଲଜ୍ଜା ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ, ସ୍ତ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବ ଘାଟରେ ବସି କି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲ ?

କୋଣକେ—ମୁଗ ରାନ୍ଧୁଥିଲି ।

ରାଜା—ଛି, ଛି, (ବାହାର ପ୍ରତି) ଆସ ତୁମ୍ଭେ ଆସ ।

(ଏକ ସମୟରେ ଉଭୟଙ୍କୁ ଉଠାଇବା)

ଏ କ ଅଦ୍ଭୁତ କାଣ୍ଡ, ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ଗଲା କୁଆଡ଼େ ?

ଗୀତ — (ରାଇଙ୍କ ର ରାଗ — ବୁଙ୍ଗେ)

କେଉଁଣେ ଗଲା ଘୋଷା ସେ ନବ ନାଗରୀ

ସୁଚତୁରୀ ସବାଧରୀ ରେ । ଘୋଷା ।

ଦୂତ — ଜ୍ୟୋତଷେ ସେ ରମଣୀ କୁଆଡ଼େ ଗଲା ?

ରାଜା — ଗୀତ

ମୃଗତୃଷ୍ଣାକୁ ମୁଁ ମଣିଲି ସଲିଳ

ପ୍ରୀତି ସୁଧା ଭ୍ରମେ ଭକ୍ଷିଲି ଗରଳ,

ଗ୍ରହ ନାଶ କାଳ କେଲା ଅତଖ୍ୟାତ,

ସନ୍ଧ୍ୟା ନୂଦେ ଲଜ୍ଜା ଭାର ରେ । ୧ ।

ଦୂତ ! ମରୀଚିକାକୁ ଜଳ ମନେ କରି ପିଇବାକୁ ଯାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଘୋର ବିପଦରେ ପଡ଼ିଲି, (ଜ୍ୟୋତଷ ପ୍ରତି) ଜ୍ୟୋତଷେ ! ସେ ସ୍ତ୍ରୀ କିଏ, ତାର ବୁଦ୍ଧି ତ ବଡ଼ ସରସ ।

(ଜ୍ୟୋତଷ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଗୀତ)

ରମଣୀର ମହିମା ବୁଝି

କଣାକଲା ଆସି ନାରଦମଣି,

ଜାଣି ନ ଥିଲୁ ତା ଚତୁରଙ୍ଗୀ କଥା

ଠକା ଗୁଡ଼ା ଦେଲୁ ଗଣି ।ଘୋଷା

ମହାରାଜ ! କଣ କହିବୁଁ, ଠକାଗୁଡ଼ାକ ଅକାରଣ ଗଣିଦେଲୁ ।

ରାଜା — ତୁମ୍ଭେମାନେ ସେହିପରି ଅନବେକୀ, ନୋହିଲେ କି ଏପରି ଅବସ୍ଥା ହୋଇଥାନ୍ତା !

ସମସ୍ତେ — ମହାରାଜ ! କଣ କହିବୁ ?

ଗୀତ

ପ୍ରୀତି ପାଦେ ଗଢ଼ ତ ବୁଢ଼ ମଲୁ

ଆମ୍ଭେ ସୁଧର୍ମୀ ବୁଢ଼ ରତ୍ନମ ତାହାର ନ ଜାଣିଲୁ

ଗୀର କଳେ ଗଳେ ତୁଷ ଦେଲୁ ଯା ଆସି । ୧ ।

ମହାରାଜ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଏତେ ଗୁଣ ଜାଣୁନାହୁଁ । ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି, ଏ କାଣ୍ଡ ତାହାହାର ହୋଇଛି ।

ରାଜା — ତାହାହାର ।

ସମସ୍ତେ — ଗୀତ

ମନ୍ତ୍ରୀ ଭଳି ଏତେ ପିକର

ଦେଖାଇଛି ନାରୀ କୌଶଳ

ଭକ୍ଷାକର ଆଉ ଶିଖିଲୁ ଏଥର

ବାଳାମଣି ଗୁଣ ଦେଖିଛୁ ପୁଣ । ୨ ।

ମହାରାଜ ! ମନ୍ତ୍ରୀ ଅପମାନ ଦେବାକୁ ଏତେ ପ୍ରକାର କରିଛି ।

ରାଜା — ଜ୍ୟୋତଷେ, ମନ୍ତ୍ରୀ ହାବ ଏତେ କାଣ୍ଡ ! ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ ।

ରାଜା — ଗୀତ

ଧରି ମନ୍ତ୍ରୀ ଆଜ ହରିବ ତା ଧୃତ,

ସାରିବ ଗାରିମା ତେବେ ହୃଦ ଶାନ୍ତ

ଯଶ ଦେଇ ନୋହୁ ସାଧିବଟି ବାଇ

ବାଳକୃଷ୍ଣ କହେ ସାରରେ । ୨ ।

ଦୂତ ! ତୁ ଶୀଘ୍ର ଯା ମନ୍ତ୍ରୀକୁ ବେକ ସଙ୍ଗରେ ପଠାଇବୁ, ମୁଁ ମୂର୍ଖର ପାପର ପ୍ରତିକାର ବାଟ ଦେଖିବି ।

(ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

୧ମ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜସଭା)

ରାଜା — ମନ୍ତ୍ରୀନ୍ ! ନାରୀର ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଯୀଦ ଥିଲୁ ଯେଉଁ ପାଦ ଜାଣିଛୁରେ ମୂର୍ଖ । ଏଣିକି ମୋ ଆଜ୍ଞା ଯାହା କରି ତୁ ପ୍ରବଣ, ବାସବ୍ରତ ଏକ ମୋର କରିବୁ ନିର୍ମାଣ । ଭୂମିରୁ ଦ୍ୱାଦଶ ହାତ ହୋଇଥିବ ଉଚ୍ଚା, ଖମ୍ବ କବା ତାହୁ କହିଁ ନ ହେବଟି କେଉଁ । ଦୁଇଦିନ ମଧ୍ୟେ ଏହା କରିବୁ ଗୋଚର, ନୋହିଲେ ସବଂଶେ ତୋତେ କଟାଇବି ଶୂଳେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ମହାରାଜ, ଅସମ୍ଭବ ଏହା, କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ଅଧୀନେ ଅସାଧ୍ୟ ଅଟଇ ଏହା ମାନବ ପକ୍ଷରେ ।

ରାଜା — ସେକଥା ଶୁଣିବି ନାହିଁ, ଯା ମୂର୍ଖ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଭଗବାନ, ପୁଣି ଏ ବିପଦରେ ମୋତେ କାହିଁକି ପକାଉଛନ୍ତି ? ଏ ଅସମ୍ଭବ କଥା ତା ସମ୍ଭବ

କପଟ, ମୁଁ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖାଇବି ? ତେବେ ଯାଏ, ସେହି କନ୍ୟାର ନିକଟ, କହୁଥାରେ ସବୁ କଥା ପ୍ରାଣ ପ୍ରତାପ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୬ଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ
(ମନ୍ତ୍ରୀ ଗୃହ)
(ଚମ୍ପା, ବହୁଧାକ୍ଷ ଓ କନକ)

ଚମ୍ପା — ପିତା ! ଆଜ ରାଜା ଦରବାରକୁ ଡକାଇ କଣ କହିଲେ କି ? ମୋ ମନରେ କପଟ ସନ୍ଦେହ ଆସୁଛି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଗୀତ

(ଧନ୍ୟ ଦେବ ପ୍ରଭୁ— ବୃନ୍ଦେ)

ବଧି ଆଜ ବୁଦ୍ଧି କଲଣି କଣ,
ଅସାଧ୍ୟ କଥାକୁ ସୁସାଧ୍ୟ ଦେଖକୁ
ସବୁ ଯୁଦ୍ଧେ ପ୍ରାଣେ ଏଏ ସାଜନା । ଘୋଷା ।

ଚମ୍ପା ! ରାଜା ଆଜ ଯେଉଁ ଅସାଧ୍ୟ କଥା କହିଛି, ତା ସ୍ମରଣ କରି ଦେହକୁ ହୃଦୟ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ଯାଉଛି ।

ଚମ୍ପା — କି କଥା, ପିତା ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଗୀତ

ଆଜ କହିଛି ନୃପବର,
ବୃଦ୍ଧ ଏକ ଦେବ ନିର୍ମାଣ
ଏକା ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଉତ୍ପନ୍ନ କରେ,
ଦ୍ୱାଦଶ ହାତରୁ ନ ହେବ ଊଣା ।୧।

ଚମ୍ପା ! ଗୋଟିଏ ଘର ତିଆରି ହେବ, ସେଥିରେ ତାଙ୍କୁ ରମ୍ଭା ରେଣ୍ଡି ଲାଗିବ ନାହିଁ, ଘରଟି ବାରମାସ ଭିତରେ ଉଠିଥିବ ।

ଚମ୍ପା — ପିତା ! ଏଥିଲାଗି ଏତେ ଭାବନା !

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଗୀତ

ଏଥିକୁ ମୁଁ ମଲୁଛି ଲାଜ,
ବୁଝ ନାହିଁ ମୋତେ ବୁଝାଇ,
ସିଦ୍ଧି କରିବାକୁ ବଧି ଲେଖିଅଛି
ଘନ ବାକବୃତ୍ତ କରି ରଚନା ।୨।

ଚମ୍ପା ! କି ଉପାୟ କରିବି ? ମୋତେ କିଛି ବୁଦ୍ଧି ବାଟ ଦିଶୁ ନାହିଁ ।

ଚମ୍ପା — ନ ଡରୁ ଚିନ୍ତିତ ତାତ, ଜାଣେ ମୁଁ ଉପାୟ, ବୁଦ୍ଧି ବଳେ ଦେଖାଇବି ଉତ୍ତମ ନମୁନା । ଯାହା ଯାହା ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୋଡ଼ା କର ଆୟୋଜନ, ଏ ଛାର କଥାକୁ କାହିଁ ଚିନ୍ତନ୍ତୁ ଏଡେ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଚମ୍ପା ! ତେବେ କଣ ଲୋଡ଼ା ?

ଚମ୍ପା — କିଛି ବଢ଼ିମାନ ଦରକାର ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ହଉ, ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଉଳମାନଙ୍କୁ ଡାକ ଦେଉଛି, ସେମାନେ ମାପ ଦେଇ ଯିବେ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୭ମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଗ୍ରାମ ପଥ)
(ଚମ୍ପା ଓ କନକ ଦେଉଳୁଣୀ ବେଶେ)

ଗୀତ

(ଖାଣ୍ଡି ମଉଦଣ୍ଡୀ—ବୃନ୍ଦେ)

ଉଭୟେ—ଆସ ଲୋ ନେବ ମାଛ ଗୋ,
ନବ ନାଗସ୍ୱାମିଣି । ଚୋଖା !
ଆସ ଲୋ ଆସ, ଦିଏ ମାଛ ନବ ଆସ ।
ଆଜ ସଜ ମଧ ଭାକୁଡ଼, ଚୋଖଡା,
ଖାଇ ପ୍ରେମିକ ହେବେ ଖୁସି ଗୋ । ୧ ।

ନିଅ ଗୋ, ଦେଖ ସକୁର, ଚୋଖଡା, ଜଲ୍ଲକା ମଛ ହୋଇ ଆସିଛି ।

ଗୀତ

ଏହି ଯୁଦ୍ଧେ ମଜା ଭୁଲ ହେବେ ଯୁବା,
ଚୋଖଡେ ନାହିଁ ତାଙ୍କ ଭଣି । ୨ ।

ମୋ ମାଛ ଯେଉଁ ପ୍ରେମିକମାନେ ଖାଇବେ, ତାଙ୍କର ପ୍ରେମର ଜଳଧି ହୋଇ ଉଠିବ ।

ଚମ୍ପା — କହିଲେ କନକ ! ସତ୍ୟ ଯାକ ତ ବୁଝିଲେ, ତାଙ୍କ ଦେହ ତ ଏ ଉଦ୍ୟାନ ବହନ କଲେ ନାହିଁ ? ଚାଲ ରାଜାଙ୍କ ସଭା ନିକଟକୁ ଯିବା ।

ଦୂତ—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ଦଉଟି ସ୍ତ୍ରୀ କଏ କଣ ଧନ
ଆଣିଛନ୍ତି, (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହଇ ହେ, ତୁମ୍ଭେମାନେ
କଣ ଆଣିଛ ?

ଚମ୍ପା—ଆପଣ କେବ କି ? ବଢ଼ିମାଛ ଅଛି । ରୋହି,
ଶଙ୍କୁର, ପୋହଳା, ବାଳିଆ ଏଇ ସବୁ ଅଛି ।

ଦୂତ—ଅଚ୍ଛା, ମୁଁ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଜଣାଏ ।
(ଦୂତ ପ୍ରସ୍ଥାନ ଓ ରାଜାଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ)

ରାଜା—ଦୂତ ! କି ଖବର ?

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ଦୁଇଜଣ କେଉଟୁଣୀ ବଡ଼ ବଡ଼
ମାଛ ଆଣିଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ବଡ଼ ମାଛ ? ଚାଲ ଦେଖିବା ।

ଚମ୍ପା— ଗୀତ

(ଆଲେ ଦୁରଦୁରା — ବୃତ୍ତେ)

ଆସ ନୃପମଣି କରନ୍ତୁ ବନ୍ଦନ, ଜାଣିଣ କରନ୍ତୁ ମୂଲ
ବୁଲି ବୁଲି ମୁଁ ତ ହୋଇଲିଣି ଅକଳ ବୁଢ଼ୀ ତ ଗଲିଣି ବେଳ
ଘରେ ହେବେଣି ରାତ୍ର,
ଦୟା କରନ୍ତୁ ମୋତେ ନରେଶ । ୧ ।

ମହାରାଜ ! ଖୁବ୍ ଭଲ ବଡ଼ମାଛ ଅଛି । ଆପଣଙ୍କ
ହାତ ଲାଗିଲେ ଅନ୍ୟଠାରେ ବିକି କରିବ ନେଇ ।

ରାଜା— ଗୀତ

ରମଣୀ ଉଚିତ କହରେ ଓଜନ
କଣା ତୁ ଯତନେ ଧର
ଅନ୍ୟାୟ ଧର୍ମକୁ ଡରୁଛୁ ମୂର୍ଖକୁ,
ଭଲେ କପଟ ନ କର,
ପୃଥି ପବେ (ପଡ଼େ) କଥାରେ,
ଧନ ରାଣି ନେଇ ମାଛ ଦିଅ ମୋତେ । ୨ ।

ହେ ଚତୁର ଧୀର ଝିଅ ! ସେଥିରୁ ଦୁଇଟା ମାଛ
ଓଜନ କର । ଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ଦର କଣ ପଡ଼ିବ ?

ଚମ୍ପା— ଗୀତ

ସେଉ ବାଉଁଶ ଖଣ୍ଡ ମୋ କଣା,
ଅଣାକ ପାଇଁ ଦେଖର
ସାତଖାଣୀ ସେନ ଲଭ ମୁଁ ବସୁଛି
ଦରନ୍ତୁ ଆଜ ବୟର ।
ଆହେ ନୃପ ଶେଖର,
ବଜାରରେ ଧଟି ହୁଏ ମୋର । ୩ ।

ମହାରାଜ ! ବାଉଁଶ ମୋର ଖରିଦ ପଡ଼ିଛି ।
ଆପଣ ଦସ୍ତୁର କରି ଯାହା ଲାଭ ଦେବେ ।

ରାଜା—ଅଚ୍ଛା, ଓଜନ କର ।

ଚମ୍ପା—(ପଲ୍ଲଡ଼ ନ ଡୋର ନ ଥିବା କଣାରେ
ଓଜନ କରିବା) ମହାରାଜ ! ପାଞ୍ଚ ଶଣା ହେଲା ।

ରାଜା— ଗୀତ

ହେଲୁ କି ବାତୁଳୀ ଜଳଚରି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ
ଭ୍ରମ କରୁଛୁ କେତେ
ପଲ୍ଲଡ଼ ନ ଡୋର ନାହିଁ ଏ କଣାର
ଓଜନ ହେଲା କେମନ୍ତେ
ଅସମ୍ଭବ କଥାରେ,
ଦେଖା ଶୁଣା ନାହିଁ (ଯାହା) ଦୁନିଆରେ । ୪ ।

ହଇଲେ ଚତୁର ଧୀର ଝିଅ ! ଏ ତ ଅନ୍ୟାୟ କଥା ।
ଏ କଣାରେ ତ ପଲ୍ଲଡ଼ କମ୍ପା ଡୋର ନାହିଁ, ଓଜନ
ହେଉଛି କିପରି ? ଆମ୍ଭକୁ କଣ ଭଣ୍ଡାଉଛ ?

ଚମ୍ପା— ଗୀତ

ଧାର୍ମିକ ରାଜନ ତୁମ୍ଭେ ଜ୍ଞାନବାନ
ଜାଣନ୍ତି ଜଗତ ନରେ
ପିଲା ବୋଲି ମୋତେ ଭଣ୍ଡାଉଛ କେତେ
ସଙ୍କେତ କହନ୍ତୁ ଏବେ,
ବନା କାଠ ସ୍ତମ୍ଭରେ ।
ଘର ହୋଇଲା କେଉଁ ପ୍ରକାରେ । ୫ ।

ମହାରାଜ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପିଲା ଦେଖି ଭୁଲାଇ
ଦେଉଛନ୍ତି ! ଯାହାର ରାଜ୍ୟରେ ବନା କାଠ ଖୁଣ୍ଟରେ
ଘର ତିଆରି ହୋଇପାରେ, ସେ ରାଜ୍ୟରେ ପଲ୍ଲଡ଼
କଣାରେ ନ ଥାଇ ଓଜନ ହେବାଟା କଣ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ?

ରାଜା—ଦୂତ ! ପ୍ରକୃତ କଥା । ରାଜା ଯାହା କହିବେ
ପ୍ରଜାଏ ତ ଅନୁକରଣ କରିପାରନ୍ତି । ତେବେ
କେଉଟୁଣୀ କଥା ଅନୁସାରେ କଣ ଦାମ ଦେଇ ମାଛ
ଖରିଦ କରିବା ? ନା ଏଠା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଲ ।

ଗୀତ

ନଗର ପ୍ରକଟ କୈବର୍ତ୍ତ ଦୁହିତ
ଜଲ୍ ଶରମତ ମୋତେ

ଏ କଥାକୁ ଆଉ ନ ଜାଣନ୍ତୁ କେହି
ଲେଖା ମୁଁ ଦେଉଛୁ ତୋତେ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବନ୍ଧୁର,
ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ମୋର ଆଉ ଶୂନ୍ୟଘର ।୬।

ହେ ଚପଳ ହିଅ ! ମୋର ଶୂନ୍ୟଘର ଆଜିଠାରୁ ବନ୍ଦ ହେଲା, ତୁ ଆଉ ଅନ୍ୟାସ୍ତୁ ଭକ୍ତି କରନା ।

ଚମ୍ପା—ହଉ, ମହାରଜ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରଜା—ଦୂତ ! ସାମାନ୍ୟ କେଉଟୁଣୀଟାଏ ମୋର କେଡ଼େ ବଡ଼ କଥା ରଦ କରିଦେଲା !

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ସେ କେଉଟୁଣୀ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ତାର ବୁଦ୍ଧିଟା ଭାରି ସରସ ।

ରଜା—ଦୂତ ! ଏ କାଣ୍ଡ ମନ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ହୋଇଛି କି ?

ଦୂତ—ହଁ ମହାରାଜ ! ପ୍ରକୃତ କଥା, ନିଶ୍ଚୟ ମନ୍ତ୍ରୀର ଫିକର ହୋଇଥିବ ।

ରଜା— ଗୀତ

(କାହାରବେ ମଲ୍ଲି—ବୁଲେ)

ଧନ୍ୟ ସେ ରମଣୀ ରସା ଜଳ ଲୋକହସା,
ଦାସ କରି ନାଶ କଲା ମୋର ସବୁ ଆଶା ।୧।

ଦୂତ ! ମୋର କେତେ ବଡ଼ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଲକି ଦେଲଗଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ୟ ଏକ ଉପାୟ କରିବ ।

ଗୀତ

ବାଞ୍ଛାକଳ୍ପ ବାଞ୍ଛା ନେଇ ଜଣାଅ ମନ୍ତ୍ରୀରେ
ଦିବ୍ୟ ସରୋବର ଏକ ଖୋଳୁ ମୋ ରାଜ୍ୟରେ ।୨।

ଦୂତ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ମନ୍ତ୍ରୀକୁ କହ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ପୁଷ୍କରିଣୀ ମୋ ରାଜ୍ୟରେ ଖୋଳୁ ।

ଦୂତ—ହଉ ମହାରାଜ !

ରଜା—ଜଗାଇ ଖୋଳିବ ଜାଣୁ ?

ଗୀତ

ଜନା ଅବସ୍ତେ ଜନା ପରେ କରିବ ଖନନ,
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ତାଇ କରିବ ସ୍ନାହାନ ।୩।

ଦୂତ ! ସେ ପୋଖରୀ ଖୋଳାହେବ ରାତ୍ରିରେ କୌଣସି ଦିନ ବା ମୂଲିଆ ଲାଗିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ କାଲି ସେ ପୁଷ୍କରିଣୀରେ ସ୍ନାହାନ କରିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

୧ମ ଦୃଶ୍ୟ

(ମନ୍ତ୍ରୀ ଦୂତ)

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଦୂତ ! ତୋର ଏ ଅସମୟରେ ଆସିବା କାରଣ କଣ ?

ଦୂତ—ମହାରାଜାଙ୍କର ଆଦେଶ ହୋଇଛି, ଆଜ ରାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍କରିଣୀ ଖୋଳାହେବ, ସେଥିରେ କାଲି ସକାଳୁ ମହାରାଜ ସ୍ନାନ କରିବେ । ସେ ପୁଷ୍କରିଣୀ କୌଣସି ମୂଲିଆ ଦ୍ୱାରା ଖୋଳାହେବ ନାହିଁ କି ଡଙ୍ଗୋଇ କିଛି ଲାଗିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଚମ୍ପା ! ଶୁଣିଲୁ ତ, ଆଉ ବଳ ନାହିଁ, ଏଥର କଥା ସରିଲା ।

ଚମ୍ପା—କିଛି ଭାବନା ନାହିଁ, ମୁଁ ତାର ପ୍ରତିକାର ବାଟ ନିଶ୍ଚୟ କରିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୨ୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜପଥ)

ରଜା—ଦୂତ ! ଚାଲ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଯିବା, ଏଥର ମନ୍ତ୍ରୀ ନିଶ୍ଚୟ ଠକିଯିବ ।

ଦୂତ—ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ ! ଆଉ ପାରିବେ ନାହିଁ ।

(ଚମ୍ପା ଓ ବୃଦ୍ଧା ବେଶୀ କନକ ଦୂରରେ ଥାଇ, ଥରୁ କୂଅ ନିକଟେ ମାଠିଆ ଘେନ)

ଚମ୍ପା—ଓହୋ ! କଣ କରିବ ? ଆଉ କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବ ? ବିଧାତା ମୋତେ କାହିଁକି ଏ ଦଶଗଣ୍ଡରେ ପକାଇଲ ?

ବୃଦ୍ଧା—ଆଲୋ, ଧଇଲୋ, ମରିଗଲି ଲୋ, ମୋ ଆଖି ଧ'ର, ଖାଲି ବୁଲାଉଛୁ ଗଲୁ ଲୋ ?

ଚମ୍ପା—ମୁଁ ପରା ଏଇଠି ଅଛି, ଧରିଛି ତ ଆଉ କଣ କରିବ ?

ବୃଦ୍ଧା—ଆଲୋ ବୋପାଲୋ, ଆଲୋ ମାଆଲୋ ମରିଗଲି ଲୋ ।

ରାଜା – ଦୂତ, ଦେଖିଲୁ କିଏ ଗୋଟିଏ ଲୋକ ଏପରି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛି କାହିଁକି ?

ଦୂତ – ହଇହେ, ତୁମ୍ଭେ କିଏ ?

ଚମ୍ପା – ତୁମ୍ଭେ କିଏ ବାପା, ଆମକୁ ଟିକିଏ ଭଲ ଭରସା ଦିଅନ୍ତ ।

ଦୂତ – ମୁଁ ଏ ରାଜ୍ୟର ରାଜାଙ୍କ ଦୂତ ।

ଚମ୍ପା – ବାପା ! ତୁମ୍ଭର ରାଜା କେଉଁଠି ଅଛନ୍ତି ?

ଦୂତ – ରଜା ଆମ୍ଭର ଏଠି ନିକଟରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । ତୁମ୍ଭର କାତର ଡାକ ଶୁଣି ମୋତେ ତୁମ୍ଭ ନିକଟକୁ ପଠାଇଲେ ।

ଚମ୍ପା – ହେ ବାବୁ ! ତୁମ୍ଭ ରାଜାଙ୍କୁ କହ, ମୋତେ ସେ ଏ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତୁ ।

ଦୂତ—ହଉ ମୁଁ କହୁଛି (ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଫେରିଆସି) ମହାରାଜ ! ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷ କାତରରେ ଆପଣଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ୁଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ହଉ, ଚାଲ ଦେଖିବା (ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରବେଶ) ।

ଚମ୍ପା – ମହାରାଜ ! ଅନେକ ଦୂରରୁ ଆପଣଙ୍କ ଖ୍ୟାତି ଶୁଣି ପ୍ରାଣ ବଳକରେ ଆସିଛୁ, ଆପଣ ଏ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ଜନ୍ମଞ୍ଜ—ଆଲୋ ମଲି ଲୋ, ଶାଳୀ ଗଲୁ କୁଆଡ଼େ, ଆଲୋ ଧ'ଲୋ ।

ଚମ୍ପା— ଗୀତ

(ଅପୂର୍ବ ଲତା—ବୃନ୍ଦେ)

ଶୁଣ ରାଜନ, ମୁଁ ଅତି ଦୀନ,
ଜନତ ମୋହର ସେନ,
ଦୟାସାଗର ମୋ ଦୁଃଖ ହର
ବ୍ୟାକୁଳ ଏ ମୋର ମନ (ରାଜନ) ।୧।

ମହାରାଜ ! ସେ କଥା ମୁଁ କଣ କହିବ, କହିବାକୁ ବାକ୍ୟ ଫୁଟୁ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

କାନ୍ତକୁ ମୋର, ହେବାରୁ ଜ୍ୱର
ଡାକିଲି ଅନେକବାର,
ବୋଇଲେ ବୈଦ୍ୟ ଅତି ଅସାଧ
କହନ୍ତେ ମାତ୍ରକ ଡର । ୨ ।

ମହାରାଜ ! ମୋ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଜ୍ୱର ହେବାରୁ ବୈଦ୍ୟଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲି । ସେ ଯାହା ଅସାଧ ଔଷଧ କହୁଅଛନ୍ତି, ମୁଁ କଣ କରିବ ?

ରାଜା—କି ଅସାଧ ? ପ୍ରକାଶ କର ।

ଚମ୍ପା – ଗୀତ

ବାମିରୁ ଯାଇ ନେବ ତୁମ୍ଭର
ନ ପଶି ନ ହେଇ ଡୋର,
ନୋହିଲେ ଫଳ ହେବ ନିଷ୍ଫଳ
ମରିବ କାନ୍ତ ମୋହର (ରାଜନ) ।୩।

ମହାରାଜ ! ଏ ବାମିରୁ ମାଠିଆଏ ପାଣି ଆସିବ, ସେ ମାଠିଆରେ ଦଉଡ଼ି ଲଗିବ ନାହିଁ କି କେହି ପଶିକରି କାଢ଼ିବେ ନାହିଁ । ଏପରି ପାଣି ନ ଆସିଲେ ସ୍ୱାମୀ ମୋର ନିଶ୍ଚୟ ମରିବେ ।

ରାଜା – ଗୀତ

(ପ୍ରାଣସଙ୍ଗିନୀ ନ ଯିବ – ବୃନ୍ଦେ)

ନବରଙ୍ଗୀ ନବରଙ୍ଗ କଥାରେ
ନବରସ ଶୁଣାଇ ତୁ ଏଠାରେ
ନ ଭସ ତୁ ଆଉ ବୃଥାରେ । ପଦ ।

ହେ ସୁନ୍ଦରି ! କି ଅସମ୍ଭବ କଥା କହୁଛୁ !

ଗୀତ

ମନ୍ଦହାସୀ ରେ ଘନକେଶୀ ରେ
ବନ ଆସିବ କି (ତୋହ) ପାଶରେ
ବୈଦ୍ୟ ହାସରେ କହିଛୁ ତୋତେ ଉପହାସ ଦେବାରେ ।
ଯୀନ ଜଉଜା ତୁ ଯା ଫେରି ଯା
ଜନ ସମାଜେ ପାଇବୁଟି ଲଜ୍ଜା ।
ଛୁଡ଼ି ଅବୁଝା, କର୍ମକୁ ବୁଝି
ନ ମେଷିବ ତୋର ଭ୍ରମରେ । ୧ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ଏ ଅସମ୍ଭବ କଥା ଜଗତରେ ଶୁଣାନାହିଁ, ସେ ବୈଦ୍ୟ ତୋତେ ମିଥ୍ୟାରେ ଏପରି କହିଛି ।

ଚମ୍ପା— ଗୀତ

କର୍ତ୍ତା ଜଗତ କର ବିଚାର,
ସବରୀ ଶୋଭା ସନ୍ଦେଶ
ଶୁଣିଲି ଜନେ ଆସିଛୁ ଏଣେ
ଏ ଭାଗ୍ୟ ସେହି ସବୃଶ । ୪ ।

ମହାରାଜ ! ମୋତେ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ଲୋକମାନେ କହିଲେ, ରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରସେନଙ୍କ ଅନେକାନେକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା କହୁଛନ୍ତି । ତୋର ଏ କଥା ଅତି ସାମାନ୍ୟ । ସେ କ୍ଷିପ୍ର ଏହା ସାଧନ କରିପାରିବେ ।

ରାଜା—ନା, ସୁନ୍ଦରି ! ମୁଁ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଚମ୍ପା—ମହାରାଜ ! ଜନା ଅସ୍ତ୍ର ଓ ମାନବରେ ଘୋଷଣ ଶୋଭା ଦେଇଛନ୍ତି, ତା ତୁଳନାରେ ମୋ କାର୍ଯ୍ୟ କେତେ ମାତ୍ର ?

ରାଜା—ଏତ ବଡ଼ ମୂର୍ଖଙ୍କ କଥା ।

ଚମ୍ପା— ଗୀତ

ନ ତୁଟ ବାନ୍ଧ, ତୁଟ ସାମର୍ଥ୍ୟ,
ହଟନ୍ତୁ ଜଳ ମୋ ହସ୍ତ
ଉଠିବେ ଜାନ୍ତ ତେଜ ଅଶ୍ରିତ
ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭକତ । ୧ ।

ମହାରାଜ ! ଆଉ ଭାବନା କଣ ? ଶୀଘ୍ର ଜଳ ହଟନ୍ତୁ, ନଚେତ୍ ସ୍ତ୍ରୀହତ୍ୟା ଦୋଷ ଲାଗିବ ।

ରାଜା— ଗୀତ

(ତୁ) ଅଦ୍ଭୁତେଣି ରେ ପାପ ଘାତରେ
ମତେ ନ ଦଅ ତୁ ଅସଶୋଭରେ
ଏ ଉପହାସ ଜଣେ ନ ସହ
କେବଳ ନାହିଁ ମୋ ସହସୀରେ
ମିଥ୍ୟା ଆଜୁ ମୋର କଥାରେ;
ଲୋକେ ଠିକଲେ ପ୍ରାଣାନ୍ତ ଶିକ୍ଷାରେ
(ଏବ୍ରୁ) ଯାଅ ସତ୍ୱରେ ତୁ ବାନ୍ଧ ରେ
ବାଳକୃଷ୍ଣ କଲ୍ୟାଣରେ । ୨ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ତୁ ରାଜ୍ୟରେ ରହ, ରାଜା କୌଣସି ଅସମ୍ଭବକୁ ସମ୍ଭବ କରିନାପାରନ୍ତି ।

ଚମ୍ପା ଭଲ ମହାରାଜ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଜା—ଦୂତ, ଦେଖ ସେ ରମଣୀ, ମୋର କେତେ ବଡ଼ ଉପହାସ ନଷ୍ଟ କରିଦେଲା !

ଦୂତ—ମହାରାଜ, ମୁଁ ସମ୍ଭବ କରେଁ, ମନ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ଏକାନ୍ତ ହୋଇଛି ।

ରାଜା— ଗୀତ

(ଆଡ଼ାଣରେ ଚଳୁଛ—ତୁଲ୍ଲୋ)

ସେ ନାରୀରତ୍ନ କେଉଁ କେଉଁଠି ଅଛ
ସତ୍ୟ ଭୂତର୍ଥ ତାର କଥା ରେ ।
ପୃଥିବୀରେ ଜନ ଗଲ ସେ ଭାରତୀ
ଭଲ କେଲ ମୋର ମଥାରେ । ୩ ।

ଦୂତ ! ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଟା କେତେ ଅପମାନ କଲା !

ଗୀତ

ଆଜି ମନ୍ତ୍ରୀ ଆଜ ଜଗତର ସତ୍ୟ,
ପ୍ରତିଭ ବୁଦ୍ଧି ଯେ ଦେଖିଲୁ ଏମନ୍ତ ।
ପୁରୁଷ ତ ନାରୀ ଭାର ମୁଁ ସ୍ୱଳେତ
ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ ତା ମଥାରେ । ୪ ।

ଦୂତ ! ମନ୍ତ୍ରୀକୁ ଆଜି ସତ୍ୟ କଥାର ପ୍ରସ୍ତୁତ, ଏବଂ ତାକୁ ଏ ବୁଦ୍ଧି ଦେଇଛୁ । ଯଦି ପୁରୁଷ ଦ୍ୱାରା ଏପରି କାଣ୍ଡ କରୁଥାଏ, ତେବେ ସେ ପୁରୁଷ ସହିତ ମିଳନ ସ୍ଥାପନ କରି ତାକୁ ମାରିବ ।

ଦୂତ—ମହାରାଜ ଯେବେ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥାଏ !

ରାଜା— ଗୀତ

ଅବଶ୍ୟ କରି ମାରିବ ମୁଁ ସ୍ତ୍ରୀ ରେ
ତୁଷ୍ଟଦେବ ଏହି ତା ରୁଧିର ପାନେ
ଯାଅ ଦୂତଗଣେ ଆଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ
ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ୱାର ରେ । ୫ ।

ଯଦି ମନ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ଏ କୌଶଳ ଦେଖାଇ ଥାଏ, ସେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିବାହ କରି ତାକୁ ମାରି ତାର ରୁଧିର ପିଇବ । ଯାଅ ଶୀଘ୍ର, ମନ୍ତ୍ରୀକୁ ଧରିଆଣ ।

(ଦୂତର ପ୍ରସ୍ଥାନ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ସହ ପୁନଃ ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା—ମନ୍ତ୍ରୀବର ! ତୁମ୍ଭର କୌଶଳରେ ଅତି ଚମତ୍କୃତ ହେଲି; କିନ୍ତୁ ଏ କୌଶଳ ପ୍ରକୃତ ସ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହୋଇଛି କି ନା ସନ୍ଦେହ କରୁଛି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ପ୍ରକୃତ ସ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ।

ରାଜା—ତେବେ ତାର ପରିଚୟ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ହରିହରଙ୍କ କନ୍ୟା ଚମ୍ପା ।

ରାଜା — ଗୀତ

(କର୍ମମୋର ଏଡ଼େ ଦାରୁଣାର-ବୃତ୍ତେ)

ଦଅ ଦଣ୍ଡ ଦୁହିତା ତୋହର ହେ ମନ୍ତ୍ରୀବର,
ତା ଶୋଭା ମୁଁ ଦେଖି ସ୍ନେହ ବଳନ୍ତି ମନର ରେ ।ପଦ।

ମନ୍ତ୍ରୀବର, ତୁମ୍ଭର କନ୍ୟା ମୋତେ ବୁଦ୍ଧିବଳରେ ପରାଜିତ କରିଛି, ମୋତେ ତାକୁ ବିଭାଦିଅ ।

ରାଜା — ଗୀତ

ସୁଲକ୍ଷଣା ସେ ଦୁଲଣୀ କରିଛି ମୋ ବୁଦ୍ଧି ବଣ,
ହେବ ମୋର ମନୋରମା ଆଣ ମୋ ଛାମୁର ।

ମନ୍ତ୍ରୀ ! ସେ ମୋର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ହୋଇ ଏ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗକରୁ ।

(ଗୀତ)

ବିଳମ୍ବ ନ କର କ୍ଷଣେ ଆଣ କନ୍ୟା ଶୁଭକ୍ଷଣେ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଅନୁମାନେ ହେବ ଯୋଗ୍ୟ ମୋର ।୧।

ମନ୍ତ୍ରୀବର ! ଶୀଘ୍ର, କନ୍ୟାକୁ ମୋତେ ବିବାହ ଦିଅ । ଦୂତ ! ଶୀଘ୍ର ଯାନବାହନ ନେଇ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କନ୍ୟାକୁ ନେଇଆସ ।

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

(ମନ୍ତ୍ରୀଗୃହ, ଚମ୍ପା ଓ କନକ)

ଚମ୍ପା — ଦାସୀ ! ପୁଣି ପିତାଙ୍କୁ ଆଜ ରାଜା ଦୂତ ପଠାଇ ଡାକ ନେଇଥିଲେ, ଏତେ ବିଳମ୍ବ ହେଲା କାହିଁକି ? ପିତା ତ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫେରିଲେ ନାହିଁ !

ଦାସୀ — ଏଇ ସେ ଆସୁଛନ୍ତି, ମୁହଁଟା କାହିଁକି ଶୁଖି ଯାଇଛି, ଜେମେ ପଚାର ।

ଚମ୍ପା — ପିତା ! ବ୍ୟସ୍ତ ହେବାର କାରଣ କଣ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଗୀତ

(କୀର୍ତ୍ତନ ସୁର)

କେତେ କହିବ ଦୁହିତା ମୋ କରମ କଥାରେ,
ଚପଳ ହୋଇ ବିଧାତା କରେ ହଟହଟା ରେ । ପଦ ।

ଚମ୍ପା ! ମୋ ଅର୍ଜିଲ୍ଲ କଥା ତୋତେ କେତେ କହିବି ?

ଗୀତ

ଏ ଅଲେଖା ପିଣ୍ଡେ ମୋର ପରାଣ ଥାଇକି ଫଳ,
ଅବିରତ ଚିନ୍ତାକୁଳ ବ୍ୟର୍ଥ ଜନ୍ମଟା । ୧ ।

ଚମ୍ପା ! ମୁଁ ନ ମରି ବଞ୍ଚିଛି କାହିଁକି ?

ଚମ୍ପା — ନ ବୁଝନ୍ତି ବ୍ୟସ୍ତ ପିତା କହନ୍ତୁ ସନ୍ଦେଶ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ରାଜା ମୋତେ ପଚାରିଲେ ଏ ବୁଦ୍ଧି ତୋତେ କିଏ ଦେଇଛି । ମୁଁ ତୋର ନାଁ ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ରାଜା ମୋତେ ତୋତେ ବିବାହ କରାଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରୁଛି ।

ଚମ୍ପା — ଆଉ ଭାବିଲେ ହେବ କଣ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଗୀତ

ସ୍ୱପ୍ନେ ସେ ମୁଖ କମଳ କଟାଇଥିଲି ମୁଁ କାଳ
(ତୁ) ଶୂନ୍ୟ କରିଯିବୁ କୋଳ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଗୀତରେ ।୨।

ଚମ୍ପା ! ତୋତେ ହରାଇ ମୁଁ କଣ ଘରେ ଆଉ ବଞ୍ଚିବି ?

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

(ଭଜମ୍ବରେ ଗୁଞ୍ଜ ସେ — ବୃତ୍ତେ)

ହେ ତାତ, କହାଁର କର ସନ୍ତାପ
ଦଇବ ବଳକୁ କାଲେ ନାହିଁ କାର ଆୟୁଷ । ପଦ ।

ପିତା ! ବିଧାତା ବଳକୁ ମନୁଷ୍ୟର ଆୟୁଷ ନାହିଁ । ଭାବିଲେ ବା କଣ ହେବ ?

ଗୀତ

ଯେହୁ ଯା ଲଭୁଛି କର୍ମେ ସହିବାକୁ ହେବ ମନେ
କହିଲେ କି ହେବ ସେ ଯାହାର ସ୍ୱୟଂ ଅର୍ଜିତ । ୧ ।
କପଟି ଲମ୍ପଟି ନୃପ (ମୋତେ) ସନ୍ତାପ ଦେବ ବହୁତ
ନିଶ୍ଚୟ ମୁଁ ବୁଦ୍ଧିବଳେ ହେବି ତାର ହସ୍ତୁ ମୁକ୍ତ ।୨।

ପିତା ! ନୃପତି ଆମମାନଙ୍କ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ଆଶାରେ ମୋତେ ବିବାହ କରୁଛନ୍ତି, ଦେଖାଯିବ, ଭଗବାନ କଣ କରୁଛନ୍ତି ।

ଗୀତ

ଭାବିଲେ କି ହେବ ଆଉ ସାଧୁଛୁ ନୃପତି ଭାଉ,
ହେଉ ବା ନ ହେଉ ବାଳକୃଷ୍ଣର ଉଚିତ । ୩ ।

ଶୁଣ ତାତ ! ଉପକାର ଚଳାଇ ଏଣିକି ମୋ ସତୀତ୍ୱ ପ୍ରଭୁମାଏ କରିଛି ଅର୍ପଣ । ଭକ୍ତ ବତ୍ସଳଙ୍କ ମଧ୍ୟ

ଅନ୍ତରେ ଉଷିଣ ମଲୟାରେ ମାଂସ ଚର୍ମ ଜଳୁଛେ କର୍ମଣ, ଉଦ୍ୟାନ ଘର ମଧୁଶଯ୍ୟା ଗୃହେ ପିବା ଡାକେ ସୁପ୍ତ ହବେ ତେବେ ମୋହ କରେ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ମଧୁଶଯ୍ୟା ଗୃହ

(ଉଦ୍ୟାନ ଘର ମଇଦା ସୁନ୍ଦର ଚମ୍ପାକୁ ଦେବା, ଚମ୍ପା ଖଟରେ ପୁଷ୍ପମାଟି ଶୁଆଇ ଖଟତଳେ ଲୁଚି ବସିବା)

(ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଶୋଇଛ, ଶୋଇଛ ରମଣି ! ଉଠ କ୍ଷଣେ ଶୁଆଇଛୁ ଚନ୍ଦନ ପାଇଁ ତୋତେ ।

ଗୀତ

ତୁ ପାଷାଣ୍ଡି ନାଗ୍ନ ଗୋଟା କଲୁ ଯେତେ ହଟା
ଲଜ୍ଜାଇବ ତୋ ଶଠତା ଯିବ ତୁଚ୍ଛ ଦମ୍ଭ ! ୧ ।

ପାଷାଣ୍ଡି ! ଆଜ ତୋତେ କେ ରକ୍ଷା କରିବ କହ୍ନୁ ଦେଖିବ ।

ଗୀତ

ବେଶ୍ୟା ଘରେ ଆସି ମୋ ବେଶରେ ରହ ବସା
ପ୍ରେମାକୁଳ କରି ମୋତେ କଲୁ ଲେଜବସା ।୨।

ପାଷାଣ୍ଡି ବେଶ୍ୟା ହୋଇ ମୋତେ କ ଲଜ୍ଜା ନ ଦେଲୁ ।

ଗୀତ

ଅଧମ ଶଠ୍ୟା ତୋହର ହୋଇଲ ଶଠ,
ସମ୍ଭୋଗରେ ନାଶ ମଥା ତବେ ବାଳବୃନ୍ଦ । ୩ ।

(ଭୂଇଁରେ ଡାଳିଆର ରକ୍ତ ପିଇବା ସମସ୍ତେ ରକ୍ତ ମଧୁର ଲାଗିବାରୁ) ଏ କଣ ? ଏହାର ରୁଧିର କ ସୁମଧୁର, କ ମିଷ୍ଟ, ଓହୋ ! ମୁଁ ମୂଢ଼ କଣ କଲି; ଯେଉଁ ରମଣୀ ରୂପରେ ଗୁଣରେ ମଧୁର ଓ ଶିଷ ପ୍ରଶିଷ୍ଠ ପ୍ରବାହିତ ରକ୍ତ ମଧୁର, ମୁ ତାକୁ ଚନ୍ଦନ ପାଇଁ ହତ୍ୟାର ବସିଲ ! ଧିକ ମୋର ଏତାଦୃଶ ପ୍ରାଣେ, ଏବା ପ୍ରୟୋଜନ ଆଉ, ତେବେ ମୋ ଜର୍ଜିତ ପ୍ରାଣେ । (ଛୁରିକା ପ୍ରତି) ହେ ଛୁରିକା ! ତୁ ଯେପରି ବସନ୍ତ ମୃଣବଂଶବାନ କରି ଏହି ସୁଚତୁର ରମଣୀର ବକ୍ଷ ଭେଦି କରି ରୁଧିରକ୍ତ ହୋଇଛୁ, ସେହିପରି ମୋ ବକ୍ଷ ଭେଦ କରି ତୋର ସମସ୍ତ ତୃଷ୍ଣା ନିବାରଣ କର (ସ୍ୱହସ୍ତେ ବକ୍ଷରେ ଛୁରି ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ) ।

ଚମ୍ପା—(ଖଟତଳୁ ଆସି ହାତଧରି) କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ ନରନାଥ ! ଏ କ ବାତୁଳତା ତବ, ବୁଝିଲ ତ ନାରୀର କୌଶଳ । ନାଥ ! ଯେଉଁ କଉଶଳେ ହରିଲଛ ପିତାଙ୍କ ସମ୍ମାନ, ସେହି କୌଶଳେ ଆଜ ରଖିଛୁ ଏ ଅଧୀନା ଜୀବନ ।

ରାଜା—ଧନ୍ୟରେ ରମଣୀ ରତନ ! କେ କହେ ନାରୀ ଅବଳା ? ଜଗତରେ ପୁରୁଷଠାରୁ ସ୍ତ୍ରୀର ବୁଦ୍ଧି ବେଶୀ ।

(ସକଳଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପାଣି ଧୋବଣୀ ପାର୍ଶ

ବା

ଅବର୍ଣ ଶିକ୍ଷା

ପାଣି ଧୋବଣୀ ପାର୍ଶ

ବା

ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷା

ସୂଚୀ ଛାନ୍ଦ

ଦେଖ ହେ ଭାଇ ଏ ଅମଲା ମଜା ।
ତା ସଙ୍ଗେ ଅଛଇ ଅବୁଝା ବୁଝା ॥
ସଙ୍ଗୀତ ଲୁବ୍ଧ୍ୟାନେ ଯେ ଥିଲେ ମାନ ।
କାଳସ୍ରୋତେ ସର୍ବେ ଗଲେଣି ଚଳ ॥
ଉଦ୍ୟାନ ହାରଟି ହୋଇଲା ମେଳ ।
ଲଜାଳୁନ୍ତ ତାକୁ ଗାସୁଛ ପିଲ ॥
ଚମ୍ପାଫୁଲ ସିନା ରାଧାଙ୍କ ହାର ।
କେ ଦେଲ ତାହାକୁ ବେଣା ଗଜାର ॥
ମଲ୍ଲିଫୁଲ ହାର ଶ୍ୟାମଙ୍କ ଶୋଭା ।
କେ ନେଲ ଖୋସିଲା (ଜଳ) ରମଣୀ ଗଭା ।
ଯେଉଁ ରୋଗକୁ ଯେଉଁ ମହୌଷଧ ।
ନ ଜାଣି କହିଲ ଔଷଧ ମନ୍ଦ ॥
ଯେ ଯେଉଁ ଗାତର ଅଟଇ ଯୋଗ୍ୟ ।
ଭୁଷି ନ ଜାଣି ବୋଇଲ ଅଯୋଗ୍ୟ ॥
ବଗିଲୁ ବ୍ୟୁରଙ୍କ ଦେଖ ପୁଷ୍ଠାଣି ।
କଲେଣି ଅମ୍ଳେ ଦେଇଛୁ ଗାଣି ॥
ଆମ୍ବ ଗଛ ବୋଲ କଲେଣି ଗର୍ବ ।
(ତଳୁ) ଭବ ନ ଜାଣିବେ ବୃକ୍ଷକୁ ଠାବ ॥
ଜାଣି ଗଛ ବୋଲୁ ଗଲେଣି କେତେ ।
ତାଙ୍କ ବାସ ଅଭ ଆବରୁ ଯେତେ ॥
ଛୁଟିଲେଣି କେତେ ମହତ ମାଳ ।
ଯେ ଫୁଲରୁ ଆଣୁ ଅଛନ୍ତି ବୋଳ ॥
ଯେ ଫୁଲ ଯେଉଁଥି ହୋଇବ ପୂଜା ।
କଲୁଛନ୍ତି ବସି କେତେକ ଲଜ୍ଜା ॥
ଆମ ଦେଶରେ ସେ ହେଲେଣି ଲଜ୍ଜା ।
ବୃଜବାସି ଅଭ ମନମୋହନା ॥
ଅମଲା ହୋଇଛୁ ଏଲଠି ମଜା ।
ଅବୁଝିଲ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବୁଝା ॥
(ବାଳକୃଷ୍ଣ)

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ପଥ—ଲୁଗା ଉଣ୍ଡିଲ ନେଇ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଓ ରତ୍ନୁଆ ନଈକୁ ଯାଉଥିଲେ)

ରତ୍ନୁଆ—ଓ, ଆଜ ବାଲ ତ ଭାରି ଭର !

ଶ୍ରୀବତ୍ସ—ଜଞ୍ଜାଳିଆ ତୁ ମରୁ ନାହୁଁ ! ଆରେ ଯୋଗିଆ-ଖିଆ, ମୋ ଧନରେ ମୁଁ ଭଲ ହେଲି, ମୋ ଜମେଇରେ ମୁଁ ଭଲ ହେଲି, ତୋ ହାଡ଼ କଲୁଛି କଅଁ ? ମୁଁ ତ ତୋତେ ମାରିବାକୁ ଯାଉନାହିଁ, କ ତୁ ତୋଲଠି ଦୁଲାଏ ଭଷି ଦେଇଛୁ ବ୍ୟୁଭର ଆଣୁନାହିଁ ! ମୁଁ ଆଣୁଛୁ ସା'ଠଇଁ ଭା ଠଇଁ । ମାସୁଛୁ ଯାକୁ ତାକୁ, ସା ଜଣରେ ଭଲ ହେଉଛି ତା ଜନସ; ତୁ ଖଣ୍ଡିଆ ଦୂ ଭର କଲୁଛୁ, କ ଧନ ସାଇତଛୁ ଯେ, ଖାଇ ତୋର ବୋଲୁ ନେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ବୁଝିଲେ, ମୋ ଧନରେ ମାଟେ ହେଇ 'ବଳାସ' କଲୁଛୁ । ଯେତ ମୋ କଥାରେ ରହିବୁ, ମୋ ବୁଦ୍ଧି ଭଲ ଗାଳ କରିବୁ, ତେବେ ଭୁଇ 'ବଳାସ' "ଅମର" ହୋଇଥିବ ।

ରଘୁଆ—ବାପରେ ଢୋକ ! ଅଚ୍ଛା କହିଲୁ, ଏ ଛଇ ହେବା ଜିନିଷ କାହାଠାରୁ ଆଣିଛୁ ?

ପାବଣ—ଅରେ ଖଣ୍ଡିଆ, ଚହ୍ନିବୁ ବା କାହୁଁ, ଜାଣିବୁ ବା କାହୁଁ ? ମୁଁ ଘନକୃଷ୍ଣ, ବଳରାମ, ପୀତାମ୍ବର, ଜୟରାମ, ମଣି, ଶାନ୍ତାମ୍ବର, କନକପୂର୍ଣ୍ଣ, ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା, ଭଗେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଧନରେ ଛଇ ହୋଇଛି । ଏମାନଙ୍କ ସେବାକରି ତାଙ୍କମାନଙ୍କ ଜିନିଷ ନାଇବାରୁ ପିନା ମୋତେ ଟିକିଏ ଅନାଉଛନ୍ତି—

ରଘୁଆ—ହଇଲେ, ମୋ ଜିନିଷ କିଣ ଜମା ଟିକିଏ ନାଇବାହୁଁ ?

ପାବଣ—ହଇଲେ, ତୋ ଜିନିଷ କିଣ ମ ? ଯାକୁ ଜଣେ ଟଙ୍କା ମିଳେ, ସେ କିଣ ଜନ ପାଉଁଲ ଖାଏ ନାହିଁ ? ଯେ ଛିଣ୍ଡା ପୁଷ୍ଟ ଖାଏ, ତାକୁ କିଣ ପଖାଳ ଗଣ୍ଡାଏ ଅଭାବ ଯେ, ସେ ଖାଲି ପର ଦାଣ୍ଡି କରୁଥାଏ ! ଘାତଘଣା, ବୁଝି ପାରୁଛୁ ?

ରଘୁଆ—ତେବେ କିଏ ବୁ ମୋର ଜଳୁ ଧାରୁନାହୁଁ ?

ପାବଣ—ନା, ଜଳୁ ଧାରେ ନାହିଁ । ଯା, ସହରଯାକ ଅଚ୍ଛା ଅଚ୍ଛା ବାବୁ ଭଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ଖବର ଆସିବୁ, ତଏ ତାହାର ଧାରେ । (ଗମନୋଦ୍ୟତ)

ରଘୁଆ—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ତ ଭଳା ମାଇକିନିଆ, ଯା ବାଉ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଯଦ ବାହାଟା ହୋଇ ଉଡ଼ିଥାନ୍ତି ତ, ଅବଳୁକା ମୋତେ ଫାଙ୍କି ମାରି ପାରନ୍ତା ନାହିଁ । କିଣ କରିବ ? ଖୋସାମଦ ଉପ୍ରେମକ ଜଳ ଜଗତ ନ କହିଲେ ଆଉ ତ ଉଡ଼ିବାଟ ହୋଇଯିବ । (ହାତ ବେଢ଼ିଲ)

ରଘୁଆ— ଗୀତ

(ଭୂ) ଲୁଚି ଯାଆନା ମୋ ଦୋଷ ଦେଲେ ହେଲା,

ପାବଣ—(ଖେଣା) ଉଇଲୁ ତାବୁଛୁ କଣ ଭଲ ?

ରଘୁଆ—ନାଇଆଣି ମୋତେ ଦେଖା ନାହିଁ ।
ମୁଁ ତ ଭାଇର ମାଗୁଛି ସ୍ୱଚ୍ଛମୂର୍ତ୍ତି !

ପାବଣ—ଅରେ ତୁଲଘଣ ଘୁଡ଼ ଦେ ମୋ ଆଖି
ଯେତେବେଳ ଯାହା (ଥିଲା) ହୋଇଗଲା ।୧।

ରଘୁଆ—ତୋ ବାଣ ଉଇଥିଲା ଗଣ୍ଡ,
ଭଲ ଦେବାକୁ ତୋ ହାତେ ମୋ ହାତ !

ପାବଣ—ସେ କଥାକୁ ଭୁଲ ଭଲ ତ ନାହିଁ
(ଭଉ) ଶିକ୍ଷାରେ ପଡ଼ିଲ୍ ବାରବୁଲ ।୨।

ରଘୁଆ—ମୁଁ ପରଶିକ୍ଷା ପାଇବା କଥା ତୁ କେମନ୍ତେ ଜାଣିଲୁ ?

ପାବଣ—ଅରେ, ମୁଁ ଉଭ ତୋତେ ଏ ସହରରେ ଦେଖି ଆସିଛି ପଡ଼ିଲୁ ।

ରଘୁଆ—ତେବେ ସେଥିରେ ମୋର ଭୁଲ ।

ପାବଣ—ଛତରଖିଆ ଯା, ତେବେ ଛତର ହୋଇ ବୁଲ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରଘୁଆ—ମୁଁ ଭାରି ବେକୁବ ଜଣ । ପବୁ ଦଗାଦେଇ । ସେ ମୋତେ ଜଳୁ କହୁ ନ ଥିଲା, ମୁଁ ସେ ଲୋକ-ମାନଙ୍କ ଦୁଆରେ ପଡ଼ ଗ୍ଲବ ଗ୍ଲବ ତା ସହିତ ଜଳତୋଳ ଲଗାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ହଇରାଣ ହେଲି । ଏଥିପାଇଁ କଥାରେ ଅଛି ପର "ଆପଣା ବୁଦ୍ଧିରେ ବାଘ ମାରିବ ଭଲେ, ପର ବୁଦ୍ଧିରେ ଝୋଟା ଡେଇଁବ ନାହିଁ ।" ଯାଏଁ ଯେତେ, ଅରେ ହେଲେ ବୁଦ୍ଧାବୋଲ କରିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁଃଖିରାମ ଓ ଭଗୁରାମ ଲାଞ୍ଜି)

ଦୁଃଖି—ଭଲୋ ଅପୂର୍ବ ! ଆଜ କାହିଁକି ଏକଲ ଏକଲ, କାହିଁ ଦୁଆର ଭଲ, ମଧୁକର ବାହାନ୍ତି କି ? ଦେଖା ନାହାନ୍ତି ତ !

ଭଲ—ହଁ, ଆସି ଥାଇ ଏକା, ଯିବା ଏକା ।

ଦୁଃଖି—ହଇ ହେ, ଭଳ ମୁହଁଟା କାହିଁକି ଶୁଖିଯାଇଛି ?

ଭଲ—କେତେଆଡ଼ୁ କେତେକଥା ନେଇ ମନଟା ଟିକିଏ ବ୍ୟସ୍ତ ଅଛି ।

ଦୁଃଖି—କିଣ ସ୍ୱଭାବ ? ସେ ତ ତାଜ ଭଳ ଗୁଣ, ଆଜ ଅଛି ତାଲ ତ ନାହିଁ । ଆସ, ଟିକିଏ ସ୍ୱାଦେ ଆସ ।

ଭଲ—କୁଆଡ଼େ ?

ଦୁଃଖି—ଆସ, ଏ ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନକୁ ଆସ । ଟିକିଏ ବସି ଜଳଟୁକ ଖାଇବା । କେଉଁ କଥାରୁ ତ ଦେଖାସାକ୍ଷାତ ନ ଥିଲା—

ଜଇ — ହଁ, ଡାକ୍ତରୁ ଯିବାକୁ ମାଗଣ ଛୁଟି, କନ୍ତୁ ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନରେ କଣ ଅଛି, କଣ ଖାଇବା ।

ଦୁଃଖି — ଚାଲ ପୁରି, ଲୁଚି, କଚୁରି, ଚମଚମ, ଖିରମୋହନ, ରସଗୋଲା, ଖୁବ୍ ବଢ଼ିଆ ବଢ଼ିଆ ଜିନିଷ ଅଛି, ଆସୁନା ।

ଜଇ — ଧତ୍, ସ୍ୱାଦୁ କେଉଁଠି ବଢ଼ିଆ ? ଆରେ ଖାଇବାକୁ ଯେବେ ବଡ଼ ବଡ଼ ହୋଟେଲରେ ଡାଇନ ଅଛି, ବେଞ୍ଚ ପଡ଼ିଛି, ଟେବୁଲ ସଜା ହୋଇଛି, ବାବୁପରି ବସିବା, ମଉଜ କରି ଖାଇବା, ଏ ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନରେ ଭଲ ହେବ ନାହିଁ ।

ଦୁଃଖି — ତେବେ, ଏଠୁଁ ଖଇର କରି ନବା, ସେଠି ଖାଇବା ।

ଜଇ — ସେଠି ତ ଆଲେ ଆଲେ ଜିନିଷ ଅଛି । ଖୁଣ, ପଲାଉ, ପାଉଁରୁଟି, କଟ୍ଲେଟ, କବାବ, କଟଲେଟ୍, ଚାପ୍, ଏଠୁ ନବୁ କଣ ପୁରି ? ଛି, ଛି, ଆରେ ପାଉଁରୁଟି ଟିକେ ହେଉଥିବ ପୁରିରେ ଭୁଲୁଥିବ, ସେ ମଜାକୁ ପୁରି ଲୁଚି କେଉଁ ଗୁଣରେ ପାଇବ ।

ଦୁଃଖି — କଟ୍ଲେଟ୍ ରସଗୋଲା, ଏ କଣ ଜିନିଷ ?

ଜଇ — ତେମେଇକାଟ କଣ କଚୁରି, ଖିରମୋହନ, ରସଗୋଲା, ଦେଖିଲେ ହଉଛି, ଗମ ଗମ ଗମ ଗମ ! କରେ ଖଣ୍ଡେ କଟ୍ଲେଟ ଦେଲେ ଜନ୍ମଯାକ କଚୁରିକ ଭୋକରେ ମନ ଫୋପାଡ଼ ଦେବ । ଆଉ ତୋର ବଢ଼ିଆ କଣ ନା ରସଗୋଲା, ଖିରମୋହନ, ଆରେ ଗୋଟାଏ ଅଣ୍ଡାକୁ ସେଥିରେ ରସଗୋଲା ସରି ହେବ ନାହିଁ । ସ୍ୱାଦ ଜାଣ୍ଡା ତ ଆଉ ଆଉ ଡେରେ ଅଛି, ଯଦ ଜମରରେ ପଇସା ଅଛି, ଚାଲ ସେଥିରୁ ଟିକିଏ ଖଣ୍ଡେ ନେଇ ଯିବା, ଏକାଠି ବସି ଖାଇ ଜଣ ଉଠିଲା ବେଳକୁ ଭୋକ ମନ ଆପେ ଉଠୁଥିବ । ସେତେବେଳେ ଧଣ୍ଡା ସବୁ ଗ୍ଲାସେ ଚଢ଼ୁଥିବ । ଆରେ ମୁଁ ଜାଣେ ସହରରେ ବସା କରିବ ତ କେଉଁଠି ସରେ, ଆଉ ଭେଷାଇ ବାସ କଣ, ସେ ତ ହୋଟେଲରେ ।

ଦୁଃଖି — (ସ୍ୱଗତ) ନାହିଁରେ ବାବା, ସ୍ୱାଦ ସଙ୍ଗରେ ଗଢ଼ିଲେ ଜାତ, କୁଳ, ମାନ, ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସବୁ ନଷ୍ଟ, ଶେଷକୁ ପୁଣି ମଣିବା କଥା । ଏଇ ବୁଝିଲୁ ତ ବାରସାଗାରୁ ମାଡ଼ ଖାଇଛୁ (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଜାଣିଏ ! ମୁ ପରି ଜଗତର ଆଶ୍ରିତ ଲୋକ, ସେ କଥା ବୁଝାଇ କହନା ।

ଜଇ — ଜଗତର ଜଏ, ଜଗନ୍ନାଥ ? ତୁ କଣ ମୋ ପାର୍ଶ୍ଵ ଚିହ୍ନ ସବୁ ଛଡ଼ି ନାହୁଁ କି ? ଆରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟ, ଗୋଟିଏ ବେଶ୍ୟାଠାରେ ସେତିକି ଲକ୍ଷଣ, ତେବେ ତୁ ମାଳି ଜଗାରୁ କଣ ଖାଇବୁ ?

ଦୁଃଖି —(ସ୍ୱଗତ) ଏତ ଆଚ୍ଛା ଲୋକ ! ଠାକୁର, ସେ କି ଜଗତର କର୍ତ୍ତା, ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ବେଶ୍ୟା ସଙ୍ଗତ ତୁଳନା କରୁଛି ! ଏ କଣ ମଣିଷ ନା ଭୂତ ! (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଜାଣିଏ ! ତୁମେ ପରି ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପୁଣି କହ । ଆମ୍ଭେମାନେ ତୁମଠାରୁ ଉପଦେଶ ପାଇବା ଯୋଗ୍ୟ; ମାତ୍ର ତୁମେ ଯେଉଁ ଉପଦେଶ ଦେଉଛ, ତା ଶୁଣିଲୁ କାହାରେ ତୁମେ ଯେ ଭଳ କଥନରେ ବୁଡ଼ିଲୁ । ସ୍ୱାଦ ତ ତେବେ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ସହି ନାହିଁ କି ସହିବ ନାହିଁ ।

ଜଇ — ଭାଇ ତ ଅଚଳ, ଆମେ ଜଣେ ଜଣ, ଭୁଲ୍ଲା ଚଳପଡେଇଲା ପରି ଆମ୍ଭେ ଯାତ୍ରା କରିବୁ ତା ବେଦର ଗାଉ । ଚାଲ, ହୋଟେଲକୁ ଚାଲ ।

ଦୁଃଖି — ଭାଇ ତୋ ଚରଣଶିଆ, ତୋ ସଙ୍ଗେ ରହିଶିଆ । ମୁଁ ତ ଏମିତି ତେବେଙ୍କୁ ଦେଖିନାହିଁ ।

ଜଇ — କରେ, ତୋର ତ ଭାବ ସମାତ । ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଭାବ ତ କରୁଛୁ ! ତୁ ତେବେ କାହାର ମଣିଷ ଯେ, ମୋତେ ପାଠ ଶିଖାଉଛୁ ? ଚରେ ସାତ ଜନ୍ମ ବି ଗଲେ ତୁ ମୋ ଭଳି ଲୋକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବୁ ? (ହାତଧରି ହୋଟେଲକୁ ଟାଣିବା)

ଦୁଃଖି —(ଧକ୍କା ଦେଇ ହାତ ଛଡ଼ାଇ ଚାଲିଯିବା)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୋକାନ ପଟା ଉପରେ ଜଇଖାଣି ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ଉପବିଷ୍ଟ)

ମୋହନବାବୁ — ହଇହେ ଜାଣିଏ ! ଆଉ ମନ କଷ୍ଟ କଲେ ଫଳ କଣ ? ବେଳ ହୁଁ ତ ସର୍ବ

ହେଲ ନାହିଁ । ଯାହା ହେବାର ତ ହୋଇଗଲାଣି, ଏଣିକି ସେକଥା ପାଣୋଇବା ।

ଭଜ—ହିଁ ପାଣୋଇବା କଥା ତ ! ଆଜ ସଠାଣଠାରୁ ମାଛ ଖାଇଲି, ଭଣ୍ଡିଆ ଖାଇଲି, ସେ ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ହେଲ ଯୋଡ଼େ ଲୁଗା ପାଞ୍ଚଟା ଟଙ୍କା, କାଲି ତ ସେହିପରି ଜଣେ ପାଣ ବ ଜଣ୍ଡର ଚୁଟି ଧରି ଦଉଡ଼ା ପକେଇବେ, ଆପଣଙ୍କ ପାଖରେ ଦଶଟା ଟଙ୍କା ଦେଇଯିବେ, ତେବେ ମୋର ଏଇଟା କଣ ରୋଜଗାର ବାଟ ?

ମୋହନ୍ତ – ଅଚ୍ଛା, ପଅରିଦନ ଯେ ପଇଜଦାସ ହେଲା, ତାର ମୂଳ କାରଣ କଣ ?

ପାଣି—ବାବୁ ଜାଣୁ ନାହିଁ, ମୁଁ, ଦୁଆରୀ ଭଲ, ମଧୁ, ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ମିଶି ବଜାରକୁ ଯାଉଥିଲୁଁ, ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ କହିଲା, ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନରେ ଜଳଖିଆ କରିବା ! ମୁଁ କହିଲି, ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନରେ ବସି ଗୋଟାଏ କଣ ଜଳଖିଆ କରିବା, ଯବ ଜମରରେ ପଇସା ଅଛି, ହୋଟେଲକୁ ଚାଲ । ସେଠି ଟେବୁଲ ଚେୟାର ବେଶ ପଡ଼ିଛି, ବସି ଯାହା ଇଚ୍ଛା ଭଲ ଭଲ ଖାଇଦେବା, ଏଇ କେଇ ତ ଭଜର ।

ମୋହନ୍ତ—ପାଣିଏ ! ତୁମ୍ଭେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ଯେପରି ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଗର୍ହିତ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରୁଛ, ସେଥିପାଇଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଏପରି ଭାବେ ଲାଞ୍ଛିତ ହେବା ତ ଉଚିତ ନୁହେ ।

ଭଜ—ନ କହ ନ କହ ଗୁରୁ ତ କହୁଛନ୍ତି !

ମୋହନ୍ତ—ବ୍ରାହ୍ମଣର କାର୍ଯ୍ୟ ବେଦାଧ୍ୟୟନ, ବେଦାର୍ଚ୍ଚନ, ଯଜନଯାଜନ । ଏ ସବୁରେ ଯେ ଅଶାର-ଜନ, ସେ ଇଶ୍ୱରଦ୍ୱାରା ଜଗତର ଦୂରଣ କରୁଛି । ସେଥିରେ କେହି ଦୋଷାରୋପ କରି ନ ପାରେ; ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ଏ ପାଖ ନା ସେ ପାଖ କେଉଁଆଡ଼ ନ ହୋଇ ସେ ସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ତୁନ କାଳ ବୋଲି ହୋଇ ନାଚିଲ, ପୁଣି ଇନାବେଳେ ଏ ଆଡ଼େ ସେ ଆଡ଼େ ଓସ୍ତାଦ କରି ବୁଲିଲ । ସେଥିରେ ଯେଉଁ ଗୌରବ କମାଇଲ, ତା ହାତେ ଜାଣନ୍ତି ବ ନାଥେ ଜାଣନ୍ତି । ଏଇ ବୁଦ୍ଧି କର ତ ସବୁ ଅନ୍ୟକୁ ଦେଖ ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲୁଛ । ଜମର ଏଇ ସବୁ ଦେଖା ନୂଆ ଭଣିଆ ଯୋଗୁଁ ଧର୍ମ୍ମା କାଳ ଯାଉଛି ପିନା !

ଭଜ—ହଉ ବାବୁ; ହେଲେ ହେଲ । ଆମ ଜୁଆଭୂମି; ଆମ ଭଗାପଣିଆ ଆମ ପାଖରେ ଥାଉ, ଆଜଠାରୁ ଆପଣଙ୍କର ଆମର ଏତେ ।

ମୋହନ୍ତ—ନ ରହିପାର, ସେଥିପାଇଁ ଡଣ୍ଡବାର ମୋତୁ ।

ଭଜ—ସେଥିରେ କଣ ଅଛି, ବାବୁ ମୋର ଏ ମାସର ବେତନ ଯା ହେଲ ଦେଇ ଦଅନ୍ତୁ ।

ମୋହନ୍ତ—କଣ କୁଆଡ଼ ପାଇନାହିଁ !

ଭଜ – କପର ପାଇଲି ?

ମୋହନ୍ତ—ଇତ୍ୟେ ଏ ମାସ ତା ୨୧ଖ ଦିନ ଜଣେ କଣଟଙ୍କା ନେଇ ନାହିଁ ?

ଭଜ—ହିଁ ନେଇଛି ।

ମୋହନ୍ତ—ପୁଣି ଯେଉଁଦିନ ମଦ ଖାଇ ମାତାଲ ହୋଇ ବେଶ୍ୟା ହାଉସ୍ରୁ ଜୋରସ୍ୱାରେ ଚିତ୍କାର ହୋଇଥିଲ, ସେ ଦିନ ୫ ଟଙ୍କା ନେଇ ଇଧିରୁ ଥିଲ, ମନେ ପଡ଼ୁଛି ତ ? ଅଉ ତମର ଟଙ୍କା କୁଆଡୁ ଆସିଲା ?

ଭଜ ହଉ, ଆମର ଯେତେବେ ଚୂନା ସେତେବେ ପିଠା ।

ମୋହନ୍ତ—ବୁଝିଲନା ପାଣିଏ, ଆମର ଏଠି ହକ ମନୁଷ୍ୟ-ଶ୍ରେଣୀ କାମ । ପଇସା ଦେଲେ ଆମକୁ ସୁଖର ମିଳିବେ; ମାତ୍ର ତମପରି ଲୋକକୁ ରଖି ସମସ୍ତ ବେଳେ ବିପଦରେ ପଡ଼ିବା କଥା ।

ଭଜ—ହେଉ, ହେଉ, ଆମକୁ ବ ସ୍ୱକର ଅଭାବ ନାହିଁ ଯେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ମଧୁ ଓ ଦୁଆରୀର କଥୋପକଥନ)

ମଧୁ—ଦୁଆରୀ ଭଲ, ବୁଝିଲୁଣି ନା, ଭଜ ଭଲ ଯୋଉଁଠି କାମ କରୁଥିଲା, ସେ ସେଠଉଁ ଘଣ୍ଟା ହୋଇ ହେଲାଣି ।

ଦୁଆରୀ—କାହିଁକି ମ ?

ମଧୁ—ତାହା ଏବେ କବି,ଚରଣ ଘୋଷ୍ଟୁ ତଳନ୍ତୁ ବହାର-ସୁଦେ ।

ଭୂପାଳ—ଓହୋ, ତାକୁ ଯେମିତ ଆଉ ଖ୍ୟାତ ମିଳବ ନାହିଁ ! ସେଠଣ ଅପେକ୍ଷା ରହୁଥିବ ! ସେ ସେବେ ଖାଲି ସମାଜ ଲେଖି ବସିବ, ତ ମାସରେ ଶହ ଶହ ଟଙ୍କା କମେଇବ । କହି କଣ ଯୁଆଳ ବରେ ଭସି-ଜନ୍ତୁ ବୋଲି ମୋତେ ଏ ଠେଁଟା ଦେଉଛନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗୁ ବେନ ଆସିତ । ଏତକ୍ଷଣ ପିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ହେଉ ନାହିଁ, ଖ୍ୟାଲ ବଜଣଗାବ ପିବା, ତାଙ୍କ ଗାଁ, ତାଙ୍କ ସରଦ୍ୱାର ଜେମନ୍ତ ଦେଖି ଆସିବା । ଗାଡ଼ ଟାଇମ ତ ଆସି ହୋଇଗଲା, ଜତେକନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ଷ୍ଟେସନ ଯାଇ ଛାଡ଼ୁବ ଜତ, ସାଇକେଲଟା ତ ଅଛୁ, ଭୂ ଉଳରେ ଛୁଡ଼ା ଜେକୁ, ଖ୍ୟାଲପିବା । ଜାଜ ଫ।ଜ ତ ନାହିଁ, ହୋଡାନ ଏକରକମ ବଡ, ଖ୍ୟାଲ ତେବେ ? (ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

କଲ୍ୟାଣି - (ସ୍ୱଗତ) କଣ କରିବ ? ସୁଚଣ ଶକ୍ତି ତ ଲଜ୍ଜାପ୍ରା ହେଇ ଆସିଲ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଜେ ତଇବ ? କୌଣସି ଖାଲ ଶର୍ତ୍ତ ବଳେଇ ଯାତ୍ରା ନାହିଁ, ସେ କୌଣସି ମତେ ସୁଖଅଣ୍ଡ ଲଗାଏ କରୁ ଜାଉନ୍ତୁ; ଜନ୍ମୁ ଦେଇ କଷ୍ଟଶ୍ରାଣିଟିଜତ ମୋତେ ବତେଇ ଯାଉଛି । ଯାହା ହଉ, ଭୂପାଳ ଖ୍ୟାଲ ଜେଉଁ ଜଗତେଜଣଟି ହେଉ ଯାଉଛନ୍ତି, ତାକୁର ଜାର୍ଣ୍ଣରେ ଜଇଲେ ଜରଡ । ଏ ଗୋଟିଏ କଏ ଆସୁଛି ? ଆଜା ଦେଖେନୁଇଦଲ୍ଲ, ଧଧାତା ସ୍ୱାକୁ ଦେଉଡେନ ବସି ଗଳ୍ପି ନ ଥିବ ।

(ଗାଦଗର ପ୍ରବେଶ)

ଜଲ—(ମୃଦୁ ବୁଣାର୍ଦ୍ଧେ ବୁଣାର୍ଦ୍ଧେ) ଦଲ ବଡ, ତମ ଘର କୋଉଁଠି କ ?

ଗାଦଗ୍ର—ନାହିଁତ; ଆମ ଘରକୁ କେମେ କଣ ଯାଇଚି ?

ଜଲ—ସ୍ୱା କଣ ଶବ୍ଦଜନ୍ତୁ ନାହିଁ ? ମୁଁ ଏ ସହରରେ ଯାଏ ପିଲ୍ଲଟି ଜନ୍ମୁ ଜାରବାର ଦେଖୁଛି, ତମ ଗଇ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟିଏ ଜନେ ମାତ୍ର ଦେଖି ନ ଥିଲି । ସେଥି ସୋଗଲୁ ନ ଗ୍ରହର ରହୁପାରିଲି ନାହିଁ ।

ଗାଦଗ୍ର—ତମ ଘର ଏଇ ସହରରେ ?

ଜଲ—ଆମ ଘର କୋଠସାହି । ଏ ସହରରେ ନାଟ ତାମସା କରି ଆଉ ଜବତା କହ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ସନ୍ତୁତ ଲବଆକାଶ ଜଇଆସିଛି । ତମକୁ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବାକୁ ମନଟା ହଉଛି—

ଗାଦଗ୍ର—କ କଥା କହିବ ?

ଜଲ—(ସ୍ୱଗତ) ସ୍ୱା ଲୁଖରୁ ଅନୁମାନ ହେଉଛି, ସ୍ୱା ଖ୍ୟାଲତଲଣ ଯାହା ଦେଖିଲଣି, ଏ ଜନ୍ମୁପ୍ରୁ ଜଣେ ଭସିବା ?

ଗାଦଗ୍ର—ମୁଁ ସାଉଛି ସାଆନ୍ତେ; ମୋତେ ଜଳୁର ହେଉଛି ।

ଜଲ—ପିବ ତ, ଶୁଣ ଗୋଟାଏ କଥା ଶୁଣ ।

(ଗୀତ)

ଜଳଜେଣୀ ମନ୍ଦହାସୀ
ହସି ଗଲେ କହୁଯାରେ ।ଜବା
ତୋ ପ୍ରେମ ନୌକାରେ
ମାହି ମୋତେ ଜରି ନେଇଯା ରେ ।

ଗାଦଗ୍ର—(ସ୍ୱଗତ) ଜନ୍ତ୍ରିଆ ମୋତେ କଣ ବାସ୍ତ ଗଇ ଯାଇଦଣି କ ? ଦଉ କଣ ଜହୁଛି ଜହୁଯାଉ ।

ଜଲ—କଣ ମନେ ଜବୁଛ କ ?

ଗାଦଗ୍ର—ମୁଁ ଟିକଏ ଅନେଇଲ ଜଏ ଭୂପାଳ ଆସୁଥିବ ଜଣ ?

ଜଲ— (ଗୀତ)
ତୋ ସୁଧାଅଧରୁ ସୁଧା,
ଦେଇ ମୋତେ ଭଣ ଜନ୍ମା,
ସୁଧ ମୁଁ ନ ଦେଲେ ଜବା (ମୋତେ).
ନେଜାଜରେ ମୋଲ୍ଲ ଯା ରେ । ୧ ।
ବୁଝି ଗାରୁଛୁଟି ?

ଗାଦଗ୍ର—ଆହା, ମଣିଷ କୋଉଠି ବନ୍ଧା ଗ୍ରହଲେଣି ?

ଜଳ— (ଗୀତ)

ତୋ ହୃଦ ରତନ ହର (ମୋତେ)
ମଣିଚୁରେ ବିମ୍ବାଧର;
ହୃଦ କଣ୍ଠିରେ ଧର
ଉରଣି ଲୁ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯା ରେ ।

ସଖି ! ତୋ ଗଳାରେ ଯେଉଁ ହାରଟି ନାଚୁଛି, ତା ସଙ୍ଗେ ମୋତେ ତୁଳନା କରି ତୋ ହୃଦ କଣ୍ଠିରେ ରଖିଲେ, ମୁଁ କେମିତିଆ ?

ଶାବଣ୍ଣ—(ସ୍ୱଗତ) ଏଣ୍ଡେ ବଣ୍ଡେଇ (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ସେଇଠି ।

ଜଳ— ଗୀତ

ଗ୍ରୀଷ୍ମ ସଙ୍ଗେ କର ତୁଳ
ଆସ ମୁଁ କରୁଛି ମୂଳ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଜଳ-
ନ୍ତ୍ୱେଷ ଶୋଭା ନାହିଁ ଯା ରେ ।୩

ସଖି ! ତୋ ସୁଧା ଅଧରରୁ ଟିକିଏ ମଧୁ ପିଇବାକୁ ଏ ମନ ଭ୍ରମର ବଡ଼ ଅଥୟ ହେଉଛି । ତୁମେ ବା ବିଶ୍ୱାସ ଯିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ତୁମକୁ ଦେଖିଲ ବେଳଠାରୁ ମୋ ମନ ପ୍ରାଣ ତୁମର ଶ୍ରୀଚରଣରେ ସେବକ ହେବାକୁ ଲଳାୟିତ ହୋଇଛି । ତୁମେ କିଏ ? କୁଆଡ଼କୁ ଯାଉଛ ?

ଶାବଣ୍ଣ—ମୁଁ ଧୋବାଣର ଝିଅ, ବଡ଼ ବଡ଼ ବାବୁ ଭଦ୍ରା ସାଇବ ସୁବାଙ୍କର ଲୁଗାପଟା ଧୋଇ ପେଟ ପୋଷେ । ଗହୀରା ପୋଖରୀରେ ପାଣି ଶୁଖି ଯାଇଥିବାରୁ ନଦୀରେ ଟିକେ ପାଣି ଅଛି ବୋଲି ଲୁଗାପଟା ନେଇ ଯାଉଛି ?

ଜଳ—ଆଜ୍ଞା, ନଦୀ ପାଣିକି ତ ନଡ଼ ଯାଇଛି, ପଣ୍ଡୁଆ କରୁଛି, ପେଟ ପୋଡୁଛି । ତେବେ ଜଳପାଣି ପାଖକୁ ଆସ, ତମା ଉରୋଜରେ ତ ସ୍ୱର୍ଗ ସୁଖ ଭୋଗ କରିବ; ଦେଖିବ ।

ଶାବଣ୍ଣ—(ସ୍ୱଗତ) ଖଣ୍ଡିଆର ତ ଭାରି ଗୁଣ (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ତେବେ ପରା ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମୋତେ କେବେ ଛୁଇଁବ ?

ଜଳ—ଆରେ ପ୍ରେମର ସ୍ଥାନାସ୍ଥାନ, ପାତ୍ରାପାତ୍ର, ଜାତି ଅଜାତିର ଭେଦାଭେଦ ନାହିଁ । (ସ୍ୱଗତ) ଦେବା, କଦମହୁଲି, ମୋର ସବୁ ଏ କାମଟା ଫତେହେବ, ଟଙ୍କାକର ସିରିଣି ଟାଣିଆ ଦେବ ।

ଶାବଣ୍ଣ—(ସ୍ୱଗତ) ସାପଖିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଆଜ୍ଞାକର ଖାଲେ ଅକଲ ଦେବ ଯେ, ଜାଣ ଜାଣକୁ ବସି ଅଖା ଧୋଉଥିବ, ଗୁଣ ଗାଉଥିବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ତମ ବସା କେଉଁଠି, ମୁଁ କେମିତି ଯିବି ?

ଜଳ—(ହସି ହସି) ଆମ ବସାଟା ଏଇ ନଦୀଆଡୁ ପଥର କୋଠା ସାମନା ଚନ୍ଦ୍ରମ୍ନଦାଣ୍ଡି ଛକ ପଣ୍ଡା ମା ଘର । ଆହା ମୁଁ ତୁମକୁ ସେଠିକି ଯିବାକୁ କହିବି ? ତମ ଘର ମୋତେ ଦେଖାଇ ଦିଅ ଯେ, ମୁଁ ସନ୍ଧ୍ୟାକୁ ହାଜର ହେବି ।

ଶାବଣ୍ଣ—(ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଖାଇ) ଏଇ ମୋର ଘର, ମୋତେ ଡେରି ହେଉଛି, ମୁଁ ଯାଉଛି ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଜଳ—ଆହା ! ସତେ ମୋର ସେ ଭାଗ୍ୟ ହେବ ? ସତେ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନୀକୁ ଅଙ୍କରେ ବସାଇ ମନଇଚ୍ଛା ଭଜାଇବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

କମଳା—(ତାଳ ଖେମ୍ଟା ଖେମ୍ଟା) ଗୀତ ।

ବଳକ ରେ, ମୋ କପାଳେ ଏହା ଥିଲା । ଘୋଷା ।
କାନ୍ତ ସୁଖ ଜନେ ନ ଲଭ ଯତନେ
ଅଦ୍ୟାପି ଶଙ୍କାଟା ଗଲା । ୧ ।
ଧନ ଲୋଭେ ପିତା ଦେଲେ ଏ ଅବସ୍ଥା
(ମୋର) ଏ ବୋକ-ବେଣିଲେ ଭଲା । ୨ ।

ଏ ଖଣ୍ଡିଆ ତ ୭ ବର୍ଷ ହେଲା ଗଲା । କେଉଁଠାକୁ ଖଣ୍ଡେ ପଠାଇଲା ନାହିଁ, କି ଘର ବୋଲି ମୁହଁରେ ଧରିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ଏଥିରେ କରେଁ କଣ ? ଗୁରୁମାସ ତଳେ ଯେଉଁ କୁଆସ ବାବୁକୁ ମୋ ପାଖକୁ ଖାତାପତ୍ର ପାଇଁ ପଠାଇଥିଲା, ସେ ବାବୁ ବଡ଼ ଉତ୍ତମ ଲୋକ । ପୁଣି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯେଉଁ ମଧୁବାବୁଟି ଆସିଥିଲେ, ସେତ ଆହୁରି ଅଧିକ । ତାଙ୍କ କଥାବାର୍ତ୍ତା ବଡ଼ ମିଠା । ସେ ମୋର ଭାବଭଙ୍ଗୀକୁ ବଡ଼ ଭଲପାନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ମନ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପି ଦେଇଥିଲି ।

ସେ ଦିନକୁ ଆସି ବୃନ୍ଦାବନ ଛାଡ଼ିଗଲେ । ସେଦିନ ଠାରୁଟା ମୋତେ ମୃତ୍ୟୁଭିକ ଡର ଲାଗିଲା । ଏ ବୁଢ଼ୀଟା ଯାଏ ନ ଥାନ୍ତା, ତେବେ ଟିକେ ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତି ଭୋଗ କରନ୍ତି । ଆହା, ତାଙ୍କ କଥା ଜମା ମନରୁ ପାଶୋର ଯାଉ ନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳା—(ସ୍ୱଗତୋକ୍ତି ବୋହୂ ପ୍ରତି) ଆହା ଲୋ, ମୋ ସୁନାବନ୍ତ ବୋହୂ, କଣ କହି ଶବଦ ତେଲୁଛୁ କି ? ସେଦିନର ପ୍ରିୟ ଦୁଆରବାକୁ ଆସିଲା ଦିନ ତ ଗୋଡ଼ ତଳେ ଲାଗି ନ ଥିଲା ! ସଜାତ ଆସିଛନ୍ତି, ସଜାତ ଆସିଛନ୍ତି ବୋଲି ଆଉ ଭୁଷପଦ କରି, କାଲି ମନ୍ତ୍ରାଜରୁ, କାଲି ଏଣ୍ଡୁରୁ କରି, କାଲି କାଳସ କରି, ଆଉ ଗଲୁ, ଗାଁ ଯାକ ନ ଖାଲି ଲାଗିଛୁ ଶୁଣିବୁ ।

କମଳା—କଣ ଖାଲି ଲାଗିଛୁ ମ ?

ସୁଶୀଳା—ଆଜୁଣ ମୃତ ହଲେଇ କଥା କହୁଛୁ ? ଶାସନ ଯାକ କହୁଛନ୍ତି, ସେ ଦୁଆରଟା ତାଙ୍କ ନ ମାଲପି ସରେ ବୃନ୍ଦାବନ ରହିଲା । ସେ ତ ବାଟର କାଟୋର । ଆସିଲା ଜାଗଳ ଛଡ ନେଇ ଯାଇଥାନ୍ତା । ଆମର ବ୍ରାହ୍ମଣ କରି, ସେ ନ ଜାତ ଦାଙ୍କ ନ ଜାତ, ସେ ତାଙ୍କ ନ ଆମ ଖଟ ମାଠ ଉପରେ ଶୋଇଲା, ସେଇଥି ଲାଗି ବାଟ ବସିଛୁ ।

କମଳା—ହଉ ହେଲେ ହେଲା ଯା, ଯା ମନ ସୋଠେଇ ରସିଲା ।

ସୁଶୀଳା—ହଉ ଲୋ ଅଣ୍ଡୁବୁଢ଼ୀ ବଉ ଝିଅ, ତୋ ମନ ତ ରସିଲା, ମୋ ବଂଶକୁ ସେ ଉଷାଇ ଦେଲା ।

କମଳା—ଓଃ ଲୋ ବୁଢ଼ୀ, ଗଣ ଖଣି ଯାଉଛୁ । ତମ ପୁଅ ସେ ବାହାରେ ଗଲୁଛି, ତାର ଯାଗାରେ ଶୁଣି ଚିନ୍ତା ହୋଇ କେବଳ ହେଉଛି, ସେ ସବୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁଅକୁ ଖାଲେ ଖସ ?

ସୁଶୀଳା—ତାହାକୁ ଜାଣି ଜାଣିଣ, ପୁଅ ଯେବେ ସୁଧାର ହୋଇଥାନ୍ତା, ମୋତେ କି ଏ ଅବସ୍ଥା ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ନ୍ତା ।

(ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ କାନ୍ଦନବା)

ହାଁ ମୋ କଲଦା ମାଇରେ । ତୋର ଯୋଗୁଁ ସିନା ଏ ମୃତାସ୍ୱାଶଠାରୁ କାଉ କଥା ଶୁଣୁଛି ରେ, ହାଁ ମୋ କଲଦା ମାଇ ରେ । ଶାସନ ଯାକ ତ ଏ ସବାଖାଉ ଯୋଗୁ ମୋତେ ଜେଣ୍ଡ ଜେଣ୍ଡା କରି ଖାଇ ଯାଉଛନ୍ତି ରେ । ହାଁ ମୋ କଲଦାମାଇ ରେ ।

କମଳା—ତମର ଏଥିପାଇଁ କି ବଣ୍ଡ ପଡ଼ୁଛି । ଯା ସରେ, ସେ ଯାହା କୁହାକୁହି ହେଲେ, ତମକୁ ତ କେହି କହୁ ନାହିଁ । ତମ ସରେ ତମେ ଚୁପ ହୋଇ ବସ ।

ସୁଶୀଳା - ଆଉ କହିବ କଣ ଲୋ, ହାତ ଗୋଡ଼ ଖାଇ, ସେଆଡ଼େ ସେ ଶାସନ ମନା, ତଣ୍ଡିରେ ପାଣି ଧୋବା ଭଣ୍ଡାରି ଅଟକ । କହିବା କଣ ?

କମଳା—ତମର ତମେ ଯାହା କଣ୍ଟକାର କର, ମୋର ଯାଏ ବାପଘର ଗାଁ ମିଶ୍ର ଘଣ୍ଟି ତ ଘର ଥିବ ତ ମୁଁ ଏ ଶାସନଯାକଙ୍କୁ ମାନେ ନା ।

ସୁଶୀଳା—ସଣ୍ଡର ଝିଅ ମୋ ପୁଅ ଥିଲେ ତୋ ଦେକରେ ତଣ୍ଡିଆ ଦେଇ ଜବାଇ ଦଅନ୍ତାଣି ।

କମଳା—(ମୁଣ୍ଡରେ ହାତଦେଇ କାନ୍ଦନବା) ହାଁ ମୋ ବୋଉ, ଏ ଖଣ୍ଡିଆ ହାତ ଧରେଇ ଦେଇ ମୋତେ ମଝି ଦରିଆରେ ଭସେଇ ଦେଲୁ ଲୋ । ହାଁ ମୋ ବୋଉ ।

ଅନ୍ଧଦଶାରେ ମୋ ତଣ୍ଡିରେ ଖୁର ନ ଦେଇ ମୋତେ ଏତେ ହୀନ ଅବସ୍ଥା କରିବୁ ବୋଲି ତୋ ମନରେ ଥିଲା ଲୋ, ହାଁ ମୋ ବୋଉ ।

ଦେଖି ବୁଢ଼ୀ ଲୁ ମୋତେ କଣ ଥୋଇ କହୁନାହିଁ, ମୁଁ ଯାଉଛି ମୋ ବାଟ ଦେଖିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁଶୀଳା—ମଲା, ମଲା, ଏ ଗଲା କୁଆଡ଼େ ? ପୁଅ ଶୋଷଣକ ଡେଇଁ ମୋତେ ଭଜନ କହବ କି, ଯାଏ ଦେଖେଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

———

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଜମିଦାର ଗାଁରି ସାବଣୀର ଦାଣ୍ଡଦ୍ୱାରରେ ଜଗ ମାରୁ ମାରୁ)

ଜଗ—ଏଇ ଘର ତ ଦେଖାଇ ଦେଇଥିଲା, ନାହିଁ ଜବାବ ତ ବନ୍ଦ, କ'ଣ କରିବ ? ଡାକିବି ? [ଜଗ ଖଙ୍କାରି ମାରି]।

ରଘୁଆ—ଆହେ ବାବୁ ! ଏଠି କାହିଁକି ବୁଲୁଛ ! ମୁଁ ଦେଖୁଛି ତେମେ ଘଡ଼ିଏ ହେଲା ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ହେଉଛ ।

ଜଗ—ନାହିଁ, ହଁ, ଏଠି ମୋ ଲୁଗା ଦିଖଣ୍ଡ ଦେଇଥିଲି ନବାକୁ ଆସିଛି ।

ରଘୁଆ—କଣ, ଘଡ଼ି ଘଡ଼ିକେ ହେଲାଣି, ଲୁଗା ନବାକୁ ଆସିଛ, ଡାକୁନା ।

ଜଗ—ମୁଁ ତା ନା ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ରଘୁଆ—ତା ନା ସାବଣି ।

ଜଗ—କିବେ ଜାଣ ଏଥ ତ ?

ରଘୁଆ—ମୋର ଜାଣ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ତା ବାପ ମୋତେ ତାକୁ ବାହା ହେବାକୁ ଅନେକ ଥର ତା ଘରେ ଡାକିଥିଲା । ମୁଁ ଜଳ କରି ତା ପାଖରୁ ଅଲଗା ହୋଇଯାଇଛି ।

ଜଗ—ସେ କଣ ବାହା ହୋଇ ନାହିଁ !

ରଘୁଆ—ନା, ନା, ବାହା ହୋଇନାହିଁ । ମୁଁ ଯାଉଛି, ମୋତେ ଦେଖିଲେ କ୍ରୋଧ କରିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଜଗ—(ସ୍ୱଗତ) ଆରେ ବାଃ, ସାବଣି ଅବିବାହିତା, ଓହୋ ମନଟା କଣ ହୋଇ ଯାଉଛି (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ସାବଣି ! ସାବଣି ମ ।

ସାବଣି—(ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ଦେଇ) ଆଏ, ତମେ ଆସିଲଣି କି ? ଦୁଇର ଘର ଠିଆ ହୋଇଛ ଡାକୁ ନାହଁ, ଆସ ଆସ ଘରକୁ ଆସ ।

ଜଗ—ସାବଣି ! ଆସିଲି ହଁ, କିନ୍ତୁ ଟିକଏ ଡର-ଡରଲା ଅଛି ।

ସାବଣି—କାହିଁକି ?

ଜଗ—ତେଣେ ଗୋଟାଏ ଗାନ୍ ବଜାନ୍ ହେବ, ମୋତେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଅଛି ।

ସାବଣି—ଡର, ଡର, ସେ ଘଟବାବୁଙ୍କ ପିଲା ପିଲା ଆଜ ଜନ ଗାଡ଼ିରେ ପୁରୀ ଯାଇଗଲେ; ସେ ଆଜ ରାତିରେ ଗାଡ଼ିରେ ଯିବେ । ତାଙ୍କର ଦି ପୁଅ ଖଣ୍ଡ ଲୁଗା ଜାମିନ ଅଛି । ଧୋବ ହୋଇ ଯାଇଛି, ଖାଲି ଟିକଏ ଇସ୍ତ୍ରୀ ଚଳାଇ ଦେଲେ ସେ ନେଇଯିବେ । ତାଙ୍କର ପୁଅର ବାବର ସବୁ ପୁଅ ଯାଇଛନ୍ତି, ମୋତେ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ କି କଣ କହିବ । ଦେଖାଯାଉ, ତମେ ଆମ ପାନ ଖାଇବ ତ ।

ଜଗ—କାହିଁକି ଖାଇବି ନାହିଁ ? ଏଥ ତମର ହାତରେ ଏଥ, ଖୋଇ ଏଥ, (ଖାଟି ଆଁ କରି ଦେଖାଇବା) ଏଥ ।

ସାବଣି—ହିଁହିଁ, ମୁଁ କୁହନ୍ତି ନାହିଁ, ମହଳ ଲୁଗାସୁଡ଼ାକ ଖାଇ ଦେଇଥିଲି । ତମ ଲୁଗା ଜୁଆଁ । ସେଇଠି ବଟୁଆ ଅଛି ତେଣେ ଲଗି କରି ଖାଅ । ମୁଁ ଲୁଗା ଦିଖଣ୍ଡ ଇସ୍ତ୍ରି କରିଦିଏ । (ଇସ୍ତ୍ରି କରିବା)

ଜଗ—ହଉ (ବଟୁଆ ଖୋଲି ପାନ ଭରୁ ଭରୁ)

ଗୀତ

ଘର ଭିତରେ ଅଛି କି ରସ
ରସିକ ନ ହେଲେ କି ଜାଣେ
ଅରସିକ ପାଇବା ଶୋଭ
ଦେଖାଇ ଫୁଲଟିକୁ ଏଣେ
ଘର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଏଥ ମଣେ, ଘର ଧନ ଭୂଷ ମଣେ
ତାକୁ କି ମନୁଷ୍ୟ ଗଣେ ।୧।

ସାବଣି—ଅହୋ ଏଡ଼େ ଗୀତ ଜାଣିଛ, କଏ ଶୁଣିବଟି ! ତମେ କଣ ଖାଉଛ କି ?

ଜଗ—ଆରେ ଯାଉ ! ମୋ ଖାଇବା କଥା କଣ ଶୁଣିବୁ । ତୁ ପାଣି ଗାଧିବୁ ନଇ ଘାଟ ବୋଲିଥିଲୁ, ଆଜ ବଡେ ବଡେ ପାଣି ଆସି ତୋ ପାଦତଳେ ଦାଉଛି । ମନେ ଭାଷ, ଆଉଠାରୁ ଗାଡି ଯୋଡ଼ାଇ ଏଠାଠି ହେଲେଣି । ଖାଲି ତ ମାଲ ଆସିବ ଟିକି ଟିକି, ଅଭ ବୋତଲ ଆସିଲେ ନ ଛାଡ଼େ । ତେବେ ଖାଅ ନା

ସାବଣି—ହଁ, ହଁ ।

ଜଗ—ଆରେ ବାହ ! ଆଉ କଣ ବାକି ରହିଲା ।

ଗୀତ

ତୁହି କି ହେଉଛି ସେ ମଦ ମାଂସ ।
ସେ କି ଜାଣେ ଗୀତର ରସ ।
ସେକଥା ଅଜାଣ ପାର୍ଶ୍ୱ । ୨ ।

ନଟ ମହାନ୍ତି—(ଦେଖଦେଇ) ପାଣ୍ଡା ! ସଲାମ୍ ।

ପାଣ୍ଡା—(ସ୍ୱଗତ) ନଟବାବୁ ତ ନନ୍ଦକୁକୁ ଭୁଲାଇବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ଏତେବାଟେ ଆସିଲେ କିପରି ! (କୁଣ୍ଡ ଖୋଲି) ବାବୁ ଦେଖନ୍ତୁ ।

ନଟ—ଚବାଟ ପିଟା, ଗାଡ଼ ଟାଣନ ତ ଦେଲ, ଆଉ କେତେବେଳେ ଆମ ଲୁଗା ଦବୁ । ବସାରେ ଡେଲ୍ ମହାନ୍ତି ମୁଁ ଏକାବେ, ତାଙ୍କର କଣ୍ଠ ଦେ, ଆସିଥାଉଁ ଦେଖିବା ।

ପାଣ୍ଡା—ଯାଉଛୁ (ଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ)

ଭଗ—ହେ ମୁଁ କଣ କରିବ ?

ପାଣ୍ଡା—ତେମେ ବସ ହୋଇ ବସୁଥାଅ ପଞ୍ଜରେ କହିବ ମୁଁ ଲୁଗା ପାଇଁ ଆସିଛୁ ।

ଭଗ—ହେ ମୋତେ ଧର ପକାଇବା କଥା, ମୁଁ କଣ କହିବ କହ ?

ନଟ—ଚବାଟ ପିଟାବା, ପିଣ୍ଡା ଟିକଏ ତ ବଡ଼କର ନାହିଁ, ଗୋବ ପକାଉଛୁ । ମୁଁ ଛତା ପତା ସବୁ ଏକ ଗାଡ଼ରେ ପଠାଇ ଦେଉଛୁ ?

ପାଣ୍ଡା—ଯାଉଛୁ ।

ଭଗ—(ଚୁପ ଚୁପ) ହେ ପାଣ୍ଡା ! ତୋ ହାତ ଧରୁଛୁ, ତୋ ଗୋଡ଼ ଧରୁଛୁ, ମୋତେ କେଉଁଠି ଲୁଚା । ସେ ନଟବର ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ମୁଁ ଭଲ କରି ଜାଣେ, ସେ ଜଣେ ବଡ଼ ମୁଖିଆ ଲୋକ । ଦେଖିଲେ ତାର ପାଖରେ ତାର କଥା କହି ମୋ ଲଜ୍ଜା ନେବ ।

ପାଣ୍ଡା—(ଚୁପ ଚୁପ) ମୋର ତ ଘର ହୋଇ ନାହିଁ, କୋଉଠି ଲୁଚିବ, ଏ ମେଡ଼ ଉପରେ ଶୋଇ ପଡ଼ ମୁଁ ଉପରୁ ଲୁଗା ଘୋଡ଼େଇ ଦଉଛୁ ।

ଭଗ—(ଚୁପ ଚୁପ) ନାହିଁ, ଧର ପଡ଼ିବା କଥା । ମୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତୋ ଗୋଡ଼ ଧରୁଛି, ମୋତେ ରକ୍ଷାକର ।

ପାଣ୍ଡା—ଏତେବେଳକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଭଲ ଭଲ, ତେବେ ଏ କେଉଁ ଖଣ୍ଡ ଖଟ ଏଠି ଅଛନ୍ତୁ ଗ୍ରା ଭିତରେ ପଶ ମୁଁ ତା ମୁହଁରେ ଗଣ୍ଡି ପକାଇ ଦେଇ ତୁଆର ମୁହଁ ତର ପିଣ୍ଡାରେ ଡେଇଁ ଦେବ ।

ଭଗ—(ଚୁପ ଚୁପ) ନୋହିଲେ ତ ପାଉ, ମୋର ଜନ୍ମରେ ଶୋକଣ ହବ । ଆଉ, ଅଣା ବେ, ମୁଁ ପଶେ (ଅଣାରେ ପଶୁ ପଶୁ) ମୋ ପ୍ରେମିକ ପଣିଆ ବାହାରିଲା । ଯତା, ଗଣ୍ଡି ଯତା ।

ପାଣ୍ଡା—ବୁଝିଲ ନା, ବାହାଠାରୁ ଅଧିକାର ଟାଣ (ଗଣ୍ଡି ଭଡ଼ି ପିଣ୍ଡାକୁ ଡେଇଁ ଦେଇ କବାଟ ଖୋଲି) ଆସନ୍ତୁ ବାବୁ !

ନଟ—ସବୁ ଠିକ ହୋଇ ଯାଇଛି ତ !

ପାଣ୍ଡା—ଲୁଗା ଭାମ ସରିଛି, ଖାଲି ବାମିଜ ୨ ଖଣ୍ଡ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରଙ୍ଗେଇ ବେଳେ ନେଇ ପିବେ । ଟିକଏ ବସିଯାନ୍ତୁ ।

ନଟ—କେଉଁଠି ବସିବା ?

ପାଣ୍ଡା—ଆଜ୍ଞା, ସେଠି ସେଉଁ ବସ୍ତାଟା ଦେଖା ହୋଉଛି ତାର ଉପରେ ବସିଯାନ୍ତୁ, ସେଥିରେ ଚୁଆଁ ଚୁଆଁ ଲଗେଇ ଲଣ୍ଡ ନାହିଁ ।

ନଟ—(ବସ୍ତାରେ ବସିବା ସମୟରେ ହାତ ମାରି) ଲଲେ ପାଣ୍ଡା ! ତ'ଣ ବୁଢ଼ାଏ ଏଥିରେ ପୁରିଛୁ କି ?

ପାଣ୍ଡା ଆଜ୍ଞା ନଡ଼ଆ, ଆପଣ ବସନ୍ତୁ ।

ନଟ—(ବସ୍ତା ଉପରେ ବସି) ଟିକଏ ତଣ୍ଡର ପାଇବେ । (ବସ୍ତା ଟଳିବାରୁ) ପାଣ୍ଡା, ବସ୍ତା ଭିତରେ ତ'ଣ ଗୋଟାଏ ଜନ୍ତୁର ଦେହପରି ଜଣାପଡୁଛି ।

ପାଣ୍ଡା—ନାହିଁ ଆଜ୍ଞେ, ମୂଷାଗାର ୨ ଜଣ୍ଟା ସେ ଅଣା ଭଳେ ହୋଇଥିଲା, ସେ ମୂଷା ଅଣା କାଟି ଭିତରେ ପଶିଲେଣି ପରା, ଏ ମୂଷାଙ୍କ ଡାକରେ କିଛି ଭୟ ଥୋଇ ହେଲ ନାହିଁ । ଆପଣ ବସନ୍ତୁ ।

(ପାଣ୍ଡି "ନଇରେ ବୋଗ" କହି ଅଣା ସମେତ ଗଡ଼ ପଡ଼ିବା । ନଟବର ବାବୁ ଚଟପ୍ତ)

ନଟ—ଏ କଣ କଲେ ପାଣ୍ଡା ! ଅଣାଟା ଭିତରୁ କଏ ଗୋଟାଏ ମଣ ବୋଲି କହି ଗଡ଼ ପଡ଼ିଲ ?

ପାଣ୍ଡା—ବାବୁ ! କଣ କହିବ ସେ କଥା; ମୁଁ ଆପଣ ମାନଙ୍କ ଖାତାରେ ପିଲଟି କରୁ ଭଗ ଆସିଲାଣି,

ଆପଣମାନେ ଅବଶ୍ୟ ମୋର ଆଚରଣ ବିଷୟ ଜାଣିଥିବେ, ବୁଝିଥିବେ, ଏ ପାପିଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣଟା ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଆସି, ମୋ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କରେ ବାରଆଡ଼ୁ ବାର କଥା କହି ମୋ ଇଜ୍ଜତ ନେବାକୁ ବସିଥିଲା। ମୁଁ ତାକୁ କୌଣସିମତେ ଅଣ୍ଡାଆର କରିବି ବୋଲି ଭାବୁଛି, ଏହି ସମୟରେ ଆପଣଙ୍କ ପାଟି କାନରେ ଶୁଭିଲା, ଆପଣଙ୍କ କବାଟ ପିଟାର ତାକୁ ବାହାରଛି ସେ ମୋ ଗୋଡ଼କୁ ଧରି ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ି କହିଲା, 'ମୋତେ କୋଉଠି ଲୁଚା!' ମୁଁ ଅପଣ୍ଡେ ଚାହାଁଇବ ବୋଲି ମନେକରି ତାକୁ ଏଇ ଅଟାରେ ପୂରାଇ ବାନ୍ଧ ଦେଇଦେଇ ଆପଣଙ୍କ ସେଥିରେ ବସିବାକୁ କହିଲି। ଦୋଷ ମାଫ କରିବେ।

ନଟ—ବେଶ କରିଛୁ, ଆଛା କରିଛୁ। ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନାମ କଣ କହୁଥିଲା ? ସେ ଏଠି କେଉଁଠି କଣ କରେ।

ପାଙ୍ଗଣ—ସେ କହୁଥିଲା ତା ନା ଜଗନ୍ନାଥ ବୋଲି। ସେ ବୁଆଡ଼େ ଗୋଟାଏ କଡ଼ ଦେବ।

ନଟ—ଆରେ ହୋ; ସେ ପାଣି! ସେଇଟା ତ ଭାରି ଲୁଚୁଆଟାଏ। ବାର ଯାଗାରୁ ମାଡ଼ ଖାଇଛି। ହଁ। ରେ ପାର! କର ନା ଚୋର (ଗୋଡ଼ରେ ବସ୍ତା ଗଡ଼ାଇ ଗଡ଼ାଇ) ଆଗରୁ ବସ୍ତାରେ ପଶୁଥିଲା ଫୁଲ ଚୋର, କନ୍ଦା ଚୋର, ଓଲ ଚୋର। ଆଜ ତ ବସ୍ତାରେ ଏ ଗୋଟାଏ ପାଣି ଚୋର ପଶିଛି। ବସ୍ତା ଖୋଲ ଟିକିଏ ଦେଖିଥିବା। ଏ ଚୋର ଆଗରୁ କେବେ କଟକରେ ଦେଖା ହୋଇ ନ ଥିଲା।

(ପାର ବସ୍ତା ଫିଟାଇବାରୁ ପାଣି ବାହାରି ନଟବାବୁ ଗୋଡ଼ ଧରି ପଡ଼ିବା)

ଜଗ—ବାବୁ ମୋତେ ରକ୍ଷା କର।

(ଜଗକୁ ନଟ ବାବୁଙ୍କ ଚପେଟାଘାତ ଓ ପାରର ଗୁଣ୍ଡି ପ୍ରହାର)

ପାର—ଖଣ୍ଡିଆ! ରସିକ ହୋଇଛୁ।

ଜଗ—ବାବୁ ମରିଗଲି, ମରିଗଲି ରକ୍ଷାକର।

ନଟ—ଆ ନର୍କଜ, ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳକଳଙ୍କ ନଲୁଚାଇଁ; ମା ଧରଣୀ! ତୁ କପରି ଏଭଳି ପାପାତ୍ମାମାନଙ୍କୁ ତୋର କୋଳରେ ଧାରଣ କରିଛୁ, ରେ ନରାଧମ। ତୁ ପବିତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଛୁ ସତ, ମାତ୍ର ତୁ ଚଣ୍ଡାଳଜନ୍ମା। ତା ନ ହୋଇଥିଲେ କି ଧୋବାଘରେ ଆସି ଅଖାରେ ପଶିଥାନ୍ତୁ। ପାର! ଶୁଣିଛୁ, ଏ ବଦମାସ ଘରେ ତାର ଷୋଳ ବର୍ଷର ମାଇକିନିଆକୁ ଛାଡ଼ି ପରଘର ପଶୁ ଲୁଚ ରମି ବୁଲି ଛାଡ଼ୁନାହିଁ। ଏଇଥି ପାଇଁ ତ ବାର ଜାଗାରୁ ମାଡ଼ ଖାଇ ଖାଇ ମୁଣ୍ଡ ଚନ୍ଦା ହୋଇଗଲାଣି।

(ପାଣି ମୁଣ୍ଡରେ ପାର ହାତ ମାରି)

ପା.ବଙ୍ଗ—ବାବୁ! ସବୁ ଜମା କ୍ଷମ ନାହିଁ। (ପ୍ରହାର)

ଜଗ—ବାବୁ, ରକ୍ଷାକର। କଥାରେ ଅଛି, "କ୍ଷେତ୍ର କରିବ, ମହତ ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ିବ।"

ନଟ—ଯା ମୂର୍ଖ! ଆଜି ଠାରେ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟରେ କେବେ ମନ ବଳାଇବୁ ନାହିଁ।

ପାଙ୍ଗଣ—ଉହୁଁ ସାଆନ୍ତେ, ଉହୁଁ, ତାକୁ ଉଚ୍ଛନ୍ନକୁ ଚେଙ୍ଗାଟାଏ ନ ଦେଲେ ହବନାହିଁ କି ସେ ତା ଲୁଚୁରି ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ। ତାକୁ ଏପରି ଘାନେ ଦେବା ଯେ ଆଉ ଜନ୍ମରେ ମୁହଁ ଟେକି ବାଟ ଚାଲିବ ନାହିଁ।

ନଟ—ହଉ, କଣ ଘାନେ ଦବୁ ?

ପାଙ୍ଗଣ—ସାଆନ୍ତେ! ଏ ମୋ ଚଡ଼ଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ତା ଗୋଡ଼ ଭଣ୍ଡାରେ ବାଂଧିଦି ପଟା ଛଅଁ ଦେଇ ଦିଏଁ।

ନଟ—ଠିକ୍ କହିଛୁ ପାର, ଠିକ୍ କହିଛୁ। ଏହି ଏବା ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ। ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋଭରେ ଧୋବାଘରେ ପଶିଥିଲା, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାଇ ଯାଉ।

(ପାର ପାଣି ଗୋଡ଼ରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମାଡ଼ିବା)

ଜଗ—(କାନ୍ଦୁକେ) ମରିଗଲି ମରିଗଲି।

ନଟ—ମୂର୍ଖ! ଏତିକିରେ ତୋ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହେ ନାହିଁ (ପାର ପ୍ରତି) ପାର! ତୋର ସେ ଗଧ କାହିଁ? ଆଣିବୁଟି ସେଥିରେ ବସାଇ ସହର ବୁଲାଇବା।

(ଜଗ ପାଣିକୁ ଟେକି ଗଧରେ ବସାଇବା ଓ ଗ୍ରାମବାସୀଗଣ ବେଶ ଶାସ୍ତି କରିବା)।

ଜଳ— ଗୀତ

(ଜାହାକୁ ଦେବ ମନ—ବୁଝେ)

ଶିଖିଲ, ଶିଖିଲ ବାବୁ ଶିଖିଲ ଶିଖିଲ
ସ୍ୱେଚ୍ଛ ନାସ୍ତି ଫଳାଫଳ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖିଲ । ୧ ।
ତୁମ୍ଭେ ତ କରୁଣ ମୋତେ କଲ ହେ ଦାରୁଣ ।
ଏଥୁଁ ନ ରଖିଲେ ମୋର ଗଳା ଏ ଭୂଷଣ । ୨ ।
ଶାପର ପା ପରମାଦ ଲୁଚିବଟି କାହିଁ ।
ଭଣେ ଘନ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଏ ରସରେ ଧ୍ୟାୟୀ । ୩ ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁଶୀଳା—ଜଣ କରିବ, କଳିବ ଘରକୁ ତ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଗୋଡ଼ିକୁ ପାଣି ମଲାଣି । କେତେ ଔଷଧ ଉପୌଷଧ ଦେଲଣି, କାହିଁରେ ତ ସାଂଟା ମଳନ ପଡ଼ୁନାହିଁ । ଦିନକୁ ଦିନ ମାଡ଼ ହେଉଛି । ପୁସ ପାଣି ତ ସବୁବେଳେ ବୋହୁଛି, ଗନ୍ଧରେ ନାକ ଦେଇ ହେଉନାହିଁ । ଏବେ ମାଉସି କ'ଣ କରୁ କ'ଣ ? କାହ୍ନୁ ପ୍ରଧାନଙ୍କୁ ପଚାରିଲି, ସେ ସ୍ପଷ୍ଟ କହିଲେ । ସେ ଗୋଡ଼ଟା ସାରା ଜନମ ବାତରକ୍ତ ରୋଗକୁ ପାଇଲାଣି । ସେଥିର କୌଣସି ଚିକିତ୍ସାର ଆଶା ଦେଖୁଛନ୍ତି ସେ ଶୁଣୁନାହିଁ । ଏ ଜଣ ଶିଆଳ ଜନ୍ମଯାକ ପାପ ମୁଣ୍ଡେଇଛନ୍ତି । ଅକ୍ଷୟ ରହିଛି । ଭଲ ମୋ କଥା ମାନନ୍ତା । ଭାଗ୍ୟକୁ ଟିକିଏ କହ ଶୁଣନ୍ତ, ବିଧାତା ମୋତେ ମରଣ ଦୁଃଖନ୍ତା କଲ । ମୁଁ ଏଣୁତାଳ ଦେଖନ୍ତ ନାହିଁ ।

ଗୋପାଳ—(ପ୍ରବେଶ) ଆରେ ! ଆଜ ରାଧୋଇ ଫିକୁ ନାହିଁ କି ? ବେଳ ସବୁ ଢଳିଏ ହେଲାଣି, କଣ କେବଳ କରୁନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳା—ଯୋଡ଼ ପାଉ ମୋ ହେତ ଶେଷ, ଯୋଡ଼ଯାଉ ମୋ ଜିଆ ପିଆ, ଯୋଡ଼ଯାଉ ମୋ ବାଧୁଆ ।

ଗୋପାଳ—କବେଳ ନ ଥିଲାବେଳେ ଆଉଥିଲ ବାବାଆଦମ୍ କଟାଇଥିଲୁ । ଆଜ କାହିଁକି ଏମିତ କହୁଛୁ, କଣ ହେଲାକ ? ଏବେ କବେଳଙ୍କର କଣ ହେଉଛି ।

ସୁଶୀଳା—ତୁ କବେଳକୁ ଦେଖିଲୁଣି; ସେ କ ଅବସ୍ଥା ହୋଇଛି ।

ଗୋପାଳ—ହଁ, ଦାଣ୍ଡ ପୋଖରୀ ଘାଟରେ ବସି କଣ ଗୋଟାଏ ଲେଖୁଛନ୍ତି ।

ସୁଶୀଳା—ହଁ, ସେଇ ଲେଖାରୁ ତ ଏତେ ସବୁ ହେଉଛି । ଯତ ନାଟ ଲେଖିଲ, କ ସମାଜ ଲେଖିଲ, ଟିକଏ ଆଗ ପଛ କରୁଣ ଲେଖନ୍ତା, ଯାହା ମନକୁ ଆସିଲା ତା ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖିଗଲ । ସ୍ତ୍ରୀ କ'ଣ ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନା, କଣ ହେବା ବାହାଦୁରୀ ଏଇଥିରୁ ଜଣା ପଡ଼ିବ । ଏଇଥି ପାଇଁ ପୁରୁଷମାନେ କଷ୍ଟ ପାଉଛନ୍ତି, କବି ଲେଖକଙ୍କ କେବେଁ ଏ ଲତ୍ ଛାଡ଼ୁନାହିଁ ।

ଗୋପାଳ—ଆଉ, ମୁ କ କଣ୍ଟ ଲେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି ।

ସୁଶୀଳା—ଲେଖୁନାହୁଁ ! ସମସ୍ତେ ତ ଲେଖି ଲେଖି କରୁଣ ହୋଇଛନ୍ତି, ହୋଇଲେଣି, ହୋଇବେ, ହେବେ । ତୁ ଏବେ କାହ ରହିବୁ କାହିଁ କି ? ତାଙ୍କର ଫଳାଫଳ ତ ଆଗରେ ଦେଖୁଛୁ ।

ଗୋପାଳ—କରୁଣ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଜାତ ଅଛନ୍ତି ପରା ?

ସୁଶୀଳା—ଆରେ ସେ ତ ପିଟେଇ ବସିଲେ ଗୋଟିଏ ପାଠ । ସେ କରୁଣ ଜାତ କଥାରେ ହେଲେ, ତାଙ୍କୁ କରୁଣ କଏ କଲା, ତାଙ୍କର ମୂଳ ଉତ୍ପତ୍ତି କେଉଁଠୁ ଜାଣୁ ?

ଗୋପାଳ—ଆରେ ! କହ, କହ ସେ କରୁଣ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ମୋର ଭାରି ଇଚ୍ଛା କରୁଛି ।

ସୁଶୀଳା—ଏବେ ତୋ ଆଜା କ ବ୍ରହ୍ମପୁରାଣ ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ସେଇ କରୁଣ କଥା ପଢ଼ିଲେ । ସେ ମୋତେ କେତେକ କଥା ବୁଝାଇଥିଲେ ଶୁଣ୍ ।

ଗୋପାଳ—କି ପୁରାଣ, ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ କି ?

ସୁଶୀଳା—ହଁ, ସେହି ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ ଏକ ଖଣ୍ଡ। ଆଜକାଲି ତ ପୁରାଣ ସବୁ ଛାପି ହୋଇ ବେଶ ରକମ ଲେଖିଲେଣି। ସବୁ କଥା କଣ ସବୁଥିରେ ମିଳି ପାରିବ। ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଯେ ସାର ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ, ତହିଁରୁ ପୁଣି ସୁଆଙ୍ଗ ବହି ପରି ବୃନ୍ଦାବନଲୀଳା ବାଛି ପକାଇ ତାର, ତଳେ ପଦରେ ଅଧ୍ୟାୟ ପାଠ କରିଦେଲେ। ଏ ସବୁ ଲୁଚକୁଢ଼ା କଥା। କିନ୍ତୁ ବୁଝି ରଖ, ଏପରି ପରସ୍ତ୍ରୀ-ଗାମୀର ଓ ଗର୍ହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କେବେ କରିବୁ ନାହିଁ। ହଉ, ଯଦି ତୋତେ କୌଣସିଠାରେ ଅବସର ପଡ଼େ, ମୋ ବାପଘର ଗାଁରୁ ପୋଥି ଆଣି ଦେଖାଇ ଦେବି। ମୁଁ ଅରକ୍ଷିତା କଣ କହୁଥିଲି? ହଁ; ପ୍ରଥମେ ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନା କଲାବେଳେ ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଜାତି, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବିଶେଷରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ, ଶୂଦ୍ର ଏହି ଚାରିଜାତି, ପୁଣି ଚଉଦ ପାଟକରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲେ। ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଜନ, ଯାଜନ, ଅଧ୍ୟୟନ, ଅଧ୍ୟାପନ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ରାଜ୍ୟ ରକ୍ଷଣ ଓ ପାଳନ, ବୈଶ୍ୟ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ କୃଷି, ଶୂଦ୍ର ଏମାନଙ୍କର ସେବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ। ମାତ୍ର କେହି ଲେଖାଲେଖିରେ ମନ ଦେଲେନାହିଁ। ସେଥିପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମା ଭାବିଲେ, ଏ ସୃଷ୍ଟି ଅକାରଣ ହେଲା। ସେଥିପାଇଁ ନିଜ ଲଲାଟ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠରୁ ଏକ ପୁରୁଷ ଜନ୍ମକଲେ। ତାଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରୀଚିତ୍ରକରଣ। ତାଙ୍କୁ ଉପରୋକ୍ତ ଚାରିଜାତିରୁ ଚାରିଗୋଟି କନ୍ୟା ବିଭାଦେଲେ। ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ ହେଲେ ସେ ନାଗର କରଣ। ତାଙ୍କର ନଅକର୍ମରେ ବୃତ୍ତି। ଯେ କ୍ଷତ୍ରିୟା ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ ସେ କରଣ ଶ୍ରୀକରଣ; ଯେ ବୈଶ୍ୟା ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ, ସେ କରଣ ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ମାହାନ୍ତି, ମହାନ୍ତି।

ଗୋପାଳ—ମହାନ୍ତି, ମାହାନ୍ତିର ପ୍ରଭେଦ କଣ?

ସୁଶୀଳା—ମହାନ୍ତି; ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, କ୍ଷତ୍ରିୟା ବୈଶ୍ୟା ଗର୍ଭ ସମ୍ଭୂତ, ମାହାନ୍ତି ଶୂଦ୍ରାଣୀ ସମ୍ଭୂତ। ସେ ତ ଦରଆଜାତ, ତାଙ୍କ ଜାତରେ ଏଥିପାଇଁ ମୁଣ୍ଡ ନାହିଁ। ତାଙ୍କର କ୍ଷମତା, ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ * ସାଲ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହାକିମଙ୍କରେ ମେଜର ସାହେବ କେତେକ ଲେଖିଛନ୍ତି। କଲମ ଯୋଉଁଠି ଲାଗିଲା ସେଠି ସେ ପଶିଯିବେ। ତାଙ୍କ ଜାତରେ ଅବାଡ଼ ନାହିଁ (କରଣ କାରଣଂ କର୍ତ୍ତା)।

ଗୋପାଳ—ଅଚ୍ଛା ସେ କଥା ଥାଉ, ମୁଁ ଯେ ସମାଜ ଲେଖିବି, କଅଣ ଲେଖିଲେ ଜନସାଧାରଣ ମୋତେ ଆଦର କରିବେ।

ସୁଶୀଳା—ତୋର ତ ସେ ସମୟ ଆସିନାହିଁ। ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଥମେ ନାଟିକାରୁ ଆରମ୍ଭ କର, ନାଟକରେ ପରେ ହସ୍ତ ଦେବୁ।

ଗୋପାଳ—ନାଟକ ନାଟିକାର ପ୍ରଭେଦ କଣ?

ସୁଶୀଳା—ନାଟକ-ନବାଙ୍କ, ତାହା ପୁଣି ନବରସ ଯୁକ୍ତ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ କିନ୍ତୁ ନାଟିକା ପଞ୍ଚାଙ୍କ, ଏଥିରେ ଷଡ଼ରସ ଥିବା ଦରକାର। ଏଥର ଯଦି ଗୀତ ବାନ୍ଧିବୁ ନାଟକ କରିବୁ ତ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପାଞ୍ଚ ଗୋଟି କଥା ମନେ ରଖିଥିବୁ। (୧) ଅମଳା ମଳା, (୨) ଅବୁଝା ବୁଝା, (୩) ମଧୁର ମାଛର ଝୋଳ; (୪) ଖୁବା ଖୀର ତୋଳ, (୫) ହରିହରି ବୋଲ; ବୁଝି-ପାରୁଛୁ!!

ଗୋପାଳ—କଣ କହୁ ନାହୁଁ?

ସୁଶୀଳା—ଅମଳା ମଳା ଅର୍ଥ ଅମଳାକୁ ଭଲକରି ମାଜ, ଅର୍ଥାତ୍ ପୁରାତନ କବି, ମନସ୍ୱୀମାନେ ଯେଉଁ ଗୀତ, ରଚନାଗିରି କରି ଯାଇଛନ୍ତି, ତାକୁ ପୁନଃଆବୃତ୍ତି କର। ସେ ଠିକ୍ କଂସା। ତାର ମୂଲ୍ୟ ସବୁବେଳେ ଟାଣ ଓ ତାର ଆବାଜ ସଦାବେଳେ ଟାଏଁ ଟାଏଁ। ଏ ଗିଲ୍ଟି ବାସନର ଯୁଗଟାରେ ମାତନା।

ଗୋପାଳ—ଆଏ! ଗିଲଟି ବାସନ କଣ?

ସୁଶୀଳା—ଆଜକାଲିକାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିମାନଙ୍କ ଯେଉଁ ସବୁ ନୂଆ ଗୀତ ହୋଇଛି, ତା ଗିଲଟି ବାସନ ପରି ହେଲାଣି। ଲୁଣ ପଡ଼ିଲେ କଳା, ଅର୍ଥାତ୍ ୪ ମାସରେ ପୁରୁଣା। ଅଧିକଟାକୁ ଯୋଗା ନୁହେଁ। ଦେଖିଲୁ, 'ତଳାବଳେବର କଳାର' ସେ ଗୀତ କେତେ ଭାବର, ତାର ସୁର, ସେ ଗୀତ ଲେଖ କେଉଁଟି ତ? ସେ ସବୁଦିନେ ନୂଆ।

ଅବତାର ସେ ତାକୁ ମାରୁଛି, ସେହି ମହତ
ଲୋକ । ତାଠାରୁ ଉପଦେଶ ନେ, ଜଗତର ପୂର୍ବ
ଗୌରବ ବଜାୟ ରଖ ।
ଗୋପାଳ—ତେବେ ଅବୁଝା ବୁଝା କଣ ?
ସୁଶୀଳା—ଏତକ ବୁଝି ପାରୁନାହୁଁ, ବୁଝିଲା ଲୋକ ତ ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣ ପଢ଼ି ବୁଝୁଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ କଣ ବୁଝାଇବୁ ? ଯେଉଁମାନେ ନ ବୁଝୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗୀତ ସ୍ତୁତିକର ଅର୍ଥ ସରଳ ଭାବରେ ଟିକି ଟିକି କରି ବୁଝାଇ ଏମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେ ।
ଗୋପାଳ—ଆଚ୍ଛା, ମାସୁର ମାହର ଶ୍ଳୋକ କଣ ?
ସୁଶୀଳ— ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପ୍ରଭୁ କହିଲେ, କଳିଯୁଗରେ ଜୀବର ଉଦ୍ଧାରନ୍ତି ସମସ୍ତେ ମାହ ଶ୍ଳୋକ, ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକରେ ମାରୁଛନ୍ତି, ହରିନାମାମୃତ ପାନ କରୁନାହାନ୍ତି । ଏଥିଯୋଗୁଁ ହରିବୋଲ ବୋଲିବା ପୂର୍ବରୁ ଏ ତିନୋଟି ସମସ୍ତଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିରୁ ଶୀଘ୍ର ଆସିବ । ତା ସଙ୍ଗେ ସେତେବେଳେ ମୁହଁରେ ହରିବୋଲ କହୁଥିବେ । ଯାହାକର, ଯଥେଷ୍ଟ କର, ସବୁଥିରେ ଶେଷ କଥା ହରିବୋଲ ଥିବ । ତେବେ ଖାଲି ହରିକଥା ଶୁଣିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କର ତୃପ୍ତି ଆସିବ ନାହିଁ । ଏଥି ନିମିତ୍ତ ମାସୁର ମାହ ଶ୍ଳୋକ ଅର୍ଥାତ୍ ଧର୍ମ, ନବ ଯୁବା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ଅର୍ଥାତ୍ ଆଚରଣର ସମ୍ୟକ୍ ଚର୍ଚ୍ଚା ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ବୁଝିଲୁ ?
ଗୋପାଳ—ଆଉ, ଆଉ ଆଉ ତୁମମାନଙ୍କର ଗଦ ଗଦ ମୋ କଣ୍ଠରେ ରହିବ ନାହିଁ ।
ସୁଶୀଳ—ତୋର ଏତକ ତ ଜ୍ଞାନ ହୋଇ ନାହିଁ, କରେ ତୋ ଗୀତ କଣ ? ସେ କଣ କାହାର କଥା ଶୁଣିବା ଉଣ୍ଡିଧନ କି ? ସେ ତ ଅନନ୍ତ, ତାର ସୀମା ନାହିଁ, ଭାଗବତରେ ଅଛି—

> "ଅନନ୍ତ ପାରଂ କଳ ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ରଂ
> ସ୍ୱଳ୍ପସ୍ତଥାୟୁ ର୍ବହବଶ୍ଚ ବିଘ୍ନାଃ
> ସାରଂ ତତୋ ଗ୍ରାହ୍ୟମପାସ୍ୟ ଫଲ୍ଗୁ-
> ର୍ହଂସୋ ଯଥା କ୍ଷୀର ମିବାମ୍ବୁମଧ୍ୟାତ୍"

ସାରକୁ ମନ୍ଥନ କରି ମହାନ୍ ମହାନ୍ କବି, ଭକ୍ତିମାନେ ସଂସାରରେ କୋଟିଏ ସଙ୍ଗୀତର ଉପଦେଶ ଥିବାରୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଯାଇଛନ୍ତି । ତତ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ମାତାପିତା ଏବଂ ଗୁରୁଙ୍କ ଶିକ୍ଷାନୁସାର ଉପଦେଶରୁ ଫୁଲ ଛୁଣ୍ଡାଇ ତାର ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି, ତୁ ବା ଯାଇ ଉପଦେଶରୁ ଫୁଲ ଛୁଣ୍ଡାଇ ତାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ନ ପାରି ଦୁଇଟି ପଦର ମୋଟାର ଆଣି ହାର କରି ଦେବୁ; ତେବେ ସଂସାରର ମାତାପିତା ଉପକାରୀ । ଏଥି ନିମିତ୍ତ କହୁଛି ଉପଦେଶଗୁଡ଼ିକ ଦେବୁ ନାହିଁ । ସେ ସାର ସଂସାର ପାଇଁ ।
ଗୋପାଳ—ଗୀତ ତ ବାଉଳ କରେଇବ କହଇ ?
ସୁଶୀଳା—କହଇ ! ନାଚିବା ଶିଖ ଆଜି ମୂର୍ଖେ, ଉତ୍ସାହ ଭଗି ନାଚିବା ତ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ, ଜଗତରେ କିଏ ନ ଜାଣେ, ଯେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମ ହୋଇ ଶୈଶବାବସ୍ଥାରେ ଉପଗତ, ସଂସାର କଣ ଜାଣେ ନାହିଁ; ସେତେବେଳେ ମା ପୁଅକୁ ଧରି "ଖେଳବ ନାଚ, ଗୁଡ଼ିଆ ନାଚ, ତା ଖେଳ ଖେଳ ଖେଳବ ନାଚ" ଶିଖାଇ ଥିଲା କି ନାହିଁ କହିଲୁ ?
ଗୋପାଳ—ଆଉ ! ହେଲାଟି ତ କହେଇ ଆସିଲେଣି, ଗୋଷ୍ଠୀ ଏବେ ସବୁ ହୋଇଛି ! କାହିଁକି ସେ ପୁଟିଏ ସାଙ୍ଗେ ହେଉଛନ୍ତି ?
ଜଳ—(ପ୍ରବେଶି) କିଏ ଗୋପାଳ ! ଏଇଠି ଆସି ବସିଛୁ, ତୋ ନନା ଡାକୁଛି ଯା (ଗୋପାଳର ପ୍ରସ୍ଥାନ) ବୋଉ ଗଲେଣି କଣ ଦେଉଛି ?
ସୁଶୀଳା—ଚାଲ ଘରକୁ ଯିବା ମୁଁ ସେଠି ଦୀପ ଦେବି ଆସିଛି ଲଗାଇ ବନା ଗୁହାଇବୁ ଚାଲ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୨ୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଭଣ୍ଡୁ ମିଶ୍ର, ଶମ୍ଭୁ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ, ନାରଣ ନନ୍ଦ ଓ ରାମ ନାଏକ)

ଭଣ୍ଡୁ ମିଶ୍ର—ହଇ ହେ ଶମ୍ଭୁଆ ନନା ! ପାପ ଗୋଟିଏ ଜନ୍ତୁ, ତାକୁ ଯେତେ ଘୋଡ଼ାଇଲେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ପୁଣି ବାହାରି ପଡ଼ିବ ।

ଶମ୍ଭୁ—ଭଲକଥା ! ଜଗତରେ ଯାହା ତାହା ନ ହେଉଥାନ୍ତା, ଲୋକେ ତ କଣ ନାଇ କଣ କହି ଯାଉଥାନ୍ତେ ।

ରାମା—ଠିକ୍ ଠିକ୍ ଆଜ୍ଞା ! ପାପ କେବେ ଲୁଚେ ନାହିଁ ।

ନାରଣ—ଜଳ ପାଣି ଯୋଉ ବୁଡ଼ାଉଥିଲ, ଖାଲି ସେ ବ୍ୟାଧି ସିନା ତାକୁ ଅକାଳରେ ପକାଇ ଦେଲା ।

ଶମ୍ଭୁ—ହଁ ହେ, ସେ ଲୁଚୁଥିଲା କଣ ? ମୁଁ ତା ବାପକୁ ଦେଖିଲି, ତା ଅଜାକୁ ଦେଖିଲି, ତାକୁ ଦେଖିଲି । ଯେତେହେଲେ ତ ମଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ତା ବାପ ଅଜା ମୃତ୍ୟୁଶେଯା ଦାନ ପାଇଁ ଦଶକୋଶ ବାଟ ଯାଉଥିଲେ, ଆଉ କରଣ ମହାଜନଙ୍କ ଦୁଆରରେ ଗିଅଠେକ ସେବା ଯାଉଥିଲେ । ଏ ପୁଅ ଜଇପୁର ଦରବାର ମହାନ୍ତଙ୍କ ଆଖଡ଼ାରେ ରହି ସଙ୍ଗୀତ, ବାଦ୍ୟ ଶିଖି ନାଟପୋଷାକ ଗୋଟିପୁଅ ବେଶ ହୋଇ ତା ବାପବେଳେ ଜାଲକି ଗାଁରେ ନାଚୁଥିଲା । ସେକଥା କଣ ଏତେ ବେଗି ପାସୋରି ଗଲଣି, ଏବେ ଖୁବ ଅକ୍ଷର ପଢ଼ି ଅଡୁସାଡୁ ଲେଖୁଛି ବୋଲି ନବାବ, ମଣିଷ ଗଣୁ ନାହିଁ ?

ଭଣ୍ଡୁ—ମୁଁ ଦୁନିଆରେ କେତେ ପାପକଥା ଶୁଣିଛି ଏ ଜଗଜାଣି ଯେଉଁ ପାପବୁଡ଼ା ପ୍ରକାଶ କଲା, ଓହୋଃ…ଭଗବାନ୍…ଜଗନ୍ନା !

ରାମା—ନା ନା ! ସେ ତ ପରକଥା, ସ୍ତ୍ରୀଟାକୁ ଯାହା ଉସାଇଲା !

ନାରଣ—କଣ ହେବ, ସେ ଏକା ଠିକ୍ ନେଇଯାଇ ଷଣ୍ଡର ଡିପ । ତା ନ ହେଲେ ସ୍ତ୍ରୀର ଚୈତନ ସରନ୍ତାଣି । ତାର ନିଶ୍ୱାସରୁ ସିନା ସ୍ତ୍ରୀର ଏତେ ଅବସ୍ଥା, ତୁ ଆଉ କଣ କହୁଛୁ କି ?

ଭଣ୍ଡୁ—ଶମ୍ଭୁଆ ନନା ! ବେଳ ଅଧିକ ହେଉଛି, ଆଜ ରାତି ଶେଷ ଜାମଠା ହେବ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ କଣ କରିବାକୁ କହୁଛନ୍ତି ?

ଶମ୍ଭୁ—ଚାଲ, ଜାଗା ଉପରେ ଦେଖାଯିବ । ରାମା ! ତୋର ସରଞ୍ଜାମ ସବୁ ଠିକ୍ କରି ରଖିଛୁ ତ ?

ରାମା—ହଁ ଆଜ୍ଞା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଜଗ—ବୋଉ ମରିଯିବ !

ସୁଶୀଳା—ମରିବା ଭୁଲି ତ ଗଲୁ, ମୁଁ କରେ କଣ, ଟିକିଏ ପାଣି ଖାଇବୁ ?

ଜଗ—(ମୃଦୁ କଣ୍ଠ ସ୍ୱରେ) ହଁ, ହୁଁ ଜଳ ଖାଇବ ନାହିଁ ।

କମଳା—(ସ୍ୱଗତ) ଭଗବାନ୍ ! ସଂସାରରେ ନାରୀଜାତିର ଜନ୍ମ ସତ୍ୟ, ଦୁଃଖ କଣ ତାଙ୍କର ପାଇଁ । ମୁଁ ପୂର୍ବଜନ୍ମରେ କି ପାତକ କରିଥିଲି ଯେ ଏ ଜନ୍ମରେ ଏତେ କଷ୍ଟ, ଏତେ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ବେଦନା ସହ୍ୟକରି ସୁଦ୍ଧା ତଥାପି ସୁଖଶାନ୍ତି ପାଇନାହିଁ । ସ୍ୱାମୀ ପାଖରେ ନ ଥାଇ ଯେଉଁ ଦୁଃଖ, ପାଖରେ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ତତୋଽଧିକ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଖାଇବ ନାହିଁ ତ କଣ ଖାଲି ଖାଲି ପେଟଟା ଶୁଖାଇଲେ ପାପ ଛାଡ଼ିଯିବ କି ରୋଗ ତୁଟିଯିବ ନା ପ୍ରବଳ ହେବ । ଯଦି ବେଳହୁଁ ଜଗି ଚୁଟି ନରର ସୀମା ନ ଲଙ୍ଘିଥାନ୍ତ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ କାହିଁକି ଏତେ ବଡ଼ରୋଗ ଓ ସାଙ୍ଗରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବଡ଼ଗଞ୍ଜ କରିଥାନ୍ତ ?

ଜଗ—ନ କହିବୁ ତ ନାହିଁ, ଏତେ ବକୁଛୁ କାହିଁକି ? ସେମିତି ହେଲେ ମୋ ପାପ ବାହାରିବ ?

କମଳା—"ଜାତି ନ ପାରେ ବଗ, ଧରାଧରି ବାବାଜର" ବୋଲୁଥିବାରୁ ଏତେ ସ୍ୱଭାବ ମ । ନାହିଁ ଏତେବେଳେ ସେ ଆଜ ସବୁ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ, ଆସି ସାହା ହେଉ ନାହାନ୍ତି ? ଏଇଥିପାଇଁ କଥାରେ ଅଛି, "ସମ୍ପଦେ ନୋହୁବ ,ଭ୍ରାତର, ବିପଦେ ନ ହେବ ,ଭାତର ।"

(ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ କର୍ମରେ ବସି)

ଶମ୍ଭୁ—ଜଲଥା ମା, ତୋ ବୁଝକୁ ଓଁ ସେ ଚାଲକାହିଁ ଆଣ, ଆଜ ଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟଟା ହୋଇଯିବ ।

ସୁଶୀଳା—(ଚାଲିବା ବେଳେ) ଆହଣେ ! ପୁଅ ମୋର କନ୍ଦୁଛି ।

ଦାରୁଣ—ସେତେବେଳେ ଖାଇ କରୁଥିଲ, ମିଠା ଲାଗୁଥିଲ ।

କଣ୍ଡୁରୁ—ଆଚ୍ଛା ଚାଲନା ଶଢ଼ ।

ଶମ୍ଭୁ—(ଚାଲିବା ପଢ଼ିବା)

ଦାରୁଣ, କଣ୍ଡୁରୁ—ଆଉ ଥାଉ । ମନୁ ଚରଣର ମହାତ୍ମ-ଯାଜ୍ଞୀ ଖାପକୁ ଖାସ୍ତୃଶ୍ରିଷ୍ଟ କୁଳ ସ୍ୱାଦ୍ରାସ୍ୱଣ ବ୍ରତ ଓଁ ଖାଖୀର ସବାଙ୍ଗରେ ଘୋଟ ସ୍ୱାହାଲ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରିବା ।

କଲ—ଓଁ ହୋଃ, ମରଯିବ ମରିଯିବ । ଆଉ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କେବେ କରିବ ନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳା—ମିତ୍ରେ ! ମୁଁ କଣ କରିବ, କେତେ ବୁଝାଇଲି, କଲ ତ ସବୁ ବଷସ୍ତରେ ବଳ ଖଡ଼ଳ । ଅନ ଟା ସବୁଠାରେ ଖଣ୍ଡନ ଥିଲା । ଆଉ ସବୁ କଥା ଯାହା ହେଉ, ଯାହାସବୁ ଖାଇ ବଞ୍ଚୁ ଥିଲେ, ତାହାର ନିନ୍ଦା ଗାଇଲ । ଯାହାର ଖାଇ ତାର ଗାଇ ଥିଲା, ଯାହାର ଖାଇ ତାର ନିନ୍ଦା ଗାଇଲ । ଏହି ହେତୁ କେତେ କେତେ ଲୋକ ଏହି ମଧ୍ୟରେ ଧକ୍କା ଖାଇ ଯାଇଛନ୍ତି ।

କଣ୍ଡୁରୁ—ଛି, ଛି, ଛି, ଏହା ବ୍ରାହ୍ମଣର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମାନ ଦେଖେ, ସେହି ହେତୁ ସେ ସବୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲାଏ । ଆଜ ଉତ୍କଳରେ ସର୍ବନାଶ ହୋଇଛି ଏଇଥିପାଇଁ । ତାଙ୍କ ଲାଞ୍ଛନା, ତାଙ୍କ ଜଳ କଳ, ତାଙ୍କ ସାମନ୍ତ-ସିଂହାର, ତାଙ୍କ ଗଣ୍ଡ ସାଉଁ, ତାଙ୍କ ମେହେର, ମାହାନ୍ତି, ଆଉ କେତେକ ଜାତୀୟ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସୁଲେଖ ପାର୍ଶ ଲେଖକ ଜଣ ବାହାର ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ଆବର୍ଜନା କରୁଛନ୍ତି, ତୁମେ ପୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଏଥିତ ଆଉ କଣ ଜନକ ଅଛି, ବାବୁ ଖାଇ ! ସେ ଯୁଗ ଗଲା । ତୁମର ଆଗଙ୍କୁ ବା ଗଳକୁ ଦେଖ ନାହିଁ । ତୁମଠାରୁ ସବୁ ଶେଷ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକ କୁଳ ଭଗ୍ନୀ ବୋଲ ଦେଖ, କୌଣସି କୁଳ ଭଗ୍ନୀର ନିନ୍ଦା କରନାହିଁ । ପର ପୁଅକୁ ନଜର ପର ଦେଖ, ତହିଁରେ ମୁକ୍ତି ଅଛି । ପର ନିନ୍ଦା ମିଥ୍ୟାରେ ଗାଇବାଟା କେବଳ କାପୁରୁଷର କାର୍ଯ୍ୟ । ଯେତେଦିନ ଯାବତ୍ ତୁମେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କୁଳ ଭଗ୍ନୀ ବୋଲ ସ୍ନେହ ସମ୍ଭାଷଣ କରିବନାହିଁ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମେ ମନୁଷ୍ୟ ପଦବାଚ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ବାବୁ ! ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର ଗଠନ କର, ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତି କର, ଭାଇ ଭାଇ ମିଶି ମାତୃଭୂମିର ସେବା କର । ଶେଷକୁ ଏହି ପତିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିର ଉନ୍ନତି କର । ତୁମର କଣ୍ଠ ନୁହେଁ, ଉତ୍କଳ ଦେଶ, ଉତ୍କଳ ଭାଷା ଏହା ଗୋଟିଏ ଜାତିର ସମଷ୍ଟି । ଯାହାର ଯାହା ଶକ୍ତି ଦେଶ ସେବା କରଯାଅ, ଜଗନ୍ନାଥ ତୁମର ମଙ୍ଗଳ କରିବେ ।

(ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣ କଲକୁ ଘୋଟ ସ୍ୱାହାଲ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗେ ଉଦ୍ୟତ)

କଲ—ଏଇଥର ଶିଖିଲି, ଏଇଥର ଜାଣିଲି, ଏଇଥର ବୁଝିଲି । ମଦ ଖାଇବ ନାହିଁ, ବେଶ୍ୟାରତ ହେବ ନାହିଁ, ଅଭକ୍ଷ ଭକ୍ଷିବ ନାହିଁ, ଜରେଶ୍ୱଦାତର ହେବ ନାହିଁ ବା ଅର୍ଥ ଲୋଭରେ ପଡ଼ ଆହୁ ସାହୁ ଯା କଛା ତାଇ, ଲେଖି ସଂସାରକୁ ଭୁଲିଯା ଦେଇ ସାହିତ୍ୟର ଅପଦାନ କରିବ ନାହିଁ । ଲୋକ ଆସିଛି ଏକା, ଯିବ ଏକା । ରହିବ କେବଳ ଭଲ ମନ୍ଦ ଦୁଇଟାରୁ ଗୋଟାଏ । ଏ ସଂସାରରୁ କେହି କିଛି ନେଇ ନାହିଁ ବା ନେବ ନାହିଁ । ଈଶ୍ୱର ବୋଲି ଜଣେ ଅଛନ୍ତି, ସେ ଦୁଷ୍ଟ ନିବାରକ, ସଜ୍ଜନ ପାଳକ । ସେ ଉଦ୍ଧାର ଉଚ୍ଚ ଅହଂକାରର ଅହଂକାର ଚୂର୍ଣ୍ଣକରି ସଦା ପ୍ରତ

ହେଲ ବସନ୍ତ । ସେହିଭଳି ମୋର ଭଲ କର୍ମର ପ୍ରଭାବରେ ଏଇ ଦୁନିଆ ସ୍ୱର୍ଗ ହେବ, କିନ୍ତୁ ସେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହିଁରେ ମୁକ୍ତି ନାହିଁ । ହରେକୃଷ୍ଣ, ହରେକୃଷ୍ଣ, କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ହରେ ହରେ ।

(ଦେବତାଙ୍କ କୃପା ଲଭିବା ଆମର ପ୍ରାପ୍ତି
ସୁଯୋଗ ଓ ମଙ୍ଗଳ ହେଉ)

(ସଙ୍କଳକ ଗ୍ରନ୍ଥ)